Digitized by Google

10
H
8 E
15

10-8-E-15

I

PLATINA
DE VITIS
PONTIFICVM.

CHRISTVS SVMMVS PONTIFEX

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS M.D. LX.

14
II

INDEX RERVM AC VOCVM IN PLATINAM DE VITIS SVMMOrum Pontificum, ſtudioſiſſime ac fideliſſime digeſtus.

ABagarus q̃ felix 171.a
abraxas quid 15.b
Acephalorũ hęreſis 85.a
Adeoboldus epiſcopus doctiſſimus. 137.b
adeodatus pontifex 84 a
adulphus Haſſo imper. ĩn agro Spirenſi interficitur 208.b
adulternus pont. 141.a.140.a
Aelius Pertinax imp. 21.b
æneas pont. creatur 286.a
æneæ apud Cæſarẽ ſnla 288.b
Agapetus primus, ponti. 67.a
agapetus ſecundus, pont. 132.a
agatho primus, ex monacho pontifex 85.b
agareni Italia ac Sicilia expelluntur 123.b
agareni Græcis qui 80.a
agnus dei, in miſſa quis inſtituerit 16.a.91 a
agrippa Caſtor quis 15 a
Alarici regis clementia 52.b
albertus Magnus quo tempore fuerit 196.b
albi Gibellini qui 212.b
albon abbas Floriaceñ. & martyr 137.b
alboinus Longobar. rex 70 a
alleluia vnde ſumptum 16.a
alexander primus, pont. 14.b
alexander ſecũdus quis 147.a
alexander tertius 174.a
alexander quartus 193.a
alexander quintus in concilio Piſano pontifex. 248.
alexander 6. pont. optim. 3 9.b
alexander ordinis Minorũ frater 193.a
alexander imperator unicum uirtutis exemplar 26.a
alexandria urbs cõditur 176 a
alexius imperator 178.a
allocephalis eccleſia 85.b
almericus hæreticus ubi combuſtus 185.b
almericus Hieroſo. rex 177.a
alouiſij cardinalis ſepulti infortunium 80.b
alphonſus Hiſpaniæ rex 172.b
Amalaſiunthæ laus 67.a
ambertus Remenſis archiepiſcopus 70.b
ambroſius Mediolanenſis epiſcopus 50.a
Anacletus primus ponti. & martyr 13 a
anacletus antipapa 169.b
anaſtaſius primus pon. 49 b
anaſtaſij conſtitutio 50.a
anaſtaſius ſecundus, pont. 62.a
anaſtaſius tertius, quo tempore pontifex 129.a
anaſtaſius quartus, ex abbate pontifex 172.b
anaſtaſius Romanę eccleſiæ bibliothecarius 123.b
anaſtaſius imperator a pontifice excommunicatur 61.b
angelotti cardinalis infortunium 271.a
annatarum uſus eccleſiaſticis beneficijs impoſitus 241.b
anatolius epiſco. laudatur 52.b
andronicus Græcus tutor Alexij imp. 178.a
anianus Marco euangeliſtę ſufficitur 7.b
anicetus primus, cuias, & quotus pontifex 19 a
anni a creatione mundi uſq; ad Chriſtum 3. b
anſelmus Lucenſis epiſco. 163 a
anſelmus Cantuarieñ. 163 b
antherus primus pont. ad Origenem ſcripſit 27.b
antiochia quondam ſedes Petri, & Lucæ euangeliſt. & Theophili patria 157.a
antonij diſcipuli magnæ autoritatis 48.b
antonij eremitæ ſanctiſſim. autoritas 42 b
antonini Pij laudes 17.b
antoninus Pius cum filijs annis duobus & uiginti 16 b
Apelles hæreticus 20.b
apollinarius Hierapulitanus epiſcopus 18 b
apollonius orator inſignis 21.b
apollinarius, hinc Apollinariſtæ 51.b
apoſtolorum, euangeliſtarum, quatuor eccleſiæ doctorum duplex celebritas 211.b
apoſtoli ſortiti ſunt, pulcias 6.a
aquarum inundatio 72.b
aquila Iudæus, ſecundus legis interpres 16 b
arcadius orientem adminiſtrabat 52.b
archiflamines 21 a
arioaldus in loco Adoaldi ſuffi citur 78.b
arrij interitus 43.b
ariſtides Athenienſis philoſophus 14.b
ariſton 14.a
arnulphus Chriſtianæ religionis prædicator 168.b
arnulphus uoluptatibus deditus 127.a
Aſiam occupauerunt Saraceni 114.a
athanaſius Alexandrinæ urbis epiſcopus 42.a 43.b
attila rex flagellum dei 57.a
Auguſtinus Hipponenſis Ambroſij diſcipulus 53.b
auguſtus Cæſar Chriſto nato noluit ſe dñm uocari 4 a
auguſtus Herodis porcus eſſe maluit quam filius 4.c
auguſtinus moritur 55 a
auguſtini corpus Papiam delatum eſt 98 a
auguſti humanitas 3.c
aurelianus imperator uir militari diſciplina clarus 321.a
auriſpa ſub quo uixerit 272.b
BAbylas martyr 208.a
baldus cuius pontificis pceptor 231.a
bambergenſis epiſcopat. 141.a
barthecab quis 15.b
barce olim ciuitas quæ 30.b
bartholus Saxoferrat9, uir ſua ætate conſultiſſimus 229.b
bartholomæi corpus transfertur 94 b 136.a
bartholomę9 Brixianus 195 b
baſilica Conſtantiniana ædificatur 39.b
baſilica Pauli ædificatur 40.b
baſilides hæreticus & eius prophetæ 15.a.b
Beda, uenerabilis cognominatus 92.a
belliſarius patricius cum exercitu in Italiã mittitur 67.b
benedictus primus 71.b
bñdictus iunior pon. 87.b
benedictus tertius 120.a
benedictus quartus 127.b
benedictus quintus 133.b
benedictus 6. pont. in Hadriani molem coniectus 135.a
benedictus 7. pon. Arnulphum reſtituit 137.a
benedictus 8 pont. Othonem tertium imperatorem coro-

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

na imperij donat cxl. b
benedictus nonus qoo tempore pontif. creatus cxlij.a
benedictus X factione quorundam pont. creatur cxlvi.a
benedictus undecimus pontifex, magnum ſuę uirtutis documentum præſtitit 214 a
benedictus duodecimus, ordinis Ciſtercienſis, Auenione pontifex creatur 223.a
benedictus Vrſinus 65.b
benedictus XIII pōtificatu priuatur ccli.b
berengarij Andegauenſis eccleſiæ diaconi error cxlvi.b
bernardus monachus ex nobili genere clxiij b
bernardus Senenſis in ſanctos refertur 161 b
bertrandus comes Tripolitanus 178.b
Bilibertus (alibi Gilibertus) ob uarietatem diſciplinarum quis dictus clxx.b
Bleda (alibi Belda) Hunnorum rex lv.a
blaſco hęreticus xxi.b
Boethius philoſophus 64.a
bombardarum uſus primus qñ & ubi 235.b
bonauentura ordinis minoru generalis 199.b
bonifacius primus qua ſeditione pontificatum nactus 53.b
bonifacij pontificatum qui pręclari uiri ſummopere illuſtrauerint 54 a
bonifacius ſecundus cuius imperatoris tempore fuerit pōtifex 66.a
bonifacius tertius ſub quo imperatore pontificatum conſecutus 75.b
bonifacius quartus pontif. creatur 76.a
bonifacius quintus ſub quo Italiæ rege pontificatum ſit adeptus 78.a
bonifacius VI in cuius locū ſuffectus 125.b
bonifacius ſeptimus pontificatū minus iuſte adeptus 135.b
bonifacius octauus nō ſine ambitionis crimine pontifex factus ccxi.a
bonifacius nonꝰ conſenſu omnium cardinalium pontifex creatus 238.b
bonifacius Maguntinus epiſcopus 96.b
bonifacius Montisferrati Comes 183.b
bonitium in ualle Helſæ ſitum quid 193. b
bononia in poteſtatem eccleſiæ redacta 256.b
Brigida Scotica mulier ſanctiſſima 65.b
Burbonius dux quando & quō Romæ interfectus cccxiij.b
burgundia imperialis olim prouincia cxlij. a
CAdolus epiſcopus Parmēſis, contra quē antipapa factus 147 a
caius pontifex quis 31.a
caij Claudij Caligulæ uita 6.a
cæſaria Perſarum regina, cur inſcio rege Conſtantinopolim uenerit 85 a
cairus urbs ab Almerico obſidetur 177.a
cairus quo olim nomine dicta 175 a
caliſtus primus 23.b
caliſtus ſecundus, Viēnenſis antea archiepiſcopus 166.a
caliſtus tertius quis 281. b
capitolium ui capitur 154.a
carbunculi ex tiara pontificis precium 215 a
cardinales in uincula coniiciūtur 182.b
cardinales quali galero utantur 192.b
caritas annonæ pmaxīa 147.b
carolus Burbonius ante Romā cecidit cccxiij.a
carolus regum potentiſſimus qñ imp. electus cccxlj.
carolus tertius imperator optatur a Rom. pceribus 123.a
carolus autor egregius 272.b
carus Narbonenſis imp. 33.a
carthaginenſe concilium 53.a
carolus Magnus cix, cx.
carinus imperator qualis, & a quo & ubi uictus 33.b
caſſiodorus ſenator ac monachus quæ ſcripſerit 66.a
cataphrygarum hæreſis xx.b
cæleſtinus hæreticus 51.b
cæleſtinus Miſſæ introitum dedit 26.a
cæleſtinus primus 54 b
cæleſtinus ij. pontifex 170.b
cæleſtinus tertius pōtifex quid rari fecerit 181. b & 182.a
cæleſtinus quartus cxc.b
cæleſtinus quintus quam ſanctus ac ſimplex fuerit ccx b
cęleſtinus quintus in ſanctos refertur ccxviij.b
cherinti dogma xxxi a
chilioſti qui ibidē
Chriſtus ex tribu Iuda naſcitur 5
Chriſti uita ibidem
chriſti ad Petrum uerba 6 b
Chriſtianorum decima perſecutio 34. a b
chriſtophorus quomodo pontifex factus 128.b
chryſoloras Byzantius 243 b
cincius mali cōſilij autor 148.b
cincius Fregepanis homo factioſus 165.a
ciſtercieſiū ordo cōfirmat 187.b
Claudij impatoris facinora 5.
clementinarū liber editus 218.b
clemens ſeptimus cui ſucceſſerit in papatu cccxiij b
clemens VI pon. 224.a
clemens quintus ccxv.a
clemens quartus, q̄lis cxcvij a
clemens tertius 180.b
clemēs ſecundꝰ, Bābeng. cxliij b
clemens primus, ſub quo martyrium paſſus xi.b
clementis epiſtolæ xij.a
clementis I. corpus uñ, qñ, & a q̄ Romam perlatum cxxij a
cletus pon, & martyr qñ x b
clerico coniū nutrire uetitū 15 b
clerus ſeueros & graues uiros aſpernatur ciij b
clodoueus rex Franciæ 64 b
cluniacēſe monaſterium a quo extructum cxxiij b
Colūbanus abbas ſanctiſ 76 b
colūtenſe q & uñ dictū clx b
comacium incenditur 132 b
cometis apparitio 84 b
competitor Damaſi I. q̄lis 47 b
conciliū Mātuę indictū cccxi.ij
concilium ſub Innocentio tertio maximum 185.a
concilio in Paleſtina qui interfuerint 2:.a
concilium in Perpiniano 248 a
concilium piſarum ab Alexandro laudatur. 248 b
conciliū Nicenū ſanctum 39 a b
cōciliū Caliſti in laterano 197 a
conciliū Baſilīēſe confirm. 265 a
concilium Lugduni cc b
concilium apud Diuionem 175
conciliū apud Lateranū 148 b
condiperthus quo deno quem affecerit 88 b
conon pont qualis ibidē
conradus Sueuus impera. 171 a
conſecratione facta, Petrus Pater Noſter uſus eſt 16.a
Cōſtātia ab hoſt. recupata 133 b

cōſtantius cū Cōſtantino & Cō ſtante imperiū adeptus 43 b
conſtantinus filius in locum Heraclij ſuffi.itur 81.a
cōſtantini I dona q̄ & q̄nta xli
cōſtantini ſanctio de pon. 87 b
conſtātinus quā fortunat⁹ 38 a
conſtātinus antipapa laicus initiatur ſacris ciij b
conſtantinus. Galerius, Maxentius imperatores 35 b 36 a
conſtantinus quas Romæ baſilicas ædificarit 38 b xl a
conſtantinus I pon. te cælo miſſus cur putaretur 93 a
conſtantini erga Syluestrū & eccleſiā munificentia 38 40
conſtātinus ſaracenos uincit 85 b
conſtantienſe conciliū qn̄ ec
conſtitutio Euariſti ponti. 14.a
conuēt⁹ ad Guardaſtaliū 160 b
cordirius magni Soldāiſi 186 a
cornelius primus, pontifex ac martyr 28 b 29 a
corſi qui Romæ dicti 160 b
creſcentius conſul Roman. 157 b
Criſpi Saluſtij autoritas 127 b
crucis ſigno ad bellum iturus quis uteretur 38 a
crux Chriſti quando & unde inuenta 36 b
Cyprianus Carthagin. eps 29 b
cyrus patriarcha Conſtantino. xciij b
cyrillus quid Clementi primo fecerit cxxij a

DAmaſus I. quis & quando 46 b
damaſus ſecundus pontificatum ui occupat 143 b
damaſus obſidetur 172 a
damiata (alias Damyata) Chriſtianis reddita & adēpta 186
Deciana perſecutio 28 b
deorum ſimulacra in Aegyptu cecidiſſe 4 b
deſiderius Longob. rex cv a b
deuſdedit pont. q̄lis 77 a clv a
Diabolus Moſen indutus lv b
diaconi cū Sixto occiſi qui 31 a
didymi a teneris cæci eruditio quanta 49 b
diocletiani imp. collegæ q 34
diodori Tarſenſis epiſcopi eruditio liij.a
dionyſius ex monacho ſumm.⁹ pontifex 31.b
dioſcor⁹ cum quo pontifex electus 66.b
diſcordia & ſchiſma propter pontificatum 246
domitianus imperator xi.b
dñici Capranici autoritas 280
dominicus Syluius dux Venet. cli a
dominicus hæreſim apud Toloſam compeſcit 184.b
donatiani hæretici unde 45 a
donus I. pontifex quando 85 a
doni ſecundi laus 135.a
dorothei eunuchi eruditio qualis 32.b
dorothea martyr & uirgo uſdeuis potius quā ſtuprum paſſa 57 b
Dulcinus cuiuſmodi, & quam ſuo nomini reſponderit in hæreſi 215 b

EBionitarum dogma xii b
ebionitis occaſio calumniandi aufertur xv.a
Eccleſias non niſi ab epiſcopis conſecrari debere 61 a
eceliti in Patauinos quanta tyrannis 194 a
Edeſſa a quo conuerſa 171 a
eduardus ſanctus Angliæ rex quando 135.b
eduardus rex In Vaſcon. 207.b
Egeſippi hiſtoria xix.b
egeſippus alius inſignis 62.b
Elephanticum quis pont. oſculo ſuo liberarit 77.a
eleutherius pontis. xx. b
eliſabeth regis Vngariæ filia in ſanctas refertur 189
Emanuel imperator Conſtantinopolitanus 178 a
Epiſcopi proprium 76 a
epiſcopat⁹ non largitione quærendus ibidem
Euagrius quid ſcripſerit liij b
euariſtus pontifex ſub Traiano xiiij a
eudoxius arriani dogmatis epiſcopus 48.b
eugenius quartus 264 b
eugenius tertius pont. 171.b
eugenius ſecundus pon. cxij.b
eugenius primus pont 82. b
eulalius competitor Bonifacij ab exilio reuocatur liiij
euſebius primus pon. 36 b
eutychianus primus 32.b
Exulum in agrum Bononienſem cōuenictium facin⁹ 214 b

FAbianus pontifex ac martyr 27 28
familię aliq̄t Roma. 160.b
Felix quartus 65.b
felix tertius 60.b
felix ſecundus 45.b
felix I. pontifex ac martyr 32.
feliciſſimus cum alijs martyrizatur 31.a
ferdinādus Aragonū rex 187.b
Florianus imperator 32.b
florinus & Alaſco hęretici 21.b
Formoſus poſt Stephanum pōtifex creatus 125.a
formula abrogatiōis pō. 149.b
formula regij iuriſiurādi 150.b
Frācīſci Aſſiſiatis ſctītas 185.b
franciſcus rex Franciæ 3.3 a
frāciſcus Petrarcha corona poetica donatur 223.b
franciſci ordo comprobatur 187.a
fratricelli hæretici 215 a b
fredericus ſecundus anathemate notatur 185. b
fredericus ſecūdus Imperator creatur 184.b
Fulco Andegauus regnū Hieroſolymitanū accepit 170.b
fulgentius Rupenſis epiſcopus 62.b
fulgineum per factionem occupatur 188.a

GAlba imperator Romæ iugulatur 9.c
gallien⁹ Romæ a ſenatu Imperator eligitur 29.b
Gelaſius ſecundus pontifex creatus 164 b
gelaſius primus collationes in Miſſa dedit 16.a
gelaſius primus quo tempore pontifex lxi.a
gēnadius Maſſilień. eps 63 b
genealogia Chriſti 3
gentilis pictura qualis 259.b
Gerardus epiſcopus & martyr cxliij.b
gerunda ciuitas 207.a
germanus patriarcha Conſtantinopol. in exiliū mittitur 96.b
germanis ſolis electio imperatoris permiſſa 138. a
germani ad fidē conuerſi 94.b
Gibellinus es, & cum Gibellinis Incinerem reuerteris 211.b
gibellinis ſua bona quærētibus diripi quid reſpōſum 249.b
Gloria in excelſis, a quo inſtitutum xvij.a
gloria in excelſis deo, in natalitijs martyrum decantari inſtitutum lxiij.b

Gordianus pers byter in tumul tu opprimitur 63 a
gordiani impatoris mors 27.b
gotthi quando fidem catholicam integre receperint 73 b
gothifredus Mathildis comitiſſæ maritus 146.a
Gratianus imp.adoleſcēs 49.b
gregorius XII.in maxima diſcordia eccleſiæ pōtifex 246 a
gregorius XI.Auenione omnium conſenſu pontifex 230.b
gregori⁹ X. Viterbij a collegio cardinaliū pon.creatur 199 b
gregorius nonus apud ſeptizodium pontifex creatus 187
gregorius octauus ponti. ſummo omnium conſenſu 180 b
gregorius VII.oim bonoꝝ cōſenſu pontifex creatur 148.a
gregorius ſextus quomodo pōtificatum adeptus 144.a
gregorius quintus quomodo pontifex creatus 137.b
gregorius quartus quo tempore pontifex 114.a
gregorius II. qua potiſſimum re laudandus 94.b
gregorius primus pontifex inuitus creatur 73 a
gregorij inſtitutiones in Miſſa & letaniæ 73 ab
gregorius Cæſarienſis epiſcopus & martyr 32.a
gregorius Bæticus Illiberi epiſcopus 49.
grimoaldus dux Beneuētanus 82.b
grimoaldus Longobardorum rex 85 a
groſſonij gens Arabica 192.a
Gualbertus monachus inſignis 148.a
guardaſtalli conuentus 160 b
guelphi & Gibellini qui 190.a
guelpha factio multum ualuit 193.b
HAdrianus Caroli Cęſaris pueri præceptor 312.a
hadrianus ſextus magno cardinalium conſenſu pōtifex ibi.
hadrianus quintus Innocentij quarti nepos pontifex 201 b
hadrianus 4.cuias, & q̄s ad fidē Chriſti perduxerit 173 a
hadrianus tertius pontifex magni animi 124.a
hadrianus II quam pius 122.a
hadriani I.pontificis laus 105.
hadrianus imperator inter bonos principes numeratur 15.b
hadrianus imperator pater patriæ appellatus 15.a
hannibal Bentiuolus qua fraude occiſus 270.b
haymo & Strabo Bedæ fratres 92 a
Hæreſes 9.b 21.b 30.b 146.b 251.a b 251.b 28 a 33.a 79.a
hedmūdus Cātuariēſis epiſcopus in ſanctos refertur 192 b
heraclij imperator. geſta 77.a
heraclitus cōmentarios in Apoſtolum ſcripſit 13 a
herdard⁹ regis Ang.fili⁹ 199.b
helcheſatæ hæretici 28 a
henricus abbas Lobiēſis In Lotharingia 137.B
henricus 4.in Italiā uenit 162.a
hēricus imperator a Gregorio pontifice admonitus 148 b
henricus imperator a pontifice execratur 154.a
hermanij cuiuſdam corpus exhumatur & comburitur 213 a
hermetis liber 18.b
herodes filios ſuos laqueo peremit 4.c
heros beati Martini diſcl. 54.b
Hieronymus epiſtolam & euangeliū Miſſæ addidit 16.a
hieronymi habitatio 52.a
higinus pont. ac martyr 17 a
hilarius Pictauoꝝ eþs 49.a
hilarij pōt.inſtitutiones 58.59
hilarius pontifex 58.b
hilminolinus utranque Hiſpaniam hoſtilem in modum peruagatus 184.a b
Honorius quartus 206.b
honorius tertius pontifex Petrum imperatorem Conſtantinopol.coronat 186.a
honorius ſecundus ſub Balduino ponti. 167.b
honorius quo tempore pontifex 78.b
honorius diuiſo cum fratre imperio, occidentem gubernabat 52.b
hormiſda ad Theodorici & Anaſtaſij tēpora pontifex 63.a
hoſpitale ſancti ſpiritus conditur 185.b
Hugo de ſancto Victore Parrhiſienſis doctor 168 b
hugo qui In Biblia gloſſas ſcripſit 193.a
hugo ſancti Clementis cardinalis 151.a
IAcobus frater domini dict⁹ lapidibus obruitur viij.a
Iberorum gens fidem Chriſti accepit 42 a
Ieiunium inſtitutum quando 16.b
ieiunū quatuor tēporū 24 a
Ignatius tertius poſt Petrū Antiochiæ epiſcopus 13 b
Ildericus Tranſamundo Vuandalorum regi ſufficitur 64.b
Imagines ſanctorum patrū depingebantur in parietibus 94.a
imperator errans in fide, a pontifice excommunicari poteſt 61 b
imperator hęreticus 30.a
indulgentiarum uenditio multum eccleſiæ nocuit 242.b
innocentius octauus pontifex bene Innocentius 308
Innocentius ſeptimus Romæ pontifex tumultuāte tota Italia creatur 243 b
innocentius ſextus uir integerrimæ uitæ pontifex 227.a
innocentius quintus ordinis ſancti Dominici pontifex creatur 201.a
innocentius quartus e Lauanię comitibus pontifex 190.b
innocentius tertius doctrina & moribus inſignis 183.a
innocentius ſecundus pontifex creatur clxix.a
innocentius primus & eius cōſtitutio 51.a b
inſtitutum Nicolai ſecundi cxlvi.b
inſtitutum Leonis ſecundi ſanctiſſimi lxxxvij a
inſtitutum Alexandri primi pōtificis 15 a
inſtitutum Bonifacij quinti lxxviij b
inſtituta Iohannis uiceſimitertij multa ccxix.ccxx
inſtitutum Aniceti primi quod 19.b
inſtitutum Nicolai tertij cciij
Inſtitutiones Higini multæ 17 b
inſtitutum Vitaliani 84 a
inſtitutum Leonis primi, Hoc ſanctum ſacrifi. 58.a
inſtitutum Vrbani quod 25.b
inſtitutum Honorij 79.b
Inſtituta Bonifacij quæ 66 b
inſtitutum Lodouici imperatoris pium 114 115
inuectio in principes indoctos 140.a
inuectio in pontifices & prælatos 129.a

Inuectio in pōtifices prauos noſtri temporis 242. 243
Iohannes uigeſimuſquartus Bononiæ omnium conſenſu pōtifex creatur 249.a
Iohannes uigeſimuſtertius Lugdani pon. creatus 219
Iohannes uigeſimuſſecundus ex epiſcopo Tuſculano pontifex 202.a
Iohannes uigeſimuſprimus pōtifi. munus ſuſcepit 141.b
Iohannes uigeſimus pontifex odio deditus 140 a
Iohannes decimuſnonus uiginti diebus pontifex 139.b
Iohannes decimuſoctauus per factionem pont. 138.b
Iohannes decimuſſeptimus pōtifex in Hetruriam exulatum abijt 137.b
Iohannes decimuſſextus pontifex miro odio in clericos exarſit 137.a
Iohannes decimuſquintus in mole Hadriani uitam finiuit 136.b
Iohannes decimuſquartus Narnienſis epiſcopus primum, deinde pontifex 134 a
Iohannes decimuſtertius pontificatum occupat 132 b
Iohannes duodecimus pontifex declaratur 131 a
Iohannes undecimus pontifex præſul ante fuerat 129 b
Iohannes decimus pontifex Formoſi cauſam in integrum reſtituit 127.a
Iohannes nonus Carolum imperatorem decernit 125.a
Iohannes octauus (mulier) malis artibus pontific. adeptus 119
Iohannes ſeptimus tempore Iuſtiniani pont. creatur 92 a
Iohannes ſextus ſub Theophylacio hexarcho pontifex creatur 91.a
Iohannis quinti pontificat⁹ qualis 88.a
Iohannes quartus pontifex mira pietate uſus 80.a
Iohannes tertius Iuſtini tempo ribus pontifex 70.a
Iohannes ſecundus Anthimum epiſcopum pontific, damnauit 67.a
Iohannes primus Theoderici regis & Iuſtini Auguſti temporibus pontifex 65.a
Iohannes tyrannus in Italia cōpeſcitur 54.b
Iohannes Gerundenſis epiſcopus 76.b
Iohannes apoſtolus & Iohannes ſenior 14 a b
Iohannes quando euangelium ſuum ſcripſit 12.b
Iouinianus Iuliano in imperio ſuccedit 47.b
Irene Conſtantini imperatoris mater 109.a
Iſacius totius Italiæ hexarchus 79 b
Iuo presbyter & confeſſor Britannicus 207 a
Iubilei anni ratio 212.b
Iudas crucis inuentor 36.b
Iulianus iuriſperitus 22.a
Iuliani imperatoris exclamatio Viciſti Galilæe 47 b
Iuliani imperatoris laus 46.b
Iulius ſecundus patrum cōſenſu Pio tertio ſuccedit 311.a
Iulius primus Conſtantij temporibus pontifex 42.b
Iuuēcus Hiſpa presbyter 43.a
Iuuenalis epiſcopus Conſtantinopolitanus 54.b
Iuſtinianus de Perſis & Vandalis triumphat 65.b
Iuſtinianus ſecundus filius Conſtantini imperatoris 88.b
Iuſtinianus fidem catholicam amplexus 66.b
Iuſtiani impe codex 66 b
Iuſtinus imperator orthodoxæ fidei amator 64 a
Iuſtinopolis capta 236 b
Iuſtinus philoſophus pro fide Chriſti laborauit 17.a
Iuſtinus Iuſtiniano ſuccedit 70.b
Kyrie eleyſon a quo inſtitutum 71.a
Lactantius Firmianus quo tempore 73 a
Ladiſlaus rex omnia Romę pro arbitrio mutauit 247.b
Lafrancus errores Berengarij notauit 146.b
Lambertus apud Leodiū martyrium ſubijt 91.a
Lando primus Anaſtaſio ſuccedit 129.b
Laurētius competitor Symmachi Nucerię epiſcopus 63 c
Laurentius & multi alij ſancti uiri necantur 31.a
Leander Toletanus 72.a
Leo decimus 311.b
Leo nonus quo modo ad pontificatum deuenit 144.a
Leo octauus protoſcriniarius pontifex 134.a
Leo ſeptimus 131.a
Leo ſextus pontifex nil tyrannicum in uita præ ſe tulit 130 a
Leo quintus pontifex cuius patria ignoratur 128 a
Leonis quarti pontificatus & laus 117 a
Leonis orationes 118
Leo 3 uir caſtus, integer, pudic⁹, facundus, pont. creatur 118.b
Leo captus in uincula conijcitur 109.a
Leo 2. uir doctiſſimus Græce ac Latine pontifex 87 a
Leo prim⁹ ſub Attila pon. 57.a
Leonis quarti imperatoris uita & mores 107.
Leo tertius imperator a Gregorio pon. & imperio & colone fidelium priuatur 97.a
Leo ſecundus & Zenoim. 59 b
Leo primus imperator 58.b
Leonardus Aretinus 272.b
Leonina urbs a Leone nomen accepit 118.a
Librarij Origenis quot 26.b
Liberius primus pont. 44.b
Liberius cum hæreticis ſentiens 44 45
Linus res geſtas Petri apoſtoli ſcripſit 10.a
Lini II. pontificis uita 9.b
Lodouicus B. ex regia Francorum ſtirpe in ſanctos refertur 212
Lodouici imperatoris inſtitutum 115.a
Longobardis bellum indicitur 81.b
Lucas medicus Cleti tempora attigit 10.b
Lucenſes ciuitatem Piſanorum inuadunt 162.b
Lucius tertius pontificatum inijt 178.a
Lucius ſecundus quo tempore pontificatum obtinuit 170.b
Lucius imperante Gallo Hoſtiliano pontifex 29. b
Lucius Arrianæ partis epiſcopus 53.a
Lucius hæreticus 48.b
L. Antoninus Commodus omnibus incommodus 20.a
Lupus Foroiulianorum dux 84 a
Magi qui dicantur 4.a
Magorum corpora Coloniā trāsferūtur 175.a
Mahometus Neſtorianos ma-

ximeſequitur 79.a
mahometus Arabs magnum, in populo Chriſtiano excitauit incendium. lxxviij.a
maiol9 abbas Cluniaceñ. 135 b
malchion Antiochenæ ecclesiç presbyter 32.b
mammeus pōs occupatur 162.b
manes hæreticus 32.b
manfredus a pontifice excommunicatur cxciij.b
manichæorum hçreſis 32.b
manichæi ab urbe expelluntur 63 a
marcellus primus pōtifex 35.b
marcellus in cacabulum includitur 36 b
marcellin⁹ Maximiani tpibus fuit pon. trigeſimus 34 a
marcioni quid reſpōſum a Polycarpo 18.a
marci ſancti corpus a Venetis in patriam delatum eſt 14.a
marcus Antoninus impe. 25. a
marcus Anton. Verus imp. 18 a
marcus primus Magni Conſtātini tēporibus fuit pon. 42 b
mārcus qñ euāge. ſcripſit vij.b
martini quinti ponti. creatio & laus de probitate uitæ 252.b
martini quarti ſepul. claret miraculis ccvi.b
martinus quartus pont. Viterbij coronari noluit 204.b
martinus terti⁹ religioni ſe totum addixit 131.b
martinus ſecundus malis artibus pontifex factus 124.a
martinus primus in Theodori locum pōtifex ſuffectus 81.b
martinus hiſtoriarū ſcrip 126.a
martinus Luther⁹ moritur 3.7
martinus Bucerus fugit ex Colloquio 317
mauritius imperator Gregorius ut confirmetur iubet 73.a
mauritius Tiberij gener 72.a
Maxentij tyrannis 37.a
maximinus putrido cadaueri aſſimilatur 37.b
maximinus imperator quoto anno ab urbe condita 27.a
maximini caliga ibidem
Melciades martyr & pont. 37
melito Aſianus Sardenſis epiſcopus 18.a
melphis obſidetur 155.a
merlin⁹ uates quo tēpore 59.a
merluccia piſcis nomen apud Italos 312.b
Michael Palæologus prohibetur ſepeliri in loco ſacro 209
michael Theophili Conſtantin. urbis imperator 121.a
milo B. Amādi monach⁹ 123 b
miſſæ tres in natali Chriſti qd ſignificent 17.a
miſſam auxit Iacob⁹ epiſcopus Hyeroſolymitanus 16.a
miſſæ officiū q ordinarint 16.a
Monaſtica uita unicum calamitoſorum refugium 128.b
monothelitarum hæreſis 79.a
NArſes eunuchus in Italiam mittitur 70.a
nazaren⁹ a Nazareth 4
Nepotiani quid dicti 31.a
nerua Traianus imperator omnes principes ſuperauit 13.a
neſtorius nouum errorem inducere conatus 55.a
neſtorius beatā uirginē non dei ſed hoīs genetricē dixit 57.a
Niceno in concilio multa inſtituta ſancte 39. per totum
nicolaus v. pontifex omnium conſenſu creatur 273
nicolaus 4. ordinis Minorum frater generalis, pontifex creatur 208.a
nicolaus 2. epiſcopus Florentinus pontifex 146.a
nicolaus primus abſens pontifex creatur 120.b
nicolaus Tolentinas in ſanctos refertur 282.a
nicolai corpus tranſlatū 155.a
nicolaus Eſtenſis Ferrariæ dominus 221.a
noradinus Damaſcenæ militiæ princeps 221.a
noruegiam quis ad fidem Chriſti perduxerit 173 a
notarij Origenis 26.b
notarij & tabelliones a pontificibus reijciuntur 201.b
notarij res geſtas martyrum conſcribebant 12.b
nouatiana hçreſis qñ orta 28.a
OBert⁹ Pallauicin⁹ 194.a
ODoacer Rauennā ſedē regni fecit 60.b
odo Treuireñ. archiepiſ. 151.a
oddo Cluniaceñ. monaſterij abbas 132.b
Olympius Arrian⁹ de cœlo tactus 62.a
Optat⁹ epiſ. Milluitan⁹ 49.c
Ordo Carmelitarum & eremitarum ab Honorio quarto cōfirmatur 207. b
Ordo Dñici confirmatur 186 b
Origenes multa præclare geſſit 24 b
origenes Clemētis diſcipu. 20 b.
oſculum pacis, quis in Miſſa inſtituerit 16.a
oſculo ſan⁹ facit leproſus 85.b
Otho Colonienſis archiepiſcopus 147.b
otho Germaniæ rex in Italiam uocatur 133.a
otho imperator ſibi manum iniecit 10.a
otho magno in ſtiō erat 133.a
otho in Siciliam defertur 136.a
otho tertius imperator 140.b
PAcem populo in celebratione dari quis inſtituerit 87.a
pallij uſum archiepiſ. tēpore Leonis pon. non emebant 87.a
palliū archiepiſ. Mediolanenſi mittitur literis additis 157.a
pamphilus euſebij neceſſarius 33.b
pandulphus romano. ſenator 206.a
papia Longobardorum ſedes 102.a
papias Ioannis auditor 14.a
papiæ concilium indictum, Senas transfertur 258.
papienſis epiſcopus a pontifice pallij dignitate priuatur 177
paſchalis ſecundus Antiochia capta a Chriſtianis pōt. 157.b
paſchalis primus nulla interpoſita impe. autoritate pontifex creatur 111.b
paſchatis celebratio. 22 a
paſtoris boni exempla 71.b
paulus tertius 314 b
paulus 2. qñ pont. 295.b
paulus 2. ſupbiæ notatur 126.a
paulus I Conſtantini & Leonis temporibus pont. 102.a
pauli pon. arrogans dictū 297
pauli apoſtoli uita 8.b 9.a
paul⁹ patriarcha Aquileiēſ. 71.a
paulus Iouius uir uaria eruditione 312.b
paulus Samoſatenus hæretic⁹ 31 b
pecunia ſolicitatur pro pontificatu 89.a
pelagius 2. ſub Tiberio imperatore pont. 72.a
pelagius ab Innocentio damnatur 51. b
pelagius primus ſub Totila rege 69.b
pelagura cardinalis 215.b
peregrinus præſul Gallorū 16.a
perſecutio vehemēs exorta ē 45
peſtis in Italia triennio 226.a

peſte obiꝗ laboratum 118.b
petrus Antiochię in epiſcopali ſede annis ſeptem 6.a
petri principis apoſtolorum uita 5.b
petrus in locum pauli hæretici ſuff.citur 82.b
petri uerba ad Clementem 8 b
Petrus Tarantaſienſis cuiuſmo di pontifex 201.a
petrus Hiſpanus quaodo Romæ & qualis pontifex 202.a
petrus Auria Genuenſium pręfectus 235.a
Philippus ex Scythia rediēs,Hieroſolymis moritur 11.b
phocas impe.creatur 74.b
photinus Hebionis hæreſim inſtaurare conatus 49
Pipinus in Samniū rediſe 110.a
piſtorium capitur 221.b
pius tertius 311.a
pius ſecundus Aeneas antea pontifex 286.a
pius primus Aquilelenſis undecimus pontifex 18.a
Placentiæ ſynodus 150.a
platinæ epiſtola cōtra pōt, 297
platina in carcerem conijcitur 297.298
Polycarpus Iohannis apoſtoli diſcipulus 17.b
populi diuiſio ob electionem pōtificis 89.b
pontianus primus Roman. 19 pontifex 25.b
pontificis electio ab imper. aut eorum hexarcho confirmari ſolebat 79.b
pootifex capitur & in uincula conijcitur 123.a
pontifex priori dignitati a Cæſare reſtituitur 313.a
pontifices quinꝗ & 20. in Britannia 21 a
pontifex inter celebrandum capitur 148.b
pontificum nomina immutandi mos 115.b
pontifex prope Cōſtantiam in carcerem conijcitur 250.b
pontificum munus non amplius coacte obitur 126.a
pōtificis Clemētis deditio 313 a
pōtificatus quo deuenerit 142
pōtificis adulterini mors 140.a
pontificis Iohannis 22. notatur ſtoliditas 202.a
pontificis execratio in Henricum 152.a
pontifex cum cardinalibus capitur a Rogerio 169.a
pontifex ab imp.decipitur 188
pontificatus ueudītur 143.b
pontificis decretum 151.b
pontificis literæ ibidem
pontifici manos inijcere,&ſi nę quam ſit minime decet 155.a
Probus impe,rei militaris gloria inſignis 33.a
princeps illiteratus quid 140
principes electores qui 158.a
principum electorū officia ibi.
priſcianus Cæſarienſis grammaticus 66.a
prodigia quāta nunꝗ antea 75
prodigia multa apparuerūt 133
prodigia uaria 140.b
prophoia urbs obſidetur, & ꝗd aliud eſt nomen 159 a
Pſeudopontifex creatus 221.b
Ptolemæus quæ loca occupaoerit 164. a
Qvadratus apoſtolorū diſcipulus 14.b
Quadriēnio uero caruit eccleſia pontifice 252.a
Quolitiani hęretici 21.b
RAbani cōmentaria 115 b
racherius epiſcopus Veronenſis 131.a
rauenna a Iulio ſecundo obſidetur 311.b
rauennæ concilium 62.63
rauennæ ſeditio propter imperatorem & pontificem 96.a
Remigij duo inſignes, Altiſiodorenſis & Remenſis 125.b
Rhodꝰ a Saracenis capitur 82
rhotaris cui in regno ſucceſſit 80.a
Richardus de S.Victore 173 a
Roberti Francorum regis laus & eruditio 140.a
robertus Satſeuerinas uir militari diſciplina clarus 309 a
robertus carnotanus epiſ. 138
rodulphus impe. ab Hadriano accerſitur 201.b
rogerius Capuam urbem a Romanis ui cepit 155 a
roma merito caput impij 75.b
romæ iocendium tempore Neronis 9.a
romanus primus Stephani decreta improbat abrogatꝗ 126 b
romæ ſeditio & hæreſis magna 158.a
roma ab Henrico imperatore occupator 154 a
romæ duo annui cōſules 132.b
romæ prima ſedes omnium eccleſiarum 60 a
roſa principibus Chriſtianis,a pon.conſueuit dari 299 a
SAbelliani hæretici a Sabellio 31.a
ſabinianus homo malkuolus pon.poſt Gregoriū 75.a
ſabiani inſtitutum ꝗd 75 a
ſaladious eum templarijs dimicat 179.b
ſanctorum omnium celebritas inſtituta 115.b
ſanguine tribus dieb. pluit, 125
ſaraceni aſiā occupauerūt 114
ſaraceni & Turci contra Chriſtianos 156.a
ſaraceni occupata Libya & Aphrica Hiſpanias occupāt 91.b
Scaligeri 223.a
ſcaphuſa Auſtriæ ciuitas 250.b
ſchiſma Romæ ortum 174.b
ſcotus Iohannes multa compoſuit cxxiij.b
Sedes apoſtolica omnium eccleſiarum caput cix.b
ſelymbria urbs diripitur 195.a
ſententiæ prouerbiales Aeneæ pontificis ccxcv
ſepherinus,alij Zephyrinus. 22.b
ſergius quartus pontifex ſanctiſſimus 140.a
ſergius tertius pontifex 128 a
ſergius ſecuodus ſub obitū Michaelis imparoris pon.115.b
ſergius primus pontifex creatur 89.b
ſeueriani a Seuero hęretico dicti 16.
ſeueri imperat.triumphus 22.b
ſeuerinus ab Iſatio pontifex cōfirmatur 79.b
ſeuerus Aquileieñ.epiſcopus in hæreſim prolapſus 74.a
Sicardus Beneuentanorū princeps 114.b
ſigibertus Golbatenſis monachus 163.b
ſiluerius primus Theodato iubente pont. 67.b
ſimon domini conſobrinus Hieroſolymitanus epiſ. 13.b
ſimonis magi interitus 7.b
ſimoniaci hæretici ibid.
ſimplicius imperante Leone ſecundo & Zenone pont. 59.a
ſiſinius primus uiginti diebus in pontificatu 92.b
ſixtus quartus cardinalium cōſenſu pont. 307.b
ſixtus tertius ſub Valentiniano pont. 55.b
ſixti dona ad templa 56.b

ſixtus ſecundus ex philoſopho factus pontifex 30 b
ſixtus primus, quotus pon. 15.b
Soldanus Ptolemaidam ingreditur ccix.a
ſoldanus a Chriſtianis fugatur 186.b
ſolis eclipſis ante mortem Gregorij 190
ſophia uxor Iuſtini, imperij gubernatrix 60.b
ſoter 1. Cāpanus natione 20. a
ſozimus primus Arcadij & Honorij tempore pont. 51. a
Stationes Gregorius primus fere omnes inſtituit 73.b
ſtephan⁹ 9. ex abbate pōt. 145.b
ſtephanus octauus nil memoria dignum geſſit pont. 131.b
ſtephanus ſeptimus pont. 130.b
ſtephanus ſextus pont. Formoſi nomē perſecutus eſt. 126.a
ſtephanus quintus pont. 124.b
ſtephanus quartus 111.a
ſtephanus tertius quo anno pōtificatum inijt 123.a
ſtephanus ſecundus pon. c.a
ſtephanus in extrema neceſſitate pontifex Romanus 30.a
Supſtitio noua ītroducta 243 a
Sylueſter tertius cxliij.b
ſylueſter ſecundus diabolo ad iuuāte pōtificatū adept⁹ 139.
ſylueſter primus Conſtantinū imper habuit propiciū 38.a
ſylueſtri tempore multi præclari uiri 42.a
ſymbolū qñ Miſſę adiectū 16.a
ſymmachus cōpetitore Laurētio reiecto pon. creatur 62.b
ſynodus ſexta uniuerſalis ducētorum & 89 epiſcoporū 86.a
ſynodus ſeptem & quadraginta epiſcoporum 119.a
ſynodus Romę centum & quinquaginta epiſcoporum 81.b
ſynodus quota Felicianam hæreſim abrogauit 107. 108
ſyricius primus Valentiniano rege pont. 48.b
TAncredi magni Normandiæ ducis filij 140.b
tatianus hæreticus 19 a
Teleſphorus primus pon. 16 b
tēplariorū militū origo 166.a
tēplariorū bona diripiūtur 190
tertullianus quē Hierony. poſt Victorem & Apolloniū laudat 24
teſtamentum uetus a Manichęis reñcitur 33 a
tetricus imperator a militibus creatus 30.a
Thaddæus apoſtolus Edeſſæ prædicator 171.a
themiſtius philoſophus 49.a
theodotion Aſianus 20.b
theodoſius impe. 51.a
theodorus primus pon. 81.a
theodoſius ab ingreſſu eccleſiæ prohibetur 51.a
theodoſius iunior imp. 54.b
theodatus græce & latine doctus 66.a
theodorus II. pont. ueſtigia ſeditioſorum ſequitur 126 b
theodoricus imparator Boethium & Symmachum in carceres conñcit 64.a
theſaurus pauperum, cuius libri titulus 202.b
thomas Aquinas 197.a
thomæ duo in ſanctos referuntur 220 a
Thomæ apoſtoli oſſa primum ubi ſepulta 171.a
thomas Cantua. in numerū ſanctorum refertur 177.a
thurci quos uicerunt 101 a
thuris in Miſſa uſum quis inſtituerit 16 a
Tiberiani apologeticum 53.a
tiberius ſecundus impe. 71.b
tiberius q̃t annis regnauit 5.a
tiberis excreſcētia tam magna, ut diluuium inſtare putetur 121.a
tiberis inundatio 94.95.204.a 198 b
ticinē. epiſcopus cui obtemperare iuſſus 94.a
Toletanus archiepiſcopus pallium a pont. obtinet 157.a
totila Gotthorum rex 69.b
Tuſculum Cæleſtino redditur 382.a
VAlētinian⁹ imp. fratrem in partem imperij accipit 48.b
valentinianus imperator 54.b
valentiniana hæreſis 17.a
valentinus primus diaconus pontificatum adeptus 113.b
ualerianus & Gallienus imperatores. 29.b
Veneti contra Genuenſes arma ſumunt 194 b
uerba quibus in pontifi. eligendis utebantur 148
ueſpaſianus imperator 101.b
Vianeſius alter Minos 303. a
uictor tertius 154.b
uictor ſecundus dignitatē pontificalem quō adeptus 145.a
uictor primus, 15 pont. 11 b
uictorinus Petabionēn multa commentaria dedit 33.b
uictorinus rhetor 49.a
uictor Campanus epſ 70.b
uictorini nummi unde appellati 191.b
uictorinus in Gallia interemptus 30 b
uigilius contra Siluerium pon. creatur 68
uiri in clerū deligēdi qui 136.a
uita eccleſiaſticorū alijs exemplum 227.a
uitalianus regulā eccleſiaſticā & cantum ordinauit 84 a
uitalianus primus pont. 83.a
uitellius imp. q̃t millia piſciū & auiū ſibi apponi iuſſit. 10.a
uitelleſchus 264.a
Vngari Italiam, Germaniam & Galliam inuadunt 127.
Vrbanus ſextus ante Baren. archiepiſcopus pontifex creatus 233.a
urbanus qntus S. Victoris Maſſilien. abbas pont. 229.b
urbanus quart⁹ patriarcha Hieroſolymitanus pont. 195.b
urbanus tertius Chriſtianos principes ad concordiam reuocare conatur 179.a
urbanus ſecundus merito pontifex creatus 155 a
urbanus primus pontifex ac martyr 25
urbinatem ducatus poſſeſſione Leo decimus priuat. 312.a
urſicinus competitor Damaſi. 48.a
ZAcharias primus optim⁹ pontifex 98.b
Zeno & Leo impe. 59.
zedechiæ Iudæi ueneno q̃s imperator ſublatus 123.a

PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A VITA CHRISTI MERITO AVSPICATVS EST, AD SIXTVM IIII. PONT. MAX.

CHRISTVS.

MAximam nobilitatis partem duci ex his maiori/
bus,qui clari iuſtiq; fuere, quiq; ob ſingularem ali/
quã uirtutem impetrauerunt, nemo eſt qui ambi
gat,niſi qui Platonis autoritatem non adeo probat,
cuius quadripartitã de nobilitate diuiſionem,quan
tum ad genus pertinet,Chriſtus rex noſter conſecu
tus eſt. Quem enim ex gentilibus habemus,q glo/ *Chriſti*
ria & noie cum Dauid & Salomone,quiq; ſapientia *genealo*
& doctrina cum Chriſto ipſo conferri merito debeat *gia.*
ac poſſit? Neminem certe. Naſcitur Chriſtus ex tri
bu Iuda,nobiliſſima quidem ob uetuſtatem & im/
perium inter Hebræos, unde propheta Iacob inquit: Non auferetur ſceptrum de *Gene.49*
tribu Iuda, quoad uenerit qui mittendus eſt: Is erit profecto expectatio gentium.
Quot autem reges uel duces,uel pontifices in ea tribu fuerint,non attinet dicere,cũ
libri cum noui,tum ueteris teſtamenti, huius nobiliſſimæ genealogiæ mentionem
faciant. Verum cum poſt longiſſima tempora inter Ariſtobulum & Hyrcanum
Alexandri regis & pontificis filios, orta ſeditio de principatu eſſet, tandem Hero
di alienigenæ regnum Iudæorum a Romanis traditur: ex patre em̃ Idumæo, &
matre Arabe natus, & Iudæorum legiſperitos interfecit, & genealogias incendit
ad integẽdam generis ſui notam. Ceſſauit ergo,ac merito quidem eorum unctio,
hoc eſt impium, quia ex Danielis ſententia ſanctus ſanctorum uenerat, quẽ Ma *Danie.9.*
ria uirgo angelo annunciante ex ſpũ ſancto cõcepit, & peperit in Bethleem Iudæ,
Cyrino tum Syriæ p̃ſide,anno ab urbe condita dcclij. imperij uero Auguſti Cæſa
ris,qui tum orbi imperitabat,anno xlij. Imperium em̃ a Caio Cæſare,tum propin
quitatis,tum hæreditatis iure accipiẽs: uel potius pulſis ac interfectis parricidis ty
rannisq; remp. uſurpare conãtibus,monarchiam orbis terrarũ in meliorẽ formam
redigens,ſuis temporibus mirã felicitatẽ præſtitit. Nam pacatis rebus tum exter/
nis,tum domeſticis, tãto in honore non ſolum apud ſuos, uerumetiã apud exteros
reges fuit,ut eius nomine ciuitates conderent,quas Sebaſtas uel Cæſareas appella
runt. Venere etiã multi reges ad urbem uiſendi hominis cauſa,quos ita comiter & *Auguſti*
perbenigne ſuſcepit, ut ex amicis ſibi amiciſſimos redderet. Cum ciuib9 autem ſu *hũanitas*
is humaniſſime uixit: in delinquentes clemens,erga amicos liberaliſſimus eſt habi
tus: in cõparandis amicis rar9,in retinẽdis cõſtantiſſimus. Liberaliũ artium adeo
ſtudioſus fuit,ut nullus pene laberetur dies,in quo non legeret aliquid, aut ſcribe/
ret,aut declamaret. Ingenio & doctrina Saluſtij, Liuij, Virgilij, Horatij, Aſinij
Pollionis, Meſſalæ Coruini oratoris inſignis,delectat9 eſt,quorũ ſcriptis etiã ei9 res
geſtæ immortalitati cõmendatæ ſunt. Vrbẽ Romã ita exornauit, ut gloriatus ſit
ſe urbẽ lateritiam inueniſſe,marmoream relinquere. Hanc felicitatẽ quæ(ne men
tiar) magna fuit: maiorẽ certe reddidit ſaluberrimo ortu ſuo Chriſtus rex noſter.
Interceſſere autẽ a creatione mundi uſq; ad hunc feliciſſimum natalem diem,anni
quinq; millia cẽtum & xcix. Naſcitur puer ſine dolore matris: quippe qui diuinus
erat,non humanus partus,unde mater integra ſtatim ſurrexit,& infantem de mo
re pannis inuoluit. E taberna autem meritoria in tranſtiberina regiõe ex terra ole
um erupit,ut ait Euſebius. fluxitq; toto die ſine interuallo,Chriſti gratiã gentibus

Auguſtus Chriſto nato noluit ſe dominũ uocari. Oroſius lib.6. ca. 22.

oſtendens. Narrat Oroſius Auguſtum Cæſarem eadem die mãdaſſe, ne quis ſe do/
minum deinceps uocaret, diuinantem credo uerum principẽ orbis terraꝝ ac mun
di totius, natum eſſe. Idem quoq; mandauit, ut in orbe Romano om̃ium hominũ
capita cenſu notarentur: acſi maiori principi rationem gubernari imperij aliquan
do redditurus eſſet. Huic aũt cenſui Cyrinum uirum conſularẽ ex ſenatuſconſu
to præfecit. Pax præterea & quies tanta fuit, tum domi tum foris, quanta nunq̃ an
tea. Hunc enim iuſtitiæ & pacis regem prophetæ appellarunt. Defertur autẽ octa

Mat. 5.

ua die ad templum circunciſionis cauſa: neq; enim uenerat abrogare legem, ſed ad
implere. Erat autem circunciſio teſtamenti ſignum inter deum & homines, ut ait
Auguſtinus. Die uero tertiodecimo adoratur a magis, & muneribus donatur, qui
ex oriente Hieroſolymam eius rei cauſa uenerant. Magos enim quidam orienta/
les populi reges ſuos & ſapientes appellant. Ne uero legem Moſeos prætermitte
re uideretur, mater purificationem ſumptuia, licet intacta & incorrupta luſtrati
one minime indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon uir iu/
ſtus & ſingularis religionis, in ulnis retinens, diuino numine afflatus, regem ſuum
& ſaluatorem profitetur, unde Ieſus Chriſtus appellatus eſt. Nam Ieſus nomẽ ſal
uatoris eſt, Chriſtus uero regis, qui myſtico illo chriſmate unctus, quo reges om̃es:
Meſſias hebraice dicitur. Vt enim Romani imperatores purpura, ſic Hebræorũ
reges unguento cæteris inſigniores habebantur. Idem fecit Anna ſpiritu prophe
tico incitata. Quid de Chriſto ſenſerint Sibyllæ, non eſt cur ſcribamus, cum om̃es
fere eius ſaluberrimum aduentũ prædixerint. Celebrata hac luſtratione, recogni
toq; iure primogenitoꝝ ſecundum legem diuinam, in Nazareth patriam redire
ciuitatem Galilææ: ubi per quietẽ Ioſeph exiſtimatus Chriſti pater, ab angelo ad/
monetur ut fugiens in Aegyptum, puerum ſecum & matrẽ deferat. Futuꝝ enim
paulo poſt, niſi id fecerit, ut Herodes puerum occideret. Verum id agere tũc quod
deſtinauerat, homo crudeliſſimus nõ potuit. A filijs enim ob ſæuitiam accuſatus,
Romam ad cauſam dicẽdam proficiſcitur: qui ſimulata cõcordia in prouinciam

Herodes filios ſuos in Cæſarea laqueo peremit.

rediens, Ariſtobulum & Alexandrum filios, adoleſcentes quidem egregios & do
ctos, quippe qui apud Cæſarem Auguſtum fuerant educati, in Cæſarea laqueo p
emit. Ad necem deinde pueroꝝ conuerſus homo regnandi cupidus, quod natum
eſſe alterũ regem Iudæorum a prophetis intellexerat, omnes qui tum in Bethleem
erant & finibus ſuis: a bimatu & infra occidi iubet, ſecundum tẽpus quod a magis
exquiſierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Vnde ferunt Auguſtum Cæſarem
crudelitatem hominis deteſtatum, hoc dixiſſe: Maluiſſem Herodis porcus eſſe q̃ fi

Maluit Auguſtus Herodis eẽ porcus q̃ filius.

lius. Iudæi enim ex lege non modo deguſtare, ſed tãgere etiam ſuillam carnẽ pro
hibentur: quare fit ut neq; eos alant neq; comedant: hanc ob rem in porcos clemẽ
tes dicuntur. Ioſeph autẽ ſeptẽnio in Aegypto cõmoratus, ubi Herodẽ tyrannum
tabo & ſacro igne mortuum intellexit, Hieroſolymam cum puero ꝓficiſcitur: nec
diu ibi immoratus, quod Archelaum Herodis filium regnare intellexerat, in par
tes Galilææ, alterius imperio obtemperantes, ſeceſſit, & Nazareth ciuitatem inco
luit, unde puer Nazareni nomen ſumpſit. Dum autem in Aegypto eſſet, cecidere

Deorum ſimulacrã Aegypto cecidere. Iſaie. 19.

(ut Hieronymus ait) deoꝝ oĩm ſimulacra, ceſſarunt oracula, & mors quorundam
dæmonum ſubſecuta eſt ex uaticicinio prophetæ: Ecce, inquit, leuẽ nubẽ conſcen
det, & mouebunt ſimulacra Aegypti ab eius cõſpectu, & cor Aegypti in eius me
dio tabeſcet. Annum uero xij. agẽs, Hieroſolymã cũ parẽtibus de more ad diẽ fe/
ſtũ celebrandũ, ꝓficiſcitur. Hi uero poſtea pacto ſacro abeũtes, cũ pueꝝ ſubſeq nõ
uiderent, ſolicitudine pleni ad templum redeunt, eumq; doctores ſciſcitantem of/
fendunt, quod maxime adoleſcentem deceret. Supra ætatem enim ſapiebat: quia

Luc. 2

(ut euangeliſta ait) dei gratia & uirtus in illo erat. Parentes deinde bene monẽtes
ſecutus, in patriam reuertitur. Quid uero egerit in hac ætate uſq; ad trigeſimũ an
num, quo a Iohanne Zachariæ filio aqua baptizatus eſt, dicere prætermittam, cũ

non ſolum euangelia & epiſtolæ rebus à ſe optime ac ſanctiſſime geſtis pleuæ ſint,
uerumetiam eorum libri, qui ab eius uita, moribus & inſtitutis abhorruere. Flaui/ *Antiquitatū libr. 18. cap. 9*
us ille Ioſephus, qui lingam Græca antiquitatē iudaicam uiginti libris conſcripſit,
cum ad Tiberij principis imperium ueniſſet: Fuit, inquit, eiſdem temporibus IE/
S V S uir quidam ſapiens, ſi tame uirum eum nominare fas eſt. Erat enim mirabi
lium operum effector, ac hominum doctor, eorum maxime, qui quæ uero ſunt, li
benter audiunt. hanc ob rem multos tum ex Iudæis, tum ex gētibus ſibi adiunxit:
C H R I S T V S hic erat. Hunc autē cū Pilatus à principibus uoſtræ gētis in/
ſtigatus, in crucem agendum cenſuiſſet, non tamen hi deſeruere, qui eum ab initio
dilexerāt. Eiſdem præterea die tertio poſt mortem uiuus apparuit, quemadmodū
diuinitus inſpirati prophetæ, & hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura
eſſe prædixere. Perſeuerat & uſq; iu hodiernum diem celebre Chriſtianorum no/
men ab ipſo ſumptum: perſeuerat & genus. Idem quoque Ioſephus Iohannem ba
ptiſtam uerum prophætam, & ob eam rem ab omībus in ptecio habitum, iuſſu He *Eodem. cap. 10.*
rodis, magni Herodis filij, paulo ante mortem Chriſti cæſum fuiſſe affirmat in ca/
ſtello Machærunta, non quod ſibi & regno timeret, ut idem ait, ſed quod Herodia
dem Agrippæ ſororem, ac Philippi fratris uiri optimi uxorem, inceſtis nuptijs ſi/
bi coniunxerat. Hic eſt ille Iohannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit,
ſaluatoris noſtri ſentenia. Interficitur & C H R I S T V S uerus dei filius, uerita/
tis, iuſtitiæ, pietatis, religionis aſſertor, anno decimooctauo Tiberij Cæſaris: ætatis
uero ſuæ anno trigeſimotertio, & eo magis, quod ei uita propagata eſt ab octauo ca
lendas Ianuarij uſq; ad octauū calendas Aprilis, quo die conceptus in uirginis ute
ro eſt de ſpiritu ſancto. Accuſatus à Iudæis, quod ſabbatis non uacaret, ſaluti homi
num quouis tempore conſulens: & quod baptiſmum circuncilioni auteferret, &
quod abſtinentiam ſui illæ carnis auferret: quibus in rebus Iudaicæ religionis ſacra/
menta conſiſterent. Cædis autem tam nefariæ, etiā cæli ipſi ſigna dedere. Nam &
ſolis tanta defectio facta eſt hora ſexta diei, ut & dies in obſcuram noctē uerſus ſit:
& Bithynia etiam, licet multū ab Hieroſolymis diſtet, terræmotu concuſſa: & mul
ta Nicenæ urbis ædificia corruere: & uelum templi quod ſeparabat duo tabernacu
li, ſciſſum: audita & uox ex adyto templi Hieroſolymitani, Tranſmigremus ciues
ex his ſedibus. Admonitus Tiberius a Pilato de Chriſti morte ac dogmate, ad ſena *Vox audita, trāſmigremus hinc.*
tum retulit, cenſuitq; Chriſtum in deos referendum ac templo honorandum. Fie/
ri id uon modo ſenatus uetuit, quod non ad ſe prius, ſed ad Tiberium ſcripſiſſet Pi
latus, uerumetiam pellendos urbe tota Chriſtianos cenſuit. Propoſita ſunt accuſa
toribus præmia, quos Tiberius à tanto ſcelere minis & morte prohibuit. Autores
autem tam nefarij particidij pœnas dedere. Nam & Iudas laqueo uitam finiuit, &
Pilatus maximis calamitatibus uexatus, ſibi manū iniecit: licet ſint qui ſcribāt eū
ſceleris pœnituiſſe, ac ueniam à deo meritū. Iudæi autem amiſſa libertate, iuſti ſan
guinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc ſunt fere quæ de uita Chriſti regis ac pō
tificis uoſtri, quam breuiſſime ſcribēda cenſui, quo & mihi facilior aditus ad opus
mente conceptum daretur, & legētibus gratior fieret lectio, quæ tanquam irrigu/
us fons ab imperatore Chriſtianorum, in pontifices Romanos per ordinem uſque
ad tempora Sixti quarti deriuaretur.

P E T R V S.

POſt Chriſti mortem & reſurrectionem, completis iam diebus peutecoſtes, ſpi
ritum ſanctum accepere diſcipuli: quo imbuti, uarijs linguis res geſtas ſummi
dei locuti ſunt, etſi pleriq; eorum ſine ulla eruditione ſint habiti, maxime uero Pe/
trus & Iohanues. Eorum autem uita ad utilitatem cōmunem reſpiciebat: nil pro/
prij habebant, quicquid ante pedes eorum ob religionem ponebatur, id totum uel
partiebantur inter ſe ad commoda naturæ, uel pauperibus erogabāt. Hi uero pro/

uincias partiti ſunt: Thomas Patthos ſortitus eſt, Matthæus Aethiopiam, Battho
lomæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Iohannes Aſiam: Vnde & apud
Epheſum commoratus, poſt longos labores & diutinas ſolicitudines e medio ſub/
latus eſt. Petro autem principi apoſtolorum Pontus, Galatia, Bithynia, Cappado
cia obtigit. Apoſtolus enim natione Galilæus ex Bethſaida ciuitate, Iohannis fili
us, Andreæ apoſtoli frater, primus ſedit annis ſeptē in epiſcopali ſede apud Anti
ochiam Tiberij tempore: qui Auguſti priuignus & hæres, annis uigintitribus ua
rie imperauit. Neq; enim inter malos omnino, neq; inter bonos principes nnme/
rari poteſt. In homine fuit multa literatura, & grauis eloquentia: bella per ſe nun/
quam, ſed per legatos geſſit: tumultus exortos prudenter ſuppreſſit. Multos reges
a ſe blanditijs euocatos nnnquam remiſit, maxime uero Archelaũ Cappadocem,
cuius regnum in prouinciam uertit. Multos ſenatores proſcripſit: quoſdam etiam
interfecit: magnis quoq; ſupplicijs ab eodē necatur C. Aſinius Gallus orator, Aſi/
Vocienus Mōtanus Narbonēſis orator. nij Pollionis filius. Moritur & Vocienus Montanus Narbonenſis orator in Baleari
bus: eo enim relegatus à Tiberio fuerat. Fratrem quoq; Druſum ueneno eius iuſſu
necatum, tradunt hiſtorici. Hac tamen moderatione uſus eſt, ut publicanis quibuſ
dam & præſidibus prouinciarum augenda eſſe uectigalia dicentibus, reſponderit:
Boni paſtoris eſſe tondere pecus, non deglubere. Mortuo Tiberio, C. Claudius co
C. Claudij Caligulæ uita. gnomento Caligula à caſtrenſi ioco ductо, imperium occupat. Filius enim Druſi
Auguſti Cæſaris priuigni, & ipſius Tiberij nepos habebatur, homo omnium ſcele
ſtiſſimus. Nil enim nel domi nel foris ſtrenue geſtit. Auaritia omnia expilauit: tan
tæ libidinis fuit, ut etiam ſororibus ſtuprum intulerit. Tantæ crudelitatis, ut ſæpi/
us exclamaſſe dicatur, Vtinam populus Romanus unam ceruicem haberet. exules
quoque omnes interfici iuſſit. Nam cum nnum ab exilio reuocaſſet, quæreretq; qd
potiſſimum exules optarent, cum ille imprudenter reſpondiſſet, mortem princi/
pis, omnes paſſim ſuſtulit. De conditione temporum ſuorum ſæpe etiam queſtus
eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignirentur, uelut Tiberij tempora, qui/
bus obtrita ferunt ad uiginti millia hominum caſu theatri apud Tarracinam. Ita
autem Virgilij & Liuij gloriæ inuidit, ut paulum abfuerit, quin eorum ſcripta &
imagines ex omnibus bibliothecis amouerit: quorum alterum, ut nullius ingenij
minimæq; doctrinæ: alterum, ut uerboſum in hiſtoria negligentemq; carpebat.
Dicebat Senecam arenam eſſe ſine calce. Præterea Agrippam Herodis regis fili/
um, à Tiberio in carcerum coniectum, quod Herodem accuſauit, liberat: & regem
Iudææ facit: ipſum autem Herodem perpetuo exilio Lugdunum relegat: Seipſum
uero in deos transfert: imagines in templo Hieroſolymitano collocat. Poſtremo
autem à ſuis tandem necatur, imperij anno tertio, menſe decimo. Duo libelli in
ſcriptis eius reperti ſunt: quorum alteri pugio, alteri gladius pro ſigno erat impreſ/
ſus. Ambo lectiſſimorum uirorum utriuſq; ordinis ſenatorij & equeſtris nomina
& notas continebant morti deſtinatorum. Inuenta eſt & ingens arca uariorum ue
nenorum, quibus mox Claudio Cæſare iubente demerſis, infecta maria tradũtur,
nō ſine magno piſcium interitu, quos euectos in proxima littora paſſim æſtus eie/
cit. Libuit hominum monſtra perſcribere, quo facilius appareret deum uix po
tuiſſe tum retineri ab excidio orbis terrarum mũdiq; totius, niſi & filium miſiſſet,
& apoſtolos: quorum ſanguine humanum genus Lycaonem imitatum, ab interi/
tu redimeretur. Horum itaque temporibus fuit Petrus ille, quem his nerbis Chri/
Matt. 16 ſtus allocutus eſt: Beatus es Simon bar Iona, quia caro & ſanguis nō reuelauit tibi,
S. Petrus quo tempore Romã uenit. ſed pater meus qui in cælis ē: & tu es Petrns, & ſuper hanc petram ædificabo eccle
ſiam meam: ac tibi dabo claues regni cæleſtis, poteſtatemq; ligandi & ſoluendi. Is
uero omnium diligentiſſimus, nbi Aſiaticas eccleſias ſatis confirmaſſet, confutatis
eorũ opinionibus, qui circuncisionē approbabãt, ſecũdo Claudij anno in Italiã ue

nit. Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibrium reſeruauerat,
impium accipiens, quintus ab Auguſto Britaniam, quã neq; ante Iuliũ Cæſarem,
neq; poſt eum quiſquam attingere auſus eſt, in deditionem accepit. Orcadas inſu/
las Romano adiecit imperio: Iudæos tumultuantes Roma expulit, compreſſit &
ſeditiones in Iudæa a quibuſdam pſeudoprophetis concitatas. Obtrita etiam ſunt
triginta millia Indæorum in portis Hieroſolymitani templi azymorum diebus,
Cumano eius iuſſu procurante Iudæam. Laboratum eodem quoq; tempore anno/
uæ caritate ubique eſt, Agabo propheta tantam calamitatem ꝑdicente. Ab exter *Actu. 18.*
no hoſte ſecurus, perfecit aquæductnm, cuius ruinas apud Lateranum cernimus à *Agabus*
Caio inchoatum. Emittere quoque fuſcinum lacum eſt aggreſſus, non minus com *prophet.*
pendij ſpe quàm gloriæ, cnm quidam priuato ſumptu emiſſurum ſe polliceretur, *Actu. 11.*
ſi ſibi ſiccati agri concederẽtur. Per tria autem paſſuum millia partim effoſſo mon
te, partim exciſo, cuniculum ægre abſolnit poſt undecim annos, triginta millibus
hominum ibi ſine intermiſſione elaborantibus. Portum quoque Oſtienſem, quem
adhuc cum admiratione intuemur, extruxit, ductu dextra læuaq; brachio ad coer
cendos maris fluctus. Meſſalina uxore conuicta probri interfecta, Agrippinã Ger
manici fratris ſui filiam contra ius faſq; ducit uxorem, à qua poſtea imperij deci/
mo quarto anno boletis neneno illitis necatur. Petrus itaque Romam caput orbis
terrarum tunc uenit: & quod hanc ſedem pontificali dignitati conuenientem cer/
nebat, & huc profectum intellexerat Simonem magum Samaritanum quendam,
qni præſtigijs ſuis eo erroris iam deduxerat populum Romanum, ut deus credere
tur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes poſitum, ac Lati/
nis literis ſic ſcriptum: Simoni deo ſancto. Hic dum in Samaria eſſet, tamdiu ſe *Actu. 8.*
credere in Chriſtum ſimulauit, quoad baptiſmum à Philippo uno ex ſeptem dia/ *De Simo-*
conis acciperet, quo quidem poſtea in malam partem utens, multarum hæreſum *ne mago.*
fundamenta iecit, cum Selene impudica muliere, quam ſceleris ſociam habuit,
prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius auſns eſt: quem eius car/
mine primo mouere uiſa ſunt. Vernm cnm poſtea nihilominus puer iaceret, in no
mine Ieſu Petro iubente ſurrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, uidente popu/
lo ſe uolatnrum ex capitolino monte in Auentinum pollicetur, ſi Petrus ſnbſequi
uellet: ea ratione dignoſci poſſe, uter ipſorum ſanctior haberetnr, & deo charior.
Cum iam uolaret, rogatu Petri ad cælum manum tendentis ac rogantis deum, ne
deludi magicis artibus tantum populum ſineret, Simon decidit, ac crus infregit:
cuius dolore non ita multo poſt Ariciæ mortuus eſt. Nam eo poſt tantam ignomi
niam delatus à ſuis fuerat. Hinc Simoniaci hæretici originem habent, qui donum
ſpiritus ſancti emere ac uendere conſueuiſſent: quique affirmabant creaturam non *Simonia-*
à deo eſſe, ſed ex ſuperna quadam uirtute prouenire. Conuerſus deinde ad propa/ *ci.* *Actu. 8.*
gandum uerbum dei Petrus ſermone & exemplo, rogatur à Romanis nt Iohanni
cognomento Marco, eius in baptiſmate filio, conſcribẽdi euangelij negocium tra
dat. Probata nanq; erat eius uita, probati mores. Is enim, nt Hieronymus ait, in Iſ/ *Marcus.*
rael ſacerdotium agens ſecundnm carnem Leuita, id eſt, additns uel appoſitus, ad
Chriſti fidem connerſns, in Italia euangelinm ſcripſit, oſtendens quid generi ſuo
deberet & Chriſto. Extant eius euãgelia teſtimonio Petri cõprobata. Deinde uero
in Aegyptum miſſus, ut ait Philo Iudæus ſcriptor egregius, ubi docendo & ſcri/
bendo Alexandrinã eccleſiam optime conſtituiſſet, doctrina ac moribus inſignis,
viij. Neronis anno Alexandriæ moritur, & ſepelitur, in locũq; demortni Anianus
ſufficitnr, Anno nero antea moritnr & Iacobus, cognomento Iuſtus dñi frater. Nã
ex Ioſeph & alia uxore natus erat: uel, nt alij uolũt, ex ſorore Mariæ Chriſti matris. *Iacobus*
Hic enĩ, ut Egeſippns ait, apoſtolorũ temporibns uicinus, in utero matris ſanctus *domini*
fuit, uinũ & ſicerã non bibit, nil carnis deguſtauit unquã, intonſus, nec balneo, nec *frater.*

unguento uſus eſt, ueſtibus lineis tantũmodo indutus. Sancta ſanctoꝝ ingreſſus,
ita aſſidue flexis genibus pro ſalute populi orabat, ut eius genua camelorum more
occalluerint. Verum abeũte ex Iudæa Feſto ipſius prouinciæ gubernatore, priuſ/
Ioſephus quam ei Albinus ſuccederet, pontifex Ananus Anani filius, cõpellens publice Ia
anti·lib. cobum Chriſtum dei filium negare, recuſantem lapidibus obrui iuſſit: qui cũ præ
20·ca.16. ceps dẽ pinna templi deiectus eſſet, ſemiuiuus adhuc, & manus ad cælum tendens
pro perſecutoribus oraret, fuſte quo fullones utuntur, tandem necatur. Refert an/
tem Ioſephus hunc tantæ ſanctitatis fuiſſe, ut propter eius necẽ publice creditum
ſit, Hieroſolymã eſſe ſubuerſam. Hic eſt ille Iacobus, cui dominus poſt reſurrectio/
Hiero. ex nem apparuit, cuiq; panem benedicẽs ac frangens dixit, mi frater, comede panem
euãgelio tuũ, quia filius hominis é morte reſurrexit. Annis uero triginta Hieroſolymitanæ
ſecũdũ eccleſiæ præfuit, id eſt, uſq; ad ſeptimũ Neronis annũ. Cuius ſepulchrũ iuxta tem
Hebræos plum unde deiectus fuerat, cum titulo, Hadriani temporibus adhuc extabat. Mor
tuum quoq; Barnabam Cyprium, q Ioſeph Leuites cognominatus eſt, ante Petri
Barnab. martyrium conſtat. Hic em̃ cum Paulo gentium apoſtolus electus, unam tm̃ epiſto
Actu. 4. lam ad eccleſiam pertinentem conſcripſit, licet ea quoq; inter apocryphas ſcriptu/
Actu. 13. ras habeatur. Diſſentiens item a Paulo ob Marcum diſcipulum, in Cyprum profi
Actu. 15. ciſcitur Marco comite: ubi Chriſti fidẽ prædicans, martyrio coronatur. Paulus aũt
qui antea Saulus dicebaẽ, ex tribu Beniamin & oppido Iudææ Giſcalis originem
Paulus ducebat: quo à Romanis bello capto, cum parentibus ſuis Tharſum Ciliciæ com
apoſto. migrauit: inde Hieroſolymam ob ſtudia legis miſſus, à Gamaliele uiro doctiſſimo
erudiẽ. Acceptis deinde epiſtolis à pontifice templi, eos perſequens, qui Chriſtum
ueꝝ deũ eſſe profiterentur, Stephani protomartyris neci interfuit. At uero cũ Da/
Actu. 7. maſcum pergeret, ſpiritu diuino ad fidem compulſus, uas electionis uocari meruit:
Actu. 9. nomenq; à Paulo procõſule Cypri accepit, quẽ prædicatione ad fidem redegerat.
Vna deinde cum Barnaba multis urbibus peragratis, Hieroſolymam rediẽs, à Pe
Gala. 2. tro, Iohanne, Iacoboq; gentium apoſtolus eligitur. Hic autem poſt Chriſti mortẽ
anno uigeſimoquinto, id eſt, Neroniani imperij ſecundo, eodem tempore quo Fe/
Actu. 27. ſtus procurator Iudææ Felici ſucceſſit, Romam uinctus, Ariſtarcho concaptiuo co
mitante, ut ciuis Romanus mittitur: ubi biennio in ſatis libera cuſtodia manens,
cum Iudæis quotidie diſputabat. Dimiſſus tandem à Nerone & prædicauit multa,
Actu. 28. & ſcripſit. Extant & eius decem ac quatuor epiſtolæ: ad Romanos una, ad Corin/
Epiſtolæ thios duæ, ad Galatas una, ad Epheſios una, ad Philippenſes una, ad Coloſſenſes i.
Paul. q̃t ad Theſſalonicẽſes ij. ad Timotheũ ij. una ad Titũ, ad Philemonẽ altera: q̃ ad He/
bræos eius nomine fertur, incerta habebaẽ propter ſtyli ſermoniſque differentiam.
Petri epi- Erant etiam olim, qui hanc & Lucæ, & Barnabæ, & Clementi aſcriberẽt. Scripſit
ſtolæ. & Petrus duas epiſtolas, quæ canonicæ nominãtur. Secunda à pleriſq; eius eſſe ne/
gatur, quod à ſtylo primæ diſſideat. Veꝝ quia pluribus intentus eſſe non poterat,
cum orationi & prædicationi uacaret, duos epiſcopos ordinauit, Linum ſcilicet &
Cletum, qui ſacerdotale miniſterium Romano populo & aduenis bene ſentienti
bus exhiberent. His rebus intẽtus uir ſanctiſſimus, tantũ nõis ſibi apud oẽs com/
parauerat, ut iam fere pro deo coleretur. Hanc ob rem indignatus Nero, mortem
hominis quærere: unde Petrus monentibus amicis ad declinandam inuidiam &
iram principis, uia Appia ab urbe diſcedens, ad primum lapidem Chriſto, ut uer/
bis Egeſippi utar, fit obuiam, quem quidẽ adorans rogat, domine quo uadis? Tum
Libro 3. Chriſtus: Romam iterum crucifigi. Extat ſacellum eo in loco, ubi hæc uerba ſunt
capite 2. habita. Tum Petrus de martyrio ſuo ipſius dictum exiſtimans, quod in ſe Chriſtus
paſſurus uideretur, ab urbem redijt: ac ſtatim Clementem epiſcopũ conſecrat, eiq;
Verba Pe cathedram & eccleſiam dei commendat his uerbis: Eandem ego tibi poteſtatem li/
tri ad Cle gandi & abſoluẽdi trado, quã mihi Chriſtus reliq̃t: ſp̃tetis ac contẽptis rebus om̃i
mentem.

bus,tum corporis,tum fortunæ,oratione & prædicatione ſaluti hominum,ut bonum paſtorem decet,conſule. Cum hæc autem ita diſpoſuiſſet, nō multo poſt una cum Paulo iuſſu Neronis necatur,ultimo eius anno,diuerſis tamen cruciatibus. Petrus enim cruci affigitur capite in terram uerſo, eleuatisq; in ſublime pedibus: ita enim uoluit:quod diceret ſe indignum eſſe, qui mortem ſaluatoris imitaretur. Sepultus eſt autem in Vaticano uia aurelia ſecus hortos Neronis,non longe a uia triumphali,quæ ad Apollinis templum ducit. Sedit autē annis xxv. Paulus uero eodem die capite mulctatus,funeratur uia Oſtienſi,anno poſt mortem Chriſti trigeſimoſeptimo. Hoc idem approbat Caius hiſtoricus in Proculum quēdam Cataphrygum diſputans: Ego,inquit,trophæa apoſtolorum habeo quæ oſtendam: ſiue enim uia regali pergas,quæ ad uaticanum ducit,ſiue Oſtienſi,trophæa eorū inuenies,qui hanc ſtabiliuere eccleſiā:duo certe fuere,Petrus & Paulus. Præterea uero in eiſdem Neronianis hortis multi cineres ſanctorum martyrum reconditi ſunt. Nam cum incendium tempore Neronis a cliuo Scauri ad Eſquilias uſque ſex diebus uagatum,multas fortunas ciuium conſumpſiſſet, ac omnis culpa principi aſcriberetur, ipſe,ut ait Cornelius Tacitus, abolendo rumori intentus, falſos teſtes ſubornauit,qui id factum a Chriſtianis confaterentur. Vnde tot capti & interfecti ſunt,ut ex eorū cadaueribus per aliquot noctes lumina continuata dicantur. Sūt tamen qui dicant illud incēdium ab eo excitatum fuiſſe,uel ut Troiæ ardētis ſimilitudinem cerneret, uel offenſus deformitate ueterum ædificiorum, & anguſtijs flexibusq; uicorum homo libidinoſus,intemperans,ſæuus: & auunculo Caligula omnibus in rebus nequior ac ſceleratior. Nam & magnam partem ſenatus interfecit,& turpiter in ſcena uidentibus omnibus cecinit ac ſaltauit. Tantæ præterea luxuriæ fuit,ut frigidis lauaretur unguentis,tribusq; aureis piſcaretur, quæ attrahere funibus purpureis conſueuerat. Hæc omnia uitia principio imperij ſui ita occultauit,ut bonam ſpem omnibus præ ſe ferret. Nam cum admoneretur, ut in ſupplicio cuiuſdam capite damnati ex more ſubſcriberet, Quam uellem, inquit, neſcire literas. ſplendide tamen cum in urbe,tum foris ædificauit. Nam & thermas ſuo nomine Romæ, & domum auream, & porticum trium milium paſſuum mira celebritate perfecit: & portum Antij quem ego nuper mira cum uoluptate inſpexi, ſumptuoſiſſimis operis extruxit. Ad ſæuitiam eius redeo,qua in Senecam præceptorem, in Marcum Anneum Lucanum poetam egregium,in matrē Agrippinam,in uxorem Octauiam,in Cornutum philoſophū præceptorem Perſij, quem in exilium egit, in Piſonem,in omnes deniq; qui aliquo in precio apud ciues ſuos erant,uſus eſt. Tandem uero populi romani iram & odium ita in ſe concitauit,ut ad pœnas quæſitus quam diligentiſſime ſit. Quæ tales profecto erant,ut uinctus in publicum ſub furca duceretur, & uirgis uſq; ad necem cæſus,in Tiberim proijceretur. Verum is fugiens ad quartum miliarium, in ſuburbano liberti ſui inter Salariam & Nomentanam uiā ſemetipſum interfecit, ætatis ſuæ anno trigeſimo ſecundo,imperij uero decimoquarto.

Incendiū tempore Neronis

Libro 15

LINVS .I.

.ij. pont

Linus natione Tuſcus,patre Herculaneo,ab ultimo Neronis anno uſq; ad Veſpaſiani tēpora peruenit,a cōſulatu Saturnini & Scipiōis uſq; ad Capitonem & Rufum conſules. Hoc aūt interuallo imperarunt,ſed breui tēpore,Galba,Otho, Vitellius. Galba enī uir antiquiſſimæ nobilitatis in Hiberia impator a militibus creatus,ubi Neronis mortem comperit, Romam confeſtim uenit. Verū cū omnes auaritia ac ſegnitia offenderet,inſidijs Othonis Romæ ad lacum Curtij iugulat̄,ſeptimo imperij ſui menſe,cum Piſone nobiliſſimo adoleſcente,quē in filiū per adoptionē ſuſcepat. Vir certe fuit uita priuata inſignis militaribus ac domeſticis in rebus. Sæpe tñ conſul,ſæpe proconſul,frequēter dux fuit grauiſſimis bellis. Hunc ut laudē,facit M. Fabij Quintiliani doctrina,quem ſecū Galba ex Hiſpania Romam

Galba imperator.

Otho imperator. duxit. Otho uero materno gñe quã paterno nobilior, uita priuata, mollis, qppe q̃
Neronis familiaris fuerat, inter tumultus, ut dixi, cædesq́; inuaſit impiũ. Cum autẽ
ciuile bellum contra Vitelliũ in Germania imperatorẽ creatũ molitus, tribus leui
bus prælijs ſuperior fuiſſet, uno ad Alpes, alio apud Placentiã, tertio ad Caſtorem,
quarto apud Bebriacũ ſupatur: unde rerũ deſperatiõe ſibimet manũ iniecit, imperij
ſui menſe tertio. At Vitellius familia magis honorata quã nobili Romã ueniens,
ac impio potitus, in omnẽ nequitiã, ſæuitiam & ingluuiẽ prolapſus eſt. Nam tan/
tæ uoracitatis fuit, ut ſæpius in die comederet, & una cœna ſuo iuſſu duo milia pi/
ſciũ, & ſeptẽ millia auiũ appoſita ſint. Verũ ubi compit Veſpaſianũ apud Iudæam
Palæſtinæ ab exercitu impatorem creatũ, cũ legionibus aduentare, primum depo
nere impium cõſtituit: poſtea uero quibuſdã animatus, ſumptis armis, Sabinum
Veſpaſiani fratrẽ cũ Flauianis in Capitoliũ compulit: quo q̃dem ſuccenſo, oẽs cõ
cremati ſunt. Quare ſuperueniente Veſpaſiano, cum nullũ ueniæ locũ ſibi reliqſſet,
e cella palatij, in qua delituerat, turpiſſime tract⁹ p uiam ſacrã, nudus ad ſcalas ge
monias ducitur, ubi ex carnificatus in Tiberim proijcit. Hoc itaq; tẽpore Lin⁹ fuit
Petri ſucceſſor. Sunt q̃ hunc locũ Clementi aſcribant, & Linũ ac Cletum ꝑtermit
tant, quos non ſolũ hiſtoria, uerumetiã Hieronymi autoritas reprehẽdit. Quartus,
inquit, poſt Petrum Romæ epiſcop⁹ Clemẽs fuit: ſiqdem Linus ſecundus, Cletus
tertius ſunt habiti, tametſi latinorũ plerią; poſt Petrũ ſtatim Clementẽ numerent:
quem certe conſtat, tantæ modeſtiæ fuit, coegiſſe Linum ac Cletum ante ſe muu⁹
pontificatus obire, ne poſteris hæc principatus ambitio pnicioſi exempli haberẽt
licet eidẽ Petru q̃ſi ex teſtamẽto ſucceſſions locum tradiderit. Linus uero ex man/
dato Petri cõſtituit, ne qua mulier niſi uelato capite templũ ingrederet. Præterea
uero ex ſacris ordinibus bis in urbe habitis, presbyteros decẽ & viij. epiſcopos xi.
creat. Scripſit & res geſtas Petri, maxime uero ei⁹ contentionẽ cum Simone mago.
Huius autem temporibus fuit Philo Iudæus natione Alexandrius, q̃ multa ita ele
ganter & grauiter ſcripſit, ut dictum merito ſit, aut Plato Philonẽ ſeqt, aut Plato/
Ioſephus Matathiæ filius. nem Philo. Is autẽ ſua doctrina & elegãtia, Appionis temeritatẽ cõtra Iudæos ab
Alexandrinis miſſam cõpeſcuit. Romæ uero impante Claudio, cõſuetudinẽ cum
Petro habuit. Inde multa de laudibus Chriſtianorũ cõſcripſit. Ioſephus quoq; Ma
tathiæ filius, & Hieroſolymis ſacerdos a Veſpaſiano captus, ac cum Tito filio tan/
tiſper relictus, donec Hieroſolymæ caperent, Romam ueniẽs, Iudaicæ captiuita
tis libros ſeptẽ patri ac filio obtulit Lini põtificatu, qui etiam in bibliothecam pu
blicã repoſiti ſunt, et autor ipſe ob ingenij gloriã ſtatua ac merito certe donatus eſt.
Scripſit & alios xxiiij. antiquitatũ libros, a principio mundi uſq; ad xiiij. Domitia
ni Cæſaris annũ. Lin⁹ autem cum ſanctitate & moribus in ꝑcio haberet, dæmones
fugaret, & mortuos in uitã reduceret, a Saturnino conſule, cuius filiam a dæmoni
bus liberauerat, capitali ſupplicio afficit: ſepelitq; in Vaticano iuxta Petri corpus
die xi. Calendas Octobris, cum ſediſſet in pontificatu annos undecim, mẽſes tres,
dies xij. Sunt q̃ ſcribãt Gregoriũ epiſcopum Oſtienſem corpus ſanctiſſimi ponti/
ficis Oſtiam ex uoto tranſtuliſſe, & in templo diui Laurentij magnifice collocaſſe.

iij Pont. CLETVS.I.

CLetus patria Romanus, de regione Vicopatritij, patre Aemiliano, adhortãte
Clemente põtificatus onus inuitus ſuſcepit, licet doctria, moribus, & dignita
te plurimum apud ſuos ualeret. Fuit autẽ tẽporibus Veſpaſiani & Titi, a cõſulatu
Veſpaſiani ſeptimo & Domitiani quinto, uſq; ad Domitianum & Ruffum conſu/
les, ut Damaſus ſcribit. Veſpaſianus em̃, ut antea dixi, Vitellio ſucceſſit, bellũq; Iu
daicum biẽnio ante protractũ, Tito filio cõmendauit, quod q̃dẽ biẽnio poſt cõſtã
tiſſime abſoluit. Nã capta Iudæa, euerſis Hieroſolymis, temploq; ſolo æquato, ad
DC. millia hoĩm interfecta referunt: licet Ioſephus Iudæus eo bello captus, ac ui/
ta donatus, quod & mortem Neronis, & Veſpaſianum imperatorem breui futurũ

ꝑdixerat, undecies centena millia ferro ac fame eo bello periiſſe ſcribat: captaq; ad
centũ millia, ac publice uenundata. Nec id uero diſſonũ uideri, cũ referat azymorũ
dies tum fuiſſe, quo tempore ex omni Iudæa Hieroſolymam tanquam in publicum
carcerem: tum uel maxime die phaſe, quo Chriſtum occiderũt, ſunt profecti, datu/
ri pœnas, & frequentis contra populũ Romanum defectionis: & ſceleris atq; per/
fidiæ, qua Chriſtũ innocentẽ pemere. Deuictis itaq; Iudæis, triũpharunt pater & fi
lius, eodẽ curru uecti, ſubſequẽte Domitiano equo albo inſidente. Extant adhuc in
uia noua huius triumphi monimenta: apparent inſculpta candelabra, apparent ta
bulæ ueteris legis e templo ablatæ, & in triumphum ductæ, hac etiam in uictos hu
manitate uſus, ut omnes q ex familia Dauid ſuperfuiſſent, uelut ex regia ſtirpe cõ/
quiſitos in precio habuerit. Idem quoq; imperio ſemper modeſtiſſime uſus eſt. Tãtæ
enim lenitatis & clemẽtiæ fuit, ut reos etiam maieſtatis, uerbis tñ caſtigatos dimit
teret: petulantium & loquacium dicta contemneret, offenſarum & inimicitiarum
immemor. Colligendarum tñ pecuniarum nimium ſtudioſus habitus eſt, licet ex
alieno nõ raperet, eius deniq; pecuniis ad liberalitatem & magnificentiam uteref.
Nam & templum Pacis foro proximum diui Claudii cœptum ꝑfecit, & amphi/
theatrum, cuius partẽ cum admiratione adhuc cernimus, inchoauit. Virtutẽ aũt
Titi filii tanti ſemper fecit, ut tumultuantibus quibuſdam ob cupiditatem impan
di dixerit, Aut neminem, aut filium imperio potiturum: & merito qdem, cum ob
uirtutem & integritatem animi, Titus amor & deliciæ humani generis haberef.
Nam & eloquentiſſimus in pace, & fortiſſimus in bello, & clementiſſimus in de/
linquentes eſt habitus: ita comis & liberalis, ut nulli quicquam negaret. Hoſcum
reprehenderent amici, reſpondiſſe fertur, Neminem a uultu principis triſtem diſ
cedere oportet. Addidit & illud, recordatus quod nihil cuiquam muneris dediſſet,
amici, diem perdidi. Nemo ante ſe magnificentia maior fuit, abſoluto atq; dedica
to amphitheatro, thermiſq;, edita uenatione ferarum quinq; millium. Reuocauit
etiam ab exilio Muſonium Ruffum philoſophum inſignem, & Aſconii Pædiani
uiri doctiſſimi familiaritate delectatus eſt. Periit autem anno imperii ſui ſecundo:
delatuſq; ad ſepulchrum eſt publico luctu, acſi parente orbati omnes eſſent. Sunt
autem qui ſcribant, anno ſecũdo Veſpaſiani, qui annis decem imperium obtinuit,
Cletum Lino ſucceſſiſſe. Vtcunq; ſit, conſtat Cletum uirũ optimũ ac ſanctiſſimum
fuiſſe, nihilq; ꝑtermiſiſſe, quod ad augẽdam eccleſiam dei ptineret. Huius aũt tem
poribus fuit Lucas medicus Antiochenſis, græci ſermonis apprime doctus, Pauli 2.Cor.8.
apoſtoli imitator, & omnis peregrinationis eius comes ac ſocius. Scripſit aũt euan
geliũ, quod à Paulo laudat. Vnde merito Euangelium illud ſuũ eſſe Paulus dicit.
Apoſtolorũ uero res geſtas, quẽadmodum uiderat cõſcripſit. Vixit annos octogin
taquatuor: uxorem habuit in Bithynia, ſepultus eſt Cõſtantinopoli: ad quam urbẽ xx.
Conſtantii anno eius oſſa cũ reliquiis Andreæ apoſtoli de Achaia tranſlata ſunt.
Philippus quoq; eadem tẽpeſtate ex Scythia, quam uiginti annis in fide, exemplo,
prædicatione retinuit, in Aſiam rediens, Hieroſolymis moritur. Cletus autẽ cum
eccleſiam dei optime pro tempore conſtituiſſet, redactis in ordinem ex mãdato Pe
tri uigintiquinq; presbyteris, ſub Domitiano martyrio coronaf, ac ſepelitur apud
beati Petri corpus in uaticano, quinto calẽdas Maii. Affecti & alii multi martyrio,
inter quos eſt habita & Flauia Domicilla, Flauii Clementis conſulis ex ſorore ne/
ptis, in inſulam Pontiam relegata, quia Chriſtianam ſe faſſa eſt. Sedit autẽ Cletus
annis xii. menſe uno, diebus xi. Sedes autem huius morte diebus uiginti uacat.

CLEMENS I. iiij pont.

CLemens patria Romanus de regione Cælii mõtis, patre Fauſtino, Domitiani
temporibus fuit: qui ab Auguſto nonus Tito ſucceſſit, Neroni aut Caligulæ Domitianus Tito
ſimilior q̃ patri Veſpaſiano aut fratri: moderatior tamen primis annis eſt habitus. ſucceſſit.
Mox in ingentia uitia prorupit: libidinis, deſidiæ, iracundiæ, crudelitatis, qui/

buſ criminibus tm̃odĳ in ſe cõcitauit, ut pene patris ac fratris nomen aboleuerit.
Multos autem ex nobilitate interſecit, pleroſque in exilium miſit, eoq; in loco rrũc
cari iuſſit. Tantæ uero deſidiæ fuit, ut in cubiculo ſolus muſcas præacuto ſtylo con
figeret. uude quidam prodiens interrogatus: eſſet ne quiſpiam cum Cæſare? re/
ſpondit per iocum, Ne muſca quidem. Eo præterea dementiæ & iactatniæ uenit,
ut ſe dominum ac deum uocari, ſcribi, coliq; iuſſerit. Hic autem ſecundus poſt Ne
ronem Chriſtianos perſequitur. Exquiri quoq; quæſtionibus & tormentis genus
Dauid inter Iudæos mãdauit, conqſitumq; funditus perdi ac deleri. Tandem ue/
ro diuina ſuperueniente ultione, in palatio a ſuis interficitur anno imperĳ deci/
moquinto. Huius uero cadauer p ueſpiliones delatũ ignominioſe ſepelitur. Phi
lix enim in ſuburbano ſuo latina uia illud funerauit. Clemẽs autem quartus, ut di
xi, tum erat Romæ poſt Petrum epiſcopus. Nam Linus ſecundus eſt habitus, terti
us Cletus, tametſi pleriq; latinorum ſecundum poſt Petrum putauerint Clemen/
tem fuiſſe: quod etiam epiſtola ad Iacobum Hieroſolymitanum epiſcopũ plane ſi/
gnificat: Simon Petrus ubi finẽ uitæ ſuæ adeſſe ſenſit, in corona fratrũ poſitus, ap
prehenſa manu mea, hunc, inquit, urbis epiſcopum conſtituo, qui mihi in rebus o
mnibus poſteaquam Romam ueni, comes fuit. Subterfugiebam ego tãtum onus.
tum ille, tibi tantummodo conſules, populum dei in fluctibus ambulantem deſe/
res, cum periclitanti ſubuenire poſſis? Verum hic omnium modeſtiſſimus, ut di/
xi, Linum & Cletum ſponte ſibi in tanto honore prætulit. Scripſit itẽ Romanæ ec
cleſiæ nomine ad Corinthios epiſtolam quidem perutilem, nec characteri epiſtolæ
differentẽ, quæ ſub Pauli nomine ad Hebræos fertur. Legitur hæc publice à non/
nullis: extat & ſecunda eius nomine, quam ueteres non adeo probarunt. Diſputa/
tionem quoq; Petri & Appionis, longo ſermone ab eodem conſcriptam, Euſebius
in tertio hiſtoriæ ſuæ uolumine coarguit. Perueniſſe autem ad hæc uſq; tẽpora Io
hannem apoſtolum cõſtat, Zebedæi filium, Iacobi fratrem. Hic uero omnium no
uiſſimus euangelium ſcripſit, ac ea confirmauit. quæ à Matthæo, Marco, Luca cõ
ſcripta fuerant. Ferunt & id ob eam rem à Iohanne ponſtremo factum, quo Ebioni

Iohannes quãdo ſuum euangeliũ ſcripſerit.

tarum dogma conſurgens infringeret, qui aſſerebant & impudenter quidẽ, Chri/
ſtum ante Mariam non fuiſſe: eius enim diuinam naturam Iohannes explicat. Scri
pſit & alia multa, tum uero Apocalypſim, relegatus à Domitiano in Patmos inſu/
lã, quo poſtea interẽpto, & actis eius ob nimiã crudelitatẽ à ſenatu reſciſſis, impe/
rãte Nerua Epheſum redĳt: ibiq; uſq; ad Traianũ principẽ cõſilio & ſcriptis eccle
ſias Aſiæ ſuſtentans, ſenio confectus, ſexageſimooctauo poſt paſſionẽ Chriſti anno
in domino quieuit. Clemens autẽ pietate, religione, doctrina multos ad fidẽ Chri
ſti quotidie traducebat. Quamobrem P. Tarquinius ſacrorum princeps cum Ma
mertino urbis præfecto Traianum in Chriſtianos concitat. Cuius imperio in inſu
lam Clemens deportatur: ubi ad duo millia Chriſtianorum ad ſecanda marmora
damnatorum inuenit. Dum ibi uero aquæ penuria laboraretur, quam ſexto mili/
ario repetebant, Clemens collem haud longe poſitum conſcendens, agnum uidit,
ſub cuius dextro pede fons diuinitus abundantem aquam ſcaturiebat, qua quidem
& recreati omnes ſunt, & multi ad fidem Chriſti conuerſi. Hanc ob rem motus
Traianus, ex ſatellitibus ſuis quoſdam mittit, qui Clementem iu mare proĳcerẽt,
alligata ad collum ancora, cuius ſacratiſſimum corpus non ita multo poſt ad litus
delatum eſt: atque eo loci ſepultum extructo templo, unde fons diuinitus emana/
uerat. Hoc autem factum narrant xix. calendas decẽbris, anno tertio Traiani prin
cipis. Sedem uero Petri retinens annis nouem, menſibus duobus, diebus decẽ, & re
giones ſeptem notarĳs diuiſit, qui diligenter res geſtas martyrum ſcriberẽt: & ha
bitis quoq; de more ſacris ordinibus decẽbri menſe, presbyteros decem, diaconos
duos, epiſcopos quindecim creat. Eius autem in morte dies xxĳ. ſedes uacat.

ANACLETVS .I.

ANacletus natione græcus, patria Athenienſis, Antiocho patre natus Cle V pontifex.
menti ſuccedit, Neruæ Traiani temporibus. Nerua enim moderatæ uitæ, tum
publicæ tū priuatæ princeps, æquiſſimū ſe atq; utilem reip. præſtitit. Præterea Nerua
uero eius opera ex ſenatus decreto Domitiani acta abrogata ſunt, unde multi ab imperator.
exilio rediere. Plerique uero bona ſua, quibus antea ſpoliati fuerāt, huius beneficio
recepere. At Nerua cū iam ſenio premeretur, & mors inſtaret, reip. cauens, Tra
ianum principem in filium per adoptionem accipiens, ſecundo & ſeptuageſimo
ætatis anno moritur, imperij uero ſui anno primo & menſe quarto. Nerua itaq;
Traianus genere Hiſpanus, cognomento Vlpius Crinitus, imperiū accipiens,
militari gloria, urbanitate & moderatione om̄es principes ſuperauit. Nā fines im
perij longe & late diffudit, Germaniam trāſrhenanam in priſtinum ſtatum redu
xit, Daciā & multas trans Danubiū gentes imperio Romano ſubegit, Parthos
recepit, Albanis regem dedit, Euphratem & Tigri prouincias fecit, Armeniam,
Aſſyriā, Meſopotamiam, Seleuciam, Cteſiphontem, Babylona uicit & tenuit,
uſq; ad Indiæ fines, & mare rubrum acceſſit, in quo etiam claſſem conſtituit, qua
Indiæ fines uaſtaret. Anacletus autem inſtitutis & moribus eccleſiam Romanā
cōfirmaturus, conſtituit ne præſul, ne ve clerici barbā uel comam nutrirēt, ne ve
epiſcopus à paucioribus q̄ à tribus epiſcopis ordinaretur: utq; clerici publice, non
priuatim, ad ſacros ordines aſciſcerentur. Om̄ibus quoq; fidelibus præcepit, ut
peracta conſecratione communicarent: qui uero nollent, é ſacris ædibus elimina
rentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Chriſtiana reſp. Quare Tra
ianus ueritus ne quid detrimenti Romanū imperium inde caperet, tertiam perſe
cutionem in Chriſtianos cōceſſit, qua quidem multi interempti ſunt: maxime ue
ro Ignatius Antiochenæ eccleſiæ tertius poſt Petrum epiſcopus, qui captus & da
mnatus ad beſtias, dum Romam à ſatellitibus traheretur, quos decem leopardos
uocat, omnes Chriſtianos in itinere oratione uel literis in fide cōfirmabat: Sic in
gens, ut Ieſum Chriſtum inueniam, ignis, crux, beſtiæ, confractio oſſium, & toti
us corporis contentio, & tormenta diaboli in me ueniant, dummodo Chriſto fru
ar. Cum autem iam audiret leonū rugitum, frumentū ſum, inquit, dentibus be/
ſtiarū molar, ut panis mundus inueniar. Morit autē undecimo Traiani anno,
eiusq; reliquiæ Antiochiæ iacent extra portā Daphnicā. At uero Plinius Secun
dus, q tum prouinciam gubernabat, miſericordia ob multitudinem interempto
rum motus, ad Traianum ſcribit, Innumera hominum millia q̄tidie obtrūcari,
in quibus nihil omnino ſceleris deprehenderetur, aut aliquid quod Romanas le/
ges offenderet, niſi hoc ſolum q̄d antelucanos hymnos Chriſto cuidam canerent
deo: adulteria uero aut huiuſmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permo
tus Traianus, reſcribit, Chriſtianos quidem non eſſe requirendos, oblatos tamen
puniri oportere. Perijt etiam illo tumultu Simon domini conſobrinus, hieroſoly
mitanus epiſcopus in cruce poſitus, filius Cleophæ, qui centum & uiginti cōple/
uit annos. Hæc autem quæ dixi, ſub hoc pōtifice geſta ſunt, nō autem ſub Cleto,
ut Euſebius in tertio hiſtoriæ ſuæ libro oſtēdit. Damaſus enim Cletum ab Ana
cleto patria & genere mortis differre oſtēdit. Nam Cletus natione Romanus, ſub
Domitiano: Anacletus uero Athenienſis, ſub Traiano principe morit. Hic au
tem & memoriam patri compoſuit, & ſeorſum à plebe loca ubi martyres ſepeli/
rentur aſſignauit: & ſacris ordinibus ſemel menſe decembri habitis, presbyteros
quinq;, diaconos tres, epiſcopos diuerſis in locis ſex numero creauit, quo quidem
ultimo ſupplicio perempto, uacat epiſcopatus diebus tredecim. Sedit autem an/
nis nouem, menſibus duobus, diebus decem.

EVARISTVS .I.

vi. pont.

EVariſtus natione græcus, patre Iudæo, nomine Iuda, ex Bethlē ciuitate, ad Traiani tempora peruenit, cuius principis ob ſingularem iuſtitiam & humanitatem libenter mentionē facimus. Nam ubiq; terrarū ita ſe æqualem om̃ibus præbuit, ut uſq; ad Iuſtiniani tempora in creatione principū ſit acclamatū, Felicior ſit Auguſto, ac Traiano melior. Præterea uero tantæ comitatis & humanitatis fuit in uiſendis ægrotis, ſalutādis amicis, celebrandisq; paſſim feſtis diebus, inuitantiumq; conuiuijs, ut ei tanta benignitas uitio daretur, unde dictū illud imperatore dignum prodijt. Talem priuatis imperatorem eſſe oportere, quales ſibi priuatos optat habere. Honores autē, diuitias, facultates, præmia benemerentibus æque diſtribuit. Nulli quicquam iniuriarū fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera periculoſa, tuto & ſaluberrimo opere compoſuit. Portum Anconitanū, ducto præalto & lato muro ad coercendos maris fluctus, muniuit. Nihil in uita agens, nihil cogitans, q̃d ad communem utilitatem non pertineret. Hac tanta gloria belli domiq; parta, apud Seleuciam Iſauriæ ciuitatē profluuio uentris perijt, anno imperij eius decimooctauo, menſe ſexto: cuius oſſa Romam poſtea delata ſunt, & in urbe ſepulta urna aurea in foro, quod ipſe ſtruxit ſub columna cochlide, quam adhuc cernimus: cuiusq; altitudo centum & quadraginta pedum eſt. At Euariſtus (ut Damaſus ait) titulos in urbe Roma presbyteris diuiſit, & ſeptem diaconos in ordinem redegit, qui cuſtodirent epiſcopum prædicantem propter ſtylum ueritatis. Idem conſtituit, ne plebis in epiſcopum accuſatio reciperetur. Ordinationes ter habuit menſe decembri, ac presbyteros ſex, diaconos duos, epiſcopos per diuerſa loca numero quinq; creauit. Huius tēpore Papias fuit, Iohānis auditor, hieropolitanus epiſcopus, qui nō tantum hiſtoriæ ueterum diſcipulorum domini, quantū uoce Ariſtonis & ſenioris Iohannis adhuc uiuentis, delectatus eſt. Vnde apparet ex ipſa nominum dinumeratione, cum omnium fere apoſtolorum mentionem feciſſet, alium eſſe Iohannem, qui inter apoſtolos locatur: alium ſeniorem Iohānem, quem poſt Ariſtonem numerat, qui certe doctiſſimus eſt habitus: quē q; etiam multi ſecuti ob doctrinam ſunt, ut Irenæus, Apollinarius, Tertullianus, Victorinus Pictauienſis, Lactantius Firmianus. Quadratus quoq; apoſtolorū diſcipulus, eccleſiam dei tum periclitantē, fide & induſtria ſua quoad fieri potuit ſuſtētauit. Nam cum Hadrianus tū Athenis hyemē agens, ſymmyſtesq; Eleuſinæ omnibus pene ſacris initiatus, occaſionem ſæuiendi in Chriſtianos dediſſet, Quadratus ipſe librum Hadriano porrexit de honeſtate religiōis chriſtianæ compoſitum, plenum fidei & rationis. Idem fecit Ariſtides Athenienſis philoſophus, ſub priſtino habitu Chriſti diſcipulus: uolumen nanque noſtri dogmatis rationem continens, eodem tempore, quo & Quadratus, Hadriano principi obtulit. His autem apologeticis libris factū eſt, ut Hadrianus iniuſtum fore exiſtimans, Chriſtianos indicta cauſa ubique occidi, Minutio Fundano Aſiæ ꝓconſuli ſcripſerit, neminem occidendum, niſi de accuſatore & crimine conſtaret. Euariſtus autem (ut quidā tradunt) martyrio coronatur ultimo Traiani principis anno. Sed melius cenſent, qui ſub Hadriano nondum in Chriſtianos placato, id ei contigiſſe ſcribunt. annis enim nouem ſedit, menſibus decem, diebus duobus. Sepultus eſt autem Euariſtus in Vaticano apud beati Petri corpus, ſexto calendas nouembris. Vacat tum ſedes dies xix.

Traian. imperator.

ALEXANDER .I.

vij. pont.

ALexander patria Romanus, patre Alexādro, ex regione Capitetauri, iuuenis ætate, moribus ſenior, uſq; ad Aelij Hadriani tempora ꝑuenit. Hadrianus enim conſobrinæ Traiani filius, imperiū accipiēs, primo quidē Chriſtianis

aduerſatus eſt, poſtea (ut deinceps dicetur) cognita eorum̄ religione & pietate, in
eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus, pater patriæ ſta
tim appellatur: eiuſq; uxor Auguſtæ nomē ſuſcepit. Vtraq; uero lingua erudiriſ
ſimus, & leges multas compoſuit, & bibliothecam inſignem Athenis retulit, Plu
tarchi Cheronæi, Sixti, Agathoclis & Enomai philoſophi doctrina ac familiari
tate delectatus. Athenienſibus autē leges petentibus, ex Draconis & Solonis ſen
tentia iura compoſuit. Idē quoq; ſacris Eleuſinæ initiatus, multa Athenienſibus
dona cōtulit, eorumq; pontem reſtituit, quem Cephyſus fluuius inundatus allu
uione diſſoluerat. Fecit & Romæ ſui nominis pontem, qui adhuc extat, & ſepul
chrū in Vaticano apud Tiberim, q̄ nunc pontifices pro arce utuntur: Tiburti
nam quoq; uillam miro ſumptu ædificauit, quæ qdem hodie Tibur uetus appel/
latur: in eaq; prouinciarum & locorum celeberrima nomina inſcripta erant. Pelu
ſium autem ueniens, Pompeīj tumulum magnificentius extruxit, murum duxit
in Britannia octoginta millia paſſuum, q barbaros Romanoſq; diuideret, Septi
cio Claro prætorīj ſui tum præfecto, & Suetonio Tranquillo epiſtolarum magi/
ſtro. At uero Alexāder Romanus pōtifex, primus ob memoriā paſſionis Chri
ſti in ſacrificio addidit, Qui pridie quā pateretur, uſq; ad hāc clauſulam, Hoc eſt
corpus meum. Inſtituit item, ut aqua quam ſanctā appellamus, ſale admixta in/
terpoſitis ſacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones
retineretur. Voluit quoque aquam admiſceri uino in conſecratione ſanguinis &
corporis Ieſu Chriſti, q̄ ſignificatur Chriſtū eccleſiæ coniunctum eſſe. Oblatio/
nem quoq; ex azymo, non autem ex fermētato, ut antea, fieri mandauit: quia hoc
modo purior ac potior haberetur, & Ebionitis hæreticis calumniandi occaſio au
ferretur. Huius uero temporibus fuit Agrippa cognomento Caſtoris, qui Baſili
dis hæretici uolumina in euangelium ſcripta, ſua doctrina mirifice confutauit.
Barrabam & Barthecab eius prophetas, conficta ſcilicet ad terrorem nomina, &
deum maximum eiuſdem Abraxas, deridēs. Mortuus eſt autē ea tempeſtate Ba
ſilides, qua & Cothebas dux iudaicæ factionis, Chriſtianos uariīs ſuppliciīs perſe
cutus eſt. Huius uero atq; Iudæorum omniū pertinaciā Hadrianus imperator
ultima cæde perdomuit, præcepitq; ne cui Iudæo facultas introeundi Hieroſoly
mā daretur, Chriſtianis tantummodo ciuitate permiſſa, quam mœnibus & ædi
ficiīs inſtaurās, de ſuo nomine Aeliam appellauit. In eadē uero ciuitate Marcus
ex gentibus primus epiſcopus conſtituitur, ceſſantibis hus q fuerant ex Iudæis.
Huius quoq; pōtificis tempore martyrium pro fide Chriſti Sapphira Antioche
na, & Sabina Romana mulier paſſæ ſunt, & Fauorinus, Palæmon, Herodes At
henienſis, Marcus Byzantius rhetores inſignes habent. At Alexander poſt ordi
nationes tres, q̄s habuit menſe decembri, quibus presbyteri quinq;, diaconi tres,
epiſcopi per diuerſa loco quinq; creati ſunt, martyrio coronatur cum Euentio &
Theodoro diaconis, ſepeliturq; in uia Nomētana, ubi interfectus eſt ſeptimo ab
urbe miliario. V. nonas Maīj. Sedit annis X. menſibus vīj. diebus duobus. Va
cauit autem ſedes dies uigintiquinque.

Hadrianus, impe

Agrippa cognomēto Caſtoris.

SIXTVS .I.

viij. ponti

SIxtus natione Romanus, patre paſtore: uel ut aliīj uolunt, Heluidio fuit, Ha/
driani tempore, uſq; ad Verū & Anniculū cōſules. Quem quidē Hadrianū
inter bonos principes numerandum cenſuimus. Liberalis enim, ſplendidus, ma
gnificus, ac clemnes fuit. Nam & ſeruum in ſe gladio furentem, medicis curādū
tradidit, & ægrotos bis terve in diem inuiſit, & Alexādriam à Romanis euerſam
ſua inſtaurauit impenſa: Romæ pantheō reſtituit, ac munera aromatica populo
dedit. Moriens hos uerſus feciſſe dicitur:

Animula, uagula, blandula,
Hoſpes, comesq́; corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec ut ſoles, dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo, xxij. imperij ſui anno, ac ſepelitur Puteolis in uilla Ciceroniana. Sixtus autẽ rei diuinæ (ut par erat) curam gerens, cõſtituit ne à quoquam niſi à miniſtris ſacrorum, myſteria & uaſa ſacra tangerent, maxime uero à fœminis: neve, quod ſacerdotes corporale uocant, ex alio quam ex lineo panno, & quidem puriſſimo, fieret. Idem cenſuit, ne epiſcopi ad ſedem apoſtolicam uocati, redeuntes à ſuis reciperentur, niſi ſecum deferrent literas pontificis plebẽ ſalutantis. In celebratione uero mandauit, ut ſanctus, ſanctus, ſanctus, dominus deus ſabaoth, cantaret. Nuda primo hæc erant, & omnia ſimpliciter tractabantur. Petrus enim ubi cõſecrauerat, oratione pater noſter, uſus eſt. Auxit hæc myſteria Iacobus epiſcopus Hieroſolymitanus: auxit & Baſilius, auxere & alij. Nã Cæleſtinus Miſſæ introitũ dedit, Gregorius Kyrie eleyſon, Gloria in excelſis deo Teleſphorus, collationes Gelaſius primus, epiſtolã & euãgeliũ Hieronymus, Alleluia uero ſumptum eſt ex eccleſia Hieroſolymitana. Symbolũ in concilio Niceno: Mortuorum autem cõmemorationẽ Pelagius inuenit. Thus Leo tertius, Oſculũ pacis Innocẽtius primus. Vt caneretur Agnus dei, Sergius pontifex inſtituit. Cum uero Sixti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirentur, qui nomen Chriſti profiteri auderent, & Galli Chriſtiani præſulẽ ſibi depoſcerent, eo Peregrinum Romanum ciuem miſit, qui cõfirmatis in fide Gallis, Romam rediens, ultimo ſupplicio afficitur in uia Appia, eo loci ubi Chriſtus diſcedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatũ, apud ſepulchrum Petri recõditur. Aquila quoq; Iudæus natione Ponticus, cũ Priſcilla uxore edicto Claudij diſcedens, uſq; ad hæc tempora (ut non nulli aiunt) ſuperuixit, ſecũdus Moſaicæ legis interpres, poſt illos lxx. q Philadelphi temporibus

Aquila & Priſcilla. fuere. At uero Sixtus ubi ordinationes ter menſe decẽbri habuiſſet, quibus presbyteros xi. diaconos undecim, epiſcopos per diuerſa loca iiij. creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrum ſepelitur. Sedit autem annis decem, menſibus tribus, diebus uiginti uno. Vacat tum ſedes biduo tantum.

In patre.

TELESPHORVS .I.

TEleſphorus natione græcus ex patre anachoreta, Antonini Pij tẽporibus fuit, cuius qdem imperatoris paternũ genus e Gallia ciſalpina originem habuit. Imperauit autẽ cũ filijs Aurelio & Lucio annis ij. ac uiginti, menſibus tribus, tãta cũ modeſtia & benignitate, ut merito Pij cognomentum adeptus ſit,

Antoninus Pius. ac pater patriæ appellatus. Nulli enim unquã tum priuatim, tum publice acerbus fuit: aut in redimendis pecunijs, aut exactione tributi, quod quidem interdũ ita remiſit ut cautionibus incenſis omnium debita relaxaret. Quid plura de hoc principe dicã? Qui religione, pietate, gratia, humanitate, clemẽtia, iuſtitia, modeſtia cũ Numo Pompilio bonorum omniũ ſententia cõparari poteſt? Is præterea cũ Tiberis inundatione plurima Romæ uexaſſet ædificia, tum priuata, tũ publica, ſua impenſa ciues in reſtituẽda urbe liberaliſſime iuuit. Tarracinenſem quoque & Getharum portum miris operibus, ut nunc etiam apparet, reſtituit. eius quoq; impenſa erectam eſſe columnam illam cochleam putarim, à qua urbis celebertima regio nomen accepit. Teleſphorus autem quem diximus Sixto ſucceſſiſſe, cõſtituit ut ſeptem hebdomadibus ante paſcha ieiunium obſeruaretur: utq;

in natali Ieſu Chriſti noctu tres Miſſæ celebrarẽtur: Prima in dimidio noctis, ꝙ
Chriſtus in Bethleẽ naſcitur: ſecunda, illuceſcente aurora, quando à paſtoribus
cognitus eſt: tertia, eadẽ hora diei, qua nobis dies redẽptionis & ueritatis illuxit,
quũ omni reliquo tempore ante horam tertiam celebrare interdictum eſſet, qua
hora dominus noſter in crucẽ ponitur, ut Marcus ait. Conſtituit item, ut ante ſa
crificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelſis deo. Huius tẽporibus multũ
elaborauit pro fide Chriſti Iuſtinus philoſophus ex Neapoli urbe Palæſtinæ, q
& Antonino Pio principi ac filijs eius librum dedit contra gentes ſcriptum, & di
alogum contra Tryphonem principem Iudæorũ habuit. Inuectus eſt & in Mar
cionem, qui Cerdonis dogma ſecutus, alterum bonum, alterum iuſtũ dominum
aſſeruit, tanquam duo cõtraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit &
Creſcentem Cynicum ut guloſum, mortis timidum, luxuriæq; ac libidinum ap
petentiſſimum, Chriſtiq; blaſphemum: cuius inſidijs ad extremũ circumuentus
pro dignitate Chriſtiani nominis ſanguinẽ fudit. Hunc aũt Iuſtini hoſtem nõ
philoſophum fuiſſe, ſed Philopompum, id eſt, amatorem arrogantiæ ſcribit Eu/
ſebius. Eodem quoq; tempore inualuiſſe Valentinianam hæreſim conſtat. Hi q
dem Valentini cuiuſdam Platonici ſectatores, dicebãt Chriſtum de corpore uir *Valẽtini ana herẽ ſis.*
ginis nil ſumpſiſſe, ſed per eam tanquam per fiſtulam quãdam purum trãſiiſſe.
Photinus autem tum Lugdunenſis epiſcopus, uir certe ſingularis uirtutis & do
ctrinæ (ut ait Iſidorus) iam nonagenarius, martyrij coronã conſtanti animo per
peſſus eſt. At uero Teleſphorus cum ordinationes quatuor menſe decembri ha/
buiſſet, creaſſetq; presbyteros undecim, diaconos octo, epiſcopos tredecim, mar/
tyrium ſubiens, apud beati Petri corpus in uaticano ſepelitur. Sedit annis unde
cim, menſibus tribus, diebus xxij. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

HIGINVS .I.

HIginus natione Græcus, patria Athenienſis, patre philoſopho, Antonino *x. pont.*
Pio imperãte, Teleſphoro ſucceſſit. Addere uero aliqd etiã de laudib. Pij,
antequã ad Higinũ ueniam, hominis uirtus me cogit. Qui adeo moderatæ glo/
riæ fuit in re militari, ut defendere magis puincias quam augere ſtuderet: utq;
hanc Scipionis ſententiam ſæpius uſurparet ac diceret, Malle ſe unum ciuem ſer *Laudes*
uare, quã mille hoſtes occidere, cõtra Domitiani inſtitutum, qui populi Roma/ *Antonini*
ni exercitum hoſtibus obijciebat, quo rarior in patriã reuerteretur, adeo multitu *Pij imp.*
dinem oderat, & reformidabat ob eius ſæuitiam. Tantæ autẽ iuſtitiæ Pius fuit,
ut multi reges, multæq; nationes poſitis eius iuſſu armis, ad hominem controuer
ſias ſuas liteſq; deferrent, eiuſdem ſententiæ ſtatim parerent. Ob hæc autẽ meri
ta quæ maxima ſunt, populus Romanus mortuõ & flaminem, & circẽſes, & tem
plum & ſodales Antonianos, lachrymantibus, omnibus, cõſtituit. At Higinus
urbis Romæ epiſcopus, tum maxime clerum prudenter in ordinem redegit, gra
dus diſtribuit, inſtituitq; ne templa ſine celebratione dedicarentur, neve augerẽ
tur diminuerenturq; ſine arbitratu metropolitani uel epiſcopi. Vetuit item ne ti
gna reliqua ve materies ad ædificanda templa cõgeſta, in prophanos uſus cõuer
terentur, poſſe tamen ad ſtructuram alterius templi uel cœnobij, cõcedente epiſco
po, trãſferri. Voluit item unum ſaltem patrirum unamve matrimã baptiſmo
intereſſe: Sic enim eos appellant, qui infantes tenent dum baptizantur, licet reue
ra patrimus & matrima aliud ſignificent. Eſt enim patrimus (teſte Feſto) q cum
pater ſit, patrem adhuc habeat: idẽ de matrima dicẽdum eſt. Inſtituit præterea *Polycar*
ne metropolitanus epiſcopũ prouinciæ ſuæ alicuius criminis reum faceret & da/ *pus Iohã*
mnaret, niſi prius a prouincialibus epiſcopis cauſa diſcuſſa & cognita fuiſſet. Sũt *nis apoſto*
tamẽ qui hoc poſtremum Pelagio pontifici aſcribãt. Huius quoq; tempore fuit *li diſcipu*
& Polycarpus Iohannis apoſtoli diſcipulus, Smyrnæus epiſcopus ab eo creatus, *lus.*

ac totius Aſiæ religione & doctrina tũ facile princeps. Is autem Romam ueniẽs, plurimos fidelium Marcionis & Valentini falſa perſuaſione deceptos, ad fidem reduxit. Cum autẽ Marcion forte huic obuiam factus, diceret, me ne cognoſcis? Reſpondit, cognoſco quidẽ primogenitum diaboli. Negabat enim patrẽ Chriſti deum eſſe creatorem, q per filium mundum fecerat. Poſtea uero imperãte M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta poſt Neronẽ perſecutione Smyrnæ ſedente proconſule, igni crematus eſt. Melito quoq; Aſianus Sardẽſis epiſcopus, Frontoniſq; oratoris diſcipulus, libꝝ de doctrina Chriſtiana M. Antonino tradidit. Huius ingenium Tertullianus mirꝝ in modũ laudat: dicitq; à pleriſq; noſtrorum prophetã habitum eſſe. Scripſit & Theophilus Antiochẽſis eccleſiæ epiſcopus libꝝ cõtra Marcionem, imperãte M. Antonino: Scripſit & librum contra Hermogenis hæreſim, qui materiam non natam introducẽs, deo nõ autẽ naturæ eandem comparauit, materiam elementorum & deum appellans. Higinus autem bene de eccleſia dei meritus, cum ordinationes ter decembri menſe habuiſſet, creaſſetq; presbyteros undecim, diaconos quinq;, epiſcopos ſex, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano ſepelit tertio idus Ianuarij. Sedit annos quatuor, menſes tres, dies quatuor. Sedes autem quatriduo tum uacat.

xi. pont.

PIVS .I.

Pius natione Italus, patria Aquileiẽſis, patre Ruffino, M. Antonini Veri tẽpora attigit, qui tum unà cũ L. Aurelio Commodo fratre annis decẽ & no/
Marcus Antoninus Verus imp. uem imperiũ æquo iure adminiſtrauit. Bellum autẽ contra Parthos ſimul ſuſceptum, admirabili uirtute & felicitate geſſerunt, de hoſtibuſq; triumpharunt. Verum nõ ita multo poſt apoplexiæ morbo e medio ſublato Commodo fratre, Antoninus ſolus imperium obtinet: quem certe ob eius præſtantiem in omni genere uirtutis animum, mirari facilius quã laudare licet. Hic enim & quia à teneris anniſ eiuſdem animi eiuſdemq; uultus in quauis fortuna ſemper eſt habitus, & quia benignitas naturæ cum doctrina à Collatino Frontone oratore habita, in eodẽ uiro certabat, ab omnibus Philoſophus merito appellatus eſt Platonis ſententia, quam ſemper (Capitolino teſte) in ore habuit ſæpius repetitã, tum demum florere ciuitates, ſi aut philoſophi imperarẽt, aut imperantes philoſopharẽtur. Adeo autem doctrinæ auidus fuit, ut imperator etiam Apollonium philoſophũ & Sextum Plutarchi nepotem, legentẽ audinerit. Frõtonis quoq; præceptoris ſtatu/am honoris cauſa in ſenatu collocauit. Hoc tempore Pius pontifex cõſuetudinẽ
Hermes. & quidem magnam cum Hermete habuit, qui librum ſcripſit titulo paſtoris inſignitum. Quo quidem in libro angelus paſtoris perſonam induens, ei mandat, ut omnibus perſuadeat paſcha die dominico celebrari: quod etiam fecit. Conſtituit item Pius, ne hæreticus quiſpiam ex Iudæorum hæreſi ſuſciperetur & baptizare/tur. Rogatu primo Praxedis ſanctiſſimæ fœminæ, thermas Nouati in uico patricij in honorẽ ſororis ſuæ diuæ Pudẽtianæ dedicauit. Multaq; dona huic templo obtulit, ac ſæpius eodem in loco ſacrificium deo præſtitit. Vbi & fontem bapti/ſmi cõſtituit, ac benedicens conſecrauit, multoſq; uenientes ad fidem in nomine trinitatis baptizauit. Illis quoq; pœnam conſtituit, qui negligentes ſunt in attrectando Chriſti ſanguine & corpore. Pœnitentiam (inqt) agant quadraginta diebus, quorum negligẽtia in terrã aliquid deciderit, ſi ſuper altare, tribus diebus:
Apollinarius Aſiæ Hierapolitanus. ſi ſuper linteum quatuor: ſi in aliud linteum, nouẽ diebus. Vbicunq; deciderit, ſi recipi poteſt, lambatur: ſin ſecus, aut lauetur, aut radatur: lotũ & raſum, aut comburatur, aut in ſacrariũ reponatur. Huius tempore in precio eſt habitus Apolli/narius Aſiæ Hierapolitanus epiſcopus, qui inſigne uolumen de fide Chriſti M. Antonino ſecundo tradidit. Scripſit & in Cataphrygas, qui tunc etiam cũ Pri

ſcilla & Maximilla inſaniebant uaticinantes, incipiente tamē Montano, quorum omnium hæc erat opinio, aduentum ſpiritusſancti non in apoſtolis, ſed in ſe traditum fuiſſe. Illis quoque tēporibus laudabatur & Tatianus uir doctiſſimus, q̄diu ab opinione Iuſtini martyris præceptoris ſui nō diſceſſit. Nā poſtea inflatus opinione ſui, nouam hæreſim cōdidit, quā poſtea Seuerus auxit, unde Seueriani appellati. Hi uinum nō bibunt, carnes faſtidiunt, & uetus teſtamentum ac reſurrectionem non recipiunt. Præterea uero Philippus Cretenſis epiſcopus, præclarū cōtra Marcionem librum hoc tempore edidit. Nam (ſicuti dixi) Marcioniſtæ Cerdonis dogma ſequebantur. Scripſit & Muſanus librum cōtra quoſdā, qui ad Eucratitiarum hæreſim declinabant: horum quidem opinio cum Seuerianis conuenit. Omnem enim coitum ſpurcum putabāt, ciboſque damnabant, quos deus generi humano propoſuiſſet. At uero Pius ubi in ordinationibus ſuis, quæ quinque fuere, menſe decembri presbyteros decem & nouem, diaconos unū & uiginti, epiſcopos decem creaſſet, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano ſepelitur, quinto idus Iulij. Sedit uero annis undecim, mēſibus quatuor, diebus tribus. Vacauit tum ſedes dies tredecim.

Tatianus hæreticus.

Muſanus cōtra hæreticos.

ANICETVS .I.

xij ponti.

ANicetus natione Syrus, patre Iohanne de Vicomurco: uel (ut Damaſo placet) Humiſia, eiuſdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus: quem quidem Antoninum philoſophia nequaquam à rebus in bello gerendis retardauit. Nā Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingēti uirtute & fœlicitate una cum filio Cōmodo Antonino ſuperauit, ac triumphum egit. Iturus autem ad hoc bellum, cum non haberet unde ſtipēdia militibus præberet exhauſto ærario, omnem imperatoriam ſupellectilem, omnemque ornatū uxoris in foro Traiani haſtæ ſubiecit. Verum cum poſtea ſuperato hoſte in patriā rediſſet, emptoribus precia reſtituit. Nemini tamē moleſtus fuit, qui reddere empta noluiſſet: parta uictoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibuſdā prouincijs remiſit. Fiſcalium titulorum monumēta in foro congeſta cremari iuſſit. Leges ſeueriores nouis conſtitutionibus temperauit. His rebus geſtis factum eſt ut ab oībus ita diligeretur amareturque, ut ſacrilegi nomē incurreret, qui eius imaginem domi nō habuiſſet. Anicetus autē eccleſiæ Romanæ conſulens, ne moribus petulantiū quorundam labefactaretur, inſtituit ne clericus ullo modo comam nutriret ſecundum Apoſtoli præceptum: neue epiſcopus conſecrari poſſet à paucioribus quam à tribus eiuſdē ordinis uiris, quod poſtea Nicena ſynodus confirmauit. Vbi uero metropolitanus conſecrandus eſt, omnes prouinciales intereſſe debent. Statuit præterea (ut Ptolomæus ait) ne epiſcopus crimen metropolitani ſui ad alium, quam ad primatem aut ad ſedem apoſtolicā deferret, quod & dicta ſynodus, & autoritas ſummorum pontificum deinceps confirmauit. Eiuſdem etiam inſtitutū fuit, ne archiepiſcopi niſi ex ſingulari titulo primates nominarentur. Hi autem merito patriarchæ uocantur, cæteri autem archiepiſcopi nominentur: uel (ut quidam uolūt) metropolitani. Huius tēporibus Egeſippus laudator fidei noſtræ fuiſſe dicitur, qui omnem à paſſione dn̄i uſque ad ſuam ætatem eccleſiaſticorum operum texuit hiſtoriā ſermone ſimplici, ut quorum uitam quā diligentiſſime obſeruauit, eorum quoque dicendi genus imitaretur. Affirmat aūt ſe Romam Anicete tempore decimi poſt Petrū epiſcopi perueniſſe, ac pſeueraſſe uſque ad Eleutheriū q Aniceti quondā diaconus fuerat. Multa uero in idololatras ſcripſit, quod tumulos mortuis tēplaque facerent, ut Hadrianus q in honorē Antinoi ſerui, quem in delicijs habuerat, gymniacū agona conſtituit apud Antinoū ciuitatem, quā de nomine ipſius conditā uocauit, ac prophetas in tēplo ſtatuit. Sunt

qui& Dionyſium huius ætate fuiſſe dicant. Variantur hoc loco tempora, cũ alij
Pium, alij Anicetum præponant. uariantur & hiſtoriæ. Vtcunq; ſit, in tã remo
ta hiſtoria, tantaq; maiorum negligentia, ſatius erit, res ipſas pauloante uel poſt
geſtas aliqua ex parte attingere, quàm eas omino prætermittere. Anicetus autẽ
ubi ex ordinationibus quinq;, quas menſe decembri habuit, presbyteros nouẽde
cim, diaconos quatuor, epiſcopos nouẽ creaſſet, martyrio coronatus, ac ſepultus
eſt in Caliſti cœmiterio uia appia xv. calend. Maij. Sedit annos undecim, men
ſes quatuor, dies tres. Sedes uero dies ſeptemdecim poſt eius mortẽ uacat.

xiij. pont

SOTER .I.

SOter natione Cãpanus, patria Fundanus, ex patre Cõcordio, L. Antonino
Commodo imperante fuit. Hic enim omnibus incommodus, ut Lãpridius
ait, Nil commune cũ patre habuit, niſi quod & ipſe contra Germanos adiuuan
Antoninus Commodus. tibus Chriſtianis militibus feliciter pugnauit. In eo bello cum exercitus Commo
di penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Chriſtianorũ militum aquam diui/
nitus e cælo miſſam, pluraq; fulmina in Germanos & Sarmaras cecidiſſe, quod
etiam imperator ipſe accidiſſe literis ſuis teſtatus eſt. Cæterum ad urbem rediẽs,
in omĩa luxuriæ & obſcœnitatis dedecora prolabitur, nihil uirtutis & pietatis ha
bens. Gladiatorijs quoq; armis in ludo, Neronẽ imitatus, depugnauit. In amphi
theatro feris ſeſe frequenter obiecit. Plurimos quoq; ſenatores interfecit, & eos
maxime quos nobilitate induſtriaq; excellere animaduertit. Soter autem à tan/
tis malis animum ad rem diuinam conuertens, inſtituit, ne monacha ulla pal/
lam attrectaret, neve thus in acerrã poneret dum ſacrificia fierent. Eius extabat
epiſtola hac de re ſcripta ad epiſcopos Italiæ. Inſtituit item, ne legitima haberet
uxor, niſi cui ſacerdos ex inſtituto benedixiſſet, & quã parentes ſolẽni pompa mo
re Chriſtiano marito collocaſſent: quamq; etiã paranymphæ de more cuſtodiuiſ
ſent. Hoc autẽ conſtituit, multa pericula rejciens, quæ in nouas nuptias cadere
ſolent ex præſtigijs & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus ta/
men hoc decretum Euariſto aſcribit. Vtri uero ſit attribuendũ, legentes dijudi
cent. Non enim multum refert, illi ne an huic attribuatur. Soteris temporibus fu
iſſe Dionyſium Corinthiorum epiſcopum ſcribit Euſebius, qui tantæ eloquẽtiæ
& induſtriæ fuit, ut non ſolum ſuæ ciuitatis & prouinciæ populos, uerumetiam
aliarum urbium ac prouinciarũ epiſcopos ſuis epiſtolis erudiret. Inſtructus enĩ
Pauli apoſtoli doctrina, facilime potuit ſanctitate & eruditiõe alios in officio con
tinere. Multa & Theodotion genere Aſianus Tatiani diſcipulus, ad laudẽ religi
onis noſtræ tum ſcripſit. Maxime uero Apellem hæreticum ſcriptis ſuis percom
Apelles hæreticus. mode irridet, quod deum quem coleret, ignorare ſe diceret. Affirmabat enĩ Chri
ſtum non deum in ueritate, ſed hominem in phantaſia, apparuiſſe. Nõ deſunt q
dicant Cataphrygarũ hæreſim hoc tempore ortam, autore Montano. Clemens
Cataphrygarum hæreſis. præterea Alexandrinæ eccleſiæ presbyter multa cõſcripſit, e quibus illa ſunt, Stro
matum, id eſt, uarietatum libri octo, Hypotypoſeon, id eſt, informationum libri
totidem, contra gentes unus. Huius autem diſcipulũ Origenem fuiſſe conſtat.
Origenes Clemẽtis diſcipulus. Huius quoq; ætati & Pinytũ Cretenſem uirum eloquentiſſimum, & Oppianũ,
qui Halieutica ſcripſit, poetam inſignẽ, & Herodianum grammaticum qdam
aſcribunt. Soter autẽ ubi per ordinatiões quinq;, mẽſe decẽbri habitas, presby
teros octo, diaconos nouem, epiſcopos undecim creaſſet, moritur, ac ſepelitur uia
Appia in cœmiterio Caliſti. Sedit annos nouẽ, menſes tres, dies unum & uigin
ti. Vacat tum ſedes dies totidem.

ELEVTHERIVS .I.

xliij. Pontifex. ELeutherius natiõe Græcus, patria Nicopolitanus, patre Abundio, tẽporibus
L. Antonini Cõmodi fuit, cuius flagitioſæ uitæ urbs ipſa pœnã tulit, Nã Ca

pitolium fulmine ictum unà cũ egregia illa bibliotheca maioꝝ cura parata, con
crematur. Aedes quoq; in proximo ſitæ, eandem calamitatẽ ſenſere. Exortũ eſt
deinde aliud incendium, quo & ædes ueſtræ, & palatiũ, bonaq; urbis pars exuſta
eſt, ac ſolo æquata. Tãtæ præterea temeritatis fuit, ut & ſuæ imaginis caput coloſ
ſo permagno & egregio, priore detracto, imponi iuſſerit, & mẽſem decẽbrem ad
imitationẽ Auguſti Cæſaris, Commodum appellari uoluit, quæ õnia poſt mor
tem eius abrogata ſunt, ipſeq; mortuus, etiã humani generis hoſtis adiudicatus
eſt: adeo eius uita flagitijs cõtaminata omnibus erat odio. Strãgulatus in domo
Veſtalium duodecimo imperij ſui anno & menſe ſeptimo, e medio ſublatus eſt.

L. Antoninus imp

Eleutherius autem quem diximus Soteri ſucceſſiſſe, inito põtificatu, ſtatim epi
ſtolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabat, ut ſe ac ſuos in Chriſtianoꝝ
numerum reciperet. Quare Fugatium & Damianum uiros optimos eo miſit, q
regẽ ipſum ac populum baptizarent. Erant tum in Britannia põtifices quinq;
& uiginti, quos flamines uocabant. Inter hos autẽ tres archiflamines habebãtur,
quorum in loco archiepiſcopi tres conſtituti ſunt, ut Ptolemæus ait. Protoflami
num uero loco primitiua eccleſia patriarchas inſtituit. Idem etiã ſtatuit, ne quis
ob ſuperſtitionem cibi genus ullum reſpueret, quo humana conſuetudo ueſcere/
tur. noluit præterea quempiam de gradu ſuo deijci, niſi accuſatus, reus criminis
conuinceretur, exemplo ſaluatoris, qui errorem Iudæ, licet rei, nondum tamẽ cõ
uicti, ita æquo animo tulit, ut quicquid interim egiſſet, pro dignitate apoſtolatus
ratum firmumq; manſerit. Prohibuit etiam, ne abſente eo quem accuſator reum
facit, ulla in cauſa decerneretur, quam quidem ſententiam & Damaſus põtifex,
& ius pontificũ poſtea confirmauit. Huius autem põtificatu & eccleſiis pax da/
ta eſt ac quies, & nomen Chriſtianum per omnem terram mirum in modum au
ctum, Romæ potiſſimũ, ubi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & li/
beris in fidẽ recepti, baptiſmi charactere notati ſunt. Solus uero Apollonius ora
tor inſignis, martyriũ tũ paſſus eſt, habita prius oratione de laudibus Chriſtia/
næ fidei, quod illis tẽporibus capitale habebatur. mortuo Apollonio, multæ hæ
reſes inualuere. Marcionis quippe ſecta uarie diuiſa eſt. Alij enim unũ principi/
um fatebantur, alij, duo, alij tria: & tres naturas confirmãtes, fidem prophetis ab
rogabant. Florinus quoque & Blaſco noua contra ueritatem machinabantur fi
gmenta. Deum creaſſe mala, contra illud, deus õmia bona fecit. Contra hos ſen
ſere Quoliciani, affirmantes deum non creaſſe mala, contra id quod ſcriptum eſt,
ego ſum deus creans malum. Sunt qui dicant & Galenum Pergamenum medi/
cum inſignem, & Iulianum legumlatorem, & Frontonem rhetorem his tempori
bus fuiſſe, quod ego in tanta perturbatione temporum & hiſtoriæ, nec affirmo
nec refello. De Modeſto uero & Bardezane affirmare auſim: quorũ alter in Mar
cionem ſcripſit, alter uero in Valentinum. Nam cuius primum ſectator fuerat,
eius poſtea confutator factus eſt. Hunc Hieronymus concitatiſſimũ in dicendo
fuiſſe affirmat, cum eius ſcripta ex Syra lingua in græcam conuerſa uidiſſet: & ſi
inquit, tanta uis eſt in interpretatione, quantam putabimus eſſe in ſermone pro/
prio? Eleutherius aũt ubi ex tribus ordinationibus mẽſe decẽbri habitis, presby
teros duodecim, diaconos octo, epiſcopos quindecim creaſſet, moritur, & apud
beati Petri corpus ſepelitur ſeptimo calẽdas Iunij. Sedit autẽ annos quindecim,
menſes tres, dies duos. Vacat tum ſedes dies quinque.

Apollonius orator inſignis.
Hæreſes multæ inualuere.
Quoliciani.
Variæ.

VICTOR .I.

xv. pont.

VIctorem natione Aphrum, patre Felice, fuiſſe Aelij Pertinacis tempore cre
diderim, qui quidem Aelius cum grãdis natu eſſet, ſeptuageſimum enim age
bat annum, ex præfecto urbis, quem magiſtratũ tum gerebat, ſenatuſcõſulto im
perator creatur. Rogatus deinde ut & uxorem Auguſtã faceret, & filiũ Cæſarẽ

Aelius pertinax

appellaret, id facere recuſauit, teſtatus ſufficere, quod ipſe imperaret inuitus. At
uero quoniã in imperatore, nihil auaritia turpius eſt, cum illiberalis ac ſordidus
haberetur, quod dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine con-
tradicente, à Iuliano iuriſperito in palatio occidit, imperij ſui menſe ſexto. Hic
eſt ille Iulianus, qui perpetuum edictum compoſuit, quiq; ſeptimo menſe poſtea
quàm imperare cœperat, apud pontem Miluium uictus à Seuero ciuili bello, &
interfectus eſt. At Victor põtifex reip. Chriſtianæ, ut par erat, curã gerens, cõ-
ſtituit ut paſcha dominico die celebraretur ex Eleutherij ſententia (ut Damaſus
ait) à quartadecima Luna primi menſis uſque in xxi. Cuius decretis obtempe-
rans Theophilus Palæſtinæ urbis epiſcopus, contra eos ſcripſit qui xiiij. luna cũ
Iudæis paſcha celebrabant. In hanc uero opinionẽ inuectus eſt Polycrates Ephe-
ſiorum epiſcopus, qui ex uetere conſuetudine, xiiij. luna cum Iudæis paſcha cele-
brabat. Se enim apoſtoli Iohannis, & ueterũ autoritatem ſecutum oſtendit: Nos
(inquit) inuiolabilem celebramus diem, neque addentes quicquam, nec diminu-
entes. Hanc uero opinionem ſecutus eſt Philippus Hierapoli mortuus: Hanc Io-
hannes, qui ſupra pectus domini recubuit, & pontifex eius fuit, aureã laminam
in fronte portans: Hanc Polycarpus, Traſeas, Melito, & Narciſſus Hieroſolymi-
tanæ eccleſiæ epiſcopus. Idem quoque Victor decreuit, ut in quauis aqua bapti-
ſmũ petentes, baptizarentur, ſi neceſſitas inſtaret: hanc ob rem quidã exiſtimãt
conciliũ in Palæſtina habitũ eſſe, cui Theophilus, Irenæus, Narciſſus, Polycar-
pus, Bacchylus, Aſianæ prouinciæ inſignes epiſcopi, interfuere. Res tamen inte-
gra in Nicenum concilium tranſlata, in quo etiã cõſtitutum eſt, ut paſcha poſt
quartamdecimam lunam celebraret, ne Iudæos imitari uideremur. Fuere huius
pontificis tempore multi doctiſſimi uiri. Nam & Appion tum Hexaemeron fe-
cit, & Paulus Samoſatenus unà cum Theodoro Coriario, exiſtimauit ſaluatorẽ
purum hominem fuiſſe, & Sextus de reſurrectione cõſcripſit, & Arabianus opu-
ſcula edidit ad Chriſtianam doctrinã pertinentia. Iudas quoque chriſtoriographiam
phiam ſuperiorum temporum uſque ad decimum Seueri annum cõſcripſit, in
qua tamen erroris arguitur, quod aduentũ Antichriſti ſuis temporibus futurũ
dixerit, in quem errorem ideo incurriſſe putamus, quod & uitia hominum & cru-
delitatem eo perueniſſe cernebat, ut diutius tolerari humanũ genus à deo nõ poſ-
ſet, quæ res & Lactantium poſtea & Auguſtinum fefellit. Victor autem, compoſi-
tis etiã quibuſdam d. religione uoluminibus, moritur, & apud beatum Petrum
in Vaticano ſepelitur: cuius diẽ feſtum quinto calẽdas Auguſti celebramus. Se-
dit autem annis decẽ, menſibus tribus, diebus decẽ. At ſedes dies xij. tum uacat.

Iulianus iuriſp.

paſchatis celebratio.

Concilium in Palæſti na qui interfuerũt

ZEPHYRINVS .I.

xvi. pont

ZEphyrinus natione Romanus, ex patre Abundio, Seueri tẽporibus fuit, q
genere Apher, ex oppido Lepti unà cũ imperio cognomẽtũ Pertinacis à
Iuliano cæſo accepit. Is enim fiſci procurator, mox tribunus militaris per gradus
alios uſque ad imperiũ peruenit. Parcus admodum, natura ſæuus, multis bellis
laceſſitus, fortiſſime quidem remp. licet laborioſiſſime gubernauit. Ad bellicam
gloriam, laudem quoque literarum addidit, philoſophiæ admodũ ſtudioſus. Fo-
ris Parthos & Adiabenos ſuperat. Arabas autem interiores ita cecidit, ut regio-
nem eorum prouinciam Romanã faceret. Hanc ob rem triumphans, ut in eius
arcu ſub Capitolio poſito adhuc apparet, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus,
cognominat. Aedificijs præterea publicis urbẽ exornauit. Nam & thermas Se-
uerianas & ſeptizonium extruxit nõ longe à circo maximo Palatinum inter &
Cælium montem. Paululũ autem affuit, qn Pauli ſecundi pontificis iuſſu lapi-
cidæ quidam ſuperioribus annis eam partẽ ſeptizonij, quæ adhuc extet, demoli-
rentur. At Zephyrinus pontifex rei diuinæ magis q̃ humanæ intẽtus, cõſtituit

Seuerus imperat.

ut aſtantibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & ſacerdos ordinaretur, quod
poſtea in Chalcedonienſi concilio confirmatũ eſt. Statuit item ut conſecratio di/
uini ſanguinis in uitreo uaſe, non autẽ in ligneo, ut antea fieret. Hæc quoq; inſti
tutio ſequentibus temporibus immutata eſt. Vetitũ enim eſt, ut neq; in ligno fi
eret propter raritatem qua ſacramentum imbibitur, neq; in uitro propter fragili
tatem, neq; ex metallo ob tetrum ſaporem, quem inde concipit, ſed fieri uoluere
ex auro argentove aut ex ſtanno, ut in Triburienſi & Remenſi concilio ſcriptũ
apparet. Idẽ præterea inſtituit, ut omnes Chriſtiani annos pubertatis attingen/
tes, ſingulis annis in ſolenni die paſchæ publicè communicarent. Quod quidem
inſtitutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem ſolum, uer; eti
am ad confeſſionem delictorum traduxit. Mandauit item ne epiſcopus, uel à pa
triarcha, uel à primate, uel à metropolitano ſuo in iudiciũ uocatus, ſine autorita
te apoſtolica damnaretur. Voluit poſtremo presbyteros omnes adeſſe celebrante
epiſcopo, quod etiam (ut dictum eſt) Euariſto placuit. Huius autẽ temporibus
fuere & Heraclitus, qui in Apoſtolum commentarios ſcripſit, & Maximus qui fa
moſam quæſtionem inſigni uolumine diſcuſſit, & Candidus qui Hexaemeron
compoſuit, & Origenes, qui decimo Seueri Pertinacis anno perſecutione in Chri
ſtianos mota, Leonida patre interempto, quem ipſe adoleſcens ad martyrium ad
hortatus eſt, cum ſex fratribus & matre uidua, pauper relinquitur, redactis in fi/
ſcum paternis bonis, quod Chriſtum uerũ deum profiterentur, unde gramma/
tica ſibi ac ſuis uictum quæſiuit. Diſcipulum autẽ Plutarchum habuit, qui poſt
ea martyrio coronatus eſt. Totus deinde ad religionem cõuerſus, catechizandi,
hoc eſt, prædicandi officiũ habuit. Tanti autẽ ingenij fuit, ut nulla eum lingua,
nulla literatura latuerit. Mira utebatur continẽtia in cibo & potu, abſtinẽtia in
rebus alienis. Nam & paupertatẽ Chriſti imitatus eſt, & multis annis nudis am
bulauit pedibus: illud quoq; quod in euangelio dicitur ſecutus eſt, etſi puerile ha
betur, quia ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt ꝓpter regnum dei. Huius uir/ *Matt. 19.*
tutem plerique imitati, martyrium ꝓ fide Chriſti æquo animo paſſi ſunt: maxi
me uero Potamiena mulier, calida pice in caput eius fuſa. Zephyrinus autẽ cum
ex ordinationibus quatuor, menſe decembri habitis, presbyteros tredecim, diaco
nos ſeptem, epiſcopos tredecim creaſſet, moritur Seueri tẽpore: ac in uia Appia
non longe à cœmiterio Caliſti ſepelitur ſeptimo calendas ſeptembris. Sedit au/
tem annos octo, menſes ſeptem, dies decem. uacat tum ſedes dies ſex. *xvij pon tifex.*

CALISTVS .I.

CAliſtus natione Romanus, patre Domitio, ex regione urbis Rauennatũ,
uſque ad Seueri tempora peruenit, cuius cũ animo fortuna mutata eſt. Nã
ubi quintus à Nerone perſecutionem in Chriſtianos mouet, continuo uarijs peri
culis & bellis diſtrahitur: hinc à Peſcennio Nigro, qui magnos in Syria motus
concitauerat: hinc à Clodio Albino, quẽ tamẽ in Gallia non incruento prælio
ſuperauit. Inde uero in Brttanniam profectus, deficientibus fere ſocijs omnibus,
uarijs caſibus afflictatus, apud Eboracũ Galliæ moritur anno imperij ſui deci/
mo ſeptimo, duobus filijs relictis, Baſſiano & Geta: quorum Geta hoſtis publicus
iudicatus eſt ac interfectus, cum ob uitam eius omnibus probris contaminatam:
tum uel maxime, quia Papinianũ iuris ciuilis alterum aſylum, ſua manu neca/
uerat. At Baſſianus ſumpto à ſenatu Antonini nomine, imperio potitus eſt: ac *Caracal*
Caracallæ cognomentũ accepit a genere ueſtis, quam populo dono dedit. Is aũt *la.*
patre aſperior, & oĩm libidine intẽperantior, nullũ genus facinoris in uita præ/
termiſit. Nã & fratrẽ Getã occidiſſe putatur, licet Geticum triumphũ eius nõie
duxerit, & nouercã ſuã in uxorẽ duxit. Nihil egregiũ de ſe reliquit præter ther/
mas Antoninas, quas ipſe inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & uiã no/

uam. Eos ꝑterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo
geſtarẽt. Damnati præterea ab eo ſunt qui ad ſtatuas minxiſſent. Hic ꝑoſtremo
dum bellũ in Parthos mouet, inter Edeſſam & Cartas ab hoſtibus circũuentus,
occiditur ſeptimo imperij ſui anno, dum leuãdæ ueſicæ cauſa ex equo deſcendiſ/
ſet. Caliſtus autem pontifex in tanta rerum perturbatione tãq; ſceleratis impe/
ratoribus, nequaquam ab inſtituto ſuo diſcedens, cõſtituit ut ter in anno ieiuna
Pſalm. 4. retur, die ſabbati, preſertim frumenti, uini & olei gratia, ſecundum prophetam,
uidelicet quarto menſe, ſeptimo & decimo, inchoando annum Hebræorum mo
re. Verum poſtea mutata ſententia, id in quatuor anni tẽpora tranſtulit, in uer
nale ſcilicet, æſtiuale, autumnale & hyemale, quibus tẽporibus deinceps ratio ſa
crorum ordinum habita eſt, cum antea id quidem tantũmodo decembri menſe
Ieiunium fieri conſueuiſſet. Idem quoque inſtituit, ne clericorum delatores & accuſatores
quatuor uel infames, uel ſuſpecti, uel inimici, in accuſationibus & iudicijs reciperentur.
tẽporum Eos uero hæreticos putauit, q arbitrantur ſacerdotes poſt crimen admiſſum etiã
ſi dignam pœnitentiã ſubijſſent, ad priſtinos honores redire non poſſe. Hũc ædi
ficaſſe baſilicã in trãſtiberina regione in honorẽ beatæ uirginis, Damaſ. ſcribit.
Non tamen crediderim hanc illã eſſe quam hodie itam celebrem & amplam cer/
nimus, cum ea tempeſtate ob crebras perſecutiones occulta eſſent omnia, & ſacel
la potius atq; eadẽ abdita, & plerumq; ſubterranea, ꝙ apertis in locis ac publicis
fierent. Cœmiterium quoq; de ſuo nomine cõdidit uia Appia, eo loci ubi multo
rum martyrum cineres antea repoſiti fuerant. Vnde mirum cuipiam uideri nõ
debet, ſi prius multos eiſdem in locis ſepultos diximus, cum nomen illud poſtea
à notiore perſona traxerit. inuiſi ego hæc loca cum amicis quibuſdam religionis
cauſa. Viſuntur adhuc cineres & oſſa martyrũ, uiſuntur ſacella, ubi priuatim ſa
crificia fierent, quæ publice quorundam imperatorum edicto exhiberi deo non
Tertulli- poterãt. Huius temporibus fuit Tertullianus Apher, centurionis ꝓconſularis fi
anus. lius, quem Hieronymus primũ poſt Victorem & Apolloniũ inter doctos lati/
nos commemorat. Acris enim ingenij fuit, multa uolumina ſcripſit. Vidi ego, Hi
eronymus inquit, Paulum quendam Concordiæ, quod oppidum Italiæ eſt, q ſe
beati Cypriani notarium, cum ipſe admodum adoleſcens eſſet, Romæ uidiſſe di
ceret, referretq; Cyprianum nunquam abſq; Tertulliani lectione unã diem pte/
rijſſe. Is uero cum uſq; ad mediam ætatem presbyter manſiſſet, inuidia deinceps
& contumelijs clericorum Romanæ urbis, ad Montani doctrinam lapſus, con/
tra eccleſiã uolumina cõpoſuit, maxime uero de pudicitia, de monogamia, de ie
iunijs. Scripſit & contra Apollonium libros ſex. Eiſdem quoq; temporibus mul
ta præclare geſſit Origenes. Nam & Hebioneorum hæreſim impugnauit: qui &
Origenes multa preclara geſſit. Chriſtum ex Ioſeph & Maria natum, purum eſſe hominem dicebant, & legem iu
daico ritu ſeruandã prædicabãt. Hoc idem & Symmachus ſentiebat. Traduxit
etiam ſua doctrina ad ueram fidem Ambroſium quendã Valentiniani dogma/
tis (ut ait Euſebius) imitatorem: uel (ut Hieronymo placet) Marcionitem, cui ꝑ
theochriſto presbytero liber Origenis de martyrio inſcribitur. Hunc quidẽ etſi
hoſtem ſibi Porphyrius deſumpſerit, Chriſtiani nominis acerrimus perſecutor,
ita tamen interdum laudat, ut nunc doctiſſimũ, nunc philoſophorũ principem
uocet: & cum dicat eum omnia Platonis ſecreta conſecutum, carpit tamen quod
religioni Chriſtianæ ſe addixerit. Scripſiſſe Origenem ad ſex millia uolumina li
brorum, Hieronymus ipſe refert. Errauit tamen (ut eidem & Auguſtino placet)
in plerisq;, maxime uero in libro de principatu, quẽ Periarchon appellauit. Hũc
uero & Pãphilus martyr, & Euſebius, & Ruffinus Aquileienſis presbyter, miri
fice commendant. At Caliſtus ubi ex ordinationibus quinquies per menſem de
cembrem actis, presbyteros ſedecim, diaconos quatuor, epiſcopos octo creaſſet,

martyrio coronatus eſt, ac ſepultus in cœmiterio Calopodij uia Aurelia, tertio
ab urbe miliario, pridie idus octobris. Sedit annos ſex, menſes decẽ, dies decem.
Vacat tum ſedes dies ſex.

VRBANVS .I.

VRbanus natione Romanus, patre Pontiano, M. Aurelio Antonino impe- *x viij. pon*
ratore fuit, anno Chriſti ducẽteſimouigeſimoſexto. ab urbe uero cõdita, no *tifex.*
ningenteſimo & ſeptuageſimo. Hic autẽ (ut putabatur) Caracallæ filius (Erant
enim qui dicerent eum uulgò conceptum) Romam ueniens, magna omniũ ex/
pectatione imperium adeptus, Heliogabali nomen ſumpſit à ſole, cuius ſacerdos
erat edito templo. Phœnices enim Heliogabalum ſolẽ uocant. Verum ita præ *Marcus*
ter expectationem is uixit, ut nullam de ſe, niſi flagitiorũ totiusq; obſcœnitatis *Antoni-*
memoriam reliquerit. Nam & in uirgines ueſtales inceſtum cõmiſit, & probro *nus imp.*
ſas mulieres ſemper domi habuit, & iracundia incitatus, Sabinum cõnſularẽ ui
rum (ad quem Vlpianus ſcripſit) è medio tolli iuſſit. Dignitates autem & hono
res malis ac flagitioſis committebat, quos quidẽ ita aliquando deridebat, ut cũ
ſecum accubuiſſent, ſtratis follibus in cœna, eiſdemq; reflatis, ſubito ſub menſa
omnes reperirentur. Ita autẽ inhoneſte ridebat, ut publice in theatro ſolus audi
retur. Primus Romanorum holoſerica ueſte, menſis ac capſis argenteis uſus eſt.
Admonentibus amicis, caueret ne ad inopiam redigeretur, reſpondit: quid meli
us, quam ut ipſe mihi hæres ſim & uxori meæ? Eo ueſaniæ interdũ prouectus eſt,
ut decem millia pondo aranearum collegerit, qua ex re dicebat magnitudinem
urbis Romæ comprehendi poſſe. Exhibuit præterea decem millia murũ, mille
muſtelas, mille ſorices. Hac uero inſania adeo contemni cœptus eſt, ut tumultu
militari exorto, ipſe cũ matre necaretur. Aiunt, cũ ei à ſacerdotibus Syrijs dictũ
eſſet, ui moriturum, eum paraſſe funem ſerico & cocco intortũ, quo uitam laqueo
finiret. Moritur autem quarto imperij ſui anno, quo tempore in Palæſtina Nicõ *Nicopo-*
polis urbs, quæ prius Emmaus dicebatur, cõdita eſt, legationis induſtria eius rei *lis.*
gratia ſuſcipiente Aphricano rerum ac temporum ſcriptore. Vrbanus uero qui
huius mõſtri tempore fuit, non autẽ Diocletiani (ut quidem uolũt) multos ſan
ctitate uitæ & doctrina ſingulari ad fidem traduxit. Inter hos autem Valerianũ
uirum præſtantiſſimum, beatæ Cæciliæ ſponſum, & Tiburtium eiuſdẽ Valeri *Nobiliſ*
ani fratrem, qui poſtea martyrium conſtanti animo tulere. Quam cõditionẽ eti *natim*
am uirgo ipſa ſubijt in domo paterna, iam antea ſuo rogatu ab Vrbano deo dica *cuiuſpiã*
ta. Eiuſdem quoq; Vrbani inſtitutũ fuit, ut eccleſia prædia ac fundos à fidelibus
oblatos reciperet, partireturq; prouentus clericis omnibus uiritim, nihilq; cuiuſ
piam priuatum eſſet, ſed in commune bonum, quod hodie obſoleuit. tanta eſt ho
minum rapacitas & libido. Sunt qui huic attribuunt diſtinctionẽ quatuor tem
porum ac ieiunij, quæ antea confundebantur hominũ imperitia. Huius tempo
ribus Tryphonem Origenis auditorem fuiſſe conſtat, qui librum præcipue com
poſuit de uacca ruffa in Deuteronomio. Minutius item Felix, inſignis tum Ro *Numeri*
mæ cauſidicus dialogum ſcripſit, quo Chriſtianũ & ethnicum diſputantes indu *19. de uac*
cit. Scripſit & cõtra mathematicos, cuius etiã Lactantius meminit. Alexander *ca ruſa.*
quoq; Hieroſolymitanus epiſcopus bibliothecam illam Hieroſolymis tum inſti
tuit, unde tantũ laudis conſecutus eſt. At ubi ex ordinationibus quinquies men
ſe decembri habitis, presbyteros nouem, diaconos quinq;, epiſcopos nouem cre/
aſſet, martyrio coronatus eſt, & ſepultus in cœmiterio Prætextati uia Tiburti/
na. Sedit annos quatuor, menſes. X. dies. xij. Sedes autẽ dies. XXX. tũ uacat

PONTIANVS. .I.

POntianꝰ natione Romanꝰ, patre Calphurnio, tẽporibꝰ Alexãdri imperatoris *xix. pon*
fuit, anno ab urbe cõdita. DCCCC. LXXIIII. anno uero Chriſti. CC. *tifex.*

&xlv. Inter imperium uero Heliogabali & Alexandri, tres imperatores ſunt ha
biti, Diadumenus, Macrinus, & Albinus: q̃tũ nomina prætermittere inſtitui,
cum quia parum imperarunt, tum uel maxime, quia nihil memoria dignũ geſſe
re. ſolus tamen Albinus ob edacitatem nomen aliquod apud poſteros cõſecutus
eſt, ut ait Cordus, qui centum perſica campana, decem melones Oſtienſes, quin/
gentas ficos paſſarias, quadringẽta oſtrea una cœna comedebat. Sed omittamus
Alexander unicũ uirtutis exẽplar. hæc monſtra, ad Alexandrũ uenio unicum uirtutis exemplar, q ſenatus ac mi/
litum ſtudio imperator creatus, ad componendam remp. uitio ſuperiorum prin
cipum labefactatam, animũ adiecit. Adiutores autẽ ad hanc rem habuit, & Iu
lium Frontinum uirum doctiſſimum, Vlpianum & Paulum uiros in iure ciuili
præſtantiſſimos. Iuſtitiam uero ita coluit, ut nemo unquã de illata ab eo iniuria
queſtus ſit. Procul omni pompa & ambitione uixit, unde ſemel tantum dum cõ
ſul eſſet, picta toga uſus eſt. Si quis autem inter ſalutandũ caput flexiſſet, aut blã
dius aliquid dixiſſet, ut adulator reijciebat. Erat præterea tantæ prudentiæ, ut à
nemine decipi poſſet: unde Turinum qui munera accipiebat, quod magnæ eſſe
autoritatis apud imperatorem uideretur, in foro tranſitorio ad palum alligatum
fumo necari iuſſit, præcone clamante: Fumo punitur, q fumum uendidit. Pecu
nias autem, quarũ mater Mammea ut mulier ſtudioſa fuit, omnino cõtempſit.
Gemmas reiecit, ut res muliebres, dictitans in Virgilio (quem Platonem poeta
rum uocabat) plures & meliores gemmas eſſe. Lenonum uectigal & meretricum
& exoletorum, in ſacrum ærariũ inferri uetuit, idq; ſumptibus publicis aſſignan
dum cenſuit, quo & theatrum & circus & amphitheatrum & ſtadium inſtaura
rentur. Statuas ſummorum uirorum undiq; conquiſitas, in foro tranſitorio loca
uit. Thermas uero Antonini Caracallæ, quæ hodie Antonianæ uocant, pfecit
& ornauit. Templum Chriſto ædificare uoluit, eumq; inter deos recipere. Habu
it præterea Chriſtum ipſum, Abraham & Ophreũ in lario ſuo. Alexander igi
lerario tur tot uirtutibus inſignis, iuuenis admodum imperator creatus, bellum ſtatim
contra Perſas ſuſcepit, ac Xerxem eorũ regem conſtantiſſime uicit. Diſciplinæ
uero militaris adeo ſeuerus emendator fuit, ut quaſdam etiam integras legiones
exautorauerit. Qua ſeueritate factũ eſt, ut militari tumultu apud Maguntiacũ
in Gallia occideretur. Pontianus autẽ pontifex Romanus, inſtigantibus ſacrifi
culis idolorum, mãdato principis ab urbe Roma in Sardiniam inſulã cum Phi/
lippo presbytero deportatur, eo potiſſimum tempore, quo Origenes Germanum
presbyterum Antiochenum, & Beryllum Arabiæ epiſcopũ, ab hæreſi ad uerita
tem reduxit. Negabat Beryllus Chriſtum ante incarnationẽ fuiſſe. Aliqua opu
ſcula hic ſcripſit, maxime uero epiſtolas aliquot, quibus Origeni pro ſana doctri
na gratias agit. Extat & dialogus Origenis & Berylli, in q̃ Beryllum hæreſeos
arguit. Tanti autem ingenij fuit Origenes & doctrinæ, ut ſeptẽ notarij ſibi inui
Librarij Origenis cem ſuccedentes, homini uix ſufficerent. Librarios habuit totidẽ, & puellas ap/
prime eruditas, quos omnes ingenij copiam & hubertatem effundendo defatiga
bat. Ab Antiochia uero accerſitus Romã à Mammea Alexandri matre, in q̃ fi
lius unice pius fuit, in precio habitus Origenes, mulierem Chriſtianam fidẽ edo
ctam relinquens, Antiochiam redijt. Pontianus uero multas calamitates & gra
uia tormenta pro fide Chriſti in Sardinia paſſus, tandem moritur: cuius corpus
poſtea à Fabiano pontifice Romam cum magna ueneratione ac totius cleri ſup
plicationibus reportatum eſt, ac ſepultũ uia Appia in Caliſti cœmiterio. Hic au
tẽ ex ſacris ordinibus bis mẽſe decembri habitis, ſex presbyteros, diaconos quin
que, epiſcopos ſex creauit. Vixit autẽ in pontificatu annis nouem, menſibus qn
que, diebus duobus. Vacat tum ſedes à martyrio eius dies decem.

ANTHERVS .I.

ANtherus natione græcus, patre Romulo, pontifex creat Maximino impe
rante, q anno ab urbe cõdita .dcccclxxxvij. ex corpore militari, poſteaquã
bellum in Germania proſpere geſſerat, ſine ulla ſenatus autoritate imperator ele
ctus eſt. Fuit autẽ ingentis ſtaturæ uir, adeo ut pedes octo excederet. Pedem ha/
buit tantæ magnitudinis, ut poſtea in prouerbij locum ceſſerit, cũ de longis & in
eptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro anulo autẽ uxoris
dextrocherio utebatur. Tantæ uero bibacitatis erat, ut uini amphorã una cœna
biberet. Verum cum ſextus à Nerone Chriſtianos cædibus perſequeretur, tertio
anno poſteaquam regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ quã obſidebat, una cũ
filio Maximino interfectus, perſecutioni ſimul & uitæ finẽ impoſuit, Mammeæ
mulieris Chriſtianæ & Origenis mortem permaxime cupiens. Ferunt in ea obſi
dione Aquileienſes fœminas funes ex capillis ſuis feciſſe, cum nerui deeſſent aut
funes, ad emittẽdas ſagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri
Caluæ ſenatus dedicauit. Antherus autem primus ſtatuit, ut res geſtæ martyrũ
diligenter exquiſitæ à notarijs ſcriberent. conſcriptas recondi in ærario eccleſiæ
mandauit, propter Maximum quendam qui martyrio coronatus eſt, ne una cũ
uita bene agentium memoria aboleretur. Cenſuit item, epiſcopum omiſſo primo
epiſcopatu ad alium neceſſitatis cauſa & utilitatis, non ſuiipſius, ſed creditarum
ouium poſſe transferri, interpoſita ſummi pontificis autoritate, quod hodie à ple
riſq; contra fit: ad utilitatem enim propriam reſpicientes, imo uoluptatem, ut ha
beant unde expilent, ad huberiorem ſemper reſpiciunt. Nõ quod oues, & qua ra
tione paſcendæ ſint quærentes, quod eſt officiũ boni paſtoris, ſed ſciſcitantes quã
tum ſingulis annis inde excerpi poſſit. De cura animarũ parua fit mentio, de au
gendis prouentibus magna: quo multa iumenta & plures ſeruos, ac eos quidem
ignauos & ſtolidos, domi alant. Huius autẽ temporibus Iulius Aphricanus fuit
inter ſcriptores nobilis, conſtituta etiam (ut Euſebius ait) Cæſareæ ſuo nomine
inſigni bibliotheca. Hic ſub M. Aurelio Antonino legationẽ ſuſcepit ꝓ inſtau
ratione Emmaus, quæ poſtea Nicopolis appellata eſt, ut ante diximus. Scripſit
itẽ epiſtolam ad Origenem, qua oſtendit fabulã Suſannæ apud Hebræos nõ ha/
beri: contra quem poſtea Origenes ob hanc rem grandem epiſtolam ſcripſit. Ge
minus quoq; Antiochenæ eccleſiæ presbyter, & Heraclas Alexãdrinæ eccleſiæ
pontifex, tum quidẽ in precio ſunt habiti. Antherus uero uno tantummodo epi
ſcopo creato, martyriũ ſubiens, in cœmiterio Caliſti uia Appia, ſepelitur tertio
nonas ianuarij. Sedit annis undecim, menſe uno, diebus duodecim. Vacat tũ ſe
des dies tredecim.

xx. pont. — *Adagiũ* — *Maximinus imp.* — *Epiſcopus non ſua ipſius cauſa trãſferri ad aliũ epiſcopatum poteſt.*

FABIANVS .I.

FAbianus natione Romanus, ex patre Fabio, a Gordiano & Philippo uſque
ad Deciũ imperatorẽ peruenit. Gordianus enim imperium adeptus, cũ Par
thos iam erumpentes ingenti clade ſuperaſſet, ad triumphum rediens, a Philip/
pis necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quod ad ſexaginta duo millia librorũ
in bibliotheca habuiſſe dicitur. Philippus autẽ anno ab urbe cõdita noningen/
teſimo nonageſimo ſeptimo, reductis militum copijs e Syria, in Italiam una cũ fi
lio Philippo annos quinq; imperat. Hunc autẽ primum imperatorem Chriſti/
ani habuere: qui quidẽ myſteria adire nunquam eſt auſus niſi confeſſus. Poſt ter
tium uero imperij ſui annum, milleſim, ab urbe condita annus impletus eſt: un
de & ſeculares ludi celebrati ſunt, q centeſimo quoq; anno repetebantur. inſtitu
tia Valerio Publicola poſt exactos reges, a ſeculo nomen ducentes, q̃d eſt huma
næ uitæ ſpatium. Hi tamẽ Decij fraude, licet diuerſis in locis, interfecti ſunt: nã
Philippus pater Veronæ, ſed Romæ filius occiditur. Fabianus autẽ pontifex ſe

xxi. põt. — *Gordianus imp.*

ptem diaconis regiones diuiſit, qui à notarijs martyrum res geſtas colligerent ad
cæterorum exemplum, qui Chriſti fidem profitebantur. Idē quoque in cœmite
rijs pro dignitate martyriū ædificauit. Statuit præterea, ut ſingulis quibuſq; an
nis in cœna domini chriſma renouaretur, ac uetus in eccleſia cōbureret. Huius
tēpore exorta eſt Nouatiana hæreſis. Nouatianus enim urbis Romæ presbyter,
Nouatiana hæreſis. ob cupiditatē epiſcopatus, omnia diuina atq; humana miſcebat, ne in man. Cor
nelij, qui Fabiano ſucceſſit, pōtificatus deueniret. Ab eccleſia enim ſeparatus, ſe
met ac ſuos καθαρούς, id eſt, mūdos appellabat. Negabat apoſtatas etiā pœnitētes,
recipiendos eſſe. Hanc ob rem Romæ cōcilium ſexaginta epiſcoporum, totidem
presbyterorum cum diaconis pluribus habitū eſt, quo Nouatiani opinio ut falſa
improbatur, quod ſaluatoris exemplo nemini pœnitenti denegāda ſit uenia. Eiſ
dem quoq; temporibus Origenes hæreſim quorundam ſuſtulit, affirmantiū ani
mos hominū una cum corporibus interire, rurſumq; in anaſtaſi (quam noſtri re
ſurrectionem uocant) una cum corporibus ſuſcitari. Suſtulit & hæreſim Helche
ſaitarum, q Paulum apoſtolum omnino reſpuunt: quiq; aſſerunt negantē in tor
mentis Chriſtum, nihil criminis habiturū, modo integri & recti ſit cordis. Scri
pſit etiam idem autor in Celſum Epicureū Chriſtianos impugnantem. Literas
quoq; de fide ad Philippum & Seueram eius uxorem dedit. Ad Fabianum poſtre
mo de ordine fidei multa cōſcripſit. Alexander uero Cappadociæ epiſcopus, cū
deſiderio ſacrorum locorū Hieroſolymā peruexiſſet, cogitur à Narciſſo eiuſdem
urbis epiſcopo iam ſene, adminiſtrationem epiſcopatus ſecum ſuſcipere. Verum
ſub Decio ardente perſecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyriū paſ
ſus eſt, Cæſareā ductus ob confeſſionē Chriſti necatur. At Fabianus pontifex
cui dum Anthero ſucceſſor quæreretur, columba ut creditū eſt, ſupra caput aſti
tit eiuſdem formæ qua illa uiſa eſt, quæ ſpiritum ſanctū ſupra caput Ieſu apud Ior
danem detulit, martyrio coronatur, ubi ex quinq; ordinationibus menſe decem
bri habitis, presbyteros duos & uiginti, diaconos ſeptem, epiſcopos undecim cre
aſſet. ſepultus eſt autē in cœmiterio Caliſti uia Appia xiiij. calēdas februarij. Se
dit annos xiiij. menſes undecim, dies undecim. Vacat autem ſedes diebus ſex.

CORNELIVS .I.

xxij. pontifex. CORnelius natione Romanus, patre Caſtino, Decij tēporibus fuit. Qui Pan
nonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis, imperiū ſumpſit, odio
in Chriſtianos exardens, propter Philippos eiuſdē ſectæ imitatores. Verum cū
poſtea biennio cum filio Cæſare imperaſſet, à barbaris opprimitur, adeo ut eius
cadauer nuſquam repertum ſit. Digno certe damnatus iudicio, qui ſeptimā poſt
Decius imperator mouet perſecutionē in Chriſtianos. Neronem perſecutionē in Chriſtianos mouens, multos ſanctiſſimos uiros interē
mit. At uero ſub epiſcopatu Cornelij, qui apoſtatas recipiendos cenſebat, pœni/
tentes præſertim, Nouatus Nouatianū extra eccleſiam ordinauit, & in Aphrica
Nicoſtratum: quam ob rem confeſſores qui à Cornelio receſſerant, cum Maximo
presbytero ac Moyſe ſentientes, ad eccleſiam reuerſi, ueri confeſſoris nomen ade
pti ſunt. Verum poſtea inſtantibus hæreticis, Cornelius Centumcellas in exiliū
mittitur, ad quē Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus in carcerem coniectus, li
teras mittit, quibus intellexit & amici calamitatem, & exilij ſui confirmationē.
Extant & aliæ Cypriani ad Cornelium epiſtolæ, plenæ religionis & fidei, ſed illa
potiſſimum elegans habetur, qua Nouatū diſcipulum quendam ſuum accuſat
& damnat. De eadē quoque hæreſi & Dionyſius Alexandrinæ urbis epiſcopus,
Origenis olim auditor, ad Cornelium ſcripſit. Nouatū præterea alia epiſtola re
prehēdit, quod a communione Romanæ eccleſiæ diſceſſiſſet, quodq; etiam ſe in/
uitum ad pontificatum obeundū diceret eſſe deductum: Tum ille, ſi inuitus No
uate (ut dicis) deſignatus es, probabis, cum uolens receſſeris. Cornelius autē pri

uſquã in exilium mitteretur, inſtante Lucina matrona ſanctiſſima, corpora Pe/
tri & Pauli e catechumbis, ubi minus tuta eſſe uidebantur, noctu leuant. Paulũ
Lucina in præſidio ſuo uia Oſtienſi collocat, eo loci ubi interfectus fuerat: Petrũ
uero Cornelius apud locum reponit, ubi crucis martyrium ſubierat, in templo
Apollinis ad radices aurei mõtis tertio calendas Iulij. At uero Decius ubi intelle
xit Cornelium literas à Cypriano accepiſſe, eum à Centumcellis Romam perdu
ci iubet, quem ita in Telluris templo, aſtãte urbis pæfecto, alloquit: Sic (inquit)
obſtinate uitã ducere inſtituiſti, ut neq; deos cures, neq; præcepta uel minas prin
cipũ timeas, & contra remp. literas accipias ac mittas? Huic Cornelius: De lau
dibus Chriſti, de ratione redimendorum animorum, non de imminutione impe
rij, literas accepi & reddidi. Tum Decius iratus, ſanctiſſimũ uirũ plumbatis cæ
di, genus id flagelli eſt, atq; deinceps ad templũ Martis duci iubet, ut ſimulacrũ
eius adoraret: id ſi facere abnueret, pœna capitali afficeretur. At uir ſanctus dũ
ad ſupliciũ duceretur, omnia bona ſua Stephano archidiacono commiſit. Poſt
hoc uero tertio nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina unà cũ q
buſdam clericis noctu ſepeliuit in arenario prædij ſui, uia Appia non longe à cœ
miterio Caliſti. Sunt q ſcribant hunc pontificẽ ſub Gallo & Voluſiano paſſum.
At ego multo magis Damaſo credo, q Decij iuſſu hoc factum affirmat. Corneli
us autem menſe decembri ſacrorum initiandorũ poteſtatẽ bis fecit, unde presby
teros quatuor, diaconos quatuor, epiſcopos ſeptem creauit. Sedit annis duobus,
menſibus duobus, diebus tribus. Sedes autem diebus quinq; & triginta tũ uacat.

LVCIVS .I.

LVcius natione Romanus, patre Porphyrio, imperãte Gallo Hoſtiliano, pon *xxiij. pontifex.*
tifex eligitur. Gallus enim cum Voluſiano filio imperium obtinuit: quorũ *Gallus*
temporibus in ultionem Chriſtiani nominis tanta peſtis exorta eſt, ut paucæ do *imperat.*
mus, nedum ciuitates & prouinciæ extiterint, quæ nõ tantam calamitatem ſenſe
rint. Verum Gallus & Voluſianus dum cõtra Aemilianũ res nouas agitantẽ,
bellum ciuile moliuntur, Interamne necantur, nondum completo imperij ſui bi
ennio. Aemilianus uero obſcuro loco natus, tertio mẽſe occupatæ tyrannidis op
primit. Mox autẽ Valerianus in Rhetijs & Norico ab exercitu, Gallienus Ro *Valeria-*
mæ à ſenatu imperatores eliguntur. Quorum imperium pernicioſum Romano *nus et Gal*
nomini fuit, principum ignauia, & in Chriſtianos ſæuitia. Nam & Germani Ra *lienus im*
uennã uſque peruenere, ferro ac flamma omnia uaſtantes, & Valerianus in Me *perato-*
ſopotamia bellũ gerens, à Parthis captus, in ſeruitute turpiter uixit. Eo enim ut *res.*
ſcabello Pacorus Perſarum rex equum inſcenſurus utebatur: ac merito quidem,
cum ſtatim ubi imperiũ arripuit, octauus a Nerone adigi tormẽtis Chriſtianos,
idola colere, abnegantesq; interfici ubique iuſſerit. Territus autem tam claro dei
iudicio Gallienus, pacem eccleſijs tribuit. Sero tamen: iã enim dei uoluntate bar
bari omnes in fines Romanos eruperant, & tyrãni quidã pernicioſi exorti ſunt,
q quod domi relictum erat ab externo hoſte, peſſundarent. Gallienus uero cum
remp. deſeruiſſet, ac Mediolani libidinibus operã daret, occiditur. Lucius igitur
mortuo Voluſiano exilij pœna liberatus, Romã ueniens, cõſtituit ut duo presby
teri, diaconi tres, ubique locorum epiſcopum comitarentur, eius uitæ & actionis
teſtes. Huius autem tẽporibus martyrium paſſus eſt Cyprianus, qui primo rhe/
toricam docuit: deinde ſuadente presbytero Cæcilio, ut Hieronymus ait, a quo
& cognomen ſortitus eſt, ad Chriſtianos tranſiens, omnes facultates ſuas pauperi
bus erogauit. Presbyter primo, deinde Carthaginẽſis epiſcopus creatus, ſub Gal
lo & Voluſiano martyrij pœna afficitur. Cuius uitã & martyrium Pontius ei/
uſdem Cypriani presbyter & exilij comes, egregio uolumine compoſuit. Ante

uelo q̄ moreretur Cyprianus, uenerat in ſententiam eccleſiæ Romanæ, non eſſe rebaptizandos hæreticos, ſed ſola manꝰ impoſitione in gratiam recipiēdos. Hac enim de re inter Cyprianum & Corneliū magna fuerat olim contentio. Lucius uero antequam ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem poteſtatē eccleſiæ Stephano archidiacono ſuo permiſit. Ter autē dandis ordinibus ſacris uacauit decembri mēſe, unde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, epiſcopos ſeptem creauit. Sepultus eſt in cœmiterio Caliſti uia appia octauo calendas ſeptē bris. Sedit annis tribus, menſibus tribus, diebus tribus. Dies quinq; & triginta ſedes tum uacat.

STEPHANVS .I.

xxiiij pō tifex.

STephanus natiōe Romanus, patre Iulio, cum iam de imperio Romano actū uideretur, pontifex eligitur, eo potiſſimū tempore quo Poſthumus in Gallia tyrannidem occupat, cum maximo reip. emolumento. Nam annis decē ingenti moderatiōe uſu, pulſis hoſtibus, prouinciam in priſtinā formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacū interfecto, Victorinus ſucceſſit, uir quidem in re militari ſtrenuus: ſed dum nimiæ libidinis eſſet, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur. Stephanus autem ad ordinandā eccleſiam conuerſus, inſtituit ne ſacerdotes & leuitæ ueſtibus ſacris alibi quam in eccleſia, & peragendis ſacris uterentur: ne ſi ſecus facerēt, pœnam Balthaſſar regis Babylonis ſubirent, qui uaſa ſacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizādis autem his qui ad fidem rediſſent, eadem ſenſit quæ Cornelius pontifex: neq; ullo modo his recommunicandum eſſe q̄ rebaptizarent. Vnde Dionyſius qui antea hac de re cū Carthaginenſibus & orientalibus ſenſerat, mutata ſententia, ad Stephanum ſcribēs, eum bono eſſe animo iubet, cum eccleſiæ tam Aſianæ q̄ Aphricanæ, mutata opinione, in ſententiam Romanæ ſedis iā ueniſſent. Iuuit & eccleſiam dei illa tempeſtate Malchion eloquentiſſimus Antiochenæ eccleſiæ presbyter. Hic enim contra Paulum Samoſatenū epiſcopum Antiochenum ſcripſit, qui dogma Artemonis inſtaurare conaretur, affirmātis Chriſtū communis naturæ hominem tantummodo fuiſſe, nec ſemper fuiſſe, ſed à Maria ſumpſiſſe principium. Quæ opinio poſtea in Antiocheno concilio omniū conſenſu improbata eſt. Hac autem de re idem Malchion grandem epiſtolā nomine Synodi ad Chriſtifideles ſcripſit. Stephanus aūt cum opere & uerbis multos gentiles ad fidem Chriſti conuertiſſet, cōquiſitus à Gallieno, ut quidam uolunt: uel ab his qui ex Deciano edicto Chriſtianos perſequebantur, una cum pleriſq; ſuorum ad martyriū rapit. Capite enim mulctatus, in Caliſti cœmiterio uia appia ſepelitur, quarto nonas Auguſti, cū iam ex ordinibus ſacris bis menſe decembri propoſitis, presbyteros ſex, diaconos quinq;, epiſcopos tres creaſſet. Sedit annis ſeptem, mēſibus quinque, diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & uiginti tum uacat.

Imperij uacatio.

Malchion presbyter.

SIXTVS .II.

xxv. pontifex.

SIxtus ſecundꝰ natione Græcus, patria Athenīēſis, ex philoſopho Chriſti diſcipulus factus eſt, durante adhuc Deciana & Valeriana perſecutione. Sed nō erit à re noſtra alienum, reliquos tyrannos, ut cœpimus, ſparſim ſcribere, quoad uerum principē attigerimus. Nam Victorino in Gallia interempto, Tetricus ſenator, qui tū Aquitaniam gubernabat, abſens à militibus imperator creat. At uero dū hæc in Gallia agerentur, per Odenatū Perſæ uicti, defenſa Syria, Meſopotamia uſque ad Cteſiphontē recepta eſt. Eaq; tempeſtate exorta doctrina eſt apud Ptolemaidem, quæ olim Barce uocabatur, Pētapoleos ciuitatē, plena blaſphemijs in deum patrem & in Chriſtum, quem ſummi dei filium eſſe negabat, primogenitumq; omnis creaturæ, ſimul etiam ſpiritus ſancti intellectum auferẽ

banc: Hi Sabelliani à Sabellio autore, tã peruerſæ ſectæ inuentore, uocati ſunt.
Quid dicã de ſpurciſſimo Cherinti dogmate? Qui poſt mille annos futurã ana
ſtaſim, & regnũ Chriſti in terris dicebat: unde Chilioſtos à Græcis uocatus eſt.
Is autem quia libidinum & cupiditatum impatiens erat, uoluptates ipſas in pro
miſſionibus futuri regni ſanctis proponebat, abudãtiam ciborum & mulierum
copiam. Idẽ ſentiebat & Nepos in partibus Aegypti epiſcopus. In delicijs enim
corporis & uoluptatibus omnibus regnaturos in terra ſanctos cum Chriſto dice
bat. Hinc Nepotiani, tã turpis ſectæ imitatores, uocati ſunt. Confutare & extin
guere has opiniones Sixtus aliquando meditabatur, uerũ accuſatus quod Chri
ſti fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templũ du
citur, ut aut Marti ſacrificet, aut ſi id facere noluerit, pœnã capitis ſubeat. Eun
tem ad ſupplicium Laurentius archidiaconus ita alloquit: Quo (inquit) progre
deris ſine filio pater? Qno ſacerdos optime ſine miniſtro properas? Cui Sixtus,
ego te non deſero fili, maiora tibi pro fide Chriſti ſuperſunt certamina, poſt tridu
um me ſequeris ſacerdotẽ leuita. Interim autẽ ſiquid in theſauris habes, id pau/
peribus diſtribue. Eodẽ uero die unà cum Sixro diaconi ſex interficiuntur: Feli
ciſſimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocẽtius, Stephãus ſexto idus Augu
ſti. Laurentius uero triduo poſt unà cũ Claudio ſubdiacono, & Seuero presbyte
ro, & Creſcẽtio lectore, & Romano oſtiario, uarijs cruciatibus necat quarto idus
Auguſti. Exuſtum igni Laurentiũ ferunt. Vincentius uero quẽ Sixti diſcipu
lum fuiſſe conſtat, in Hiſpaniã profectus, huic martyrio intereſſe nõ potuit. Si/
xtus autem in pontificatu ſuo ſacrorum ordinum poteſtatem bis fecit menſe de
cembri, unde & presbyteros quatuor, diaconos ſeptem, epiſcopos duos creauit:
Sixti corpus in cœmiterio Caliſti uia Appia ſepelitur. Reliqui uero martyres ia
cẽt in cœmiterio Prætextati in agro Veranio uia Tiburtina. Sedit autẽ Sixtus
annos duos, mẽſes decẽ, dies tres & uiginti. Vacat tũ ſedes dies quinq; & triginta.

Stephanus, Laurẽtius & cæteri necantur.

DIONYSIVS .I.

xxvi. pontifex.

Dionyſius cuius originẽ Damaſus inueniri potuiſſe negat, ex monacho pon
tifex creatus, presbyteris eccleſias & cœmiteria in urbe Roma ſtatĩ diuiſit.
Parochias & diœceſes foris diſtribuit, quo quiſque finibus ſuis limitibus ve con/
tentus eſſet. Huius temporibus fuiſſe Claudium exiſtimauerim: qui ubi ex uolun
tate ſenatus imperiũ ſuſcepit, Gotthos annis iam quindecim, Illyricum Mace
doniamq; uaſtantes, bello adortus, incredibili clade ſuperauit. Hanc ob rẽ in cu
ria aureus clypeus, in Capitolio aurea ſtatna eidẽ à ſenatu decreta eſt. Morbo au
tem correptus apud Syrmiũ moritur, nõdum expleto biennio in imperio. Quo
mortuo ſtatim Quintilius frater ab exercitu imperator eligit, uir quidem unicæ
moderationis, & qui ſolus fratri præferri poſſet. Is quoque decimoſeptimo impe
rij die interficit. Dionyſii uero temporibus, Paulus Samoſatenus ab orthodoxa
fide deſciſcẽs, Artemonis hæreſim ſuſcitauit. Nam in demortui locũ Antioche
nus epiſcopus creatus, ſuperbe nimium ſeſe habebat. Inter eundum enim præ ſu
perbia & literas relegebat, & dictabat epiſtolas, multis conſtipato agmine præce
dentibus ac ſubſequentibus. unde propter hominis arrogantiam, Chriſtianã re
ligionem plerique deteſtabantur. Sed quid facerent noſtra tẽpeſtate, qua nil uel
ſuperbiæ uel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi poteſt, ſi tot adoleſcentes anteam
bulones ſericatos & coccinatos in equis præferocibus, ac phaleratis uiderẽt? Siq;
ſubſequentium presbyterorum turbã cernerent, chlamydibus optimi cuiuſque
coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Execrarentur eos ſat ſcio: dice
rent nil eis cum Chriſto præter ſimilitudinem quandam religionis cõmune eſſe.
Ad Paulum redeo, quẽ tutius reprehẽdere licet. Is eñ inflatus opinione ſuijpſi
us, ac tribunal altius quærẽs, negabat dei filiũ e cælo deſcẽ diſſe, ſed à Maria cepiſ

Claudius imperat.

Paulus Samo. epiſcopus.

Gregorij Cæſarienſis epiſcopus.

ſe originem, & initium e terra habuiſſe. Hanc ob rem in cõcilio Atiocheno oĩm epiſcoporum, qui aderãt, conſenſu publice damnatus eſt: maxime uero Gregorij Cæſarienſis epiſcopi, uiri ſanctiſſimi ſententia; qui tanto cõcilio interfuit: & poſt ea pro fide Chriſti martyrij pœnã ſubijt. In Paulũ uero Malchio Antiochenus presbyter multa diſſeruit & ſcripſitq, a Artemonis hæreſim (ut dixi) inſtaurare conabatur. Huic autem cõcilio propter ſenium intereſſe Dionyſius nõ potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinũ epiſcopũ late perſcriptum eſt. Mortuus autem Dionyſius ſepelit in cœmiterio Caliſti, ubi ex inſtitutioni bus duabus, menſe decembri habitis, presbyteros duodecĩ, diaconos ſex, epiſco pos ſeptẽ creaſſet. Sedit annis ſex, menſibus duobus, diebus quatuor. Vacat tũ ſedes dies ſex.

FELIX .I.

xxvij. põtifex.

Aurelianus imp.

FElix natione Romanus, patre Conſtantino, Aureliani tẽpore fuit, q anno ab urbe condita milleſimo ac uigeſimoſeptimo imperiũ adeptus, uir militari diſciplina clarus, Gotthos apud Danubiũ graui prælio ſuperat. In Aſiam deinde traijciens, Zenobiã, quæ occiſo Odenato marito orientis tenebat imperiũ, apud Thymas haud longe ab Antiochia terrore magis q̃ prælio uincit, eamq; in triumphum unà cum Tetrico ducit, q̃ apud Caralaunos ſuperato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorifice in urbe conſenuit: unde Zenobia familia Romana originẽ habuit: & Tetricus conſeruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis uero opera conuerſus imperator, & templum Apollinis, & muros urbis magnificentiſſimis operibus extruit. Hic autẽ poſtea mota in Chriſtianos perſecutiõe, nonus à Nerone de cælo ractus inter Cõſtantinopolim & Heracleam in Zenophrurio occiditur. Felix autem martyrũ gloriæ conſulens, ſtatuit ut quotannis ſacrificia eorũ nomine celebrarẽtur, utq; nullibi quàm in ſacro loco & à uiris ſacris initiatis ſacrificium, quod Miſſam appellant, celebraretur, neceſſitatem ſemper excipiens. Quod ſi de cõſecratione tẽpli ignoratum fuerit, utpote uetuſtate & abolitione monumentorum, conſecrari denuo mandat. Neque enim (ut ipſe aiebat) iteratum dicitur, quod factũ eſſe neſcitur. Huius tẽpore Manes quidã gente Perſa, uita & moribus barbarus, profiteri ſe Chriſtum auſus eſt, aſcitis in ſocietatem duodecim diſcipulis, quo fidem rebus in omnibus faceret.

Manes hereticus.

Vt autem tum impugnatur Manes ob impietatẽ & ſuperbiam, ita maxime laudatur Anatolius Laodicenus epiſcopus propter religionem & doctrinam. Auſus etiam eodem tempore Saturninus eſt nouã Antiochiam condere, exercitus opera fretus. Verũ dum audacter nimiũ imperiũ quoq; molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autẽ ubi repetitis ſacris ordinibus menſe decembri, presbyteros nouem, diaconos quinq;, epiſcopos quinq; creaſſet, martyr uia Aurelia ſepelitur, tertio calendas Iunij in baſilica, quã antea in honorẽ dei condiderat, ſecundo ab urbe miliario. Sedit autẽ annis quatuor, menſibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum ſedes dies quinq;.

EVTYCHIANVS .I.

xxviij. põtifex.

EVtychianus natione Tuſcus, patre Maximo, tẽporibus Aureliani fuit: eus quidẽ interempto Tacitus ſuccedit, uir certe idoneus reipub. gubernandæ ob eius uirtutem & integritatem. Verum in Ponto ſexto menſe poſt adeptũ imperium occiſus eſt. Florianus quoque qui Tacito ſucceſſit, tertio demum imperij ſui menſe, apud Tarſum occiditur. Eutychianus autem inſtitit, ut in altari frugibus benediceretur, maxime uero fabæ & uuæ. Conſtituit item, ne, qui martyres ſepelire uellent, ſine Dalmatica, colobio ve purpureo id facere auderent, ſe neſciente præſertim.

Florianus ſucceſſit Tacito.

Sunt qui ſcribant huius temporibus Dorotheum eunuchum fuiſſe, uirum certe græca & hebraica lingua doctiſſimum, cuius doctrina

mirifice delectatum Aurelianum ferunt. Nā ita primis imperij ſui annis Chri/
ſtianis fauit, ut Pauli Samoſateni ſectā ab eccleſia ſeparauerit. Verum poſtea ma
lis conſilijs ſubornatus, in Chriſtianos (ut dixi) perſecutionē mouens, ſcriptis iā
ea de re ad præſides prouinciarum literis, diuino iudicio interimit. Ipſius autem
Dorothei ſcripturas ſacras exponentis, auditor Euſebius etiam adoleſcens fuit.
Anatolius quoq; Alexādrinus Laodiceæ Syriæ epiſcopus, multæ doctrinæ uir,
præclara quædem in mathematicis & ſcriptura ſacra tum cōpoſuit. Inuectus eſt
& in Manichæorum hæreſim, quæ tum maxime inualuerat. Hi ad reliquos erro
res & duas ſubſtantias introduxerunt, bonam & malam, dixereq; animas ex deo
quaſi ex aliquo fonte manare. Teſtamentū uetus omnino reſpuebant: nouum ue
ro aliqua ex parte recipiebant. At Eutychianus ubi ex ſacris ordinibus mēſe de
cembri habitis, presbyteros quatuordecim, diaconos quinq;, epiſcopos nouē cre
aſſet, martyrio coronatur: & in cœmiterio Caliſti uia Appia ſepelit octauo ca/
lendas Auguſti. Sedit annum unū, mēſem unum, diē unum. Vacat tum ſedes
dies octo. Sunt tamen qui ſcribant eum annis octo, menſibus decē in pontifica/
tu uixiſſe, ſed ego multo magis Damaſo credo, qui primæ ſententiæ autor eſt.

CAIVS .I.

CAius natione Dalmatæus, patre Caio, ex genere Diocletiani imperatoris, pri *xxix. pontifex.*
mum Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus. Probus au
tē rei militaris gloria inſignis, ſuſcepta reip. adminiſtratione, Gallias à barbaris
occupatas ingenti felicitate reſtituit. Saturninum imperium uſurpare conantē
in oriente, Proculū & Bonoſum Agrippinæ magna celeritate oppreſſit. Apud
Syrmium tamē uir acer & iuſtus tumultu militari & licentia occiditur, anno im
perij eius ſexto, poſt quem Carus Narboneſis imperium ſuſcepit, ac biennio te/ *Carus*
nuit. Hic cum filios duos, Carinum & Numerianū ad gubernacula imperij tra *Narbonēſis.*
duxiſſet, bello Parthico captis etiā Celenis & Cteſiphonte nobiliſſimis urbibus,
in caſtris fulmine ictus concidit. Numerianus uero q tum cum patre erat rediēs
Apri ſoceri ſui fraude necat. Carinus autem probris omnibus contaminatus, à
Diocletiano, difficili tamē bello in Dalmatia uictus, ſcelerum ſuorum pœnas tā
dem luit. Caius uero ordines in eccleſia diſtinxit, quibus tanquam gradibus qui
buſdā ad epiſcopatū aſcenderetur. Hi erāt oſtiarius, lector, exorciſta, acolytus,
ſubdiaconus, diaconus, presbyter, epiſcopus. Idē quoq; (ut quondā Fabianus)
regiones diaconis diuiſit, qui res geſtas martyrum conſcriberent. Conſtituit etiā
ne prophanus quiſpiam ſacris initiatum in iudicium uocaret, neue paganus aut
hæreticus accuſandi Chriſtianum hominē poteſtatē haberet. Huius tempore *Victori/*
fuiſſe Victorinum Petabionenſem epiſcopum conſtat, qui multa cōmētaria in *nus Peta*
ſacros codices ſcripſit. Inuectus eſt etiā in hæreſes omnes, licet nō æque græcam *bionenſis*
linguam ac latinā nouerit, ut Hyeronimo placet, qui affirmat eius ſcripta gran/ *epiſcopus*
dia ſenſu, compoſitione uiliſſima apparuiſſe. Pamphilus uero presbyter Euſebij
Cæſareenſis epiſcopi neceſſarius, adeo diuinorū uoluminū cupidus fuit, ut ma/
gnam partē liberorum Origenis ſua manu deſcripſerit: quos quidē liberos Hie *Pāphicus*
ronymus affirmat ſe uidiſſe in bibliotheca Cæſareē, ſi tāta auiditate, ut Crœſi di *Euſebij*
uitias cōſecutum ſe arbitraret. Scripſit idem Pamphilus Apologeticū pro Ori *neceſſari*
gene, quod etiam Euſebius non multo poſt fecit. At uero Caius orta in Chriſtia *us.*
nos tempore Diocletiani tanta perſecutione, quanta nunquā antea, in ſubterra
neis locis quas cryptas uocāt, diu latuit. Captus deinde à perſecutoribus unà cū
Cabinio fratre, eiusq; filia Suſanna, martyrio coronatur, & uia Appia in cœmi
terio Caliſti ſepelitur decimo calendas Maij. Sunt etiam qui ſcribant Luciam,
Agatham, Hagnetem non multo poſt martyrium paſſas fuiſſe. Sedit autem
Caius annis undecim, menſibus quatuor, diebus duodecim. Quo quidē tēpore

preſbyteros quinq; & uiginti, diaconos octo, epiſcopos quinq; creauit, quater ordinibus ſacris menſe decembri habitis. Vacat tum ſedes dies undecim.

MARCELLINVS .I.

xxx. pontifex.

MArcellinus natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ obſcuro loco nati, & Maximiani tēporibus fuit. Diocletianus enim anno ab

Diocletianus imp.

urbe cōdita M.xli. ab exercitu imperator electus, Aprū q Numerianū interfecerat, ipſemet occidit. Verum mo:o in Gallia tumultu potius quàm bello, eo cū exercitu Maximianum cognomento Herculeū miſit, qui agreſtes facile compeſcuit. At uero circunſtrepētibus undiq; bellis, cū ſolus Dioclecianus reſiſtere tot periculis non poſſet, Maximianum, Auguſtum: Conſtantiū uero & Maximianū Galeriū, cæſares creat. Maximianus autē Herculeus Carauſio fraude Alecti interempto, Britanniā poſt annos decē recipit. At Conſtantius, cum primo in Gallia male pugnaſſet, renouata ſecundo pugna, multa millia Alemannorū occidit, q eo uenerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captam Alexandriam, quā Achilleo reſiſtente menſibus octo obſederat, diripiendā militibus dedit. Præterea uero Maximianus Galerius cū duobus prælijs contra Narſeū bene pugnaſſet, poſtremo inter Galietium & Carras

Decima Chriſtianorū perſecutio.

ſuperatur. Atq; tam ſiniſtra pugna amiſſis copijs, ad Dioclecianum cōfugit: à q ita arrogāter acceptus eſt, ut per aliquot millia paſſuum purpuratus ante curriū eius cucurriſſe dicatur. Is autē hac contumelia motus, repetito bello hoſtes ſuperat ac domat. Pacatis hoc modo undiq; rebus Dioclecianus in oriēte, Maximianus uero Herculeus in occidente uaſtari eccleſias, Chriſtianos affligi interficiq; mādant, decima poſt Neronē pſecutione: quæ certe oīmibus diuturnior & immanior eſt habita. Nā & ſcripturæ ſacræ igni exuſtæ ſunt: & ſi quis Chriſtianus in magiſtratu fuiſſet, eo ſublato remanebat infamis. Præterea uero ſerui q in Chriſtianiſmo perdurabant, libertatem conſequi non poterant. milites itē Chriſtiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiā pariter uitamq; deponere, edicto principis in foro poſito. Hoc uero quidā lacerare auſus, pelle nudatus, ſuperfuſo aceto & ſale tādiu cruciatur, quoad uita ſuperfuit. Hunc in fide cōfirmarunt Dorotheus & Gorgonius uiri clariſſimi. Iiſdē diebus forte fortuna in urbe Nicomediæ regia dom9 incēdio cōflagrare cœpit, unde imperator à Chriſtianis id factū falſa ſuſpicione exiſtimans, multos interfici, pleroſq; uiuos in ignē conijci iubet. Eadem quoq; ſæuitia uſi ſunt, qui in Militeneprouincia, in Syria in Aphrica, in Thebaide, in Aegypto cū imperio erāt. In planitie uero Palæſtinæ & Tyrimultis ſæuiſſimis beſtijs expoſiti ſunt. Nullum aūt genus tormenti Chriſtianis tum non adhibitum eſt. Pro ungulis enim teſtas fictiliū uaſculorum adhibebāt: quibuſdam uero arundines acutæ ſub unguibus figebantur. Hoc etiā tormento uexatæ mulieres ſunt, arundinibus ipſis per pudenda corporū adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota cōbuſta eſt, quia ciues idolis ſacrificia exhibere recuſarāt, Adaucto Romano uiro ſanctiſſimo eos in fide retinēte: ad hæc poſtremo uenere ſæuiſſimi tortores, ut oculis effoſſis, ac cauterio aduſtis ſæuirent. Paſſi etiam martyrium ſunt Anthimus Nicomediæ epiſcopus, Lucianus presbyter Antiochenus uir doctiſſimus, Pamphilus Cæſarēſis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus uocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quod & librum de laudibus

Phileas Aegyptius ex urbe Thmuis

martyrum compoſuit, & impugnare iudices male iudicantes auſus eſt. Quid plura? cum Damaſus referat xvij. millia hominū utriuſque ſexus diebus xxx. per diuerſas prouincias martyrio coronata fuiſſe. Omitto eos qui in inſulas relegati ſunt, uel ad metallum, uel ad opus metalli, uel ad fodiendas arenas excidendoſq; lapides dānati, quæ multitudo prope infinita eſt habita. At Marcellinus pontifex ad ſacrificia gentiū ductus, cū minis inſtarent carnifices, ut thu

ea dĳs exhiberet, metu perterritus, deos alienos adorauit. Habito deinde non ita
multo poſt concilio centũ & LXXX. epiſcopoꝶ in Sinueſſa urbe Campaniæ,
eo & Marcellinus ſqualidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiſcitur, pe
titq; ut ſibi pro inconſtantia debita pœna tribuat. Qui eum damnaret, in tanto
concilio nemo unus inuentus eſt, cũ dicerent omnes ea ferme ratione Petrũ pec
caſſe, ac flendo peccati pœnã luiſſe. Redĳt Romam Marcellinus iratus, Diocle
tianum adĳt, hominemq; increpat, qui ſe impulerit dĳs gentium immolare. Du
citᷣ ad martyrium Diocletiani iuſſu Marcellinus cum Claudio, Cyrino, Anto
nino Chriſtifidelibus. Inter eundum uero Marcellũ presbyterum admonet, ne
Diocletiani præceptis obtemperet in rebus maxime ad fidem pertinẽtibus: ne/
ve corpus ſuum ſepulturæ traderet, quod diceret ob negatum ſaluatorẽ ſe id ne/
quaquam mereri. Horum autem ſimul interemptorũ corpora, Diocletiani iuſſu
ad dies ſex & trigita inſepulta iacuerunt uia publica. Vnde Petri apoſtoli iuſſu,
qui Marcello in ſomnis apparuit, uia Salaria in cœmiterio, quod Priſcillæ dein/
ceps nomen habuit, ſepeliuntur ſexto calendas Maias apud beati Creſcentionis
corpus. Tandem uero aperuit oculos deus (ut Euſebius ait) & eo Diocletianum
cõpulit, ut depoſitó imperio priuatus uiueret. Idẽ fecit & Maximianus eius col/
lega, acerrimus perſecutionis Chriſtianæ autor, q poſt aliquot annos multis ua
rĳsq; morbis uexatus, ac poſt lõgos cruciatus inſania mentis percitus, furĳsq; ſce
lerum agitatus, ſeipſum tandem peremit. Hanc autem calamitatem, quã noſtri
paſſi ſunt, à deo permiſſam refert Euſebius, propter corruptos nimia libertate &
indulgentia Chriſtianorum mores: maxime uero eccleſiaſticorum, quoꝶ per/
uerſitatẽ diuina iuſtitia frenare hac perſecutione iuſtituit, dum ſimulationẽ in
uultu, dolum in corde, fallaciam in eorum uerbis cerneret. Hi enim liuore, ſup
bia, inimicitĳs, odĳs inter ſe certantes, tyrannidem pótius quàm ſacerdotiũ ſa/
pere uidebantur, Chriſtianæ pietatis omnino obliti, ac diuina myſteria propha
nantes potius quàm celebrãtes. Sed quid futurũ noſtra ætate arbitramur? qua
uitia noſtra eo creuere, ut uix apud deum miſericordiæ locum nobis reliquerint:
Quanta ſit auaritia ſacerdotum, & eorum maxime qui rerum potiunť; quanta li
bido undique conquiſita, quanta ambitio & pómpa, quanta ſuperbia & deſidia,
quanta ignoratio tum ſuĩpſius, tũ doctrinæ Chriſtianæ, quàm parua religio, &
ſimulata potius quàm uera, quàm corrupti mores, uel in prophanis etiã homini
bus (quos ſeculares uocant) deteſtandi, nõ attinet dicere, cum ipſi ita aperte & pa
lam peccent, acſi inde laudem quærerent. Veniet (mihi credite, utinã falſus ſim/
uates) ueniet Turcus hoſtis Chriſtiani nominis, Diocletiano & Maximiano uio
lentior. Italiæ clauſtra iam pulſat. Nos deſides & ſomniculoſi interitum commu
nem expectamus, uoluptati priuatæ potius quàm cõmuni utilitati cõſulentes.
Ad Marcellinum uenio, quem utinam aliquãdo imitati, ad ſanitatẽ redeamus.
Hic enim (ut dixi) cognito errore ſuo, quo à fide defecerat, ad ſe rediens, martyri
um pro fide Chriſti conſtanti animo paſſus eſt, ubi ex ſacris ordinibus bis menſe
decembri habitis, presbyteros quatuor, diaconos duos, epiſcopos quinq; creaſſet.
Sedit autem annis nouẽ, menſibus duobus, diebus ſedecim. Vacat tum ſedes di
es quinque & uiginti.

MARCELLVS .I.

MArcellus natione Romanus, patre Benedicto, ex regione Viæ latæ, à Cõ *xxxi. pon tifex.*
ſtantio & Galerio uſq; ad Maxentium peruenit. Conſtãtius enĩ & Galeri
us, abdicãtibus ſe ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperĳ gubernacula
ſuſcipientes, prouincias inter ſe partiti ſunt. Nam Galerius Illyricum, Aſiam &
orientem ſortitus eſt: Conſtantius uero ſingulari moderatione uſus, Gallia tan/
tum & Hiſpania contentus fuit, licet ei & Italia ſorte obtigerit. Vnde Galerius

duos cæſares legit, Maximianum quem orienti præfecit, & Seuerum cui Italiam
cõmendauit, Illyricum ipſe retinuit, quod ea barbaros hoſtes populi Ro. iter fa
cturos ſentiebat. At Cõſtantius uir ſingularis manſuetudinis & clementiæ, Gal
lis omnibus clariſſimus fuit, præcipue uero quod & Diocletiani uafrum ingeni
um, & Maximiani crudelitatẽ non ſine magno diſcrimine euaſerant. Morit aũt

Conſtãtinus, Galerius, Maxentius imperatores.

Conſtantius Eboraci in Britannia principatus ſui anno decimotertio, atq; indi
uos ſummo omniũ conſenſu refertur. At Marcellus diuino cultui intentus, ubi
Priſcillam matronam Romanã impuliſſet cœmiterium ſuis ſumptibus uia Sa/
laria cõſtruere, titulos quinq; & uiginti in urbe Roma conſtituit, quaſi diœceſes
ad commoditatem baptiſmi & oppottunitatẽ eorum, qui ad fidem ex gentibus
quotidie ueniebant, cõſultum iri & eo modo ſepulturis martyrum uidebat. Ma
xentius uero ubi Lucinam matronam Romanam inſtituiſſe eccleſiam dei rerũ
ſuarum hæredem intellexiſſet, iratus & mulierem ipſam relegauit ad tempus, &
Marcellum captum impellere minis conatus eſt, ut & epiſcopatu ſe abdicaret, &
Chriſtianum nomen deponeret: quem ubi contemnere & deridere ſua præcepta
uidit, in cacabulum ad cuſtodienda animalia publica (ut quidã uolunt) ſtatim
incluſit: quo in loco nec oratiões unq̃, nec ieiunia ꝑtermiſit. Parochias itẽ nõ ſe/
cus acſi liber eſſet, epiſtolis gubernabat. Menſe autẽ nono captiuitatis ſuæ à clẽ
ricis noctu à cacabulo liberatus eſt, qua ex re maiore percitus ira Maxentius, ſan
ctiſſimum uirum in cacabulum redegit: ubi cum fœde & incommode habitaret,
pedore & ſitu mortuus eſt. At uero Lucina ſanctiſſimi uiri corpus uia Salaria in
cœmiterio Priſcillæ condidit decimoſeptimo calendas februarij. Poſtea autẽ re
Chriſtiana creſcẽte, cacabuli domus in eccleſiã erigitur beati Marcelli nomine,
quæ etiã ætate noſtrà inuiſitur. Sunt autẽ qui ſcribãt Mauritiũ cum una Chri/
ſtianorum legione apud Rhodanum flumen à perſecutoribus cæſum. His addi
tur Marcus, Sergius, Coſmas, Damianus aliq; complures, qui ubiq; terrarũ cæ
debantur. Marcellus autem annis quinq; ſedens, menſibus ſex, diebus uno & ui/
ginti, ex ſacris ordinibus menſe decembri habitis, presbyteros ſex & uiginti, dia
conos duos, epiſcopos unum & uiginti creauit. Vacat tum eius morte Romana
ſedes dies uiginti.

xxxij. põtifex.

EVSEBIVS .I.

EVſebius natione græcus, patre medico, põtificatũ adijt Conſtantino & Ma
xentio imperantibus. Nã mortuo Conſtãtio (ſicut dixi) Claudij ex filia ne
pote, Conſtantinus eius & Helenæ in gratiã Herculei repudiatæ filius, occiden
tis imperium maximo omnium conſenſu adeptus eſt. Romæ interea prætoriani
excitato tumultu, Maxentiũ Maximiani Herculei filiũ, Auguſtũ nuncupant.
Vnde Maximianus ſpe recuperandi imperij ex ſolitudine Lucaniæ Romã ue/
nit, literis Diocletianum adhortatus, ut idẽ ipſe faceret. Contra hos motus miſ/
ſus à Galerio Seuerus cum exercitu, dum urbẽ Romã obſidet, fraude militum,
qui cum Maxentio ſentiebãt, circumuentus, fugiẽs demũ Rauennæ occiditur.
Paululũ etiam abfuit, quin Maximianus pater, militum beneuolentiã pollicita
tionibus & largitione quærẽs, à filio Maxentio occideretur. Is autẽ in Gallias ad
Conſtantium generum profectus, dum circumuenire hominem ſtudit, detecto
per Fauſtam eius filiam dolo, quæ rem omnẽ marito aperuit, fugiens, ac Maſſi/
liæ oppreſſus, ſuorum ſcelerum pœnas tandem luit: uel ſeipſum (ut quidam uo/
lunt) deſperatis rebus interfecit. Dum aũt Euſebius in pontificatu uiueret, crux
domini inuenta eſt quinto nonas Maij, & ab Helena Conſtãtini matre exornata,

Iudas crucis inuentor.

ac in magna ueneratione habita. Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quẽ poſt
ea mutato nomine Cyriacũ uocarunt. Hæreticos quoq; idẽ pontifex reconcili
auit, impoſita tantũmodo manu. Inſtituit præterea, ne prophani quos laicos uo

cant, epiſcopum in iudicium uocarent. Huius uero temporibus fuiſſe Lactantiũ
Firmianum cõſtat Arnobij diſcipulum. Hic cum rhetoricam Nicomediæ doce Lactanti
rer, infrequentia diſcipulorũ motus, quod id in græca ciuitate ageret, ad ſcribẽ us Firmia
dum ſe cõtulit, qua in re tantum ualuit, ut poſt tempora Ciceronis ab eo ſecũdus nus.
habeatur. Multa ſcripſit, ſed illa potiſſimum extant, quæ contra Gentiles, de opi
ficio hominis, de ira dei conſcripſit. In extrema ſenectute coſtitutus, Cæſaris Cri
ſpi, filij Cõſtantini præceptor fuit in Gallia. Euſebi⁹ quoqꝫ Cæſareæ Palæſtinæ
epiſcopus, ac bibliothecæ diuinæ cũ Pamphilo martyre diligentiſſimus inueſti
gator, multa eiſdem temporibus ſcripſit, maxime uero libros euangelicæ præpa
rationis, eccleſiaſticæ hiſtoriæ, in Porphyrium Chriſtianorũ hoſtem acerrimũ.
Apologias itẽ ſex pro Origene compoſuit: de uita Pamphili martyris, à quo ob
amicitiam cognomentum accepit, libros tres. Euſebius autẽ pontifex, habita ſe/
mel ratione ſactorum ordinum menſe decembri, cum presbyteros tredecim, dia
conos tres, epiſcopos quatuordecim creaſſet, Romæ morit, ac in cœmiterio Ca
liſti uia Appia ſepelitur ſexto nonas Octobris. Sedit autem annis ſex, mẽſe uno,
diebus tribus. Vacat tum ſedes diem unum.

MELCIADES .I. xxxiij. põtifex.

MElciades natione Apher, Maxẽtij, Licinij, Maximini tẽporib⁹ fuit. Lici
nius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partẽ imperij recipit propter
eius in re militari præſtantiam. Hi ꝙ Conſtantinũ uidebãt apud om̃es magno
eſſe in precio, Chriſtianis parcebant. Maxẽtius tamẽ milites clanculũ mittebat,
qui obuiũ quenqꝫ cæderẽt. Arte quoqꝫ magica delectatus, grauidas, maxime ue
ro Chriſtianas, funeſtis ſacris adhibitas ſcindebat infantum cauſa, quorũ cineri
bus in magia utebatur, ut oſtenderet tyrannidem ſeruari etiam per nefas poſſe.
Simili ueſania & crudelitate Maximinus quoqꝫ in oriẽte utebatur, qui magoꝝ
magiſtris & malaꝝ artium doctoribus præmia etiã decernebat, augurijs ac diui
nationibus fidẽ præſtans. Sæuior cæteris in Chriſtianos hæc omnia contemnen
tes eſt habitus. Vetera autem delubra renouari, ac more ueteꝝ ſacta dijs exhibe
ri iubet. In hos uero Conſtantinus mouẽs, & Maxentiũ graui prælio uictũ apud
pontem Miluium ita ſuperat, ut dum præ dolore ſuarum fraudũ oblitus, pontẽ
ad decipiendum hoſtem ſtructum decipulis tranſit, cum magna parte ſuorum ſa
tellitum ſubmergatur. Et Liciniũ ſororiũ nauali ac terreſtri prælio uictũ, apud
Nicomediam dedere ſeipſum coegit, uitamqꝫ Theſſalonicæ priuatã ducere, ac
merito quidẽ, cum à fide ob inuidiam deficiens, Chriſtianos Conſtantino fauen
tes grauibus ſupplicijs perſequeretur. Maximinus uero diuina ultiõe inflatis ſub
ito uiſceribus, ſuppuratisqꝫ inteſtinis ita diſtẽditur, ut inter ſe & putridũ cadauer
nil intereſſet, ſcatẽtibus undiqꝫ uermibus, & tabo ſerpente, tanto pedore, ut ſuſti
neri fœtor non poſſet. Hoc uolebant eius merita, qui & noſtros ad cœmiteria cõ
uenire uetabat, & ſimulacrum Antiochiæ conſecratũ, ſubornatis ſacerdotibus,
q̄ ex adytis id enunciarent, clamaſſe dicebat, pellendos ab urbibus Chriſtianos,
& præmia in prouincijs diſtribuit ſacerdotibus ſimulacrorum, q̄ cõtra Chriſtia
nos agerent. Tandem uero tyrannus pœnitentia ductus, medico ueꝝ dicente,
decreto publico uetuit Chriſtianos lædi, eosqꝫ ſuis legibus uti ſinit. Sed hoc nihil
ei profuit cũ ui fierent omnia. Nam grauiſſimis morbis diutius cruciatus, uiuen
di finem tandem fecit, homo ſæuus & uarius: nunc enim in Chriſtianos, nunc ꝓ
Chriſtianis agebat. His aũt cladib⁹ multi Chriſtiani interfecti ſunt, maxime ue Doro-
ro Dorothea uirgo ſanctiſſima & pulcherrima, quæ mortẽ potius quã ſtuprum thea.
tyrãni pati uoluit. Sophronia quoqꝫ à Maxentio ſæpius de ſtupro appellata, cũ
diutius uitare periculum nõ poſſet, ſeipſam interfecit, Lucretiã imitata. Melci
adis autem inſtitutum fuit, ne dominico, neve q̄nta feria ieiunaretur, quia hos

dies pagani quaſi ſacros celebrant. Multa quoq; in oblationibus faciẽdis cõſtitu it, q̃d Manichæoꝝ hæreſis in urbe Roma tũ maxime inualeſcebat. His autem peractis, Maximini iuſſu martyrio coronatur. Idẽ fatũ ſubiere & Petrus Alexã drinus epiſcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, uir moribus & doctrina inſignis, & Timotheus presbyter Romanus, aliiq; complures epiſcopi & ſacerdo tes. Sepultus eſt autẽ Melciades uia Appia Caliſti crypta quarto id. decẽbris. Viuens adhuc ex ordinibus ſacris ſemel habitis, presbyteros ſeptẽ, diaconos ſex, epiſcopos duodecim creauit. Sedit annis q̃tuor, menſibus ſeptem, diebus nouem. Vacat tum ſedes dies ſeptemdecim.

SYLVESTER .I.

xxxiiij. põtifex. SYlueſter natione Romanus, patre Ruffino, Cõſtantini tẽporibus fuit, anno ab urbe cõdita milleſimononageſimoprimo, Domini uero anno cccxxxix. Sub hoc tandẽ principe Chriſtiani à tyrannis antea oppreſſi, nonnihil reſpirare incipiunt. Nam corporis ac animi dotibus cum optimo quoque principe cõpara ri Conſtantinus potuit. militaris enim gloriæ appetentiſſimus fuit, in bello fortu natus. Pacem petentibus libenter dedit, liberalibus ſtudijs, ubi per ociũ licebat, delectabatur. liberalitate & gratia omniũ beneuolentiam ſibi cõparabat. Mul tas leges rogauit ex æquo & bono, ſuperfluas abſcidit, ſeueras nimium emẽdauit. Vrbẽ in Byzantij ruinis de nomine ſuo condens, eã Romæ magnitudine ædi ficiorum parem facere conatus, ſecundam Romã uocauit: ut literæ ſub equeſtri eius ſtatua indicabant. Is igiť tantus princeps omnia circunſpiciens, omnia con ſiderans, ubi honeſtatem Chriſtianæ religionis intellexit, qua ſeruare parſimoni am, paupertate gaudere, manſuetudinem colere, paci ſtudere, ſimplicitate & cõ ſtantia uti iubemur, eam ita complexus eſt, ut iturus ad bellum, nõ alio quã cru cis ſigno uteretur. Quod ſereno cælo dum in Maxentiũ tyrannũ copias mouet, & uiderat & adorauerat, aſtãteſq; angelos audierat dicentes: Cõſtantine, ἐν τούτῳ νίκα. q̃d etiam fecit, ac tyrannos oẽs à ceruicibus populi Romani Chriſtianoꝝq; omnium depulit, maxime uero Licinium, q Chriſtianos & domo & militia pul ſos, aut relegatione, aut carcere (ut dixi) ad mortẽ uſq; macerabat: aut leonib. ob ijciebat: aut ſuſpenſos tanquam porcos, membratim lacerans diſſipabat. Tantũ itaq; principem ac tam humanum Sylueſter nactus, relicto Soracte monte, q̃ à tyrannis ſæuientibus relegatus fuerat (uel ut quidam uolunt) ſeceſſerat, Romã ueniens, Conſtantinum erga Chriſtianos bene animatũ, promptiorem ad opti me de eccleſia dei promerendum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureũ diſtinctum gemmis concedebat: quod quidem Sylueſter aſpernatus, tanquã re ligioſo capiti minime conueniens, phrygia mitra & candida tantummodo cõten tus fuit. Permotus autẽ Conſtantinus ſanctitate Sylueſtri, eccleſiam in urbe Ro ma cõdidit in hortis Equitij non lõge à thermis Domitianis, quæ titulũ Equitij uſq; ad tempora Damaſi præ ſe ferebat. Cui q̃dẽ eccleſiæ imperator munificus hæc etiam dona præſtitit: patenã argenteam librarum uiginti, ſcyphos duos ui ginti librarum, calicem aureum duaꝝ librarum, & alia uaſa tum argentea tum aurea, quæ enumerare lõgum eſſet. Fundum quoq; ualerianũ dono dedit in agro ſabino poſitum, unde quotãnis ſolidos octoginta capiebat. Hortum intra urbẽ ad regionem duorum adamantum, unde ſolidi quindecim capiebantur. Domũ in regione Orphea intra urbem, unde ſolidi octo & quinquaginta proueniebant. Verum dum hæc Romæ agerentur, apud Alexãdriam presbyter q̃dam Arrius nomine, uir ſpecie & forma magis q̃ uirtute inſignis, & laudis ac gloriæ potius q̃ ueritatis cupidus, ſerere diſcordiã in fide Chriſti cœpit. Separare enim filium ab æterna & ineffabili dei patris ſubſtantia conabatur his uerbis: Erat aliquãdo quã do non erat, non intelligens filium patri coæternũ eſſe, & eandẽ in trinitate ſubſtã

Conſtãti nus imp.

tiã, cum dictum ſit, Ego & pater unum ſumus. Cum autem Alexander Alexandrinæ urbis epiſcopus fruſtra reuocare Arriũ ab errore tentaſſet, Cõſtantini mãdato, adhibita etiã impenſa munifice quidẽ, apud Niceam urbem Bithyniæ cõcilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim epiſcopi interfuere. Diſputatum eſt in eo loco aliquandiu, & qdem acriter. Nam uiri aliquot in quæſtionib. callidi, Arrio tum qdem fauebant, ſimplicitati fidei noſtræ aduerſantes, licet ex his quidam doctiſſimus philoſophus diuino ſpiritu motus, uno momento fidem noſtram quam antea impugnabat, ut ſanctã & integrã ſtatim amplexus ſit. Tandem uero re ipſa in concilio diligenter diſcuſſa, concluditur ὁμοούσιον ſcribi debere, id eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ filium cõfiteri. Qui uero cum Arrio ſentirent, fuere ad decem & ſeptem, affirmantes extrinſecus creatum eſſe dei filium, & nõ ex ipſa patris diuinitate progenitum. Cognita autem tantæ controuerſiæ ueritate, Conſtantinus decretum cõcilij affirmat, propoſito cõtradicentibus exilio, unde ſex tantum cũ Arrio exulauere: reliqui enim in ſententiam bene iudicantium uenere. In eodem concilio damnatos ferunt & Photinianos, à Photino epiſcopo Gallogræciæ nomen ducentes, q Ebionitarum hæreſim imitati, affirmabant Chriſtum à Maria pio coitu fuiſſe cõceptum. Damnati & Sabelliani, qui unam tantum perſonam patri & filio & ſpiritui ſancto aſcribunt. In eodẽ uero concilio querimoniarum libellos (ut fit) epiſcopi ipſi Conſtantino dabant, ſe inuicẽ accuſantes, expetenteſq; à principe iudicium: quibus ita imperator optimus reſpondet, combuſtis eorum libellis, eos dei tantummodo & non hominum iudiciũ expectare debere. Præterea autem in eodem concilio decretum eſt, ne q ſe impatiẽtia libidinis caſtrarent, in clerum amplius reciperentur: neve neophytus antequam cautius examinaret, clericus fieret: & ne in militiam dei aſcitus, cũ extraneis mulieribus habitet: cum matre uero, ſorore, amita id tantummodo liceret: ne epiſcopus in ordinem aſciſceretur, niſi ab omnibus uel ſaltem à tribus prouinciæ epiſcopis: & ne, quem alius epiſcopus expulerit, uel clericum uel laicum alius ſuſcipiat. Decernitur etiam ac quidem ſancte, ne cuiquã fieret iniuria, ut ſingulis annis cõcilium in prouincia habeatur. Quare hoc ſanctum inſtitutũ aboleuerint noſtræ ætatis pontifices, nõ uideo, niſi cenſuras bene uiuentium ac ſentientium reformidabant. Conſtitutum quoq; eſt, ut q abſq; tormentis in perſecutionibus lapſi fuerint, annos quinq; inter catechumenos uitam ducant. Poſtremo uero decernit, ne quis de minore eccleſia ad maiorem tranſeat ambitiõis & auaritiæ cauſa: qđ certe non obſeruatur, cũ ſiccis faucibus, tanquam lupi famelici, precibus, pollicationibus, muneribus, largitione uberiores epiſcopatus, omiſſis primis, omnes quærant & efflagitent. Syluestri autẽ conſtitutiones hæ ſunt habitæ, ut chriſma ab epiſcopo tantum conſecraretur, ut epiſcopi baptizatum ſignarent propter hæreticam ſuaſionẽ, ut baptizatũ chriſmate liniat presbyter, occaſiõe mortis. Addit præterea, laicus clericũ in iudicium ne uocet. Diaconus in eccleſia celebrandi cauſa dalmatica induat, & palla linoſtima læua eius tegatur. Clericus cauſas in curia ne agat: nec ante iudicẽ ſecularẽ cauſam dicat. Presbyter celebraturus neq; ſerico, neq; panno tincto utatur, ſed lineo, & quidẽ albo. Sic in albis celebrãdum eſſe dicebat, quemadmodũ in linea ſindone & alba Chriſti corpus ſepultũ fuit. Gradus quoq; in ordinibus eccleſiaſticis conſtituit, ut unuſquiſq; uno tantũ ordine cõtentus ſit, & unius ſolum uxoris uir. Conſtantinus autẽ augẽdæ Chriſtianæ religionis cupidus, baſilicam Conſtantinianam (quã lateranẽſem uocant) ædificauit, doniſq; plurimis eandem exornauit. Nam & faſtigium argenteũ templo ſtruxit, habens in fronte ſaluatorem ſedentem in ſella quinq; pedum, cẽtum & uiginti librarum, & xij. apoſtolos in quiuis pedibus librarum nonaginta cõſtantis argenti puriſſimi. Saluatorẽ quoq; addidit reſpicientẽ in apſida, ſeden-

Concili. Nicæn.

rem in throno V. pedum, cuius pondus centum quadraginta librarum erat. Angelos quatuor ex argento ponderis centum & quinque librarum, coronas quatuor ex auro puriſſimo cum delphinis uiginti librarũ, altaria ſeptem ex auro puriſſimo ducentatum librarum. In uſum uero luminũ maſſæ gargilianæ prouẽtum ex agro Sueſſano cõſtituit ſolidos cccc. Addit & maſſa urbana, quæ in agro Anuati eſt. Sacrumque præterea fontem inſtituit apud eandẽ baſilicã ex lapide prophyretico, cuius tota pars illa quæ aquã continet, ex argento erat. In medio autem fontis columna porphyretica poſita erat, in qua aurea phiali L. librarum balſamo plena, in celebritate paſchæ uſũ nocturni luminis præſtabat. In labro fontis ſtabat agnus auri puriſſimi, unde aqua fundebat. Non longe ab agno erat ſaluatoris ſtatua argenti puriſſimi centũ & lxx. librarum. Ad alterã partem ſtabat Iohannis baptiſtæ ſtatua argentea centum librarum, hunc titulũ præ ſe ferens, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Septem uero cerui aquam fundebant: quorum ſinguli octoginta librarum erãt. Prouẽtus aũt ſacri fontis ex maſſa ſtatiliana in agro corano, ex fundo Baſſi, ex domibus & hortis, aliquot in urbe poſitis, ex quibuſdam fundis in Aphrica, Numidia, Græcia ſitis. Idem etiã Cõſtantinus rogatu beati Syluestri Petro apoſtolorum principi baſilicã in Vaticano ædificat, non longe à tẽplo Apollinis, quo in loco eiuſdem apoſtoli corpus ſplendide ac mirifice collocauit: ex ære enim & cupro undique clauſum erat. Supra beatiſſimi apoſtoli ſepulchrũ crux centum & quinquaginta librarum extabat ex auro puriſſimo. Aderant circunquaque candelabra iiij. argento concluſa, cum ſigillis argenteis, unde apoſtolorum actus cernebant. His addidit calices aureos tres librarum duodeci, calices argẽteos xx. quorum ſinguli x. librarum erant. Metretas argẽteas iiij. cc. librarum. Patenam auream cum thure & columba ornatam gemmis hyacinthiuis & margaritis. xxx. librarum. Ipſum aũt altare erat clauſum argento & auro, diſtinctumque pluribus gemmis. Hoc uero prouẽtus huic baſilicæ addidit, in Antiochia domũ Daciani, ſolidos centũ & L. præſtantẽ. Cellã in Aphrodiſia ſolidos d. xv. præbentẽ. Horrum Maronis, thermas cõplures, popinas, piſtrina cõdonauit, unde multum colligebat ad uſum ſacerdotum. Idẽ quoque Conſtantinus inſtãte Sylueſtro, baſilicã Pauli uia Oſtienſi extruxit: corpus uero Apoſtoli ita cõdidit, ut de Petro diximus: Vaſa etiam aurea, argentea, ænea totidẽ donauit, quod diuo Petro, maxime autem crucẽ auream centum & quinquaginta librarum, ſupra loculũ beati Pauli collocauit. Venere prouẽtus ad eandem baſilicã ex Tarſo Ciliciæ: ex poſſeſſione Tyri uenit oleum, uenere aromata & caſſiæ: uenit balſamum ex locis hæc eadem ferentibus: uenit crocũ, ſal, piper, cinnama. Aedificat etiã imperatoris iuſſu baſilica in atrio Seſſoriano ſub titulo ſanctæ crucis in Hieruſalẽ, ubi ſanctæ crucis partẽ aliquã repoſuit, inuentam ab Helena matre, fœmina incomparabilis fidei & religionis. Hæc enim magnitudine animi mota & uiſis nocturnis, Hieroſolymam petijt, ut lignum crucis perquireret. Difficile id quidẽ erat, quia ab antiquis perſecutoribus eo loci ſimulacrum Veneris collocatũ fuerat, ut Chriſtiani Venerem ſaluatoris loco adorarent. At mulier religione percitã, ubi locũ ipſum ruderibus purgaſſet, tres confuſo ordine cruces reperit. In una inſcriptio illa legebatur tribus linguis IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. Aſtabat aũt Macarius illius urbis tum epiſcopus, qui unã ex his manibus cum religione tenens, ueram eſſe dicebat: At tertia mulieri mortuæ admota, eidem uitã reſtituit. Hanc ob rem Conſtantinus motus, edicto uetuit, ne quiſpiam deinceps eo ſupplicio necaretur. Helena uero ædificato eo in loco tẽplo, ubi crucẽ repererat, abiens clauos quibus Chriſti corpus cruci affixum fuerat, ſecũ ad filiũ portat. Horum ille unũ in ſequi tranſtulit, quibus in prælio uteretur, alio pro cono galeæ utebat, tertium in mare Hadriaticum (ut ait Ambroſius) ad cõpeſcendas ſæuiẽtis maris procellas

Minuſſa …

baſilica Pauli ædificatur.

Helena.

deiecit. Illa autem crucis pars, quam eadẽ mulier ſecum in thecis argenteis detu lerat, gemmis & auro diſtincta in baſilica Seſſoriana collocatur. Huic hæc munera adduntur, argentea candelabra quatuor, argentei ſcyphi q̃tuor, calices aurei decem: patena argentea auro cluſa librarũ L. altare argẽteum cc.L. librarum, agros quoq; circa palatiũ poſitos, eccleſiæ dono dedit. Ex Faliſcis aũt & nepeſino agro fundos quoſdam donauit. Sunt qui ſcribant & baſilicã ſanctæ Hagnetis Cõſtãtini iuſſu ædificatam eſſe, rogatu Cõſtantiæ eius filiæ, & baptiſterium eccleſiæ additum: ubi & filia & ſoror Conſtantini eiuſdem nominis, baptizatæ ſunt. Huius baſilicæ hæc fuere munera: patena aurea librarum uiginti, calix aure, librarum decẽ, calices argentei quinq;, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex uico Piſonis. Idẽ quoq; imperator baſilicã ſancti Laurentij extra muros ædificat in agro uetanio ſuper arenarium cryptæ, gradusq; extruxit: quibus aſcenſus ac deſcenſus his daretur, q ad uiſendũ beati Laurentij corpus accederent. Templi ornamentũ erat, apſis argento & porphyreticis lapidibus ornata. In aditu cryptæ, lucerna erãt ex auro puriſſimo librarũ uiginti. Ante corpus martyris erant lucernæ x. argẽteæ librarum xv. Fundus aũt Cyriacetis fœminæ, quem fiſcus perſecutionum tẽpore occupauerat: Huic baſilicæ aſſignatur fundus itẽ Veranius, unde ſolidi lx. ueniebant. Via etiam lauicana idẽ imperator inter duas lauros baſilicã beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro exorciſtæ ædificat. Nõ longe uero mauſoleum erexit in honorem matris, quã ſepulchro porphyretico incluſit. Huic tẽplo martyrũ & matris gratia hæc dona data ſunt: patena ex auro puriſſimo librarũ quinq; & triginta, candelabra argẽtea iiij. auro cluſa in pedibus xij. calices aurei tres cum gemmis praſinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ, ara ex argento puriſſimo librarum cc. ſcyphus ex auro puriſſimo librarũ uiginti: fundus Laurẽtinus cum balneo iuxta formã prodeuntis aquæ poſito, fundus Auguſtæ Helenæ, unde ſolidos trecentos & uiginti, ſacerdotes quotannis habebãt. Sunt qui ſcribãt (ſine autore tñ) Sardiniam cum fundis ſuis & Meſanam & Matiniã cum monte argentario, ac fundis omnibus huic eccleſiæ dono datã. Ad has baſilicas in urbe Roma ædificatas, alias quoq; foris extruit. Nã & Hoſtiæ nõ lõge à portu ei9 mandato templum ædificat in honorẽ beatorum apoſtolorũ Petri & Pauli ac Iohannis baptiſtæ, quibus etiã hæc dona eius munificentia oblata ſunt: patena argẽtea librarũ xxx. calices argẽtei x. patena argẽtea chriſmalis librarum x. peluis ex argento ad uſum baptiſmi librarum xx. His muneribus additi & Gracchorũ fundi ardeatini agri, fundus qrini in agro hoſtienſi: In albano quoq; Iohanni baptiſtæ templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenã argenteã librarũ triginta, ſcyphum argenteum deauratum librarum duodecĩ, amas argẽteas librarum uiginti, fundum Laurentinũ cum adiacentibus prædijs, fundum cũ lacu albano, fundũ Tiberij Cæſaris. Capuæ etiã baſilicã apoſtolorum cõdidit, q̃ ciues Cõſtantinianã appellarũt. Cui & hæc dona oblata, patenæ argẽteæ xl. librarũ, cãdelabra Græca iiij. cũ pedibus x. His addit fundus ex agro caietano, & fundus paternus ex agro Sueſſano. Aliam poſtremo baſilicã Neapoli ædificauit, ut ait Damaſus, in cuius honorem eam erexerit, nõ ſatis cõſtat. Proinde reticere donaria templo dedicata inſtitui, ne uidear cũ alijs errare. Sunt etiã q ſcribant, Syluestrũ titulũ ſuum in tertia regione urbis apud thermas Domitianas inſtituiſſe, Equitiũ qdam uocãt. Huic titulo multa dona Cõſtantinus obtulit, ut patenam argenteã librarũ xx. ceroſtrata ænea xvi. fundũ barbatianũ ex agro ferentinati, fundũ ſulpitianũ ex agro corano. Ne aũt nouæ Romæ ſacerdotes imperatoriæ munificentiæ exptes eſſent, duas item baſilicas Cõſtantinoli ædificat, quarum altera Irene, altera apoſtolorum uocat, euerſis prius paganorum templis, aut in uſum Chriſtianorum tranſlatis, ſublatisq; é medio tripodibus delphicis, unde infinita mala oriebant.

Hec parē theſtrin pleriſque deſiderat*ur.

Hæc ſunt Conſtātini dona, quæ antea narrauimus, q̄bus hoc etiā addidit: (Cer
tum enim uectigal à ciuitatibus pēdi ſolitum, eccleſiis prouincialibus cleroq; diſ
tribuit. Dationem uero ipſam, decreti ſui autoritate ualidam in perpetuū eſſe uo
luit. Vt autem uirginibus & q in cœlibatu uiuerent, teſtari liceret, aliquidq; ſa
cerdotibus ex teſtamento relinquere, (qua ex re ego arbitror eccleſiæ patrimoni
um auctum eſſe) legem ſuſtulit antea latam ad propagādam ſobolem, qua illi ue
tabantur hæreditatē adire, qui uigeſimoquinto ætatis anno uxorē nō duxiſſent.
Hinc ius illud trium librorum inuentū à principibus eſt, quo in amicos prole ca
rentes plerunq; utebant. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita ſua accurate
ſcribunt.) Fuere autem & Sylueſtri temporibus multi præclari uiri, quorum ope
ra & labore gentes & nationes pleræq; ad fidem noſtram uenere, maxime uero Iu
liani, Frumentij & Ediſii prædicationibus: quos philoſophi quidā Alexandrini
eo perduxerant. Iberorū quoq; gens, quæ ſub axe pōtico iacet, fidē Chriſti intel/
ligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortāte. Va/

Antonius eremita.

luit etiā multū illis temporibus ad monendos homines Antonij eremita ſanctiſ/
ſimi autoritas, cui literis & nuncijs Helena ſe ac filios ſæpius commēdauit: eius ci
bus ſolus panis erat, aqua potus: nec nnquā, niſi in occaſu ſolis comedebat: homo

Athanaſius Alexādriæ epiſcopus.

ægyptius omnino cōtemplationi deditus. Huius quidem uitā Athanaſius Ale
xandrinæ urbis epiſcopus inſigni uolumine perſcripſit. Sylueſter autē ubi ex ſa
cris ordinibus ſepties menſe decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta,
diaconos ſex & triginta, epiſcopos quinq; & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepeli
tur in cœmiterio Priſcillæ uia Salaria tertio ab urbe miliario, pridie calendas Ia
nuarij. Sedit autē annos tres & uiginti, menſes decem, dies undecim. Vacat tum
ſedes dies quindecim

MARCVS .I.

xxxv. pontifex.

MArcus natione Romanus, patre Priſco, Magni Cōſtantini tēporibus fu
it, de quo uaria ſcribunt hiſtorici. Sunt enim q affirmant Conſtantinum
ultimis imperij ſui annis, inſtigante ſorore, Artium ab exilio reuocaſſe, q̄d inui
dia damnatum hominem mulier diceret, in eiusq; dogma declinaſſe. Hos ego de
ceptos ſimilitudine nominis puto, & patri illud aſſcribere, quod filij ſcelere factum
eſt. Neq; enim ſimile ueri eſt, principem illum ſapientiſſimum, quod ſemper im/
probauerit, ea potiſſimum ætate qua ſapere datur, illud idē collaudaſſe. Scribunt
præterea Cōſtantinum ab Euſebio Nicomediæ epiſcopo Arriani dogmatis imi
tatore, baptizatum eſſe. Quod quidem falſum eſſe, & religio principis oſtendit, &
baptiſterium huius rei cauſa Romæ ab eo magnificētiſſimis operis ædificatum.
A Sylueſtro enim unà cū Criſpo filio baptizat, pulſis ab urbe tyrannis, fidemq;
edocetur. Aiunt qui aliter dictum ſentiunt, Conſtantinum tantā rem diſtuliſſe,
quoad ei ad Iordanem peruenire cōtingeret, in quo ad imitationem ſaluatoris ba
ptizari cupiebat. Verum dum in Parthos proficiſcitur Meſopotamiā incurſio
nibus uaſtantes, uno & trigeſimo imperij ſui anno, ætatis uero ſexto & lx. apud
Nicomediā uilla publica diem extremum obijſſe: nec ad Iordanē baptiſmi cauſa
peruenire potuiſſe: atq; illic tum demum extremo uitæ tempore baptizatū fuiſſe.
Miſceant iſti, ut uolunt, rē hanc: & nos quod omnes ferme ſentiunt, credamus,
Cōſtantinum qui in ſigno crucis toties hoſtes uicerat, qui tot templa in honorem
dei ædificauerat, qui ſacris concilijs interfuerat, qui toties cum ſanctis patribus
in myſterijs orauerat, baptiſmatis charactere, ubi ſapere cœpit, muniri etiam cō
tra hoſtem humani generis uoluiſſe. Non latet me certe quid Socrates & Sozome
nes in tripartita ſua uelint, quidq; alij pleriq;: ueritatem ſequor, optimi principis
religioni & pietati conuenientem. Quod uero in lepram inciderit, ut uulgo dici/
tur, baptiſmoq; mundatus ſit, confictа prius de ſanguine infantum neſcio qua ſa

bula, nullo modo credo, Socratem hac in re ſecutus, qui affirmat Conſtantinum
ipſum ubi ſexageſimumquintum ætatis annum attigiſſet, ægritudine captũ, ex
urbe Conſtãtinopoli ad aquas calidas egreſſum ualetudinis cauſa, nulla de lepra
mentione habita. Præterea uero hac de re à nullo ſcriptorum fit mentio, non dico
ab his, q ethnici ſunt habiti, ſed ne à noſtris quidem. Nõ reticuiſſet hoc Oroſius,
non Eutropius, non illi q Conſtantini res geſtas quàm diligentiſſime ſcripſere.
Ante uero tanti principis mortem ſtellam crinitã inuſitatæ magnitudinis (quã
Græci cometen appellant) fulſiſſe aliquandiu conſtat. Marcus aũt Romanus
pontifex ad curam Chriſtianæ religionis cõuerſus, inſtituit ut epiſcopus hoſtien
ſis à quo Romanus cõſecratur, pallio uteret. Voluit præterea diebus ſolẽnibus
ſtatim poſt euangeliũ ſymbolum à clero & populo magna uoce decantari: & eo
modo q̃ fuerat in Niceno concilio declaratum. Duas item eccleſias Romæ con/
didit, unam uia ardeatina, in q̃ ſepultus eſt: alteram in urbe Roma ad palatinas,
quas quidem Cõſtantinus his muneribus exornauit & auxit: Fundo roſarum cum
omni agro cãpeſtri, patena argentea librarum xx. ſcypho argenteo x. librarum, coro — *Iuuencus*
na argẽtea librarum x. Fundo Antoniano, qui eſt uia claudia, fundo ad bacchanas — *Hiſpanus*
uia appia, fundo marmoreo uia ardeatina. Huius aũt & Cõſtãtini tẽporibus fuit — *presby.*
Iuuencus Hiſpanus presbyter genere nobilis, qui tetrauangelia hexametris uerſi
bus fere ad uerbum transferens, quatuor libris cõpoſuit. Scripſit & quædam eo
genere metri ad ſacramentorum ordinem pertinẽtia. Marcus autem poſteaquã
ex ſacris ordinibus bis menſe decembri habitis, presbyteros quinq; & uiginti, dia
conos ſex, epiſcopos octo & uiginti creaſſet, morit, ac ſepelitur in cœmiterio Bal
benæ uia ardeatina tertio nonas octobris. Sedit aũt annis duobus, mẽſibus octo,
diebus uiginti. Vacat tum ſedes dies uiginti.

IVLIVS .I.

xxxvi. pontifex.

IVlius natione Romanus, patre Ruſtico, tẽporibus Cõſtãtij fuit: q cum Con
ſtantino & Cõſtãte fratribus imperium adeptus, annis quatuor & uiginti im — *Cõſtãtius*
perauit. Habitus eſt etiã inter ſucceſſores magni Conſtantini Dalmatius Cæſar — *imperat.*
fratris filius, adoleſcens ſane præclaræ indolis, qui haud ita multo poſt tumultu — *Arriana*
militari opprimit, ſinente potius Conſtante quàm iubente. Interea uero Arria — *hæreſis*
na hæreſis inualuit fauente Conſtantio, q noſtros cogebat Arrium recipere. Se — *inualuit.*
cundo itaque Cõſtantij anno apud Laodiceã urbẽ Syriæ, uel ut alij uolũt, apud
Tirum concilium indicit. Eo conuenere catholici & Arriani: diſputatur quoti
die, homuſion ne an ſecus, Chriſtũ cũ patre uocarent. Inſtabat Athanaſius Ale
xandrinus epiſcopus rationibus & argumentis, affirmans filium patri homuſion
eſſe. Id cum refellere Arrius nõ poſſet, ad cõuicia uerſus, magicas artes Athanã
ſio uiro ſanctiſſimo obijcit, prolato in loculis Arſenij brachio. Damnat itaq; ui — *Athanaſi*
olenter iubente Conſtantio Athanaſius: qui quidem fugiens, ſex cõtinuis annis — *us Alexã*
in lacu ciſternæ carentis aqua ita delituit, ut ſolem nunq̃ uiderit. Indicãte dein/ — *drinus*
de ancilla quadam, cum in eo eſſet ut caperet, dei monitu ad Conſtantis partes
confugit, q fratrem Conſtantinum minis certe coegit Athanaſium recipere. Arri
us interim epiſcoporum & populi frequentia ſtipatus, dum leuandi uentris cauſa
ad publicum locũ declinat, egerere conatus, inteſtina omnia in cuniculum latri
næ demiſit, mortẽ certe paſſus uita turpiſſima condignam. Iulius autem ponti/
fex multis incommodis uexatus in tanta rerum perturbatione, tandem poſt mẽ
ſes decem Romam ab exilio redijt, audita præſertim Conſtantini morte: qui bel
lum fratri Conſtanti inferens, dum apud Aquileiam inconſulte dimicat, occi/
ditur. non deſtitit tamen Iulius orientales epiſcopos reprehendere, maxime ue/
ro Arrianos, qui iniuſſu Romani pontificis Antiochiæ concilium indixerant,

cum id ſine eius autoritate fieri non poſſet, quod Romana eccleſia cæteris præeſ
ſet. Confutabant id orientales, non ſine ironia, quod dicerent à ſe ad occidentem
Chriſtianæ religionis principes cõmigraſſe, hãc ob rem ſuam eccleſiã tanquam
perennem fontẽ, unde tanta gratia manauerat, cæteris præferẽdam. Cõſtat aũt
Iulium ipſum omiſſis his cõtentionibus, duas ædificaſſe baſilicas: unã iuxta forũ
Romanum, aliam in tranſtiberina regione. Tria item cœmiteria extruxit, unũ
uia flaminea, aliud uia aurelia, tertium uia portuenſi. Conſtituit præterea ne ſa
cerdos alibi, quàm apud iudicem eccleſiaſticũ cauſam diceret. Voluit itẽ ut oĩa
ad eccleſiam pertinentia, per notarios aut per primicerium notariorũ conſcribe
rentur: hos hodie (ut arbitror) protonotarios uocamus, quorum officiũ eſt res ge
ſtas præcipue conſcribere. Verum noſtra ætate adeo plerique (nolo dicere omnes)
literarum ignari ſunt, ut uix ſciant nomen ſuum latine exprimere, nedũ aliorũ
res geſtas perſcribere. De moribus nolo dicere, cum e lenonum numero, & paraſi
torũ quidam in hunc ordinem relati ſint. Conſtantini autem & Conſtantij tem
pore in precio fuit Marcellus Ancyranus epiſcopus, q multa ſcripſit, maxime ue
ro contra Arrianos. Ferunt tamen contra hunc Aſterij & Apollinarij libri, cũ
Sabellianæ hæreſis arguentes, eiuſdem quoque erroris eum Hilarius arguere cona
tur: quem certe Marcellus refellens, ſe tamen nequaquam cum Iulio & Atanaſio
ſentire oſtendit. Cõtra hunc præterea ſcripſit & Baſilius Anquiranus epiſcopus
librum unũ de uirginitate. Nã Baſilius Macedoniæ partis unà cum Euſtachio
Sebaſteno princeps fuit. Theodorus quoque Heracleæ Thraciarũ epiſcopus, ele
gantis copioſæque elocutionis uir, multa tum ſcripſit, maxime uero cõmentarios
in Matthæum, in Iohannẽ, in pſalterium, in Apoſtolum. Iulius uero cũ ex ſacris
ordinib. ter mẽſe decẽbri in urbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres,
epiſcopos nouẽ creaſſet, moritur, ac ſepelitur uia aurelia in cœmiterio Calepo/
dij, ab urbe Roma miliario tertio, pridie idus Auguſti. Sedit annos quindecim:
menſes duos, dies ſex. Vacat tum ſedes dies quinque & uiginti.

xxxvij. pontifex. LIBERIVS .I.

Liberius natione Romanus, patre Auguſto, Cõſtantij & Conſtãtis tempo/
ribus fuit. Cõſtantinus enim (ut ante dixi) dũ Cõſtantem fratrem bello in
cautius perſequitur, ab eius militibus opprimitur. Conſtans autem uaria fortu/
na contra Perſas uſus, cum nocte intẽpeſta ſeditione militum ſuſcipere prælium
cogeretur, tandem uincitur. Verum poſtea cũ ſeditioſis militibus ſuſcipere pœ/
nas inſtituiſſet, Magnentij dolo ac fraude in oppido Helena interficit anno im/
perij ſui xvij. ætatis uero xxx. Mortuo autẽ Conſtante, rurſũ in Athanaſiũ con
ſurgunt ueteres illi Arrianæ hæreſis ſuſcitatores. Nã concilio apud Mediolanũ
habito, omnes qui Athanaſio fauebant, in exilium pelluntur. Præterea uero cũ
in ſynodo Ariminenſi orientales ſacerdotes callidi homines & acuti, occidẽtales
ſimplices & imperitos argumentis ac fallacijs conuincerent, prætermittere eam
diſputationem pro tẽpore ſatius uiſum eſt. Chriſtum, enim cum patre Homuſi
on eſſe negabant. Hoc autẽ, quia primũ Liberius põtifex aperte impugnabat,
quodque etiam dãnare Athanaſium iubẽte imperatore nolebat, in exilium ab Ar
rianis pellit, atque ita triennio ab urbe abfuit. At uero ſacerdotes cõgregata ſyno
do, in Liberij locũ, Felicem presbyterum uirũ optimnm, põtificẽ crearunt, q ſta
tim octo & xl. epiſcoporũ cõuentu duos presbyteros, Vrſatiũ & Valentẽ ab eccle
ſia ſeparauit, qđ cum Cõſtantio Auguſto in fide ſentirent. Hanc ob rem rogatu
Liberius & precibus eorundẽ, Cõſtantius Liberium ab exilio reuocat, q imperatoris bñfi
cũ hæreti cio motus, cum hæreticis in rebus omnibus (ut quidam uolnnt) ſentiens, illud ta
cis ſenti/ men cum catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes, nõ eſſe rebaptizãdos.
ens. Ferunt Liberium apud cœmiterium ſanctæ Hagnetis aliquandiu habitaſſe cũ

Conſtantia Conſtantij ſorore, quo eius rogatu & auxilio urbem tutius ingredere
tur. ſed mulier catholica dolum ineſſe ſentiens, id ſe facturam omnino recuſauit.
Tandē uero Conſtantius, inſtigantibus Vrſatio & Valente, pulſo Felice, Liberi
um introduxit. Vnde perſecutio ita uehemēs exorta eſt, ut in eccleſiis ipſis presby
teri & clerici paſſim necarentur. Sunt tñ qui ſcribant mulieres Romanas in cir
cenſi ſpectaculo reditū Liberij ab imperatore precibus impetraſſe. Põtifex autē
tametſi cū Arrianis ſentiebat, eccleſias dei quā diligēter exornauit, maxime aūt
ſepulchrum beatæ Hagnetis, & baſilicam quam de nomine ſuo fecit apud macel
lū Lydiæ. Fuit aūt hac miſera tēpeſtate Euſebius Emeſenus epiſcopus: q multa cō
tra Iudæos, gentes & Nouatianos docte admodum & eleganter ſcripſit, Triphyli
us quoq; Cypri Ledrenſis, ſiue [illegible] epiſcopus, in cantica canticorum copioſe
& accurate commentarios cōpoſuit. Præterea uero Donatus Apher (à quo Do
natiani nomen ſumpſere) multa in catholicos ſcribens, totā pene Aphricam &
Iudæā ſua perſuaſione decepit. Affirmabat enim patre minorē eſſe filium, & ſpi
ritumſanctū minorē filio, catholicosq; rebaptizandos eſſe. Extabant aūt Hiero
nymi tempore eius multa ſcripta ad hæreſim pertinentia, & de ſpirituſancto li
ber, Arrianæ doctrinæ conueniens. Et nequicq Arrianæ perfidiæ tum deeſſet,
Aſterius eius factionis philoſophus, imperante Cōſtantio, multa ſcripſit in epi
ſtolam ad Romanos, in euangelia, in pſalmos, quæ ab hominibus ſuæ hæreſis ſtu — *Aſterius Arrianæ factionis philoſophus.*
dioſiſſime legunt. Lucifer præterea Caracalitanus epiſcopus, cum Pancratio &
Hilario Romanis clericis ad Conſtantiū à Liberio miſſus, cum nollet ſub nomi
ne Athanaſii Nicenā dānare fidem, relegatus, cōtra Conſtantiū imperatorē ſcri
pſit, librumq; ei legendum miſit: moritur tñ ſub Valentiniano principe. Ferunt
aūt Fortunatianum Aquileienſem epicopum Liberium fidei cauſa in exiliū p — *Lucifer Caracalitanus epiſcopus.*
gentem, ut in hæreſim & diſcordiam laberetur, ſolicitaſſe. Serapion quoq;, q ob
elegantiā ingenij, Scholaſtici cognomē meruit, edidit tum aduerſum Manichæ
um librum egregium. nec unquā Conſtantij minis à confeſſione ueritatis deſti
tit: ad hominem eū profectus, quo eum pacatiorem magno Athanaſio redderet,
minis tanti principis e gradu conſtantiæ nunq decidit. Ideo aūt Athanaſius ma
gnus eſt habitus, qd paganis & hæreticis cōſtanti animo ſemp reſtitit. Liberius
uero ubi ex ſacris ordinibus bis in urbe Roma habitis, presbyteros 18. diaconos
quoq;, epiſcopus xix. creaſſet, moritur ac ſepelitur uia Salaria in cœmiterio Priſcillæ
ix. calēdas maij. Sedit aūt annos ſex, mēſes tres, dies quatuor. Vacat ſedes dies vi.

FELIX II.

FElix ſecundus, natione Romanus, patre Anaſtaſio, Cōſtantij tēporibus fu
it, Qui ſolus poſt interfectum à Magnentio Conſtantē, imperio potitus eſt. — *xxxvij. pontifex.*
Mox Iulianum patruelē ſuum, quippe q ex Conſtantio patris Conſtantini fra
tre natus erat, Cæſarē creatum in Gallias ſeditione quorundā tyrannorum tumul
tuantes miſit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus uirtute ſua compe — *Conſtantius imperator.*
ſcuit: unde militum omnium conſenſu Auguſtus appellatur. Quo audito, Cōſtā
tius rebus parthicis occupatus, ad bellū ciuile cōuerſus, apoplexia in itinere obi
jt inter Ciliciā Cappadociamq; in Mopſocrene oppido, anno imperij quarto &
uigeſimo, ætatis quinto & quadrageſimo. Hoc aūt morbo dixere medici hoīē in
terijſſe ob dolorē animi & grauem cogitationem, in quā rebellante Iuliano incide
rat. Ob eius autem moderationem (Chriſtianorū cauſam ſemper excipio, in qua
unice impius fuit) & comitatem, inter diuos more ueterum referri meruit. Nam
poſt ſuſceptum imperium, Romam cum triumpho uia flaminea ingreſſus, au
reo carpento ciues obuiā factos, mira benignitate inſpexit & ueneratus eſt, dicti
tans illud Cyneæ Pyrrhi legati uerum eſſe, tot ſe uidere reges in urbe Roma quot
ciues. In una tamē [illegible] populum Roman[illegible]

onem concitauit, quod portas urbis ingrediens, celſas & faſtigiatas, arcusq; triũphales præaltos & latos, homo paruæ ſtaturæ caput incuruaret, more anſerũ læſionem ueritus. Is prætereа campum Martium cum admiratione inſpiciẽs ſepulchrum Auguſti Cæſaris tot ſimulachris marmoreis & æneis ornatum, forũ Romanũ Iouis tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modum auctas, amphitheatrũ Tiburtino lapide extructæ tantæ altitudinis, ut eo uix inſpicere humanus oculus poſſet, pantheon mira altitudine ſpatioſis molibus fornicatum, tẽplum pacis, Pompeij theatrum, circa maximum, ſeptiſolium, tot arcus triũphales tot aquæductus, tot ſtatuas per urbẽ ad ornatum poſitas, obſtupuit: ac tãdem dixit, naturã uires omnes in unam urbẽ effudiſſe. Stabat Traiani equus æneus in atrio, cuius inſtar alterum ſibi fieri Conſtãtinopoli Cõſtantius petebat ab Hormiſda architecto, quem ſecum duxerat. Cui Hormiſda, ſtabulum quoq; tale cõdas oportet, ſi uoles equum late ſuccedere. Idem quoq; Hormiſda à Conſtãtio interrogatus, quid de urbe Roma ſentiret, Id tantũ ſibi placere reſpondit, quod didiciſſet ibi quoq; homines mori, ut philoſophum decebat, locutus. Felix autem, quem diximus in Liberij locum à catholicis ſubrogatum eſſe, licet id factum ab hæreticis Euſebius & Hieronymus affirment, quod certe miror, ſtatim ubi pontificatum iniјt, Conſtantinũ Magni Conſtantini filium, hæreticum & ſecũdo rebaptiſatum promulgat ab Euſebio Nicomediẽſi epiſcopo in Aquilone uilla nõ longe à Nicodemia. Hinc autem deprehendi error poteſt, quo ducunt nonnulli, qui hãc hæreſim Magno Conſtantino aſſcribunt. Quod profecto (ut ex hiſtoria uides) in tantum principem tãq; religionis Chriſtianæ amantiſſimũ nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio eſſet, & quidem magna (ut diximus) inter Liberium & Felicem, Arriana hæreſis bifariam diuiditur. Nã Eunomius (unde Eunomiani) uir corpore & animo leproſus, nec ſecus interius q̃ exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filium diſſimilem patri, & ſanctumſpiritum cum patre & filio nihil habere cõmune. Macedonius autẽ quem noſtri ante errorẽ Conſtantinopolitanum epiſcopum fecerant, ab Arrianis expellitur, quia filium patri ſimilem fatebatur, licet ſpiritumſanctum nõ ſecus atq; illi blaſphemaret. Aiũt quidẽ Felicem concilium octo & quadraginta epiſcoporum habuiſſe, in quo decernitur ut epiſcopi oẽs aut ad conciliũ generale ueniant, aut literis rationẽ reddant quare id facere nequeant: quod quidem inſtitutum, carthaginenſi concilio poſtea renouatum eſt. Huius aũt temporibus fuit Acacius, quẽ quia luſcus erat, μονόφθαλμον uocarunt. Hic uero Cæſarienſis eccleſiæ in Palæſtina epiſcopus, multa in eccleſiaſten cõſcripſit: tãtæq; autoritatis ob eloquentiam & uerſutiam apud Conſtantinum fuit quemadmodum Hieronymus ait, quod ego certe miror, ut Romæ in Liberij locum Felicem Arrianũ epiſcopum cõſtitueret: quem profecto catholicum fuiſſe conſtat (ut ſcripſimus) & Arrianos ſemper damnaſſe. Felix autẽ poſtremo cum nulla in re orthodoxæ fidei deeſſet, ab aduerſarijs captus, unà cum multis ſecum bene ſentiẽtibus interficit, ſepeliturq; in baſilica quam ipſe ædificauit uia Aurelia, ſecundo ab urbe Roma miliario, duodecimo calendas decembris. Sedit autẽ tantummodo annum unum, menſes quatuor, dies duos, propter ſeditionem à Liberio motam, quẽ, Damaſum ſecutus, licet immerito, inter pontifices numeraui.

DAMASVS .I.

xxxix. pontifex. DAmaſus natione Hiſpanus, patre Antonio, Iuliani tẽporibus fuit, uir certe egregij, ſi domi, ſi foris eius ingeniũ reſpicis. Nã & Eubolo ſophiſta & Libanio philoſopho p̃ceptoribus uſus, liberalibus diſciplinis ita erat imbutus, tũ Græce tũ Latine, ut cuiuis optimo principi cõparari poſſet. Multæ erat memoriæ,
Iulianus imperat. ingentis facũdiæ, in amicosq; liberalis, prouincialibus iuſtiſſimus, gloriæ cupidus

Verum hæc omnia ad extremum euertit, dum Chriſtianos perſequit. Callidior tñ cæteris perſecutor, non ui neq; tormentis primo, ſed præmijs, honoribus, blanditijs, perſuaſionibus maiorẽ fere populi partem, q̃ ſi atrocior fuiſſet, elicuit. Vetuit aũt ne Chriſtiani autorum gentilium ſtudia adirent, ne ve ſcholæ niſi his q deos deasq; uenerarent, paterent. Vni tñ Prohæreſio uiro doctiſſimo cõceſſum eſt, ut Chriſtianos publice doceret, quam gratiã ipſe indignatus contempſit. Militare cingulũ dari niſi gentibus uetuit. Statuit præterea, procurationes prouinciarum iuriſq; dictionẽ Chriſtianis nõ debere permitti, quippe quibus lex ipſa Chriſtiana ꝓprio uti gladio uetat. Athanaſiũ tñ aperte oppugnat, atq; in exilium mittit, à magis, ab auguribus inſtigatus, quorũ artibus maxime delectabat, quod dicerent Athanaſium obſtare quo minus eoꝝ artes in precio eſſent. Cum Daphnius quoq; in ſuburbano Antiochiæ iuxta fontẽ Caſtalium litaret Apollini, & nulla ex his quæ quærebant, reſponſa ſuſciperet, cauſaſq; ſilentij percontaret à ſacerdotibus, dæmones aiunt ſepulchrum Babylæ martyris prope aſtate, & ideo reſponſa nõ reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc eñ nomine Chriſtianos appellabat, ut ſepulchrum martyris inde auferant. Qui dum ſepulchrũ mira exultatione traherent, dicentes: Confundant oẽs qui adorant ſculptilia, & q glorian tur in ſimulacris ſuis, ita irã Iuliani principis cõcitarũt, ut multos præter inſtitutum ſuũ interfici iuſſerit. Miror ego id à Iuliano factũ, cũ diaboli artes iam uanas eſſe cognoſceret. Semel enim magum quendam in ſpeluncam ſecutus, cum uoces dæmonum perhorreſceret, ſigno crucis uſus eſt, quo fugati ſũt dæmones. Cum uero Iulianus diceret, ſigno crucis aliquid mirũ ineſſe, reſpõdit magus, dæmones etiã genus illud ſupplicij formidare. Hanc ob rem Iulianus ꝑtinacior q̃ ãtea factus eſt, adeo uanitati magicæ deditus erat, licet prius Chriſtianam religionẽ ſimulato animo amplexus fuiſſet, ut Cõſtantij odium uitaret, legiſſetq; publice diuinos codices, ac baſilicam nomine martyrum ædificaſſet. Preterea uero idem imperator quo noſtris ſtomachum faceret, Iudæis templum Hieroſolymitanũ reſtituit, cum dicerent ſe alibi ſacrificare non poſſe. Qui certe tanta arrogantia elati ſunt, ut maiore impenſa q̃ antea reſtituere templum conarent. Verum nõ ita multo poſt terræmotu templum corruẽs, & multos Iudæos ſimul oppreſſit, & illud approbatum eſt, lapidem ſupra lapidem poni non debere. Sequenti autem die incendio diuinitus immiſſo, & ferramenta ipſa cõſumpta ſunt: & eo miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidẽ Chriſti uenere. In Perſas uero proficiſcens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu ſuo malam quidem rem Chriſtianis minat. Cum autem ſuperatis hoſtibus incompoſito agmine uictor rediret, apud Cteſiphontẽ confoſſus perijt. A ſuis, an ab hoſtibus id factum ſit, incertum eſt, quanquã ſunt qui ſcribant ſagitta ex incerto miſſa transfixum fuiſſe, eundemq; exclamaſſe manu ad cœlum extẽſa, Viciſti Galilæe, uiciſti: nã Chriſtum, Galilæum appllabat & fabri filium: unde illud adoleſcentis in Libanium ſophiſtam, interrogantẽ quid ageret fabri filius: Iuliano, inquit, locellum cõponit: nam paulo poſt eius cadauer locello auectus eſt. Sunt etiam q ſcribãt, hũc antea clericum fuiſſe, ac poſtea à fide noſtra defeciſſe, unde hoĩem apoſtatã uocãt. Perijt aũt poſt annũ & octo imperij ſui mẽſes, anno uero ætatis ſecundo & trigeſimo. Huic deinde ſuccedit Iouinianus, q ab exercitu imperator electus, nõ prius profiteri imperatoris nomen uoluit, q̃ oẽs conclamarent ſe Chriſtianos eſſe. Quibus collaudatis, & imperiũ ſuſcepit, & exercitũ e manibus barbaroꝝ liberauit, Niſibi ac magna Meſopotamiæ parte Sapori rege Perſaꝝ relicta. Hic aũt octauo imperij ſui mẽſe. crudelitate ſtomachi, ſiue retro odore prunaꝝ morit. Damaſus aũt electus ad pontificatum obeundũ, Vrſicinum diaconum conpetitorem habuit in baſilica quæ Sicinini appellatur, ubi multi utrinq; cecidere in ipſo tẽ-

Viciſti Galilee, Iulianus.

Iouinianus imp.

plo,cum res non ſuffragijs tantum,ſed ui & armis tractaretur. Verū non ita mul
Vrſicinus to poſt,ſacerdotum ac populi conſenſu Damaſus epiſcopus confirmatur,& Vr
ſicinus ad Neapolitanam eccleſiam traducit. Damaſus autem adulterij accuſa
tus,publico concilio cauſam dixit:ubi & innocens abſoluit,& Concordius atq;
Caliſtus diaconi falſi accuſatores dānati,ac reiecti ab eccleſia ſunt. Cautumq; le
ge eſt, ut deinceps pœnam talionis ſubeant, qui aliquē falſo accuſauerint. Paca
ta tandem eccleſia, Damaſus ocio literario delectatus ,uitas pōtificum omniū,q
ante ſe fuere,conſcripſit, easq; ad Hieronymum miſit. Non deſtitit tamen & tē
pla & cultum diuinum augere. Duas enim baſilicas ædificauit:unā iuxta thea/
trū, alteram uia ardeatina ad catechumbas. Dedicauit & platoniā,ubi corpora
Petri & Pauli aliquando iacuerant. Verſibus quoq; eligantibus ſanctorū corpo
ra eo loci ſepulta exornauit ad memoriā poſteritatis. Præterea uero baſilicā quā
ipſe in honorē diui Laurentij non lōge à theatro Pompeiano condiderat,maxi/
mis muneribus ornauit, patena argentea librarum uiginti, ama argētea librarū
quindecim, ſcypho argenteo anaglypho librarū decem, calicibus argēteis quin
que,coronis argenteis V.domos quoque circa baſilicā poſitas dono dedit:fundū
etiam papyrianum agri Ferētinatis:fundū Antonianum,balnea non longe à tē
plo poſita, ut pſalmi quoq; alternis uicibus in eccleſia canerentur, in fineq; eorū
uerba hæc ponerērur, Gloria patri & filio & ſpiritui ſancto,inſtituit. Primus etiā
Hieronymi ſcriptis autoritatē dedit,cū prius lxx. interpretū ſcripta tāmodo in
precio eēnt. Nā & biblia Hieronymi legi cœpta ē,& pſalmi eiuſdē fideliter ex he
braico traducti,cū antea apud Gallos potiſſimū incōpoſite legerētur. Mādauit
itē,ut in principio celebratiōis (q̄ Miſſam uocāt) cōfeſſio diceret,ut hodie fit. Idē
uero Damaſus,ubi ex ſactis ordinib. quinquies habitis,presbyteros unū & xxx.
diaconos xi. epiſcopos ij.& lx. creaſſet,morit,ac ſepelitur uia ardeatina cum ma
tre & ſorore in baſilica à ſe condita,tertio idus decembris. Sedit annos xix,menſes
xl. pont. iij. dies xi. Vacat tum ſedes diem unum & uiginti.

SYRICIVS .I.

SYricius natiōe Romanus,patre Tiburtio, Valētiniani tēporibus fuit. Qui à
Valētini Iuliano multa incōmoda ob fidem Chriſti paſſus,pulſusq; militia cū ſcutato
anus imp. rum princeps eſſet. Mortuo autem Iouiniano, militum omniū conſenſu impera
tor electus, Valentem fratrem in partem imperij accipiens, eidem orientem aſſi
gnat. Poſtea uero imperij ſui anno tertio Gratianū filiū,necdum bene puberem
ſocrus & uxoris hortatu Auguſtum creat. Procopiū quidem apud Conſtantino
polim res nouas molientem, cum ſatellitibus ſuis mira celeritate opprimit. Sed
Eudoxi/ Valens ab Eudoxio Arriani dogmatis epiſcopo baptizatus, in ſæuiſſimā hære
us arria/ ſim declinans, noſtros perſequitur,& in exilium pellit,mortuo præſertim Atha
ni dogma naſio,q̄ uiuente res Chriſtiana ſex & quadraginta annis mirifice ſuſtentata eſt.
tis epiſco Inſtabat Lucius hæreticus hoſtilem in modū noſtros perſequens,neq; illis qdem
pus. parcens,q in eremo erant:eos enim immiſſis militibus aut trucidabat,aut in exi
liū mittebat. Magnæ autoritatis tunc erant Antonij diſcipuli, Macharij duo in
Syria,quorum alter in ſuperiore,alter in inferiore habitabat eremo. Iſidorus quo
que tūin precio erat, Panucius, Pambos, Moſes, Beniamin, Paulus, Aphelioter,
Paulus Phocenſis, Ioſeph q mons Antonij dicebat. Hos cum exilio uexare Lu
cius, mulier phanatica proclamat, uiros dei in inſulam Aegypti nequaq̄ mit/
tendos eſſe. Mannia quoq; Saracenorū gentis regina, cum frequentibus prælijs
Romanorū opes attriuiſſet, Palæſtini & Arabici limitis oppida uaſtās,orata pa
cem, non aliter repromittit, niſi Moſen Chriſtianū uirum ſanctiſſimum, genti
ſuæ epiſcopum deſignarent. Id agere Lucius conabat, uerum Moſes inclamat,
Aſguūt te o Luci per metalla dānati Chriſtiani,in inſulas relegati, & carcere in

cluſisquare manus tuas ad me cõſecrandum nunquã iniicies. Reuocatis itaque
epiſcopis qui ſe conſecrarent, datur reginæ præſul, ac pax Romanis redditur. Sæ
uiebat in Chriſtianos Valens & Lucius, licet Temiſtii philoſophi literæ eũ Va *Themiſtius philoſophus.*
lentem aliquantulo mitiorem reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gothorũ
rex, qui plurimos barbarorũ martyrio affecit. Interim uero Valentinianus Saxo
nes gẽtem in Oceani littoribus poſitam locis inuiis, & Burgundiones uirtute ac
rei militaris ſcientia oppreſſit. At uero dum Sarmatæ ſeſe per Pannonias effudiſ
ſent, bellumq; in eos parat, ſubita ſanguinis effuſione apud Brigionem oppidũ
moritur. Tum Gothi ſedibus ſuis pulſi, per omnes ſe Thracias effundunt: quibus
dum Valens ire obuiã cum exercitu parat, reuocatis prius, ſed ſero ab exilio epi
ſcopis & monachis, quos etiam militare coegerat, prælio uictus, igni exuritur.
Hæc quidem clades Romani imperii ac totius Italiæ exitium fuit. Syricius autẽ
(dum hæc agerentur) cenſuit monachos, quorum uita probata eſſet, poſſe ſacris
initiari à primis ordinibus uſq; ad epiſcopatum. Cenſuit item ordines per inter
ualla dandos. Manichæos præterea q in urbe erant, uetuit communicare cũ fi/
delibus. Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei, recipien
dos eſſe cẽſuit, ſi monaſteriũ ingrederentur, atq; ibi ieiuniis & orationibus ſe toto
ſuæ uitæ tẽpore macerarent. Viaticum ſiquidem tum demũ ab eccleſia recipie
bant, ubi de optima eorum uita conſtaret. Conſecrari autẽ presbyterum ab epi
ſcopo tantum cenſuit. Inſtituit item, ut quicunq; aut uiduam aut ſecundã uxo/
rẽ duxiſſet, ab officio eccleſiaſtico pelleretur. Hæreticos quoq; per manus impoſi
tionem recipiendos cenſuit. Huius temporibus Hilarius fuit, urbis Pictauorũ *Hilarius Pictauorũ epiſcopus.*
Aquitaniæ epiſcopus, qui & cõtra Arrianos duodecim libros ſcripſit, & alterum
contra Valentem & Vrſatium: atq; non ita multo poſt Pictauis morit. Victori
nus autem natiõe Apher, Romæ tum primum rhetoricam docuit: poſtea uero *Victorinus Apher.*
in extrema ſenectute fidei noſtræ ſe tradens, contra Arrium libros more dialecti
cõſcripſit. Multa quoque compoſuit ad commendationem fidei noſtræ Gregori
us Bæticus Iliberi epiſcopus. Photinus autẽ Gallogræcus, Marcelli Ancyrani *Gregorius Bæticus*
epiſcopi diſcipulus, Hebionis hæreſim inſtaurare tũ conatus eſt. Hebion enim
Chriſtũ pio coitu Mariæ natum, uirũ iuſtũ putauit. Is quidẽ à Valentiniano im
peratore pulſus, plura ſcripſit uolumina, ac præcipua cõtra gentes. At Didymus *Photinus*
Alexandrinus, à teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum literarũ
ignarus, ita geometriam & dialecticam, quæ magno uſu indigent, iam grãdis na
tu cum primis elemẽtis didicit, ut præclara quædam opera in mathematicis ſcri
pſerit, in pſalmos quoque, & in euangeliũ Matthæi ac Iohannis, & contra Arri
anos multa edidit. Optatus quoque Apher epiſcopus Miliuitanus, libros ſex cõ *Optatus epiſcopus Miliuitanus.*
tra Donatianos compoſuit. Seuerus autẽ Aquilius Hiſpanus, agnatione ab il
lo Seuero ducens, ad quem Lactantii duo extant epiſtolarum libri, uolumen cõ
poſuit, quod cataſtrophẽ uocauit. Syricius uero compoſitis eccleſiæ rebus, ac cre
atis ſex & uiginti presbyteris, diaconis ſedecim, epiſcopis duobus & triginta, ex
ſacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Priſcillæ
uia ſalaria octauo calendas Martii. Sedit enĩ annos quindecim, mẽſes undecim,
dies quinque & uiginti. Vacat tum ſedes dies uiginti.

ANASTASIVS .I. *xli. ponti.*

ANnſtaſius natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano, urbis
Romæ epiſcopus creat. Nã Gratianus adoleſcens religione clarus, militia *Gratianus impe.*
ſtrenuus, apud Argentariam oppidũ Galliæ, uno prælio ad triginta millia Ale
mannorum fines Romanorum uaſtantes, cum minimo ſuorum incommodo in
terfecit. In Italiam deinde rediens, pulſa Arriana hæreſi, totam prouinciã ad ue
ram Chriſti fidem redegit. At uero cum inſtãtibus Gothis, rempublicã in ma

gno diſcrimine uideret, Theodoſium ex Hiſpania oriundum uirū clariſſimum,
ſocium ac imperij comitem ſibi delegit, qui ſuperatis Alanis, Hunnis & Gotthis,
orientale imperium reſtituit, icto cum Athalarico rege Gotthorum fœdere: quo
quidem mortuo, ac Canſtātinopoli egregie ſepulto, omnes eius milites Theodo
ſium uiꝝ optimū ſecuti ſunt. Interim uero Maximus in Britannia tyrannidem
occupans, ac in Galliam trajciens, apud Lugdunū Gratianum interfecit: qua
re Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodoſinm in orientē con
fugit. Sunt autem qui ſcribant hos quidem fratres in tantā calamitatē incidiſſe
matris Iuſtinæ crimine, quæ Arrianā hæreſim fouens, Chriſtianos perſequeba-
tur, maxime uero Ambroſium, quem etiam inuitum populus Mediolanenſis tū
epiſcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hæreticorum epiſcopo, ſtatim ſe-
ditio Mediolani exorta eſt. Cū hāc itaq; reprimere Ambroſius conaretur, q tū
conſularis eiuſdem prouinciæ faſces regebat, eccleſiamq; ingreſſus multa decon
cordia partium diſſeruiſſet, ab omnibus ſucclamatum eſt, non alteri quam Am-
broſio epiſcopatum committi debere: quod etiā factum eſt. Ex catechumeno eni
Chriſtianus factus, & ſacris initiatus, Mediolanenſis epiſcopus creat. Cuius do
ctrina & ſanctitas quanta fuerit, eius uita ac opera doctiſſime & elegātiſſime ſcri
pta oſtendunt. Tunc autē Anaſtaſius rei diuinæ cauens, cōſtituit ne ſacerdotes
ullo modo ſederent, ſed curui & uenerabundi ſtarent, cum ſacrum euangeliū aut
caneretur aut legeretur in eccleſia dei: Neve peregrini, maxime autem trāſmari
ni, in clerum reciperentur, niſi quinque epiſcoporum præ ſe ferrent chirographa.
Hoc autem factum eſſe aiunt propter Manichæos, qui tum in Aphrica magno
in precio erant, & ad corrumpendam fidem de ſuis quoquouerſum mittebant.
Conſtituit item, ne debiles & manci, neve aliquo membro carentes, in numerum
clericorum reciperentur. Baſilicam quoque, quæ Creſcentina uocatur, in regione
ſecunda uia mamertina dedicauit. Huius & Damaſi & Syricij tēpora, illuſtra-
runt nō modo optimi imperatores, Iouinianus, Valētinianus, Gratianus, Theo
doſius, uerumetiā ſanctiſſimi atq; excellentes in quis faculiate doctores, tū Græ
Gregorius ci, tū Latini. Gregoriū nobis Chriſtianis cū Baſilio Cappadocia genuit, ut ait
Baſilius. Euſebius. ambo fuere nobiles, ambo Athenis eruditi. Baſilius enī Cæſareæ Cap
padociæ, quæ prius Mazaca uocabatur, epiſcopus cōtra Eunomium egregios li
bros edidit. Scripſit & uolumeu de ſpiritu ſancto, & monachorū inſtituta. Duos
habuit fratres, Gregorium & Petrum uiros doctiſſimos. Gregorij extabant Euſe
bij temporibus aliqua uolumina. At Gregorius Nazianzenus, q Baſiliū ad mo
naſteriū perduxit, Hieronymi præceptor, multa ſcripſit, maxime uero in laudē
Cypriani, Athanaſii, Maximi philoſophi. Scripſit & cōtra Eunomiū libros du
os, contra Iulianum imperatorē librum unum. Laudauit & nuptias & uirginita
tem hexametro uerſu. Leuauit & Conſtantinopolitanos ab hæreſi rationibus, &
ſuo elegantiſſimo dicendi genere, in quo Polemonem uirum eloquentiſſimū ſecu
tus eſt. Is poſtremum dum ſenex admodū eſſet, ſucceſſorem ſibi deligens, rurſ ui-
tā monachi duxit. Baſilius autem ſub Gratiano, hic uero ſub Theodoſio mori-
tur. Epiphanius quoque Cypri Salaminæ epiſcopus, hæreſes omnes elegantiſſi-
mis uoluminibus impugnauit. Cōpoſuit tum etiā multa ſermone Syro Efræm
Edeſſenæ eccleſiæ diaconus, qua ex re ad tantam uenit dignitatem, ut poſt lectio
nem ſcripturæ ſacræ, publice in quibuſdam eccleſiis eius ſcripta legerentur. Ana
ſtaſius autē ubi ex ſacris ordinarionibus bis in urbe mēſe decēbri habitis, presby
teros octo, diaconos quinque, epiſcopos decem creaſſet, moritur, & ſepelitur in
cœmiterio ad urſum pileatum quinto calendas Maij. Annos uero tres, dies decē
ſedit. Vacat tum ſedes dies unum & uiginti.

INNOCENTIVS .I.

xlij. pōti

INnocentius natione Albanus, patre Innocētio, particeps Theodoſij tempoꝝ fuit, qui ſingulari celeritate & conſilio uſus, Maximum tyrannum Gratiani interfectorē, apud Aquileiā occidit. Hanc calamitatē Maximo ipſi Martinus uir ſanctiſſimus antea prædixerat, dum Britanniā militaribus copijs ſpoliat, in Italiam cōtra ius faſqꝗ uētutus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti, inſulā uacuam militibus ingreſſi, longe ac late omnia uaſtarunt. Theodoſius autē diuino auxilio fretus, & Andragatium Maximi comitem, & Victorem eiuſdē tyrāni filium, Arbogaſtē & Eugenium tyrannos, mira celeritate uſus opprimit, unde merito Claudiani poetæ carmina in laudem Theodoſij extant:

Theodoſius imp.

O nimium dilecte deo, tibi militat æther,
Et coniurati ueniunt ad claſsica uenti.

Accedit Theodoſio ad diſciplinam militarem laus ingens, quo plurimū ualuit, & religionis. Nam cū Mediolani ingredi eccleſiam uellet myſteria uiſurus, prohibitus ob quoddā facinus (ut fieri ſolet) ab ingreſſu eccleſiæ, niſi pœniteret, ita æquo animo id tulit, ut ultro ipſi Ambroſio gratias egerit, atqꝗ pœnituerit. Huius uxor Flacilla fuit, ex qua Arcadium & Honoriū ſuſcepit. Iratus ſemel Theodoſius ꝙ Theſſalonicenſes in theatro militem occidiſſent: uel (ut alij uolunt) iudicē ſuum, ægre retentus à ſacerdotibus Italicis eſt, quo minus omnes Theſſalonicenſes occideret. Qui poſtea ad ſe redi ens, re cognita, & lachrymis pœnitentiā prope patrati ſceleris egit, & legem tulit, ut ſententiæ principum ſuper animaduerſione prolatæ, in tertiū diem differrētur, quo miſericordiæ uel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipſum, ſi quando ira percitus fuiſſet, hac deinceps cūctatione uſum, ut notas omnes literarum expreſſe recenſeret, quo interim iræ daretur locus. Affirmant quidam principem ipſum familiaritate cuiuſdam Iohannis monachi anachoretæ in Thebaide uſum, cuius conſilio tum bellum iū pacē gerebat. Theodoſius autem quinquageſimū ætatis agēs annum, Mediolani morit. Innocentius uero tanta imperij tranquillitate & benignitate principis uſus, multa ad religionem Chriſtianā pertinentia meditatus eſt. Conſtituit enim ut ſabbato ieiunium celebraretur, & ꝙ tali die Chriſtus in ſepulchro iacuiſſet, & ꝙ eius diſcipuli ieiunaſſent. De Iudæis quoque & paganis, deqꝗ monachis regulas quaſdam tulit. Cataphrygas autem hæreticos, quoꝝ autores fuere, Montanus, Priſcilla & Maximilla, ut ante dixi, ab urbe expulit, Theodoſio annuēte: uel in monaſteria (ut alij uolunt) relegauit. Præterea uero Pelagiū monachū & Cæleſtinum hæreſeos damnauit, & ꝙ liberū arbitrium diuinæ gratiæ anteferrent, & ꝙ dicerent ad implēda diuina iuſſa, uoluntatem per ſe ſufficientem eſſe. Cōtra hos quoque multa ſcripſit Auguſtinus. Pelagius autē in Britanniam proficiſcens, totam inſulam errore ſuo infecit, adiuuante Iuliano tanti mali comite & ſocio.

Theodoſius ab ingreſſu eccleſiæ prohibitus.

Pelagius & Cæleſtinus cōdēnātur.

Baſilicam uero Geruaſij & Protaſij dedicauit, Veſtinæ mulieris impenſa ſtructā & ornatā, diuenditis eius bonis ex teſtamento relictis iuſto precio. Templi dona hæc fuere: patenæ argenteæ duæ ſexaginta librarum, coronæ duodecim, ceroſtrata argētea quatuor. Ad ornatum baptiſterij ceruum obtulit quinqꝗ & uiginti librarum fundentē aquam, uas chriſmatis ex argento librarum quinque, ſcyphos duos argenteos anaglyphos uiginti librarum. Dos aūt templi erat domus ad baſilicā Blinā, balneū ad tēplū Mamuri, domus itē in cliuo Salutis balneatæ, fundus in agro Cluſino, alter fundus in agro fundāno. His addita dom⁹ Emeriti in cliuo mamertino, domus altera in uico lōgo. balneū quoqꝗ in eodē uico. Curā uero & adminiſtrationē huius baſilicæ & ſanctæ Hagnetis, Leopardo ac Paulino presbyteris cōmiſit. Hui⁹ tēporibus fuit Apollinari⁹ Laodiceæ Syriæ epiſcop⁹,

Apollinarius epiſcopus.

uir ſane in diſputando uehemens, & ita acutus, ut auſus ſit dicere, corpus, nō animam, à domino in diſpenſatione ſuſceptum. poſtea uero cum rationibus urgeretur, ait eum quidem habuiſſe animam, non tamē ex ea parte qua rationabilis eſt, ſed ex ea ſolum qua corpus uiuum reddit: ad ſupplementū uero rationabilis partis, ipſum uerbum dei fuiſſe perhibebat. Quæ quidem ſententia, & à Damaſo antea, & Petro Alexandrino epiſcopo exploſa eſt. Hinc Apollinariſtæ originē habuere. Martianus autē Barcilonæ urbis epiſcopus, caſtitate & eloquētia inſignis, bene cum fide ſenſit, & Nouarianos ſcriptis ſuis impugnauit. Cyrillus uero Hieroſolymitanus epiſcopus, ſæpe pulſus eccleſia, & receptus, ad extremū ſub Theodoſio principe annis octo epiſcopatū tenuit, multaq; ſcripſit. Euzoius item apud Theſpeſium rhetorem cū Gregorio Nazianzeno epiſcopo adoleſcens Cæſareæ eruditus, plurimo labore Origenis & Pamphili corruptam bibliothecā membranis inſtaurare conatus eſt. ſcripſit & ipſe multa. Eodē quoq; tempore Hieronymus presbyter in Bethleem habitans, ingenio ac facundia ſua Chriſti fidem mirum in modum auxit: quod etiam eius ſcripta declarant. Improbat item eo tempore in ſynodo Burdegalenſi Priſcilliani dogma, ſumptum ex gnoſticorū & Manichæorū hæreſi, de qua ſuperius diximus. Innocentius uero ubi per ſacros ordines quater in urbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, epiſcopos quatuor & quinquaginta creaſſet, moritur, ac ſepelit in cœmiterio ad urſum pileatū quinto calendas Auguſti. Sedit annis quindecim, mēſibus duobus, diebus quinq; & uiginti. Vacat tum ſedes dies duos & uiginti.

Apollinaristæ. Hieronymi habitatio.

SOZIMVS .I.

Sozimus natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodoſio, Arcadij & Honorij, q patri in imperio ſucceſſere, tēporibus fuit. Hi quidē gubernacula imperij ſuſcipientes, paribus auſpicijs illud rexere, diuiſis tantummodo adminiſtrationibus. Arcadius enim orientē, Honorius uero occidentē gubernabat, licet Theodoſius filijs adhuc adoleſcēribus tres duces reliquerit, q Romanum gubernarent imperium, Ruffinum qui orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem qui Aphricā regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, ſpretis paruulis, regnum occupare cōati ſunt. Gildoni res nouas in Aphrica molienti, Maſcezel frater eius crudelitatem ueritus, cum exercitu obuiam factus, hominē fundit fugatq;: qui uel dolore animi, uel ueneno nō ita multo poſt moritur. Idem quoque Maſcezel tanta uictoria elatus, cū nec deo nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Ruffinus uero ab Arcadio opprimitur, dum orietale imperiū conatur inuadere. Ingreſſus tum Italiam Rhadagaſus Gotthorum rex immaniſſimus, ferro ac flamma oīa uaſtabat. Verum Romani comparato exercitu, barbarum in feſulanis montibus opprimunt, duce Stilicone. Huic uero ſucceſſit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cum ſuperare poſſet, & fouit & iuuit. Verum poſtremo cū Alaricus in Galliam proficiſcens, cōcedendente eo loci ſedes ad incolēdū Honorio apud Polentiam conſediſſet, Saulum gēte & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immiſſum, quo fœdus turbaret, hoſtem ſenſit. Facile enim fuit, barbaros nil tale ſuſpicantes, & diem paſchæ obſeruātes, incautos perturbare. Verum ſequenti die ſumptis armis, & Saulum cū exercitu ad internecionem cædit, & omiſſa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus ſuperatis, urbem Romam poſt longam & grauem obſidionem capiunt, anno eiuſdem conditæ milleſimo ac centeſimo & ſexageſimo quarto: ſalutis uero Chriſtianæ, anno duodecimo & quadringenteſimo. Hac tamen moderatione Alaricus uſus eſt & clementia, ut ſuis mandauerit, à cæde & ſanguine quoad fieri poterat, abſtinerent: utq; cōfugientibus ad baſilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex uero tertia die ab urbe diſcedens, minus calamitatis quam putaretur perpeſſa (parū enim incen

Alij pan. Arcadius & Honorius.

dĳ ſenſerat) in Lucanos & Brutios proficiſcitur, ubi apud Conſentiam ut captã
& direptam, moritur. Cui ſtatim omniũ Gotthorum conſenſu Athaulphus ob
affinitatem & genus ſuccedit, quem quidem ad urbem Romam cum exercitu re
deuntẽ, Galla Placidia ſuperioris Theodoſĳ filia, eius uxor, ita placauit, ut à cæ
dibus & rapinis temperatum, & ſuis magiſtratibus urbs dimiſſa ſit. In animo cer
te ei prius fuerat, urbem Romam delere, ac nouam cõdere, eamq; Gotthiam ap
pellare, & imperatoribus nomen de ſe relinquere, ut non Auguſti deinceps, ſed
Athaulphi uocarentur. Mentẽ hominis Placidia nõ modo à tãto facinore auer
tit, uerumetiam fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodoſium iuniorẽ
compoſuit, Arcadĳ iam mortui filium. Sozimus autẽ in tanta rerum perturba
tione rem diuinam nunquam omiſit. Conſtituit enim ut diaconi dum celebrarẽ
tur, læuas tectas haberent linoſtimis. Conceſſit item, ut in parochĳs cerei ſancto
ſabbato benedici poſſent. Bibere aũt in publico clericis uetuit: In cellis fidelium,
id fieri poſſe non negauit. Vetuit etiã ne ſerui in clerum reciperentur, quod hui/
uſcemodi uiros liberos & integros eſſe oporteret. Aſciſcuntur nũc nõ modo ſer/
ui, & uulgo concepti ac nati, uerumetiam flagitioſi omnes ex flagitioſo quoq; ge
niti: quorũ ſceleribus eccleſia dei magnum aliquod incommodum tandẽ capiet.
Ferunt tum Sozimum miſiſſe ad Carthaginenſe conciliũ Fauſtinum epiſcopũ,
duosq; urbis Romæ presbyteros, ut oſtẽderet nil uſquam publice agi debere ſine
cõſenſu eccleſiæ Romanæ. Huius autẽ pontificatu fuit Lucius Arrianæ partis *Lucius*
epiſcopus, q uariarũ hypotheſeon libellos ſcripſit. Diodorus quoq; Tarſenſis epi *Arrianæ*
ſcopus, dũ Antiochiæ presbyter eſſet, multa tum ſcripſit, Euſebĳ ſententias, nõ *partis epi*
autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem ſecularium literatum. Scri *ſcopus.*
pſit & Tiberianus apologeticum ob ſuſpicionem hæreſeos, quia cum Priſcilliano *Tiberia-*
accuſabatur. Euagrius præterea acris & feruentis ingenĳ, uitã beati Antonĳ de *nus.*
græco Athanaſĳ, in ſermonem noſtrũ tranſtulit. Scripſit & Ambroſius Alexã *Euagrius.*
drinus auditor Didymi, in Appollinarium uolumen præclarum. Fuere tũ etiã
in precio Iohannes Cõſtantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illuſtres
epiſcopi. Hunc ego arbitror Iohannem Chryſoſtomum fuiſſe, qui ob elegantiã
dicendi hoc cognomentum merito adeptus eſt, quiq; Theodorum & Maximum
condiſcipulos ſuos ad fidem Chriſti traduxit, relictis præceptoribus Libanio &
Andragathio philoſopho. Interrogatus Libanius iã morti propinquus, quẽ po
tiſſimum in ſchola ſucceſſorem relinquere uellet, nõ aliũ quam Chryſoſtomum
dixit, niſi hominem Chriſtiani ad ſe traduxiſſent. Perlata tũ etiam ſunt ad Sozi
mum ſynodalia decreta, quibus cõfirmatis, pelagiana hæreſis ubiq; damnatur.
Sunt qui ſcribant & Petronium Bononienſem epiſcopum uirum ſanctiſſimũ,
& Poſſidonium Aphricæ prouinciæ epiſcopum, magnam ſanctitatis opinionem
de ſe tum concitaſſe. Scripſit & multa contra hæreſes Primaſius ad Fortunatũ
epiſcopum. Sunt qui ſcribant Probam Adelphi proconſulis uxorem, Centonas
Virgilĳ in laudem Chriſti tum compoſuiſſe. Hanc certe laudem quidã Eudo
xiæ aſſcribũt, Theodoſĳ iunioris uxori. Auguſtinus uero beati Ambroſĳ in fide *Auguſti-*
diſcipulus, homo certe omniũ q tũ fuere, doctiſſimus, Hippone in Aphrica epi *nus Hip*
ſcopus, fidem noſtrã ſcriptis & diſputationibus tum maxime tuebatur. At Sozi *ponenſis.*
mus creatis in urbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, epiſcopis octo, mo
rit, ac ſepelitur uia Tiburtina apud corpus beati Laurentĳ martyris ſeptimo ca
lendas Ianuarĳ. Sedit annũ unum, menſes tres, dies duodecim. Vacat tum ſedes
dies undecim.

BONIFACIVS .I.

BOnifacius natione Romanus, patre Iucundo presbytero, Honorĳ tempori *xliiĳ. põ*
bus fuit. Orta quidem tum in clero ſeditio eſt. Nã dũ Bonifacius in baſilica *tifex.* *Honorius imperat.*

Iulij, urbis Romæ epiſcop⁹ creať, Eulalius in Cõſtantiniana elect⁹, huic ſtatim
obijciť. Quod ubi Honorius, q̃ tum Mediolani erat, intellexiſſet, inſtante Placi
dia cum filio Valentiniano, ambo ab urbe pelluntť. Reuocatur tamen ſeptimo
menſe poſt Bonifacius, & ſolus urbis præſul conſtituitur. Interea uero mortuo
Athaulpho, Gotthorũ rex Vallias decernitur, qui dei iudicio perterritus, Placi
diam apud ſe tamen honeſte habitam, Honorio fratri reddidit, pacemq́ cum eo
datis lectiſſimis obſidibus inijt. Idem fecere Alani, Vandali & Suеui. Placidiam
uero Honorius Cõſtantio, quem Cæſarem declarauerat, in matrimonium collo
cat: unde Conſtãtius Valentinianũ filium ſuſcepit: quæ poſtea à fratre pulſa, ad
orientem cum filijs Honorio & Valentiniano proficiſcitur. Bonifacius autẽ põ
tifex tum conſtituit, ne mulier ulla aut monacha ſacratã pallam attrectaret, aut
thura contingeret: neve ſeruus aut obnoxius, uel obæratus, in clerũ reciperetur.
Cõdidit præterea oratorium in cœmiterio ſanctæ Felicitatis martyris, eiusq́ ſe
pulchrum ornauit marmoribus & argẽto. Nam & patenam argenteam dono de
dit librarum uiginti, & ſcyphum argenteum librarum decem, & corónas argen
teas tres, calices minores duos. Huius quoque pontificatum inſignem reddidere
multi præclari uiri, maxime uero Hieronymus presbyter, patre Euſebio natus
oppido Stridonis, q̃d à Gotthis euerſum, Dalmatiæ quondã Pannoniæq́ in fini
bus fuit. Quantum iſte iuuerit eccleſiam dei uita & ſcriptis, nõ attinet dicere, cũ
& uita eius ſanctiſſima omnibus præluceat, & ſcripta eius ita in precio & honore
ſint, ut nemo magis legatur, ab eruditis præſertim. Moritť autem Hieronymus
in Bethleem ætatis ſuæ anno lxxxxi. pridie calendas octobris. Laudať & Gelaſi
us Cæſareæ Palæſtinæ poſt Euzoiũ epiſcopus, uir accurati elegantisq́ ingenij.
Scripſit & hiſtoriam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & ſpiri-
tum ſanctũ Amphilochius eleganti ſtylo. Laudat & Sophroniũ Hieronymus,
quod de euerſione Serapis librum copioſe ac docte ſcripſerit. Aiunt & Lucianũ
presbyterum deo innuente, tum quidẽ reliquias Stephani protomartyris & Ga
malielis Pauli præceptoris inueniſſe, deq́ ea re ſermone Græco ad omnes eccleſi-
as ſcripſiſſe: quam ſcriptionem poſtea Abundius presbyter Hiſpanus latinam fe
cit ad Oroſium presbyterum. Sunt etiam q̃ huic ætati addant Iohannẽ Caſſia-
num & Maximinum uiros doctiſſimos. De Eutropio autẽ Auguſtini diſcipulo,
non ita ambigitur, qui hiſtoriæ Romanæ Epitomen fecit, ab urbe condita uſque
ad tempora ſua ſatis eleganti ſtylo & oratione. Scripſit & ad duas ſorores Chriſto
Iuuenalis episcopus
dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tum Con
ſtantinopolitanus epiſcopus erat. Fuit etiã in precio Heros uir ſanctus, ac beati
Martini diſcipulus, Arelatenſis epiſcopus iniuria pulſus. Bonifacius autẽ ubi ex
ſacris ordinibus ſemel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, epiſcopos ſex
& triginta creaſſet, moritur, ac uia Salaria ſepelitur apud corpus ſanctæ Felicita
tis martyris octauo calẽdas nouẽbris. Sedit annis tribus, mẽſibus octo, diebus ſe
Eulalius reuocatur.
ptem. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium ſtatim ad urbẽ reuocant, q̃
uel indignatione, uel contemptu rerum humanarũ reuocationem ſpernens, anno
poſt Bonifacium moritur. Vacat tum ſedes dies nouem.

xlv. põt.

CAELESTINVS .I.

Theodoſius iunior.

CAeleſtinus natione Cãpanus, Theodoſii iunioris temporibus fuit. Hic enĩ
mortuo Honorio principe clariſſimo, Valentinianũ Placidiæ amitæ ſuæ fi
lium Cæſarem creatum, ad regendum occidentale imperium mittit. Qui ſtatim
totius Italiæ conſenſu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam
Iohannes tyrannus
ſuſcipiens, hoſtes Romani nominis, maxime uero Iohannẽ tyrannum, mira felici
tate in Italia compeſcuit. Interea uero Vuandalorum, Alemannorum, & Got-

thorum effera gens, ab Hiſpania in Aphricā Genſerico rege traijciens, prouinci
am ferro ac flamma depopulata, fidem quoque catholicā Arriana impietate fœ
dauit, pulſis etiam in exilium quibuſdam epiſcopis bene ſentientibus, in qua per
turbatione beatus Auguſtinus Hipponenſis epiſcopus, tertio obſidionis menſe, Auguſti-
quinto calendas ſeptembris moritur, ſeptimo & lxx. ætatis anno. Vuandali au nus mori
tem capta Carthagine in Siciliam traijcientes, inſulam depopulantur & uaſtāt. tur.
Idem fecere Pictaui & Scoti, inſulam Britanniam occupantes. Accitus autem à
Britannis in auxilium Aetius patritius, uir bellicis artibus inſignis, nō modo la
borantibus auxilium nō fert, uerumetiam regnandi cupidus, Hunnos ad inua
dendā Italiam ſolicitat. Vnde Britanni ab Aetio deſtituti, ab anglis auxilium
petiere, quos hoſtes deinceps, non auxiliares ſenſere. Ab his enim oppreſſi, & pa
triam ſimul & nomē amiſere. Interim uero Theodoſio Cōſtantinopoli mortuo, ſe
ptimo & uigeſimo imperij ſui ac patrui Honorij āno. Bleda & Attila fratres Hū *Belda
norū reges. Illiricum ingreſſi, omnia incendunt & uaſtant. At Cœleſtinus diui
no cultui intentus, conſtituit ut pſalmi Dauid ante ſacrificiū antiphonatim ab
omnibus canerentur, quod ante fieri nō conſueuerat. Perlecta enim epiſtola &
euangelio, finis ſacrificio imponebatur. Refert Martinus Caſſinas, Iudica me de
us & diſcerne cauſam meam, quod in principio ſacrificij dicitur, eius inuentū fu
iſſe. Gradualeq́ que huic aſſcribitur. Multa præterea cōſtituit de omni eccleſia,
quæ tum in archiuis legebantur. Dedicauit & baſilicā Iuliam, cui etiam hæc do
na obtulit, patenam argenteā librarum v. & xx. ſcyphos ij. argenteos xx. libra
rum: aquamanulos argenteos xx. librarū, candelabra argentea duo lx. librarū,
cantharos, ceroſtrata ænea quatuor & uiginti magni ponderis. Neſtorius autem Neſtorius
Conſtantinopolitanus epiſcopus, nouum tum errorem inducere conatus eſt. Conſtanti
Prædicabat enim Chriſtum ex Maria hominē tantum, & non deum natū, atq; nop.
diuinitatem collatam eſſe ꝑ meritis, cui impietati & Cyrillus Alexandrinus epi
ſcopus, & Cæleſtinus pontifex, mirum in modū aduerſati ſunt. Nā habita apud
Epheſum ſynodo cc. epiſcoporum, impius Neſtorius cum hæreſi nominis ſui,
cumq; Pelagianis omnibus, q dogma illud prope conatum iuuabant, omnium
conſenſu xij. canonibus eorum ſtultitiam impugnantibus damnant. Præterea
Germanum Antiſiodorenſem epiſcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis
hæreticis, inſulares ad catholicam fidem redigeret. Miſit ad Scotos Chriſti fidē
optantes Palladium, quem ipſe epiſcopum creauerat. Huius certe atque ſuorum
opera, magna pars occidentis ad ueram Chriſti fidem conuerſa eſt. Ferunt hoc
tempore diabolum perſonam Moyſi indutum, multos Iudæos decepiſſe, dum Diabolus
eos ex Creta in terram promiſſionis ad ſimilitudinem hiſtoriæ ueteris ſicco pe ꝑſonam
de per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falſum Moyſen ſecuti, in Moſi
undis periere. Aiunt autem illos ſolos euaſiſſe, qui tum CHRISTVM indutus.
uerum eſſe deum credidere. At Cæleſtinus ubi ex ſacris ordinibus ter in ur
be menſe decembri habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim,
epiſcopos duos & lx. creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Priſcillæ uia
ſalaria octauo idus Aprilis. Conſederat annis viij. menſibus x. diebus xviij. Va
cat tum ſedes dies unum & uiginti.

SIXTVS .III.

xlvi. pōt.

Sixtus III. natione Romanus, patre Sixto, Valētiniani tēpora attigit, q occi
dētalis imperij gubernator, pacē cū Gēſerico Vuandalorū rege iniit, ac certis
finibus Africā ſibi ac Genſerico diuiſam, Vuandalis incolendā dedit. Suborna
tus deinde Genſericus ab Arrianis, eorū impietatē extollens, uarijs terroribus epi Valētini
ſcopos noſtros perſequit. Interī uero dū Valentinianus Cōſtantinopolim profi anus imp

ciſcitur,& Theodoſii filiā in uxorē ducit, Vuandali Gēſerico duce Carthaginē
rege capiunt ac diripiūt, anno quingenteſimo & lxxxiiij. poſteaq̃ Romanorum
eſſe cœperat. Dum hæc autē in Aphrica gererēt̃ur, Attila cū Belda fratre Hun
noꝝ reges, non cōtenti occupaſſe Pannonias, Macedoniam, Myſiam, Achaiā
& utraſq; Thracias ferro ac flāma deuaſtat, Beldāq; fratrē obtrūcat, quo ſolus rē
gno potiret̃. Inde urto animos ſumens ad occupandū occidentale imperiū, copi
as undique celeriter colligit, atq; iter ſtari carpit. Quod ubi Aetius intellexiſſet,
legatos de pace ſtatim Tholaſſam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœde
ra ita ſunt inita, ut communi impenſa & paribus copijs bellū cōtra Attilā gere
retur. Romanoꝝ ac Theodorici auxiliares copiæ fuere, Alani, Burgundiones,
Franci, Saxones, atq; om̃es fere occidenrales populi. Tandem uero ſuperuenien
te Attila in cāpis carelaunicis, magno ardore animorum prælīū utrinque com
mittit̃. Pugnarum erat aliquandiu atque acriter, cum uox ſuperueniens incerto
autore, certamini finem impoſuit. Ad centum & octoginta millia hominum in
eo prælio urtinq; cecidiſſe cōſtat, neutio inclinante acie, aut cedente. Ferunt ra/
men Theodoricum Thuriſmundi regis patrē, eo prælio cecidiſſe. At Sixtus pon
tificatum iniens, à Baſſo quodam reus in iudicium accerſit̃. Hic autem congre/
gata ſeptem & quinquaginta epiſcoporum ſynodo, ita cauſam dixit ut ab omni
bus uno cōſenſu abſolueretur. Damnatur Baſſus calumniator iniquus, annuen
te Valētiniano & Placidia eius marre: in exiliumq; mittit̃, ita tamen, ut ultimo
die uiaticum ei ob pietatem eccleſiæ non negaretur. Eius autem prædia nō fiſco,
ſed eccleſiæ aſſcribuntur. Aiunt Baſſum poſt exilium non multum uixiſſe, tertio
enim menſe diem extremum obijt: cuius corpus Sixtus epiſcopus linteaminibus
inuolutum, & aromatibus conſperſum, proprijs manibus ad ſanctum Petrum ſe
peliuit in loculis parentum. Aedificauit aūt Sixtus baſilicam beatæ Mariæ uir
ginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabat̃ iuxta macellū Libyæ. Accepit
deinde nomē ad Præſepe: poſtremo uero ſancta Maria maior, uocata eſt. Sixtū
autem huius templi autorem fuiſſe, titulus ipſe in frontiſpicio primi fornicis de/
clarat his uerbis: Xyxtus epiſcopus plebi dei. Per x em̃ in principio & y. ſcribit̃
Græca orthographia, licet noſtra ætas cōſuetudini ſeruiens, Sixtum ſcribat per
s & iora. Huic quoq; remplo idem pontifex hæc dona obtulit, altare argenteum
puriſſimum, cccc. librarū, patenas argenteas tres, c. & xx. librarum, ſcyphos ar
genreos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & uiginti, cādelabra ar
gētea tria, thymiamatatium librarum quindecim, fundum Scauri in agro caie
tano, fundum Sceleris, ceruum argenteum fundentem aquam in fontē baptiſte
rij. Ornauit & ambonē eccleſiæ porphyreticis lapidibus, quem nos ſuggeſtū ap/
pellamus, ubi euangeliū & epiſtola canitur. Præterea uero rogatu Sixti Valentī
nianus templa quædam ſanctorum mirifice excoluit. Nam & ſupra cōfeſſionem
beati Petri auream ſaluatoris imaginem gemmis aureis diſtinctā collocauit, &
faſtigium argenteū baſilicæ Cōſtantinianæ à barbaris ſublatum reſtituit. Orna
uit & confeſſionem beati Petri ex argento. Aiunt præterea huius temporibus Pe
trum epiſcopum natione Illyricum, ædificaſſe templum diuæ Sabinæ in monte
Auētino nō lōge à monaſterio ſancti Bonifacij, in q̃ diuus Alexius iacet. Quod
ego factum Cæleſtini primi tempore crediderim, ut etiam carmina heroica indi
cant, quæ adhuc leguntur his fere uerbis:

Culmen apoſtolicum cum Cæleſtinus haberet,
Primus & in toto fulgeret epiſcopus orbe,
Hæc quæ miraris, fundauit presbyter urbis,
Illyrica de gente Petrus, uir nomine tanto

Dignus, ab exortu Chriſti nutritus in aula.
Paupertas locuples, ſibi pauper, qui bona uitæ
Præſentis fugiens, meruit ſperare futura.

Sunt etiam qui ſcribant huius tēporibus fuiſſe Euſebium Cremonenſem & Phi
lippum Hieronymi diſcipulos, qui pleraq; eleganti oratione ſcripſere. Laudatur
& Eucherius Lugdunenſis epiſcopus doctrina dicendi copia. Non improbatur
poſtremo Hilarius Arelatenſis epiſcopus, uir ſanctitate & doctrina ea tēpeſtate
inſignis. Sixtus autem cū omnia quæ habuerat, aut in ædificijs & ornamentis
eccleſiarū, aut pauperib9 erogaſſet, creatis presbyteris octo & uigīti, diaconis du
odecim, epiſcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac ſepelitur in crypta uia ti
burtinæ apud corpus beati Laurentij. Sedit autē annis viij. dieb9 xviij. Vacat
tum ſedes dies duos & uiginti.

LEO, .I. xlvij pō.

LEo natione Tuſcus, patre Quintiano, eo tempore fuit, q̄ Attila à pugna ca
telaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copijs, Italiā hoſtili ma
nu ingreſſus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ poſitam, triennio obſe
dit. Verum cū iam deſperatis rebus in eo eſſet ut ſtatiua moueret, uidiſſetq; cico
nias ex urbe in agros pullos ſuos deferentes, auſpicio motus, adhibitis machinis,
miſeram ciuitatem acriter oppugnatam, tandē capit, diripit & incendit: nec ul
li generi hominum parcit, flagellū dei ſe uocitās. Inde Hunni ueluti ruptis clau Attila flagellū dei.
ſtris, per totam Venetiam ſeſe effundentes, urbes omnes occupant, Mediolanū
ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romam infeſtis ſignis, cum eo loci cōſediſ
ſet, ubi Mintius Padum influit, amnē traiecturus, uir ſanctiſſimus Leo pōtifex
calamitatē Italiæ & urbis Romæ miſeratus, adhortante etiam Valentiniano, ei
fit obuiam, perſuadetq; Alarici exemplo, qui ſtatim dei iudicio poſt captā urbē
mortuus eſt, ne ultra progrediatur. Monitis pōtificis optimi obtemperās Attila,
quod dum ſimul loquerentur, cernere duos uiros ſupra caput ſuum ſtrictos tenen
tes gladios, ac mortē minitantes, niſi pareret, uiſus eſt: Ii Petrus & Paulus apoſto
li putati ſunt, inde mouens, Pānonias repetit: ubi non ita multo poſt, effundente
ſe ubertim propter ebrietatem e naribus ſanguine, moritur. Leo uero ad urbē
rediens, totus ad confirmandam catholicam fidem conuertitur, quæ tum potiſſi
mū à multis hæreticis impugnabatur, maxime autem à Neſtorianis & Eutychi
anis. Neſtorius enim Conſtantinopolitanus epiſcopus, uirginem non dei, ſed ho
minis tantummodo genitricem dixit, ut aliam carnis, aliam diuinitatis perſonā
faceret, & ſeiunctim alterū eſſe dei filium, alterum hominis oſtēderet. Eutyches
autem Conſtantinopolitanus abbas, ne ſentire cum Neſtorio uideretur, diuinā
cum humana natura in idem cōpoſitū cecidiſſe affirmabat, unumq; factum, nec
ullo modo inter ſe diſtingui debere. Hanc hæreſim cū Flauianus Cōſtātinopo
litanus epiſcopus damnaſſet, Theodoſio annuente, ſynodus Epheſina indicitur,
in qua Dioſcoro Alexandrino epiſcopo præſidente, Eutyches reſtituiē, Flauia
nus uero damnaē. At Leo, mortuo Theodoſio, in eiuſq; locū ſuffecto Marciano
principe catholico, cōciliū Chalcedonē ſe indicit, in quo ſexcentorū & triginta
epiſcoporū autoritate decerniē credendū duas naturas in Chr̄o fuiſſe: utq; unus
idēq; Chriſtus deus & homo crederetur, ac ſtatim Neſtorius & Eutychius neſan Neſtorius Conſtātinopolitanus epiſcopus.
dus Manichæorū præſul dānarentur. Cōbuſti etiā publice ſunt Manichæorū li
bri, calcata & depreſſa eſt Dioſcori ſuperbia atq; hæreſis. Interim uero mortuo à
ſuis Valētiniano, Maxim9 tyrān9 imperiū occupat, Eudoxāq; quondā Valēti
niani uxorē, ſibi uiolētis nuptijs adiūgit. Hāc ob rē Vuādali ex Aphrica acciti,

Gēſerico duce Romā hoſtili manu ingreſſi, Maximū in illo tumultu ab Vrſo mi
lite Romano occiſum, in Tiberim proijciunt, urbem diripiunt atq; incendūt, tē
pla & ſacraria ſpoliant, nec Leonem pontificem exaudiunt clamantem & dicen
tem, ut urbi & templis parcentes, prædam ꝗ uellent abigerent. Abeuntes quar
todecimo die poſt urbem captam, atq; Eudoxam cum filia & ingenti captiuorū
numero ſecum trahentes, in Aphricam reuertunt. At Leo ad reparandā urbē
& templa conuerſus, Demetriam ancillam dei impulit, ut baſilicā beato Stepha
no uia latina tertio ab urbe miliario in fundo ſuo conderet. Ipſe uero in honorē be
ati Cornelij epiſcopi baſilicā uia appia ædificauit. Templa diſtracta reſtituit, ſa
crorum uaſa comminuta aut ablata uel denuo renouauit, uel ex integro ꝗad fie
ri potuit reſtituit. Cameras præterea treis cōdidit in tribus baſilicis, Iohānis, Pe
tri ac Pauli. Sepulchris quoq; apoſtolorū cuſtodes addidit ex clero Romano: hos
cubicularios appellauit. Præterea uero monaſterium prope ſanctum Petrum cō
didit, conſtituitq; ut intra actionem myſterij diceretur: HOC ſanctum ſacrifi
ciū &c. ne ve ulla monacha uelamen capitis benedictum acciperet, niſi approba

Acephalorum hæreſis.

tum fuiſſet, eam quadraginta annis caſte & integre uixiſſe. Dum autē his curis
uir ſanctus intentus eſſet, ſubito exorta eſt Acephalorū hæreſis: q ideo Acepha
li uocati ſunt, quia ſine cerebro & ſine autore habebant. Hi autem Chalcedonen
ſe concilium improbant, proprietatem duarum ſubſtantiarū in Chriſto negant,
unam tantum in eiuſdem perſona naturam prædicantes: quam quidē hæreſim
epiſtolis ſuis eleganter & docte ad Chriſti fideles ſcriptis acerrime confutauit.
Sunt q ſcribant Paulinum Nolanæ urbis epiſcopum, Proſperum Aquitanū ui
rum doctum, Mamercū Viennenſem epiſcopum, in precio tum fuiſſe. Primus
enī Mamercus (ut aiunt) ſupplicationes, quas Græci litaneias uocāt, inſtituit ob
frequentes terræmotus, q tum maxime Gallias uexabant. Leo poſtremo creatis
ex inſtitutione ſacrorū lxxxi. presbyteris, diaconis xxxi. epiſcopis ſex & lxxx. mo
ritur, ac ſepelit apud ſanctū Petrum in Vaticano iiij. idus Aprilis. Sedit annis
uno & uiginti, menſe uno, diebus tredecim. Vacat tum ſedes dies octo.

HILARIVS .I.

xlviij. pontifex.

Hilarius natione Sardus, patre Criſpino, ad Leonis tēpora peruenit. Leo enī
primus ex Græca natione, in locū Marciani imperatoris demortui ſuffici

Leo primus imp.

tur, qui ſtatim filium ſuum eiuſdem nominis, Auguſtum creat. Sub hoc quidē
imperatore reſpublica Romana magnas calamitates paſſa eſt, ſubortis qbuſdā
tyrannis imperiū uſurpare conantibus. Hac uero opportunitate illectus Genſe
ricus Vuandalorū rex, ex Aphrica in Italiā ſtatim nauigat, Romanum imperi
um inuaſurus. Quod ubi intellexit Leo, Baſilicū patricium cū ualida claſſe in
auxiliū Anthemij principis Romani mittit. Hi cōiunctis copijs & animis ad Po
puloniam Genſerico fiunt obuiam, hominemq; claſſe decernere impellunt: qui
quidē ſuperatus ingenti clade, turpi fuga in Aphricā redijt. Vexare interea ur
bem Romam parabat Ricimer ille patricius, q Biorgum Alanorū regē in mon
tibus Tridētinis ſuperauerat, elatus tāta uictoria, ni Epiphanius Ticiēſis epiſco
pus, hominē Anthemio urbem defendenti conciliaſſet. Hilarius autem in tanta
perturbatione rerum, diuinam rē intermiſit nunquā. Præterea uero inſtituit, ne
pontifices deinceps ſucceſſorem ſibi deligerent, quæ inſtitutio ad omnes eccleſia
ſticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per uniuerſum orbem ſparſit. Epi
ſtolas quoque conſcripſit de fide catholica, tres ſynodos confirmantes, Nicenam,
Epheſinā, & Chalcedonenſem, quibus item Eutychem, Neſtorium, & Dioſco/
rum cum ſectatoribus damnat. In baptiſterio aūt Conſtantinianæ baſilicæ tria
oratoria ædificauit, auro & præcioſis lapidibus diſtincta, tribus ſanctis dedica/
cata, Iohanni baptiſtæ, Iohanni euangeliſtæ, & ſanctæ crucis: quorum ianuæ erāt

æneæ argento cælato clauſæ. In oratorio aūt [illegible] erat lignum crucis auro clau
ſum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci agnus aureus duarum librarum in co
lumna onychina. ante oratoriū erant columnæ miræ magnitudinis, quæ dicun
tur hecaton. In fonte Iohannis erat lucerna aurea librarū decem: cerui argentei
tres, octoginta librarū, aquam fundentes, columba aurea duarum librarū. Addi
dit & oratoriū ſancti Stephani baptiſterio lateranenſi. Duas quoq; bibliothecas
apud eundem locū ædificauit. Ad Lunā uero, monaſterium in urbe ſtruxit.
Omitto dona templis oblata, quæ quidem prope infinita fuere, ex auro, argento,
marmoribus & gemmis. Sunt qui ſcribant, Germanum Altiſiodorēſem & Lu
pum* Trecharenſem epiſcopos, huius temporibus fuiſſe, qui tum multū iuuere *Trecaſſinum.
Chriſtianam fidem, gentilium ac Pelagianorum opera plurimum labefactatā.
Gennadius præterea Conſtantinopolitanus epiſcopus, ingenio, doctrina, & mo Gennadius epiſcopus.
ribus eccleſiæ catholicæ multū profuit. Victorinus autem natione Aquitanus
arithmeticus inſignis, rationē paſchæ ad curſum lunæ tum redegit, Euſebium Victorinus Aquitanus.
& Theophilum ea in re ſuperās. Sunt qui Merlinum Anglum uatē inſignem
his temporibus aſſcribāt, de quo plura fortaſſe, quam ſatis eſt ſcribuntur. Hilari
us autem ubi ea peregiſſet, quæ ad optimū pōtificem pertinebant, tum in extru Merlinus uates.
endis templis ornandisq;, tum etiā docendo, admonendo, caſtigando, eleemoſy
nas ue ubi erat opus præbendo, moritur, creatis prius de more quinq; & uiginti
presbyteris, diaconis quinque, epiſcopis duobus & uiginti. Sepelitur autem in
crypta ſancti Laurentij apud corpus beati Sixti. Sedit annos ſeptē, menſes tres,
dies decem. Vacat tum ſedes dies decem.

SIMPLICIVS .I.

xlix. pōt.

SImplicius patria Tiburtinus, patre caſtino, imperante Leone ſecundo & Ze
none fuit. Nam Leo primus ualetudine correptus, Leonē ſecundū ex Ma/
riagene ſorore ſua nepotem, & Zenonis Iſaurici filium, ſucceſſorem imperij deſi/ Leo ſecundus & Zeno imp.
gnauit: qui non ita multo poſt graui morbo oppreſſus, cum finē uitæ ſibi adeſſe
cerneret patri Zenoni imperiū reliquit. Interim uero Odoacer cū maxima Tu/
cilingorum & Herulorum manu Italiā ingreſſus, Oreſtē patricium apud Tici/
num ſuperatum & captum, Placentiæ inſpectante exercitu interficit. At Zeno
calamitates Italiæ miſeratus, Theodoricum Gotthorum regē iam antea apud ſe
in honore habitum, contra Odoacrem cum ingētibus copijs in Italiam propere
mittit, qui ducis Odoacris nō procul Aquilea ad Sōtium amnem graui prælio
ſuperat. Eadem quoque fortuna contra Odoacrem ſæpius uſus, hominem trien
nio Rauenna obſeſſum eo perpulit, hortante etiam Iohanne epiſcopo, ut ſe impe
rij ſocium acciperet. Verum ſequenti die cum filio contra datam fidem interfici
tur, unde ſtatim nemine aduerſante Theodoricus totius Italiæ imperio potitus ē.
Simplicius autem uir ſanctiſſimus has baſilicas interim dedicat, baſilicam Ste/
phani protomartyris in Cælio mōte, baſilicam Andreæ apoſtoli nō longe à tem
plo ſanctæ Mariæ maioris, in qua adhuc ueſtigia quædā antiquitatis apparent,
quæ perſæpe flendo etiam inſpexi ob incuriam eorum, quibus ipſa templa iam
ruinam minātia, commiſſa ſunt. Hoc autem in templo hæc carmina legiſſe me
memini muſiuo opere deſcripta:

Hæc tibi mens ualide decreuit prædia Chriſte,
Cui teſtator opes detulit ille ſuas:
Simpliciusq; papa ſacris cæleſtibus aptans,
Effecit uere muneris eſſe tui:
Et quod apoſtolici deeſſent limina nobis,

Martyris Andreæ nomine compoſuit.
Vtitur hæc hæres titulis eccleſia iuſtis,
Succedensq́; domo myſtica iura locat.
Plebs deuota ueni, perq́; hæc commercia diſce
Terreno cenſu regna ſuperna peti.

Dedicat & aliam baſilicã Stephani Simplicius apud ſanctũ Laurentium. Baſi
licam quoq; Vinianæ martyris ad palatiũ Lucianum, ubi corpus uirginis repo
ſitum eſt. Hebdomadas quoq; inſtituit, ut presbyteri, tum ad Petri, tũ ad Pauli,
tum ad Laurentij martyris templa uiciſſim manerent propter pœnitentes &
baptiſmum requirentes. Vrbem præterea presbyteris in quinq; regiones diuiſis,
prima erat Petri, ſecunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Iohannis lateranenſis,
quinta ſanctæ Mariæ maioris. Inſtituit poſtremo, ne clericꝰ ullus poſſeſſionẽ be
neficij à laico recognoſceret, quod poſtea à Gregorio & alijs pontificibus cõfirma
tum eſt. Romam autem ſedem eſſe primam omnium eccleſiarũ, declarant Aca
cij epiſcopi Conſtantinopolitani, & Timothei uiri doctiſſimi ſcripta, quibus ro/
gatur Simplicius pontifex magnus, ut Petrum Alexandrinũ epiſcopum Euty
chetis imitatorem, hæreſeos damnet. Quod etiam factũ eſt, hac cõditione tamẽ,
ut pœnitenti tempus aſſcriberetur. Sunt qui dicant huius temporibus fuiſſe Re
migium Remenſem epiſcopum uirum ſanctiſſimum, qui Clodeueum (ut hiſto/
riæ referunt) regem Francorum baptiſauit. Scripſit etiam multa eo tempore cõ
tra Eutychetem Theodorus Syriæ epiſcopus: edidit & decẽ libros eccleſiaſticæ
hiſtoriæ, Euſebiũ Cæſarienſem imitatus. Tum uero omnes fere Aegyptij decli/
narũt in Dioſcori hæretici errorem, de quo multa ſuperius diximus. Vexauit &
catholicos in Aphrica Himericꝰ Vuandalorũ rex, Arrianos imitatus. Quãob
rem Eudoxa Theodoſii neptis, mulier catholica eius uxor, ſimulãs ſe Hieroſoly
mã uoti cauſa iturã, à marito hæretico diſcedens, Hieroſolymis poſt longã pere/
grinationem, & mulieri præſertim grauẽ, morit. Ferunt ea tempeſtate & Eliſei
oſſa in Alexandriam tranſlata eſſe, & corpus Barnabæ apoſtoli cũ euangelio ei/
us manu ſcripto, repertum. At Simplicius cum eccleſiam Romanam nõ inſtitu
tis ſolum, uerum etiam donis auxiſſet, creaſſetq; ex ordine ſacrorum presbyteros
octo & quinquaginta, diaconos undecim, epiſcopos ſex & octogita, moritur, ac
ſepelitur in Petri baſilica ſexto nonas Martij. Sedit aũt annos qndecim, menſem
unum, dies ſeptem. Vacat tum ſedes dies ſex & uiginti.

FELIX .III.

I. põtifex FElix tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Faſciolæ, à
rege Odoacre, q annis quatuordecim Italiæ imperauerat, uſq; ad Theodori
Odoacer cum peruenit. Qui etſi Rauennam ſedem regni feciſſet, tamen urbem Romã q̃
ad fieri potuit, exornauit. Nam & ſepulchrum Octauij inſtaurauit, & ſpectacula
de more exhibuit, & ædificia ac baſilicas pleraſq; reſtituit, nihilq; omiſit quod ad
optimum principem pertineret. Atuero ut regnum aliquando ſtabiliret, & Clo
douei Franciæ regis filiã Andefledam in uxorem duxit, & ſororem Honorico
Vuandalorum, & filiarũ ſuarum alteram Alarico Veſogotthorum, alterã Gun
dibato in matrimonium collocauit. Felix autẽ tum maxime intellexerat Petrũ
Eutychianum, quẽ ante diximus ob hæreſim in exilium pulſum, inſtigãte Aca
cio, tunc demum ab eodem reuocatum eſſe. Quare ſanctus pontifex fraudẽ ſub
eſſe ueritus, ex autoritate ſedis apoſtolicæ concilio bene ſentientiũ approbata, Pe
trum & Acaciũ damnat. Poſt annos uero tres cum Zeno fidẽ faceret hos homi
nes pœnitere, Felix eo miſit epiſcopos duos, Meſſenum & Vitalem, q re cognita

damnatos abſoluerent. Hiitaq; Heracleã ciuitatẽ ingreſſi, pecunia corrupti, ni
hil ex ſentẽtia Felicis egere. unde pontifex merito indignatus, habita de more ſy
nodo, hos ut præuaricatores & Simoniacos à cõmunione deiecit. Meſſeno tamen
pœnitentiæ tempus aſſcriptum eſt, quia errorem ſuum faſſus eſt, pœnitẽdiq; tem
pus petĳt. Idem quoq; Felix baſilicã ſancti Agapeti ædificauit non longe à baſili
ca Laurentĳ martyris. Conſtituit itẽ, ut eccleſiæ nõ niſi ab epiſcopis cõſecraren
tur. Aiunt autem huius tempore Theodorum presbyterum Græcum, libr: cõ
tra hæreticos ſcripſiſſe de conuenientia ueteris ac noui teſtameti. Sunt etiam qui *Theodorus presbyter.*
huic ætati aſſcribant Iohannem Damaſcenum, uirum doctiſſimum ac theologũ
inſignem. Hic enim librum ſententiarum compoſuit, in quo Gregorium Naziã
zenum, Gregorium Niſenum, Didymũ Alexandrinũ imitatus eſt, libros quoq;
medicæ artis compoſuit, qbus morborum cauſam & medelas deſcribit. At Felix
cum ex inſtitutione ſacrorum odinum, quos in urbe Roma menſe decembri bis
habuit, presbyteros octo & uiginti, diaconos quinq;, epiſcopos triginta creaſſet,
moritur, ſepelitur in Pauli baſilica. Sedit annos octo, mẽſes xi. dies x. & ſeptem.
Vacat tum ſedes dies quinque.

GELASIVS .I.

GElaſius natione Aphet, patre Valerio, eo tẽpore fuit quo Theodoricus Clo *li. pont.*
doueo ſocero ſuo Francorum regi bellum intulit, quod Alaricum generum
Veſogotthorum regem, in agro Volgadenſi interfeciſſet, Vaſconiamq; occupaſ
ſet, uterq; affinis erat. Iuſtior habebatur Alarici cauſa, unde ſocerũ genero prætu
lit. Superatis itaq; Francis ingenti prælio, Vaſconiã recipit, receptamq; pro Al
marico Alarici filio, donec adoleſceret gubernat. Idẽ Theodoricus, Siciliã, Dal
matiam, Liburniam, Illyricum, Narbonenſem Galliã, Burgundiam ſuo regno
adiecit. Tridentum urbẽ in alpibus muro cinxit, & Italiã ab externo hoſte tuta
tus eſt, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud prætoriam Auguſtã,
quorum regem adhuc adoleſcentem in adoptionem ſuſceperat. Gelaſius autem
Manichæos in urbe deprehenſos exilio damnat, eorumq; libros apud baſilicã di
uæ Mariæ publice cõburit. Inſtante præterea ſynodo, cognita Meſſeni pœnitẽ
tia, eum libello prius ſatis facientem, purgatũ eccleſiæ ſuæ reſtituit. Cũ uero intel
lexiſſet Petri & Acacĳ ſeditionib9 multa flagitia & parricidia in eccleſiis Græciæ
committi, confeſtim eo miſit, qui hos ſi non ſtatim pœniterent, in perpetuum da
mnarent. Erat autẽ conſuetudo primitiuæ eccleſiæ, diutius expectare ad gremi
um pietatis ſuæ aliquando redituros. Cõfugerat tũ Iohannes Alexandrinus epi
ſcopus, uir catholicus illorum ſeditionibus uexatus, ad pontificem Romanũ, à
quo perbenigne & comiter ſuſceptus eſt. Dedicauit Gelaſius eccleſiã Enphemiæ
martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & baſilicam ſanctor: Nicãdri & Eleu
therĳ uia lauicana, & baſilicã ſanctæ Mariæ uia Laurentina in fundo Criſpi ui
geſimo ab urbe lapide. Clerũ quoque amauit & auxit. Pauperes ſemper mira be
neuolentia & charitate complexus eſt. Ciuitatem Romanã à multis periculis li
berauit, maxime uero ab inopia rerũ & fame. Hymnos etiam compoſuit ad imi
tationem beati Ambroſii. edidit & libros quinq; contra Eutychen & Neſtoriũ:
Duos item contra Arriũ. Orationes habuit elegantes & graues. Epiſtolas præte
rea ad amicos & domeſticos fidei ſcripſit, nõ minus graues quàm doctas: quæ ope
ra in publicis bibliothecis tũ legebantur. Sunt qui ſcribant Gelaſiũ excommu
nicaſſe Anaſtaſium imperatorem Conſtantinopolitanum, Zenonis ſucceſſorẽ,
quod hæreticis & Acacio faueret: unde conſtat imperatorem errantem in fide & *Anaſtaſ. imperato.*
monitum, ſi non paruerit, à pontifice Romano excommunicari poſſe. Eadẽ au
toritate uſus eſt etiam contra Vuandalos eorumq; regem, q Arriana infecti hæ
reſi, catholicos cruciatibus & supplicĳs perſequebãtur. Fuere etiã in primo huius

pontificis tempore Germanus & Epiphanius, quorum alter Ticinenſis, alter uero Campanus epiſcopus fuit. Hi multũ autoritate & ſanctitate ſua Italiam à barbaris uexatam iuuere, orationibus & blandicijs barbarorũ corda molliẽtes. Multũ præterea tũ in Gallia profecere, & Lannociatus abbas Carnotenſis, & Aurelianus & Mezentius Pictauienſis uiri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Frãciæ, ac Grocildim eius uxorem eo perpulere, ut Christianiſſimi fierent, & fidẽ catholicam ubiq; tutarentur. Sunt q hanc laudẽ Remigio uiro ſanctiſſimo aſcribant. Gelaſius autẽ poſteaquam presbyteros duos & triginta, diaconos duos, epiſcopos ſeptẽ & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica beati Petri apoſtoli xi. calendas decembris. Sedit annis quatuor, menſibus octo, diebus decem & ſeptem. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

liij. pont. ANASTASIVS .II.

Anaſtaſi/us imp. ANaſtaſius ſecundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anaſtaſio imperãte fuit, quo tẽpore Tranſamundus Vuandalorum rex, & catholicas eccleſias claudit, & centum ac uiginti epiſcopos exulatum in Sardiniam mittit. Ferũt tũ

Olympi9 de cælo tactus. apud Carthaginem Olympium quendam Arrianũ epiſcopũ, ſanctam trinitatem publice in balneis deteſtantem, tribus fulminibus ictũ concidiſſe, eiusq; cadauer exuſtum omnino fuiſſe. Cumq; itẽ Barbas quidã Arrianus epiſcopus, neſcio quẽ baptizaturus eſſet his uerbis, Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in ſpiritu ſancto, ferunt aquam nuſquam comparuiſſe, q miraculo permotus, qui characterẽ expectabat, confeſtim ad noſtros tranſijt. Anaſtaſius uero (ut quidam ſcriptores referunt) Anaſtaſium imperatorẽ excommunicauit, q Acacio faueret, tametſi poſtea ipſe ab Acacio ſeductus, dum eum reuocare clanculũ tentat, clerum à ſe grauiter alienauit, qui ſe à communione põtificis tũ maxime ſubtraxit, q etiam ſine catholicorum conſenſu Photino Theſſalonicẽſi diacono cõmunicaſſet, q tum Acacij errorẽ imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominem ſubito morbo correptum interijſſe. Sunt qui dicãt eum in latrinã effudiſſe inteſtina, dũ neceſſitati naturæ obtemperat. Huius temporibus Fulgentius natione Apher, Rupenſis epiſcopus, qui in Sardiniam quoq; cũ alijs catholicis

Fulgẽti9 Aphricæ a Tranſamundo exulatum miſſus eſt, nil prætermiſit qd ad uerã Chriſti fidem pertineret docendo, prædicando, monẽdo. Edidit & libros de trinitate, de libero arbitrio, de regulis fidei. Scripſit & contra pelagianam hæreſim. Orationes quoq; habuit ad populos elegantes quidem & graues. Iuuit etiam ſcriptis ſuis eccleſiam dei Egeſippus uir doctiſſimus, qui & monachorum regulas compoſuit, & ſancti Seuerini abbatis eleganti ſtylo uitam edidit. Fauſtus autẽ apud Gal

Egeſipp9 los epiſcopus multa tum ſcripſit copioſe & ornate, ſed eius illud opus potiſſimum laudatur, quod cõtra Arrianos ſcripſit, in quo oſtẽdit τριάδα, hoc eſt, trinitatem eſſentialem eſſe. Scripſit & contra eos qui dicunt, in creatis aliquid incorporeũ eſſe. qua in re oſtendit, tum patrum ſentẽtijs, tum diuinæ ſcripturæ teſtimonijs, ſolũ deum incorporeum dici poſſe, ne etiã creata incorporea dicerẽtur. Hæc de Anaſtaſio & eius pontificatu, qui ex ſacris ordinibus ſemel decembri menſe in urbe habitis, presbyteros duodecim, epiſcopos ſedecim creauit. Sepultus eſt autem in baſilica Petri xiij. calendas decembris. Sedit annum unum, mẽſibus decẽ, dies quatuor & uiginti. Vacat tum ſedes dies quatuor.

liiij. pont. SYMMACHVS .I.

SYmmach9 natione Sard9, patre Fortunato, mortuo Anaſtaſio, põtifex creatur, nõ ſine magna diſcordia. Nam dum pars cleri Symmachũ apud baſilicã Cõſtantinianam pontificem decernit, pars altera apud baſilicam Mariæ in uia noua, Laurentium in locum demortui Anaſtaſij ſufficit, ſeditio ingens in ſenatu ac populo Romano bifariam diuiſo orta eſt, unde omnium conſenſu concilium

Rauennæ indicitur: diſcuſſaq; re præſente Theodorico, Symmachus tandē in pontificatu confirmatur, q certe magna clemētia uſus, Laurentium competitorem Nucerinis epiſcopū dedit. Verum anno quarto poſt clerici quidam ſeditionibus gaudētes, adiuuantibus Feſto & Probino ſenatorū ordinis uiris, Laurentium reuocāt, qua ex re indignatus rex, Petrū Altini epiſcopum Romam mittit, qui pulſo utroq;, ſedem teneret. Verum Symmachus habita centū & xx. epiſcoporum ſynodo, & obiecta cōſtanti animo diluit, & omnium ſententijs obtinuit, ut Laurentius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autē ob hanc rem tanta ſeditio Romæ eſt, ut multi tum ex clero, tum ex populo paſſim cæderentur, nec ſacris uirginibus parcerent. Opprimit eo tumultu Gordianus presbyter, uir optimus ad uincula ſancti Petri, nec finis tātæ cædis factus fuiſſet, ni Fauſtus conſul clericos miſeratus, contra Probinum tanti mali autorē, arma ſumpſiſſet. Reſpirāte deinde aliquantulū republica Chriſtiana, Clodoueus pulſis Arrianis hæreticis, & catholicos reduxit, & Pariſiorum ciuitatē regni caput cōſtituit. Symmachꝰ uero Manichæos tū ab urbe expulit, eorumq; libros ante fores Cōſtantinianæ baſilicæ cōcremauit. Baſilicas uero multas, aut ornauit, aut à fundamentis erexit. Nam & templum beati Andreæ apoſtoli apud ſanctū Petrum ædificauit, multoq; argento & auro exornauit, & templum ipſius apoſtolorum principis ac porticum cum marmoribus opere uermiculato in auguſtiorē formam redegit, Gradus quoq; ipſius baſilicæ ampliores fecit, aliosq; gradus ſub diuo dextra læuaq;. epiſcopia præterea conſtruxit. Aedificauit etiā baſilicā Agathæ martyris uia aurelia in fundo lardario. Baſilicā ſancti Pancratij cū arcu argenteo librarum quindecim. In baſilica Pauli renouauit apſidā, cui ruina immi nebat, picturiſq; ornauit: poſt apſidam uero aquam introduxit, balneumq; fundamento erexit. In urbe autem baſilicam ſanctorū Syluestri & Martini à fundamentis extruxit iuxta Traiani thermas, ubi & ſupra altare ciboriū fecit argenteum librarum centum uiginti, arcus argenteos librarum decem: cōfeſſionē argēteam librarum quindecim, ſuggeſtum quoq; erexit porphyreticis & cruſtis marmoreis inſignē. Fecit & gradus baſilicæ Iohānis & Pauli poſt Apſidē. Auxit & baſilicam archangeli Michaelis, aquāq; introduxit. Sanctorū Coſmi & Damiani oratoria à fundamētis erexit uia Tiburtina in fundo Paciano, adiuuātibus Albino & Glaphyra illuſtribꝰ uiris. Pauperibus quoq; ad baſilicas Petri & Pauli habitacula extruxit, curauitq; ne quid eis deeſſet, quod ad uictū pertineret. Amator enim pauperū fuit, & epiſcopis ac cæteris clericis in Aphrica & Sardinia propter catholicam fidē exulantibus, pecunias & ueſtes ſubminiſtrabat. Reparauit etiam baſilicā ſanctæ Felicitatis: & apſidam beatæ Hagnetis cū baſilica, quæ ruinam minabantur, in meliorem formā reſtituit. Redemit & captiuos in diuerſis prouincijs multa pecunia. Conſtituit item ut die dominico, uel natalitijs martyrum caneretur hymnus, Gloria in excelſis deo. Cœmiterium quoque Iordanorū uel fecit, uel in meliorem formam redegit. Nil poſtremo omiſit, quod ad omnipotentis dei gloriam pertinear. Huius quoque tempore eccleſiā dei multum iuuit Gennadius Maſſilienſis epiſcopus, qui diligens Auguſtini imitator, & librū de dogmatibus compoſuit: & quid cuique ad ſalutem neceſſarium eſſet, declarauit. Scripſit item de uiris illuſtribus, Hieronymū imitatus. Symmachus autē creatis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xvi. epiſcopis cxxij. habitis de more ſacris ordinibus, moriens, ad baſilicā Petri ſepelitur xiij. calendas Auguſti. Sedit autem annis xv. menſibus ſex, diebus xxij. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

Rauenna concilium.

Gordianus presbyter.

Epiſcoid.

Ciborium.

Gēnadius Maſſilieſ epiſcopus

HORMISDA .I.

liiij ponti

HOrmiſda patria Fruſinonis, patre Iuſto, ad Theodorici & Anaſtaſij tēpora

Theodoricus imperator. *Boethius.*

peruenit, à cõſulatu ſenatoris uſq; ad cõſulatũ Boethij & Symmachi, quos The
odoricus ob ſuſpicionem affectatæ libertatis, exilio primo, mox carcere afficit. In
hac calamitate cõſtitutus Boethius, multa ſcripſit quæ adhuc legunt. Trãſtulit
& pleraq; ex Ariſtotele, in eademq; commẽtatus eſt. In mathematicis doctiſſim
eſt habitus, quod eius muſice & arithmetice oſtendunt. Poſtremo uero cũ Sym
macho ſenatore Theodorici iuſſu necatur. Sunt autem qui ſcribant Boethiũ tã
tã calamitatẽ ſubijſſe, q̃d in Arrianos inueheret, ad quos Theodoricus declina-
uerat. Superior ſententia mihi uerior uidetur. Hormiſda autem hortante Theo
dorico, prouincialem ſynodum in urbe habuit, omniumq; cõſenſu eutychianos
iam antea improbatos, damnauit. Iohannem quoque Conſtantinopolitanũ epi
ſcopum literis & nuncijs adhortatus eſt, ut ab eadem hæreſi deſiſteret, crederetq;
duas in Chriſto naturas eſſe, diuinam & humanã. Deſijt parere Iohãnes Anaſta
ſij uiribus fretus, quem nõ ita multo poſt fulmine ictum, dediſſe pœnas creditũ
eſt, tum propter hæreſim quæ grauis erat, tum uel maxime, quia legatos ab Hor
miſda miſſos, conrra ius gentium magna affecerat cõtumelia: reiectos enim à ſe,
naui quaſſa & rimoſa ea conditione nauigare iuſſit, ut recta in Italiam redirent,
nec ullum Græciæ littus attingerent. Hæc etiam eiſdem mandata ad pontificẽ
dediſſe referunt, ut ſciret imperatoris proprium eſſe imperare, & non imperata
pontificis aut cuiuſuis alterius accipere. Fuere autẽ legati, Euodius Ticinẽſis epi
ſcopus, Fortunatus Catinẽſis, Venãtius urbis Romæ presbyter, & Vitalis dia

Iuſtinus imperat.

conus. Mortuo itaq; Anaſtaſio vij. & xx. imperij anno, Iuſtinus orthodoxæ fidei
amator imperium accipit, ac ſtatim nuncios ad põtificem mittit: qui & ſedis apo
ſtolicæ autoritatem confirmarent, & pacem eccleſijs omnibus exquirerent, quan
tum per religionem concederet. Quare permotus Hormiſda, Theodorico annu
ente, Germanum Campanum epiſcopum, Iohannem & Blandum presbyteros,
& Felicem ac Dioſcorum diaconos, legatos ad Iuſtinum mittit, qui eos nullo nõ
genere honoris adhibito, effuſa obuiam honoris gratia monachorum, ac magna
orthodoxorum & illuſtrium uirorum multitudine, honorifice accepit, congratu
lante clero unà cũ Iohanne Conſtantinopolitano epiſcopo. At qui cum Acacio
ſentiebant, iſtorum aduentum ueriti, ſe in templo quodam munitiſſimo incluſe
runt, & nuncios habita conſultatione ad imperatorem miſere, affirmantes ſe nul
lo pacto in ſententiam apoſtolicæ ſedis uenturos, niſi ei reddita fuerit ratio, quam
ob rẽ Acacius damnatus eſſet, hos omnes Iuſtinus ex templo atque ab urbe expu
lit. Idem fecit Hormiſda contra Manichæos item in urbe Roma pullulantes, eo
rumq; codices ante fores baſilicæ Conſtantinianæ incendio conſumpſit. Eodem
tempore mortuo in Aphrica Tranſamundo Vuandalorũ rege, Ildericus filius,
quem ex captiua Valentiniani filia ſuſceperat, regnũ obtinet. Hic non hæreſim
paternam imitatus, ſed matris catholicæ monita ſecutus, omnes catholicos, quos
Tranſamundus in exiliũ miſerat, reduxit, atque eos ſuo inſtituto uiuere permi
ſit. Dona præterea multa ac precioſa eodem tempore Romã ad ornandas baſili
cas ſanctorum ſunt miſſa. Gemmas enim magnæ æſtimationis Clodoueus rex
Franciæ miſit. Delata & dona tum aurea, tũ argentea: Delata euangelia cũ ta-
bulis aureis gemmis diſtinctis à Iuſtino imperatore uoti gratia. Miſit & patenam
auream librarum uiginti cum hyacinthis: ſcyphum aureum gemmis circunda
tum. Ornauit & templũ beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & xl.
librarum: ceroſtratis argenteis duobus librarum lxx. Certauit & Hormiſda mu-
neribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Cõſtantinianæ baſilicæ
coronam argenteam librarum uiginti, canthatos argenteos ſex. Ornauit etiam
templum Pauli ſcyphis argenteis decem, amis argẽteis tribus. His demũ ex ſen
tentia peractis, cum etiam de more presbyteros unum & uiginti, epiſcopos quin

que & I. creaſſet, moritur, ac ſepelit in baſilica Petri octauo idus Auguſti, cõſu/
latu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tum ſedes dies ſex.

IOHANNES .I.

lv. ponti.

IOhannes natione Tuſcus, patre Conſtantio, à cõſulatu Maximi uſq; ad cõſu
latum Olibrij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iuſtini Auguſti, ꝗ or
thodoxæ fidei diligentiſſimus obſeruator, ut tandem hæreticorum nomen extin
gueret, Arrianos expulit, eorumq; eccleſias catholicis aſſignauit. Quam quidẽ
rem Theodoricus ægre ferens, Iohannẽ põtificem, Theodorũ, duosq; Agapetos
oratores ad Iuſtinum mittit, qui eũ adhortarẽtur, ut Arrianos reſtitueret: ſin ſe
cus animatus eſſet, ſciret ſe omnes Italiæ eccleſias, catholicas præſertim, demolitu
rum. Magnifice & perbenigne primo quidẽ excepti legati ſunt: qui ubi rationem
legationis expoſuere, cũ flectere Iuſtinum nõ poſſent, ad lachrymas uerſi, ac ſub
pliciter petentes, ut perituræ Italiæ una cum catholicis om̃ibus ſubueniret, eo tã
dem pium hominem perpulere, ut Arrianos reſtitueret, atque eos uiuere ſuis legi
bus & inſtitutis ſineret. Sunt qui ſcribant Theodoricum rabie ſæuiendi tũ inci
tatum, Symmachum & Boethiũ reuocatos ab exilio & carcere, eo tempore occi
diſſe. Vtcunq; ſit, necatos Theodorici iuſſu conſtat, nec multũ refert Hormiſdæ
ne, an Iohannis temporibus aſcribantur. Iohannes autẽ Rauennã ad Theodori
cum rediens, in carcerem propere conijcitur: ac paꝝ abfuit quin eum ſtatim oc/
cideret: adeo in hominem exarſerat, & fide & moribus cum Iuſtino ſentientem.
Perijt tamen ſanctiſſimus homo in carcere pedore, ſitu, & inedia: quã quidem ſæ
uitiam ira diuina non ita multo poſt grauiore pœna cõpeſcuit. Apoplexia enim
Theodoricus moritur, eiusq; anima (ut quidã eremita uir ſanctiſſimus retulit)
in ignem lipareum immerſa eſt. Theodorico autem in regnum Amalaſuntha fi
lia ſucceſſit, cum gnato Athalarico, quẽ ex Euchario marito ſuſceperat. Quæ ꝗ
dem mulier ſupra ſexum prudentia uſa, & patris decreta mala præſertim emen
dauit, & Boethij ac Symmachi filijs bona paterna in fiſcũ delata reſtituit, & filiũ
optimis diſciplinis erudiuit, aduerſantibus Gotthis, & acclamãtibus, nõ literis,
ſed rei militaris diſciplina, regem ſuum imbuendum eſſe. Iuſtinus autẽ ſenex ad
modum, eodem ferme tempore Iuſtiniano ſororis ſuæ filio imperatore relicto mo
ritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quatuor in regno relictis. Fuere tum in pre
cio & Benedictus Vrſinus, qui rationem monaſticæ uitæ Italis dedit, & Brigida Benedict.
Scotica mulier ſanctiſſima, & Iohãnes Antiochenæ eccleſiæ presbyter, ꝗ multa Brigida.
contra eos ſcripſit, qui in una tantum ſubſtantia Chriſtũ adorandũ cenſebant.
His addidit Iſidorus Cyprigninm quendam epiſcopum Hiſpanum, q elegãter
in Apocalypſim ſcripſit. Iohannes autem pontifex, antequã Conſtantinopolim
proficiſceretur, tria cœmiteria reſtituit: Primũ fuit Nerei & Achillei uia ardeati
na: Secundum, ſanctorum martyꝝ Felicis & Adaucti: Tertiũ, Priſcillæ. Orna
uit etiam altare ſancti Petri gemmis & auro. Detulit & ſecũ Iuſtini imperatoris
munere patenam aureã librarum uiginti, calicem aureum cum gẽmis librarũ
quinque, quæ dona una ſecum periſſe arbitror. Creauit etiam habitis de more ſa
cris ordinibus epiſcopos xv. Ferunt corpus uiri ſanctiſſimi Rauẽna ad urbẽ dela
tum, ſepultumq; in baſilica Petri vi. calendas Iunij Olibrio cõſule. Sedit autẽ an
nis duobus, menſibus octo. Vacat tum ſedes dies octo & quinquaginta.

FELIX .IIII.

lvi. ponti.

FElix q̃rtus natione Samius, patre Caſtorio, Iuſtiniani tẽpora attigit, q Bel
liſario duce in prælijs uſus, de Perſis & Vuandalis triumphat, quorũ gentẽ Iustinian.
in Aphricam traijciens idem dux præſtantis animi & ſingularis uirtutis ſupera
uit, ac prope deleuit, capto eorum rege Geliſmero, & in triumphum ducto. Ama

Theodatus. laſiuntha uero ſeditionibus Gotthorum diu uexata, mortuo filio Athalarico, quo cum moleſte uixit, Theodatum conſobrinum ſuum regni conſortem fecit. Erat autem Theodatus ita Græcis & Latinis literis edoctus, ut & temporum ſuorum hiſtoriam eleganter ſcripſerit, & platonicam diſciplinam optime callueritː ſegnis tamen ad res agendas habebatur. Verum hortante Amalaſiuntha, Burgundiones & Alemannos felicibus prælijs ſuperauit. Felix autem rei diuinæ interim curam gerens, & patriarcham Conſtantinopolitanum declinantem à fide, anathematizauit, & ſanctorum Coſmæ & Damiani templa, quæ adhuc extant in urbe uia ſacra apud forum Romanum ædificauit, quod carmen uermiculato opere notatum adhuc indicat. Baſilicam quoque ſancti Saturnini uia ſalaria incendio conſumptam, reſtituit. Sunt qui ſcribant Caſſiodorum hac ætate fuiſſe, qui & ſenator de regenda repub. multa conſcripſitː & monachus pſalterij ſententias elegantiori oratione ac ſtylo edidit. Ferunt etiam Priſcianum Cæſarienſem grammaticum inſignem, librum ſuum grammatices tum compoſuiſſe. Arator quoque urbis Romæ ſubdiaconus, uerſibus hexametris euangelia conſcripſit. Laudatur & Iuſtinianus Valentinæ eccleſiæ epiſcopusː multa enim prædicauit & ſcripſit ad doctrinam Chriſtianam pertinentia. At Felix habitis de more ſacris ordinibus, ubi presbyteros quinque & quinquaginta creaſſet, diaconos quatuor, epiſcopos nouem & uiginti, moritur, ac in baſilica Petri ſepelitur quarto idus octobris. Annis quatuor ſedit, menſibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum ſedes dies tres.

Caſsiodorus. Priſcian. grammaticus.

BONIFACIVS .II.

lvij. pont.

BOnifacius ſecundus, patria Romanus, patre Sigiſmundo, Iuſtiniano imperante fuit. Quem quidem imperatorem tanti conſtat ingenij, tantæque doctrinæ fuiſſe, ut mirum non ſit, ſi leges Romanas ſparſas & incompoſitas in ordinem ad utilitatem hominum redegerit, eaque abſciderit quæ ſuperuacanea & inutilia uidebantur. Hac tamen in re, conſilio & opera Iohannis patricij Trihuniani, Theophili, Dorothei uſus eſt, qui tum doctrina & autoritate inſignes habebantur. Immenſum nanque illud librorum pelagus (ad duo enim fere millia librorum fuiſſe conſtat) coaceruatis ſimul ab urbe condita uſque ad hæc tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digeſſit, quos nunc Digeſta, nunc Pandecta appellantːquod omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum Epitomen fecit librorum quatuor. Has autem leges inſtitutiones uocat. Dicimus etiam Iuſtiniani codicem & uolumen eſſe. Sunt præterea qui dicant Iuſtinianum ipſum libros de incarnatione domini eleganter ſcripſiſſe, templumque in honorem dei patris (nam filius ſapientia patris eſt) ſanctæ Sophiæ, quo nullum eſt in orbe maius, ſua impenſa, ſuoque iuſſu ædificatum. Huius itaque tempore Bonifacius pontifex creatur, non ſine contentione tamenːnam & Dioſcorus diuiſo bifariam clero, in demortui Felicis locum ſubrogatur. Exagitatus autem clerus hac ſeditione diebus octo & uiginti, morte Dioſcori à tanta perturbatione tandem liberaturːunde Bonifacius ad confirmandam eccleſiam conuerſus, inſtituit ne quiſpiam ſibi in epiſcopatu ſucceſſorem deligeret, quod poſtea multi pontifices confirmarunt. Inſtituit item ut in demortui locum alter pontifex, ſi fieri poſſet, tertia die ſufficeretur, ne dilatio ſeditionem faceret. Diuiſit & populum à clero dum celebraretur. Hoc eodem tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti ſanctitate moti, in montem Caſſinum peruenere religionis gratiaːinter quos Maurus quidem ac Placidus inſignes habentur. Laudatur & Dionyſius abbas, qui tum Romæ paſchæ calculum mira ratione compoſuit. Facundi quoque ſcripta contra Eutychianos quoſdam tum pullulantes, laudantur. Martinus præterea gentem Sueſſionum prædicatione & ſcriptis ab Arriana hæreſi ad noſtros traduxit. At Bonifacius cum in pontificatu ſediſſet annis ij. dieb. ij. moritur, & in baſilica Petri ſepelitur. Sedes autem menſibus duobus tum uacat.

Iuſtiniani codex.

IOHANNES .II.

IOhānes ſecūdus, patria Romanus, patre Proiecto ex Cælio monte, Iuſtiniani viij pōt.
tempore fuit: qui ſtatim ubi pontificatum iniņt, Anthimū epiſcopū damna/
uit, quod in Arrianam hæreſim declinaſſet. Sunt qui ſcribant hunc epiſcopū Cō
ſtantinopolitanū fuiſſe. Iuſtinianus uero ſedem Romanā ueneraturus, Hyppa/
tum & Demetriū epiſcopos Romā cum muneribus mittit, qui & Romanū pon/
tificem ſuo nomine ſalutarent, & munera hæc beati Petri templo offerrent, ſcy/
phum aureum circundatū gemmis librarum ſex, ſcyphos argenteos duos libra/
rum duodecim, calices argēteos duos librarū quindecim. Interim uero dū hæc
dona miſiſſet, Mundus exercitus Iuſtiniani dux, Salonas urbē munitiſſimā ca
pit, ac Gotthos prælio uincit, nō incruenta uictoria. Vnà enī cum filio egregiæ
uirtutis adoleſcente Mundus eo prælio occiditur, q̃ nihil potuit Iuſtiniano mo
leſtius nunciari: tanti faciebat hominis uirtutem & fidem. Iohannes autem pōti
fex, de quo pauca admodum ſcribūt hiſtorici, moritur, ubi ex ſacris ordinibus ſe
mel habitis, presbyteros quindecim, epiſcopos unū & uiginti creaſſet, ſepeliturq́
in baſilica Petri ſexto calendas iuniȷ. Sedit annis duobus, mēſibus q̃tuor. Vacat
tum ſedes dies ſex.

AGAPETVS .I. lix pont.

AGapetus patria Romanus, patre Gordiano presbytero eccleſiæ ſanctorū
Iohannis & Pauli, pōtifex creatus à Theodato, ſtatim ad Iuſtinianū mitti Amalaſiuntha.
tur, ei infenſum quod Amalaſiuntham Athalarici matrem, in inſulā lacus Vol
ſinienſiū relegauerat, interficiq́ iuſſerat. Erat enim hæc fœmina ita Græcis & La
tinis literis imbuta, ut cum quouis docto diſputando cōgredi auderet. Præterea
uero ita linguas barbarorum omnium callebat, ut ſine interprete cū his omībus
loqueretur, qui tum Romanum inuaſerant imperium. Huius autē mulieris in/
teritū Iuſtinianus ita ægre tulit, ut bellum Theodato ſe illaturum minaret. Aga
petus itaq́ eo miſſus, ac benigne & honorifice ſuſceptus, cum pacem impetraſſet
ab imperatore, tentatur ut eutychianam opinionem confirmaret. Verum cū Iu
ſtinianus ab ea re hominē ſanctiſſimum abhorrere cerneret, precibus minas ad/
dit. Tum Agapetus, ego, inquit, ad Iuſtinianū Chriſtianiſſimū principē uenire
optaui, ſed Diocletianum inueni, quē Chriſtianorū hoſtem fuiſſe conſtat. Hac li
bertate loquēdi & dei nutu Iuſtinianus permotus, & fidem catholicā amplexus
eſt, & pulſo Anthemio Cōſtantinopolitano epiſcopo, q Eutychianam hæreſim
tuebatur, Mennam catholicū in eius locū ſuffecit Agapeto conſecrante, q haud
ita multo poſt Cōſtantinopoli moritur, cuius corpus loculis plūbeis clauſum, Ro
mam defertur, ac in baſilica Petri ſepelitur. Sedit autem menſibus undecim, die
bus undeuiginti. Vacat tum ſedes menſem unum, dies nouem & uiginti.

SILVERIVS .I. lx pont.

SIluerius natione Cāpanus, patre Hormiſda epiſcopo, Theodato iubente pō
tifex creat, cum antea non regum, ſed imperatorum autoritas interueniret.
Plus autem ualuere Theodati minæ quàm decreti ratio. Mortem enim his cleri
cis minatus eſt, qui nomina ſua nō ſubſcriberent in creatione Siluerȷ. Hanc ob
rem, & ut etiam Amalaſiunthæ necem ulciſceretur Iuſtinianus, Belliſarium pa
tricium cum exercitu in Italiam mittit. Nauigans hic primo Siciliam attigit,
eamq́ in fide imperatoris retinuit. Interim uero mortuo Theodato, cum Got/
thi regem contra uoluntatem Iuſtiniani creaſſent, Belliſarius e Sicilia mouens,
Italiam à tyrannide Gotthorum liberaturus, in Campaniam ueniens, Neapo/
lim mandata imperatoris nequaquam facientem ui capiens ac diripiens, Got/
thos omnes qui in præſidio erant, ac magnam partem ciuium interfecit, ab/
actis inde uirginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore

& templa ſpoliata, & uirgines ſacras uiolatas fuiſſe conſtat. Inde uero Romã cũ
exercitu properans, noctu urbem ingreſſus, tantũ terroris Gotthis, q in præſ d.o
Vitigis. erant incuſſit, ut omnes relictis portis ac mœnibus Rauẽnã cõfugerint. Belliſa
rius autem ſuperuentur: Vitigim cum ingenti exercitu ratus, cui aperto marte
nequaquam pareſſe poſſet, mœnia urbis pro tempore uallo ac foſſa ubi opus eſſe
uidebatur quàm celerrime muniuit. Superueniente deinde Vitigi cũ ingenti ex
ercitu, ad centum nanq; millia hominum ſecum duxiſſe fertur, continere ſe mœ
nibus Belliſarius contentus fuit, cum non amplius quinq; millibus hominum ſe
cũ duxiſſet. Caſtra inter duos aquæductus locat Vitigis, quo munitiora ſint: q/
rum alter ad latinã uiam, alter uero ad præneſtinam uergit, ſeq; inuicem iungũt
quinto ab urbe milliario: & ne aq. urbem Romam influeret, omes aquæ ductus,
quos ad quatuordecim fuiſſe cõſtat, interciſi ſunt. Portũ quoq; Vitigis cũ parte
copiarum occupat, q̃ ex re magna calamitas Romanis illata eſt, cum & bello ſi/
mul & fame laboratum ſit. Interea uero inſtigãte Vigilio diacono ciue Romano
& apocriſario, Theodora Auguſta Silucrio imperat, additis etiã minis, ut pulſo
Mẽna ab urbe Cõſtantinopoli, Anthemum reuocet, quẽ diximus ob Eutychi/
anam hæreſim damnarum eſſe. Id autẽ cum facere pontifex recuſaret, ſcribit ad
Belliſcrium mulier, ut pulſo Silucrio, in eius locum Vigilium ſufficiat. Belliſari
us autem rei bellicæ intentus, rem Antoninæ uxori ſuæ committit, quæ quidem
ſubornatis à Vigilio teſtibus, qui affirmarent Silucreum urbẽ Romam Gotthis
hoſtibus prodere uoluiſſe, hominem coegit abdicare ſe põtificatu: ac poſito pal/
lio cucullam monaſticam ſumere, qui in Pontiam inſulam in exilium miſſus, nõ
ſine opinione ſanctitatis morit. Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & literis Be
nedictum rogaſſe, ut unum aliquẽ ex diſcipulis ſuis ad ſe mitteret, qui Gallos mo
naſticam uitã edoceret. Quare Benedictus Maurum eo miſit, q omnibus uita &
moribus rationem bene ac beate uiuendi dedit: quiq; etiam multa monaſteria cõ
Vigilius pontifex creatur. ſtituit. Vigilius autẽ clericis Romanis ex Antoninæ ſentẽtia ita petentibus, põ
tifex creatur. At uero Silucrius ubi annum unum, menſes quinq;, dies duodecĩ
in põtificatu uixiſſet, ut dixi, in inſula Pontia morit, ac ſepelitur duodecimo ca/
lendas Iulij. Vacat tum quidem epiſcoparus dies ſex.

VIGILIVS .I.

lxi. pont. Vigilius patria Romanus, patre conſule, imperante Iuſtiniano, pontifex crea
tur, cuius tẽporibus Cõſtantinopoli quinta ſynodus habita eſt cõtra The/
odorũ & omnes hæreticos, qui affirmabãt beatiſſimã uirginem ſolum hominem,
Synodus Cõſtãtinopolitana. non etiam deum & hominem peperiſſe: qua quidem in ſynodo ſtatutũ eſt, ut be/
ata uirgo dicetetur, quod deum ſuo partu nobis edidiſſet. Interim uero Bel
liſarius auctis copijs, cum per annum integrum & dies nouem mœnia urbis tuta
tus eſſet, egredi cõſtituit, & collatis ſignis cum Vitige decernere. Is autem copijs
ſuis diffidens, incenſis caſtris, Rauennam magnis itineribus proficiſcitur. Eo &
Belliſarius propere mouet, ac Vitigim in urbe captum cum omni familia & ma
gna procerum parte, recuperataq; fere tota Italia, Conſtantinopolim ſecũ ducit,
quinto anno poſtea quàm in Italiam uenerat. Idem quoq; Mauros Aphricã ua/
ſtantes, mira celeritate perdomuit, deq; hoſtium manubijs crucem auream gem
mis diſtinctam librarum centũ, ce roſtrata duo magni precij, Petro apoſtolorum
principi dono miſit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hoſpitales appella/
mus, ſua impenſa Romæ ædificat: quorum alterum in uia lata, alterum uia fla/
minea extabat. Cõdidit & monaſterium ſancti Iuuenalis apud Ortam urbẽ, ad
ditis fundis unde monachi paſcerentur. Inſtabat tũ ut Theodora, Vigilius pon
tifex Conſtantinopolim proficiſceretur, Anthemumq; ut pollicitus fuerat, re/
ſtitueret. Negat Vigilius ſe id facturum, quod malis promiſſis ſtandum non ſit.

Ceſere enim ſe quæ Agapetus & Siluerius contra Anthemum hæreticum egiſ/ ſent, iure facta eſſe: & propterea eorum acta nullo modo ſibi reſcindenda uideri. Irata Theodora, Romanis quibuſdā adiuuantibus, Vigilium in iudicium uocat: & quod eius fraudibus Siluerius circunuentus exulatum abierit: & quod ipſo iu bente, adoleſcens quidam à nepote Vigilio Aſterij conſulis filio cæſus ad necem ſit. At uero ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemum quendam cū his mandatis Romam mittit, ut Vigilium parere recuſantem, ad ſe ui etiam pduce ret. Is uero Romam ueniens, mandata facturus, in baſilica ſanctæ Cæciliæ homi nem cōprehendit, muneta populo ob diem natalem ſuum diſtribuentem more Romano, ac captum quibuſdam Romanis adiuuantibus Cōſtantinopolim p/ ducit. Ferunt Vigilium naui p Tiberim deuectū, fuſtibus & ſaxis cum execra/ tione à populo impetitum: cumq; hac exprobratione, male meritus de Romanis es, mala omnia tecum ueniant. In Siciliam uero perueniēs, concedentibus his q captum ducebant, quoſdā ad ſacros ordines aſciuit, ex hisq; Ampliatū presby/ terum, & Valentinum epiſcopum, qui clerum & Romanam eccleſiā interim gu bernarent. Ei uero e Sicilia Conſtantinopolim moventi, Iuſtinianus cū magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur urbem clero præcedente, uſque ad templum ſanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, ut qđ pollicitus erat præſta ret. Cui ille, malle ſe quoduis ſupplicium pati reſpondit, quàm ſententiam muta re: & cum mulier & qui ſecum aderant, minis inſtarent, Ad Diocleſianum ſe, nō ad Iuſtinianum, quemadmodum arbitrabat ueniſſe, dicens, ita cæſus eſt, ut pau lum abfuerit, quin tum occideret. Fugiens itaq; in templum ſanctæ Euphemiæ, quod haud procul aberat, inde à craſſatoribus trahit, & iniecto in collum eius fu ne, tanquam latro p totam urbem uſque ad ueſperam trahitur. Deinde uero car ceri incluſus, pane & aqua tantummodo aliquandiu uitā duxit, ita patienter & æquo animo, ut ſemper diceret ſe etiam peiora meritum, ſi digna p peccatis pœ na irrogaretur. Clerici autem q hominem ſecuti fuerant, partim in exilium, par tim ad excidenda metalla deportati ſunt. Verum poſtea rogantibus Romanis omnibus, q iam ſententiam mutauerant, & inſtante Narſete, quem Iuſtinianus contra Gotthos Romā miſerat, Vigilius ac exules omnes in patriam remittun tur. At uero cum Syracuſas in Siciliam perueniſſent, Vigilius quē tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur: eiusq; corpus Romam defert, & apud ſanctum Marcellum uia ſalaria ſepelitur. Vixit autem in pōtificatu cū Romæ tum alibi annis xvij. menſes ſex, dies ſex & xx. Vacat tum ſedes eius m.or te menſibus tribus, diebus quinque.

PELAGIVS .I.

lxij pon.

PElagius primus, patria Romanus, patre Iohanne uicario, eo tempore fuit, q Totila Gotthoꝶ rex Tarniſio mouit cum magno exercitu, Italiā inuadens ac diripiens, adeo ut propter ſæuitiam & rabiē, flagellum dei uocatus ſit. peruení ens deinde ad montē Caſſinatē in Campaniam iturus, gregarij militis habitu à Benedicto uiro ſanctiſſimo dignoſcit: & minis deterret, ne iſtoperé in Chriſti/ anos ſæuiat. Inde uero mouēs, in Samniū pficiſcit, Beneuentū oppugnat, urbis mœnia demolit, Neapoli obſidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac mo deſtia uſus, pleraſq; matronas Romanas ibi captas, Romā ad ſuos intactas remit tit. Capta deinde Neapoli, atq; occupata omī illa Italiæ parte, quæ ad Siciliā uer git, in Romanos mouet: quos qđē occupato pri portu, unde ſubuehi cōmeatus poterāt, tā acri obſidiōe preſſit, ut inopiæ ꝶ, hūana qdā ueſcerent catne. Tandē uero Totila per hoſtiēſem portā ui irrumpēs, urbem capit, ac direptam incendit. Sunt tamen qui ſcribant ei in animo fuiſſe urbē ſeruare, miſiſſeq; noctu præcones per urbem q militibus mandarent, ut urbi parcerent. Hoc uero ubi Iuſtinianus

Totila Gotthorū rex.

Narſes mittitur. comperit, Narſetē Eunuchum cum magno exercitu in Italiam propere mittit. Narſes enim ut nonnulli ſcribunt, primo quidem bibliopola fuit. Hūc cum in cubiculum ſuū accepiſſet imperator, cognita hominis uirtute, eum in ordinem patriciatus aſciuit. Pietatis enim, religionis, miſericordiæ, munificentiæ, gratiæ poſtremo unicum exemplar tum omnibus erat. Is igitur acceptis etiam auxiliaribus copijs ab Alboino Lōgobardorū rege, Gotthos inuadit, obtruncat, perſequitur. Alboinus Nam & Totila apud Brixellum male pugnans occiditur, & Theias in eius locū ſuffectus, non longe à Nuceria fortiter pugnans, uirtute Narſetis opprimitur. At que ita ſecundo & ſeptuageſimo anno poſtea quàm Theodoricus eorum rex primo Italiam ingreſſus eſt, Gotthorum nomen cum regno interijt. Iuſtinianus quoque non ita multo poſt quadrageſimo imperij ſui anno moritur, uir quidem memoria dignus, cū merito ſuo Alemannicus, Gotthicus, Vuandalicus, Perſicus, Aphricanus, more ueterum imperatorum appellari poſſet, licet aliorum opera & ſuo cōſilio hæc geſta ſunt. Pelagius autem ecclesiam dei in tantis perturbationibus non deſerens, conſtituit ut hæretici & ſchiſmatici coerceri etiam ſecularium manu poſſent, quando ad ſanitatem rationibus non deducerentur. Hic autē accuſatur quod malorum Vigilij cauſa fuiſſet, cum Iuſtinianus eū Vigilio præferret, uidente populo & clero crucem tangens & euangelium, iureiurādo ſuſcepto, ſe à tanto crimine purgàt. Inde Narſes ad urbem ueniens, ſupplicationes pro rebus bene geſtis à ſancto Pancrario uſque ad ſanctum Petrum celebrat, urbemque à Gotthis liberatā, quoad fieri poteſt inſtaurat. Vnà uero cū Pelagio inſtituit, ne ullus ambitione uel precio ad quoſuis ſacros ordines admittatur. Vigilius præterea Valentinū notarium ſuū, uirum probatæ fidei & religionis, theſauris eccleſiæ præficiens, baſilicam apoſtolorum Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui ſcribant Caſſiodorum monachum uirum doctiſſimum, uſque ad tempora Pelagij peruenisse, qui primum conſul, inde ſenator factus; poſtremo monaſticam uitam, ſpretis rebus omnibus, complexus eſt. Aiunt & Victorē Campanum epiſcopum librum phaſe tum compoſuiſſe, quo potiſſimum Dionyſium abbatem Romanū Victor Cāpanus. inſcitiæ arguit, qui pachalem calculum inepte nimium compoſuiſſet. Ornarunt etiam Pelagij tēpora ſanctitate & doctrina Sabinus Canuſinus, Gregorius Lingonenſis, Vedaſtus beati Remigij diſcipulus, & Attrebatū epiſcopus. Herculanus uero Petuſinus antiſtes à Totila interemptus, in ſanctos refert. Pelagius autem undecimo ſui pontificatus anno, menſe decimo, die octauo & uigeſimo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur; ubi ex factis ordinibus bis menſe decembri habitis, presbyteros ſex & uiginti, diaconos undecim, epiſcopos undequadraginta creaſſet. Vacat tum ſedes menſibus tribus, diebus ſex & uiginti.

lxiij. pōt.

IOHANNES .III.

Iuſtinus Iuſtiniano ſucceſſit. IOhānes tertius, patre Anaſtaſio ex illuſtri genere orto, Iuſtini tēporibus fuit, qui Iuſtiniano ſucceſſit, cuius ſecte nulla in re ſimilis fuit. Auarus enim, impibus, rapax, deorum atque hominum cōtemptor habitus eſt. Hanc ob rem, cū totus auaritiæ & cupiditati inhæreret, libidine habendi in inſaniam uertit, cuius uxor Sophia imperium uſque ad Tiberij ſecundi tēpora gubernauit: hæc aūt mulier inſtigantibus quibuſdam delatoribus, qui Narſetē odērat, hominem ab Italia ad ſe cum ignominia uerborum reuocat, uidelicet ut eunuchus ad lanam & penſa rediret. Ferens id iniquo animo, ut par erat, Narſes, reſpōdet ſe talem orſurum telam, quæ inextricabiles errores æmulis atque inimicis ſuis præſtaret, quod etiam fecit. Alboinum nanque Longobardorum regem cum omnibus copijs e Pānonia in Italiam ad capeſſendas ſedes huberiores quàm quas in Pānonia occupauerant, literis & nuncijs accerſit. Obtemperans itaque Narſetis monitis Alboinus,

Italiam per Syrmium ingreſſus cum cõiugibus & liberis, cumq; exercitu lectiſſimo, primo quidem omnẽ Venetiam occupat. inde Inſubriam ingreſſus, Mediolanum uicapit ac diripit. Papiã triennio obſeſſam, in poteſtatem ſuam tandẽ redigit. Hac autem uictoria lætus Alboius, Veronam ſe cõtulit, quam regni totius ſedem cõſtituerat. Vbi uero conuiuio exhilaratus, Rhoſimundã uxorẽ ea patera bibere cõpellit, quam ex patris ipſius mulieris capite à ſe occiſi, in poculum redegerat. Erat aũt in exercitu Alboini Nelmelchidis Longobardus adoleſcẽs forma inſignis, & nobilitate atq; armis præſtãtiſſimus, cuius conſuetudine Rhoſimunda quidem delectabatur: quẽq; in cubiculum ſecreto ducens, propoſita tegni ſpe, Alboinum obtruncare cõpulit. Verumcũ aduerſantibus Longobardis de ſpe regni decidiſſent, ambo ad Longinũ, qui tum Rauennæ præerat, confugere. Nec ita multo poſt, ſe ipſos inuicem ueneno petẽtes, diem extremum claudunt. Multas clades tũ paſſa Italia eſt, irrũpentibus in prouinciã barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempeſtate uiſa, & igneæ acies in cœlo apparentes: ita etiã in immẽſum Tiberis creuit, ut inundatione ſua populo Romano magnas calamitates intulerit. Interim uero Iohannes põtifex & ſanctorum cœmiteria reſtituit, & Iacobi ac Philippi eccleſiã à Vigilio inchoatã perfecit. Et Narſetem Romanis nõ diſſimulanter iratum, quod de ſe male opinarentur, idq; ad Sophiam ſcripſiſſent, e Neapoli ad urbem ducit: ubi haud ita multo poſt Narſes moritur, cuius corpus loculis impoſitum, Cõſtantinopolim defertur. Actum tũ demũ de nomine Italico putaſſem in tanta rerum perturbatione, niſi ſanctiſſimi uiri perituræ prouinciæ ſuccurriſſent. Nã & Paulus patriarcha Aquileienſis, & Felix epiſcopus Taruiſinus, Alboinum ubi Italiam attigit, mitiorẽ ciuibus ſuis & prouinciæ reddidere. Et Fortunatꝰ uir ſingularis literaturæ & eloquẽtiæ Gallos ad mitiorem cultum redegit ſcriptis & exemplo. Ad Sigibertũ enim eorum regem, libellum de gubernando regno perſcripſit, ac beati Martini uitam elegãter compoſuit. Sũt qui ſcribant Germanũ Pariſienſem epiſcopum, uirum quidem ſanctiſſimum hoc tempore fuiſſe, qui Franciæ reges ſemper in officio continuit & adeo quidem, ut inter ſe certatũ religione, pietate, gratia, humanitate ſit. Nil enim in Germano cernebãt, quod ipſi non imitarentur, tantum ualent boni paſtoris exempla. Iohannes autem, cuius tempotibus Armenij fidem Chriſti recepere, moritur, ac in baſilica Petri ſepelit pontificatus ſui anno duodecimo, mẽſe undecimo, die ſexto & uigeſimo. Vacat tum ſedes eius morte menſibus decem, diebus tribus.

Helmechildis. *Paulus patriarcha.* *Paſtoris boni exempla.*

BENEDICTVS .I.

lxiiij. põt.

BEnedictus patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij ſecundi tẽporibus fuit, quem quidem Iuſtinus per adoptionem in filium & regni hæredem ſuſceperat, ac merito certe, cum in homine ea ornamenta eſſent, quæ in optimo principe requiruntur, clementia, iuſtitia, pietas, religio, ſapientia, conſtãtia & perpetua fortitudo. Verum inter alias eius uirtutes benignus & liberalis in omnes, potiſſimum uero erga pauperes habitus eſt, & ob eam rem dominus largas opes ei ſubminiſtrauit. Nã dum ſemel per ædes ſuas contentius inambularet, cerneretq; in pauimento marmoream crucem, eam religionis cauſa, ne pedibus cõculcaretur, auferri iuſſit, melioriq; loco atq; honeſtiore reponi. Poſt hanc uero una atq; altera inuenta eſt: ſub qua tantam uim auri & argenti reperit, quantã hominis beneficẽtia requirebat: cuius quidẽ magnã partem pauperibus erogauit. Ferũt etiã Narſetis theſauros ad eum ex Italia delatos fuiſſe, quibus cõflatis ad munificentiã & liberalitatẽ uſus eſt. Ad Sigibertum nanq; Francoꝝ regem, q ſe per legatos inuiſerat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuere, aureos etiam quinquaginta ſingularum librarũ miſit: quorum pars una imagine principis ſignata erat his lite-

tificatus fui.x menſe ſecundo, die decimo. Sepultus eſt autẽ in eccleſia beati Pe/
tri in Vaticano. Vacat tum ſedes menſibus ſex, diebus octo & uiginti.

GREGORIVS .I.

GRegorius patria Romanus, patre Gordiano, uiro ſenatorio, uno om̃ium cõ
ſenſu inuitus etiã pontifex creatur, anno domini dc.ac xix. Monachus nã
q̃ ie erat ac leuita. Is autem cum principis conſenſus requireretur, ut antea dixi,
nuncios cum literis miſerat, qui Mauritium obſecrarent, ne pateretur electionẽ
cleri & populi Romani ea in re ualere. Interceptæ ſunt literæ à præfecto urbis, ac
diſcerptæ, ſcriptæq; aliæ, quibus rogabatur, ut quem populus ac clerus in pontifi
cem legiſſet, eundẽ imperator confirmaret, quo nihil ei nunciari iucũdius ac gra
tius potuit, cum ſecum familiariter, dum Conſtantinopoli erat Gregorius uixiſ
ſet, filiumq; eius e fonte baptiſmatis leuaſſet. Remittit itaq; Mauritius nuncios,
ac quidem propere qui Gregorium confirmarẽt, cogerentq; hominẽ ſanctiſſimũ
pontificatus gubernacula in tanta perturbatione rerũ ſuſcipere. Is itaq; nõ ſibi/
ipſi, ſed utilitati hominum, ac honori diuino cõſulens, quem certe ob religionem
& pietatem rebus omnibus ſemper antetulerat, ſpretis opibus, poſthabitis uolu
ptatib9, atq; omni ambitione & potẽtia, gubernacula reipublicæ Chriſtianæ ſuſ
cipiens, ita uixit, ut uſque ad tempora noſtra neminem ex ſucceſſoribus parẽ ha
buerit, nedum ſuperiorẽ uel ſanctitate uitæ, uel diligentia in rebus agendis, uel
doctrina & ſcriptis. Nam & librum de ſacramẽtis compoſuit, & antiphonarium
tam diurnũ quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem, in quadragin
ta euangelia: in Iob quoq; (ut dixi) allegorice, ad mores & hiſtoriã reſpiciens, ele
ganter ſcripſit. Edidit & libros quatuor in dialogos: & librum quem paſtoralẽ ap
pellauit, ad Iohannẽ epiſcopum Rauennatem de ratione gubernandæ eccleſiæ.
Inſtituit præterea, ne quid ornatus & cõcentus inter ſacrificandum deeſſet, ut an
tiphonæ canerentur: hæc uulgo introitus uocant. Eius quoq; inuentũ eſt, ut no
uies kyrie eleiſon caneretur, & alleluia, interpoſitis ſeptuagẽſimæ diebus uſq; ad
paſcha. Cantatur etiam poſt euangelium, poſt communionem ſuo mãdato, Idẽ
quoq; in canonẽ redegit, dieſq; noſtros in tua pace diſponas. Præterea uero ſup/
plicationes maiores, q̃s Græci letanias uocant, primus inſtituit. Stationũ quoq;
magnã partẽ, maxime autẽ quæ in baſilica Petri habentur, die natali Ieſu Chri
ſti, in epiphania, in dominica paſſione, in albis paſchæ, in aſcẽſione, in pẽtecoſte,
natalibus apoſtolorũ, in tertia dominica aduentus, in dedicatione eiuſdem baſili
cæ, die feſto ſancti Andreæ, in cathedra Petri: dũ maior letania fit in ſabbato q̃
tuor temporum. Quid plura de hoc ſanctiſſimo uiro commemorem? cum omnis
inſtitutio eccleſiaſtici officij, ueteris præſertim, ab eo ſit inuenta & approbata: quẽ
quidem ordinem utinã ſequeremur. Non abhorrerent hodie à lectione officij ui
ri docti, quemadmodum faciũt propter barbariem (neſcio quam) illi latinitati &
compoſitioni additã. Ne uero ulla in re uir ſanctiſſimus eccleſiæ deeſſet, ſynodũ
habuit apud ſanctum Petrũ quatuor & uiginti epiſcoporũ, qua certe multa ſuſ/
tulit quæ nocitura, multa etiam addidit quæ profutura fidei noſtræ uidebantur.
Miſit & uiros optimos in Britanniã, Auguſtinũ, Melitũ, & Iohannem, cumq;
his monachos quoſdam probatiſſimæ uitæ: quorum monitis & prædicationibus
fidei noſtræ dogma Angli tum primum integre receperunt. Rediere etiam Got
thi Gregorij opera ad unionem catholicæ fidei. Sunt præterea q̃ ſcribãt Grego
rium dialogum ſuum de moribus ad Theudelindã Longobardorum reginã mi
ſiſſe, cuius lectione præferocem & indomitum uiri ſui Antharis animum, ad reli
gionem & mitiorem cultũ redigeret. Erat enim matrona inſignis, & fidei Chri
ſtianæ ſtudioſiſſima. Nam & baſilicã beati Iohannis baptiſtæ Modoetiæ ædifica
uit, q̃d oppidum decem millibus paſſuum à Mediolano diſtat: & eandem eccle

Margin notes: uod;ii.xii — Mauritius imper. — Forte quatuor. — Angli & Gothi receperũt fidem.

ſiam prædijs ac uaſis aureis ornauit. Ferunt eo tẽpore, q̃ Hermichildus à patre
Leuigildo Gotthorum rege interfectus eſt, ꝙ fidẽ catholicam confiteretur, Ieſu
Chriſti tunicam quæ forte uni militum obtigerat, inuentã eſſe apud urbem Za
phar in arca marmorea eo loci repoſitã, Thomæ Hieroſolymitani epiſcopi, & Io
hannis Conſtantinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tẽpore. Interea uero Mau
ritius, ſuperatis in Hetruria & Cãpania hexarcho Romano duce Longobardis,
in omnia uitia & omnem arrogantiam prolapſus, legẽ tulit, ut qui Romanæ mi
litiæ aſſcriptus eſſet, niſi finita militia, aut manc, & debilis ex uulnere factus, deo
militare nõ poſſet. Hanc ob rem motus Gregorius, hominẽ admonet, ne eius reli
gionem impugnet, cuius benignitate ex infima ſorte hominũ, ad ſummum gra
dum dignitatis peruenerat. Præterea uero cũ Iohannes Conſtantinopolitanus
epiſcopus habita Græcorum ſynodo, ſeipſum œcumenicum, id eſt, uniuerſalem
patriarcham creaſſet, monuiſſetq; Gregoriũ Mauritius, ut Iohanni obtempera
ret, Reſpondit homo conſtantis ingenij & fidei, poteſtatem ligandi & ſoluẽdi Pe
tro traditam, eiuſq; ſucceſſoribus, non epiſcopis Conſtantinopolitanis: proinde
deſineret iram dei in ſe cõcitare, dũ ſeditiones ſtudioſe nimiũ in eius eccleſia ſerit.
Nequaquam uero his malis cõtentus Mauritius, reuocatis militibus ſuis q in Ita
lia erant, Longobardos adhortať, ut ſpretis fœderibus iam ictis, Romanos ado
rirenť: quare Agilulphus ex Ciſalpina mouens, uaſtatis longe ac late Hetruriæ
agris, qua iter faciebat, urbem Romam magnis illatis calamitatibus integrũ an
Seuerus num obſedit: quo quidẽ tempore Seuerus Aquileiẽſis epiſcopus in hæreſim pla
Aquileieñ pſus eſt, quæ multorum malorum ſeminariũ fuit. Nam Seuero mortuo, Aquilei
ſis. enſis eccleſia bifariam diuiſa eſt, cum Agilulphus Longobardorũ rex, Iohãnem
Aquileienſem, Gregorius Candianum Gradenſem Foroiulianis epiſcopos præ
feciſſent. Agilulphus uero omiſſa ſpe potiundæ urbis, obſidionẽ ſoluens, Medi
Phocas olanũ redijt. At Mauritius nõ ſponte, ſed coacte pœnitentia ductus, cũ Grego
creatur rio mitius agere cœpit, ꝙ intellexerat quendam monachi habitu indutũ, ſtrictũ
imperat. gladium in manu tenentem, in foro Cõſtantinopolitano clamaſſe, imperatorem
breui gladio moriturũ: hoc idem eius ſomniũ cõfirmauit, quo ſe, uxorem ac libe/
ros cædi uidebat. Interim uero milites ſtipendijs ſuis defraudari, Phocam cẽturi
onem imperatorẽ creant, & Mauritium obtruncant undeuigeſimo imperij ſui
anno. At Gregorius exornatis quibuſcunq; rebus potuit baſilicis Romanis, dedi
cataq; Gotthorũ eccleſia, quæ in ſuburra eſt Agathæ martyris nomine, Fl. Rici
merij uiri conſularis opus (ut literæ muſiuæ indicant) paternam domũ in Cliuo
Scauri poſitam non longe à circo maximo, in monaſterium redegit, q̃ in loco &
hoſpites cõtinuo accipiebat, & pauperes undiq; confluentes, cibo & potu in uita
retinebat. Vir certe omni laude dignus, ſi uitam, ſi mores, ſi doctrinã, ſi ſolertiã
in rebus tum diuinis tũ humanis inſpicis. Neq; eſt cur patiamur Gregoriũ hac
in re à quibuſdã literarum ignaris potiſſimum carpi, ꝙ ſuo mandato ueterũ ædi
ficia ſint dirupta, ne peregrini & aduenæ (ut ipſi fingunt) ad urbem religionis
cauſa uenientes, poſthabitis locis ſacris, arcus triumphales & monumẽta ueterũ
cũ admiratione inſpicerent. Abſit hæc calumnia à tanto põtifice Romano, præ
ſertim cui certe poſt deum patria quam uita charior fuit. Multa profecto ex colla
pſis ædificijs exedit uetuſtas. Multa præterea demoliunť homines ædificãdi gra
tia, ut q̃tidie cernim9. Impacta illa foramina quæ tum in cõcauo fornicum, tum
in cõiunctutis marmorum quadratorumve lapidum uidentur, nõ minus a Ro
manis quam a barbaris auellendi æris cauſa crediderim. In fornicibus enim, q̃ le
uior eſſet moles, ollas cum nummiſmatibus collocabãt. Lapides uero quadratos
æneis clauis firmabãt. Factũ id quoq; a Romanis dixi, ſi Epirotæ, Dalmatæ, Pã
nonij, & fæx totius orbis terrarũ huc miſſa, Romani appellari poſſunt. Gregori9

autē cōfirmata omni ratione eccleſia dei, anno xiij. menſe vi. die x. pontificatus ſui moritur: Phocæ uero imperatoris anno ſecundo, ſepeliturq; collachrymantibus oībus in baſilica Petri ante ſecretariū, quarto idus Martij. Eius uero in morte menſibus v. diebus xix. ſedes Romana tum uacat.

SABINIANVS .I.

SAbinianus cuius patria ignoratur, ac merito qdē, Gregorio ſucceſſit. Homo enim obſcuro loco natus, obſcurior moribus, rebus geſtis Gregorij uiri ſanctiſſimi aduerſatus eſt. Nam cū ſuo pontificatu fame laboraretur, inſtarentq; pauperes, ut pietatē Gregorij eleemoſynis imitaretur, nil aliud reſpondebat, quam Gregorium popularem famā aucupantem, patrimoniū eccleſiæ largitionibus diſſipaſſe. Paululum etiam abfuit quin libri eius cōburerentur, adeo in Gregoriū ira & inuidia exarſerat homo maleuolus. Sunt qui ſcribant Sabinianū inſtigātibus quibuſdam Romanis, hoc in Gregorium molitum eſſe, quoniam ſtatuas tota urbe dum uiueret & obtruncauerit & diſſecerit, quod quidem ita a uero diſſonū eſt, ut illud quod de abolēdis ædificijs maiorum, in uita eius diximus. Iacent ſtatuæ tum propter uetuſtatē collapſæ, tum etiam quia baſibus ſublatis, uel æris uel etiam marmorum cauſa, ſtare tātæ moles nō poterant. Quod autem capitibus careant, mirum nequaquam uideri debet, cū ipſius ſtatuæ caſu ea pars utpote fragilior, & ad accipiendam læſionem paratior, potiſſimū frangatur. Sed quid ego has cōiecturas quæro? Videmus ſtatuas exciſis capitibus non diffractis iacere, q̄a facilius eſt caput ſtatuæ quam totum corpus deferri: q̄d hodie quoq; fit ab his præſertim, qui antiquitatis ſtudioſi ſunt. Non eſt igitur cur tantū facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianum redeo, cuius hoc fuiſſe inſtitutū ferunt, ut & horæ in eccleſiis diſtinguerentur officij gratia, & accenſæ lampades continuo retinerētur, potiſſimum uero in eccleſia beati Petri. Sunt qui ſcribant Phoca annuente pacē tum cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorū regi filia, quæ in bello capta fuerat. Tanta uero hoc tēpore apparuerāt prodigia, quanta nunquā antea, quibus certe futuræ calamitates portendebantur. Nā & cometes uiſus eſt perlucidus, & Byzantij puer quadrupes naſcitur. Et apud Delon inſulā duo marina monſtra omnino humanā ſpeciē habentia uiſa ſunt, Sirenes fortaſſe fuere Acheloi filiæ, ut aiunt poetæ: q̄d ſi ita fuiſſet, nequaquam pro monſtro habenda erant, cum elemētum aquæ, animalia terreſtribus ſimilia, in omni ſpecie producat. Sūt qui ſcribant tempore Sabiniani & Iohannē patriarchā Alexandrinum uirū pietate & doctrina inſignem, & Latinianum epiſcopū Carthaginenſem Iohanni nequaquam diſſimilem, dignitatem utriuſq; eccleſiæ mirum in modum auxiſſe. Seuerus quoq; Latiniani familiaris, uir doctiſſimus, multa tū in Vincentiū Cæſar auguſtanum epiſcopum ſcripſit, q in Arrianum dogma declinauerat. Idem quoq; de uirginitate librum ad ſororē ſcripſit, quem aureolum appellauit. At Sabinianus cum annum unum, menſes quinq;, dies ix. in pontificatu ſediſſet, moritur, funusq; eius à ſancto Iohanne per portā aſinariam & pōtem miluium ad baſilicam Petri defertur. Vacat ſedes eius morte menſes xi. dies ſex & xx.

lxvij. p̄t [margin] · Prodigia [margin] · lxvi. [margin]

BONIFACIVS .III.

BOnifacius tertius, patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna tñ cōtentione, ut ſedes beati Petri apoſtoli, quæ caput eſt omniū eccleſiarū, ita & diceretur & haberetur ab omnibus: quem quidem locum eccleſia Cōſtantinopolitana ſibi uendicare conabatur, fauentibus interdū malis principibꝰ affirmātibusq; eo loci primam ſedē eſſe debere, ubi imperij caput eſſet. Affirmabant Romani pōtifices urbem Romam unde Cōſtantinopolim Colonia deducta eſt, caput imperij merito habendā eſſe, cum etiam Græci ipſi literis ſuis principem ſuum τὸν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id eſt, Romanorū imperatorem uocent, ipſiq; Conſtan

Phocas imperat. [margin]

tinopolitani etiam ætate noſtra *πανάγιοι*, nõ Græci uocẽtur. Omitto ꝙ Petrus apo
ſtolorum princeps ſucceſſoribus ſuis pontificibus Romanis, regni cælorũ claues
dederit, poteſtatemq́ꝫ a deo ſibi cõceſſam reliquerit, non Cõſtantinopoli, ſed Ro
mæ. Illud tantum dico, multos principes, maxime uero Conſtantinũ comparan
dæ ſynodi ac diſſoluendæ, confutandi uel confirmandi ea quæ in ſynodis decreta
erant, Romanæ ſedi tantummodo conceſſiſſe. Merito igitur ſedes Romana cæte
ris antefertur, cuius integritate & conſtantia cunctæ hæreſes confutatæ ſunt &
exploſæ. Idem quoq́ꝫ Bonifacius inſtituit, habita ſynodo epiſcoporũ duorũ & lxx.
presbyterorum xxx. diaconorũ trium, ne quis ſub anathematis culpa in locũ de
mortui põtificis aut epiſcopi ſubrogaretur, niſi tertia faliẽ poſt obitum eius die,
utve anathematizarentur qui largitione & gratia ad pontificatum uel epiſcopa
tum aditum ſibi quærerent. Voluit item electionem epiſcopi a clero pariter & po
pulo fieri, eamq́ꝫ ita ratã fore, ſi a principe ciuitatis approbata eſſet: & ſi ſummus
põtifex deniq́ꝫ his uerbis autoritatem ſuã interpoſuiſſet, Volumus & Iubemus:
ſancta quippe inſtitutio & pernecеſſaria noſtris præſertim temporibus, quibus in
peius omnia dilabuntur. Eſt enim ſimile ueri, clerum & populum ac principẽ ci
uitatis, ſi libera ſuffragia ſunt, non alium electuros, quam qui merito poſſit & de
beat alĳs præeſſe, quod eſt epiſcopi proprium, ut uocabuli etymologiam, huic rei
accommodatam repetamus. Licet reuera (pace bonorum dicã) multi epiſcopa-
tum deſiderent explendæ auaritiæ & libidinis ſuæ cauſa, non quo communi utili
tati, ut eorum expoſcit officium & nomen, conſulant. Quæritur enim quantũ red
dat epiſcopatus, non quot oues paſcuæ in eo ſint. ſed de his ſatis. Ad Bonifacium
redeo, cuius cum uita, ut uideo, etiã decreta extincta ſunt, pontificatus ſui menſe
nono. Sepultus eſt autem in baſilica Petri. Vacat tũ ſedes mẽſe uno, diebus ſex.

Largitio nib. non quærendus epiſcopatus.

lxix. põt.

BONIFACIVS .IIII.

Maria rotunda.

BOnifacius q̃rtus, natione Marſus, patris Valerienſis, patre Iohãne medico,
templum ſanctæ Mariæ rotundæ, quod ueteres Pantheon, ꝗa Cybeli & oĩ
bus dĳs cõmune eſſet, a Phoca imperatore obtinuit, cõſecrauitq́ꝫ q̃rto idus Maĳ
in honorẽ beatæ uirginis omniumq́ꝫ martyrum, eiectis prius gentiũ ſimulacris,
luſtratoq́ꝫ templo. Vnde poſtea uirgo ad martyres appellata eſt. Hoc eodem tẽ-
pore Perſæ rege Coſdroa in Romanas prouincias irrumpentes, ſuperato Phocæ
exercitu, Hieroſolymam occupant. Templa Chriſtianorũ prophanant & diripi
unt. Lignum dominicæ crucis inde auferũt. Zachariam uirum ſanctiſſimũ eiuſ
dem ciuitatis patriarcham, in captiuitatẽ abducũt. Hanc ob rẽ ab omĩbus, po-
tiſſimũ uero à ſenatu ſpretus Phocas, ab Heraclio copiarũ & Aphricæ & ꝓuin-
ciæ duce, imperio ac uita priuatur. Cacannus uero Bauarorũ rex, per Pãnoni
am & Illiricum in Italiam irrũpens, Longobardorum reges ita ſuperat, ut pau
lum abfuerit quin prouinciã ipſam caperet, ita tamen Forumiulĳ ꝓditione Ro
mildæ eius amore captæ diripuit, ut uix ipſius prouinciæ cernerentur ueſtigia.
Dum hæc agerentur in Italia, Iohannes Gerundenſis epiſcopus religionẽ Chri
ſti prædicatione & ſcriptis ubiq́ꝫ tuebat. Hic enĩ genere Gotthus, in Luſitania
natus, ubi ſapere aliquid per ætatem cœpiſſet, Cõſtantinopolim proficiſcens, ita
græce & latine doctus inde diſceſſit, ut in Luſitaniam rediens, Arrianã hæreſim
quæ tum inualuerat, faciſlime cõfutaret, hanc ob rem Barchinonã ab hæreticis
relegatur. Verum poſtea mortuo Lemungildo rege, qui hæreticis fauebat, in pa
triam rediens, & multa ſcripſit ad doctrinam noſtram pertinẽtia, & monaſteriũ
condidit, rationemq́ꝫ uiuẽdi monachis cõſcripſit. Eutropius quoq́ꝫ Valentinus
epiſcopus, Hiſpanos doctrina & exemplo in fide continuit. Præterea uero Colũ
banus abbas uir ſanctiſſimus, genere Gotthus, ut quidem affirmant, ex Scotia in
Burgundiã primo ueniens, Lixonẽſe monaſterium egregiũ id ꝗdem extruxit,

Cacanus

Iohannes Gerũdenſis.

inde in Italiā abiens, apud Bobium in apennino aliud monaſterium amplum ſa ne ædificant inter Hetruſcos, Ligures & Inſubres. His autē hac in re nequaquā cedens Bonifacius pontifex, domū paternam in monaſterium redigit, fundosq; ſuos monaſterio aſcribit in monachorū uſum. Verum nō ita multo poſt diē ex tremum obiens, ſexto pontificatus ſui anno, menſe octauo, die xiij. quo qdem tē pore, peſte, fame, & inundatione aquarū laboratū eſt, ſepelitur in baſilica Petri. Vacat tum ſedes eius morte menſibus vij. diebus quinq; & uiginti.

DEVSDEDIT .I.

DEuſdedit patria Romanus, patre Srephano ſubdiacono, pontificatū omni um ſuffragijs adeptus, clerum mirum in modū dilexit & auxit. Ferunt qui dam hunc tantæ ſanctitatis fuiſſe, ut quendā obuium elephantiæ morbo laborā tem, oſculo ſuo lepra ſtatim liberauerit. Cōſtituit autē uir optimus, ne filius pa trimi puellam e ſacro fonte a patre leuatā, ducere in uxorem poſſet. Eodē quoq; tē pore Heraclius magno cōparato exercitu, multas puincias à Perſis occupatas, in poteſtatem ſuam redigit. Ducem Perſarū ſingulari certamine ex equo decer tat & interficit. Coſdroam regem Perſarum opprimit, filium eius captum & ba ptizatum, in regnum paternū reſtituit. Perſidem ingreſſus, turrim Coſdroæ the ſauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partē uero reparandis tē plis, quæ Perſæ diripuerāt & uaſtauerāt, deſignat. Ipſe præterea alia onuſtus præ da cum ſeptem elephantis Hieroſolymam rediens, crucem domini à Perſis abla tam ſecum deferēs, eo loci reponit, in quo antea fuerat. Captos a Perſis, in patriā remittit. Rediens deinde Conſtantinopolim, literis & ocio delectatus, ad aſtrolo giam ſe contulit. Sororis tamē ſuæ filiam tantus imperator cōtra ius faſq; in uxo rem accipit: & ut ſceleri ſcelus adderet, quod fieri conſueuit, ubi quis in peiora la bitur, ad Eutychianos tranſijt, eo potiſſimū tempore quo Anaſtaſius Perſa mo nachus ſub nomine Chriſti à ſuis captus, martyriū paſſus eſt: cuius reliquiæ poſt ea Romā aduectæ ſunt, & in monaſterio beati Pauli repoſitæ ad aquas ſaluias, ut uulgo dicitur. Ferunt eodm tempore Siſebutum Gotthorum regē, plurimas Hiſpaniæ ciuitates, quæ ad Romanos defecerant, in fidem recepiſſe, Iudæosq; omnes in regno deprehenſos, grauioribus ſupplicijs ad Chriſti fidem compuliſſe rogatu (ut aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, ſibi cauendū à circūciſiſeſſe, cū tamen poſtea haud ſatis fati neceſſitatem circunſpiciens, à Saracenis circunciſio nem obſeruantibus, oppreſſus ſit. Agebātur hæc in oriente, nec ſuis athletis pſi de Chriſti carebat occidēs. Arnolphus enim Metenſis epiſcopus cōſilio & ſancti tate Dogobertum Francorum regem in officio cōtinebat, adiuuante Amando Traiectenſi epiſcopo, uiro quidē optimo, & religionis Chriſtianæ defenſore acer rimo. Hiſpanis quoq; Iſidorus Hiſpalenſis epiſcopus Leādri ſucceſſor, multa tū ſcripſit, quæ fidē Chriſtianam mirifice iuuant. De ſummo enim bono, de uiris il luſtribus, de uocabulis grammatices, & etymologijs libros compoſuit. Hiſtoriā præterea ab Adam uſq; ad tempora Heraclij, uitas quorundā ſanctorum, hiſto riam Longobardorum, & breuem quandam coſmographiā ſtylo ſatis eleganti edidit. In eo homine pluris faciēda eſt certe ſanctitas quam eruditio. Sunt qui ſcri bant Iſidorum Germanum fuiſſe, quanquam Hiſpani hunc ſuū eſſe affirment: utcunq; ſit, ſatis conſtat, eum fuiſſe quauis laude dignum ob doctrinam & ſancti tatē. Deus autē dedit, cuius tempora ad hæc etiam quæ diximus, notiora fecere & terræmotus, & ſcabies quædam ita ad elephantiam tēdens, ut deformitate co gnoſci homines non poſſent, moritur pontificatus ſui anno tertio, die tertio & ui geſimo, ac ſepelit in baſilica Petri ſexto idus nouembris, eius morte epiſcopatus tum uacat menſem unum, dies xvi.

lxx. pōti

Heraclius imperat. geſta.

Siſebutus Gotthorū rex.

BONIFACIVS .V.

lxxi pon.

BOnifacius quintus, natione Campanus, patre Iohanne, eo tēpore pontificatum iniꝗt, q̃ Eleutherius patricius Romam ab Heraclio miſſus, uindicata Iohannis hexarchi morte, ſemetipſum regem Italiæ creat. At uero cum Romã proficiſceretur, a militibus ſuis necatur, eiusq; caput Cõſtantinopolim mittitur. Huius in locũ poſtea Iſatius patricius Cõſtantinopolitanus, hexarchus ſuffect⁹ eſt. At Theudelinda (ut diximus) mortuo Adoaldo marito, una cũ filio regnũ Longobardorum ſapienter & integre gubernãs, inter Longobardos & Italos pacem decẽnio continuit, eccleſias multas donis & muneribus exornauit, fundos quoq; his adiecit, quorum prouentibus ſacerdotes uterentur. Anno uero duodecimo Heracliꝗ Mahometus Arabs, ut quidã uolunt: ut aliꝗ Perſa, nobili genere natus, patre qui deos gentium coleret, matre Hebraica Hiſmaelitici generis, magnũ in Chriſtiano populo excitauit incendium: & ita magnũ, ut uerear ne eius ſecta, noſtra potiſſimum ætate, reliquias Chriſtiani nõis penitus extinguat: adeo tepeſcimus, & animo ac corpore languidi interitum noſtrum expectantes concidimus. Inualeſcit eius ſecta nunc multo magis q̃ antea. Nã tota Aſia & Aphrica magnaq; pars Europæ Mahumetanis principibus ſubiecta eſt. Inſtant nunc Turci terra ac mari, ut nos tanquã cuniculos ex his Europæ latebris eruãt: Sedemus ocioſi, alterum expectãtes, quaſi hoc malũ uniuerſæ reipublicæ chriſtianæ non immineat. Expectant ſacerdotes, ut à ſecularibus hoc tantum bellum & tã neceſſarium ſumatur. Expectant item ſeculares, ut presbyteri tuendæ religionis cauſa pecunias in ſumptus bellicos polliceantur & ſubminiſtrent, nec in peiores uſus effundant, quemadmodum facere pleriq; conſueuere, pecunias eleemoſynis & ſanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea uaſa & prægrandia quedem fundentes, parum de futuro ſoliciti, dei quem tantum utilitatis gratia colũt, & hominum contemptores. Ad Mahometum redeo, uirũ adeo uerſutũ & acris ingeniꝗ, ut cum inter chriſtianos diu uerſatus eſſet, omnesq; omniũ q ante fuere ſectas cognouiſſet, nouã quandam ſuperſtitionem introduxit, ut uidemus, qua prope noſtra religio extincta eſt. Auſus eſt etiam comparato ingenti Arabũ exercitu, fines Romani imperiꝗ turbare, cuius motus Heraclius cito cõpeſcuit, ſollicitatis eius ad defectionem militibus pollicitationibus & præmiꝗs. Bonifacius autem pontifex uir ſingularis humanitatis & clementiæ, magna in omnes benignitate & gratia utens, nullum genus officiꝗ, quod bonum paſtorem deceret, prætermiſit. Inſtituit præterea ne q ad eccleſias confugerent, inde ui retraherẽtur: neve acolyti reliquias martyrum attrectarẽt, quod eſt presbyteri, aut ſubdiaconi officium. Mandauit itẽ ut quouis in loco ſacrilegi anathematizarentur: ut ve teſtamentum iuſſu principis ubiq; ualeret. Cœmiterium autẽ beati Nicomedis fecit & dedicauit. In clericos uero integre uiuẽtes, unice liberalis & munific⁹ fuit. Gallus autem beati Columbani diſcipulus, ita in occidẽte tum uiuebat, ut etiã in uita ſancti nomẽ mereret. Hui⁹ ueſtigia ſecutus eſt Euſtachius abbas, ſecuta & ſancta Aurea, in cuius honorem beatus Eligius monaſterium uirginũ ædificauit. Ferunt etiam Baſilium quendam Iſidoro æqualem uita, moribus & doctrina inſignem tum habitum fuiſſe. Moritur autem Bonifacius pontificatus ſui anno quinto, die decimo, & in baſilica Petri collachrymantibus omnibus ſepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim ſedes tum uacat.

Eleutherius patricius.

Mahometus Arabs.

Elidius

HONORIVS .I.

lxxiꝗ põt.

HOnorius natione Campanus, patre Petronio uiro conſulari, eo tempore põtificatum iniꝗt, q̃ Theudelinda moritur, eiusq; filius Adoaldus e regno deꝗcitur, ſuffecto in eius locũ Arioaldo. Inſtabat tum (ut dixi) Heraclius q de Perſis triũphauerat, ut oẽs Iudæi imperio ſubiecti baptizarent. Hãc ob rẽ Saraceni

& Arabes arma ſumẽtes, à natiuitate Chriſti anno dc. iiij. ac uigeſimo, ita Hera/
cliij duces ſuperarunt, ut hominẽ felicẽ primo, mox infeliciſſimum reddiderint,
duce Mahometo, qui cum magnum ſe dei prophetam aſſereret, magicis artibus
Aſianos & Aphricanos deludens, ita populos quoſdã concitauit noua à ſe religi/
one imbutos, ut paulũ abfuerit quin omnino imperij nomen delerẽt, capta Ale/
xandria, multisq́ alijs Syriæ & Ciliciæ urbibus: Saracenos ſectatores ſuos habuit,
à Sara Abrahæ legitima uxore ita appellatos, quaſi legitimos diuinæ pfeſſiõis ſuc
ceſſores & hæredes. Secutus eſt homo callidiſſimi ingenij hac in re Hieroboã ex
emplum, qui tribui ſuæ alios colendi ritus conſcripſit, ne unquã Iudæorum im
perio ſubeſſent. Idem poſtea fecere Græci à catholicis diſſentientes, non ob religi
onem tantummodo, ſed ob imperiũ, cuius gratia Neſtorianorum, Iacobitarũ &
Hebionitarũ errores ſecuti ſunt. Verũ poſtremo hac pertinacia eo deducti ſunt,
ut unà cum religione & ſecta imperium omnino amiſerint, in turpiſſimã ſeruitu
tem redacti. Mahometes autem (ut in Alcorano legitur) q̃ magis ſectatores ſu/
os à religione Chriſtiana ſeiungeret, hæreticos quoſdam in componẽdis legibus,
maxime uero Neſtorianos ſecutus eſt, multa hincinde cõtra legẽ Moſeos & euan
gelij dei aſtute colligens, ac in unũ quaſi corpus redigens. Ferunt Heracliũ tum
quidem deſperatione & fœdã pacẽ cum Saracenis iniſſe, & Pyrrhi patriarchæ
Conſtantinopolitani & Cyri Alexandrini epiſcopi fraudibus deceptum, in hære
ſim quoq; Monothelitarum incidiſſe, unã tantummodo uoluntatem in Chriſto
eſſe dicentiũ, unde nomen accepere. Hos tamen poſtea tanti erroris autores, hor
tante Honorio, & uerum ante oculos literis & nuncijs ponente, relegauit Heracli
us. Honorius aũt à rebus externis aliquantulum quietis adeptus, doctrina, mori
bus ſanctiſſimis omnẽ prope clerum renouauit. Baſilicã beati Petri tegulis æne
is ex Ioue capitolino ſumptis cooperuit. Aedẽ Hagnetis martyris uia nomẽta
na, ut carmen in apſide indicat, ædẽ Pancratij uia aurelia reſtituit. Tẽpla quoq;
Anaſtaſii ad aquas ſaluias, templum quatuor coronatorũ martyrum, templũ bea
ti Cyriaci uia Hoſtienſi miliario ſeptimo, templũ Seuerini apud urbem Tiburti
nã magnificentiſſimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & mar
moreis lapidibus incruſtatione parietum, opere tectorio, opere uermiculato exor
nauit. Reſtituit etiam cœmiterium Marcellini & Petri uia lauicana. Eccleſiã q̃
que beatæ Hagnetis apud ſanctum Syluestrũ, eccleſiã beati Hadriani in tribus
foris huius mandato & impenſa ædificatas fuiſſe, ſcribunt nonnulli: ut uero uno
quoq; ſabbato à ſancto Apollinari ad diuũ Petrum iret cũ litanijs, primus inſti
tuit. Moritur autẽ uir ſanctiſſimus anno pontificatus ſui duodecimo, menſe un
decimo, die xvij. ac in baſilica Petri ſepelit quarto idus octobris. Eius morte an
num unum, menſes ſeptem, dies decem & octo ſedes interim uacat.

SEVERINVS .I. lxxiij. pō.

SEuerinus patria Romanus, patre Labieno, in demortui Honorij locũ ſubro
gatus, ab Iſatio totius Italiæ hexarcho in pontificatu confirmat. Vana tunc
enim habebatur cleri ac populi electio, niſi id imperatores, aut eorũ hexarchi cõ
firmaſſent. Iſatius itaq; ob eam cauſam Romã profectus, cum pontificem cõfir Electionẽ pōtificis imperator cõfirmare ſolebat.
maſſet, ne gratuito tantum laboris ſuſcepiſſe uideretur, theſaurum & ſacrarium
baſilicæ lateranenſis adiuuantibus Romanis quibuſdã ſpoliat, reſiſtentibus ali
quandiu, fruſtra tamen ſacerdotibus templi, quorũ primates omnes poſtea in ex
iliũ miſit. Indignabatur enim Iſatius eos tantum in theſauris habere, neq; quic
quam in uſus bellicos conferre, præſertim cum milites inopia rerum omniũ tunc
laborarent. Huius prædæ partem militibus conceſſit, partem ſecum Rauennã
detulit, reliquum uero ad imperatorem miſit. Saraceni autem, quos precio con/
ductos ab Heraclio diximus, cum eis auare maligneq; pacta merces perſolue/

retut, In Syriam profecti, Damaſcum imperio ſubiectã ui capiunt. Deinde uictorum reliquis Arabibus, qui domi remanſerant coniuncti, commeatibus & armis adiuti, Mahometi furore incitati, Phœniciã & Aegyptũ peruagati, reſiſtientes tum imperio ſuo, tum legi mahometanæ, paſſim cædunt. Verſi deinde in Perſas, Hormiſda Perſarum rege intetempto, non prius uaſtãdi omnia finem fecere, quàm Saracenorum legem & imperium ſuſcipiunt. Verũ Heraclius audita Saracenorum licentia, capta præſertim Antiochia, ueritus ne Hieroſolymam occuparent, crucem domini Cõſtantinopolim deferendã curauit, ne iterum in Agarenorũ manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quaſi ab Agar ancilla Abrææ ortos: neque ita multo poſt Hieroſolyma capta eſt. Mahometo autem (ut qdam ſcribunt) ad Mechã mortuo, in principatu Calipha ſuccedit. Poſt hunc Hali. Quo quidẽ pulſo, ꝙ nimium ſuperſtitioſus eſſet, alterum Calipham ſibi ducẽ Aegyptij creauere. Ferunt tum etiam ne qd calamitatis deeſſet, quod Romanum uexaret imperium, Siſebutum Gotthorũ regem omnes Hiſpaniæ ciuitates Romanis ademiſſe: ac tum demum Romanos imperare in Hiſpania deſiiſſe. Seuerinus autem pontifex uir ſingularis pietatis & religionis, amator pauperum, in calamitoſos benignus, in omẽs munificus, in reparandis templis ſplendidus, pontificatus ſui anno primo, menſe ſecundo moritur, ac ſepelit in baſilica Petri quarto nonas Auguſti. Vacat tũ ſedes menſes iiij. dies undetriginta.

lxxi'ij. põtifex.

IOHANNES .IIII.

IOhãnes quartus, natione Dalmata, patre Venantio, põtificatum iniens ſtatim mira pietate uſus eſt. Ex reliquis enĩ theſauris, quos Iſatius apud Lataranum reliquerat, captiuos omnes, quos potuit Iſtrios & Dalmatas à captiuitate redemit. Interea uero Rhotaris, qui Arioaldo in Longobardorum regnũ ſucceſſerat, licet iuſtitia & pietate inſignis habitus ſit, ad Arrianos tamẽ declinat, paſſusq; eſt, ut eodẽ tẽpore omnibus regni ſui ciuitatibus duo epiſcopi pari poteſtate præeſſent: alter enim catholicus, alter Arrianus habebat. Tanti præterea ingenij fuit, ut leges quæ ſola memoria & uſu retinebantur, in ſeriem quandam redegerit, codicemq; ipſum edictum appellari præceperit. In re autem militari ita præſtans fuit, ut Hetruriam omnẽ & Liguriam cum ora maritima Maſſiliam uſq;, in ſuam redegerit poteſtatem. Anno deinde ſexto regni ſui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt ſacerdotem quendam Rhotaris corpus apud templũ Iohãnis baptiſtæ ſepultum, noctu aperto tumulo ſpoliaſſe: ſolent eñ precioſa quædam cum regum corporibus reponi. Hanc ob rem beatus Iohãnes homini apparens, ei mortem interminatus eſt, ſi deinceps templum ſuum ingrederet. Huic enim ſancto Rhotaris mirum in modum in uita deditus fuerat. Idem cõtigit tẽporibus noſtris Alouiſio cardinali, patriarchæ Agleienſi. Eruto enim ſepulchro ab his ſpoliatur, quos ipſe ex infima ſorte hominum ad dignitatem ſacerdotalẽ & meliorẽ fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula ſuſcipiẽs, Gundibergã reginæ Theodelindæ filiam in uxorem accipit, quæ religionẽ matris imitata, ut illa Modoeciæ, ſic ipſa Tarracinæ Iohannis baptiſtæ templũ ædificat, plurimoq; auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehẽſus, à marito adulteræ interficitur. Huic autẽ ſucceſſit Aripertus Gudualdi filius, Theodelindæ reginæ frater, q apud Ticinum ſaluatoris oraculum condidit, uarijsq; ornamẽtis inſigniuit, & fundis dotauit. Iohannes autẽ pontifex ueritus ne corpora Vincentij & Anaſtaſij aliquãdo in manus barbarorũ deuenirent, ut Romam quam diligentiſſime ferrentur curauit, ac iuxta fontẽ lateranenſem in oratorio beati Iohanis baptiſtæ magna cum ueneratione collocauit. Sunt q ſcribant huius pontificis tempore & Vincentiũ Beluacenſem epiſcopum, & Muar

Rhotaris Arioaldo in regno ſucceſſit Arrianæ ſectæ.

dum archiepiſcopum Remenſem,ſanctitate & doctrina in precio fuiſſe. His ad/
dunt & Reginulpham Gallam motionam genere & ſanctitate inſignem:& Re
naldum Traiectenſem epiſcopum,uita & miraculis clarum. Iodocus quoq; his ne
quaquam inferior eſt habitus,qui Britonum regis filius,ſpreto regno,cũ aliquan
diu in eremo uixiſſet,tandem in pago Pontio moritur. Iohannes autem pontifica
tus ſui anno primo,menſe nono,die nono moriẽs,in baſilica Petri ſepelitur quar
to idus octobris. Vacat tum ſedes menſem unum,dies tredecim.

THEODORVS .I.

THeodorus natione Græcus,patre Theodoro epiſcopo Hieroſolymis ortiũdo, *lxxv. põt*
pontificatum iniens,omnia quæ ad dignitatem religionis Chriſtianæ perti
nere arbitrabatur,circunſpiciebat ut bonum paſtorẽ decet,in omneis, maxime
autẽ erga pauperes, mira benignitate utẽs. Interea uero Heraclius trigeſimo im
perij ſui anno,morbo intercutaneo perijt,cum paulo ante Theodorũ cognomen
to Galiopam mortuo Iſatio hexarchum in Italiã miſiſſet:In locum uero demor/
tui Heraclij primo ſufficitur Conſtantinus filius,q quarto ſuſcepti imperij men
ſe,ueneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis inſidijs, quos quidẽ ad *Conſtãtinus filius.*
tantum facinus(ut aiunt)Pyrrhus patriarcha inſtigauerat. Heracleon itaque *ĩ locũ Heraclij ſufficitur.*
mortuo fratre imperiũ occupat,eo potiſſimum tempore,q̃ Cyrus,Sergius & Pyr
rhus Acephalorũ hæreſim inſtaurantes, unam operationẽ in Chriſto, humani
tatis ſcilicet & diuinitatis,unamq; uoluntatem prædicabant. Ex his autẽ Pyr/
rhus audita Heraclij morte,redeũdi in patriã cupidus,ex Aphrica ubi exulabat
Romam ueniens, ac errati ueniam petens nõ ex animo, ſed ficte,à Theodoro ui
uendi formam accepit. Verum prius uitam amiſit, quàm tanto ſcelere quæſitã
dignitatem potuerit obtinere. Senatus enim populusq; Cõſtantinopolitanus co
gnito ſcelere,in Martinam Heracleonemq; conſurgens, cum hunc naſo, illã lin
gua mutilatam relegaſſet,Pyrrhum de fuga retractum interficit. Conſtantiũ ue
ro Cõſtantini dolo necati filium imperatorem creat. In locum autẽ Pyrrhi Pau
lum epiſcopum ſufficit,quem Theodorus põtifex Romanus dignitate priuauit,
quia orthodoxæ fidei normam & rationem ſuſcipere recuſabat,adiuuãte eius ſtul
titiam Conſtantio,in eandem hæreſim ſtolide nimium prolapſo. Conuerſus de/
inde ab hoc certamine pontifex ad ornanda ſanctorũ corpora,Primi & Feliciani
martyrũ reliquias ex arenario uiæ nomentanæ ablatas in urbem deferens,in ba
ſilica Stephani protomartyris in Cælio mõte collocat:multis ornamẽtis,tũ ex ar
gẽto,tũ ex auro adhibitis. Idẽ quoq; baſilicã ædificat uia flaminea nõ lõge à põte
miluio,& ſtatim dedicat. Duo poſtremo oratoria cõſtruxit & ornauit:quorũ alte
rum erat apud Lateranẽſem baſilicã beato Sebaſtiano:alterum uero uia hoſtien
ſi,Eupulo martyri dedicatum. His ita conſtanter & ſancte peractis, morit põti
ficatus ſui anno ſexto, mẽſe quinto, die decimooctauo: ſepeliturq; in baſilica Pe
tri pridie idus Maij. Epiſcopatus aũt diebus duobus & quinquaginta tũ uacat

MARTINVS .I.

MArtinus primus, patria Tudertinus, patre Fabritio, in Theodori locum *lxxvi. põ.*
ſuffectus,legatos ſtatim Cõſtãtinopolim miſit, qui Paulũ adhortarentur
ut omiſſis erroribus ſuis, aliquando ueritatis callem ingrederetur. Is autem non
modo pontifici bene monenti nõ obtemperat, uerumetiam eius legatos Cõſtan
tij autoritate abuſus,in diuerſas inſulas relegat. Quamobrẽ indignatus Marti/
nus,ſynodum centum & quinquaginta epiſcoporũ Romæ habuit,in qua Cyri
Alexandrini,Sergij ac Pyrrhi damnationem renouauit,& Paulum patriarchã
omni anathematis uinculo damnatum,priuauit. Interea uero dum hæc ita age
rentur,pax Italiæ quæ inter Romanos & Longobardos annis triginta duraue/
rat,turbari iã cœpta eſt,Longobardis omnia ad utilitatẽ ſuã trahentibus:cõtra

gna uirorum concitatione committitur, cum illi redire in ditionem paternam, hic retinere bello partum conarentur. Tandem uero ſe inclināte ad Grimoaldū fortuna fuſi ac fugati Galli Italia expellūtur. Sunt tamē qui ſcribāt Gallos hac ratione deceptos eſſe. Longobardi enim ſimulata fuga, caſtra rerum omniū co/pia ac uini potiſſimū plena relinquentes, haud lōge in inſidijs cōſtiterant: Galli uero caſtra ingredientes, rati ueram eſſe hoſtium fugam, in oēm uoluptatē effun duntur, epulis & uino replenturq̄ quare ſuperuenietibus hoſtibus, cum ſomno eti am grauati paſſim ueluti pecora ſine cuſtode iacerēt, ita ab hoſtibus cædūtur ut uix nuncius ſuperfuerit, qui tantā cladem Clodoueo nūciaret. Hac uictoria fie/tus Grimoaldus, omnem prouinciam ſtatim in poteſtatem ſuā redigit. Eugeni/us autem pōtifex, uir miræ pietatis, religionis, manſuetudinis, comitatis munifi centiæ, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe nono moritur: ac in baſilica Petri ſe pelitur quarto nonas iunij. Vacat tum ſedes menſem unum, dies viij. & xx.

VITALIANVS .I.

Vitalianus patria Signinus, ex oppido Volſcorum, patre Anaſtaſio, eo tēpo re pontificatum inijt, quo Cæſarea Perſarum regina, neſciente marito cum paucis fidelibus Cōſtantinopolim uenit, anno ſexcenteſimo tertio ac lxxx. Quæ quidem ab imperatore honorifice ſuſcepta, nō multo poſt characterem baptiſmi ſuſcepit, cuius rei cauſa profecto uenerat. Hoc ubi intellexiſſet Perſarum rex, lega tos ſtatim Cōſtantinopolim mittit, qui uxorem ab imperatore repetant. Reſpō det imperator, in arbitrio reginæ eſſe ſtandi uel diſcedendi, proinde eam ſciſciten tur. Interrogata regina reſpondet, nunquam redituā in patriam, niſi rex Chri/ſtiani nomen ſuſciperet, q ſtatim recognita cū quadraginta millibus hominum Cōſtantinopolim pacato agmine ueniens, perbenigne ab imperatore ſuſceptus, unà cum militibus ſuis baptizatus, in regnum cum uxore reuertit. Poſtea uero Conſtantius Cōſtantino filio in partem imperij ſuſcepto, cōparata ingēti claſſe, Conſtantinopoli ſoluens, Tarentum peruenit, copias etiā terreſtres nouibus one rarijs ſecum uehens. Inde uero terreſtri itinere in Samnium ueniens, obſidere Be neuentum inſtituerat. Verum ubi intellexit urbē ualido præſidio, multiſq; cō meatibus Rhomoaldi diligentia munitam eſſe, Luceriā mouens, urbē ui cepit ac direptam ſolo æquauit. Inde autē Acherontiam profectus, cum urbem muni tiſſimam capere non poſſet, Beneuētum oppugnare adortus, ſtatim obſidionem ſoluit, quod intellexerat Grimoaldum propediem cum magnis copijs affuturū ut filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primo, mox Romā, inde Con ſtantius petens, magna incommoda in itinere paſſus eſt. Saburro autē ciue Ro/mano cum uiginti millibus hominum apud Phormias relicto, q hoſtes reprime ret, tandem ad urbem peruenit, prodeunte obuiam pontifice cum clero & populo uſq; ad ſextum lapidem honoris cauſa. Ductus per urbē plaudente multitudine ad baſilicā Petri, pallium auro intertextū ſancto obtulit. Interim uero Rhomo aldus patris auxilio fretus, Saburrum aggredit & ſuperat: ac plurimos Græcos interficit. Hac deſperatione motus Cōſtantius, quinta poſteaquā urbē ingreſ/ſus eſt die, ad direptionem conuerſus, omnes ſtatuas ex ære & marmore adorna/tū urbis locis inſignibus poſitas, oia eccleſiaꝝ ornamenta paulo dētiora diſtra hit, ac nauibus ad id ſubuectis imponit: pluſq; ipſe ornamētoꝝ ſeptē diebus urbi detraxit, quā barbari antea ducentis & quinquaginta octo annis, ne dicant male uoli, hiſtoriaꝝ ignari, Gregorij pontificis iuſſu comminutas eſſe maioꝝ ſtatuas & monimenta. Duodecimo aūt die Roma in malā rem abiens Græculus nequā & perfidus, Neapolim contendit: inde quoq; in Siciliam proficiſcitur, ubiq; tri/buta adeo acerbe colligens, ut filij obærati à parentum complexibus diuellerē/tur. Cōmoratus aliquandiu in Sicilia homo auariſſimus, dum Syracuſis in bal/

lxxviij. pontifex.

neo libidini uacat, à ſuis occidiť: in eiusq; locũ Mezentius, cuius fraude necatũ putant Conſtantiũ, imperator à militibus creať. Magna fuit in hoc homine ua-
Cãtus ordinatur ab Vitaliano. rietas. Nam primo quidẽ ubi intellexit Vitalianum põtificatum iniſſe, nunci os miſit, qui ei ſuo nomine gratularentur: quiq; euangelia aureis literis ſcripta, ac multis gemmis ornata, beato Petro condonarent. Deinde uero mutata ſentẽtia, nec dijs nec hominibus pepercit, diuina humanaq; om̃ia cõfundẽs. At Vitalianus cultui diuino intentus, & regulã eccleſiaſticam compoſuit, & cantum ordi/nauit, adhibitis ad cõſonantiã (ut quidã uolunt) organis. Theodorum quoq; archiepiſcopum, & Hadrianum abbatẽ uiros doctiſſimos atq; optimos in Britanniam mittit (quam Angliam uocant) cum magna poteſtate ligandi & ſoluendi, quo Britannos in fide, predicationibus & exemplo continerent. Fecere mãdata ac quidem diligenter uiri optimi. Librũ preterea Theodorus ſcripſit, quo declarauit qua pœnitentia dilui unumquodq; peccatum poſſit. Sunt tñ qui hoc opus Theodoro pontifici aſſcribãt. Vitalianus autem bene & ex ſententia quãtum in eo fuit gubernata eccleſia, anno xiiij. põtificatus ſui, menſe vi. moritur: ac ſepelitur in baſilica Petri vi. calendas Februarij. Epiſcopatus autẽ tũ uacat mẽſibus iiij. diebus quindecim.

ADEODATVS .I.

lxxix. pontifex. ADeodatus patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pontifex creať, eo tempore potiſſimum q̃ Lupus Foroiulianorum dux, regnum Italiæ occupare conatus eſt. Grimoaldus em̃ (ut diximus) à filio Romoaldo duce Beneuẽtano cõtra Cõſtantium imperatorẽ in auxilium accitus, Lupo (ut aiunt) regnũ & oues cõmendauit. In Hetruria enim, Aemilia & tranſpadana Italia omnia tu-
Lupus Foroiulianorum dux. multu Lupus inuoluit. Hanc ob rẽ Grimoaldus Bauaros duce Cacãno in Lupum pecunijs & pollicitationibus mouet: qui primo congreſſu à Lupo ſuperati ſunt. Verũ ſequenti die prælium repetentes, Lupum ſuperant & obtruncant, ac totum Forumiulij diripiunt. Grimoaldus autẽ abeunte ex Italia Cõſtantio in Ciſalpinam rediens, Forumpopilij ſabbato ſancto aggreſſus, cæſis omnibus diripuit, ac ſolo æquauit, propter iniuriã q̃ eo loci à Rauennatibus acceperat, cum in auxiliũ filij pficiſceretur. Dum uero Arnefites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis, ducatum paternum repetit, ad Natiſonẽ fluuium à Longobardis ſuperatus, duce Vectari Vicentinorũ comite cæditur. Opitergini quoq; hanc calami/tatẽ ſenſere. Domo enim & patria pulſi ſunt: quia Arnefitis ſtudioſi erant. in Si/cilia uero tum quoq; laboratum eſt: eo enim ex om̃ibus prouincijs Romanis p/fecti milites ſunt, ad opprimendum Mezentium, cuius dolo Cõſtantius interfe/ctus fuerat. Quo ſublato, cum omnes paſſim dilaberenť, ſuperuenientibus cum magna claſſe Saracenis, & Syracuſæ & tota inſula occupať. Vnde poſtea onuſti præda Alexandriã redeuntes, urbis quoq; Romæ ea ornamẽta ſecum detulere,
Cometis apparitio quæ Cõſtantius Syracuſas aduexerat eo animo, ut inde Cõſtantinopolim traij/cerentur. Indicabat profecto tot clades, tot mala, & ſtella crinita, quã Græci co/meten appellant: quæ tribus cõtinuis menſibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequentia tonitrua, qualia nunq̃ antea fuere. Sed cæcum eſt humanum genus: etſi enim futura præuidet, nõ tamẽ ut deceret, ſibi cauet. Ferunt aũt his frequentibus pluuijs, omnes ſegetes conculcatas iterum renatas eſſe: & ad maturã frugẽ perueniſſe, in Ciſalpina potiſſimũ. Interea uero Adeodatus uir religione & om̃i comitate preditus, in delinquentes clemẽs, in pauperes beneficus, in hoſpites be/nignus, erga calamitoſos miſericors, eccleſiam beati Petri uia portuenſi iuxta põtẽ Meruli tũ inſtaurauit ac dedicauit. Auxit & monaſterium ſancti Eraſmi in Cælio monte ædificijs & fundis, ubi ipſe monaſticã uitam duxerat. Supplicationes quoq; frequentes habuit ad abolenda prodigia, quæ diximus tũ apparuiſſe.

Demũ uero pactis põtificatus ſui annis iiij. mẽſibus ij. diebus v. uit ſanctiſſimus
moritur: & ab omnibus fletus ad baſilicã Petri ſepelitur, ſexto calẽdas Iulij. Va
cat tum ſedes menſibus quatuor, diebus uiginti.

DONVS .I.

DOnus patria Romanus, patre Mauritio, eo tempore pontificatum iniit, q̃ lxxx. pontifex.
Grimoaldus Longobardorum rex moritur ix. die poſt phlebotomiã in bra
chio factam, dum arcu in columbam ſagittam acriter intendit, quod fieri nõ ſine Grimoaldus Lõgobard.
magna neruorum & uenarum contentione ſolet, unde ſanguis ſine ulla intermiſ
ſione prodijt. Fuere in hoc rege multæ præclaræ corporis & animi dotes. Tantũ
enim prudentia & conſilio ualuit, nõ ſolum in rebus externis, uerumetiam in do
meſticis, ut quædã capitula ac quidẽ utilia, Rhotaris regis edicto addiderit, quæ
poſtea legis formam accepere. Fuit præterea mediocris ſtaturæ, corpore ualidus,
capite caluo, promiſſa barba, nec aĩo minus in rebus agendis quã corpore prom
ptus. Sepultus eſt autem Papiæ in baſilica beati Ambroſii, quã ipſe ſua impenſa
ædificauerat. Pertaris autem Arithperti regis filius, quẽ pulſum à Grimoaldo
diximus, dũ exul ex Gallia in Britanniã traijceret, incerta uoce admonetur, ut
mortuo Grimoaldo regnum paternum repetat: qua quidẽ uoce permotus, licet
incertus haberetur autor, in Italiam rediens tertio mẽſe poſt Grimoaldi mortẽ,
regno paterno ſine contentione potitus eſt. Eodem ferme tempore Dagobertus
Francorum rex, uir callidi & aſtuti ingenij, nec conſilio minus quã manu prom
ptus moritur, cuius animã e manibus dæmonum lipareã inſulam prope attin
gentium, liberatã ferunt Dionyſii ac Mauritij martyris, ac etiã Martini cõfeſſo
ris auxilio, quos ſemper dum uixit, ut patronos coluit, & tẽplis honoratiores red
didit. Donus autem pontifex honori & cultui diuino cõſulens, ueſtibulum beati
Petri (quod paradiſum uocãt) quadriporticũ marmoribus ſtrauit, ſublatis (ut
arbitror) ex illa pyramide, quæ in uaticano eſt e regione molis Hadrianæ. In/
ſtaurauit præterea & reſtitutas dedicauit eccleſiã apoſtolorũ uia hoſtiẽſi: & eccle
ſiã beatæ Euphemiæ uia appia ſitã. Clerũ quoq; diuerſis ordinibus diſtinxit, &
honoribus auxit. Monachos uero quoſdam Syros cũ Neſtorianis ſentientes, in
monaſterio Boethiano deprehẽſos & caſtigatos, in uaria monaſteria diuiſit: Boe
thianumq; Romanis incolendum tradidit. Præterea aũt tantum doctrina & ſan
ctitate uitæ, ut Rauennatum eccleſiam à Romana iam pridẽ ſegregatam, & ob
eam rem Allocephalim appellatam, ſedi apoſtolicæ obtemperantem reddiderit, Allocephalis eccleſia.
Theodoro eiuſdem eccleſiæ præſide in hanc opinionem deſcendẽte. Sunt etiam
qui ſcribant huius temporibus & Proiectum epiſcopum in agro cameracenſi ob
fidem Christi martyrij pœnã & gloriam ſubijſſe: & Mezelindim fœminã incom
parabilis pudicitiæ tũ habitam, quæ ab Ardenio amatore petita, & uarijs crucia
tibus affecta, etiam ꝑ perſecutore ob crimẽ dei nutu obcæcato, ita orauit, ut eius
precibus homini ſceleſto & intemperanti lux tandẽ ſit reddita. At Donus põti
ficatus ſui anno v. menſe v. die x. morit̃, ac ſepelitur ad baſilicam Petri apoſtoli
iij. idus Aprilis, cuius in morte epiſcopatus uacat mẽſibus ij. diebus ſedecim.

AGATHO .I.

AGatho natione Siculus, patre Romano, anno domini dcc ij. ex monacho lxxxi. põ.
põtifex creat̃, uir certe tantæ ſanctitatis, ut leproſum obuium factũ oſculo
ſuo ſtatĩ liberauerit. Tantæ præterea mãſuetudinis & humanitatis fuit, ut nemi
nem a ſe unquam triſtem dimiſerit. Nactus itaq; imperatorẽ moribus ſuis haud
quaquam diſſimilẽ, Monothelitarum cauſa concilium habere conſtituit: Expe Cõſtãtinꝰ Saracenis deuictis Romã redit.
ctauit itaq; donec Conſtantinus a bello in patriam rediret, qui Saracenos a ſe ui
ctos, imperio Romano uectigales reddidit. At uero cũ Bulgari ex Scythia uenie
tes, Thraciam tũ inuaſiſſent, eorumq; impetũ retardare imperator conaretur,

ad hoſtibus Pannoniam inter & Mœſiam ingẽti clade ſuperat. Hanc ob rẽ pacem nõ æquis conditionibus inire neceſſe fuit. Pannonia ſiquidem & Mœſia his ad incolendũ conceſſa eſt, non ſine magno reipublicæ Chriſtianæ emolumento & cõmodo. Hi eñ tanquam propugnatores noſtri, bellũ iam ſ ptingẽtis & ſeptuaginta annis cõtra Turcos Chriſtiani nominis hoſtes, aſſidue gerunt. Pace itaq; hac ratione parta, Agatho pontifex ſtatim legatos Conſtantinopolim mittit, Iohannem Portuenſem epiſcopum, & Iohannẽ Romanæ eccleſiæ diaconum. Hos perbenigne ſuſceptos, mira charitate Cõſtantinus adhortatus eſt, ut omiſſis cauillationibus & ſophiſticis altercationibus, ex æquo & bono omni controuerſia ſublata, duas eccleſias unam tandem facerent. Aderant in ea ſynodo ducenti & octoginta nouem epiſcopi. Delati in mediũ ſunt imperatoris iuſſu e bibliotheca Conſtantinopolitana libri, unde antiquorum patrum ſententiæ & decreta perlegerẽtur. Inuertebant ueras maiorũ ſententias *Gregorius patriarcha Conſtantinopolitanus & Macarius Antiochenus, unam tantum uoluntatem & operationẽ in Chriſto eſſe diiudicãtes. Verum cũ orthodoxi rationibus & autoritatibus inſtarent, ac * Gregorium in ueram ſententiam deduxiſſent, Macariũ pertinacẽ anathematizant, eiusq; ſectatores: & Theophaniũ abbatem uera ſentientẽ, in locũ Macarii Antiochenum epiſcopum creant. Hac autem re ex ſententia feliciter geſta, ut deo gratiæ agerentur, quod utranq; eccleſiam unã feciſſet ſententia & animis, Iohannes epiſcopus Portuenſis octaua Paſchæ coram principe ac patriarcha, coramq; populo Conſtantinopolitano in baſilica ſanctæ Sophiæ miſſam latine celebrat, approbantibus omnibus, qui tum aderant, uerum eſſe ac ſanctum illũ ſacrificandi morem: & qui aliter ſentiunt, à recto & honeſto diſcedere. Hæc eſt autẽ ſexta uniuerſalis ſynodus ducentorum & octoginta nouem epiſcoporum Cõſtantinopoli habita, quæ Cyrilli, Athanaſii, Baſilii, Gregorii, Dionyſii, Hilarii, Ambroſii, Auguſtini, Hieronymi, ſentẽtia cõcluſum ẽ, duas naturas & operationes in Chriſto eſſe, exploſa q; illorum pertinacia, qui unicã eſſe in domino uoluntatẽ dicerent, unde Monothelitæ uocati ſunt. Prima enim ſynodus trecẽtorũ & xviii. patrum (ut antea diximus) Niceæ habita eſt, pontifice Iulio, ac Cõſtantino principe contra Arrium, qui diuerſas in trinitate ſubſtantias ponebat. Secunda Cõſtãtinopoli centũ & quinquaginta patrum, Gratiani principis & Damaſi papæ temporibus contra Macedonium & Eudoxum, negantes deum eſſe ſpiritum ſanctum. Tertia in Epheſo ducentorũ patrum, magno Theodorico principe & pontifice Cæleſtino contra Neſtorium Conſtantinopolitanum epiſcopũ, qui uirginem non dei, ſed hominis tantum genitricem appellauit: quiq; aliam perſonã carnis, aliam faceret diuinitatis: & ſeiunctim alterum eſſe filium dei, alterum hominis prædicaret. Quarta Chalcedonæ, quæ urbs e regione Byzãtii eſt, ſexcentorũ & triginta patrum, Leone pontifice & Martiano principe, cõtra Euthycẽ Cõſtantinopolitanum abbatem: qui aſſerere nõ dubitabat Chriſtum poſt humanã aſſumptionem, non ex duabus naturis conſiſtere, ſed ſola diuina contentum eſſe. Quinta Conſtantinopoli contra Theodorum & hæreticos omnes, qui Mariã uirginem ſolum hominem peperiſſe dicebant, non deum & hominem: qua in ſynodo conſtitutum eſt, ut beata uirgo theotocos diceretur, quia uerum deũ & hominẽ pepererat. De ſexta ſynodo ſatis ſuperius diximus, in qua etiã plurimum ualuere literæ Damiani epiſcopi Ticinẽſis, Mãſueti archiepiſcopi Mediolanenſis nomine miſſæ, quibus hæc potiſſimũ inerant: Hæc eſt uera dei & hominis fides, ut duæ credantur in deo uolũtates, duæ operationes. Ego (inquit) quantũ ad diuinitatem, & pater unum ſumus: quantũ uero ad humanitatẽ pertinet, pater maior me eſt. Præterea uero ſecundũ humanitatem eũ in naui dormientẽ cernis, ſi diuinitatem inſpicis, uentis & mari imperat. Agatha uero, cuius tempore poſt lu

*Georgius

Sexta ſynodus.

Prima ſynodus Nicææ.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

næ ac ſolis eclipſim peſte ac grauiſſima quidem laboratum eſt, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe ſexto, die quintodecimo moritur, ac ſepelitur ad ſanctum Petrum quarto idus Ianuarij, cuius morte annũ unum, menſes v. ſedes tum uacat.

LEO .II. lxxxij. pōtifex.

LEo ſecundus, natione Siculus, patre Paulo, uir doctiſſimus fuit latine ac græce, ut eius ſcripta indicant. Præterea uero adeo muſices pitus eſt habitus, ut pſalmodiam compoſuerit, hymnosq; ad meliorem concentum redegerit, artem exercitatione cõfirmans. Idem quoq; inſtituit, ut in celebratione pax populo daretur. Sextam uero ſynodũ (de qua in Agathone diximus) ita ſuſcepit, ut eoſdẽ anathematizauerit, quos ſancta ſynodus præſenti Cõſtãtinodamnauerat. Cõtudit etiam ſuperbiam præſulum Rauennatum, q̃d Agatho inchoauerat. Inſtituit enim, ne electio cleri Rauẽnatis ualeret, niſi eadẽ Romanæ ſedis autoritate confirmata fuiſſet. Antea uero hexarchorũ potentia freti, diuina atque humana omnia pro arbitrio animi miſcebãt, nemini obtemperantes, quaſi Romanis põtificibus pares. Leonis quoq; inſtitutum eſt, ac quidem ſanctum, quod utinã hodie obſeruaretur, ne ad archiepiſcopatũ aſſumptus, pro uſu pallij aliorum ve offi/ciorum q̃cquam eccleſiæ perſolueret, cũ ex hac largitione multa quotidie mala orirentur. Agebant hæc a Leone, cum Rhomoaldus dux Beneuentanus cõparato magno exercitu, Tarentũ, Brundusium, ac totã Apuliã occupat, eiusq; uxor Theodata mulier pientiſſima, ex his manubijs nõ longe a Beneuento baſilicam in honorem beati Petri ædificat, addito ſacrarũ uirginum cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus, cui Grimoaldus filius ſine ſtirpe uirili ſuccedens, Giſulpho fratri ducatum reliquit. At Leo in quo præter doctrinam & eloquentiam ſingularis religio, mira pietas & clementia fuit, quiq; omnes uerbis & exemplo ad iuſtitiam & fortitudinem, humanitatem, benignitatẽ adhortabatur, pontificatus ſui menſe decimo moritur, ſepeliturq; collachrymantibus omnibus tanquã publico parente orbatis, ad baſilicã Petri quarto calẽdas Iulij. Poſt eius mortẽ menſibus undeci, diebus uno & uiginti epiſcopatus uacat. Breuis fuit huius ſanctiſſimi uiri pontificatus, ſed gloria tanta, ut diutius uixiſſe appareat, cũ eius nomen omnium laudibus merito celebretur.

Pallij uſum archiepiſcopi tẽpore Leonis cõ emebant.

Giſulph.

BENEDICTVS .II. lxxxiij. pontifex.

BEnedict, iunior, patria Romanus, patre Iohãne, ab ineũte ætate Chriſto militans, diuinæ ſcripturæ ita operam dedit, ut doctrina & exercitatione in rebus diuinis ſingularis tum haberetur. Addo eius humanitatẽ, pietatẽ, gratiam in omnes, maxime uerò erga pauperes, quibus uirtutibus hominũ corda ita ſibi deuinxit, ut tum unus haberetur, q omnium ſuffragijs in locum demortui Leonis merito ſubrogaretur. Ad hunc autem Conſtantinus imperator hominis ſanctitate permotus, ſanctionem miſit, ut deinceps quẽ clerus, populus, exercitusq; Romanus in pontificem delegiſſet, eundem ſtatim uerum Chriſti uicarium eſſe omnes crederent: nulla aut Cõſtantinopolitani principis, aut Italiæ hexarchi expectata autoritate, ut antea fieri cõſueuerat. Id enim ratũ erat in creando pontifice, quod princeps confirmaſſet, uel qui eius uices in Italia gerebat. Pertharis uero Lõgobardorum rex, religionem Benedicti & pietatem imitatus, monaſteriũ Papiæ in honorem ſanctæ Agathæ ædificat. Eius aũt uxor Rhodelinda uiri exẽplo permota, extra mœnia Ticinẽſiũ baſilicã beatæ uirgini extruit, quæ ad Perticas dicitur. Hoc autẽ fecere æmulatione moti, q intellexerant Benedictum pontificẽ Romæ beati Petri apoſtoli, Laurentij martyris in Lucina, beati Valẽtini ani uia flamine a, uirginis genitricis ad martyres tẽpla magnis ſumptibus reſti/tuiſſe: eademq; ophitico & porphyretico lapide, incruſtatione parietum, opere tectorio & uermiculato, argenteis atq; aureis uaſis, ueſtibus inauratis & holoſericis

Conſtantini ſanctio de pontifice.

exornaſſe. Erat & Perthari in animo maiora tẽpla extruere, ſed eũ retraxit Alalchis Longobardus Tridẽtinus dux, q elatus uictoria, q Bauaros ingenti clade ſuperaſſet, in regem ſuum arma mouet. Verũ Perthari ſcomparato exercitu hominem primo impetu fundit ac fugat, clauſum Tridenti aliquandiu obſidet: q quidẽ noctu fuga inde abeunte, Tridento potitur. Tanta præterea Pertharis regis clementia fuit, ut & hominem ad ſe redeuntẽ in gratiam reciperet, & eũ Brixianorum ducem creauerit. Sunt qui ſcribãt Benedicti temporibus, ſtellã iuxta uergilias per aliquot dies & noctes apparuiſſe ſereno cælo inter natalem domini & Epiphaniam. Stellam ipſam apparuiſſe non negauerim, & quidem crinitam, atq; aliquid portendentẽ. Sed de ortu uergiliarũ non cohæret, niſi id quoq; prodigioſe factum arbitremur. Aequinoctio enim uerno oriunt uergiliæ, cum ſol arietis ſignum ingreditur: quod fieri conſueuit nono calẽdas Aprilis, occidereq; incipiunt æquinoctio autumnali. Quod autẽ ex Veſuuio mõte Campaniæ tãtus ignis tũ eruperit, ut loca circunquaq; poſita exuſtaſint, minus mirum uidetur, cum Plinius ille, q naturalem hiſtoriam ſcripſit, ex claſſe cui tum iuſſu Traiani præerat, ad uiſendum ſpectaculum profectus, conſumptus incendio dicaẽ. Vtcunq; ſit, cõſtat tamẽ nõ ita multo poſt, cædes, rapinas, incendia, mortes principum ſubſecutas eſſe, maxime uero Benedicti pontificis: qui ut æque omnibus in uita charus fuit, ita poſt mortẽ ab omnibus ut ſanctus, & bene de humano genere meritus celebratur. Moritur autẽ pontificatus ſui menſe decimo, die duodecimo, ſepeliturq; apud beatum Petrũ Idibus Maij. Eius autem in morte ſedes uacat menſibus duobus, diebus quindecim.

IOHANNES .V.

lxxxiiij. pontifex.

Iuſtinianus ſecũdus filius Cõſtãtini imperat.

IOhannes gnt us, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriacõ, pontifex creatur eo ferme tempore, quo imperator Conſtantinus decimoſeptimo imperij ſui anno moritur, filio Iuſtiniano ſecundo in imperio relicto: qua quidem tempeſtate Saraceni Libyam & Aphricã inuaſere, omniaq; mari expoſita haud magno negocio occuparunt. Verũ Iuſtinianus cõfirmato aliqua ex parte imperio, comparatoq; ſatis magno exercitu in Saracenos mouens, eorũ duci Abimelech (quem Admiratum uocant) tantũ terroris incuſſit, ut ultro pacem petierit, atq; Aphricam reſtituerit. Sunt qui ſcribant pacem in decenniũ his conceſſam, hac cõditione tamen, ut mille nummos aureos, ſeruum unum ex gente ſua equo inſidentẽ Romano imperatori ſingulis diebus penderent. Iohannes itaq; uir ſingularis religionis & manſuetudinis, uno omniũ conſenſu pontifex creatus in eccleſia Saluatoris, quæ Conſtantiniana appellatur ad Lateranũ, ea ratiõe, q Leo ſecundus cõſecratur a tribus epiſcopis, Hoſtienſi, Portuenſi & Veliterno: quẽ quidem morem poſteri deinceps tenuere. Huius põtificatum celebrẽ etiam fecere & Felix Flauiani patruus, uir tãtæ integritatis & doctrinæ, ut Cõdiperthus Aritheperti filius Longobardorum rex, ei baculum argento & auro inſignitum, uirtutis gratia dono dederit: & Iohãnes Bergomatum epiſcopus, cui ob ſanctitatem & doctrinam reges etiam & principes honoris gratia aſſurgere conſueuerant. Iohãnes autem & antea & in pontificatu ualetudinarius, cum libellum de pallij dignitate compoſuiſſet, pontificatus ſui anno primo moritur, ſepeliturq; ad ſanctũ Petrum iiij. nonas Auguſti. Eius in morte ſedes uacat menſibus ij. diebus xix.

CONON .I.

lxxxv. põtifex.

COnon Thracia oriũdus, in Sicilia educat⁹, inde Romanæ eccleſiæ militãs, ex presbytero pontifex creatur. Nam dum Romani Petrũ archiepiſcopũ, exercitus uero Theodorum presbyterũ in Iohãnis demortui locum ſufficere conatentur, tandem poſt longam altercationem in hãc ſententiã uenere omnes nutu diuino impulſi, ut Cononem eligerent, uirum certe tanto principatu dignũ,

ſi animi dotes,ſi corporis inſpicimus.Erat enī moribus, literatura, pietate,teligi
one,dignitatis ſpecie inſignis,quem nōnulli angelicum ob uenerandā caniciem
& dignitatem formæ appellarunt:animi ſimplicis & integri,modeſtiæ & iuſtitiæ
ſingularis,cōnſtantiæ & prudentiæ pluſquā humanæ ſemper eſt habitus.Hanc
ob rem e ueſtigio omnes,ad quos pertinebar,eum cōfirmarunt cum maxima ac
clamatione laudum ſuarum.Idē fecit Theodorus hexarchus Rauennas,cui quī
dē in magiſtratu mortuo,nō ita multo poſt Iohannes Platina in hexarchatu ſuc
ceſſit:hunc ego crediderim dediſſe nomen meo natali ſolo, quod Platina appella *Platina in*
tur,in agro Cremonenſi poſitum.Nam cum inter hexarchos & Longobardorū *agro Cre*
reges frequentia bella committerentur, haud diſſonū uero fit,cum ille locus pro- *monenſi.*
pe medius inter Rauennam & Papiam ſit,quarum altera Longobardorū,altera
hexarchi ſedes haberetur,ibidē aliquando uel pugnatum eſſe,uel caſtra habita:
quibus ex rebus locis ipſis plerunq; nomina indita legimus:ut in eodem agro Vi
tellianam, oppidum a Vitellianis caſtris, & uicum Bebrignanū non longe a Be
briaco Othonis clade inſignem uidemus.Ad Cononem redeo,qui poſt initū pō
tificatū ſtatim in ualetudinē incidit:unde Paſchalis archipresbyter, ac theſauri
pontificij diſpenſator regnandi cupidus,Iohannem hexarchū pecunia ſolicitat, *Paſchalis*
ut eius ſuffragijs poſt mortem Cononis pontificatus ſibi decernatur. Accepit pe *arhipres-*
cuniam hexarchus:quanquā nihil eorum quæ promiſerat, deinceps præſtiterit. *byter pe-*
Non erat certe alio præmio quam fruſtrationi dignus homo auarus,& imperādi *cunia ſoli*
cupidus,qui theſaurum eccleſiæ,quē mādato Cononis,tum in eleemoſynas pau *citat pro*
perum,tum in reſtitutionem templorum erogare debuerat,in largitione meffu- *pontifica*
derit:quo nihil poteſt eſſe in uiro præſertim eccleſiaſtico, deteſtabilius.Hoc nō fe *tu.*
ciſſet Gubertus epiſcopus Britānus, uir ea tēpeſtate doctrina & integritate uitæ
inſignis:nō Leodegarius martyr epiſcopus Auguſtodunēſis,q Theodorici Fran
corum regis iuſſu interfectus eſt,quod eū perſæpe tyrannidis arguerit.Non Au
doenus Rhotomagēſis archiepiſcopus,doctrina & ſanctitate nulli ſecundus.Hi
enim non in ambitione & auaritia,ſed in deo & doctrina ſpem omnem ſuam col
locarunt:unde poſtea condignam, cum apud deū, tum apud homines accepere
mercedē felicitatis æternæ ac gloriæ. Moritū autem Conon pontificatus ſui mē
ſe undecimo,die tertio,ſepeliturq; ad ſanctū Petrum undecimo calēdas octobris.
Vacat tum ſedes menſibus duobus,diebus tribus uiginti.

SERGIVS .I.

SErgius natione Syrus,patria Antiochenus,patre Tiberio, Adeodati pōtifi *lxxxvi.*
cis tēpore Romā ueniēs,in clerum Romanum aſciſcitur.Deinde uero ob eius *pont.*
doctrinam & diligentiam circa myſteria ac rem diuinam,per ordines cōſcendēs,
ſanctæ Suſannæ ad duas domos presbyter cū titulo eius loci creat. Frequentare
tum magis atq; magis cœmiteria cœpit, eiſdemq; in locis ſolennia celebrare, q̄
ex re tantum ſibi nominis cōparauit, ut defuncto Conone, in eius locū ſuffectus
ſit,non ſine altercatione tamen.Populus enim Romanus bifariam diuiſus,hinc
Theodorum,hinc Paſchalem archidiaconum petebat.Irruperat iā Theodorus *Populi di*
cum factione ſua interiorem partem epiſcopatus lateranenſis:exteriora uero Pa *uiſio ob*
ſchalis occupauerat ab oratorio ſancti Syluestri uſq; ad baſilicā domus Iuliæ,quæ *electionē.*
campo imminet. Verū cum ibi tanta altercatio & rixa eſſet, ut de pugna nō am
bigeretur,cum alter alteri ceſſurus nō uideretur,niſi ui & armis pulſus,principes
ciuitatis cleri militiæq; Romanæ unum in locum ſecedentes, quid maxime fieri
oporteret ad tollendam ſeditionem,cōſultant. Tandem uero re ipſa diſcuſſa, cū
neutri eorum qui ob ambitionem tantos motus concitauerat, demandandū pō
tificatum cenſerent,dei nutu nemine aduerſante,Sergium pontificem deligunt:
eundemq; e media turba humeris tollentes, primo in oraculū Cæſarij martyris,
mox in lateranenſem epiſcopatum detulerunt, refractis ui foribus, repulſiſq; hiis

qui locum occupauerant. At uero Theodorus cognito omniū cōſenſu, Sergium pontificem ſalutat & oſculatur. Idē fecit Paſcalis alter competitor, licet inuitus, cogente multitudine quæ armis circunſtrepebat. Hic tamē clanculū Iohannē Platinā hexarchum Rauennatem literis, nuncijs & pollicitationibus adeo concitauit, ut quæ antea pollicitus erat, largitione corruptus tandem præſtaret, ut idē Iohannes Romam confeſtim ueniret, nullis præmiſsis nuncijs, ꝙ negligentes & incautos opprimeret. Verum ubi intellexit Sergium omnium conſenſu pōtificem declaratū, inſtaretq; ut quæ Paſchalis pollicitus erat ſibi præſtarētur, aduerſante Sergio ꝗd tantam largitionem improbaret, donaria quædā ex baſilica Petri ſuſtulit. Verum Paſchalis tanti mali cauſa, magices accuſatus & cōuictus, ut ſortilegus archidiaconatu priuat̃: in monaſteriumq; pœnitentiæ cauſa retruditur: ubi quinquēnio poſt eadem ſemper pertinacia uſus, moritur. Interea uero Iuſtinianus cū in deū tum in homines mira inconſtantia uſus, & Saracenos & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, a quibus certe plus incōmodi accepit quàm intulit: & Conſtantinopolim rediens, a ciuibus omnibus odio habitus, ꝗd ſæuitiam præfecti urbis nō compeſcuiſſet, ſynodum habuit, in qua nonnulla approbata ſunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadē quoq; Sergij apocriſarius, qui tum Conſtantinopoli erat, ſubſcriptione ſua ſtolide nimium cōfirmauit. Verum cum poſtea Romam delata a Sergio exploderentur, qui nō unā, ſed duas in Chriſto naturas tenebat, ac uirginem ἀειπάρθενον fuiſſe, ira percit⁹ Iuſtinianus, Zachariam protoſpatharium (quem nos principē militiæ dicere poſſumus) Romam miſit, qui Serhium ad ſe uinctū traheret: quod ubi ſenſere milites hexarchatus Italici, raptis propere armis, non ſolum pontificem a tanta iniuria tutati ſunt, uerumetiam parū affuit quin Zachariam occiderent: quem pōtifex ad ſe cōfugientem, in cubiculo ſuo aliquandiu conſeruatum, clanculum ad imperatorē remiſit. Agebant̃ hæc Romæ cū Leontius annuente Gallinico patriarcha, plebe Conſtātinopolitana ad arma excita, refractis omnibus cuſtodijs urbis: unde multi nexi ꝓdiere, Iuſtinianū imperio deiecit, ac truncis narib⁹ exulatū in Cheeſoneſum Ponti mittit. Hæc ut intellexiſſet Abimelech Saracenorū Admiratus, Aphricam ſtatim inuadit ſeditionibus Cōſtantinopolitanorum fretus, eo propere & Leontius copias ſuas mittit, quæ barbarorum impetum retardarent. Verū non ita multo poſt ſeditione inter eos orta, Tiberium quendam ciuē Conſtātinopolitanum imperatorem creant. qui confeſtim Cōſtantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontiū capit, & eodem affectum ſupplicio, ꝙ Iuſtinianū diximus, in carcerem conijcit, maiori ludibrio hominem reſeruans. Philippū præterea Nicophori patricij filiū, qui ei in adipiſcendo imperio fauerat, in exilium mittit, ꝗd æqualibus ſuis narrauerat ſe per qetem uidiſſe aquilā caput ſuum alis obtegere, ueritus ne imperium adoleſcenti portenderetur. Dum hæc Conſtantinopoli agerent̃, Pipinus Auſtriæ gubernator & dux, occupēdi regnum Franciæ fundamēta iecit. Cum em̄ intellexiſſet Bertarium quendā ignobilē, cuius opera Theodoricus Franciæ rex plurimū utebat̃, omnibus odio eſſe, coactis in unum ingentibus copijs in Galliā traijcit, ac Theodoricum cum Bertario obuium factum, collatis ſignis fundit fugatq;. Salutem ſibi Bertarius fuga quæſiuit. In regnum uero Theodoricus ſeſe recipiens, Pipinum uictorē pace ſequeſtra regni gubernatorē & maiorem domus (ut Galli aiunt) efficit. Is autem in Auſtriā rediens, ꝗd a Germanis & Suenis uexari ſuos intellexerat, ſuperatis hoſtibus, in Franciā denuo redijt, ꝗd mortuo Theodorico regnum ad Childepertum fratrem eius perueniſſe cognouerat, eo perueniens, & a rege perbenigne ſuſceptus, cum filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem inſtituiſſet, in Sueuos & Germanos iterum rebellantes infeſto animo redijt. At uero Sergius pontifex relegato Iuſtiniano pace ac quiete uſus, baſilicam Petri ablatis ruderibus renouatisq; tignis, ſtillici/

dijs ac parietibus, in antiquã formam reſtituit. Frontiſpiciũ baſilicæ opere uermi
culato exornauit, cãdelabra atq; alia tẽpli ornamenta ex auro & argento cõficit
in eadẽ baſilica, & partẽ dominicæ crucis inuenit in capſula ænea. & beati Leo-
nis corpus uilius uſq; ad tẽpora ſua iacens, q̃ eius merita requirebant, honeſtio
re ac celebratiore loco repoſuit. Statuas apoſtolorũ uetuſtate exoletas renouauit.
Multarũ præterea eccleſiarũ, q̃s cõmemorare longũ eſſet, ornamẽta collapſa, uel
reſtituit, uel noua de integro fecit. Conſtituit præterea ut in fractione dominici
corporis caneretur, Agnus dei qui tollis peccata mũdi, miſerere nobis: ut letaniæ
quoq; à ſancto Hadriano quotannis dicerentur per urbẽ die annunciationis ſan
ctæ genitricis ac Simonis, inſtituit: Rauennatibus aũt Damianũ, Berflauardũ
uero Britannis archiepiſcopos dedit. Eccleſiã Aquileiẽſem quintã ſynodum non
omnino approbantẽ ad ſanitatẽ doctrina & autoritate ſua tandẽ perduxit. Sũt *Lamber-*
qui ſcribãt Lambertũ uirum ſanctiſſimũ, apud Leodium ea tẽpeſtate martyriũ *tus epiſco*
ſubijſſe, q̃ Pipinũ reprehenderit, qui uxori pellicem Alpiadem ſuperinduxerit. *pus.*
Hoc aũt facinus ipſius Alpiadis fratrem cõmiſiſſe, q poſtea morbo pediculari cõ
ſumptus eſt. Sunt etiã q ſcribãt, Sergij uirtute & ſanctitate Saxones tum primũ
fidei noſtræ characterẽ ſumpſiſſe. His tot rebus uir ſanctiſſimus inſignis, pontifi
catus ſui anno xiij. menſe octauo, die iij. & xx. morit, in baſilica Petri collachry
mantibus oĩbus p̃ dolore ob amiſſum pontificẽ, cõmunẽ oĩm parentẽ magno fu
nere ſepelit vi. idus Septembris. Vacat tum ſedes mẽſem unum, diebus uiginti. *lxxxviij.*

IOHANNES VI. *pont.*

IOhannes ſextus, natione Græcus, eo tẽpore pontificatũ inijt, q̃ Theophylact
us hexarchus Italiã petens, primo in Siciliã uenit. Quod ubi ſenſere milites Ita
li, ueriti ne qd mali eius aduentus portenderet, q̃ ſuperioribus tẽporibus fere ma
gis cum põtificibus quàm cum imperatoribus ſenſiſſent, ingreſſũ urbẽ Romã
interficere conſtituerãt. Verũ Theophylacius autoritate Iohannis pontificis de
ſenſus, qui ſequeſtrum ſe inter ducẽ & milites fecerat, cõpoſitis rebus omnibus Ra-
uennã proficiſcitur. Interea uero Giſulphus Beneuentanus dux militum & he-
xarchi diſcordia fretus, Cãpaniã inuadit, Sorã & Arpinum occupat: uillas incẽ
dit, ruſticos & pecora abigit: quibus malis permotus pontifex, legatos ad Giſul-
phum mittit, qui ei mandent ut omiſſis Campaniæ & Hernicorũ oppidis, in Sa-
mnium reuertat. q̃ ſi ſecus fecerit, breui ſenſurũ omipotentis dei in ſe iram. His
monitis perterritus Giſulphus, oppida quæ ceperat reſtituens, Beneuentũ reuer
titur. Captiuos autem omnes q̃ad p ærarium eccleſiæ ſibi licuit, Iohãnes redemit
ex toto Samnio cõquiſitos. At Iuſtinianus (quẽ diximus) à Tiberio in Cherſone
ſum põti relegatum, inde fugiens ad Cacannum Bauarũ peruenit, à quo primo *Cacanus*
ita perbenigne ſuſceptus eſt, ut ei filiam in uxorẽ ſpopõderit: uerum poſtea pecu
nia & muneribus à Tiberio corruptus, hoſpitem & generũ ei prodere inſtituerat.
Hoc ubi Iuſtinianus intellexiſſet, ad Trebelleum Bulgarorũ regẽ cõfugit, à q̃ eti
am non ita multo poſt ui & armis in imperium reſtituit. At uero dum hæc in Eu *Saraceni*
ropa agerent. Saraceni occupata Libya & Aphrica, ex Septa ſoluentes tranſmiſ *occupata*
ſo Atlantico freto, oẽs Hiſpanias præter Aſtures & Cãtabros occupãt. Hi em̃ ſi *Libya &*
cuti ultimi fuere in Hiſpania, q̃s Romanũ ſubigeret imperiũ, ultimi quoq; q ab *Aphrica*
eo deficerẽt, ſoli poſtremo, q Veſogotthorũ à ſe diſcuterẽt iugum, ita nunc demũ *Hiſpanias*
accepta Chriſti fide & religione armis ſe à perfida Saracenorũ gente conſtantiſſi- *occupãt.*
me tutati ſunt. Aphrica igit quæ à Belliſario primi Iuſtiniani duce recuperata, cẽ
tũ & ſeptuaginta annis Romano paruit impio, Saracenis unà cũ Bætica Hiſpa
niæ (q̃ nunc Granatã uocãt) tũ occupata, eorũ moribus & legibus iã ſeptingẽtis et
q̃draginta annis obtẽperat, cũ maxima Chriſtiani nois ignominia: etſi Hiſpa
ni q iactare ingeniũ & fortitudinẽ ſolẽt, nequeãt tantã labẽ ab Europa p̃pellere.
Sunt q ſcribant, Bedã q eiſdem tẽporibus fuit, hanc calamitatẽ literis ad princi

Beda uenerabilis. pes Chriſtiani nominis, ſcriptis lamentatum fuiſſe, quo bellum in hoſtes dei atq; hominum ſuſciperent. Beda enim præter Græcæ atq; Latinæ linguæ doctrinã, quam nõ mediocriter tenebat, ob religionem etiam atq; modeſtiam, Venerabilis cognomentum adeptus eſt. Scripſit enim multa in Actus apoſtolorum, in Lucã. Edidit & librum de temporibus, & homilias pleraſq;, quibus multum Gallici ſacerdotes utunt. Strabo quoq; & Haymo uiri doctiſſimi, Bedæ fratres ſunt habiti: quorum alter pleraſq; homilias eleganti ſermone compoſuit, alter uero geneſim cõmentatus eſt. At Iohannes pontifex reſtituta baſilica ſancti Andreæ in uaticano, ſarctoq; tecto diui Marci, atq; ornato altari principis apoſtolorum Petri, ductis columnis dextra læuaq;, moritur põtificatus ſui anno iij. menſe iij. martyrio ut quidam uolunt. Sed à quo martyrium paſſus ſit, non ſatis conſtat. Sepultum ad catechumbas Sebaſtianas uia Appia quidam affirmant. Eius ex morte uacat tũ ſedes menſem unum, dies undeuiginti.

Strabo et Haymo Bedæ fratres.

lxxxviij. pontifex.

IOHANNES VII.

IOhannes ſeptimus, natione Græcus, patre Platone, eo tempore pontificatũ iniit, quo Iuſtinianus Conſtantinopolim reuerſus, Tiberium & Leontium à quibus fuerat imperio deiectus, ſpectante populo interfici iuſſit. Multos præterea ex inimicis e medio ſuſtulit uario genere mortis, pleroſq; in carcerem coniecit: quorũ de numero quotidie aliquem ſupplicio afficiebat, cum nares emungẽdo illatæ iniuriæ reminiſcebatur. Preterea uero Gallinicum patriarcham Cõſtantinopolitanum cõfoſſum oculos, Romam exulatũ miſit: Cyrumq; abbatem, cuius munificentia in Ponto uixerat, in locum Gallinici patriarchã ſufficit. Eadem uero ſtultitia uexatus, qua fuerat ante amiſſum imperium, Sergio põtifice duos metropolitanos Romam miſit, qui Iohannem adhortarent, ut habita ſynodo quæ de homuſio crederent orientales, eadem uera etiã occidentales affirmarent, propoſitis libellis, in quibus ei ſubſcribendum erat. Homines autem re infecta ad imperatorem pontifex remiſit, neque tamen (ut par erat) errores male de deo opinantium emendauit cenſuris & interdictis, quemadmodum conſtantem pontificem decuiſſet. Sunt qui ſcribant (ſine autore tamen) Arithpertum Longobardorum regẽ religione motum, condonaſſe alpes coctias beato Petro: & quicquid à Taurinis & Medullis Genuam uſq; Liguſticamq; protendit. Alij autem affirmant donationem ipſam ab Arithperto confirmatam fuiſſe. Verum cum de donatione nil certi habeatur, paleamq; põtificij iuris periti appellent, quod ſine frumẽto ſit, nihilq; Conſtantinianæ elegantiæ ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione cõſtabit? Ad Iohannem pontificem redeo, uirum certe multæ eloquentiæ & ſanctitatis, qui in baſilica Petri oratorium (ita enim appellant locum orandi) in honorẽ dei genitricis extruxit, cuius parietes uermiculato opere intecti, dextera læuaq; quorundam ſanctorũ patrum uultus oſtendebant. Baſilicã præterea ſanctæ Eugeniæ reſtituit, iampridẽ uetuſtate collapſam. Cœmiteria quoq; ſanctorum martyrũ Marcellini, Marci, Damaſiq; põtificis exornauit. Poſtremo uero multas baſilicas pictura & ſtatuis ſanctorum cultiores reddidit. Has autem qui cernebant, ipſum pontificem intueri uidebantur, unde exemplaria grauitatis & dignitatis pictores ac ſtatuarij ſumpſerant. Moritur autẽ Iohannes ſecundo põtificatus ſui anno, mẽſe ſeptimo, die xvij. ſepeliturq; in baſilica Petri ante altare dei genitricis quod ipſe extruxerat, quintodecimo calendas nouẽbris. Eius autem in morte tribus menſibus ſedes uacat.

lxxxix. pontifex.

SISINIVS .I.

SIſinius, uel (ut alij uolũt) Soſimus, natiõe Syrus, pře Iohãne, xx. tm̃ dieb9 ĩ põtificatu uixit, q̃ gdẽ tẽpore ferũt S. Bñdicti corpus é mõte Caſſino furto ſublatũ ppt ſolitudinẽ loci, & in Galliã trãſlatũ fuiſſe. Soſimus aũt licet podegra & chiragra ita laboraret, ut neq; ambulare, neq; cibũ capere poſſet, tñ ita urbis Ro

mæ & reipub. Chriſtianæ curam geſſit, ut nil prætermiſerit, & ante pōtificatum & in ipſo magiſtratu, quod bonum pōtificem deceret. Iam enim materiam oēm parabat, qua & mœnia urbis & templa uetuſtate collapſa, in meliorem formam reſtitueret, celebrationaq; redderet. Verū ſubita morte correptus, in baſilica Petri ſepelitur octauo idus nouembris. Vacat tum ſedes menſem unum, & dies decem & octo.

CONSTANTINVS .I.

xc. pont.

CONſtantinus natione Syrus, patre Iohanne, eo tempore pontificatum iniŋt, quo Romæ triennio fame laboratum eſt: qua quidem in re ita omes, tū uel maxime pauperes iuuit, ut Conſtantinum cælitus miſſum homines arbitrarēt. Interea uero Iuſtinian, odio pontificŋ nominis Mauritium patritŋ ordinis uiŋ & Heliam Spatarium in Cherſoneſum ubi exulauerat, cum claſſe mittit, q omes pubertatem ſupergreſſos occiderent. Fecere mandata perfecti claſſis, ut rabiē imperatoris explerent. Et ne in homine ſolam crudelitatem fuiſſe exiſtimes, tantæ ingratitudinis fuit, ut Trebellium regem, cuius ope & copŋs in imperium reſtitutus fuerat, cū Thracibus contendentem, de improuiſo hoſtili manu adortus ſit: quem certe Trebellius nō modo ſuſtinuit, uerumetiam cum detrimento repulit. De priſtina uita ob calamitates quas perpeſſus fuerat Iuſtinianus, nil immutauerat, præter hoc tantum, quod ſedem apoſtolicam contrà arq; antea conſueuerat, ueneratione deinceps obſeruauit, tutatusq; eſt. Nā cū Felix archiepiſcopus Rauennas ordines à Romano pontifice accepiſſet, cogereturq; de more formulam obtemperandi ſcripto, & pecuniā Romam mittere, neque id præ arrogantia faceret, Iuſtinianus re cognita Theodorum patritium claſſis præfectum ſtatim ad monet, ut primo quoque tempore ex Sicilia in Rauennates moueat. Is autem dicto imperatoris obtemperans, & Rauennates prælio ſuperatos, maximis affecit cladibus, & Felicem catenis uinctum Conſtantinopolum miſit, quem poſtea Iuſtinianus in Pontum relegauit, orbatum prius luminibus æneo uaſe concauo, ac q dem cādente diu inſpecto. Inde enim pyramis ignea exit, quæ facillime oculorū aciem perſtringit & obcæcat. Nequaquam tamen hanc ſæuitiam Conſtantinus probauit: redigere enim hominem ad ſanitatem uolebat, non tantis malis affici. Interea uero cum hæc à pontifice & imperatore agerentur, Aiſprandus regnum auitum repetens, auxilio Bauarorum fretus, Italiam deſcendens, collatis ſignis cum Arithperto dimicat & uincit: regnoq; Longobardorū potitur, Arithperto ipſo dum trepide nimium aufugit, in rapido flumine ſubmerſo. Verum Aiſprādus non ita multo poſt moriens, Luithprandū filiū regni ſucceſſorē approbantibus omnibus reliquit. Iuſtinianus autem uidendi Conſtantini pōtificis admodum ſtudioſus, hominem rogat, ut ad ſe proficiſcatur, præmiſſa claſſe quo tutius nauigaret. Appropinquanti autē urbi regiæ Conſtantino Tiberius Iuſtiniani filius cū regio comitatu, & Cyrus patriarcha cū omni clero honoris cauſa ad octauum lapidem obuiam prodeunt, eumq; camelanto pontificali amictu indutū, ſolenni pompa urbem ingreſſi, in regiam perduxere. Inde uero Nicomediam proficiſcens, quo uenturus & imperator Nicea erat, nō ſecus quàm Conſtantinopoli à Nicomedienſibus ſuſcipitur. Iuſtinianus autem non ita multo poſt urbem ingreſſus, non ſolum pōtificem amplectitur, uerumetiam eius pedes uenerationis cauſa exoſculaē. Cum uero ſequentibus diebus multa inter ſe collocuti fuiſſent, confirmaſſetq; Iuſtinianus pontificum decreta, Cōſtantinus abiens hominē adhortatur, ne in Philippicū Cherſone exulantem grauius aliquid decerneret, ueritus ne aliquid malioriretur, ꝙ Philippicū magni animi eſſe & conſilŋ ultū intellexerat. Verū Iuſtinianus cōſilio pōtificis bñ monētis nequaq̄ obtēperans, claſſem in Pontum mittit eo animo, ut Philippicū interficeret: qui quidem deficien

Iuſtinian. imperat.

Cyrus patriarcha.

Camelāt.

tibus ad ſe militibus, eadē claſſe uſus, duodecimo ab urbe Cōſtātinopoli miliario, cū Iuſtiniano & Tiberio dimicans, eos uincit & interficit, imperioq́ ſtatim oīm conſenſu potitur. Deinde uero Cyro patriarcha in Pontum religato, quòd bene cū pontifice Romano ſentiret, in eius locum Iohannem monachum hæreſiarchā ſufficit. Cuius quidem dogmata ſtatim Romā miſit, mandauitq́ ut oīm cōſenſu approbarent. At Cōſtantinus habita ſynodo, nō modo Philippici & Iohannis monachi opiniones improbat, uerumetiam decernit, ut ſanctorum patrū imagines, qui ſex cōcilijs ab omnibus probatis interfuerant, in porticu beati Petri depingerentur, cum intellexiſſet eas à Pilippico è parietibus ſanctæ Sophiæ ignominiæ cauſa abraſas fuiſſe. Preterea uero idem pontifex conſtituit, ne imperatoris hæretici nomē publicis ſcriptis, aut priuatis in ære, argento, plumbove reciperet. At Anaſtaſius cognomēto Arthemius, ſumptis armis Philippicū imperio deiecit, anno primo & menſe imperij vi. eumq́ captū oculis priuauit. Literas præterea ad Conſtantinum pōtificē mittit, quibus ſe catholicæ fidei ac ſextæ ſynodi acerrimum defenſorem futurum pollicetur. Verū hic quoq́ triennio poſt à militibus ſpretus, imperio deijcitur, cogiturq́ à Theodoſio, qui in eius locū ſuffectus eſt, ſacros ordines recipere, nec iſ ſacris initiato amplius redire ad imperium liceat. Theodoſius autem catholicus imperator ſtatim imagines ſanctorum patrū (ut diximus) à Philippico demolitas, reſtitui priſtino in loco mādauit. Felix uero (quem diximus) in Pontum à Iuſtiniano relegatum, à priſtina hæreſi diſcedēs, in patriā reuertitur, ac ſedem unde pulſus fuerat repetit. Declaratum eſt etiam eodem tēpore, Ticinenſem epiſcopum Romanæ ſedi tantum, non etiā Mediolanēſi archiepiſcopo obtēperare debere. Ea enim de re magna & diuturna inter utrunq́ antiſtitem contentio fuerat. Sunt qui ſcribant duos reges Saxonum hoc eodem tēpore Romam uoti & religionis cauſa ueniſſe, mortuosq́ ibidem eſſe peſte ut arbitror. Poſt hos uero nō ita multo poſt moritur Conſtantinus vij. pōtificatus ſui anno, die xx. ac in baſilica Petri ſepelitur iij. idus februarij. Sedes autē huius in morte menſem unum & dies xl. tum uacat.

Imagines ſanctorū patrū depingi in parietibus.

Imperator hæreticus.

Ticinēſis epiſcopus cui ut obtemperet decretū.

GREGORIVS II.

xc pont.

GRegorius ſecundus patria Romanus, patre Marcello, ſub Sergio pōtifice ſacris initiatus, ſacellis & bibliothecæ præfuit, tātæ fidei & integritatis eſt habitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Cōſtantinopolim cum Conſtātino pōtifice proficiſcitur: ubi cum acriter diſceptaretur quibuſdā de rebus ad fidem pertinētibus, ita acute reſpondit, ut omnibus ingenij ſui & doctrinæ admirationē inijceret. tantæ enim eruditionis & facundiæ erat, ut facile conuinceret male de fide noſtra opinantes. Inito autē pōtificatu, & mœnia urbis aliqua ex parte uetuſtate collapſa inſtaurat, & trabes baſilicæ principis apoſtolorū Laurētijq́ martyris extra muros, annoſitate quaſſas reſtituit, reſartis tectis ac parietibus, introductisq́ de more aquis, compaginatis fiſtulis iamdudum uetuſtate & hominū incuria uitiatis. Alias quoque eccleſias reſtituit, muneribusq́ tum aureis, tū argēteis exornauit: quas quidē enumerare longū eſſet. Nō reticebo tn̄, reſtitutū eē ab eo monaſteriū uia hoſtiēſi poſitū, nō lōge à baſilica Pauli, cuius ruinas ad huc cernimus. Reſtitutūq́ etiā monaſteriū beati Andreæ, quod Barbaræ nūcupatur, ibiq́ diſpoſitos monachos, qui die ac noctu laudes deo canerent. Huius prӕterea hæc peculiaris laus eſt, quòd eius opera Germani ad fidem noſtrā cōuerſi ſunt, miſſo eo Bonifacio monacho, qui eos è tenebris educeret, propoſitæ ueritatis luce. Ipſorū autē Germanorū magnā partē Romā uenietē, ſuis manibus uir ſanctus baptizauit. Impulit itē ſua autoritate Luithprādū, primo quidē recuſantē, Arithperti donationē (de q̄ antea diximus) confirmare: qui quidē Luithprādus principio regni ſui & Baiouariæ magnā partē occupat, & Rauennā obſidet ac capit. Eiuſdē temporibus Tiberis adro

Germani ad fidem conuerſi.

in immenſum creuit, urbē porta flaminea influens, ut & in uia lata hominis ma
gnitudinē aqua fere æquaret, & a ponte miluio uſque ad gradus ſancti Petri na
uigaretur lintribus non paruis. Durauit autē hæc illuuies diebus ſeptem cū ma
ximo ciuium damno & detrimento, euerſis domibus ac erutis arboribus ſatisq;.
Luna quoq; eclipſim tum paſſa, uſq; ad mediam noctem colorem ſanguineū præ
ſe tulit. Dedit & ſigna futuri mali cometes, extenſa ad ſeptentrionem cauda. Gre
gorius aūt ꝙ ſummi dei iram à ceruicibus Chriſtianorum auerteret, frequentes
ſupplicationes urbe tota facit. Dum hæc Romæ a pontifice agerētur, nunciatū
eſt Lōgobardos Beneuentano duce arcem Cumanam inſidijs occupaſſe: ꝙ ex re
Gregorius uehementer commotus, Longobardos admonet, ut arcem præter fœ
dera pacis fraude occupatā reddant, aliter eos breui indignationem omnipoten
tis dei ſenſuros. uerum cum hoſtes ſæpius moniti, res repetitas non redderēt, Nea
politanus pontifex adhortatur propoſito præmio, premiſſisq; etiam quibuſdam
militibus Romanis, ut arcē ui occupent. Hi uero mādata ſtrenue facientes, The
oduno ſubdiacono hanc rem curante arcem recipiunt, cæſisq; trecentis ex his q
in præſidio erant, ad quingētos uiuos capiunt, ac Neapolim pducūt, ubi ſtatim
militibus præmia reddita ſunt. Pace itaq; foris parta, Gregorius reparādis locis
ſacris animum adijcit, Baſilicam nanq; ſanctæ crucis in Hieruſalem iampridem
deſtitutam reſtituit, porticus circunquaq; poſitas inſtaurat fornicibus & tectis.
Oratorium Oſannæ in monte Cælio, à fundamētis extruxit. Domum paternā
mortua matre in honorē Agathæ Chriſti martyris dedicauit, eoq; loci monaſte
rium extruxit, additis ſuburbanis & ruſticis prædijs ad monachorū uſum & com
moditatem. Saraceni autem diſcordia Chriſtianorū freti, ex Septa Aphricæ in *Martello.*
Hiſpaniam trancientes, prouinciam omnem præter Bæticā à ſuis iam antea poſ
ſeſſam depopulantes, ad Aquitaniam uſq; cum coniugibus & liberis peruenere,
eam quoq; prouinciam occupaturi. Erat tū Carolus Martellus Pipini regis fili
us magno apud omnes in precio. Duos enī filios Pipinus tū habuit, mortuo Gri
moaldo, Carolomannum & Carolum Martellum, ꝗ poſtea ſolus hoc quoq; mort
tuo regnū Frāciæ obtinuit, multis tamen aduerſantibus: maxime uero Eudone
Aquitaniæ duce, & Chilperico rege, quem Franci quidā poſt Theodoricū æmu
latione moti regem conſtituerant. Verum Carolus Martellus tranſmiſſo Sequa
na fluuio, in Aurelianos mouēs, uno impetu hoſtes fundit fugatq;: ac regno Frā
ciæ ſolus potitur. Rhenū deinde traijciens, Saxones, Alemannos, Sueuos, Baua
ros regno ſuo adijcit. Verū cū intellexiſſet Saracenos ab Eudone in Galliā euo/
catos, magnis itineribus in hoſtem proficiſcit: pugnandiq; poteſtatē facit, & uin
cit non longe à Turonum finibus. In eo autem prælio ſcribunt hiſtorici ad trecē
ta & lx. millia Saracenorum cecidiſſe: ex Francis uero mille tantummodo cētum
& quinquaginta deſideratos. Sunt tamen ꝗ ſcribant, Eudonem tanto periculo
motum, poſtremo cū Carolo ſenſiſſe. Hac itaque ratione Saraceni beneficio Ca
roli à ceruicibus Hiſpanorum & Gallorum pulſi, rabiem omnem & indignatio/
nem ex tanta clade cōceptam, in Conſtantinopolitanos uertere: urbē enim ter
ra mariq; triennio obſident. Verum cum fame, frigore, peſte, bello, poſtremo ma
gna incommoda paterentur, obſidionem ſoluentes, ad ſua quique rediere. Ex
Conſtantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peſte conſumpta tradun
tur. In Italia uero Longobardi duce Liuthptando, Rauennam diu obſeſſam, tā
dem capiunt & diripiunt: inde Ticinum, auferentes quicquid præclarum in ur
be erat, unde crediderim tum equum illum æneum uiro inſidente, Papiam adue
ctum, quem accolæ Regis ſolem uocant. Sed ita fit, in rebus humanis uiciſſitu/
do eſt. Quod enim Theodoricus alijq; reges Gotthorum, atque deinceps hexar
chi Rauennates Roma Rauennā detulerant, id poſtea in uaria loca diſiectū eſt.

Interim uero Romæ à quibuſdam ſeditioſis in pōtificem cōiuratur, principibus coniurationis Baſilio, Iordane carthilario, Iohāne ſubdiacono cognomento Lurion, Marino ſpathario, q ducatui Romano imperatoris nomine tū præerat. Verum dilata in aliud tempus res eſt, q̃d Marinum imperator reuocauerat. Tentare & Paulum hexarchum coniurati cœpere, q̃ quidem duce in tanta re uti uolebant. Sed Romanus populus re ipſa tandē patefacta, arma capit, Iohannē & Lurionē interficit, reliquosq; cōiuratos diſſipat. Baſilium monaſterio includit: ubi & uitam finiuit. Paulus autem uehementer pontifici infenſus, quod ab eo prohiberetur, q̃ minus noua uectigalia exigeret, clam & aperte mandato imperatoris uiri ſanctiſſimi mortem quærere, ſed Romani & Longobardi ſumptis armis, quo minus id fieret prohibuere. Tum uero Leo tertius imperator, cū aperte inuehi in pontificem nō poſſet, edictum proponit, ut oēs qui ſub imperio Romano eſſent, ſanctorum omnium, martyrum & angelorum ſtatuas atq; imagines e tēplis abraderent & auferrent, tollendæ (ut ipſe dicebat) idololatriæ cauſa: qui uero ſecus feciſſet, eum ſe pro hoſte publico habiturum. Gregorius autē tantæ impietati non modo non obtemperat, uerumetiā omnes catholicos admonet, ne in tantum errorem timore uel edicto principis ullo modo dilabantur. Qua cohortatione adeo certe animati ſunt Italiæ populi, ut paulum abfuerit quin ſibi alium imperatorē diligerent. Quo minus autem id fieret, autoritate ſua obſtare Gregorius annixus eſt.

Seditio Rauennæ propter imperatorē & pontificem.

Rauennæ tamen tanta ſeditio orta eſt, cum alij imperatori, alij pontifici obtēperandum dicerent, ut in ipſo tumultu Paulus hexarchus cum filio occideret. Mittitur deinde ab imperatore Eutychius eunuchus, q pollicitationibus & donis Longobardos à beneuolentia & ſocietate Romani pōtificis ſepararet. Verū cum id fruſtra quæreretur, rem toties tentatam ad tēpus omiſit, unde pōtifex tanta moleſtia liberatus, loca paupeꝝ & baſilicas inuiſere cœpit, eaq; reſtituere quæ ob uetuſtatem & incuriam, ruinam minabant. Pacem præterea inter regē Longobardoꝝ & duces Spoletinum ac Beneuentanum cōpoſuit. Hos enim rex ipſe opprimere inſtituerat, cuius animum adeo pontifex ad manſuetudinem redegit, interpoſita ſaluatoris noſtri autoritate, ut omiſſo bello, armillas, baltheū, enſem, ac reliqua arma templo principis apoſtolorum offerret: cum exercitu enim uſque ad uaticanum peruenerat, pacato tamen agmine, hac de re cum pōtifice locututus. Leo autem imperator phanatico ſpiritu iteꝝ incitatus, omnibus mādat, ut ſimulacta, uel lignea uel ænea uel marmorea ad ſe deferant, & delata ſtatim incēdit, non deferētes uero capit & obtruncat.

Germanus patriarcha in exilium mittitur.

Germanum patriarchā id potiſſimū improbantem, in exilium mittit, in eiusq; locum Anaſtaſium male ſentientē ſufficit, quē poſtea Gregorius ſynodo habita priuauit, & ab officio diuino ſemouit, niſi ad catholicam fidem reuerteretur. Sæpius præterea, ut ſanctiſſimū uirum decuit, literis imperatorem admonuit, ut omiſſis quorundam improborum erroribus, ueram tandem amplecteretur fidem: & abolere ſanctorum imagines deſineret, quorum memoria & exemplari ad uirtutem & imitationem excitarentur homines. Sunt qui ſcribant Bonifacium huius pontificis tempore e Britannia Romam ueniſſe, & ex monacho ob eius ſanctitatē epiſcopum factum, ac in Germaniam ad confirmandos prædicatione & exemplo Germanos in fide miſſum, q̃d quidē ita egregie fecit, ut Maguntinus epiſcopus creari meruerit: in Aphricā deinde proficiſcens, cū uerbum dei elegantiſſime prædicaret, ab hoſtibus Chriſtiani nominis occiditur. Ferunt & ſanctum Aegidium natione Græcum, exemplo & miraculis inſignē tum habitum fuiſſe, & Petronium ciuem Romanum ex uoto baſilicam beati Benedicti prope derelictā, ſua impēſa reſtituiſſe. At Gregorius qui ſuo exemplo omnes ad uirtutem & ſanctitatem incitabat, pontificatus ſui anno ſextodecimo, menſe nono, die undecimo moritur, ſepeliturq; ad baſilicam Pe

tri tertio idus Febtuarĳ.ei, in morte epiſcopatus tũ uacat dies quinq; &xxx. Cẽtum autem & viĳ.ac xl. epiſcopos toto ſuo pontificatu creaſſe dicitur.

GREGORIVS .III.

xcij. pon.

GRegoti, tertius, natione Syrus, patre Iohanne, anno domini ſeptingenteſimo quinquageſimonono omnium cõſenſu pontificatum inĳt. Fuit autẽ uir ſingularis doctrinæ, & humanitatis præcipuæ, Græca atq; latina lingua erudi/tus, mentẽ diuinæ ſcripturæ ita callens, ut nemo tn diſertior prædicatione atq; interpretatione rerum occulrarum & admirabilium haberetur. Præterea uero, ne uerbo rantũ & cohortatione populos mouiſſe arbitreris, omnia quæ exemplo mouere poſſunt, ita aſſidue obibat, ut iudicare difficile ſit, promptior ne lingua quã opere habẽdus eſſet. Orthodoxæ fidei ita acerrimus defenſor fuit, ut ob eã rẽ maximorũ principum graues ſimulrates & inimicitias ſuſceperit, non armis, nõ potentia, non minis cuiuſpiã e gradu conſtantiæ ſuæ deiectus. Tantæ poſtremo humanitatis fuit, ut & pauperes mira charitate complecteref, ac eleemoſynis fouerer, captiuos redimeret, ære alieno nexos ſolueret, uiduas & pupillos, q̃ minus a potentibus circunuenirentur, tuтaretur adeo, ut fere omniũ parens ac paſtor merito uocaretut. Hic ſtatim ubi pontificatum inĳt, cleri Romani conſenſu Leonẽ tertium imperatorem Conſtantinopolitanum, imperio ſimul & communione fidelium priuat, q̃d ſanctas imagines ẽ ſacris ædibus abraſiſſet, & ſtatuas demolitus eſſet, quodq; etiam de homuſio male ſentitet. Interim uero cũ Luithprandus Lõgobardorum rex cupiditate imperandi motus, urbẽ Romã obſideret, captis circunquaq; oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terreſtri itinere non licebat, ad Carolum Franciæ principem ſtatim mittit, qui hominẽ rogarent, ut primo quoq; tempore laborãti Romæ & eccleſiæ auxilium ferret. Cõſueuerãt autem pontifices Romani, ſi q̃d mali ab externo hoſte immineret, auxilia ab imperatore Conſtantinopolitano petere. Quod facere Gregorius ſubſtitit, cum ob eaſdem cauſas quas paulo ante commemoraui, tum uel maxime quod urbem regiã ægre Leo a Saracenis tutaref, nedũ alios defenderet. His itaq; rationib9 accidit, ut tũc primũ tutela eccleſiæ ab imperatoribus Cõſtãtinopolitanis ad alios trãſlata ſit. Carolus aũt rogatu Gregorĳ patrociniũ eccleſiæ ſuſcipiẽs, Luithprãdũ regẽ amicũ & cõpatrẽ rogat, urbẽ ne obſideat, ac pontificẽ ne uexet, hac re nil ſibi fieri moleſtius quicq̃ aut grauius poſſe. Obtemperat Carolo Luithprandus, atq; urbẽ obſidione ſoluit. Nã inito iam antea inter ſe fœdere, Carolus Pipinũ filiũ in ciſalphinam Galliam ad Luithprandum miſerat, ut ei capillum de more ſacrorũ ſuccideret, unde cõpatres more Chriſtiano inuicem facti ſunt, quod eſt q̃ddam affinitatis uinculum. Remiſerat puerũ ad patẽtes Luithprãdus multis ac maximis donatũ muneribus. At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones uerſus, eos ui capit, & p̃ modeſtia ſocios appellat: Phryxones idololatras opprimit: Lugdunum, Arelate, Maſſiliam de Veſogotthis occupat, q Athimum Saracenorũ regem in auxilium uocant. Is itaq; cum magno exercitu Rhodanum traĳciens, Auenionẽ ui capit, opportunitate loci, p arce uſurus. At Carolus re cognita eo ꝑpere cum exercitu mouit, & Auenionem recuperat, interfectis Saracenis omnibus, q in præſidio erãt. Inde Narbonam proficiſcit, q̃ aufugiſſe Athimum cognouerat. Ab obſidione Narbonæ diſcedens q̃d Amoreũ alterũ ex Saracenis Hiſpaniæ regẽ, uenire in auxiliũ Athimicũ magno exercitu intellexerat, haud procul inde in uallem Corbariam deſcendit: ubi inerat planities ad dimicandũ aptiſſima. Amoreus autem arbittatus Carolum deſperatione rerũ in fugam uerſum, in uallem ingreditur, ſtatimq; pugnandi copiã facit. Nõ detrectat certamẽ Carolus, licet hoſtium numerus prope infinitus eſſet. Tandẽ uero ubi acriter aliquandiu utrinq; pugnatum eſſet, cadente autem in primis aciebus Amóreo, fun

Leo tertius imperator a Gregorio & imperio & cõmunione fidelium priuatur

l

duntur hoſtes fuganturq́;: quorum pars magna in proximis paludibus & ſtagnis quo confugerant, oppreſſa eſt. Athimus uero forte fortuna nauigiū nactus, inde in Hiſpaniam ulteriorem fugiens, omnes inſulas quas adijt, deſperatione rerum ferro ac flamma uaſtat. Eodē ferme tempore beati Auguſtini corpus, quod antea ducētis & quinquaginta annis ab Hippone in Sardiniam tranſlatum fuerat, cum Vuandali prædabundi Aphricā uaſtarent, diligentia Luithprandi ex inſula ipſa Papiā delatum eſt, & egregio in loco reconditū. At Saraceni his cladibus domiti, intra Pyrenæ montes ſe deinceps continent, unde Veſogotthi omnes qui citeriorem Hiſpaniam & partē Galliæ occupauerant, auxilio carentes, in poteſtatem Caroli deuenere, atq; ita Gotthi, qui trecentis prope annis imperauerāt, funditus deleti ſunt præter paucos, quos Barchinonenſes ab interitu liberarunt. Sunt qui ſcribant Luithprandū copias auxiliares in tanto bello Carolo miſiſſe, atq; ita rebus bene geſtis ſuos omnes onuſtos præda domum redijſſe. Interim uero Gregorius pontifex nequaquam ocio & pace abutens, ad exornandas eccleſias animū adijcit. Nā & altare beati Petri ſex columnis onychinis auguſtius reddidit, dextra ac læua poſitis apud Philopareas uetuſtate fere comminutas. Stabant in his columnis trabes argēto delibutæ. In trabibus uero æquis ſpatijs ſaluatoris & apoſtolorum ſimulacra diſtinxit. Struxit & oratorium in eadem baſilica, in quo de reliquijs fere ſanctorum omnium recondidit, celebrariq́; eo loci quotidie mādauit, atq; in canone celebritatis hæc uerba addidit, marmoribus circunquaq; poſitis inſculpta. Quorum ſolennitas in conſpectu tuæ maieſtatis celebratur domine deus noſter toto in orbe terrarum & cætera. Quibus uerbis nunc ſacerdotes in ſecretis nō utuntur. Præterea uero huic baſilicæ multa argentea uaſa cōdonauit: eius quoque iuſſu & impenſa aurea dei genitricis imago ſaluatorem amplectens, extructa eſt, & in baſilica ſanctæ Mariæ ad Præſepe collocata. Reſtituit etiam tectū ſancti Chryſogoni, eoq; in loco monachos collocauit, qui rem ſacram quotidie celebrarent. His addidit & fundos unde uiuerent. Monaſteria quoq; multa partim reſtituit, partim uero à fundamentis extruxit, addita regula qua monachi integre & ſancte uiuerent. Inſtaurauit & mœnia urbis, magna ex parte uetuſtate collapſa. Idē etiā Cētum cellis fecit iam prope deſertis propter collapſa mœnia. Inſtituit præterea, ut fere ſine interuallo & à presbyteris hebdomadarijs & à monachis in eccleſia ſancti Petri diuina officia celebrarentur: unde apparet & monachorum & presbyterorum ſecularium domicilia multis in locis cōtigua fuiſſe, qui æmulatione moti, deo quā diligentiſſime ſeruiebant. Gregorius uero bene de deo & hominibus meritus, anno pontificatus ſui decimo, mēſe octauo, die quarto & uigeſimo moritur, ac in baſilica Petri ſepelitur quarto calendas decembris, collachrymantibus omnibus tanquā communi parente orbatis. Sedes autem dies octo tantummodo tum uacat.

Auguſtini corpus Papiam delatū eſt.

ZACHARIAS .I.

xciij pōt.

ZAcharias natione Græcus, ex patre Polycrario, inter optimos pontifices innumeratur. Fuit enim uir mitiſſimi ingenij, mitæ ſuauitatis & gratiæ, omni uirtute præditus, cleri ac populi Romani amator: ad irā tardus, ad miſericordiam & clementiam promptiſſimus, nulli malum pro malo reddens, ſed ad imitationem ſaluatoris malum in bono uincens: & adeo quidem, ut quos habuerat æmulos & inimicos, eoſdem poſtea inito pontificatu honoribus & præmijs affecerit. Cum autem initio pontificatus ſui ardentem bellis Italiam offendiſſet, legatos de pace componenda ſtatim ad Luithprandum Longobardorum regē miſit, perſequentem bello Tranſamundum Spoletinum ducem. Verum cum a legatis ea de re nil fieret, ipſe comitante clero Romano in Sabinos proficiſcitur. Ferunt autem octauo miliario a Narnia regem pontifici honoris cauſa obuiā factum, ex equo deſcendiſſe, ac pedibus uirum ſanctiſſimum in urbem comitatū

fuiſſe. Qui ſequenti die inter Miſſarum ſolennia orationem publice habuit, & quidem elegantem, qua oſtendit, quid maxime regem Chriſtianũ deceret, ſiue pacem, ſeu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, ut ſtatim arbitrium omne componendæ pacis ei commiſerit. Iam uero Transamundum ducatu Spoletino rex priuauerat, in eiusq; locũ Agrandum nepotem ſuum ſuffecerat. Accipitur tamen in gratiã Transamundus rogatu pontificis: & ex duce in clericatum aſſumitur. Reddũtur item Romanis oppida ſua ex Sabinis capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicquid à Longobardis triginta iã annis in Hetruria occupatum fuerat. Redduntur & captiui omnes eo bello capti. Mira etiam humanitate pontifex uſus eſt: adhibito enim rege in conuiuiũ, nullum genus comitatis & gratiæ prætermiſit. Inde uero rex pacato agmine abiens, non ita multo poſt moritur, anno regni ſui trigeſimo ſecundo. Fuit autẽ uir tãto regno dignus: quippe qui ſapientia, prudentia, conſilio plurimum ualebat, ac ita manu promptus erat, ut nemo ueteranus eo pugnacior haberetur. Iuſtitia autẽ & clementia ita inſignis habebatur, ut difficile iudicaretur utra in re maiorem laudem mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos ſuccedit: quo quidem poſt menſes ſex defuncto, Rachis dux omniũ ſuffragiis rex decernitur, uir certe omni laude dignus, ſi uitã eius, ſi mores, ſi animi integritatẽ inſpicis. Redintegratum quoq; fœdus cum hoc rege a pontifice eſt miſſis legatis, quibus omnia ex animi ſentẽtia rex ipſe pius & religionis amator, benigniſſime conceſſit. Poſt quartum uero regni ſui annum rex diuino numine tactus, ſpreto regno, uitã monaſticam amplectitur: uxorẽ & filios, ut idem ipſi facerent, adhortatus. Huius quidem frater Aiſtulphus regnum occupat, qui ob aſtutiã ingenii & ferocitatem animi omnibus arma intentabat, maxime uero pontifici & Romanis: quorũ ditionẽ ſibi uẽdicare armis conabatur. Interea uero Carolus Martellus graui morbo correptus, ſuadentibus amicis, regna à ſe armis occupata filiis ſuis diuidit. Nã Carolomanno maiori natu Auſtria & Sueuia, Pipino uero iuniori Burgundia & pars Franciæ obtigit. Moritur autẽ Carolus uir animi magni & ſapientiæ ſingularis uilla Cariſiaco apud Iſarim fluuiũ anno magiſtratus ſui (quem maiorem domus uocant) quinto & trigeſimo, ſepeliturq; Pariſiis in baſilica Dionyſii martyris. Habuit & alium filium Carolus ex prima uxore ortum, quẽ Gryphonem appellabant: cuius cum nomine etiã mores conueniebant. Rapere enim ex alieno cõſueuerat, unde & bella fratribus intulit, & Saxones gentẽ ferociſſimam cõtra eos ſolicitauit. Carolus aũt & Pipinus hoſtili manu prouinciam Saxonũ ingreſſi, Theodoricum gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autẽ expeditione digrediens Carolomannus, Romam uenit: ibiq; dimiſſa imperiorũ & regni gloria, in montem Caſſinatem ad monaſterium ſancti Benedicti proficiſcitur: ubi & monachi habitum & mores ſuſcipit. At Pipinus regnandi cupidus, legatos ſuos ad pontificem mittit, eumq; rogat, ut regnũ Franciæ ſibi autoritate ſua confirmet. Annuit pontifex eius poſtulatis, accepti beneficii & ueteris beneuolentiæ memor, quæ inter pontifices & principes huius familiæ interceſſerat, atq; ita eius autoritate regnũ Franciæ Pipino adiudicatur. anno domini ſeptingenteſimo quinquageſimo tertio: ex maiore năq; domus, qui poſt regem ſummus erat apud Francos magiſtratus, reges Franciæ deinceps a Pipino ſecundo eiuſq; familia originẽ habuere. Ferunt Carolũ, quem diximus, monachi habitum ſumpſiſſe, ex mõte Caſſino cum aliis monachis ad Zachariam pontificem veniſſe: ab eoq; precibus obtinuiſſe, vt eis liceret repetere ſancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tum in floriacenſi monaſterio regni Franciæ collocatum fuerat. Annuit iſtorũ precibus pontifex, & literis Pipinum adhortatur, ut patiatur monachos ſancti Benedicti corpus repetere. Quod quidẽ rex haud grauate

* parta conceſſit, quia inde furtim ablatum à monachis quibuſdam ſenſerat. Zacharias
autem pace iam ubiq; * parata, multas baſilicas ruinã minãtes reſtituit. Porticũ
quoq; & turrim ante baſilicam lateranenſem a fundamentis erexit: ubi & cancel
los & portus æneas extruxit. In ipſo frontiſpicio porticus, ubi orbis terrarũ imago
deſcripta erat, ſanctorum imagines uetuſtate exoletas renouauit. Lateranenſes
ædes auxit & exornauit. Bibliothecam beati Petri reſtituit. Vectigal præterea
unicuiq; baſilicæ aſſignauit, unde oleum pro lampadibus emeret. Condonauit
& ueſtẽ altari beati Petri, auro gẽmisq; diſtinctã, in qua depicta inerat Ieſu Chri
ſti natiuitas. Idem quoq; baſilicã beati Georgij in Velabro condidit, eoq; loci ca
put ipſius ſancti collocauit. Aedificauit & oratoriũ beatæ Cæciliæ uia Tiburtina
quinto ab urbe miliario. Huic autem baſilicæ oratoriũ quoq; addidit in honorẽ
beati Cyri abbatis: addidit & fundos, unde ſacerdotes uiuerẽt. Reſtituit & tectũ
Euſebij martyris, quod ſuo tẽpore corruerat. Cõſtituit item, ut bucellarij quo/
tidie eleemoſynas é lateranenſi palatio cuiuſuis generis præberent. Venetis præ/
terea inhibuit ſub anathematis pœna, ne ſeruos Chriſti ſigno notatos, Saracenis
& gentilibus uenderent, ut mercatores facere conſueuerunt. Poſtremo uero ne li/
teras in tanto rerum faſtigio eum prætermiſiſſe arbitreris, quatuor libros Grego/
rij in dialogo é latino in græcum tranſtulit, ut haberent Græci unde bene uiuẽdi
rationem perdiſcerent. Cum uero ita ſancte & integre populum dei annis decem,
menſibus tribus cum maxima omnium beneuolentia gubernaſſet, morit, ac ſe/
pelitur in baſilica Petri idibus martij. Eius autem ex morte epiſcopatus tum ua
cat diebus duodecim.

xciiij. pō.

STEPHANVS .II.

STephanus ſecundus, natione Romanus, patre Cõſtantino, per gradus eccle
ſiaſticos ad põtificatum peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanum quen
dã presbyterum Romanum pontificem populus ſtatim creaſſet: q tertia die pon
tificatus ſui ſommo excitus, dũ res domeſticas diſponere incipit, morbo apople/
xiæ correptus interijt. Poſt hunc uero cleri ac populi conſenſu in templo ſanctæ
dei genitricis ad Præſepe, Stephanus ſecundus põtifex creatus, humeris omnium
(adeo erat omnibus gratus) in baſilicam ſaluatoris, quæ etiã Cõſtantiniana di/
citur, deportat, atq; inde in patriarchatum lateranenſem. Erat autẽ uir ſingu/
laris religionis & prudentiæ, amator cleri, eccleſiarum reſtitutor, Chriſtianæ do
ctrinæ diligens prædicator & ſcriptor, pater pauperum, pupillorum & uiduarũ
defenſor acerrimus, fortiſſimus & conſtans in rebus agẽdis, non tamen pertinax.
Placare enim Aiſtulphum, Romanorũ agros & fines bello uexãtem, primo qui/
dem uerbis & muneribus conatus eſt. Nam tributum ſibi rex auariſſimus pendi
uolebat à populo Romano, quotannis ſingulis aureis in capita collatis: unde pon
tifex coactus ad externa auxilia confugere, ad Conſtantinum imperatorem Cõ
ſtantinopolitanum legatos mittit, qui auxilium petant cõtra Aiſtulphum totã
Italiam uexantem, quiq; iam Rauennam hexarchatus ſedem & magnã partem
Flamineæq; ceperat. Verum cum id fruſtra ac ſepius tentaſſet, eius rei cauſa pro/
ficiſci ad Pipinum regem Franciæ inſtituit. Mittit itaq; legatos ad regẽ qui Ai/
ſtulpho mandet, ut ei tuto liceat iter facere per regnum ſuũ. Poſtulata conceſſit
Aiſtulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Frãciæ attingẽti, Carolus
Pipini filius, cui poſtea à rebus geſtis Magno cognomentum fuit ad cẽteſimum
lapidem honoris cauſa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab urbe lapide, q ex
equo deſcendens, & pedes ſanctiſſimi uiri exoſculatus eſt, & à freno equi, quo pon
tifex uehebatur, pedes ipſe nunquam diſceſſit, donec hominem in urbem perdu/
ceret, & in cubiculo ubi diuerſaturus erat collocaret. Aiſtulphus autem ueritus,
ne quid mali in ſe Stephanus moliretur, Carolomannum monachũ ad fratrem

Pipinum mittit, qui eum adhortaretur, ne Stephani gratia bellũ Longobardis
inferret: qui certe non modo monacho non obtemperat, uerumetiã eum in Vien
enſe monaſterium relegat, ubi non mulio poſt dolore animi & cruciatu morit.
Interea uero cum pro anni tempore bellum geri non poſſet, Pipinus ueteri amici
tiæ mulrum tribuens, legatos ad Aiſtulphum mittit, qui hominem adhortent
res repetitas reddere: aliter enim ſe eas bello & armis breui repetiturum. Non pa/
ruit ſanis admonitionibus Aiſtulphus, unde Pipinus apparẽte iã uere, copias in
Lõgobardos mouet, præmiſſis leuis armaturæ militibus, q Aiſtulphi præſidia e
clauſtris alpium deturbarent. In planitiem deinde Inſubrium deſcendẽs, cũ lon
ge ac late omnia depopulatus eſſet, nemine obſtante, Papiam Longobardorum *Papia Lõ*
ſedem obſidione cingit & oppugnat, defendente Aiſtulpho, & qui cum eo in præ *gobardorũ ſedes.*
ſidio erant. At Stephanꝰ tot calamitatibus hominis pertinaciſſimi & prouincia
lium motns, pacem ultro Aiſtulpho pollicetur, modo ablata reſtituat. Accepit
tandem conditiones pacis Aiſtulpus, & plura etiam quàm quæ peterent promi
ſit iureiurãdo interpoſito. Hanc ob rẽ Pipinus ſatisfactum pontifici arbitratus,
ſoluta obſidione in patriã reuertit, relicto Varreno huiuſce pacis arbitro. Eunt
Romam Stephanus & Varrenus, arbitrati Aiſtulphum promiſſa breni præſti
turum, qui cõtractis celeriter undique copijs tumultuario magis quam iuſto ex
ercitu eos ſubſecutus, Romã obſidione cingit: ac ſuburbana omnia uaſtat & in
cendit, maiore prope damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante
& quatuor ac quadraginta annis ab inclinatione imperij ſenſiſſent. Rogatus de
nuo Pipinus a pontifice, ut urbi Romæ perfidia & rabie Aiſtulphi laborãti opẽ
ferret, exercitũ quanta maxime celeritate poteſt comparat. Interim uerò Turci *Turci*
meliores ſedes expetentes, Alanos primo, mox Colchos, & Armenios: inde mi/ *quos uice*
noris Aſiæ popnlos, poſtremo Perſas & Saracenos uincunt & opprimunt, anno *runt.*
domini ſeptingenteſimo quinquageſimoquinto. Sunt q ſcribant hos fuiſſe Scy
thas, ex his præſertim, quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos fer
reis repagulis clauſit, hac metaphora uſi, quod gentem indomitam in angulum
illum tãquam in ergaſtulum incluſiſſet. Verum cum poſt multas illatas inuicẽ
& acceptas clades, de pace inter Saracenos & Turcos conueniſſet, decretũ eſt, ut
Turci q in Perſide habitabant, Saraceni appellarẽtur: atque ita æquiore animo
Saraceni in Aſia regnare Turcos paſſi ſunt: & quod etiam eos breui accepturos
Mahumeranam ſuperſtitionem uidebant, adeo erant eorum ingenia ad malũ p
na. Pipino autem iam in Italiã cum exercitu deſcendẽti, Gregorius Cõſtantini
quarti imperatoris protoſecretarius fit obuiam, hominem imperatoris nomine
admonet, ne hexarchatum Rauennatẽ oppreſſum a Lõgobardis, ad ſe pertinẽ
tem, uel pontifici, uel Romanis dedat, ſi ei contigerit Longobardos ſuperare. cui
Pipinus ita reſpondet, ſe quidem in Italiam ideo ueniſſe, ut & pontifici & populo
Romano rem gratam faceret, conſulturumq; eorum commodis quoad eius fieri
poterit. Deinde uero Papiam mouẽs, ita Aiſtulphũ obſidione preſſit, ut breni eũ
coegerit priſtinas cõditiones pacis accipere. Redditus itaq; Romanis hexarcha
tus eſt: quicquid Padum & Apennium interiacet à Placentinis uſque ad ſtagna
Venetorum: & quicquid intra Iſaurum flumen, Apeuninum & hadriaticũ cõ
tinetur. Addo etiã quæ Aiſtulphus de Hetruſcis & Sabinis ceperat. Pipinus au
tem q ad radices alpium tamdiu conſtiterat, donec deditio fieret, relicto abbate
Pholcado cum parte copiarum, qui Aiſtulphum in officio contineret, non prius
alpes tranſcẽdit, quàm intellexit Aiſtulpum in uenatione apoplexia interijſſe, *Pholcado*
nondum plane deditione facta. Deſiderius autem, qui dux Hetruriæ erat, copias *alij Holcadus.*
Longobardorũ ſtatim undiq; cõtrahit, regnnm inuaſurus. Idem quoq; facit Ra
gilius Aiſtulphi frarer, quem diximus monachi habitum ſumpſiſſe. Hunc autẽ

Lõgobardi omnes, præter eos q in Hetruria erãt, ſecuti ſunt. Verũ Deſiderius
multa pontifici & Romanis pollicitus, eos ſtatim in ſentẽtiã ſuam trahit, qui qui
dem propere legatos ad Ragiſium miſere, atq; inter hos Pholcadum abbatem, q
homine mandarẽt, ut armis diſcederet, ac Deſiderio obtemperaret. Atq; ita Fa
uentia & Ferraria poſtremo pontifici reddita, nomen hexarchatus ceſſat, qui cen
tum & ſeptuaginta durauerat annos, à Narſete uſq; ad captã ab Aiſtulpho Ra
uennam. Foris itaq; pace parta, atq; aucta mirum in modũ eccleſiæ ditione, Ste
phanus habita ſynodo oues ſuas atq; earum paſtores recenſet, delinquentes caſti
gat ſeruata clementia: errantes in uiã rectam deducit, ignaros docet & admonet
quid deceat epiſcopum, quid presbyterũ: quid deniq; omnes ſacris initiatos, pro
ponit. Letanias præterea inſtituit ad placandam dei irã. Itum eſt primo ſabbato
ad ſanctam dei genitricem ad præſepe, ſecundo ad beatum Petrum in uaticanũ,
tertio ad ſanctum Paulum uia hoſtienſi. Reſtituit & baſilicas quaſdã ab Aiſtul
pho, dum urbem obſideret, comminutas, non tamen recuperauit ſanctorum reli
quias, quas idem rex Papiam ſecum detulerat, ibiq; nõ indecore in qbuſdam ba
ſilicis collocauerat. His itaq; artibus Stephanus uir ſanctiſſimus bene de deo, de
patria, de ciuibus ſuis, deq; omnib. Chriſtianis meritus, põtificatus ſui anno v.
menſe primo morit, ac ſepelitur in baſilica Petri collachrymantibus omnibus,
tanquã cõmuni parẽte orbatis, vi. calẽdas Maij. Vacat tũ ſedes dies duos & xxx.

xcv. pon. PAVLVS .I.

PAulus natione Romanus, patre Cõſtantino, Stephani ſecundi frater, in pa
triarchatu mores & doctrinam eccleſiaſticam perdidicit, ſub Gregorio ſecun
do & Zacharia pontificibus, à quo in diaconatus ordinem cum fratre aſcitus eſt:
uerum mortuo fratre in ipſo pontificatu cũ ſucceſſor quæreretur, fuere qui Theo
phylacum archidiaconum proponerent. Fuere item qui dicerent Paulũ ob inte
gritatem uitæ & doctrinam in demortui fratris locũ ſubrogandum eſſe. Exploſo
itaq; poſt longam contentionem Theophylaco, ſolus bonorum omnium ſuffra
gijs Paulus pontifex decernitur Cõſtantini & Leonis temporibus. Erat aũt Pau
lus uir mitiſſimi ingenij, clementiæq; ſingularis, & adeo ſaluatoris noſtri imita
tor, ut nulli unquam malum pro malo redderet, ſed contrà malos a quibus perſæ
pe iniuria afficiebatur, in bono uinceret. Hic autẽ tantæ pietatis & humanitatis
fuit, ut noctu cum duobus & eo amplius tribus familiaribus cubicula paupe॰
ægrotantium circuiret, unumquenq; eorũ & uerbis & eleemoſynis ad recuperã
dam ualetudinem cohortatus. Carcerẽ quoq; frequenter adibat, indeq; pleroſq;
ære alieno nexos, perſoluto creditoribus precio dimittebat. Pupillos & uiduas cir
cumuentas fraude cauſidicorum tuebatur, & eleemoſynis ſuſtẽtabat. Idẽ quoq;
congregato clero uniuerſoq; populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri fi
liæ, una cũ ſepulchro marmoreo his literis notato, Petronellæ filiæ dulciſſimæ, ex
uia appia in uaticanũ detulit canentibus (ut fit) ſacerdotibus, populoq; celebrita
tẽ agente. Atq; corpus ipſum ſanctiſſimũ in templo Apollinis ad caput baſilicæ
patri dedicatæ collocauit. Interea uero cũ Conſtantinus imperator ſacras imagi
nes ubiq; demolitus, Conſtantinum regiæ urbis epiſcopum, impietati ſuæ reſiſtẽ
tem, uerberibus necaſſet, in locumq; demortui Nicetam ſpadonem ſui ſacrilegij
conſcium ſuffeciſſet, pontifex ipſe omni ex parte religioni conſulens, nũcios Con
ſtantinopolim mittit, qui imperatorem adhortarentur, ut ſacras imagines & ſta
tuas reſtitueret: id ſi facere recuſaret, eidem anathematis cenſurã minarentur.
Sed Conſtantinus in ſacrilegio ſuo pertinax, & ſanas admonitiones contempſit,
& Sabinum Bulgarorum regem in demoliendis ſacris imaginibus eius impieta
tem imitatũ, in gratiã recepit, cũ antea bello Bulgaros perſecutus fuiſſet. Aſcito
deinde Leone filio eius nominis quarto in partẽ imperij, cui Irenen Athenienſem

mulierum omnium pulcherrimā, in matrimonium collocarat, fœdus cum Saracenis iniſt, ſtomachū orthodoxis Chriſtianis facturus. Interea uero Pipinus & Taxillonem Bauaroꝝ ducē ſuo imperio ſubijcit, & Saxones in amicitiā recipit, hac tamen conditione, ut treceētos equites, quoties bellū gerere oporteret, auxilio mitterent. cum Aquitanis diuturnum ei fuit bellum: q̄d quidem poſtremo Carolo adoleſcenti commiſit, cum ipſe ſenio confectus intereſſe non poſſet. Hoc bello abſoluto, Carolus Borbonium, Claromontē, & multa de Aluernis oppida ui cepit. At Pipinus, quem diximus annis grauem eſſe, non ita multo poſt morit, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui ſcribāt hoc tempore mortuum eſſe Aiſtulphum Longobardoꝝ regem, quē diximus multa ſanctorū corpora Roma Papiam ſecum detuliſſe: eorumq; ſacella ædificaſſe, ac monaſteria uirginum, ubi & filias deo dicauit. Monachos autem ſupra modum dilexit, q̄rum etiam in manibus regni ſui anno ſexto, mēſe quinto moritur. In principio regni nimium ferox & audax, in fine moderatus. Tātæ præterea literaturæ fuit, ut edicta Longobardorum in leges retulerit. Huic autē (ut dixi) Deſiderius dux militaris ſucceſſit, langueſcēte iam ob delicias Lōgobardoꝝ uirtute. Morit & Paulus in baſilica Pauli uia hoſtienſi, teſtitutis q̄buſdam eccleſijs uetuſtate collabētibus, pōtificatus ſui anno decimo, mēſe uno: eiusq; corpus magna ac ſolenni pompa in uaticanum defertur. Vacat tum ſedes annum unum, mēſem unū.

STEPHANVS .III. xcvi pōt.

STephanus tertius, natione Siculus, patre Olibo, anno domini ſeptīgēteſimo ſexageſimo octauo pōtificatū iniſt, uir certe doctus atq; eruditus, & in rebus agendis, maxime uero eccleſiaſticis, ſtrenuus admodū ac cōſtans. Hic enim a teneris annis Romā ueniens, mandato Gregorij tertij in monaſterio ſancti Chryſogoni rationem bene uiuendi, & doctrinā eccleſiaſticam perdidicit, accepto clerici ac monachi ordine. Vocat deinde à Zacharia pōtifice in patriarchatum lateranenſem, cū eius uita & doctrina ab omnibus pbaret, ſanctæ Cæciliæ presbyter cum titulo inſtituitur, quem tñ & Zacharias & Stephanus & Paulus à ſe nunquā dimiſere: tantæ probitatis erat & præſtantiæ in agendis rebus. Mortuo autem Paulo, quem nūquam ne in extremo quidē ſpiritu reliquit, Deſiderius, quē ex duce regem Longobardoꝝ creatum eſſe adiuuante Paulo diximus, liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepeſinum ducem adhortatur, ut Cōſtātinum fratrem ui etiam, quando largitione & ambitione fieri nō poſſit, pontificem deligat. Is itaque Romam cum exercitu profectus, Conſtantinum fauentibus q̄buſdam amicis largitione & pollicitationibus corruptis, pontificem creat. Fuere etiam qui Philippum quendam huic præponerent, qui ſtatim abdicare ſe magiſtratu armis compulſus eſt. Cogitur & Gregorius Preneſtinus epiſcopus, Conſtantinum ipſum laicum ſacris ſtatim initiare, atque epiſcopum inungere, cuius manus ira ob eam rem exaruiſſe miraculo dicuntur, ut eas ori admouere nō poſſet. Cum uero Conſtantinus munera pōtificatus per annum obſtinate exercuiſſet, tandem e ſede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito: in eius q; locum omnium ſuffragijs Stephanus tertius ſufficit. Hanc ob rem Cōſtantinus in baſilicā ſaluatoris perductus, uidentibus oībus ac ſactis canonibus plectis ut fieri ſolet, depoſito pōtificali habitu, magiſtratu ſe abdicat, in monaſterio uitā priuatā ducere iuſſus. Tūc uero Stephanus in baſilica ſancti Hadriani intria fora à tribus epiſcopis cōſecratus, & ab uniuerſo clero ac populo ut uerus pōtifex ſalutatus, ad corrigēdos mores quorundā improboꝝ, labefactare integritatē eccleſiæ Romanæ uolentiū, animū adijcit. Indicto itaq; cōcilio, Carolū literis ac nūcijs adhortat, ut primo quoq; tēpore epiſcopos quoſdā Galliæ ad hanc rem doctrina & integritate morū idoneos, Romam quàm primum mittat. Idem quoq;

Conſtātinus laicus initiatur ſacris.

cæteris principibus Chriſtiani nominis ſcribit. Obtẽperarunt omnes mandato pontificis. In lateranenſi baſilica cõcilíũ habetur. Multa inter ſe de cõponendis eccleſiæ rebus collocuti, Cõſtantinum ad ſe perduci iubent. Nam cum Deſiderij Longobardorum regis ſubornatione & Pauli cognomento Aphiartæ imperatoris Cõſtãtinopolitani fraude, crebræ ſeditiones in populo Romano orirent, q̃d Deſiderius reuocare animos Romanorũ a Carolo ad imperatorem ſtuderet: & interfecti pleriq; ſunt, & Cõſtantinus, cuius cauſa tot mala committebantur, ab aduerſa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capit. Sed ire obuiam populo in furorẽ uerſo non licet. Perductus itaq; in medium Cõſtantinus & accuſatus, q͵ nullis ſacris initiatus, ſedẽ apoſtolicã occupaſſet, omne crimen in uim populi & quorundã facinoroſorum reijcit, q͵ ſe etiam inuitum coegerint pontificatum obire. Cum uero in pauimento pronus & ſupplex iaceret ueniã petens, commiſeratione moti qui aderant, eum e medio duci iubẽt: atq; ita rem integrã in ſequentem diem reijciunt matutius conſulturi, quid in tali re facere oporteret. Verum Conſtantinus ſequẽti die in cõcilium rediens, mutata ſententia, oſtẽdit quæ adhuc egerat, maiorum exemplo feciſſetq; & Sergius Rauennatũ archiepiſcopus, & Stephanus Neapolitanorũ, ex laico epiſcopus creatus ſit. Ob hanc uero impudentiam indignati, qui in concilio aderant, eum turpiter eijciẽtes, ad cõponendam rempublicam Chriſtianã animum adiecere, abrogatis primo Cõſtãtini decretis. Inſtitutum eſt autem omnium conſenſu, ne quiſquam laicus, niſi p gradus eccleſiaſticos aſcendẽs, põtificatũ occupare auderet ſub anathematis pœna. Promulgatum eſt item, ut q epiſcopatus dignitatem Cõſtantini tẽpore conſecuti fuerant, magiſtratu ſe abdicãtes, ad priſtinos ordines reciderent. Quod ſi iſtorum uita & doctrina à populo probata fuiſſet, placere, ut ad ſedem apoſtolicã uenientes, denuo conſecrarentur. Idem de presbyteris & diaconis adiudicatum eſt. Vetitum tamen eſt, ne qui iſtorũ maiores gradus attingerent: uetitos credo, ne quid erroris, aut ſecta aliqua inde oriretur, tãquam ex ſeminario quodam diſcordiæ ac ſeditionis. Conſtitutum eſt præterea, ut quæ Conſtantinus in re ſacra egiſſet, irrita haberent, præter baptiſmum & chriſma. Poſtremo uero abrogata ſynodo Conſtantiniana, q̃ decretum inter Græcos fuerat, ut ſanctorum ſimulacra & ſtatuæ e templis abraderent eijcerenturve: cõſtitutum eſt, ut eædem ſtatuæ ubique reſtituerẽtur, anathematizantes execrabilem & pernicioſam illam ſynodũ, qua dei immortalis conditio peior quàm hominum fieret. Referre enim ſtatuas mortalium bene de rep. meritorum licet, ne ingrati uideamur, utq; eorum facta æmulatione imitari cogamur: dei non licet, quem ſemper ante oculos, ſi fieri poſſet, habere deberemus, ſi eius merita erga humanũ genus, ſi naturæ diuinæ dignitatem inſpicimus? His uero ex ſententia peractis, decretum eſt ut ſequenti die ſupplicationes haberentur, quibus & deo gratias agerent, & iram ipſius, ſiqua ex hominum peccatis cõcepta eſſet, placarent. Itum eſt autẽ a lateranenſi baſilica ad ſanctum Petrum cum maxima omniũ religione nudis pedibus, & à pontifice & ab

omnibus ·hominibus qui tum aderant. Nunc uero adeo refrixit pietas & religio, non dico nudis pedibus, ſed caligati & cothurnati uix ſupplicare dignantur. Non flent intereundum, uel dum ſacrificatur, ut illi ſancti patres: ſed rident, & quidem impudenter, de his etiã loquor, quos purpura inſigniores facit: nõ hymnos canunt, id enim ſeruile uidetur, ſed iocos & fabulas ad riſum cõcitandum inter ſe narrãt. Quid plura? q̃ quis dicacior eſt & petulantior, eo maiorem in tam corruptis moribus laudẽ meretur. Seueros & graues uiros reformidat hic noſter clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt uiuere, quàm bene monenti, aut cogẽti obtẽperare, & ob eam rem Chriſtiana religio quotidie in peius labit. Ad Stephanũ nimirum ſanctiſſimũ redeo, qui peractis ſupplicationibus, ſtatim quæ in cõcilio acta erãt,

& uoce apocriſarij & ſcripto promulgauit, pœnamque anathematis illis propoſu/it, qui abrogare auderent, quæ in ſancta ſynodo inſtituerant. Verũ non ita mul to poſt mortuo Sergio Rauennatũ archiepiſcopo, Michael eiuſdem eccleſiæ ſcri/niarius ſedem occupat, nullis ſacris initiatus, adiuuãte Deſiderio rege & Mauri/tio Ariminenſium duce, quos Michael pecunia & largitione corruperat pulſo Leone archidiacono, quem potiſſimũ clerus expetebat. Auſi quinetiam miſſis ad Stephanum legatis eum pecunia ſubornare, ut eundem Michaelem in eccleſia cõ firmaret: qui non modo dona reiecit, uerumetiam edictum propoſuit, quod ille ana thematis pœna notaretur, niſi ſedem relinqueret, quã contra ius faſque occupaue rat. Tam diu tamẽ ui Rauennatum eam obtinuit, quã diu aliquid habuit & prophanum & ſacrum, quod Deſiderio munerum cupientiſſimo elargiretur. Verũ cum põtifex eo legatos ſuos miſiſſet, cũ oratoribus Caroli regis ob eã rem in Ita/liam miſſis, admonuiſſentque quid maxime pontifex expeteret, ſtatim eiecto Micha ele Leonem deligunt, quem pontifex confirmauit. At uero cum ob hãc rẽ à Deſi derio clãculum uexaretur, Carolum rogat Deſiderium admoneat, ut ab iniuria inferẽda caueat. Fecit id Carolus, & quidem per diligenter, retinere tamen homi nem in officio armis non potuit, quod ei mortuo fratre, qui ſecum paribus animis bi ennio regnauerat, multa bella obire neceſſe fuit. Aquitanos enim, quod bellum pa ter inchoauerat, in poteſtatẽ ſuam redegit, Guaſcones domuit in Aquitania po ſitos. Deinde uero tranſmiſſis Pyrenæis montibus, fuſis ac fugatis Saracenis, uſque ad Bætim flumen peruenit, quod nunc in Hiſpania Saraceni Granatæ ſe continẽt. Interim uero Stephanus paſtor quam diligentiſſimus, & uerus Petri ſucceſſor, ac Christi imitator, quarto pontificatus ſui anno moritur, mẽſe quinto, die vij. & xx. ſepeliturque in baſilica Petri. Eius autem ex morte dies nouem ſedes tum uacat.

HADRIANVS .I.

HAdrianus primus, patria Romanus, patre Theodoro ſummæ nobilitatis uiro, pontificatũ iniens, nequaquam à maioribus ſuis degenerauit. Nã ma gnitudine animi, conſilio, doctrina, & ſanctitate uitæ, cũ quouis optimo pontifi ce comparari poteſt. Cuius amplitudinẽ Deſiderius Longobardorum rex ueri tus, ſtatim de pace ineunda & de amicitia mẽtionẽ per legatos fecit. Verum Ha drianus cognita hominis perfidia pluſquam punica, in aliud tempus pacẽ diſtu lic. Interea uero mortuo Carolomanno, Berta eius cõiunx Hildegardæ Caroli uxori ob amplitudinẽ mariti inuidens, Adoarij cuiuſdã conſilio uſa, cũ filijs ad Deſiderium regem in Italiã cõfugit, qui eam perbenigne ſuſcepit: & quod ſe tutio/rem futurum hac ratione ab impetu Gallorum exiſtimabat, & quod Francos ꝓpoſi tis Carolomanni filijs, facilius ſumpturos arma in Carolum regẽ, ſi quid in ſe mo ueret, arbitraretur. Verum cum obtinere ab Hadriano ꝓcibus nõ poſſet, ut fili/os Carolomanni reges inungeret, ad uim conuerſus, in Rauennates mouens diti oni Romanæ obtemperantes, Fauentiã & Comachum ui cepit. Præerat tũ Ra uennæ archiepiſcopus & tribuni tres, qui primo quoque tempore ab Hadriano au xilium petiere. Põtifex autem primo quidem Deſideriũ nuncijs & literis adhor tatus eſt, ut ſuis finibus ſe contineret, nec ditionẽ eccleſiæ inuaderet. Deinde ue/ro ubi intellexit eum Vrbinũ, Senogalliam & Eugubium cepiſſe, tum magis at que magis minari, cum paulo poſt affuturum deum uindicẽ uiolati fœderis dice ret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quã põtifici in ſuas partes trãſ/eundũ eſſe. Separare enim hoiem ab amicitia Caroli omino nitebatur, & ob hanc rẽ cũ precibus & pollicitationibus id obtinere nõ poſſet, minabatur ſe urbẽ breui obſeſ ſurum. Iam enim Spoletum cũ Aldagaſio Carolomãni filio uenerat, inde tũ ad ur bẽ peruenturus (ut ipſe dicebat) pacato agmine uoti gratia. Verum Hadrianus re dactis in urbẽ reliquijs omniũ baſilicarum, quæ extra urbis mœnia habebantur,

tres epiſcopos ad Deſideriū miſit, qui ei ſub anathematis pœna minarētur, ne ul
lo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur ueritus ne iram dei incurreret, in
Ciſalpinā ſtatim rediit. Interea uero Carolus ab Hadriano de iniuria ſibi illata
certior factus, Deſiderium ꝑ legatos admonet, ac fruſtra quidē, ut res iniuria abla
tas pontifici reſtitueret: aliter ſe breui cum exercitu affuturum, ut quod ſpōte nol
let, id ui facere cogeretur. Vtrinque igitur magni parant exercitus, ſed Carolus
mira celeritate uſus, præmiſſa parte copiarum quæ in tranſitu alpiū Iouis montē
occuparet, cum reliquo exercitu per montē Ciniſium in Italiam deſcēdit, fuſoque
ac fugato Deſiderio obuiā facto, omnia longe ac late populatur & capit. Deſide/
rius autē deſperatis rebus tanto accepto incommodo, Papiam ſe recepit, uxore
ac liberis Veronam miſſis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omnes, qui eas re
giones incolebant, audita Deſiderii calamitate Romā uenientes, ſe ac ſua omnia
Romani pontificis fidei cōmittunt, adhibito iureiurando, depoſito capillo &
barba, quod apud eam gentē maximū ueræ deditionis ſignum erat. Horum ſecuti
exemplū Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici ſe ac ſua libere dedūt. Lō
gobardis autem ad ſuos redire nolentibus, Vaticani ſedes ad incolendū conceſ
ſa, quo poſtea ex tota Italia multi ſuæ gentis confluxere, iſtorum exemplo permo
ti. At Carolus relicto Bernardo patruele ſuo in obſidione Ticinēſis urbis, cū par
te copiarū Veronā proficiſcitur: Quæquidem ciuitas haud ita multo poſt incli/
nante in partes Francorū Berta ac Carolomanni filiis, deditionem fecit. Aldegi
ſius uero Deſiderii filius inde abiens, ad imperatorem Conſtantinopolitanū cōfu
git. Carolus aūt acceptis in deditionem omnibus ferme Trāſpadanæ Italiæ urbi
bus, Romam petit, unà cum pontifice reſurrectionis feſtum celebraturus: cui iā
urbi appropinquāti ad tria millia indicū honoris gratia accurriſſe, Bibliotheca
rius ſcribit: iudices eos uocās, qui nequaquā ſordidis artibus impliciti eſſent. Expe
ctabat hominem Hadrianus cum clero ſuo in gradibus ſancti Petri: quem quidē
accedentem mira beneuolentia cōplexus eſt, nec retinere eū potuit, quominus
pedes ſuos exoſcularetur. Inde poſt datā acceptamque ſalutem, baſilicā ingreſſi,
cum ad altare apoſtoli ſimul perueniſſent, iurauerunt mutuo Carolus ac pōtifex,
Romani ac Franci, & perpetuam ſe amicitiam ſeruaturos: & communes eorum
hoſtes fore, qui alteram partem laceſſiſſent. Vrbem deinde ingreſſus, omnes baſi/
licas pie admodum & religioſe inuiſit, ac muneribus quibuſdā ornauit. Nudius
uero quartus poſteaquam urbem ingreſſus fuerat, quod dono pater Pipinus Gre
gorio tertio dederat, eadem ipſe amplioribus priuilegiis confirmauit iureiurando
interpoſito. Quæ quidem (ut Bibliothecarius refert) hæc ſunt, quicquid in Ligu
ria ab urbe Luna iampridē euerſa uſque ad alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni
additur, & Corſica inſula: & quicquid Lucam & Parmā interiacet. Addit &
Forumiulii cū hexarchatu Rauennatū, cumque Beneuentano & Spoletino du/
catu. His autē rebus ita compoſitis, Carolus cū bona Hadriani gratia in Trāſ/
padanam red ens, ſexto menſe poſtea quam obſideri cœpta eſt, Papiam deditione
occupat. In Deſiderium autem clementia uſus, hominem ſpoliatū regno, nō eti/
am uita, Lugdunum cum uxore & liberis exulatum mittit. Verſus deinde Ara
chim Beneuentanum principē Deſiderii generum, qui eius furores iuuerat, ho/
minem pacem petere breui coegit, duobus filiis obſidibus datis. At uero dum iter
in Ciſalpinam facit, ad Caſſinū diuertens religionis cauſa, omnia monaſterii do
na ab aliis principibus diuo Bñdicto data cōfirmauit. Atque ita ſedatis in tota Ita
lia rebus, ꝓpoſitisque Ciſalpinæ firmiſſimis ꝓſidiis, cū magna ꝑda & gloria in pa/
triam re uertit, Caroli fratris uxorē & liberos ſecū ducens, quos quidē ſemꝑ in ho
no:e habuit. Paulum quoque Lōgobardum Aquileiēſis patriarchatus diaconū,
Deſiderio ob doctrinam & ingeniū admodum charū, ſecum in Galliam ducens,

libertate donauit: in precioq; aliquandiu habuit. Verum cum poſtea cōperiſſet
hominem Deſiderij libertatē quærere, eum in Diomedis inſulam relegauit, un
de poſt aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ
Deſiderij filiæ & Arachis uxoris, Eutropij hiſtoriæ duos libros addidit, à Iuliano
principe uſq; ad primi Iuſtiniani tēpora omnia perſcribens. Mortuo inde Ara/
chi, Caſſinenſe cœnobium ingreſſus, reliquum uitæ ſanctiſſime uſq; ad mortem
ducens, ſæpe ad Carolum regē literas elegantes, & humanitatis plenas ſcripſit,
ab eodem q; à quo fuerat ob literaturā ſeruatus, uiciſſim accepit. Lōgobardi ita/
que quarto & ducenteſimo anno poſtquam in Italiam uenerant, regnum amiſere,
anno domini ſeptingenteſimo ſeptuageſimo ſexto. Carolus autē nulla interpoſi
ta mora in Saxones idololatras, q ob eius in Italiam diſceſſum rebellauerant, mo
uet, eoſdemq;, quibuscum ad triginta annos bella geſſerat, uincit, & fidem Chri
ſti omnino ſuſcipere cogit. Conuerſus deinde in Hiſpanos, à noſtra quoq; fide ali
enos, Pampalunam & Auguſtam ui captas militibus diripiendas cōceſſit. Neq;
Hiſpanis pacem & quietem daturus erat, niſi ipſi quoq; integre fidem Chriſti re/
cepiſſent. In Galliā uero tum quoque rediens, rebus ex ſententia geſtis, dum Py
renæos trāſit, in Guaſconum inſidias incidit: q̃ in prælio licet ſe acriter tutatus
ſit, Anſelmum tamen & Egibardum ſummos in bello duces amiſit. Sunt qui eo
quoq; prælio cecidiſſe ſcribant Rolandum Caroli ex ſorore nepotem, poſt editā
ingentem hoſtium cædem & ſtragem. Perierit ne ſiti (ut aiunt) an uulnere, haud
ſatis cōſtat. Vaſcones uero tandē à Carolo ſuperati, defectiōis ac perfidiæ meri
tas pœnas dedere. Mouent bellū in Frācos Taxillo Baiouariæ dux Deſiderij ge
ner, ſolicitatis Hunnis, quod quidem celeritate ſua prius pene Carolus confecit,
quàm inchoatū ſit: huic quoq; pacem nō negauit acceptis prius obſidibus. Dū
hæc in Gallia gererentur, Cōſtantinus ſo otiente imperator elephantiæ morbo,
correptus, unde fortaſſe nata eſt illa de lepra magni Cōſtantini uana opinio ob ſi
militudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorē reliquit, q adeo
gemmis delectatus eſt, ut direpto ſacrario ſanctæ Sophiæ, coronam magni pōde
ris ac precij ſibi conſtituerit: qua quidē ita frequenter utebatur, ut aut ꝑpter pon
dus, aut ob frigiditatē lapillorum ſubito morbo correptus ſit. Idem quoque acci
diſſe noſtra ætate Paulo ſecundo putauerim, qui adeo his muliebribus delinimē
tis delectatus eſt, cōquiſitis undiq; magno precio gemmis, & exhauſto pene eccle
ſiæ Romanæ ærario, ut quotieſcunq; in publicū prodiret, Cybeles quædā phry
gia ac turrita, nō mitrata, uideretur. Hunc ego ortam tū ſudore præpinguis cor
poris, tum gemmarum pondere apoplexiam illā puto, qua correptus ſubito mor
bo interijt. Leone itaque mortuo, Irene eius uxor & filius Cōſtantinus ſextus im
perium accipientes, concilio trecentorum & quinquaginta epiſcoporum in Nice
na urbe ſecundo habito inſtituere, ut qui ſacras imagines delendas dicerent, per
petuo anathemate notarentur. Quam quidē conſtitutionem Conſtantinus ado
leſcens patris flagitia ſecutus, quorundam improborum ſuaſu, nō ita multo poſt
& abrogauit, & matri omnino adminiſtrationē imperij abſtulit. Repudiata de/
inde uxore, Theodoram eius ancillā corona imperij auguſtiorem redditam, in
ſuos complexus traduxit. Subornauit & duces ſuos, quos in Italia habebat cōtra
finitimos: hos quidem unico nuncio ſua autoritate Carolus in officio continuit,
q tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros merito dicemus) copias mouerat,
quod horum incurſionibus circa Danubium uexatentur omnia, quibus certe ꝑ
domitis, in Franconiam duxit maiorū ſuorum natale ſolū: unde Franci nomen
ſumpſere. Qua quidem prouincia haud magno negocio in poteſtatem ſuam re/
dacta, biennio poſt Theophylacius & Stephanus epiſcopi inſignes Hadriani no
mine ſynodum Francoꝝ Germanorūq; epiſcopoꝝ habuere: in qua & ſynodus

Synodus ſeptima abrogata & hæreſis Feliciana.

(quam ſeptimã Græci appellabãt) & hæreſis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata eſt. Hadrianus uero opera & autoritate Caroli à terrore bellico ſecu/rus, ad exornandã urbẽ ſacrasq; baſilicas animũ adijcit. Nã & corpus beati Pauli laminis argenteis incluſit: & altare Petri, pallio exornauit auro intertexto, in quo depicta hiſtoria inerat, quemadmodum angelus beatũ Petrum è uinculis libera uerat. Reſtituit item & ſtrauit marmoribus Pauli apoſtoli attiũ, iam antea uetu ſtate collapſum. Inſtituit item, ut ſingulis diebus centũ pauperes in atrio Latera nenſi paſcerentur, in quo etiam diſcumbentes pauperes picti cernebantur. Reſti tuit præterea magna impenſa aquæductus quoſdam & uetuſtate & hoſtium ma leficio collapſos: Alphentinũ potiſſimum ductũ, iam antea ab Auguſto uia Clau dia ex lacu Alphentino duobus ac uiginti millibus paſſuum in ſubiacentẽ traſti berinam regionem magis ad uſum hortorũ, naumachiæ, thermarumve, q̃ ad potum, cum aqua illa inſalubris haberet. Sabatinum uero ex lacu ſabatino no/men ducens, quem quidem lacum alio nomine angularem appellant, à tribus an gulis, quos præ ſe fert, uia aurelia in uaticanũ duxit, ut eo uterent ſacerdotes be/ati Petri, tum ad uſum baſilicæ, tum ad lauandos Chriſti pauperis, q in paſchate eleemoſynam accepturi lauabant ad imitationem apoſtolicæ doctrinæ & religi onis. Molendi quoq; uſum ea aqua interdum præſtabet, e Ianiculo in planum ca dens. Sabatinum autem lacum angularem etiam appellatum fuiſſe declarat em ptio Polæ Rutiliæ, q; fundũ hac ratiõe in ripa lacus ſabatini uel angularis emit, ut quicquid agri exhauſto lacu deſiccaretur, id fundo Polæ adiudicaret, quaqua uerſum fundus tenderet. Reſtituit & Iuliã à duodecimo lapide uia Latina in ur/bem ductam. quæ q̃dem (ut ait Frõtinus) Tepulæ ex agro Tuſculano ductæ ri uum intercipit. Ita uero Claudiam formã reparauit uia ſublacenſi cõceptam ad trigeſimumoctauum lapidẽ ex duobus fontibus ampliſſimis, ut eius aquæ pars in baptiſterium ſaluatoris ad lateranum deriuaret. reſtituit etiã uirginis formã ab octauo lapide uia collatina in urbẽ introductam. Tecta quoq; multarũ baſili carũ ob uetuſtatem ruinam minantia, reſarſit. Dum uero his operibus detineret

Tiberis inũdatio.

Hadrianus, adeo in immenſum excreuit Tiberis, ut & portam flamineã à funda mentis euerterit, & pontem Antonini Pij, quem olim ſublicium uocarunt, inter Ianiculum & Auentinũ, & multa urbis ædificia demolitus ſit, ſecũ & arbores & ſegetes & urbis ornamenta trahens. In tanta autẽ calamitate hac diligentia Ha drianus uſus eſt, ut p uicos nauiculas mitteret, unde cibaria ob excreſcẽtiã aquæ egredi domo nequeuntibus ſubminiſtrarent. Eos præterea q tanta calamitate magis ac magis uexati fuerant, & uerbis & muneribus cõſolatus eſt. Turres & ur bis muros collapſos reſtituit, centum auri libris in eo ſumptu expenſis. Quid plu ra? nil prætermiſit in uita Hadrianus, q̃d ad bonum principem, & ad optimum põtificem pertineret. Nam & religionem Chriſtianam, & libertatem ciuium ſu orum & uitam pauperum, pupillorum, uiduarũ acerrime tutatus eſt. Morit aũt pontificatus ſui anno tertio & uigeſimo, menſe decimo, die decimoſeptimo, ſepe litusq; magna cum laude in baſilica Petri ſexto calendas Ianuarij.

LEO .III.

xcviij. põtifex.

LEo tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac merito q dem. Ab ineunte enĩ ætate ita erat educatus & eruditus diſciplina eccleſi/aſtica, ut dignus eſſet q cæteris anteferret. Fuit præterea uir caſtus, integer, pudi cus, facundus. Doctorũ uirorum ita amator, ut eos undiquaq; ad ſe præmijs alli ceret, eorumq; cõſuetudine mirum in modum delectaretur. Præterea uero ægro tos uiſere, eosq; ad patientiam adhortari, eleemoſynas indigentibus præbere, de ſperatos conſolari, errantes in uiam rectam deducere, prædicationibus, admoni tionibus, quibus plurimũ ob eloquentiam & doctrinam ualebat, ei peculiare fuit,

homo certè ita mitis ingenij, ut omnes diligerat, neminem odio haberet, tardus
ad iram, ad miſerendum promptus, inſignis pietate, fortiſſimus rerum eccleſiaſti
carum, honoriſq; diuini procuraror & defenſor. Creatur itaq; (ut dixi) pontifex
uno omnium cõſenſu in natalicijs Stephani protomartyris, ſequentiq; die accla
mantibus omnibus præ fauore in ſede Petri collocatur. Iiſdem uero tẽporibus Cõ
ſtantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquã ferens, impellẽtibus qui
buſdam ciuibus Conſtantinopolim reuertitur, ac Cõſtantinum captũ oculis in
carcerem conijcit: ubi & merito tanquã ſacrilegus minimæq; pietatis, quippe qui
matrem relegauerat, uitam finiuit. Interim uero cũ Carolus multis rebellãtibus
undiq; laceſſeretur, Pipinum filiũ in Vngaros miſit: quos quidem grauibus præ
lijs ſuperatos, tandem ad deditionẽ compulit. Adelphonſus autem Aſturiæ &
Galleciæ rex, acceptis à Carolo auxiliarib. copijs, ſuperatiſq; Saracenis, Vlyxi
bonam ui cepit. qui uero in præſidio Barchinonæ erãt, Carolo, audita Adelphonſi ui
ctoria, ſe confeſtim dedunt. Superantur & Bauari, qui Foroiulianos uexabant ab
Henrico Caroli præfecto. Interea uero Leo tertius dũ ſupplicationes à beato Gre
gorio inſtitutas, Romæ agit cum populo & clero, Paſchalis primicerij & Campu
li presbyteri fraudibus apud ædẽ beati Syluestri captus, ac põtificali amictu pri
uatus, multiſq; uerberibus adeo cæſus, ut oculis & lingua captus putaret, in mo
naſterio ſancti Eraſmi in uincula cõijcitur: unde poſtea Albini cubicularij indu
ſtria cuſtodes fallẽs, in uaticanum ſeſe proripuit: ibiq; tandiu latuit, quoad Vini
giſius Spoletinorum dux clanculum accerſitus, eum incolumem Spoletum perdu
xit, cohortibus militum in itinere ſtipatum, ne aliqua hoſtium ui obrueret. At
ſeditioſi cum ſæuire in Leonem & Albinum non poſſent, eorum domos à fundamẽ
tis, diruunt. Iidem quoque (adeo audaces erant & temerarij) ad Carolũ, qui tum
bellum cõtra Saxones gerebat, quoq; Leonem profectum intellexerant, accuſan
di hominis cauſa peruenere. Verũ Carolus reiecta in aliud tempus diſceptatio-
ne, pontificem cum egregio comitatu Romam mittit, ſe eo breui peruenturum pol
licitus, componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni uero ad pontem milui
um honoris & gratulationis cauſa clerus ac populus Romanus obuiã factus, ui
rum ſanctiſſimum in urbem introducunt. Carolus autẽ nõ diu immoratus per
Magũtiacos in Belgis poſitos, Noricumq; montẽ in Forumiulij deſcẽdens, Tar
uiſinos graui ſupplicio afficit, quod Henricun præfectum occidiſſent. Creato ue
ro in huius demortui locum altero, Rauennã primo, mox Romam expectatus
proficiſcitur. Vrbem ingredienti omnia certe, & merito quidem honoris genera
adhibita ſunt. Octauo autem die poſtea quã urbẽ ingreſſus fuerat, in baſilica Pe
tri aſtante populo & clero, epiſcoporum omnium, qui eo ex tota Italia & Francia
conuenerãt, ſententias de uita & moribus pontificis rogat. uerum ab omnibus una
uoce reſponſum eſt, ſedem apoſtolicam omnium eccleſiarum caput, a nemine (la
ico præſertim) iudicari debere. Omiſſa autem ob tam graue reſponſum à Carolo
quæſtione, Leo pontifex qui id iudicium maxime expetebat, ſuggeſtum cõſcen
dens, ac euangelia in manibus retinens, iureiurando affirmauit ſe omnium rerum,
quæ ſibi obijcerent, inſontẽ eſſe. Fuit is dies idibus decembris ſalutis anno octin
genteſimo. Dum hæc autẽ Romæ agerentur, Pipinus mandato patris Beneuẽ
tanos duce Grimoaldo finitimos ſuos uexantes aggreſſus, magnis cladibus ita per
domuit, ut ægre ſe mœnibus tuerentur: cui bello Vinigiſiũ Spoletinum ducem
præficiens, ad patrem reuertitur imperij coronam breui ſumpturum. Nam pon
tifex Carolo optime de eccleſia dei merito aliquam gratiam relaturus, cum uidi
ret imperatores Cõſtantinopolitanos ægre id nomẽ tueri, ac ob eam rem urbem
& Italiã ipſam magnas calamitates paſſam, in baſilica Petri poſt ſolennia ſacra,
populi Romani ſcito ac precibus ipſum Carolum magna uoce imperatorem de

Irene Conſtãtini imperatoris mater.

Sedes apoſtolica oim eccleſiarum caput.

cernit, ac diademate donat, ter acclamāte populo Romano: Carolo Auguſto a
deo coronato magno & pacifico imperatori uita & uictoria. Pōtifex item hominē
inunxit unà cum Pipino filio, quem Italiæ regem ſolenni decreto pronunciauit.
Accepta itaq; imperij poteſtate Carolus, Campulum & Paſchalē coniurationis
reos, capite plectendos cenſet. At pontifex omni ex parte clemens, a Carolo rege
tamen obtinuit, ut his uita condonaretur, in Franciamq; tantummodo relegarē
tur. Poſt hoc uero fuere q Carolo ſuaderent, ut omnes Longobardas Italia expel
leret. Verum cum id nequaquam tutum uideretur, q̄d multis Italiæ populis ſan
guine & affinitate cōiuncti eſſent, cenſuere ſimul & Carolus & Leo, Lōgobardo
rum nomē ibi tantummodo remaneret, ubi ea gens præcipue ſedē habuiſſet. Pi
pinus autem cum in Samnium rediſſet, fruſtraq; per aliquot menſes Beneuētum
oppugnaſſet, Theate ſe cōferens, oppidum ui captum incēdit ac diripit. Inde Or
tonam & Luceriam mouens, eas ciuitates timore perculſas in deditionem ſtatim
accipit, ac Grimoaldum Beneuētanum ducem Luceriæ capit: qui nō ita multo
poſt dolore animi perijt. Interea uero Conſtantinopolitana imperatrix miſſis in
Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus init, imperiumq; his terminis diui
ſit, ut Irene ea Italiæ parte potiret, quæ ad dexterā Neapoli incipiens, ad ſiniſtrā
Siponto (quæ urbs nunc Manfredonia dicitur) infero ſuperoq; mari claudit unà
cum Sicilia. Reliqua uero Italiæ pars Carolo ipſi ex fœdere obtigit, ea tamen loca
ſemper excipio, quæ ditionis eccleſiaſticæ habebant. At Nicephorus patricius
ægre ferens Irene mulieris imperium, cum eam dolo captam Lesbum in exiliū
miſiſſet, fœdus iam antea initum per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxo
nes toties deficientes, migrare in Franciam cū uxoribus & liberis compulit, eos
in itinere cum legionibus ſubſequēs, ne quid maleficij intereundum committe-
rent. At Leo cum ſeditionibus ſemper uexaret, ad urbe diſcedens, Mantuā pro-
ficiſcitur ad uiſendum Chriſti ſanguinē, q tum miraculis magno in precio erat.
Is autem a Mantuanis perbenigne ſuſceptus, approbato Chriſti ſanguine ob fre
quentia miracula, ad Carolum proficiſcitur, ut hominem ueritatis cognoſcēdæ
cupidum, eius rei certiorē faceret: ſimulq; etiam ut de componēdis rebus Italicis
inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mā
dato patris, de coniuratis quibuſdam & ſeditioſis non ſine clementia ſupplicium
ſumpſit. Carolus autem iam ſenio grauis, cū intellexiſſet Pipinum, quem (ut di
ximus) Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum eſſe, Lodouicū filium mi
norem natu, Aquitaniæ regem & imperij ſucceſſorem, Bernardū uero nepotem
Italiæ regē declarat, eiq; mandat ut Lodouico rebus in omnibus obtemperet. Fi
nes imperij hos eſſe uoluit: in Gallia Rhenā ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos
a Biturigibus diuidit: in Germania uero Danubium & Saū fluuios: his aūt pro
uincijs Aquitaniam, Guaſconiam, magnā partem Hiſpaniæ, ciſalpinā Galliā,
Saxoniā, utrāq; Pannoniā, Iſtriā, Tiburinos addidit: maritima uero Dalmatiæ
imperio Conſtantinopolitano ſubiecta erant. Rebus autem ita compoſitis, dum
Aquiſgrani eſſet ualetudinis cauſa, ꝑpter aquas calidas, quæ ibi ſcaturiūt, febre
ac dolore laterum moritur, ætatis ſuæ anno ſecūdo & ſeptuageſimo, quinto calen
das februarij: ſalutis uero anno octingenteſimo ac quintodecimo. eius autem cor
pus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ uirginis, quod ipſe ma-
gnis ſumptibus Aquiſgrani extruxerat, ſepelitur, hoc addito epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, RO-
MANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC
SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, ſi eius res geſtas tum domi tum foris inſpicis, tātæ amplitu
dinis & integritatis imperator, ut poſtea neminem ſuperiorem, nedum parem ha

buerit. adeo autem (cum ei p ocium liceret) ſtudijs literarũ delectatus eſt, ut pri mus (ſuadente tamen Albino) gymnaſium Pariſienſe inſtituerit. Tres autẽ mẽ ſas argenteas habuit, quarum unam (in qua urbs Cõſtantinopolitana inſculpta erat) baſilicæ beati Petri, aliã (ubi imago urbus Romæ cernebatur) eccleſiæ Ra uennati dono dedit. Tertiã filijs reliquit, ubi inerat orbis terrarum deſcriptio. Sunt item qui ſcribant hanc aureã fuiſſe. At uero Leo pontifex reſtituto ſancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq; a fundamentis apud ſanctum Pe trum ampliſſimo hoſpitali, quod Græci xenodochion uocant, necnõ inſtitutis tri um dierum ſupplicationibus ante diem aſcenſionis, quibus prima die ab eccleſia dei genitricis ad Præſepe ad baſilicam Cõſtantinianam, ſecunda ab eccleſia bea tæ Sabinæ martyris ad ſanctum Paulum, tertia a ſancta cruce in Hieruſalem ad Laurentium extra muros ibatur, moritur primo ac uigeſimo pontificatus ſui an no, quo etiam cometes apparuit (ut nonnulli putant) tantæ calamitatis indiciũ. Sepelitur autem in baſilica Petri pridie idus Iunij, eius in morte ſedes tum uacat diebus decem.

STEPHANVS .IIII.

STephanus quartus, patria Romanus, patre Iulio, põtificatus ſui mẽſe tertio ad Lodouicum imperatorem in Gallias proficiſcitur: quam ob rem autẽ id fece rit, haud ſatis conſtat. Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad uitandã ſe ditionẽ & reliquias campulianæ cõiurationis, quæ iam inualeſcebat mortuo Le one. In aurelianis tunc erat Lodouicus imperator cognomẽto Pius: qui ubi intel lexit pontificem aduentare, ſtatim ei honoratiſſimũ quenq; obuiam miſit: maxi me uero Theodolphum aurelianorum epiſcopum, cum clero & magna populi par te. Ipſe uero ad primum lapidem prodiens, cum hominẽ uidiſſet, ex equo deſcen dit: atq; eum, data acceptaq; ſalute, cũ maxima ueneratiõe in urbẽ introducit, præcedente clero, ac ſæpe carmen repetente, Te deum laudamus. Erat enim Ste phanus ex nobili genere ortus, tãtæ doctrinæ & integritatis, ut facile apud omes ſanctitatis nomẽ nãciſcereẽ: quippe qui ſub duobus ſanctiſſimis uiris Hadriano & Leone educatus, rationẽ bene ac beate uiuendi didicerat. In urbẽ introductus, ſuſtentante eum imperatore propter impetum multitudinis ſtudio uidendi con currentis, in regiam diuertit, ubi & ſæpe cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus eſt: & ita ſe mutuo conuiuijs excepere, ut raro alter ſine altero cõ uiuaretur. Retinuiſſet hominem apud ſe diutius imperator, niſi tũ grauibus im plicitis bellis, ſeſe obijcere hoſti neceſſe fuiſſet. Nam & Vaſcones ab imperio defe cerant, quos breui in poteſtatem ſuam redegit. Britones res nouas molientes, at/ mis in officio continuit, & conuentu Aquiſgrani habito, legatis Saracenorum Cæ ſaream Auguſtam incolentium pacẽ cõceſſit. Abiturus itaq; Stephanus ad imi tationem ſaluatoris noſtri, qui etiam inimicis pepercit, a Lodouico impetrauit, ut exulibus omnibus & captiuis, quos ſceleris conuictos in Leonẽ admiſſi Carolus mulctauerat, redire ad urbem Romam liceret. Secum quoque detulit crucẽ ma gni põderis magnæq; æſtimationis, quã Lodouicus ſua impenſa beato Petro di cauerat. At uero ſanctiſſimus pontifex ad urbem rediens, ſeptimo pontificatus ſui menſe uita functus, in baſilica Petri ſepelitur. Sedes autem eius morte dies un decim tum uacat. xcix. põ.

PASCHALIS .I.

PAſchalis patria Romanus, patre Bonoſo, nulla interpoſita imperatoris auto ritate pontifex creatur, hanc ob rem ubi pontificatũ inijt, ſtatim legatos ad Lodouicum miſit, qui eius reiculpam omnẽ in clerum & populum reijcerent, quod ab his ui coactus eſſet pontificium munus obire. Accepta hac ſatisfactione Lodo uicus reſpondit populo & clero, maiorũ inſtituta & pacta ſeruanda eſſe, cauerent c. pont.

tifex crearetur, eo maxime tempore ꝙ Lotharius in Italiã ueniens, magiſtratum
delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperãte Carolo ac filiis,
libertate aliqua poſt longam & grauem ſeruitutẽ uſi ſunt. Interim uero Lodoui
cus cũ quadraginta diebus ferro ac flamma Britanniã uaſtaſſet, acceptis obſidi
bus Rhotomagũ petit, ubi Michaelis Cõſtantinopolitani imperatoris oratores
audit, eum conſulentes, quid de ſacris imaginibus faciendum cenſeret, abolẽdæ
ne, an reſtituendæ uiderẽtur. Hos aũt ad pontificem reiecit, cuius maxime inter
erat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadẽtes primo quidem re/
pulit: ſuecp cum Haydo Aquitaniæ præfectus rebellaſſet, Abderamanni Sarace
noꝝ regis auxiliis fretus, omittere tantum bellum neceſſe fuit. hanc ob rem Bul/
gari per medias Pannonias in Dalmatiã infeſto agmine penetrarunt. Sed ante/
quam Lodouicus in Haydonem mouiſſet, magnam Hiſpaniæ partem deficiẽti
bus populis iam occupauerat, dimiſſa circũquaq; claſſe, quæ maritimas ciuitates
uexaret. Solus autẽ Bernardus Barchinonenſiũ comes terra mariq; uexatus, in
imperatoris fide permanſit. At Eugenius dignitate corporis & præſtantia animi
inſignis, ſpretis rebus omnibus humanis, uel potius fortunæ bonis, ad munificen
tiam & liberalitatem uerſus, adeo rem frumentariam curauit, ut nullibi uilius ꝙ
Romæ annona uenderet. Præterea uero pauperꝝ, pupillorum, uiduarum cau
ſas & uitam ita tutatus eſt, ut ab omnibus merito pauperum pater diceret. Hoc
autem genere uiuendi, & ante pontificatũ uſus eſt: & dum beatæ Sabinæ in Auẽ
tino presbyter eſſet, quam pontifex in meliorem poſtea cultũ reſtituit: & dum ba
ſilicæ Lateranenſis archipresbyter eſſet, ꝙ ex loco deinceps tantæ integritatis &
modeſtiæ fuit, ad põtificatum omnium ſuffragiis traductus eſt. Huius præterea
opera precibus captiui omnes & exules ex Gallia tandem ad urbẽ rediere, quos
bonis paternis & fortunis omĩbus ſpoliatos, ſuis facultatibus ſuſtentauit, & in ui
ta retinuit. Per eum quoq; nõ ſtetit, quo minus Sico dux Beneuentanus Neapoli
tanos obſidione ſolueret, quos tum uehementer premebat: unde beati Ianuarii cor
pus Beneuentum tranſtulit, & in maiori baſilica cum Deſiderio & Feſto honori
fice collocauit. Siconem nanque mouere in Saracenos pontifex adhortabatur, q
Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cũ his itaque artibus in pontificatu annis
quatuor uixiſſet, moritur pontifex optimus collachrymantibus omnibus, & ſuã
uicem potius quàm mortẽ ſanctiſſimi uiri dolẽtibus, cum mors ei ad felicitatem
uia optatiſſima eſſet, ſepelitur autem in baſilica Petri apoſtolorum principis.

VALENTINVS .I.

VAlentinus patria Romanus, patre Leontio, tãtæ uirtutis & ſanctitatis fuit, ciij pont.
ut nondum presbyter, ſed diaconus ſummum pontificatus gradum merue
rit: nec mirum, quippe cum apud Paſchalem & Eugenium uiros ſanctiſſimos &
doctrinam & rationem bene ac ſancte uiuendi à teneris annis uſque ad maturã
ætatem didicerit. Nõ ludis, nõ iocis, aut uoluptatibus intentus, ut pleriq; omẽs
adoleſcentes facere conſueuerunt, ſed doctrinam & beate uiuendi normam ex le/
ctione ueterum, & exemplo ſanctoꝝ pontificum ſumẽs. Fuit præterea in homi
ne tanta ingenii dexteritas, tanta eloquentia, ut facile quod uellet ſuaderet & diſ
ſuaderet: nil niſi ſanum, & quod doctrinam ſaperet ac modeſtiam, proponens.
Poſtremo autem pietate, clementia, liberalitate, tũ in uita priuata, tum in ponti
ficatu, nulli maioꝝ ſecundus eſt habitus. Has ob res omnium cõſenſu pontifex
creatus, meritis hominũ qui tum erant id fortaſſe exigentibus, q̃dragenſimo pon
tificatus ſui die moritur, ac in baſilica Petri ſepelitur, conquerentibus omĩbus eum
hominem ſibi morte ſublatũ eſſe: quo ſtãte labefactari Romana libertas & Chri
ſtiana religio uix poterat. Vacante aũt ſede Sicardus dux Beneuẽtanus, q patre
mortuo tyrannicã uitam ducebat, Deuſdedit montis Caſſini abbatẽ a quo pecu

nias expetebat, in carcerem coniecit, ꝙ in loco non ſine opinione ſanctitatis mor
tuus eſt.

ciij pont.

GREGORIVS .IIII.

GRegorius q̃rtus, patria Romanus, patre Iohãne, tituli ſancti Marci presby
ter, eo tempore pontificatum inijt, quo & Saraceni Aſiã occupantes, ad ſan
cta Palæſtinæ loca Chriſtianis aditum intercluſere, & Mauri in Siciliã claſſe de
lati, ipſius inſulæ magnam partẽ uaſtauerũt, occupato (ut dixi) Pãhormo: Nec
prohibere Veneti potuere ꝙ minus id facerent, eo claſſe rogatu Michaelis impe
ratoris Conſtantinopolitani contendẽtes. Maior enim erat Mauroꝝ claſſis, ma
iores etiã nauales copiæ. Creſcebat tũ res Veneta, quæ originẽ a Venetis omni
bus habuerat, eo maxime tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Cõcordi
am, Altinũ, aliasq; Venetiæ prouinciæ urbes ceperunt ac diruerunt, a ſæuitie bar
barorum ſolis æſtuarijs & paludibus ſe ipſos tuẽtes. Dux Venetoꝝ Iuſtinianus
Patricius tũ erat, cuius nomen ideo commemorare libuit, quod ſuis temporibus
corpus ſancti Marci Alexandria a mercatoribus Venetis in patriam delatũ eſt:
ubi nũc in maxima ueneratione habetur, extructo egregio templo in celebriore
urbis loco, multisq; donarijs in ipſo ſacello reconditis. Hinc primũ Veneti Mar
ci imagine urbis patroni in uexillis retulere. At uero Gregorius cũ intelligeret
a Venetis barbaros pelli ex inſula non poſſe, legatos ad Lodouicum & Lothariũ
miſit, qui eos rogarent, ut primo quoq; tempore Siculis auxilium ferrent. Tergi
uerſabant hi, cum dicerent id bellum ad Michaelem imperatorẽ Conſtantino
politanum pertinere, ſe tamẽ paratos eſſe communi impenſa communibusq; co
pijs rem ipſam gerere. Interea uero cum legati ea de re ultro citroq; mitterentur,
Bonifacius Corſicæ comes cum fratre Bertario, & auxilij quorũdam populorum
Hetruriæ, claſſe in Aphricã delati, inter Vticam & Carthaginem quater cũ ho
ſtibus congreſſus, tantam hominum ſtragẽ edidit, ut coacti ſint Mauri, ut olim a
Scipione uexati, ſuos ex Sicilia reuocare, q patriæ laborãti auxilium ferrẽt. Hac
igit ratione Sicilia a barbaroꝝ manibus liberata eſt. Redijt itaq; ex Aphrica
in Corſicam Bonifacius cũ claſſe uictrici ingenti præda onuſta. Sunt q ſcribant,
dum omnia ubiq; in Italia pacata eſſent, Lotharium ægre ferẽtem ꝙd Lodouicus
Carolo natu minimum, cui poſtea Caluo cognomentũ fuit, rebus in omnibus ſibi
præferret, patri uincula indidiſſe, nec ita multo poſt eum liberũ dimiſiſſe: eaq; op
portunitate barbaros illectos, ex Aphrica cũ ingenti claſſe in Italiã delatos, Cen
tum cellis applicuiſſe, urbemq; (quæ nunc ciuitas uetus appellatur) ut qdam uo
lunt, deleſſe. Atq; inde Romam mouentes, urbem ipſam cepiſſe, quod qdem ue
ro diſſonum eſt. De Centumcellis nõ negauerim. Barbaros uero urbẽ oppugna
re adortos conſtat: ſed Guidone Ciſalpinæ Marchione eam acriter defendẽte, in
cẽſis ſuburbijs ac baſilicis Petri & Pauli uia latina, in ſaltũ Caſſinarẽ mouentes,
ubi ſancti Germani oppidum & monaſterium beati Benedicti in monte poſitum
euertiſſent, iuxta Lyrim fluuiũ ad mare deſcendentes claſſe ab Hoſtia eo auecta,
Tarentum & Siciliã inuaſere: atque (ut dixi) Bonifacij uirtute in patriam a ciui
bus bello oppreſſis reuocati ſunt. Crediderim ego tũ Bartholomæi apoſtoli cor/
pus ex Lipari Siciliæ Beneuentum tranſlatum fuiſſe a Sicardo Beneuentanoꝝ
principe, qui tanto bello interfuit, ne ſanctiſſimi apoſtoli corpus in hoſtium Chri
ſtiani nominis manus deueniret. Ad Gregorium redeo, q tantæ modeſtiæ fuit,
ut electus a clero populoq; Romano, non prius pontificiũ munus obire uoluit, ꝙ
a legatis Lodouici imperatoris ob eam cauſam Romã miſſis, qui diligenter tantã
electionem diſcuſſerãt, cõfirmatus eſt. Fecerat id Lodouicus nõ ſuperbia motus,
ſed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemẽs & humaniſſimus ſit habi
tus, quiq; iura eccleſiæ & dignitatẽ ſemper tutatus ſit. Iuſtituit eñi ne Chriſti ſer

Saraceni Aſiam oc cupauerunt.

Corpus S. Marci a Venetis mercatoribus in patriã delatũ eſt.

uiulli ſeruituti humanæ ſubiecti eſſent: & ut unaquæq; eccleſia ſuos prouentus haberet, unde ſacerdotes uiuerẽt, ne ob inopiam rerum cultum diuinum deſererent, neve ob neceſſitatem quæſtui ſeſe dederent. Idem præterea octingẽteſimo ac trigeſimo dominicæ incarnationis anno, ſynodum multorũ epiſcoporum habuit, excogitaram ad honorem dei & utilitarem eccleſiaſticæ dignitatis: in qua quidẽ conſtitutũ eſt, ne epiſcopi & clerici cuiuſuis gradus, precioſas & exquiſitas ueſtes, utpote ſericas & coccinei coloris aut bracteatam ferrent: neve in digitis gemmas, niſi dũ præſules ſacrificant: ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurũ & argentum ferrent, quæ certe procul omni religione ſunt, & magnæ incõtinentiæ ac uanitatis ſigna manifeſtiſſima. Vtinam noſtris temporibus Lodouice uiueres. Indiget nunc eccleſia tuis ſanctiſſimis inſtitutis, tua cenſura: adeo in omnẽ luxum & libidinem ſeſe effundit eccleſiaſticus ordo. coccinatos & trabeatos nũc inſpiceres non homines, quod leue fortaſſe uideretur, ſed equos & iumenta, præcedente dum incedunt magno adoleſcentum, & altero presbyterorum agmine ſubſequente, non in aſinis, ut Chriſtus noſtri dogmatis autor, & bene uiuendi unicum in terris exemplar, ſed in equis præferocibus & phaleratis, acſi ex hoſte deuicto triumphum ducerent. De argenteis uaſis, & egregia eorũ ſupellectile, deq; cibarijs nõ attinet dicere, cũ & Siculæ dapes, & Attalica ornamẽta, & uaſa corinthia, ſi hæc inſpicias, nullius precij dici poſſint. Quid uero ex hac intemperãtia naſcatur, prætermittam, ne os (ut ipſi aiunt) in cælum ponã. Ad Lodouicum redeo, qui his artibus & humanis & diuinis rebus conſulens, imperij ſui anno trigeſimoſexto moritur, ſepeliturq; meritis in baſilica beati Arnulphi. Hunc autẽ nõ multo poſt ſecutus eſt Gregorius põtifex, nobilitate inſignis, ſanctitate clarus, doctrina & eloquentia præcipuus, diligẽtia ac ſolicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi ſui commoda mirũ in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes paſcendo, deſperatos ſolando, errãtes ſanis admonitionibus in uiam rectã deducendo, eccleſias quoq; multas uetuſtate collapſas reſtituit. Electos in ſortem domini doctrina, & exemplo, quoad uixit, in officio continuit. Tranſtulit idẽ ſanctiſſimus põtifex beati Gregorij corpus: atq; eo loci collocauit, ubi nunc iacet magnis adhibitis ornamẽtis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut uoti cauſa excubare conſueuerant. Ferunt & ab eodem corpora Sebaſtiani & Tiburtij à cœmiterijs, in qbus ante iacebant, ad baſilicam Petri tranſlata fuiſſe. Sunt qui ſcribãt rogatu Lodouici Gregorium ſanctorum omnium celebritatẽ calendis nouembris inſtituiſſe, eamq; rem magnopere à Rabano monacho theologo inſigni, carminibus & proſa laudatam fuiſſe. In his enim duobus dicendi generibus uir doctus, ut illa maxime tẽpeſtate, ſatis ualebat. Commentatus eſt idem Rabanus & librum Paralipomenõ, & Machabæos. Habuit etiam ſermones ſatis elegantes ad populum, ſed is potiſſimum laudatur, quem habuit in celebritate omnium ſanctorũ. Moritur autem Gregorius põtificatus ſui anno decimoſexto, ſepeliturq; in baſilica Petri, ac ſedes eius in morte diebus quindecim uacat.

SERGIVS .II. ciiij. pont.

SErgius ſecundus, patria Romanus, patre Sergio e regione quarta, eo tẽpore pontificatum inijt, quo Michael imperator Conſtantinopolitanus morit. Sunt qui Sergium primo quidem os porci appellatum fuiſſe dicant, & ob turpitudinem cognomenti, Sergij nomen ſumpſiſſe, eamq; conſuetudinem ad noſtros manaſſe, ut qui põtifices crearentur, ſuo omiſſo, maiorum nomina ſibi inderent, licet ab oĩbus nõ ſit obſeruatũ. Vtcunq; eſt, cõſtat Sergiũ ex illuſtri familia ortũ, nequaquã à maioribus ſuis degeneraſſe, adiuuantibus eius præclarũ ingenium, Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio ſecũdo, & Gregorio quarto: ſub quoq;

Nomina pontificũ immutari de conſue tudo.

moribus&doctrina ita uixit,ut ſolus mortuo Gregorio dignus haberet qui pon
tificium munus obiret. Exarſerat tũ inter Lodouici filios tantum odiũ propter
imperij diuiſionem,ut in Antiſſiodorenſi agro apud Frõtanicũ acerrime à Lodo
uico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatũ ſit,quo quidẽ multi utrinq;
cecidere. Lotharius enim tandem uictus, Aquiſgranũ cõfugit, atq; inde quoq;
deturbatus inſtantibus hoſtibus, Viennã cum coniuge & liberis ſe contulit. Inſe
cuti & eo cum exercitu fratres, ad quos quidẽ placandos non ſolum multi regni
ipſius proceres, ſed ex Italia quidam iuſſu Sergij profecti ſunt,inter quos Geor/
gius archiepiſcopus Rauennas primus eſt habitus: qui cũ ſecundo prælio apud
Lotharium componendæ rei cauſa eſſet,ac fortuna ad Lodouicum & Carolũ in
clinaſſet,totum comitatum in prælio amittens(eo enim cum trecentis equitibus
uenerat)uix ſolus e tanta ſtrage fuga prolapſus eſt. At uero hi cõmunem totius
regni calamitatẽ & interitum miſerati,fœdera pacis in hunc modum ineunt,ut
pars illa occidentalis regni,quæ à Britannico oceano uſq; ad Moſam flumẽ per
net,Carolo obtemperaret,in eaq; etiã Francorum nomen maneret:utq; Lodoui
co Germania cõtingeret uſq; ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid geni
tor poſſediſſet. Lotharius autem cum imperij titulo urbẽ Romam obtineret cũ
Italia & ea parte Galliæ,quæ olim Narbonenſis,nũc Romana prouincia uocat:
huic autem addidere eam quoq; partem,quæ inter Scaldem & Rhodanum flu
uios Lotharingiæ nomẽ accepit à Lothario,ut arbitror. Rebus aũt ita cõpoſitis,
Lotharius Lodouicũ filiũ quẽ regni ſocium aſciuerat,in Italiam cum ingẽti ex/
ercitu mittit:huic ſocios addidit Drogonem Matenſem epiſcopũ,atq; alios uiros
eccleſiaſticos prudentia & autoritate dignos, quorum conſilijs uteretur. Is autẽ
adoleſcens nimia felicitate elatus,ꝗcunq; iter facit,cædibus oĩa & rapinis uaſtat,
incendit & diruit. Veꝝ cum urbi appropinquaſſet,eiq; obuiã honoris cauſa Ro
mani ciues prodijſſent,depoſita ferocitate illa Gallica,mitior eſſe cœpit,ꝙ ei ꝑter
ſententiam ingredi urbem pacato agmine liceret. Prodeũt & obuiam ad primũ
lapidem ſacerdotes cũ crucibus,& hoc cantu, Benedictus ꝗ uenit in nomine do/
mini,oſanna in excelſis.. Atq; eũ uſq; ad gradus ſancti Petri comitant. ibi põti
ficẽ offendens,mutuo oſculo,mutuaq; ſalute data & accepta,ad argẽteas portas ſi
mul peruenere clauſas quidem. Tum pontifex, ſi pacato magis ꝗ hoſtili animo
ad nos uenisti,ſiq; ad reip. Chriſtianæ utilitatem magis reſpicis quã ad uolupta
tem ſæuiendi prædandive,meo iuſſu ingredere:ſin aliter animatus es,fores ne tet
geris:nam ſupra caput enſem habes ſcelerum omniũ ultorem. Cum autem bono
animo eſſe pontificem iuſſiſſet,ſtatim eius iuſſu fores patuere. Ingreſſi itaq; pariter
magna Romanorum ac Francoꝝ multitudine tum præcedente tum ſequente,
cum ad altare beati Petri perueniſſent,procidentes ſimul omnipotenti deo & apo
ſtolorum principi gratias egerunt, quod ſine ullo maleficio res ex ſententia acta
eſſet pẽtecoſtes octaua. Veꝝ cum poſtea à multitudine militum ſuburbia uaſta
rentur,parumq; abeſſet quin urbẽ prædandi cauſa irrumperent, octauo ex ꝗ ue
nerat die uidentibus omnibus ꝗ aderant, Lodouicum regẽ oleo ſancto inungit,
corona donat, Italiæ regẽ decernit. Ad quẽ Siginolphus dux Beneuentanus ſa
lutandi hominis cauſa ſtatim uenit,ꝗ quidem multitudine & arbores truncatæ,
& pecora diſtracta,& ſegetes(ut fit)in pabulum equorum ſuccifæ ſunt. His ita/
que pontifex quicquid petiere,honeſtum præſertim,facile conceſſit,quo citius ab
urbe diſcederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati,ſanctiſſi
mum pontificem uerum Chriſti uicarium & unicum patriæ parentem prædica
bant. Qui quidem ad ornanda templa conuerſus, baſilicam ſanctorum Sylue/
ſtri & Martini uetuſtate collapſam reſtituit, in eaque una cum ipſis confeſſori/
bus Fabiani,Stephani,Sotherij,Aſterij, Ciriaci,Mauri,Smaragdi,Anaſtaſij,

Lodouicꝰ Italiæ rex decernitur.

Innocentiȷ̄,Quirini,Leonis,Arthemiȷ̄,Theodori, Nicādri corpora collocauit.
Struxit & à fundamētis ad ipſi, baſilicæ latus, in honorē Petri ac Pauli monaſte
riū, ubi cōtinuo res diuina agebat. Demū uero ſanctiſſimus pōtifex re eccleſiaſti
ca bene ac integre gubernara, tertio pōtificatus ſui anno moritur, ſepelitq; in baſi
lica Petri. Vacat tum eius in morte Romana ſedes menſibus ȷ̄. diebus xv.

LEO IIII.

LEo q̄rtus, patria Romanus, patre Rhadulpho, anno incarnationis octingē cv. pont
teſimo quadrageſimo octauo pontifex omnium cōſenſu decernitur, ac meri
to quidē. Vir enim fuit in omni uita priuata etiā religione, innocentia, pietate,
humanitate, gratia, liberalitate, doctrina eccleſiaſtica p̄cipue inſignis. Tantæ p̄
terea prudentiæ & uirtutis fuit, ut euangeliȷ̄ ſententia, ſerpentis aſtutiā, ubi opor
tebat, & columbæ ſimplicitatē imitaretur. Tam conſtanti autē fama impulſus
Sergius ſecundus Romanus pontifex, hominem totius uirtutis exemplar, ex ſub
diacono presbyterum creat, eundemq; titulo ſanctorū quatuor coronatoꝝ præ-
ficit. Vnde poſtea mortuo Sergio ad lateranenſem baſilicā ductus, ac in ſede Pe
tri collocatus, ut uerus & dignus pōtifex ab omnibus ſalutatur. Exoſculati ſunt
etiam eius pedes, qui prope aderant, morem antiquū ſeruantes. Sunt q arbitran
tur huius ſanctiſſimi uiri orationibus deum permotum, Saracenorū rabiē nau
fragio, dum onuſti præda domum redeunt, cōpeſcuiſſe. Nam ſuperato apud Ta
rentum nauali prælio Theodotio Michaelis imperatoris duce, Italiā nemine ob
ſtante lōge ac late populati, captaq; Ancona ac direpta, uexatoq; itē Dalmatico
ſinu, dum læti domū redeunt, uolente deo procellis fluctuum obruūtur. Libera
tus Saracenorū metu Leo, & ſedilia in ueſtibulo atriȷ̄ lateranenſis poſita ex mar-
more cōſtruxit, & ſolarium à Leone tertio inchoatum perfecit. Inſtituit itē pius
antiſtes, ut q̄tannis à cuncto clero in baſilica Pauli, ipſius apoſtoli natali die hora
ueſpertina celebraretur. Mandauit præterea ne laicus quiſpiam presbyteriū in
grederetur, dum ſacra fierēt. Habitæ etiam ſuo iuſſu eiſdem ferme diebus ſuppli
cationes ad auertendam iram dei, quam frequentes terræmotus præ ſeferebant.
Crucem quoq; quam Carolus Romanorum imperator Cōſtantinianæ baſilicæ
donauerat, furto gemmis ſpoliatam, mirum in modū exornauit. Hunc autē tan
tæ ſanctitatis fuiſſe conſtat, ut & baſiliſcum ſerpentem (quem latini regulum ap
pellare poſſunt) ſuis orationibus e fornice ſanctæ Luciæ uirginis in Orphea expu
lerit, cuius halitu & ueneno multi mortalium perierant: & incendiū illud ſigno
crucis extinxit, quod diu p domos Saxonum & Longobardorū uagatum, diui
Petri baſilicæ appropinquabat. Hoc autē factum eſt octaua die ab aſſumptione
beatæ dei genitricis, qui dies poſteā ut feſtus celebrat⁹ eſt nō longe à baſilica Lau
rentiȷ̄ martyris extra mœnia. Eo nāq; loco ipſius uirginis templum extabat, cui
munificentiſſimus pōtifex multa dona ex argēto auroue obrulit. Præterea uero
opus muſiuum baſilicæ ſancti Martini & Syluestri in montibus, incruſtationēq;
parietum à Sergio inchoatā ipſe perfecit, ut epigramma indicat, quod ſolum ſu
pereſt: nam pictura iam pridē corruit, uel incuria hominū, uel uetuſtate & ſitu.
Suo quoq; iuſſu crux illa quæ ante pontificem à ſubdiacono fertur ex auro factā,
gemmis ornatur, nullum genus ornamenti relinquens, quod ad dignitatē ſalua
toris noſtri ptineret. Reſtituit quoq; urbis mœnia, & portas uetuſtate collapſas.
Ad hæc uero xv. turres propugnacula urbis à fundamentis erexit: harū duas p
maxime neceſſarias, hinc dextera, hinc ſiniſtra Tiberis amnis poſuit infra Ianicu
lum & Auentinum, ne ſubuehi naues hoſtium ad diripiendam urbem poſſent.
Idem quoq; ſua diligentia corpora ſanctorum quatuor coronatorum inuenit, eo
rumq; templū in ſplendidiorem formā inſtaurauit. Sanctos ipſos ſub altari col
locauit, Sempronianū, Claudiū, Nicoſtratū, Caſtoriū. His addidit & corpora

Seruerí,Seueriani,Carpophori,Victorini,Marij,Feliciſſimi,Agapeti,Hoppo
lyri,Aglæ,Priſci,Agni,Narciſſi,Marcellini,Felicis,Apollinis,Benedicti,Ve/
nātij, Diogenis, Liberalis,Feſti,Marcelli: Addidit&caput ſancti Proti,·Cæci
liæ,Alexādri,Sixti,Sebaſtiani,Praxedis. At uero dū his reb⁹,ut ſanctiſſimū ui
rū decebat,quā diligentiſſime uacaret, nunciaretq; Saracenos cū magna claſſe
diripiēdæ urbis cauſa aduentare,& Neapolitanos ac cæteros illius oræ maritimæ
paulo poſt ipſi urbi auxilio futuros,ipſe ſtatim cum quanta potuit manu Hoſtiā
proficiſcitur:eoq; omnes auxiliares copias conuocat, cū hoſtibus dimicaturus ſi
copiam pugnandi feciſſent. Suos autem ſanctiſſimus pontifex ad communionē
primo adhortatus, ubi id obſequentiſſime feciſſent, orationē ad deum his uerbis
Oratio pō tificis prima. habuit: Deus, cuius dextera beatum Petrū ambulantē in fluctibus ne mergere
tur erexit,&coapoſtolum eius Paulum tertio naufragantem de profundo pelagi
liberauit, exaudi nos propicius, & concede,ut amborum meritis horum fideliū
tuorum brachia cōtra inimicos eccleſiæ tuæ ſanctæ dimicantia, omnipotenti de
xtera tua corroborentur & conualeſcant:ut de recepto triumpho nomen ſanctū
tuū in cunctis gentibus glorioſum appareat. His dictis, ſtatim facto ſigno crucis
pugnandi copiam fecit,qui ita alacriter pugnam iniere, acſi uictoriam certā ſibi
propoſitam uiderent. tandem uero poſt longum&acre certamen hoſtes ſuperan
tur fugāturq;:multi in ipſo prælio utpote nauali periere:pleriq; tamē uiui capti,
& Romam perducti ſunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quoſdam ad terrorē
non longe à portu Romano furca ſuſpendere, aduerſante tamen Leone ob man
ſuetudinem & clementiam, qua potiſſimum inſignis habebatur: ſed ire obuiam
multitudini, in tanto præſertim furore, nō licuit. Eorum uero opera, ꝗ uiui Ro
mā perducti ſunt,uſus eſt Leo in reſtituendis eccleſijs,quas ipſi Agareni quon/
dam diruerant&incēderant,in extruendis mœnibus, quibus uaticanū cinxit,
Leoninamq; urbē de ſuo nomine appellauit. Idq; potiſſimū effecit, ne deinceps
Leonina urbs. hoſtibus liceret eccleſiam beati Petri una uel leui incurſione ſpoliare&incendere,
ut ante cōſueuerāt. Nō caruere ſuis precationibus portæ. In ea enim quæ ad ſan
ctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore cæſa: Deus ꝗ apoſtolo tuo Petro
Oratio pō tificis ante portam prima. collaris clauibus regni cæleſtis, ligandi atq; ſoluendi pōtificiū m unus tradidiſti,
cōcede ut interceſſionis eius auxilio à malis nexibus liberemur, & hāc ciuitatem
quam nouiter te adiuuāte fundauimus, fac ab ira in perpetuū manere ſecuram,
& de hoſtibus quoꝝ cauſa cōſtructa eſt, nouos ac multiplices habere triūphos. In
Secunda. ſecunda uero porta quæ apud Hadriani molē ad prata ducit, hæc uerba inerāt:
Deus ꝗ ab ipſo huius mundi principio hanc ſanctā catholicā& apoſtolicam Ro
manam eccleſiā ab hoſtibus cuſtodire&cōfirmare dignatus es, iniquitatis noſtræ
chirographū propiciatus emenda, & urbē hanc quā tuo ſancto nomini ꝓ apoſto
loꝝ Petri&Pauli ſuffragia nouiter dedicauimus, ab omībus inimicoꝝ inſidijs ſe
Tertia. curā permanere concedi. Tertia aūt precatio erat in frontiſpicio portæ q̄ ibat ad
ſcholam Saxonū, his uerbis: Præſta quæſumus omīpotens& miſericors deus, ut
ad te toto corde clāantes, intercedēte beato Petro apoſtolo, tuæ pietatis indulgen
tiam cōſequamur, ut urbs quam ego famulus tuus Leo quartus epiſcopus Roma
nus, te auxiliāte meo nomine Leoninā uocaui, nouoq; opere dedicaui, ut ſecura
atq; illæſa permaneat, apud clementiam tuā iugiter exoramus. Hanc aūt urbē
primo pōtificatus ſui anno inchoatam, demum ſexto abſoluit: eamq; Corſis q̄s
Saraceni ex inſula depulerant, incolendā dedit, aſſignatis uiritim agris unde ui
uerēt. Sed miror in portis ipſis aliam nūc inſcriptionem legi uerſibus hexametris
ineptis quidem, quos certe Leonis nullo modo eſſe arbitror, licet ſub eius nomine
ferant. Ex manubrijs uero Saracenorū dona quædam, tum ex auro, tū ex argēto
baſilicis Romanis obtulit. Sunt ꝗ ſcribāt ei⁹ mādato etiā baſilicā ſanctæ Mariæ

in uia noua ædificatam fuiſſe, & turrim in uaticano apud ſanctum Petrum, quã adhuc cernimus. Fores præterea ſancti Petri ab Agarenis direptas, ex argento reſtituit. Synodum vij. & xl. epiſcoporum habuit, in q̃ ex decretis maiorꝭ ſuorꝭ Anaſtaſium presbyterꝭ cardinalẽ ſancti Marcelli, multis criminibus conuictũ damnat, & ab eccleſia reijcit, eo maxime quod parochiam ſuam ꝑ annos quinq; cõtra canonũ inſtituta deſeruerit. Colonias præterea ex Sardinia Corſicaq;, quæ pulſis Saracenis iam reſpirare cœperant, Hoſtiã cultoribus propter inſalubritatem aeris & frequentes direptionis uacuam, duxit. Lothario poſtremo egregie ſatisfecit, qui delatione quorundam impulſus Romam uenerat, quod intellexerat Leonem transferendi imperiũ ad Conſtantinopolitanos conſilia iniſſe. De delatoribus in mẽdacio deprehẽſis (ut parerat) ſupplicium ſumitur, atq; amicitia inter utrunq; integratur. Sunt q ſcribant Iohannem Scotũ huius tẽporibus fuiſſe, uirum in rebus diuinis doctiſſimũ, q in Franciam ueniens, regis Lodouici iuſſu hierarchiã beati Dionyſij græco in latinũ trãſtulit, nec ita multo poſt (ut aiunt) a diſcipulis ſtylo cõfoſſus perijt. Tanti ſceleris cauſa nuſquã traditur. Feruntitẽ Alidulphum Angliæ regẽ, ob religionem, inſulam uectigalem eccleſiæ Romanæ feciſſe, ſingulis nummis argẽteis in ſingulas domas quotannis collatis. Moritur autẽ Leo uir ſanctiſſimus, & optime de eccleſia dei, deq; urbe Roma ac nomine chriſtiano meritus, cõſilio, autoritate, diligentia, doctrina, magnificentia ꝑclarorꝭ operũ, anno pontificatus ſui octauo, menſe iij. die ſexto, xvi. calẽdas Augusti, ſepeliturq; in baſilica Petri. Vacat tum ſedes menſibus duobus, diebus xv.

Synodus ſeptem & quadragĩta epiſcoporum.

IOHANNES .VIII.

cvi. pontif.

IOhãnes Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (ut aiunt) põtificatum adeptus eſt. Mentitus enim ſexum, cũ fœmina eſſet, adoleſcens admodum Athenas cum amatore uiro docto proficiſcitur, ibiq; præceptores bonarum artiũ audiendo tantum profecit, ut Romam ueniens, paucos admodum etiã in ſacris literis pares haberet, nedum ſuperiores. Legẽdo autem & diſputãdo docte & acute, tantũ beneuolẽtiæ & autoritatis ſibi cõparauit, ut mortuo Leone in eius locum (ut Martinus ait) omnium cõſenſu põtifex crearetur. Verum poſtea à ſeruo compreſſa, cum aliquandiu occulte uentrẽ tuliſſet, tandem dum ad lateranenſem baſilicam proficiſceretur, inter theatrum (quod coloſeum uocant) à Neronis coloſſo, & ſanctum Clementem, doloribus circunuenta peperit: eoq; loci mortua, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe uno, diebus quatuor, ſine ullo honore ſepelitur. Sunt qui ob hæc ſcribant pontificem ipſum quando ad lateranenſem baſilicam proficiſcitur, deteſtandi facinoris cauſa, & uiam illam conſulto declinare, & eiuſdem uitandi erroris cauſa, dum primo in ſede Petri collocatur, ad eã rem perforata, genitalia ab ultimo diacono attrectari. De primo nõ abnuerim, de ſecũdo ita ſentio, ſedẽ illam ad id paratam eſſe, ut q in tanto magiſtratu cõſtituitur, ſciat ſe non deum, ſed hominem eſſe: & neceſſitatibus naturæ, utpote egerendi ſubiectum eſſe, unde merito ſtercoraria ſedes uocat. Hæc quæ dixi uulgo ferũtur, incertis tamen & obſcuris autoribus: quæ ideo ponere breuiter & nude inſtitui, ne obſtinate nimium & pertinaciter omiſiſſe uideat, quod fere omnes affirmãt: erremus etiam nos hac in re cum uulgo, quanquam appareat, ea quæ dixi, ex his eſſe, quæ fieri poſſe creduntur. Sunt qui dicant huius temporibus beati Vincentij corpus e Valentia citerioris Hiſpaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagũ albienſem ulterioris Galliæ deportatum. Dicunt præterea Lotharium iam grandem natu, ſumpto monachorum habitu, filium Ludouicum imperatorem reliquiſſe, qui ſtatim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad arma ſpectantes ſua præſentia in officio continuit.

BENEDICTVS .III.

cvij. pont.

BEnedictus tertius, patria Romanus, patre Petro, merito Benedictus appel/
latus eſt ob ſanctitatẽ uitæ & rerum diuinarũ gratiam. Sub Gregorio enim
militans, cum ab eo ſubdiaconatus gradum accepiſſet, ita deinceps uixit, ut mor
tuo Leone unus benedictus tanti põtificis dignus ſucceſſor haberetur. Ad hunc
itaq; concurrentes omnes tanquam ad unicum & benigniſſimũ ſidus à deo in ter
ras miſſum, eum põtificem decernunt. Qui flens, & deũ ac ſanctos teſtes faciens,
ſe nequaquam dignum eſſe qui tantæ ſedi præficeretur, dicebat. Acclamantibus
itaq; omnibus, & electionem approbantibus, inuitus tandẽ pontificium munus
ſuſcipiens, in atrium lateranenſe perducitur, & in ſede Petri collocat. Inde uero
in equo albo ſedens, ad eccleſiã ſanctæ Mariæ ad Præſepe ductus, ieiunijs triduo
& orationibus uacauit, deum rogãs ut ſibi liceret ſancte & integre eccleſiam ſuam
gubernare. Eo autem poſt diem tertium iterũ uenere omnes, & eius pedes de mo
re oſculati ſunt. Hi potiſſimum qui Rhodoaldi portuenſis epiſcopi factionem ſe
cuti, alium neſcio quem: uel (ut quidam uolunt) Anaſtaſium à Leone põtificatu
deiectum, hominem ignotum pridie eius diei Benedicto præferre conati fuerant:
ſed cognito errore (ut dixi) ueniam petentes, in ſententiam bonorum tandem ue
nere, & hominem ſanctiſſimum de more adorarunt. Idem fecere & Lodouici im/
peratoris legati, ad confirmandam cleri ac populi electionem Romam miſſi. Se/
quenti uero die comitãte populo ad baſilicã Petri deductus uidentibus omnibus
ut mos eſt, & antiqua traditio dictat, conſectatus inſignia põtificis ſuſcepit, accla
mãtibus omnibus & plaudentibus. Tantæ enim mãſuetudinis fuit, tantæ digni
tatis corpore & animo, ut tã in magiſtratu cõſtitutus, quàm in uita priuata cha
rus omnibus & gratus uideretur. Hic qdem ad cultum diuinum conuerſus, mul
tas eccleſias uetuſtate collabentes reſtituit, & dona pietaq; in earundẽ ſacraria re
poſuit. Iuſtituit ꝑterea ut funeribus epiſcopi, presbyteri aut diaconi põtifex una
cum clero intereſſet honorandi corporis defuncti, & commendandæ animæ gra
tia: mãdauitq; ut uiciſſim clerus mortui põtificis funus celebraret. Ipſe uero quod
inſtituit dum in uita eſſet, non uerbis tantũ, ſed re ipſa comprobauit. Sacerdotũ
enim funeribus ſemper interfuit. Aegrotos præterea inuiſit, pauperes aluit, deſpe
ratos & calamitoſos conſolatus eſt, uiduas & pupillos acerrime tutabatur. His ar
tibus uitam ſanctiſſimam traducens ſuo magis quàm populi Romani tempore,
moritur põtificatus ſui anno ſecundo, menſe. vi. die ix. Sepultus eſt autem ante
fores baſilicæ beati Petri apoſtoli. Interim uero dies xv. epiſcopatus uacat.

NICOLAVS .I.

cviij. pon.

NIcolaus primus, patria Romanus, patre Theodoſio bene ac ſancte à teneris
annis educatus, primo qdem ſubdiaconus a Sergio, mox uero diaconus a
Leone creat. In q̃ ordine adhuc conſtitutus, nullum genus pietatis omittens, Be
nedicti corpus ſuis manibus tumulo collocauit nõ ſine multis lachrymis. At ue
ro cum peracto de more funere, creare alterũ põtificẽ neceſſe eſſet, cumq; ieiunijs,
uigilijs, orationibus inſtarent homines, ut talem a deo conſequerẽtur põtificem,
qualem amiſerant, in baſilica ſancti Dionyſij confeſſoris atq; pontificis (eo nanq;
eius rei cauſa conuenerant) poſt longam cõſultationem Nicolaum abſentẽ pon
tificem creant: & fugientẽ in uaticanum, latitantemq; uitãdi honoris cauſa, con
quiſitum in atrium lateranenſe perduxerunt, & nolentem etiam in ſolio apoſtoli
co collocarunt. Deinde uero in baſilica Petri cõſecratus, ſumptaq; de more põti
ficia corona, multa cũ Lodouico Cæſare qui tum aderat, collocutus eſt, tũ ad põ
tificatum, tum ad imperiũ pertinẽtia. Cum uero Lodouicus ipſe ab urbe diſceſ
ſiſſet, cõſediſſetq; in loco, quem Romani Quintum appellabant, eo profectũ Ni/
colaũ ferunt cum proceribus urbis Romæ, itaq; honorifice ſuſceptum, ut impe/

ratot ad mille paſſus pontifici obuiam factus, ex equo deſcendens, cum freno ma
nibus attrectato in caſtra perduxerit. Erat enĩ tantæ uenerationis & maieſtatis,
tantæ eloquentiæ & doctrinæ, ut ab omnibus tanquam numen coleretur. Habi
to autem ſimul longo & ſecreto colloquio poſt epulas, oſculoq; inuicem dato & ac
cepto, ad urbẽ pontifex rediit: quam quidem excreſcẽtia Tiberis ita uexatam in
uenit, ut non niſi lintribus de uico ad uicum tranſire liceret. Nã & eccleſiam ſan
cti Laurentij in Lucina, & monaſterium beati Syluestri, & totam illam planitiẽ,
quæ a uia lata ad radices tarpeiæ rupis, ad uiã argentariam, ad Auentinũ ducit,
ita occuparauerat, ut inſtare diluuiũ uulgo putatũ ſit. Hac inundatione & mul
tæ domus euerſæ ſunt, & plures arbores euulſæ, & ſata paſſim diſiecta. Neq; hoc
ſemel eo anno, ſed iterum decembri menſe Romæ accidit. Emẽdare hæc damna
uel potius delinire pontifex enixus, nullum genus officij & pietatis in ciues ſuos
omiſit. Interim uero Michael Theophili filius Cõſtantinopolitanæ urbis impera
tor, legatos cum muneribus Romam miſit, qui & limina apoſtolorũ & pontifi/
cem inuiſerent. Hæc autẽ munera fuere, patena aurea, & calix aureus iuſti põde
ris cum gemmis magnæ æſtimationis. Hic eſt ille Michael, quẽ poſtea Baſilius
cõſors imperij factus, dolo necauit, ut ſolus imperio potiretur. Habiti ſunt autem
a pontifice perbenigne legati, & domum uiciſſim cum muneribus miſſi. Nicola
us uero põtificiæ dignitati admodum conſulens, Iohannem archiepiſcopum Ra
uennatem, ad ſedem apoſtolicam propter obiecta crimina uenire recuſantem, di
gnitate priuauit. Is autem Papiam ad Lodouicum cofugiens, ab imperatore lite
ras commendatitias ad põtificem obtinuit, & legatos qui a põtifice impetrarẽt,
ut Iohanni archiepiſcopo Romam ad cauſam dicendam tuto proficiſci liceret:
quod haud grauate pontifex conceſſit. Iohannes autẽ facta dicendi copia in ma
gno præſulũ conuentu in domo Leonina, nil aliud faſſus eſt, quàm ſe maieſtatis
reum eſſe, ob eam rem & a pontifice, & ab his qui eo in conuentu aderant, ſe ueni
am petere. Motus hac confeſſione pontifex, & precibus qui tum aderant, his cõdi
tionibus Iohannem in gratiã recipit, ut & ſe in concilio de hæreſi purgaret, utq;
quotannis Romam ſe profecturum polliceretur, quoad fieri poſſet. & ne electos
etiam canonice in flaminea epiſcopos, cõſecrandi facultatẽ haberet, niſi id ſibi a
ſede apoſtolica literis cõcederetur: neve eoſdem epiſcopos Romam proficiſci quo
tieſcunq; uellent prohiberet, utq; ei nullam exactionem quam ſacri canones non
recipiunt, nullum morem, nullam cõſuetudinem introducere liceret. Poſtremo
uero ei ſub anathematis pœna mandatum eſt, ne de bonis eccleſiæ quicquam im
mutaret aut decerneret incõſulta ſede apoſtolica: neve etiam prophana ei recipe
re liceret, niſi id placere ſummo põtifici intellexiſſet. Has autem ſanctiſſimas inſ
ſiones tota ſynodus ita approbauit, ut ab omnibus ter acclamatũ ſit, Rectũ iudi
ciũ ſummi præſulis, Iuſta diffinitio paſtoris uniuerſalis eccleſiæ, Salubris inſtitu
tio Chriſti diſcipulis omnibus placet. Omnes autẽ eadem dicimus, eadem ſapi/
mus, eadẽ iudicamus. Tum uero Iohannes uidentibus omnibus, eadem ſe cõſer
uaturũ iureiurando & ſcripto confirmauit. Atq; ita ſoluta ſynodo, Iohannes Ra
uẽnam ad ſuos rediit. liberatus autẽ hac moleſtia pontifex, eccleſiam dei genitri
cis (quæ prius antiqua, nunc uulgo noua appellatur) reſtituit, egregijsq; picturis
exornauit. Regem Bulgarorum cũ omni prouincia ad fidem Chriſti literis & ſa
nis admonitionibus conuertit, eiſdemq; Bulgaris epiſcopos & presbyteros dedit,
qui neophytos in fide confirmarent, pulſo Photino, cuius fraude in errorem Bul
gari dilapſi fuerant. Pacem præterea inter Lodouicũ imperatorem & Andaliſi
um Beneuentanum ducem compoſuit. Saracenos Beneuentum uſq; aliquan
do peruagatos repulit. Poſtremo uero approbãte Lodouico imperatore inſtituit,
ne princeps ullus ſecularis aut imperator concilijs clericorum intereſſe auderet,

Tiberis excreſcẽtia tam magna ut diluuiũ ut ſtare Romani puta tauerãt

niſi de fide ageretur, licere tum ac par eſſe cenſuit. Sunt q ſcribant beatum By/
rillũ ex Gerſona Ponti, ſancti Clemenris corpus Romam tum detuliſſe: idq; in
eccleſia his temporibus ſancti Clemẽtis appellata, reconditum fuiſſe, nec ita mul
to poſt Cyrillum mortuum eo loci ſepultum iacere. Nicolaus autem in omni ge
nere uirtutis unici uiri exemplar, ſeptimo pontificatus ſui anno, menſe nono, die
decimotertio moritur, & ante fores baſilicæ beati Petri ex teſtamento ſepelitur.
Sunt qui ſcribant poſt mortem eius annis octo, menſibus ſeptem, diebus nouem
ſedem uacaſſe.

HADRIANVS .II.

cix. pont.

HAdrianus ſecundus, patria Romanus, patre Talaro epiſcopo, Sergio põtifi
ci familiaris fuit: a quo cum aliquãdo denarios quadraginta dono accepiſſet,
domum rediens diſpenſatori mandauit, ut eos peregrinis & pauperibus, qui in
ueſtibulo domus ſuæ ſtabant, erogaret. Facere ille mãdata conatus, cum uideret
ne minimæ quidẽ parti tanturula re ſatisfieri poſſe, ad Hadrianum rediens, rem
ipſam exponit. Tũ Hadrianus accepta pecunia ad pauperes ueniẽs, & ternos de
narios ſingulis præſtitit, & totidẽ ſibi, rei familiari ſatisfacturus reſeruauit, admi
rante diſpenſatore miraculo rei. Cui Hadrianus, uides, inquit, quã benignus &
largus ſit dominus, his præſertim, q liberales & munifici in pauperes ſunt? Hac
& alijs uirtutibus tanto in precio apud omnes fuit, ut cũ de pontifice creando ſer
mo haberetur, certatim omnes unicum Hadrianũ deligerent, quem etiam ab ec
cleſia ſanctæ dei genitricis ad præſepe, ad Lateranenſem baſilicã nolentem detu
lere, ac ſtatim pontificem crearunt. Non eſt habita in tanto tumultu cuiuſpiã ra
tio. Hanc ob rem Lodouici legati, qui eius rei cauſa aderant, indignati, quod nuſ
quam (ut par erat) dum hæc agerentur intereſſe potuiſſent, & autoritatem impe
ratoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione ſatisfactum
eſt, quod dicerẽt multitudinis uoluntatẽ in tãto tumultu moderari nõ potuiſſe,
eos tamen recte facturos, ſi uirum optimum, quem & clerus & populus elegerat,
de more pontificẽ ſalutarent. Fecere id legati, quãquam aperte cernerent clerũ
& populum eligendi põtificis totam autoritatem ſibi uẽdicare, ne deinceps prin
cipis cuiuſpiam nutus expectaretur: forte etiam ut libertas eccleſiaſtica tũ *mol

*Alij, inoleſceret.

leſceret. Superuenere a Lodouico imperatore literæ, quibus Romanos admodũ
laudat, quod ſummum pontificem ſancte & integre creaſſent, nõ expectato alio
rum uoto, q forte ea in re ob ignorationem perſonarũ minus iudicij habuiſſent.
Qui enim fieri poſſe dicebat, ut peregrinus & hoſpes dignoſcere poſſit in aliena
rep. quis potiſſimum cæteris præferendus ſit? Id maxime ad ciues pertinere, & ad
eos præſertim qui cum inquilinis familiariter uixere. Hadrianus autẽ pontifica
tum adeptus, omnia quæ ad honorem ſummi dei pertinerent, diligenter circun
ſpiciebat, uerbis, exemplo, autoritate, tam ſua, tũ maiorum, unumquenq; ad be
ne beateq; uiuendum cohortatus. Circunuentos etiam aliorum iudicijs & poten
tia, acerrime tutatus eſt. Haberi enim ſynodum Conſtantinopoli paſſus eſt, q̃ &
pulſus Photius uir ſeditioſus, & reſtitutus Ignatius iam antea iniuria pulſus. Ha
bita etiam in eadem ſynodo longa contentio eſt, Bulgari ne (quorum legati tum
aderant) ſedi Romanæ an Conſtantinopolitanæ ſubiecti eſſent. Tandẽ uero Ba
ſilio contradicente, Romanæ ſedi adiudicantur. Quare Hadrianus a Bulgaris
rogatus, ut uirum uita & doctrina in prouinciam mitteret, cuius autoritate
& exemplo in fide Chriſti retinerentur: tres ſanctiſſimos uiros eo cum ſumma
poteſtate miſit, qui eccleſias illas ex ſentẽtia ad meliorem cultũ redigerẽt. Hi aũt
fuere, Syluester ſubdiaconus, Leopardus Anconitanꝰ, Dominicus Taruiſinus,
qui rem omnem ex ſententia pontificis breui compoſuere. Quanquam Bulgari
non ita multo poſt donis & pollicitationibus a Conſtantinoplitanis corrupti,

pulſis Latinis ſacerdotibus, Græcos receperint: qua quidem ſeditio multorum
malorum incẽdia inter Græcos & Latinos ſuſcitauit. Hadrianus uero ſe omni-
bus eccleſiæ hoſtibus quoad fieri poterat obijciens, cum mortuo Lodouico Caro *Trib⁹ die-*
lum filium inunctus eſſet, morit põtificatus ſui anno v. menſe ix. die xij. Eius *bus ſan-*
autem ante mortem & tribus diebus ſanguine apud Brixiã pluit, & locuſtæ Gal *guine plu-*
lias mirum in modum uaſtarunt, tam calamitoſæ mortis indicia permaxima. *it.*

IOHANNES .IX.

ex pont.

IOhannes nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus ſui Caro
lum, qui tum Romam uenerat, imperatorem decernit. Hanc ob rẽ indignati *Carolus*
duo Caroli, Lodouici regis Germaniæ filij, contractis undiq; copijs in Italiã de- *imperat.*
ſcendũt, patruum Carolum imperio ſimul & uita priuaturi. Is autẽ tridentinos
ſaltus nepotibus clauſurus, cum exercitu Veronã properans, apud Mantuã ua
letudine correptus, uenenata potione morit, quam Zedechias Iudæus quo medi
co utebatur, curandæ ualetudinis cauſa (ut creditũ eſt) ei dederat. Ea recognita,
Iohannes põtifex omnibus uiribus annitebat, ut Lodouicus rex Franciæ Caro
li filius, imperator decerneretur. Quo minus aũt id faceret, obſtitere Romani p
ceres, Carolum tertium Germaniæ regem, qui cũ fratre Carolomanno iam par
tem Italiæ occupauerat, imperatorem eſſe cupientes. In tanta uero ſeditione cũ
non deeſſent, qui etiam Lodouico fauerent, pontifex capitur, & in uincula cõijci
tur. Hanc ob rem non ita multo poſt adiuuantibus quibuſdã amicis, e uinculis
prolapſus, ad Lodouicum cognomento Balbum, in Franciam confugit: ubi per
annũ immoratus & regem inunxit, & cõtrouerſias quaſdã inter eccleſiaſticos or
tas ſuſtulit. Nã Gibertus Neumanenſis epiſcopus, Leonẽ abbatẽ poſſeſſione mo
naſterij ſui ui priuauerat. Erat enim monaſterium ſancti Petri, in q̃ beati Aegi
dij corpus quieſcebat. Situs autẽ loci Flauianus appellatus eſt a ualle Flauiana,
quam Flauius quondã rex beato Aegidio donauerat: is poſtea eo loci in honorẽ
Petri & Pauli monaſterium condiderat. Multis itaq; epiſcopis & iudicibus aſtã
tibus, pontifex cognita cauſa Leoni monaſterium adiudicat. Arelate hæc contẽ
tio extincta eſt. unde Iohannes abiens, annuẽte Lodouico, apud Trecas ciuitatẽ
concilium habuit: in quo & multa ad fidem pertinẽtia ſunt inſtituta, & Flandris
qui tum primum ex locis nemoroſis ad meliorem cultum uenerant, epiſcopus da
tus eſt. Verũ cũ Italia a Saracenis uaſtaretur, cumq; iã montis Caſſini monaſte
riũ cepiſſent ac diripuiſſent, Iohannes Romã accitus, adiuuantibus principibus
Chriſtianis, Agarenorum magnam partẽ Italia ac Sicilia expulit. Carolũ præ-
terea, q̃ ei liberius in urbe uiuere liceret, imperij corona donauit, tertiusq; Caro
lus appellatus eſt. Qui poſtea in Normannos mouẽs, Franciam & Lotharingiã
uaſtantes, ita eos perdomuit, ut Rhothifredus eorum rex, pacem petere & fidem
Chriſti ſuſcipere coactus ſit: quem imperator in gratiam recipiens, e baptiſmatis
fonte leuauit, ut ſcribit Anaſtaſius, q tũ in precio erat, Romanæ eccleſiæ biblio
thecarius, uir ſane ita utraque lingua doctus, ut e Græco in latinum & ſeptimã
uniuerſalem ſynodum, & hierarchiam Dionyſij Areopagitæ, & uitas multorũ
ſanctorum, Caroli gratia in Latinum eleganter & docte tranſtulerit. Sunt q ſcri
bant Carolum ipſum multa monaſteria condidiſſe, ac rem diuinam auxiſſe. Sed
hæc eius præcipua laus, quod multos ad ſcribendum impulit. Nã & Milo beati
Amandi monachus, eiuſdem ſancti uitam accommodate perſcripſit: & Iohan-
nes Scotus quædam noſtræ religionis acutiſſime diſputata, grauiſſime compo-
ſuit. Non caruit etiam hac laude ſcribendi Iohannes pontifex dum adhuc priua
tus eſſet. Diaconus enim, primi Gregorij uitam quatuor libris egregie conſcri-
pſit. Cum uero in põtificatu annis decem, diebus duobus uixiſſet, moritur, & in
baſilica Petri ſepelitur.

cxi.pont.

MARTINVS .II.

MArtinus ſecundꝰ, natione Gallus, patre Palumbo, poſt Iohannē pontificatum inijt. Sunt q hunc Martinum uocent, quos ego ſimilitudine ſcriptionis deceptos puto. Martinus itaq; cuius uita ideo breuior eſt, qa breui tempore in pontificatu uixit, imperantibus apud Cōſtantinopolim Leone & Alexandro Baſilij filijs, in occidēte uero Carolo tertio, quē ab Iohanne octauo coronā accepiſſe ſcripſimus: quemq; Normannos Galliā infeſtantes, ita continuis prælijs attriuiſſe, ut eos & fidem Chriſti, & leges uictoris accipere cogeret. Sunt qui ſcribant Martini fraude, ut in Formoſo dicetur, Iohannē pontificem ita ſeditionibus agitatū fuiſſe, ut ei in uincula coniecto aufugere neceſſe fuerit. Martinus autē malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Annū enim & menſes quinq; tantūmodo in pōtificatu uixit, nil dignum memoria gerens, uel ob breuitatem temporis, uel quod nil tū accidit quo nomē eius fieret illuſtrius, uel quod dei nutu malis artibus principatus acqſiti, uerā gloriā, unicū optimi principis cibū, amittūt.

cxij pon.

HADRIANVS .III.

HAdrianus tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tāti animi fuit, ut initio pontificatus ſui, ſtatim ad ſenatum populumq; retulerit, anno domini octingenteſimo nonageſimoquinto, ne in creando pontifice imperatoris autoritas expectaretur utq; libera eſſent & cleri & populi ſuffragia: quod quidem inſtitutum a Nicolao primo tentatum potius quam inchoatum diximus. Illectū credo hac opportunitate Hadrianum, qd Carolus imperator ab Italia cū exercitu diſcedens, in Normannos rebellantes mouerat. Fuerat ei in animo gentē inquietam omnino delere. At uero cum id difficile uideretur, nec fieri ſine magna ſuorum clade poſſet, partem illam Galliæ ad incolendum his conceſſit, quæ ultra Sequanam flumē eſt, quęq; hodie a gente ipſa, Normandia uocatur. Pendere autē quotannis uectigal regibus Franciæ ſunt iuſſi, ue ui, ſed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuiſſe uiderentur. Interea uero Guilielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluerniæ comes, cum ſtirpe uirili careret, Cluniacenſe monaſterium in fundo paterno Burgundiæ pago Maſticenſi magnificentiſſimis operibus inchoauit, eidemq; loco Bernonem abbatē præfecit, deſignatis prouētibus, unde monachi uiuerēt. Ante tempus uero Guilielmus moriens, monaſteriū imperfectum reliquit, Elbo comite pictauienſi hærede inſtituto, qui rem ipſam ex teſtamēto curaret. Hadrianus autem pontifex, de q̄ clerus populuſq; Romanus magnam ſpem conceperat ob eius uirtutem & magnitudinem animi, anno primo & menſe ſecundo pontificatus ſui moritur, ſepeliturq; in baſilica Petri, collachrymantibus omnibus & ingemiſcentibus tantum parentem iniquo tempore tam repente ſibi ablatum eſſe.

cxiij.pōt.

STEPHANVS .V.

STephanus qntus, patria Romanus, ex uia lata patre Hadriano. pōtificatū inijt eo tempore, quo Normanni adiunctis ſibi Dacis omnem ferme Galliā ruptis fœderibus uaſtarūt. Timore uero tātæ incurſionis beati Martini corpus Turonis Altiſidorū deportatū eſt, & in eccleſia ſancti Germani collocatū. Accidiſſe miraculum tum ferunt, orta inter monachos diſcordia, cui potiſſimum ſancto nomen eccleſiæ aſcriberet. Hanc obrem diſcutiendæ ambiguitatis cauſa leproſus in medio utriuſq; ſancti collocatus, ea parte ſanatur, q̄ ad Martinum uergabat: conuerſus deinde in alteram partē uirtute beati Martini integer omnino redditur. Hoc totū a Germano hoſpiti ſuo tributum credit, ne de ſanctitate eius ob tranſlationem quicquam diminutum uideretur. Sunt qui ſcribant huius pōtificis tempore Carolum cognomento Craſſum, q iam annis xij. imperauerat, poteſtate deiectum ab optimatibus ſuis fuiſſe ob ſegnitiem corporis & ingenij tar

ditatem: in locumq; eius Arnulphum nepotem ſuffectum fuiſſe, qui ſeptimus a Carolo Magno imperator eſt habitus. Hac itaq; perturbatione rerum illecti Hunni gens Scythica, ut Vincentius & Martinus ſcriptores referũt, in Pannoniã inferiorem ad cõſanguineos Vngaros deſcendentes, pulſis inde Gepidis & Auaribus, ipſam occupant: inde in Germaniam hoſtili agmine mouentes, ad Belgicã uſq; Galliã peruenere, ferro ac flamma omnia naſtantes. Stephanus uero in tanta rerum perturbatione ſanctitate Luithprãdi Ticinenſis eccleſiæ diaconi, Valdri di Bauari, Bernardi Pictauẽſis, mirifice recreabat. Quorum uita ac moribus ita Chriſtiana fides inoleuit, ut & monaſteria multa & ſacella magnis ſumptibus in utraq; Gallia ſint condita. Moritur antẽ Stephanus pontificatus ſui anno ſexto, die xi. Vacat tum ſedes diebus quinq;.

FORMOSVS .I. cxiiij.põ.

FOrmoſus Portuenſis epiſcopus, poſt Stephanũ pontifex creatur, qui ſtatim inito magiſtratu eccleſiã Petri principis apoſtolorũ leui pictura exornauit. Hic aliquando Iohannis pontificis ſeueritatem ueritus, epiſcopatum ſuum deſerens, in Gallias aufugit. Verũ cũ reuocatus redire abnueret, anathemate notatus, Romã ueniens, omni eccleſiaſtica dignitate priuatus, prophana indumenta ſimul cum moribus aſſumens. Sunt qui arbitrantur hoc ideo Formoſo accidiſſe, quod eius coniurationis conſcius & autor fuerit, qua Iohannes captus & in uincula cõiectus eſt. Hac itaq; cõtumelia motus Formoſus, ab urbe diſcedens, iureiurando affirmauit, ſe nunquam poſtea uel Romam uel ad epiſcopatum rediturum. At uero Martinus pontifex Iohannis ſucceſſor, hominem poſtea iuramento ſolutũ, in patriam & priſtinam dignitatem reſtituit, unde ad pontificatum non ita multo poſt largitione potius quàm uirtute contradicentibus quibuſdam aſſumit. Arnulphus autem quem ſeptimum a Carolo imperatorem diximus, primo quidem ſtrenue ſumptis armis Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdomuit. Verum poſtea nimio ſucceſſu elatus, ita contumax in omnes, tũ uel maximè eccleſiaſticos factus eſt, ut dei nutu pediculari morbo breui conſumptus ſit. Huius in locum poſtea ſuffectũ Lodouicum imperatorẽ legitur, quẽ tamen nuſquã habuiſſe imperij coronam accepimus. Hic autem (ut Martinus ſcribit) cũ Berẽgario duce Foroiuliano, a regibus Longobardorum originem ducẽte, & auitum paternumq; regnum repetente, armis decernens, eum primo quidem ſuperat & uincit. Mox renouato prælio apud Veronam Lodouicus ſuperatus ingẽti ſuorum clade, capitur & oculis priuatur. Atq; ita imperiũ, quo annis fere centũ Franci potiti ſunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Cõſtantino Leonis filio. Verum neſcio quo fato accidiſſe dicam, ut una cum induſtria imperatorum, ſimul etiam põtificũ, uirtus & integritas defecerit: quæ quidem tẽpora infeliciſſima eſſe arbitror, cũ autoritate Platonis tales ſoles ſoleant eſſe reliqui cives, quales ſunt in republica principes. Ad Formoſum redeo, cuius tempora ne omnino infeliciſſima haberentur, effecit Remigij Altiſiodorenſis uirtus & doctrina. Hic enim multa cõmentatus eſt & ſcripſit, in Matthæum potiſſimum & Pauli epiſtolas. Sunt qui ſcribant huius interpretationis autorem fuiſſe Remigium Remenſem, non autem hunc de quo loquimur: utcunque ſit, conſtat utrunq; Remigium doctiſſimum fuiſſe. Formoſus autem pontificatus ſui anno quinto, menſe ſexto moritur. Vacat tum ſedes diebus duobus.

BONIFACIVS .VI. cxv.pon.

BOnifacius ſextus, natione Tuſcus, in demortui Formoſi locum põtifex creatur. Quantũ antẽ in pontificatu uixerit, magna cõtrouerſia eſt. Plus enim alij, minus quidam temporis huic aſcribunt, Sentio ego cum pluribus, qui affirmant pontificẽ hunc diebus tantummodo ſex & xx. in pontificatu uixiſſe. Hoc

ut credam, faciunt hiſtoriæ, in q̃bus nulla uel parua de hoc hoīe fit mentio. Quo
enim modo fieri poſſet, ut huius tempora ſub ſilentio præterirentur, ſi annis duo
deci (ut quidā referunt) in ſede Petri uixiſſet? Ponere itaq; hunc hoīem in catalo
go ſummorum pontificū inſtitui, non propter res geſtas, quæ nullæ ſunt, (Quid
enim geri in tanta breuitate temporis potuit?) ſed quia legitime & recte ponti/
fex creatus eſt. Moritur enim (ut dixi) pontificatus ſui die ſexto & uigeſimo, ſepe
liturq; in baſilica Petri.

cxvi. pon.

STEPHANVS .VI.

STephanus ſextus, patria Romanus Anagninus epiſcopus, pōtifex creatus, tā
to odio perſecutus eſt Formoſi nomē, ut ſtatī eius decreta abrogauerit, res ge
ſtas reſciderit, licet quidā ſcribant ipſum Stephanū epiſcopatum Anagniæ a For
moſo conſecutum fuiſſe. Sed ego arbitror hoc odiū ex ambitione oriū fuiſſe, cum
iam eo deueniſſent eccleſiaſtici, ut nō coacti, ut antea, ſed ſponte & largitionibus
pontificiū munus obirēt. Hinc odiū ortū eſt, q̃ etiā in mortuū Stephanus ſæuie
bat, quod ei antea impedimēto fuiſſet, q̃ minus optata ſede potiret. Refert Mar
Martinus hiſtoriarum ſcriptor. tinus ſcriptor, Stephanū tanta rabie deſæuiſſe, ut habito cōcilio corpus Formoſi
e cumulo tractū, pōtificali habitu ſpoliatum, indutūq; ſeculari, ſepulturæ laicorū
mādauerit, abſciſſis tñ dextræ eius duobus digitis, illis potiſſimū q̃bus in cōſecra
tione ſacerdotes utunt, in Tiberimq; piectis, q͏ (ut ipſe dicebat) cōtra iura ſacra
menti Romā & ſacerdotiū repetiſſet, quo a Iohanne octauo iure ſpoliatus fuerat.
Magna fuit hæc controuerſia & peſſimi exempli, cū poſtea fere ſemꝑ ſeruata hæc
cōſuetudo ſit, ut acta priorū pontificū, ſequētes, aut infringerēt, aut oīno tollerēt.
Quod hactenus certe ab optimis illis pontificibus, quorū uitas cōſcripſimus, alie
nū fuit. paulū certe abfuit, quin noſtra tēpeſtate Paulus ſecundus Venetus For
moſi nomen (ut fit) ſibi inderet, q͏ id nomē ei maxime conuenire uideret propter
proceritatē corporis & maieſtatē. Quo min9 aūt id faceret, deterruere eū cardina
les q̃dam hiſtoriæ non ignari, ne poſt mortem id accideret, quod olim Formoſo.
Tulit id ægre Paulus, quia nil ei præter hoc nomen ad ſummam felicitatē deeſſe
uidebatur. Interim uero ignauia pontificum fretus Conſtantinopolitanus impe
rator, Symbaticum patricium protoſpatarium ſuum, in Italiā cū exercitu mit
tit, q Beneuentum tertio menſe poſtea quàm obſideri cœptum eſt, in poteſtatem
ſuā redegit, poſſeſſum antea Longobardis annis ccc. & xxx. Verū anno tertio
poſt Guido Longobardus, pulſis Græcis, urbē recuperat, atq; ita denuo ad Lō
gobardos recidit. Ad Stephanum redeo, qui pontificatus ſui anno primo, menſe
tertio moritur. Sedes autem eius ex morte tribus diebus tum uacat.

cxvii. pō.

ROMANVS .I.

ROmanus patria Romanus, ubi pōtificatū iniit, Stephani pōtificis decreta
& acta ſtatim improbat abrogatq;. Nil enim aliud hi pōtificuli cogitabāt,
quam & nomen & dignitatem maiorum ſuorum extinguere, quo nihil poteſt eſſe
peius & anguſtioris animi. qui enim his artib9 nituntur, nulla uirtute muniti, eo
de loco abradere bene merentes conantur, quem ipſi ob ignauiam & malitiam at
tingere nō poſſunt. Neminem ſiquidem unquā inuenies alienæ famæ inuidere,
niſi qui omnibus probris contaminatus, deſperat ſuum apud poſteros celebre no
men aliquando futurum: hi ſunt qui fraude, malitia, dolo, maledicētia de huma
no genere bene meritos mordent, lacerant, accuſant, corrodunt, tanquā ignaui
canes & inutiles, nec feris ſeſe obiicientes ob timiditatem, ſed uinctas & caueis in/
cluſas mordentes. Commemorare tamen huius pontificis nomen libuit, quia de
more Petri ſedem obtinuit, in qua tertio pontificatus ſui menſe demoritur.

cxviii. pō.

THEODORVS .II

THeodorus ſecundus, patria Romanus, pontifex creatus, ueſtigia ſeditioſorū

ſequitur. Nam & Formoſi acta reſtituit, & eius ſectatores in precio habuit, impe
rãte adhuc in Italia (ut qdã uolunt) Arnulpho, regnante in Frãcia Carolo Sim
plici, Conſtantinoq; Leonis filio orientale imperium gubernante. Quo quidẽ tẽ
pore Saraceni Apuliam ingreſſi, occupatoq; ſancti angeli monte, magnam uim
hominum & pecorum cepere. Verũ Itali tumultuaria manu comparata, magna Sectorã
ex hoſtibus edita ſtrage, prædam recuperant. Agebantur hæc in Italia cũ Guili ni Engo
elmus cognomẽto Sector ferri, Engoloſinæ comes, à Carolo Caluo originem du loſinæ cõ
cens, monaſterio carthuſiẽſi reliquias ſanctorum quæ incurſionis normãnicæ tẽ mes.
pore inde ablatæ fuerant, reſtitui mandauit. Videbat enim ſeditionẽ inter popu
los orituram, quieſcẽtibus iam Normannis, niſi in loco priſtino reliquiæ collocarẽ
tur. Qui fuerint Normanni, haud ſatis conſtat. Sunt tamen q dicant eos ex Nor
uegia in Galliam deſcendiſſe. At Theodorus uigeſimo pontificatus ſui die mori
tur, nulla magnopere de ſe relicta memoria ob breuitatem temporis. cxix. põ.

IOHANNES X.

IOhannes decimus, patria Romanus, põtifex creatus, Formoſi cauſam in inte
grum ſtatim reſtituit, aduerſante magna populi Romani parte, q̃ ex re tãta
ſeditio orta eſt, ut paulum admodum ab iuſto prælio abfuerit. Is autẽ Rauẽnam
profectus, iiij. & lxx. epiſcopoꝝ habito cõuentu, & Stephani res geſtas improba
uit, & Formoſi acta reſtituit, diiudicans perperam à Stephano factum, q cenſuit
eos iterum ordinandos eſſe, quos Formoſus ad ſacros ordines aſciuerat. Hoc tum
accidiſſe putauerim ego, cum quia pontifices ipſi à Petri ueſtigijs diſceſſerãt: tũ
uel maxime, q a reſpublica Chriſtiana ignauos & deſides principes habebat, quo
rũ maxime intererat nauiculã Petri fluctibus exagitari: ne ſi gubernator aliq̃n
do *reſipiſceret, principes ipſos ut malos nautas e rep. deijceret. Deditus erat uolu
ptatibus Arnulphus, nõ multũ diſtabat à ſuo cognomẽto Carolus rex Franciæ, *reſpicerẽt.
quem ſimplicẽ uel potius ſtolidum uocabãt. Hac autẽ opportunitate illecti Vn
gari, gens quidem fera & indomita, hoſtili manu Italiã primo, mox Germaniam Vngari
& Galliam ita inuadit, nemine prope reſiſtente, ut ferro ac flamma omnia q̃quo Italiam.
proficiſceretur abſumeret, nulli mortaliũ ætati aut ſexui parcẽs. Præterea uero Germaniam et Gal
Aphri Calabriam ingreſſi, cum iam magnam prouinciæ partẽ cepiſſent, oppu liam inuadũt.
gnarentq; Coſentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mor
tuo, paſſim dilabuntur & ad ſuos redeunt. Deus enim populi ſui calamitatem mi
ſeratus à principibus terræ derelicti, tum demum telum ſuum in hoſtes Chri-
ſtiani nominis direxit: quod niſi feciſſet, de nomine Italico, de eccleſia actũ profe
cto tum putabatur. adeo ſecordes & nullius precij homines in principatibus tum
erant. Iohannes autem põtificatus ſui anno ſecundo, die xv. moriens, nil de ſe di
gnum memoria reliquit, niſi q ſeditiones quaſdam prope extinctas reuocauit.

BENEDICTVS .IIII.

cxx. pont.

BEnedictus quartus, patria Romanus, põtifex creatur ob eius humanitatẽ &
clementiam. Verum nil ſuo tempore geſtum eſt, quod magnopere collauda
ri poſſit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdum ſolet, ut hominũ induſtria in
quouis genere uirtutis cõſeneſceret, nullis calcaribus adhibitis, quibus hominũ
ingenia ad laudẽ excitarentur, quod fieri a bene inſtitutis populis optimisq; prin
cipibus conſueuit. Conſtat enim (ut antea dixi) Lodouicum Arnulphi filiũ im
perium paternum repetere conantem, eo tempore Veronæ captũ & interfectum
a Berẽgario fuiſſe, atq; tũ primum genus Caroli Magni ignauia poſterioꝝ prin
cipum tam Franciæ quam etiã Germaniæ imperij titulos amiſiſſe. Verũ eſt cer
te q̃d Criſpus ait, quæ orta ſunt occidunt: quæ aucta, ſeneſcunt. Imperiũ ipſum
magnum habuit incrementũ: uerũ poſtea principũ ac populi Romani ignauia
ſplẽdor ille Romani nominis in obſcuras tenebras cõuerſus eſt: tũ uel maxime,

ubi remiſſa exercitatione uirtutis,uoluptatibus ſe & thermis ad effœminãda cor pora iuuentis,tradidere. Idem etiam accidiſſe pontificali dignitati dicere poſſu/ mus. Sanctitate enim & doctrina,quæ non niſi magnis laboribus cõſummataq; uirtute comparantur, põtificium decus ſine ullis opibus primo quidem auctum eſt inter tot hoſtes & obſtinatos perſecutores Chriſtiani nominis: mox uero ubi cum ipſis opibus laſciuire cœpit eccleſia dei, ueriſſe eius cultoribus à ſeueritate ad laſciuiam,peperit nobis tanta licentia peccãdi, nullo principe flagitia hominum tum coercente, hæc monſtra, hæc portenta: à quibus ambitione & largitione ſan ctiſſima Petri ſedes occupata eſt potius quã poſſeſſa. Hæc tñ Benedicti laus eſt, q in tam corruptis moribus grauiter & cõſtanter uitam ducens,pontificatus ſui anno tertio, menſe quarto moritur. Vacat tum ſedes diebus ſex.

LEO V.

cxxi.põ. LEo quintus,cuius patriã hiſtorici non ponunt,põtificatum adeptus,à Chri ſtophoro eius familiari dominandi cupidine capit, & in uincula cõijcit: q̃d quidem fieri non ſine magna ſeditione & multorum interitu potuit. Quanta eñ autoritatis põtificatus tum eſſet uitio priorum pontificũ, ex hoc uel maximo cõ prehendi poteſt, q à uiro priuato tanta dignitas ui & factione uno fere momen/ to occupata eſt. Verum eſt certe quod dici ſolet, plus autoritatis dignitates ex ho minibus capere, quàm ex dignitatibus homines, ut in cẽſura Romana apparuit, quæ primo ut exiguus magiſtratus poſthabita eſt: uerũ ubi ciuitatis optimates obire munus illud dignati ſunt, tantam ei autoritatẽ tribuere, ut inter optimates infelix prope haberetur, qui cenſoriã dignitatẽ cõſecutus in uita nõ fuiſſet. Chri ſtophorus itaq; ſedem occupat xl. Leonis in põtificatu dies: quem ego præ dolore animi paulo poſt perijſſe crediderim, q ab eo potiſſimũ honore ſpoliatus fuiſſet, quẽ ipſe ut lupũ domi aluerat, ut illud Theocriti, enutrito lupos q te comedant.

CHRISTOPHORVS .I.

cxxij põ. CHriſtophorus,cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignorat, põ tificatũ malis artibus adeptus, male amiſit. Septimo enim menſe dignitate ac merito quidem eiectus, monaſticam uitam, unicum calamitoſorum refugiũ, obire cogit. In monaſteria enim tãquã in inſulas clerici male de eccleſiã dei me/ riti, tum relegabãtur. Sunt qui ſcribant Chriſtophorum deiectum põrificatu fu iſſe, Lodouico tertio imperante: alij hæc tempora Berengario aſcribuut, quẽ di ximus e duce Foroiuliano imperatorem creatum, q in Italia oriundus eſſet e ſtir pe Longobardorum regum: quodq; etiam in eo ſolo ſpes unica imperij collocari tum maxime poterat ob uirtutem & nobilitatem. Vt autem credam Berẽgariũ tum imperaſſe, facit & pontificum qui ante fuere breuis uita, quos tanquam mon ſtra quædam e medio breui deus ſuſtulit, & ipſius imperatoris tempus, q ſupera to Guidone duce Spoletano, interfectoq; Ambroſio comite Bergomate, quos pri mo hoſtes habuerat, accepta à Formoſo imperij corona, annis ix. uixit. Quid uero poſtea Chriſtophoro acciderit e pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

SERGIVS .III.

cxxiij.põ tif.x. SErgius tertius, patria Romanus, patre Benedicto, põtificatũ iniens, baſilicã lateranenſem quæ tum corruerat reſtituit, Chriſtophorũ e monaſterio tractũ in uincula cõiecit. Rebus deinde cõfirmatis, Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tum regnabat, in Italiam rediens, & Chriſtophorũ arctio re cuſtodia reuinxit, & Formoſi acta ita improbauit, ut denuo ad ſacros ordines eos ad mittere neceſſe fuerit, quos Formoſus antea ſacerdotali ordine dignos cẽſu erat. Neq; hãc quidẽ ignominiã mortuo intuliſſe cõtentus, eius cadauer e ſepul/ chro tractũ, capitali ſupplicio, ac ſi uiueret, afficit: corpusq; ipſum in Tiberim p ijcit, tanq̃ ſepultura & honore humano indignũ. Ferunt piſcatores corpus ipſum

inter piſcādum repertum, ad baſilicam Petri detuliſſe, atq; dum funus celebrat, ſanctorum imagines quæ in templo locatæ erant, corpus ipſum ueneratas fuiſſe: & ob eam rem creditum eſſe, Formoſum iniuria quidem tali ignominia affectum fuiſſe. Sed factū ne ſit hoc a piſcatoribus, haud ſatis cōſtat, uiuente præſertim Sergio, qui Formoſi factionē perſequebatur, q̄ antea ei impedimento fuerat, quo minus pōtificatum conſequeretur. Vide quæſo quantum iſti degenerauerint à maioribus ſuis. Illi enim, utpote uiri ſanctiſſimi, dignitatem ultro oblatam cōtemnebant, orationi & doctrinæ Chriſtianæ uacantes: hi uero largitiōe & ambitiōe pōtificatū quærentes, & adepti, poſthabito diuino cultu, inimicitias nō ſecus ac ſæuiſſimi quidam tyranni inter ſeſe exercebāt: ſuas uoluptates poſtea ſecurius expleturi, cum nullibi extarent, qui eorum uitia coercerent. Crediderim ego Sergiū hæc facere à Lothario compulſum, q̄ Formoſi opera à Gallis in alienigenas imperium tranſlatum ſit. Sergius autem his artibus uitā ducens, ſeptimo pōtificatus ſui anno, menſe quarto, die xvi. moritur: cū paulo ante igneæ faces in cælo & ſtellæ micantes, diſcurrētesq; præter cōſuetudinē ſint uiſæ. Vnde nō ita multo poſt Vngari Italiā cum exercitu ingreſſi, multas uiciſſim intulere accepereq; clades.

ANASTASIVS .III.

ANaſtaſius tertius, patria Romanus, eo tempore pontificatum iniit, q̄ Landulphus Beneuētanus princeps, graui prælio in Apulia cum Græcis decertauit & uicit. Nā Patricius Leonis Cōſtantinopolitani imperatoris dux Italiā ingreſſus, ſe omnia breui euerſurum minabat, niſi Leoni propere obtēperarent. Ve℞ (ut dixi) Landulphi uirtute impetum ſimul cum loquacitate omiſit, quanquā uero à Berengario iam pararentur copiæ, quæ Patricio obuiam fierēt, plus terroris quàm uirium ſecum ferenti. Anaſtaſius autem a q̄ nil memoria dignum geſtum eſt, ſecūdo anno pōtificatus ſui moritur, & in baſilica Petri ſepelit. Hūc tñ pōtificem hac una in re laudare poſſumus, q̄ neminem eo℞ qui ante ſe in pontificatu fuere, ignominia aliqua notauerit, uel maledicētia perſecutus ſit: modeſte enim & integre uixit, nec in ſe quicquam habuit quo reprehendi poſſit. cxxiiij. pontifex.

LANDVS .I.

cxxv. pō

LAndus patria Romanus, Anaſtaſio ſucceſſit. Huius autē uita ita obſcura fuit, ut etiam ſint q eū inter pōtifices nō numerent, maxime aūt Vincētius hiſtoricus. Aliter tñ Martinus & Cuſentinus ſentiūt, horum de numero & Gothifredus eſt, qui ſcribit Landun autoritatem ſuam interpoſuiſſe, quo minus Berengarius & Rodulphus comitis Guidonis filius, inter ſe decertarent. Sunt q ſcribāt Rodulphum apud Veronā Berengarium ſuperaſſe, ac imperio tribus annis potitum eſſe. Magna eñ tum erat inter Italos, Germanos & Francos de poſſeſſione imperij cōcertatio. Vnde & grauiſſima bella orta ſunt, nec extincta ſine multo℞ interitu, oīmq; prouincia℞ calamitate. Annitebātur tñ Romani Italiq; imperij nomen in prouincia retinere, obſtantibus barbaris oībus, licet duce & autore rā p̄clari facinoris indigerent, extinctis iam nō ſolum illis præclaris luminibus; quæ Italiam q̄ndam per totum orbem terra℞ illuſtratūt, uerum etiam ſublato omino & exciſo illo egregio ſeminario, unde tam præclaræ radices pullulabant. Landus autem ſexto pōtificatus ſui menſe, die xxi. moriens, in baſilica Petri ſepelit.

IOHANNES XI.

IOhannes undecimus, patria Romanus, patre Sergio pōtifice, anno dñi nongenteſimonono pōtificatū iniit. Præſul Rauennas is antea fuerat, epiſcopatu deiectus populi tumultu. Ve℞ Lando mortuo, pōtificatū adeptus, ſpūs militares magis q̄ religioni deditos geſſit. Indigebat huiuſcemodi pōtifice tum quidē & eccleſia & Italia. Nā Græci (ut diximus) ut Lādulphi uirtute ſuperati, Saracenos in Italiā uocant, q ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes, cxxvi. pontifex.

urbi Romæ exitium ſe illaturos propediem minabant. Hoc aũt periculo motus
Iohannes, Alberico Hetruriæ marchione in auxiliũ accito, habito delectu cũ Sa
racenis confligens & ſuperans, ab urbis finibus ſubmouit. Veꝝ nil actum ea ui
ctoria exiſtimans, niſi fugientes inſequeretur, eos ad Litim fluuium nactus (quẽ
Garilianũ uocãt) apud Minturnas tanta clade ſuperat, ut de relinquenda omi
no Italia cogitauerint, locaq; omnia ferme quæ in littore Italico obtinebãt, incen
derint. Poſtea tamẽ mutata ſententia occupato mõte Gargano, incurſionibus lo
ca circunquaq; poſita uexabant. Interim uero Iohannes in triumphi modũ Ro
mam rediens, cum omnia ſibi uendicaret, Alberici odiũ ita in ſe cõcitauit, ut in
gens ſeditio ſit orta, qua quidem marchio pulſus Ortam proficiſcẽs, oppido mu
nito & arce, Vngaros præmijs ſolicitatos in Italiam uocat: qui certe prouinciã in
greſſi, plus prope calamitatis Italiæ intulere quàm olim Saraceni. Pueros enim &
uirgines abducebãt, grandioribus natu necatis: neq; ipſis quidẽ Hetruſcis peper
cere, quos ex fœdere Alberici intactos eſſe oportebat: imo uero magis in hos q̃ in
cæteros Italos ſæuitum eſt, incenſis & euerſis fere omnibus oppidis quæ ipſi occu/
pauerant. Crediderim ego Berengarium, q tum Ciſalpinam tantummodo tue
batur, hoſtibus iter in Hetruriam dediſſe, modo ſine ullo ſuorum maleficio tranſi
rẽt. Hac autem dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam re
petebant. Qua calamitate Romani permoti, cum ſæuire in hoſtem præferocẽ &
potentem non poſſent, Albericum capiunt & obtruncant. Iohãnes quoq; ſeditio
ne militari, maxime uero à militibus Guidonis comitis captus, & in uincula con
iectus, ceruicali in os coniecto necatur pontificatus ſui anno xiij. menſe ſecundo,
die tertio. Cuius in locum alter Iohãnes ſubrogatur: uerum qui ſedem occupa
uerat, e loco ſtatim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit.

LEO VI.

cxxvij. pont. LEo ſextus, patria Romanus, legitimis ſuffragijs pontifex creatus, nil tyranni
cum in uita præ ſe tulit, integre ac modeſte uitam ducens, ac rei diuinæ cõſu
lens quantum illa tempora in tam corruptis moribus patiebant. Reuocare enim
ciues ad concordiam, temeritate & ſtultitia priorum põtificum adhuc tumultu
antes, componere res Italas, pacare externũ hoſtem, propulſare barbaros à ceru
cibus Italiæ conatus eſt: q̊ certe nil melius aut laudabilius in tã breui magiſtra/
tu fieri potuit. Septimo enim menſe, die xv. pontificatus ſui moritur, ſepeliturq;
in baſilica Petri magno ſui apud Romanos deſiderio relicto.

STEPHANVS VII.

cxxviij. pont. STephanus ſeptimus, patria Romanus, eo tempore põtificatũ init (ut qdam
ſcribunt) quo Vngari Alemanniã Saxoniamq; populantes, ab Henrico Ger
maniæ rege apud Moreſpurgam ingenti clade ſuperati ſunt. Ferunt tum etiam
Rodulphum Burgundiorum regem, in Italiam hoſtili manu contra Berengari
um ſecundum deſcendiſſe, eumq; ſuorum fraude regno ſpoliatum ad Vngaros
confugiſſe, qui ſumptis armis, tertio anno poſt pulſum Berengarium in Italiam
cum magno exercitu duce Salardo uenientes, Papiã ui captam, ferro & igne ma
gna ex parte uaſtarunt. At uero Italicũ nõ ſatis uirium in Rodulpho cernerẽt,
Vgonem Arelatenſem comitem in Italiam uocant. Huic autem nõ ſine cõtenti
one tamen Rodulphus cedens, cum hoſtes acriter inſtarẽt, in Burgũdiam ſeſe re
cepit. Vgo uero nõ ſatis his fidens, qui ſe uocauerant, multos in exilium pepulit:
qui quidem ad Arnoldum Bauarorum ducem confugientes, hominẽ regnandi
cupidum mouere copias in Italiã propellunt. Deſcendẽtem itaq; ex alpibus Ve
ronenſes ſtatim intra mœnia benigne ac comiter recipiunt: Verum Vgo in eum
mouẽs, cõmiſſo prælio hominẽ ſuperat, Veronamq; ſtatim recipit. Mortuo aũt
apud Bauaros Berẽgario, ut alij uolunt, apud Vngaros, Berẽgarius tertius pri/

mi Berengarij ex filia nepos, in Italiam ueniens, anno ſalutis nongenteſimo trige
ſimoquinto imperio potitur. Sunt autem qui hæc quæ ſcripſi, huius pōtificis tem
poribus aſſcribant. Ego uero & priorum quorundam & ſequentium temporibus
aſſignanda crediderim, cum ea quæ breuiter ſcripſi, nō ſine diuturnitate geri po
tuerint. Sed ſatius fuit in tanta ſcriptorum uarietate & tempoꝝ, omnino aliquid
ſcribere, quàm quæ ſunt aliquādo geſta, ob incertos autores omittere. Cōſulimus
poſteritati, nec ita ſuperſtitioſi ſumus, ut nolimus ea credere, quæ uarij autores
ſparſim cōſcripſere. Huius quoq; pōtificis tempori merito aſſcripſerim ſanctum
Vgibertum nobilē Lotharingiæ principem, qui Gemaltēſe cœnobium propria
impenſa magnis operis breui extruxit. Ferunt & hac tempeſtate Spireneum Bo
hemiæ ducem, fidem Chriſti tum primum recepiſſe. Nam duces antea qui Bohe
miæ præerant, nunc demum reges appellātur auctis opibus & copijs. At Stepha
nus, cuius uita manſuetudinis & religionis plena fuit, ſecundo pōtificatus ſui an
no, menſe uno, die duodecimo moritur, inq; Petri baſilica ſepelitur.

IOHANNES XII. *cxxix. pō.*

IOhannes duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, ut quidā uo
lunt, eo tempore pōtificatum inijt, quo ſanguinis fons (ut Martinus & Vincē
tius aiunt) Genuæ largiſſime effluxit, futuræ magnæ calamitatis indicium. Nā
& Genua à Saracenis ex Aphrica uenientibus tum capit ac diripitur, & Vnga
ri Italiā ingreſſi, longe omnia ac late populati ſunt. Veꝝ dum onuſti præda Pe
lignorum fines attigiſſent, à Marſis qui repente arma ceperant, opprimunt, atq; *Racherius epiſcopus Veronenſis.*
ita prædam omnem cū uita amiſere. Scripſit tum multa Racherius ex monacho
Veronēſis epiſcopus factus, in exiliumq; Papiam ab Vgone rege miſſus, ꝙ aper
te nimium in eius mores inueheretur. Iohānes autem pōtificatus ſui anno quar
to, menſe decimo, die xv. moritur. Vacat tum ſedes diebus duodecim.

LEO VII. *cxxx. pō.*

LEo ſeptimus, natione Romanus, Vgone & Lothario in Italia imperātibus,
pōtificatum adeptus, nil dignum memoria geſſit. Huius autem tempora il
luſtriora fecere Spireneus Bohemiæ dux (ut Martinus refert) iuſtitia & religione
inſignis, & eius filius Vinceſlaus, nequaquā à patre degenerans, à fratre Boleſlao
interemptus ob regni cupiditatem: q quidem Vinceſlaus poſtea in ſanctos refer
ri meruit, comprobata eius uita, approbatisq; miraculis in uita & poſt mortē edi
tis. Leo autem pōtificatus ſui anno tertio, menſe ſexto, die decimo moritur, & in
baſilica Petri ſepelitur. Vacat tum ſedes dies tres.

STEPHANVS VIII. *cxxxi. pōtifex.*

STephanus octauus, natione Germanus, pōtificatū iniens, ita à Romanis ſe
ditionibus uexatus eſt, ut nil memoria dignū ab eo geri potuerit, imo uero
(ut Martinus refert) in tanta ſeditione mutilatus turpiter aliqn̄diu uitā duxit,
cū ob inhoneſta uulnera prodire in publicū erubeſceret. Parabat qdem rex Vgo
tantam iniuriam ulciſci, ſed in ipſo apparatu moritur: cui quidem Lotharius fili
us in regno ſuccedens, hac de re nullam mentionem fecit: uel ꝙ populi Romani
amicus eſſet, uel ꝙ breui regnauit: biennio enim tantum poſt mortē patris ſuper
uixit. Otho autem Germanorum rex, Vinceſlai Bohemiæ regis mortē ulturus,
in Boleſlaum qui fratrē per ſcelus interfecerat, copias mouēs, hominē tandē poſt
multas illatas acceptasq; clades, in poteſtatē ſuā redegit. Stephanus uero pōtifica
tus ſui anno tertio, menſe quarto, diebus xij. moritur. Vacat tum ſedes diebus x.

MARTINVS .III. *cxxxij. pontifex.*

MArtinus tertius, patria Romanus, manſuetudinē & placabilitatē Stepha
ni ſeptimi imitatus eſt: pōtificatum em̄ adeptus, bella omittens, religioni
ſeſe totum addixit, templa uetuſtate collapſa inſtaurans, pauperes eleemoſynis

occupauerāt. Quis tum picenum ſpoletinumq; agꝛ obtineret, incertū eſt. Octa
uianus itaq; patris potentia in ſatis libera ciuitate fretus, pōtificium munus hu
meris ſuis nequaꝗ̄ conueniens, ſibi deſumit. Hac quidem indignitate moti duo
cardinales, literis Othonem obſecrāt, ut clerum populumq; Romanum e mani
bus Berengarij Iohānisq; duodecimi uendicare conetur, aliter Chriſtianā fidem ·xiij·
unà cum imperio perituram. Otho eñ tum magno in precio erat, domito Bode
ſlao (ut dixi) Bohemiæ rege, ſuperatisq; tribus grauiſſimis prælijs Vngaris Ger
maniam uaſtantibus, ac captis tribus eorum regulis, quos Germani contradicē
te imperatore uitam finire laqueo coegere. Interim uero dū Otho expectaretur,
re per indices patefacta, Iohannes pontifex cardinales ipſos capit, & huic naſum,
illi uero manum abſcindit. Hanc ob rem Otho in Italiam mouens, primo quidē
Berengarium & Albertum filium in poteſtatem ſuam redigit: alterumq; Cōſtan
tinopolim, alterum in Auſtriam relegat. Mox urbē ingrediens, ab ipſo Iohanne
honorificentiſſime ſuſcipitur, coronaturq; (ut quidam tradunt) accepto Germa
niæ Pannoniæq; titulo, quod reliq imperatores deinceps obſeruarunt, tranſlato
tum primum ad Germanos imperio. Alij uero a Leone octauo, de quo paulopoſt
dicemus, hoc factum exiſtimāt: quorum opinionē Gratianus in decreto ſecutus
eſt. ptiorem ſententiā Richardus & Cuſentinus nō improbant. Lateranēſis au
tem bibliothecarius Othonem Iohannis tempore Romam ueniſſe ſcribens, de co
ronatione eius nullam mentionem facit, adeo confuſa ſunt & perturbata hæc tē
pora ſcriptorum negligentia & incuria. Otho autem compoſito aliquātulum ſta
tu ciuitatis, cum Iohanne ſecreto collocutus, hominem primo blande appellādo
a flagitijs deterrēs, ad uirtutem adhortabat: uerum cum nequaquā moueri a ſen
tentia uerbis eum cerneret, ad minas cōuerſus, concilium indicit, conuocatis epi
ſcopis Italiæ, quorum iudicio uita ſceleratiſſimi hominis dijudicaret. Is itaq; iu/
dicium bene ſentiētium reformidans, in Hernicos aufugit, in ſyluisq; more feræ
aliquandiu delituit. Hanc ob rem Otho perſuadēte clero, Leonem Romanū ci
uem lateranenſis eccleſiæ ſcriniarium pōtificem creat. Verū abeunte imperato
re, Iohannis cognati & clientes, pulſo Leone, Iohannē ipſum reuocāt: quem qui/
dem diuinitus eiſdem ferme diebus perijſſe creditum eſt, ne eccleſia dei pernicioſa
ſeditione iam gliſceſcente labefactaret. Sunt qui ſcribant hunc ſceleratiſſimum
hominem, uel hoc monſtrum potius, in adulterio deprehenſum & confoſſum in
terijſſe. Verum non ita quoq; leuata ſeditio eſt. Nā Romani mortuo Iohanne in
eius locum Benedictum ſubrogant, idq; ab imperatore q rum Spoleti erat, con *Prodigia*
firmari contendunt. At imperator iratus, nō ſolum Romanos ut pote iniqua po *multa ap*
ſtulātes, a ſe repulit, uerum etiam eoſdem armis (ut poſtea dicetur) coegit abroga *paruerūt*
to Benedicto Leonē ſuſcipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuiſſe.
Nam & lapis de cælo miræ magnitudinis cecidit, ſæuiente uentorum atq; imbri
um procella, & in ueſtibus multorum ſignum crucis, ac quidē cruētæ, diuinitus
apparuit. Quæ quidem portēta indicare magnas clades & calamitatem eccleſiæ
multi interpretabantur. Iohannes autem uir omnium qui unquā ante ſe in pōti
ficatu fuere, pernicioſior & ſceleratior, pontificatus ſui anno ix. menſe iij. die qn
to moritur. Eius uero in morte ſedes in ſeditione dies duodecim tum uacat.

BENEDICTVS V.

BEnedictus quintus, patria Romanus, ex diacono in ſeditione pontifex creat, *cxxxvi pontifex.*
ab his potiſſimū qui Iohanni cognatione factioneq; coniuncti fuerant, ægre
ferentes Leonem ab Othone Iohanni antelatum. Verum cū imperator hanc ele
ctionem nequaquā probaret, Romanos id maxime expetentes a ſe repulit, eosq;
ferro & flamma omnia circa urbē poſita uaſtans, compulit, pulſo Benedicto uel
dedito potius, Leonem ſuſcipere, adactos ſacramento, nil ſe earum rerum immu

taturos, quasipſe imperator in re pontificia conſtituiſſet. Cōpſitis aūt hoc modo
rebus, Orho in Germaniam rediens, ſecum Benedictum ipſum duxit, q nō mul
to poſt dolore animi apud Hayſpurgam moritur, ubi relegat, erat. Vixit aūt in
.xx. pontificatu mēſibus ſex, diebus quinq;. Sedesq; deinceps diebus .xxx. uacauit.

LEO VIII.

cxxxvi. LEo octauus (ut ante dixi) proſcriniarius, a clero populoq; Romano, pulſo Io
pontifex. hanne, pontifex creatur. Nam cū Iohānes flagitioſe nimium & intemperan
ter uiueret, inſtarentq; Romani apud imperatorem, ut alterum pontificē abro
gato Iohanne crearet, reſpondit electionem ad populum & clerum pertinere:
Eligerent quem maxime idoneum putarent, ſe eū ſtatim approbaturum. Vnde
cum Leonem elegiſſent, quem ipſe confirmauerat, deinde mutata ſententia abro
gato eodem, Benedictum ſuffeciſſent, iratus Otho, eos ui & armis compulit, dedi
to etiam Benedicto Leonem ſuſcipere, qui ſtatim Romanorum inconſtantiā p/
tæſus, autoritatem omnem eligendi pōtificis a clero populoq; Romano ad impe
ratorem tranſtulit. Verū Leo in pontificatu non diu uixit. Anno enim primo,
menſe quarto moritur.

IOHANNES XIIII.

cxxxvii. IOhannes decimusquartus, Narnienſis epiſcopus, patria Romanus, patre Iohā
ponti. ne epiſcopo, Leoni ſucceſſit. Verū Romani inita iam conſuetudine pellendi pō
tifices, hunc quoq; ſeditionibus fatigāt. Acceſſito enim Iofredo Campaniæ comi
te, lateranenſes ædes ui irrumpētes, Iohannem capiunt, captumq; primo in Ha
driani molem perducunt. mox inde hominē in Campaniam exulatū mittunt.
Verum in terfecto Iofredo eiusq; unico filio a Iohāne Campano principe, pōtifex
undecimo menſe ſui exilij Romam propere redijt. Otho præterea cognita pōti
ficis calamitate, cum Othone filio ingētibusq; copijs magnis itineribus Romam
perueniens, conſules & præfectum cum decarchonibus captos in uincula cōijcit,
ſciturus coniurationis capita. Quæſtionibus autē re cognita, conſules in Germa
niam mittunt: Decarchones uero laqueo ſuſpenſi, pœnas ſtatim dedere. Petrus
autem urbis præfectus, malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per
publica urbis loca tractus ac uirgis cæſus, in Germaniā uinctus mittit. Sunt qui
ſcribant Petrum ipſum excarnificādum pontifici traditū abraſa barba, capillis
ſuſpenſum ad caput equi Cōſtantiniani aliquādiu ſtetiſſe, ut eius exemplo talia
facinora malefici declinarēt. Inde autem ablatum, aſinoq; ſuperimpoſitū, uerſo
ad clunes uultu, & manibus ſub cauda ligatis, atq; ita p urbē ductum, & uirgis
cæſum fere uſq; ad interitū fuiſſe: poſtea uero in Germaniā exulatū miſſum. Hac
etiam ſeueritate (exempli gratia) in Iofredū a Iohāne principe Campano (ut di
ximus) cæſum, imperator uſus eſt, ut eius ac filij cadauera e loco ſacto tracta, in p
phanum proijci iuſſerit. Interea uero Sclaui qui Hadriani tertij pontificis, & Sue
ropyli principis Dalmatiæ tempore fidem Chriſti ſuſceperant, in Italiā traijcien
tes, Saracenos ingenti clade ſuperatos monte Gargano deiecerunt. Horum aūt
exemplum & uirtutē imitati Vngari, reliquias Saracenorum ita attriuere, recu
perata Conſentia iam ab hoſtibus capta, ut Othoni magni Othonis filio eo cū ex
ercitibus miſſo, haud difficile fuerit reliquias belloꝝ abſoluere. Nec cōtentus Sa
racenos cædere, Græcos quoq; q cum Mauris fœdera inierant, grauiſſimis præ
lijs ita perdomuit, ut eos fere omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui ſcribant
idcirco Othonem Græcos perſecutū fuiſſe, quia Nicephorus Cōſtantinopolita
nus imperator filiam iam ei pactam, in matrimonium daturum ſe negabat. Co
ſtat tamen Othonem ipſum adoleſcentem egregium, pulſo Nicephoro, & Iohā
nem filiū in imperio confirmaſſe, & Theophaniam ſororem in uxorē accepiſſe,
quam quidem Iohannes tertiuſdecimus unà cū marito apud Lateranenſem baſi

licam corona imperij exornauit, annuente Othone ſene, qui filium conſortem im
perij creauerat. In tāta aūt & tam publica lætitia, campana eccleſiæ metropolitanæ
nomē a Iohāne pōtifice cōſecuta eſt. Otho uero in Germaniā proficiſcēs, ſenio cō/
fectus, Viennæ morit: quem nō ita multo poſt Iohānes pōtifex ſexto pontificatus
ſui anno, mēſe xi. die v. ſubſecutus eſt. Eius in morte dies xiij. ſedes tum uacat.

BENEDICTVS VI.

BEnedictus ſextus, patria Romanus, Iohāni in pontificatu & calamitatibus ſuc cxxxviij.
ceſſit: a Cynthio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus, in Hadri pōtifex.
anam molem (quā ſancti angeli atcem nūc uocāt) cuſtodiā noxiorum, uel po/ Cincius
tius innocentium includitur, eodemq; in loco non multo poſt ſtrangulatur: uel (ut alij.
Cuſentinus refert) fame moritur. De tāta iniuria nullam ſumptā eſſe uindictam,
uel a ciuibus Romanis aduerſæ factionis, uel ob Othone imperatore, non poſſum
ego non admirari, præſertim cum Otho ipſe uir optimus ſit habitus, & eccleſiæ Ro
manæ defenſor acerrimus. Sed uereor ne talia fuerint Bn̄dicti merita, quale præ/
mium a Cynthio conſecutus eſt. Male tamē a Cynthio actum eſt: neq; enim ad ſe
pertinebat, etiam ſi Benedictus grauiter deliquiſſet, pontifici manus inijcere. Sed
heus ut rerum omnium uiciſſitudo eſt. Nam Romani pontifices noſtra ætate Ro
manos ciues, aut delinquentes, aut ob potētiam ſuſpectos, eo loci tanquam in Tul
lianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem alijs negoci
is implicitum, Romano pontifici præſtare auxilium nequiſſe, ob eamq; rem anno
primo, menſe ſexto, pontificatus ſui mortuum eſſe.

DONVS .II.

DOnus ſecundus, patria Romanus, tantæ modeſtiæ fuit, ut ſi nihil in pontifi/ cxxxix.
catu geſſerit quo magnopere laudaretur, non tamen uel aliqua iniuria affe/ pontifex
ctus, uel ignominia notatus eſt. Huius autem tempora, ne omnino obſcura eſſent,
effecere res quædam, tum a principibus quibuſdā, tum a ſanctis uiris geſtæ. Nam
Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Baſilium & filium Con
ſtantinū Byzantinos principes bello uexabat, ut paulum ab capienda urbe regia
abeſſet, negligentia Græcorum prope derelicta. Inita tamen ſunt inter eos fœde/
ra, licet non æqua, & pax compoſita eſt. Adalbertus autem Bohemus Pragēſis epi
ſcopus, tantæ ſanctitatis tum habitus eſt, ut diuino ſpiritu impellente in Pannoni
am deſcendens, & regem Vngarorum baptizauerit, & omnes prouinciæ epiſco/
pos ad bene de deo promerēdum exemplo & uita inſtruxerit. Profectus deinde in
Pruſiam, dum fidem Chriſti quam diligentiſſime prædicat, martyrio coronat. Fe
runt & beatum Eduardum Angliæ regem, ſanctitate in precio tum habitū fuiſſe,
quem certe nouercæ dolis & fraude interfectum conſtat. His addit & Richardus
ſcriptor ſanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum ſui apud poſteros
uita & miraculis exemplum reliquit. Donus autem anno pontificatus ſui primo
moritur, & in baſilica Petri ſepelitur: diebus tantū modo duobus ſedes tum uacat.

BONIFACIVS VII.

BOnifacius ſeptimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo retice cxl. pon.
tur, pontificatum malis artibus adeptus, male etiam amiſit. Nam in illo magi/
ſtratu cōſpirantibus ſimul bonis ciuibus, relinquere urbem coactus, precioſiſſima
quæq; e baſilica Petri ſubtrahens, Cōſtantinopolim confugit: ubi tandiu ſubſtitit,
quoad diuenditis quæ ſacrilegio abſtulerat, magnam uim pecuniarum compararſ
ſet, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, urbem repetit, ci
ues Romanos largitione corrupturus. Obſtabāt conatibus ſuis uiri boni, maxime
uero Iohannes diaconus cardinalis, quem captum adiuuantibus quibuſdam per/
nicioſis hominibus, oculis ſtatim priuauit. Atq; ipſe tātorum malorū autor, gliſce
ſcente maiorem in modum ſeditione, ſiue timore, ſiue pœnitentia patrati ſceleris,

turpiter uitam finiuit. Vide quæſo quantum degenerauerint hi pontifices a maioribus ſuis, qui hanc rempublicam Chriſtianam tam amplam tamq; magnificam ſuo ſanguine nobis reliquere. Pontifex Romanus ſacrorum pater & rex, ſacra ipſa furto abſtulit: & qui uindicare ſacrilegia debuerat, tanti ſacrilegij factus eſt autor. Hoc autem cōtingere in quauis tep. cōſueuit, quādo plus maloꝶ ambitio & auaritia ualet, quam bonorum uirtus & grauitas. In clerū igitur deligēdi eſſent, quorum uita & doctrina probata ſit: non autem hi qui cum nil uirtutis & religiōis habeant, ambitione & largitione ſibi potentiam quærūt. Vixit autem Bonifacius in pontificatu menſibus ſeptem, diebus quinq;. Vacat tum ſedes dies uiginti.

alii pon-

BENEDICTVS VII.

Benedictus ſeptimus, patria Romanus, ſtatim inito pontificatu, Arnulphum epiſcopum Remenſem ſeditione quorundam pulſum, habita ſynodo in integrum reſtituit, eo maxime tempore, quo Otho ſecūdus & Henricum Bauarorum ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lothoringiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquiſgranēſemq; agrum populatus fuerat. Otho autem ſuperato Lothario, uaſtatisq; Sueſſionum agris, ac incenſis Pariſiorum ſuburbijs, dum in patriā copias reducit, apud Auxonam fluuium nonnihil incommodi accipit. Deinde uero comparato maiore exercitu in Italiam contra Baſilium & Conſtantinum imperatores Græcorum ueniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam uergit, apud Baſentellum ſuperatus, ſcapham conſcendens, ſalutem ſibi fuga quærebat. A piratis autem forte fortuna captus, in Siciliam defertur. Verum Siculi redempto homine, ac Romam miſſo, de piratis ſupplicium ſumpſere. Otho deinde comparato ſatis iuſto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos cōſtituerat, a quibus initium fugiendi factum fuerat, dum ad Baſentellum contra Græcos pugnaretur. agere id in Romanos minus tutum uiſum eſt. In Beneuētanos itaq; conuerſus, urbem capit & incendit, tranſlato inde ſancti Bartholomæi corpore, Romæq; in inſula tiberina collocato, eo loci maxime, qui olim Iouis hoſtia Lycaonia dicebatur, quiq; triremis puppim præ ſe fert. Nā inſula ut adhuc ex tiburtino lapide cernitur, triremis formam habuit, ad ſimilitudinē illius credo, qua Aeſculapius Romā aduectus eſt uiſitur adhuc ſerpēs lapidi inſculptus, uiſuntur tranſtra. adeo uiri illi excellentes ſtudioſi erant uel naturam in artem redigere, uel artem ad naturam. Ad Othonem redeo, qui non multo poſt tranſlatū ſancti Bartholomæi corpus Romæ moritur, & in ueſtibulo beati Petri (paradiſum uocant) labro porphyretico, quod adhuc in troeuntibus ad læuam apparet, honorificētiſſime ſepelitur. Cum autem de creando nouo imperatore conſultatio haberetur, & alij Othonem tertium ſecūdi filium, alij uero Henricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem expoſcerent, inſtarentq; Itali quidam, ut Creſcentio nomētano uiro clariſſimo res committeretur, Germani ſtatim, qui tum frequentes Romæ aderāt, Othonem tertiū delegere. Inſtabat Benedictus uir optimus unūquenq; rogando, ut in creando imperatore reip. Chriſtianæ conſulerent, quæ tū maxime perito & ſolerti gubernatore indigebat. Tandem uero ne ſeditio aliqua oriret, Germanorum ſententiam approbat. Moritur & ipſe pontificatus ſui anno octauo, menſe ſexto. Vacatq; ſedes diebus quinq;, Valderico Ambur gēſi epiſcopo tum maxime in precio exiſtente doctrina, moribus & ſanctitate uitæ.

Bartholomæi corpus trāſfertur.

alij pōt.

IOHANNES XV.

Iohannes decimuſquintus, patria Romanus: uel (ut nonnulli uolunt) Papiēſis, poſt adeptum pontificatum menſe tertio a Romanis capitur, & in mole Hadriani, ut in publica cuſtodia incluſus, ibi tādiu pedore carceris, inedia & moleſtia animi maceratur, quoad uitam turpiter finiuit. Sunt qui ſcribant eum ui mortuum

fuiſſe a Ferrucio Bonifacij ſeptimi parente, magnæ potentiæ uiro, ob eam rem cre
do, quod filio in pōtificatu aduerſatus fuiſſet. Vtcunq; eſt, conſtat eum in carcere
mortuum, & in baſilica Petri ſepultum. Deiectus ne pontificatu fuerit, uel ob im
potentiam & tyrannidem, ut quidam coniectant, uel ob inuidiam maleuolorum
& ſeditioſorum quorundam, haud ſatis conſtat: adeo ſunt confuſæ iſtorum tempo
rum hiſtoriæ, fuiſſe tamen in præcio hac tempeſtate conſtat & Odium abbatē Clu
niacenſem, & Berengariū Turonēſem, uiros ſanctitate & doctrina inſignes, quan
quam ſint qui dicant Berengarium amplitudine doctrinæ confiſum, primo in fi/
de erraſſe, cum de ſacramento euchariſtiæ male opinaretur, erroremq; ſuum poſt/
ea publico concilio Romæ habito emendaſſe, ac ſtatim omiſſo ſtudio ſophiſticæ di
ſciplinæ cum eſſet archidiaconus Andegauenſis, omnia pauperibus erogans, labo
re manuum ſuarum uictum ſibi quæſiuiſſe.

IOHANNES XVI.

cxliij. p[ontifex].

IOhānes decimusſextus, patria Romanus, patre Leone presbytero, e regiōe Gal
linæ albæ, pōtificatū adeptus, miro odio in clericos exarſit, unde merito ab ipſis
clericis odio habitus eſt, maxime uero q̄ diuina humanaq; omnia cognatis & affi/
nibus ſuis elargiebatur, poſtabito dei honore & Romanæ ſedis dignitate, quem
certe errorem ita poſteris tradidit, ut ad noſtrā quoq; ætatem peruenerit. Qua qui/
dem conſuetudine nil certe dici pernicioſius poteſt, cum non ob religionem & dei
cultum appetere pontificatum noſtri ſacerdotes uideantur, ſed ut fratrum uel ne/
porum uel familiarium ingluuiem & auaritiam expleāt. Apparuiſſe comete tum
ferunt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peſte diu laboratum eſt, & ter
ræmotu Beneuentum ac Capua concuſſa, eaq; mala ob ſuperbiam & rapacitatē
pōtificis, contemptumq; dei & hominum accidiſſe putatum eſt. Moritur aūt deo
uolente octauo pontificatus ſui menſe, ſepeliturq; in baſilica Petri.

IOHANNES XVII.

cxliiij. pontifex.

IOhannes decimusſeptimus, patria Romanus, pontificatum init Othone impe
rante, ſed nondum coronam imperij adepto. Fuit autem Iohannes uir tantæ do
ctrinæ, ut multa quidem eleganter ediderit, quemadmodum Martinus ſcribit.
Agitatus deinde ſeditionibus a Creſcentio conſule Romano, imperium urbis ſibi
uendicare conante, cupiditati hominis cedens, exulatum in Hetruriā abijt. At ue
ro Creſcētius cognita Iohannis indignatione, qua percitus Othonē cōtra ſe cum
exercitu in Italiam uocabat, ipſius pōtificis cognatos & amicos qui in urbe reman
ſerāt, ad hominem mittit rogatum, ut omiſſa accerſendi Othonis cura, ad urbem
cum poteſtate redeat, polliceturq; ſe ei rebus in omnibus obtemperaturum. Preci
bus autē ſuorum motus Iohannes, ueritus etiam ne ſi Otho cum exercitu Italiam
ingrederetur, plus maleficij quam beneficij ſecum afferret, ad urbem uenſēs, pro/
deunte obuiam Creſcentio cum omnibus magiſtratibus, & urbana multitudine,
in ædes Lateranenſes magno comitatu introducitur: quarum in ueſtibulo eius pe
des Creſcentius & omnes ſeditionis autores, petita uenia, exoſculati ſunt. atq; ita
in cōcordiam redacti, uitam ſimul quiete traduxere. Ferunt tum Henricum abba
tem Lobienſem in Lotharingia, & Adeoboldum epiſcopum Vltra iactenſem, q
multa in laudem beatæ uirginis, ſanctæq; crucis ſcripſit, & Albonem abbatē Flo
riacenſem (qui poſtea in Vaſconia ob fidem Chriſti martyrium paſſus eſt) doctri
na, religione, ſanctitate, magno in precio habitos. Moritur autem Iohannes ponti
ficatus ſui anno decimo, menſe ſexto, die decimo. Vacat tum ſedes diebus ſex.

GREGORIVS V.

cxlv. pontifex.

GRegorius quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno ante uocatus, Otho/
nis tertij autoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verum abeunte in Ger
maniam Othone, ſeditionibus Romanorum exagitatus, in Hetruriā primo, mox

in Germaniam ad imperatorē confugit. Interim uero Romani Creſcentiū denuo
cum ſumma poteſtate conſulē decernunt, q ſtatim Iohannē quēdam natione Græ
cum, epiſcopū placentinum, non minus pecunioſum quam doctū, pontificem cre
at. cuius certe nomē inter pontifices quidā ſupprimūt, utpote minus legitime cre
atum: alij uero xvij. hunc uocant, ꝙ populi clerią Romani conſenſu, ad quos ele/
ctio ſpectabat, pontificatum iniſſet. At Creſcētius cognito Othonis cum magno
exercitu ad urbē aduentu, urbis mœnia & portas quamdiligentiſſime firmat, mo
lem Hadriani munit, poſitis in unaquaą ſtatione firmiſſimis præſidijs. Hinc eſt ꝙ
poſtea moles Hadriani, Creſcentij arx appellata eſt, ſumpto nomine ab ipſo muni
tore Creſcentio. Superueniente deinde imperatore, urbemą oppugnare adorto,
populus Romanus cū nequaq̄ tantis copijs par eſſe poſſet, clementia Othonis fre
tus, Germanis portas aperit. Tum Creſcentius & Iohānes cōſilij & auxilij inopes,
in arcē Hadriani cōfugientes, ſeſe acriter cōtra hoſtes tuebant. Verū propoſita ſpe
ueniæ, dū ex arce ad imperatorē ſe cōferūt, multis uulneribus a multitudine Cre/
ſcentius confodit. Iohānes aūt, effoſſis prius oculis, pōtificatu ſimul & uita priuat,

Germanis ſolis electionem imperatoris permiſſa.

in priſtinăą ſedē Gregorius, xi. mēſe poſteaq̄ pulſus fuerat, reſtituit. Is aūt cogni
ta imperij imbellicitate uarietateą fortunæ, quo diutius apud Germanos ſumma
poteſtas remaneret, illeą cæteris preſſet q uirtute & dignitate cæteris pſtaret, ſan/
ctionē retulit haud abnuente Othone de imperatore eligendo anno Chriſti M. ac
ſecundo, quā uſą ad tēpora noſtra ſeruatā uidemus, Videlicet ſolis Germanis lice
re principē deligere, q Cæſar & Romanorū rex appellatus, tum demū imperator
& Auguſtus haberet, ſi eum Romanus pōtifex confirmaſſet. Hos aūt imperatoris
eligendi autoritatē primo habuiſſe Ptolemæus refert, archiepiſcopū Maguntinū
Germaniæ, arcgiepiſcopū Treuirenſem Galliæ, archiepiſcopū Colonienſem Ita/

Principes electores

liæ noie. His additi & iiij. principes, Marchio Brandenburgēſis, imperatoris poſt
electionē camerarius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ q enſem fert. Sunt
qui ſcribāt Boemiæ regem vij. electorē, imperatoris pincernā eſſe: hisą in eligendo
additū eſſe ad tollendam diſcordiā partium: ad utros eñ inclinaſſet, ea pars certe
potior habebat. Tuliſſe hoc iniq̄ animo Francos aiūt. Verū quia in Lodouico Lo
tharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumą illud ad Hugonē ducem co/
gnomento Caputiū uenerat (nam a regibus ad duces res aliquādiu trāſlata eſt) re/
petere imperiū deſtitere: maxime uero ꝙ ipſi duces noui homines, illa fortuna tum
cōtenti, moliri maiora nō ſunt auſi: quippe qui non dū bene regni fundamēta iece
rāt. Laudat tñ, & merito quidē Robertus magni Hugonis filius, regnū a patre ac
cipiēs fortitudine, iuſtitia, modeſtia & religione. Hic eñ etſi rei militaris ad modū
ſtudioſus erat, tū ubi per ociū licebat, ita dei tēpla frequentabat, diuinaą officia ce
lebrabat, acſi ſacrorū oīm initiatus fuiſſet. Ferunt cantū illum eius inuentū fuiſſe,
Sancti ſpūs aſſit nobis gratia. His artibus aūt non minus q̄ armis crediderim ego
Robertū cōciliaſſe ſibi animos uulgi, eosą a prima illa Caroli Magni ſtirpe, ad ge
nus ſuū nouum transtuliſſe. Feunt tum quoą magno in precio fuiſſe Robertum
quendā Carnotanum epiſcopum doctrina & ſanctitate uitæ. Multa eñ ſcripſit,
& canendi modum in ſacris meliuſculum reddidit. Gregorius autē ſecundo pon
tificatus ſui anno, menſe quinto moritur. Vacat tum ſedes diebus quindecim.

cxlvi. pō.

IOHANNES XVIII.

IOhannes decimus octauus, Placentinus epiſcopus, ut diximus, potētia Creſcen
tij Romani cōſulis fretus, quem pecunia corrupiſſe creditum eſt, tēpore Grego
rij quinti per factionem pontificatum occupat. Tñ enim pecuniarū ex Conſtanti
nopoli ad urbem ſecum detulerat, ut conſtantes etiam ſua largitione ad malefici/
um impelli potuiſſent, nedū Creſcentius homo auariſſimus & regnandi cupidus.

Miror ego hiſtoricos Iohannem ipſum inter pontifices numeraſſe, cum uiuēte adhuc Gregorio ſedem occupaſſet, niſi forte in conſcribendis pontificum uitis ita faciendum cenſent, ut in perpetua hiſtoria fit. Nam & tyrannorum peruerſe facta, optimorumque principum rebus geſtis annumerātur, ut quantum inter ſe boni & mali diſſideant, a legentibus cognoſci poſſit, quo malorum exemplo a uitijs deterreantur: & bonorum exēplo ad uirtutē impulſi, uitā ducant in terris fœlicē & beatam: qua quidem beatitudine Iohannes caruit, fur certe in pontificatu & latro: non enim ut par fuerat, per oſtium intrauit. Moritur autem, atque cū ignominia quidem, decimo uſurpati pontificatus menſe. Vacat tum ſedes dies uiginti.

SYLVESTER II.

cxlvij pō

SYlueſter ſecūdus, Gilbertus antea uocatus, natione Gallicus, malis artibus (ut aiunt) pontificatum adeptus eſt. Adoleſcens eñ & Floriacenſi cœnobio in Aureliana diœceſi poſito dedicatus monachus & addictus, relicto monaſterio, diabolum ſecutus, cui ſe totum tradiderat, Hiſpalim ciuitatem Hiſpaniæ bonarum artium cauſa peruenit. Erat enim admodū doctrinæ & literaturæ cupidus. qua in re tm̄ profecit, ut breui ex diſcipulo optimus præceptor ſit habitus. Diſcipulos aūt eius hos fuiſſe Martinus reſtatur, Othonem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium uirum nobilitate & doctrina inſignem, qui poſtea Senonenſis archiepiſcopus creatus fuit. Gilbertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulſus, largitione primo quidem archiepiſcopatum Remenſem, inde Rauennatem adeptus, pōtificatum poſtremo, maiore conatu adiuuante diabolo, conſecutus eſt, hac tamen lege, ut poſt mortem totus illius eſſet, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cum Gilbertus regnādi cupidus, diabolū ſciſcitaretur, quamdiu in pontificatu uicturus eſſet, reſpondit humani generis hoſtis ambigue, ut ſolet: ſi non attigeris Hieruſalem, diu uiues. Dum itaque pontificatus ſui anno quarto, menſe uno, die decimo in baſilica ſanctæ crucis in Hieruſalem Romæ ſacrificaret, fato moriturum ſe ſtatim cognouit. unde pœnitētia motus, & errorem ſuum coram populo faſſus, omnes primo poſthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad bene & ſancte uiuēdū adhortatus eſt: deinde neronunquenque rogauit, ut poſt mortem truncum corporis ſui laceri & diſiecti, quemadmodum merebatur, bigæ ſuperimponerēt, eoque loci ſepelirent, quo ſpōte ab equis uectum foret. Ferunt itaque dei nutu & prouidentia, ut ſcelerati ſciant apud deū locum ueniæ ſibi relictum eſſe, ſi in uita aliquando pœnituerint, equos ipſos ſponte ad lateranenſem baſilicam perueniſſe, eoque loci ſepultum eius corpus fuiſſe.

Sylueſter diabolo adiuuāte pōtificatum adeptus.

Scribit idem Martinus tam ex colliſione oſſium, quàm ex ſudore ipſius ſepulchri, uel humectatione potius, deinceps morituri pontificis ſigna, & quidem manifeſtiſſima colligi, idque ipſius ſepulchri epitaphium indicare. Verum ne ſit an ſecus, ipſi pontifices uiderint ad quos pertinet.

IOHANNES XIX.

cxlviij. pont.

IOhannes decimuſnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatem ignoratur, quarto menſe, die xx. poſt initum pontificatum moritur. Vnde ob breuitatem pontificatus nil ab eo, uel a quopiam alio geſtum memoria dignum ſcribitur, niſi quod illi quinque meſtri pōtificio multa prodigia apparuere, futura mala indicantia: uiſus & cometes, & terræmotu multæ urbes cōcuſſæ. In his autem malis unicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Hetruriæ gubernator eſt habitus. adeo eñ iuſte & integre prouinciam ſibi creditam rexit, ut optimi principis deſideriū nemini prouincialiū reliquerit. Quē poſtea Piſtorij mortuū Hetruſci oēs nō ſecus ac publicū parentē luxere, nullo non gñe honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes cōmemorare, ut gubernatores prouinciarum intelligant, ſatius eſſe bene & integre uiuendo laudē & gloriam, quam male agen

Satius eſt bene uiuēdo laudē & gloriā quam male agendo diuitias cū ignominia reportare.

do diuitias male partas cum ignominia & nota ſempiterna reportare.

IOHANNES XX.

cxlix. pō. IOhannes xx. patria Romanus, e regione portæ metropolitanæ, põtificatum in iens, ad ocium cõuerſus, nil dignum memoria geſſit. Laudari uel maxime Ro/ Robertus rex Franciæ. bertus rex Franciæ poteſt, qui ea tempeſtate non minus piam quàm regalem ui/ tam ducebat. Nam & doctrina & ſanctitate omnes reges Chriſtianos ita anteibat, ut diſputationibus nulli ſecundus haberetur longe aliter ſentiens, quàm quod no ſtrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignũ eſſe dictitan/ tes, ſcire literas, cum eos maxime deceat, qui populos regunt, bene gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri ſine doctrina & lectione non Princeps illiteratus poteſt. Quid enim aliud eſt princeps illiteratus, quàm imago leonis cæteris feris imperantis? Sedent affectus tum ſuos, tum populorum neceſſe eſt, qui digni habe ri uolunt ut alijs imperent. Merito igitur Robertũ laudamus, cuius præterea tan ta fuit religio, ut quoties ſibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas una cum ſacerdotibus caneret. Hac autem pietate hoc meritum ferunt, ut cũ op pidũ quoddam ex hoſtibus obſideret, neq; horas ſuas intermitteret, mœnia hoſti/ um diuinitus corruerent, ſtatimq; irruentibus ſuis oppidũ caperet. Iohannes uero (ut quidam autores ferunt) pontificatus ſui anno quarto, menſe item quarto mo/ ritur, ſepeliturq; in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus undeuiginti.

SERGIUS IIII.

cl. pont. SErgius quartus, patria Romanus, patre Martino, uir ſanctiſſimæ uitæ gratæq; cõſuetudinis, & ante pontificatum & in ipſo magiſtratu fuit. In pauperes libe ralis, in amicos & familiares iucundus, in delinquentes clemens, in cõtumaces mo deſtus. Tantæ præterea prudentiæ fuit, ut toto ſuo pontificatu nil commiſſum ſit, quo merito reprehendi gubernantis negligentia poſſet. In deum enim omnem mentem conuertens (quod facere pontifices omnes deberent) iuſte atq; integre oia ex animi ſui ſententia bene natura & moribus inſtituti, gubernabat. Interea uero huius conſilio & monitionibus principes Italiæ compoſito fœdere cõſilia in/ eunt pellendi Saracenos e Sicilia. Idq; moliri paribus animis & copijs inſtituunt. Erant tum in Italia Tancredi magni Normandiæ ducis filij plerique, quorum de nu/ mero Guilielmus cognomẽto Ferrebach, tanti animi fuit, ut aſſumpto in ſocieta/ tem expeditionis Molacho Michaelis Catalaici Conſtantinopolitani imperatoris copiarum duce, Saracenos e Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campa/ no & Salernitano principibus. Verum cũ poſtea Malochus prædam maligne di uideret, Guilielmus diſſimulandum eſſe ad tempus ratus, in Italiam rediens cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hieroſo lymitana redierant, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiã Ma lochũ cũ exercitu occurrẽtem fundit fugatq;. Atq; ita uirtute Guilielmi a Græcis ad Normannos regnum Apuliæ tranſit. Verũ poſtea mortuo ſine hæredibus Gui lielmo Drogus frater, Drogo autem Hunfredus iunior ſucceſſit, unde poſtea Ro/ bertus Guiſcardi & Rogerius frater originem habuere. Dum hæc autem in Apu lia agerentur, laborante Italia ac fere toto orbe terrarum fame ac peſte, Sergius uir ſanctiſſimus ſecundo pontificatus ſui anno, die quintodecimo moritur, ſepeliturq; in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus octo.

BENEDICTUS VIII.

cli. pont. BEnedictus octauus, patria Tuſculanus, patre Gregorio, inito põtificatu in de mortui Othonis tertij locum Henricum primũ e gẽte Bauara imperatorem, ſecundum inſtitutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sũt qui ſcribant Othonem ipſum Romæ mortuũ, eiuſq; corpus in Germaniam delatum fuiſſe: alij aũt in baſilica Petri ſepultum affirmant. Vtcunq; eſt, conſtat Henricũ

Bauatorum ducem uirum optimum ac ſanctiſſimum imperatorem creatum, habuiſſetq; uxorem quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet. Verũ dum is res Germaniæ componit, Saraceni Italiã ingreſſis, Capuam occupant, Barum obſident. Barenſibus autem fame laborantibus, Veneti annonam claſſe important. At uero dum nihilominus ciuitas ipſa obſideretur, iidẽ Veneti adiuuantibus Græcis Saracenos aggreſſi, multis interfectis, Barũ obſidione liberant, anno ſalutis octauo & milleſimo: quo quidem tempore Turci Hieroſolymis captis, non tamen ſepulchrum domini eccleſiasq; montis Sion aut Bethleem uiolauere. Laborãtibus Hieroſolymis ſuccurrere Venetis erat in animo, niſi Hiadrenſes hoſtes eos diſtinuiſſent. Quos qdem Veneti apud Lauretum tanta clade perdomuere, ut nunquam poſtea inferre bellum finitimis ſint auſi. Henricus aũt compoſitis Germaniæ rebus Romã ueniens, accepta imperij corona Capuam mouens, Saracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorum ducem, q Mauris fauerat, acerrimo bello adeo perſecutus eſt, ut eũ quoq; e Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ a ſe eo loci cõdita fuerat, ubi olim Hannibalis caſtra ſunt habita. Sũt aũt qui ſcribant Henricũ cum uxore Cunegunda ita caſte ac ſancte uixiſſe, ut uterq; in morte miraculis claruerit. In uita enim nil prætermiſere quod ad honorem dei pertineret. Nam & Bambergenſem fundauit epiſcopatum, & ſororem ſuam regi Vngarorum in uxorem collocauit, cuius opera rex ipſe & populi omnes imperio eius ſubiecti, integram Chriſti fidem accepere. Moritur autẽ Henricus octauo imperij ſui anno, magno de ſe relicto apud ſuos deſiderio. Benedictus uero mortuo Henrico, quo defenſore rebus in omnibus utebatur, per ſeditionem alio in locum eius ſuffecto pellitur. Verum poſtea inita cum inimicis ſuis concordia, pulſo adulterino pontifice, in urbem cum dignitate rediens, undecimo pontificatus ſui anno, menſe uno, die xiij. moritur, ſepeliturq; in baſilica Petri. Sunt etiam qui referant epiſcopum quendam die in ſolitudine uidiſſe Benedictum equo nigro inſidentem, eumq; interrogaſſe, quid cauſæ eſſet, cur mortuus equo nigro ueheretur. Tum Benedictum hominem rogaſſe, ut pecunias quas occultauerat (locum indicat) pauperibus ſuo nomine erogaret: quæ antea datæ fuerant eleemoſynatum nomine, nil ei profuiſſe, quia ex rapinis partes cõſtabat. Facit mandata epiſcopus, ac ſtatim epiſcopatu ſe abdicat, & uitam monaſticam amplectitur. Scribit Vincẽtius Gerardum canodienſem epiſcopum, doctrina & moribus eiſdem temporibus magno in precio fuiſſe: huic addit Cuthet epiſcopum Pragenſem, doctrina & ſanctitate uitæ tum præcellentem, & ob eam rem ab hoſtibus orthodoxæ fidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peſte laboratũ eſt, ut plures mortui quàm ſuperſtites ſint habiti. Quam quidem calamitatem in Lothatingia fons ſaluberrimæ indicauit, in ſanguinem tum uerſus.

Bamberg ẽſis epiſcopatus

Adulterinus põtifex.

IOHANNES .XXI.

Alij pon

IOhãnes uigeſimus primus, patria Romanus, patre Gregorio, epiſcopus Portuenſis, ut quidam uolunt: ut alijs placet, nullis ſacris ante initiatus, pontificiũ munus ſuſcepit, eo tempore quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locum trienmo poſt legitimis ſuffragijs imperator creatur. Hoc autem interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates ſpe libertatis erectas, ab imperio defeciſſe. Hãc ob rem Conradus uir in re militari præſtans, quippe qui apud Henricum diu ordinũ dux fuerat, coactis propere copijs in Italiam deſcendẽs, primo in Mediolanenſes ducit tãtæ defectionis autores, eos obſidet, ſuburbia incẽdit, excidiumq; & interitũ urbi minaẽ. Mutata deinde ſentẽtia obſidionẽ ſoluit, Colonienſi antiſtite id ei ſuadẽte, q diceret beatũ Ambroſiũ ei inter miſſaꝝ ſolẽnia apparuiſſe, exitiũq; oĩbus minitãtẽ niſi ab urbe diſcederẽt, cuius patrociniũ ipſe ſumpſerat. Romã itaq; Cõradus proficiſcẽs, accepta a Iohãne põtifice impij corona, in Sclauos & Vngaros ducit,

qui rebellantibus Italicis auxilia præſtiterant, eoſq; breui perdomuit. At uero Rodolphus Burgundionum dux, ſuorum ſeditionibus uexatus, Conradi fidei & patrocinio ſe commiſit. Quamobrem Burgundia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita eſt. Ferunt Conradum ipſum leges multas ac perutiles quidem tuliſſe, hãc præcipue, ut cuiuis principi capitale eſſet pacem & quietem prouinciarum turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuidum comitem Germaniæ acerrime perſecutus eſt, quod ab eo turbandi ocij & quietis initium ortum fuerat. Nuncios præterea miſit, qui Græcis & Normannis inter ſe de regno Apuliæ concertantibus imperarẽt, ut ab armis diſcederẽt. Romanis quoque excitium interminatus eſt, ſi diutius quemadmodum cœperant, pontificem ſeditionibus uexaſſent, cuius tempore quorundam abbatum ſanctitate & uita monaſtica religio in Gallia præcipue floruit, & Himericns beati Stephani Vngarorum regis filius, ſanctiſſimus ob miracula eſt habitus. Iohannes autem, cuius uita mirifice landat, undecimo pontificatus ſui anno, die nono moritur. Vacat tum ſedes diebus octo.

Burgundia imperialis prouincia.

BENEDICTVS .IX.

elig. pon.

BEnedictus nonns, ut quidam uolunt, Iohannis nepos, patria Tuſculanns, patre Alberico, eo tempore pontificatum inijt, quo Cumitus Anglorum rex, uoti & religionis graria Romam uenit, qui uoti compos factus, in patriam rediens, filiam ſuam Henrico Conradi filio in matrimonium locat. Verum non ita multo poſt Conrado uita functo, Henricus filius eiuſdem nominis ſecundus, patri ſuccedens, comparato ſtatim exercitu, cum Olderico Boemorum rege dubio marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum ſuperat & capit, uectigalemq; factum incolumem dimittit. Mouens deinde in Vngaros de regno inter ſe diſſidentes. Petrum ab Alboino pulſum, in regnum reſtituit. Interim uero Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius precij peroſi, e ſede deijciunt, in eiuſq; locum ſufficiunt Iohannem Sabinum epiſcopum, Syluestrum tertium appellantes, quo poſt nouem & quadraginta dies pulſo, denuo Benedictus reſtitnitur. Is autem cum cerneret ſe iterum ſubiturum eadem diſcrimina, Iohanni archidiacono ſancti Iohannis ad portam latinam, qui poſtea Gregorius ſextus appellatus eſt, pontificium munus libere ceſſit: uel (ut quidam affirmant) uendidit. Hanc ob rem merito ab omnibus Benedictus ipſe accuſatus eſt, & iudicio diuino damnatus. Conſtat enim ſimulacrum eius admodum monſtruoſum poſt mortem cuidam apparuiſſe interrogatumq; quid ille horrida imago præ ſe ferret, cum antea pontifex fuiſſet. Quia (inquit) in uita ſine lege & ratione uixi, ideo nolente deo & Petro, cuius ſedem omnibus probris fœdaui, ſimulacrum meum plus feritatis quàm humanitatis in ſe habet. Nam cum annis decem, mẽſibus quatuor, diebus nouem per interualla ſedem Petri occupaſſet, tandem moritur. Nec uacaſſe tum ſedes dici poteſt, cum pontificatum uendiderit. Sunt qui ſcribant hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum epiſcopum, uirum optimum & doctiſſimum, ab hoſtibus chriſtianæ fidei martyrum æquiſſimo animo paſſum. Ad currum enim ligatus, ex altiſſimo monte in præceps demittitur ac laceratur.

SYLVESTER .III.

eliꝗ. põt.

SYlueſter tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulſi Benedicti ſubrogatus, nond in in pontificatn manſit. Nono enim & quadrageſimo die factione ſuorum Benedictus reſtituitur. Eo enim tum põtificatus deuenerat, ut qui plus largitione & ambitione, non dico ſanctitate uitæ & doctrina ualeret, is tantummodo dignitatis gradum bonis oppreſſis & reiectis obtineret, quem morem utinam aliquando non retinuiſſent noſtra tempora. Sed hoc parum eſt, peiora (ni deus caueat) uiſuri aliquando ſumus. Ad Syluestrum redeo cardinalem Sabinum pontificem creatum, non dico a collegio patrum, quod tolerabilius fuiſſet,

Quo deuenerit pontificatus.

ſed largitione, ut quidam tradunt: quo quidem pulſo ac merito, cũ nõ per oſtium,
ſed per poſticum intraſſet ut fur & latro, Benedictus denuo reſtituit tumultuan
te urbe, & nunc unum nunc alium appetente, q̃d fieri ab his populis conſueuit,
qui duce & rectore carent, quiq; malos pluris quàm bonos faciunt.

GRFGORIVS .VI.

clv. pont.

GRegotius ſextns, ſancti Iohannes ad portam latinam archidiaconus, põtifi
catũ (nt diximus) à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus ſecundus
in Italiã cum magno exercitu ueniens, habita ſynodo, cum Benedictũ nonum,
Syluestrnm tertium, Gregorium ſextũ tanquã tria teterrima monſtra abdicare
ſe magiſtratu coegiſſet, Syndegetũ bambergenſem epiſcopum, cui Clementi ſe
cũdo appellatio fuit, põtificem creat. Gilbertus tamen hiſtoriarum ſcriptor, af
firmat Gregotium bene de eccleſia dei meritũ eſſe, cum ſedis apoſtolicæ dignita/
tem negligentia priorum pontificum labefactatã, ſua autoritate & animi magni
tudine breui reſtituerit. Nam & ditionẽ eccleſiæ recuperauit, & latrones circa ur
bem poſitos, quorum ſæuitia peregrini ad urbem religionis cauſa accedenres ne/
cabantur, e medio ſuſtulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde
ui & armis domitos. Hanc ob rem ferunt à pernicioſis hominibus uulgo homici
dam, ſimoniacũ & ſanguinis humani appetentiſſimũ habitum, idq; à cardinali
bus etiam q̃buſdam prædicari ſolitum. Motum itaque Gregorium ipſum in ea
ægritudine, q̃ poſtea morit, cardinales ad ſe uocatos uerbis caſtigaſſe, quodq; iu
ſte & ſancte feciſſet, ipſi liuore moti reprehẽderent. & ut, inquit, ſcite poſſitis, ubi
mortuus fuero, recte an perperam fecero, corpus meũ ante fores eccleſiæ ſiſtite ue
ctibus obſeratas: ſi diuino nutu aperient, cenſetote me dignum Chriſtianum ſe
pulture: ſin ſecus, corpns meũ una cum anima damnatum, quo uolueritis eijci
tote. Fecere mãdata Cardinales, itaq; ita portæ coorto graui uento apertæ ſunt, &
corpus cum admiratione omnium & opinione magnæ ſanctitatis introlatũ eſt.
Hæc fere ſunt quæ à uarijs autoribus de Gregorio ſcribuntur: quem quidem con
ſtat in pontificatu ſediſſe annis duobus, menſibus ſeptem, durante ſchiſmate.

CLEMENS .II.

clvi. pon.

CLemens ſecundus, Syndegerus antea uocatus, Bãbergenſis epiſcopus in ſy
nodo pontifex creatur, annuente Henrico ſecundo, uel imperãte & cogente
potius. Verũ Henricus accepta à Clemẽte imperij corona, Romanos in uerba ſua
iurate coegit, pontificum electioni ſe nequaquam interfuturos, niſi iuſſu impera/
toris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eo licentiæ factioſum quenq;
& potentem, quanuis ignobilem deueniſſe, ut corruptis ſuffragijs tantam digni
tatem conſequeretur: quæ certe niſi ſanctitate & doctrina bene meritis uolẽte deo
demandari cuipiam non deberet. Inde uero Capuam profectus, rebus in prouin
cia bene diſpoſitis, conductisq; eo loci militibus, qui Saracenis hoſtibus reſiſterẽt,
Roma deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaque imperatore, ut q̃dam
ſcribunt, Romani pontificem iniuſſu ſuo creatum, ueneno e medio ſuſtulere, põ
tificatus ſui menſe nono. Scribnnt autores uenenum ipſum in hos uſus à Stepha
no paratũ, qui ei pontificatu ſucceſſit, Damaſusq; ſecundus appellatus eſt, eo ma
xime tempore, q̃ Odiloni abbati cluniacẽſi in magna ſanctitate mortuo Hugo
abbas ſubſtituitur, uir genere, pietate, religione, clementia, doctrina inſignis, re
gnante altero Henrico in Francia, Alphonſo in Hiſpania, Michaele cũ filio Cõ
ſtantino Byzantij: quod quidem imperium iam tum maxime labefactatũ erat.

DAMASVS .II.

clvii. poni.

DAmaſus ſecundus, natione Bauarus, cognomento Bagniartus, uel Pepon
ut quidam uolunt, pontificatum per uim occupat, nullo cleti populiq; con
ſenſu. Adeo enĩ inoleuerat hic mos, ut iam cuique ambitioſo liceret Petri ſedem

eo loci recubuiſſe creditum. In rebus præterea ad religionem pertinentibus tanta diligentia & ſolertia uſus eſt, ut & in concilio Vercellenſi Berengarium hæreſeos autorem damnauerit & Conſtantinopolitanum imperatorem ſuis monitionibus impulerit ſepulchrum domini Hieroſolymis a barbaris diruptum reſtituere, eo maxime tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus ſanctitate uitæ apud Vicẽtinos in precio fuit, & Vincentius Franco Leodienſis epiſcopus doctrina & moribus inſignis, ad Hermannum præſtantis ingenij uirum de quadratura circuli docte multa & acute ſcripſit. Moritur autem Leo pontificatus ſui anno quinto, menſe ſecundo, die ſexto.

VICTOR .II. — elix. Pon.

VIctor ſecundus, Glebardus antea uocatus, natione Alemannus ex Bauaria, pontificalem dignitatem poſt Leonẽ adeptus eſt, magis Henrici gratia quã liberis ſuffragijs. Verebatur enim clerus populusq; Romanus Henrici potẽtiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læſerant. Ne itaq; contra iuſiurandum moliri aliquid uiderentur, Victorem proponunt, legato Ildebrando ad Henricum ob eam rem miſſo, qui omnia ex ſententia Romani cleri imperatorisq; perfecit. At Victor in ſede omnium conſenſu confirmatus, magnum ſynodum ab/nuente imperatore Florentiæ habuit. in qua quidem multos epiſcopos, tum ſimoniæ, tum fornicationis cauſa epiſcopatu priuauit, clerũq; admonuit quid maxime ad ſe pertineret, propoſita pœna his qui leges canonicas tranſgrederentur. Sunt qui ſcribant Victorem ad Henricum profectum, magnificentiſſimeq; ab eo habitum. Sed ego ſolum Ildebrandum eo profectum puto, qui autoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæſarem creat. Interim uero dum Capua a Saracenis obſideretur, trepidarẽtq; omnes finitimæ ciuitates, Robertus Cuiſcardi ſumptis armis, fugatis Saracenis, & Campanos obſidione, & finitimos omni formidine uno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipſe, haud ſatis conſtat, cũ alij Normannũ, alij Francũ fuiſſe exiſtiment. Vtcunq; ſit, conſtat eũ magni animi excellentis & ingenij fuiſſe, & ob eam rem merito Apuliæ regnum adeptum. Victor aũt pontifex, de quo nunc ſermo fit, ſecundo pontificatus ſui anno, mẽſe tertio, die quartodecimo morit. Vacat tum ſedes diebus xi.

STEPHANVS .IX. — clx põt.

STephanus nonus, Fredericus antea uocatus, natione Lotharingus, Caſſinẽſis abbas, pontificatũ adeptus, ſtatim curauit ut Mediolanẽſis eccleſia quæ a Romana ducentis fere annis ſe ſubtraxerat, nunc demum eidẽ obtemperaret, ut ueræ omnium eccleſiarum parenti & altrici, quam poſtea non ſecus obſeruauit, ac ueræ filiæ pientiſſimam matrem facere conſueuerunt. Hoc fere tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui ſufficitur: & Alexius Nicephoro imperatori Conſtantinopolitano ſuccedit. Et Robertus Guiſcardi Græcos magno prælio ſuperatos, e Calabria omnino expulit, relictis tantummodo Græcis ſacerdotibus, qui uſque ad noſtram ætatem linguam ſeruant cum moribus. Adeo enim Conſtantinopolitanum imperium iam erat imminutũ a Saracenis, ut ægre Thraciam, Galatiam, Pontum, Theſſaliam, Macedoniam, Achaiã obtineret, e quibus prouincijs nunc Turci, nunc Saraceni quotidie aliquid ſubtrahebant. Stephanus autem ſeptimo pontificatus ſui menſe, die octauo Florentiæ moritur, eo quoque in loco honorifice ſepelitur, ut Martinus ſcribit. Sunt qui dicant Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreſeos nomine inuectum eſſe, quod ſummorum pontificum autoritatem diminueret, contempta religione, ſpretoq; immortali deo.

Eccleſia Mediolanenſis Romanæ reſtituta.

BENEDICTVS .X. — clxi. pon.

BEnedictus decimus, natione Campanus, qui prius Nuncius dicebatur, Veliter

nus epiſcopus,factione quoruudam nobilium eo maxime tempore pontifex crea/
tur,quo Hagnes Henrici tertij mater,Gibertum Parmenſem uirum inſignem,re
gni Italici gubetnatorem inſtituit. Erat & tū in Italia Gothifredus Mathildis co
mitiſſæ fœmiuæ nobiliſſimæ maritus,uir ſane potens.Nam Mathildis maier Bea
trix, Henrici ſecundi imperatoris ſoror fuerat, nupſeratq; Bonifacio cuidam ui/
ro potentiſſimo ac nobili Luca urbe Hetruriæ oriundo:quo mortuo,omnis poten
tia primo ad Beatricem, poſtea ad Mathildim & maritum Gothifredum perue/
nit.Nam & Lucam & Parmam & Rhegium Lepidi & Mantuam & eam partē
Hetruriæ poſſidebant,quam nunc patrimonium ſaucti Petri uocamus. Ad Bene
dictum redeo, ab Ildebrando pontificatu pulſum, quod non per oſtium quemad/
modum decebat, ſed per uim & largitionem intraſſet. Fidem enim dederaut cle/
rici omnes Ildebrando archidiacono, nou prius ſe habituros ſuffragia noui ponti/
ficis creandi, quam ipſe Floreutia, quorum proficiſcebatur, ad urbem reuerteret.
Rediens itaq; cum Getardo epiſcopo Florentino, in omnes acetbiſſime inuectus
eſt,tum uel maxime in eos,qui fidem dederant ſe eius aduentum expectaturos. At
uero cum hac de re magna cōteutio eſſet, ptobarentq; nonnulli Benedictū ipſum
ut uirum optimum & ſapientiſſimum, contra autem eam electionem plerique
magnis clamoribus improbarent, utpote minus cauonice & legitime factam, tan
dem plurimorum conſenſu Ildebraudo inſtāte,Gerardus uir tanto magiſtratu di/
gnus, electo Benedicto, pontifex creatur.Sunt tñ qui ſcribant hanc electionē Se
nis factam,cū libera ſuffragia Romæ ob factionem quorundā poteuiſſ haberi non
poſſeut. Badictus itaq; mēſe ix. die xx. pōtificatu deiectus, Velittas exulatū abijt.

clxij pōt. NICOLAVS .II.

NIcolaus ſecuudus,natione Allobrogus,Gerardus antea uocatus, epiſcopus
Florentinus,ob uirtutem & animi præſtantiam abrogato Benedicto,haud le
gitime creato,pontifex maximus Senis decernitur,qui ſtatim iuito pontificatu Su
trium conceſſit:ibiq; anno domini milleſimo quinquageſimonono concilio habi/
to,cui non ſolum epiſcopi, uerum multi Italiæ proceres interfuere, Benedictum
abdicare ſe pontificio munere & habitu coegit, & Velitras exulatum abire. Inde
uero Romam proficiſcens,ſecundo apud Lateranum concilio habito legem tulit,
ut in decretis legitur, Romanæ eccleſiæ admodum ſalubtem, quæ talis eſt:Si quit
pecunia uel gratia humana aut populari militari ve tumultu ſine concordi & ca/
nonica electione cardiualium fuerit in throno Petri collocatus,is non apoſtolicus,
ſed apoſtaticus, id eſt,a ratione deficiens merito uocetur:liceatq; cardinalibus,cle/
ricis & laicis deum colentibus,illum ut prædonem anathematizate,& quouis hu
mano auxilio a ſede apoſtolica propellere:atque quouis iu loco, ſi in urbe nou lice/
at,catholicos huiuſce rei cauſa congregare.In eodem quoque concilio reuocatum
ab errore ſuo Berengarium diaconum Andegauenſis eccleſiæ ferunt, qui arbitra/
batur in ſacrameuto eucharistiæ & calicis nō eſſe uerū Chriſti corpus,integrumq;
ſanguinem, niſi ut in ſigno & figura myſterio ve: quem quidem errorem inſtan/
te & urgente Nicolao & Alberico diacono uiro doctiſſimo, publice confeſſus eſt,
affirmans illud eſſe uerum Chriſti corpus,integrumque ſanguinem. Scripſimus
hunc errorem a Leone nono damnatum ,non tamē emendatum fuiſſe. Quæ certe
laus tota Nicolai eſt,ut Lafrancus ſcribit,uir ea tēpeſtate doctiſſimus, qui errores
eiuſdem Berengarij præclaro opuſculo notauit. Dum hæc a pontifice Nicolao Ro
mæ agereut, Gothifredus Normannus qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæq;
comitatum ſucceſſerat, moriēs Bagelardum filium comitatus hæredem inſtituit,
uerum Robertus Guiſcardi fruter (ut quidam uoluut) hoc ægreferens, pulſo n:/
uerum Robertus Guiſcardi frater (ut quidam uolunt) hoc ægreferens, pulſo ne/
pote, Apuliam & Calabriam occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis
patere conſueuerat. Hanc autem ob rem indignatus pontifex, nounihil Roberto

ſuccenſuit. Is uero cum poſtea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuiſſet, receptis quæ de eccleſia amiſerat, non ſolum hominem in gratiam accepit, uerũetiam eundem uectigalem eccleſiæ factum, Calabriæ & Apuliæ prouincias Romanæ eccleſiæ cenſuarias ducẽ erat. Accepto deinde magno a Roberto exercitu, ad urbem tedians, Præneſtinos, Tuſculanos, Nomentanos Romanæ eccleſiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque traijciẽs direpta Galleta, alijsq; Gerardi comitis Sutrium uſque caſtellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sũt qui ſcribant Henricum tertium a Nicolao ſecundo coranam imperij accepiſſe, totoq; tẽpore pontificatus ſui ob beneficium acceptum, nil cõtra eccleſiaſticos molitum eſſe. Nicolaus autem uir omni uita probatus, tertio pontificatus ſui anno, menſe ſexto, die vi. & xx. moritur. Vacat tum ſedes diebus xij.

ALEXANDER II. clxiij. pō.

ALexander ſecundus, Anſelmus antea uocatus, patria Mediolanenſis, epiſcopus Lucenſis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatẽ & doctrinã abſens etiam pontifex creatur. At uero Ciſalpini epiſcopi arbitrati ob dignitatem prouinciæ ſuæ, par eſſe ut e ſuo numero aliquis eligeretur, Giberto Parmenſi uiro potentiſſimo admodum anniiente, ab Henrico imperatore obtinuere, reclamãte eius uxore Hagnetæ, ut alter quoque pontifex eligeretur. Quare epiſcopi ipſi habito concilio, Cadolum Parmenſem epiſcopum pontificem creant. Cui ſtatim ciſalpini omnes obtemperanere, præter Mathildim optimam fœminam, & cum eccleſia Romana beneſentientem. Superueniente deinde Cadolo ab his qui Alexandro aduerſabantur accito, in pratis neronianis ſub radicibus aurei montis graue prælium committitur: in quo multi utrinq; cecidere, Alexandro & Gothifredo Mathildis uiro ſeſe ad ædes lateranenſium continentibus. Incerti enim erant quibus potiſſimum ſe tuto committerent, adeo omnia infida & fluxa uidebantur. Sunt qui ſcribant Alexandrum ante prælium commiſſum, Lucam profectum uitandæ cædis cauſa, eoq; loci quiete aliquandiu uixiſſe. Neq; ingratum tantæ erga ſe Lucenſium beneuolentiæ, eccleſiam & ciuitatem multis priuilegijs, ut in eorum annalibus apparet, inſigniorem reddidiſſe. Repulſus tandem ab urbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim a Romanis quibuſdam, quorum maxime intereat omnia Romæ perturbari explendarum uoluptatum cauſa, comparato maiore exercitu quam antea Romam uenit, ac urbem Leoninam eccleſiamq; beati Petri ui occupat. At uero erumpẽtibus Romanis cum Gothifredi copijs, tãtus terror repente hoſtes inuaſit, ut & effuſa fuga omnes abierint & paulum abfuerint, quin Cadolus caperetur a ſuis derelictus, quem Cincius Romani præfecti filius, facto cum ſuis cuneo, per media ciuiũ agmina ægre in arcem Hadriani perduxit, ubi aliquandiu obſeſſus, cum nullum libere abeundi ſubeſſe ſpem uideret, trecentis argenti libris ab his ſe redimens, qui arcem obſidebant, conſcenſo ſtrigoſiſſimo equo inde ſolus aufugit. At uero Otho Colonienſis archiepiſcopus, apud Henricum adoleſcentem Hagnetem criminatus, quod contra maieſtatẽ imperij Chriſtiana reſp. mulieris nutu gubernaretur, accepta poteſtate componendæ ex arbitrio eccleſiæ dei Romam ueniens, Alexandrum primo quidem grauiſſimis uerbis increpat, quod ſedem Romanam iniuſſu Cæſaris, & contra atq; cõſuetudo & lex ipſa iubebat occupaſſet. Tum Ildebrandus archidiaconus, qui forte tũ aderat, partes põtificis acerrime tutatus, quod diceret electionem ad clerum pertinere, ſi ius, ſi antiquam conſuetudinem uellet inſpicere, facile Othonem in ſentẽtiam traxit. Quare Henricus cognito errore ad ſe poſtremo rediens, Alexandrum rogat, ut concilium quo ſe peruenturum pollicetur, indicat. Vrbs Mantua ad eam rem potiſſimum idonea uiſa eſt, eo proficiſcuntur omnes, ad quos pertinere uidebatur eccleſiæ ſalus & tutela. Vbi compoſitis rebus omnibus, imperator ipſe non ſolum

in gratiam pontificis rediјt, uerumetiam precibus ab eo impetrauit, ut & Cadolo
ueniam petenti ignoſceret, & Gibertum tanti mali (ut diximus) autorem, Rauen
natis eccleſiæ atchiepiſcopum crearet. primum haud grauate fecit, ſaluatoris no/
ſtri exemplum imitatus, qui nouit etiã pro perſecutoribus exotare. ſecundum in/
uitus conceſſit, & nõ niſi precibus Henrici fatigatus: quod uerebatur, ſicuti poſt/
ea accidir, ne eates eccleſiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mãtua
pontifex, ac Luca iter faciens, eccleſiam maiorem, cuius epiſcopus antea fuerat, ſa/
cris ſolennibus adhibitis conſecrat, tamdiu ibi immoraturus, quoad ab Ildebtan/
do archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis a Mathil/
di comitiſſa auxiliaribus copijs, non ſolum Richardi & Guilielmi impetus re/
preſſit, uerum etiam eos coegit, quæ de eccleſia cepiſſent reſtituere. Veniens itaq;
ad urbem Alexander pontificatus ſui anno undecimo, menſe ſexto morirur, in ba
ſilicaq; Lateranenſi ſepelitur, nullo genere honoris, quod impendi ſummo pontifi
ci poteſt, non adhibito, & a clero & a populo. Ferunt tum magno in precio fuiſſe
Iohannem Gualbertum monachum uallis umbroſæ, & illius ordinis autotem ui/
rum ſanctiſſimum ac mitaculis inſignem.

GREGORIVS VII.

clxiiij pō. GRegorius ſeptimus, Ildebrãdus antea uocatus, natione Hetruſcus, patria So
anenſis, patre Bonicio, omnium bonorum conſenſu pontifex creatur, Ipſius
autem electionis uerba ita annotata ſunt, Nos ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardina/
Verba q̄ bus in pō tificib eli gēdis ute bantur. les, clerici, acolyti, ſubdiaconi, presbyteri, præſentibus epiſcopis, abbatibus, mul/
tiſq; tũ eccleſiaſtici tum laici ordinis. eligimus hodie decimo calendas Maij in ba
ſilica ſancti Petri ad uincula, anno ſalutis m. lxxij. in uerum Chriſti uicarium Ilde
brandum archidiaconum uirum multæ doctrinæ, magnæ pieratis, prudenriæ, iu
ſtitiæ, conſtantiæ, religionis, modeſtum, ſobrium, continentem, domum ſuam gu
bernantem, paupetibus hoſpitalem, in gremio ſanctæ matris eccleſiæ libere a tene
ris annis uſq; ad hanc ætatem educatum, doctum: quem quidem cum ea poteſtate
eccleſiæ dei præeſſe uolumus, qua Petrus dei mãdato quondam præfuit. Adeptus
pontificatum Gtegorius, ſtatim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps
largitione corruptus, epiſcopatus & beneficia alicui per ſimoniacam cupiditatem
committat, aliter ſe uſurum in ſe & delinquentes cenſuris eccleſiaſticis. His admo
nitionibus & quidem ſanis non modo non obtemperauit Henricus, uerumetiam
Hagnetem imperatricem bene admonentem, quid fieri cum religione oporteret,
omni adminiſtratione depulit. quæ Romam profecta, non diu ſuperuixit, dolore
animi uitam cum morte permutans. Tandem uero multis legarionibus ultro ci/
troq; miſſis, imperator in gratiam cum Gregorio rediјt, eundemq; in pontificatu
confitmauit, ut tum impetatorum mos erat. At uero cum Henricus in bono leuis,
in malo pertinax, ſimoniam nequaquam omitteret, ſæpius admonitus: omnes il/
los anathemaris cenſura pontifex notauir, qui epiſcopatus & beneficia largitione
adepti erant. Et ne id temere feciſſe uideretur, cõcilium apud Lateranum habito,
in quo multi epiſcopi interfuere, maxime uero Gibertus Parmenſis archiepiſco/
pus Rauennas, rationem reddidit, quamobrem cenſuris eccleſiaſticis ſimoniacos
notaſſet: facturum quoque id in imperatorem crebto dicebat, niſi ſententiam mu/
taret. Tum uero Gibertus ſoluto concilio, & criminandi Gregorij occaſionem na
ctus, ad pontificatum uiam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfe
cti urbis filium, hominem temerarium & ſeditioſum, in ponrificem animat, ma/
gna ei pollicitus imperatotis nomine, ſi tantum facinus ex ſententia confeciſſet.
Structis itaq; inſidijs Cincius, dum pontifex media nocte natalis domini noſtri ce
lebrat in templo beatæ Mariæ ad Præſepe, quæ maior nunc dicitur, irrumpẽs cum
ſatellitibus & coniuratis, dum hoſtiã ſacrificij cõminuit, hominẽ capit, & in regio

uem Parionis ſecum trahens, in turri quadam munitiſſima eum collocat. Sequēti uero die populus Romanus, cognito facinore, in Cinciũ arma ſuſcipit, pōtificem liberat, ædes ac turrim ſcelerati hoīs a fundamentis euertit, familiamq; eius nares mutilatā ab urbe pellit. Ipſe uero Cincius tanti mali autor, fuga ſalutē quærens, in Germaniā uarijs itineribus ad imperatorē tandē puenit. Gibertus aũt tanti doli machinator, cum inſidiæ ex uoto nō ſucceſſiſſent, ſimulata bñuolentia a pōtifice dimiſſus, Rauennā peiora moliturus ſe contulit. Nam & Theobaldũ Mediolanenſem archiepiſcopũ, & pleroſq; alios Ciſalpinæ antiſtites cōiurare in Gregorium pollicitationibus ppulerat. His addidit Hugonē Candidũ ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalem: qui & ſi ante idem fecerat, in gratiamq; ſimulato aīo redierat, nũc malum animum, malam mentem præ ſe tulit. Is enī uiribus oībus annixus eſt imperatorem & Normannos inter ſe de imperio diſſidentes, cōpoſita pace, initiſq; fœderibus, in pontificem cōcitare. Quod ubi Gregorius reſciuit, congregata ad Lateranũ ſynodo, propoſitis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonē dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romæ agerent, Hēricus cũ Saxonibus hoſtibus feliciter pugnans, adeo felicitate illa elatus eſt, ut habito conuentu apud Vuormatiā, Sigifredo archiepiſcopo Maguntino negocium procurante, interdicere oībus auſus ſit, ne ulla in re pōtifici Romano obtēperarent. ex illo autem conuentu mandato Henrici Romandus clericus Parmenſis Romā ueniēs, & Gregorio publice interdixit, ne qd ageret deinceps quod ad magiſtratũ pōtificis pertineret: & cardinalibus ipſis mandauit, ut relicto Gregorio, alium habituri pontificē, ad ſe proficiſcerent. Tum Gregorius tantam iniuriā diuinæ maieſtatis cauſa non diutius ferens, & Sigifredum alioſq; clericos cum Henrico ſentientes, dignitatibus ac beneficijs priuauit, & imperatorem ipſum anathemate notauit, priuatum prius omī regia adminiſtratione. Abrogationis aũt pontificiæ habita fere hæc formula eſt: Beate Petre apoſtolorũ princeps, inclina quæſo aures tuas, & me ſeruum tuum exaudi, quem & ab infantia educaſti, & uſq; ad hunc diem ab iniquorũ manibus uēdicaſti, q me pro mea in te fide oderunt & pſecuti ſunt. tu mihi teſtis es optimus, & pia Ieſu Chriſti mater, & frater tuus Paulus tecũ martyrij particeps, me non ſponte, ſed inuitum pontificatus gubernacula ſuſcepiſſe. Non quod rapinam arbitratus ſim ſedem tuā legitime conſcendere, ſed mallebam uitam meam in peregrinatione degere, quam locum tuũ pro fama & gloria rm̄ occupare. Fateor ego, ac merito quidem, mihi tua gratia, nō meritis meis, populi Chriſtiani curā demandatam eſſe, conceſſamq; ligandi & ſoluendi poteſtatē. Hac itaq; fiducia fretus, pro dignitate & tutela eccleſiæ ſuæ ſanctæ, oīpotētis dei nomīe patris, filij, & ſpiritus ſancti, & Henricum regem Henrici quondam imperatoris filium, qui audacter nimium & temerarie in eccleſiam tuam manus iniecit, imperatoria adminiſtratione regiaq; deiicio: & Chriſtianos oēs imperio ſubiectos, iuramēto illo abſoluo, quo fidem ueris regibus præſtare conſueuerunt. Dignum eſt enim, ut is dignitate careat, qui maieſtatem eccleſiæ imminuere cōatur. Præterea uero quia monita mea, imo tua ad ſuiipſius populorũq; ſalutē pertinentia contempſit, & ſe ab eccleſia dei, quam ſeditionibus peſſundare cupit, ſeparauit, eum anathematis uinculo colligo, certo ſciens te eſſe Petrum, in cuius petra, ut in uero fundamento rex noſter Chriſtus ædificauit eccleſiam ſuam. Fuere tum multi poſt execrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius reſpondit, ſe pacis conditiones non abnuere, modo Henricus ipſe primo cum deo pacem ineat. Non ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanam affecerit eccleſiam, quotieſq; a me ſit admonitus, ut meliorem uitam moreſq; probatiores indueret. Hoc tribuimus beneuolētiæ & charitati, qua Henrico patri coniuncti olim fuimus. Sed nil profecimus, adeo mores a patre auerſos imbibit. Inſtabant tamen ex his qui aderant nōnulli regem nō ita cito anathematizandum eſſe. Quibus ita pontifex reſpondit: Quando, inquit,

Abrogationis pōtificiæ formula.

Chriſtus eccleſiam ſuam Petro commiſit, & dixit, Paſce oues meas, excepit ne re/
ges? Nam cum eidem ligandi & ſoluendi poteſtatem daret, nullum excepit, uel
neminem eius potentiæ ſubtraxit. Hanc ob rem, qui dicit ſe uinculo eccleſiæ ligari
non poſſe, reſtat etiam ut fateatur ſe abſolui ab eius poteſtate nullo modo poſſe: &
qui hoc impudenter negat, a Chriſto & eccleſia eius ſe omnino ſeiungit. At Hen/
ricus cognita Gregorij cenſura, multas literas ad gentes & nationes conſcripſit,
quibus ſe contra ius faſq; damnatum a pontifice oſtendebat. Gregorius autem id
a ſe iure factum non uerbis tantum & literis, uerumetiam ratione & teſtibus com/
probabat, re ipſa ante oculos omnium propoſita. Interim uero cum pars regni
ab Henrico defeciſſet, & iam Saxones bellum contra Henricum quam diligentiſſi
me pararēt, Alemanni principes ueriti, ne quid mali in prouincia naſceretur, con
uentu habito decernunt, ut ſi Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus ſup/
plex ueniam errati petat. Quod ſe facturum rex ipſe interpoſito iuramento polli/
citus eſt. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & precibus Treuitenſis ar/
chiepiſcopi Henrici oratoris, Auguſtam prætoriam petiturus, Vercellas uſq; iam
peruenerat, ubi ab epiſcopo loci ipſius regni Italiæ cancellario, clam reſciuit Hen/
ricum hoſtili in ſe animo cum exercitu aduentare. Tum uero pontifex omiſſo inſti
tuto itinere, Canoſſum ſe recepit, oppidum agri rhegiēſis, ditioni Mathildis comi
tiſſæ ſubiectum. Venit & eo propere cum omnibus copijs Henricus, qui ſtatim de
poſito regali ornamento, nudis pedibus, ut oppidanos ad miſericordiam commo/
ueret, portæ oppidi appropinquans, ſuppliciter intromitti petebat. Denegatum
ingreſſum æquo animo tulit, aut tuliſſe diſſimulauit, quanuis aſpera eſſet hyems
& gelu cuncta rigeſcerent. In ſuburbio quidem oppidi triduo immoratus, conti/
nuo ueniam petens, tandem rogatu Mathildis, & Adelai Sabaudienſis comitis, &
Cluniacenſis abbatis introductus abſoluitur, & eccleſiæ reconciliatur, pace iure/
Regij iuriſiurādi formula. iurando confirmata, obedientia promiſſa. Regij autem iuriſiurandi hæc formula
eſt, Rex Henricus compoſita pace ex ſententia domini noſtri Gregorij ſeptimi,
affirmo me pacta & fœdera cōſeruaturum, curaturumq;, ut quoquo uoluerit idem
pōtifex ſine ullo diſcrimine ſuijpſius & comitatus proficiſci poſſit, maxime autem
per loca imperio noſtro ſubiecta, neque per me ſtaturum quo minus libere ponti/
ficio munere ubique locorum uti poſſit, & hæc obſeruaturum me iureiurando ad/
dico. Actum Canoſſi quinto calēdas februarij, indictione decimaquinta. Tum ue
ro rebus ita ex ſententia peractis, dilabētibus inde omnibus uarijs itineribus, dum
Henricus Papiam iter facit, Cinciū amittit ſubita febri correptum. non tamen mor
tuo tam pernicioſo homine, Henricus rebus nouis ſtudere deſtitit. Pacis enim fœ
dera abrumpens, eo Alemannos principes indignitate rei motos perpulit, ut Ro/
dolphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent poſthabito Henrico. Petijt
primo quidem Henricus a pontifice, ut Rodolphum execrationibus ab occupatio
ne regni depelleret. Id uero cum impetrare nequiſſet, ſumptis armis, magna cæ/
de & incerta uictoria utrinque dimicatum eſt. Miſſi tum quidem ab utroque le/
gati ad pontificem rogatum, ut in partes ſuorum declinaret: quibus nil aliud ipſe
reſpondit, quam ut ab armis diſcederent. Pugnarūt iterum ſimul æquo marte Hē
ricus & Rodolphus. Verum cum tertio prælium inijſſent, magna cæde utrinque
commiſſa, ac ſuperior aliquantulum Henricus uideretur, Rodolphi legatos pa/
cem petentes audire noluit, ad pontificemque denuo ſcripſit, ut Rodolphum re/
gnū occupare conātem, execratione anathematis notaret. Quod cum facere Gre
gorius recuſaret, tanta ira percitus Henricus eſt, ut die noctuq; nil aliud cogitaret,
quā quod ad pōtificis pniciē & exitiū uergeret. Interea uero ne qd in orbe Chriſtia
no deeſſet, quod ſeditiōibus nō agitaret, Michael cū Andronico filio a Nicephoro
cognomēto Bucamor, ui ab impio Conſtantinopolitano deiectus, ad Gregorium

confugit, qui & Nicephorum excommunicauit, & Rogerio Romanæ eccleſiæ feu
datario negocium dedit, ut Michaelem quocum Ceparani locutus eſt, in impe/
rium reſtitueret. Is itaque mandato pontificis comparata claſſe, Rogerio minore
natu in Italia dimiſſo, Boemundum alterum filium ſecum ducens, Auleon pri/
mo adnauigat, & ad Byrrachium caſtra facit, urbem tanto bello pernéceſſariam
primo occupaturus. Sed Dominicus Syluius dux Venetus cum Nicephoro ſen/
tiens, Rogerium ab obſidione repellit, magno illato acceptoq; incommodo. Ve/
rum non ita multo poſt Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copiarum ſu/
arum duce deceptus, libertate ſimul & ciuitate priuatur, quam triduo Alexius mi
litibus diripiendam ex pacto conceſſit. Captus ipſe Nicephorus in templo ſan/
ctæ Sophiæ, uita donatur, hac conditione tamen, ut monachi habitum cum uita
ſuſciperet. At uero Gregorius cum uideret Henricum contra eccleſiam dei a qui/
buſdam ſeditioſis epiſcopis concitari, habita ingenti ſynodo, Giberto Rauennati
archiepiſcopo ob ſuperbiam & malitiam interdicere ſub anathematis pœna, ne
epiſcopali & ſacerdotio munere fungarur. Vocatus præterea ad ſedem apoſtoli/
cam, ſcelerum ſuorum conſcius parere deſierat, qua ex re tantummodo pœnā ana
thematis merebatur. Rolandumq; Taruiſinum cenſura notauit, q legatus ad res
componendas inter Henricum & ſe factus, conſequendi epiſcopatus cauſa ſemi/
na diſcordiarum, non pacis ſeuerat. Nec Hugoni quidem tituli ſancti Clemen/
tis cardinali pepercit, qcum Cadolo Parmenſi epiſcopo in ſeditionibus & hæreſi
ſenſiſſet. In eodē poſtremo conuentu iiij. legatos delegit, Bernardū diaconū, alterū
Bernardū Maſſilienſem abbatē, Odonē Treuirēſem archiepiſcopū, qui de latere
ſedis apoſtolicæ ad cōponendas res inter Hēricum & Rodolphū proficiſcerētur.
Videbat enim ſapientiſſimus pontifex eam diſcordiam, niſi ſedata foret, magnas
aliquando calamitates populo Chriſtiano parituram. Verum quia certo ſciebat
non defuturos pernicioſos quoſdam, qui id quo minus fieret, impedire conaren/
tur, q eorum maxime intererat diſcordias augeri, non tolli, Literas apoſtolicas *Litera ponti.*
in hunc modum conſcriptas, legatis ad principes & nationem dedit: Cognita im/
becillitate, cupiditate, & ambitione humani generis, mādamus ne quiſpiam cui/
uſuis conditionis ſit, uel rex, uel archiepiſcopus, epiſcopus, dux, comes, marchio,
ſiue miles aliqua elatione temeraria ve auſu, fraude, dolo, cupiditate ductus, lega/
tis noſtris reſiſtére audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono componere
poſſint: Quicunque autem temeritate ductus, quod non optamus, huiuſce noſtræ
conſtitutionis uiolator extiterit, legatiſq; noſtris impedimento fuerit quo minus
pacem componant, eum anathematis uinculo alligamus: & non ſolum in ſpiri/
tu, uerumetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apoſtolica poteſtate
colligamus, uictoriamq; in armis partam ei auferimus, ut ſaltem confundatur,
ac duplici pœnitentia conuertatur. Mandatum præterea legatis eſt, ut in Alemā
nia conuentu habito, mature decernant, utri duorum regum ex æquo & bono ius
competat, eidemq; conſenſu bonorum regnum decernant, cuius cauſa iuſtior &
potior uidebitur: ſe uero poſtea re cognita, quod egerint, cōfirmaturum, interpo/
ſita omnipotentis dei & beati Petri autoritate, qua nulla poteſt eſſe maior. Interea
uero Gregorius, ne Romana eccleſia ob largitionem & ſimoniacam cupiditatem
aliquid incommodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad reſcinden/ *Pontifi*
dam hanc labem pertinentia confirmauit, his uerbis: Sanctorum patrum inſtitu/ *cis decre*
ta nunc ſequentes, quemadmodū in prioribus conciliis fecimus, autoritate omni/ *tum.*
potentis dei decernimus ac confirmamus, ut qui deinceps epiſcopatum uel cœ/
nobium, uel aliquod aliud eccleſiaſticum beneficium a laico acceperit, nullo mo/
do in numero epiſcoporum, abbatum, uel clericorum is cenſeatur: neve idem
ſub cenſura anathematis limina apoſtolorum attingat, priuſquam locum ambi/

tione & contumacia conquiſitum, quod eſt idololatriæ ſcelus, reſipiſcẽdo commutauerit. Eiſdem quoq; cenſuris teneri uolumus & alligari reges, duces & principes, qui epiſcopatus eccleſiaſticas ve dignitates, quod contra ius faſq; eſt, demandare alicui fuerint auſi. Confirmamus præterea anathematis ſententiã merito latam in Theobaldum Mediolanenſem, Gibertum Rauennatem archiepiſcopũ, in Rolandum Taruiſinum præſulem, & Petrum olim Redonenſem epiſcopũ, nunc aũt inuaſorem Narbonenſis eccleſiæ, pari cenſura damnamus. Præterea uero gratiam ſancti Petri & ingreſſum eccleſiæ his interdicimus, quouſq; pœnituerint ſatis fecerintq;, ſiue Normanni ſint, ſiue Itali, uel cuiuſuis nationis, qui aliqua ex parte læſerint, aliquove incommodo affecerint Marchiam Firmanã in Picentibus, ducatũ Spoletinum, Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinũ, Præneſtinũ, Tuſculanum, Albanum: & quicquid in Volſcis & Hetruſcis ad mare uergit. His addo monaſterium ſancti Benedicti: & quicquid in Caſſinatum agro poſitum eſt, nec Beneuentum in Samnitibus excipio. At ſi quis iſtorum auferẽdi res repetitas & non redditas habere iuſtam cauſam ſe dixerit, prius a nobis uel a magiſtratibus noſtris iuſtitiam requirat: q; ſi eis non fuerit factum abunde ſatis, cõcedimus ut ad res ſuas recuperandas inde tantum auferant, quantũ ſat eſt: nec more prædonum modum excedant, ſed agant ut Chriſtianos decet, & eo maxime q ſua magis repetunt quàm aliena percupiant: quiq; & iram dei & execrationem beati Petri reformidant ac timent. Præterea uero execrationem in Henricum his uerbis denuo

Execratio pōtificis in Hēricum.

confirmauit: Beate Petre apoſtolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, ueſtras quæſo aures mihi paululum præbete, meq; clemẽter exaudite: nam ueritatis diſcipuli eſtis & amatores: quæ dicam, uera ſunt. Hanc cauſam ſuſcipio ueritatis gratia, ut fratres mei quorum ſalutem exopto, mihi obſequentius acquieſcant, ſciant, intelligant q ueſtro auxilio fretus poſt Chriſtum & matrem eius ſemper uirginem, flagitioſis & iniquis reſiſto: fidelibus autem præſto adſum & auxiliũ fero. Non enim uolens & libens hanc ſedẽ conſcendi, ſed inuitus & lachrymans, q me indignum iudicabant qui in tam excelſo throno ſederem. Hæc aũt dico, quia non ego uos, ſed uos me elegiſtis, & grauiſſimum põdus humeris noſtris impoſuiſtis. In me aũt ueſtro iuſſu montem ipſum cõſcendentem, clamantẽ & annunciantem populis eoꝝ ſcelera, & filijs eccleſiæ peccata, membra diaboli conſurrexere, & ad ſanguinem uſq; manus ſuas in me coniecere. Aſtiterunt enim reges terræ & principes ſeculi, cum his coniurarunt eccleſiaſtici quidam & uulgares in dñm & nos chriſtos eius, dicentes: Dirumpamus uincula eoꝝ, & proijciamus a nobis iugum ipſoꝝ: hoc aũt fecere, ut me uel morte uel exilio mulctarent: quoꝝ de numero fuit Henricus, quem regem uocant. Henricus inq̃ Heinrici imperatoris filius, qui cornua & calcem contra eccleſiam dei ſuperbe nimium erexit, facta cõiuratione cum multis epiſcopis Italici, Gallici, Germaniciq; nominis, cuius ſupbiæ ueſtra adhuc reſtitit autoritas, qui fractus potius q̃ ad ſanitatem redactus, ad me in Ciſalpinam perueniens, abſolutionem anathematis ſuppliciter quæſiuit. Hũc ego quẽ ad pœnitentiam ueniſſe credideram, in gratiam recepi: huicq; tantummodo communionem reddidi, non tamẽ in regnum e quo eum in Romana ſynodo merito depuleram, reſtitui, nec uectigalibus regni, ut ad fidem rediret, conceſſi. Hoc ideo feci, ut ſi redire in gratiam cum finitimis ſuis, quos ſemper uexauerat, differret, redderetq; res tum eccleſiaſticas tum prophanas ex fœdere abnueret, cogi ad officium execrationibus & armis poſſet. Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ epiſcopi, & principes ab hac fera beſtia diu uexati, in locum Henrici ſuis flagitijs e regno cadentis, ducem ſuum & regem Rodulphum deligunt. Qui regia modeſtia & integritate uſus, ſtatim nuncios ad me miſit, a quibus intelligerem, ſe coactũ regni gubernacula ſuſcipere, non eſſe tñ adeo regnãdi cupidum, ut non malit nobis quàm regnum pollicentibus obtemperare: futurum ſe in dei poteſtate ſemper ac reſtia,

idq; ut arbitremur *nos ſacturos, filios obſides pollicitus eſt. Stomachari tum Hen
ricus cœpit, & nos primo quidem præcari, ut Rodulphum ab occupatione regni
execrationibus propelleremus. Dixi me uelle uidere, cui ius cõpeteret, & eo miſſu
rum nuncios, qui rem omnem reſciſcerent, meq; deinceps iudicaturum uter ipſo/
rum in cauſa potior habẽdus eſſet. Vetuit Hẽricus quo minus rex a legatis noſtris
decerneretur, multosq; tum ſeculares tum eccleſiaſticos interfecit, eccleſias diripu/
it & prophanauit, atq; hoc modo ſeſe anathematis uinculis illigauit. Hãc ob rem
fidens in dei iudicio & miſericordia, inq; patrocinio beatæ uirginis, fultus etiã au/
toritate ueſtra, ipſum Henricum eiusq; fautores uinculo anathematis colligo, atq;
iterum regiam ei poteſtatem adimo, interdicoq; Chriſtianis omĩbus illo iuramen/
to abſolutis, quo fides regibus dari conſueuit, ne Henrico ulla in re obtemperent,
Rodulphum in regem ſuſcipiant, quẽ multi prouinciæ principes abrogato Hen/
rico in regem optimum ſibi delegere. Etenim par eſt, ut ſicuti Henricus ob ſuper/
biam & contumaciam facultatibus ſuis priuatur, ita Rodulphus oĩbus gratus, ꝑ
ſua pietate & religione regia dignitate & poteſtate donetur. Agite igitur apoſto/
lorum ſanctiſſimi principes, & quod dixi ueſtra autoritate interpoſita cõfirmate,
ut oẽs nunc demum intelligant, ſi poteſtis in cælo ligare & ſoluere, in terra quoque
imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales poſſunt, auferre & dare
*nos poſſe. Si enim quæ ad deum pertinent, iudicare poteſtis, quid de his inferiori/
bus & prophanis cenſendum eſt? Etſi angelos dominantes ſuperbis principibus *nos
ueſtrum eſt iudicare, quid in ſeruos illorũ facere uos decet? Diſcãt nũc reges hui/
us exemplo & oẽs ſeculi principes, quid in cælo poſſitis: quantiq; apud deum ſitis,
ac deinceps timeãt ſanctæ eccleſiæ mãdata contẽnere. Hoc aũt iudiciũ cito in Hen
ricum exercete, ut intelligãt oẽs iniquitatis filium non fortuito, ſed ueſtra opera e
regno cadere. Hoc tñ a uobis optauerim, ut pœnitẽtia ductus, in die iudicij ueſtro
rogatu gratiam a dño cõſequatur: Actum Romæ nonis Martij indictione tertia.
Ad hoc uero Gibertum diſcordiarũ oĩm & hæreſum quæ tunc erãt, autorem, ab ec
cleſia Rauennate dejciens, ſacerdotibus oĩbus eidẽ eccleſiæ obtemperãtibus man
dauit, ne Giberto facinorum oĩm autori, & ob eam rem execratiõis uinculo illiga
to ulla in re obedirent. & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrum imitatus
qui Apollinarem quaſi ſupplemẽtum mittere cõſueuerat, ubi oportebat, eo alterũ
archiepiſcopũ proficiſci iubet cum integra poteſtate, qui & hæreſim Giberti auel
leret, & mentes hoĩm in fide confirmaret. Tum uero Henricus irritatus magis his
cenſuris ꝗ monitus, capto hoſtienſi epiſcopo e legatione redeunte, habitoq; epiſco/
porum ſecum male ſentientium cõuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepi
ſcopum, pontificem creat, Clementemq; appellat. Verum cum a Saxonibus pre/
meretur, relicto ad tempus nouo pontifice, in eos mouet, ac commiſſo prælio ma/
gno ſuorum incommodo ſuperatur. Victor Rodulphus accepto uulnere paulu/
lum abcedẽs, mortuus inuentus eſt. Ferunt Henricum ea clade adeo perterritum
fuiſſe, ut uix decimoſeptimo die repertus ſit, quo quidem tempore Germani Hen/
ricum eius filium eiuſdem nominis quartum, in locum patris ſuffecerant. Qui ſi/
mul poſtea coniunctis copijs in Italiam uenientes, Clementem ſuum in pontifica
tum collocaturi, pulſo Gregorio, Mathildim obuiã cum exercitu factã leui prælio
ſuperant. Quæ quidem mulier primo marito mortuo, paulo ante Azonẽ marchi/
onem Eſtenſem prioris uiri conſanguineũ, ac tertio gradu affinitatis ſibi coniun/
ctum, in coniugẽ accepit. Verum re poſtea cognita, ſuadẽte Gregorio, diuortium
cũ Azone fecit. Hẽricus itaq; ſuperata apud Parmã Mathildi eiusq; marito Azo
ne, Romã hoſtili animo proficiſcens, in pratis neronianis caſtra collocat, urbẽ Le/
oninã ingredit, ſancti Petri baſilicã cum ſuo Clemẽte ꝓphanat, porticusq; demo/
litur. Idem quoq; factũ de baſilica Pauli cõſtat, At uero cũ urbẽ ingredi nõ poſſet:

Tibur concedens, inde tanq̃ ex arce belli in Romanos quotidie incurſiones faciẽs,
uaſtatis rebus om̃ibus, eo inopiæ eos redegit, ut pacem quauis conditione expete/
rent. Admotis itaq; copijs Henricus re per trãsfugas cognita, urbem ingreditur.
Tum pontifex haud ſatis populo fidẽs, in molem Hadriani ſe confeſtim recepit,
ubi aliquandiu obſeſſus eſt, acriter qui in præſidio erant, arcẽ ipſam defendẽtibus.
Non eſt uſus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre, qui eo tumultu ad ſeptem ſolia
Seueri Aphri opus confugient, cum ferre oppugnationẽ non poſſet, deditionem
turpiter fecit. At uero Henricus, cognito Guiſcardi aduentu Apuliæ ducis in au
xilium Gregorij, non amplius immorandum ratus, ad dolos conuerſus, cluniacen
ſem epiſcopum ad Gregorium in arcem mittit, qui diceret ſe in Germaniã prope/
re cum exercitu rediturum, ſi ab eo in laterano coronaret: populus quoq; Roma/
nus, ut idẽ fieret, præcibus inſtabat. Facturũ ſe id Gregorius dicebat, ſi errata ſua
Henricus corrigeret, ueniamq; peteret: quod cum facere recuſaret, & iam aduenta
re cum exercitu Guiſcardum ſentiret, Clementem antipapam in lateranenſi baſi/
lica corana pontificia publice donat, eam rem procurantibus Bononiẽſi, Ceruien
ſi, Mutinẽſi epiſcopis. Quo facto, ſtatim Senas proficiſcitur Clemente ſecũ ducto.
Guiſcardus autem per portam flamineam irrumpẽs, reſiſtentibus ciuibus uſq; ad
triumphalem Domitiani arcum urbem incendio cõſumpſit. Munierant capitoli
um ciues, & ſe acriter contra Guiſcardum defendebant, qui lateranum iam cepe/
rat. Vnde cum multa crebro utrinq; cõmitterentur certamina, & illa pars urbis
euerſa eſſet, quæ lateranum & capitolium interiacet, & ipſum capitolium poſt re/
moui captum, fere uſq; ad ſolũ æquatur. Inde uero ſuperata iam & capta Roma,
fortunisq; ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, ubi
põtifex obſidebatur, hominem multis calamitatibus uexatum, tãdem e manibus
hoſtinm liberat, ſecumq; Caſſinum ac Salernum perducit. Vbi nõ ita multo poſt
pontificatus anno xij. menſe uno, diebus tribus ſancte & pie morit. Vir certe deo
gratus, prudens, iuſtus, clemẽs, pauperum, pupillorum, uiduarum patronus: atq;
unicus eccleſiæ Romanæ fortiſſimus & acerrimus defenſor contra hæreticoꝝ im/
probitatẽ, & maloꝝ principũ potentiã res eccleſiaſticas ꝑ uim occupare conantiũ.

VICTOR III.

clxv. põ. Victor tertius, Deſiderius antea uocatus, montis Caſſini abbas, pontifex crea/
tus, ſtatim Gregorij. partes ſuſcepit. Hanc ob rem crediderim eũ quoq; Hen
ricum regem hoſtẽ habuiſſe, cuius fraude (ut Martinus ſcribit) ueneno in calicem
iniecto dum ſacraficat, necatur. Vincentius tamen longe aliter ſentit, cum dyſen
teria perijſſe hominem dicat, quod a ſuſpicione dati ueneni nequaquam alienum
eſt, unde in dyſenteriam ueneno petiti interdum uertuntur, corruptis & labefa/
ctatis inteſtinis. Vindicaſſet autem tantam iniuriam Guiſcardus, ni ei mori ꝑpe
re nimium cõtigiſſet. Superatis enim Græcis, in Caſſiopam inſulam delatus mo/
ritur, cui abſente Boemundo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu ſucceſſit. Fe
runt & eodem tempore in toto fere orbe terrarum fame laboratum eſſe, qua qui/
dem occaſione Auful Gallatiæ rex, Tolletum multis annis obſeſſum de Saracenis
cepit, eandemq; urbem Chriſtianis incolẽdam tradidit. Hẽricus præterea in Ger
mania ſiniſtro marte cum Saxonibus dimicãs, quatuor millia militum amiſit deo
uolente, ut tandem deſiſteret eccleſiam ſuam perſequi, & calamitatibus uexare.
Sunt qui hoc tempore multa prodigia apparuiſſe ſcribant, ꝙ & aues domeſticæ,
utpote gallinæ, anſeres, columbi, pauones, ad loca montana confugerint, ſyl/
ueſtresq; ſint factæ & piſces tum fluuiales tum marini magna ex parte perierint.
Terræmotu etiam quædam urbes adeo concuſſæ ſunt, ut Syracuſis maior baſilica
corruens, dum ueſperæ celebrarentur, omnes qui tum in templo aderant, con/
triuerit, duobus tantum diuinitus ſuperſtitibus, diacono ſcilicet & ſubdiacono.

Sunt qui dicant hoc tempore corpus ſancti Nicolai Batum tranſlatum a mercatoribus eſſe, ibiq; in precio habitum, ut Martinus Scotus uir magnæ doctrinæ ſinguláriſq; uitæ, in ſua hiſtoria conſcribit. Victor autẽ, cuius gratia Deus dedit librum canonum in ordinem redegit, anno uno, menſe quarto pontificatus ſui nõ ſine ſuſpicione dati ueneni moritur. *Nicolai corpus trãſlatũ.*

VRBANVS II.

VRbanus ſecundus, Otho uel Oddo antea uocatus, monachus Ebomacenſis primo, deinde cardinalis Hoſtienſis, poſtremo quinto menſe poſt mortem Victoris pontifex creatur, ac merito quidem. Doctrina enim & ſanctitate uitæ quouis grandi magiſtratu dignus erat. Tum uero Rogerius opportunitatem nactus, ꝙ mortuo Gregorio res ad Vrbanũ nouum hominem deueniſſet, Capuã urbem & quicquid inde uſq; ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice uicepit. Hãc ob rem Vrbanus parum etiam Romanis iam pridẽ rebus nouis ſtudentibus fidẽs, Melphim ſe contulit, ibi uero ſynodum habiturus, quo tutius eo proficiſci liceret: Rogerio & Boemundo inter ſe de ducatu apuliæ contendentibus imperat, ut ab armis diſcedant, hac tñ conditione, ut Rogerius permiſſa Boemũdo Apuliæ parte, ipſe reliquam patris ditionem haberet. Tum pontifex ex ſentẽtia animi ſedatis rebus Italicis, compoſitoq; rei eccleſiaſticæ ſtatu, quantum in tanta perturbatione licuit, Troiam proficiſcitur, recogniturus quid maxime clerus eo loci ageret, correcturusq; errores quorundam male uiuentium. Interim uero Boemũdus fratre Rogerio in Sicilia contra Saracenos bellũ gerente, Melphim furto occupat. Hãc aũt ob rem Rogerius e Sicilia rediẽs, uiginti millibus Saracenorum bello conductis fratrem Boemundum Melphi obſidet, acriter ciuitatem qui in præſidio erãt defendentibus. Pontifex itaq; cum in Italia nullibi quietis locũ cerneret, in Gallias profecturus, Placentiæ ſynodum habuit, in qua licentiam quorundam eccleſiaſticorum mirifice compeſcuit. Inde uero in Gallias abiens, rem memoratu dignã aggreſſus eſt. Cõcilio enim apud Clarum montem habito, ita principes Galliæ ad recuperãdam Hieroſolymam a ſaracenis iamdiu occupatam animauit, ut anno ſalutis milleſimo & octogeſimo quarto trecenta millia hominum nomẽ in militiam Chriſti dederint, ſignumq; crucis ſuſceperint: quo facto Romam ſtatim rediit, ut compoſitis in Italia rebus, Italos ad eã quoq; rem animaret. Nõ deſtitit interim Henricus rex homo pernicioſus, Robertum Flandriæ comitem prælio laceſſere, quo eum a ſancta expeditione auerteret. Multi tñ Petrum quendam eremitam uirum incõparabilis ſanctitatis ſecuti, per Germaniam & Pannonias iter facientes, Conſtantinopolim communem belli ſedem peruenere, quos non ita multo poſt ſecuti duo fratres ſunt, Gothifredus, Euſtathius & Balduinus cognomento Bolioni, Galatiæ comites, uiri & animi cõſtantia & corporis robore inſignes. Præterea uero & Podienſis epiſcopus & Raymundus ſancti Aegidij comes, & Hugo Magnus Philippi regis Francorum frater, & duo Roberti: quorum alter Normandiæ, alter Flandriæ comes erat, & Stephanus Cornoti comes, trãſmiſſis alpibus magnis copijs iter ꝑ Italiam faciẽtes, primo Romam ꝑuenere. Vnde recognitis prius ſanctorum locis, ſacelliſq; inuiſis, accepta a põtifice bñdictione, Brunduſium ꝑuenere, inde in Epirum traiecturi. Verum quia non oẽs idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum pars Idruntum petijt. Boemundus aũt (quem diximus Melphim occupaſſe) cupiditate gloriæ incenſus, relicta Melphi, cũ duodecim millibus delectorum hoĩm Italicæ iuuentutis in eandem expeditionem proficiſcit. Huius aũt uirtus & animi præſtantia adeo fratrem Rogerium ꝑmouit, ut poſitis armis dixerit ſibi omĩa cũ fratre communia deinceps fore, ac ſtatim Tancredum filium pugnandi cupidũ, belli comitem fratri tradidit. Peruenerat iam Conſtantinopolim Petrus eremita, & in ſuburbijs caſtrametatus, tot mala ciuibus inferebat, non ſponte, ſed militum

clxvi. põ.

Placẽtia ſynodus.

licentia,ut omnium interitũ Græci peroptarent. Permotus itaq; ſuorũ malis Ale/
xius imperator, Petrum compulit negato commeatu, ante tempus Boſphorum
traijceret: qui Nicomediam primo, mox Niceam peruenientes, ciuitatem ipſam na
tura & præſidio Saracenorum munitam, oppugnare adorti ſunt. Verum cum ob/
ſidentibus commeatus deficerẽt, dilaberẽturq; paſſim milites Chriſtiani, eius rei
cauſa a Saracenis inſidijs oppreſſi, ac relinquere obſidionem coacti, tantum in fu/
ga detrimentum accepere, ut & Reynaldus dux Alemannorum abnegata Chriſti
fide, cum aliquot militibus deditionẽ fecerit, & Petrus legationis nomine ſine mi/
litibus Conſtantinopolim redierit. Quæ res Alexio grata admodum fuit, quod ſpe/
raret Chriſtianos tanto accepto incommodo, eam expeditionem omiſſuros. Inte/
rea uero ſuperuenientibus alijs copijs, cum eos aperto marte repellere Alexius non
poſſet, clam noctu in ſuburbijs Conſtantinopolitanis caſtrametantes aggreditur,
ſed nil eſt actũ, acriter qui in ſtatione erant caſtra defendentibus, donec reliqui mi
lites ſomno excitati, arma caperẽt. Pugnatũ eſt item ſequẽti die paruo utrinq; ac/
cepto incõmodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexium miſſus, homi/
nem partim minis, tum pollicitationibus ad pacem ineundũ compulit his fœde/
ribus, ut & iter tutum per loca imperio eius ſubiecta facere liceret, & cõmeatum
ac ſupplementa præberet, utq; quod e Saracenis caperetur, eius imperio ſubijcere
tur excepta Hieroſolyma. Peractis his rebus ex ſententia tranſmiſſoq; Boſphoro,
primo Nicomediam, inde Niceam uentum eſt, a Turcis qui in præſidio erãt acri
ter defenſam. Saraceni enim & Turci paribus copijs auſpicijsq; bellũ contra Chri
ſtianos tum gerebant. Ad ſexaginta enim Turcorum millia qui proximos mõtes
inſederant, ſigna eruptionis oppidanis præbentes, Chriſtianorũ caſtra adorti, ma/
gno accepto incõmodo, ad mõtes ipſos, re infecta, rediere. Difficile tñ erat urbem
oppugnare, quia cõmeatus & ſupplementa militum ſubmitti per lacum urbi ad/
iacentem continuo poterãt. Verum ſuperuenientibus e Conſtantinopoli lembis
non paucis, in lacumq; miſſis rerum omnium inopia oppidani preſſi, dies poſt du/
os & quinquaginta ab initio obſidionis deditionem fecere, Turcis, qui in præſidio
erant, cum rebus ſuis & armis abire permiſſis. At uero Chriſtiani munita Nicea,
inde abeuntes, cum iter per loca deſerta facere neceſſe eſſet, bifariam copias diuiſe
re. Cum autem Boemundus herbidum ſolum ad riuum quendam inueniſſet, ca/
ſtris poſitis reficere militem labore itineris feſſum inſtituerat, cum ſubito eum Sa/
raceni & Turci Solimanno duce adorti ſunt: quem certe oppreſſiſſent abundan/
te undiq; multitudine, ni Hugo & Gothifredus cum quadraginta millibus equi/
tum, & confeſtim re per nuncios cognita opem tuliſſent. Pugnatum eſt utrinque
acriter & diu, nec dirimi niſi noctis interuentu certamen potuit. Eo autem prælio
quo Medi, Turci, Syrij, Chaldæi, Saraceni, Arabes interfuere, ad q̃draginta mil
lia hominũ cecidiſſe ſequenti die cognitũ eſt. Solimannus aũt effuſa fuga inde ab/
iens, ac ubiq; prædicans ſe uictorem fuiſſe, decem millia Arabum ad exercitum ue
nientium obuiã habuit, quos ſtatim ſecum in Lycaoniã duxit, Chriſtianis eò profi/
ciſcentibus commeatus & iter intercepturus. At Chriſtiani ſegetibus iam mature
ſcẽtibus adiuti, ſine ullo incommodo Iconium primum Lycaoniæ ciuitatẽ perue
nere: qua in poteſtatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleã, Tar
ſumq; cepere. Tum Balduinus præſtãtis animi & ingenij uir, primus oĩm in Aſia
dominatum adeptus eſt, Tarſo donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui q/
dem paulo poſt Edeſſa & Maniſta urbibus potitus eſt. Flexit inde in Ciliciam ma
ior exercitus, quæ nunc minor Armenia uocatur. Quam quidẽ primo impetu ca
ptam, Palinuro Armenio cum noſtris militare ſolito, regẽdam commiſere. Capta
deinde Cæſareo Cappadociæ, in Antiochiam mouere, tranſmiſſis altiſſimis mon/
tibus. Antiochiæ uero Caſſianus rex tum præerat, quæ urbs antea Reblata appel

lata eſt. Hanc autem duplici murocircundatam, de ſuo nomine rex ille quondam Aſiæ dñator appellauit, ductis circunquaq; quadringentis & ſexaginta turribus. Hæc item quondam Petri apoſtoli ſedes fuit. Hinc Lucas euangeliſta, & ille Theophilus originem duxerunt, ad quem Lucas euangelium & actus Apoſtoꝝ ſcribit. Hic tñ primũ baptiſmatis fonte renati, Chriſtianos ſe appellauere: in eaq; ſub Chriſtiano imperio mille annis floruere. Centũ etiam ac lx. epiſcopos ſub patriarcha Antiocheno fuiſſe conſtat ante urbem a barbaris captam, in qua ad trecẽtas & lx. eccleſias fuiſſe legimus. Anno igitur ſalutis noſtræ milleſimo nonageſimoſeptimo, urbs Antiochia magnis operibus obſideri cœpta eſt. Quo quidem tẽpore Vrbanus maximus ſeditiõibus exagitatus, in domo Petri Leonis potẽtiſſimi ciuis biennio ſe continuit, apud eccleſiam ſancti Nicolai in carcere Tulliano. Verum mortuo Iohanne pagano ſeditioſiſſimo homine, liberior factus, ad componendum eccleſiæ ſtatum animum adijcit. Nam & archiepiſcopum Mediolanẽſem iam antea magiſtratu pulſum, ꝙ ab uno tantum epiſcopo contra ius diuinum cõſecratus fuerat, in gratiam recepit, cum antea mutato habitu eius rei cauſa in cœnobio ſpõte ac ſanctiſſime uixiſſet, & eidem pallium ſuppliciter petenti cum integra poteſtate tranſmiſit, his uerbis: Literis tuis exorati, cum apoſtolicæ ſedis benedictione pallium fraternitati tuæ mittimus, quod quidẽ dignitatis genus nulli ante niſi præſenti conceſſum eſt. Præterea uero Toletano archiepiſcopo, qui Romam ueniens de more in uerba pontificis iurauerat, pallium & priuilegia quædã conceſſit, eum demq; totius Hiſpaniæ primatem inſtituit. Regem autem Gallatiæ cum omni diœcẽſi ſancti Iacobi, anathematis uinculo illigauit: quia prouinciæ epiſcopũ in carcerem, inaudita cauſa, cõiecerat. Eodem fere tempore Henricus Sueſſionenſis epiſcopus Romam ad Vrbanum ueniẽs, epiſcopatu, quem a rege Francorum acceperat, libere ſe abdicat ſine ulla reſtitutionis ſpe. Hanc ob rem Vrbanus cũ neceſſitas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recuſanti epiſcopatũ reſtituit, accepto iureiurando. His tñ uerbis in reſtitutione hominẽ uſum ferunt, Excõmunicatis ab hac ſede deinceps ſciens & uolens non cõmunicabo: Similiter uero conſecrationibus eoꝝ, qui epiſcopatus uel cœnobia a laicis contra ius faſq; acceperint, nunq̃ interero: & ita me deus adiuuet, & hæc ſancta dei euangelia, ut nunq̃ de ſentẽtia cedere inſtituerim. Idem quoq; in Beluacenſem epiſcopum actum ferũt. Nec eſt cur eum ob has res pertinacem quiſpiam fuiſſe putet. Didicerat enim ubi erat opus, mutare ſententiam, quod eſt uiri boni proprium. Nam cum clericum quẽdam a Giberto antipapa ad ordinem ſubdiaconatus antea prouectum, iterũ ad ſacros ordines admiſiſſet, ſententiam mutauit, ꝙ ea res mali exempli uideretur, parituraq; aliq̃n eſſet ingentia mala. Ciſterciẽſem autem ordinem primo in Burgũdia excitatum, ſua autoritate confirmauit. Sunt etiam qui ſcribant Carthuſiẽſes religioſos huius pontificis tempore originem habuiſſe. Alij autem temporibus Victoris tertij hoc aſcribunt. At uero cum Vrbanus ſanctiſſimus põtifex non opere ſolum & exemplo, uerum etiam ſcriptis contra hæreticorum dogmata eccleſiam dei confirmaſſet, duodecimo põtificatus ſui anno, mẽſe quarto, die decimonono, apud ſanctum Nicolaum carceris Tulliani in ædibus Petri Leonis ciuis egregij moritᷣ, quarto calendas Auguſti, cuius corpus per tranſtiberinam regionem ad uitandas inimicoꝝ inſidias, qui etiam mortuum lædere conabantur, ad ſanctum Petrũ in Vadicano delatum eſt, ibiq; honorificentiſſime ſepultum.

Sedes Petri apoſt.

Ciſterciẽſiũ ordo cõfirmatur & Carthuſienſes, ut quidam ſcribunt, ex huius tempore originẽ habuere.

PASCHALIS II.

clxvij. põ

PAſchalis ſecũdus, Rainerius ante pontificatũ uocatus, natione Italus e Flaminea, patre Creſcentio, matre Alphacia, eo fere tempore pontifex creatur, quo Chriſtiani in Aſia dimicãtes Antiochiã cepere, Pyrrho Antiocheno ciue admodum potẽte, urbis ingreſſum præbente. Qui Boemundi uirtutẽ admiratus, dedi-

tuę ſe illis urbem ſpopondit, ſi reliqui Chriſtiani eidem cum imperio præeſſe Boe
mundũ paterentur. Ingreſſi urbem Chriſtiani, omnibus fere pepercere, in præſi/
dia Saracenorum tantummodo ſæuitũ eſt. Caſſianus aũt rex ad loca montana cõ
fugiens, ab Armenijs trucidatur. Sola arx ſupererat: quam dum Boemundus acer
rime oppugnat, femur ſagitta traijcitur: & adeo grauiter, ut ꝑ aliquot dies ab op/
pugnatione deſtiterit. Verum ſuperuenīēti Corbane Perſarũ regis militiæ prin
cipe, cum Senſadolo Caſſiani filio Antiochiam recuperaturis, Boemũdus iam ex
uulnere integer obuiam cum exercitu factus, ſtatim pugnandi copiã facit. In mon
tibus ſe hoſtes continebant, nec elici ad certamen ullo modo poterant. Quare Boe
mundus penuria rerum omnium urgente, decertare om̃ino inſtituit etiam iniquo
loco. Prælata itaq; lancea illa tanquam uexillo optimo, qua Chriſti latus trãsfixũ
a Longino fuit, nuper in baſilica ſancti Andreæ Antiochiæ reperta, hoſtes primo
acriter reſiſtẽtes ſuperat & cædit, quorum de numero ad centũ millia perijſſe con
ſtat. Præterea uero in eorum caſtris ad quindecim millia camelorum capta tradun
tur: indeq; tanta præda auecta, ut ab extrema inopia ad ſummam rerum omnium
hubertatem uentum ſit. Præfectus autem arcis, cognita ſuorũ calamitate, & arcem
Boemũdo tradidit, & Chriſti fidẽ ſuſcepit: permiſſum & his q in ꝑſidio erãt, ut ſi
Chriſti fidẽ amplecterent, abire cũ rebus ſuis liceret quoquo uellent. Magna de/
inde inter Boemundum & Raymundum concertatio orta eſt, cum Boemundus ſi
bi Antiochiam depoſceret, & Raymundus inſtaret, ut imperatori Conſtantinopo
litano ex fœdere prius inito ſine ulla controuerſia traderetur. Sacerdotes aũt qui/
bus eius rei arbitrium commiſſum eſt, Boemundo Antiochiam ſtatim adiudicãt.
Interea uero mortuo Hugone Magno, qui componendarum rerum cauſa Cõſtan
tinopolim ierat, reliqui duces, Raymundo excepto qui Cæſareã Cappadociæ obſi
debat, proficiſci Hieroſolymam cum exercitu inſtituere, in Lyciam ſimul conueni
entes. In itinere autem Tortoſam oppugnare adorti, tribus menſibus fruſtra con/
ſumptis, ſoluta obſidione, Tripolim mouere: cuius regulus pecunia, cõmeatu, ar/
mis benigne præbitis, pacem hac lege impetrauit, ut ſi Hieroſolymæ caperentur,
Chriſtianum nomen amplecteretur & fidem. Inde uero mouentes, ac Cæſareã Pa
læſtinæ prætereuntes, quinis caſtris Hieroſolymam tandem peruenere, in arduo
monte ſitam, ac pluribus conuallibus diſtinctam, adeo ut non niſi a maximis exer
citibus obſideri urbs poſſet. Adde ꝙ aquis fontanis & fluuialibus caret, quæ exerci
tibus permaxime neceſſariæ ſunt. Solus enim Syloe amnis, & is quidem æſtate ꝑ/
tenuis, ac interdum nullus, per montem Sion in conuallem Ioſaphat delabitur.
Sunt tamen permultæ in urbe & in agris ciſternæ, quæ ſolis ciuibus aquam præ/
ſtent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Chriſtiani tamẽ cõ
parato omnifariam commeatu, quatuor locis oppugnare urbem magnis uiribus
adorti, eam Hieroſolymitanis acriter defendentibus, idibus Iulij ui cepere, trigeſi
monono die poſteaquam obſideri cœpta eſt, anno ſalutis milleſimo nonageſimo/
nono: anno quadringenteſimo nonageſimoq; poſteaquam imperante Heraclio a
Saracenis occupata fuerat. Præcipua tamẽ in recuperanda tanta urbe laus Gothi
fredi fuit, qui partem muri ei ac fratribus ad oppugnandum aſſignatã primus con
ſcendit: Balduinoq; poteſtatem fecit, ut in urbẽ deſcendẽs, Chriſtianis portas re
cluderet: quibus certe irrumpentibus, tanta cædes facta eſt, cũ in urbe, tum uel ma
xime in templo, ut morientium cruor tales hominum ſupergrederetur. Cepiſſent
eadem quoq; die templum, niſi nox ſuperueniſſet. Verum ſequenti die repetita op
pugnatio eſt: & his uenia conceſſa, qui poſitis armis ſuppliciter ſalutem petiere.
Chriſtiani aũt tanta uictoria potiti, ubi & diebus octo a bellicis rebus quieuiſſent,
& ſancta urbis loca ac domini ſepulchrum de more uiſum iuiſſent, uno omni/
um conſenſu Gothifredum humeris etiam in regiam delatum, regem decernunt.

Qui regni quidem titulum non abnuit, coronam uero auream reiecit, indignum arbitratus illic aureo diademate hominem uti, ubi rex regum Chriſtus ſpineā coronā pro redemptione humani generis tuliſſet. Præterea uero Arnulphus presbyter patriarcha creatus, ab epiſcopis qui tum aderant conſecratur. Perterriti autem hac uictoria Neapolitanæ urbis Aſſyriæ ciues, legatos ad Gothifredum miſere, qui ſe ac ſua omnia illi dederent. Verum cum non ita multo poſt nunciatū fuiſſet, Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Aſcalonem perueniſſe, urbem uiginti millibus paſſuū ab Hieroſolymis diſtantem, Hieroſolymitano que populo ſemper infenſam, occurrere hoſti Gothifredus ſtatuit, Petro eremita ad cuſtodiendam urbem relicto: reuocato que Euſtachio & Tancredo, quos Neapolim cum duabus legionibus miſerat. In hoſtem itaque profectus, cum ex captiuis cōperiſſet Clementem eſſe regis Babyloniorum Solimanni militiæ principem, quo cum quinquaginta millia hominum militarent, eundemque habere claſſem frumento & machinis onuſtam, decertare omnino inſtituit. Unde pugna commiſſa, uictoriæ compos, ad xxx. millia hominum interfeciſſe traditur. Clemēs autem hoſtiū dux, naui fugiens, ſalutem ſibi quæſiuit. Aſcalonitæ uero tanto accepto incōmodo, urbem ſtatim Gothifredo tradidere, in qua tantum auri & argenti deprehēſum eſt, quantum alio unquam in loco. Recuperatis itaque Hieroſolymis, multi principes uoti cōpotes facti, redire in Europā ad ſuos inſtituere. Inter quos ſancti Aegidij Tranſdenſisque comites ſunt habiti. Gothifredus autem cū fratribus mira felicitate uictoriæ uſus, & Ioppem maritimam & Ramulā urbem expugnauit, quæ impedimento Chriſtianis erat, quo minus tuto ab Aſcalone Hieroſolymam proficiſcerentur. Obſedit & Caiphā, quæ alio nomine Prophora dicitur, ad Carmeli radices ſitam, & quatuor millibus paſſuum ab Accon ſemotam. Verum durante adhuc obſidione, Tiberias Galilææ ultro ſeſe obtulit, Caipha non ita multo poſt ex fœdere recepta. Sed nihil in humanis rebus, quod ad felicitatem pertineat, diuturnum eſt. Anno enim uno poſt captam tot laboribus Hieroſolymam, Gothifredus febri correptus moritur, cui ſtatim Chriſtiani ne ob interregnū aliquid detrimenti caperēt, Balduinum fratrem in regnum ſufficiunt, anno ſalutis noſtræ centeſimoprimo ac milleſimo. Ad Paſchalem autem redeo, quem quidē Gregorius ſeptimus ob uirtutem & doctrinam, ſancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidem loco clerus ipſe poſt Urbani mortem eundem Paſchalem uita priuata cōtentum: quippe qui antea monachus fuerat, etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quod diceret humeros ſuos nequaquam tanto oneri ſuffecturos, ſed expetente populo, eligente clero, collaudante cardinalium ſenatu, pontificium munus ſuſcepit: maxime uero cum ter acclamatum eſſet, Sanctus Petrus Rainerium uirum optimū pontificem elegit, cui poſtea primiſcrinij & ſcribæ regionarij, Paſchalis nomen indidere. Indutus deinde coccineam chlamydem, tiaraque capiti eius impoſita, comitante populo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur, maxime uero ad eam porticum, quæ ad auſtrum uerſa, in baſilica Saluatoris ducit, quam Conſtantinopolitanam uocant: ubi cum in ſede ad eam rem de more parata aliquandiu quieuiſſet, Conſtātinianam. atrium lateranenſe cōſcendens, balteo ſuccingitur, unde ſeptem claues ſeptemque ſigilla pendebant, ut intelligeret ſe ſecundum ſeptiformem ſanctiſpiritus gratiam ſanctarum eccleſiarum, quibus deo autore præerat, claudendi, ſigillandi, aperiēdi, recludendique rationem habere. Inuiſit ſceptrum pontificium manibus gerens, ea quoque loca quæ ſolis pontificibus ſunt adiudicata. ſequentibus uero diebus conſecrationem accepturus, ad baſilicam beati Petri proficiſcitur, in qua eum chriſmate inunxere Oddo Hoſtienſis epiſcopus, Mauritius portuēſis, Gualterus Albanus, Bono Lauicanus, Nilo prænestinus, Offo Nepeſinus. Oddoni Hoſtiēſi primæ partes, quas adhuc retinet, obtigere. Poſt unctionem uero in urbem rediens, coronam

de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alattinus epiſcopus aliquando diui/
nauit. Nam cum ab amico interrogaretur, quem Vrbano ſucceſſurũ putaret, Rai
nerium, inquit, propter fidem & conſtantiam deus eliget. Ferũt & eundem Alber
tum tempus ipſum quo in põtificatu uicturus erat, prædixiſſe. At uero Paſchalis
eccleſiæ dei prope labenti quorundam ſeditionibus cõſulturus, copias ſuas in Gi/
bertum antipapam mittit malorum omnium caput. Vt autem tanto bello ſuffice
re pontifex poſſet, Rogerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri uncias
auxilio miſit. Albæ Marſorum Gibertus homo pernicioſus tum degebat. Qui ubi
intellexit hoſtes aduentare, haud ſatis copijs ſuis fidens, a Richardo Campano co
mite acceptis, relicta Alba in Furconẽſium montana, quæ nunc Aquilanoꝝ mu
tato nomine habentur, ſeſe protipuit. Vbi non ita multo poſt ſubita morte corre/
ptus, ſui ſceleris pœnas luit. A malis tamen eccleſia dei non ſtatim, tam pernicioſo
homine ſublato, quieuit. Richardus enim quem diximus Giberto copijs & opibus
fauiſſe, in locum demortui Albertum quendam ſufficit Attelanũ ciuem, quæ urbs
Auerſa nũc dicitur, inter Neapolim & Capuam poſita: qui ſtatim a bene ſentienti
bus abdicare ſe magiſtratu coactus, relegatur. Cauẽſes autem agri Prænestini in/
colæ, Richardi ſtultitiam & arrogantiam imitati, Theodoricum quendam ponti
ficem creauere. Verum hi quoq; pœnitentia ducti, quinto & cẽteſimo die e ponti
ficatu deiectum, anachoritæ habitum induere cogunt, & uitam ducere priuatam.
Tertius præterea Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus ti
tulum uſurpare auſus eſt: quem quidem & Romani exilio mulctarunt, & Rauen
nates omni humana ope deſtitutum, ab urbe ſua pepulere. Pacata autem hoc mo
do Romana eccleſia, Paſchalis uir magni ingenij atq; animi, a religione ad arma
conuerſus, adiuuante Rogerio, urbem caſtellanam & Beneuentum ab hoſtibus oc
cupatum recipit. Interim uero Petrus Columna Romanus ciuis, impellente Ri/
chardo Campano comite, cuius maxime intererat copias pontificis diſtrahere, Ca
uas occupat põtificiæ ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum mouens,
non ſolum Cauas recepit, uerumetiam Zagarolum & Columnam paternæ hære
ditatis caſtella ei abſtulit. Ex Columna hanc familiam cognomentum duxiſſe cre
te putauerim. Erat & alia familia Romæ admodum potens, Corſi hi ſunt appella
ti, Gregorio ſeptimo adeo fideles, ut eorum domus ſub Capitolio poſitæ, ab Hen
rico tertio ſint exuſtæ & ſolo æquatæ. Verum poſtea mutato cõſilio Stephanus ei/
uſdem familiæ princeps, abſente Paſchali, ſancti Pauli baſilicam & caſtellum eo lo
ci ædificatum furto occupat: unde incurſionibus mirum in modum urbẽ Romam
continuo uexabat. Hanc ob rem omiſſis rebus externis, pontifex ad urbem prope/
re rediens, Stephanum inde ui deijcit: quem ideo incolumem abijſſe credimus, quod
monachi habitum indutus, irrumpẽtes decepit. Apparuiſſe tum multa prodigia
autores pleriq; ſcribunt, quod & mare quibuſdam in locis littus præter ſolitum uiginti
paſſibus occupauerit: in quibuſdam uero a littore in altum cẽtum exceſſerit. Hoc
ego quoq; ſuperiore anno apud Puteolos uidi, exeſis quibuſdam columnis marmo
reis uſq; ad tres cubitos, quas mare (ut incolæ dicebant) triennio ante abluere con/
ſueuerat. Apparuiſſe & cometem miræ magnitudinis tum affirmant, qui in occa/
ſu cadente ſole ſtatim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Paſchalis, quippe
qui fieri hæc natura cernebat. Veꝝ cum intellexiſſet Florentinum epiſcopum affir
mare ſolitum Antichriſtum natum eſſe, eo ſtatim proficiſcitur, cõcilioq; habito re
ipſa admodum diſcuſſa, cum leuitate quadam, ut alicuius magnæ rei autor uideref,
motum epiſcopum cerneret, hominem uerbis caſtigatum dimiſit, atq; inde in Ciſ
alpinam proficiſcitur. Vbi ad Guardaſtallũ conuentu multorum principum &
epiſcoporum habito, de homagijs, de feudis, de ſacramentis epiſcoporum laicis
antea exhibitis, exhibendisve, magna eſt habita ratio. At uero cũ intelligeret Gal

Familiæ cognomẽtũ ex columna.

Prodigia

Cõuentꝰ ad Guardaſtallũ.

los ſacerdotes,non ita integre,ut decebat,uitam ducere,eo profectus,apud Trecas
conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum eccleſijs, earumq; præſidibus
partim pulſis,partim caſtigatione emendatis, in Italiam propere redijt, ꝙ intelle/
xerat omnia ſeditioſorum quorundam factionibus perturbari. Stephanus enim
Corſus montem altum & Ponticlum de ea parte Hetruriæ, quam nunc principis
apoſtolorum patrimonium uocant, ceperat, præſidijsq; muniuerat, unde frequen
ti incurſione om̃ia circunquaq; uexabat,quem põtifex inſecutus,ex altero caſtello
deiecit:alterum ui capere non potuit,natura loci obſtante,& hyeme quæ iam appe
tebat. Iturus itaq; in Apuliam componẽdarum rerum Italicarum gratia, Lauica
no epiſcopo eccleſiam, Petro Leonis, & Leoni Fregepani urbem urbanaq; omnia,
Ptolemæo Sublacenſi domino quæ circa urbem ſunt, quamdiligentiſſime cõmen
dauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui unà cum his ditionem eccle
ſiaſticam tueretur. Verum abſente pontifice,quem ferunt Ptolemæum tanti mali
autorem dicere ſolitum,nũquam amplius ad urbem rediturum, ab eccleſia dei hi
omnes defecere: Petrus Columna,quem pontifex in gratiã receperat, Farfenſis ab/
bas cum Anagnis, Præneſtinis, Tiburtinis, Tuſculanis, Sabinis. Auſus & idẽ Pto
lemæus comparato exercitu Albam Latinam oppugnare, ciuibus ipſis acriter ur
bem defendentibus. Verũ ſuperueniente pontifice cum principe Caietano, cumq;
Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulſis tyrannis eccleſiam dei occu
pare conantibus, & Albam obſidione liberat, & reliqua oppida quæ iam defecerãt
in deditionem recipit. Tibur obſtinate reſiſtẽs expugnat non ſine magno utriuſq;
partis incommodo. montem altum deiecto inde Stephano, recipiẽs, totum patri/
monium breui pacatum reddidit. Pace deinde cõpoſita, ad bellum Aſiaticum ani
mum adijcit, principes Chriſtianos literis & nuncijs ad eam rem q̃ diligentiſſime
animat, quod intellexerat Gothifredo Hieroſolymis mortuo, Saracenos recuperã
dæ Hieroſolymæ cauſa magnos exercitus eo duxiſſe: ſuperatisq; Chriſtianis ingẽ
ti clade, & comitem Burgundiæ in ipſo prælio cecidiſſe, ac Boemundum uiuum in
manus hoſtium deueniſſe, ipſum uero Balduinum regẽ Gothifredi fratrem, ægre
ex tanta clade ſeſe proripuiſſe, nec paulum abeſſe quin urbs caperetur. Veruntñ
barbari tanta uictoria potiti, obſidere Hieroſolymas nequaq̃ ſunt auſi. Tancredus
aut egregie defenſa Antiochia, Laodiceam urbem imperio Conſtantinopolitano
ſubiectam ui cepit, quod intellexerat Alexium imperatorẽ Chriſtianoꝝ clade de/
lectatum, militibus quoq; noſtris impedimento fuiſſe, quo minus ſupplemẽti cau
ſa ex Europa in Aſiam traijcerent. Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex ꝑ
citus, cõparato propere exercitu, in Accon ducere ſtatuit, uocatis in auxilium Ge
nuenſibus & Venetis:q; eo propere cum octoginta roſtratis nauibus ac triremibus
pleriſq; profecti ſunt: quare & urbs terra mariq; acriter oppugnata, uigeſima die
tãdem capitur, & Saraceni qui eo uenerant tuendæ urbis cauſa, fuſi fugatiq; ſunt.
Tancredus aũt tantæ fuit pietatis in patruum Boemundũ ab hoſtibus triẽnio in
uinculis detẽtum, ut ei magna ui auri redempto, Antiochiæ principatum reſtitu
erit. Poſtea uero idem Boemundus Antiochiam ipſam Tancredo committens, in
Italiam primo, mox in Galliam profectus, Cõſtantiam Philippi regis Francoꝝ fi
liam in uxorem accepit. Cognito deinde Alexij imperatoris Conſtantinopolitani
conatu, qui maritimas Antiochiæ urbes infeſtabat, in Italiam rediẽs, parata claſſe
in Dalmatiã nauigat, Dyrrachiumq; obſidet, ut ea ratione Alexium a bello Aſia
tico reuocet, quod etiam breui factum eſt: pacem uero petenti Boemundus hac le/
ge dedit, ut bello Antiocheno omiſſo, militibus Francis nullo maleficio per ſua lo
ca trãſeuntibus, iter in Aſiam tuto facere liceret. Compoſita autẽ pace, cũ ea claſſe
quã in Alexium parauerat, in Aſiam Boemundus contendens, adeo Chriſtianoꝝ
animos recreauit, ut Balduinus rex Berytum urbem maritimam Phœniciæ inter

o iij

Sidonem & Byblum poſitam, ac Tyro metropoli obtemperantem, obſeſſam duo/
bus menſibus ui tandem ceperit, non ſine magno ſuorum incommodo. Hanc ob rem
& paſſim in omnes ſæuitũ eſt, & urbs ipſa tanq̃ colonia Chriſtianis oibus conceſſa
eſt. Eodem quoq; tempore capta & Sidon eſt. In tanta uero Chriſtianorum felicitate
Boemundus clariſſimus princeps morte ſublatus, luctu oĩa cõpleuit, qui Boemun
dum filium paruulum admodum, ex Cõſtantia uxore ſuſceptũ, principatus An/
tiocheni ſucceſſorem relinquens, Tancredo nepoti donec adoleſceret commenda
uit. Interea uero Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello ſupe
rauerat, compoſitis in Germania rebus, in Italiam ueniẽs, apud Sutrium ſubſtitit,
quod ſenſerat eius aduẽtum Paſchali parum admodum gratum eſſe: quippe qui
& eccleſias multas in bellis euerterat, & epiſcpatus contra ius faſque pro libidine
animi, cui placuiſſet demandauerat. Verum miſſis ultro citroq; legatis, cum impera
tor iureiurando interpoſito polliceretur ſe, & pacato agmine urbem ingreſſurum,
& coacturum ſuos epiſcopos, ut ſe a poſſeſſione epiſcopatuũ abdicarent, quos lar/
gitione acceperant & potentia, portæ repente apertæ ſunt. Nam Surrio mouens
Henricus ad montem Gaudij, uel (ut alij uolunt) ad mõtem malum: ſunt etiã qui
montẽ aureum hunc appellent, caſtra poſuerat. unde poſtea annuente populo pro
deunteq; obuiam honorato quoq;, urbem Leoninã primo ingreditur, pcedentibus
ſacerdotibus cũ inſulis & reliquijs ſanctorum a mole Hadriani. Nam p eam portam
urbem Leoninam ingreſſus eſt uſq; ad baſilicam ſancti Petri, cuius in gradibus pe
des pontificis eouſq; cum cardinalibus prodeuntis, exoſculatus eſt. Poſitis deinde
militibus ſuis in ſtationibus, unà cum pontifice, ad dexteram tñ, templũ ingredit,
in quo poſt orationem ad altare factam, a pontifice petit, ut illos confirmet, quibus
ipſe epiſcopatus dederat, licet iuſiurandum antea interpoſuiſſet, ſe nunq̃ id a ponti
fice petiturum. Paſchalẽ uero id facere recuſantẽ intromiſſis militibus, dato ſigno,
una cum cardinalibus ſtatim capit, eumq; cũ magna parte cleri ſpoliati prius in ca
ſtra pducit. Permotus tam inſigni iniuria populus Romanus, ſumptis armis, Teu
tonicos ex urbe Leonina pellit, portaſq; oẽs claudit. Tum uero imperator ad Sora
ctis montẽ perueniens, quẽ nunc ſancti Syluestri uocant, in loco excelſo & muni/
tiſſimo pontificẽ & cardinales collocat, diſpoſitis circunquaq; cuſtodibus & præſi
dijs, ne inde aufugere uel retrahi ab aliquo poſſent. quo facto, ſtatim reliquas copi
as urbem oppugnaturus mouens, ad Anienẽ peruenit. Vnde occupato prius pon
te Mammeo, a Mammea matre Alexandri imperatoris nomẽ ducẽte, ac tanti ope
ris autore, incenſis circunquaq; uillis, incurſiones continuo in Romanos faciebat.
Quare põtifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem Salarum per/
ductus, accitis ex urbe notarijs, qui pacta conſcriberent, eos omnes (licet inuitus)
in epiſcopatu confirmauit, quos ante Henricus delegerat. Hoc itaq; modo compo
ſitis rebus, dimiſſis captiuis oĩbus, imperator a pontifice coronat in baſilica ſan/
cti Petri, clauſis prius urbis portis, ne populus erũperet, firmataq; ſtationibus ipſa
ab Henrico baſilica. Vnde non ita multo poſt uoti compos factus, in Germaniã re
dijt. Pontifex uero paccata aliquantulum Italia, Piſanos nauali gloria admodũ po
tentes adhortatur, ut ex inſulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Sara
cenos moueant, mare noſtrum & littora Chriſtianorum infeſtiantes. Quare Piſani cu
piditate gloriæ capti, comparata ingenti claſſe, impoſitaq; maiore iuuentutis ſuæ
parte, in hoſtem proficiſcuntur. Verũ dum apud uada Volaterrana uentum ex/
pectant, Lucenſes eorum urbem defenſoribus uacuam inuadunt, quam quidẽ Florẽ
tini Piſanorum precibus moti, repulſis Lucenſibus, acerrime tutati ſunt. Ob quã rẽ
Piſani de Saracenis uictores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreti/
cis columnis donant: quæ adhuc ad portam ſacelli beati Iohannis baptiſtæ uiſun/
tur. Interim uero Paſchalis concilio apud Lateranum habito, omnia quæ Henrico

promiſerat reuocat, ꝙ coactus, nō libens in eius ſententiā atmis, nō rationibus mu nitā deſcendiſſet, inſtantibus cardinalibus, q in uinculis erant, populoq; Romano qui a b Henrico bello, uexabat, ut quauis cōditione pacē cōponeret. Satius itaq; ui ſum eſt retractare male acta, uiolenter pſertim, ꝗ pati exēplo pnicioſo, ut id quoq; reliquis principibus licere uideat, quod Hēricus ab inuito pōtifice extorſerat. Hoc aūt tēpore Mathildis comitiſſa ad modum ſenio cōfecta moriēs, Romanæ eccleſiæ ex teſtamento reliquit, qc quid a Piſſia amne & ſancto Quirico agri Senēſis uſq; ad Ceperanū inter Apennīū & mare ptinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ ec cleſiæ uectigalis eſt. Sunt qui ſcribant, quoq; de numero Vincentius eſt autor egre gius, hanc mulierē Florentiæ mortuam eſſe eo incendio, quo & magna pars urbis conſumpta eſt, & ad duo millia hoīm combuſta traduntur, eiusq; corpus poſtea in Ciſalpinam tranſlatū eſſe, & in monaſterio ſancti Benedicti quod ab urbe Man/ tua xij. millibus paſſuum diſtat, ſepultum. Crediderim ego mulierem ipſam Man tuæ diem extremum obijſſe, euoq; iuſſu ad ſanctum Benedictum ſua impenſa ædi ficatum, tranſlatam & ſepultam, procurāte eam rem Anſelmo uiro ſanctiſſimo ac tanti monaſterij autore: quippe qui operam dederat Mathildis impenſa, ut cœno bium tam amplum, tamq; magnificum ædificaretur. Eodem quoq; in loco ſepul/ tum fuiſſe eundem Anſelmum epiſcopum Lucenſem cōperi, ac Mantuā deinceps tranſlatum in eccleſiam cathedralem, ob eam rem credo, ne a uicinis furto ſurri/ peretur, cum miraculis continuo clarior fieret. Affirmant Lucenſes corpus Ma/ thildis apud ſe eſſe: quod ne credā, facit Guidonis Gonzagæ autoritas. Qui dum monaſterium ſancti Benedicti reſtitueret, inuentū corpus honeſtiore loco (ut pat erat) collocauit. Alium quoq; Anſelmum fuiſſe his temporibus quidam autores ſcribunt, uirum doctiſſimum, & apud Anglos tāti precij habitum, ut breui ex mo nacho abbas, deinde Cantuarienſis archiepiſcopus ſit factus: qui etiam libros de meditationibus, cur deus homo, de libero arbitrio, de ſimilitudinibus, de cruce, de beato Iohanne baptiſta conſcripſit. Felicia certe hæc tempora fuere, quæ & Sigi/ bertum monachum Gemblacenſem uirum ſpectatæ doctrinæ, & Bernardum ex Ca ſtilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulere. Is xxij. annum attingens, ſub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Ciſtercienſi monaſterio, una cum triginta ſocijs monachi habitum ſuſcipiens, tanti precij ob doctrinam & ſancti/ tatem eſt habitus, ut breui abbas Clareuallenſis monaſterij, rum primū Roberti uiri illuſtris impenſa ædificati creatus ſit, cui certe loco cum maxima gloria ad an nos ſex & triginta præfuit. Moriens deinde Bernardus, præter ſanctitatem, mul/ ta quoque ſcriptis ingenij ſui monumenta reliquit: maxime uero commentarios in cantica canticorum, conſiderationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, unde pontificij muneris ratio duceretur: ſcripſit & uarias epiſtolas. unam potiſſimum ad Romanos, qua eos uehementer carpit: ſcripſit & apologe/ ticum & ſermones in ſolennibus habitos. Ad Paſchalem redeo, qui in concilio apud Guardaſtalium habito decreuit, ne urbes Aemiliæ, Placentia, Parma, Rhe gium, Mutina, Bononia, Rauennati eccleſiæ antea metropoli ſubiectæ amplius eſſent, quod ſæpius ob ſuperbiam in Romanam ſedem præſules Rauennates cor/ nua erexerant. Pontificem uero ad urbem redeuntem rogarunt ciues quidam, ut in locum Petri præfecti urbis demortui filium ſubrogaret. Quod cum facere pon/ tifex negaret propter ætatem pueri q uix decimum attigerat annum, tanta repen te ſeditio exorta eſt, ut ei abire ex ciuitate neceſſe fuerit, ne magna aliqua cædes inter ciues committeretur, cum multi ineſſent, qui nequaquam tantum magi/ ſtratum puero committēdum dicerent. Neque ita quoque ſeditionis ſemina abſ/ tulit. Nam cum Albæ eſſet, intellexiſſetq; Petrum Leonis eccleſiæ fautorem, in ædibus ſuis ab aduerſa factione oppugnari, eo propere Ptolemæum mittit ab Ari

cia accitum cum ſatis ualida manu, qui pulſos in transtiberinam regionem aduerſarios partim interfecit, partim capit, ac per municipia cuſtodiendos diuidit. Sed magna repente in Ptolemæo inconſtantia apparuit. Nam quos ipſe paulo ante ceperat, eoſdem poſtea ſuo quoq; nutu ad municipia proficiſcentes, dum iter per Algidum faciunt, ex inſidijs adortus capit, & Laritiam ſecum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat. Non contentus autem tanti admiſſi facinoris Ptolemæus, Sarmineiũ, Nymphæum, Tiberiam, oramq; maritimã occupat. Interim uero Henricus e Germania in Italiam cũ exercitu deſcendẽs, magno terrori omnibus fuit. Verum cum is Romam ueniſſet, abſente pontifice, qui tum in Apulia cõcilium habebat, cumq; ſe priuatum dignitate imperij putaret, una cum poteſtate dandorum epiſcopatuum, a Bracharenſi archiepiſcopo patria exule, iterum coronatus ante beati Gregorij corpus, in patriam abijt. Paſchalis autẽ abſoluto conuentu ex Apulia Romam cum copijs Normannorum rediẽs, & multa oppida ab hoſtibus occupata recepit, & Præneſte Caloiohannis imperatoris Conſtantinopolitani, qui patre Alexio ſucceſſerat, oratores libenter audiuit, eiſdemq; in mãdatis dedit, ut Caloiohannem ſuo nomine contra Saracenos animarẽt. At uero Farfenſis abbas & Ptolemæus, qui nullum ſibi ueniæ locum apud pontificem ob ſua maleficia reliquerant, latebris deliteſcentes, tandem per amicos in Paſchalis uiri mitiſſ. gratiã redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataq; Præneſti Agapeti baſilica, Romam effuſa obuiam urbana multitudine honoris cauſa tandem redijt: qua quidem ex frequentia in ualetudinem incidens, ſe paulo poſt moriturum cognouit: quare acceptis eccleſiæ ſacramentis, cohortatusq; clerum ad pacem & cõcordiam, pontificatus ſui anno decimooctauo, menſe ſexto, die ſeptimo, moritur decimoquinto calendas Februarij: ſepeliturq; honorificentiſſima pompa in baſilica Conſtãtiniana. Suo autem põtificatu facta poteſtate ſacrorum ordinum, presbyteros quinquaginta, diaconos triginta, epiſcopos centum creauit. Romæ præterea eccleſias quindecim cõſecrauit, maxime uero baſilicam ſancti Hadriani in tribus foris prophanatam quorundam factioſorum ſcelere, eccleſiam ſanctæ Mariæ Monticelli in regione Ariolæ, poſtremo uero reſtituit & conſecrauit baſilicam ſanctorum coronatorum, eo tempore diruptam, quo Robertus Guiſcardi Salernitanus princeps eam partem urbis incendit, quæ a Laterano ad Capitolium uergit, ut in uita Gregorij ſeptimi diximus.

GELASIVS II.

clxviij. Pont. GElaſius ſecundus, Iohãnes antea uocatus, patria Caietanus, patre Creſcẽtio, nobili genere natus, ingenueq; a teneris annis educatus & doctus, in monte Caſſino religionis fundamenta perdidicit ſub Odriſio abbate uiro ſanctiſſimo. Hanc ob rem ab Vrbano ſecundo Romam accitus, cognita hominis uirtute & fide, ſemper in precio eſt habitus. Verum in primis eius fides perſpecta eo tempore eſt, quo Vrbanus pontifex a Germanis, & Giberti antipapæ factionem ſequẽtibus in inſula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obſeſſus eſt. Solus enim una cum Petro Leone uiro illuſtri, hominem ſanctiſſimum nunquãm deſeruit. Hanc ob rem poſtea cum Vrbanus meliore fortuna uteretur, tanti beneficij memor, Gelaſium primo quidem ſecretis ſuis admouet ob fidem & doctrinam: eiq; negocium dedit ob elegantiam compoſitionis ſuæ, ut Romanæ curiæ ſtylũ negligẽtia & ignorantia maiorũ labefactatũ, in meliorẽ formã & ornatũ redigeret. Poſtea uero cognita hoĩs amplitudine, eũdẽ referente in cœtũ cardinalũ inſtituerat, eaq; de re ſæpius in ſenatu locutus fuerat, aſſentiẽtibus oĩbus. Verũ mortuo nõ ita multo poſt Vrbano, Paſchalis meritorũ tãti uiri non immemor, ſtatim eũ diaconũ cardinalẽ decernit. Mortuo deinde Paſchali, cum de creãdo nouo põtifice ratio haberet, ob eamq; rẽ cardinales oẽs in monaſterio ad Palladium paululũ infra ædes Leonis &

Cincij Fregepanis cõgregati eſſent, uno omniũ cõſenſu Iohannes Caietanus Ge/
laſius pontifex creat. Verũ Cincius Fregepanis ira ob hãc electionẽ percitus, quod
unum ex ſuis cardinalibus collegio propoſuerat, quem pontificẽ eligerent, in mo/
naſteriũ Palladij cũ armatis ſatellitibus irrumpens, refractis foribus, obuiũ quẽq;
percutit: pontificẽ obtorto collo in terrã deiectũ calcibus cõterit, in uinculaq; con
ijcit. Cardinales aũt fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullũq; genus cõtu
meliæ prætermittit, quo affici tantus ſenatus poſſet. Nõ tulit aũt tantã iniuriã po/
pulus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus cõcurrit, eiq; ac familiæ in
teritũ minat, niſi propere Gelaſiũ incolumẽ reddat. Faciunt mãdata Fregepanes:
maxĩe uero Leo, qui pontificis pedes uidentibus oĩbus ſæpius exoſculatus, ueniã
ſuppliciter petebat. Equũ itaq; albũ conſcendens põtifex, uia ſacra in Lateranum
ducit, comitante clero populoq; Romano, ibiq; de more coronat. Interea uero Bal
duinus, quem ſtatim literis & nuncijs pontifex adhortatus eſt, ut barbarorũ impe
tum tãdiu ſuſtineret, quoad in Aſiã noua ſupplemẽta mitterent, caſtellũ in Syria
Sobal uocitatũ occupat & munit, ut Chriſtianis cõtra barbaros cõtinue dimican
tibus receptaculũ eſſet. At uero Boemũdo adoleſcẽte mortuo, Tãcredus tutor An
tiochiæ princeps ab oĩbus Chriſtianis declarat: quẽ qdem confirmato prius prin
cipatu, Balduinus Hieroſolymitanus rex ad ſe cũ militibus ſuis uocat, dimicaturus
cum hoſtibus Turcis, Saracenis, Arabibusq; cum magno exercitu prouinciã Hie
roſolymitanã ingreſſi erãt. Eo itaq; ueniens Tancredus, cognita Chriſtianorum
paucitate, fruſtra Balduino diſſuaſit, ne collatis ſignis cum hoſte decerneret: ne ve
rem Chriſtianã in ſummũ diſcrimen adduceret. Nam cum hoſtibus ipſis pugnan
di copiam feciſſet, ingenti clade ſuperatus, ægre cũ paucis Hieroſolymã ſe recepit.
diuerſis prætera tramitibus Tancredus Antiochiã perueniens, fuga ſalutẽ ſibi q/
ſiuit. Elati autem tanta uictoria hoſtes, montẽ Tabor cõſcendentes, monaſterium
eo loci poſitum diruunt, monachis ad unum oĩbus interfectis. Nec interim tutus
ab externo hoſte Gelaſius fuit, qui Henrici imperatoris furorem Italiam uaſtãtis,
iamiamq; urbem hoſtili animo ingreſſuri deuitãs, ad ædes Vulcamini potentiſſi/
mi ciuis primo confugit. Verũ cum ibi quoq; nequaquam tutus uideret, una cum
ſuis triremes cõſcẽdẽs: duæ enĩ iã ad id inſtructæ parata[e]q; erãt, Hoſtiã Tiberi dela
bit, inſequẽtibus Germanis militibus, & põtificẽ telis ac ſagittis petẽtibus. Cum
Hoſtiã uero perueniſſet, neq; ingredi mare propter inſtantes procellas liceret, terre/
ſtri itinere Ardeam proficiſcit, Hugone xij. apoſtolorũ cardinali uiro ampliſſimo
ſemp eũ comitãte. Cadẽtibus aũt fluctib9 Hoſtiã reuerſus, Tarracinã primo, mox
Caietã adnauigat, ubi perbenigne a ciuibus ſuis ſuſcipit. Cõuenere eo ſtatim & Gui
lielmus Apuliæ dux, & Robertus Cãpanus princeps ac Richardus aglanus, polli
centes ſe in eius poteſtate ſemp futuros, ut ueros decet eccleſiæ dei uectigales. Cum
igit parari exercitũ cõtra ſe Hẽricus intellexiſſet, Mauriciũ Brachareẽſem archie/
piſcopũ antipapã creat: quẽ potiſſimũ Gelaſio obijceret, eumq; Fregepanũ familiæ
cõmendauit: Gregorius is appellatus eſt. Nõ cõtẽtus autem tam pnicioſo exẽplo
Henricus, in Anagninũ agrũ copias ſuas mouens, oĩa hoſtilẽ in modũ diripit &
capit. Turriculũ quoq; munitiſſimũ locũ iã oppugnabat, cũ ſubito nũciatum eſt
Gelaſium cum proceribus Apuliæ, magnoq; cũ exercitu aduẽtare: quare motis ca
ſtris Italia cedens, cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelaſius autẽ remiſſis in
Apuliam proceribus Romam uenit, arbitratus ob diſceſſum Henrici omnia dein
ceps pacata fore. Verũ longe ſecus quàm putarat, accidit. Nã cũ intellexiſſet anti
papã Fregepanum auxilio fretum Romæ manſiſſe, potẽtiã iſtius familiæ ueritus,
apud amicos quoſdã prius delituit. At uero cũ poſtea in eccleſia ſanctæ Praxedis
myſteria celebraret, inſtantibus hoſtibus cũ factione ſua, uix ſeſe ab eorũ manib9 fu
ga ſubtraxit, Corſis, Normãnis, familijs egregijs ac Creſcẽtio nepote acerrime de/

Cincius Fregepanis homo factioſus.

ſendentibus. Sequenti uero die a ſuis armis & clientelis bene munitis, in urbē uo/
catus (nam ad ſanctum Paulum confugerat) habito cardinalium conuentu diſce
dere ab urbe inſtituit, ne creſcente indies magis magisq; ſeditione, magna aliqua
clades oriretur. Relicto itaq; Petro Portuenſi epiſcopo, qui uices eius quantum ad
rem ſacram pertinebat, Romæ gereret, cōmendataq; Beneuētanæ ciuitatis cura
Hugoni cardinali xij. apoſtolorum, Piſas primo adnauigat, cum terreſtre iter ne
quaquam ſibi ac cardinalibus, quos comites ſociosq; habebat, tutū uideret. Exce
ptus itaq; perbenigne a Piſanis, cum rationē diſceſſus ſui ab urbe audiētibus omni/
bus reddidiſſet, inde ſoluēs in Galliā, ad portā ſancti Aegidij peruenit: ubi cū abba
te Cluniacenſi uiro optimo, tum a monachis, & oībus fidelibus qui eo eius rei gra
tia undiq; cōuenerant, magnifice ac ſplendide ſuſcipit. Deinde uero per continētem
honeſto comitatu magis quàm ſplēdido, ut nūc fit incedēs, inter eundū baſilicam
ſanctæ Cæciliæ in Stagello, eccleſiā ſancti Syluestri in Tillano, eccleſiam ſancti Ste
phani in Tornaco dedicat, lapidibusq; eccleſiarum terminos notat. Tādem uero ad
Cluniacenſe monaſteriū perueniens, pleureſi correptus, pōtificatus ſui anno i. die v.
morit, uir ſanctiſſimus & omī laude dignus, ſi uitā cōtinentiſſimam, ſi mores, ſi do
ctrinā inſpicis: quibus ex rebus fit ut facilime credā eū, qui ita cōſtanter & ſancte in
tantis procellis humanarum perturbationū uixerit, nūc beatā & ſempiternā uitā in cœ
lo ducere. Sepelit aūt eius corpus intra limina Cluniacenſis cœnobij. Sunt qui ſcri/
bant huius pontificatu inchoatā eſſe templariorum militum originem, qui nō longe
Tēplarij militeſ. a ſepulchro domini habitantes, peregrinos ſuſcipiebāt, eosq; per loca ſacra armati
ducebant ac reducebāt: quo eis ſine ullo maleficio inuiſere loca ſancta liceret. Hos
uita, fide, gratia mirum in modum Cuſentinus commendat.

CALISTVS II.

clxix pō. CAliſtus ij. Guido antea uocatus, natione Burgundus, Viennēſis archiepiſco
pus, originem a regibus Frāciæ ducēs, ab his cardinalibus pontifex creat, qui
mortuo Gelaſio Cluniaci tū aderāt. Verum is nō prius pontificiū habitū ſibi deſum
pſit, quàm intellexit ſe ab his quoq; cardinalibus confirmari, qui Romæ & in Italia
remāſerant. Re itaq; literis & nuncijs cognita, Romā ueniens, populo obuiā pro/
deunte ac honorato quoq; urbē ingredit, congratulātibus oībus tū pontifici, tū ci
uitati Romanæ, quod hunc quietis & pacis autorē futurum cernebāt. Rebus aūt ex ſen
tentia Romæ cōpoſitis, Beneuentum proficiſcitur, quo & principes omnes ſtatim
conuenere, ſalutandi (ut mos eſt) pontificis cauſa, maxime uero Guilielmus Apu
liæ dux, Iordanus Cāpaniæ comes, Arnulphus Ariola, Robertus Lorotelli comes,
uiri inſignes & ſine cōtentione illius partis Italiæ facile principes: qui etiam polliciti
ſunt adhibito iureiurādo, ſe in poteſtate pōtificis ſemper futuros. Caliſtus autē qui nil
aliud meditabat quàm bellū Aſiaticū, in quo de Chriſtianis ægre tot barbaras gē
tes ſuſtinētibus addubitabatur, Romā rediens, Lambertū Hoſtienſem epiſcopū,
Saxonem ſancti Stephani in Cælio monte presbyterum cardinalem, Gregorium
ſancti angeli diaconum, legatos ad imperatorem mittit: qui pace ſine ulla conten
tione compoſita, ad urbem redeuntes, tabellam pacis ad lateranenſem baſilicā ſuſ/
pendere. Qua quidē perlecta, tanta repēte lætitia publica exorta eſt, ut paſſim con
gratulantium cœtus audirētur. Verū ne diuturnior hæc lætitia uideretur, effecit
Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriam & Apuliam abſente Guilielmo comite oc
cupat. Guilielmus enim Alexij imperatoris cōſtātinopolitani filiā in uxorē ducturus,
abiēs Calabriā & Apuliā pōtifici cōmendauerat. Hāc ob rē Caliſtus ab urbe diſce
dēs, Beneuentū peruenit, indeq; Hugonē cardinalē ad eū miſit, arcē Nicephorim tū in
Calabria obſidentē. Monitus aūt Rogerius ut ab armis diſcederet, nequaquā pō
tificis edicto obtēperat, imo acrius inſtabat, ne Guilielmus cōſobrinus rediens, ei
impedimēto foret, quo minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iā arma pon

tifex,cum ſubito una cũ magna parte ſenatus febri correptus redire ad urbem re
infecta compellitur. Hanc ob rem Rogerius nemine aduerſante, Apulia & Cala/
bria potitur. Atq; hoc modo Guilielmus uxore fruſtratus ac principatu deiectus,
apud Salernitanum principem uitam degens,ſine hæredibus breui moritur. Ro/
gerius itaque tanto aduerſario ſublato, regem Italiæ ſe nuncupat. Caliſtus autem
recuperata ualetudine, apud lateranum noningentorũ patrum conciliũ habuit,
in quo quidem deliberatum eſt, ut primo quoque tempore ſupplementa militiæ
iam deficiẽtis Chriſtianis in Aſia bellum gerentibus ſubminiſtrarentur. Qua ſpe
erectus Balduinus Hieroſolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorẽ Aſi
am incolentium,cum magno exercitu in ſe mouentem ſuperat,& captum in car/
cerem conijcit. Eadem quoque fortuna uſus, Damaſci regem Hieroſolymas cum
exercitu hoſtili animo petentem fundit fugatq; duobus millibus hoſtiũ cæſis,mil/
leq; captis. Verum ſuperueniente cum magnis copijs Balahac Parthorum rege,
cu ſtatim nullis expectatis auxilijs congredi auſus eſt,tanta clade ſuperatur Bal/
duinus,ut etiam ipſe una cum proceribus multis captus & in uincula cõiectus ſit.
Quare Caliſtus pontifex maturandum ratus,ne reliqui Chriſtiani amiſſo rege op
primerentur,inſtante Veramundo Hieroſolymitano patriarcho uiro optimo ac
doctiſſimo, Venetos ſpe gloriæ & præmij concitos in hoſtem magna claſſe permo
uit, Dominico Michaele duce, milleſimo centeſimo ac uigeſimoſecundo ſalutis no
ſtræ anno:qui quidem ad Ioppem claſſe delati,quam Saraceni Babylonis terra ma
riq; obſidebant, ſuperatis barbaris ingẽti clade, obſidionem ſoluunt. Itum eſt & in
Tyrum,quam diu obſeſſam haud incruenta uictoria cepere, pacti tamen prius,ut
Tyri & Aſcalonis dimidium obtinerent,ſi eorum opera in Chriſtianorum poteſta
tem deuenirent. Verum Emanuel Græcorum imperator Caloiohanni ſuffectus,
tantam uictoriam latinis inuidens, uel latina literatura utẽtibus, Venetis mãdat
ut claſſis ſuæ præfectum reuocent: qui certe eorum dicto obtemperans, ita incen/
ſus,Rhodũ,Chiũ,unde corpus beati Theodori martyris Venetias tranſlatũ tum
eſt,Samum,Mitylenen, Andron imperatoris inſulas,diripuit:Motonium ſpolia
tum incolis muninit. Traguriũ ex Vngaris captum,ditioni Venetæ ſubiecit. La
pidem præterea ſecum in patria detulit, ſuper quo apud Tyrum Chriſtus ſediſſe
fertur. At uero Balduinus,quem diximus ab hoſtibus captum,precio redemptus,
Hieroſolymas rediẽs, Chriſtianam remp. iam labentẽ aliquãdiu ſuſtinuit. Hanc
ob rem Caliſtus aliquid quietis a rebus externis nactus,& cardinales xij. creat: &
baſilicas multas uetuſtate collapſas reficit. Mœnia urbis inſtaurat, aquã in urbẽ
inducit,arces eccleſiæ munit,donaria plurima argenti auriq; baſilicis diuidit. Fũ/
dos pleroſq; coemptos beato Petro donat. Eccleſiam beati Nicolai in palatio ædifi
cat. Verum ne tanta felicitas ſine aliquo incommodo diutius in terris eſſet, Grego
rius antipapa Burdinus antea uocatus,nomen pontificis uſurpare conatus,Sutrij
ſe continens,auxilio quorundam tyrannorum fretus, & Romanos incurſionibus
uexabat, peregrinos negocij ac religionis cauſa ad urbem accedentes ſpoliabat.
Quare Caliſtus comparatis repente copijs, præmiſſoq; cum expeditiſſimo quoque
Iohanne Cremenſi ſancti Chryſogoni presbytero cardinali, ſubſequens ipſe ho/
ſtem uincunt,Sutrium capiunt,Burdinum camelo impoſitum,in triumphi ſpem
Romam ducunt:quem pontifex uita donatum,cauenſi monaſterio incluſit. Cali
ſtus autẽ de deo deq; hominibus bene meritus,pontificatus ſui anno quinto,men/
ſe x. die vi. in domino moritur. Vacat tum ſedes dies viij.

HONORIVS II.

HOnorius ij. qui & Lambertus,ex agro Imolenſi oriũdus, Hoſtiẽſis epiſcopus, clxx. põt.
eo tẽpore põtifex creat,quo Balduinus ab hoſtibus p̃cio redẽptus, Antiochi/
am Hieroſolymitano regno adiũxit,mortuis his oĩbus ad quos pricipatus ille iure

deueniebat. Verum cum tantus principatus retineri ſine præſide nõ poſſet, eidem præfecit Raymundum Guilielmi ducis Auſtriæ filium, cui ſuperioris Boemundi filia nupſerat. Hoc autem modo compoſitis rebus, regem Aſcalonitarum, Aegyptiorum copijs fretum, & ob eam rem Hieroſolymitanos infeſtantem, unico prælio repulit. Balduinum præterea Damaſci regulum idem molientem, ſed maioribus copijs, tribus grauiſſimis prælijs fundit fugatq;, multis paſſim more pecorum cæſis. Ad Honorium redeo, qui & ſi obſcuro loco natus erat, tamen literatura & moribus tanto magiſtratu dignus uidebatur. Verum non adeo eius ingreſſus laudatur, cum ambitione quorundam potius quàm omnium bonorum cõſenſu pontificatum inierit. Mortuo enim Caliſto, cum de legendo nouo põtifice ratio haberetur, Leo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne uſque ad diẽ tertium pontificẽ crearent, quo & maturius deliberare, & canones inſpicere liceret, quanuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendum uafer, quam uerbis præ ſe ferebat, ſed ei tantiſper diſponere hominum ſuffragia liceret, quibus Lambertus pontifex crearetur. Nam populus ipſe Saxonem ſancti Stephani cardinalem, pontificem percupide nimium optabat. Id quoque ſe cupere Leo Fregepanis oſtendebat, quo & populum & patres negligentes & incautos in ſententiam ſui quauis arte pelliceret. At uero cum id uelle Leonem cardinales quidam cernerent, ne ex eius ſententia pontificem legerent, omiſſo Saxone, Thebaldum ſanctæ Anaſtaſiæ presbyrerum cardinalem, pontificem deligunt, quem Cæleſtinum appellarunt. Tunc autem Leo non amplius immorandum ratus, quod iam offenſum hac electione populum cernebat, Lambertum (de quo ante diximus) pontificem magna uoce præponit, acclamante populo, cleroq; eam electionem manibus & nutibus approbante. Tum Leo maturandum ratus, ne ſententiæ hominum immutarentur, in Simijs, loci nomen eſt, non longe ab ecclesia ſancti Syluestri, hominem põtificali habitu exornat. Qui & ſi primo artibus quibuſdam tantum magiſtratum adeptus eſt, tamen poſtea omnium conſenſu pontifex maximus conſalutatur. Põtificatum adeptus, cardinales quoſdam uiros inſignes creauit, quorum opera poſtea magnis in rebus uſus eſt. Familiaritate enim præclarorum uirorum mirifice delectatus eſt. Nam Pontium quendam abbatem cluniacenſem, uirum induſtrium Romæ retinuit: Ingenium quoque Hildeberti Cenomanenſis epiſcopi mirifice extulit: quem deinceps Turonenſem archiepiſcopum creauit, quod plurimum heroico, elegiacove carmine ualeret. Huius quoq; tempore clariora fecit Hugo de ſancto Victore, ſi cognomentum inſpicis: ſi patriam, Pariſienſis doctor inſignis. Hic enim tum dicendo, tum ſcribendo ingenij ſui præclara monimẽta reliquit. Extat eius liber de ſacramentis, liber ſententiarum, liber in dialogo, qui Didaſcalus appellatur. liber de cura animæ: liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolentia Honorius pontifex amplexus eſt, ut nullum genus officij prætermiſerit, quo eos ad honeſtiorem dignitatis gradũ euehi poſſe exiſtimaret. Unum tamen ſuis temporibus accidit, quod nequaquam probandũ eſt. Arnulphus enim Chriſtianæ religionis prædicator egregius, clericorum inſidijs Romæ necatur, quod acerbe nimium in eorum laſciuiam & libidinem inueheretur: quodq; eorum pompam, & in comparandis diuitijs nimium ſtudium improbaret, paupertatem Chriſti & integerrimam uitam ad imitationem omnibus proponens. Hũc multi ex nobilitate Romana tanquam uerum Chriſti diſcipulum & prophetam ſequebãtur. Hunc laudibus ad cœlum tollebant. Hinc odium, hinc iræ in perniciem bene ſentientis uſq; ad necem excitatæ. Fuerit ne hic ſanctiſſimus uir presbyter, an monachus, an eremita, haud ſatis conſtat. Sunt qui ſcribant Honorio ipſi id admodum diſplicuiſſe, non tamen tanti facinoris autores unquam inuentos. At uero cum in pontificatu recte gubernato quinquennio ac mẽſibus duobus uixiſſet, collachry-

mantibus omnibus moritur, & in baſilica Lateranenſi nullo non genere honoris adhibito ſepelitur. Vacat tũ ſedes diebus octo. Neſcio ego quid ſibi uelit marmor illud ſuo nomine inſcriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc extat.

INNOCENTIVS II.

clxxi põ.

INnocentius ſecundus, patria Romanus, ex tranſtiberina regione, patre Iohãne, pontifex creatus, in Rogerium Rogerij comitis Siciliæ filium, hæredem nuncupatum, quod mortuo Guilielmo Apuliæ duce, omniq; Roberti Guiſcardi familia in eo deficiente, dominatum Apuliæ occupare nitebatur, ſtatim mouet. Nam is ad ſanctum Germanum caſtra habebat, quem certe primo impetu repulit: tantum ualuit Romani exercitus fortitudo & uirtus: oppidoq; ipſo capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obſedit. At uero Guilielmus Calabriæ dux cum magnis copijs adueniens, & patrem unico prælio feliciter habito obſidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes non ita multo poſt Rogerius mira modeſtia uſus, una cum pontifice liberos facit. Quamob rem deinceps quod uoluit facile a pontifice obtinuit, ꝑter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. Interim uero Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potẽtiſſimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorũdam facinoroſorum ſeditionibus, Anacletusq; appellatur: qui ſpoliatis Romanæ urbis templis, ſpoliatis eccleſiarum theſauris, ui irrumpens, maxime uero in baſilicam Petri, unde crucifixum aureum & coronas pendentes ſuſtulit: tantum pecuniarum conflauit, ut perfacile largitionibus ſeditioſum quenque Romæ in ſententiam ſuijpſius alliceret. Innocentius autem ad urbem rediens, ubi ſeditionibus plena omnia cerneret, ſpectareq; rem ipſam ad cædem multorum uideret, ſponte cedens, primo quidẽ Piſas adnauigat, deinde Genuam, poſtremo in Franciam peruenit. Interim uero Anacletus antipapa, tanto aduerſario ſubmoto, & animos ciuium cum Innocentio ſentientium quoad fieri poteſt, ſibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes ſuas facile deſcendentem, quo magis ei obnoxius eſſet, utriuſque Siciliæ regem creat. Innocẽtius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum ſectatoribus damnauit, Aurelianum ſe contulit, uiſoq; rege Philippo, a quo perbenigne eſt habitus, Carnotum in Belgis petijt: ubi Henricum Angliæ regem in itinere obuiam factum, multis rationibus ad expeditionẽ in Saracenos adhortatus eſt. In Lotharingiam inde flectens, Lotharium Leodij repertum, a Germanis tũ regem creatum, de ſe reſtituendo multa pollicentem, ſacramento adigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiam ad urbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera ſynodo habita, in Italiam redijt, celebratoq; concilio apud Placentiam, Piſas ſe cõtulit: quam ciuitatẽ iam pridem cum Genuenſi populo diſſidentem, in gratiã tandem redegit. Genuenſem quoq; epiſcopum qui Mediolanenſi ſuberat, archiepiſcopum creat, tribus Corſicæ epiſcopis illi cum Bobienſi parere iuſſis. Piſanis quoq; archiepiſcopum dedit, tribus item alijs Corſicæ epiſcopis cum Populoniẽſi eidem ſubiectis. Lotharius autem cum magno exercitu in Italiam ueniẽs, admonito põtifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad urbem mouet. Nam dum ipſe occupato prius Ianiculo urbem ingreditur, Innocentius Anienem ponte Mammio traijciens, in Lateranum perducitur, nuſquam apparente antipapa, cuius factionẽ Lotharius mira felicitate ad ſanitatem redegit, cauitq; quantũ in eo fuit, ne deinceps uexari ab aduerſarijs Innocẽtius poſſet. Tãto itaq; beneficio deuictus Innocẽtius, mortuo Henrico, Lotharium impatorem Romanũ creatũ, impij corona exornat, quo ſtatim in Germaniã abeunte ad cõpeſcendos Leuticoꝝ motus, dum pontifex concilium Piſis pro rep. Chriſtiana, proq; tuenda fide de more habet, rurſum anti papa quem in eodem concilio damnauit, factioſis qbuſdam & Rogerio adiuuanti

bus, in pontificem ſurgit. Quare & Lotharius imperator iterum cum exercitu ſu/peratis Leuticis Italiam repetit, & Piſani claſſem potentiſſimam in auxilium pontificis educunt, quibus copŋs & Romæ ſeditionem oppreſſere: & Rogerium terra mariq; oppugnarum, amiſſis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulere. Audita tanta uictoria Iohannes Conſtantinopolitanus imperator, qui Rogerio aduerſabatur, legatos ſtatim ad Lotharium mittit de ſuperato hoſte cõgratulatum, quorum de numero quidam philoſophus erat, qui diſputationibus oſtẽdere nitebatur latinam eccleſiam admodum errare, quod contra ſententiã Niceni concilŋ, ut ipſe dicebat, quo declaratum eſt, ſpiritum ſanctũ a patre procedere, Latini a filio quoq; id fieri addidiſſent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat diſputandi gratia: Si, inquit, Latini damnandi ſunt, quod addiderint ſpiritum ſanctum a filio quoq; procedere, damnandi multo magis Græci uidẽtur, qui id fieri a ſolo patre addiderint, cũ ipſum conciliũ a patre dixerit. Deluſus homo audax tam acuto reſponſo, ſubſtitit amplius hac de re diſceptare. At uero pontifex ne abeunte imperatore, Rogerius iterum Apuliã repeteret, Rameonem Lotharŋ imperatoris comitem, cum aliquot cohortibus ad propulſandum iniuriã relictum, ducem Apuliæ creat. Mortuo deinde antipapa, occulteq; a ſuis ſepulto, cũ etiam eius cardinales in fidem Romani pontificis deueniſſent, quietura iam reſp. Chriſtiana uidebatur, cum ſubito Romani quidam ſeditionibus potentiã quærentes, ſenatores creauere, q remp. Romanã ditionemq; ad ſe pertinentẽ gubernarẽt. His autem dum pontifex reſtitit, habito apud Lateranũ concilio, quo inſtituit, ne quis laicus manum uiolentã clerico inŋceret, pontificatus ſui anno xiiŋ. mẽſe vŋ. die xiŋ. moritur, m. c. xiiŋ. ſalutis noſtræ anno, quo tempore magno in precio ſunt habiti & Bilibertus e Britannia oriundus, uir tantæ doctrinæ, ut ob uarietatẽ diſciplinaꝝ uniuerſalis appellaretur, & Ambertus Remẽſis archiepiſcopus. Giliberto præceptore nequaquam eruditione & doctrina inferior. Huius quoq; pontificis illud opus eſt, quod adhuc cernimus in fornice ſanctæ Mariæ trãſtiberinæ e muſiuo.

CAELESTINVS .II.

clxxij. põ CAeleſtinus ſecũdus, Guido antea uocatus, ſancti Marci presbyter cardinalis, natione Tuſcus, e caſtro Felicitatis, quod nõnulli ciuitatem Caſtelli eſſe affirmant, Typhernum ab antiquis appellatũ, pontifex in demortui Innocentŋ locum omnium cõſenſu creatur, eo maxime tempore quo in Aſia Balduino rege uita functo, Andegauenſium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, ſi ordinem ſucceſſionis inſpicis, regnum Hieroſolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorũ uir/tute fretus aliquam diu acerrime tutatus eſt. Namcũ Turci ſinum Perſicum incolentes, in agrum Antiochenum incurſiones feciſſent, eos non ſolum fudit rex Fulco, uerumetiã ex his ad tria millia interfecit, totidemq; cepit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonũ auxilŋs fretus, Edeſſam Meſopotamiæ ciuitatem, Arach ab Hebræis uocatam, inuaſit: quã antea diximus Balduinũ a fratre Gothifredo precibus obtinuiſſe. Capta eſt autem urbs & a barbaris crudeliter direpta, occiſis omnibus Chriſti fidẽ abnegare recuſantibus, ſtupratis etiã nobiliſſimis matronis ſuper altari ſancti Iohãnis baptiſtæ, quod ſciebant a noſtris pie ac ſancte cultum fuiſſe. Sed neſcio quo fato dũ parantur copiæ, Fulco in uenatione leporem concitate nimium & incaute inſequens, caſu equi moritur: cui filius Balduinus eiuſdem nominis tertius in regno ſucceſſit. Cæleſtinus autem pontificatus ſui menſe v. moritur, ſepeliturq; in Lateranenſi baſilica, una tantum re felix, ob breuitatẽ temporis, ut arbitror, quod nullis ſeditionibus toto ſuo pontificatu uexatus fuit.

LVCIVS .II.

clxxiŋ. pont. LVcius ſecundus, patria Bononienſis, patre Alberto, eo tempore pontificatum inŋt, quo Edeſſæ urbis euerſio nũciata eſt. Eã enim ciuitas Edeſſa eſt, ad quam

Tobiã miſiſſe filiũ Gabelo ſacræ literæ teſtantur: quamq; Thaddæus apoſtolus ad fidem Chriſti conuertit: & in qua beati Thomæ oſſibus ornata Abagarus regnum obtinuit, qui datis ad Ieſum literis, ſcripta manu dei reſpõſa accipere meruit. Hac uero clade audita, Bernardus Clarauallẽſis uir & ſanctitate & doctrina, ut dixi, inſignis, patrocinium religionis Chriſtianæ aſſumens, principes oẽs Chriſtianos tum literis, tum nuncijs adhortatus eſt, ut crucem in Saracenos Chriſti uexillum ſumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis ſucceſſerat, in militiam nomen dedit. Dum hæc autem pro fide Chriſti in Gallia & Germania pararentur, Rogerius pontificum negligentia in Italiam reuerſus, quæ amiſerat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & animis auctus, claſſe in Aphricam traijciẽs, adeo regem Tuneſij uexauit, ut hominẽ data pace perſoluere tributũ quotannis coegerit, quod certe ad triginta annos continuo exegit. Conradus uero magno cruceſignatorum comparato exercitu, Conſtantinopolim perueniens, ab Emanuele ſecundo Græcorum imperatore precibus compellitur, nullo comparato cõmeatu, Iconium ſtatim ducere: ſe enim præſtaturũ omnia quæ exercitui neceſſaria erãt, Emanuel pollicebat. Obſeſſa eſt urbs natura & artificio munita aliquandiu atq; acriter. Verũ cum ſceleſtus imperator Græco uſus ingenio, gypſum farinæ miſcuiſſet, ex eaq; re panis fieret, quo exercitus Chriſtianorum aleretur, tot ſtatim milites periere, ut re infecta, relicta obſidione, in Thraciam ſecedere oportuerit. Hoc tamen emolumenti illa expeditio præſtitit, quod Balduinus quartus Hieroſolymitanus rex animo auctus, Aſcalonã diu obſeſſam tandem ui cepit, cum paulo ante Gazam urbem antiquiſſimã penitus ab hoſte derelictam ædificaſſet, incolendamq; fratribus templarijs cõceſſiſſet. Auſus quin etiam idem Balduinus Turcorum ſatrapas Hiericontinos infeſtantes ꝓpulſare, quorum de numero unico prælio ad quinq; millia interfecta referuntur. Noradinum quoq; Damaſcenæ militiæ principem, Hieroſolymitanũ agrum uexantem, tanta clade ſuperauit & ꝑſecurus eſt, ut ægre Chriſtiani retẽti ſint, quo minus una cum hoſte Damaſci mœnia ingrederentur. Ad Lucium pontificem redeo, ꝗ interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamq; neceſſariã pertineret. Credo ego hominem ipſum miro amore excitatum retinendæ Hieruſalem, quod tituli ſanctæ crucis in Hieruſalem presbyter cardinalis, pontifex creatus fuerat, quam quidem baſilicam totam ferme reſtituit. Eius præterea conſenſu in Gallia ſynodus epiſcoporum quorundam & abbatũ facta eſt contra Baliardum philoſophum peripateticum, uirum multæ doctrinæ, non bene in quibuſdam cum fide noſtra ſentientem, ꝗ præſente etiam Lodouico rege, rationibus uictus, non modo ſententiã mutauit, uerũetiam monaſticã uitã & religionẽ induit, ac deinceps una cum quibuſdam diſcipulis in loco deſerto ſanctiſſime uixit. Lucius autem pontificatus ſui menſe xi. die iiij. moritur, ac in baſilica Lateranenſi ſepelitur.

Edeſſam Thadeus ad fidem Chriſti cõuertit.

EVGENIVS .III.

clxxiiij. Pont.

EVgenius tertius, Piſis oriundus, ſancti Anaſtaſij abbas, in monachũ antea a Bernardo uiro ſanctiſſimo electus, in eccleſia ſancti Cæſarei pontifex creatur. Nam cum haud ſatis inter cardinales conſtaret, quem potiſſimum e numero ſuo deligerẽt, diuino nutu perciti, uirum ſanctiſſimum Eugenium deligunt. Qui ubi Romanos inſtare minis etiam cognouit, quo ſui confirmarentur ſenatores, ad Farfenſe monaſterium noctu in Sabinos abijt, comitante cardinalium cœtu, ibiq; conſecrationis munus ſuſcepit. Verum cum poſtea Romanorum non minas tantummodo, ſed etiam facta contemneret, ſenatores ipſos eo perpulit, ut petita pace magiſtratu ſe abdicarent. Romam itaq; rediens, ubi intelligit Romanos nequaquam bono animo, ſed fraude in gratiam ſecum rediſſe, inſidias ueritus Tibur dilabitur, fugientẽ Romani telis & ſagittis inſequũtur. Poſtea uero Piſas profectus, nauigio

cum ſpes ex eo concepta, tum Richardi de ſancto Victore doctrina, ne eius tempo
ra ignobilia uiderentur. Richardus enim doctor inſignis multa & grauiter & co/
pioſe rum ſcripſit, præcipue uero librum de trinitate. Habuit & ſermones ad po/
pulum non minus docte quam eleganter. Laborarum hoc etiam tempore in tota
ferme Europa fame eſt, Anaſtaſio pontifice & clam & aperte pauperibus ipſis ele
emoſynas præbente, qui pontificatus ſui anno uno, menſe quarto, die quarto & ui/
geſimo moritur, ſepeliturq; in Lateranenſi baſilica concha porphyretica.

Richardus de ſancto Victore.

HADRIANVS IIII.

clxxvi. pont.

HAdrianus q̃rtus, natione Anglicus, Albanus epiſcopus & cardinalis ab Eu
genio creatur, q̃ in Nouergiam miſſus, prædicando & bene monendo pro/
uinciam illam ad Chriſti fidem redegerat. Mortuo deinde Anaſtaſio pontifex cre
atus, tentatusq; a Romanis tum precibus, tum minis, ut conſulibus liberam urbis
adminiſtrationem relinqueret, id ſe facturũ cõſtantiſſime renuit. Inſtabat Roma
nus clerus ut in Lateranũ proficiſceret̃ faciendæ conſecrationis cauſa, quod etiam
facere recuſauit, niſi prius Arnoldus Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea da/
mnatus, ex urbe pelleretur. Hoc autẽ ægre ferens populus, cardinalẽ ſanctæ Puden
tianæ ad pontificem uia ſacra proficiſcentem, uno atque altero uulnere afficiunt.
Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiã execratione perſecutus eſt, quoad mu
tata ſententia, & Arnoldum ab urbe pepulere, & cõſules abdicare ſe magiſtratu co
egere, relicta pontifici adminiſtrandæ urbis libera facultate. Interim uero Guiliel/
mus Siciliæ rex, qui mortuo Rogetio ſucceſſerat, Beneuentana ſuburbia, Cepera/
num Baucumq; in Hernicis de eccleſia occupat. Ob quam rem indignatus ponti
fex, regem graui anathemate notat, eiusq; ditioni ſubiectos omni ſacramento libe
rat, quo facilius a rege deficerent, nullo iureiurando aſtricti. Fredericus autem pri
mus hoc tempore ex genre Sueua imperator creatus, Ciſalpinam Galliam cũ exer
citu ingreſſus, cum Dertonam haud ſatis imperio obtemperantem aliquandiu ob
ſeſſam, ui tandem cepiſſet, magnaq; celeritate Romã uerſus iter ſtatim fecit. Pon/
tifex autem Viterbij, tũ agens confirmaturus in fide eccleſiaſticas ciuitates circun
quaq; poſitas, Oruerum & ciuitatem Caſtellanam adijt. Verum cum poſtremo ſe
imparem tanto exercitui cerneret, pace per internuncios compoſita, in agro Sutri
no imperatori fit obuiam: qui ex equo deſcendens, eum ut uerum Chriſti uicarium
ſalutat. Cum uero ad urbem ueniſſent, & pontifex in baſilica Petri Fredericum im
perij corona donaret, populus Romanus clauſis tum portis ne quid tumultus exci
taretur, per Hadriani pontem ui erumpẽs, Teutonicos cum pontifice præter eorũ
uoluntatem ſentientes, paſſim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator in
tromiſſo exercitu, qui in pratis Netonianis cõſederat, Romanos ex uaticano in ur
bẽ rettudit, multis cæſis captisq;, pontisficis tamen precibus imperator lenitus, ca
ptiuos incolumes dimittit. Verum cũ poſtea, ut mos eſt, ituri ſimul ad Lateranũ
pontifex & imperator eſſent, fieriq; id nequaq̃ tuto uiderẽ, Romanis ad arma ſpe/
ctantibus, Mallianam ſimul proficiſcuntur: ubi tranſmiſſo flumine, per Sabinos &
pontem Lucanũ ad Lateranũ peruenienientes ſolennia perſoluere. Dum hæc aũt
Romæ agerentur, Tiburtini ad imperatorem uenientes, ſe ac omnia ei ſponte de/
dunt. Verum cum imperator intellexiſſet urbem illam ad põtificatum pertinere,
eandem Hadriano ſtatim reſtituit, neq; ita diu immoratus, in Germaniam redijt.
At pontifex a proceribus Apuliæ rogatus, Beneuentum ſe contulit, maioremq;
regni partem ſua tantum p̃ſentia Guilielmo abſtulit. Interea uero Palæologus uir
quidem nobilitate inſignis, Emanuelis ſecundi imperatoris Conſtantinopolitani
nuncius & orator, Anconam primo nauigio delatus, terra deinde Beneuentũ pe
tijt, pontificiq; imperatoris nomine ſponte obtulit auri libras quinq; millia, fuga/
turumq; ſe ex Italia Guilielmũ, ſi tres maritimæ in Apulia urbes, ei ex fœdere reb9

Forte Noruegiam.

bene geſtis darentur. Quod ubi Guilielmus reſciuiſſet, pontificē ad miſericordiam cohortatus, pollicetur nō modò ſe reſtitutuꝝ quæ de eccleſia abſtulerat, uerũ ultro quædam alia condonaturũ, Romanosq; eccleſiæ rebelles in officio tētēturũ, ſi utri/uſq; regni titulis tam citra ꝙ ultra Pharũ poſiti, inſignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduerſantibus quibuſdam cardinalibus. Hanc obrē Guilielmus inſtructo exercitu Apuliam hoſtili animo ingreſſus, cum omnia ferro ac flamma conſumpſiſſet, in Græcos & Apulos mouens, qui apud Brunduſiũ ca/ſtra poſuerant, eos facile ſuperat: unde Salentini Apuliq; omnes deditionem ſtatim fecere. Pontifex autem cardinalibus infenſus, qui obſtiterant quo minus pax com/poneretur, Guilielmum in gratiam recipit, eidemq; utriuſque regni titulos aſſcri/pſit, adhibito prius ſacramēto, ſe nil deinceps molituꝝ quod eccleſiam Romanam offenderet. Rebus autem ex ſententia compoſitis, pontifex per Caſſinates, Marſos, Reatinos, Narnienſes, Tudertinos iter faciens, ad Oruetum tandem peruenit, pri mus pontificum Romanorum, a quo ea urbs & inhabitata & cultior reddita eſt. Cum uero inſtantibus Romanis ad urbem rediſſet, uexareturq; a conſulibus li/bertatem Romanam reſtituere conantibus, Atignamum petiit: ubi non ita multo poſt moritur pontificatus ſui anno quarto, mēſe decimo, relicta magno in precio eccleſiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum ſanctæ Chriſtinæ multa caſtella muniuit, & Radicophanum quod nunc Senenſes obtinent, muro & arce prope in expugnabile reddidit. Horum autem temporum hiſtoriam ſcripſit ſatis eleganti ſtylo & oratione Richardus Cluniacenſis monachus, quem alij ſcriptores non pa rum laudant. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in baſilica Petri ſepeli/tur non longe a ſepulchro Eugenij pontificis.

ALEXANDER III.

clxxvij. pont.

ALexander tertius, patria Senēſis, patre Ranucio, mortuo Hadriano, duorũ & uiginti cardinalium ſuffragijs pontifex creatur, licet Octauianum Roma num ciuem tituli ſancti Clementis presbyterum cardinalem, Victorem appella/tum, tres tantum ſubrogauerint, unde ſchiſma oriũ eſt. Tum uero Alexander, ne diutius ſeditio illa cum pernicie eccleſiæ Romanæ protraheretur, Fredericum im peratorem Cremonam tum obſidentem, per legatos rogat, ut interpoſita autori/tate imperatoria ſeditionem tollat. Reſpondit ille utrũq; pontificem Papiam ire oportere, quo & ipſe proficiſcetur cognoſcēdæ diſceptationis cauſa. At uero cum Alexander accepto tali reſpōſo Anagniã ſe cōtuliſſet, Octauianus Anagniã occu pat. Tũ imperator indignatus quod dicto ſuo pōtifex nō obtēperaſſet, epiſcopos ij. ad Alexandrũ mittit, q eum nō pontificē, ſed cardinalē appellatum, ad concilium citarent. Hi autem ab Alexandro confutati & reiecti, ad Octauianum ſtatim ſe cō ferunt: eumq; Papiam perducunt, ut haberent quem Alexandro obijcerent. Habi to deinde concilio, Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumq; equo al bo inſidentem per urbem Ticinenſem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Ale/xander permotus, præmiſſa admonitione Octauianum & Fredericum anathema tis uinculo colligat, literasq; mittit ad Chriſtianæ reip. principes & populos, qui/bus intelligant id a ſe iure ac merito fieri. Rediens deinde Romã Alexander pon/tificatus ſui anno ſecundo, multos aduerſarios in urbe inuenit, in ſe cornua palam erigētes, quod Frederici exercitus præter urbē ueterem & Anagniam, omnē eccle ſiæ ditionē iam occupauerat. Quare Alexander adhortãte etiã Philippo Francorũ rege, Tarracinam profectus, cōſcenſo nauigio ad eam rem mandato Guilielmi Si ciliæ regis parato, in Franciã contendit: ãcōuētuq; in Claro mōte habito, anathema in imperatorem & Octauianum factũ ſtatim enunciat. Dum hæc aũt in Europa age rent, mortuo apud Hieroſolymam Balduino iij. Almericus frater ſtatim regnum

accepit, ne ob interregnũ in tanta barbarie & perfidia aliquid noui exoriret. Veꝶ
compoſitis pro tempore rebus in Aegyptios ducens, Drogonem copiaꝶ pfectum
edita ingenti cæde, ſtatim ſuperat: Alexandriamq; obſidet, quã Tiracinus Solda
ni Saracenoꝶ regis præfectus, in ſuam poteſtatem fraude redegerat. Alexandrini
aũt cum nec diutius pati obſidionẽ poſſent, nec ſubijci Chriſtianoꝶ imperio uel/
lent, Almerico ſe hac conditione commiſere, ut in Soldani poteſtatem pulſo Tira
cino tyranno redigerentur. Almericus itaq; ingenti pecunia recepta, Soldano ur
bem reſtituit. Verum cum ſecum fraude homo ĩgratus ageret, nec pactam pecu
niam præſtaret, in eum ducens, Cares urbem, nũc Cairum appellatã, obſidet. Fre
dericus aũt tyrannica poteſtate uſus, direpta Dertona & Mediolanum ſolo æqua
ui, trunde tranſlata magorum corpora Coloniam tum crediderim a Rodolpho Co
lonienſium archiepiſcopo, & Cremonenſes magnis in cõmodis affecit. Quare Ve *Magorũ corpora Coloniã transfe runtur.*
ronenſes, Vincẽtini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuere, ne am
plius ulla auxilia Frederico Ciſalpinam uaſtãti pſtarentur. Fredericus itaq; ira in
cenſus, Veronam ducens oppugnandæ urbis cauſa, cum eo perueniſſe aliarum ur
bium auxilia intellexiſſet, rettocedens, ac Papiam ſeſe recipiens, literis & nuncijs
Franciæ regem adhortatur, ut tollẽdi ſchiſmatis cauſa Alexandrũ ſecum ad cõci
lium ducat, quo & ſe unà cum Victore profecturum pollicetur. Apud Diuonẽ lo
cus eſt ubi Sauo fluuius Gallos a Germanis diuidit. Is locus cõcilij eſt habitus, quo
Fredericus rebus Italiæ pro tempore cõpoſitis, profectus cum Octauiano eſt, Sco/
tiæ ac Boemiæ regibus, magnisq; armatorum copijs ſtipatus. Verum cum Alexã
der ad id ſe profecturum concilium recuſaret, quod ipſe non indixiſſet, Turonique *Cõcilium apud Diuonem.*
id inchoaſſet, Fredericus ira ac minarum plenus in Germaniam rediens, Octauia
num quem paulo poſt ſecuturus erat, in Italiã miſit: quo quidẽ Lucæ mortuo, Gui
do Gremenſis in antipapam Octauiano ſubrogatur. At uero Romani creatis con
ſulibus, Alexandro pontifici amicis, eum ſtatim ex Frãcia reuocant, qui primo in
Siciliam, mox Romam nauigio delatus, congratulantibus omnibus perbenigne
ſuſcipitur. Aduentu autem Alexandri Ciſalpinæ Galliæ populi in ſpem liberta/
tis erecti, anno ſalutis m.c.lxv. in Fredericum ſæue nimium imperantem arma ſu
munt, præſidiaq; eius ex arcibus quibuſdam deijciũt. Veꝶ Fredericus comparato
magno exercitu in Italiam ueniens, præter ſpem nulli noxius, traiecto ratibus Pa
do, in agrum Bononienſem deſcendẽs, copias partitur. Cohortes enim quaſdam
Lucam miſit, quaꝶ præſidio tutus antipapa eſſet, qui tum Lucæ erat. Ipſe uero cũ
reliquo exercitu Anconam profectus, urbem aliquandiu obſidens, in ſuam tãdem
redegit poteſtatem. Interim uero ſociæ Ciſalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum
reſtituunt ac muniunt: Laudẽſes Mediolanenſium hoſtes in ſocietatem recipiũt,
quo facilius Frederico reſiſtere poſſent, ſi in eos moueret. Verum Fredericum ma/
ior cura inceſſit. Mortuo enim Guilielmo Normanno Siciliæ rege, Emanuel Græ
cus imperator legatos ad pontificem miſit, qui ei pollicerentur, & magnas copias
in Fredericum, & unicam mentem omniũ Græcorum cum eccleſia Romana con
uenientem, ut orientalis cum occidentali eadem fieret, ſi pateretur imperium Ro/
manum antea diuiſum, in unum corpus redigi. Legatis autem quid ſit reſpõſum,
haud ſatis conſtat, cum bellum inter Romanos, Tuſculanos, atq; Albanos ortũ,
pontificem impediuerit, quo minus certum reſpõſum legatis daret. Nam cũ Tu/
ſculani Albaniq; pendere Romanis tributa immoderatius imperata recuſarent,
incenſus ira populus Romanus, reclamante pontifice, populariter in Tuſculanos
mouent. Tuſculanorum rempublic. tum maxime gubernabat Aino comes, quẽ
Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat. Is itaque in re militari peritus, accerſitis Ger/
manis, qui apud Nepeſum Sutriumq; cõſederant, tãta Romanos clade affecit, ut
deinceps uix ſe tueri mœnibus, nedum hoſtem foris laceſſere potuerint. Tum ue/

ro Fredericus ulciſcendi iniurias (ut ipſe dicebat) ab Alexandro acceptas occaſio
nem nactus, Ancona diſcendẽs, Romam mouet. Poſitis autem in pratis Neroni/
anis caſtris, irrumpere ſuburbium Vaticani conatus, a familiaribus Alexãdri cõ/
ſtantiſſime repellitur. Sequenti nero die baſilicam Petri incendiſſet, ſi æditui furẽ/
tem ac iam facem intentantem admiſiſſent. Pontifex autem hand ſatis tuto in La
terano conſiſtens, quod iamiam irrupturos Germanos uidebat, in ædes Fregepa/
num ad Palladium diuertentes cõfugit. Tnm uero Guilielmus Siciliæ rex magni
Guilielmi filins, audito pontificis diſcrimine, magnam uim pecuniæ & triremes
duas paratiſſimas ei miſit. Inſtabat cum populo Romano Fredericns, cui pacem
promittebat, ut de duobus pontificibus digniorem eligeret, altero eliminato & re/
iecto. Quæ res certe cum tota ad Frederici nutum ſpectaret, pontifex noctu abiẽs
nauigatione, ſalutẽ ſibi fuga quæſiuit, Caietam primo, mox Beneuentũ delatus.
Expulit & Fredericum ab urbe Roma peſtis, qua paſſim ueluti pecora & ciues &
milites oppetebant. Venienti autem in Ciſalpinam Galliam Frederico inperato
ri, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiam fiũt: quos acriter nimium inſtãtes de/
trectato certamine ſtudioſe uitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaq; Frede
rico, ſociæ ciuitates Alexandriam de nomine Alexandri pontificis nuncupatam,
apud Rouretũ Taro amni adiacentẽ, paribus animis impenſaq; cõdunt: in eamq;
ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolẽdum mittunt, diui
ſis agris uiritim, partitisq; in urbe locis ad ædificandum. Romani autem acceptæ
cladis memores, abeunte Frederico Albam ui capiũt ac diruunt. Idem etiã in Tu/
ſculanos feciſſent, ni pontifex eos nnnc minis, nunc execrationibus a tanto facino
re deterruiſſet. Miſit tum etiam Emanuel imperator Conſtantinopolitanus alios
oratores qui maiora pollicebantur, ſi pontifex in ſententiã ſuam deſcendiſſet: qui/
bus Alexander ita reſpondit, ſe nolle id in unum coniungere, quod olim de indu/
ſtria maiores ſui diſiunxiſſent. Morit interim Guido Cremẽſis antipapa in baſi/
lica ſancti Petri: quam magno Frederici præſidio adhuc obtinebat, cuius in locum
a ſeditioſis quibuſdam ſufficitur Iohannes Sarmienſis abbas ex Pannonia, uir pri
dem furto infamis, cuiq; Aino comes ſibi timẽs ob cladẽ antea Romanis illatam,
Tuſculum tradidit, montem Flaſconem ex pacto recepturus. Verum cũ Aino a
Flaſconenſibus non reciperetur, recnſarentq; Tuſculani antipapam recipere, Tu
ſculum rediẽs omnino excludit. Inde uero ad Alexandrum qui tum Verulis erat
abiẽs, ius omne ſuũ quod in Tuſculo habebat, ei cõdonauit. Vnde Tuſculani pu
blico etiam decreto ac conſilio adhibito pontificem recipiunt, quo in loco Henrici
Angliæ regis oratores auditi ſunt, regem ſuum purgantes, ꝗ falſo diceretur in ne/
cem beati Thomæ archiepiſcopi Cantuarienſis coniuraſſe. Hanc ob rem pontifex
cum nõ facile oratoribus regis crederet, in Angliam duos cardinales cum magna
poteſtate mittit, qui rem ipſam diligenter inſpicerent, quibus certe rex omiſſo hy/
bernico bello, quo erat implicitus, honoris cauſa apud Normanniã occurrit: reque
diſcuſſa ad hoc uentũ eſt, ut Henricus iuramẽto adhibito, cũ non ſatis de facto cõ
ſtaret, ſeſe purgauerit, ꝓmiſeritq; ſe pœnitentiã pro nece ſanctiſſimi uiri acturum:
cuius etſi fuiſſet inſons atq; inſcius, occaſionem tñ præſtitiſſe ſit uiſus, quod uiuen/
tem ſimultate & odio pſecutus ſit. Additũ pterea, ut cc. milites Hieroſolymã mit
teret, q ſuis auſpicijs, ſuaq; impẽſa per annũ contra Saracenos dimicarẽt: utq; ipſe
triennio cum quãto poſſet exercitu cõtra barbaros bellũ gereret, libertatẽ eccleſi/
aſticam in ſuo regno tueret, appellationibus ad curiam Romanã factis non aduer
ſaret. His aũt rebus iureiurande confirmatis, regni Anglici titulũ in ſe atq; in hæ
redes ſuos transferri meruit pontifice annuente. Hinc autem obſeruatum eſt, ut
omnes Anglici reges a Romano pontifice regni iura recognoſcãt. Alexander aũt
diu cum Romanis colluctatus, cum diceret ſe urbem eorum pace ingreſſurum,

nil amplius ꝙ rem diuinam curaturum, omiſſa eis cura reꝝ ſecularium: cum id eti am non impetraret, Segniam proficiſcitur: ibi auditis legatis qui ex Anglia uene tant, cognitisq; beati Thomæ miraculis, eum in numerum ſanctoꝝ refert. Federi cus aũt in Italiam per montem Ciniſiũ rediens, Secuſam dolo captã diruit: Aſten ſes timore perculſos in deditionem accipit: Alexandriã menſes quatuor graui ob/ ſidione ꝑmens, magnum incommodum ab erumpentibus accipit: Poſtea uero ꝑtæſus longitudine laboꝝ, in die paſchatis obſidionẽ ſoluẽs, Papiam uenit: ubi de pace Italiæ eſt actum, interpoſita pontificis autoritate, quam Veneti cum impera tore Conſtantinopolitano antea ſentientes, libenter amplexi ſunt, ob uiolatum a Græcis ius gentium. Henricum enim Dandalum ciuem ſuum, legatum ad Ema nuelẽ miſſum, tam diu candentia ænea inſpicere coegere, quoad oculoꝝ aciẽ amit teret. Interea uero Almericus Hieroſolymitanus rex Cairum obſidẽs, ꝗuis ſpe po tiundæ urbis non careret, tñ ingenti pecunia accepta, obſidionem ſoluit in Aſcalo nam mouens, quam paulopoſt re item infecta reliquit, quod commeatibus indige ret, quodq; etiam milites feſſos diutino & graui labore cerneret. domum aũt redi/ ens, cum non diu ſuperuixiſſet, moriens filio Balduino regnum reliquit. Qui & ſi lepra ac quidem uehemẽti laborauit, regnum tñ conſtantiſſime ac prudentiſſime gubernauit. Alexander aũt pontifex cum iam pacata eſſe oĩa exiſtimaret, Alexã/ driæ nonæ urbi epiſcopum dedit, anno ſalutis noſtræ milleſimo centeſimo ſeptua/ giſimo quinto. Veꝝ nõ ita diu poſt Fredericus in Italiã cũ magnis exercitibus de/ ſcendens, oĩa ſtatim infeſta reddidit. Mediolanenſes tñ adiuuantibus ſociis omni/ bus, eius copias ita attriuere frequentibus prælijs, ut paulũ abfuerit quin ipſe quo/ que imperator ſub ſoſſo eius equo interficeretur. Ex Papienſibus aũt & Comenſi/ bus, qui imperatori fauebant, multi deſiderati ſunt. Ipſum uero Papienſem epiſco pum pallij & ferendæ crucis dignitate priuauit pontifex, quia in partes imperato/ tis declinauerat. Tum uero Frederici proceres arbitrati id ei accidiſſe, quod eccleſi am dei ꝑſequeretur, palam minari ſe in patriam redituros, omiſſa tam iniqua mili tia, ni properecum pontifice in gratiam rediret. Dum itaq; pax in Italia tractaret, in locum Noradini Saracenoꝝ regis demortui, Saladinus uir fortiſſimus ſufficit: qui rege Aegypti armis capto atq; occiſo, Aegyptum ſtatim ac Syriam ſuo adie/ cit imperio. In Chriſtianos deinde mouẽs, nequaꝗ certe tali fortuna uſus eſt. Nam primo prælio apud Aſcalonam, ſecundo ad Tiberiadem duce Balduino ſuperat. Comparatis deinde copiis contra Emanuelem in Siciliam profectum, exercitum mouet, quem ſimulata fuga in anguſtas cõualles protractum ſuperat & capit: eaq; conditione omittit, ut quæ in Aſia ceperat, ſtatim dimitteret. Cõuenerat iam Ve netias Alexander componendæ pacis Italiæ cauſa, eo & Fredericus accedens, in ue ſtibulo ſancti Marci pontificis pedes exoſculatur: ſimul deinde ad altare mainꝫ, ꝑ/ fecti, accepta dataq; ſalute, de fœderibus pacis inter ſe multũ diuq; collocuti ſunt, quæ poſtea ſequenti die ex ſententia confecta eſt. Abiẽs deinde imperator cum bo na põtificis uenia, Rauẽnam primo, mox Bertonoꝝ ſe contulit: quod oppidũ cum retinere ob opportunitatem loci inſtituiſſet, rogatu Alexandri eccleſiæ tandem re ſtituit. Abiens quoq; Venetijs Alexander cũ triremibus xiij. Guilielmi Siculi & iiij. Venetoꝝ, ornato ob beneficium acceptum eorum ſummo magiſtratu inſigni bus quibuſdã & muneribus, Sipontũ primo uentis delatus, atq; inde Troiam & Be neuẽtum, per Caſſinenſem ſaltum Anagniam ſe cõtulit: ubi non diu immoratus, Tuſculũ petens, de abrogandis COSS. agere cum Romanis cœpit anteꝗ pax cõ poneretur. Verũ quia res in l. annum protracta, tolli difficilime uideretur, pacti ſunt, ut non prius electi a populo COSS. magiſtratũ inirent, ꝗ in uerba pontificis iurarẽt ſe eccleſiæ Romanæ fideliſſimos fore: nihilq; unꝗ molituros quod dignita ti põtificiæ obeſſet. Hoc itaq; modo rebus compoſitis, põtifex tertium Romã ꝑe/

ctus, prodeunte obuiam gratulationis & honoris cauſa honoratiſſimo quoq́ꝫ, con/
cilium ſtatim in Laterano concelebrat: tum ut mores curiæ iam nimia licentia la
befactatos cōponeret, tum uel maxime, ut decerneretur ſub anathematis pœna,
ne quis ferrum, ligna, arma ve infidelibus & a religione noſtra alienis importaret.
Moriens hoc fere tempore Emanuel Conſtantinopolitanus imperator, Alexium
filium hæredem imperij reliquit, Andronico Græco regia progenie tutore dato:
qui aliquot annis imperiū ſapienter & ſumma cum fide adminiſtrauit. Eius quoq́ꝫ
conſenſu Philippus Franciæ rex, Hagnetem filiam adoleſcenti in matrimoniū lo
cat. Balduinus item quartus huius nominis Hieroſolymitanus, quo rem ſuam ſta
biliorem redderet, ſororem Sibyllam Guilielmo Montisferrati Marchioni co/
gnomento Longaſpata, uiro in re militari præſtantiſſimo, in uxorem collocat: ar/
bitratus, ſi opus eſſet, Guilielmum ipſum cum alijs Chriſtianis principibus rei ſuæ
laboranti opem ſtatim allaturum. Interim uero Alexander poſt longos & aſſiduos
labores, cum iam quieturus a tyrānicis perturbationibus uideretur, pontificatus
ſui anno xxi. die xix. Romæ moritur, ſublatis prius e medio iiij. ſchiſmaticis pon/
tificibus, quorum ſeditionibus eccleſia Romana fere ſubuerſa eſt.

LVCIVS III.

clxxviij. pontifex.

LVcius tertius, natione Tuſcus, Luca urbe, gente nobili oriundus, omniū con
ſenſu eo tempore pōtificatum inijt, quo Andronicus Græcus, quem diximus
Alexio pupillo tutorem datum, pulſis Latinis, qui puero fauebant, Cōſtantinopo
litanum imperium uſurpauit, necato in undis puero, dū laxandi animi cauſa par
uo nauigio huc illuc temere dilabitur. Præterea uero ne facinore partam tyranni/
dem amitteret, facinus haud paruum addidit. Nam proceres omnes quorum uir/
tutem ſuſpectam habebat, breui interfecit. At uero Guilielmo Longaſpata Hiero
ſolymis mortuo, Balduinus rex nepoti conſulturus, Sibyllam nouo marito collo/
cat Guidoni Luſignianoe Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, ut ſe mor/
tuo Guido pro nepote Balduino quoad pueritiam ſupergrederetur, regnum gu/
bernaret: illudq́ꝫ deinceps nepoti traderet. Agebantur hæc omnia Lucij pontificis
autoritate, q ad Chriſtianam remp. pertinere arbitrabatur, principes Aſiæ q̄ ma
xime inter ſe beneuolētia & affinitate cōnexos eſſe, quo facilius Saracenis & Tur/
cis in bello reſiſterent. Iſtē ex urbe deijcitur, dum fauentibus quibuſdā ciuibus Ro
manis, abolere conſulū nomē annitit. Fautoribus eius in urbe deprehenſis effoſſi/
oculi ſunt. Accepta autem tam inſigni contumelia pontifex Veronam profectus,
concilio habito, & Romanorum licentiam ac ſuperbiam improbauit, & principes
omnes Chriſtianos adhortatus eſt, ut noſtris in Aſia pro fide Chriſti laborātibus
ſuccurreretur: maxime uero cum ſeditione principum noſtrorum hoſtes freti, du/
ce Saladino Hieroſolymitanum agrum popularentur. Nam pulſo Guidone Luſi
gniano ab adminiſtratione regni ob ſuperbiam, Bertrādo comite Tripolitano tu/
tore deſignato, ad arma ciuilia res ipſa ſpectare uidebatur. Non deſtitit tamē pon
tifex & literis & nuncijs eos adhortari, ut poſitis ſimultatibus, una mente eodemq́ꝫ
animo tam diu hoſtibus reſiſterent, quoad nouæ copiæ in ſupplementum militiæ
ſubmitterentur. Iam enim inſtante Heraclio patriarcha Hieroſolymitano, qui pri
mo Veronam eius rei cauſa ad Lucium uenerat, deinde ad Philippum Frāciæ re
gem acceſſerat, milites cruceſignati ad tantam expeditionem mittebantur. Verū
Guilielmus Siciliæ rex, iniquo tempore iniurias Latinis ab Andronico Cōſtanti
nopolitano imperatore illatas ulturus, cum armato exercitu in Græciā traijciens,
oīa perturbauit. Nā & Theſſalonicam Macedoniæ urbē ui cepit, & multas Græ
ciæ Thraciæq́ꝫ ciuitates uarijs calamitatibus affectas partim cepit, partim diripu
it: nuſquam occurrente Andronico, & dijs & ciuibus ſuis infeſto, propterea quod
multos occiderat, pleroſq́ꝫ exilio dānauerat. Hac uero neceſſitate impulſi & coacti

Conſtantinopolitani ciues Iſaac quendam regia progenie ortum, e Peloponneſo ad imperium uocant: qui Andronicum prælio ſuperatum & captum, uariis cruciatibus interfecit. Quo ſublato, Lucio pōtifici haud difficile fuiſſet, Guilielmum regem pace cum Iſaac compoſita, impellere pollicitationibus & præmiis ut in Aſiam traiiceret. Verū dum ob hanc rem nunciī ultro citroq; mitterētur, Lucius uir optimus pōtificatus ſui anno quarto, menſe ſecundo, die decimooctauo Veronæ moritur: ſepeliturq; magna adhibita pompa ante altare cathedralis baſilicæ. Hic autem pōtifex non immemor patriæ ſuæ, eam multis muneribus, tū diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore enī Frederico quo cum in pace uixit, obtinuit ne Hetruſci alia q̃ moneta Lucenſi uterentur, quemadmodum Lōgobardi ſolam Papienſem admitterent ſignatam imperatoria nota. Nam ciſalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit *Ptolomes Lucēſis & Petrū Comeſtorem, qui hiſtoriam utriuſq; teſtamēti cōſcripſit, & Ioachimum abbatem in Calabria apud monaſterium Floris ab eo cōditum, in precio tum fuiſſe, doctrina & diuinandi arte, quam ſub ambagibus quibuſdam præ ſe ferebat.

*Forte Ptolemæus.

VRBANVS III.

clxxix. Pontifex.

VRbanus tertius, patria mediolanenſis, patre Iohanne, e gente Cribella, pontificatum iniens, reuocare ad concordiam Chriſtianos principes primo annixus eſt, ne diſſidentes a barbaris opprimerētur. Verum mortuo Balduino quarto lepra laborāte, non potuit tripolitanus comes, tutor Balduini quinti deſignatus, curam eius ſuſcipere, Sibylla pueri matre Guidoneq; Luſigniano prohibentibus. Non ſuperuixit diu puer: octauo enī menſe poſt patrē moritur, cuius mortem tam diu occultauit mater, donec largitionibus ac blanditiis in ſententiam ſuā pſius deducto patriarcha & proceribus, Guidonem creari regem obtinuit. Tulit eam quidem rem grauiter & iniquo animo Raymūdus tripolitanus comes, atq; quo ei facilius ulciſci iniurias ſuas liceret, inducias cum Saladino paciſcitur. Hoc itaq; modo Tripolis & Tiberiadis & Galilææ principatus a Chriſtianis auulſus eſt. Raymundo enim comiti tum patebant ob uxorem quam nuper duxerat: & ne quid Saladino deeſſet, occaſionem belli gerendi enixe quærenti, Montis regalis Chriſtianus princeps, qui ultra Iordanem longe ac late imperitans, annonam & quidē abundantem Hieroſolymis perpetuo ſubminiſtrabat, inducias temere uiolauit. Hāc ob rem Saladinus ueniſſe tempus ratus, quod maxime expetebat, comparato ingenti peditum atque equitum exercitu, ad Ptolemaidam caſtra ponens, cum templariis in præſidio poſitis acerrime dimicat. Fuere ſuperiores templarii, optimo tamen quoque de ſuis occiſo. Nam & magiſter militiæ & pleriq; alii conſilio ac manu prompti, eo prælio cecidere. Auxit exercitum Saladinus, & a calamitate animum ſumens, templarios magis magisq; urget. Hanc ob rem Raymundus haud ſatis Saladino credens, Tiberiadi uxore relicta, quam firmiſſimo præſidio munierat, Tripolim reuerſus, in gratiam cum Guidone rediens, barbarorum inducias contempſit. quare Saladinus belli gerēdi occaſionem nactus, Ptolemaida omiſſa, in Tiberiadem ſuo iure mouet. Inſtātibus itaq; Chriſtianis omnibus, maxime uero templariis, ut exercitus in hoſtem duceretur, Guido rex in Saladinum mouēs, qui loco irriguo & amœno caſtra poſuerat, repulſus ab hoſte, haud longe caſtrametatus loco iniquo & arido, ſequēti die ad pugnam compellitur, ac magna clade ſuperatur, laborantibus ſiti Chriſtianis. In tam uero ſiniſtra pugna capti fere omnes principes ſunt, maxime autem Guido rex & templariorum magiſter: quorum de numero multi ſecuri percuſſi ſunt. Hac itaque uictoria potitus Saladinus, Aconem propere duxit: quam ſtatim Chriſtiani dedidere, cum ſingulis ueſtimētis abire permiſſi. Eadem quoque fortuna uſus, Berytum, Byblum ac maritima omnia occupat. ſoli Aſcalonitæ munitionibus fiſi, reſponderunt, ſe non niſi poſt captam

Hieroſolymam deditionem facturos. Multum certe Saladini humanitas & fides
Chriſtianis obfuit. Nemo enim (adeo ſe æqualem omnibus præbebat) eius imperi-
um aſpernabatur. Is itaq; Aſcalonam mouens, decem dierum oppugnatione eam
his conditionibus in deditionem accepit, ut reddito Guidone rege & templi ma/
giſtro, quos in uinculis habebat, ciuitatē dedentibus incolis acciperet. Vt hæc au-
tem deditio quam primū fieret, Saladinus properabat, φ iam Tyrum perueniſſe
Cōradum intellexerat Montis ferrati marchionem, cum claſſe ab Iſaac imperato
re Cōſtantinopolitano accepta, cuius ſororem nuper in uxorem duxerat, eoq; p/
uenturum breui ſuſpicabatur Guilielmum Siciliæ regem cum triremibus xl. At
uero Turci cum intellexiſſent tanta cum gloria Chriſtianos a Saladino ſuperatos,
æmulatiōe gloriæ moti, Laodiceam profecti, urbe recepta, in Antiochenū agrum
deſcendunt: quo in loco a Chriſtianis tanta clade ſuperati ſunt, quantā Saladinus
Chriſtianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus urbem Hieroſolymitanā, &
quidem acriter: quam tandem ij qui in præſidio erāt, deſperatis ſuppetijs, hac con
ditione dedidere octauo & octogeſimo anno, poſteaquam a Gothifredo capta fu/
erat, ut tantum abeunti cuiq; ferre liceret, quantū ſuis tantummodo humeris ſuſ/
tinere poſſet. Migrantium Chriſtianorū pars Tyrum, pars Antiochiā, pars Ale
xandriam delata eſt. Inde uero multi deinceps Sicula claſſe in Italiam delati ſunt.
Saladinus aūt Hieroſolymam ingreſſus, campanas primo e turribus deiecit, mox
baſilicas omnes præter Salomonis templum prophanauit: quod priuſquam ingre
deret, aqua roſacea lauiſſe ferunt. Manſere Hieroſolymis Chriſtiani Aſiatici, Sy
riani, Armenij, Iacobitæ, Georgiani, Græci, permittēte Saladino: qui relicto eo lo
ci firmiſſimo præſidio, Tyrum propere ducit: quam Guilielmus publico conſilio,
auxilioq; defendendā acceperat. Hic itaq; Siculæ claſſis auxilio fretus, Saladinum
ab urbe repulit. Verum cum poſtea conſtaret hominem ferocem Antiochiam op
pugnādæ urbis cauſa profectum, Vrbanus pontifex qui om̄ibus uiribus annixus
fuerat ne Hieroſolymæ caperentur, Venetias comparandæ claſſis gratia profici/
ſcens, dolore animi quem ex calamitate Chriſtianorum acceperat, Ferrariæ in iti
nere moritur, pontificatus ſui anno primo, menſe decimo, die uigeſimoquinto.

GREGORIVS VIII.

clxxx. pontifex. GRegorius octauus, patria Beneuentanus, ſummo omnium conſenſu pōtifex
creatus, ſtatim nuncios & literas ad principes Chriſtianos mittit, eos cohorta
tus, ut uiribus oībus unà ſecum comparato exercitu, terra mariq; Hieroſolymam
ab hoſtibus captā recuperarent. Quo uero id liberius fieri liceret, ipſe Piſas ſtatim
proficiſcitur, ut compoſita inter Piſanos & Genuenſes pace, utrunq; populum bel
lo maritimo præpotentem, in ſanctam expeditionem cōcitaret. Verum dum hæc
intentiore cura uir ſanctiſſimus agit, Piſis moritur, pontificatus ſui die lvij.

CLEMENS III.

clxxxi. pontifex. CLemens tertius, patria Romanus, patre Iohanne, cognomēto Scholaris, pon
tificatum iniens, ſtatim de bello in Saracenos gerēdo edictū proponit. Nam
Saladinus ſecundā uictoriæ fortunam ſecutus, iam ciuitates quinque & uiginti de
principatu Antiocheno ceperat: ipſamq; Antiochiam corrupto largitionibus pa/
triacha deniq; occupauerat. Hanc ob rem moti Chriſtiani principes, bene admo
nente pontifice arma ſumunt: quorum de numero præcipui fuere Fredericus im
perator, Philippus Franciæ, Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux,
ſubſequentibus multis epiſcopis archiepiſcopisq;. Veneti quoq; & Piſani paratiſ/
ſimas eduxere claſſes. Venetæ præfuit archiepiſcopus Rauennas, Piſanæ Piſanus
præſul. Guilielmus autem Siciliæ rex, pacato a piratis mari, annonā omnifariam
ex Sicilia & Apulia proficiſcentibus ſubminiſtrabat. Friſones præterea, Dani &
Flandrenſes cum quinquaginta triremium claſſe inter nauigandum ad Aphricæ

littora flectẽtes, Saracenos magnis incommodis afflixere, capta ac direpta Silumaeorum urbe. Bela autem Poloniæ rex, ſaluti Chriſtianorum cõſulens, Vngaris pacem dedit, quo om̃ibus proficiſci facilius ad tantam expeditionem liceret. Tyrum iam peruenerant omnes, indeq; patibus animis e Ptolemaida mouerant, urbemq; oppugnabant. tum ſuperueniente cum magno exercitu Saladino, & a tergo & a fronte eodem tempore contra hoſtem dimicare neceſſe fuit. Pugnatum eſt diu atque acriter. & iam ad Chriſtianos uictoria inclinabat, cũ equus e manibus gregarij cuiuſdam elapſus, Chriſtianis fugiendi initiũ fecit, arbitrantibus ſuos in fugam uerſos. Verum Gaifredus Luſignianus ad cuſtodiam caſtrorum relictus, eruptiõe facta & hoſtes repreſſit, & ſuis animum ad reſiſtendum dedit. Conſtat tñ ex Chriſtianis ad duo millia eo die cæſos fuiſſe. Periere item ex acceptis uulneribus templariorum magiſter, & Andreas Bremenſis comes. Durante autem diutius obſidione, tanta fame obſidentes oppreſſi ſunt, ut etiam ab hoſte annonam peterent. Quare Saladinus bene gerendæ rei opportunitatem nactus, caſtra rerum om̃ium copia referta ſine ullo cuſtode dimiſit: ad quæ diripienda cum paſſim nullo ſeruato ordine Chriſtiani accurriſſent, Saladinus rediẽs, multos incautos & nil tale opinantes opprimit. Non deſeruere tamen tam grauem & diutinam obſidionẽ Chriſtiani, licet ad cætera mala, dyſenteria quoque in caſtris laboratum ſit: quo quidẽ morbo & Sibylla Guidõis uxor, & quatuor filij, quos ex ea ſuſceperat, in caſtris periere. Interim uero dum hæc in Aſia agerentur, Guilielmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad eccleſiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet inſulæ proceres Tancredũ ſtatim ſuffecere, ex Rogerio Normãno & pellice quadam genitum, hominem certe tantæ ſocordiæ, ut eum Guilielmus negaret ex Rogerio genitũ. Repetiturus itaq; ſua iura Clemens pontifex, copias eo celeriter miſit: quibus dum Tancredus reſiſtit, rapinis & cædibus omnia repleta ſunt. Mouerat iam copias ſuas in hoſtes Chriſtiani nominis Fredericus, & per Vngariam iter faciens Thraciamq;, iam Cõſtantinopolim peruenerat: quem certe Iſaac imperator eius potentiam ueritus, traijcere Boſphorũ ſtatim adhortatus eſt. Tranſmiſſis itaq; copijs, Fredericus inſtante etiam literis & nuncijs Clemẽte, & Philomenã urbem de Turcis capit: & agrum Iconio adiacentem populatur, & Armeniam minorem in poteſtatem ſuam redigit. Verum dum lauandi cauſa rapidum amnem inexplorato ingreditur, in undis perijt. Tum uero eius exercitus in Antiochenũ agrum delatus, partim morbo, partim fuga conſumptus eſt. Philippus autẽ Richardusq; reges, gallico tyrrhenoq; pelago Meſſanã ſimul delati, uaria fortuna deinceps uſi ſunt. Nam Philippus proſpera nauigatione uſus, Ptolemaidæ portum attingens, Chriſtianorum exercitum & animos auxit. Richardus uero tẽpeſtate in Cyprũ delatus, cum a Græcis portu prohiberetur, inſulã ui ingreſſus, expugnatam ſpoliatamq; firmo ſuorum communiens præſidio, Ptolemaidem tandem in caſtra peruenit. Oppugnabatur tum acriter urbs: ſed inerat ualidum Saladini præſidium: quo quidem perſæpe erumpente, Chriſtiani magna incommoda recipiebant. At uero Clemens omiſſo tantiſper Tancredo, donec Chriſtiani contra Saracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciſcerentur, ad componendas res eccleſiaſticas animum adiecit. Nam & mores clericorum quorundam non ſatis probatos ſeueritate ſua emendauit, & clauſtrum ſancti Laurẽtij extra muros ædificauit, & laterani ædes non mediocri impenſa reſtituit: templũq; uermiculato opere ac muſiuo exornauit. Moriens deinde haud ita multo poſt pontificatus ſui anno tertio, menſe quinto, in baſilica lateranenſi ſepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

CAELESTINVS III.

clxxxij. Põtifex.

CAeleſtinus tertius, patria Romanus, patre Petro, cognomẽto Bubonis, põtificatum adeptus, ægreferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Conſtantiam

rege Rogerio natam, occulte e monaſterio panhormitano eduxit: eamq; licet deo
dicatam, Henrico ſexto Frederici Barbaroſſæ filio, diſpenſatione apoſtolica in ma
trimoninm collocauit: hac conditione, ut regnum Siciliæ cis & ultra Pharum do
tis nomine repeteret, reſeruato cenſu qui pontifici feudatario iure quotannis ſol/
ueretur. Hac aũt beneficentia motus Henricus, Tuſculum (quod ipſe firmo præſi
dio munierat) Cæleſtino reddit, quod ſtatim Romani a põtifice acceprũ, adeo di/
ripuere euertereq;, ut ſaxa demolitæ urbis in capitolio uſq; ad multam ætatem in
memoriã tantæ cladis ſeruata ſint. At uero Henricus & Conſtantia Neapolim op
pugnantes, ſoluere obſidionem coacti ſunt peſte exercitum populante. Chriſtiani
aũt qui biennio Ptolemaidem obſederant, tandem eam dedente pſidio receperunt,
his conditionibus, ut & pars dñicæ crucis, quam ſuperius amiſſam diximus, a bar
baris redderetur: & eiſdem cum ſingulis ueſtimentis abire liceret. At uero cũ dñi/
ca crux nõ reperiretur, multos e barbaris Richardus trucidauit. His itaq; malis p
territus Saladinus, deſperãsq; poſſe reliqua tueri, quarundam urbium mœnia de/
molitus, de reddẽda Chriſtianis Hieroſolyma cogitauit: quod certe ne faceret, diſ
cordia inter Philippum Richardũq; orta de principatu inter ſe contendẽtes, effe
cit. Verum abeunte ex Aſia Philippo, ſimulato interim morbo, Richardus maiori
animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potiſſimum tempore quo Cõradum
Monteferratum Tyri in foro agentem, ſicarij duo (arſaculas Saraceni uocant) gla
dijs confodere, deuoti prius ac iurati ſe hoſtes omnes ſuæ ſuperſtitionis ea ratione in
terfecturos. Hi autẽ poſtea de fuga retracti, exquiſitiſſimis cruciatibus ſunt interẽ
pti. Hẽricus uero Campaniæ comes, Iſabella regina in uxorem ducta, Tyri dñatu
potitus eſt. At Richardus Guidonem Luſignianũ blande eum appellando, in eã
ſententiam tandem adduxit, ut ſibi regni Hieroſolymitani iura pmitteret, quem
titulum anglici reges adhuc uſurpãt. Auctus itaq; animo Richardus, obſidere Hi
eroſolymã inſtituerat. Verũ in itinere a Saladino extremũ agmẽ carpẽte uexatus,
cum iniquo loco decertare neceſſe eſſet, hoſtẽ magno ſuorũ incõmodo tandem ſupe
rat. Qui poſtea non longe a Bethleem munitiſſimo loco caſtrametatus, intercipe
re commeatus inſtituerat, quo minus ab Aegypto ad Chriſtianos Hieroſolymam
obſeſſuros importarentur. Ob hanc itaq; cauſam & ob hyemem quæ iam appete
bat, Richardus relicta tam neceſſaria obſidione, ad quã pontifex eum cõtinuo ſub
miniſtratis pecunijs animabat, Aſcalonã conceſſit: quam pariter & Gazam a Sala
dino antea deletas inſtaurauit. Dilabẽtibus deinde paſſim maritimis copijs, Piſa/
ni in hadriaticum delati, Polam capiũt, eo loci hybernaturi. Hanc ob rem Veneti
aucta maiorem in modum ſua claſſe, Piſanos Pola eijciunt, urbemq; diripiunt: eos
quouis in loco perſecuturi, ni Cæleſtinus reip. Chriſtianæ cauens, utrunq; popu/
lum ad pacẽ cohortatus fuiſſet. Inſtabat iam uer, & mouere copias Hieroſolymam
Richardus inſtituerat, cum ſubito nunciatum eſt, regem Frãciæ Normanniã ea
mente uexare, ut in Angliam traijciens, regnũ illud fratri Iohanni acquireret. Mu
tata itaq; ſententia Richardus pacem cum Saladino componit his conditionibus,
ut ſibi oĩa præter Tyrum & Ptolemaidẽ haberet: reliqua aũt quæ in poteſtate Chri
ſtianorum remanerent, nequaq̃ uexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in
Europam rediens, ab hoſtibus capit. Redemptus aũt ingenti pecuniæ ui, tandem
in Angliam proficiſcens, ſæpe cũ rege Franciæ decertauit, inclamante pontifice,
qui ſuo ac Chriſtianorum omnium iniquo tempore tm̃ certamen excitaſſent: ma/
xime uero, q Saladino mortuo tum maxime recuperari Hieroſolyma poſſet. Fe/
runt Saladini uiri clariſſimi trophæum hoc in funere habitum. Eius enim interi/
or tunica lancea ſuſpenſa, ante funus deferebatur præcone clamante, Saladinum
Aſiæ dñatorem, ex tanto regno tantiſq; opibus nil aliud ſecum ferre. Dignum ſa
ne tanti principis ſpectaculum, cui nil aliud ad ſummã laudem defuit, quã Chriſti

character. Tum uero Saladino mortuo, Cæleſtinus in magnam recuperandæ Hieroſolymæ ſpem ueniens, Henricum imperatorem qui mortuo Tācredo regnum Siciliæ occupauerat, ad bellum aſiaticum adhortatur: quod cum ipſe obire nō poſſet, eo Maguntinum archiepiſcopum & Saxoniæ ducem cum magnis copijs propere mittit. Idem quoq; feciſſet & Franciæ rex, ni Saraceni Mauritaniam incolentes, in ulterioremq; Hiſpaniam traijciētes, capto rege Caſtellæ, Bæticam omnino cepiſſent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitrabantur, tanta uictoria elatos, ſed illaturos bella finitimis. Hanc itaq; ob rem militem in Europa retinebant. Germani uero in Aſiam traijcientes, & Berytū a Saracenis deſtitutum muniuere, & Ioppen obſidione preſſam liberauerūt. petituri deinceps Hieroſolymam, ni Cæleſtino tum mori contigiſſet pontifici ſanctiſſimo: & qui nil in uita prætermiſit, quo terra ſancta (ita enim Hieroſolymas uocant) recuperaretur. In tantis aūt pturbationibus rerū, tantoq; ſumptu bellico ædes egregias, tum apud ſanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifices percommode poſſent. Extant adhuc in Laterano ualuæ æneæ e regione ſancta ſanctorum ſuo iuſſu, ſuaq; impenſa fabrefactæ. Præterea uero ciuitatis nomen Viterbio dedit: eccleſiamque eorum cathedralem fecit: Tuſcanenſem & Centum cellenſem ita in eandem transferēs, ut unus epiſcopus omnibus præeſſet. Moritur autum Cæleſtinus pontificatus ſui anno ſexto, menſe ſeptimo, die undecimo, ſepeliturq; in baſilica Petri, bonis oībus præ dolore & deſiderio hominis lachrymātibus.

INNOCENTIVS III.

INnocētius tertius, patria Anagninus, patre Traſimundo e familia comitū, uir etiam ante pontificatum doctrina & moribus inſignis, a Cæleſtino in numerum cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locum oīm conſenſu pontifex ſufficitur. Hic aūt ſtatim ubi magiſtratum inijt, bello aſiatico animum adijciens, Germanos propter Henrici mortem in Aſia tumultuantes retinere in officio literis, nuncijs, præmijs, pollicitationibus conatus eſt. Verū id quidē fruſtra tētauit. Germani eñ nemini obtemperantes, relicta Aſia, in Europam cum maximo Chriſtianorū detrimento tranſeunt: potiſſimum uero Ioppenſium, in quos omni ope deſtitutos delati Turci, Saraceniq; etiam deditionē facturos, ut captos ad unum oēs interfecere, euerſa ſtatim a fundamentis urbe. Orta & in Germania ſeditio non parua eſt, cum pars electorū Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanū Hetruriæ ducem, quem Henricus tutorem filij moriēs reliquerat, imperatorem optaret. Et ne quid mali ad perturbanda oīa deeſſet, rex Franciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ fauebat. At uero Innocentius ne tumultu oīa complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitime ab his ad quos pertinebat, electum. Non deſtitit tñ Philippus ob hanc rem, & Hetruriam in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præſidio munire. Idem fecit & Conſtantia Henrici uxor, quæ Frederici ſecundi filij ſui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & ultra Pharum præter conditionem ſexus, ad propulſandam uim hoſtium conſtantiſſime muniuit. Increbeſcētibus itaq; hoc modo diſcordijs, non omittendum bellum Aſiaticum Innocētius ratus, ſua autoritate & Bonifacium Montiſferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricū ſancti Pauli, & Lodouicum Sabaudiæ comites in Saracenos mouit. Hi aūt oēs coniūctis copijs Venetias delati, non prius Venetos perpulere claſſem in Turcos & Saracenos armare, ꝗ polliciti ſunt oēs paribus animis Iaderā, quæ iterū ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Cōparata itaq; claſſe, & Tergeſtinos mare infeſtātes compeſcunt, & Iaderenſes poſt longam obſidionem capiunt. Agebant hæc in ſinu adriatico, cum Alexius Iſaac fratrem imperatorem Conſtantinopolitanum, quo latini amiciſſimo uſi ſunt, imperio depulit, & captum oculis in uincula coniecit. Hāc ob rem Alexius adoleſcens Iſaac filius, ex fuga in caſtra perueniens, opem pro patre

q ij

clxxxiij. pōtifex.

omnia quæ in Italia ceperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretã
in fide armis continentes, anno ſalutis milleſimoducenteſimoquartodecimo, ean/
dem in Coloniæ formam redegere, miſſis eo ciuibus qui Cretenſes in officio con/
tinerẽt. Venerat tum Romam Fredericus ſecũdus coronæ gratia: quam ubi ab In
nocentio impetrare nequiuiſſet, in Germaniam profectus, regni Germaniæ diade
ma a Maguntino archiepiſcopo accipiens, cum Lodouico rege Franciæ amicitiæ
& fœderis ſocietatem iniit: qua quidẽ amicitia Lodouicus ipſe fretus, Iohanni An
gliæ regi bellũ ſtatim intulit. Verum Iohannes auxilio diuino & humano uſurus,
Angliam Hiberniamq; Romanæ eccleſiæ uectigales faciens, centum auri marcas
quotannis ſoluturum ſe pollicebatur, quod poſtea aliquandiu ſeruatum eſt. Frede
ricus aũt Othonem perſequens, a Lodouico rege Franciæ graui bello ſuperatum
Aquiſgranum cepit: ibiq; iterum Innocentij pontificis autoritate fretus, uexillum
crucis ſuſtulit: laturus (ut ipſe dicebat) opem & quam primum Chriſtianis contra
Saracenos in Aſia dimicãtibus. Præterea uero ut grati animi ſignum aliquod præ
ſe ferret, Fũdanum comitatum eccleſiæ Romanæ dono dedit, uel datum antea, &
uſurpatum deinceps, reddidit. At pontifex ubi uideret Saracenorum potẽtiam in
Aſia concreſcere, apud lateranum maximum cõcilium celebrat, cui interfuere Hie
roſolymitanus, Cõſtantinopolitanus patriarcha, metropolitani lxx. epiſcopi qua/
dringenti, duodecim abbates, priores conuentuales octingenti, Græci & Romani
imperij legati: regum uero Hieruſalem, Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ & Cypri ora
tores. Venere multa tum quidem in conſultationem, nec decerni tamẽ quicquam
aperte potuit, quod & Piſani & Genuenſes maritimo, & Ciſalpini terreſtri bello in/
ter ſe certabãt. Eo itaq; proficiſcens tollendæ diſcordiæ cauſa pontifex, Peruſii mo
ritur pontificatus ſui anno decimooctauo, menſe ſeptimo, die decimoſexto, cuius
uita adeo probata fuit, ut poſt eius mortem nil earum rerum quæ in uita egerit, lau
dauerit, improbaueritq;, immutatũ ſit. Nam & decreta pleraq; tetulit, quibus tam
laicorum quam clericorum mores componerentur. Scripſit & libros de ſacramento eu
chariſtiæ, de ſacramẽto baptiſmi, de infelicitate cõditionis humanæ. Habuit item
ſermones temporibus & ſolennibus diebus accommodatos. Improbauit præterea
abbatis Ioachimi libellum quendam, non ſanam doctrinam præ ſe ferentem. Da/
mnauit & errores Almerici hæretici, qui poſtea Pariſiis cum ſectatoribus ſuis exu
ſtus eſt: qui ad reliquos errores affirmabat ideas quæ ſunt in mente diuina, & crea
re & creari, cum ex ſententia beati Auguſtini in mente diuina nil niſi æternum &
incommutabile ſit. Dixerat præterea in charitate cõſtituto nullum peccatum im
putari. Iuuere autem huius pontificis uirtutem & doctrinam beati Dominici, un
de prædicatorum, & Franciſci Aſſiſiatis ſanctitas, unde Minorum ordo tum origi
nem habuit. Sunt qui ſcribãt & Gratianum compilatorẽ decreti, & Papiam Lom
bardum, qui uocabula latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuiſſe. De Pa
pia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidã aſ/
ſcribunt. Et ne exiſtimes Innocentium opera pietatis in tanto pontificatu præter/
miſiſſe, ſcito eius opera & impenſa hoſpitale ſancti ſpiritus conditũ fuiſſe, auctũq;
adeo magnis prouentibus: quibus & peregrini & ægroti & uulgo concepti ac or
phani alerent. Ornauit & altare ſancti Petri opere uermiculato, ut eius imago &
literæ in fornice ipſo ſcriptæ indicant. Vniuerſis præterea urbis Romæ eccleſiis li/
bram argenti dedit, unde calices ſacrificandi gratia conficerentur. Reſtituit & be
ati Sixti eccleſiam iam uetuſtate collabantem. Hoc ideo factũ ab eo maledici dice
bant, ne omnem impenſam in turrim quandam, nunc comitum appellatã cogno
mento, familiæ ſuæ trãſtuliſſe uideretur. Vtcunq; eſt, conſtat eum in quouis gene
re uitæ probatiſſimum fuiſſe, dignumq; qui inter ſanctos pontifices cenſeatur.

Hoſpitale ſancti ſpũs cõditur.

HONORIVS III.

clxxxiiij pontifex.

HOnorius tertius, patria Romanus, patre Americo, omnium ſuffragijs pontifex creatur, ad quem Petrus imperator Conſtantinopolitanus cum Iole uxore ueniens, in baſilica ſancti Laurẽtij extra muros coronatur, deligiturq; ſtatim Iohannes Columna cardinalis Romanus, qui legatus ad res Aſiæ componẽdas cum ijs copijs proficiſceret, quas Innocentius ad eam rem collegerat. Peruenerant iam Aconem Chriſtiani proceres Honorio hortante: maxime uero Andreas Vngariæ rex Venetorum nauigio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne conceſſit, quod in Dalmatia dux Auſtriæ habuerat. Andreã quoq; ſecuti ſunt & Henricus comes Niuernenſis, & Gualtherus regis Franciæ camerarius. Hi autem omnes inito conſilio cum Iohanne Hieroſolymitano rege, Damyatam Aegypti urbem obſidere inſtituẽtes, anno ſalutis milleſimoducenteteſimo ac decimooctauo, mẽſe Maij eo proficiſcuntur. Aeliopolis hæc urbs quondam appellata eſt, ab Aelio Pertinace qui eam triplici muro circundedit, deducta Nili particula, quæ urbem in inſulæ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque poſita plena mercimonijs, hæc primo miles diripuit. Verumcum poſtea flantibus zephyris Nilus in immenſum creuiſſet, corrupta annona, laborare inopia rerum Chriſtiani tum cœpere, ꝓcipue autem obſidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longe a noſtris caſtra poſuerat. Hac itaq; difficultate rerum moti Chriſtiani, in Soldanũ copias mouent. Is autem terrore perculſus, relictis caſtris retum omium copijs refertis, noſtris obſidendi urbem quam liberaturus uenerat, facultatẽ præſtitit. Corditius autem magni Soldani filius, Hieroſolymæ retinẽdæ ſpem abijciens, ſi Damyata Chriſtiani potirentur, dirupto urbis muro, turrim Dauid & templum domini tantummodo integrum reliquit: nec ſepulchrũ Chriſti uiolauit, motus (ut aiunt) illorum Chriſtianorum precibus qui ea loca incolebant. Dũ noſtri autem Damyatã acriter oppugnant, Soldanus cũ maioribus copijs rediẽs, inter Caiiũ & Damyatam caſtra poſuit, nec unquam elici ad certamen conuicio aut maledicto potuit. Hac uero indignitate moti Galli, ſine ordine in eos ruentes, magnũ incõmodum aberum pentibus accepere. non tamen obſidio Damyatæ relicta eſt, quæ tandem menſe decimoquinto a Chriſtianis capitur: direpta, militem ingenti præda locupletauit.

Ordo Dominici cõfirmatur

Interim uero Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipſo inſtante confirmat, & Fredericum ſecũdum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quod mortua matre Conſtantia, quæ ipſum in officio continebat, Romam ueniens, contra ius faſq; ditionem pontificiam uexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quod de inimicitia pontificis & imperatoris ei conſtabat, maiorẽ quam nunquam antea comparauit exercitum, arbitratus Chriſtianos nuſquam apparituros, qui ſtatim ſuadente Iohãne Columna cardinali Romano ſumptis armis, hoſti ad Nilum obuiam fiunt. Is uero timorem ſimulans, ne a loco in quo conſederãt, abirent, Nili excreſcentiam expectauit. quæ paulo poſt apertis undiq; ipſius fluminis cataractis, ita omnia inundauit, ut cubitum quouis in loco excederet. Hoc aũt malo perterriti Chriſtiani, pacem ſtatim hac cõditione iniere, ut Damyata relicta, captiuis utrinq; dimiſſis, reddito a barbaris crucis ligno Chriſtianis, Aconem Tyrumq; redire liceret. Damyata itaq; in celebritate purificationis beatæ uirginis a Chriſtanis prius habitari cœpta, in eiuſdẽ natali die barbaris tum ex fœdere reddita eſt, anno ſalutis milleſimoducẽteſimo & uigeſimoprimo. Quo quidem anno Tartari gẽs Scythica, uel (ut alij uolũt) a mõtibus Indiæ digreſſa, uaſtata Parthia, Media, Perſia, Aſſyria, Armenia, in Sarmatas tandem peruenit: atque nõ longe a Mæotidos palude concedentibus accolis ſedes poſuit. Chriſtianorum autem duces cum moliri in Aſia nil poſſe uiderent, obſtantibus hoſtibus, cum Iohanne Columna in Italiã redeunt, quos ſubſecutus Iohãnes Hieroſolymitanus rex cũ Romã

uenisſet, perbenigne magnis donatus muneribus ab Honorio ſuſcipitur. Frederi/
co deinde, quem diximus anathemate pontificis notatum, filiam ex Iole uxore ſuſ/
ceptam, in matrimoniũ locat, eiq; ius illud condonat dotis nomine, quod ſibi hæ/
reditario iure in regno Hieroſolymitano competebat. Hinc eſt quod omnes Sici/
liæ Neapolitaniq; reges, titulum Hieroſolymitani regni uerbis, non etiam armis
ſibi uindicant. Iohannes deinde in Franciam proficiſcens, meliore certe fortuna q̃
antea uſus eſt. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex teſtamẽto quadraginta
millia librarum argenti, totidemque magiſtro templi Hieroſolymitani reliquit:
quo adminiculo fretus, in Hiſpaniam proficiſcens, ad perſoluendum uotum beato
Iacobo promiſſum, Berengariam regis Hiſpaniæ ſororem in uxorem accipit: eo
præſertim anno quo Dominicus uir ſanctiſſimus Bononiæ moritur, quoque Fre/
dericus Henricum filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Ho/
norius autem ſatis a rebus externis quietus, & eccleſiam ſancti Laurentij extra mu
ros, & baſilicam Sancta ſanctorum, & eccleſiam ſanctæ Viuianæ reſtituit. Aedes
præterea Caſæ Marij ædificauit: ſemifornicem & Cyborium beati Petri miris ope
ris exornauit. Decretales quoque epiſtolas compilauit. Ordinem beati Franciſci
comprobauit, quem biẽnio poſt Gregorius in catalogum ſanctorum retulit. Hoc
autem modo Honorius bene ac beate uitam ducens, ut bonum paſtorem dece/
bat, anno pontificatus ſui decimo, menſe ſeptimo, die decimotertio moritur, ſepe/
litq; in baſilica ſanctæ Mariæ maioris ad Præſepe. Poſt cuius mortem tanti terræ/
motus repente exorti ſunt, ut in montibus Salutijs ad quinque millia hominũ per/
ijſſe conſtet, cadentibus domibus, ſaxisq; ex cacuminibus montium in habitatas
conualles paſſim ruentibus.

GREGORIVS IX.

clxxx. pont.

GRegorius nonus, natione Hernicus, patria Anagninus, e familia comitũ, In
nocentij tertij nepos, apud Septizodium pontifex creatus, Fredericum ſtatim
monuit ſub anathematis pœna, ut primo quoque tempore in Aſiam cum exercitu
proficiſceret̃ recuperandæ Hieroſolymæ cauſa. Promiſit quidem Fredericus ſe id
facturum: atque omnibus cruceſignatis mandauit, ut Bundusij ad certam diem
cum armis adeſſent. Venerat eo magna multitudo, præcipue uero e Germania
Lantgrauius Haſſiæ, qui Brundusij una cum magna parte militum moritur, dũ
Fredericus ægritudinem ſimulans in Sicilia ſe cõtinet. Hæc autem fraus ita aper/
te deprehenſa eſt, ut conſtet ipſum Fredericum cognita Lantgrauij morte, cece/
lerrime adnauigaſſe, omnemque eius ſupellectilem diripuiſſe: non deſtitit tamen
fingere ſibi in animo eſſe in Aſiam traijcere. Eo enim poſt rapinam nauigationem
direxit, omnibus qui tum aderant ſubſequi iuſſis, licet non ita multo poſt (ut ipſe
dicebat) procellis agitatus, Brunduſium redierit. Hac autem fama percitus Io/
hannes rex Hieroſolymitanus, cum Berengaria uxore pontifici rem gratam fa/
cturus Bononiam uenit, Venetorum nauigio in Aſiam traiecturus. Verum pon
tifex cognita Frederici fraude, ne Iohanni re infecta abire liceret, eum & hexar/
chatus Rauennatis gubernatorem inſtituit: & Honorij tertij ſententiam in Fre/
dericum latam, confirmauit. Grauioraq; in eum molitus fuiſſet, ni Maurorum
impetum reformidaſſe claſſe tum potentium, quos tandem Ferdinandus Ara/
gonum rex tanta clade ſuperauit, ut breui Maiorica inſula una ex Balearibus, &
Valentia urbe potitus ſit, pulſis Saracenis, incolas locorum ſuſcipere Chriſtianos
ritus impulerit. Nauigauit tandem Fredericus amicorum precibus & minis pon
tificis feſſus, in Cyprum uſque, ut Chriſtianis in Aſia bellantibus, quos ſæpe de/
ceperat, aliquam ſpem daret. At uero dum inde Soldani uires explorat, Rainal/
dus eius præfectus, quem in Sicilia dimiſerat, in pontificem mouens, multa Picen
tini agri oppida occupat. Erat tũ Perusij põtifex Aſiſiũ petiturus, ut quæ de Fran

ciſco uiro ſanctiſſimo miracula audierat, præſens cognoſceret. Quamob rem eum
re (quemadmodum audierat) comperta, in ſanctorum numerũ ſtatim retulit, ma
gno Chriſtianorum conuentu ob eam rem habito. Dum hæc a pontifice agerẽtur,
alter Frederici ſatelles Fulgineum per factionem occupat: unde paulopoſt armis
bene cum eccleſia dei ſentientium depellitur. Inſtabat literis nuncijs Fredericus
Anconem iam profectus, ut a pontifice abſolueretur, quod diceret ſe deinceps in
eius poteſtate futurum. Verum pontifex cognita hominis fraude, & Chriſtianos
milites in Aſia dimicantes admonet, ut ſibi a Frederici inſidijs caueant, aliquid no
ui ſemper machinãtis in hominum perniciem: & Iohannem Hieroſolymitanum
regem comparato exercitu in Rainaldum mittit, Picenum agrum rapinis & in/
cendijs uexantem. Alijs uero copijs, quibus cardinalem Columnam præfecerat, e
ſancto Germano præfectum Frederici deijciens cum Saracenis mercede cõductis,
omnia ab eo ſaltu Capuam uſque pertinentia, in deditionem breui recepit. Hac au
tem calamitate moti, qui in Vmbria & Picentibus Frederici nomine militabant,
relictis quæ occupauerant, in regnum trepide redeunt. Interim uero Fredericus
Brunduſium rediens, pacis admodum cupidus, ultro pontificem rogat, ut in gra/
tiã recipiat, imperatorq; appelletur, ac pro regno Siciliæ uerus eccleſiæ feudatarius.
Quod quidẽ nõ prius impetrauit, quã uncias auri centum & uiginti millia eccleſiæ
Romanæ ob illata damna perſoluiſſet, ipſeq; pro ea re ſupplicatum ad pontificem
Anagniam ueniſſet. Cum autem Gregorius ad omnia intentus (ut bonum pa/
ſtorem decebat) Perufinorum res ab exulibus perturbatas, eo profectus compone/
re ſtudioſus eſſet, ſtatim Romæ tanta ſeditio orta eſt & hæreſis, quanta nunquam
antea, Hannibale ex gente hannibala cum quibuſdam ſacerdotibus male ſentien
te, quo quidem autore populus Romanus uſus, in eccleſiam dei cõiurauerat, ſed
hunc diuina ultio cito compeſcuit. Nam & Tiberis ſupra modum inundans, mul
ta damna mortalibus intulit: & tanta peſte laboratum eſt, ut decimus quiſque uix
ſuperfuerit. Pontifex tamen mira clementia uſus, Romam ueniens, populo Ro/
mano ignouit, pulſo e ſenatorio ordine Hannibale, conuictis de hæreſi ſacerdoti/
bus errorem faſſis, ac ſaniorem opinionem ſubire iuſſis. Ad ornandam uero ur/
*elima/ tas bem deinde conuerſus, & ueteres cloacas *eliminatas reſtituit, & nouas extruxit,
urbis dignitati & ualetudini uno tempore conſulens. Ab urbe deinde abiens uale/
tudinis gratia, & Reate (ut quidam uolunt) beatũ Dominicum principem ordi/
nis prædicatorum, & Spoleti Antonium Vlyxibona oriundum, Patauij mor/
tuum, ſecundum a Franciſco ordinis Minorum autorem, in ſanctos retulit. Ana
gniam deinde rediẽs, omnia circumquaque poſita muniuit, Romanorum contu/
maciam ueritus: quorum ſenator more ueterum legem rogauerat, populusq; ſci/
uerat, ut omnia oppida circa urbem poſita Romanis uectigal penderent: non eſt
tamen ueritus pontifex diſſuadentibus cardinalibus Romam proficiſci, quo Ro/
manos ad ſanitatem reduceret, tum monendo, tum caſtigando. Verum cum nihil
proficeret, Reate ſe contulit, quo & Fredericus imperator. Collocuti ſimul de re/
bus agendis, in hanc ſtatim ſententiam uenere, ut primo quoque tempore Ro/
Pontifex manos coniunctis copijs adorirentur. Decepit tum quidem pontificem, ut antea
ab impe- ſemper, Fredericus. Nanque in Germaniam abiens, militibus ſuis mandauit, ut
ratore de Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaque perfidia pontifex motus,
ceptus. Germanis militibus ad caſtra ſua confugientibus magnum propoſuit præmium,
qua re tanta multitudo cõfluxit, ut poſtea Romani aperto marte cum eccleſiæ co
pijs congredi nunquam ſint auſi. Recuperato igiť & patrimonio ſancti Petri & agro
Sabino, ſpretisq; Soldani legatis, q ſupplicitet pacẽ petebãt, multos ex Frãciſci &
Dominici fratribus p Europã miſit, qui ꝑdicatione Chriſtianos ad arma cõtra Sa
racenos cõcitarent: quorũ opera tanta multitudo militũ breui cõparata eſt, quanta

nunquam antea. Interim uero dum tãto exercitui dux idoneus quæreretur, Eliſabet regis Vngariæ filiam, mulierem optimam, ac miraculis claram pontifex in ſanctas retulit. Theobaldus autem Nauarræ rex, & Aimiricus Montisfortis, Henricusq; Bari ac Campaniæ comes, iter per Germaniam & Vngariam cum magnis copijs facientes, Conſtantinopolim primo, mox traiecto Boſphoro Ptolemaidam peruenere, longe ac late omnia populantes. Verum non ita mulo poſt ſuperueniente magna hoſtium multitudine, cum ſe cædẽdo biduo defendiſſent, cum optimo quoq; milite cadunt. Atq; hoc modo expeditio magno conatu inchoata, breui recidit impetitia ducum. Pontifex autem tantã calamitatem ægre ferẽs, Romam perſuadentibus Romanis & obſecrantibus redire inſtituerat, faciendarum ſupplicationum cauſa ad placãdam dei iram, ſi quam ex peccatis hominum cõceperat. Quo minus autem id faceret, uetitus a Petto Fregepane, qui partes imperatoris ſequebatur, Peruſia Viterbium ſe contulit, iturus contra imperatorem armato milite: quem intellexerat tranſpadanam Italiam iam tum attigiſſe, ac contra ius faſq; ſocias ciuitates oppugnare iam feſſas calamitate, alia ſuper aliam ab Ecelino Pauino tyranno accepta. Ecelinus enim cognomento Romano, cuius auus Theutonicus ſub Othone tertio in Italia ordines duxerat, copias a Frederico ſecundo accipiens, magnam tyrãnidem in tranſpadana Italia ſibi comparauit, redactis in poteſtatẽ ſuam Taruiſio, Patauio, Vincentia, Verona, Brixia. Fredericus itaq; aui fœdera nequaquam obſeruans, Mediolanenſes & ſocias ciuitates apud nouam Curtem (ita eñ locus ubi pugnatum eſt appellabatur) ingenti clade ſuperatos trucidat. Hanc ob rem pontifex omiſſa deinceps ſpe rei bene gerendæ, ob illatum ſocijs incommodum, redire ad urbem inſtituit, Iohanne Cincio urbis ſenatore contradicente: cnius audaciam Iacobus Cappocius Romanus ciuis infringens, pontificem magnifice ac ſplendide ſuſcepit. Hic eſt ille Iacobus, cuius nomen adhuc legitur in tabernacnlo opere muſiuo ſua impẽſa extructo in ſancta Maria ad Præſepe, qua in baſilica Petrus quoque Cappocius ſepultus eſt ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorem ſchiſmaticum perſecutus eſt, quique & hoſpitale ſancti Antonij nõ longe ab eadem baſilica, & Peruſij gymnaſiũ (quod Sapientiam uocant) ſua impẽſa extruxit. Gregorius autem pacata urbe, & Fredericum iterum anathemate notat, ac imperio priuat, & legatos Genuẽſium ac Venetorum iam ad arma ſpectantinm, componẽdæ rei cauſa ad ſe uocat: hisq; rationibus inter ntrũque populum fœdera componit, ne alter ſine altero cum imperatore Conſtantinopolitano fœdus ineat, utque bella gerenda utrique communia eſſent, & ſigna utriuſque uiciſſim ferrent. Illis autẽ qui fœdera hæc in nonum inita annum rupiſſent, interdictum ſibi a ſacris anathematis uinculo ſcirent. Balduinus autem qui mortuo Iohanne, biennio Conſtantinopolitanum tenuerat imperium, cum ægre ſe ab hoſtibus inopia ærarij tutaretur, & filium pignori mercatoribus Venetis ob æs mutuo acceptum dedit: & ex ædibus ſacris ablatum plũbum, ac item lanceam illam ſpongiamq;, qua Chriſtus ſaluator noſter hinc potus eſt, hinc uulnus accepit, Venetis pecunioſis uẽdidit. Fredericus autem Venetis admodum infenſus, quod Gregorij partes tuerentur, eos tnm paludibus conclnſos uehementer oppreſſit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim uero conſpirantibus omnibus tranſpadanis ciuitatibus, duce Gregorio Montelongo, Bononienſis ciuitatis legato, Ferraria, quæ ab eccleſia Romana ad imperatorem defecerat, capitur, Salinguerra uito fortiſſimo eam acerrime aliquandiu defendente. Capta autem, Azoni Eſtenſi, qni bello inrerfuerat, eccleſiæ nomine gubernanda committitur, ſalutis noſtræ anno milleſimo ducenteſimo ac quadrageſimo. At uero imperator qui tum Piſis erat, cum non ſatis ſibi conſtaret, qui partes ſuas, qui ve pontificis ſequerẽtur, ciuitates Italiæ in duas factiones tũ primũ diuiſit. Nam qui pốti

Eliſabet regis Vngariæ filia.

t Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nuncio Fredeticus impera
tor nõ admodum delectatus eſt. Norat enim hominis uirtutem magnitudinemq;
animi. Antea nanq; ſimul familiariter aliquaudiu uixerant, & ob eam rem uereba
tur, ne a ſe anteactæ uitæ rationem expoſceret. Quare congratulantibus amicis
dixiſſe ferũt, Synebaldum cardinalem ex amico optimo in hoſtem acerrimum ob
pontificatum mutatum eſſe. Innocẽtius autem põtificium habitum indutus, Ro
mam ueniens, prodeunte obuiam honorato quoq;, magno omnium applauſu ſuſ/
cipitur: qui ſtatim peractis quæ de more in conſecrandis coronandisq; pontifici/
bus fieri conſueuerunt, de pace cum Frederico ineũda mentionem facit, Baldnino
ad rem conficiendam autoritatem ſuam interponente. In longum uero protracta
res, quatuor menſium tempus inſumpſit, conuentumq; inter eos tandem, ut põti
fex ciuitatem Caſtellanam petens, eo loci imperatorem opperiret, ſecum de com/
ponendis rebus ſermonem habiturum. Verum cum Innocẽtius paratas ſibi a Fre
derico inſidias, tum Romæ, tum in itinere certo indice comperiſſet, Genuenſium
nauigio fretus, quod apud Centumcellas in portu conſederat, in Franciam profi/
ciſcens, ſecunda nauigatione uſus, Lugdunum peruenit, ab omnibus benigne & co
miter ſuſceptus. Concilio deinde eo loci indicto, anno ſalutis milleſimo ducenteſi/
mo quadrageſimoſexto, literis, nuncijs, præcone poſtremo imperatorem ad ſeci/
tat, propoſita pœna niſi dicto obtemperet. Imperator autem Sinueſſanum quen/
dam iureconſultum eo mittens, nihil aliud præter dilationem temporis a ponti/
fice petens, itnrũ ſe breui pollicetur. Datum eſt tempus quo id fieri deberet. Ver
cum Fredericus fallendi arte callidus, occaſionem calumniandi & opprimendi In
nocentij quæreret, omniũ conſenſu imperio & regnis priuatur. Hanc ob rem Fre/
dericus ita incenſus, ædes ac uillas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius
monitu Parma, ubi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, dirui iuſſit.
Inito deinde fœdere cum duce Burgundiæ, proficiſci Lugdunum inſtituit parato
ingenti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cũ ei nunciatum eſt Par
menſes exules, ſuperatis ad Tarum fluuium ciuibus ſuis, urbem ui ingreſſos ma/
ximam cædem edidiſſe. Hãc ob rem Fredericus omiſſo itinere quod cœperat, con
uocatis ex tota Italia copijs ſuis, quæ ad ſexaginta millia hominum fuiſſe conſtat,
obſidere Parmam inſtituit. ad quam tuẽdam magna profecto ciuitatum ſociarum
cum legato apoſtolico auxilia conuenerant. Is autem biennio conſtanti animo ob
ſidionẽ paſſus, tandẽ erumpens, Fredericũ nil tale metuentẽ fundit fugatq;, eũq;
caſtris rerum omnium copia refertis ſpoliat. In urbis enim modum caſtra uallo ac
foſſa Fredericus ipſe hac mente muniérat, ut direpta & euerſa Parma, in quam ma
gnum conceperat odium, eo loci ubi ſtatiua habuerat, nummosq; conflarat Victo
rinos appellatos, Victoriam urbem conderet. Sunt qui ſcribant Fredericum ea
clade & coronam maximi precij, & uaſa aurea magni ponderis amiſiſſe, ægreque
ex tanta calamitate ad Cremonenſes confugiſſe: quorum tamen urbem intrare
nequaquam auſus eſt, quod multi ex Cremonenſibus cum Frederico militanti/
bus eo prælio ceciderant. At uero Innocentius ubi intellexit Fredericum tanta
clade infractum animo, uoluptatibus ſeſe dediſſe, extructis amœniſſimis hortis,
in eiſdemq; incluſo cum ſpadonibus ſuis pulcherrimarum mulierum agmine,
hominis ſortem miſeratus, omiſſo concilio, legatos per Franciam & alias prouin/
tias miſit, qui populis ſuaderent militiam Chriſti ſuſcipere, Lodouicumque
regem Franciæ ſequi in Aſiam traijcere properantem. id enim ſe facturum Lo/
douicus dum graui ualetudine cruciaretur, pollicitus eſt, & uouit. Impediret a/
neu hanc expeditionem nonnihil uiſi ſunt Tartari, qui agmine bipartito Euro/
pam tum & Aſiam inuaſerant. Nam qui Aſiam petiere, Georgianam ſuperio/
remq; Armeniam peruagati, Iconium uſque Turcorum regiam peruenere. Alia

uero manus Barone duce Poloniam & Vngariam populati, ad mare ponticũ de/
flexere: ubi Ruſſiam ſiue Rutheniam & Gazam ampliſſimas regiones uaſtarunt.
Eodem quoq; tempore Groſſoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente,
templarios aggreſſi eos fundunt: ac Hieroſolymam facile capiũt mœnibus caren
tem. Chriſtianos qui tum in ea erant trucidant. Sepulchrum Chriſti quouis gene
re turpitudinis fœdãt. Hanc ob rem motus Innocentius, Lodouicum regem acce
lerare iter in Aſiam cohortatur cum eo exercitu, quem ad eam comparauerat. In
Cypro hyemare ei neceſſe fuit, quia eo iniquo anni tẽpore peruenerat. Vere autem
appetente, Damyatam contendens, & claſſem Soldani repulit, & pugnantes in lit
tore terreſtres hoſtium copias ſuperat. ibiq; ſtatiua tamdiu habuit, donec ab Italia
reliquæ copiæ ſubſequerentur. Quo minus autem ex Italia eo miles proficiſcere/
tur, Frederici rabies effecit, qui a libidinibus quibus aliquãdiu ſimmerſus fuerat, ad
arma conuerſus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratq; quaſdam
ciuitates ſtudio partium a pontifice deſciſcere, maxime uero Foroliuienſes, Arimi
nenſes, Vrbinates, ac totum Picenum. In Vmbria præterea defecerant omnes præ
ter Tudertinos, Peruſinos, Aſſiſiates. Soli autem Florentini in Hetruria põtificẽ
ſequebantur, quos certe adeo bello Fredericus uexauit, ut tandẽ eos coegerit Guel
phos conciues ſuos ab urbe pellere. Bononienſes uero cum Henrico Frederici præ
fecto pugnare auſi, hominem uincunt & obtruncant. Sunt autem q ſcribant Fre
dericum hoc tempore, dum in Siciliam traĳcit, Panhormi mortuũ. Alĳ uero affir
mant eum in Apulia graui morbo laboraſſe, & iam conualeſcentem a Manfredo
filio adoleſcente ex nobili concubina ſuſcepto, compreſſo ui ore, mori coactum. Il/
lud certe conſtat, Fredericum paulo ante mortem Manfredo quem Tarẽtinis prin
cipem dederat, multa etiam oppida, præter ipſum principatũ dediſſe: Conradum
uero ex Iole Iohãnis Hieroſolymitani regis filia ſuſceptũ, hæredem reg; omnium
reliquiſſe, quem poſtea Manfredi opera ueneno petitum conſtat, cum tamen prius
Neapolim & Aquinum ui captum diripuiſſet, obſtante pontifice, & fruſtra recla
mante: qui pacem Italiæ ea mente quærebat, ut ei tranſmittere militem Italum ad
Lodouicum iam Damyatam oppugnãtem liceret. Verum capta Damyata, cum
Robertus Pictauienſis comes nouas ex Gallia copias traieciſſet, Damyata mouẽs,
ad Pharamiam urbẽ exercitum mouet, quo Soldanus cũ magnis copĳs id ueritus
iam peruenerat. Fluuius certe duos exercitus dirimebat, qua ex re factũ eſt, ut nun
quam collatis ſignis ad ſummam dimicationem uentum ſit. Leuia interdum com
mittebantur prælia, utroq; exercitu caſtra ſua tuente. Robertus tamẽ maiora au
ſus, cum temere progederetur, ab hoſtibus capitur. At uero Innocentius incendĳs
bellorum iam pene in Italia extinctis, ad urbẽ redire inſtituit, redacto tamen prius
in ſanctorum numerũ Hedimundo confeſſore Cantuarienſi epiſcopo. Cum uero
Peruſiam iam perueniſſet, Romam cõſulto declinans ob ſenatoriam poteſtatem,
quæ nimia ei ac curiæ Romanæ uidebatur, Petrum Veronenſem ordinis prædica
torum, ab hæreticis Mediolanum & Comum inter cæſum, in ſanctos Chriſti mar
tyres retulit. Idem fecit de ſancto Staniſlao Cracouiẽſi epiſcopo, qui in uita mira/
culis claruit. Accerſitus deinde a proceribus regni Siculi, Neapolim nuper inſtau
raram ſtatim proficiſcitur: ibiq; moritur, ac ſepelitur, in eccleſia ſancti Laurentĳ,
pontificatus ſui anno undecimo, menſe ſexto, die duodecimo, dum breui ſe toto re
gno potiturum arbitratur. Ipſius autem Innocentĳ uiri optimi decretum fuit, ut
octaua natiuitatis beatæ Mariæ uirginis in eccleſia dei quotannis celebraretur. Idẽ
Cardinales rubro galero utuntur. uero bono conſilio uſus, cardinalium ſedes iam pridẽ uacuas optimo quoq; in col/
legium cooptato repleuit, ſtatuitq; ut cardinales equo in publicum uecti, galero ru
bro uterentur, honeſtandi ordinis cauſa. Multa quoq; uir doctiſſimus in tanto re/
rum faſtigio collocatus, edidit & compilauit. Apparatus nanq; decretalium com

poſuit, quo ipſi canoniſtæ plurimum utũtur. Continent enim diſputationes quaſ/
dam, quæ rem ipſam mirifice aperiunt. Edidit & alium in concilijs approbatum,
quem Hoſtienſis in ſumma ſua Authẽticas uocat. Scripſit & librum de iuriſditio/
ne imperij & autoritate pontificis, contra Petrum quẽdam cognomento Vineam,
qui imperij & aliarum rerum omnium arbitrium imperatori tantum aſſcribebat.
Hunc librum poſtea Innocentius apologeticum uocauit. Doctorum quoque uiro
rum familiaritate mirifice delectatus eſt: quos etiam ad dignitatis gradum euexit.
Hugonem enim uita & doctrina inſignem, ſanctæ Sabinæ cardinalem promulga
uit, qui ob dignitatem acceptam a priore uita nuſquam deceſſit. ordinis ſancti Do
minici prius habebatur. Scripſit idem Hugo & gloſſas in Bibliam & concordan/
tias, ut iſtorum uocabulo utar. Huius quoque pontificis tempore & mandato, Ale
xander ordinis Minorum frater, qui iam grãdis natu religionem ingreſſus fuerat,
ſummam in theologiam ſcripſit admodum copioſam. Edidere & libros ſuo tem/
pore in decretales, quos apparatum uocarunt, Bernardus Parmenſis, & Compo/
ſtellanus uiri doctiſſimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentij exci
tati. Pontificis uero nepos Guilielmus, patruũ nõ multo poſt ſequitur, cuius qui/
dem ſepulchrum in ſancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

ALEXANDER IIII. clxxxiij. pont.

ALexander quartus, natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Campa
nos uocant) patria Anagninus, in locum Innocentij ſuffectus, Manfredum
ſtatim admonet, ne quicquam contra dignitatem eccleſiæ moliatur, qui accerſitis
a Nuceria Saracenis, copias eccleſiæ nil tale metuẽtes apud Foſſam aggreſſus, par/
tim occidit, partim cepit, iam pridem animos regios gerens mortuo (ut ipſe finge
bat) Coradino, cuius ſe hæredem merito futurum dicebat. Chriſtiani autem quos
diximus ad Pharamiam caſtra habuiſſe, peſte ac fame laborare cœperunt, parte Ni
li ab hoſtibus occupata, per quam commeatus in caſtra uehebãtur. Eo enim Hie/
roſolymitanus patriarcha cum multis nauigijs profectus, ab hoſtibus capitur.
Hanc ob rem Lodouicus ne fame opprimeretur, Damyatã repetens, in maximas
incidit hoſtium copias, a quibus bello ſuperatus, cum Alphonſo Pictauienſi & An
degauẽſi comite fratribus germanis capitur. Verum interfecto a ſuis poſt tantam
uictoriam Soldano, alter qui ei ſuffectus eſt, recuperata Damyata & accepta pecu
nia, Chriſtianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidã perduxit. Lodouicus au
tem rex ſuadente Alexandro põtifice, remiſſis in patriam fratribus, tãdiu in Aſia
commoratus eſt, quoad Cæſarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Chriſtiani de Sara
cenis nuper receperant, Inſtaurata præſidijs firmarentur. Tum demum uero ſexto
expeditionis ſuæ anno in patriam reuertitur. Interea quidem Alexander pontifex
excommunicato Manfredo, Anagniam profectus, Octauianũ Vbaldina gẽte or
tum, eccleſiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, q Neapolitanos contra Mã
fredum in fide confirmaret, pollicitus ſe breui Campanis omnibus ac Neapolita/
nis auxilium allaturum. Sed Manfredus non contentus Neapolitanos uexare, in
Hetruria quoque factiones mouet: maxime uero Florẽtiæ, quæ mortuo Frederico,
ſtatim in libertatem ſeſe uendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos
ſub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus reſiſterẽt.
Hac itaque ratione Guelpha factio tantũ in Hetruria ualuit, ut Piſtorienſes, Are
tinos, Piſanos, Senenſes, qui Guelphos ciues ſuos eiecerant, graui odio & maximis
bellis perſequerentur: Lucenſes contra Piſanos potiſſimum adiuuantes, quos cer/
te Florentini tum oppreſſiſſent ſuperatos ad Arſerim fluuium, niſi Bonitij oppidi
ſuſpectam fidem habuiſſent. Erat enim Bonitium in ualle Helſæ ſitum, a Senis
duodecim millibus paſſuum diſtans, loco, natura & arte munitum: quo quidem
Gibellini ut arce belli in Guelphos utebantur: hoc ui ſublato & euerſo, Florentini

irritati quàm perterriti, comparata denuo claſſe, apud Tyrum Venetis occurrunt,
qui induſtria cedentes, in Pontum delati, Selymbriam urbem de Saraceno ex/
pugnatam diripiunt. Interim uero auctis utrinq; copijs, Tyrum communem bel
li ſedem ab utroque contenditur. At pontifex ueritus, ne aliqua magna clades ex
hac contentione oriretur, legatos utriuſque populi ac Piſanos ad ſe uocat compo/
nendæ pacis cauſa; quæ propemodum compoſita erat, cum nunciatũ eſt inter Ty
rum & Ptolemaidam Piſanos ac Venetos eo bello ſocios, Genuenſes ingenti clade
ſuperaſſe, uigintiquinq; eorũ nauibus partim captis, partim ſubmerſis, atq; uicto/
res Ptolemaidam, uictos Tyrũ redijſſe. Ptolemaidæ autem omnia Genuenſiũ ædi/
ficia diruta, omnia bona direpta fuiſſe, pulſosq; inde ciues omnes. Hanc cladẽ ita
moleſte tuliſſe dicitur pontifex, ut non prius admittere Venetorum legatos uolue
rit, q̃ captiuos Genuenſiũ incolumes dimitterẽt: & ne uni tm̃ incõmodo pon/
tifici mederi neceſſe eſſet, Balduinus impator Conſtãtinopolitanus, quo ſtãte, ſpes
aliqua recuperandæ terræ ſanctæ ſuperat, de relinquẽda Conſtantinopoli cogita/
bat. Michaelem Palæologus duorũ Theodori Vatari filiorũ ob affinitatem ex teſta
mento patris tutor, omni genere iniuriarũ latinos perſequebatur, pulſo ex Achaia
Guilielmo Franco, uexatoq; Balduino & domi & foris armis ac ſeditionibus. Quo
quidem abeunte ad tuendam oram ponticam ab hoſtibus uexatam, Conſtantino
politani ciues nocte concubia Palæologum in urbem admiſere. Hanc ob rem Bal
duinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europam flectentes, contentiones bello/
rum omiſere. Tum uero Palæogus ſublato æmulo & hoſte, occiſis clam pueris, im
perium ſibi deſumit, quod poſt annos octo & quadraginta a Latinis in Græcos rur
ſum tranſlatũ eſt. Interea uero Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana
parum feliciter adminiſtrata, ſtatim ad pontificẽ redijt: qui ubi Claram uirginem
ordinis ſancti Franciſci Anagniæ in ſanctas retuliſſet, Viterbiũ ſtatim ꝓficiſcitur,
pacem inter Genuenſes & Venetos compoſiturus. Qua in re diutius uexatus, eo lo
ci tædio animi tandem moritur, & in eccleſia ſancti Laurẽtij honorifice ſepelitur,
pontificatus ſui anno ſeptimo. Vacat tum ſedes menſibus tribus, diebus quatuor.
Huius pontificis uita ab omnibus certe mirifice laudatur. Beneficus enim & libe
ralis eſt habitus, maxime uero erga pauperes Chriſti, & bene de religione Chriſti/
ana meritos: unde libellos quoſdam contra paupertatem editos a quodam Guiliel
mo de ſancto amore, perpetuo edicto aboleuit. Affirmabat enim uir ille pernicio/
ſus, pauperes religioni deditos & eleemoſynis uiuentes, non eſſe in ſtatu ſalutis.
Combuſſit etiam uidente curia Romana libellum peſtiferum, quo autor aſſerebat
ſtatum gratiæ non a lege Euangelij, ſed a lege ſpiritus procedere. Quæ opinio ex
libris Ioachimi abbatis ſumpta dicebatur. Hic autem liber a ſectatoribus Euange
lium æternũ dicebatur. Ipſe uero Alexãder ubi ab externis negocijs uacuus fuit,
aliquid ſemper quod ingenium ſaperet, edidit: nam & decretales epiſtolas compi/
lauit, & uiris doctis ita fauit, ut eos ad cardinalatum uſq; prouexerit: maxime uero
Henricum cardinalem hoſtienſem, uirum diuini humaniq; iuris peritiſſimum.
Vſus eſt & magna liberalitate erga Bartholomæum Brixianum doctorem, q multa
ta in decretales edidit, quibus ex rebus præter doctrinam ſingularem & ſanctita/
tem, magnam conſecutus eſt laudem. eius quoq; opera redactum eſt templum te/
ſtudineũ, quod apud ſanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cum an
tea Bacchodicarum eſſet, conſecrationemq; altaris beatæ Conſtantiæ huius mani
bus factam, literæ ipſæ indicant in ueſtibulo templi poſitæ.

VRBANVS IIII.

VRbanus quartus, ex Trecenſi Gallica rube oriundus, patriarcha Hieroſoly/ clxxxix. pont.
mitanus, pontifex creatus, ſtatim e Gallia milites cõuocauit, quos Manfredo
ditionem eccleſiæ uexanti obijceret. Hanc ob rem Iordanis copiarum Nanfredi in

Hetrutia contra Guelphos dux reuocatus in regnum, Guelphis reſpirandi facul/
tatem aliquantulam dedit: maxime uero Forentinis & Lucenſibus, quos e medio
tollere omnino Gibellini inſtituerant. Laboratur & eadem peſte in Ciſalpina Gal
lia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam ubique extollente, cõtrariamq; de
primente. Tantæ etiam uerſutiæ is fuit, ut Brixia potitus ſit, utraque factione id ap
probante, cum ſe omnibus pariter affuturum oſtendit. Tum uero Mutinenſes &
Rhegienſes Ferrarienſium ac Bononienſium conſilio uſi, qui uerebantur ne Palla
uicinus omnia occuparet, in partem eccleſiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum ſua
rum eijciunt, eorumq; bona Guelphis Florentinorum exulibus condonant, quo fa
ctio ſua ubique ualidior haberetur. Fiebant hæc in Ciſalpina Gallia, pontifice ipſo
omnes continuo ad pacem cohortante. Apud Conſtantinopolim uero Palæolo/
gum Veneti imperio deieciſſent, niſi a Genuẽſibus socijs & amicis fuiſſet adiutus.
Fact9 deinde potẽtior Palæologus capta Manouaſia, Venetis & Guilielmo Acha
iæ principi facile reſiſtebat. Parauerat iam legatum pontifex, qui pacem inter Ve
netos & Genuenſes componeret, cum ſubito Manfredus comparatis nouis Sara/
cenorum copijs, agrum Picenum iam antea nutantem occupat. Pontifex itaque
eundem legatum in Galliam mittit, qui Gallos crucesignatos, iam antea ea de re
monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certe duce Gui
done epiſcopo Antiſiodorẽſi in Italiam deſcendentes, ſuperato ad Brixiam Palla/
uicino, nemine deinceps reſiſtente, Viterbium uſque peruenere. Vnde nõ ita mul
to poſt accepta pontificis benedictione digreſſi, per Vmbros & Marſos iter facien
tes, Saracenos qui eo confugerant, facilime ſuperant, & ad Lirim uſque propel/
lunt. Eodem quoque tempore Romani & ſi ditionem eccleſiæ nequaquam uexa/
rent, non tamen pontificis imperio obtemperabant, magiſtratus in urbe ſuo nutu
creantes. Deſinentes itaque ſenatorem ex ciuitate Romana creare, tum primum
ex exteris Brancaleonem Bononienſem magni animi conſilijq; uirum, ad tantum
magiſtratum magno propoſito præmio acciuere. Verum poſtea mutata ſentẽtia,
hominem comprehenſum in carcerem conijciunt. Hac autem iniuria Bononiẽſes
moti, Romanos quoſdam captos non alia conditione dimiſſuros ſe affirmant, niſi
reſtitutum in libertatem ciuem ſuum Brancaleonem intellexerint. Tum uero Ro
mani ſuis cauentes, non ſolum Brancaleonem dimittunt, uerum etiam eundem in
priſtinã dignitatẽ reſtituunt: alio etiam ex omĩ regione urbis delecto magiſtratu
(quem Bandereſios appellabant) penes quem uitæ ac necis hominũ arbitriũ eſſet.
Hac aũt inſolentia ideo uti Romanos põtifex intelligebat, quod ſe a Manfredo ue
xari armis cernerent, nec eorum conatibus poſſe reſiſtere. Quare tyrannos a ceru
cibus eccleſiæ aliquando reiecturus, legatos ad Lodouicum Franciæ regem mittit,
qui eum adhortentur, ut primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andega
uiæ comitem, conſobrinum & generum ſuũ, cum exercitu in Italiam mittat, quod
ſibi in animo eſſet Manfredo pulſo, hominem regem Siciliæ citra & ultra Pharum
creare. Feciſſet tum id quidem (adeo erat ad tantam rem ob ingratitudinem Man
fredi animatus) ni ægritudo a rebus gerendis eum abſtraxiſſet. Quod deinceps a ſe
quenti pontifice poſtea factum autumant. Sunt qui aſſcribant huius põtificis æta
ti Albertum Theutonicum ordinis Prædicatorum fratrem, quem ob amplitudinẽ
doctrinæ Magnum appellant. Qui & omnia opera Ariſtotelis commentatus eſt,
Albertũ magnum hoc tẽpore fuiſſe aliqui ſcribunt. & theologiam Chriſtianam acutiſſime aperuit, & de paruis naturalibus quàm di
ligenter ſcripſit. Edidit & librum de coæquæuis, in quo quidem res naturales theo
logiæ, quantum fieri poteſt, perſimiles oſtenduntur. Expoſuit & magnam partem
Bibliæ. Euãgelia ac Pauli epiſtolas gloſſis optimis aperuit. Inchoauit etiam ſum/
mam theologiæ, ſed non perfecit. Tantæ præterea modeſtiæ fuit, adeoque lectio/
num appetentiſſimus, ut Ratiſponenſem epiſcopatum abnuerit, quem tumultu

& armis gubernate interdum opus erat, ut nunc etiam apud Germanos mos eſt,
quorum plerique epiſcopi enſe & milite rem ſuam tutantur. Priuatus itaque
Coloniæ aliquandiu publice legit. Tandem uero octogeſimum ætatis agens an/
num, eodem in loco moritur, multis diſcipulis qui poſteritati conſulerent relictis,
maxime autem Thoma Aquinate: qui relicta patria inſigniq; cognatione (origi/
nem enim e comitibus Apuliæ ducebat) Coloniam pergens, tantum profecit, ut *Thomas*
poſt aliquot annos apud Pariſios primum in doctrina locum teneret. Vbi & qua/ *Aquinas*
tuor libros in ſentētias edidit. Scripſit & librum contra Guilielmū de ſancto amo/ *Alberti di*
re uirum pernicioſum, ut antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum al/ *ſcipulus.*
ter eſt de qualitate & eſſentijs, alter uero de principijs naturæ. Romam deinde ab
Vrbano accerſitus, ſpretis dignitatibus quæ ultro ei offerebantur, totū ſeſe lectio/
ni & ſcriptioni dedit. Nam & ſcholam Romæ inſtaurauit, & rogatu Vrbani mul
ta conſcripſit, & totam fere naturalē philoſophiam ac moralem commentationi/
bus expoſuit, & contra gentiles librum edidit. Declarauit & Iob, catenamq; aure/
am cōtexuit. Compoſuit & officium de Chriſti corpore, quo in opere plurimæ figu
ræ teſtamēti ueteris cōtinent. Ad Vrbanum pontificē redeo, q pontificatus ſui an
no tertio, menſe uno, die quarto Peruſij moritur, in cathedraliq; baſilica ſepelitur.
Vacat tum ſedes menſibus quinque.

CLEMENS IIII.

cxc pōt.

CLemens quartus, Guido Fulcodij antea uocatus, natione Narbonēſis, e uilla
ſancti Aegidij, merito ob ſanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim
iureconſultus totius Galliæ ſine contentione primarius, in curia regia cauſas inte/
gerrime agens, uxorē & liberos habuit, qua mortua, primo Podienſis, deinde Nar
bonenſis epiſcopus, poſtremo cardinalis omnium conſenſu creatus, ſolus ob inte/
gritatem & autoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Si
monem Montisferrati comitem componeret. Poſtea uero pontificatum adeptus,
(ut quidam tradunt) mendicantis religioſi cuiuſdam habitum indutus, Peruſiū
incognitus peruenit: eo deinceps profecti cardinales, quem etiam abſentē in pon/
tificem delegerāt, hominem ipſum Viterbium honorifice perducunt. Carolus au
tem, quem diximus ab Vrbano in regnū accitum, cum triginta triremibus Maſ
ſilia ſoluēs, Tiberi amne ſubuectus, Romam ingreſſus, tamdiu ſenatorium munus
mandato pontificis obiuit, quoad ſuperuenere cardinales a pontifice miſſi, qui ho
minem in Lateranenſi baſilica Hieruſalem & Siciliæ regem declararunt: hac con
ditione, ut Carolus ſacramento adactus, quotannis feudi nomine quadraginta mil
lia nummum aureorū eccleſiæ Romanæ perſolueret: neve imperium Romanum
etiam ultro oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio iam orta erat
inter Alphonſum regem Caſtellæ, imperium armis & largitione quærentem, &
Cornubiæ comitem regis Angliæ fratrem: ad quem electores non facile reſpicie/
bant. Ne igitur Manfredo ſpes ulla ſubeſſet diſcordiarū inter Alphonſum & Ca/
rolum, ad quem magna pars hominum imperium deferebat, ſublata perēdi facul
tate, pontifex hominem in Manfredum concitabat eccleſiæ Romanæ contempto
rem. Iam enim Caroli copiæ, ſupatis Alpibus, in Ciſalpinam deſcenderant: factoq;
per Flaminiam itinere, oēs factionis Guelphæ milites Romā uſq; pduxerant. Vn
de Carolus mouens & Ceperanū capit, pulſo inde Manfredi pſidio: & ſaliū Caſſi
narum occupat, quē Manfredus ipſe cuſtodiēdū acceperat: quanq̄ deinde mutato
cōſilio, Bñueniū profectus expectare hoſtē in planis patētibusq; locis inſtituerat,
q plurimū equitatu ualeret. Mouit & eo Carolus: & facta pugnandi copia, licet ex
itinere feſſi milites eſſent, plium nō detrectat. Ciet uterq; dux ſuos in pugnā. Verū
dū Carolus laboranti ſuorū turmæ intentius, ut fit, ſuccurrit, ex equo cōſternatus,
ita hoſtiū aīos auxit, ut Manfredus extra ordinē incautius pugnans interfectus, ap

parente ſubito Carolo, fortunam belli ſtatim mutauerit. Ex ſuis enim in fugam uer
ſis multi interfecti ſunt, plerique uero uiui capti. Carolus autem tanta uictoria poti
tus, Bñuentum mouens, urbē dedentibus ultro ciuibus, ingreditur. Nuceriā dein
de oppugnare adortus, quo ſe noui uereresq; Saraceni receperāt, magiſtrū militiæ
ſuæ (quem mareſcallum uocant) cum quingentis equitibus in Hetruriam mittit,
q Guelphos extorres in ciuitates ſuas reduceret. Is itaq; profectus, abeūtibus ſpon/
te Gibellinis, magiſtratū ſine prouocatione Florētiæ cōſtituit, quē accolæ factionis
Guelphæ capitaneos uocāt. Inde uero in Senenſes mouens, oēs Gibellinos Hetru/
riæ, maxime uero Piſanos, in ſe concitauit, dum ad Bonitiū caſtra habet, quod Gi
bellini acriter defendebant. Carolus aūt utroq; regno in poteſtatem recepto, exce
pta Nuceria, Saracenis tandē pacem cōcedit, permiſſis etiā ſuis legibus in Italia ui
uere. Ipſe uero cum exercitu uocante pōtifice, Viterbiū ſe cōtulit, quo & Henricus
a fratre rege Caſtellæ pulſus, paulo ante puenerat: quē pōtifex Caroli cōmendatio
ne motus, & multis muneribus donauit, & ſenatorē urbis creauit. Carolus autē in
Hetruiam mouens, Gibellinos domiturus, qui Corradinum adoleſcentem Conra
di Sueui nepotem, in Italiam contra Guelphos uocabant, Bonitiū egregie defen/
ſum & natura munitum, cū ui capere non poſſet, fame ad deditionem compellere
inſtituit: quo tandē poſt longam obſidionem recepto, in Piſanos mouens, Mutro/
nium eorum oppidum capiū, Lucēſibus dono dedit. Moliturus etiam maiora tū
Carolus uidebatur, niſi a ſuis in regnum propere uocatus fuiſſet, ob factioſos quoſ/
dam qui Corradini rebus fauebāt, maxīe uero Saracenos, quos deinceps munitiſſi
mis caſtellis in Nuceria cōcluſit, quo ei tutius in Corradinū proficiſci liceret, quem
Piſani in regnum deducere conabātur, uaſtatis prius Lucenſium agris: ſuperatoq;
atq; interfecto apud Aretium Caroli mareſcallo, adiuuante præſertim Guidone
Ferretano, totiusq; Ciſalpinæ factione Gibellina. Ferunt pontificem (dum adole/
ſcens per agrum Viterbienſem iter in regnum faceret) eius caſum miſeratum, pro
phetica uoce dixiſſe, Corradinū ipſum ut uictimā ad cædē duci. Is itaq; Romā pro
ficiſcēs, Henricū ſenatorē ad pontē Miluiū cū populo Romano obuiū habuit, im
peratoris nomīe ſæpius acclamato, timore ne id fecerint, an ſtudio partiū, haud ſa
tis cōſtat. Dimiſſo aūt Romæ Guidone Ferretano, ipſe cum exercitu in regnū pro
perans, ubi intellexiſſet Carolū ſaltus hernicos latinaq; uiam occupaſſe, flexit inde
ad æquicolos montes, quos Tagliacocij uocāt, in Marſos profecturus. Caſtra itaq;
primo nō lōge a lacu poſuit, fere aquæductu uetere & ædificiorum ruina munita. Mo
uerat & eo Carolus, decimo inde ſtadio ad cōcauæ uallis fauces caſtra locās, q Alar
di Neapolitani cōſilio uſus (is enim cum Germanis diu militauerat) partē exercitus
ſtatim pmiſit cū mareſcallo regia ueſte induto, laceſſendi hoſtis cauſa. Ipſe uero ci/
tra collē cum fortiſſimo quoq; in inſidijs bñgerendæ rei occaſionē interim expecta/
bat. Ad iij. aūt horas iā pugnatū eſt dubio marte, cū mareſcallus fortiſſime pugnās
occidit: cuius in morte cedētibus Gallis, Germani ferociores facti, paſſim ſine ullo
ordine inſequebantur. In hos itaque inconpoſite ruentes Carolus delatus, ſtatim
fundit fugatq;, magna in fuga edita hoſtium ſtragæ. Henricus autem ſenator Rea
te in fuga captus eſt: & Corradinus cum duce Auſtriæ cognitus, dum trāſcere Ti
berim nauigio in Hetruriam tētat, ad Carolum pertractus, capitali ſupplicio affi
citur: quod, ut diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaq;
anno ſalutis milleſimo ducenteſimo ſexageſimooctauo, tanta uictoria potitus, to/
toq; regno ſine contentione in poteſtatem ſuam redacto, Romam proficiſcens, ſe/
natorium munus uolente pontifice aliq̄diu adminiſtrauit miſſo mareſcallo ſuo in
Hetruriā: cuius certe & induſtria & opera pax inter Senenſes & Florentinos com
poſita eſt. Verum mortuo Clemēte, pontificatus ſui anno tertio, die uigeſimoprimo,
eodemq; Viterbij ſepulto, tāta repēte non ſolū inter populos Italiæ, quos aliquan/

tulum in officio ſanctiſſimus pontifex autoritate ſua continebat, uerumetiam inter cardinales diſcordia orta eſt de creando nouo pontifice, ut biennio ſedes uacauerit. Tum uero Carolus omnia circunſpiciens, ne quid mali eccleſiaſticæ ditioni obueniret, cum parte exercitus in Hetruriam profectus, Bonitium oppidum (unde initium turbandæ pacis ortum eſt) captum Florentinis uendidit. Quo demolito, nouum haud longe in plano condidere, Poggium Bonitium appellatũ. Carolus deinde inita cum Piſanis pace, quorum nauigijs in Aphricã traiecturus uti instituerat, redire in regnum cõſtituit, relicto cum parte copiarum in Hetruriam Ruffo Anguillariæ comite, qui Hetruſcos in officio cõtineret. Interim autem Lodouicum regem Maſſilia ſoluentem, tres filij adoleſcẽtes, rexq; Nauarræ Theobaldus, & comes Campaniæ cum legato apoſtolico ſecuti ſunt. Tuniſiũ itaq; ſimul applicantes, urbem obſidione cingunt, incurſionibus omnia circunquaq; poſita uaſtantes. Verum orta in caſtris peſtilentia, ac diutius per ignota capita uagata, Lodouicum regem cum filio minore natu, cumq; legato apoſtolico e medio ſuſtulit: cuius in locum Philippus filius ſuffectus, de diſceſſu cogitare iam cœperat. Superueniente autem Carolo Siciliæ rege, hac cõditione pax compoſita eſt, ut dimiſſis utrinque captiuis, rex gentis Carolo tributum penderet, liberamq; in Aphrica Chriſti prædicationem ſineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuo apud Drepanum rege Nauarræ & Campaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pietate motis, partim uitandæ contagionis cauſa, Centũ cellas adnauigare, inde terreſtri itinere Viterbium ituri: ubi de eligendo pontifice cardinales adhuc contendebant, quo certe tantorum regum præſentia moti, Theobaldum Placentinũ, Leodienſem archidiaconum abſentem, pontificem crearunt. Ad Clementem redeo: cuius uita omni ex parte laudanda eſt doctrina, pietate, religione, humanitate, modeſtia, charitate in proximum & pauperes Chriſti. Bona autem eccleſiæ ita accurate diſpenſauit, ut plus deo q̃ affinitati & cognationi tribuiſſe uideatur. Duas habuit filias ex mortua uxore ante pontificatum ſuſceptas, quarum alteræ in monaſterium collocatæ triginta libras turonenſium paruorum dedit, alteræ autem quæ marito ſuæ conditionis nupſerat, trecentas libras turonenſium dotis nomine numerari iuſſit: hac conditione, ne quid unquam amplius peteret. Habuit & nepotẽ clericum, quem ubi competit tres præbendas (ita enim canonicatus uocant) habere, optionem facere compulit, ut quam uellet ex his retineret, duas relinqueret. Verum inſtãtibus amicis, ut non ſolum quæ habebat, nepoti dimitteret, ſed maiora & plura tribueret, Reſpondit uir ſanctiſſimus (quem utinã noſtræ ætatis pontifices imitati eſſent) ſe deo, nõ autem carni & ſanguini acquieturum. Deum ita uelle, ut ſua in pias cauſas erogarentur, nec eſſe dignum Petri ſucceſſorem, qui plus cognationi quàm pietati & Chriſto tribueret. Dum aũt Viterbij eſſet, referretur q; quotidie Edwigem Poloniæ duciſſam iampridem mortuam, miraculis ſummo in precio eſſe, eam in ſanctas retulit. Delectatus eſt etiam mirifice doctrina Bonauenturæ, ordinis Minorum generalis: qui grauiter & copioſe tum ſcripſit in primum, ſecundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione moriens uir ſanctiſſimus, magnum ſui apud omnes deſiderium reliquit. Hinc contentio inter cardinales orta eſt, cum dignus Clementi ſucceſſor quæritur.

Bonauentura ordinis Minorum Generalis.

GREGORIVS X.

cxci pont.

GRegorius decimus, Theobaldus antea uocatus, natione Italus, patria Placẽtinus, Leodiẽſis archidiaconus, in Aſia exiſtẽs, Viterbij a collegio cardinalium põtifex creatur. Eo eñ tempore quo Lodouicus in Aphricam nauigauit, Hedardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingẽti claſſe in Aſiam traiecit, recuperandæ terræ ſanctæ cauſa. Verum dum Ptolemaidæ tamdiu immoraſ. quoad Lodouicus rex Frãciæ, ut pollicitus erat, eo ex Aphrica uictor traijceret, ab Arſacida

familiari, dum ſolus in cubiculo eſſet, tribus uulneribus petitus, ægre mortis peri/
culum euaſit, adiuuãte altero familiari: qui manum ſicarij tam diu retinuit, donec
a domeſticis diſcerptus & extractus e cubiculo ſceleratus Arſacida eſt. Heidardus
autem ubi ex uulneribus cõualuit, Theobaldum contubernalẽ ſuum, magno ſem
per in precio habitum, quippe qui omnes reges & principes Chriſtianos conti/
nuo in Saracenos animauerat, iturum Romam pontificatus gratia a cardinalibus
accitum, nauigio, pecunijs, egregio comitatu mirifice iuuit, eo potiſſimum tempo
re quo Henricus adoleſcẽs, Richardi pauloante mortui comitis Cornubiæ filius,
Viterbium uidendi Clementis cauſa uenerat. Quo mortuo, dum adoleſcens ipſe
ibi aliquandiu moram trahit, malo fato ſublatus eſt: a Guidone enim Monteforti,
qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem eccleſiam audiendæ rei diui
næ cauſa petierat, ante aram interficitur, quod a Richardo pater eius Simon in
Anglia dolo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem, ad Ruffum Hetruriæ
præfectum incolumis euaſit. Abiere Viterbio hac indignitate moti, non ita multo
poſt, & Philippus in Galliam, & Carolus in Apuliam, q pace cum Saracenis in/
ita, Theobaldum Sipontum, quod & Manfredoniã nunc uocant, nauigijs appul
ſum, Ceperanum uſque comitatus eſt. Inde uero pontifex per Marſos & Sabinos
iter faciens, Viterbium tandem peruenit: ubi a cardinalibus perbenigne & hono/
rificentiſſime ſuſceptus, coronaq; pontificia ornatus, omnem poteſtatem accipit,
quam Chriſtus Petro reliquit. Compoſito deinde pro tempore pontificatu, ad
componendam pacem inter Genuenſes & Venetos animum adijcit. Hi enim po/
puli inter ſe magnis cladibus iamdudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus
rex Franciæ Cremonæ ſubſiſtens, pontificis rogatu uocatis Genuenſium & Vene
torum legatis, pacem inter eos in quinquennium compoſuit: quo ſimul omnibus
proficiſci in Saracenos liceret. Quieſcebat iam Italia, cum initium perturbandi
omnia a Venetis ortum eſt, noua uectigalia exigentibus. Inſtituerãt enim ne quis
in ſinu Hadriatico nauigaret, maxime uero Pola Venetias, niſi ſoluto portorio e
mercium numero. Hanc autem indignitatem non ferentes Bononienſes, qui ma/
gnæ Flaminiæ parti tum præerant, triennio uaria fortuna cum Venetis decerta/
runt. Demum uero feſſi, hac lege pacem acceperunt, ut dirupto caſtello, quod in
primo Padi oſtio ædificauerant, quarundam mercium liberam eductionem habe
rent, oſtiorum Padi Veneto libera cuſtodia dimiſſa. Anconitani quoque indigna
bundi, quod Veneti Hadriatici maris dominatum ſibi uendicarent, uectigalq; a
nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificem conqueruntur, cuius officium
eſt prohibere, ne noua uectigalia imponant. Is autem Venetis ſtatim imperauit,
ut exactionem illam tollerent, qui certe nil aliud reſpondere, quàm pontificem
non habere rei ipſius planam cognitionem, uerum recognita, tum melius iudica/
turum. Non potuit Gregorius rem inchoatam ex ſententia perficere. Eundum
Conciliũ Lugduni erat ad concilium, quod Lugduni indixerat: quo & Palæologus imperator Con/
ſtantinopolitanus cum magno comitatu profectus, tertiadecima uice in ſententi/
am Romanæ eccleſiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius præterea autori/
tatem quidam Tartari proceres ſecuti, ſacrum baptiſma tum recepere. Interea ue
ro uacante imperio occidentali, Rodolphus Aſſani comes, ab electoribus hac con
ditione imperator creatur, ut ſequenti anno Romam peteret coronæ accipiendæ
cauſa. Florentini autem Guelphi, Gibellinos conciues ſuos a Gregorio (dum iter
in Galliam facit) in patriam reductos, ſtatim eijciunt. Hanc ob rem iratus ponti/
fex, eis ius faſq; omne interdixit: paulumque abfuit quin idem quoque in Bononi/
enſes ageret, qui Lamberteſcios Aſmelloſque Gibellinos cum præclaris familijs
eiecerãt: ſed hi non ita multo poſt pœnas dedere. Nam cum exercitum in Fo/
roliuianos duxiſſent, qui exules ſuos perbenigne ſuſceperant, eruptione facta, de

Bononienſibus ad octo millia cæſa traduntur: qua quidē calamitate confiſæ quæ/
dam Flaminiæ ciuitates, ab ipſis Bononienſibus ſtatim defecere: maxime uero Cer
uia, unde magnum ſalis uectigal ſuſcipiebant. Gregorius autem abſoluto Lugdu
nenſi concilio, in quo multa decreta ſunt, ad electionem ſummi pōtificis, ad expe/
ditionem in Saracenos, ad unionem Græcæ Latinæq; eccleſiæ, ad pacem Chriſtia
norum pertinentia, iter in Italiam faciens, obuium habuit Alphōſum Caſtellæ re
gem apud Bellocadorum, admodum conquerentem quod imperium Rodulpho
mandaſſet. Verum accepta pontificis ſatisfactione, ius omē ſuum Rodulpho con
ceſſit. Pontifex autem perbenigne ab omībus Italis ſuſceptus, dum iter per Hetru
riam facit, Florentinos ſponte deuitans, ne interdictum tolleret, Aretium perue/
nit: ubi pontificatus ſui anno quarto, menſe ſecundo, die decimo moritur, & ſepe/
litur: uir certe in omni uita clarus, prudentia rerum gerendarum, fortitudine ani
mi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate
in pauperes Chriſti, & eos potiſſimū, qui ad gremiū ſedis apoſtolicæ confugiebant.

INNOCENTIVS V. cxcij.pō.

INnocētius quintus, Petrus Tatātaſienſis antea uocatus, natione Burgūdus, or
dinis ſancti Dominici, uir in ſacris literis doctiſſimus, anno domini mcclxxv.
Aretij pontifex creatur: unde paulo poſt Romam abiens, in ſancto Petro corona/
tus, ſtatim animum ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ autorita
tis uiros miſit, qui & Hetruſcos in perniciem Piſanorum conſpirantes, & Genu/
enſes ac Venetos de uita ac ſanguine inter ſe certantes, ab armis diſcedere ſub ana
thematis pœna cogerent. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiam autorita
te rem magis ex ſententia confici poſſe ſperabat. Fecere mandata Hetruſci, maxi/
me uero Florentini, quos ob hanc rem pōtifex ab interdicto Gregorij abſoluit. Ge
nuenſes aūt & Veneti, quorū odia magis inoleuerant, in armis continuo erāt, ſeſe
inuicem mutuis cladibus conficientes, quos tamen Innocentius in ſententiam ſu/
am traxiſſet, ſi ei diutius uiuere licuiſſet: adeo ad eam rem animatus erat. Moritur
autem pontificatus ſui menſe ſexto, die ſecundo, ſepeliturq; in Lateranenſi baſili/
ca. Quo minus autem mors eius moleſta presbyteris ſecularibus uideretur, effecit
eius iudicium pauloante latum. Nam cum Viterbij inter ſacerdotes cathedralis ec
cleſiæ & fratres prædicatores de corpore Clementis quarti orta contentio eſſet,
uterq; enim ordo ſanctiſſimū corpus apud ſe uolebat, adiudicauit id fratribus cō/
mitti debere, quod diceret ſanctiſſimum pontificem id ita dum uiueret inſtituiſſe.
Hanc itaque ob rem leuem offenſiunculam Innocentius contraxit, alioqui uir opti
mus, & de quo bona omnia ſperari poterant.

HADRIANVS V. cxciij.pō.

HAdrianus quintus, patria Genuenſis, familia Fliſca, Othobonus antea uoca
tus, Romæ in atrio Lateranenſi pontifex creat. Fuit aūt Innocentij quarti ne
pos: ſanctiq; Hadriani diaconus cardinalis ab eodem creatus, & in Angliam lega
tus cum ſumma poteſtate miſſus ad ſedandum tumultum inter regem & barones
ortum. Creatus itaq; pontifex, Viterbium ſtatim proficiſcitur: Rodulphūq; impe
ratorem ad cōminuendam Caroli potentiā, qui tū Romæ oīa pro arbitrio agebat,
in Italiam uocat. Verū Rodulphus Boemico implicitus bello Hadriano ſatisface
re non potuit. Carolus autē ad declinandam inuidiam intentus, oēm uim belli in
Achaiam transfert, uiā ſibi ad imperium Conſtantinopolitanum facturus. Verū
mortuo Hadriano, pontificatus ſui die q̄drageſimo, in Italiam redijt. Moritur aūt
pontifex Viterbij ante munus conſecrationis ſuæ, ſepeliturq; in cōuentu fratrum
Minorū. Fuerat quidem ei in animo, & ditionē eccleſiæ tutiorē a tyrannis reddere,
& conſtitutionem Gregorij de eligēdo pontifice, in meliorem formam redigere,

nõ omnino tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudini mors obſtitit. Vacat tum ſedes dies octo & uiginti.

IOHANNES XXII.

cciiij põtifex.

IOhannes uigeſimusſecũdus, natiõe Hiſpanus, patria Vlyxibonẽſis, Petrus antea uocatus, ex epiſcopo Tuſculano pontifex creatur. Hic & ſi doctiſſimus eſt habitus, tamen ignoratione rerum gerendarum, & morum inæqualitate, plus detrimenti quàm honoris & emolumenti põtificatui attulit. Multa enim ſtoliditatem & leuitatem præ ſe ferentia egit. In uno tantum commendatione dignus, ꝙ adoleſcentes literarum ſtudioſos, inopes maxime, beneficijs eccleſiaſticis & pecunia iuuit. Vexabant tum Veneti Anconitanos, ꝙ in Dalmatia mercaturã exercerẽt, nullo perſoluto Venetis portorio: neq; eos (ut pateriat) uectigales eccleſiæ pontifex ipſe tuebatur, in uerbis tantummodo promptus, in rebus agendis timidi & infracti animi. Anconitani autem pontificis auxilio deſtituti, ſe ipſos colligẽtes, eruptione facta, Venetos urbem obſidentes, magno illato incommodo propellunt. Vſus tamen conſilio Iohannis Caietani, cuius nutu omnia tum gerebantur, quod ipſius auxilio & ſuffragijs pontifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologũ, tum ad reges occidentales miſit, qui eos ſuo nomine cohortarentur, ut pace inter ſe inita, arma in Saracenos & hoſtes Chriſtiani nominis pararent. Pollicebať homo ſtolidus ſibi longam uitam, & diu ſe uicturum omnibus prædicabat: quippe cuius uita & mores omnibus patebant, adeo erat inuerecundi & ſecordis ingenij. Sed ecce dum hanc ſtultitiam omnibus prædicabat, camera quædã noua quã in palatio Viterbienſi extruxerat, ſubito corruit, atq; inter ligna & lapides inuẽtus, ſeptima die poſt tantam ruinam acceptis omnibus eccleſiæ ſacramentis, pontificatus ſui menſe octauo moritur, Viterbijq; ſepelitur, uir (ut dixi) admodũ literatus, ſed parum prudens. Multa enim in uita ſua ſcripſit, potiſſimũ uero canones quoſdam ad medicinam pertinẽtes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripſit & librum quem theſauros pauperum uocat. Edidit & problemata quædam, Ariſtotelem imitatus. Sed hoc neſcio quo pacto compertum eſt, ut uiri quidam admodum literati, ad res agendas parum idonei uideantur. Neſcio quo pacto dixi, cum mirum potius omnibus uideri debeat, ut qui contemplatione delectatur, idem etiam rebus terrenis animum applicet.

NICOLAVS III.

cxc'.põ.

NIcolaus tertius, patria Romanus, ex familia Vrſina; Iohãnes Caietanus antea uocatus, põtifex tandẽ creatur, protracta in ſex mẽſes electione, non ſine magna cardinalium contentione: quorum conclaui ſenator Siciliæ rex præfuit, q́ admodum inſtabat, ut unus aliqs ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus aũt inito põtificatu, anno dñi milleſimoducenteſimoſeptuageſimooctauo, Caroli potentiam comminuturus, Hetruriæ uicariatum ei abſtulit, quod diceret Rodulphũ id ægreferentem, nõ aliter expeditionem pro terra ſancta promiſſam acturum, cum Hetruria imperatoriæ iuriſdictionis haberetur. Hoc conſecutus pontifex, nihilominus Flaminiam ipſamq; Bononiam cum hexarchatu Rauẽnatum, quæ tũ imperatori ſuberant, in poteſtatem ſuam redegit: eoq; miſit Bertholdum nepotẽ, Romandiolæ comitem declaratum. Miſit & alterum nepotem Latinum cardinalẽ legatum in Hetruriam, qui reſtitutis ubiq; Gibellinis, Florẽtiæ ac in cæteris Hetruriæ urbibus ꝓ arbitrio animi magiſtratus impoſuit. Munus uero ſenatoriũ, quod principibus & regibus demandari conſueuerat, ipſe ſolus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello uexabant) a conſpectu ſuo reiecit. Abeuntes p̃terea ex itinere reuocatos, grauiſſimis uerbis increpauit: & perniciem eorum ciuitati comminatus eſt, ni ab Ancona oppugnanda deſiſterent. Tandem uero multis ultro citroq; illatis incommodis, æquis conditionibus pax inter utranque ciui/

ciuitatem componitur. Huic aũt põtifici in animo fuerat duos reges creare, utrũq; Vrſinum: quorũ alterum Herruriæ, alterũ Lombardiæ præficeret: qui inde Theutonicos partem Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & regnum Neapolitanum tenentes, armis in officio continerent. Vt uero id ei facere liceret, Petro Aragonum regi perſuaſerat, ut iure hæreditario Cõſtantiæ uxoris ſuæ, regnũ Siciliæ repetere annireretur. Senatoriam autem dignitatem ipſe a Carolo ad ſe trãſtulit: ueruitque perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magiſtratum ipſum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (ut autores ſcribunt) uir magni animi atq; cõſilij, adeoq; moribus & uita integer, ut uernacula lingua compoſitus uulgo diceretur. Amator & cultor doctorum uirorum, & eorum maxime, qui doctrinam cum prudentia & religione coniunctã haberent. In partiendis autem dignitatibus & honoribus cõmunis omnibus eſt habitus. Nam ſemel habita poteſtate ſacrorum initiãdorum, Albanum epiſcopum ex ordine Minorum, Hoſtiẽſem & Portuenſem ex ordine Prædicatorum delegit. Præneſtinus & Tuſculanus epiſcopi ſeculares fuere. Creauit & duos presbyteros, uidelicet Gerardum tituli duodecim apoſtolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli ſanctæ Pudentianæ. His addidit duos diaconos, uidelicet Iordanem fratrem ſuum tituli ſancti Euſtachij, uirum multæ doctrinæ & innocentiæ: & Iacobum Columnam tituli ſanctæ Mariæ in uia lata, uirum exactæ religionis & grauitatis. Aedificijs præterea ædes pontificias exornauit. Aedes enim apud ſanctum Petrum percommode extruxit, quarum partem aliquã adhuc cernimus. Has poſtea Nicolaus quintus magna impenſa reſtituit. Cinxit etiam mœnibus in urbis modum pomerum ſancti Petri, quod uiridarium nunc uocãt. Eccleſiam quoq; ſancti Petri fere uetuſtate collabẽtem reſtituit, ac pictura ſummorum pontificum exornauit. Idem etiam fecit in baſilica Pauli. Auxit præterea mirum in modum diuinum cultum, aucto canonicorum numero, & ſeruientium eccleſijs prouentu. Diuiſit etiam ordines eccleſiaſticos inter ſe, & quid cuiq; conueniret oſtendit. Habitationes quoq; unicuique aſſignauitur & aduenæ ſcite poſſent, quo in loco quiſq; magiſtratus, curialis præſertim inueniri poſſet. Perfecit etiam Lateranenſes ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Condidit præterea a fundamẽtis Sancta ſanctorum, primo ſacello iam uetuſtate collapſo: templumq; ipſum opere uermiculato (ut adhuc cernitur) & cruſta marmorea exornauit: eoq; trauſtulit apoſtolorum capita, donec templum Conſtantinianum ſua impenſa reſtitueretur. Quo facto, ſtatim in capſulis argenteis ſuo iuſſu extructis, comitante populo in templum reſtituit: conduntur q; in ſacello ad eam rem percommode fabricato. Eodem quoq; die baſilicam ipſam conſecrauit, pridie nonas Iulij is dies eſt habitus. Scribunt hiſtorici quidam, neminem ante ipſum ſacrificare religioſius uiſum, cum ſemper dum ſolennia ageret, lachrymas funderet. Erat enim religionis obſeruantiſſimus, & adeo ordinis Minorum, ob contemptum rerum humanarum, amator, ut ipſe etiam decretali epiſtola quædam ipſius ordinis ambigua declarauerit. Vacantibus eccleſijs nullus pontifex celerius ac maturius conſuluit, cum eas ſtatim optimo cuique & idoneo committeret. Prius enim mores hominum & doctrinam inſpiciebat, deinde uacantes ſedes his ſtatim committebat: quod diceret in mora periculum eſſe, cum non deeſſent qui diuina etiam cupidiſſime diriperent & occuparent. Notarios & tabelliones, utpote ſanguine pauperum & litigantium uiuentes, a ſe ut peſtiferos reiecit, Gregorium decimum & Iohannem uigeſimumprimum hac in re imitatus. Verum quoniam ubique terrarum magna in magiſtratibus corruptela erat, conſtituit ne magiſtratus ipſi ullo in loco magis quàm annui crearentur: eos ſi quiſpiam retinere ulterius auſus fuiſſet, anathematis pœna notabatur, a qua niſi a pontifice abſolui nõ poſſet. Multa pterea cõſtituit, ad utilitatẽ cleri populiq;

Chriſtiani pertinentia,ut in titulis ſuis apparet. Non caruit tamen in tantis laudi
bus reprehenſione. Suos enim ita amaſſe dicit,ut aliunde raperet quod eis condo/
naret. Nam quibuſdam nobilibus Romanis caſtella ui abſtulit,ac ſuis dono dedit,
maxime uero Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus cõtinentiſſimus,ſubita
tamen morte correptus, tertio ſui pontificatus anno, menſe octauo, die quintode/
cimo moritur. Quam mortem prædixiſſe quendam ferunt, notato per excreſcenti
Tiberis inũdatio. am Tiberis uaticinio. Adeo eñ in immẽſum excreuerat, ut altare ſanctæ Mariæ
rotundæ quatuor pedibus & eo amplius excederet. Eius autem corpus Romã de/
latum,in ſacello tituli beati Nicolai a ſe condito in baſilica ſancti Petri ſepelit,tu/
mulo marmoreo & uermiculato opere exornato,quem adhuc cernimus, anno dñi
mcclxxx.aſſumptionis octaua die. Quo quidẽ anno Carolus rex beatæ Magdale
næ corpus iam antea a beato Maximino in uilla ſui nominis conditum, ornatiore
ſepulchro & maiore ſacello exornauit: caputq; eius ſeorſum in theca argentea con
didit. In morte autem Nicolai uacaſſe pontificatum quinq; menſibus ferunt. Nã
dum Viterbij a cardinalibus noui pontificis electio fieret, præeſſetq; conclaui Ri/
chardus ex Hannibalũ familia Romana,ac ſine cõtentione primaria,q paulo an/
te Vrſum mortui Nicolai nepotem,prætura Viterbienſi deiecerat:erat enim hui
us familiæ hoſtis acerrimus:duo cardinales ex familia Vrſina impediebãt,quo mi/
nus electio fieret, niſi Vrſus in præturam reſtitueretur. Hanc ob rem Viterbiẽſes
Richardum ſecuti,cõclaue ingreſſi,cardinales capiunt, & in uincula conijciunt.
Quod ubi Romæ ſcitum eſt,eadem Hannibalum factio familiam Vrſinam ab ur
be pellit. quæ ſtatim populariter cum ſua factiõe abiens, Præneſte ſeceſſit. Poſt ſe
xtum itaq; menſem Gallici cardinales abſentibus Vrſinis, ſuffragijs Italos ſuperan
tes,Gallicum pontificem creant.

MARTINVS IIII.

cclxxi.põ. MArtinus quartus,Simon antea uocatus,tituli ſanctæ Cæciliæ presbyter car
dinalis,natione Gallicus,patria Turonenſis,pontifex electus, Viterbij coro
nari noluit, quod ei ciuitati ob impetum in cardinales factum, interdictum ſacris
putabat. Vrbem itaq; ueterem petens,quod Oruietum uocant, eo loci om̃ia ſolen
nia peregit decimo calendas Aprilis. Reſurrectionis autem die ſex cardinales cre
auit:quorum de numero fuit & comes Mediolanenſis tituli ſanctorum Marcellini
& Petri,& Benedictus Caietanus ſancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Re
gem uero Carolum ad ſe uenientem, non modo perbenigne ſuſcepit, uerum & ei/
dem ſenatoriam dignitatem,qua a Nicolao priuatus fuerat,reſtituit. quod non ita
ab omnibus probatum eſt,cum ea res excitatura uideretur magnas in urbe ſediti/
ones, reuerſis iam Vrſinis & pulſis Hãnibalibus. Vrſinis enim ob odium in Nico
laum conceptum,Carolus mirifice aduerſabatur. Iohannes itaq; Latini fratris ul
turus iniurias,rutaturusq; dignitatem ſibi a populo Romano traditam, compara
to ſatis iuſto exercitu, in Viterbienſes mouens, eorum agros longe ac late popula/
tus eſt. At Martinus qui tũ in Monteflaſcone erat, Viterbienſium calamitate p/
motus, Matthæum ex gente Vrſina cardinalem, Romã propere miſit ad res com
ponendas: qui ex itinere Iohannem populi Romani capitaneum(ita enim populi
ducem appellant)ſecum duxit. Venerant & eo omnium factionum capita manda
to legati:maxime uero Richardus Hãnibal, ut ab interdicto q̃d Viterbij cõtra/
xerat,dum conclaue uiolenter irrupit,& cardinales Vrſinos in carcerem coniecit,
abſolueretũ legati autoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus,laqueũ collo
gerens,quod eſt maximum pœnitentiæ ſignum,ac ueniam petens abſoluitur. Cõ
poſita autem hoc modo inter utranq; factionem pace, reuocatoq; exercitu Roma
no ab iniuria Viterbienſium, pontifex Romanis ſtatim cõceſſit,ut ex ciuibus du
os ſenatores ſibi deligerent,qui urbem gubernarent. Delecti itaq; duo, Hannibal

Petri Hannibalis filius, & Pandulphus Sabellus, q ciuitatem toto ſuo magiſtra
tu optime gubernarũt: eo potiſſimum tẽpore, quo Martinus pontifex Palæologũ
unionis pacta nõ ſeruantem, inſtante Carolo Siciliæ rege, excõmunicauit. Tũ
uero Palæologus Caroli potẽtiam ueritus, clã fœdera cum Petro Aragoniæ rege
iniit, qui regnum Siciliæ ob Cõſtantiam uxorem Manfredi filiam, & Corradini
neptem, ſuo iure repetebat. Cõmuni itaq; impenſa magna claſſis ab utroq; para
batur. Quare pontifex legatum ad Petrum mittit ſciſcitatũ, quid ſibi uellent tã
ti apparatus. Cui ille ita reſpondit, interiorem ſe tunicã laceraturum, ſi illam ar/
bitraretur ſuarum cogitationũ cõſciam fieri poſſe. Abiit itaq; re infecta legatus.
Petrus uero comparata iam claſſe in Aphricã contendens, Hipponenſium litto
ra uehementer populatus, in Sardiniã rediit, expectãs ut a Iohanne Prochita res
nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos cõuenerat. Oborti ſunt inte
rim & noui motus in Ciſalpina Gallia. Nam uicecomites familia nobiliſſima, du
ce Luchino Turrianos admodũ potentes, Mediolano pellunt. Inde uero Luchi
nus in Hetruriam uicarius ab imperatore miſſus, apud Miniate oppidũ ſe conti
nens, Florentinos & Lucenſes grauiſſimis incurſionibus uexabat, ſpretis pontifi/
cis interdictis, quibus hominẽ a ceruicibus ſociorum remouere conabatur. Peru
ſini quoq; ſumptis armis, ita Fulginiates tũ inuadũt, ut eorũ urbem ui ceperint,
& mœnia aliqua ex parte demoliti ſint. Quã ob rem a põtifice ſacris interdicti,
ueniam deinceps meruere, perſoluta tamẽ prius magna pecunia pœnæ nomine.
Interim uero Siculi, quorũ motus rex Petrus in Sardinia expectabat, ſuperbiam
ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, ſuadẽte Iohanne Prochita, in
Carolum coniurationem ineunt, data die ad rem conficiendam, ut cũ primũ ue
ſperi cãpana audita fuerit, ubiq; Galli nullo ſexus diſcrimine habito cæderent.
Qua in re adeo certe ſæuitum eſt, ut etiam mulieres Gallico compreſſu prægnan
tes cæſæ dicantur. Hinc tritus ille ſermo eſt, cum quis multorum interitum exo
ptat, ut ueſperas Siculas cõmemoret. Malũ quoq; fatum expertus eſt eodem tem
pore Guido Appius cum octingentis equitibus Gallici nominis, ad recuperãdã
Romandiolam miſſus pontificis nomine. Nam dũ Forum liuii obſidet, eſſentq;
erumpẽdi cupidi ciues, Guido Bonatus aſtrologiæ peritiſſimus, cõciues ſuos ad
hortatus eſt, expectata aſtrorum benignitate, ut tũ demum erumperent, quãdo
eis ſignum daret. Fecere illi mandata, & in tempore erumpentes Guidonem cũ
omnibus fere Gallis interfecere. Atq; ita urbs tãta obſidiõe liberata eſt. Carolus
autem audita Siculorum defectione & ſæuitia, cum magnis copiis in Siciliam tra
iiciens, primo Maſſanam urbem obſidet, quã certe per deditionẽ tandem cepiſ/
ſet, niſi Galli ultionis cupidi, deleturos ſe urbem minati fuiſſent. Tũ uero Petrus
Arago rãios motus (ut diximus) expectans, ea de re certior factus, e Sardinia pro
pere in Siciliam traiicẽs, Panhormum cõtendit, a ciuibus & Siculis perbenigne
ſuſceptus: a quibus etiam regium nomen cõſecutus eſt, cõfluente undiq; ad eum
omni multitudine. Hãc ob rẽ Carolus perterritus, Meſſana relicta, in Calabriam
ſe ſtatim recepit, expectaturus filium Salerni principem, quem paulo poſt e Nar
bonenſi prouincia cum aliquot cohortibus uenturum ſciebat. Reprehẽſus a Ca
rolo Petrus Arago, quod affinis cõſanguineusq; regnũ inuadere auſus eſſet, reſpon
dit ſe miſericordia motum, calamitoſo populo & indigna ferenti petitam opem
negare non potuiſſe: quanquam id quoq; regnum iure hæreditario ei deberetur, pro/
pter uxorem Conſtantiam Manfredi filiam, & Corradini neptem. Concreſcẽti
bus aũt ultro citroq; iurgiis, res tandẽ ad ſingulare certamen deducta eſt: hac cõ
ditione tñ, ut uterq; rex centum ſibi ad tantũ certamen commilitones cooptaret,
loco certãdi apud Burdegalam delecto. Vtriq; eñ rex Angliæ affinitate cõiun
ctus erat, qui tñ certamen, adiuuante Martino põtifice, tandem diremit. Verũ

f

cũ nihilominus Petrus Carolum bello premeret, Martinus Gerardum parmē ſem cardinalem legatum Neapolim miſit, qui & populos in fide Caroli contine/ret, & Carolum ipſum adoleſcentē cõſilio & autoritate iuuaret. At uero cum Petrus Rogerim Loriam claſſis ſuæ præfectum Neapolim miſiſſet, Carolus aliter ſentiente legato & reclamante, nequaq̃ tãtum regnum fortunæ committendum eſſe, in hoſtem mouens, non longe à Neapoli, ingẽti ſuorum clade ſuperatur: & captus in Siciliã primo, deinde in Aragoniã pducitur. Hoc certe ei non accidiſſet, ſi bene monenti legato (ut par erat) obtemperaſſet. Nã paulo poſt pater Carolus cum ingenti claſſe ſuperuenit, qua etiam cum hoſte nõdum uictore decertare potuiſſet. Martinus autẽ calamitate Caroli permotus, Petrum Aragonẽſem anathemate notat, eiusq; regnũ in prædam id occupare uolenti exponit, ſubiectos a Petri iuramento abſoluit, cruce ſignatos in hominem cõcitat, bonorũ eccleſiaſticorum uſurparorem, ut ipſe dicebat. Milites q̃q; eccleſiaſticos Carolo auxilio miſiſſet, ni ei bellnm in Flaminia gerere neceſſe fuiſſet cõtra Foroliuianos, qui adiuuante Guidone Montis feltri comite, deficere ab eccleſia ſunt auſi, & quædã etiã caſtella haud lõge poſita oppugnare. Verum cũ Guido ipſe pœnitẽtia ductus, pacem cum pontifice iniiſſet, & mœnia Foroliuianorũ demolitus eſt in ultionem Guidonis Appij, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinũ quoq; q̃ tũ oppugnabat cepiſſet, ni Rubeus Anguillarius Hetruriæ comes, in oppugnatiõe ipſa mortuus fuiſſet. Duo tum caſtris præerãt duces, quorum alter in Hetruriam miſſus eſt, ad eam oram tuendã, quæ ad Soanam uergit: alter uero (quẽ Iu/uenatij comitem uocabant) obſidionem iuſſu põtificis cõtinuabat, ſubminiſtrãte clãculum auxilio & commeatu oppidanis ipſis Guidone Monteſeltrano. Interim uero cum Martinus curis agitatus addubitaret a q̃ duorum populorũ, Pi/ſauorum ſcilicet & Genuenſium, contra Petrum Aragonẽſem auxilium peteret, tanta repente inter hos de poſſeſſione Corſicæ contẽtio exorta eſt, ut ipſi aliunde auxilium peterẽt. Legatum tñ apoſtolicum põtifex adhortatus eſt, ut tã diu po/pulos in fide contineret, quod Carolus cum ſupplemento copiarum ſuperueniſ/ſet. Ingreſſus deinde Neapolim Carolus cõfirmatisq; ciuiũ animis, in Aphricam proficiſcẽs febri correptus moritur: quare ad legatum ipſum totum gubernãdæ prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor ac prope conſtans fama, Philippũ regis Franciæ filium, comitem Attrebatẽſem, eius regni cauſa aduentare: q tñ deterrere Petrum non potuit, q̃ minus regnũ uexaret, cum iam cõſtaret eum cum patuis copijs aduentare. Nã pater Philippus in Aragoniam cum magno exercitu profecturus erat, ad occupandum Petri regnũ a Martino pontifice grauibus cenſuris prius interpoſitis, in prædam occupanti datũ. Pontifex autem tot curis circunuentus, Vrbe uetanis etiam tumultuãtibus (nã Gibellini Guelphos expu lerant) Perſiũ proficiſcitur. Vbi nõ multo poſt lenta febri diu uexarus, tandem moritur, pontificatus ſui anno quarto, mẽſe uno, ſepeliturq; in cathedrali baſilica. Ad cui9 ſepulchrũ multi ualetudinarij delati, multi cæci pducti, muti & claudi, priſtinam ualetudinẽ ſanctiſſimis pontificis meritis a deo recepere.

HONORIVS IIII.

põtifex. cxcvij.

HOnorius q̃rtus, patria Romanus, e gente ſabella, familia nobiliſſima, Iacobus antea uocatus, diaconus cardinalis, Peruſii pontifex creatus, Romã uenit anno dñi milleſimo ducẽteſimo octogeſimo quinto, fratre eius Pãdulpho ſenatoriam dignitatẽ tum gerẽte. Tantæ eñi ſeueritatis & iuſtitiæ Pãdulphus eſt habitus, ut quoties Romani ciues purgare urbem latronibus, ſicarijs, furibus, parricidis uellẽt (quorum tum in ſolo Romano magna copia ob ſeditiones ciuiũ erat) non alium ſenatorem, q̃ Pandulphum expoſcerẽt. Is etſi podagra & chiragra uexabatur, nõ tamen animi magnitudine & cõſtantia a bene ualentibus ſuperaba

tur. Eodē quoq; morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, ut ei inſtrumē
tis quibuſdam ad id apte fabrefactis, ſacrificare neceſſe eſſet. Cōſilio tamen & pru/
dentia tantum ualuit, ut non multum corporis uires in eo deſiderarentur: quippe
cum ſolus plura prope uideret, q̄ omnes ſimul qui tū in urbe aderant. Habitauit
hic in Auentino apud ſanctam Sabinam, egregiasq; ædes (quarũ ueſtigia adhuc
cernuntur) in monte ipſo ædificans eo ad incolendū multos q̄q; Romanos excita
uit, unde breui mons ipſe frequentibus ædificijs incoli cœptus eſt. Cum aũt nemi
nem lædere in pontificatu ſuo conſtituiſſet, omnibus prodeſſe quoad fieri poterat,
prouocatus Petri Aragonum regis iniuria, qui regnum Siciliæ occupare conaba
tur, Martini interdicta cōtra Petrũ confirmauit. Rodulphus aũt imperator com
parandæ pecuniæ ſtudioſus, cācellarium ſuum e gente Fliſca in Hetruriam miſit:
qui populos omnes liberos faceret, & eos potiſſimum qui ſe pecunia redimerent.
Perſoluere aũt ob eam rem Lucenſes duodecim millia nummum auri: Florentini
uero ſex millia, qui ſtatim liberi omino facti, magiſtratum (quem priores artium
uocant) addito uexillifero iuſtitiæ creauere. Non diſplicuit hæc uēditio Honorio,
licet indigna tanto principe uideretur, q̄ ea ratione eccleſiaſtica ditio futura ſecu/
rior uidebatur, cum nō amplius imperatori liceret liberas ciuitates uexare. Dum
uero rex Franciæ urbem Gerũdenſem obſideret, curaretq; Petrus Arago, quo mi
nus in caſtra hoſtium commeatus à Narbona ferrentur, acri prælio commiſſo gra
ue uulnus accipiēs, paulo poſt male curatus moritur, atq; ita Gerunda dedētibus
ex pacto ciuibus, in poteſtatem regis Franciæ redacta eſt, qui non diu ſuperuixit.
Ex febre enim moritur cōtracta in caſtris, dum Perpinianum obſidet. Cuius eti/
am claſſis non multo poſt in portu Narbonenſi à Rogerio Loria capta & incenſa
eſt. Duos habuit filios Petrus Arago, Ferdinandum & Iacobum. Ferdinādum aũt
natu maiorem Aragoniæ, Iacobum uero Siciliæ regem ex teſtamēto reliquit. Hac
autem ratione mortuis primis regibus, bella ad ſecundos trāſlata ſunt: q hinc Pi/
ſanos, hinc Genuenſes maritimis prælijs inſignes, trahere in partes ſuas conaban/
tur. Verum hi odio & armis inter ſe certantes, tāta rabie apud Lamellũ inſulam
Piſano portui uicinam cōcurrunt, ut ex Piſanis qui triremes quadraginta nouem
amiſere, duodecim millia hoim deſiderata ſint: partim cæſa, partim capta: quam
quidem calamitatem Honorius ita ægre tulit, ut paulum abfuerit quin Genuēſes
obſtinate nimium Piſanos inſequentes, interdicto eccleſiaſtico notaret. Ea calami
tas adeo certe Piſanos attriuit, ut nunq̄ poſtea uires recuperauerint. Edoardus ue/
ro Angliæ rex in Vaſconiam tum ſe contulit, pacem compoſiturus inter Carolum
adoleſcentem regis Franciæ filium, quem diximus bello captum, & Ferdinādum
Aragoniæ regem. Confecta iam ex ſententia res erat, & de libertate Caroli ageba
tur, cum interim legatus apoſtolicus & comes Atrebatenſis, Auelini comite adiu
uante, Cathinam urbem occupāt, eoq; ex Hetruria collectas copias tranſmittũt.
Hanc ob rem Edoardus re infecta in patriam redijt. Rogerius autem Loria galli/
cam claſſem ex Sicilia redeuntem occupans, Ferdinādi regis fortunam meliorem
reddidit. Adijcere certe animum huic bello Honorius non potuit, q̄ armis a Gui
done Feltrano in Flaminia uexaretur. Verum tandē ſuperato Guidone, totā Fla
miniam breui recipit. Non diu tñ poſt moritur pontificatus ſui anno ſecundo, die
uno, corpusq; eius à ſancta Sabina ad baſilicam Petri magna funeris pompa trāſ/
fertur: ſepeliturq; ſepulchro marmoreo, quod adhuc extat in numerum à Pio pon
tifice tranſlatum, ut inſignia familiæ indicāt, eiusq; epigrāma: & merito quidem,
cum uir fuerit omni uita probatiſſimus, & Chriſtianæ religionis amantiſſimus.
Nam & ordinem carmelitarum non ſatis in concilijs probatum, mutatis chlamy/
dibus nigris in albas: & ordinem eremitarum apud Pariſios improbatum, confir/
mauit. Solum autem cardinalem Iohānem Boccamatium epiſcopũ Tuſculanũ,

ſuo pontificatu creauit, uiros dicens & eoſdem bonos ac doctos, non etiam rudes
& rerum humanarum ignaros, in tantum collegium cooptandos eſſe. Adeo uero
aulicos amauit, ut quotannis, æſtate præſertim, Tibur proficiſceretur uitandi æſtus
urbani cauſa, unde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem
menſibus ſedes tum uacat. Nam cum apud ſanctam Sabinam cõclaue haberetur.
multi cardinales repentina ægritudine ſunt correpti: quorum de numero morit
Iordanus Vrſinus comes mediolanenſis, Hugo Anglicus, Geruaſius Andeanẽſis
decanus Pariſienſis, & Antherius uir inſignis. Hanc ob rem ſoluto conclaui, in ali
ud tẽpus magis ſalubre rẽ ipſam reijciũt, maxime uero cũ terræmotus ipſi q̃ tum
permagni fuere, religionem quandam iniecerint, quo minus tum quidẽ id fieret.

NICOLAVS .IIII.

cxcviij. pontifex. NIcolaus q̃rtus, natiõe Picentinus, patria Aſculanus, Hieronymus antea uo
catus, ordinis Minorũ frater & generalis, deinde presbyter cardinalis apud
ſanctam Sabinam, decimo menſe poſt mortem Honorij pontifex creatur, colloca
tusq; in ſede Petri, ipſius ſancti cathedra. Reate deinde ꝓfectus ob ſeditiones quæ
tum Romæ ſubortæ erant, quoſdam cardinales creat eo omni fere religione. Oẽs
enim pariter amabat: nec plus ſe debere affinibus & cognatis, q̃ cuiuis bono arbi/
trabatur. Virtutes & uitia faciebant, ut in hunc magis q̃ in illũ inclinaret. Ho ũ
de numero quos cardinales creat, fuere Neapolio, Petrus Columna, Hugo Coli/
onius ordinis Prædicatorũ doctor inſignis, Matthæus Aquaſparta, fratrum Mi/
norum generalis, epiſcopus Portuenſis. Romam deinde poſt annum rediens, ſeda
tis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud ſanctam Mariam maiorẽ habi
tauit, quam baſilicam ipſe una cum Iacobo Columna reſtituit, ut in fornice maiori
apparet: unde ſaluatoris ipſiusq; põtificis, ac Iacobi cardinalis imago ex opere mu
ſiuo adhuc cernitur. Idem quoq; pontifex anteriorem poſterioremq; partem baſi/
licæ Lateranẽſis reſtituit, ornauitq; opere uermiculato, quemadmodũ literæ ipſæ
indicant. Interim uero reges Aragoniæ & Siciliæ his fœderibus, adhortante Nico
lao pacem ineunt, ut rex Carolus e uinculis miſſus, ſua inpenſa Iacobum Arago/
nem Siciliæ regem conſtitueret: ꝙ niſi triennio id effeciſſet, in carcerem ſe reditu/
rum pollicebatur, datis ob eam rem obſidibus duobus filijs: Carolo cui poſtea regi
Vngariæ creato, Marcello cognomentum fuit, & Loyſio qui poſt bene actã in or/
dine beati Franciſci uitam, in ſanctos relatus eſt. Dum hæc autem in Europa gere
rentur, Soldanus diſcordijs Chriſtianorum fretus, Tripolim Aſiæ ciuitatem inſi
gnem quidem, interfecto Chriſtianorũ præſidio, igni ferroq; euertit. Parem quoq;
calamitatem Sidon &. Barutum pertulere, nemine adiuuãte. Reſtabat Ptolemai
da in annos duos inducias a Soldano conſecuta: hanc ut tueretur Nicolaus põti/
fex annixus, milites ad uexillum Chriſti uocat, ære ſuo conductos. Hi ad mille &
quingenti fuere. Hos poſtea multi nullo dato nomine, nullis ſignis & auſpicijs ſe/
cuti, cum Ptolemaidem perueniſſent, nõ minora Chriſtianis q̃ Saracenis damna
intulere. Soldanus autẽ cum res ſuas repetijſſet, nec redditæ eſſent, noſtris omni/
bus exitium comminatus eſt. Magna inter Chriſtianos de poſſeſſiõe Ptolemaidæ
concertatio tum orta erat, cum eam patriarha Conſtantinopolitanus, Templarij
Theutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus uindicare annitetentur. Erat & Piſa
nis in animo Ptolomaidã repetere (ut ipſi dicebãt) ſuo iure, quos profecto bellum
in Hetruria ortum, à tanta rei fœditate auertit. Hi enim Vgulino comite cũ du/
obus filijs, totidemq; nepotibus in carcerem cõiectis, inedia interempto, animos Gi
bellinorum in Guelphos ita cõcitarunt, ut omnibus pariter exitium minarẽtur.
In Aretinos primum arma conuerſa ſunt, petentibus id exulibus Gibellinis, Præ
erat tũ Aretio Guilielmus Petramala eiuſdem ciuitatis epiſcopus, cui Feltranus
comes & Florentini auxilio uenerant. Verum cum Florentini non ſatis ſuis copijs

ſiderent,etiam eo miſere Carolum ſecundum cum aliquot cohortibus,qui ad pon
tificem iturus,forte ea tum iter faciebat.In agro Tiphernate collata ſunt caſtra ca
ſtris: Tiphernum,ciuitatem caſtelli mutato nomine nunc uocant. Cõmiſſo itaq;
prælio,magna ſtatim de Florentinis cædes fieri cœpta eſt. Verum non ita multo
poſt mutata fortuna,cadentibus tamen in prælio Guilielmo epiſcopo,& Feltrano
comite,ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur.Cam
paldinũ locum ubi pugnatum eſt,accolæ dixere.Carolus autem tãta uictoria po/
titus,recta ad Nicolaum proficiſcitur, ac utriuſq; Siciliæ regnum feudatario iure
obtinet.Hoc ubi Iacobus Arago intellexit,oppugnare Caietam ſtatim aggredi/
tur. Ne quid autem deeſſet ad perturbandam Chriſtianorum quietem, inter Phi
lippum Franciæ & Eduardum Angliæ reges,grauiſſimum bellum exortum eſt:
quæ res & Chriſtianos in Aſia mirifice perturbauit,& hoſtibus noſtris delendi in
Aſia Chriſtianum nomen audaciam & ſpem dedit.Saldanus enim qui tum ægro
tabat,ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidam miſe
rat.Interim uero duorum mẽſium obſidione protracta,patre mortuo,filius ſtatim
ſufficitur:qui certe acrioribus animis urbem oppugnãs, completis foſſis,prædaq;
militibus promiſſa,ad mœnia uſq; iam pugnando peruenerat,cum a Chriſtianis
erumpẽtibus magno ſuorum incommodo in caſtra retruditur.Dum hæc in Aſia
gererentur, Nicolaus pontifex duos e latere legatos, Benedictum Caietanum, &
Gerardum Parmenſem in Franciam propere mittit,qui compoſita inter duos re/
ges pace,eos contra Saracenos Ptolemaidam oppugnantes animarent.Nam & pa
cem inter Iacobum Aragonenſem & Carolum captum his conditionibus(q̃s ſu/
pra memoraui)iam compoſuerat, quo omnibus in hoſtem liberius proficiſci lice/
ret:& parare claſſem cœperat,de pace fere certus. Sed nec reges ipſi pontifici bene
monenti obtemperarunt,nec qui in præſidio Ptolemaidæ erant inter ſe diſſiden/
tes(quemadmodum poterant)uim hoſtiũ propulſarunt. Dilabẽtibus enim quo/
tidie multis,ſoli tum ad duodecim millia remanſere, qui poſtea cũ patriarcha Hi/
eroſolymitano per dromonem ad id ſeruatum, fugientes,primo ſecunda nauiga/
tione uſi,tandem ſub ipſam Cyprũ naufragio periere. Soldanus autem deſertam
cultoribus urbem ingreſſus, eam ferro ac flamma ſtatim euertit, anno centeſimo
nonageſimo ſexto,poſteaquam à Gothifredo capta fuerat. In tantis autem malis
inſula Cyprus & Armenia minor,Celicia prius appellata,in fide Chriſtianorum
tamen permanſere.Inſtabat tũ uel maxime Nicolaus,ueritus ne hoſtes reliquum
Aſiæ occuparent,ut imperator Rodolphus eo copias ſuas mitteret. Quo non ita
multo poſt mortuo, cum Adolphus Haſſo electus ſucceſſor, imperij iura repete/
ret, ab Alberto Rodolphi filio in agro Spirenſi prælio interficitur. Vir quidem in
ſignis,ſed parum militie ac pecunijs potens: oppreſſus enim multitudine hoſtium
potiuſquam ſuperatus dicitur.Nicolaus autem pontifex tædio animi(ut quidam
putant) q̃ male ſibi cedere omnia uideret, quodq; etiam pluſquam pontificem de
cebat,in partes declinauerat,Romæ apud ſanctam Mariam maiorẽ,pontificatus
ſui anno quarto,menſe uno die octauo moritur, eoq; loci ſepelitur,ad caput baſili/
cæ apud Petri Columnæ cardinalis ſepulchrum,ut in pauimẽto cernitur,emble
mate & porphyreticis lapidibus notato. Poſt eius uero mortem cardinales Peruſi/
um profecti, quo eis liberius eligere pontificem liceret, rem ipſam diſcordijs inte/
ſtinis bieñio menſeq; tertio in longum deduxere.Interim autem Michael Palæolo
gus imperator Conſtantinopolitanus moritur. Quo minus autem eius corpus in
loco ſepeliret ſacro,uetuere ſacerdotes & monachi, q̃ occidentali eccleſiæ in Lu/
gdunenſi concilio acquieuiſſet. Andronicus autem Michaelis filius, libenter tum
quidem cum latinis ſenſiſſet,ſi quid auxilij a noſtris habuiſſet. Verum cum ſedes
uacaret,deſtitutus auxilio Andronicus,a fide catholica tãdem defecit. Hæc autem

incōmoda Carolus ſecundus rex Neapolitanus proſpiciens, e Natbonenſi pro/
uincia Petuſium ueniens, cardinales ipſos ſæpius ad concordiam & electionē pon
tificis adhortatus eſt. Nec id quidem facere deſtitiſſet uit inſignis, niſi acriter repre
hēſus à Benedicto Caietano patria Anagnino, ꝙ inſtando acetbe nimiū, ipſis cat
dinalibus uim afferre uideretur, quotum ſuffragia libera eſſe deberent.

CAELESTINVS V.

ccxix. pō tifex. CAeleſtinus quintus, Petrus Moroneus antea uocatus, profeſſione anachorita,
pattia Eſernienſis, ſecundo a Sulmone miliatio cœnobium incolens, inſtan/
te Carolo tege & Latino cardinali, pontifex creatur: adeo maiore omnium ad mira
Aquilā tione, quo ob ſanctitatem uitæ à tanto faſtigio retum ſponre remotior eſſe uideba/
tur. Aquilam itaq; poſt creationem ſuam profectus, eo ſtatim cardinales omnes
Petuſio ad ſe uocat. Inſtabant tamen illi & litetis & nunciis, ut Peruſinm profici/
ſceretur ciuitatem pōtificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cæle
ſtini ſententia, ꝙ ita uelle Catolum regem intelligebat. Omnes igitur eo profe/
cti, Cæleſtinum ipſum ut uerum pontificem adotant. Eius autem coronationi in
terfuiſſe ducenta millia hominum Prolæmæus ſcribit: & ſe etiam affuiſſe fatetur.
homines credo motos nouitate rei & ſanctirate uiri, ꝙ homo etemita ad tantum
dignitatis gradum nō niſi diuinitus prouectus eſſe uideretur poſt tam longam di/
gentium contentionem. Inito itaq; pōtificatu, duodecim catdinales ſtatim creat.
uiros integettimos, quorū de numero duo etemitæ ſunt habiti. Verum cum Cæle
ſtinus à priore uita ob pontificatum nequaquam declinaret, adeo benignus & faci
lis omnibus petentibus etat, ut eadem diuerſis concederet: unde & conremptus di
gnitatis, & imminutio pontificatus otiebatur. Etat ſiquidem ob priuatam uitam,
quam antea in eremo duxerat, tebus agendis parū idoneus. Hanc ob tem de abro/
gatiōe eius mētio fieti cœpta eſt: maxime uero mortuo Latino catdinali uiro opti
mo, eius autoritate Cæleſtinus tantnm pondus adhuc ſuſtinebat. Vetum inſtan
tibus actiter cardinalibus quibuſdam, maxime uero Benedicto Caietano, uiro in
iure ciuili & canonico peritiſſimo uafroq;, qui primum locum apud pontificem te
nebat, ut ſe pontificatu abdicaret, ne eccleſia dei ob impetitiam gubernantis peri/
clitaretut, de omittendo pontificatu cogitare cœpit Hac autem eius lenitate & ſu
perſtitione motus Carolus, hominem amiciſſimum Neapolim petducit, eiusq; ani
mum a tanta fœditate rei amouete conatut, clamāte ubiq; locorum populo ſe nol/
le alium pontificem ꝙ̃ Cæleſtinum, idq; ab eodem pontifice præcibus & obſecrati
onibus contendente. Cui pontifex reſpōdit, nil aliud ſe eſſe facturum, ꝙ̃ quod de/
us uellet, quodq; ipſe e rep. Chtiſtiana eſſe cenſeret. Tum uero cardinales abdicati
onem hominis quæ tentes, uehementer inſtant, ut id quamprimum agat, propoſi/
to reip. Chriſtianæ diſcrimine, quod ſua ignotatione imminere omnium ceruici/
bus oſtendebant, affirmātes omnia mala tum accidētia, die iudicii ſibi imputatum
iri. Motus his uetbis uir ſanctus & ſimplex, futurum ſe in eorum poteſtate dixit.
modo id iure fieri poſſet. Quare conſtitutio omnium conſenſu facta eſt, licete pon/
tifici abdicare ſe magiſtratu. Quam quidem conſtitutionem Bonifacius octauus
eius ſucceſſor poſtea confirmauit, quemadmodum libro ſexto decteralium appa/
tet. Tum uero Cæleſtinus ad ptiuatum uitam ſe tedigens, alterius ſubrogandi/
pontificis cardinalibus ex inſtituto poteſtatem dat, pontificatus ſui menſe ſexto.
Atque ita Benedictus Caietanus plutimorum conſenſu pontifex cteatus, Cæle/
ſtinum ad eremum abeuntem, ex itinete ad ſe retrahit, eundemque præfecto arcis
Fumonis, quæ in Hernicis eſt, cuſtodiendum ttadit. Hac ratione motus, ut ipſe
dicebat, ne autores ſeditionum aliquam calamitatem hoc duce eccleſiæ de tali/
quando inferrent, licet reuera hominis ſanctitatem admirarentur. Vtcunque eſt,
conſtat hominē ipſum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuiſſe: quippe qui am

bitionis cauſa & uirum ſanctum deceperit, dum eum magiſtratu ſe abdicare compulit, & captum uitam eremiticam appetentem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coegerit, anno uno, menſe quinto poſt initum pontificatum. Sunt autem qui ſcribant Cæleſtinum poſt mortem adeo miraculis claruiſſe, ut plerunque in concilijs de eo in ſanctos referrendo habita mentio ſit: fuiſſeq́ pleroſque qui eum pro ſancto colerent, & in catalogo confeſſorum recenſerent. Eius autem celebritas quarto decimo calendas Iulij, qua die moritur, quotannis obſeruatur ex inſtitutione Clementis quinti Auenioni facta.

BONIFACIVS VIII.

cc. potn.

BOnifacius octauus, natiõe Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus ante uocatus, Neapoli põtifex creat in uigilia natalis domini m.cc.xciiij. uir quidem doctrina & experientia rerum inſignis. Diu enim in curia uerſatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatum, nõ ſine tamen ambitionis crimine puenerat. Nã dũ eſſet ſancti Martini in mõtibus presbyter cardinalis, adeo dignitatem pontificatus exoptauit, ut nil ambitione & fraude prætermiſerit, quod ad eam rem conſequendã pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, ut & omnes fere contemneret, & gratias a Nicolao quarto & Cæleſtino quinto factas reuocauerit. Gibellinos quoque mirifice perſecutus eſt. Hinc oritur illa inter pontificem & Columnenſes Gibellinos contentio, qui etiam Anagniæ cõtra pontificem factiõis ſuæ partes fouebant. Hos itaque, maxime uero cardinales duos, Petrum & Iacobum eiuſdem familiæ uiros inſignes, calumniari cœpit, quod theſauros eccleſiæ in morte pontificum diripuiſſent, quodq́ libellos famoſos contra ſe ſparſiſſent. Scripſerũt ſiquidem poſt illatam ſibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogantia Bonifacij, de ambitione, quod contra ius faſq́ pontificatus ſedem occupaſſet, reiecto fraudibus Cæleſtino, eodemq́ in carcerem coniecto. Sunt enim qui ſcribant Bonifacium immiſiſſe ſubornatores clanculum quoſdam, q noctu dimiſſa quaſi cælitus uoce in cubiculũ Cæleſtini hominis ſimplicis, ei perſuaderẽt ut pontificatum dimitteret, ſi ſaluus fieri uellet. Citati autem cardinales cũ nuſquam apparuiſſent, Bonifacij pertinatiam uerit i, Nepeſum eñ receſſerant una cum tota Columnenſium familia, publico decreto ſciſmatici habent, beneficijs, dignitatibus, fundis paternis, caſtellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius poſtea in decreti formam retulit, ut libro apparet quem Sextum appellant. Sumptis deinde armis Bonifacius, cõcitatisq́ multis cruceſignatis, eos opprimere conatus, Præneſte quo ſecum Sarra uiro inſigni eorum patruo receperãt, obſidione cingit. Dilapſos inde, capto ac direpto Præneſte, Zagalorum & Columnam confugientes perſequitur: unde nõ ita multo poſt abire ob multitudinẽ hoſtium neceſſe fuit, à quibus hæc item caſtella diripiuntur, maxime uero Columnæ paternũ ſolum. Cardinales autem inde quoq́ dilapſi, Reate petiuere. Sarra uero apud Antium multum diuq́ in nemoribus uixit, ſæuitiam Bonifacij ueritus: ſed in piratarũ manus incidens, remigio admotus, multas calamitates perpeſſus eſt. quanq̃ ſic quidem æquiore animo exilium pati mallet, quam ſæuitiã Bonifacij experiri, q Gibellinos omẽs uno odio pſequebat. Notũ eſt illud certe quod Procheto dixerit Genuenſi archiepiſcopo, ad pedes eius die cinerũ prodeunti. Nam cũ dici a ſacerdote tũ ſoleat, memẽto homo quia cinis es & in cinerẽ reuerteris, dixit mutatis qbuſdã uerbis, memẽto homo quia Gibellinus es & cũ Gibellinis in cinerẽ reuerteris: in eiusq́ oculos cinerẽ cõiecit, nõ in caput, ut mos eſt. Eundẽq́ ob nomen factionis archiepiſcopatu priuauit, licet poſtea in integrũ reſtituerit, cũ intellexiſſet cardinales Columnenſes, quemadmodum ipſe ſuſpicabatur, Genuam non petijſſe. Pulſis hoc modo Columnenſibus, Bonifacius duplicem celebritatem, & apoſtolis & euangeliſtis, & quatuor eccleſiæ doctoribus, Gregorio, Auguſtino, Hiero

nymō, Ambroſio ſtatuit. Idem etiam dum in urbe ueteri eſſet, beatum Lodouicū
ex regia Francorum ſtirpe ortum, utpote ex Carolo ſecundo, ordinis ſancti Fran/
ciſci profeſſum, ut quidam uolunt, in ſanctos retulit. Idem quoque eccleſiam cathe
dralem ſanctæ Cæciliæ Albięſis ciuitatis canonicis ſecularibus pulſis inde, regula
ribus commiſſis, iuſtante Bernardo Caſtaneto Albieuſi epiſcopo. Edidit præterea
ſextum pōtificij iuris codicem, ſuo iuſſu à tribus doctiſſimis uiris compilatū, qui/
buſdam decretis nouis à ſe additis. Vrbem quoq; Eugubium, quæ Gibellinorum
auſpicijs ab eccleſia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Auſtriæ, imperij cō
firmationem bis terq; petenti, negauit. Mortuo autem Iacobo Aragonio, cum Ro
bertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traieciſſet, Cathinamq; cepiſſet, tā
tum repente bellū exortum eſt, ut tota fere Italia tumultuaret. Nam & Siculi Ara
gonenſibus fauentes, comparata claſſe, Philippum Roberti fratrē bello ſuperant,
& captum in carcerem conijciunt. Quare Robertus relicta Cathina, re infecta, in
Italiam reuertitur. Fredericus autem Arago ex Hiſpania cum exercitu in Siciliā
delatus, nō ſolum Siciliam totam, uerum etiam Calabriam recuperauit. In Hetru
ria uero adeo contra Piſanos Genuenſes exarſerant, ut & Liburnum ceperint, in/
cendioq; euerterint: & naues onerarias in fluminis oſtio demerſerint, ne Piſanis na
uigare liceret. Fiebant hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pontifice
nullibi ad pacem conficiendam autoritatem ſuā interponente. Et ne exiſtimares
tum deum cum hominibus pacē habuiſſe, tantus repente terræmotus exortus eſt,
quantus nunquam antea: quo quidē multis diebus per interualla plurima duran
te, ædificia paſſim corruere. Reate pontifex tum erat cum tota curia, qui certe ue
ritus ne ruina ædificiorum opprimeretur, caſulam quandam ex tabulatis ſubtili/
bus, in medio clauſtro fratrū Prædicatorum, prato admodū lato, ædificari iuſſit:
eoq; in loco aliquādiu reſedit, licet horrida ſeuiret hyems. In celebritate nāq; ſan
cti Andreæ hæc pturbatio exorta eſt. Apparuit tū q̄q; cometes, magnæ alicuius
futuræ calamitatis indicium. Verum Bonifacius poſt tantos & tam diuturnos ter
ræmotus, ad ſe rediens, cardinales aliquot creauit, quorum de numero fuere archi/
epiſcopus Toletanus, Richardus Senenſis, Nicolaus Taruiſinus ordinis Prædica
torum magiſter, Iohannes Mutro ordinis Minorum generalis, Petrus Hiſpanus.
Iubileum quoque idem retulit anno milleſimo trecenteſimo, quo plenam deli/
ctorum omnium remiſſionem his præſtabat, qui limina apoſtolorū uiſitaſſent,
ad exemplum teſtamenti ueteris, licet primo quidem apud Iudæos huius longe
Iubilei ratio. Antiquitatū lib.3.cap.10. alia ratio habita ſit. Iubileum nanque quinquageſimo quoque anno repetebant,
quo debitores à creditoribus laxabantur, ut ait Ioſephus, & ſerui libertatem uen/
dicabant: unde libertatis nomen præ ſe fert tam animi quam corporis. Nam li/
beri uere hi dici poſſunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam centeſimo quo/
que anno obſeruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta undique hominum
multitudo Romam uenit, ut uix incedere per urbem, amplam quidem & uaſtam,
liceret. Venerat & Romam Carolus Valeſij comes, Philippi Francorum regis
frater, qui filiam Balduini ultimi Conſtantinopolitani imperatoris in uxorem
duxerat, à Bonifacioq; impetrauerat, ut ſocero ſuo liceret imperium ipſum re/
petere, à quo depulſus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in
animo erat horum principum auxilio exercitum in Aſiam tranſmittere, qui Hie
roſolymam recuperaret. Interim uero dum res ipſæ componerentur, & Caro/
lum ipſum patrimonio ſancti Petri cum omni poteſtate præfecit, & legatum in
Hetruriam miſit, qui nouas ſeditiones compeſceret. Nam a Gibellinis & Guel/
phis, ad Albos & Nigros tranſierant. Verum cum legatus nil proficeret, propo/
ſitis etiam interdictis, Carolus Valeſius eo pontificis mandato profectus, contine
re Florentios non potuit, quo minus Albos non ſine magna cæde ab urbe ſua pel/

lerent. Albi enim Gibelini tum appellati ſunt. Sed pontifex Hieroſolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameenſem epiſcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominem ad eam rem cohortaretur. Is itaque eo profectus, cum nil precibus imperraret, minas quidē addidit. Hanc itaq; ob rem iratus Philippus, hominem ſubito in carcerem cōijcit. Quod ubi Bonifacius reſciuit, eoſtatim miſit Narbonenſem archidiaconum, uirum certe inſignem, qui pōtificis nomine Philippo mandaret, ut miſſum faceret epiſcopum Apameenſem. Id ſi nō imperraret, diceret audienribus omnibus regnum Franciæ ad eccleſiam deuolui ob contumaciam Philippi, & uiolarum ius gentium: adderetq; anathema, & omnes Francos à iuramento regio abſolueret. Fecit omnia quam diligentiſſime archidiaconus, ac regem compulit Epiſcopum Apameenſem dimittere. Rex autem aliqua ex parte iniurias ſibi à pontifice illatas ulturus, edictum propoſuit, ne quiſquam e regno ſuo Romam proficiſceretur, aut eo pecunias mitteret. Secundo uero poſt iubileum anno, Carolus Valeſius ad Carolum ſecundū cōſobrinum ſuum ſe contulit: cuius aduentu motus Fredericus Arago, pacem his cōditionibus petijt & impetrauit, ut redditis quæ in Italia ceperat, ei Siciliam quoad uiueret, retinere liceret. Verum abeunte ex Hetruria Carolo Valeſio, Albi florentia pulſi, Forum liuij populariter cōmigrarunt: quorū de numero habitus eſt Dantes Aldegerius uir doctiſſimus, & ſua uernacula lingua poeta inſignis: q poſtea redire in patriam perſæpe conatus eſt, ſed fruſtra adiuuantibus etiam Bononienſibus, & Canegrādi Veronenſium domino, quo cum poſtea familiariter aliquandiu uixit. Sunt q ſcribant Bonifacium hoc tempore Hermanij cuiuſdam corpus apud Ferrarienſes iam uiginti annis pro ſancto cultum, exhumari mādaſſe ac comburi, habita de eius hæreſi quam diligentiſſima inquiſitione. Hunc ego e fratricellis fuiſſe crediderim, quorum ſecta tum maxime inualeſcebat. Interim uero Philippus rex Franciæ, Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens, habito apud Pariſios eccleſiaſticorum & nobilium magno conuentu, cōmemoratisq; iniurijs à Bonifacio acceptis, eiusq; ambitione, & malis artibus ad occupandum pontificatum, quem iniuſte teneret, ad ſedem apoſtolicam tum, ut ipſe dicebat, uacantem, futurumq; conſilium appellauit. Quaquidē re percitus Bonifacius, habito generali conſilio, Philippum eiusq; regnum Alberto imperatori ſubijcit, quem in initio pontificatus ſui repulerat. Tum uero Philippus ſuperbiam hominis domiturus, Sarram Columnenſem in portu Maſſiliæ cognitum, a piratis redemptum, cum Nogaretio Gallo equite fidiſſimo Romam mittit, hac ratione (ut ipſe palam dicebat) ut appellationē ſuam publicaret. Verum ei longe alia mens fuit. Nam Sarra ſeruili habitu Latium ingreſſus, collectis undiq; amicis, Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede conductis, e militia Caroli Valeſij Ferentinum præmittit: qui inde ei ſi opus eſſet, auxilium ferret. Ipſe uero Anagniam clam noctu ingreſſus, adiuuātibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumq; uexauerat, pontificem nil tale metuētem in domo paterna capit, refractis ualuis, captumq; Romam perducit, ubi quinto & trigeſimo die poſt dolore animi confectus perijt, pontificatus ſui anno octauo, menſe nono, die decimo ſeptimo, ſepeliturq; in baſilica Petri, ſepulchro a ſe antea extructo: quod quidem adhuc extat in ſacello a ſe condito opere uermiculato. Idem quoque ſuggeſtum condidit cum porticu apud baſilicam Lateranenſem, in quo execrationes in cœna domini fiunt: quo in loco & Philippum regem Franciæ, & Columnēſes anathemate notauit. Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis, terrorem potius quam religionem inijcere conabatur: quiq; dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur, aurum undique conquiſitum plus quam dici poteſt, ſitiens. Diſcant itaq; huius exemplo principes omnes tam religioſi quam

CLEMENS .V.

ccij. pōt.

CLemēs quintus, natione Vaſco, Burdegalenſis epiſcopus, Bertrādus Got
tho antea uocatus, Peruſij à collegio cardinalium abſēs, poſt longam cōten
tionem pontifex tandem creatur. Is autē electioni conſentiens, ex Burdegala Lu
gdunum profectus, eo cardinales omnes ad ſe uocat: qui ſine mora pōtifici obtem
perarūt, atque ita curia Romana in Gallias tranſlata eſt, milleſimo trecēteſimo
quinto: ubi etiam ad ſeptuaginta q̄ruor annos remanſit cum magno Chriſtiano
rum incommodo, potiſſimū uero urbis Romæ, cuius tēpla magna ex parte ob ſo
litudinem & ſitum corruere, abſentibus his, ad quos quidem ea reſtituere ꝑtine/
bat. Coronationi autem pōtificis interfuere, & Philippus rex Franciæ, eiusq; fra
ter Carolus nuper ex Italia reuerſus, Iohānes Britanniæ dux, qui ruina muri op
preſſus moritur cum pleriſque alijs, dum pompa coronationis, ut fit, per urbem
ducitur. Philippus quoque rex ea ruina aliq̄ ex parte debilitatus eſt. Pōtifex au
tem in tanta trepidatione ex eq̄ deturbatus, ſolum carbunculum ex tiara amiſit,
precij aureorum ſex millium, ut quidam ſcribunt. Peracto deinde ſolenni, ſeda/
tisq; rebus omnibus, Clemēs multos cardinales Gallicos tū creat, ex Italia nul
lum, licet Iohanni & Iacobo Columnenſibus dignitatem cardinalatus integrā
reſtiruerit. Tres prærerea cardinales cū ſenatoria poteſtate Romā miſit, q̄ꝝ au/
ſpicijs urbs ipſa atq; Italia gubernaret. At uero cū cerneret Genuēſes & Piſanos
inter ſe grauiſſimo bello implicitos, interimq; Sardiniam à Saracenis occupatā
eſſe, inſulam hac conditione Frederico Siciliæ regi conceſſit, ut primo quoq; tem
pore eam pulſis inde hoſtibus recuperaret. Veneti autem cum Carolo ſecundo
contra imperatorem Conſtantinopolitanum fœdus ineuntes, eo Raſſianum re
gem perpulere, milleſimo trecenteſimoſeptimo, ut orthodoxæ fidei rationem à
Romano pontifice petierit. Verum cum poſtea Veneti ac Carolus refrixiſſent,
Raſſiani ipſi malo exemplo ſententiam mutant. Interim uero apud Nouariēſes
noua hæreſis à Dulcino & Margarita inuēta eſt, qua mares & fœminæ ſimul ha *Hereſis*
bitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fratricelli hi ſunt appellati, quos *apud No*
opprimere Clemens conatus, eo ſtatim milires quoſdam cum apoſtolico legato *uarienſ.*
miſit, qui eos in alpibus poſitos, partim inedia & frigore, partim armis oppreſſit.
Dulcinus autem & Margarita uiui capti, membratim lacerantur: eorumq; oſſa
combuſta diſſipanī. Reſcitum quoq; eodē fere tē pore eſt, templarios olim Chri/
ſti milites, a noſtris ad Saracenos defeciſſe. Hanc ob rem interfecti illi ſunt, q com *Templa*
prehendi potuere: eorumq; bona partim Rhodijs militibus, qui inſulam pauloan *rij ad Sa-*
te occupauerant, partim uero nouis religionibus ſunt attributa. Iudæos quo/ *racenos*
que Philippus rex Franciæ cū ſingulis ueſtimentis e prouincia ſua deiecit, dire/ *defecere*
ptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verum cum non ita mul/ *runt.*
to poſt Albertum imperatorem Iohannes ex fratre nepos interfeciſſet, omnes
fere ciuitates Ciſalpinæ Galliæ dominos ſibi eos delegere, quos antea capitaneos
habuerāt. Capitaneos enim præfectos urbiū uocant, ut Verona Scaligeros, Mā
tua Paſſerinos, Patauium Carrarienſes. Eſtenſes autē iampridē dominatu Fer
rariæ potiebantur, ſed tunc potiſſimum Mutinam in poteſtatem ſuā redegere.
Nec indignatus eſt Carolus ſecundus Neapolitanus rex, Beatricem filiā Azoni
marchioni Eſtenſi uxorem tum collocare. Veꝝ Friſcus eius filius nouercam ſibi
ſuperinductā cernēs, patrē in carcerē coniectū necat, Ferrariaq; potit, impetrato
a Venetis auxilio ad expugnandū Thedaldū, caſtellū (ita accolæ uocāt) pōti im
poſitū. Tū uero cardinalis cognomēto Pelagura, Bononiā a Clemēte miſſus, ue
neris ſub anathematis pœna impar, ut a re Ferrarieſi abſtineāt. Optabāt ꝗdē Fer
rarieſes ipſi ditiōi eccleſiaſticæ ſubeſſe. Hāc ob rē Veneti maturādū rati, caſtellū die
noctuq; obpugnatū tādē capiūt: q̄ facto, Friſcus ipſe uindictæ cupidus, dimidiā

Ferrariæ partem incēdit, potiſſimum uero eorum domos, qui rebus nouis ſtudere uidebantur. At ciues tantam iniuriā nō diutius laturi, ſumptis armis, Friſco dominatu eiecto, Venetis ſeſe dedunt, cum cernerēt ſe ab his egregie defendi poſſe. Qua re Pelagura indignatus, cruce ſignatos in Venetos & Ferrarienſes undequaque propere ad ſe uocat. Clemens uero cognita Venetorum contumacia & regnādi cupiditate, eis anathemate notatis ſacra interdicit: pro ſeruisque, direptis eorum bonis, ubicunque locorum reperirētur, haberi iuſſit. Quamobrē gēs ipſa mercaturæ admodū dedita, & in Anglia & in Gallia maxima incōmoda perpeſſa eſt. Alios præterea cardinales in Hetruriam bellis tumultuantem pontifex miſit, qui Roberto Calabriæ duci, Florentinis ac Lucēſibus reliquisque prouinciæ populis mādarent, ut oppugnare Piſtorium deſiſterent. Paruere tū omnes præter Florētinos & Lucenſes: quare his quoque a ſacris interdictum eſt. Verum abeūte Ruberto Auenionē ſalutandi pontificis cauſa, Piſtorienſes diutino bello fatigati, deditionem tandem fecere. Captæ urbis Florentini & Lucenſes mœnia euertunt, foſſas complent, agrum ſibi diuidunt: ita ſanguine tamen ciuium temperatū eſt. Solū urbis utrique populo cōmune remanet. Quod quidem Florentini nō ita multo poſt contra fœdera inter ſe & Lucenſes inita occuparūt, ducto circūquaque muro, eliminatisque foſſis. Iidē præterea ut omnia circunquaque tutiora haberēt, Acianū gentis Vbaldinæ caſtellum in agro Mugellano poſitū, emptū pecunia diruūt: in planoque haud longe Scarpariā, ut paucis ante annis in ualle Arni Caſtelfrancū & ſanctum Iohannem, condunt. Miſſis tū quidem in Hetruriam Neapolio cardinalis Vrſinus, qui res ipſas cōponeret, ſpretus a Florētinis & Lucenſibus, eo iræ prorupit, ut anathemata & interdictum publice continuaret. Hāc ob rē Florentini clerū ipſum grauiſſimis exactiōibus diu multūque uexarunt. Vſi præterea hac ſæuitia ſunt: nam Curſium Donatum ciuē egregium & de rep. benemeritū, interfecere, quia Vgutionis Fagiolani filiam in uxorem duxerat, adeo nobilitatē odio habebant. Verum cum poſtea Pelagurā legatum in recupanda Ferraria caſtelloque Thedaldo a Venetis occupato iuuiſſet, a pōtifice in gratiā recipiuntur, milleſimo trecēteſimo nono. Eodem uero anno Carolo ſecundo rege Neapolitano mortuo, filius Robertus in regnum a pontifice miſſus, Bononiam ad Pelaguram proficiſcitur: quem ſtatim eccleſiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præficit. Is autem Neapolim iturus, Degum Catelanum uirum inſignem, cum cohorte equitū in præſidio reliqt. Qui ubi continere Ferrarienſes uerbis & minis in officio nō poſſet, equites ex arce in ciues demiſit: quorum de numero multos certe trucidauit. Ad octo nanque & uiginti ex optimatibus Eſtēſium dominatum appetētes laqueo necauit. Eodē uero tempore Henricus Lucenburgenſis a Germanis imperator electus, hac quidem lege a pōtifice confirmatur, ut intra biennium coronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo id egerat pontifex, ut imperatoris aduētu motus Italici conprimerēt. Imperator itaque omnia ſe facturum pollicitus, oratores ſtatim in Italiam ad populos & principes mittit: maxime uero ad Florētinos, qui tum Aretinos uexabāt: petitque ut ſibi & exercitui ſuo hoſpitium in urbe parāt, ac uexare Aretinos deſinant. reſpōdere tum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, qui barbaros in Italiā ducere conetur, quā ipſe imperij cauſa a barbaris tueri deberet. Aretinis præterea imperatorem ipſum non bene conſulere, quos ſciret Guelphos quidem ciues ſuos expuliſſe: exules enim ab imperatore inſtitui conſueuiſſe, & extorres retineri.

Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellaſſe, quod imperatori tam inſulſe reſpondiſſent: quo certe nil poterat eſſe magis a rep. ſua alienum: maxime autem tanto principe cum tanto exercitu hoſtili animo aduentāte. Animos ſiquidē eis dabant Roberti regis promiſſa, qui in regnum proficiſcēs, factiōis Guelphæ de

ſenſorem acerrimum ubique ſe futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Taurinos alpes tranſgreſſus, in plana deſcendens, omnes fere ciuitatum principes honoris cauſa obuios habuit. Duæ tum præerant Mediolani factiones: quarũ altera Turrianorum, altera uicecomitũ habebat. Guelphis præerat Guido Turrianus populi capitaneus, ut gentis uocabulo utar: Gibellinis uero Maffeus uice comes. Veritus autẽ Guido, ne uicecomes Hẽrici gratiam ob factionem præoccuparet, contracto exercitu in agro Mediolanenſi caſtra ponit, uiſurus, ut ipſe dicebat, quinam urbem ſe inuito ingrederetur. Tum uero Maffeus nuncijs imperatorẽ ipſum propere Mediolanum uocat, ad urbem, ut ipſe dicebat, imperij Romani domicilium. Henricus itaq; copias urbi admouens, magnos tũ quidem tumultus ingreſſo iam Guidone concitauit: quos ſtatim rebus hoc modo compoſitis repreſſit, ut Guido Vercellis potiretur, Maffeus uero equitum ſuorum dux & præfectus haberetur. Potitus Mediolano imperator, omnes fere ciuitates ſtatim in deditionem accepit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quam modo etiam de more capere debuerat, tãta ciues impenſa uexauit, ut grauata onere plebs, quæ libertatẽ ſperabat, arma ſumpſerit. Tum uero Germani cũ ab utraque factione ſuos cædi uiderent, ex ſuburbijs urbem ingreſſi, factionum capita aduocant. Galeatius autem Maffei uicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiſcitur, oſtenditq; Turrianos tyrannidem urbis affectantes, tantum tumltus concitaſſe. Hanc ob rem Germani cũ Gibellina factioe in unum conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam ſanctæ Mariæ nouæ reſiſtentes, ab urbe pellunt: qui Guidone ſuadente, Vercellas populariter petunt. Ex hac autem factione ad triginta interfecti referunrur, quorum de numero quatuor Turriani fuere. Mouens deinde in Cremonenſes & Cremenſes Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad ſupplicĩũ uocat: ſed libera Cremonẽſium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Cremẽſes aliquantulum ſæuitum eſt, & eorum mœnia funditus euerſa ſunt. Parmenſes autem timore perculſi, qui Giberto Corrigia ſuadente, Rubeos in urbẽ acceperant, pulſis Guelphis imperatoris uicarium recipiunt. Tutati ſunt aliquandiu ſe Brixiani. Verum cũ acriter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana confugientes, uacuam cultoribus urbem reliquere. Ingreſſi itaq; Germani, urbis mœnia cõfeſtim demoliuntur. His autem uicinorũ calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenſes, Vincẽtini, Patauini, Taruiſini, Veneti, mandata imperatoris ſtatim fecere. Placẽtini quoq; pulſo Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum ſuſcipiunt. Compoſitis itaq; hoc modo Ciſalpinæ Galliæ rebus, imperator Amedeo Sabaudiæ comite, Piſanorum Genuenſiumq; oratoribus ſubſequentibus, per Placẽtinos iter faciens, Genuam proficiſcitur. Quo etiam non ita multo poſt applicuere & legati Roberti Neapolitani & Frederici Siculi regis, illi ſimulatam, iſti ueram amicitiã præ ſe ferentes. Nam Robertus rex mareſcalium ſuum cum duobus millibus equitum in Hetruriam miſerat, qui Florentinis & Lucẽſibus, ſi opus uideretur, contra imperatorem auxilio eſſent. Verum Henricus Piſas claſſe delatus, præmiſſis terreſtribus copijs, maximis incommodis Lucẽſes afficit. Libuit hactenus commemorare hæc incommoda Italis illata, quorum omnis culpa a quibuſdã in Clemẽtem transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen q ſcribant id ex utilitate prouinciæ a Clemẽte factũ ob inteſtina mala, quæ quotidie cum magna hominum cæde in unaquaque ciuitate, imo in quouis paruo etiam caſtello, committebantur. Cædebãtur ciues, necabantur ſenes, allidebãtur infantes, nec ullus crudelitatis modus inerat: unde Clementi placuit, quod ſcriptum apud Homerum eſt, unus ſit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Romam uerſus iter arripiens, cum quingentis equitibus Lodouicum Sabaudienſem

Amedei ſilium præmittit, qui certe apud Stephanum Columnam non longe a
Lateranēſi palatio diuertens, magnum Vrſinæ factioni timorē iniecit. Henricus
tamen Viterbium primo, inde Romam ueniens, effuſo obuiam honorato quoque
cū urbana multitudine, perbenigne ſuſcipit. Coronatus deinde a tribus cardinali
bus, Romanos oēs in uerba ſua, ut mos eſt, iurare compulit, edito ingenti cōuiuio,
cui omnes ciuitatis proceres, exceptis duntaxat Vrſinis, interfuere. Ne tamen in
tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur,
milites ſuos in theatris, thermis locisq; munitis pro ſtatione collocauit: qbus præ/
ſidijs adeo confiſus eſt, ut auſus ſit etiam tributum inſuetum a populo exigere.
Qua ex re omnes utriuſq; factionis ciues, ad Vrſinos confugiunt: q ædes ſuas pro/
pe Tiberim & Hadriani pontem ſitas, ualidis præſidijs communierant. Tum uero
imperator ira percitus, ſagittarios nauales a Piſanis miſſos, in urbem contra Ro/
manos uocat, quos certe nil tale metuentes, Iohannes Roberti regis frater, qui ſuas
nauales copias ſub Auentino collocauerat, facile in fugā uertit: & intromiſſo equi/
tatu haud longe in ſtatiuis collocato, populo Romano adiuuante, imperatorem
ipſum Tibur abire coegit. Diſceſſit & Iohannes Roberti frater cardinalium iuſſu,
urbemq; pacatam reliquit. Henricus autem Peruſio iter faciens, cum Aretiū per
ueniſſet, Robertum regem maieſtatis reum facit: citarumq; nec apparentem re/
gno priuauit, improbante eam rem Clemente, quod in loco nequaquam idoneo
tantā rem, nec ad ſe pertinētem peregiſſet: pontificis enim proprium eſſe dicebat,
regnum Siciliæ cis & ultra Pharum dare & adimere. Mouens Aretio imperator,
in Florentinos & Lucenſes cum Roberto ſentientes copias ducit. Verum cum ur
bem oppugnare non poſſet, occupato Bonitio, eodemque munito, Senenſibus bel/
lum indicit, q auare nimium ac maligne commeatus ei ſubminiſtrabant. At uero
cum ægrotare cœpiſſet, ad Maceteti balnea ſe contulit, unde multo imbecillior
quam antea ad Bonconuentum redijt: ubi poſt aliquot dies moritur, non ſine ſuſpi
cione dati a Florētinis ueneni, ſubornato pollicitationibus & pmijs monacho quo
dam, qui ei euchariſtiam ueneno illitam dederat, ut nōnulli ſcribunt. Piſani autē
mortuo imperatore Florentinorum potentiam ueriti, Vgutionem Fagiolanum
ducem ſibi ac tyrannum deligunt: qui paulo poſt ab equitatu cum Henrico milita
re ſolito adiutus, Lucenſes agris mulctatos, in poteſtatem ſuam redegit. Clemens
uero ad cætera mala quæ Italia patiebatur, audito incendio baſilicæ Cōſtantinia
næ uehementer indoluit: pecuniasq; clero ac populo Romano miſit ad templum
reſtituēdum, licet eo anno tanta caritate & penuria rerum laboratum in regno ſit,
ut uix ad cibum & potum ſatis pecuniarum haberet. Quæ quidem mala & frequē
tes eclipſes ſolis cometæque portendebant, & ipſa peſtis qua fere ubique tum labo/
ratum eſt. Clemens autem cum animum ad componendum eccleſiæ ſtatum adie/
ciſſet, ſacris ordinibus ter habitis, & pleroſque cardinales uiros optimos creauit,
& tribus concilijs diuerſis in locis uarijsq; temporibus habitis, multa prudenter &
mature egit. Nam & Dulcini ſectam eccleſiaſticos impugnantem, ut dixi, perdo/
muit: & templarios ſuſtulit in maximos errores prolapſos, Chriſtum ſcilicet abne
gantes, eorumq; bona Hieroſolymitanis militibus addixit: & regi Franciæ apud
Pictauium quædam inhoneſta petenti, quo minus id impetraret, reſtitit: nam &
damnari Bonifacium, & abſolui Nogaretium ac Sarram petebat. Primum certe
nunquam obtinuit, ſecundum poſtremo impetrauit, pollicente Nogaretio ſe itu/
rum pœnitentiæ gratia contra Saracenos. Quam quidem expeditionem Clemens
ipſe maxime optabat, ut ex eius concilijs apparet. Prætetea uero & Cæleſtinū quin
tum, approbatis eius miraculis, in ſanctos retulit ſub nomine Petri confeſſoris:
& librum Clementinarum a ſe compoſitum in Vienenſi concilio edidit. Deinceps
uero uarijs ægritudinibus afflictatus: nunc enim dyſenteria, nūc ſtomachi ac late

rum dolore cruciabatur, octauo pontificatus ſui anno, menſe decimo, die quinto/
decimo moritur. Vacat tum ſedes annis duobus, mēſibus tribus, diebus ſeptem de
cim, dum non ſatis inter cardinales conſtat, quem potiſſimum deligant. Nec mi/
nor quidem diſcordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij
Lodouicum Bauariæ, alij Fredericum Auſtriæ duces proponerent. Quibus inter
ſe prælio concurrentibus, ſuperato Frederico, tanta ſuperbia Lodouicus elatus eſt,
ut abſque autoritate Romanæ ſedis & imperatorem ſe appellauerit: & ita uiceco/
mitibus in Ciſalpina fauerit, ut Mediolano potiti ſint, quo ei facilius Romam pro
ficiſci liceret ad coronam auream, ut mos eſt, accipiendam. Tum uero Hetruſci
omnes, ac maxime Guelphi, trepidare cœperunt, quod cernebant Lodouicum im
peratorem omnia imperij iura, adiuuantibus uicecomitibus & Vgutione Fagiola
no Piſanorum & Lucenſium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guido
nem Petramalam epiſcopum Aretinum ac dominum, & Philippum Tarenti/
num principem Roberti regis fratrem, in partes ſuas pollicitationibus & mune/
ribus pellexere. Multum enim Philippus equitatu & diſciplina rei militaris
tum ualebar.

IOHANNES XXIII. cciij·pōt.

IOhannes uigeſimus tertius, Iacobus Caturcenſis antea uocatus, epiſcopus Por/
tuēſis, poſt longam uigintitrium cardinalium altercationem Lugduini pōtifex
creatus, nonis ſeptembris in eccleſia cathedrali coronam pontificatus accepit. In/
de uero Auenionem cum curia profectus, octo cardinales in ieiunijs quatuor tem/
porum aduentus domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcenſis ei/
us ex ſorore nepos, & Iohannes Caietan. tituli ſancti Theodori diaconus cardina/
lis e gente Vrſina. Præterea uero in ſanctos confeſſores retulit Lodouicum epiſco
pum Toloſanum, quondam Caroli regis Siciliæ filium. Sunt tamen qui hoc Boni
facio octauo aſcribant, ut antea dixi. abdicare autem ſe epiſcopatu & ſacerdotio
compulit Hugonem Caturcenſem epiſcopum, priuatum omnibus pontificalibus
inſignibus, anulo, mitra, cappa, pileo, camiſiaq; Romana. Priuatum autem degra
datum, & ut iſtorum uocabulo utar, ac curiæ ſeculari traditum, omnibus cruciati
bus coactum eſſe uitam cum morte commutare, quod in pontificem coniuraſſet.
Eccleſiam uero Toloſanam, quam unice dilexit, ad archiepiſcopatum tranſtulit:
cuius quidem caſtella ſex in ciuitates erexit, ut haberet archiepiſcopus Toloſānus
quibus cum dignitate præeſſet. Diœceſes quoque archiepiſcopatui Narbonenſi
aſſcripſit, Limoſam & abbatiam ſancti Pontij. Adeo præterea rebus nouis ponti/
fex ipſe ſtuduit, ut & ſimplices epiſcopatus bifariam diuiſerit, ac diuiſos in unum
redegerit: & abbatias in epiſcopatus, & epiſcopatus in abbatias uiciſſim tranſtu/
lerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in eccleſijs conſtituit, ac conſtituta
prius in aliam formam tranſtulit. Hac tamen gratitudine uſus eſt, quod Clemen/
tinarum editionem confirmauit, mādauitq; doctoribus omnibus publicorum gy
mnaſiorum, ut librum ipſum publice legerent. Ordinem autem grandimonten/
ſem, quorundam impiorum factionibus labefactatum, in meliorem formam
redegit, amputatis his quæ ordini obeſſent, additisq; inſtitutionibus quibuſdam,
quibus tanta religio conſtaret. Cum uero Cæſarauguſtanam eccleſiam admodū
diligeret, eam in metropolitanam erexit, quinque cathedralibus eccleſijs ex unde/
cim quæ Tarraconenſi ſubſunt, huic aſſignatis. Inſtituit & nouum ordinem mili/
tum, qui militare ſub Chriſto dicerentur in Luſitania, quæ Portugalia dicitur, q
Saracenis reſiſterent, Bæticam & Aphricam incolentibus. Bætica apud antiquos
ea pars Hiſpaniæ dicebatur, quæ ad mare mediterraneum uergit, noſtris tempori/
bus Granatæ nomen obtinens, a cocco, ut arbitror, quo ea pars Hiſpaniæ maxime
abundat. Coccum autem nunc granum uocant, unde lanæ inficiuntur. Huius

autem ordinis, quem diximus a pontifice conſtitutum, caput in maritimo Syl/
uenſis diœceſis oppido repoſitum eſt: militibusq; omnia bona templariorum, an/
nuente rege Portugalliæ conceſſa ſunt, quo liberius militiæ Christi uacarent.
Cuius cenſor & moderator eſt abbas Alcohaſiani monaſterij Ciſtercienſis ordinis
Vlyxi bonenſis diœceſis, qui & cōſcribendi & exautorādi militē facultates habet.
Deinceps uero duos Thomas in ſanctos retulit, Thomam ſcilicet epiſcopum Her
ferdenſem uirum nobilem genere, probatum moribus, doctrina inſignem, mira
culis clarum: & Thomam Aquinatem ordinis ſancti Dominici doctorem præcel
lentem, de cuius uita & ſcriptis multa ſuperius annotauimus. Creatis deinde ſe/
ptem cardinalibus ſecunda ordinatione, milleſimo trecenteſimo uigeſimoſecun/
do, ſtatim edictum propoſuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affir
marent Christū eiusq; diſcipulos nihil priuati uel ꝓprij habuiſſe, quod certe non
multū cum ſacra ſcriptura conuenit, quæ multis in locis teſtat Christum eiusq; di
ſcipulos ac ueros imitatores nil proprij habuiſſe, ut illud euangelij: Qui non uendi
Matth.19 derit omnia, quæ habet, & pauperibus dederit, non poteſt eſſe dignus me diſcipu
lus. Præterea uero hæreticum putauit eſſe, ſi quis affirmaret ipſis diſcipulis uen/
dendi, donandi, teſtandi, acquirendi ſuopte ingenio ius non competere, quod ad
religionem euntes, in alterius arbitrium tranſeant: unde fit ut domini mancipia
non ſibi, ſed domino acquirant: uel acquiſita prius, ex arbitrio & mandato eius pau
peribus diſtribuant. Harum autem institutionū literas apoſtolicas ad gymnaſia
publica tranſmiſit, ne amplius ſcholaſtici ea de re diſputare auderent. Damnauit
præterea gloſſulam quandam fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentū quen/
dam tertij ordinis ad imitandam Christi paupertatem animauerat, quorum de
numero multi damnati & exuſti fuere. Habita præterea constitutione, ut eorum
uocabulo utar, decem cardinales creauit: inter quos Iohannis Columnæ & fratris
Matthæi e gēte Vrſina ordinis Prædicatorum, ratio eſt habita. Dum hæc a pōtifi
ce agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade non longe a monte Catino ab
Vgutione Fagiolano ſuperatus eſt. Verum lucenſes non diutius tyrannidē Vgu
tionis laturi, capta occaſione, Nerium eius filium urbe eijciunt, dum Castrucium
uirum domi nobilem & manu promptum, quem in carcerem coniecerat ob præ/
dam ex hoſtibus captam, ad ſupplicium ducit. Pulſus itaque Luca Nerius, patrē
in Lucenſes concitat cui quidem ex urbe in hoſtem prodeunti, Piſani statim clau/
ſere portas. Is autem cum filio ad Malaſpinas confugiens, tentato ſæpius ac fruſtra
ad tyrannidem reditu, tandem in Flaminiam ſolum paternum pontifice iubente
redijt. Atque ita Castrucius ab extrema calamitate ad ſummā felicitatem perdu/
citur: e carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucenſis traductus eſt. At uero pon
tifex intelligens & Eſtenſes, pulſo præſidio eccleſiaſtico, omnino Ferraria, & uice/
comites adiuuante Lodouico Bauaro Mediolano potitos eſſe: omiſſis, ut ipſe dice/
bat, ad tempus Eſtenſibus, uicecomites interdictis notauit, magis in Lodouicum
qui titulos imperij ſibi uſurpabat, quam in uicecomites inuectus. Eodem quo/
que tempore Gibellini Genuenſes a conciuibus ſuis Guelphis pulſi, adiuuante Ro
berto rege, cuius poteſtati ciuitatem commiſerant, Sauonam populariter migra/
uere. Hos poſtea etiam extorres bello inſequens Robertus, dum in Gallias traijcit,
una cum Sauonenſibus in poteſtatem ſuam redactis, aliquandiu male habuit.
Pontifex autem intelligens diſceſſu Roberti Guelphos ubique opprimi, Carolum
Valeſij comitem, Franciæ regis Philippi filiū, in Italiam mittit, qui Guelphis præ/
ſidio eſſet: & his potiſſimum qui apud Vercellas cum Turrianis erant, urbis ditio
ne potitis. Verum ſuperueniente Lodouici imperatoris iuſſu Galeatio uicecomite
ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaq; urbs in poteſtatem ui/
cecomitum redigitur. Potitur & Castrucius non ita multo poſt Piſtorio, ut Guido

Petramala paulo ante Tipherno, Florētinis aduerſantibus. Sed Caſtrucius Gale
atij uicecomitis auxilio fretus, nam Accium filium cum mille & quingentis mili
tibus ei auxilio miſerat, Florentinos magna clade ſuperatos ad mœnia uſque per/
ſequitur. Tum uero pontifex uidens in Bauaro turbādi omnia principium ineſſe,
ei ſacra interdicit more ſolenni, ut fieri conſueuit: Guidonemq; Petramalam poſt
occupatum Tiphernum, ſacerdotio exautorauit. Cortonā quoque a diœceſi areti
na ſeparatam in ciuitatem erexit, creato Iohanne Viterbienſi Cortonienſium epi
ſcopo. Interim autem Nicolaus Eſtenſis Ferrariæ dominus, Argentam Rauenna
tis eccleſiæ oppidum ui occupat, adiuuante Paſſarino Bonacoſſio urbis Mantuæ
tyranno, qui ſororem Nicolai paulo ante in uxorem duxerat. Hi etiam iunctis ſi
mul copijs Bononienſes aggredi ſunt auſi, ſed a Beltrando eccleſiæ copiarum du/
ce ſuperati, cum magno incōmodo abiere, non ita multo poſt a pontifice anathe
mate notati. Ferrariæ præterea interdictum ſacris, donec Argenta redderetur.
Caſtrucius uero adeo Florentinos tum uexabat capto oppido Signa, unde frequē
tes incurſiones in eos faciebat, ut deſperatione rerum adducti, Carolum Roberti
filium in dominum uocauerint. Tum uero Iohannes pontifex Iohannem Vr/
ſinum in Italiam propere mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum
confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus tranſeuntem. Is autem Romam
iter facturus, primo Mediolanum proficiſcitur, Gibellinorum precibus motus.
Verum cum accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atq; eas a populo exigeret,
quem Galeatius tuebatur omnibus uicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor
& uiginti ciues deligit, qui remp. adminiſtrarent addito præfecto, quem ex gente
ſua urbi præfecit. Bauarus tamen poſtea Caſtrucij precibus motus, uicecomites
omnes incolumes dimiſit, dum Lucæ eſſent, ubi imperator a Lucenſibus magna
cum benignitate ſuſceptus eſt. Inde uero abiens, comitante cum mille & quin/
gentis equitibus Caſtrucio, Romam peruenit: ubi apud ædes Laterani iuſſu cleri
populiq; Romani a Stephano Columna coronatur. Præerant tum urbi duo ex no
bilitate Romana, quos Romani imperatoris uicarios appellabant. Tum uero cum
Nicolaus comes alter collega abeſſet, Stephano ea ſors obtigit. Coronatus impe/
rator, Petrum Corbarienſem ordinis Minorum, ex Reatino agro oriundum, pō
tificem ſtatim creat, Iohannis uigeſimitertij, æmulum futurum, hominem qui/
dem humili loco natum, ſed doctum, & ad res agendas aptiſſimum. Habuit hic
primo uxorem, qua tenuente ac reclamante, religionem & habitum ſancti Fran/
ciſci ſuſcepit. Creatus itaque pſeudo pontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab
imperatore & his qui tum cum eo aderant, ut uerus Chriſti uicarius conſalutatur.
Creauit is quoque cardinales & epiſcopos homines ſuijpſius conſimiles. Interea
uero cum equites Galli in præſidio Florentinorum relicti, noctu inſidijs Piſtoriū
occupaſſent, Caſtrucium Roma abire confeſtim cogunt: qui primo iunctis cū ui
cecomitibus copijs, Piſas Lucamq; peruenit: inde uero in Piſtorium mouens, ciui
tatem diu obſeſſam fame ad deditionem tandem compulit. Subſequens autem Ca
ſtrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapā reliquit Florentiam oppugna
turus: quā fortaſſe occupaſſet, ni Caſtrucio graui morbo ex immēſis laboribus cō
tracto, mori contigiſſet. Bauarus tamē tanti accepti beneficij immemor, eius filios
Piſis ac Luca expulit, dū in ciuitatibus pſidia diſponerent, urbibusq; ipſe potitus
eſt. Mortuo quoq; eodem tempore Galeatio uicecomite, eius filij ad Bauarum con
fugiunt, hominem rogantes, ut accepta grandi pecunia, quam ipſi pollicebantur,
ſe in patriam remittat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patri/
am remittens, Marcum fratrem tandiu obſidem apud ſe detinuit, quandiu ei pecu
niæ redderentur. Verū Bauarus relicto Piſis antipapa, Marcoq; uicecomite, Me
diolanū profectus, in Germaniā iturus, nequaq̄ ab Accio in urbē recipit paternaq;

iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Hetruria Marcum uicecomitem obſidem retinebāt, cognita hominis uirtute, in eius uerba iurauere, ex captiuo ducem creantes: qui ſtatim dedentibus arcē caſtrucianis militibus, Luca potitus eſt. Verū nō ita multo poſt abſente Marco, Germani milites mutata ſentētia, Lucam urbem cuidam Genuenſi ex gente Spinola, qui multum claſſe ualebat, uēdidere. Abeunte præterea in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium ſpectante, Bonifacius Piſanus comes rem gratam Iohanni pontifici facturus, antipapam Auenionem perducit: ubi in carcerē coniectus, uitam cum morte permutauit. Tum uero pontifex duabus maximis curis liberatus, quod antipapā e medio ſuſtulerat, quodq; Bauarus in Germaniā relicta Italia abierat, inſtante Franciæ rege, expeditionē in Saracenos promulgat, impoſitis decimis, quæ Philippo ipſi ad expeditionē ituro, darent. Ceperant tum Lucā Florentini, unde a militibus Boemicis ſtatim expelluntur, quos antea Brixiani cōtra Bergomates in Italiam accerſierant: quorumq; auxilio fretus pontificis legatus, Parmam, Rhegiū, Mutināq; ceperat. Is autem inita cum Iohāne rege Boemiæ amicitia, omnem rationē factionum Italicarum repente commutauit. Nam quibus pōtifex & Boemiæ rex amici ac ſocij erant, illis Robertus ac Florentini repente aduerſabantur, nullo Guelphorum aut Gibellinorum diſcrimine habito. Maſtinus ex Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienſes Patauij, Eſtenſes Ferrariæ domini, amicitiā & ſocietatē cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Piſtoriū capiūt, dedentibus tamen urbem quibuſdam ciuibus, nemineq; aduerſante. Inter ea uero marchiones Eſtenſes non prius ab interdicto eccleſiaſtico abſoluti ſunt, quā Ferrarieſium precibus fatigati, Argentam a ſe occupatam, eccleſiæ Rauēnati reddidere. Hi tamen auxilio Scaligerorū freti, caſtellum ſancti Felicis agri Mutinenſis obſidere incipiunt. Verū ſuperueniēte Carolo Boemiæ regis filio, Manfredoq; cognomento Pio Carpi domino, qui ſocietatem ſimul inierant, Eſtenſes fundūtur fuganturq;. Ex eorum militibus ad octingētos cecidiſſe ea pugna cōſtat, multosq; ex nobilitate captos, maxime uero Nicolaum Eſtēſem Rainaldi marchionis fratrē. Hac autem opportunitate motus legatus Bononienſis, comparato ſatis iuſto exercitu, cui & Galeotus Malateſta Ariminēſis, & Franciſcus Ordelapus Foroliuiēſis, & Richardus Manfredus Fauētinus, & Hoſtaſius Polentanus Rauennas præfuere, Ferrariā obſidet. Nam hi omnes ſuarum ciuitatum dominatum paulo ante occupauerant, cum prius earundem capitanei haberentur. Oppugnabatur tum acriter Ferraria, capto ſancti Antonij ſuburbio, cū auxiliares copiæ a Philippino Gonzaga, a Maſtino Scala, ab Vbertino Carrarienſi miſſæ, animum ad erumpendum Ferrarienſibus dedere, qui & hoſtes fundunt, & omnes fere duces capiunt. Captus autem Romandiolæ comes, cum Nicolao Eſtenſi commutatur: reliqui deinceps incolumes ad ſuos remittuntur, hac cōditione tamen, ne arma amplius cōtra Eſtenſes capiant. Elatus uero tanta uictoria Rainaldus Eſtēſis, in agrum Bononienſem mouens, longe omnia populatus, a capienda urbe paululum affuit. Venturum quidem in auxilium legati regem Boemiæ Bononienſes ſperabant: & iam eſſe in itinere dicebatur, cum ſubito ei nunciatum eſt, & Maſtinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionem accepiſſet & Accium uicecomitem Papiam ingreſſum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab inſtituto itinere diſcedens, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipſe profectus, cum ſuperare munitiones uicecomitis non poſſet, naſtato Mediolanenſium agro, Parmam deinceps re infecta redijt: ubi quoque intellexit Americum Caſtrucij filium, Lucam amicorum opera recepiſſe. Oppugnabatur tamen arx, quam etiam rex accepta grandi pecunia Lucenſibus & Americo reliquit, breui in Germaniā iturus, Italicas factiones perſus. Nam uicecomites capta iam arce Papiēſi, lōge & late uires ſuas diffun

debāt Mutinæ itaq; & Rhegij impoſito Germanorū præſidio, cōmendataq; Par/
ma Marſilio & Petro Rubeo, in Germaniam abijt, celerem reditum cum maiori
bus copijs pollicitus. Abeunte aūt rege, Bononiēſes ipſi adiuuantibus Florētinis,
& marchione Eſtenſi, pulſo legato, in libertatē ſe uindicāt, cæſo tum in urbe, tum
in agris eccleſiaſtico pſidio. Hāc ob rem legatus omī ope deſtitutus, Auenionē p/
ficiſcitur anno dñi milleſimotrecenteſimotrigeſimoquarto, quo tēpore eodē in lo/
co Iohannes pōtifex morit ætatis ſuæ anno nonageſimo, pōtificatus uero xix. mē/
ſe quarto, relicta in theſauris tanta ui auri, quantam nullus ante ſe pontifex. Sepe
litur aūt in eccleſia cathedrali cū magna funeris pompa. Sunt qui ſcribant Petrū
Murroneum, quondam pontificem, a Iohanne in ſanctos relatum: Gētilemq; Ful
ginatem & Dynū Florētinum medicos inſignes magnis præmijs & honoribus
tum ab eo affectos. Amator enim doctorum uirorum eſt habitus.

BENEDICTVS XII.

cciij. põ.

BEnedictus duodecimus, patria Toloſanus, ordinis Ciſterciēſis, Iacobus antea
uocatus, ſanctæ Priſcæ presbyter cardinalis, ſextodecimo die poſt Iohannis
mortem, Auenione pontifex creatus, ſtatim cenſuras in Bauarum a Iohāne factas,
ut in uſurpatorem imperij, cōfirmauit. Hac aūt ratione uacāte imperio, ad arma
oīa reſpiciebant, cum unuſquiſq; quantumuis paruus dñs, rapere ex alieno conare
tur. Scaligeri em̄ non contenti Veronæ, Brixiæ, Bergomi dñatu, Parmam adime
re Rubeis conabantur: Gonzaga Rhegium, Eſtenſis Mutinam, Florentini Lucā
appetebant. Verū cum Scaligeri potiri Parma nequirēt, acriter qui in pſidio erāt,
urbem defendentibus, maxime uero Germanis militibus, qui Scaligero infenſi ha
bebantur, in Vincentinos exercitum mouēt: unde re infecta abeuntes, cū Germa
nos milites abijſſe Parma intellexiſſent, eo profecti, urbe ſtatim potiūtur, Rubeis
ipſis eam dedētibus. Nicolaus quoq; Eſtenſis, Beatrice Guidonis Gōzagæ filia in
uxorē accepta, ſoceri copijs adiutus, Mutinā capit. Philippinus item Gonzaga ci
uibus ipſis ultro dedentibus, Rhegium Lepidi in poteſtatem ſuam ſtatim recipit.
Tum uero creſcente Maſtini Scalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Pataui
um, dedēte Vbertino Carraria, in poteſtatem ſuam redegerat, ad tantum domi/
natum extinguendum omnes fere Italiæ populi & principes ſimul coniurarūt: ma
xime aūt Veneti, & Lucinus uicecomes, qui Accio paulo ante mortuo in domi/
natu ſucceſſerat. Cinxerūt Veronam obſidione Veneti, Gonzaga, Eſtenſiſq;, dū
Luchinus alio exercitu Brixiam & Bergomum in ſuam poteſtatem redigit. At ue
rocum Veneti timerent, ne dum potentiam unius extinguere parant, alterius au
gerent, pacem hac cōditione cū Maſtino Scaligero ineunt, ut omiſſo Patauio Car
rariēſibus, dimiſſaq; Brixia & Bergomo uicecomiti, quas urbes nup occupauerat,
ipſe Veronā, Vincentiam, Parmā Lucamq; retineret. Diſplicuit uehementer hæc
pax Florentinis ſocijs & amicis, qui potiri Luca admodū cupiebant: ſed reiecta in
aliud tēpus querela, tum quidē reticuere. Pontifex aūt miſſo in Italiā legato, ſena/
tui populoq; Romano pſuaſit, ut ſenatoriam dignitatē, quamdiu regio noīe geſſe
rāt, ſuis tandē & eccleſiæ auſpicijs adminiſtrarēt. Hanc ob rem & Stephano Colu
mnæ ſenatoria dignitatis in qnquenniū ꝓrogata eſt, & collegæ annui ei dati ſunt.
Verocum pōtifex Stephanū ad ſe Auenionē uocaſſet, Vrſus Anguillariæ comes,
Stephani collega, Franciſcū Petrarcham uirum eloquentiſſimū, maxime aūt uer Franci
nacula lingua rhythmiſq; uulgaribus, corona poetica in capitolio donauit, aſtāte ſcus Pet
populo omniq; Romana nobilitate, anno ſalutis milleſimotrecentſimotrigeſimo trarcha.
octauo. At pōtifex ueritus, ne uacante imperio Italia ab aliquo externo hoſte in/
uaderetur, Luchinum uicecomitem Iohānemq; eius fratrem archiepiſcopum Me
diolanenſem, Mediolani aliarumq; urbium, quos poſſidebant, uicarios inſtituit.
Eandem quoque poteſtatem Maſtino Scalæ, Veronæ & Vincentiæ: Philippino

Gonzagæ Mãtuæ & Rhegij: Albertino Carrariæ, Patauij: Obicioni Eſtenſi Ferrariæ, Mutinæ, Argentæ ſuo iure (ut ipſe dicebat) tribuit, ꝗ uacãte imperio, omnis eius poteſtas in pontificem recidat, Ieſu Chriſti ſuperni regis unicum in terris uicatinm. Obicioni tamen Eſtenſi hoc uectigal impoſuit, ut quotãnis decem millia nummum auri eccleſiæ Romanæ perſolueret. Semel autem toto ſui pontificatus tempore ſex presbyteros cardinales creauit, uiros egregios, non de ſua ſtirpe, ut nunc fit, ſed undeqnaq; ad tantam dignitatem uocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad ſummos dignitatis gradus erigũtur, ſi tanta conditione digni ſunt. Tantæ præterea cõſtantiæ fuit, ut dimoueri a recto uel ui uel precario uel pollicitationibus nunquam potuerit. Bonos enim diligebat, & uiciſſim malos ac ſceleratos aperte odio habebat. Componere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ tegem ſæpe tẽtauit per legatos, at fruſtra, qui maximis cladibus quam ſæpiſſime intet ſe concertarunt. Nam Eduardi claſſis ſupra Scluſas non longe a portu Flandriæ, tanta ui cum Gallis dimicanit & uicit, ut ad trigintatria millia Gallorũ una pngna interfecta referantur. Pontifex autẽ rem ſæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit: ſuoq; iuſſu impenſaq; baſilicæ ſancti Petri tectum reſtituit, quemadmodum epigramma ad eius ſtatuã in eadẽ baſilica poſitum, indicat. Moritur autem pontificatns ſui anno ſeptimo, mẽſe tertio, die decimoſeptimo. Multam uim auri non cognatis ſuis & affinibus, ſed eccleſiæ teliquit. Zotnm pictorem illa ætate egregium, ad pingẽdas martyrum hiſtorias in ædibus ab ſe ſtrnctis condncere in animo habnit. In morte autem optimi pontificis & doctiſſimi, omnes fere collachrymarunt: idq; in pompa funeris qui aderant, fletibus & gemitu præ ſe tnlere.

acvipon.

CLEMENS VI.

CLemens ſextus, patria Lemonicẽſis, Petrus antea uocatus, ptimo monachus, deinde archiepiſcopus Rhotomagenſis, poſtremo pontifex Auenione creatus eſt. Fuit autem uir mnltæ doctrinæ compoſitæq; eloquentiæ, liberalis in omẽs, comis & perhumanus. Electus itaq; nonis Maij, milleſimo trecenteſimo qnadrageſimo ſecundo, coronatut xiiij. calendas Iunij. Sequentibns uero ieiunijs põtificatus ſui anno primo, octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, ſcilicet fratrem ſuum monachum Tutellenſis profeſſionis, & Guilielmnm ex ſorore nepotem. Ex his præterea quos presbyteros creauit, unus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem annos duos item creauit: quorum alter eius erat ex altera ſorore nepos. Petentibus ſiquidem Romanis, ut qnemadmodum Bonifacius octauus olim cõceſſerat, ut centeſimo quoq; anno (quod ſeculum antiqui appellabant, unde ludi ſeculares nominati ſunt) plenam peccatorum omnium remiſſionem uiſitantibus limina apoſtolorum Petri & Pauli, quinquageſimo quoque anno id facere libenter annuit, cum dicerent, ætatem hominum iubileum illum centum annorum attingere non poſſe. Verum cum intelligeret totam Italiam in tumultu eſſe, ſolos Luchinum & Iohannem uicecomites, uicarios Inſubtiæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Exiſtimabat enim ſolos uicecomites Bauaro reſiſtere poſſe, in Italiam (ut ipſe prædicabat) deſcenſuro, qui uiciſſim, ut par pari pontifici redderet, in ditione eccleſiaſtica multos uicarios imperiali antoritate confirmauit. Nam Iohannem de Vicourbis, præfectum Viterbij: Galeotum Malateſtã & fratres, Arimini, Penſauri, Fani: Antonium Feletrarium, Vrbini: Nolphum & Gallaſium fratres, Callij: Alegretum Clauellum Fabriani, Bulgarutiũ Matelicæ: Iſmedutinm, ſancti Seuerini: Gentilẽ Varraneum, Camerini: Michaelem montis Milonis: Pongonium Cingoli: Nicolaum Boſcaretum Eſij: Guidonem Polentenſem Rauennæ: Franciſcum & Synebaldum, Foroliuij & Ceſenæ: Iohannem Manfredum, Fauentiæ dominos confirmauit: licet ante quidam

Vide Sabellicum lib. 8. ennead 9. nõ longe a fine.

ex his loca ipſa partim ui, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant, ut in Bene/
dicto diximus. Interim uero Freſcobaldi Florentini ciues admodum potentes, a ci
uibus ſuis pulſi, Piſanos ad arma concitant iniquo quidem tempore. Florẽtini eñ
Parmam a Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obſides iã Ferrari/
am miſerant, quingenta millia nummum auri polliciti. Sequeſter eñi ad eam rem
conficiendam, Ferrarienſis ab utroq; electus eſt. Verum cum Florentini alia ſuper
aliam clade, tum a Piſanis, tum ab eorum ſocijs afflictari eſſent, omittere tantã em
ptionem coacti ſunt: ferre tamen auxilium Lucenſibus a Piſanis obſeſſis non omi
ſere, adiuuantibus etiam ſocijs, copiarum duce Malateſta Ariminenſi, cognomen/
to Vngaro, qui Piſanos a ceruicibus Lucenſium armis quidem repulit. Tum uero
Robertus Florẽtinorum amicus, ſociorum calamitatibus permotus, Gualterium
quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Hetru
riam miſit, qui artibus exquiſitiſſimis deiecto Malateſta, ut imperito belli duce, ita
gratiam Florentini populi aucupatus eſt, ut breui & copijs eorum & urbi praefice
retur, deiectis & extinctis omnibus urbis magiſtratibus. Huius quoq; fortunã iu/
uere Aretini, Piſtorieñſes & Volaterrani, qui homini ſeſe ſtatim dedidere. At cum
Accius Corrigienſis Parmam urbem quam ipſe tueri nõ poterat, Obicioni Eſten
ſi dediſſet, Philippinus Gonzaga bello ab ipſo Obicione laceſſitus, cõparato exer/
citu in agro Rhegienſi hominem inuadens, collatis ſignis tanto impetu fundit, ut
fugientem Ferrariam uſq; perſecutus ſit. Tum uero Obicio deſperatiõe rerum mo
tus, Parmam ipſam quam retinere non poterat, Luchino uicecomiti tuendam tra
dit, anno domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimo ſexto. Cum autem Florentini
ferre Gualterij tyrannidem diutius non poſſent, necarenturque quotidie multi, in
eum ob libertatem coniurantes, Angelus Acciaiolus urbis epiſcopus, ciues arma/
tos in epiſcopatum propere ad ſe uocat, patriam in libertatẽ uendicaturus. Quare
tyrannus imparem ſe ciuibus uidens, epiſcopo ipſo pacis ſequeſtro adhibito, inco
lumis cum militibus & rebus ſuis decimo tyrannidis ſuæ menſe abijt. Veꝝ plebs
ipſa ingrata ut ſemper, nobiles ciuitatis, quorum conſilijs & armis libertatem con
ſecuta erat, exules facit, direptis eorũ bonis ædibusq; euerſis. Et ne quid deeſſet ad
perturbandam totam Italiam, in regno quoq; Neapolitano magnæ diſcordiæ ex/
ortæ ſunt. Rex enim Robertus ſine ſtirpe uirili moriẽs, Iohannam filiam Andreæ
nepotis ſui, Caroli regis Vngariæ filio uxorem dedit. Neapolim enim illis diebus
adoleſcens uenerat. Verum Iohanna hominem ſocordem peroſa, eum in urbe ad/
uerſa per inſidias interimit: alteriq; fratrueli nubit, Lodouico olim Tarentini prin
cipis filio, quẽ Roberti quoq; fratrem fuiſſe cõſtat. Tum uero Lodouicus rex Vn
gariæ primi mariti frater tantum ſcelus ulturus, cum paratiſſimo exercitu in Itali
am ueniens, primo Sulmonenſes reſiſtere auſos oppugnare adoritur. Interim autẽ
Romæ creandorum ſenatorum ex autoritate apoſtolica commutata ratione, Nico
laus Rentij ciuis Romanos populicus ſcriba, uir quidem erecti ad libertatẽ excel/
ſiq; animi, occupato armis capitolio, tantum ſibi beneuolentiæ & autoritatis apud
omnes comparauit, ut facile quo uellet mentem populi Romani flecteret. Is autem
quo magis animos hominum commoueret, hoc titulo uſus eſt: Nicolaus ſeuerus
& clemens libertatis, pacis iuſtitiæq; tribunus, ac ſacræ Romanæ reip. liberator il
luſtris. Hac autem uerborum pompa tantam de ſe & admirationẽ & opinionem
concitauit, ut omnes Italici nominis per legatos pacẽ amicitiamq; ab eo petierint.
Fuere & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renaſcen/
tem, ut ipſæ putabant, reſpicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum
parti ciuium conſulit, parti aduerſatur, repente ex patrono tyrannus eſt habitus.
Hanc ob rem ſeptimo magiſtratus ſui menſe, ſponte ſua, ignaris omnibus, mu/
tata ueſte, per obſcuram noctem Roma abiens, ad Carolum Iohannis filium in

Boemiam proficiſcitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum litera/
rumq́ peritiam, in Bauari etiam contumeliã, ab electoribus in Cæſarem deſigna/
ri paulo ante fecerat. Captus itaq; tribunus a Carolo, & Auenionem miſſus, ponti
fici dono datur. Lodouicus autem Sulmone poſt lõgam oppugnationem potitus,
regnum deinceps facile occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonenſem ob ti/
morem Iohanna & adultero Lodouico, relicto ad regni cuſtodiam duce Dyrachi/
no Roberti regis nepote: quem Carolus prælio ſuperatum & captum, ultimo ſup/
plicio affecit. At uero cum fere in tota Italia peſte laboraretur, Carolus relicto ſatis
magno præſidio, tertio menſe in Vngariam reuertitur, eo maxime tempore, quo
Iohãnes archiepiſcopus magni animi conſiliiq; uir, mortuo fratrẽ Luchino, uicari
atum Mediolanenſem a pontifice ſuſcepit. At Clemens retento in uinculis Nico/
lao, cardinales quoſdam Romam miſit, qui ſtatum urbis cõponerẽt: ad quos Fran
ciſcus Petrarcha perſcribens eis perſuadet, ut promiſcue ſenatores ad tollendam
ſeditionem ex plebe ipſa creent, cum non ſatis conſtet in ipſa urbe Roma, qui ſe/
natorum, quiq; plebeiorum ordinis ſint, quod omnes fere peregrini ſint & ignotis parentibus
orti. Declarati itaq; ſenatores ſunt, Petrus Sarra Columnenſis, & Iohannes Vrſi fi
lius. Quo quidem tempore peſtis adeo triennio totam Italiam peruagata eſt, ut uix
Peſtis in Italia. decimus quiſq́ ex milleſimo homine ſuperfuerit. Nec id quidem mirum, cum ob
iubileum contagione hominum & multitudine undiq; Romam commigrãtium,
ſqualore, ſitu, pedore, omnia inficerentur. Venere autem tum in poteſtatem Flo/
rentinorum Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in poteſtatem archiepi/
ſcopi Mediolanẽſis Bononia, ciuibus ipſis ultro dedentibus. Quare pontifex com
motus, miſſo in Italiam legato, Florentinos & Maſtinum Scalam in uicecomitem
concitat. Sed mortuo Maſtino, archiepiſcopus · Canem · grandem Maſtini filiũ,
omnesq; Flaminiæ & Hetruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamque ſui pelliciens,
Bernabouem nepotem Bononiam miſit, qui ciues in fide contineret. Interim ue/
to Florentini nemine uetante, Piſtoriẽſes ac Pratenſes aggreſſi, eos tandem in po/
teſtatem ſuam armis redigũt. Verum poſtea ab archiepiſcopo uexati, duce copia/
rum Iohãne Aulegio, uix tum quidem ſe mœnibus tutati ſunt. Defeciſſe tum An
glare & Burgum ſancti ſepulchri eccleſiæ oppidum ad uicecomites conſtat. Pu/
gnaſſe tum etiam legitur Genuenſes & Venetos inter ſe bello nauali, in quo pri/
mo uicti Genuẽſes ſunt: mox uictores præfecto claſſis Philippo Auria, & Chium
inſulam de Venetis cepere, & Euboiam (quam Nectopontum uocãt) magnis cla/
dibus uexarunt. Clemens autem quieti Italiæ tandem cõſulturus, Lodouicũ Ta/
rentinum principem, regem Neapolitanum decreuit, pacem cum Vngaro inſtau
rat. Vrbem Auenionenſem a Iohanna regina emit, eius enim patrimonium habe
batur. Perſoluitur precium feudi permutatione: tantundem enim & eo amplius
ob regnum Neapolitanũ eccleſiæ Romanæ debebat. At uero dum Anglerianus
uicecomes Scarperiam in Mugello obſideret, Senenſes, Aretini, Peruſini ſuis re/
bus timentes, nouam ſocietatem cum Florentinis contra uicecomites ineunt. Sen
tire cum uicecomitibus Piſani aperte nõ poterant ob Gambacurtos familiam po
tentem Florentinis amicam: qui reſiſtere uicecomiti nequeuntes, Carolum impera
torẽ in Italiã uocãt. Hãc ob rẽ motus põtifex, ueritusq; ne Italia ferro ac flãma ua/
ſtaret, quemadmodũ ſe facturũ imperator minabat: & uicecomitibus Bononiã hac
lege permittit, ut xij. millia nummũ auri quotannis eccleſiæ perſoluerent: & pacẽ in/
ter uicecomites & Florentinos componit his conditionibus, ut neuter iſtorum Pi
ſanos, Lucenſes, Senenſes, Peruſinos uexaret: utq; Burgus ſancti ſepulchri eccleſiæ
obtemperaret, libertatemq; Cortonẽſiũ uicecomites tuerentur. Pacem quoque &
fœdus componere inter Philippum regem Franciæ & Eduardũ Angliæ annixus
eſt, ſed fruſtra: adeo erant ad bellum animati, in quo Eduardus uictor cæſis uiginti

Gallorum militibus, Caleſium undecim menſibus obſeſſum, ui tandem cepit. Eadem quoq; fortuna ſuperantur Scoti, ab his qui Eduardi auſpicijs in Scotia tũ militabant. Pontifex autem boni paſtoris officio functus, cum foris prodeſſe Chriſtianis non poſſet, domi eccleſiaſtico ſenatui conſuluit. Aliquot enim præſtãtes uiros in cardinales legit: maxime uero Aegidium Hiſpanum archiepiſcopum Toletanum, Nicolaum Cappocium Romanum ciuem, Rainaldum Vrſinũ eccleſiæ Romanæ protonotarium. Nepotem quoque ſuum huic numero aſſcripſit, qui poſtea pontificatum adeptus eſt, & Gregorius undecimus appellatus. Sunt qui ſcribant hunc pontificem in ſanctos retuliſſe Iuonem presbyterum & confeſſorem Britannicum. Pontificatus autem ſui anno decimo, menſe ſexto, die uigeſimooctauo millesimotrecenteſimoquinquageſimoſecundo mortuus, Auenione ſepelitur, adhibita a cardinalibus, qui tum aderant, honeſta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

ecvi.pon.

INnocentius ſextus, patria Lemonicenſis, Stephanus antea uocatus, põtificij ciuiliſque iuris uir conſultiſſimus, procurator primo, mox epiſcopus Claromontanus, deinde cardinalis, pontifex tandem creatur, anno domini milleſimotrecenteſimoquinquageſimoſecundo, decimoſexto calẽdas Decembris. Fuit autem uir integerrimæ uitæ, magnæque conſtantiæ & ſeueritatis. Beneficia autem eccleſiaſtica non niſi probatiſſimis ſacerdotibus, tum uita, tum doctrina dedit. Poſt uero coronationem ſuam multas reſeruationes a Clemente factas ſuſpendit: conſtituitq; ſtatim, ut omnes prælati, omneſq; qui beneficia habebãt, ad eccleſias ſuas ſub anathematis pœna proficiſcerentur. Dicebat enim oues paſcuas a proprio paſtore, non à mercenario cuſtodiri debere. Impẽſam quoq; domeſticam quæ magna erat imminuit, familiã ſuam ad certũ & honeſtum redigẽs numerũ. Nec domi uoluit niſi uiros habere probatiſſimos. Idem ut facerẽt cardinales, acerrime ed cto mãdauit, dictitans ſuam ac omnium eccleſiaſticorũ uitam cæteris exemplo eſſe debere, ad imitationem ſaluatoris noſtri, cuius tota uita ad inſtitutionem humani generis reſpiciebat. Præterea uero ſacri palatij auditoribus ſalaria inſtituit, ne muneribus corrumpi in decernendis litibus ob inopiam poſſent. Dicebat enim famelicos non facile etiam ab alieno cibo abſtinere, ſi ſit oblata quouis modo edendi facultas. In uictu parcus eſt habitus, in ſumptu bellico largiſſimus, dum bello repetit quæ a tyrannis ſuperioribus temporibus occupata fuerant. Aegidium namq; Hiſpanum e gente Carilla cardinalem Sabinum uitum inſignem, e latere ſuo in Italiam miſit, qui bello tyrannos perſequeretur, ditionemq; eccleſiaſticam tutiorem redderet, eo maxime tempore, quo imperator Cõſtantinopolitanus, Aragonum rex, & Veneti, contra Genuenſes fœdera inter ſe iniere. Hi autem comparata ingẽti claſſe, numero nauium & copia militum ſuperiores, Genuenſes inter Conſtantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipſis Genuenſibus iniquo, uento aduerſante. Pugnatum eſt ab aurora uſq; ad ueſperam: ac tandem Græcis in fugam uerſis, Veneti ac Catelani magna ex parte cum præfecto claſſis cædũtur, Pagano Auria duce. Veneti autem tantam cladem & ignominiam iniquo animo ferentes, redintegrata cum Catelanis claſſe, Nicolao Piſano Venetæ claſſis præfecto, ſequenti anno non lõge a Corſica Genuẽſes fundũt, eorũq; triremes quadraginta uiris onuſtas demergũt. Hac clade perriti Genuenſes, archiepiſcopo Mediolanẽſi ciuitatẽ ac ſua dedũt: qui Venetos bello aggreſſus, Patauinũ principẽ, Veronenſem, Ferrarienſem, Mantuanũ, & Florentinos in ſe cõcitat, ueritos ne ſuperatis Venetis, ad ſe demũ ireretur. Pugnabaẽ terra mariq; ſed Genuẽſes pfecto Pagano Auria, mira felicitate nauali pugna uſi, apud Sapientiã Peloponneſi promontorium Venetos ſuperant: eorũq; præfectũ Nicolaũ Piſanum captũ cum quinq; millibus hominum, Genuam perducũt, anno domini milleſimotrecenteſimoquinquageſimoquatto,

Vita eccleſiaſticorũ aliis exẽplar

Verum ſequenti anno mortuo archiepiſcopo Mediolanẽſi, Veneti ac ſocij magna
cura liberati ſunt. Bernabos & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hæte
des fuere. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere, inchoato prius a
Bernaboue & Galeatio, ſuadẽte põtifice Aegidioq; eius legato. Interim uero Calo
Iohannes Conſtantinopolitanus imperator in patriã redijt, pulſo armis Catacu
ſino imperij cõtra ius faſq; occupatore. Id autẽ factum eſt Franciſci Gataluſii Ge/
nuenſis opera, uiri rerum maritimarum peritiſſimi: cui Mitylenem cum Lesbo do
no dedit, grati animi ſignum præ ſe ferens, quam certe inſulam ſuperioribus annis
Turcus Gataluſiis ipſis ui abſtulit, occupata prius Cõſtãtinopoli, totaq; Thracia.
Nec Romæ certe minor perturbatio, quàm Conſtantinopoli tum fuit. Franciſcus
enim Baroncellus Romanus ciuis admodum potens, pulſis ſenatoria dignitate
Iohanne Vrſino & Petro Columnenſi, tribunitiam dignitatem ſibi uſurpat cũ his
titulis, Frãciſcus Baroncellus ſcriba ſenatus, dei gratia almæ urbis tribunus ſecun
dus, ac Romanus conſul. Tum uero Innocentius pontifex recognita, ad compri
mendam hominis audaciam Nicolaum Gencij, qui eodem modo dominatum ap
petierat, e carcere Auenionẽſi ductum, Romam mittit ad tribunatũ repetẽdum.
Is itaq; urbem ingreſſus, adiuuãte nobilitate, ac magna plebis parte, Baroncellum
e Capitolio deiectum interficit, ac ſolus tribunatu potitur. Verum cum non ita
diu priſtinæ conditionis immemor nobilitatem perſequeretur, maxime uero Co/
lumnenſes a porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiſcẽtes, magno in/
commodo pulſus, in Capitolium ſe recepit: unde fugiens inſtãtibus hoſtibus, mu/
tata ueſte cognitus a ciuibus Romanis obtruncat. Tum uero autoritate apoſtoli/
ca Guido Iordanis unicus ſenator ad annum creatur. Imperator autem regis Boe
miæ filius, perbenigne a Carrarieſibus, Gonziacis, uicecomitibus ſuſceptus, Me/
diolani coronam ferream, ut mos eſt, accipit. Inde uero Piſas abiẽs, legatos Senen
ſium, Volaterranorum, totiusq; fere Hetruriæ obuios habuit, qui dicerent ſe para
tos eſſe eius mandata facere. Idem feciſſent Florentini, niſi prius data ingenti pecu
nia ſe ab eius manibus redemiſſent. Romam autem proficiſcens, hac conditione a
duobus cardinalibus ad eam rem miſſus coronatur, ut neq; Romæ, neq; in Italia di
utius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Aegidius legatus om̃ia
fere oppida breui recepit, quæ tyrãni inſtigãte Bauaro in Flaminia, quam Roman
diolã uocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio ſancti Petri occupauerãt.
Eos tamẽ uicarios in oppidis ſuis confirmauit, quos uiderat eccleſiæ Romanæ ob/
ſequentes, utpote Galiothum Malateſtam, & Guidonẽ Polẽtanum in Flaminia,
Varranenſes in Piceno. Ordelaphos autem nequaquam eccleſiæ Romanæ obtẽ/
perãtes bello biennio perſecutus, eos tandem e Foroliuij Foroq; Popilij, ac Ceſen
na deturbauit. Potuiſſent hi quidem aliquam partẽ dominatus retinere, adiuuan
te Iacobo cardinali Columnenſi, uiro huic familiæ amiciſſimo, ſed maluere totum
conſtãter amittere, q̃ partem turpiter retinere. Aegidius autem pacata Flaminia,
adeo Foroliuij delectatus eſt, ut & ærariũ eccleſiæ & pecuniã ab Auenione miſſam,
unde arces Italiæ ædificarentur, eo loci repoſuerit, & inſtitutiones quaſdã ibi cum
poſuerit, quibus adhuc prouincia ipſa utitur. Cum autem Aegidius Italiam pacaſ
ſet, arcesq; in ditione eccleſiaſtica plures ac pernéceſſarias ædificaſſet, om̃esq; Ita/
los principes ac populos ad officium redegiſſet, ad annum quintum legationis ſuæ
ſucceſſorem habuit, Arduinum Burgundum abbatem Ciſterciẽſem, hominẽ re/
bus agendis nequaquam idoneũ. Hanc obrem abeunte Aegidio, omnes Italiæ
principes ac populi arma capiunt. Nam & Piſani Florentinos adeo uexauere, ut
cum nemo prodire obuiam auderet, agrum omnem Florentinum diriperent, ca/
pto Figino ſuperioris Arni caſtello: incenſisq; uillis omnibus quæ paſſim in agris
ædificatæ erãt. Dux autem Florẽtini exercitus Pandulphus Malateſta tum erat,

quem populus abdicare ſe magiſtratu coegit, quia nunquam congredi cum hoſte
auſus eſt. Tum uero Piſani elatiores facti, non tam ſpe potiundæ urbis, ꝗ inferen/
dæ contumeliæ cauſa, leuibus aliquot prælijs ante portas commiſſis, cum magna
præda domum redeunt, inſtante iam autumno: Bernabos quoq; Bononiam bel/
lo agitatā, acriter eam defendēte abbate Cluniacenſi, multis caſtellis ſpoliat. Erat
quidē Bononia, ut antea diximus, uicecomitum dominatui ſubiecta, ſed Aulegi
anus eam abbati Cluniacēſi prodidit, Firmum in mercedem proditionis accepturus.
Verum dum Bernabos Bononiam & Rhegium bello premit, legatus apoſto
licus accitis in ſocietatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronenſi, Nicolao
Eſtenſi, in Brixanos mouet. Tum Bernabos Brixianorū periculo motus, relicta
Bononia ac Rhegio, in hoſtem proficiſcēs, apud Montemclarum tanto prælio ſu
peratur, ut ægre deinceps urbis mœnia tutatus ſit. Eodem fere tempore Florēti/
ni Galeotho Malateſte duce Piſanos ſuperāt, illectis prius ad ſe eorum militibus
pecunia. Hanc ob rem Piſani in Cambacurros ciues ſuos præpotentes, omne cri/
men conijcientes, quod auare maligneq; ſtipendia militibus perſoluerent, Iohan/
nem Agnellum exulem, Bernaboui amicum, & Cambacurros aduerſantem, reuo
cant, qui ciuitatem breui in poteſtatem ſuam redegit, ſublatis e medio aduerſæ fa/
ctionis amicis. Verum compoſita a pontifice inter Piſanos & Florentinos pace, Io
hannes Haucut Piſanorum ſtipendijs militare ſolitus, milites omnes paſſim per
omnem Italiam ſparſos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultu/
ante potiſſimum ciuitate Romana in creandis ſenatoribus: quam diſcordiam In/
nocentius optime ſedauit, externo ſenatore ad urbē miſſo, Raymundo Ptolæmæo
ciue Senenſi, qui annum integrum magiſtratum geſſit, anno domini milleſimotre
centeſimoquinquageſimonono. Nō quieuere aūt cōpoſitis etiam hoc modo rebus
Romani. Nā pulſo ſenatore, ſeptē ciues crearūt cū ſumma poteſtate: quos Refor/
matores totius reipublicæ uocarūt. Hāc ob rem Innocētius Hugonē Luſignane
um, Cypri regem, ad bellum quod in Turcos gerebatur proficiſcentem, ſenatorē
creauit: mandauitq; ut magiſtratū Reformatorum omnino aboleret. Erat autē
tum maxime intentus abolendo bello quod inter Anglos & Gallos gerebat, quo
omnibus proficiſci in Turcum liceret. Verum cum Angli in Pitirienſi agro Gal
los ſuperaſſent, cepiſſentq; regem cum Philippo filio, rem difficiliorem factu fe/
ciſſe uidebantur. Cū Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac
conditione liberat, ne amplius contra ſe bella gerant: qui non ita multo poſt pacis
fœdera rumpentes, Eduardū capere arma & obſidere Pariſios impellunt. Parare
& claſſem contra hoſtes Chriſtiani nominis Innocentius conſtituerat, cum & Pi/
ſani qui rem nauticam optime norant, cum Florentinis, & Veneti qui claſſe pluri
mum ualebāt, cum Lodouico Vngariæ rege bella tum gererent. Taruiſium enim
rex magnis copijs tū obſidebat: nec ſeditionibus inteſtinis Veneti carebāt. Nam
Marinus dux affectatæ tyrannidis cōuictus, ſecuri percutitur. In tantis uero ani
mi perturbationibus afflictatus Innocentius, pōtificatus ſui anno nono, mēſe octa
uo, die ſexto moritur: eo potiſſimum tempore, quo & Bartholus Saxoferratus uir — *Bartholus Saxoferratus.*
illa ætate omnium conſultiſſimus. Ante uero pōtificis mortem tanta ſolis defectio
facta eſt, quanta nunquam antea. Viſum itaq; omnibus eſt, tātæ mortis planetas
etiam ſigna aliqua dediſſe.

VRBANVS V.

VRbanus quintus, patria Lemonicenſis, Guilielmus Griſant antea uocatus, — *ccvij. pōt.*
ſancti Victoris Maſſilienſis abbas, abſens etiam omnium conſenſu pōtifex
creatur. Legatiōe enim tū apud uicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaq;
Auenionem pōtificatum iniens, uir ſingularis uirtutis, ingentis animi, innocen/
tiſſimæq; uitæ, ſtatim ad tuēdam libertatem eccleſiaſticam animū adijcit: eotūq;

opera utitur, qui ad eam rem animati erant. Aegidium enim Hiſpanū uirum p̄ſtantē (de quo antea diximus) in Italiam cum ſumma poteſtate mittit: qui ita Lodouicum Gonzagam, Nicolaum Eſtenſem, Franciſcum Carrarium initis fœderibus in Bernabouem concitauit, ut prælio ab his ſuperatus, & ſaucius ægre aufugerit, amiſſo in bello filio: captiſq; Andrea Pepulo Bononienſi exule, Synebaldo Ordelapho, Paulo Mirandula, Guidone Foliano, Azone Corrigienſi, Guilielmo Caualcaboue egregijs copiarum ſuarum ducibus. Permoti autem calamitate uicecomitum, Frāciæ, Angliæ, ac Cypri reges, legatos ad Aegidium miſere oratum, ut uicecomitibus pacem redderet. non diſceſſere re infecta legati. Reddita ſiquidem pax eſt, quæ non diuturna fuit. Iohannes em̄ Haucut uicecomitibus militans, cū Florentinos bello laceſſeret, eorum copias apud Miniate oppidum grauiter profligauit. Hanc ob rem Aegidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitum. & ſatis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum eſt inter Aretium & Cortonā dubio marte quatuor horis: atq; demum Thomas ita hoſtes ſuperat adnitente peditatu, ut ex ſex millibus equitū qui cum Anglico militabāt, pauci euaſerint, atq; ipſe dux in deditionem uenerit. Huius autem tantæ uictoriæ fama permoti, qui ab eccleſia defecerāt, ſtatim deditionem fecere. At uero cum Vrbanus ad quartum ſui pōtificatus annum in Italiam ueniſſet componendarum rerum cauſa, ei legatus Aegidius Corneti ſit obuiam, rationemq; adminiſtratæ prouinciæ reddens, dum Corneto Romam proficiſcit, liberatus tantæ legatiōis onere, quieturus ob ſenium Viterbium redijt: ubi & tertio menſe poſt moritur: uir certe ſingularis uirtutis, præſtantiſq; animi: quiq; dignitatem eccleſiaſticam, dum uixit, mirifice tutatus eſt. Eius autem corpus Aſſiſſium delatum, in eccleſia beati Franciſci tumulatur, ſepulchro a ſe condito dum uiueret. At uero cum Carolus imperator intellexiſſet Vrbanum Romam profectū, eo & ipſe quoq; cum uxore & liberis ſtatim aduolās, in itinere Lucam Piſanis, Miniate oppidum Florentinis adimit, ſibiq; uendicat. Profectus ne ſit Romam, haud ſatis conſtat, cum ab Innocentio ſexto pontifice Romano coronā imperij accepiſſe dicatur, cardinali Hoſtienſi Romam ob eam rem miſſo. Accepta autē a Florentinis ingenti pecunia, ne eos bello uexaret, tertio menſe poſteaquam uenerat, Italia ceſſit, anno milleſimo treceteſimo ſexageſimo octauo. Vrbanus uero apoſtolorum capita diu quæſita tandem inuenit: delitebant enim in honore eſſe propter deſuetudinem & ignorationem hominū. Apud uero Sancta ſanctorum reperta, ac loculis argenteis recondita, ad altare maius baſilicæ Lateranēſis cum maxima ueneratione & celebritate collocant, aſtāte clero populoq; Romano. Idem quoq; pōtifex ædes pontificias tum in urbe ueteri, tum in Monteflaſcone cōſtruxit: ut ei ac ceteris pōtificibus eo proficiſci liceret, uitandi urbani æſtus cauſa. Breui autem in Galliam reuerſurus, Iohānem Haucut egregium copiarum ducem e carcere miſſum, copijs illis omnibus præfecit, quæ ante ſub Aegidio militauerant, ut tam diu ditionē eccleſiaſticam ab hoſte tueretur, quoad ipſe reuerteret. Redire nanq; ad Italiam ei in animo fuit. Verū dum in Callias proficiſcitur, pontificatus ſui anno octauo, menſe quarto Maſſiliæ moritur: uel (ut alij uolunt) Auenione uitam finiuit, eo maxime tempore quo Brigida deuotiſſima Chriſti mulier, Sueciæ princeps, Romam uoti cauſa uenerat: motuſq; nonnulli in Apulia exorti ſunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiuſdem prouinciæ gubernatore, uiro ſtrenuo ac in rebus agendis ſapientiſſimo.

GREGORIVS XI.

ccviij.pō. GRegorius undecimus, patris Lemonicēſis, Petrus Belfortis antea uocatus, ſanctæ Mariæ nouæ diaconus cardinalis, Auenione pontifex omnium conſenſu creatur. Hunc enim adoleſcentem, uix decimumſeptimum annum attingentem,

Clemens ſextus eius patruus cardinalē creauit: & ne uideretur carni ac ſanguini
magis q̃ eccleſiæ conſuluiſſe, eundem ad exquiſitiſſimos doctores, maxime uero ad
Baldum, qui tum Peruſii legebat, diſciplinæ gratia ſtatim miſit: ubi tantū in quo/
uis genere doctrinæ profecit, ut idem Baldus eius autoritate in confirmādis rebus
dubijs plerunq; uteretur. Fuit præterea tantæ innocentiæ & placabilitatis, adeoq;
humanus & pius, ut ab omnibus unice diligeretur. Eo itaq; tempore quo pontifi/
catum iniit, Romæ ſenator ſingulo ſemeſtri a pontifice datus, ius populo dicebat.
Vrbis autem cuſtodiam totamq; reipublicæ adminiſtrationē & curam Bandere
ſii tum gerebant. Bandereſii enim appellati ſunt germanico uerbo a uexillis, qui/
bus in bello utebantur. Singulæ enim decuriæ ſigno internoſcebantur ſuo. capita
regionum nunc uocantur, qui urbis tribubus præſunt. In Ciſalpina autem princi
pes illi, quos diximus in uicecomites cōiuraſſe, Rhegium a uicecomitibus poſſeſ/
ſum, proditione occupāt. Supererat arx, per quam Bernabor urbem ingreſſus, ho
ſtes primo impetu fundit, Rhegiumq; libere recipit, Lucio theutonico duce inde
deturbato. Agebantur hæc in Italia, cum Perinus Cypri rex. Petro genitori in re
gnum ſuffectus, magnarum diſcordiarum inter Genuenſes & Venetos cauſa fuit.
Nam dum Famaguſtæ coronationis ſuæ pompā duceret, adeſſetq; Genuenſis et
Venetus *baiulus (ita enī appellāt mercatorū prætores) uelletq; uterq; ad dextram
regis incedere, tantus repente tumultus exortus eſt, ut Genuenſes cæſi ac pulſi per *balius
ignominiam ſint, rege in Venetos magis q̃ in Genuenſes inclināte. Hanc ob rem
Genuēſes Petri Fregoſi auſpicijs, Dominici Fregoſi ducis fratris, comparata qua/
draginta triremium claſſe, Cyprum hoſtili animo inuadūt, quatuordecim milli/
bus hominum in inſulam poſitis, qui omnia ferro ac flamma uaſtarēt ob uiolatū
ius gentium. Rex uero ab omnibus auxilio deſtitutus, ad miſericordiam confugi
ens, dedita Famaguſta, quadraginta millia nummū auri quotannis Genuēſibus
pollicetur, ſi pacem reddiderint. At uero cum legatus pontificis in Italiam uenif/
ſet, resq; eccleſiaſticas recenſeret, inita cum uicecomitibus pace, initium perturbā/
di omnia a Pratēſibus ortum eſt. Hi enim uindicare ſe in libertatem a populo Flo
rentino quærentes, exercitum eccleſiæ permittente legato in Hetruriam uocant:
quem ita Florentinus populus pecunia corrupit, ut eorum auxilio Pratum ingreſ
ſus, & coniurationis capita ultimo ſupplicio affecerit, & multa uexilla libertatis
literas & nomen præ ſe ferentia, pluribus cohortibus diſtributa, ad oppida tranſ/
miſerint: populos ut dominos cohortantes, ut libertatis eccleſiæ memores, iugum
reijcerēt. Primi autē Tiphernates (quos caſtellanos uocant) ab eccleſia deſciuere:
hos deinceps Peruſini, Tudertini, Spoletini, Eugubini, Viterbienſes, Foroliuien
ſes, Aſculani ſecuti ſunt. Occupauerat tum etiā Aſtorgius Manfredus ſub Baua
ro, tyrannidis dulcedine guſtata, Granariolum agri Fauentini caſtellum: ad quē
opprimēdum e Bononia legatus Iohannem Haucut cum aliquot cohortibus mit
tit. Tutati ſunt Aſtorgium Florentini & Bononienſes: qui excluſo Haucut cum
omni præſidio, in libertatem ſe uindicauerāt. Haucut uero cernens Fauētinos ad
rebellionem ſpectare, & ciuitatem crudeliter diripuit cæſis paſſim omnibus, quos
obuios miles habuit: & ſolum urbis uiginti millibus nummū auri Nicolao & Al/
berto Eſtēſibus fratribus uendidit, occupato Bagnacauallo, ubi impedimenta ex
ercitus ſui ad tempus repoſuit. Tum uero pontifex cognita tanta rerum permuta
tione, cardinalem Gebēnenſem legatum cum ſex millibus equitum Britonum in
Italiam mittit, qui per Taurinos deſcendētes, ſine ullo maleficio uſq; ad Bononiæ
portas peruenere, urbem obſeſſuri. Sed legatus cognito Florentinorum aduentu,
qui Rodolpho Varraneo duce Bononienſibus ſuppetias ferebant, cum copijs ſuis
Ceſennam hyematum conceſſit: in qua urbe ita tumultuatum eſt ob ſuperbiā Gal
lorum, ut ſexcēti Britones interfecti ſint, reliqui urbe eiecti. Qui poſtea per arcem

ingreſſi, aucti numero, cædibus & rapinis omnia compleuere: neq; his quidē parſi cenres, quorum ætas ſuppliciter ueniam petit: ſolæ uirgines & iuniores matronæ ad iniuriam reſeruatæ ſunt. Foroliuienſes autem ueriti ne a legato inopia cōſilij & gubernatoris opprimerentur, Synebaldum, Pynum, Iohannem, Theobaldū, Ordelaphos dominos in urbem recipiunt, quorum uirtute ab impetu Britonum deſenſi conſtantiſſime ſunt. Exiſtimans autem Gregorius pontifex hæc omnia mala quæ in Italia committebātur, ſua abſentia fieri, naufragiumq; tam diuturnum ab ſente gubernatore cōmitti, de profectione ſua ad Italiam uir bonus diu multumq; cogitare cœpit: ſed hominem permaxime mouere cuiuſdā epiſcopi uerba, qui interrogarus a pontifice, dum ſimul inambularent, cur non rediret ad eccleſiam ſuā, quā haud par erat tam diu ſine paſtore nudā relinqui: Cur, inquit, tu ſumme pontifex cæteris exemplum daturus, tuum epiſcopatum non repetis, eccleſiamq; Romanā? Motus his uerbis pōtifex, paratisq; in Rhodano una & uiginti triremibus, alio ſe iturum ſimulans, ne a Gallis retineretur, ſi ſe profecturum ad urbem intellexiſſent: ipſam nanq; curiam emolumenti cauſa in Gallia uolebāt. Genuam itaq; primo, inde Cornetum contendit: unde terreſtri itinere nauigationem pertæſus, hyeme præſertim, Romam peruenit anno dñi mccclxxvi. idibus Ianuarijs pōtificatus ſui ſeptimo, migratiōis uero Romanæ curiæ in Gallias anno ſeptuageſimo. Quo autem apparatu, quamq; incredibili populi Romani lætitia ſuſceptus in urbem ſit, honorato quoq; obuiam prodeunte, nō attinet dicere, cum uultu, geſtu, acclamationibus omnem lætitiæ ſpeciem effuderint, ut filij ſolent redeunte peregre exoptato parente. Indigebant omnia aduentu pontificis. Nam & mœnia & baſilicæ & publica ac priuata ædificia ubiq; ruinā minabanī, quæ certe magna ex parte reſtituit, ut turris ſuo iuſſu ædificata ad ſanctam Mariam maiorē indicat. Labefactati etiam ita ciuitatis mores erant, ut nihil urbanitatis habere uideretur: utq; illi mores aliunde petendi eſſent, quæ totum orbem terrarum quondam ad urbanitatem redegerat. Collocata itaq; in urbe ſede ſua pontifex (ut bonum paſtorē decet) omnia circunſpicere cœpit, de medelaq; uulneribus inferēda cogitare: pax igitur qua ſanari nondum obducta nulnera poterāt, ſibi diu multumq; cogitanti oblata eſt. Legatum itaq; primo ad Florentinos mittit, qui ad arma ſpectabant, eosq; adhortarur, ut æquas pacis conditiones non detrectent. Hi uero pōtificis potentiam ſuſpectam habentes, ne ad pacem cogerentur, cum Bernaboue hoſte paterno auitoq; fœdus & amicitiam ineunt. Poſtea uero Iohannem Haucut pecunia & pollicitationibus corruptum, ab eccleſia in partes ſuas trahūt, quo ſucceſſu elati, nullum iniuriæ contumeliæq; genus prætermittunt, quod in pontificem transferri poſſet: qua ex re anathemate notati, hac inſolentia uſi ſunt, ut etiā ſacerdotes ſuos quibus a ſacris interdictum erat, celebrare contra ipſa ſasq; coegerint. Tum uero pontifex a precibus ad arma cōuerſus, conciliatis prius Bononienſibus, qui ſuo nomine urbem gubernarent, Vartaneum mercede cōducit, hac in re Florentinorū artibus uſus: eiq; exercitū eccleſiæ committit, paulo poſt in Florentinos moturo. Id ne ut deſtinauerat ſtatim faceret, diſcordia inter Genuenſes & Venetos orta effecit. Veritus enim eſt ne aliqua externa uis Italiam inuaderet, ſi ipſe quoq; cum Florētinis decertaret. Nam dū Andronicus Genuēſium auxilio fretus, quibus Tenedon inſulam mercedem facinoris permiſerat, patrem Caroli Iohannem Conſtantinopolitanum imperatorē regno deturbaſſet, Veneti eundem in patriam reduxerunt, ac Tenedon inſulam ab eo accepere. Qua ex re indignati Genuenſes, in aliud tempus uindictam diſtulere, ueriti pontificis anathema, qui utriq; populo interminabatur, niſi ab armis diſcederēt, cum diceret neutri eorum bellum illud competere. Sed dum uir ſanctus accurate agit omnia, quæ ad pontificem pertinent, intolerabili ueſicæ dolore moritur, ſui pontificatus anno ſeptimo, menſe quinto, quinto

calendas Aprilis, milleſimotrecenteſimoſeptuageſimooctauo: ſepeliturq; in baſili
ca beatæ Mariæ in uia noua ſepulchro marmoreo, quod adhuc uiſitur, tãto omni
um cum gemitu & lachrymis, quãto nunquam ante quiſquam ſepultus eſt: paren
te enim & unicogenitore priuati oẽs uidebantur: Lugebantq; non modo præſen
tem, uerum etiam futuram calamitatem, in quam ſublato optimo pontifice ob pa/
trum diſcordiam incidere.

VRBANVS VI.

MOrtuo itaque Gregorio cum de creando nouo pontifice mentiõ haberetur, ccix.
clerus populusq; Romanus ad cardinales concurrũt, eosq; rogãt, ut unum
aliquem uirum præſtantem deligant e natione Italica, qui & eccleſiam Romanam
& Chriſtianam rempublicam integre ac ſancte gubernet: aliter de Chriſtiano no
mine illo maxime tempore actum eſſe, niſi optimus paſtor tum deligeret. Italum
autem requirebant, ne ſi Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterum migrare ultra
montes neceſſe eſſet, cum maximo urbis Romæ totiusq; Italiæ detrimento & da/
mno, ꝙ dicerent abſente pontifice omnem prouinciam urbemq; Romam tyran
nicis ſeditionibus continuo uexari, eccleſiasq; Romanas neglectas & incultas ſitu,
ſqualore iam magna ex parte prolabi: tolliq; ob eam rem populorũ pietatem Ro/
mam continue proficiſcentium, cum uideant & ſedem pontificiam, titulos car/
dinalium & monaſteria, ac ſacratiſſima martyrũ loca ſine tecto, corruentibus iam
parietibus, pecoribus & brutis animalibus patere: æquum eſſe, ut eo loci pontifex
reſideat, ubi Petrus ſedem pontificiã, relicta patria ſua, relicta natione, nolẽte deo
collocauerit: auxeritq; martyrum, confeſſorum, ſanctiſſimorum pontificum cine/
ribus ac ſanguine: unde paſtores eccleſiæ undequaq; circum ſpiciẽtes mandatorũ
Chriſti memores, incitatiq; maiorum exemplis, quorum martyria & res geſtas an
te oculos haberent, ſaluti hominum conſulerent: patrimonium beati Petri recu/
perarent, quod pontificũ abſentia in Hetruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris,
in Piceno, in Flaminia, a tyrannis quibuſdã occupatũ fuerat. Reticere ſe in præſen
tiarum, ꝙ imminuta ſit hominũ pietas & peregrinatio ad urbem Romam, imo ad
ſanctorum corpora & reliquias uiſendas ob pontificum abſentiam, quæ adhuc re/
dintegrari poſſet, ſi põtifex Italicus crearetur. Reſpondere tum cardinales, ſibi cu
ræ fore, ut uirum optimũ deligerent, qui eccleſiæ dei præeſſet, nulla perſonarũ aut
nationum acceptione habita, ad imitationem ſaluatoris, qui ad apoſtolatũ uiros
ex omni natiõe delegit: irent ipſi & bono animo eſſent, arbitrarẽturq; ſe nil actu/
ros, quod non totum ad honorem dei, ad utilitatẽ eccleſiæ Romanæ, totiusq; Chri
ſtiani populi pertineret. Diſpoſito deinde apud ſanctum Petrum cõclaui, colloca/
tisq; in Vaticano militum ſtationibus, ne tumultu aliquo tãta electio impediretur:
ubi de ineundis ſuffragiis mentionem faciunt, magna contentio ſubito exorta eſt.
Tredecim erant cardinales Gallici: hi pontificem e ſuo corpore uolebant, quatuor
erant Italici: quorum unus ex gente urſina ad pontificatum maxime aſpirabat. In
clinabat aũt in Gallos, quippe qui plures erant, res ipſa: ſed forte fortuna inter Le/
monicenſes & reliquos Gallos orta diſcordia, cum utraq; pars e ſuis aliquem cre/
ari uellet, effecit, ut Bartholomæum Barenſem archiepiſcopum, patria Neapolita
num, uel ut alibi legitur, Piſanum, extra collegium cardinalium pontificem crea
rẽt, abſentem quamuis, Vrbanumq; ſextum appellarent. Prius tñ ꝗ in publicum
prodirent, ſcitumq; ſit Vrbanum põtificem creatum eſſe, calumniari Galli electi/
onem illam fraudibus & metu extortam, inſtantibus Romanis ui & armis, ut Ita
lus aliquis crearetur. Cardinales autem e conclaui prodeũtes, partim in Hadriani
molem, partim uero ad montana loca confugere, impetum populi furentis uitatu
ri. Seceſſit & ad Vicouarum cardinalis urſinus, in tanta diſcordia magnam ſpem
conſequendi pontificatus collocans. Verum non ita multo poſt cardinales pœni/

tentia ducti,ad urbem uenere, Vrbanumq; ante electum confirmarunt, cõſaluta
runtq;,ut uerum pontificem decebat. Poſt mẽſem uero tertiũ in calores urbanos
Galli culpam reijcientes,a pontifice perũt,ut ſibi proficiſci Anagniam cum bona
eius uenia liceat, aerem mutaturi peſtilentẽ,æſtate præſertim, maxime uero Gal/
lis:ſed reuera ſeueritatem Vrbani ueriti, abiere. Nam ſemel atq; iterũ eos ad ſe uo
catos admonuit,ut manus abſtinẽtes haberẽt,nõ dona aliqua, nõ munera accipe
rẽt,dũ cauſas agũt, dũ patrociniũ ſuũ bñficia perẽti præſtãt. Interminatusq; eſt ſe
acerrime puniturum in ſimonia deprehenſos,aut iniuſtas cauſas fouẽtes. Præter/
ea uero oſtendit ſibi placere,& ita uelle, ut pompam dimitterent, tantamq; famili
arium turbam & equoꝝ,cum id quod in tales ſumptus conſumerent, eccleſiæ Ro
manæ pernicioſos, pauperibus & reſtituendis corruentibus baſilicis deberetur: ſe
deinceps bonorum delectum habiturum dicebat, affirmans malos ſuorum flagiti
orum pœnas laturos, niſi ſententiã mutarẽt. Et quia ſentiebat cardinales Gallicos
de reditu curiæ Romanæ in prouinciam ſuam aliquando mentionẽ facere, aper/
te oſtendit ſe Romæ manſurum: neq; cuiq̃ ſuadenti ut inde abiret,obtemperatu/
rum,quod diceret fundamentũ uniuerſalis eccleſiæ fideiq; Chriſtianæ, Romæ ia/
ctũ & auctum ad culmen eſſe. His itaq; rationibus moti cardinales Gallici, & hi
maxime,qui theſauros eccleſiæ in morte pontificum expilauerant,quiq; pro arbi/
trio animi ſui omnia prius agebant, Anagniã primo, mox Fundos confugere: ubi
primo in Vrbanum (ut falſum pontificem) inuecti ſunt, quod dicerẽt hominẽ ui
creatũ, ui etiã coronam pontificatus accepiſſe, cum electio illa & coronatio in loco
minime tuto ſit habita, in qua liberæ deberent eſſe hominum uoluntates, libera ſuf
fragia, cum contra ipſi a populo Romano coacti ſint Italicum potius q̃ Gallicum
eligere. Has autem ob cauſas ſede uacãte, ut ipſi dicebãt, (octo nanq; erant) Iohan
na regina fauente, Gebẽnenſem cardinalem, qui ante legatus in Italia fuerat, pon
tificem deligunt: eiq; Clemẽti ſeptimo indita appellatio eſt. Hinc magna diſcor/
dia in eccleſia dei orta, & diuturna, quam ſchiſma uocant, cum pars Chriſtianorũ
principũ Vrbano, pars Gebennenſi faueret. Neq; hoc modo cõtenti ſeditioſi car/
dinales, Britones qui multa eccleſiæ caſtella, multas urbis uillas iam diripuerant,
arceſq; occupauerant, in pontificẽ & Romanos mittunt. Ad põtem Salarum Ro·
manus populus hoſti incompoſito agmine obuiam factus, ſuperat & cæditur. Ve
rum cum poſtea apud Marinũ pugnã magna animoꝝ cõcitatione iniſſent, adeo
Britones cædunt, ut uix nũcius tantæ cladis ſuperfuerit. Qui in arcibus erãt, ſe ali
quãdiu ac ſuos tutati ſunt: maxime uero arcis Surianæ præfectus, qui poſt multos
annos Martino pontifici deditionem fecit. Interim uero Genuenſes odiũ quod in
Venetos mente conceperãt, oſtendunt, aſcito in ſocietatem belli Lodouico Vnga
riæ rege, Franciſco Carrarienſi Patauino dño, Auſtriæ duce, patriarcha Aquileiẽ
ſi. Sentiebãt tum cũ Venetis Perinus Luſignaneus Cypri rex, & Bernabos uice/
comes. In primo autem congreſſu nauali prælio ſuperiores Veneti fuere, in littore·
Antiatũ, Victore Piſano claſſis p̃fecto. Ex decẽ nãq; Genuẽſium triremibus quinq;
amiſſæ ſunt. Tum uero marchiones Carreti adiuuãte Cernaboue, Albingaunũ
(quod nunc Arbingã uocant) Naulũ & caſtrũ Francũ de Genuẽſibus occupant.
Veꝝ non ita diu poſt in gratiã cũ Genuẽſibus redeuntes, oia reddidere. Genuẽſes
præterea coniecto in carcerem Dñico Fregoſo duce, eiusq; fratre Petro, & Nicola
um Gualchum ducatui, & Lucianũ Auriam claſſi maritimæ præficiunt. Berna
bos uero qui filiam regi Cyprio in matrimoniũ collocauerat, eum cum duodecim
triremibus, ſex Catelanis, & totidẽ Venetis, honorifice ad maritũ in Cyprũ miſit: q
bus triremibus Perinus deinceps terra mariq; Famaguſtã oppugnat, ſed fruſtra,
acriter qui in præſidio erant urbem defendentibus, diſiectaq; etiam uentis & pro/
cellis claſſe. Non ceſſabãt hinc Veneti, hinc Genuenſes maria ipſa, tum inferum,

tum ſuperum uexare. Nam dũ Carolus Zenus claſſis Venetæ præfectus, Tyrrhenum mare Genuenſibus infeſtum reddit, Lucianus Auria adriaticum cũ magno Venetorum detrimẽto diſcurrit, ab Iadera, ubi ſtationes habebat, in Venetos mouens: Iadera nãque regis Vngariæ erat. Ob hanc autem iniuriam commoti Veneti, cum allicere ad certamen Lucianum non poſſent, Catarum & Sibinicũ ipſius regis oppida, incendunt. Interim uero mortuo Galeatio uicecomite, anno domini milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimonono, tota fere Inſubria ad Bernabouem inclinatura uidebatur: qua ex re maximã uoluptatem cepere Veneti, ſed fruſtra. nã & dimidia pars regionis primo, deinde tota Iohanni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autem Genuenſium præfectus, Polam mouens, claſſem Venetorum in portu ipſo ſuperat & capit. Verum dum incaute nimium in hoſtem fugientem ruit, lancea transfixus moritur. Vtraque claſſis & uictrix & uicta, Iaderam perducitur quo ſtatim Genuenſes Petrum Auriam in demortui fratris locum miſere cum triremibus nouem, alijsq; nauigijs compluribus. Qui uictoriam fratris recenſens, ad duo millia captiuorum inuenit, deprehenditq; multos in prælio & in undis perijſſe. Oppugnabantur & terra Veneti a Carrarienſi eiusq; ſocijs, quos antea commemoraui, quibus Veneti Albricum Barbianum Cunij comitem, egregiũ copiarũ ducem, oppoſuere. At Petrus Auria Genuẽſium præfectus, ſexaginta triremium totidemq; nauigiorum comparata claſſe, Venetias contendens, Gradum, Comaclum, Caprulas ui captas incendit. Inde uero Clugiam mouẽs, a præſidio Veneto aliquandiu egregie defenſam, tandẽ eam ui capit, Patauino tyranno commeatũ ſubminiſtrante. Cecidiſſe ea oppugnatione ad ſex millia hominum conſtat, & ad nongentos & quinquaginta ex Venetis captos, Iaderamq; miſſos. muliebri tamen pudicitiæ in tanta clade ignotum eſt. Fracti autem tanta calamitate Veneti, cum nec terra, nec mari auxilia ſperarent, captiuis Genuenſium e carcere liberatis, eisq; Clugiam ad præfectum Genuenſium impetrandæ ueniæ cauſa miſſis, pacem petiuere, eas accepturi leges quas uictor impoſuiſſet. Genuẽſes uero ſuperbia elati, ut uictores facere conſueuerunt, Venetos reijciunt, niſi ſe ac ſua omnia dedentes. qui ad tuendam patriam conuerſi, deductis ante portus fauces catenis ferreis, diſpoſitisq; in littore portus trecentis equitibus, totidemq; peditibus, ad unum aliquem ex ciuibus reſpiciunt, quẽ bello præficerent. At uero dum fluctuarent in tanta perturbatione, quem potiſſimum deligerent, incerto autore uox audita eſt, unicũ Victorem Piſanum, qui Genuenſes optime noſſet, idoneum eſſe qui tantæ rei præficeretur. Non eſt audita temere ea uox, quaſi auſpicato emiſſa. Ad carcerẽ concurrunt oẽs: eo enĩ deductus fuerat ob rem male ad Polam geſtã: eductũq; bello mari timo ſolum pficiunt. Inſtabant Genuẽſes, & captis circũquaq; caſtellis, ingredi urbem parabant: quos poſt longam pugnam Iohannes Barbadicus armatis lembis quibuſdam perfacile repulit, cum progredi ulterius in æſtuarijs illis triremes Genuenſium nõ poſſent. Hac etiam arte Barbadicus uſus eſt: inuẽta tum primum a quodã Theutonico bombarda fuit, a ſono & tonitru ſic dicta: nulla erat ſcapha Venetorum, nullus lembus, qui nõ duas bombardas & eo amplius haberet: quibus multi Genuenſes, ut a re inſolita, nec ad præcauendum ſcita, opprimebantur. Singulæ enim bombardæ uno ictu binos ternosve plerunque necabant, cum præſertim in triremibus declinare ictus, ut in terra, non liceat. Adhortabantur autẽ Veneti Bernabouem uicecomitem, ſocium & amicum, ita Genuẽſes bello premere, ut obſidione tum graui liberarentur: iam enĩ cõmeatibus carebant. De Venetis tũ quidem actũ fuiſſet, ſi (ut Carrarienſis admonebat) Genuẽſes cauiſſent, ne cõmeatus mari Venetis importari poſſent. Bernabos aũt Venetis aliqua ex parte ſatis factu rus, exercitũ ſuũ in Genuẽſes mittit, q ualle Pulcepheræ depdatus, acceptisq; decem & nouẽ millibus nummũ auri, omiſſis Genuẽſibus, auto cũ Bernaboue, nõ fer

Bombardæ uſus primus.

ro decernentibus, onuſtus pͣda in Inſubriam rediꝫt. Non eſt uſus ea felicitate Aſtor
gius Fauētinus, eo cum equitatu à Bernaboue miſſus. Vrbi enim appropinquans,
ab erumpente populo Genuenſi funditur fugatur q; : ægre quidem Aſtorgius eua/
ſit ruſtico cucullo indutus. At Caloiohānes imperator Græcorū cū Venetis ſen/
tiens, Peram Genuenſium Conſtantinopoli uicinam, oppugnare adorit. Vide
bat enim Genuenſes pluribus bellis, & quidem grauiſſimis implicitos: ſed Andro
nicus eius filius, patri ac Veneto æque hoſtis, Turcorum Bulgarorum q; præſidiꝫs
& ſocietate fretus, eam accerrime defendit: eoq; terroris partem deduxit, ut in par
tes Genuenſium ſtatim trāſiret. Interim uero Vrbanus non intentus componēdæ
paci inter Chriſtianos, ut par erat, ſed iniurias à Iohāna regina acceptas ulciſci cu
piens, Lodouicum Vngariæ regem impulit, ut Andreaſiꝫ fratris mortem ſe adiu/
uante ulciſceretur: qui Carolum filium in Taruiſinis cōtra Venetos dimicantem,
in Iohannam cōcitans, res Venetorum prope afflictas, meliuſculas facit. Superue
nit & Carolus Zenus Venetus, uir bello nauali egregius, qui depreſſis duabus one
rariꝫs nauibus ante portum Clugienſem, eo neceſſitatis Genuenſes perduxit, cum
educere naues ſuas non poſſent, clauſis reliquis oſtiꝫs, ut ipſi obſidentes quam obſeſ
ſi maiore rerum omnium penuria laborarent. Sed nihil æque Genuenſes afflixit,
quam Petri Auriæ mors ictu bombardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acri
ter defendit. In cuius locum Matthæus Ruffus ſtatim ſuffectus, dum Clugiam pe
teret cum nouis triremibus, apud Manfredoniam Thaddæum Iuſtinianum cū ſex
triremibus annona onuſtis cepit. His uero cladibus motus Agapetus cardinalis
Columna, & Genuenſes & Venetos ſæpe ac fruſtra ad pacem adhortatus eſt. Sed
hi de uita & ſanguine, non de imperio inter ſe dimicantes, ſanis bene admonenti/
um conſiliꝫs nuſquam obtemperarunt. Poſtremo itaq; Genuenſes Clugiæ obſeſſi,
cum erumpere non poſſent, premente Veneto, habere ve commeatus nequirent a
Matthæo Ruffo patauino q; domino, qui id ſe facturos breui pollicebantur, dediti
onem fecere calendis Iuliꝫ, milleſimo trecenteſimo octogeſimo. Capti autem ſunt
ea deditione ex hoſtibus ad quatuor millia trecenti & quadraginta. Plures autem
fame & ferro in ipſa oppugnatione periꝫſſe conſtat. Non quieuere tamen tanta ac
cepta clade Genuenſes, qui cum triremibus octo & triginta Tergeſtinos deficere a
Venetis ad patriarcham Aquileienſem compulere. Cepere & Iuſtinopolim, exce
pta duntaxat arce. Aucta deinde claſſe, Venetias iterum contendunt: ſed cum ne
mo ad certamen prodiret, in Iſtriam redeūtes, Polam urbem ui captam incendūt.
Multæ utrinque cædes inuicem acceptæ, datæq; ſunt. Veneti tamē bello terreſtri
a Carrario opprimebantur, licet Iacobus Caballus egregius copiarum dux, eos acer
rime tutaretur, dum Taruiſium oppugnatur, qđ fame in hoſtium poteſtatem ſe/
re uenerat. Verum cum feſſus & defatigatus iam uterque populus tam diutino &
atroci bello eſſet, dux Sabaudiæ pacem inter eos hac formula componit octauo ca
lendas ſeptembris, milleſimo trecenteſimo octogeſimo primo, ut regi Vngariæ de
cimo quoque anno Veneti ſeptem millia nummum aureorum perſoluerent, ſi nul
lum piratam in ſuis Dalmatiæ locis tutum eſſe pateretur, ſiq; nullibi ſalem fieri ſi/
neret: utq; patriarchæ Aquileienſi in Foroiulio eadem maneret conditio, quæ an/
te bellum fuerat. Venetis autem & Genuenſibus imperatum, ut captiuos alteru/
trū incolumes dimitterenterent, de præda utrinque capta nulla mentio. Manda
tum Patauino, ut ab obſidione Taruiſiꝫ recederet: utq; arces & turres in ſtagnis
& ad fluuiorum oſtia excitatas, ſtatim demoliretur, termini inter Venetum & Pa
tauinum poſiti. Interea uero Carolus, quem diximus a pontifice ex Vngaria con
tra Iohannam accitum, cum octo millibus equitum in Italiam ueniens, Aretium
primo in poteſtatem ſuam redegit, Guelphorum & Gibellinorum ſeditioni/
bus diu agitatum. Inde uero in Florentinos mouens, a Iohanne Haucut qui tum

Stagiæ erat, propellitur. Sed Florentini ueriti ne ſuſtinere tanti regis impetum
non poſſent, pacem a rege datis quadraginta millibus nummum auri redimunt:
Haucutq; ſine ſtipendio dimittunt, qui Bagnacauallũ Nicolao Albettoq; Eſten
ſibus uendidit, quo facilius retinere Fauentiam in poteſtate ſua poſſent: quam ta/
men haud ita multo poſt amiſere, Aſtorgio Manfredo eam quidem proditione ad
epto. Carolus uero ſalutato Romæ Vrbano, regnum ingreſſus, ſuperatis etiam Io
hannæ ducibus, Neapolim dedẽtibus ciuibus capit. Obſidebatur in caſtello nouo
regina, cum Aretini Guelphi tumultu excitato, Iacobus Carazolum Neapolita
num ciuem, eo a rege miſſum, fugere in arcem compellunt. Confugere eo & Gi/
bellini: quibus certe uir æquus non magis quam Guelphis conſulebat. Volebat
enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptã iniuriam Albrico
Barbiano e Tudertinorum finibus, urbem ingreſſus, dum Guelphos ad officium
redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copia
rum dux Albricum ſecutus, quod reliquum ſuperfuerat in Aretio, abraſit. Dum
hæc ad Neapolim & Aretium agerẽtur, noua belli nubes Italiam inumbrauit.
Nam Lodouicus Andegauenſis a regibus Francorum originem ducens, Italiam
ingreſſus, cum triginta millibus equitum, non longe a Bononia conſederat, a Cle
mente antipapa impulſus: non tam ut reginam Iohannam obſeſſam liberaret,
quam ut Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hancobrem Carolus omiſſo Are
tio, Albricum & Ferrabac ad ſe uocat. Florentini quoque Iohannem Haucut ro
gatu Vrbani ad Carolum miſere. Lodouicus autẽ per Marſos iter faciens, ad Caſ
ſinenſem ſaltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum expe
ctabat: qui Italiam ingreſſi duce Andegranio, per Placentinum, Lucenſem, Flo/
rentinum, Senenſem agrum iter facientes, Aretium iam peruenerant: urbemq; a
Guelphis introducti, poſt illatam ab Albrico cladem diripuere. Defendebatur
arx Guelphorum præſidio, quæ diebus quadraginta oppugnata, in Gallorum po
teſtatem propediem uentura erat, niſi Lodouici Andegauẽſis mors interueniſſet.
Tum Andegranius re cognita, hortãtibus Aretinis in arce obſeſſis, urbem Floren
tinis uendidit, in Galliasq; redijt. Andegauenſes autem milites morte ducis conſi
lio carentes, bini ternive mendicantes etiam in patriam rediere. Tum uero Vrba
nus terrore Gallico liberatus, Neapolim ſe conferens, a rege petit, ut ſibi liceat crea
re nepotem ſuum Campanum principem: quod cum impetrare nequiuiſſet, ho/
mo ſub ſpecie iuſti & honeſti minus urbanus ac nulli gratus, ad minas conuerſus,
eo iracundiæ regem compulit, ut cuſtodijs adhibitis per aliquot dies prodire in pu
blicum nequiuerit. Verum diſſimulata ad tempus iniuria, Nuceriam ad uitãdos
æſtus, ut ipſe dicebat, cum bona regis uenia profectus: communitaq; firmis præſi/
dijs urbe, & nouos cardinales creat, & ſeptem ex ueteribus in carcerem conijcit,
quod diceret eos cum rege & antipapa contra ſe coniuraſſe. Præterea uero & pro/
ceſſum, ut iſtorum more loquar, contra regem inchoauit, miſſa de more citatione:
qui breui ſe uenturum Nuceriam reſpondit, diluiturumq; obiecta crimina, non
uerbis modo, uerumetiam armis. Nuceriam itaque cum ſatis magno exercitu ue
niens, urbem obſidet. Motus autem hac indignitate Raymundus Balcianus e gẽ
te Vrſina, comitis Nolani filius, qui poſtea Tarentinus princeps eſt habitus, ſuis
copijs fretus, quas ſub rege ductauerat, Vrbanum cum tota curia ad proximum
littus deductum, Genuenſium triremibus ad id inſtructis paratisq; impoſuit.
Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex ſeptem cardinalibus Nuceriæ captis,
quinque ſaccis inuolutos, in mare demerſit. At uero mortuo Lodouico Vnga/
riæ rege, proceres Vngari Carolum ſtatim per legatos acceſſunt: qui eo profe/
ctus dum conuentum ad res componendas celebrat, curante regina quæ odi/
um diſſimulauerat, obtruncatur, anno milleſimo trecẽteſimo octogeſimoquinto,

quo tempore Iohannes Galeatius Bernabouem uicecomitem, cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoetiæ conijcit, ac coniectum uſque ad mortem detinet, eiusq; ditione potitur. Prius enim dum patrimonium diuidunt, Papia, Vercellæ, Nouaria, Dertona, Alexandria, & cætera ad Apenninū alpesq; pertinētia Galeatio: Placentia uero, Gremona, Parma, Lauda, Brixia, & Bergomum Bernaboui ſorte obtigerant. Mediolanum autem utrique commune erat. At Vrbanus ciruuma&o anno, quo ſe Genuam contulerat, intelligens eccleſiaſticas ciuitates a Florentinis ad libertatem, ut antea, incitari, Lucam primo, mox Senas & Peruſium peruenit. Confirmatis deinde aduentu ſuo ciuitatibus, deſiderio, ut ipſe dicebat, uidendi Neapolim, Ferentinum uſque proficiſcitur: ea mente re/uera, ut Ladiſlaum admodum puerum & Iohannem Caroli filios, hæreditate paterna deturbaret. Multi enim proceres Lodouico Andegauenſi ſtudere ſoliti, potiundi regni ſpem ei præſtabant: ſed magna uſi fidi Caietani, pueris in uita retentis, regnum quoque cum ſumma laude ſeruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens, cum magno apparatu honoreq; pluſquam dici poteſt, a populo Romano in urbem ſuſcipitur: licet haud ita multo poſt a Banderesijs inſidias perpeſ/ſus ſit, quas certe omnino deuitauit & ſuſtulit, creatis una die nouem & uiginti cardinalibus: quorum de numero Romani tres ſunt habiti. Reliqui uero fere omnes Neapolitani fuere. Interea uero Antonius Scala Veronenſis, & Franciſcus ſenior patauinus dominus, grauiſſimo inter ſe bello contendere, Iohanne Vbaldino Carrarij, & Iohanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus. Verum Galeatius uicecomes inſtigante Carrario ſuperatis Scaligeris, Verona Vincentiaq; potitur. Neque hoc quidem contentus Galeatius, paucorum menſium obſidione Patauiū capit, ac Franciſcum Carrarium in carcerem Modoetianū conijcit. Eius uero fi/lius Franciſcus iunior, fuga ſalutem ſibi quæſiuit. Florentini quoque augendæ di/tionis cupidi, Politianū Lucinianū oppida ex ueteri Senenſiū dñatu, arte magisq; uiribus in poteſtatem ſuam redegere. Præterea uero Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quinque millibus equitum in agrum Senenſem hoſtili animo immittunt. Hac ab rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit, qui ſuo nomine conquerantur, Carolum uicecomitem & Antonium Scalam ho/ſtes ſuos, a populo Florentino, quo cum ipſe pacem antea inierat & fœdus, merce/de conductos eſſe, uexariq; ab eis bello Senenſes amicos & ſocios contra ius faſq;. Legatis item mandatum eſt, ut niſi ab iniuria Senenſium diſcederent, exauctora/rentq; ſuos belli duces, Florentino populo bellum indicerent. Quo minus uero id ſtatim Galeatius faceret, Petri Gambacurtæ Piſanorum tyranni precibus factū eſt, qui Galeatio & Florentinis amicus, rem inter utrunque compoſiturum ſe prædicabat. Interim uero Vrbanus pontifex pontificatus ſui infeliciter acti, anno undecimo, menſe octauo, Romæ moritur: ſepeliturq; in beati Petri baſilica, paucis ad/modum eius mortem, utpote hominis ruſtici & inexorabilis, flentibus. Huius autem ſepulchrum adhuc uiſitur cum epitaphio ſatis ruſtico & inepto.

BONIFACIVS .IX.

ex-pōt. Bonifacius nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacellus an/tea uocatus, Romæ cardinalium omnium conſenſu pōtifex creatur, anno domini milleſimo trecenteſimo octogeſimo nono. Hic etſi annorum circiter triginta eſſet dū pōtificatum inijt, ita tñ deinceps uixit in tam florida ætate, & tanta peccādi licentia, ut nulla ei libido, nulla uoluptas impingi uel obijci poſſet. Iuuenturem certe cum ipſa ſenectute cōmutaſſe uidebatur. Fuit præterea tāti animi conſilijq;, ut primus populi Romani uim omnem in pōtificem transtulerit, creatis ſuo nutu magiſtratibus oībus, munitaq; ſancti Angeli arce in mole Hadriani ſita ad Tiberis pontē, quo ab urbe in uaticanū itur. Munitisq; itē pontibus quibus in transtibe

rim Romani commeât. Verum dũ Bonifacius nonus ad huc in pontificatu eſſet, Galeatius Florentinos & Bononiẽſes bello aggreditur, Iohanne Vbaldino & Lan tedeſco Petramala copiarum ſuarum ducibus, qui uallẽ Arni ſuperioris ingreſſi, omnia longe ac late populabantur. Iacobusq; Vermes Bononienſem agrum ſuo nomine ingreſſus, ciuitati quoque multa damna intulit. Tum uero Florentini ad præcauenda mala ſoliciti, & Iohannem Haucut, & Carolum Bernabouis filiũ & Antonium Scalam cum quatuor equitum, peditũ duobus millibus, Bononienſi/bus ſocijs & amicis auxilio miſere. Solicitare pterea literis & nuncijs Stephanum Bauariæ ducem, ad quẽ Franciſcus iunior confugerat: & Iacobum Armeniaci comitem magna mercede conductum, ut in Italiam contra uicecomitẽ deſcẽderent, eumq; a ceruicibus ſuis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciſcus iunior, mutata ueſte fauentibus Venetis, ſecreto tamẽ, Patauiũ ingre ditur, urbeq; potitur. Subſecutus uero Bauariæ dux, urbem ingreſſus, oppugnare arcem non deſtitit. Veronenſes autem harum rerum permutatione moti, pulſo ui cecomitis præſidio, Antonium Scalam ad ſe uocãt, qui fere his diebus in Hetruria mortuus erat, relicto unico filio in prima pueritia adhuc ſuperſtite. Qua quidem re cognita, pœnitẽtia ducti, in primis Vgolotum Blancardum, qui in Cremonenſi agro cum exercitu Galeatij erat, ad ſe uocant, impetrata prius erratiuenia, perſolutisq; aliquot millibus nũmum auri, ad redimẽdam tanti erroris culpã. Ingreſſus urbem Blancardus, retinere milites a direptione tam opulentæ urbis neqnaquam potuit. Vxor uero Galeatij tantæ ciuitatis calamitatẽ miſerata, triduo poſt militibus direptionẽ inhibuit. At dux Bauariæ cõqueſtus ſe mercede a Florẽtinis defraudatum, ab oppugnatione patauinæ arcis in Germaniã diſceſſit. Tum Florentini præbente aditum Alberto Eſtenſi, qui iam pridẽ ab amicitia Galeatij diſceſſerat, Iohannẽ Haucut Carrarienſi ſocio auxilio miſere: cuius fortitudine & aſtu arx patauina in deditionem breui recepta eſt. Vnde Galeatij copiæ quæ eo recuperandæ urbis cauſa uenerant, in Vincentinos ſeceſſere. Deſcenderat iam tum etiam comes Armeniaci e Florentinis mercede condnctus, per Taurinos in Italiam cum uiginti millibus equitum, Caſtellatinumq; in Alexandrinis ui captum diripuerat: quare Galatio neceſſe fuit copias ſuas e Vincentinis reuocare, quas hoſti opponeret. In ſuburbio Alexandrino conſederant Mediolanenſes, in quos delati Armeniaci ſine ullo ordine, excidium ipſis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatũ eſt pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu protracta pugna eſt, donec ſui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hoſtium agmen miſerant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dum pugnatur, ſuperuenere illis atque ita a tergo, à lateribus, a fronte cæſi, prius pene oppreſſi ſunt ingenti cæde, oppidanis etiam ſuperuenientibus, quam diſcrimen in quod delati fuerant, cognouerint. Comes ipſe Armeniaci tan/ti exercitus dux captus, ex uulnere in prælio accepto ſtatim moritur. Capti & Rainaldus Langigliatius & Iohannes Ricius Florentini equites, qui Armeniacum in Italiã duxerant. Tum uero Galeatius tãta uictoria fretus, partẽ copiarum in Haucutum mittit, qui ea mente Ateſim & Mincium traiecerat, ut ſe cum Armeniaco cõiungeret. Verũ Haucutus re cognita, quãta maxime celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis ſuorum in itinere amiſſis ob deriuatas paſſim à ruſticis aquas, ne redire hoſti impune liceret. At Florentini bello preſſi a Iacobo Verme, qui eo à Galeatio cum duodecim millibus equitum, peditum quatuor, miſſus fue/rat, Haucutũ reuocãt, qui hoſtes Florentinorum, quibus par eſſe aperto marte nõ poterat, miris artibus ludificatus eſt. Interim uero hortãte Bonifacio põtifice, & An/tonio Adurno Genuẽſiũ duce, pax æquis cõditionibus inter Galeatium & Florẽtinos Genuæ cõpoſita eſt. Sed dũ unũ incendiũ extinguit, alterum exardeſcit. Nã & Frãciſcus cognomẽto Vicus, urbis pfectus Viterbiũ põtifici pditiõe abſtulit: & Pe

trus Gambacurta Piſarum dominus, à Iacobo Appiano publico ſcriba, & omnium conſiliorum ſuorum participe cum filiis occiditur, ipſeque Appianus dominatu potitur. Mortuo autem Alberto Eſtenſi, Accius & ipſe Eſtenſi familia ortus, iam pridem patria pulſus, adiuuãtibus Cunii comitibus, redire in patriã inſtituerat. Sed tutores Nicolai pueri Alberti filii, ſumptis armis Accium Ferraria ſummouentes, Lucum & Concilicæ oppida Iohanni Cunio promiſere, ſi Accium interficeret. Tum Iohannes compoſita fallacia uirum Accio perſimilem interficit, & acceptis oppidis, uerum Accium in publicum producit. Nõ commiſiſſet tantum facinus Albericus ex eadem familia ortus, cui plus Itali debent quam omnibus ducibus qui tum fuere. primus enim docuit Italos bella gerere, iampridem arma ferre deſuetos, quibus ſe deinceps ab inteſtino externoque hoſte tutati ſunt. Prius enim ſi quid gerere Itali uel inter ſe, uel in barbaros uoluiſſent, accire externum militem opus erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui ſuborta eſt ſub uexillo ſancti Georgii, ut Britones qui prouinciam noſtram & eccleſiæ caſtella euerterant, Theutonicos, Anglicos, poſtremo omnia uaſtãtes Italia expulerit. Hinc Brachiani & Sfortiani milites originem habuere, quorum armis Italia apud exteros tantum nominis conſecuta eſt, ut aut exteri timore perculſi quieuerint: aut aditum ad nos tentantes, magnis cladibus ſuperati ſint. Interea uero mortuo Clemente ſeptimo adulterino pontifice, in eius locum a cardinalibus tanti ſchiſmatis autoribus, Petrus Luna Benedictus xiii. appellatus, Auenione ſufficitur. Succeſſit tũ etiam Carolo imperatori Romano Venceſlaus filius, à quo Iohãnes Galeatius uicecomes Mediolanenſis, ducatus titulum accepit, miſſo oratore Petro Philargi Mediolanenſi archiepiſcopo: qui poſtea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander appellatus eſt. Galeatius autem mortuo Iohanne Haucut Florentiæ ſepulto, quo uno duce in rebus bellicis tum maxime Florentini utebantur, mittere Albricum cum ſuis copiis in Hetruriam cõſtituit: qui Florentinos Appianum Piſanorũ tyrannũ bello laceſſentes, in officio contineret. Erant in eo exercitu Paulus Vrſinus, Ceculus, Brolia Brãdulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortiũ præfecti inſignes: qui ſimul cõiunctis copiis animiſque oppugnare Florentiã adorti, ad monaſterium Carthuſiẽſe caſtra poſuerãt: unde crebris incurſionibus tũ agros, tum ciuitatem Florentiam continuo uexabãt, cædibus, rapinis incendiiſque omnia cõplentes, anno domini milleſimo trecenteſimo nonageſimo ſeptimo. Quo quidem tempore & Bonifacius Peruſium ſe contulit, nobilitatem plebeis Raſpantibus conciliaturus. Sed plebs præſente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michilotum plebeiarum partiũ principes in urbem intromiſſos, dominos conſtituunt. Indignatus autem ob eam rem põtifex, Aſiſſium petens, inde ad ducem Galeatium oratores miſit, qui eum adhortarentur, ut oppugnare Mantuam deſineret: quã tũ aqua & terra obſidione premebat, accito in Ciſalpinam Galliam ad id bellũ Albrico Barbiano. Hãc autem ob rem ex fœdere Florentinis licuit, & Venetis belli ſociis Mantuano auxilium mittere, Carolo Malateſta Mantuani ſororio tantarum copiarum duce, qui ingenti clade Galeatii exercitum apud Gouernolum profligauit. erat tum quoque in animo Florentinis Piſanos bello perſequi, ſed eos à tanta re auertebant Puppii Balneique comites, & Vbertini rebelles, qui Florentinæ ciuitati exitium minabantur, ſi in Piſanos mouerent. Verũ mortuo nõ ita multo poſt Iacobo Appiano, filius Gerardus patri ſuccedens, cum retinere Piſas in poteſtate ſua non poſſet, ob ſeditiones a Florentinis excitatas, urbem ipſam Galeatio uicecomiti uendidit, Plũbino oppido tãmodo ſibi ac ſuis reſerto, milleſimo trecẽteſimo nonageſimo nono. Interfecto aũt Biordo Lantedeſci inſidiis, Peruſini uindicare ſe in libertatem conati ſunt. Verũ cũ Vgolinus Trincius Fulginas pontificis uicarius, eius nomine

*Brachiani.

*Clementi adulterinus pontifex.

Peruſium in ditionẽ eccleſiæ trahere conaretur, indignati ciues, Galeatio ſeſe de/
dunt: qui poſt menſes duos Bononia quoque & Luca falſo potitur. Hinc maior ti
mor Florentinos inceſſit, paſſim de ſe ac libertate ſua actum dicentes, niſi Galeati/
us morte e medio auferretur. Appropinquãte uero Iubilei anno, legati Romano/
rum põtificem adeunt, rogantes ut Aſiſſio Romam proficiſceretur: qui etſi id ma
gnopere cuperet, tamen diſſimulato deſiderio, facturum ſe quod petebant, nega/
uit: quod diceret eos uoluiſſe recipere ſenatores ex nobilitate externa ſecundum cõ
ſuetudinem & inſtituta pontificum: quodq; cameræ cõſeruatores ſuopte ingenio
elegiſſent, homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Bandereſijs omnia
licerent. Tum uero Romani, ut rem gratam pontifici facerent, & Bandereſios tol
lunt, & Malateſtam Pandulphi filium Piſaurienſem, uirum doctum, pontificis no
mine in ſenatorem recipiunt, pecuniasq; inſuper Bonifacio dant, quo ei proficiſci
ad urbem liceret. Vrbẽ itaq; ingreſſus, munita mole Hadriani (ut antea diximus)
moenijs & turribus, dominatu urbis ſenſim potitus eſt. Celebrato deinde Iubilei
anno, MCCCC. quo innumera fere hominũ multitudo ad urbem religiõis cau/
ſa uenerat, Florentini Galeatium a ceruicibus ſuis auertere cupientes, Robertum
Bauariæ ducem, quem imperij electores, abrogato ob ignauiam Venceſlao Boe/
mo, delegerant, hac conditione in Italiam uocant, ut non prius promiſſam merce
dem accipiat, quam uicecomitis ducatum attigiſſet. qui Brixianum agrum ad Be
nacum ingreſſus, parte pecuniarum accepta, cum Galeatij copijs congrediens, ſu/
peratur, ac Tridentum fuga petit. Retinere hominem Veneti & Florentini multa
polliciti, quo minus in Germaniam rediret, nequaquam potuere. Tum uero Boni
facius, ſiue uicecomitum potentiam ueritus, ſiue augendæ ditionis eccleſiaſticæ cu
pidus, Annatarum uſum beneficijs eccleſiaſticis primus impoſuit, hac cõditione,
ut qui beneficium conſequeretur, dimidium annui prouentus fiſco apoſtolico per Annatæ
ſolueret. Sunt tamẽ qui hoc inuẽtum Iohanni uigeſimoſecundo aſſcribant. Hanc
autẽ cõſuetudinẽ oẽs admiſere, pter Anglos, qui id de ſolis epiſcopatibus cõceſſere,
in cæteris bñficijs nõ adeo. Cõfirmata hoc modo pecunijs, arce, magiſtratibus ſuo
nutu in urbe delectis ditione eccleſiaſtica, pontifex Ladiſlaum adoleſcentem Ca/
roli Neapolitani regis filiũ, in regnum paternũ reſtituit, a tyrannis & populis occu
patum, qui Lodouici Andegauẽſis partes ſecuti fuerant. Quo autem facilius & ho
neſtius id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano ſexto Nuceriæ factam, abrogauit:
cardinalemq; Florentinum Caietam miſit, quæ ſola in fide remanſerat, ut et eo loci
adoleſcentem coronaret, ubi ſumma cum fide ſeruatus fuerat. Vicecomes autẽ re/
deunte in Germaniam imperatore Roberto, copias ſuas Albrico duce ad oppri/
mendum Iohannem Bentiuolum miſit, qui Bononienſem urbem in ſuam redege
rat poteſtatem, pulſo uicecomitum præſidio. Militabant tum in exercitu Galeatij
Franciſcus Gonzaga, compoſita inter eos pace: militabat Pandulphus Malateſta,
Caroli frater: aderat & Octobonus Rubeus, Parmenſis ciuis: quorum nominibus
perterriti Florentini, Bernardonem copiarum ſuarum præfectum, Bononiẽſibus
ſocijs auxilio mittunt: cuius aduentu Bononiẽſes animis aucti, hoſti moenibus ap
propinquanti occurrere audent: quo prælio ſuperati, omnem equitatum cum Ber
nardone in ipſa pugna interempto, amiſere. Captus etiam eo prælio Iacobus Car
raria, Franciſci Gonzagæ precibus conſeruatur. Aufugerat tñ cum paucis Ben/
tiuolus in urbem: quam dũ acriter nimium tutatur, in globum incidens, cum ui/
uus capi non poſſet, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo reſiſtente, Bono/
nia Galeatius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eo enim ſe breui moturum
omnem belli impetum oſtendebat. Verum morte eius adiuti, ut ipſi optabant, nõ
ita multo poſt tanto metu liberati ſunt. Mortuo autem ex febre Iohanne Galeatio
apud Meregnanum, cum ante cometes tantæ mortis indicium apparuiſſet, anno

milleſimo quadringenteſimoſecundo, multi repente tyranni oborti ſunt: aut ciuitatum ſuarum principes, aut cohortium præfecti, a militibus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala ſunt, cũ nemo unus præeſſet, qui uitia hominũ imperio & autoritate cõpeſceret. Innouata eſt etiam Guelphorum & Gibellinorum pernicioſa ſeditio, quæ ducentis & eo amplius annis per Italiam uagata, omnes ciuitates ita ad arma ciuilia cõcitauit, ut ferme ad internecionem certatum ſit. Nam Vgolinus Caualcabos, oppreſſis Gibellinis, Cremonæ imperitabat: Parmam Ottho tertius, interfectis ac pulſis Rubeis, obtinebat: Soardi Bergomũ, Ruſconij Comũ, Viginatæ Laudam: Vercellas, Alexandriam, plurimaq; per eam regionem oppida Fazinus Canis dux copiarũ egregius ui occupauerat. Omitto reliquos tyrannos a Galeatio pulſos, qui rum quidem redeundi ad tyrannidem & dominatum ſpem aliquam ſumpſere. Maxime uero Guilielmus Scala, & Carolus uicecomes Bernabouis filius, q principes omnes & populos ad defectionem ſolicitabant. Hinc etiã Pynus Ordelaphus patria pulſus, Foroliuio potitur. Albricus quoque Cunnij comes, Fauentiam bello preſſam in ſui poteſtatem redegiſſet, niſi a Ladiſlao adhortante etiam pontifice in regnum accitus propere fuiſſet: magnusq; comeſtabilis, ut eorum uocabulo utar, creatus. Miſerat & eo cum ſatis iuſto exercito fratrem ſuum pontifex, ut regi auxilio eſſet: qui a Neapolitanis repulſus, Peruſium mouẽs, ciuitatem ipſam in poteſtatem pontificis breui redegit. At Baldeſar Coſſa Neapolitanus ciuis, ſancti Euſtachij cardinalis, Bononienſes aliquandiu obſeſſos, redire tandem ad eccleſiam compulit, Brachio Montonio copias eccleſiaſticas ducente, quem ut uirum in re militari præſtantẽ Albricus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, ordinesq; duxerat. Idem etiam contigerat Sfortiæ, e Cotignola Flaminiæ oppido originem ducente: quorũ uirtute militia Italica ita breui creuit, ut qui duce in re bellica deinceps indigerent, altero iſtorum uterentur. Hinc illæ factiones militares exortæ ſunt, ut ſexaginta iam annis nil prope geſtum in Italia ſit, quod non alteri iſtarum aſcribi poſſit. Qui enim a Brachianis opprimebatur, uiciſſim a Sfortianis alteram factionem precio cõducebat. Albricus autem (unde tãquam ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarunt) Neapolim diu oppugnatam, tandem in poteſtatem Ladiſlai recepit. Qua uictoria moti omnes regni principes ciuitatesq;, ſtatim in deditionem regis peruenere. At uero Ladiſlaus regnãdi cupidus, priuſquam fundamenta regni Neapolitani confirmaſſet, accitus ab Vngaris, ad illud quoque regnum iure hæreditario ſuſcipiendum, cum copias traieciſſet, Iaderamq; obſideret, certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad defectionem ſpectare. Iadera itaque potitus, eademq; Venetis diuendita, Neapolim redijt: reuocatoq; e Flaminia Albrico (eo nanque ad ſuos uiſendos profectus erat) omnes proceres dominatu priuauit. Recuſantes autem parere, e patria deiecit. In Seuermatum uero familiam crudeliter animaduertit, primatibus ipſis ultimo ſupplicio affectis. Bonifacius autem in tãta rerum perturbatione diu afflictatus, dolore lateium tandem moritur, pontificatus ſui anno quattodecimo, menſe nono, milleſimo quadringenteſimoquarto. Sepeliturq; in baſilica Petri ſepulchro marmoreo, uermiculato opere diſtincto, quod adhuc cernitur, cũ gẽtilitijs inſignibus: quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tũ in palatio Vaticani, huius iuſſu & impenſa ædificata tum fuiſſe. Huic autem pontifici ad ſummam gloriam nil certe defuiſſet, niſi affinium & cognatorum affinitatibus obtemperans, aliquam notam contraxiſſet. Multa enim crimina per ſimoniacam prauitatem committebantur, petentibus contra ius faſq; omnia tum fratribus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæſtus gratia Romam uenerat. Indulgentiæ uero & quidem plenariæ ita paſſim uendebantur, ut iam uileſceret

Indulgentias uẽdere luſus erat, quæ reuileſcebant.

clauium & literarum apoſtolicarum autoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorum precibus eo identidē redire cogebatur. Vnde melius actum cum eccleſia dei cenſerem, ſi pontifices reiectis affinibus & cognatis, uel ſaltem in mediocri fortuna collocatis, pontificiæ dignitati potius quam carni & ſanguini cōſulerēt. Maxime uero hoc tēpore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos ſupera uerat, eorumq; regem catenis uinctum ſecum trahebat, Armenios, Perſas, Aegyptios, Aſſyrios ſine gubernatoribus reliquerat: qua ex re facile Chriſtianis tum fuiſſet Hieruſalem, ac ſanctum domini ſepulchrum recuperare. In noſtros enim cōuerſus, Albos ſuo pontificatu nouam ſuperſtitionem introducentes perſecutus eſt. Ex alpibus nanque deſcendiſſe in Italiam anno ante iubileum presbyterū quēdam cum magna hominum multitudine, ex patre meo, q hominem uiderat, intellexi. Is quidem albo indutus panno, tantam modeſtiam uultu ac uerbis præ ſe ferebat, ut ab omnibus ſanctus haberetur. In Italiam itaque deſcendens, magnam hominū ac mulierum multitudinē in ſentētiam ſui ipſius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes ſine diſcrimine, mares an fœminæ, ruſtici an ciues, ſerui an liberi eſſent, paſſim ueluti pecora, ubi nox oppreſſiſſet, dormiebant. Publice in uicis epulabantur, perlatis undique certatim quaſi ad ſacrum epulis, Crucifixum ſacerdos ipſe præ ſe ferebat: quem lachrymari ob hominum errata dictitabat. Id quoties accidiſſet, ſucclamabant omnes, ueniā adeo petentes. Laudes beatæ uirginis canebant euntes & ſtantes, hymnis ad id apte compoſitis. Ex Ciſalpinis autem in Flaminiam, Hetruriam, Picētes, aucta opinione ſanctitatis ueniēs, non plebem modo rudem & crudelem, ſed & principes & epiſcopos ciuitatum in ſententiam ſuam facile pertraxit. Subſtitit Viterbij cum magna multitudine labore itineris feſſus, Romā inde, ut ipſe dicebat, ad uiſenda loca ſancta ſanctorumq; corpora uēturus. Sed Bonifacius fraudem ſubeſſe uerius, quod diceret hominem ſuperſtitioſum pontificatum appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehenſum ad ſe perducant. Sunt qui ſcribāt huius fraudem quæſtione detectam fuiſſe, hominemq; in tanto facinore deprehenſum, meritas pœnas luiſſe, igne ſcilicet, quo exuſtum ferunt. Sunt etiam qui dicant nil fraudis in homine deprehenſum fuiſſe: ſed id fictum a pontifice aboiendo rumori, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrū uerius ſit, deus nouit. Hoc tamē conſtat, poſt tantam colluuionē, quæ partim hac ſuperſtitione, partim frequentia iubilei obuenerat, magnam hominum multitudinem peſtilentia cōſumptam fuiſſe. In tantis autem malis quibus prouincia noſtra afflictabatur, unum tamē bonum in Italiam aduectū eſt. Ad nos enim Chryſolotas Byzantius literas Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc Græcæ Latinæq; linguæ ſcholæ exortæ ſūt, Guarino, Victorino, Philelpho, Ambroſio monacho, Leonardo Aretino, Caroloq; ac pleriſque alijs tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia deinceps ad laudem excitata ſunt.

Noua ſuperſtitio introducta.

Chryſolotas Bizātius.

INNOCENTIVS VII.

ccxi. pōt.

INnocētius vij. patria Sulmonenſis, Coſmatus antea uocatus, ſanctæ crucis preſbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuāte tota Italia. Mortuo enim Iohāne Galeatio, duobus filijs ſuperſtitibus, ſed adoleſcētibus, adhuc tota Italia ad arma reſpiciebat. Iohannes Maria maior natu, id enim ei nomen erat, ducatū Mediolani ſibi uendicat: Philippus uero Maria minor natu, Papiæ dominatū, cuius comes iure habebat, facile obtinuit. reliquæ ciuitates, ut antea dixi, ad quinq; & uiginti fuiſſe conſtat, ab imperio uicecomitum defecere. Nam & Paulus Guinifius ciuis Lucenſis, patriæ dñatū ſibi uſurpauit: & Franciſcus Carrarius ſublato e medio tanto duce, cuius arma mitum in modū timuerat, augendæ ditionis in ma

Chriſtianæ pernicies, hactenus extinctum & ſublatum eſſet. Verum ipſe pontifica/
tum adeptus, ſecutusq; in quibuſdam Vrbani & Bonifacij ueſtigia, quos priuatus
carpebat, non modo quod tantopere laudabat effecit, uerumetiam iniquo animo
ferebat, ſi quis apud ſe ea de re uerbum ullum feciſſet. Præterea uero adeo tumul/
tuoſe omnia gubernabat, ut cum ſemel Romani reſtitui in libertatem, reddiq; ſibi
Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, inſtarentq; item ut
ſchiſma rem pernicioſi exempli de eccleſia tolleret, bella extingueret & ſeditiones,
rege Gallorum ad eam rem conficiendam operam ſuam pollicente: ac Petro Lu/
na antipapa nequaquam tantam concordiam abnuente, Romanos ipſos pontifex
ad Lodouicum nepotem diuertentem apud hoſpitale ſancti ſpiritus uia ſaxea, tan
quam ad certum carnificem miſerit. Vndecim enim ciues reipublicæ ſuæ labenti
in negligentia pontificis conſultui, ſtatim necantur: e feneſtris q; deijciũtur, quod
diceret eo modo tolli ſeditiones & ſchiſma, non alio quidem poſſe. Hac autem ſæ
uitia motus populus Romanus, accito Ladiſlao Apuliæ rege, arma capit, ſuppli/
cium de Lodouico ſumpturus. Verum pontifex declinaturus populi furorem, Vi
terbium cum Lodouico citato greſſu proficiſcitur. Tum uero populus cum ſæuire
in autorem tanti facinoris non poſſet, in aulicos iram conuertit, quorum bona ma
gna ex parte direpta ſunt. Seruati tamen quidam dicuntur in ædibus cardinaliũ
Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægre tamen, ad ſe confugientes tutati
ſunt: Capto deinde Capitolio, occupatoq; ponte Miluio, arcem Hadriani oppu/
gnare fruſtra conati ſunt, adiuuãtibus etiam Romanos Iohanne Columna Troiæ
comite, Gentile Monterano, comite Carrariæ, egregijs tum copiarum ducibus, &
Ladiſlai regis auſpicijs militantibus. Verum ſuperueniente Paulo Vrſino manda
to pontificis cum Moſtarda & Cecchalino turmarum præfectis, in pratis Nero/
nianis Iohannem Columnam & reliquam Ladiſlai militiam fundunt. Hanc ob
rem Romani quidem multis incommodis circumuenti, cum & homines & eo/
rum pecora abigerentur, reſidente etiam ira iam antea concepta, pontificem in
gratiam recipiunt: rogantq; ut ad urbem redeat. Erat enim natura comis & blan
dus: adeoq; pontificij ciuiliſq; iuris peritus, ut facile homines tum rationibus tum
ſuauitate dicendi in ſuijpſius ſententiam alliceret. Rebus itaque hoc modo compo
ſitis Romam ueniens, plures cardinales delegit: quorum de numero fuit Angelus
Carrarius, patria Venetus, tituli ſancti Marci presbyter cardinalis, in pontificatu
Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretenſis, ba
ſilicæ duodecim apoſtolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde cre
atus. Tertius habitus eſt Ottho Columna, natus e principibus Romanis ad Vellus
aureum, ſancti Georgij diaconus cardinalis, Martinus quintus poſtea uocatus.
Confirmata autem hoc modo pontificatu ſuo, Lodouicum nepotẽ agri Piceni mar
chionem creat: eundemq; Firmanum principem conſtituit. Ipſe uero non diu
poſt Romæ moritur pontificatus ſui anno ſecundo: ſepeliturque in baſilica Petri in
ſacello quod olim pontificibus dedicatum erat: quodq; uetuſtate & ſitu corruens,
Nicolaus quintus poſtea reſtituit, notato etiam hoc epitaphio hominis ſepulchro:
INNOCENTIO SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO
CVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA
INTERIISSET, NICOLAVS QVINTVS PON/
TIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT.
Interim autem cum & uero pontifice & optimo imperatore carerent Itali, unicui
que ſcelerato peccandi licentia data eſt. Nam Cabrinus Fundulus, cuius opera
Carolus Caualcabos multum & belli & pacis artibus utebatur, ſpe occupandæ ty/
rannidis elatus, quod ei non ſecus ac Carolo magiſtratus omnes atque arcium
præfecti parerent, redeuntem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machaſturmã ab

urbe Cremona decem millia paſſuum cum fratribus & cognatis obtruncat. Inde uero propere antequam res in urbe ſciretur, cum aliquot militibus Cremonam properans, occupata arce ac portis omnibus, forum armato ingreſſus milite, quos uidet conatibus ſuis obſtare poſſe, aut obtruncat aut pellit. Obtinendæ autem tyrannidis cauſa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanenſes principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuiſſe, inſtante præſertim Gutecaldo Genuæ præfecto regis Gallorum nomine, qui tum redigere Mediolanum in poteſtatem regis conabatur: contra uero Fazino Cane egregio tum copiarum duce, retinere Iohannem Mariam in dominatu paterno conante. Ottho quoque tertius Parmenſis dominus, ad colloquium ſpe componendæ pacis cum Nicolao Eſtenſi pellectus, ad Ruberam, caſtelli nomen eſt, obtruncatur. Cuius quidem cædis, Sfortia Cotignola iubente Nicolao, autor habitus eſt. Mortuo autem Otthone, Rhegio ſtatim & Parma dedentibus ſponte ciuibus, qui oderant Otthonis nomen, Nicolaus potitur. Ladiſlaus uero occupata Roma, ut antea dixi, acceptaq; in deditionem Peruſia, quam tum armis Brachius uexabat, in Hetruriam hoſtili animo mouet: quæ certe induſtria & auſpicijs Malateſtæ Piſaurienſis egregie defenſa eſt. Repulſus enim inde Ladiſlaus, in regnum trepidus ſeſe recepit, maiore prope accepto quam illato hoſtibus incommodo. Liberati autem tanto hoſte Florentini, in Piſanos conuerſi, poſt longam oppugnationem Piſas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia ducibus, anno domini milleſimo quadringenteſimo ſexto.

GREGORIVS XII.

scrip. pontifex.

AT uero dum ſchiſma in eccleſia dei longius protraheretur cũ pernicie Chriſtiani nominis, altero pontifice Romæ creato, altero Auenione, principes Galliæ, duces ſcilicet Bituricenſis, Burgundus, Aurelianus, qui tum ob ualetudinem regis Gallias gubernabant: calamitatem eccleſiæ tandem miſerati, Auenionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimumtertium appellatum, perueniunt: hominemque rogant, ut collabenti eccleſiæ tandem conſulat, etiam ſi abdicare ſe pontificatu neceſſe eſſet, quemadmodum in conclaui ſe facturum promiſerat iuſiurando interpoſito, dum pontifex creatur. Spondent præterea alterum pontificem, qui tum Romæ crearetur poſt mortem Innocẽtij, idem facturum. Ita enim inter hos principes, & qui in Italia erant reip. Chriſtianæ amantiſſimi, cõuenerat, ut abrogatis duobus de pontificatu contendentibus, quorum alter Gallicæ, alter Italicæ factionis haberetur, unus aliquis poſtea deligeretur omnium nationum pater & pontifex. Reſpondet Benedictus ſe quidem grauiter deum offenſurum, ſi eccleſiam dei dereſeret, cui patronus & publicus pater conſenſu bonorum non furtim, ſed publice aſſcriptus eſſet, nolle ſe in dubium ponere, quod iuſtis ſuffragijs ſibi demandatum fuerat. Quod dicerent, ſublato ſchiſmate, de concordia agendum eſſe, ſibi admodum placere, modo id in loco fieret libero: ne coactus quiſpiam potius quam ſponte facere aliquid uideretur. Vnum tamen ſe polliceri, idque iureiurando affirmare, ſi aliter tolli ſchiſma non poſſet, depoſiturum omnem pontificiam dignitatem, modo idem eodem tempore ab altero antipapa ſtatim fieret. Principes itaque cognita hominis uoluntate, conſultare inter ſe cœperunt, quonam modo Benedictum in ſententiam ſuam perducerẽt, quorum colloquia & conſultationes Benedictus ueritus, pontificias ædes armis & commeatu optime muniuit: in quibus aliquot menſes obſeſſus, tandem paratis ad fugam triremibus, per Rhodanum in Cateloniam, unde oriundus erat, adnauigauit. Sunt autem q ſcribant principes Gallos id molitos in Benedictum eſſe, inſtãtibus cardinalibus Gallicis, qui eum oderant, quod alterius nationis eſſet, & non Gallicæ. Nam cũ poſt mortẽ Clementis de creando pontifice Gallico inter eos nõ conueniret, hunc poſt

longam altercationem creatũt, ut uirum bonum, & reipublicæ Chriſtianæ amantiſſimum, qui eos ſæpe admonuit, ut honeſte ac ſancte uiuerent: utque a ſimoniaca prauitate cauerent, aliter ſe in eos grauiter animaduerſurum. Huius itaque mores ferre nequeuntes, principes Gallos in uirum optimum & conſtantis uitæ concitaſſe. At uero cardinales qui poſt mortem Innocentij Romæ erant, cognita trium priorum pontificum in tollendo ſchiſmate negligentia, cognitoque etiam diſcrimine, in quo reſpublica Chriſtiana ubique terrarum, maxime uero in Gallia uerſabatur, in unum conuenientes, conclaui ad ſanctũ Petrum in Vaticano habito, iurarunt ſinguli maximis execratiõibus interpoſitis, abdicaturos ſe ſtatim põtificatu, ſi ſibi diligi ad tãtum magiſtratum contigiſſet, hac conditione tamen, ut id quoque ab antipapa fieret. Venerat autem in hanc ſententiam, ut & gallicæ nationi ſatis facerent, quæ ob importuniam creandi antipapæ conſuetudinem introduxerat, a qua remoueri non ſine ignominia uidebatur, niſi id quoque ab Italis fieret: utq; in ſententiam Benedicti uenirent, qui hac unà ratione, non alia, ſanari eccleſiam poſſe dicebat. Quod ſi ſibi contigiſſet utrunque abrogari, unum uerum pontificem omnium, qui tum erant, cardinalium conſenſu creandum eſſe, cui omnes reges & principes obtemperarent. Creatus itaque Romæ anno domini milleſimo quadringenteſimoſexto pridie calendas Nouembris, Angelus Corarius Venetus, tituli ſancti Marci presbyter cardinalis, qui (ut dixi) Gregorius duodecimus appellatus eſt, ſtatim quod ante pontificatum promiſerat ſe facturum, ſcripto, adhibitis etiam notarijs & teſtibus confirmauit: ſuaq; manu ſcripta tabellionum notauit. Cum uero de eligendo loco quo ſine diſcrimine uterque uenire poſſet, mentio haberetur, neque ea de re ſatis inter eos conueniret, colluſores & fidifragi ab utroque cardinalium cõuentu ſunt habiti: qui Piſas, hinc Roma, hinc Auenione aduanigantes, uno conſenſu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priuarunt, cõſentientibus in tam grauem ſententiam omnibus nationibus, præter Hiſpaniam citeriorem, regem Scotiæ, & comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui pontificis ratione, qui bene ac ſancte ſine ulla ſeditione eccleſiam dei gubernaret, uenere in hanc ſententiam, ut Alexandrum quintum crearent. Dum autem Gregorius abeſſet, creandiq; Alexandri ratio haberetur armis omnia Romæ circunſonabant. Ladiſlaus enim rex occupata Hoſtia pedeſtribus naualibusq; copijs, adeo Romanos incurſiõibus uexauit, ut inita pace honorifice poſtea in urbem receptus tanquam dominus, & magiſtratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi ſui operibus & cuſtodijs firmauerit. Verum ſuperueniẽte Paulo Vrſino eccleſiaſtico duce, apud ſanctum Iacobum in Septimiano acerrime pugnatum eſt, multis utrinque deſideratis. In tranſtiberi nanque rex ſuos tum continebat, arbitratus ſe illo in loco tutiorem eſſe ob nauales copias, quas Hoſtia Romam ſubuexerat. Is uero deinceps cedens potius quàm fugiens Vrſinæ factioni, quæ indies magis magisq; augebatur, Neapolim proficiſcitur, debilitata præſertim factione ſua ob ſuperatos ante ingreſſum ſuum Columnenſes, Iohãne Columna, Baptiſta Sabello, Iacobo Vrſino, Nicolao Columna, ducibus qui occupata ſancti Laurentij porta, urbem iam ingreſſi erant. Verum ſuperueniente Paulo Vrſino, ſuperati (ut dixi) & capti magna ex parte fuerant. Ex his capitali ſupplicio duo affecti ſunt: quorum alter Galeottus Normãnus eques inſignis, alter uero Richardus Sanguineus eſt habitus, e familia nobili ac uetuſta originem ducens. Reliqui uero incolumes dimiſſi fuerant hac tamen conditione, ne amplius Ladiſlai auſpicijs militarẽt. His autem perturbationibus adeo Romæ annonæ caritas inualuit, ut menſura tritici (quam rubium uocant) florinis decem & octo ueuderetur, propter abacta pecora & ruſticos partim captos, partim necatos, ut in bello fieri conſueuit.

ALEXANDER V.

ccxiij. pōtifex.

ALexander quintus, natione Cretenſis, Petrus antea uocatus ordinis Minorum frater, archiepiſcopus Mediolanenſis, uir doctrina & ſanctitate uitæ præclarus, omnium cardinalium conſenſu, qui tum in concilio Piſano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Auſtriæ ciuitatem profectus, quaſi profugus de concilio generali mentionem fecit. Verum cum eo in loco nequaquam ſe tutum arbitraretur, Ariminum profectus, a Carolo Malateſta perbenigne & ſplendide eſt habitus. Benedictus autem poſt habitum in Perpiniano concilium, quo tutior eſſet, ad caſtellum Paniſcholæ, locum munitiſſimum confugit, ubi diutius immoratus eſt. Vterque autem licet in Piſano concilio exautorati eſſent, tanquã ueri pontifices, cardinales crearunt, maxime uero Gregorius: qui dum Lucæ eſſet de conſenſu cardinalium, qui nondum ab eo diſceſſerant, Gabrielem Condelmerium cardinalem creat: qui poſtea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus eſt. Ad Alexandrum redeo, uirum in omni uita & ætate præſtantem. Hic enim ab adoleſcētia ordinem Minorum ingreſſus, adeo Pariſijs liberalibus ſtudijs theologicæq; diſciplinæ uacauit, ut breui & publicam ſcholam habuerit, & in libros ſententiarum docte & acute ſcripſerit. Magnus quoque orator, magnus prædicator eſt habitus. Hanc ob rem a Iohanne Galeatio duce Mediolanenſi accitus, primum locum in conſultationibus ſuis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vincentinus epiſcopus, poſtea Nouarienſis mutato loco, poſtremo præſul Mediolanenſis factus, ab Innocētio ſeptimo cardinalis baſilicæ duodecim apoſtolorum creatur: quo quidem gradu pontificiam dignitatem adeptus, merito Alexandri nomen conſecutus eſt, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis opimo principe conferri poſſet. Adeo enim munificus erat in pauperes & alios ſua benignitate dignos, ut breui nil ſibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdum ſolebat, ſe diuitem epiſcopum fuiſſe, pauperem cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ unà cum re & ætate accreſcit ſimul. Sed hoc uitium cadere in uiros bonos & rerum humanarum contemptores non poteſt: qui quo magis conſeneſcunt, eo minus uiatici indigere ſe cognoſcunt, & ob hanc rem cupiditates ſedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, ut Ladiſlaum regem tum potentiſſimum, qui ditionem eccleſiæ pontificibus abſentibus diu multumque uexauerat, oppidaq; aliquot ui occupauerat, in concilio Piſano approbantibus qui tum aderant, regno priuauerit: iusque illud Lodouico Andegauiæ duci competere declarauerit. Soluto autem concilio Piſano, pontifex Bononiam proficiſcitur: cui ciuitati tum præerat Baldeſar Coſſa ſancti Euſtachij cardinalis: quem Alexander in legatione confirmauit, quod eius induſtria ac præſidijs Piſanum concilium habitum fuiſſet: quodque etiam uir erat, qui percommode tyrannis ac rem eccleſiaſticam occupare conantibus, obijci quouis tempore poſſet. In homine tamen plus ferociæ, plusque audaciæ & ſecularitatis (ut ita dicam) erat, quàm eius profeſſio requirebat. Militaris prope habebatur eius uita, militares mores, adeo ut multa etiam quæ loqui fas non eſt, ſibi licere arbitraretur. Cum uero Alexander grauiter ægrotare cœpiſſet, noſſetque mortem prope inſtare, cardinales ad ſe uenientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam eccleſiæ dignitatem adhortatur.

Teſtatus præterea eſt per eam mortem quam ante oculos ſe continuo cernere dicebat: nec reformidare, conſcientia bene actæ uitæ motus, ſe exiſtimare & credere quæ in concilio Piſano decreta fuiſſent, recte atque integre facta eſſe omnia, ſine dolo malo fraude ve. Cum hæc dixiſſet, lachrymantibus omnibus qui aderant, illud ſaluatoris uerbum ægre proferens, Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis, ſtatim moritur pontificatus ſui menſe octauo: ſepeliturq; Bononiæ

in eccleſia fratrum Minorum. Laboratum eſt autem hoc anno fame ac peſte.

IOHANNES XXIIII. ccxliij.

IOhannes uigeſimuſquartus patria Neapolitanus & nobilis, Baldeſar cogno/ pontifex.
mento Coſſa antea uocatus, Bononiæ omnium conſenſu pōtifex creatur. Sunt
autem qui ſcribant id factum uiolenter eſſe, quod & legatus Bononienſis eſſet, &
armatos milites tum in urbe, tum in agris pro ſtatione habuerat: ut ſi precario id
obtinere non poſſet, minis & armis tandem conſequeretur. Vtcunque eſt, conſtat
eum pontificem creatum fuiſſe, ad eamq; dignitatem ſemper aſpiraſſe. Nam cum
adoleſcens eſſet, ac Bononiæ aliquot annis iuri ciuili operam dediſſet, aſſumpto
(ut nunc fit) doctrinæ gradu, Romam iter inſtituit. Interrogatus autem ab amicis
quo proficiſceretur, ad pontificatum reſpondit. Romam itaque ueniens, a Boni/
facio nono in cubiculum ſecretum recipitur. Creatus deinde ſancti Euſtachij car
dinalis, legatus e latere Bononiam mittitur, quam breui conducto milite unà cum
magna Flaminiæ parte in poteſtatem eccleſiæ redegit, pulſis quibuſdam tyrānis,
alijsq; extremo ſupplicio affectis. Verum poſt nouem annos cum longa pace ciui/
tatem Bononienſem mirum in modum auxiſſet, grandemq; pecuniam ſibi com/
paraſſet, mortuo Alexandro, largitione uſus, maxime uero erga cardinales a Gre/
gorio creatos, pauperes adhuc, pontifex creatur. Quo facto, oratores ſtatim ad ele/
ctores imperij miſit, eos oratum, ut Sigiſmūdum Lucimburgum Vngariæ & Bo
emiæ regem, imperatorem crearent, uirum ſtrenuum (ut ipſe dicebat) & ad omīa
fortiter agenda promptiſſimum. Hac enim ratione hominis gratiam aucupaba/
tur. Vbi uero hoc ei ex ſententia accidit, cum in conuentu Piſano conſtitutum eſ/
ſet, ut ad certum tempus concilium haberetur, ne alibi trāsferretur, celebraturum
ſe id Romæ prædixit: & quo liberius eo proficiſci omnibus liceret, pacare Italiam
conatus eſt, maxime uero Ciſalpinam, in qua bellum indies magis magisque cre/
ſcebat, Fazino Cane diſcordias ſuſcitāte: qui mercenarios milites retinere ſine bel/
lo apud ſe nequaquam poterat. Eos enim rapinis, direptionibusque urbiū paſcere
conſueuerat. Forte tum accidit ut Papienſes, quos Philippus ob tenellam adhuc
ætatem retinere in officio non poterat, ſtudio partium concitati, ad arma concur/
rerent. hinc Gibellini Beccaria familia duce, Fazinum cum exercitu in urbem in/
troduxere, pacti fortunas Guelphorum. Verum is cum armato milite ingreſſus,
neutri in diripiendis fortunis pepercit. Quærētibus autem Gibellinis, ſua quoque
bona cōtra datam fidē diripi, reſpondit, ac egregie quidem, Gibellinos ſaluos fo/
re: eorum uero bona, ꝙ Guelpha eſſent, militibus ſe in prædam conceſſurum, de/
ridens utriuſq; factionis ſtultitiam & cupiditatē. Inde uero abiens, relicto in por/
tis & in arce firmo præſidio, tutelam Philippi donec adoleuiſſet præ ſe ferens, con/
tra Pandulphū Malateſtam ducens, Brixianos & Bergomates incurſionibus ac ra
pinis uexat, nec a Cremonenſibus quidem abſtinuit, quibus tū Cabrinus Fundu
lus imperitabat. Dum hæc autem in Brixiano agerentur, Vngariæ rex iturus (ut
ipſe prædicabat) Romam libero itinere ad accipiendam imperij coronam, duode/
cim millia equitum, peditum octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foro
Iulio, Taruiſium oppugnat. Huic uero tanto exercitui Veneti Carolū Malateſtā
obijciunt, qui cūctando magis q̄ dimicando exultantem uictoria hoſtem remora/
retur. Parum etiam abfuit quin Veniti eodem an Veronam ꝑditione quorun/
dam ciuium amitterent, ad rapinam magis q̄ ad libertatem ſpectantiū. De nocen
tibus pœna ſumpta, ac ſtatim ſedata ſunt oīa. Mortuo aūt eodem anno Fazino Ca
ne, coniurati quidam Iohannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Berna
bouis filios & nepotes in urbem recipiunt. Tum uero Philippus ꝑſuadētibus ami
cis, Beatricem uiduā ob Fazini mortem ditiſſimā, & cuius autoritate q ſub mari/
to militauerant, admodum mouebātur, duxit uxorē, Qua ex re & ciuitates omnes

delectus, ſententiam in ſe latam comprobat. Quo facto, ſtatim ad Lodouicum Bauarum, qui cum Gergorio duodecimo ſentiebat, cuſtodiendus mittitur, donec aliud decerneret. In Haldeberga caſtello munitiſſimo, triennio ſine ullo cubiculario famulove Italico diligēter aſſeruatus eſt. Theutonici erūt cuſtodes omnes: quibus cum Iohannes nutu & ſignis loquebatur, cum nec ipſe linguam Theutonicam, nec illi uiciſſim Italicam ſcirent. Abrogatum Iohanni pontificatum ab his tantummodo, qui cum eo ante ſenſerant, ferunt. Nondum enim qui cum Gregorio & Benedicto ſentiebāt, conuenerāt. Hi igitur ut abrogationem a ſe factam, ueram & integram iudicarent, omnes ſynodicum decretum promulgarunt, quo affirmabant concilium generale legitime cōgregatum, habere ſtatim a Chriſto poteſtatē. Hoc quidem fundamento conceſſo, ipſum etiā pontificem concilio ſubijciebant. Quare Gregorio neceſſe fuit, ſuadente etiam imperatore Sigiſmundo, unum aliquem ad cōcilium mittere, cum ipſe proficiſci recuſaret, qui ſuo nomine concilij ſententiam approbaret. Miſſus itaque Carolus Malateſta uir certe inſignis, cum uideret omnes in hanc ſententiam uenire, ut Gregorius quoq; pontificatu ſe abdicaret, in publicum prodiens, ac in ſede Gregorij non aliter extructa, ac ſi ipſe adeſſet, collocatus, perlecta renunciandi facultate, Gregorium pōtificatu abdicat: quem ſtatim conuentus omnis pro tam libera abdicatione, agri piceni legatum creat. Is itaque non multo poſt Recaneti moritur, dolore animi (ut aiunt) propter ſubitam abrogationem ante conſtitutum tempus a Carolo factam. In longum enim re protrahi uolebat, in mora ſpem aliquam ponens. Mortuus igitur ante Martini pontificatum, in Recanetenſi eccleſia ſepelitur. Sublatis duobus pontificibus, tertius in quo abrogādo maior difficultas inerat, teſtabat, Petrus Luna Bn̄dictus tertiuſdecimus (ut antea dixi) uocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare ſe magiſtratu cogeretur, Sigiſmundus imperator unà cum oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ reges peruenit, eosq; adhortatus eſt, ut pro ſalute Chriſtiani nominis iam ob ſchiſma periclitātis, in abrogando Benedicto, ſublatis alijs duobus, eius ſequerentur ſententiam. Grato autem reſpōſo accepto, inde Narbonem properat ad Ferdinandum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabāt. Quocum inter alia capitula hoc pactus eſt, ut Benedictū rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Iohannes in concilio Conſtantienſi egiſſent. Id uero ſi facere recuſaret, populos cogeret ab eo ad concilium Conſtantienſe deficere. Benedictus autem in caſtello Pauiſcholæ loco munitiſſimo ſe continens, moueri perſuaſionibus e ſententia ſua non poterat, quod diceret & ſe uerum Chriſti uicarium eſſe, & Conſtantiā non eſſe locū libertati eccleſiaſticæ conuenientem, cum Iohannes uigeſimuſtertius ab his etiam abdicare ſe pōtificatu coactus fuerat, qui partes ſuas antea ſequebātur. Tum uero principes Hiſpaniæ cernentes pertinaciā Benedicti, concilij opinionem ſecuti, in reliquorū ſententiam uenere. Gerebantur res in concilio quinq; nationū ſuffragijs, Italica, Gallica, Germanica, Hiſpanica, & Anglica. Quicquid uero harum nationū ſuffragijs decernebat, id ita ratum erat, atq; per p̄conem, aut per notarium publicum pro curia enunciabatur, ſi omnium conſenſu poſtea confirmatum fuiſſet. Qua quidem autoritate Benedictus, diſcuſſa aliquandiu re, pontificatu tandem priuatur, abſentibus reiectisq; nationibus, quæ cum eo ſentiebant, maxime uero Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoq; cōcilio condemnata eſt Iohannis Viglef hæreſis: & duo ex ſectatoribus eius combuſti ſunt, Iohannes Hus, & Hieronymus eius diſcipulus, tanquam hæreſiarchæ: quod inter cæteros errores dicerēt eccleſiaſticos ad imitationem Chriſti pauperes eſſe debere, cum ex tanta rerum copia & luxu populi omnes ſcandalizarentur. Hæreſis Vigleſi. Rebus autem hoc modo compoſitis, cum de reſtituenda eccleſia, emendandisq; moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non poſſe exiſtimarunt uacante ſede.

eam conſueuerat, cognita petentiũ honeſtate, uel ſecus. Mira enim utebatur facilitate & honeſta petentes a ſe uoti compotes dimittebat. In conſultationibus autem miræ prudentiæ uir eſt habitus. Nam & quid agendum, & quid uitandum eſſet, ſtatim re propoſita acutiſſime dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeo ut prius rem factam cernerent homines, quam ab eo excogitatam putarent. Eius autem ſermo plenus ſententijs erat. Ex ore eius nullum uerbũ tam crebro, q̃ iuſtitiæ nomẽ prodibat. Ad ſuos perſæpe conuerſus, maxime ad eos qui prouincias & ciuitates gubernabant, his uerbis utebatur: Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram. Indigebat tum profecto tali põtifice eccleſia dei, qui nauiculam Petri ſchiſmatis & ſeditionum omnium fluctibus quaſſam, redigere in portum ſalutis gubernaculo admotus ſciret & poſſet. Adeptus itaq; tantum magiſtratum, cum reſtare adhuc caput renaſcentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cũ aliquot cardinalibus & prælatis peninſulæ tanquam in arce ſchiſmatis ſe continentem, quibuſdam Aragoniæ populis in utram partem inclinarent adhuc titubantibus, approbante cõcilio, Alemannum Ademarium uirum doctiſſimum, & cuius ſepulchrum in ſancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, ſancti Euſebij presbyterum cardinalẽ, legatum e latere ſuo in Aragoniã mittit, qui ſub pœnis & cenſura eccleſiaſtica Petrum admoneret, ut ſe pontificatu abdicaret. Cardinales autem qui cum Petro ſentiebant, intelligentes ultimam concilij & pontificis ſententiã, Petrũ ipſum adeunt rogantq;, ut de eccleſia dei tandem omne ſchiſma tollat, quo iam multis annis Chriſtiana reſpublica magnis calamitatibus afflictata erat. Id autem ob ſalutem labentis eccleſiæ, a Gregorio & Iohãne factũ eſſe. Reſpondit Petrus cauillationibus quibuſdam, id ſibi nequaquam integrum eſſe, ſibi autem cum Martino cõuenturum, ſi uera eſſent quæ de hominis integritate & humanitate dicerentur, ſinerent ſibi id negocij, nec amplius ea de re ſoliciti eſſent. Ex quatuor uero cardinalibus duo pertinaciam hominis inſpiciẽtes, ab eo ad Martinum ſtatim defecere. Qui autem in fide mãſere, anticardinales ſunt habiti: quorũ alter Cartuſienſis fuit, alter uero Iulianus Dobla appellatus eſt. Martini quoq; autoritatem Hiſpania omnis ſtatim ſecuta eſt. Idem fecere non multo poſt & Scoti & Armeniaci. Atq; ita o͞is reſpublica Chriſtiana, una duntaxat peninſula excepta, Martini autoritatem ſecuta eſt. Compoſita autem ex ſententia tanta re principum omnium eccleſiaſticorum & ſecularium, maxime uero Sigiſmundi imperatoris labore & induſtria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorum q̃ clericorum, mentio haberi cœpta eſt. Veꝝ quia quadriennio Cõſtantienſe concilium iam durauerat, cum magno prælatorum & eccleſiarũ incommodo, Martino placuit approbante concilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim rem ipſam maturitate & conſilio indigere: q̃a ex Hieronymi ſententia, unaquæque prouincia ſuos habet mores, ſuos ſenſus, qui tolli ſine perturbatione rerum ſubito non poſſunt. Verum quia ſchiſma ex parua re antea ortum fuerat, diutiusq; cum magna calamitate Chriſtianæ reipublicæ durauerat, de celebrãdis concilijs talem ſententiã promulgauit, maxime uero ubi intellexit Iohãnem uigeſimum tertium e cuſtodia lapſum, aufugiſſe. Verebatur enĩ ne rurſum aliud concilium inchoaretur. Eius autem ſententia & decretum tale fuit, ut a fine concilij Conſtantienſis non niſi ad quinquennium uſque concilium denuo celebraretur: atq; a quinquennali in ſeptennium aliud transferretur: ab hoc uero in decennium res protracta, legis haberet locum, ut ſingulis quibuſque decennijs generale concilium idoneo haberetur in loco, ubi de rebus omnibus ad fidem & rempublicam Chriſtianam pertinentibus, mentio fieret. Ad hanc autem inſtitutionem approbandam patentibus literis (quas bullas uocant) comprobari Martinus rem uoluit, in eius ſententiam concilio ueniente. Omnia autem decreta ante

a quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non eſſe contemnendam autoritatem
Martini, de ſua nolle dicere, cuius autoritate pax erat compoſita: ſi hominũ auto/
ritatem contemneret, deum ſaltem inſpiceret, quem teſtem uiolati ab eo fœderis,
dũ pax fieret, inuocauerant. Abiens antẽ Mantua pontifex quarto poſt acceſſum
menſe, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, uitata de indu
ſtria Bononia: quæ, poſteaꝙ̃ intellexerat Baldeſarem Coſſam coactum eſſe abdica/
re ſe pontificatu, pulſis eccleſiæ magiſtratibus, in libertatem ſe uindicauerat. Inſtat
tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui ſuo iure ducere exercitum in Pan/
dulphum poſſet, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclatũ
caſtra locat, cum Lodouico Meliotato Innocentij ſeptimi nepote certaturus: q ad
uentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur. Affines nanque
erant, & id Lodouicus neceſſitudini tribuebat. Conſerto itaque prælio, ac Lodoui
co turpiter fugato, Carmignola haud ita multo poſt, Brixiam in poteſtatem Phi/
lippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Cabrinum tyrannum ad
Caſtellionem captum, capitali ſupplicio afficit. Hoc tanto Philippi ſucceſſu Nico
laus Eſtenſis motus, ſpõte facturus id, ad quod armis cogi potuiſſet, Mediolanum
profectus, Parmam (quam mortuo Otthone tertio occupauerat) Philippo reddi/
dit, retento Rhegio Martini pontificis rogatu feudi nomine. Profectus & eo Iohã
nes Franciſcus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene geſta, cum
minus comi fronte inſpiceretur, cumqꝫ intelligeret Philippo in animo eſſe, quic/
quid de Cremonenſibus & Brixianis teneret, iure ſuo repetere, propere Mediola/
no abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac ſocietatem ſecu/
tus eſt. Hi enim duo populi ſibi timentes, unumquenque in partes ſuas blanditijs
& pollicitationibus alliciebant, quod Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus
initi fœderis, & ultra Macram Sarzanam oppidum Lunenſis agri, Thomæ Frego
ſo dediſſet, quem e principatu ui & armis deiecerat, ne cum Genuẽſibus exulibus
quicquam aduerſus ſe moliretur: & Bononienſes Florentini populi ſocios ad de/
fectionem concitaſſet, eorumqꝫ milites ſtipendio conduxiſſet, & Forumliuij nunc
ob Thebaldi pueri tenellam ætatem, nunc ob Ferrarienſis principis gratiã (ut cre/
bro dicebat) occupaſſet, cum fœderibus cautum eſſet, ne Philippus Bononiam &
Flaminiam armis attingeret. Verebantur item, ne trium ſimul potentiſſimorum
principum, Philippi, Martini pontificis, Alouiſii regis, quos ſocietatem iniſſe cõ/
ſtabat, ui & armis occuparentur omnia, cum contra Philippus omnium malorũ
crimina in Venetos & Florentinos rejceret, quod Veneti retinere Pandulphum
in dominatu Brixiano ſint annixi: quodqꝫ Florentini & Genuenſes quoſdam ho/
ſtes ſuos commeatu pecuniaqꝫ iuuiſſent: quod Liburnum ditionis Genuẽſis, quam
tum in poteſtatem ſuam redegerat, centum millibus nummis aureis emiſſent. Sa/
tis tum quidem ad concitandum bellum hæc diſcordiarũ ſemina uideri poterant,
ſed nihil eſt quod æque Venetorum animos ad bellum impulerit, quam autoritas
Franciſci Carmignolæ, uiri bellica laude inſignis, atque ea ætate clariſſimi: qui (ut
ipſe dicere ſolebat) ægreferens Philippi inſolentiam, ad Venetos tum cõfugerat,
eosqꝫ ad bellum animauerat, operam ſuam in ea re pollicitus. Quare hi duo popu/
li, aſcito in ſocietatem belli principe Mantuano & Ferrarienſi, partitaqꝫ bellica im
penſa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, cui Carmignola
præficitur: cum fluuiali & maritima claſſe Philippum eodem tempore multis a
lateribus oppugnare adorti, a Guelphis Brixianis, qui Philippo aduerſabantur, in
urbem uocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem ſeptem menſium
oppugnatione totam denique in poteſtatem ſuam redegere. Ducẽte deinde Car
mignola ad capiẽda Brixianorum caſtella, Martinus pontifex Philippi ducis ca/
lamitate motus, cardinalem ſanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Phi

lippum & Venetos componeret, qua infecta, quod Veneti & Florentini iniqua poſtulare uiderentur, rurſum magnis uiribus bellum utrinque parari cœptum eſt. Pugnatum eſt ter eo anno collatis ſignis ad Gotolengum Brixianorum caſtellum, ad ſummum Cremonenſem uicum, quibus in locis æquo marte utrinque diſceſſum eſt. Ad Maclodium tertia pugna eſt habita: quo in prælio ſuperantur Philippicopiæ, capiturque Carolus Malateſta totius exercitus dux. Conſtat autem hãc tãtam fuiſſe cladem, ut ſi milites captos retinere Carmignola uoluiſſet, ſignaque ocyus perterritis inferre, eijcere principatu Philippum conſternatum, tanto accepto incommodo, haud magno negocio potuiſſet. Captus (ut dixi) eo prælio Carolus a Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim uero dum Carmignola ad oppugnanda Brixianorum oppida, quæ in Philippi fide pmanſerant, copias ducit, eidem Philippo reſpirandi ſpatium dat. Nam & pacem cum Amedeo Sabaudiæ duce, a quo bello premebatur, datis ob id Vercellis componit, & Sigiſmundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem pontifex Philippi rem in maximo diſcrimine uidens, cardinalem ſanctæ Crucis ſecundo ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit, qui Ferrariæ ſubſiſtens, eo proficiſcentibus cum mandatis principum ac ciuitatum legatis, ita pacem compoſuit, ut Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonẽſiumve quæ antea ceperant, retinerent. Præterea uti Philippus Bergomum Bergomatemve agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne ſocios Venetorum Florentinorumque bello laceſſeret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit hanc pacem Martinus, ueritus ne Philippus ducatu omnino pelleretur. Homini enim amiciſſimo, cum ob religionem auxilio eſſe non poterat, tum uel maxime quod ſuperioribus annis ærarium pontificium exhauſtum omnino fuerat, eo bello quod contra Brachium geſſerat. Nam eo tempore quo Florentiam profectus eſt, offendit Brachium Montonium, uirum in re militari præſtantem, Peruſiam, ducatum ſpoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupaſſe, conductis mercede quibuſdam tyrannis circunquaque poſitis, ut ipſe tuto proficiſci Romam non poſſet. Cum uero admonitus Brachius redire ad ſanitatẽ nollet, armis ſpiritualibus, hoc eſt, cenſuri, primo in eum pontifex uſus eſt. Interdictum enim a ſacris his omnibus eſt, qui Brachio parerent: uetitique ſacerdotes decreto pontificis eiſdem in locis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij incõmodo, de pace cum Martino agunt, hac conditiõe, ut Brachius ad pedes Martini prouolutus, ueniam peteret: quod etiam fecit: oppidaque aliquot eccleſiæ redderet: utque etiam ſtipendijs pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini poteſtatem redigeret. Cui quidem bello Gabriel Condelmerius, tituli ſancti Clementis presbyter cardinalis & legatus præfuit: cuius induſtria & Brachij uirtute Bononia in poteſtatem eccleſiæ breui redacta eſt. Interim uero dum hæc Bononiæ agerentur, quatuor illi cardinales, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice ſenſerant, Florentiã ad Martinum uenientes, cum magno & honorificẽtiſſimo comitatu publico cõſiſtorio ſuſcepti, dignitatum ſuarum titulos retinuere. Tres enim diaconi cardinales erant: quartus uero qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter cardinalis eſt habitus. Cum autem Baldeſar Coſſa adhuc in uinculis apud Heidelberg in Germania a comite Palatino detineretur, quidam Florentini ciues, quorum de numero Coſmus habitus eſt, rogare pontificem Martinum omnino non deſiſtebant, ut tãdem e carcere Baldeſarem liberaret. facturum ſe id pontifex pollicitus eſt. Verum dum eo legatum ob eam rem mittit, Baldeſar moræ impatiens, triginta millibus nummum aureorum Palatino comiti pſolutis, ſe e uinculis redimens, in Italiam ueniens, ut recta Florẽtiam proficiſceretur, apud Petrum Rubeum agri Parmenſis baronem ueterem amicum diuertens, parari ſibi inſidias intelligit. Hanc ob rem no/

ctu cum legato pontificis,qui eum in uia conuenerat,ad Thomam Fregoſum uete
rem amicum confugiens, magnam iuiecit omnibus ſuſpicionem, ne rurſum ſchi
ſma iunouaretur. Erat euim uir magni animi,ſagaciſſimiq; ingeuij, & qui priua/
tam uitam nequaquam pateretur. Non deerant præterea qui hominis audaciam
ad res nouas moliendas concitarent,adeo tum rebus uouis ſtudebat:ſed deus om̃i/
potens eccleſiæ ſuæ conſuiturus, Baldeſarem impulit, nullis pactionibus inter/
poſitis,nulla requiſita cautione, Florentiam ad Martiuum proficiſcit quo cum ue
niſſet, admirãtibus omnibus,exoſculato pontificis pede, eundem audientibus oĩ/
bus ut uerum pontificem & Chriſti uicarium canonice electum ſalutauit. Mira
profecto hæc res omnibus uiſa eſt, & dei potius quam hominum induſtria code/
ducta, quod homo regnandi cupidus, in ſummo rerum faſtigio ante collocatus,
in loco libero,ubi plurimum ab omnibus diligebatur amabaturq;,tanta uteretur
manſuetudine. Quæ certe omuibus præ gaudio lachrymas excuſſit, maxime uero
his cardinalibus,qui eum prius ut pontificem ſecuti fuerant. Martinus autem ui/
ciſſitudine rerum humanarum motus, poſt aliquot dies hominem iu numerum
cardinalium aſciſceus, epiſcopum Tuſculanum creat, atq; deinceps eo habuit in
honore,quo reliquos cardinales tam publice quam priuatim. Verum Baldeſar do
lore animi,ut putatur (ferre enim uitam ptiuatam non poterat)aliquot poſt men
ſes Floreutiæ moritur: ſepeliturq; honorificeutiſſimo ſepulchro in templo ſancti
Iohannis, non longe ab eccleſia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam
rem Coſmo Medice procurante: quem homines exiſtimant pecunia Baldeſaris
opes ſuas iu tantum auxiſſe, ut & primarius apud Florentinos ciues, & ditiſſimus
omniũ apud Italos,ac fortaſſe apud exteras quoque nationes deinceps ſit habitus.
Sepuichto hominis hæc uerba fere inſcripta ſunt, BALDESARIS COS/
SAE, IOHANNIS XXIII. QVONDAM PAPAE, COR
PVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim uero dum
hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Conſtantinopolitani ad pontifi/
cem uenere, pollicentes Græcos quod ad fidem ptineret, uelle in ſententiam Lati
norum uenire,ſi æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbenigne ac ſplendi
de pontifex ſuſcepit,& legatum e latere creauit, Petrum Fonteſiccum ſancti An/
geli cardinalem hominem Hiſpanum in quauis facultate doctum, qui Conſtan/
tinopolim ad res componendas proficiſceretur. Verum priuſquam uirum inte/
gerrimum a ſe dimitteret, eo præmiſit fratrem Antonium Maſſanum ordinis Mi
norum generalem gubernatorem, qui imperatoris ac Græcorum explorata ſen/
tentia,quid ea in re poſtea ſperandum eſſet,pontificem admoneret. Inſtantibus au
tem Romanis, ut demum pontifex Romam proficiſceretur, Martinus cum bona
Florentinorum gratia diſceſſurus,ciuitatẽ honore metropolitico exornauit. Nam
cum antea ab ipſa pene urbis origine epiſcopatum tantummodo habuiſſet, in ar/
chiepiſcopatum eorum cathedralem eccleſiã tranſtulit:eiq; ſubiecit ut matri Vo
laterrauam, Piſtorieuſem, Eeſulauam eccleſiam. Dedicauit præterea ipſemet ma
ius altare ſanctæ Mariæ Nouellæ ordinis Prædicatorum, apud quam baſilicã tam
diu diuertit,quandiu Florentiæ fuit. Eſt euim couuentus ille ad recipiendos pon/
tifices permaxime commodus. Abiens itaque Florentia, Romam taudem perue/
nit,effuſa obuiam om̃i urbana multitudine:effuſis principibus tantæ urbis,qui ho
minem non ſecus ac quoddam ſalutare ſidus, uel unicum patriæ parentem expe/
ctabant. Diem illum in faſtis annotauere Romani,decimo calendas Octobris, an
no domiui milleſimo quadringenteſimo uigeſimoprimo. Vrbem Romam adeo
diruptam & uaſtã inuenit, ut nulla ciuitatis facies in ea uideretur. Collabentes ui
diſſes domos, collapſa templa, deſertos uicos, cœnoſam & oblitã urbem, laboran/
tem rerum omnium caritate & iuopia. Quid plura? uulla urbis facies, nullum ur/

bauitatis iudicium in ea uidebatur. Dixiſſe omnes ciues aut inquilinos eſſe, aut ex
extrema oīm hominum fæce eo commigraſſe. Ciuium itaq; ſuoꝝ calamitate per/
motus pontifex optimus, animum ad exornandam ciuitatem, componendosq; ci
uium mores ita adiecit, ut breui conualeſcens, meliorē faciem præ ſe tulerit. Hanc
ob rem ciuitas ipſa, cum non modo ſummum pontificem, uerumetiam patriæ pa
rentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia diuturna eſſet ſine aliqua moleſtia,
ſequenti anno menſe Nouembris in uigilia beati Andreæ, adeo in immenſum Ti
beris creuit, ut per portam Flaminiam ingreſſus, totam urbē in plano ſitam innn/
dauerit: templumq; Pantheon uſq; ad altare maius repleuerit. Decreſcens aūt bi/
duo poſt, multa animalia paſſim ſecum traxit, multaq; ciuibus damna intulit: qui
non ſecus per uicos nauigabant, ac per alueum Tiberis facere conſueuerunt. Alo/
uiſius autem rex Lodonici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem ue
niens, regni Neapolitani titulum a Martino conſecutus eſt, cardinalium oīm con
ſenſu. In regnum nanq; per adoptionem a regina Iohāna Ladiſlai ſorore uocatus,
ſine ullo marte hoc modo conſecutuꝝ ſe regnum putabat. Verum ſtudio partiū
ab urbe Neapoli ſubmotus, in Calabriam ſeceſſit. Cum aūt concilij tempus inſta/
ret (ut ex decreto Conſtantienſi inſtitutū erat) Martino placuit, ſentiētibus etiam
ita cardinalibus omnibus, ꝓmittere quoſdam prælatos, q Papiæ illud inchoarent.
Is eīn locus ad eam rem oīnibus ꝑmaxime commodus uidebatur. Miſſi itaq; conſta
tim Petrus Donatus archiepiſcopus Cretenſis, Iacobus Camplo epiſcopus Spole
tinus, Petrus Roſatius Aquileienſis diœceſis abbas: frater Leonardus Florentinus,
fratrum Prædicatorum generalis, concilium inchoarunt: ad quod nemo quidem
adhuc uenerat, præter duos abbates Burgundos. Differre itaq; rem in aliquot dies
placuit, donec ex omni natione unus aliquis ſuperueniret. Ex Gallica eīn & Ger/
mana natione nondum quis uenerat. Parui nanq; momēti fore putabāt, quod ſine
iſtoꝝ autoritate & ſuffragijs eſſet inchoatum. Sed ecce dum hos expectāt, tāta re/
pente peſtis Papiā inuaſit, ut ꝓſidentes cōcilij mutare locū & tēpus ſint coacti. Pla
cuit itaq; oībus ex ſententia pōtificis Senas migrare: quo maior ex oīni natiōe mul
titudo ꝗ Papiā ꝑuenit. Alphonſus aūt Aragonū rex Martino infenſus, q titulum
regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datum (ut antea dixi) Alouiſio regis
Lodouici filio, oratorē ad cōciliū mittit, q & conciliū in longū duceret, & cauſam
Petri Lunæ adhuc in Paniſchola ſupſtitis reſtitueret, largitiōe, pollicitatiōibus am
biendo unūquenq; ex his q in cōcilio autoritatē haberet. Hāc ob rē Martinus non
ignatus quantā calamitatē ea res eccleſiæ Romanæ allatura eſſet, quātūq; ꝑiculi in
mora haberet, mādauit concilium ſtatim diſſolui, approbatis decretis in cōcilio ha
bitis, quæ ad fidem ꝑtinebant. Et ne ſubterfugere cōuentum Chriſtianoꝝ uidere/
tur, in ſequens ſeptennium cōcilio adiudicauit, quod in Baſilea celebraretur. Atq;
hoc modo ſchiſmatis & diſcordiarum ſemina a quibuſdam in concilio Senenſi ia
cta & ſparſa, ſublata hominis prudentia & aſtu ſunt. Tum uero Alphōſus palam
de Martino conqueſtus eſt, quod diceret eius opera & ſe a regina Iohanna abroga/
tum regno eſſe, quem prius hæredem inſtituerat, & Alouiſiū regis Siciliæ filium,
nouum hæredem inſtitutū. Refellebat quidē hæc crimina ꝑfacile Martinus, ꝙ di
ceret Alouiſium hæredem Iohannæ ab Alexandro quinto, & Iohanne uigeſimoter
tio in regno prius confirmatum fuiſſe, reijceret eam omnem culpam in reginam,
non aūt in ſe, ad quem ꝑtineret feudatarios eccleſiæ confirmare, nō aūt tollere, ni/
ſi aliquod graue facinus in ſedem Romanam commiſiſſent: ſe nō uidere cur Alo
uiſius Iohannæ ſuo iuſſu coronatæ, legitimus hæres eſſe non poſſet. At uero Bra/
chius cum uideret pontificē multiplici cura implicitū, ob ſimultatē cum Alphon
ſo contractam, multis oppidis eccleſiæ per uim potitus, Aquilam urbē regni Nea
politani graui obſidione premit. Hanc ob rem motus pontifex, comparato ſatis in

ſto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his qui cum regina & Aloiſio militabant, non longe ab Aquila patenti campo Brachium ſuperat & interficit. Aderant in eo prælio Sfortiani, Franciſco duce Sfortiæ filio, qui ſuperioribus annis dum Piſcariam flumen traiicit, quod Aternum ueteres appellabant, in undis perierat. Delatum itaque Romam Brachii cadauer, in loco prophano extra portam ſancti Laurentii ſepelitur. Hac autem uictoria tanta deinceps tranquillitas exorta eſt, redactis ad ditionem eccleſiæ Peruſio, Tuderto, Aſſiſio, aliiſq; oppidis, quæ Brachius occupauerat, ut Auguſti Octauii felicitas & pax rediiſſe ſua ætate uideretur. Licebat tum frui ocio, & libere per ſyluas noctu etiam ac tuto commeare. Nulli latrones tum extabant, nulli ſicarii & fures, adeo hoc hominum genus perſequebatur, ſublato e medio Tartalia, Lauello, aliiſq; tyrannis, qui latrociniis potius quàm militia uitam traducebāt. Huic autem felicitati obſtare Boemi hæretici uidebantur, qui hæreſi & armis Germanos catholicos continuo uexabant.

Vt igitur hi quoque rationi & eccleſiæ obtemperarent, cum bene monenti parere noluiſſent, legatos in Germaniā miſit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac primo quidem, ſeorſum tamen, Henricum ſancti Euſebii cardinalem, deinde Bartholomæum Placentinum, poſtremo uero his reuocatis Iulianum Cæſarinum ſancti Angeli cardinalem eo miſit, qui certe nō ſua culpa, ſed ignauia militum, magnum incommodum ab hoſtibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo cōcidens, maiora in hæreticos parabat. Verum priuſquam tantam rem aggrederetur, ſedare Italorum diſcordias inſtituerat. Nam pace, ut diximus, a Martino cōpoſita inter Philippum & Venetos, Florentini ægre ferentes, Ladiſlaum Pauli Guiniſii tyranni Lucenſis filium ſuperiore bello ſub Philippo militaſſe, occaſionem opprimendæ Lucæ nacti, quod ſuperiore pace nil ſcriptis de Guiniſio cautum fuerat, in agrum Lucenſem copias mouent, Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaque non ita multo poſt quibuſdam caſtellis circunquaque poſitis, urbem obſidione cingunt. Tum Philippus ſolicitatus Pauli precibus, ueritusq; ne ſi Luca in Florentinorum poteſtatem deueniret, acriores eos utpote propinquiores haberet hoſtes, Franciſcum Sfortiam cum magno equitatu primo in Parmenſem agrum mitit, unde pedeſtres copias conſcriberet. Qui quidem uere iam appetente Apenninum tranſgreſſus, tantum terroris Florentinis iniecit, ut prius quam in uallem nebularum, ita enim accolæ uocant, deſcenderet, hoſtes mouere caſtra, ac Lucam obſidione liberare præ metu coegerit. Eius autem aduentus eo gratior Lucenſibus fuit, quod pulſis hoſtibus ac capto tyrannō, liberi omnino Franciſci auxilio futuri uidebantur. Verum Franciſcus acceptis quinquaginta millibus nūmum aureorum ex ærario Florentino depromptis, Lucenſes maiore in diſcrimine, q̃ unquam antea fuerant reliquit, pactus ob datam pecuniam ſe eo toto ſemeſtri Philippi imperio non obtemperaturum. Obſideri deinde Lucenſes acrius ſunt cœpti. Quare Philippus inſtante Martino pōtifice, qui Lucenſium quoque uices dolebat, Nicolaum Picenninum cum maximo equitatu eſtatim mittit, qui fuſis ac fugatis hoſtibus, non ſolum Lucam obſidione liberauit, uerum etiam inde mouens, ex Piſanis ac Volaterranis multa caſtella uicepit, Senenſibus etiam rem gratam facturus, qui tum Florentinos bello inuaſerant. Martinus autem ab externo hoſte quietus, ad exornandam patriam baſilicasq; Romanas animum adiiciens, porticum ſancti Petri iam collabentem reſtituit: & pauimentum Lateranenſis baſilicæ opere uermiculato perfecit: & teſtudinem ligneam eidem templo ſuperinduxit: picturamque Gentilis, opus pictoris egregii inchoauit. Aedes præterea uetuſtate collabentes ad duodecim apoſtolos reſtituit, ubi & annos aliquot habitauit. Huius autem ſtudia cardinales ſecuti, titulos ſuos ita certatim reſtituunt, ut iam aliqua facies rediiſſe urbi Romæ uideretur. Creauit & cardinales, quo

rum de numero fuit nepos ſuus Proſper Colũna, ſancti Georgij ad Velluaureum diaconus cardinalis. Interea uero mortuo Petro Luna in Paniſcola, ne aliquid de/eſſet, quod eccleſiam uexaret, duo illi anticardinales de quibus mẽtionem fecimus, Alphonſo Martini hoſte adhortante, Aegidium cognomento Munionis, canoni cum Barchinonenſem genere nobilem, pontificem deligunt, Clementemq; octa/uum appellantq; qui ſtatim & cardinales creauit, & fecit quæ a pontificibus fieri cõ ſueuerunt. Verum cum Martinus in gratiam cum Alphonſo rediſſet, eo ſtatim Petrum de Fuſo cardinalem miſit a poſtolicæ ſedis legatum: in cuius manus iuben te Alphonſo Paniſcholæ domino, Aegidius omnia pontificatus iura depoſuit: er/ga quem hac benignitate Martinus poſtea uſus eſt, ut eum Maioricenſem epiſco/pum declarauerit. Cardinales autem ab Aegidio creati, ſponte cardinalatu ſe abdi carunt. Illi autem duo quos a Petro Luna creatos diximus, in ſuaq; pertinacia mã ſiſſe, cum pontifici Romano parere nollent, in carcerem a legato conijciuntur. Atque hoc modo Martini pontificis ſapientia & induſtria omne ſchiſma undique ſublatum eſt. Pacata hoc modo undique eccleſia dei, in dandis beneficijs mira pru dentia uſus eſt. Non enim unicuique petenti ea conferebat, ſed ſtatim mente agi/tabat quis potiſſimum eſſet idoneus, cui talis cura demandaretur. Quod ſi homi/nes prouinciarum non noſſet, in quibus uacare beneficia contigiſſet, ſtatim peritos regionum conſulebat, quis aut in curia, aut in gymnaſijs publicis eſſet doctrina, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atque hac quidem ratione & eccleſijs & hominibus honore dignis pariter conſulebat cum maxima celebritate nominis ſui. Tantæ præterea conſtantiæ fuit, cum duos haberet fratres, quorum alter Iorda nus princeps Salernitanus maior natu peſte moritur: alter uero minor natu, Lau/rentium appellant, in turri igne caſu iniecto exuſtus eſt, ut nil ex eo ſit auditum, nil uiſum, quod impatientiæ aut abiecti animi ſignum aliquod præ ſe ferret. Hic autem uir in omni uita integer, demum pontificatus ſui anno quartodecimo, men ſe tertio, Romæ apoplexia moritur, ætatis ſuæ anno ſexageſimotertio, ſepeliturque eius mandato in baſilica Conſtãtiniana ante capita apoſtolorum, ſepulchro æneo, comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quàm ſi eccleſia dei, ſi urbs Roma unico atq; optimo parente orbata fuiſſet. Vacat tum ſedes dies xij.

EVGENIVS IIII.

EVgenius quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidem, ſed antiqua, patre Angelo natus, põtificatum hac ratione adeptus eſt: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo e gente Coraria, patria Veneto, Antonius Corarius Gregorij nepos, Cæleſtini habitu canonicus congregationis ſancti Ge/orgij in Alga, Romam iturus, Gabrielem Condelmerium, qui eiuſdem profeſſio/nis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter uixerat, ſecum aliquandiu recuſan tem duxit, cuius ingenio & ſolertia delectatus Gregorius, eum primo theſaurari/um fecit, deinceps uero epiſcopum Senenſem creauit, præfecto Bononienſibus in eadem dignitate Antonio nepote. Recenſarunt aliquandiu Senenſes Gabrielem in epiſcopum, quod dicerent hominem aliũde natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senenſibus praeficiendum, eam curam debere ciuis alicuius eſſe, qui mores homi/num & ritus ciuitatis noſſet. Verum cum poſtea Gregorius rebus ſuis diffidens, Roma Lucam profectus fuiſſet, aucturus cardinalium numerum, Antonium ne potem & Gabrielem Condelmerium in cardinales retulit. Gabrielis autem opera in magnis rebus poſtea Gregorius, & Martinus abrogato Gregorio uſus eſt ma/xime uero in legatione Picentina, qua & picentes in fide eccleſiæ confirmauit, ſum pta de quibuſdam ſeditioſis & coniuratis pœna: & templum ſanctæ Hagnetis Ancone diruptum, portumq; eiuſdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani ma gna impenſa reſtituit, fluctibus quaſſum, & uetuſtate conſumptum. At uero cũ

Martinus intellexiſſet Bononienſes rebus nouis ſtudere, eo e Piceno Gabrielem le gatum miſit, qui ſuo aduentu ſeditionem omnem ſtatim ſuſtulit. Cum autem inde Romam ueniſſet, mortuo haud multo poſt Martino, ſolus e duobus de uiginti cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pōtifex creatur anno milleſimo quadringēteſimo triceſ·moprimo, quinto nonas Martij, Eugeniusq; mu tato nomine, ut fit, appellatus, ad ſanctum Petrum comitante populo & clero ſta/ tim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuiſaq; baſilica ſancti Iohannis Lateranenſis, in Vaticanum rediens, conſiſtorium generale propoſuit in dicta dietqua certe tanta multitudo affuit, ut cum trabes deficerent eius loci, ubi nunc conſiſtorium publicum fit, trepidatum adeo tumultuoſe ſit, ut in ipſa fuga Senogalliæ epiſcopus ciuis Romanus e gente Mellina, obtritus perierit. Nondum enim ædes ipſæ pontificiæ hanc formam, quam nunc habent, acceperant. Dimiſſo conſiſtorio, Eugenius tumultus deinceps ex induſtria uitauit. Inſtantibus deinde quibuſdam delatoribus, qui dicerent Martinum congregandi auri cupidum, ma ximos theſauros reliquiſſe, idq; ſciturum Eugenium ex Martini familiaribus ne/ potibusq;, eo ueſaniæ hominem perpulere, ut Oddū Poccium Martini uicecame rarium comprehendi iuſſerit, idque negocium Stephano Columnæ dederit, quem copijs ſuis præfecerat. Ab alijs enim Colūnenſibus is ſolus diſſentiebat, cardinali Vrſino & cardinali Comitum inſaniam hoīs adiuuantibus, quoq; artibus hæc oia cōtra Colūnenſes geſta putant, ob inueteratā factionū odia. Mandauerat Eugeni us ut Oddo ad ſe ſine ullo tumultu, ſine ignominia perduceretur, quod contra a Stephano factum eſt: nam & eius bona a militibus direpta ſunt, & ipſe ut tāquam latro per ora hominum ad pontificem tractus eſt. Hac indignitate motus Eugeni us, Stephano admodum ſuccenſuit: eique interminatus eſt, quod & Oddonem & epiſcopum Tiburtinum olim Martini cubicularium, ita indecenter ad ſe pertra/ xiſſet. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Præneſte ad principem Colu mnam confugit: eumq; adhortatus eſt, ſuas opes pollicitus, ut Eugenium ab urbe pelleret, quod diceret ei in animo eſſe nomen Columnenſium extinguere: id ſe opti me ſcire, eiusque conſiliorum participem fuiſſe: & ob eam rem aufugiſſe, quod ſci/ ret partem illius calamitatis ad ſe quoque (niſi tantum mali ſimul declinarent oēs) peruenturam. Motus his uerbis princeps, & eorum calamitatibus q Martini pon tificis familiares fuerant, ſumptis propere armis, pontificem aggredi inſtituit. Subſtitit tamen aliquandiu, donec Proſper frater diaconus cardinalis, quem qui/ dem præmonuerat, ab urbe diſcederet. Viſo autem fratre, e Præneſte Marinū, atq; deinceps Romā tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata p Iohan/ nem Baptiſtam porta appia, urbem armato milite ſine ullo maleficio primo ingre dit. Iam peruenerant ad ſanctum Marcum, & in uicum Columnam, cum ſubito eis obuiam facti ſunt pontificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatū eſt in urbe aliquandiu, atq; acriter: qua in pugna multi utrinque cecidere & capti ſunt. Quare Columnenſes cum uiderent populum Romanū longe aliter ſentire, q̄ arbitrarent, cedere ex urbe inſtituentes, omnia paſſim rapiūt, pecora abigunt, ho mines abducunt. Talionem tamen his reddidere pōtificis milites, Romano popu lo mixti. Nam & Proſperi cardinalis & Columnenſiū omnium, ac eorum qui cum Martino familiariter uixerant, domos hoſtilem in modū diripiunt & uaſtant. Irri tatis hoc modo utrinq; animis, non ſolum aperto marte, uerumetiā proditionibus res agi cœpta eſt. Capitur nanq; archiepiſcopus Beneuētanus Antonij Colūnæ fi lius: ac quidam Maſius frater, q faſſus eſt quæſtione adhibita, ſibi in animo fuiſſe ar cem ſancti Angeli dolo capere, interfecto ipſius arcis præfecto: eaq; Colūnenſibus prodere: qua occupata, & pōtificē & Vrſinos ab urbe pellerēt. De Maſio ſacerdotio abrogato, quod degradare appellant, ſumptū ſupplicium eſt in campo Floræ, eiusq;

corpus quadrifariam ſub furca diuiſum, ad quatuor urbis celeberrimas uias ſuſpenſum eſt, de archiepiſcopo Beneuentano nulla mentione habita. At uero cum Eugenius in ægritudinem quandam incidiſſet, uel dolore animi, quo in tantis perturbationibus affligebatur: uel ueneno, quo appetitum a Soldano ſuo quidam dicebant, agere de pace cum Columnenſibus cœpit, curante eam rem Angelotto Foſco ciue Romano, quem non ita multo poſt unà cum Franciſco Condelmerio nepote ſuo, cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maxima celeritate potuit, quod iam ingreſſum Italiam Sigiſmundum intellexerat, Romam uenturum, nepotem Franciſcum camerarium inſtituit: huicq́ uiros quoſdam præſtantes addidit, quorum conſilijs uteretur in gubernanda eccleſiaſtica ditione. Dum hæc aũt Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti, quod & Philippum Genuæ dñm claſſe in littore Genuenſi ſuperaſſent, quodq́ Eugenium ciuẽ põtificẽ haberent, Philippum ipſum bello terreſtri aggrediuntur: qui accito propere ex Hetruria Nicolao Picẽnino, & claſſem Venetam ad Cremonam diſiecit: & Carmignolæ impetus facilime retardauit, quem Veneti haud ita multo poſt quæſtionibus, literis, teſtibus conuictum, ut ipſi dicunt, capite mulctarunt: quod per eum ſtetiſſet, quo minus Cremona potirentur, capta a Caualcabove ipſius urbis porta: quodq́ etiam claſſis ſub ipſius oculis diſiecta ab hoſtibus fuiſſet, cum ex propinquo loco a tanto exercitu id fieri perfacile potuiſſet. Tum uero Florentini aduentum imperatoris in Italiam ueriti, quod Philippi rebus fauere uideretur, Netio Capponio ciui ſuo negocium dant, ut quibus rationibus maxime poteſt, Eugenio oſtendat & perſuadeat, aduentum imperatoris ad urbem, non minus apoſtolicæ ſedi, quàm Florentinis exitium ac perniciem minari, deſtineri hoſtem facilime poſſe, quo minus Arnum ad Senenſes tranſeat, qui Florentinos iampridem bello laceſſierant, ſi Nicolaus Tollentinas qui tum pontificis nomine ſtipendia faciebat, coniunctis copiis & animis cum Micheletto Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum Sigiſmundum coerceat, ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eandem ſententiam perfacile Eugenius: & cum de impenſa bellica aliquantulum addubitaretur, rem Netius ita ſtatim partitus eſt, ut duobus millibus equitum Eugenij, populus Florentinus tamdiu ſtipendia præberet, quoad bellum illud protraheretur. Tum uero Nicolaus Tollentinas iuſſu pontificis ex hybernis mouens, dum Senenſes incurſionibus & rapinis uexat, Sigiſmundo traijciendi Arnum tempus & facultatem dat, adiuuante Antonio Pontadera egregio tum copiarum duce, & acerrimo Florentinorum hoſte, qui deinde per Volaterranum iter faciẽs, pacato magis quàm hoſtili agmine ab omnibus expectatus proficiſcit. At imperator cum iam ſex menſibus Senis ſubſtitiſſet, cum magna populi Senenſis impenſa, tentatam fruſtra cum Florentinis pacem omittẽs, ad Eugenium conuerſus, inito cum eo fœdere Romam profectus, perbenigne a pontifice populoque Romano ſuſceptus, corona imperij donatur. Verum dum e Vaticano ubi coronam acceperat, ad Lateranum ubi diuertebat proficiſcitur, in põte Hadriani, ut imperatorũ mos eſt, multos tum Italos, tum Germanos in equeſtrem ordinem aſciuit. Sunt qui ſcribant Eugenium hominem uſq; ad pontem comitatũ, ad ſanctũ Petrũ rediſſe. Abiens deinde cũ bona Eugenij gratia, imperator per Picentes & Flaminiã iter faciens, Ferrariã atq; Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Iohannẽ Franciſcũ Mantuæ dominũ marchionali dignitate additis impẽ̃ij ſignis ornauit, & Barbarã Iohãnis marchionis Brãdiburgenſis filiã, Lodouico Iohãnis Frãciſci filio ſpopondit in uxorẽ, quæ nuptiæ honeſtare familiã Gonzaciã ſunt uiſæ: & quod Sigiſmundo imperatori puella affinitate coniuncta erat, & quod pater Iohannes poteſtatem ineundi ſuffragia ad creandũ impatorem habebat. Abeunte aũt ab Italia imperatore, cum iam omnia bello feruerent, Nicolaus Eſtenſis Ferrarienſis marchio,

hortāte Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adho
tatus eſt, qui & hominis autoritate permoti, & quod etiā nimia belli impenſa ex/
hauſti priuatim ac publice eſſent, legatos Ferrariam cum Nicolao mittunt, ubi Ca
lendis Aprilis, anno trigeſimotertio ſupra quadringenteſimum & milleſimum
ueniente in eandem ſententiam Eugenio, pax his conditionibus compoſita eſt,
ut Philippus Glarea Abduæ, id ei loco nomen eſt, decederet: utq; marchioni Mō
tisferrati & Orlando Pallauicino dominarum redderet: Vtrunq; enim ditione pa
terna ſpoliauerat: Florentinorum, Lucenſium Senenſiumve, quæ bello capta fuiſ
ſent, ad priſtinos dominos reciderent, communi omnium hoſte habito, qui infra
trigeſimum diem capta non reddidiſſet. Pace autem hoc modo ubique parta,
quieta aliquandiu omnia uidebantur, cum ſubito omnis belli uis in Eugenium
conuerſa eſt. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciſcum Sfortiam
cum magnis copijs in Flaminiam miſit, hominem iturum in Apuliam ſimulans,
quam Alponſus bello uexabat, defenſurum ea oppida, quæ pater Sfortia eo loci
adeptus erat. Qui quidem paratiſſimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciens,
oppida illa ex improuiſo adortus, breui in poteſtatem ſuam redegit. Non hoc
contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, uirum ingenio & manu prom/
prum, cum delecto equitatu adeo celeriter in Eugenium miſit, ut prius prope &
pontem Miluium & portam Flaminiam occupauerit, quàm aduentare hoſtem ſit
cognitum. Militauerat prius ſub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectum
uici Vetralla & ciuitate ueteri ſpoliauerat, adiuuantibus Venetorum triremibus,
quæ mari arcem continuo oppugnabant. Verum cum poſtea Nicolaus ſtipendia
ſua peteret, reſpondit Eugenius, tantum prædæ ex caſtellis præfecti eum auexiſſe,
maxime uero ex direpto uico, ut ei pro ſtipendio ſat eſſe poſſent. Quam ob rem in/
dignatus Nicolaus, agrum Romanum ingreſſus, tantum tumultus concitauit,
ingenti præda tum hominum, tum pecorum abacta, ut Eugenius aliquandiu in/
certus remanſerit, quorſum iret. Cōcurrebant Romani ciues ad Eugenium, que/
ſtum de illatis iniurijs, quos pontifex eo potiſſimum tempore conſilij expers & bo
næ ualetudinis, ad Franciſcum camerarium remittebat, qui ocio & uoluptatibus
deditus, nil aliud reſpondebat, cum crebræ de ablatis pecoribus querelæ fierēt, eos
nimiam ſpem in pecoribus collocaſſe: Venetos quidem ſine gregibus & iumentis
longe urbaniorem uitam ducere. Indignati huiuſcemodi reſponſis Romani, cum
iam Nicolaus & Tibur, pulſo inde comite Tagliacocij, & Sublacenſe oppi/
dum cepiſſet, traxiſſetque in partes ſuas Columnenſes omnes, interfecto a principe
Stephano Columna, qui ſemper diuerſa ſentiebat, ad libertatem reſpicientes, ſub/
lato clamore ad arma & libertatem conclamarunt, pulſis omnibus Eugenij ma/
giſtratibus, ac capto Franciſco camerario, nouos ipſi magiſtratus creant. Septem
fuere e ciuibus Romanis, quos ipſi gubernatores appellabant, penes quos uitæ ac
necis hominum ſumma poteſtas erat. At uero Eugenius in tanta rerum perturba
tione incertus, quid potiſſimum faceret, de fuga cogitare cœpit. Mutato itaq; habi
tu, ſumptoq; monaſtico cucullo, una cū Arſenio monacho nauiculam ingreſſus,
Tiberi Hoſtiam uehebat. Cum ſubito Romani quidā cognita hominis fuga, eum
lapidibus, ſagittisq; inceſſunt. Diſtinere enim hominē tādiu cupiebant, quoad ar/
ce ſancti Angeli potirentur. Abeunte autem Eugenio nonis Iulij, codēq; Piſas, ac
deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani ad oppugnandā ar
cem ſeſe accingūt, uallo & aggeribus omnia loca muniētes, quæ dare acceſſum ho
ſtibus poſſent. Contra autem qui in arce erant, prodire in certamen nonnunquam
conſueuerāt. At uero præfectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante
Baldeſare Auſida uiro ſagaciſſimo, qui inferiorem arcis partem tuebatur, uni ex
militibus ſuis in certamen prodeuntibus negociū dat, ut captus de induſtria ab ho

am eum bisterq; monuerunt, ut Baſileam idoneã à Martino celebrandi concilij
locum delectum, unà cum cardinalibus proficiſceretur, aliter ſe in eum acturos
ut in præuaricatorẽ & contumacẽ. Motus iſtorum uerbis Eugenius, Baſileenſe
concilium literis etiam apoſtolicis confirmauit, facta unicuique eundi ad cõcili
um poteſtate. Adeo enim bellis undequaque uexabatur, ut uix ei reſpirãdi facul
tas daretur. Verũ recuperata urbe Roma, ut diximus, eo ſtatim Iohannes Vitel
leſchus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agẽdas aptiſſimus, ſed natura
ſæuiſſimus & immitis: qui in Columnenſes & Sabellos totamq; Gibellinam facti
onẽ ducens, & caſtellum Gandulphum ad lacum Albanum poſitũ, & Sabellũ
& Borgerũ in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Arbã, ciuitatẽ Lanuuinam,
Prænecte, & Zagarolum cepit, incolis omnibus qui ſuperſtites fuere, Romã mi
grare iuſſis. In Hernicos deinde cõuerſus, quã nunc Campaniam uocant, omnes
in ditionem eccleſiæ redegit. Captum Antonium Pontaderã hoſtem eccleſiæ,
apud Fruſinonẽ ad oliuam turpi laqueo ſuſpendit. Reuerſus deinde Romã tre/
pidantibus omnibus, & domos quorundã coniuratorum, qui portam Neuiam
quam maiorẽ uocant, concitato in urbe tumultu ceperant, diruit: eosq; hoſtes ec
cleſiæ adiudicat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in cur/
ru excruciatum, in Campo Floræ ſuſpendit. Verum cõquerente populo Roma
no, quod diuitum quorundã auaritia, caritate annonæ laboraretur, tantum re/
pente tritici ſuo iuſſu in forũ delatum eſt, ut à magna caritate ad ſummam copiã
breui ſit uentum: adeo omnes eius imperia obſeruabant. Pacatis hoc modo re/
bus, in regnum Neapolitanũ conuerſus, quod paulo ante Alphonſus occupaue
rat, quodq; ipſe dicebat ad eccleſiam & pontificem pertinere, principem Tarenti
num cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit.
Paulum etiam abfuit quin Alphonſum caperet fraude potius, ut aiunt, quã ui,
cũ induciæ inter eos eſſent, & pax prope certa. Acceptis quæ ad eccleſiam perti/
nebant oppidis, principem dimiſit. Rediẽs, ad urbẽ, Præneſte ad rebellionẽ ſpe
ctans, Laurẽtio Columna inſtante, funditus euertit, Præneſtinis populariter mi
grare iuſſis, anno domini milleſimo q̃dringenteſimo triceſimoquinto. Quo quidẽ
anno Eugenius Florentia abiens, conſecrata prius uel dedicata Florentinorũ ca
thedrali eccleſia, Bononiã profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Fer/
rariam itur, & ædes in foro poſitas, ubi legatus nunc reſidet, muro præalto & la/
to à tergo potiſſimum & turribus firmat. Anno uero ſequenti publico cõſiſtorio
Baſileenſe concilium, quod ante approbauerat, Ferrariã transfert, quod diceret
Græcos cum eccleſia Romana in fide conuenturos, eundem locum ſibi delegiſſe.
Inſtabant tum concilij Baſileenſis præſides, & precibus ac pollicitationibus Græ
cos adhortabãtur, ut omiſſo Eugenio ad ſe proficiſcerentur. Neque hoc cõtenti,
abrogaturos ſe Eugenium prædicabant, niſi ipſe quoque eo proficiſceretur. Sub
ſtitit aliquãdiu Eugenius animi dubius, quid potiſſimũ decerneret, miſſo tamen
eo legato Iohanne Franciſco Capiteliſta iureconſulto, Patauinoq; equite, q eius
cauſam tueretur. Verum mortuo Sigiſmundo imperatore, à quo Baſileenſe cõci
lium incrementum habuerat, creatoq; ab electoribus imperij Alberto Auſtriæ
duce, conciliũ Ferrariẽſe Eugenij nomine cardinalis ſanctæ crucis inchoauit.
Eo proficiſcitur & Eugenius, q̃d aduentare imperatorẽ Conſtantinopolitanũ Io
hannẽ Palæologum intellexerat cum plerisque triremibus, tum ſuis, tum Vene
torum Eugenij gratia obuiam miſſis, ne qua uis Imperatori fieret: quod intelle/
xerat concilij nomine triremes Gallicas in Ioniũ miſſas, quæ aut imperatorẽ ad
ſe adducerent: aut ſi id fieri non poſſet, ſaltem hominem remorarent, quo minus
Ferrariã proficiſceretur. Harũ uero triremiũ præfectũ ita largitionibus corrupit
Eugenius, ut relicto concilio partes ſuas deinceps ſecutus ſit. Impatorautẽ Ferra

riam ingrediens, non aliter ſuſceptus ab Eugenio eſt, ac Romani imperatoris ſuſcipi conſueuere. Vitelleſchus uero ſedata eccleſiæ ditione, ſumptoq; ſupplicio de presbyteris quibuſdam, qui lapides pretioſos é capitibus Petri & Pauli apoſtolorum furtim ſubtraxerant in baſilica Lateranenſi, in qua quidē ſacerdotes erant, interfectoq; cum ſocijs Iacobo Galeſio, q res nouas moliebantur, Ferrariam proficiſcitur, ac publico conſiſtorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis nanq; ſex mēſes antea Bononiæ creatus fuerat, q poſtea maiore cum autoritate rediens, & præfectum uici Vetrallæ & dominum Fulginiatē tyrannide pulſum, in arce Suriana capitali ſupplicio affecit. Eugenius autē duas eccleſias iam pridem diſſidentes, in unū corpus redigere cupiens, M.CCCC.trigeſimo octauo, habita ingēti ſupplicatione, celebrataq; ſpiritusſancti Miſſa, cōcilium una cum imperatore Græcorū & patriarcha Conſtantinopolitano ingreſſus, ſedente imperatore condigna ſede, alijsq; Græcis e regione pontificis, primo quæſitū eſt uellent ne tam Latini quàm Græci ex duabus eccleſijs iā pridem diſſidentibus unā fieri: Ad quam uocem om̄es ſucclamarūt placere & uelle, modo rationibus illa prius confutarentur, quæ tantæ diſcordiæ cauſa fuerant. Diſputabatur quotidie ea de re ab his qui tū a Græcis, tum a Latinis delecti ad tantā rem fuerant. Verum cum peſtis Ferrariæ inoleuiſſet, eodemq; in loco non ſine magna incommoditate ſtaretur, Florentiam transferre concilium placuit. Eo itaq; ubi uentum eſt, ſtatim Picenninus Forumliuium Imolam, Rauennam, Bononiā occupat mādato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florētinis hoſtibus fauebat, diſturbare conatus. Præterea uero in Parmenſem agrū reuerſus, comparato ingenti equitatu, Padum ratibus trajciens, & Caſale maius, & Platinā meū natale ſolum, & quicquid Veneti in Cremonenſi agro tenebant, breui recepit.

Pulſo deinde ad Caluatonū Gattamelata Veneti exercitus duce, aſcitoq; in ſocietatem belli principe Mantuano, Brixiā aliquot menſibus oppugnat, eā & ciuibus & Franciſco Barbaro uiro doctiſſimo atq; urbis prætore, acriter defendētibus. Qua quidem omiſſa cum magno ſuorū incōmodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda caſtella circunquaq; poſita conuerſus, ne commeatus ſubmitti in urbē poſſent, Veronam uſq; & Vincentiā longe ac late omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Atheſi, Benaco, Sebunioq; lacu, ne ſubuehi quicq̄ nauibus poſſet penuria laborantibus. Ex Atheſi tamen remulco naues quædā attractæ uſque ad lacū, quē ſancti Andreæ accolæ uocāt, ſenſim in Benacū à Peneda ad Torbolim demiſſæ & refectæ: quia attractu & illiſione quaſſatæ erant, rem Venetā meliorem aliquantulum fecere. Verum cū nihilominus Nicolaus Picenninus Veronenſes & Vincentinos urgeret, Venetido ſe actum putantes, niſi unum aliquem egregium bello ducē mercede conducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos ſocios mittunt oratum, ut ſi reipublicæ Venetæ, ſi ſaluti & libertati Italiæ conſultum uelint, Franciſcum Sfortiā propere cum omnibus copijs in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis pene oppreſſam. Tum uero Florentini ſuo ac ſociorum periculo moti, Franciſcum adhortātur, ut arma pro Venetis ſumat, publica fide polliciti, ſe ei quæ de Romana eccleſia tenebat oppida, id enim maxime petebat, conſtanter defenſuros. Extorſere præterea ab Eugenio literas apoſtolicas, quibus declarabat Franciſcum agri Piceni marchionem & dominum, His tamē uerbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei male uertant. Franciſcus autem cū ſuo equitatu ſecus Adriæ littus in agrū Ferrarienſē deſcēdens, traiecto ratibus Pado, auctoq; in Patauinis exercitu (Nā ad duodecim equitum, peditum quinque millia habuiſſe ſub ſignis dicitur) hoſti primo ad Suaue in agro Veronenſi fit obuiam: ubi aliquandiu & acriter pugnatum eſt, neutro inclinante uictoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinē

& paucitatem copiarum, cũ Franciſcus omnia de Vincentinis & Veronenſibus
caſtella recepiſſet, Brixiã obſidione liberaturus, interclusos alios aditus cernens,
Atheſim traĳcit: ac in tridentinum agrũ mouens, ad Archum oppidum oppu
gnaturus peruenit: Nam comes Archi, Philippi partes ſequebatur. Venit & eo
Picenninus, comitem loci defenſurus: Verum dum cupidius, ut eius mos erat, q̃
cautius pugnat, à reliquo exercitu ſeclusus, magno accepto incommodo, fuga ſa
lutem in ſubiectas ualles petens, ab hoſte captus fuiſſet, niſi Carolus Gonzaga Io
hannis Franciſci filius, ſeſe hoſtibus obĳciens, hominem è tanto periculo liberaſ
ſet: qui quidem abundante poſtea multitudine, captus ilico eſt, & Veronã in car
cerem ductus. Sunt qui ſcribant Picenninum debilitatum altero latere propter
accepta in prælĳs uulnera, cum equo ad ſuos redire nõ poſſet, à Todeſchino ingẽ
tis magnitudinis ac roboris famulo humeris tanquam cadauer ſacco inuolutũ,
ad ſuos etiã per caſtra hoſtiũ delatum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philip
pus ægre ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciſcũ
Sfortiam Venetis auxilio miſiſſe, cum his agit qui in Baſileenſi cõcilio erant, ut
Eugenium citarent: fecere illi id quidem bis terve. Verum cum id ex ſententia ei
non cederet, eo dementiæ eos perpulit, ut abrogato Eugenio Amedeum Sabau/
diæ ducem ſocerum ſuum, q eremitanam uitam ad Ripaliam cum quibuſdam
nobilibus ducebat, pontificẽ crearent, Felicemq; appellarent. Hinc magnæ ſedi
tiones in eccleſia dei exortæ ſunt: cum Chriſtiana reſpublica trifariam diuiſa, aut
Felicem aut Eugenium ſequeretur, eſſentq; qui neutrales uocarentur, q̊d neutri
obtẽperarent. Eugenius tamen haud animo concidit: nam habito ſæpius conuẽ
tu, diſcuſſaq; Græcorum & Latinorum contentione, tandẽ eo uẽtum eſt, ut Græ
ci rationibus uicti, faterentur & ſpiritum ſanctum à patre filioq; procedere, ho/
muſionq; eſſe, non à patre tantũ, ut ipſi credebant, prouenire, utq; in azymo ſine
fermento triticeo pane corpus CHRISTI conſecraretur, ac purgatorĳ locũ eſſe
crederent. Poſtremo uero, ut faterẽtur Romanum pontificem uerum Chriſti ui
carium, Petriq; legitimũ ſucceſſorẽ, primũ in orbe locũ tenere, cui & orientalis &
occidẽtalis eccleſia merito pareret. Abeuntibus aũt Græcis re hoc modo cõpoſi/
ta, Armenĳ etiam cum fide noſtra conuenere, ſublatis crebris diſputationibus eo
rum erroribus, promulgatisq; Eugenĳ literis ſuper ea re, quæ rationem concor/
diæ oſtenderent, cũ inſcriptione, Datum in ſacroſancta oecumenica concilĳ Flo
rentini, quod in cathedrali eccleſia habitum eſt, anno domini milleſimo quadrin
genteſimo triceſimo nono, uigeſima ſecunda Nouẽbris die. Præterea uero ut par
tes ſuas augendo, Baſileenſe conciliũ infirmaret, eodem tẽpore cõſiſtorio publico
decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuere duo Græci, Rute/
nus & Nicenus, ut eorum autoritate Græcorum natio in fide contineretur: quæ
haud ita multo poſt in antiquos mores recidit. Habere tamen ſe alios dixit, quo/
rum nomina deinceps nunciaturus eſſet. Hi autem fuere Petrus Barbo ex ſorore
nepos, & Alouiſius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileienſem & ca
merarium fecit, tranſlato ad uicecancellariatũ Franciſco Condelmerio. Interea
uero dum illa, quæ ſcripſimus, ad ripã Tridenti agerentur, exiſtimarentq; homi/
nes Picenninum & Mantuanũ principem accepto tanto incommodo ceſſuros,
inde celeriter abeuntes, Veronam urbẽ capiunt, per Citadellã ingreſſi, admotis
ad muros ſcalis, nemine uigilum ſentiente, ſtridẽte maxime ea nocte aquilone uen
to, ad quẽ uitandum ob immenſum frigus, relictis magna ex parte ſtationibus,
cuſtodes ſeſe intra tabernacula receperant. Franciſcus autem Sfortia captam ab
hoſtibus Veronã intelligens, eo properè omnes copias mouens, recuperandæ ur
bis ſpẽ mente concepit, ubi uidit & caſtrum uetus & arcem ſancti Felicis in mon
te ſitam, adhuc in poteſtate Venetorum eſſe: qua quidem ſtructis aciebus, urbem

ingreſſus, hoſtes magno clamore inuadit. Fuerunt obuiam Philippi duces cum paucis equitibus: nōdum enim omnes eius copiæ ſuperuenerant. Pugnatur acriter in ea parte urbis, quam inſulam uocant. Tandem uero cum pauci à pluribus pellerentur, in pontem (quē accolæ nouū appellant) Picēnini ac Mantuani principis milites ſeſe recipientes, uim hoſtium aliquandiu ſuſtinent. Ibi dum ab equitibus (ut fit) manus conſeruntur, dumq; plures paruo in loco conglobati reſiſtūt, pons ligneus quo lapideus coniungi ac diſiungi pro arbitrio ſolet, nimio pondere preſſus cōcidit. Submerſi ferme omnes qui e ponte in flumen ceciderant, feſſi diutina pugna & pondere armorum preſſi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciſcus, traductis copiis, Picenninum & Mantuanum fidem ciuium ſuſpectam habentes, penitus urbe quatriduo poſt captam eandem, expulit. Tum uero Philippus animo cōcipiens diſtrahi Franciſcum à Venetis poſſe, ſi Florentinos bello uexaret, qui paribus auſpiciis atque impenſa Franciſum mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Hetruriam cū ſex millibus equitum mittit. Tum Florentini accerſito Petro iā Paulo egregio copiarum duce, rogatoq; Eugenio, ut milites ex fœdere ad defendendā Hetruriam acciret, ire obuiā Picennino inſtituerant. Verū cognita Iohannis Vitelleſchi cum Philippo cōiuratione, qui tum exercitui eccleſiaſtico legatus præerat, cum non amicus ut præ ſe ferebat, ſed hoſtis in Hetruriam cum ſex millibus equitum uenturus eſſet, iunctisque cum Picennino copiis Florentinos inimico & hoſtili animo perſecuturus, dant operā q tū Florētiæ in magiſtratu erāt, ſiue ueris ſiue fictis Eugenii literis: ut dū copias p pontem Hadriani traiicit, ab Antonio Ridio arcis præfecto interficeretur, q̄d etiā factum eſt. neque enim iuuari a ſuis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipſe nanque extremū agmen ſubſequebatur. Comes Auerſus, qui ſub patriarcha militabat, amiſſo duce, eius impedimenta Roncilionem ſecum detulit. Liberati autē tanto timore Florentini, cū Eugenio callide agunt, ut Lodouicus Patauinus in demortui Vitelleſchi locum ſuffectus, copiis eccleſiæ in unum coactis, reipublicæ Florentinæ iret auxilio. Aloiſii enim uafri & aſtuti opera ſublatum e medio Vitelleſchum crediderim. Picenninus autem in Mugellanam uallem deſcendens, longe ac late Feſulas uſque cædibus & rapinis omnia complebat. in Caſſentinum deinde conuerſus, comite Popii adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit. Inde uero Peruſium proficiſcens, urbem pacato agmine ingreſſus, legatum qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mandatis quibuſdam mittit. Interim uero capto ærarii magiſtro, quem uulgo theſaurariū uocant, totū ciuitatis ſtatum repente mutauit. Delegit enim ciues decem, qui uitæ ac necis in reliquos omnes poteſtatē haberent. Veriti autem Peruſini ne tyrannidem occuparet, cum homine pepigere, ut acceptis quinquaginta millibus nummum aureorum, ab urbe diſcederet: q accepta pecunia Cortonam mouēs, urbē, ut ipſe arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta cōiuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab urbe pulſis, Tifernum, q̄d ciuitatem caſtelli uocant, adiit. Mouent & Florentini Anglare ſuæ ditionis oppidū, ſuis auxilio futuri, ſi q̄d per uim moliri Picenninus conaretur. Agebantur hæc in Hetruria, cū Franciſus Sfortia, ſuperata ad Benacum Philippi claſſe, cui Italianus Furlanus præerat, non ſolum Brixiam ac Bergomum obſidione liberat, uerum ea æſtate ſuperatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisq; eiuſdem mille & quingentis equitibus & Brixiana caſtella, & partem Cremonenſis Mantuaniq; agri ac totam Gerram Abduæ in Venetorum poteſtatē breui redigit. Amiſit tum Mantuanus princeps Aſolam, Lonatum, Piſcheriam, tria oppida ſatis magna ac munita, nemine defendente: nam abſente Picennino, congredi cum hoſte aperto

aſpetto marte nuſquã auſus eſt. Tũ uero Picenninus commutatã in Venetia for/
tunã intelligens, obeamq; rẽ frequentibus nuncijs & literis accitus, tum à Philip
po, tum à Mãtuano pricipe: fatigatusq; militum precibus, q magna ex parte ciſ
alpini erant, motis à Tiferno caſtris ad Burgũ ſuæ ditionis oppidum, q̃d e regio/
ne Anglarij poſitum eſt, puenit: eã mẽte, ut uel ui uel aſtu cum Florẽtinoꝝ pon
tificisq; exercitu decerneret, q (ut diximus) ad Anglare cõſederant. Ad tertium
itaq; calẽdas Iulias, dies is Petri & Pauli celebris erat, Picẽninus ſtructis aciebus
emẽſus planitiẽ quatuor milliũ paſſuum, præliũ iniq̃ loco commiſit, ratus occaſi/
onem bene gerendæ rei ſibi oblatã eſſe, quod gregarios hoſtium pabulatum profe
ctos intellexerat. Subeũdum erat ei in aduerſum cliuũ, quẽ facile é ſuperiore loco
hoſtes propellebant. Dimicatũ eſt tamẽ ad quinq; horas conſtanter: tandẽ uero
Picẽninus à multitudine hoſtiũ & ſtultitia Franciſci filij, q é ſtatione diſceſſerat,
ſuperatus, Burgum repetit, magno accepto incõmodo, amiſſisq; ſignis militari/
bus. Sequenti autẽ die, relicto Burgo in poteſtate oppidanoꝝ, cum his tantũ q ex
prælio ſuperfuerant, iter p Flaminiã faciẽs, ad Philippum redijt. Oppidani Burgẽ
ſes ueriti ne in eos aſperius animaduerteretur, q̃d à pontifice deſciuiſſent, impetra
ta per oratores uenia, & corpoꝝ ac rerum omnium incolumitate, ſeſe legato dedi
dere. Gratiſſima ea uictoria tum Eugenio, tum Florẽtinis fuit: Ferunt Alouiſiũ
Patauinum ob eã uictoriã in numeꝝ cardinalium tum relatũ fuiſſe. Eadem quo
que æſtate Florẽtini, comitẽ Popij q cum Picennino ſenſerat, Hetruria pellunt.
Philippus autẽ tot cladibus circumuentus, ad externa auxilia reſpiciẽs, Alphon
ſum Neapolitano regno tũ potitum, rogat, ut quæ Sfortiani in regno oppida tene
rent, bello uexaret, q̃ Franciſcus Sfortia à Venetis diſtraheretur. Hac itaq; in re
Philippo morẽ gerẽs Alphonſus, Franciſcũ tamẽ à bello inito reuocare nunq̃ po
tuit. Is enim ubi primũ pabuli copia eſſe cœpit, cum equitũ undecim millibus,
peditũ ſex, Piſcheria Brixiã mouẽs, apud Cignanũ uicum Picennino fit obuiã,
hoc animo, ut hoſti pugnãdi copiã faceret. Nõ detrectauit certamẽ Picenninus,
& ſi numero copiaꝝ inferior erat, ſuorum uirtute fretus. Pugnatum eſt aliquan/
diu, atq; acriter, incerta tamen uictoria utrinq; diſceſſum eſt. Tũ uero Frãciſcus
ſatis ſibi factum ad belli famam exiſtimans, q̃d ultro hoſtẽ ad certamen prouocaſ
ſet, exercitũ circunferens, quædã oppida per hyemem à Picennino capta, in pote
ſtatem Venetoꝝ redigit. Martinengum deinde profectus, q̃d Picenninus firmo
præſidio munierat, oppidũ obſidione cingit & oppugnat. Veꝝ Picenninus aucto
exercitu aduẽtu Frãciſci filij & principis Mantuani, eo pficiſcẽs, mille paſſibus lõ
ge ab hoſte caſtra locans, eum frequentibus prælijs ad uniuerſæ rei dimicationẽ p
uocat: q remiſſo priore manum cum hoſte cõferendi ardore, ad expugnãdum op
pidũ totus ferebatur. At uero cũ Picenninus caſtra ſua hoſtium caſtris magis in
dies conferens, eo diſcriminis Franciſcũ redegiſſet, ut neq; eius gregarius miles ire
pabulatũ ſine piculo, neq; cõmeatus ſubmitti tuto, neq; inde exercitus abduci ſi
ne magno diſcrimine poſſet: præter omniũ ſpem pax ſubito enũciata eſt, iã antea
occulte agitata inter Philippũ & Franciſcũ, Euſebiolo quodã cognomẽto Chaï,
ultro citroq; commeante, ignaro Picennino: q iãta re pcepta, deos hominesq; ac
cuſabat, præcipue uero Philippi inconſtantiã, q uictor, pro uicto pacem peteret.
Digredientibus autẽ inde exercitibus, ad Caprianã pax hoc modo cõpoſita eſt,
milleſimo q̃dringenteſimo q̃drageſimoſecundo, ut Frãciſcus Blancha Philippi
ducis filia in uxorẽ ducta, Pontremolum & Cremonã dotẽ cum agro Cremonẽ
ſi acciperet, præter Picigitonũ, & ea caſtella quæ Mantuanus & Pallauicinus de
Cremonenſibus poſſideret: utq; illa præterea quæ Philippus & q cũ Philippo ſen
tiebãt, bello cepiſſent, quæq; itẽ Veneti, eorumq; ſocij, præter Aſolã, Lonatũ, Pi
ſcheriã, quæ Mantuani principis ante id bellũ fuerant, redderentur: utq; q huic
ſententiæ ſtare noluiſſet, communis omniũ hoſtis haberetur. Hanc uero pacis cõ
ditionẽ ægre admodũ Eugenius ferens, q̃ Franciſcus cæteris ſocijs ſe poſthabito,
de amiſſis reſtituendis cauiſſet, exiſtimationemq; ſuam non reddita Bononia, q̃

Picenninus occupauerat, cõtempſiſſet, abire Florentia Romã inſtituit, eoq; in lo
co, ut pote liberiore, de recuperanda eccleſiæ ditione cogitare. Verũ ut omnia paca
ta inueniret, Alouiſium Patauinum ſancti Laurẽtij in Damaſo pſbyterũ cardi
nalẽ præmiſit, q& canonicos regulares pulſis ſecularibus in eccleſiam Lateranen
ſem remiſit. Pulſi enĩ à pſbyteris ſecularibus fuerant, dum cõtenditur utri Chri
ſti corpus ferrent in celebritate eiuſdẽ, dum letaniæ fiunt ac ſupplicationes. Et de
Gino Albaneſ.o uiro in re militari præſtanti ſumptum ſupplicium, qa p eum nõ
ſtetiſſet, q̃ minus pax inter Alphonſum & Eugenium inita turbaretur. Afficiẽ
& capitali pœna. Palus Lamolara, uir præſtantis animi inuictiq; roboris, cuius
uirtus homini magis aſtuto q̃ forti ſuſpecta erat. Rebus autẽ hoc modo cõpoſitis,
Eugenius Florentinis q̃uis modo fruſtra eum retinere annixis, Romam ueniens
anno M.CCCC.XLIII.28. Septẽbris, effuſa obuiã urbana multitudine, nullo
non genere honoris adhibito, ad portam Flamineam noctu diuertit. Sequenti ue
ro die ad ſanctum Petrũ iturus, paratis de more ſupplicationibus, pontificio habi
tu per urbem incedens, tumultuantẽ populum intelligit ob duplicatum tributũ
uectigalq; nouũ uino impoſitũ. Hanc ob rem facto ſilentio, audẽtibus omnibus
exactionem illã ut minus liberalem ſuſtulit, q̃ facto, ſtatim ſucclamatũ ab omni
bus eſt: Viuat Eugenius, cũ antea clamaſſẽt, Moriant noua uectigalia eorumq;
inuentores. Poſt dies uero decem & nouem ad Lateranum pficiſcens, cõcilium ge
nerale eo loci ſe habiturũ omnibus denunciat, miſſis ad principes literis & nũcijs,
qbus ea de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omnino cõcili-
um Baſileẽ ſe uolebat. Rebus autẽ hoc modo Romæ cõpoſitis, iniuriarũ memor
Picenninum belli ducem in Picentes, q̃s Frãciſcus bello ſubegerat, acciuit, q Bo
nonia abiens, dum Peruſium pficiſcitur, Tifernates Florentini populi ſocios ad
defectionem cõpulit, Eugenio rem gratam facturus Florentinis infenſo, q̃d Fran
ciſcum pecunia ad oppugnandũ retinẽdumq; Picenum ſemp iuuiſſent. Alphõ
ſus item, q ſuperiore anno Neapolim iam diu obſeſſam p cloacam ingreſſus, pulſo
inde Renato ceperat, Picennini uirtute ac fama pmotus, hominem nõ ducem ſo
lum, quẽ exercitui ſuo præficeret, deligit, uerũ etiam honoris gratia eũ in adoptio
nem familiæ Aragonenſis recipit, q ſtati acceptis ab Eugenio & Alphõſo in ſum
ptus belli pecunijs, Picentes ingreſſus, multa oppida fruſtra renitente Franciſco
Sfortia, q relicta Cremona cũ firmo præſidio eo pfectus fuerat, in deditionẽ eccle
ſiæ redigit. Eodem fere tẽpore mortuo Iohanne Franciſco Gonzaga, Veneti &
Florentini de futuro ſoliciti, Lodouicũ Gonzagã Iohannis Franciſci hæredẽ & fi
lium, quem Philippo ſi oporteret, obijciant, mercede cõducunt. Quieſcẽtibus au
tem in Ciſalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Pelegrini oppidi, iubente
Picennino ob ſuſpicionẽ cõiurationis aliquandiu aſſeruatus, deceptis cuſtodibus
Bononiã rediens, cõuocato ad libertatẽ populo, Franciſcũ Picenninũ urbis præ
fectum cum præſidio cõprehendit. q̃ facto, exules omnes, tum ſuæ tum aduerſæ
factionis, maxime uero Baptiſtã Canedolũ in patriã reuocat. Miſſi deinde ſunt
à Bononienſibus ad Venetos & Florentinos legati, ſocietatẽ & amicitiam petẽres.
Qua qdem impetrata, domũ redeũtes, arcẽ quæ adhuc in poteſtate hoſtiũ erat,
cũ ſociorũ copijs ad id miſſis capiunt, ac captã ſtatĩ diripiunt, Alouiſiumq; Ver
mẽ ex agro Bononiẽſi fugant. Tũ uero Philippus ægreferẽs, Bononiẽſes cũ Vene
tis ac Florentinis ſentire, amicos q̃ſdam Baptiſtæ ſubornat, auxiliũ eis pollicitus,
ut Hannibalẽ é medio tollãt, q̃ principes ipſi cũ ſua factione in ciuitate remaneãt.
Tũ Betotius Cãnedolus fraudi ac ſceleri intẽtus, Bononiẽſem quendã ſubornat:
cui cum caſu filius natus erat, ut Hannibalẽ in baptiſmate pueri cõpatrẽ ſibi dili
gat, q̃ exorato dat operã, ut ſequẽti die infans ad ſacerdotẽ deferat. Baptizato pu
ero, Hãnibalẽ pater ad ædẽ ſancti Iohãnis baptiſtæ, cuius iũ ſolẽne erat, inuitat.
Obtẽ pater illã ea in re pditori Hãnibal, nullã fraudem ſubeſſe ratus, q dum in uia
eſſet, à cõiuratis circũuentus occidit, reſiſtẽtibus aliquãdiu duobus famulis chari
tate domini ui ppulſure conãtibus. At Bononiẽſis populus indignitate rei motus,

ſumptis, ꝑpere armis Cannedolæ factiõis principes obtruncat: maxĩe uero Baptiſtam, cuius cadauer & per urbẽ tractum, & cum magna ignominia ſepultum eſt. Accidit & tũ Romæ ſcelus ingẽs, à ſuo enĩ cubiculario Angelottus ſãcti Marci ꝑsbyter cardinalis, & uita & fortunis q̃s tãta cum auiditate aggregauerat, priuatur. Captus ſceleratus ille, ac uarijs cruciatibus necatus, q̃drifariã diuiditur: ad q̃tuorq; urbis portas ſuſpendit. Veneti autẽ & Florentini ueriti, ne Bononia utriq; ciuitati in rebus bellicis ꝑopportuna, in manus Philippi ueniret, e ſtatĩ cohortes aliq̃t mittunt, quæ ſocios Bononienſes iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos: eo enĩ Philippus rogantibus exulibus mittere Picenninũ cum exercitu inſtituerat, ni hominẽ mors præripuiſſet. Mortuum ferunt dolore animi, cum intellexiſſet Frãciſcum filium, quẽ in Piceno cum exercitu reliquerat cardinali Firmano legato, à Frãciſco Sfortia ſuꝑatum. Sequenti tamẽ anno Philippus haud animo cõcidens, Eugenium ad repetendã bello Bononiã adhortat, militẽ ac impenſæ partẽ pollicitus. Quare ꝑmotus pontifex, inito etiam cum Alphonſo fœdere, Sigiſmundum Malateſtã cum magno eq̃tatu in Picẽtes cõtra Franciſcum mittit: q̃ facilius diſtractis Florentinorum copijs, Bononia ꝑmi ad deditionẽ poſſet. Præmiſerat iam Philippus & Guilielmũ Monferratũ, & Carolum Gonzagam cum magnis copijs, q agrũ Bononienſem hoſtiliter ingreſſi, incurſionibus longe ac late omnia uexabant. Moti uero ſocioꝶ ꝑiculo Florentini, Aſtorgiũ Fauentinum cum eq̃tibus mille & quingentis, cumq; peditibus ducentis mittunt, q Bononienſibus auxilio ſit, donec aliud à Venetis & Florentinis decerneret. Agebantur hæc in Flaminia, cũ Philippus præter opinionem omniũ Franciſcum Picenninũ ex Picenis accitũ, cum magno exercitu calendis Maij in Cremonenſes nil tale metuẽtes mittit: q captis paſſim ruſticis, tantum terroris urbẽ die noctuq; oppugnando ciuibus iniecit, ut paulũ à capienda urbe abfuerit. Moti tũ Veneti ac Florentini Franciſci ac communi periculo, Cremonã & Bononiam eodẽ tempore tueri inſtituunt. Mittunt itaque Tibertũ Brandolinũ ducẽ impigerrimũ, q cum populo Bononienſi, cumq; his q̃s Florentini auxilio miſerant, in hoſtes tendẽs, ſimultate & odio inter ſe certantes (ad ſanctum Iohannẽ oppidum hi conſederãt) ꝑtracto in partes Bononienſiũ pollicitationibus & præmijs Guilielmo Mõferrato, ac Carolo haud magno negocio fuſo & fugato, oppida omnia ex hoſtibus breui recepit. Pacata autẽ hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetoꝶ ac Florentinoꝶ mandato bifariam diuiſæ, pars Franciſco Sfortiæ, qui uſque ad Vrbini mœnia ab Eugenio & Alphonſo ui pulſus fuerat, pars Cremonẽſibus grauiter à Franciſco Picennino ꝑſſis auxilio miſſa. Veneti decernere aꝑto marte cũ Philippo inſtituentes, legatos q ei bellũ indicant mittunt, ni oppugnare Cremonã deſtiterit. Oratoribus ꝑ internuncios reſponſum (neq; enim alloq hominem ſaserat) eos alibi q̃ Mediolani tutiores fore. Quo reſponſo commoti Veneti, Micheleto Cotignolæ copiarum ſuaꝶ duci impant, qui tum Brixiæ erat, ut in agrum Cremonenſem, quẽ Philippus magna ex parte occupauerat, confeſtĩ moueat, & cum hoſte ubicunque eũ nactus fuerit, decernat. Is autẽ mandata diligenter facturus, traiecto Olio, ad Caſſale maius celeriter ꝓficiſcitur, hoſtẽq; haud longe inſula Padi munitiſſimo loco conſidentem, uado traijciens caſtris exuit, ac magnam ui eq̃tũ cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus, liberataq; obſidione Cremona, aucto etiam Lodouici Gonzagæ copijs exercitu (q Platinam & caſtella quædã agri Cremonenſis in deditionẽ Venetoꝶ redegerat) in Gerrã Abduaꝶ mouentes, nil præter Cremã citra Abduã Philippo reliquere. Flumẽ deĩde traijcientes, Mediolanum uſque ꝑueniunt, incendijs & rapinis omnia paſſim complentes. Direpto autem Briantiæ monte, Breuioq; capto, q̃ ponte Abdua iungit. Leucum Larij caput oppugnare adorti, acriter q in præſidio erãt, locum defendentibus, cũ integri feſſis ac ſaucijs nauibus ſubmitti poſſẽt, multis in ea oppugnatiõe deſideratis, eq̃sq; ad extremã maciẽ inopia pabuli redactis, tandẽ re infecta abiere, de Franciſco Sfortia ſoliciti, quẽ in partes Philippi deſcẽdere clã intellexerãt. Interĩ uero Alouiſi

us Patauinus põtificis legatus,q his præerat copĳs,quæ in Picẽtibus cõtra Fran
ciſcum Sfortiã dimicabãt,cognita Italiani ac Iacobi Gauiani,q partĩ Philippi,
partim Eugenĳ ſtipendĳs militabant,ad Franciſcũ tranſitione,eos ante quã id ſi
eret,ad Rocham contrariã cõprehendi iubet,& captos,ſupplicio capitali affici.
V terque enĩ mille & quingentis eqtibus præerat. Hac autẽ re permotus Franci
ſcus Sfortia,cũ amplius ſuſtinere hoſtes nõ poſſet,qppe à multis ſimul oppugna/
tus,& à nemine adiutus,adhortante ad eam rẽ Eugenio & Alphonſo,q rem Ve
netã augeri indignabant, omiſſo Piceno, Philippi militiã ſecutus, eius copĳs ſꝑ
ficitur. Interea uero Eugenius, ne rẽ bellicã ſolũ curare uideretur, Nicolaũ Tol
lentinatẽ ordinis S. Auguſtini, miraculis clarũ, in ſanctos referẽs, à ſancto Petro
cũ omni clero ſupplicando, ad S. Auguſtinũ ꝓfectus, ſolẽnia ipſe celebrat, aſtan
te populo Romano, cardinaliũq; omniũ cœtu. Præterea uero pulſis omnino e ſã
cto Iohãne Laterano canonicis ſecularibus, admiſſisq; tãtũmodo regularibus, &
porticum illam extruxit, q̃ ab eccleſia ad Sancta ſanctorũ, & clauſtrũ ubi ſacer
dotes habitarent, reſtituit. Auxit & picturã tẽpli à Martino antea inchoatã. Præ
terea uero S. Sylueſtri mitrã, Romã Auenione delatã, ipſemet e Vaticano ad La
teranum detulit, magna cum ueneratione & letania ſacerdotũ omniũ, populiq;
Romani. Verũ cũ Alphõſus rex Tiburtũ ueniſſet, de ratione belli gerẽdi cum
Eugenio collocuturus eius ægritudinẽ intelligens, aliq̃ntulum ſubſtitit. Euge/
nio autẽ in animum uenerat, Florentinos qui hoſtẽ iuuerant, bello perſequi. Exi
ſtiabat nanq;, ſi ſuis, ſi regis, ſi Philippi copĳs eos adoriretur, eã urbẽ in quas uel/
let partes facile ad ductum iri: uerũ interuẽtu mortis diſturbata ſunt õnia. Mori
tur autẽ põtificatus ſui anno decimoſexto, VII. calẽdas Martĳ, anno milleſimo
quadringeuteſimo q̃drageſimoſexto, uir certe in uita uarius. Principio enĩ pon
tificatus ſui malis cõſilĳs ductus, diuina humanaq; omnia ꝑturbauit. Nã & po
pulũ Romanũ ad arma exciuit: & cõcilio Baſileẽſi, unde infinita mala orta ſunt,
autoritatẽ dedit, approbatis eorũ ꝑ literas apoſtolicas decretis. Verum poſtea ad
ſeipſum rediens, omnia prudẽter ac cõſtantiſſime egit, uir aſpectu inſignis & uene
ratione dignus, grauis in dicendo potius q̃ eloquens, modicæ literaturæ, multæ
cognitionis, hiſtoriæ præſertĩ. Liberalis in omẽs, tũ uel maxmime in literatos, q̃
rum familiaritate delectatus eſt. Nã Leonardum Aretinũ, Carolum, Poggiũ
Auriſpã, Trapezũtium, Blondũ, uiros doctiſſimos, ſecretis ſuis admiſit. Ad irã
nõ facile mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiã hominnm aut mimos &
dicteria ſcribẽtiũ. Gymnaſia autẽ omnia q̃ diligẽtiſſime fouit, maxime uero Ro
manum, ad q̃d omne genus literaturæ adhibuit. Religioſos mirũ in modum di/
lexit, eosq; opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, q̃d mirum in
pontifice uideri debet, ut ad ea q̃ ſcripſimus ab eo in Italia geſta, & Delphinũ Ca
roli regis Franciæ filium, compoſita prius inter regem & ducẽ Burgũdiæ pace, cũ
magno equitatu in Baſileenſes cõcitauerit, cuius impetu diſſipatus ille cõuentus
eſt, & Vladiſlaũ Polonũ regem, cum Iuliano Cæſarino diacono cardinali in Tur
cos miſerit: quorũ de numero ad XXX. millia uno prælio cæſa inter Hadriano/
poli & Danubium ſunt, licet iu tanta uictoria rex ipſe cum cardinali ab hoſtibus
interfectus ſit. Cõſtans præterea in pactis ſeruandis eſt habitus, niſi qd pollicitus
fuiſſet, q̃d reuocare q̃ perficere ſatius eſſet. Splendidus in uictu familiæ, parcus in
ſuo: & à uino ita alienus, ut abſtemius merito uocaretur. Familiares habuit admo
dum paucos, ſed uiros doctos, & quorũ opera in grauibus rebus uti poſſet: q̃ſq; tan
q̃ ſuæ modeſtiæ teſtes in cubiculũ cœnaturus admittebat, ac ſciſcitabatur qd in ur
be fieret, qd de pontificatu ſuo ſentirent homines, ut errata ſua uel ſuorum, ſi quid
ꝑperam factum eſſet, emendaret. Exornare autem eccleſiã dei ædificĳs & ſacellis
eſt annixus, ut ex Capella pontificia & æneis ſancti Petri ualuis apparet. Moritur
autem (ut dixi) uir ingenio & rebus geſtis inſignis, ætatis ſuæ anno ſexageſimo
quarto, ſepeliturq; in baſilica S. Petri ſepulchro marmoreo, his uerſibus notatus

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius

Teſtantur uitæ ſplendida facta ſuæ.
Iſtius ante ſacros ſe præbuit alter abortu,
Alter ab occaſu Cæſar uterq; pedes:
Alter ut accipiat fidei documenta latinæ,
Alter ut aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Græcorum exempla ſecuti,
Romanã agnorunt Aethiopesq; fidem:
Inde Syri ac Arabes mundiq; e finibus Indi,
Magna, ſed hæc animo cuncta minora ſuo.
Nam ualida rurſum Teucros iam claſſe petebat.
Dum perit, aſt illum ſuſtulit atra dies.
Qui ſemper uanos tumuli contempſit honores:
Atq; hac impreſſa condita, dixit, humo.
Sed non quem rubro decorauerat ille galero,
Non hoc Franciſcus ſtirps ſua clara tulit:
Suſceptiq; memor meriti, tam nobile, quod nunc
Cernis, tam præſtans ſurgere iuſſit opus,
Vacat tum ſedes diebus duodecim.

NICOLAVS V.

Nicolaus quintus, Thomas Sarzanus antea uocatus, a Sarzana oppido Lucẽſis agri, pontifex omniũ cõſenſu creat pridie nonas Martias, mcccc.xlvij. ccxiij
uir quidẽ modicis parentibus, utpote matre Andreola, patre Bartholomæo phyſico natus: ſed uirtute, doctrina, comitate, gratia, liberalitate, magnificẽtia tãto põtificatu dignus, licet ipſe adeo modeſtus erat, ut tãto magiſtratu ſe indignũ arbitraretur: rogaueritq; cardinales oẽs ſupplex etiã, ut eccleſiæ dei maturius cõſulerent. Verum Tarentino cardinali eũ adhortante, ne curſum ſancti ſpiritus impediret, collũ tanto oneri ſubiecit. Interrogatus (ut fit) cardinalis Portugalẽſis e conclaui prodiens, quem pontificẽ creaſſent, reſpõdit, non nos Nicolaum, ſed deus pontificem deſignauit. Sunt autẽ qui ſcribant Thomam Piſis natum, Lucæ educatũ, Bononiæ literas & bonas artes didiciſſe: maxime uero philoſophiam & theologiã, adiutus beneficentia ſanctiſſimi uiri Nicolai Albergati cardinalis ſanctæ crucis, adoleſcentis ingenio delectati. Hanc obrẽ in pontificatu hominis de ſe bene meriti nomẽ ſumpſit. Cum uero magiſtri nomẽ in gymnaſio cõſecutus eſſet, acerrimis diſputationibus probatus, cardinalẽ ſanctæ crucis ſecutus, familiæ tanti uiri œconomus factus, in numero ſcriptorũ pœnitentiariæ primo refertur, deinceps ſubdiaconatum pontificium adeptus, bene agendo uitãq; ſine inuidia & æmulatione ducendo, maiora mente concepit. Iã enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potiſſimũ diſputationibus quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ ſunt habitæ, eum cardinalẽ deſtinauerat. Verum ut id honeſtius fieri poſſet, hominem cum Iohanne Caruagialla, qui poſtea ſancti Angeli cardinalis eſt habitus, in Germaniã mittit ad tollẽdum Baſileẽ. conciliũ neutralitatemq;. Neutrales enim ideo Germani ſunt dicti, quod neq; Felicis, neq; Eugenij dictis obtẽperarẽt. Quas ob res eccleſia dei multas & maximas calamitates incurrebat, cũ imminutione maieſtatis pontificiæ. Hac autẽ de re pluribus in cõuentibus apud Fredericum Romanorum regẽ eſſe diſceptatum, Aenea Picolhomineo, qui deinceps põtifex fuit, quiq; tũ regis ſecretarius erat, ad tantã rem tamq; neceſſariã lõgis orationibus oẽs adhortãte. Difficile quidẽ erat remouere Germanos ab opinione ſua, falſa pſerti. Difficile item uidebatur pſuadere Eugenij oratoribus, ut poſtulatis Germanorũ obtemperarent. Tandẽ uero delinita orationibus nimia oratorũ ſeueritate, & caſtigatis Germanorum poſtu

ad Camuragum conſidentibus caſtra ponit. Vbi parua quædã certamina ad rẽ
tandam credo hoſtium patienriam, ſunt cõmiſſa. Tum uero Papienſes ſumptis
ob aduentum Franciſci paululum animis, cum ab imperio Mediolanenſiũ pro/
pter uetus inter eos odiũ abhorrerent, cumq; item extrema quæq; pati mallent
q̃ Venetis obtemperare, qui eorum ſocietatẽ aſpernati eſſent, urbẽ Franciſco de
dunt, ꝑfecto arcis non abnuente: quo additamento Sfortia in ſubriæ dominatũ
ſtatim mente cõcepit. Agebanrur hæc in Ciſalpina Gallia, cum Alphõſus eodẽ
tempore Nicolao pontifice fruſtra reclamante, cũ exercitu in Senenſium mariti
ma deſcendens, eorum libertatem ſubuertiſſet, ni Florentinus populus cognita re
gis calliditate, legarum Senas miſiſſet, qui ciuitatem admoneret Alphonſum re/
gnandi cupidũ, Senẽſes bello non minus q̃ Florentinos petere. Tum uero Senen
ſes cognito periculo, & ſi regi commeatus non negabant, non tamẽ quempiam ex
regijs militibus ingredi ſua mœnia deinceps ſunt paſſi. Rex itaq; cognita Senenſi
um diligentia, in Volaterranum & Piſanũ agrum deſcendens, multa caſtella par
tim deditione, partĩ ui cepit: maxime uero Caſtilionũ Piſcariæ, quæ oppida Flo/
rentini haud ita multo poſt recepere, præter Caſtilionũ, Sigiſmundo Malateſta
duce: quem antea Alphonſi ſtipendio conductum, ab eo ad ſe deficere pecunijs cõ
pulerant. Nõ deſiſtebat interim Nicolaus põtifex nũc regẽ, nũc Venetos adhor
tari, ut pacem q̃ bellum mallent: Sed hi ferotia exultantes, bene monenti nequaq̃
obtemperabant. Hanc ob rem Franciſcus cõparato ingẽti exercitu, in q̃ robur
Italicorum militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus ſimul iũctis, ad Pla
centiam firmo Venetorum præſidio munitã, medio autumno caſtra locat, parteq;
murorum bombardis demolitus, creſcente Pado adeo, ut Galeones, ita enim naues
fluuiales ad bellum aptas uocant, mœnibus appellerent, terreſtri ac nauali oppu
gnatione urbem capit ac diripit. Magna hæc Franciſci laus eſt habita, ꝙ hyeme
tanta imbrium inundatione, ut ægre in tabernaculis miles retentus ſit, tãtam ur
bem ui ceperit. Non deſtitit tñ Nicolaus pontifex de pace tũ quidem mentionem
facere, inſtantibus etiam apud Venetos ſocios Florentinis, quod regis potẽtiã ue
rerentur, qui tum cum exercitu in Hetruria erat. Verum ea de re nil actũ eſt, quod
Laudã Veneti Mediolanenſibus id maxime petẽtibus, reddere grauarent. Nico
laus autẽ põtifex omiſſa re toties fruſtra tentata, ad rem diuinã animum applicãs
ingentes ſupplicationes decernit ad placandã iram dei: ꝑcandũq; ut pacem Chri
ſtiano populo pſtaret. his letanijs põtifex ipſe cum omni clero à ſancto Petro uſq;
ad S. Marcum, pfectus eſt, multam religionẽ & ſingularem pietatem p̄ ſe ferens.
Verum neq; ita qdem, exigentibus id fortaſſe hoĩm meritis, dei ira placata eſt. Nam
ſequenti biẽnio adeo ubiq; fere peſte laboratũ eſt, ut pauci de multis ſuperfuerint.
Quod qdem malum & frequens terræmotus, & eclipſis ſolis indicare uidebatur.
Minabant hi quos Prædicatores uulgo appellant, futuram calamitatẽ: maxime
uero Robertus ordinis ſancti Franciſci, pfeſſus prædicator inſignis, qui concio/
nibus ſuis adeo populum Romanum mouit, ut pueri paſſim fœminæq; p urbem
incederent miſericordiam à deo expoſcentes. Et ne quid mali in Italia deeſſet, bel
la quæ ante inchoata diximus, adeo inualeſcebant, ut ſedari nullo modo poſſe ui
derentur. Nam Franciſcus Sfortia ſequenti æſtate expugnatis qbuſdam Vene/
torum caſtellis, in eorum claſſem qua Cremonenſes uexabant, cum terreſtri naua/
liq; exercitu profectus, eam cedere retro ad Caſale maius coegit: q̃ & hoſtem inſe/
cutus, cum eius claſſem in naualia ſubductum bõbardis diſiecerit, ad tantam dẽ
ſperationem præfectum Venetum redegit, ut incenſa claſſe, quam tueri non pote
rat, effuſa fuga in oppidum ſeſe receperit. Inde uero Franciſcus abiens, nõ ampli
us de Cremona ſolicitus, ſublata hoſtiũ claſſe, in Gerrã Abduæ mouens, ad Car
rauagiũ firmo hoſtium pſidio munitum caſtra locat. Mouent & eo Veneti, de

dockerusomnis, uerumetiã populus Romanus, ut in ſequenti nocte eius diei quo hæc audita ſunt, mccccxlix. xxiiij. Aprilis, cũ faculis per urbẽ inequis incederent, clamantes, Viuas Nicolaus. Pontifex autẽ, ne ingratus erga deum tanti beneficij uideretur, ſupplicationes ad modum celebres cum populo & clero in Vaticano habuit. Idem fecere & reliqui Italiæ populi, tam pernicioſa ſeditione liberatam eccleſiam dei cernentes. Tanta ꝑterea fuit pontificis autoritas & gratia, ut animos principum ad bellum iam concitatos, aliquandiu repreſſerit. Inſtigabant nanq; Venetos ad id bellum & Iacobus Picininus, & Sigiſmundus Malateſta, & Carolus Gõzaga, acerrimi ipſius Franciſci Sfortiæ hoſtes & inimici. Pellexerant etiam in ſocietatẽ ſuam Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Montisferrati, ac Corregij dominos: Bononienſesq; & Peruſinos, reclamante pontifice & minante ne id facerent, concitare, ſed fruſtra conati ſunt, pactũ Alphonſo, ut dũ ipſi Franciſcum adorirentur, Florentinos bello diſtineret. At Franciſcus Florentinorũ amicitia ac potentia fretus, aſſumptoq; in ſocietatem belli Lodouico Gonzaga principe Mantuano, ad bellum ſe conſtanti animo parabat. Hinc ortæ ſunt inter Carolum & Lodouicum graues inimicitiæ, ꝙ eius amicitiam ſequeretur, quem ipſe hoſtem haberet: quodq; oppida ſua occupaſſet, quæ ei pater ex teſtamento reliquerat. Nam Lodouicus fratris in carcerem coniecti uas factus, cum ſpopondiſſet octoginta millia nummum auri, quo frater liberaretur, uetuiſſetq; ſolum Carolus, cum Franciſcus aut nummos, aut oppida peteret, maluit nummos perſoluere, & oppida retinere, ꝗ tam uicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaq; ob rem Carolus fratrem calumniabatur, ut raptorem & alieni appetentiſſimum, non modo apud Venetos, quorum partes ſequebatur, uerum etiam ab imperatore ius ſuum repetere. Iam attigerat annus iubileus, cum ſubito tanta multitudo Romam uenit, quanta nunꝗ antea. Vnde cum ſemel e Vaticano uiſa ſaluatoris imagine ad urbem redirent, facta obuiam mula quædam Petri Barbi cardinalis ſancti Marci, cum neq; uenientes, neq; redeuntes ob inſequentem multitudinem cedere poſſent, cadente uno atque altero ſuper mulam illam iam a multitudine oppreſſam, ad ducenta hominũ corpora, & equos tres, obtrita & ſuffocata in ponte Hadriani conſtat. Multi etiam a lateribus pontis in flumen cadẽtes, in undis periere. Sepulta in ſancto Celſo ad centum & trigintaſex conſtat: reliqua uero ad campum ſanctum delata ſunt. Hãc ob rem Nicolaus pontifex uices eorum qui mortui fuerant dolens, caſulas quaſdã anguſtiorem uiam ad pontem facientes omnino ſuſtulit: totumq; fere annum illum in celebritatibus cõſumpſit, ſtationes ipſemet quotidie inuiſens cum cardinalium cœtu. Cauit etiam quam diligentiſſime, ne abundante tanta multitudine, commeatus & omnia ad uictum neceſſaria in urbe deeſſent. Curauit item execrationibus & ſatellitibus, ne craſſatores in peregrinos ad urbem accedentes ſæuirent. Sequẽti uero anno ꝙ uẽturum ad urbem Fredericum imperatorem intellexerat, tum ut coronam imperij acciperet, tum ut Leonoram regis Luſitaniæ filiam, Alphõſi neptem, in uxorem duceret, portas urbis ac turres, Capitolium, arcem ſancti Angeli, muris firmiſſimis munire cœpit, ueritus credo, ne aduentãte imperatore noui aliquid, & ab eo, & a populo Romano oriretur: erat enim natura formidoloſus. Hanc ob rem milites omnes ſuos cum collecticijs copijs Romam acciuit. Ad deliniendos uero multitudinis animos, tredecim mareſchalcos, qui tredecim regionibus urbis præeſſent delegit: eiſdemque tredecim ueſtes coccineas dono dedit. Imperator itaq; prodeuntibus obuiam tredecim cardinalibus, omniq; urbis magiſtratu, ac honorato quoq;, per portam caſtelli ingreſſus, & ad ſcalam ſancti Petri perueniens, obuium habuit pontificẽ: a quo una cum Leonora uxore, quã Senis offenderat iam ex Hiſpania auectam, in templũ Petri introducitur, milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo ſecundo, die ix. Martij. Vnde facta oratione digreſſi, in

Conſtantinopolitanos ſenſerat, & ob eam rem cardinalem Rutenum patria Con
ſtantinopolitanum eo miſerat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, ſi
ad catholicam fidem ut in Florentino concilio promiſerant, redire uoluiſſent. Inte
rim uero Renarus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quam rem Franci/
ſcus ac Florentini copias & opes pollicebantur, ſi Alpes tranſmittens, contra Ve/
netos exercitum mouiſſet, fruſtra tentato cum duobus millibus equitum per Allo
brogos itinere, quos nunc Sabaudienſes uocant, æſtateq; in ea re pene conſumpta,
Sauonam alio itinere, atq; inde ad Franciſcum peruenit: qui acceſſu tanti regis &
non paruis copijs, atq; animo auctus, hoſtem pauidum, & certamen detrectantē
mouere caſtra ad montana Brixiæ coegit. Inde uero exercitum circunferēs ex Bri
xianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim ui, partim deditione ce/
pit. Superueniente deinde hyeme, cum in hyberna undiq; itum eſſet, Renatus re/
licto in Italia apud Florentinos filio male in eos & Franciſcum animatus, in Gal/
liam redijt. Verum frigeſcentibus una cum hyeme iam omnium animis, exhau/
ſtisq; item aſſidua bellorum impenſa populorum ac principum ærarijs, de pace
iam antea a Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta eſt: ad quam Veneti &
Florentini militarem licentiam peroſi, ſummo ferebantur pudio. Sed Nicolaus
pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehenſa, rem
inchoatam omittens, ad ſedandum inteſtinum bellum animum adiecit. Stepha/
nus enim maioris animi quam potentiæ, uir quidē in dicendo materna lingua elo
quentiſſimus, multa liberandæ patriæ indicia præ ſe ferens (ut in principio dixi/
mus) Bononiam a pontifice relegatur, hac conditione, ut ſingulis quibuſq; diebus
Niceno gubernatori urbis ſeſe offerret, quem ſimulata ægritudine decipiēs, Ro
mam admonentibus coniuratis propere redijt, hac mente, ut cum urbem attigiſ/
ſet, ſumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & cardinales
caperet. Verum dum feſſus longitudine itineris & diutina uigilia aliquantulum
quieſceret, aliquot enim noctes inſomnes duxerat, detegendæ rei tempus & occa
ſionem dat. Cognita hominis audacia, pōtifex ſenatorem Iacobum Lauagnolum
Veronenſem ciuem, & uicecamerarium cum armato milite domum eius ſtatim
mittit, ut captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelli/
gens, ad ſororem confugit, relicto domi Baptiſta Sarra, cum aliquot ſeruis, homi/
ne quidem impigerrimo & audaciſſimo: qui domo cum ſocijs erumpens, incolu/
mis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud ſororem
in capſa delitēſcentem capiunt, & captum ac ſeriem coniurationis faſſum, ad mu/
ros arcis ſancti Angeli ſuſpendunt. Eodem quoq; ſupplicio afficitur in capitolio
Angelus Maſſa cum filio ac ſocio Sauo, lecta prius audientibus oībus coniuratio
nis ſerie, milleſimo quadringēteſimo quinquageſimotertio, quinto idus Ianuarij.
Perſecutus deinde reliquos coniuratos omnes oppreſſit, maxime uero Frāciſcum
cognomento Gabadeum, & Petrum Monterotundum, & Baptiſtam Sarram a Ve
netis ad ſupplicium deditum. Eo enim coufugerat poſt patefactam coniurationē.
Nicolaus autem qui hactenus Romanos omni genere officij & liberalitatis iuue/
rat, quiq; liberior quam ullus antea pontifex, incedere per urbem conſueuerat, ſi/
bi ipſi deinceps cauens, moroſior cum in omnes, tum uel maxime in Romanos fa/
ctus eſt. Accedentes enim alloquendi cauſa non ita facile admittebat. Acceſſit &
podagra, qua tum maxime laborabat. Sed nihil fuit quod æque hominem crucia/
uerit, quam ubi audiuit Conſtantinopolim & Peram eodem impetu a Turco ca/
ptam: obtruncatumq; cum multis hominum millibus Conſtantinopolitanum im
peratorem. Captum quoq; arbitrabatur & necatum cardinalem Rutenum: quem
eo (ut dixi) miſerat, ſed is mutata ueſte incolumis abijt. Ipſi tamen pontifici in ani
mo fuit, claſſe & milite Conſtantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius literæ

Abſtulit errorem, quo ſchiſma infecerat urbem.
Reſtituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardino ſtatuit ſua ſacra Senenſi,
Sancta iubilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore capur Frederici coniugis aureo.
Res Italas icto fœdere compoſuit.
Attica Romanæ complura uolumina linguæ
Prodidit, en tumulo fundite thura ſacro.

Laudatur quidē eius liberalitas, qua in om̄es uſus eſt: maxime erga literatos, quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirifice iuuit. Eos enī præmijs nūc ad lectiones publicas, nunc ad cōponendum de integro aliquid, nunc ad uertēdos græcos autores in latinū ita perpulit, ut literæ græcæ & latinæ, quæ ſexcentis iam antea annis in ſitu & tenebris iacuerant, tum demum ſplendorem aliquē adepti ſint. Miſit & literatos uiros per omnē Europam, quorum induſtria libri conquirerentur, ꝗ maiorum negligentia & barbarorū rapinis iam perierant. Nam & Poggius Quintilianum tum inuenit, & Enoch Aſculanus Marcū Cælium Appiciū, & Pōponiū Porphyrionē in Horatij opera ſcriptorē egregiū. Aedificauit præterea magnifice & ſplendide, tum in urbe, tū in Vaticano: in urbe ædes pontificias apud ſanctā Mariam ad Præſepe. Reſtituit & templū ſancti Stephani in Cæliomonte: à fundamētis uero erexit ſancti Theodori templum inter palatinum & capitolinū mōtem in plano ſitum. Pantheon quoq; in medio urbis poſitū templum uetuſtiſſimum magiſtri Agrippæ opus plūbeo tecto reſtituit: in Vaticano autē & pontificias ædes ſumptuoſis operis in hanc formā quā nūc cernimus redegit, & muros Vaticani præaltos & latos inchoauit, iactis inſanis fundamentis ad turres & maiorem molē ſuperædificandam, quibus coerceri hoſtes poſſent, ne ædes pontificis & beati Petri templū, ut antea ſæpe factū eſt, diriperētur. Inchoauit præterea ad caput tēpli beati Petri amplā teſtudinem, quam uulgo tribunam uocant, quo templū ipſum auguſtius, & hominum magis capax eſſet. Pontē quoq; miluium reſtituit, & ædes egregias ad balnea uiterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, qui in urbe ædificabant. Eius etiā mandato uici urbis fere omnes ſtrati ſunt. Eleemoſynas quoq; multas in pauperes erogauit, maxime uero in nobiles ad inopiam ob uarios rerū humanarum caſus redactos. Virgines inopes ſua pecunia & munificētia maritis collocauit. Legatos aliunde uenientes munifice ſemper ſuſcepit, nullo nō genere honoris & liberalitatis adhibitō. Facilis ad iram fuit, ne mētiar, quippe qui bilioſus erat, facilis etiā reditu ad beneuolentiam: hoc eſt quod auſam maleuolis dedit ad carpendū hominem de deo & hominibus optime meritum. Auaritiæ autem adeo expers fuit, ut neq; officium ullum uendiderit unquam, neq; beneficium ſimoniaca prauitate ductus ulli collocauerit. Gratus erga de ſe & eccleſia dei meritos, amator iuſtitiæ, pacis autor & cōſeruator, clemens in delinquentes, ceremoniarū diligētiſſimus obſeruator, nihil quod ad diuinū cultū pertineret omittens. Extant adhuc uaſa aurea & argentea, extant cruces gemmis ornatæ, extant & ſacerdotales ueſtes auro & margaritis inſignitæ, extant peripetaſmata & aulæa auro & argēto intertexta, extat & mitra pōtificia, ꝗ hominis munificentiam nobis oſtendunt. Omitto tot libros ſacros ſuo iuſſu deſcriptos, auro & argento redimitos. Licet inſpicere bibliothecam pontificiā ſua induſtria & munificētia mirifice auctā. Religioſos, ut uernaculo uocabulo utar, ita amauit, ut eos & mira beneficentia, & eccleſiaſticis beneficijs iuuerit. Beatum quoq; Bernardinum Senenſem ordinis Minorum, in ſanctos retulit, quod prædicādo, docēdo, monendo, caſtigando etiam factiones Italiæ, Guelpham ſcilicet & Gibellinā, magna ex parte extinxerit, & Chriſtianis hominibus bene beateq; uiuendi uiā oſtenderit. Cuius corpus nunc etiam Aquilæ magna cum ueneratione inuiſitur.

CALIXTVS III.

CAlixtus terti9, Alphonſus cognomēto Boria antea uocatus, natiōe Hiſpan9, ccxviij
patria Satiuenſis, Valentinæ diœceſis, patre Iohāne, matre Frāciſca generoſis Pon.

parentibus natus, ac libere educatus, cardinalium ſuffragijs põtifex creatur ſexto idus Aprilis. M. CCCC. L V. Is enim quartumdecimũ natus annũ, poſt prima literarum erudimenta ad Ileridenſe gymnaſium miſſus, tantum ſtudio & diligentia profecit, ut breui doctor in utroque iure factus, acute ipſe alijs ac perdocte deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertium decimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatũ Ileridenſis eccleſiæ ei cõtulit. Verum cum iam eius doctrina omnibus nota eſſet, ad Alphonſum Aragonum regem profectus, eius conſilio & ſecretis ſtatim adhibetur. Cum autẽ à Martino pontifice eccleſiæ Maioricẽſis gubernator factus eſſet, perſuaderentq; amici, ut eccleſiã ipſam in titulũ acciperet, facturum ſe id renuit, quod diceret ſe expectare epiſcopatũ Valẽtinum, quem haud ita multo poſt ſuo merito conſecutus eſt. Cũ em̃ mortuo Benedicto tertiodecimo, duo illi anticardinales, de quibus in Martino mentionem fecimus, Aegidium quendam Barchinonenſum canonicum in locum demortui Paniſcholæ pontificem creaſſent, quem Clementem octauum appellabant, eo ſtatim miſſus ab Alphonſo rege, qui iam cum Martino pontifice in gratiam redierat, Alphõſus Boria eſt, non ſine magno ſui ac comitum diſcrimine: adeo locus ille Paniſcholæ tyrannice cuſtodiebatur, & ab his potiſsimũ quorum maxime intererat diſcordias alere. Qui Alphonſus adeo rationibus & autoritate Aegidium ipſum ad ſanitatẽ deduxit, ut poſtea ſuperueniente Petro Fuſo Martini legato, põtificio nomine ſe abdicauerit, in poteſtatemq; põtificis deuenerit. Hanc ob rem Martinus & Aegidiũ Maioricenſem, & Alphonſum Boriam Valentinũ epiſcopum creauit. Orto deinde bello inter Alphonſum Aragoniæ, & Iohannẽ Caſtellæ reges, ſolus Alphonſus Boria delectus eſt, qui ad pacem & concordiam reges adhortaretur, quam ſeptẽnio poſt inchoatum bellũ tanta cum diligentia compoſuit, contracta etiam inter eos affinitate, ut hodie quoque aliquot illius fœderis pacta ſeruentur. Verũ cum poſtea inualeſcente Baſileenſi concilio, rex Alphonſus, qui tum in regno Neapolitano bellum gerebat, rogaretur ut aliquem ex ſuis eo mitteret, Alphonſo Boriæ id negociũ demandauit, qui ægre ferens rem tam pernicioſi exempli ſibi committi, cum regina egit Alphonſi uxore, ut in Italiam ad regem proficiſceretur cũ Ferdinando regis filio, eumq; adhortaretur, ut tandem poſt multos labores, & tot pericula adita, in quibus tum etiam frequẽter uerſabatur, in patriam rediret. Rex autẽ ſe id facturũ abnuens, hominem ad Eugenium miſit, qui tum Florentiæ erat, quo cum de pace ageret. Vitelleſchus enim Eugenij nomine regnũ Neapolitanũ armato milite ingreſſus, longe ac late om̃ia populabatur, prohibiturus quo minus rex Neapoli, quã tum oppugnabat, potiretur. Cum autẽ in longum res protraheretur, Eugenioq; in mẽtem ueniſſet uiginti cardinales creare, Valentinum epiſcopum horum in numerũ retulerat. Quam quidem dignitatem conſtantiſſime renuit, quod diceret id ſibi nequaquam integrum eſſe, re præſertim ob quam uenerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cum patriarcha Aquileienſis Tarracinam ad regẽ miſſus, pacẽ inter pontificem & regem compoſuiſſet, fœderaq; inijſſet, quibus Valentinus epiſcopus ſemper interfuit, autoritatemq; ſuam interpoſuit & diligentiam, adeo à pontifice diligi cœptus eſt, ut eum breui cardinalem creauerit, tituli ſanctorũ Quatuor coronatorum, Romamq; ad ſe accerſierit, non minore modeſtia in cardinalatu utens, quam antea in epiſcopatu fecerat, ab omni pompa & inani gloria alienus ſemper fuit. In dicendis autem in ſenatu ſententijs ita grauis habebatur, ut nihil unquã per adulationem & gratiam locutus ſit. Mortuo deinde Eugenio, eiusq; ſucceſſore Nicolao põtifice, Alphonſus Boria, ut dixi, in ædibus ſancti Petri põtifex creatus, Caliſti nomen de more ſuſcipiens, bellum Turcis ſtatim indixit. Id ſe ante pontificatum uouiſſe oſtendens ſuo chirographo, his uerbis ſcripto, quod in libro quodam ſuo extabat: Ego Caliſtus pontifex deo omnipotenti uoueo, & ſanctæ indiuiduæ trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationibus, & demum quibuſcunq; rebus potero Turcos Chriſtiani nominis hoſtes ſæuiſſimos pſecuturum. Admirati ſunt omnes qui aderant, quod pontificatus nomen ſibi deſumpſiſſet ante adeptã

dignitatem,quodq; homo ſenex ac fere decrepitus,tantum animi haberet. Vt autē
quod promiſerat, re ipſa præſtare poſſet, prædicatores per totam Europā ſtatim mi
ſit, qui omnes Chriſtianos in Turcos animarent, quiq; facultatum aliquid & opū
ſuarum ad tantam expeditionem conferrent. Ex his autē facultatibus ad ſedecim
triremes Romæ ædificatas in hoſtē miſit, patriarcha Aquileienſi præfecto, qui triē
nio maritima hoſtium Aſianorum uexauit, inſulas quaſdā cepit, ac magnas calami
tates hoſtibus intulit. Alphonſus autem rex & Burgundiæ dux crucis ſignū ſuſci
pientes, ituros ſe quoque in hoſtem profitebantur, uel armatos milites comiſſuros.
Verum ut res uno impetu mota eſt, ita etiam facile reſedit, principibus ipſis ob uo/
luptatē rē tantam & magnam gloriam parituram omittentibus. At uero dū pōti
fex ipſe in baſilica Lateranenſi coronaretur, duo milites, quorum alter ſub comite
Auerſo, alter ſub Neapolione Vrſino diuerſarum partiū ducibus militabat, de ado
leſcente armigero contendentes, ita ſe mutuis uulneribus confecere, ut uterque ſta
tim perierit. Hanc ob rem Neapolio factionem Vrſinam ad arma conuocans, ædes
ubi comes Auerſus diuertere cōſueuerat diripuit, aberat tū comes. Ad Lateranū
itaque iturus Neapolio, ut comitem adoriretur, ægre à Latino fratre & à camerario
pontificis retentus eſt. Non poterat certe ſine magna urbis calamitate eo proficiſci
Neapolio, cum tota Columnenſium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis eſſet.
Miſerat & ad utrunque pontifex Iohannem Baruncellum, & Læliū de Valle aduo
catos conſiſtoriales, qui pacem inter eos componerent: atque hoc modo autoritate
pontificis ſedata ſunt omnia, non tamen uetus ſimultas inter eos ſublata eſt. Belle
enim ſæpius inter ſe cōcertarunt cum magno ſuorum incommodo. Pontifex autē
ad tranſigenda negocia pōtificia animū adijciens, B. Vincentij Hiſpani ordinis p̄
dicatorum, & B. Edmundi Anglici memor, eos in ſanctos retulit: ob eamq; rē ſup
plicationibus deo gratias egit, ab eccleſia Mineruæ uſq; ad ſanctū Petrū continua/
to magno cleri ac populi Romani apparatu. Verum ne quid ad diſturbandā eccle
ſiæ quietem deeſſet, ruſtici quidā Palūbaræ oppidi, quod in Sabinis eſt, extorres an
tea à Iacobo Sabello loci domino facti, domum redeuntes, duobus Iacobi filijs ob/
truncatis, eccleſiæ oppidum ipſum ſe dedituros polliciti ſunt: quod non modo Cali
ſtus renuit, uerumetiam eo cardinalem Columnēſem miſit, qui in gratiā Iacobi eos
redigeret. Tum uero Neapolio ueritus, ne cardinalis Palumbaram ſuo nomine oc
cuparet, eo cum militibus ſuis profectus, locum ipſum aliquot dies obſedit. Verū ſu
perueniente Matthæo Poiano & Franciſco Sabello, ac pleriſque alijs militum ducto
ribus pontificis ac cardinalis Columnenſis mādato, ſoluta obſidione Palumbaram
ingreſſi, ad uiginti ruſticos ex his potiſſimum, qui tumultum cōcitauerant, laqueo
interemptos membratim diuiſere, cæteris exemplum daturi, ne in dominos ſuos tā
grande facinus molirentur. Apparente deinde p aliquot dies cometa crinito & ru
beo, cum mathematici ingentem peſtem, caritatem annonæ, magnā aliquam cla/
dem futuram dicerent, ad auertandam iram dei Caliſtus aliquot dierū ſupplicatio
nes decreuit: ut ſiquid hominib9 immineret, totum id in Turcos Chriſtiani nomi
nis hoſtes conuerteret. Mandauit præterea, ut aſſiduo rogatu deus flecteretur, in me
ridie campanis ſignum dari fidelibus omnibus, ut orationibus eos iuuarent, qui
contra Turcos continuo dimicabant. Crediderim tum ego precibus omniū Chri
ſtianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Iohanne Vaiouado uiro
clariſſimo, aſtante etiam Iohanne Capiſtrano ordinis Minorum, crucemq; pro ue
xillo hoſtibus inferente, eos Bellogradum oppugnātes ingenti clade ſuperaſſe. Ad
ſex enim hominum millia ex hoſtibus interfecta ſunt, cū parua noſtrorum manu,
ut Caruagialla ſancti Angeli cardinalis, ad pontificē & ad Dominicū Capranicū
ſanctæ crucis cardinalem ſcripſit: hoſtium quoq; commeatus omnes, ad centū & ſe
xaginta bombardæ captæ ſunt, q̄ clade perterritus Turcus, Cōſtantinopolim ꝑpe
re ſe recepit. Actum de crudeliſſimo genere tunc certe fuiſſet, ſi Chriſtiani principes
omiſſis inteſtinis bellis & odijs, terra ac mari tantam uictoriam proſecuti fuiſſent,

dere, Caliſtus Boriam nepotem ſuum & urbis præfectum creauit in locum de/
mortui comitis, & eundem militibus eccleſiaſticis præfecit, quo facilius barones
urbis Romæ in officio contineret. Mortuo uero non ita multo poſt Alphonſo,
hærede legitimo carente, tanti animi Caliſtus fuit, ut regnum illud repetere ſit au/
ſus, dictitans id ad ſedem apoſtolicam Alphonſi morte iure feudatario deuolutum
eſſe. Parabantur iam utrinque arma: nec Ferdinandus Alphonſi hæres animos ho
minis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudi/
nem. Verum etiam eius morte diſturbata ſunt omnia, & tanto metu Ferdinan/
dus liberatus eſt. Moritur autem Caliſtus pontificatus ſui anno tertio, menſe ter/
tio, die decimo ſexto, ſepeliturque in uaticano ad ſiniſtram baſilicæ ſancti Petri in
templo rotundo, quod ſancto Mariæ in febribus dedicatum eſt, Nicolai im/
penſa antea reſtitutum. Moritur etiam non multo poſt Borias nepos, qui in ciuita
tem ueterem confugerat, Vrſinæ familiæ odia declinans, quæ ipſe contraxerat,
dum alteri factioni magis fauet. Caliſtus autem in omni uita uir integerrimus
eſt habitus, ſed hæc eius præcipua laus eſt, quod dum epiſcopus eſſet aut cardinalis,
beneficium aliquod in commendatione nunquam uoluit, dicens ſe una ſponſa, &
quidem uirgine contentum eſſe, hoc eſt, eccleſia Valentina, ut ius pontificium
mandat. Eleemoſynas prætetea pauperibus Chriſti, & ſeruis dei frequentes da/
bat, tum publice, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis colloca/
bat. Nobiles ad inopiam redactos, ſua impenſa in uita retinebat. Vtebatur &
munificentia erga principes quando opus erat: maxime uero erga eos, qui nomen
Chriſtianum autoritate & opibus ſuis iuuare poterant. Ad Vſumcaſſanum, Per/
ſarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Lodouicum Bononienſem
ordinis ſancti Franciſci fratrem, miſit cum multis & magnis muneribus, eos in
Turcum excitās, qui perſuaſu hominis & magnas Turcis calamitates intulere, &
oratores ſuos quos ad Caliſtum deſtinauerant, ad Pium pontificem demum miſit:
quos certe cum admiratione, tum ob interualla locorum unde uenerat, tum uel
propter habitum noſtris oculis inſuetum inſpeximus. Ferunt Vſumcaſſanum,
ſuperatis perſæpe hoſtibus, ad pontificem ſcripſiſſe, ſe quidem uictoriam ex ho/
ſte reportaſſe ob preces ab eo ad deum habitas, eiusq; beneficij diuini potius quàm
humani ſe aliquādo memorem futurum. Inchoata hæc amicitia a Caliſto eſt, quā
nunc conſtanter Chriſtiani cum ipſo principe retinent, qui Turcum continuis
prælijs uexat. In ædificijs autem paruos ſumptus fecit, quod ei parum uiuere li/
cuit: quodq; pecunias in uſum tanti & tam periculoſi belli colligebat. Reſtituit
ſolum ſanctæ Priſcæ in Auentino templum, & mœnia urbis dirupta ac fere ſolo
æquata. Aulea tamen quædam auro intertexta ab eo empta cernuntur. In uictu
ſuo parcus eſt habitus, in ſermone modeſtiſſimus. Facilis aditu quantum ei per
ætatem licebat: Iam enim octogeſimum attigerat annum, nec tamen de ſtudijs
ſuis quicquam remiſerat. Legebat ipſe, aut legentes audiebat, ſi quid in tanto rerū
faſtidio ei temporis ſupererat. Officiū transfigurationis domini noſtri Ieſu Chri/
ſti ipſe compoſuit, iuſſitq; eo modo atq; cum his indulgentijs celebrari, quibus cele
britas corporis Chriſti in precio habetur. Oratores ad ſe uenientes mira beneuolē
tia complectebatur: quorū precibus aut poſtulatis ab honeſto diſcedere nunquam
uoluit. Hāc ob rem cum Alphonſo ſimultates exercuit, quod is peteret epiſcopa/
tus interdū his dari, quibus uel propter ætatem, uel ignorationem tum literarum,
tum rerū humanarū, committi nequaquam debebant. Moriens autē Caliſtus, cen
tum & quindecim millia nummū aureorū reliquit, quos in uſus bellicos cōtra Tur
cos cōparauerat. Dū aūt Caliſti funus celebraret, moritur & Dominicus ſanctæ cru
cis cardinalis, & ſummus pœnitētiarius, uir qdē grauis ac ſapientiſſimus: ſepeliturq;

natione, de communibus agebatur. His magiſtratibus ſinguli præſidentes ſin/
gulis menſibus præficiebantur. In deputatione fidei, cui Aeneas erat aſſcriptus, ſæ/
pe præſedit. Inter collatores beneficiorum bis quoq; electus. In eo autem conuen/
tu perſæpe orauit, ſed illa eius oratio egregia & elegans eſt habita, qua in eligenda
concilij ſede idonea, Auenioni, Vtinæ, Florẽtiæ, Papiam anteferendam oſtendit,
rerum opportunitate, ſitu loci, ædium priuatarum magnificentia, cæli benignita/
te & clementia, commoditate rerum omnium, quæ urbi poſſunt importari, libera
litate Philippi ducis. Cum uero aliquid per nationes agendum erat, unus ſemper
ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præeſſet: tanta erat in homine morum fa/
cilitas, & ingenij dexteritas. Legationes uero plures concilij cauſa obiuit, Argen/
tinam tertio, Tridentum ſemel, Conſtantiam ſecundo, Francofordiã ſemel, in Sa/
baudiam iterum mittitur. Deſignato aũt poſt longas cõſultationes concilij in pon
tificem Felice, Eugenioq; excluſo, cum octo uiri ex unaquaq; natione deligerẽtur,
quibus ſumma poteſtas in rebus conciliaribus permitteretur, Aeneas pontificis ſe
cretarius, magiſtratum illum ultro oblatum renuit. Orator deinde ad Fredericum
imperatorem a Felice miſſus, tantum dexteritate ingenij apud hominem ualuit,
ut eum corona poetica donatum, in amicos & protonotariũ receperit, ita eos Ger/
mani appellant, quos principes ſecretis adhibent. Relatus deinde in ſenatorium
ordinem, quem princeps in rebus grauibus conſulit, tantum ualuit doctrina & au
toritate, ut facilis in quauis re ad ingenium ptinente primus haberetur, licet æmu
los & obtrectatores multos habuerit. Interim uero cum de abolendo ſchiſmate in/
ter Eugenium & imperatorem agi cœptum eſſet, eiusq; rei cauſa ad pontificem
Aeneas proficiſceretur, Senis aliquandiu moratus, a ſuis uehementer rogatur, ne
ad Eugenium proficiſceretur: ueriti enim ſunt, ne in eum pontifex grauiter ani/
maduerteret, quod eius autoritas in Baſileenſi concilio ab Aenea epiſtolis & oratio
nibus perſæpe impugnata diceretur. At homo conſtans ſua innocentia fretus, ſpre
tis cognatorum precibus, Romam proficiſcens, ſe primum apud Eugenium ele/
ganti oratione purgat, quod eorum autoritatem ſecutus eſſet, quorum ſententia
Baſileenſe concilium fuerat approbatum. Deinde uero his de rebus cum eo agere
cœpit, quarum gratia ab imperatore uenerat. Miſſis deinde in Germaniam duo/
bus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter uero Iohã
nes Caruagialla, tandem hoꝝ uirtute & Aeneæ induſtria, ut in Nicolao diximus,
neutralitas ſublata eſt. Vt uero etiam id rebus, non uerbis tantum appareret, im
perator Aeneam ipſum Romam mittit, qui Eugenio publice diceret, ſe ac Germa
nos omnes in humanis diuiniſq; ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autem eo
tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui ſuffragijs patrum deli/
gitur, Aeneas conclaui præfuit: nullus enim orator rum in urbe erat tanto munere
dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi uenia, dum ab Euge/
nio ſubdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, epiſcopus Tergeſtinus mori/
tur, in cuius locum Aeneas, ſe quidem inſcio, a pontifice & imperatore ſuffectus
eſt. Philippo præterea uicecomite ſine hærede mortuo, a Cæſare ad Mediolanen
ſes orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio urbis hæreditario,
deq; fide ſeruanda: cui quidem ſi populus ille obtemperaſſet, adhuc fortaſſe li/
bertate uteretur. Secundo uero ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem
patientes, obſidente Mediolanum Franciſco Sfortia, urbem ipſam cum maxi/
mo diſcrimine ingreditur, relictis ad Nouicomium collegis, quos timor ab offi/
cio deterruerat. Inde autem re infecta abiens, imperatoris mandato ad Alphõſum
Araongiæ regem proficiſcens, epiſcopus Senenſis, unde originem ducebat, a Ni/
colao creatur. Compoſita deinde inter Alphonſum & imperatorem affinitate, ad
hominem in Germaniam rediens, eum ſemper adhortatus eſt, ut primo quoque

tempore in Italiam ad accipiendam imperij coronam proficiſceretur. Vnde Frede
ricus iter in Italiam ingreſſus, Aeneam præmiſit, ut Leonoræ uxori e Luſitania uel
Portugalia, ut nunc dicitur, ad Hetruſcũ littus peruenturæ honoris gratia obuiã
fieret. Qui ubi Senas peruenit, non diu in urbe moratus, populo ſuſpectus eſſe cœ
pit, ne aduentãte imperatore, pulſis popularibus optimates reipublicæ gubernan
dæ præficeret. Aeneas igitur ut populum ſuſpicione leuaret, Thalamonem quo
Leonoram peruenturam putabat, proficiſcitur: non tamẽ ob eius diſceſſum quie/
uere popularium animi. Relegata nanq; per agros ad tempus omnis nobilitas eſt:
cui paulo poſt ut mutabiles ſunt popularium mentes, redeundi in urbem poteſtas
facta eſt, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modeſtia. Is uero Piſas conten
dens, quo Luſitanos applicuiſſe intellexerat, puellam uni ſibi creditam ad impera/
torem, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde tum proficiſcens, & pri/
uatim & publice (dum Cæſar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator
præterea ad Alphonſum ſalutandi hominis cauſa iturus, Ladiſlaum regium adole
ſcentem, quem Pannonij & Boemi furtim ab eo abducere ſæpe tentauerant, Ro/
mæ ſub tutela & cuſtodia Aeneæ, qui plurimam fidem præſtabat, reliquit. Impera
tor autem Romam iterum rediens, cum gratias pontifici egiſſet, Ferrariam pro/
ficiſcitur, Borſioq; Eſtenſi Mutinæ duce creato ubi Germaniam attigiſſet, Aene/
am ſtatim ex mandato pontificis cum ſumma poteſtate oratorem in Boemiam &
omnes Auſtriæ ciuitates mittit. orta nanq; erat inter eas & imperatorem controuer
ſia pro Ladiſlao rege, quem illæ ad ſe mitti poſtulabant. Sublata autem tanta con/
trouerſia, ac pace inter urroſq; compoſita, Aeneas haud ita multo poſt ad cõuentũ
Ratiſponenſem mittitur: ubi imperarorias uices gerens, præſente Philippo Bur/
gundiæ duce, & Lodouico Baioariæ, de immanitate Turcorũ, & de calamitate reip.
Chriſtianæ tãta cõtentione dixit, ut oĩbus gemitũ & lachrymas excuſſerit, p̃cipue
autem Philippum Burgundum ad eam expeditionem adeo animare uiſus eſt, ut
bellum ſtatim omnium conſenſu decerneretur: quod poſtea omiſſum eſt eorũ am/
bitione & ſtultitia, qui cuncta ſibi deberi putabant. Aeneas uero ingraueſcente iã
ætate, tædio laborum ac diutina inter exteras gentes peregrinatione feſſus, redire
Senas ad lares patrios inſtituerat: quem tamen facile imperatore ſententia mouit,
cum diceret ſibi in animo eſſe, Turcis ipſis bellum inferre. Miſſus itaque ob eã rem
ad Francofordienſem conuentum, Germanos principes, qui ex tota prouincia eo
conuenerant, grauiſſima & longa oratione ad bellum periculoſum & neceſſarium,
multis rationibus adhortatur. Viſus eſt quidem omnes uehementer commouere.
Verum hoc natura compertum eſt, eorum animos cito reſidere, quorum affectus
perfacile mouentur. Tertius item eadem de re in noua ciuitate conuentus habetur,
in quo Aeneas mirifice annixus pedibus & manibus eſt, ut aiunt, rem ex ſententia
perficere: priuatim & publice unumquenque ad id bellum cohortando, quo ſalus
Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Chriſtiani nominis contine
batur. Nec aberat a ſpe perficiendæ rei, cum ſubito nunciatum eſt Nicolaum pon
tificem e uita migraſſe, cuius in morte diſturbata ſunt omnia: nam & conuentus
ſoluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, perſuadere imperatori annixi ſunt,
ne pontificibus amplius obtemperaret, niſi quædam ad pragmaticam tendẽtia ab
ipſis prius impetraſſent, quod dicerent Germanis longe peiorem conditionẽ eſſe,
quàm uel Gallis uel Italis: quorum ſerui, Italorum in primis, ni res immutarentur,
merito eſſe dicebantur. Nec certe procul abfuit, quin imp̃ator tumultuãtibus ob/
ſequeret. Quo minus autem id fieret, grauiſſima Aeneæ autoritas interceſſit: cui/
us hæc fuit apud Cæſarem ſententia, Inter principes etiam de magnis rebus inter
ſe diſſidentes, pacem aliquando & amicitiam componi poſſe. At inter principem
& populum immortale odium ſemper interueniſſe: quare dicebat, ſatius ſibi uideri

cum pontifice ſentire, quam eorum cupiditatibus obremperare, quorum mentes
non ratione, ſed apperitu & cupiditare ducuntur. Morus hac ratione imperator,
ſpreta populorum poſtularione, Aeneam oratorem deligit, qui ad Caliſtum mitte
retur. Is aurem Romam profectu", cum Frederici iuramentum pontifici de more
exhibet, collaudato quanrum ſatis erar urroq;, tota eius oratio fuit de bello Turcis
inferendo: adeo erat ad eam rem animarus. Videbat em̄ uir ſapiētiſſimus, id quod
poſtea uſu accidit, barbaros uictoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde
uero ad pacem Iraliæ conuerſus, qua perfecta, bellum Turco inferri poſſe exiſti/
mabat, pontificem ad eam rem uehementer adhortarur. Premebantur tum Senen
ſes comitis Petiliani & Iacobi Picēnini armis, qui Alphonſi porius quam proprijs
auſpicijs bellum illud gerebant. Vt igitur omnis belli uis extingueretur, Aeneas
iuſſu pōtificis & ciuium ſuorum rogaru, Neapolim ad Alphonſum proficiſcitur:
quo etiam totius ferme Iraliæ legati de pace acturi conuenerant: quibus cum certe
uſq; ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verum ſuperueniente Aenea, rū
demum ſibi de pace conuenrurum dixit: quando is quidem, quem unice diligebat,
ad ſe ob eam rem acceſſiſſet. Impetrara itaq; pace, ac liberata ab hoſte patria, apud
Alphonſum, cuius familiarirare plurimum delectabatur, aliquot menſes fuit, quo
tempore ſeruata opportunitate hominem eleganri & copioſiſſima oratione ad bel/
lum maritimum orientalibus inferendum perpulit. Inde uero Roma abiens, irer
in patriam facturus, a Caliſto pontifice retentus eſt, a quo etiam nō multo poſt pa/
trum omnium conſenſu in numerū cardinalium refertur. Apud Caliſtū uero tātæ
autoritatis & grariæ fuit, ur hominem impulerit oratores ad Senenſes mittere, qui
tum ciuili diſcordia laborabant, út populum tumultuantem ad pacem & concor/
diam adhortarent. At uero dū in balneis Viterbianis ualerudinis cauſa eſſet, hiſto
riamq; Boemicam inchoaſſet, mortuo Caliſto Romam ſtatim redijt: cuius expecta
tio tanta fuit, ut magna pars populi Ro. officij cauſa obuiam progreſſa, hominē,
quaſi diuinarent, ut ponrificem ſalutant. Ad hunc enim conſenſu omnium ponri/
ficatus deferebatur. Ingreſſus itaq; cōclaue, partum omniū ſuffragijs ponrifex ma/
ximus, ut dixi, creat. Accepta deinde pōtificia corona, quā tertio nonas Sepremb.
pōtificali apparatu baſilicam Petri ingreſſus eſt, cū deo immortali gratias egiſſet,
ſe torum confirmata prius eccleſiæ ditione, ad curam reipublicæ Chriſtianæ con/
uertit. Nam & bellum ante eius pontificarum in Vmbria exortum, Iacobo Picen
nino duce rerum nouarum cupido, ſtarim eo pontifice ſublatum eſt, Aſſiſium &
Nuceria ab hoſte recepta. Inrer Ferdinandum regem & Sigiſmundū Malateſtā:
quod difficilimum factu uidebatur, compoſitæ induciæ, quo Manruam omnibus
ubi communem Chriſrianorum conuentū indixerat, ruto proficiſci liceret. Crea
to aurem principe Columnenſi urbis præfecto in locum demortui Boriæ, reli/
ctoq; Romæ legato Nicolao Cuſa ſancti Petri ad uincula cardinali, media hyeme
ab urbe diſcedit per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili diſcordia ad bellum potius
quam ad pacem ſpectare uidebantur, populos ad concordiam & quierem adhor/
tatur. Mantuam poſtremo undequaq; uentum eſt. Magnus aderat principū nu
merus, magna legatorum uis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit,
quæ non aut principes, aur legatos eo miſerir. Actum denique eſt in illo celeberri/
mo conuentu, Pio ipſo dicenre, ut bellum communi omnium decreto Turcis in/
diceretur. Dictæ ſententiæ, qua id ratione geri poſſet. Propoſirum periculum
quod ceruicibus Chriſtianorum immineret. Motæ ſunt omnibus lachrymæ, cum
eorum calamirares exponerentur, qui a barbaris in grauiſſimam ſeruirutem quo/
ridie abducebantur. Incenſi animi, cum oſtenderet Turcos occupata Græcia & Illy
rico, interiorem Europam penetraturos. Nil eſt certe ab eo prætermiſſum, quod
ad mouendos Chriſtianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij

laus fuit, quod cum ſæpius iiſdem de rebus loqueretur, diuerſa ſemper uiſus eſt dicere: tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis, quod Ferdinandum Alphonſi filium in regno Neapolitano confirmaſſet, quod eundem corona regia donaſſet, tribus actionibus acerrime confutauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cum tota fere Europa relicto externo bello, ad inteſtinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, partim in ſeipſos, partim in Pannonios: quorum opera tantum tamq; neceſſariũ bellum magna ex parte confici potuiſſet. Excitatur Britannia duplici factione: quarum altera ueterem in inſula regem, altera nouum, fugato uetere, retinere cõatur. Surgunt præterea Hiſpani Barchinonẽſibus auxilio futuri: quos Aragoniæ rex Gallorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad diſturbanda omnia deeſſet, Italia Europæ caput, relicto externo bello, ad inteſtinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Iohannes Renati regis filius, Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta eſt: cum ii Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaque omiſſo Mantuano conuentu, ad ſedandos motus in Hetruriam rediens, Viterbium ab aduerſa factione per fraudem occupatum, haud magno negocio recipit. Picentes ob fines domeſticos acerrimis bellis exagitati, partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur. Vmbros ſimili contentione diſtractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, autoritate ſua tandem ſedauit. Senenſium rempublicam ſublatis ſeditionibus omnibus, quibus triennio ante laborauerant, cõſtituit. Exules quoſdam, uiros certe præclaros, in patriam reſtituit. Nobilibus rei publicæ adminiſtrationem reddidit: in Sabinorũ uero perfidiam animaduerſum eſt, quod hoſtem publicum commeatu & tranſitu iuuiſſent. Romæ grauiſſimos tumultus ſicariorum repreſſit, captocum aliquot ſociis Tiburtio Angeli Maſſiani filio: quem diximus a Nicolao ob coniurationem interemptũ, & laqueo ad feneſtras capitolii ſuſpenſum: quod auſi fuiſſent templum Pantheon occupare, atque inde tanquam ex arce in optimum quenque graſſari. Tyrannos quoſdam ad res nouas ſpectantes, e finibus eccleſiæ bello ſubmouit. neminem unquam bello attigit, ad quem legatos non prius miſerit, ſi quo modo ad ſanitatem rationibus adduci poſſet. Fredericum Vrbinatem copiarum ſuarum ducem, Alexandro Sfortia in Marſos miſit, qui Iacobum Picenninum remoraretur a Renato mercede conductum, ne in Apulia ad Gallos Ferdinandũ bello uexantes tranſiret. Ferdinando autem ad Sardinum fugato auxilio fuit, quo minus regno ſpoliaretur ueritus, ne ſi Galli regnum occupaſſent, uictoria elati, libertatem Italiæ ſubuerterent. Legatorum a Gallis uenientium minas & pollicitationes, quibus ſe a Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facile contempſit: Sigiſmundi Malateſtæ eccleſiæ Romanæ uectigalis furores ac rabiem, cenſuris & armis compreſſit. Is enim ſpreto fœdere, quod inter ſe & Ferdinandum fuerat a pontifice ictum, caſtella omnia ob ſeruandam fidem data, contra ius fasq; ui cepit.

Sarnum.

Legatum eccleſiæ Romanæ ad Nidaſturem fugauit, Picentibus bella intulit.

Nidaſturem.

Huius uero rabies ſequenti anno ad Senogalliam Frederico Vrbinate & Neapolione Vrſino ducibus, graui prælio compreſſa & caſtigata eſt, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Piſtorienſi cardinali ſanctæ Cæciliæ legato, ac magna pars Ariminenſis agri ei adempta eſt, ne poſſet aliquando ad rebellionem ſpectare. Pugnatum eſt præterea non ita multo poſt a Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum; quo prælio princeps Tarentinus ac plerique alii, qui nouarum rerum cupidi Gallica ſequebantur arma, adeo ſunt perterriti, ut ſupplices a rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint fere omnes, præter paucos, quos poſtea rex bello inſecutus, aut regno expulit, aut ad ſanitatem redegit. Pius autem duobus maximis ac grauiſſimis bel

lis liberatus, expeditionem Aſiaticam quæ inMantuano conuentu regum ac prin
cipum ambitione & auaritia fuerat omiſſa, repetit: ſocios belli Vngariæ regem,
Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos,quod hi promptiores ad eam rem eſſe
uiderentur,ſibi adiungit. Oratores & nuncios cum literis apoſtolicis ad gentes &
nationes Chriſtianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum
tamq; neceſſarium adhortarentur. Ipſe interim Senas proficiſcitur, iturus ubi et
per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potiſſimum eius ægritudinem
lenire uidebantur,Ibi autem cognoſcit Philippum Burgundum, qui ſemet uentu
rum cum milite & claſſe uouerat,a tanta pollicitatione deſtitiſſe. Intelligit præte/
rea multos eſſe principes ac populos,non exteros modo, ſed Italos quoque, qui am
bitione & liuore rem tantam diſturbare conarentur, quia eos uiderent nobiliſſima
præmia reportaturos, qui tantam belli molem ſubirent. Hos autem (ut pontifi/
cem decuit) ad monitionibus ad ſanitatem reducere conatus eſt. Relictis uero
balneis, ad urbem proficitur : ubi uehementi dolore pedum & graui febre dies
aliquot laborauit: qua ex re factum eſt,ut nonis Iunij, quemadmodũ publico de/
creto enunciauerat, Anconæ eſſe nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægri
tudine, oratores a rege Gallorum & Burgundiæ duce uenientes, eiusq; motam ex
cuſantes, audit. Vocatis deinde ad ſe patribus cardinalibus, regi Boemiæ de fide
catholica male ſentienti diem dicit. Inde ab urbe diſcedens, per Sabinos, Vmbros,
Picentes, Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnam uim homi/
num ex Germania, Gallia, Hiſpania uenientium ad bellum Turcis indictum of
fendit: quorum magnam partem abſolutã peccatis, Germanorum potiſſimum,
in patriam remiſit, quod minus idonei bello gerendo eſſent: quodq; etiam belli im
penſam,ut in literis apoſtolicis cõtinebatur, ſecum non detuliſſent. Dum claſſem
quæ paſſim in portubus ſuperi inferiq; maris ad tantum bellum fuerat ædificata,
dumq; Venetorum ducem belli ſocium Anconæ expectat, diutina & lenta febri
afflictatus, moritur anno ſexageſimoquarto ſupra qadringentos & mille, ſeptimo
decimo calendas Septembris, horam circiter tertiam noctis:anno uero pontifica/
tus ſexto, diebus ſex minus. Tantæ autem conſtantiæ & fortitudinis fuit, ut to/
ta ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligendi cauſas diuerſa/
tum gentium audiendi, inhibendi, decernendi, iudicandi, ſignandi, admonendi,
caſtigandi, intermiſerit nunquam. Eo autem die quo e uita migrauit, duas horas
ante extremum uitæ ſpatium patres cardinales ad ſe uocatos conſtanti animo
& uoce non inconcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus
eſt: quibus item honorem ſummi dei, dignitatem eccleſiæ Romanæ, bellum a ſe in
Turcos ſuſceptum, ſalutem animæ ſuæ, familiam omenem, nepotes uero maxime ſi
commendatione dignos ſe præſtiterint, conſtanti ac graui oratione commenda/
uit. Petijt ſponte ſacramenta omnia, & ſigna integerrimi Chriſtiani omnibus in
rebus præ ſe tulit. Præterea uero acerrime tum quidem diſputauit cum Lauren/
tio Rouerella epiſcopo Ferrarienſi theologo doctiſſimo, liceret ne extremam un/
ctionem iterare, qua ſemel iniunctus fuerat, dum Baſileæ peſtilentia grauiſſime
ægrotaret. Orationes canonicas, ut intermitteret in tanta animi anxietate, neque
domeſticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanaſij conſtan/
ter pronunciauit: & pronunciatum, ueriſſimum ac ſanctiſſimum eſſe dixit.
Non mortem exhorruit, non perturbationis, aut inconſtantiæ, dum ſupremum
ſpiritum efflaret, ſignum aliquod edidit. Extinctus profecto magis quam mor/
tuus dici poteſt, adeo longis ægritudinibus maceratus erat. ut corpus ſuum Ro/
mam deferretur, ſuis mandauit. Affirmant polinctores uiuaciſſimum cor in homi
ne inuentũ. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri ueſte in/

duta, ac lachrymis ſqualida. Peractis autem de more exequijs, in baſilica ſancti Pe
tri conditur ad altare ſancti Andreæ, ſepulchro Franciſci cardinalis Senenſis im/
penſa condito cum hoc epitaphio: PIVS SECVNDVS PON/
TIFEX MAXIMVS NATIONE TVSCVS, PA/
TRIA SENENSIS, GENTE PICOLHOMINEA:
ſedit annos ſex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentū Chriſtianorum
Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ ſedis intra atq; extra Italiam
reſtitit: Catharinam Senenſem inter Sanctas Chriſti retulit, pragmaticam in Gal
lia abrogauit. Ferdinandum Aragonenſem in regum Siciliæ cis fretum reſtituit:
rem eccleſiæ auxit. Fodinas inuenti iū primum aluminis apud Tolfam inſtituit:
cultor iuſtitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum quod Turcis
indixerat, Anconæ deceſſit: ibi & claſſem paratam, & ducem Venetorum cum ſuo
ſenatu commilitones Chriſti habuit. Relatus in urbem eſt patrum decreto, & hic
conditus ubi caput Andreæ apoſtoli ad ſe ex Peloponeſo aduectum collocari iuſſe
rat. Vixit annos quinquaginta octo, menſes nouem, dies ſeptem & uiginti. Colle/
gio autem cardinalium quinque & quadraginta millia nummum aureorum, a ue
ctigalibus eccleſiæ penſum, ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecu
nias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Chriſtophoro
Mauro Venetorum duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus undecim ap
plicuerat, committunt his conditionibus, ut nauigijs pro eorum arbitrio bello na
uali uterentur: pecunias uero ſtipendij nomine ad Matthiam Vngarorum regem
mitterent, bellum aſſiduo cum Turcis gerentem. Mortuus eſt uir fortitudinis cer
tæ, ac prudentiæ ſingularis: & qui non ad ocium, ad ſegnitiem, ſed ad res agendas,
& maximas quidem natus uidebatur. Augere maieſtatē pontificis conatus eſt ſem
per. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos in ſe aut eccleſiaſticū quē/
piam delinquentes, bello, cenſuris, interdictis, execrationibus perſequi prius deſti
tit, quam eos ad ſanitatem redijſſe cognouerit. Lodouico autem regi Gallorum ad
uerſatus eſt, quod libertatem eccleſiæ minuere conaretur, cum ab eo antea pragma
ticam eccleſiæ Romanæ pernicioſiſſimam peſtem extorſiſſet. Borſio duci Mutinen
ſi minatus eſt, quod ipſe Romanæ eccleſiæ cenſuarius, & Sigiſmundo Malateſtæ
hoſti eccleſiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigiſmundum uero Auſtriæ ducem grauiſ
ſimis cenſuris perſecutus, quod Nicolaum Cuſanum cardinalem ad uincula Petri
cepiſſet, ac comprehenſum aliquandiu in carcere detinuiſſet. Dieterum Iſember/
genſem Maguntinum antiſtitem, male de eccleſia Romana ſentientem, ſede depu
lit, inq; eius locum alterum ſuffecit. Beneuentanum archiepiſcopum contra eius
uoluntatem res nouas molientem, Beneuentumq; Gallis prodere conantem, ar/
chiepiſcopatu mouit. Franciſcum Copinum plus autoritatis cum magna pernicie
& clade hominum in legatione Britannica ſibi uindicantem, quam ei a ſede apoſto
lica conceſſum fuerat, epiſcopatu Interamnenſi priuauit. Tarracinū, Beneuentū,
Soram. Arpinum, ac magnam partē Hernicorum, quæ nunc Campania uocat,
in deditionem eccleſiæ redegit. Nil regibus, nil ducibus, nil populis timore & aua
ritia conceſſit unquam. Quoſdam uero ſeueriſſime arguit, quod ea peterent quæ ſi
ne eccleſiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo poſſent. Tantum terro
ris dominis quibuſdam Italicis pſertim iniecit, ut officio & fide nil antiquius du/
cerent. Vt hoſtes publicos conſtanter perſecutus eſt, ſic amicos humaniſſime ac offi
cioſiſſime fouit. Fredericū Romanoꝝ impatorem, Matthiam Vngaroꝝ regē, Fer
dinandū Alphonſi filiū, Philippū Burgundū, Franciſcum Sforciā, Lodouicū Gon
zagā uehemēter dilexit. xij. cardinales ſuo pōtificatu ueteribus addidit, Reatinū,
Spoletinū, Tranenſem, Alexandrū Saxoferratenſem, Bartholomæū Rouerellam,

Iacobū Lucenſem, FranciſcumLaodamiæ ſororis ſuæ filium, FranciſcumGonza
gā, Lodouici principis filiū. Hi omnes Italici ſunt habiti. Ex trāſalpinis, Salſebut
genſem, Lodouicum Libretum Attrebatenſem, Vergelenſem. Viuēdi autē ratio
nē ita partiebatur, ut ocij & deſidiæ accuſari nullo modo poſſet. Surgebat mane au
rora illuceſcēte, & habita ratione ualetudinis, ac re diuina caſte & pie facta, ad nego
cia publica ſtatim egrediebatur. Functus officio, ac ꝑ hortos recreādi animi gratia
delatus, prādebat. Mediocri cibo utebatur, nō exquiſito & lauto. Cibos raro ſibi ap
parati iuſſit, q̄d apponebatur hoc edebat. Vini parciſſimus, dilutiq; ac lenis magis
quā auſteri amator. Sumpto cibo, dimidium horæ cum domeſticis aut fabulabat,
aut diſputabat. Cubiculū deinde ingreſſus, cum paululū quieuiſſet, horis canoni/
cis de more repetitis, tādiu legebat aut ſcribebat, donec ei per munera publica licuiſ
ſet. Idem faciebat noctu, q̄d die poſt cœnam tnā & legebat & dictabat uſq; ad mul/
tā noctem in lecto iacens: nec amplius quā horis quinq; aut ſex quieſcebat. Homo
fuit ſtaturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciē ante dies ſenectam præ ſe
ferentem. Aſpectu ſeueritatem facilitate conditam oſtendebat. Circa cultū corpo
ris neq; moroſus, neq; negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & fa
mem tolerauit. Robuſtum ei corpus natura dederat, q̄d tamen longæ peregrinatio
nes, & crebri labores, & frequētes uigiliæ attriuerāt. Accedebant morbi eius famili
ariſſimi, tuſſis, calculus & podagra: quibus ita perſæpe cruciabatur, ut præter unicā
uocem nil ei, qua te uiuus dici poſſet, relictum uideretur. Aditu etiam dum ægrota
ret facilis erat, uerborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarū quantū colle
git, tantum erogauit: quarum neq; ſtudioſus, neq; aſpernator fuit. Dum numerarē
tur, dum reponerētur, intereſſe nunquam uoluit. Fouere ingenia ſuorum temporum
nō eſt uiſus, ꝙ tria grauiſſima bella ab eo ſuſcepta, ærarium pōtificium ita cōtinuo
exhauſerant, ut ære alieno, ac magno quidem ſæpe premeretur. Multos tamen mu
neribus aulicis & beneficijs eccleſiaſticis iuuit, literatos dico. Orātes aut poemata re
citantes libenter audiuit: eorumq; iudicio qui aliquid ſapere uiderentur, ſua ſcripta
commiſit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facile collegit; collectam facili
me repreſſit. Laceſſentibus eum conuicijs & dictis petulantioribus cōſtanter igno
uit, ni ſedi apoſtolicæ facta eſſet iniuria: cuius dignitatē adeo acriter tutatus eſt ſem
per, ut eius cauſa magnorum regū ac principum graues inimicitias frequenter ſuſ
ceperit. Erga domeſticos mira comitate & facilitate utebatur. Nā quos uel inſcitia,
uel ignauia deliquiſſe deprehendiſſet, paterna charitate admonebat. Mala de ſe opi
nantes uel loquentes coercuit nūquam: libere enim in libera ciuitate lag omnes uo
lebat. Quærenti neſcio cui apud eum, ꝙ male audiret, reſpondit, de me quoq; q ma
le ſentiant, ſi in campum Floræ proficiſceris, multos audies. Siquando cælū Roma
num tanquam naturæ ſuæ contrariū & inſalubre mutare cōſtituiſſet, æſtate præci
pue, aut Tibur, aut Senas in patriā proficiſcebatur. Seceſſu autē abbatiæ mire dele
ctabat, quæ in agro Senēſi, tū amœnitate loci, tū opacitate ſyluarum mira refrigera
tio æſtate habetur. Frequētauit Maceratana & Petriolana balnea ualetudinis cau
ſa. Rara ueſte utebatur, & argento frugali magis q̄ regio. Eius enim uoluptas om̄is
quādo a munere publico uacabat, in lectione & ſcriptione frequēti repoſita erat. Li
bros plus quam ſapphiros & ſmaragdos charos habuit, quibus chryſolithorum ma
gnam copiam ineſſe dicebat. Menſam autē artificioſam ita cōtēpſit, ut ad fontes,
ad nemora, ad loca agreſtia delatus, quæ ſæpe frequentabat animi cauſa, nō appara
tu pōtificio, ſed humili ac ꝓpe ruſticano ſit uſus. Hanc eius crebram locorum mutati
onem nō defuere, q carperent, ex aulicis maxime, ꝙ id nunquam ab alijs pontifici
bus factum eſſet, niſi aut bello, aut peſte urgente. Horum autē querelas cōtempſit
ſemper, ꝙ diceret, nil ob eam rem à ſe prætermitti, q̄d ad dignitatem pontificatus,
ad utilitatem aulicorū pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, cēſebat, re/
ſpōdebat, affirmabat, refellebat: qbus ex rebus quouis etiam in loco abunde omni
bus ſatisfieri poterat. Nō libenter ſolus comedebat. Hanc ob rē, uel Spoletinū car
dinalē, uel Tranenſem, uel Papienſem in cōuiuium adhibebat: inter cœnandū de

ſtudijs bonarum artium loquebatur, memoriam uete℞ repetebat: & q̄d quiſq; lau dis uel dicendo uel ſcribendo cõſecutus eſſet, exquiſito iudicio oſtendebat. Ad uir tutem ſuos frequenter adhortabatur, à uitijs deterrebat, cum eorum res geſtas cõ/ memoraret, q̄ in uia recte aut ppeiam egiſſent. Auguſtino patritio lectore uſus eſt: à q̄ etiam (dum ipſe dictabat) deſcribebantur omnia: ſales interdum libenter audi ebat, negocijs præſertim uacuus. Florẽtinum quendã interdũ adhibebat, cui Gia co nomen eſt, hominem certe cuiuſuis mores, naturam, linguam cum maximo omni um qui audiebant, riſu facile exprimentẽ. Homo fuit uerus, integer, apertus, nil ha buit ficti, nil ſimulati. Chriſtianam autem relĩgionẽ ita coluit & obſeruauit, ut oẽm prorſus hypocriſis ſuſpicionem à ſe remoueret. frequenter cõfitebatur & communi cabat. Rem diuinã aut ipſe faciebat, aut dũ fieret, obſeruatis de more cæremonijs omnibus, aſtabat. Somnia, portẽta, prodigia contempſit ſemper. Fulgura procura uit nunquam. Geomãtibus & cæteris id genus nullã fidem adhibuit. Timiditatis & inconſtantiæ ſignum nullum in homine cognitum. Extolli ſecundis rebus, & p turbari aduerſis nunquam uiſus eſt. Suos plerunque ut timidos & formidoloſos re/ prehendit, q̄ acceptas clades (ut in bello contingit) apperte ei denunciare uererent. Incommodis enim conſilio & manu mederi poſſe dicebat, ſi id ad tempus q̄d acci/ diſſet, ſcitum foret. Socios belli, uel magnitudine impenſæ, uel hoſtium potẽtia per territus deſeruit nunquam. Bella ſuſcepit inuitus: tamẽ & multis ac maximis iniu rijs laceſſitus pro tutela eccleſiæ, pro defenſione religionis. Aedificandi ſtudio uehe menter delectatus eſt. Impenſa enim ſua ſcalæ templi ad Vaticanũ uetuſtate colla pſæ inſtauratæ. Veſtibulũ ædiũ ad dignitatẽ & tutelã loci munitũ. Areã p tẽpli ſo ribus ruderibus purgatã ſternere parabat. Porticũ unde põtifex populo bñdiceret, inchoauerat. Tiburte arcẽ perfecit, prius quam inchoaſſe uiſus eſt. Senis quadrato ſaxo gẽtilibus ſuis porticum faſtigiatam & ornatiſſimam extruxit: Corſinianũ, q̄d Pientiã a Pio noĩe in põtificatu accepto appellauit, ciuitatẽ fecit: templũq; teſtudi neũ, celebre id gdẽ, & ornatiſſimas ædes extruxit. Sepulch℞ marmoreũ paternis maternisq; oſſib9 Senis in tẽplo beati Frãciſci ſuo iuſſu cõditũ, hoc diſticho notauit:

Syluius hic iaceo, coniunx Victoria mecum eſt:
Filius hoc clauſit marmore papa Pius.

Quatuor habuit ex ſorore nepotes: ex his duo minores natu, ei9 gratia & autoritate a rege Hiſpano equeſtri ordini ſunt additi. Primus cui Ferdinandus rex filiã in ma trimoniũ locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quẽ (ut antea dixi) Pi us in nume℞ cardinalium retulit, tanta cũ integritate & uirtute adhuc uiuit, ut in eo nil ſit requirendum, q̄d ad ampliſſimum uirum pertineat ingenio, moribus, ſo/ lertia, religione, modeſtia, grauitate. Ad Pium redeo, q in tanto rerum faſtigio col locatus, litera℞ ſtudium intermiſit nunquam. Adoleſcens, & nõdum ſacris initia tus, poemata edidit laſciuiæ magis & feſtiuitati accõmodata, q̄ preſſa & grauia. Sur git tamen nonnunquam: & dũ iocatur, mordacitate non caret. Extant eius epigrã mata referta ſalibus. Ad tria millia uariorum uerſuum ſcripſiſſe dicitur, quo℞ pars magna Baſileæ perijt. Orationi ſolutæ reliq̃ uita ſe totũ dedit, magnitudine rerum inuitatus, delectatus eſt etiam mixto ſcribendi genere, & ad philoſophandum apti ore. Libros in dialogo edidit de poteſtate concilij Baſileenſis, de ortu Nili, de ſtudio uenandi, de fato, de præſcientia dei, de hæreſi Boemorum. Reliquit dialogum imp fectum contra Turcos inchoatum pro defenſione fidei catholicæ. Epiſtolas digeſſit in tempora: & quas prophanus, quas ſacris initiatus, quas antiſtes, quas põtifex ma ximus ſcripſerit, uoluminibus ſeparat. His reges, nationes, ciuitates, principes atq; omne genus hominum ad religionis arma incendit. Extat eius epiſtola ad Turcũ, qua hominẽ adhortatur, ut poſthabita Mahometana perfidia, uerã Chriſti Ieſu re ligionẽ ſequatur. Libellum edidit de miſeria aulico℞. Scripſit etiam de inſtitutio ne artis grammaticæ ad Ladiſlaum adoleſcentẽ Vngarorũ regem. Orationes cir citer duas & XXX. habuit ad pacẽ regũ, ad concordiã principum, ad tranqllitatẽ nationum, ad defenſionem religionis, ad qetem totius orbis terra℞ ſpectantes. Eoc

micam hiſtoriam pfecit:auſtralem imperfectam reliqt. Aggreſſus eſt hiſtoriam rē
rum ubiq; locoꝝ ſua ætate geſtaꝝ:quam negotioꝝ multitudine oppreſſus imperfe
ctam reliquit. Cōmentarioꝝ de rebus à ſe geſtis libros duodecim ſcripſit, tertium
decimū inchoauit. Scribendi genus lene eſt ac tēperatum. Cōciones habet ſplen
didas & rei accōmodatas. Mouet affectus,ac eos deniq; ſedat. Candorē & ornatum
orationis nunq̄ intermittit. Deſcribit appoſite ſitus & flumina. Varios ꝑ tēpore
ſumit eloquentiæ uultus. Cognitionem reꝝ antiquarum non omittit. Nullius op
pidi occurrit mentio,cuius originem nō repetat,ſitum non notet. Qui duces q̄ æta
te claruerint,diligentiſſime perſcribit. Mimos etiam ad uoluptatē notauit. Sentē
tias in prouerbij modum reliquit multas:quarum partem aliq̄ ꝙ ad inſtitutionem
humanæ uitæ ptinere uiſæ ſunt,ſubiungere inſtitui. Diuinā naturā credendo me
lius q̄ diſputando intelligi ac cōprehendi poſſe dicebat. Omnem ſectam autoritate
firmatā humana,ratione carere. Chriſtianam fidem etiamſi miraculis non eſſet ap
probata,honeſtate ſua recipi debuiſſe. Vnius diuinitatis tres eſſe perſonas, nō q̄ ra
tione probetur,ſed à q̄ dicatur animaduertendum. Mortales menſores cæli & ter/
ræ,audaces magis uideri q̄ ueros. Sideꝝ inueſtigare curſus, pulchrius eſſe q̄ utile.
Amicos dei & hac & futura pfrui uita. Sine uirtute nulli ſolidū eſſe gaudiū. Neque
auarū pecunia, neq; doctum cognitione reꝝ unq̄ repleri. Cui plura noſſe datū eſt,
eum maiora ſeq dubia. Plebeijs argenti,nobilibus auri,principibus gemmarum lo
co literas eſſe debere. Bonos medicos non pecuniam,ſed bonam ualetudinem ægro
ti quærere. Artificioſam orationem ſtultos,non ſapientes flectere. Sanctas eſſe leges
q̄ uaganti frena licentiæ imponunt. In plebem uim habere leges, in potentes mu/
tas. Res grauiores armis,non legibus diffiniri. Vrbanus ſuā domū ciuitati, ciuita
tem regioni,regionem mundo,mundum deo ſubijcit. Lubricū eſſe primum apud
reges locū. Vt in mare flumina oīa,ſic uitia in magnas aulas fluere. Aſſentatores
maxime quo uolunt reges ducere. Nulli magis principes aures, q̄ delatori pſtare.
Peſſimam regibus peſtem adulatoris linguam. Regē q nulli fidit,inutilem eſſe:nec
meliorem,qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regat oportet. Non eſſe
regio nomine dignum,qui ſuis commodis publica metitur:neq; qui ſacra negligit,ec
cleſiæ prouentum:neq; regem q iuridicundo non aſſidet, uectigalia digna petere.
Litigatores,aues:forum,aream:iudicē,rete:patronos,aucupes dicebat. Dignitati
bus uiros dandos,non dignitates hominibus. Magiſtratus alios mereri & nō habe
re:alios habere,non mereri. Graue pontificis onus, ſed beatum ei q bene fert. Indo
ctum epiſcopum aſino cōparandum. Corpora malos medicos,animas imperitos ſa
cerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium eſſe. Virtutes cleꝝ di
taſſe,uitia pauperē facere. Sacerdotibus magna ratione ſublatas nuptias,maiori re
ſtituendas uideri. Fideli amico nullum theſauꝝ anteferendum. Vitā amico, inui
diam morti comparādam. Hoſtē in ſe nutrire,qui nimis filio ignoſcit. Nulla in re
auaꝝ placere hominibus,niſi in morte. Vitia hominū liberalitate obtegi, nudari
auaritia. Mentiri ſeruile uitiū eſſe. Vini uſum & labores & morbos auxiſſe mortali
bus. Vinum quod mentem excitet,non quod obruat ſumendum. Libidinem æta
tem omnem fœdare,ſenectutem extinguere. Quietam uitam non auꝝ ipſum,non
gemmas præbere. Dulce bonis,durum iniquis mori. Generoſam mortē turpi uitæ
omnium philoſophorum ſententia anteferendam. Hæc ſunt fere,q̄ de uita Pij pon
tificis ſcribi poſſunt:ad cuius laudes hoc etiam addo,ꝙ & beatam Catharinam Se
nēſem in ſanctas retulit,caput ſancti Andreæ e Peloponneſo à principe loci Romā
auectū,in ſancto Petro cū maxima ueneratione,cumq; ſupplicationibus cleri popu
liq; Romani in ſacello ad id fabricato collocauit,repurgato templo,eo loci potiſſi/
mum,dimotiſq; quorundam pontificum & cardinalium ſepulchris,quæ baſilicam
ipſam temere occupabant.

PAVLVS II. ccxx.

PAulus ſecūdus,Petrus Barbo antea uocat9,patria Venetus,patre Nicolao,ma pont.
tre Polyxena,ſancti Marci preſbyter cardinalis,pridie calē. Septēbris pōtifex

creatur,M.CCCC.LXIIII. Is enim Eugenij pontificis ex ſorore adoleſcẽs ad/
huc iturus in mercaturam erat, q̃ apud Venetos in precio eſt,& à Solone nõ imp/
batur:& iã ſcrinium & arma in triremes detulerat,cum ei nunciatum eſt Gabrielẽ
Cõdelmerium auunculum ſuum põtificem creatũ eſſe. Subſtitit itaq; adhortanti
bus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu,ac literis,licet iã adultus eſſet,operã
dedit:præceptore uſus Iacobo Ricionio,qui diligentiã hominis ea in re laudare cõ/
ſueuerat. Habuit & alios præceptores,nec tamẽ ob ætatem admodum profecit: q̃s
omnes præter Ricionem,dum pontifex eſſet,dignitate & facultatibus honeſtiores
reddidit,oſtendens per eos non ſtetiſſe,quo minus doctior euaderet. Paulus autem
Barbo magni animi ac prudentiæ uir, cognita fratris natura, quæ potius quietẽ q̃
negocia appetebat, Eugeniũ rogat(nam Florentiam uidendi hominis cauſa uene
rat)ut Petrũ ad ſe uocet,initiatumq; ſacris in aliq̃ dignitatis gradu collocet. Vo
catus itaq; Petrus,archidiaconatũ Bononienſem,ac non ita multo poſt epiſcopatũ
Ceruiæ cõmendatione adeptus,protonotarius ab auunculo creatur,ex his potiſſi/
mum qui emolumentorum participes ſunt. His autem facultatibus aliq̃t annis ui
tam ducens,tandẽ unà cũ Alouiſio Patauino medico,quẽ poſtea patriarcham & ca
merariũ appellarũt,cardinalis ab Eugenio creatur,inſtantibus qbuſdam Eugenij
familiaribus,ut haberent,quem Alouiſij potentiæ interdum obijcerent:inter quos
poſtea tanta ſimultas fuit,ut nuſq̃ maiore odio certatũ ſit:his etiam diſcordias alẽti
bus,qui ſeditionibus ali & augeri conſueuerãt. Dolebat enim Petrus primum locũ
apud Eugeniũ ſibi ſurripi,cũ nepos eſſet,cumq; etiã patricius Venetus. Hãc ob rẽ
inimicitias nõ uulgares exercuit cũ Franciſco Condelmerio uicecãcellario ex ami
ta Eugenij nato:q̃ deinceps mortuo,totum ſe in patriarchã uertit,licet,ſæpius in/
tercedẽtibus amicis in gratiã rediſſent ſimulato animo. Hãc ob rem ſub diuerſis põ
tificibus ita inter ſe mutuis odijs certarũt, ut alter alteri nõ pepercerit,ſiue facultates
ſiue dignitatem inſpicias. Iactata & inter eos uaria,pbra ſunt,quæ conſulto prætet/
eo,ne maledicis fidem pſtitiſſe uidear. Mortuo autem Eugenio cum in eius locum
Nicolaus V. ſuffectus eſſet,tantum apud hoĩem gratia & blanditijs ualuit,ut & pri
mum ipſe locum e natione ſua apud eum tenuerit,fratre Nicolai hominem adiuuã
te:& ita Nicolaũ animauerit,ut camerarij dignitatẽ Alouiſio diminueret. Erat eñ
Petrus Barbo natura blãdus,arte human9 ubi opus erat. Præterea uero eo indigni
tatis plerunq; deueniebat,cum precando,rogando,obteſtando,ꝙ uellet cõſequi nõ
poſſet,ut ad faciendã fidẽ precibus lachrymas adderet. Hãc ob rem Pius põtifex ho
minem Matiã pientiſſimã appellare interdum p iocum ſolebat. His quoq; artibus
apud Caliſtũ uſus,eo ppulit hoĩem, ut Alouiſium cũ triremibus in Turcos mitte
ret,oſtẽdẽs hoĩs amplitudinẽ,huic tãtæ rei maxime cõuenire,cũ aliàs & exercit9 du
xiſſet,& ditionẽ eccleſiæ ab hoſtibus conſtãter tutatus fuiſſet. Hac demũ moleſtia
liberat9 Petr9,Caliſtũ deinceps ita in ſentẽtiã ſuã ſemp traxit,ut donec uixerit,nul
lius magis q̃ hui9 cõſilio ſit uſus. Facile pterea qcqd uolebat à põtifice impetrabat,
ſua uel amicoꝝ cauſa. Erat eñ ppenſior in amicos:& quos in clientelã ſuſceperat,q
buſcũq; rebus poterat iuuabat,ac cõſtantiſſime tuebat,cum apud unũquenq; ma
giſtratũ tũ uel maxime apud põtificẽ. Tãtæ pterea humanitatis fuit, ut in ægritu
dinibus curiales ipſos,q aliq̃ in pcio erãt inuiſeret:& qbuſdã remedijs adhibitis,eos
ad ualetudinẽ adhortaret. Sẽp eñ domi habebat unguẽta Venetijs aucta,oleũ,
tyriacã & cætera id genus,q̃ ad curandã ualetudinẽ faciunt. Ex his aliqd ad ægro
tos mittebat. Curabat itẽ ut uni ſibi magis q̃ alteri ægrotãtiũ teſtamẽta cõmitterẽ
tur,q̃ poſtea ex arbitrio ſuo ptiebat:& ſiqd inerat ꝙ ad rẽ ſuã ptineret,facto tñ ſub
haſta pcio,id ſibi pecunia uindicabat. Romanoꝝ uo q̃iũdã amicitia delectat9 eſt,
q̃s ſæpe in cõuiuiũ adhibebat, tũ ad iocũ,tũ ad riſum: quẽ & Priabiſius ſuus & Frã
ciſc9 Malacaro ſalib9,mimis,dicteriis,ſcõmatib9 frequẽter nõ ſine urbanitate exci
tabãt. His qdẽ artib9 effecerat,ut tũ ciuib9 Romanis,tũ aulicis ipſis charus eſſe pu
taret. Præterea aũt ne domi tñ poſſe uideret,foris etiã autoritatẽ ſibi cõparare an
nix9 ẽ. Nã & in Hernicos(q̃ nũc cãpaniã Romanã uocãt)pfect9 eſt ad populos q̃ũ/

dam ſedandos, qui de finibus contendebant: & litem componere inter comitem Auerſæ & Neapolionem Vrſinum conatus, paulum abfuit, quin turpiter captus, in uincula conijceretur, adeo in eum comes Auerſus ob quandam uerborum licentiam, male animatus erat. Re itaq; infecta abiēs, homini ſemp aduerſatus eſt. Mortuo deinde Caliſto, in eiusq; locū Pio ſuffecto, cum permutare epiſcopatum Vincentinum in Patauinum inſtando acerbe nimiū, rogandoq; anniteretur, & Pij pontificis & Venetorū iram adeo incurrit, ut Paulum fratrem ſenatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quo minus aliorū beneficiorū, puētibus potiret, niſi ſententiam mutaret. Hanc ob rem indignatus homo, ulciſcēdi tempus obſeruās, interim acerbe nimium in eos inuehebat, per quos ſtetiſſet, quo minus uoto potiret. Mortuo aūt Pio, in eius locum ipſe ſuffectus, ſtatim ubi magiſtratū iniit, ſiue quod ita pollicitus erat, ſiue quod Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores oēs, quos Pius in ordinem redegerat, tanq̃ inutiles & indoctos (ut ipſe dicebat) exautorauit. Eos em̄ bonis & dignitate indicta cauſa ſpoliauit: quos etiam propter eruditionem & doctrinam ex toto orbe terrarū cōquiſitos, magnis pollicitationibus & præmijs uocare ad ſe debuerat. Erat quidem illud collegiū refertum bonis ac doctis uiris. Inerant diuini itaq; humani iuris uiri peritiſſimi. Inerant poetæ & oratores pleriq;, q certe non minus ornamenti ipſi curiæ afferebant, quàm ab eadem acciperent, quos oēs Paulus tanq̃ inquilinos & aduenas poſſeſſione pepulit, licet emptoribus cautum eſſet literis apoſtolicis, cautum etiam fiſci pontificij autoritate, ne qui bona ſi de emiſſent, e poſſeſſiōe honeſta ac legitima deijcerent. Tentatū tñ hi ad quos res ipſa ptinebat, hoiem e ſentētia dimouere. Atq; ego certe q horū de numero eram, rogando etiam ut cauſa ipſa iudicibus publicis (quos rotæ auditores uocant) committeretur: tum ille toruis oculis me aſpiciens, Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac ſi neſcires omnia iura in ſcrinio pectoris noſtri collocata eſſe? Sic ſtat ſententia, inquit, loco cedant oēs, eant quo uolunt, nihil eos moror, pontifex ſum, mihiq; licet pro arbitrio animi aliorū acta & reſcindere & approbare. Hac uero tam immiti ſententia accepta, ut lapidem immobilem uolueremus, obuerſabamur, & fruſtra quidem die ac noctu in foribus aulæ, uiliſſimum etiam quenq; ſeruum rogātes, ut nobis alloqui pontificem liceret. Reijciebamur non ſine cōtumelia, tanq̃ aqua & igni interdicti ac prophani. Hac aūt diligentia xx. continuis noctibus uſi ſumus: nil em̄ fere niſi noctu agebat. Ego uero tante ignominia excitus, quod mihi ac ſocijs meis coram non licebat, id agere per literas inſtitui. Scripſi itaq; epiſtolam his ferme uerbis: Si tibi licuit indicta cauſa ſpoliare nos emptiōe noſtra iuſta ac legiti *Epiſtola Platinæ ad Paulum II.*
ma, debet & nobis licere conqueri illatam iniuriam iniuſtamq; ignominiam. Reiecti a te, ac tam inſigni cōtumelia affecti, dilabemur paſſim ad reges, ad principes, eosq; adhortabimur, ut tibi concilium indicant, in quo potiſſimum rationem reddere cogaris, cur nos legitima poſſeſſione ſpoliaueris. Lectis literis, Platinam reum maieſtatis acceſſit, in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Taruiſinum epiſcopum, qui quæſtionem habeat. Is ſtatim me reum facit, quod & libellos famoſos in Paulum ſparſiſſem, & concilij mentionem feciſſem. Primū crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famoſos, in quibus ſcribentis nomē reticetur: at meum nomen in calce literarum extare, non igitur libelli famoſi ſunt. Quod uero de concilio mentionem fecerim, me non adeo graue crimen id putaſſe, cum in ſynodis a ſanctis patribus ſtabilita ſint fundamēta orthodoxæ fidei, prius ſparſim iacta a ſaluatore noſtro eiusq; diſcipulis, ut maiores cū minoribus æquo iure uiuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos inſtituta eſt cenſura, qua & qui priuati & qui in magiſtratu fuerunt, ratione habiti magiſtratus, & uitæ ante actæ reddere cogebantur. Cum uero his rationibus nihil profeciſſem, reuinctus compedibus, & quidem grauiſſimis, media hyeme ſine foco cella in

turri ac uentſs omnibus expoſita coerceor menſibus quatuor:tandem uero Paulus
Franciſci Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægre pedibus ſtãtem
moleſtia carceris me liberat:admouet ne ab urbe diſcedam, in Indiam, inquit, ſi p/
ficiſcere, inde te retrahet Paulus. Feci mãdata. Triẽnio in urbe commoratus ſum,
arbitratus hominem aliquam medelam meis in commodis interim allaturum. Co
ronatus Paulus de more, memor a Caliſto quondam pulſos eſſe e ſancto Iohanne
Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pontifex ante collo/
cauerat, eoſdem reuocauit, ut ſeorſum a canonicis ſecularibus diuina officia cele/
brarent. Præterea uero canonicorum ſecularium eo in loco nomen aboliturus, ſi quis
moriebatur, in demortui locũ neminem ſufficiebat:aut ſi quod beneficium uaca/
bat, coactos ſe canonicatibus illis abdicare, ad alias eccleſias trãsferebat, ut tandem
beneficia illa in unum corpus redacta, canonicis regularibus ſatisfacerent ſine ul/
lo ſuo diſpendio, cum eos tum paſcere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem
Paulus multum a ſe alienauit ciuium animos, quod dicerent illa beneficia a maio/
ribus ſuis inſtituta, pulſis ciuibus, inquilinis dari. Neq; hoc contentus Paulus, ſeor
ſum canonicos quoſdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare ſe illis ca/
nonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contemnentes, tempus uin
dicandæ libertatis expectabant, quod poſtea eo mortuo eluxit. At uero cum nunci
atum eſſet, Turcos capta iam fere tota Epiro, in Illyricum iter parare, oratores ſta/
tim ad reges & principes miſit, eos oratum, ut compoſitis rebus ſuis, de bello Tur
cis inferendo, ad propulſandam iniuriam cogitarent. Qua de re nil certe actũ eſt,
cum inter ſeſe grauiſſimis bellis decertarent:hinc Germani, hinc Anglici, nũc ue
terem regem, interdum uero nouum expetentes. Hinc Hiſpani, hinc Galli princi
pes ueteri regis potentiam, qui regio nomini oẽs obtemperare uolebat, iactabatque
ſe breui facturum, ut eos pœniteret, qui ſecus feciſſent. Præterea uero Paulum ur/
gebat regis Boemiæ pfidia, q ſe paulatim a toto corpore Chriſtiani nominis ſub/
trahebat. in hunc itaq; mittere Vngariæ regem cum exercitu inſtituerat, ſi ei p bel
lum in Turcos ſuſceptum licuiſſet:ſiq; rem inter regem & imperatorem compo/
nere potuiſſet. Nam mortuo Ladiſlao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede care
bat, imperator ipſe regnũ illud, quod Matthias Vaiouadæ filius occupauerat, ſibi
deberi prædicabat. Differendam itaq; rem Paulus in aliud tempus cenſens, ad cõ/
ponẽdas quaſdàm ſimultates ciuium Romanorum inter ſe diſſidentiũ, animum
adiecit. Orta nanq; rixa erat inter Iacobum Iohannis Albertini filiũ, & Felicẽ ne/
potem Antonij Capharelli:hanc ob rem accitis ad ſe patribus familias, eos aliquã/
diu renitentes, ad concordiam datis uadibus compulit. Verum non ita multo poſt
Iocobus Alberini filius, nuſquam laturus iniuriam patri illatam, Antoniũ Capha
rellũ interficere conatus, confoſſum aliquot grauibus uulneribus, tanq̃ mortuum
reliquit. Hanc ob rẽ indignatus Paulus, quod contra atq; Albertinus iurauerat, fi
lius egiſſet, euerſis eorum ædibus, redactisq; in fiſcum omnibus bonis, eos ab urbe
demum exules facit. Hos tñ poſtea ſuo iuſſu ad urbem redeuntes in gratiam rece/
pit, reſtitutis rebus omnibus, paceq; inter diſſidentes compoſita, cum tñ ambo ali/
quãdiu in carcere ſtetiſſent. Anno uero m.cccc.lxv. Alouiſius Patauinus pontifi
cis camerarius, & tituli ſancti Laurentij in Damaſo presbyter cardinalis, uir qdẽ
ditiſſimus, & in rebus agendis ſagax, ſed ultimo ſuæ uitæ tẽpore parum prudens:
quippe qui ex teſtamẽto maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cogno
mẽto Scarampos, alioquin bonos & liberalis ingenij, ſed nequaq̃ tãtis fortunis &
prouẽtibus eccleſiæ partis dignos. (quid homines ſuſpicarentur, ſcimus) Has aũt
facultates Paulus, ei licet teſtandi facultatem ultro permiſiſſet, ſibi uindicauit. Sca/
rampos cepit, & tamdiu, honeſto tamen loco retinuit, quoad quæ Florentiam de/
lata fuerant, ad ſe deferrentur. Fugientes Scarampi, dum hac de re ageretur, ca/

pti in carcerem conijciuntur. Verum cum bona patriarchæ Florentia Romã delata fuiſſent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate uſus eſt, quàm ipſe teſtator inſtituiſſet. Atque hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retẽta, cum magna opum iactatione, ac ſi annos Matuſalem uicturus eſſet, ab eo ſunt partim poſſeſſa, partim diſtributa, quo cum diutius ſimultatibus, odijs, maledicẽtia certauerat, cum malu iſſet ad Turcos ipſos quàm ad Paulum bona ſua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia, uoluit eius quoque corpus iam ſepultum in prædam dari. Ab ipſis enim, quibus ipſe beneficia ſancti Laurentij in Damaſo dederat, noctu aperto ſepulchro, annulo & ueſtibus ſpoliatus eſt. In hos autẽ Paulus re cognita, grauiter animaduertit. Eodem fere tempore Fredericus adoleſcens egregius Ferdinandi filius, Mediolanum iturus ad ducendam Frãciſci Sfortiæ filiam fratris uxorem in regnum, Romam ueniens, prodeunte obuiam honorato quoque, & Rhodorico uicecancellario, perbenigne a Paulo ſuſcipitur, ac roſa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Chriſtianis conſueuere. Interim uero cum Ferdinando in animo eſſet, eos bello perſequi, & potiſſimum in regno ſuo exiſtentes, qui dum a Gallis premeretur, a ſe defecerãt, miſiſſetq; copias quaſdam ea mente, ut ducem Soranum adoriretur: Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiſcopum Medinlanenſem eo propere miſit oratum, ut copias illas quemadmodum ratione feudi tenebatur, ad ſe mitteret, ꝙ diceret ſibi in animo eſſe comitis Auerſæ filios, eccleſiæ nequaquam obtemperantes, e medio tollere. Nam eo fere tempore Auerſæ comes morit, quo Paulus põtifex creatur: corpuſq; eius Romã delatum, in baſilica ſanctæ Mariæ maioris ſepelitur. Rex itaq; acerrimus Deiphobi hoſtis, quippe qui ab eo ſuperiore bello inſidijs, ueneno & armis petitus fuerat, copiarum ſuarum præfectis mandat, ut primo quoq; tempore proficiſcantur, quo pontifex ire iuſſerit. Antea enim Deiphobum & Frãciſcum ad ſe uocatos monuerat, ut & iter tutum a latronibus ſeruarent, ne Romam aliunde uenientes, in ipſis prope urbis Romæ portis ſpoliarentur: utq; Securanciæ præfecti · urbis quondam filio, Caprarolam (quod oppidum eſt) redderẽt, cum omnia fere ipſius præfecti bona poſſiderent. Vtrunq; uero non modo facere recuſarunt, uerum etiam minas addidere, iactantes ſæpius ſe comitis Auerſæ filios eſſe, nec laceſſentibus parcituros. Tum uero Paulus clanculum paratis rebus omnibus ad bellum neceſſarijs, ſuperuenientibus etiam regijs copijs, quintodecimo die poſteaꝙ inchoatũ eſt, bello eos incautos & nil tale opinantes oppreſſit, redactis in poteſtatem eccleſiæ nouẽ caſtellis: quorum de numero aliqua ita munita natura & arte erant, ut uix opera hominum expugnari poſſe crederẽtur. Deiphobus autem ueritus ne captus ad regem mitteret, ſalutem ſibi fuga quæſiuit. Capitur autem Franciſcus frater cum filio, & quinquennio in arce Hadriani retentus, demum creato Sixto liberat. Hinc poſtea inter Paulum & regem ipſum ortæ graues inimicitiæ ſunt, cum Ferdinandus hoc tãto merito peteret ſuperiorum annorũ tributum, quod eccleſiæ pendebat, ſibi relaxari: & quod deinceps ſoluturus eſſet, diminui, cum regnum Siciliæ patruus ſuus poſſideret, cuius ipſe una cum regno Neapolitano uectigal penderet: Inſpicienda dicens & ſua merita, & conſiderandum, quid poſſet in contrarium accidere, cum diceret ſe continuo acies quaſdam in armis habere, non magis ſua quàm põtificis Romani gratia, ut in bello contra Auerſanos pauloante nouerat. Cõmemorabat uiciſſim Paulus merita eccleſiæ erga Ferdinandũ: atq; hoc modo altercationibus in longum res ipſa ſemper protracta eſt, cum uterque repetendi ius ſuum, tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picennini, qui Sulmonem in Marſis & alia oppida tenebat, potentiam ueritus: quem poſtea Franciſcus Sfortia ſocer ad regem miſit, data fide ſe quoties libuiſſet, incolumem rediturum.

Verum aliter Iacobo q̃ putarat accidit. Captus enim Neapoli a Ferdinando cum
filio, & in carcerem coniectus, non ita multo poſt uita priuatus, figmento adhibi/
to quod in carcere ipſo decidēs crus fregiſſet, dum redeuntes ab Iſchia (quam Aena
riam antiqui uocabant) triremes regis de Gallis uictrices, ſtudioſius q̃ cautius per
feneſtram inſpicit. Sunt qui arbitrantur hominem adhuc uiuere. Quod ego nullo
modo credo, cum nullus eſſet in Italia aptior, ſi autoritatem hominis in militia re/
ſpicis, ad euertendum Ferdinandi regis imperium. Subſtiterat in uia hac re cogni
ta, Senis nanq̧ erat, ducis Mediolani filia Neapolim ad maritum itura, ut fidem fa
ceret, nulla patris ſui culpa Ferdinandum in Iacobi Picennini necem conſpiraſſe.
Quid autem ea de re ſuſpicati ſint homines, optime nouimus. Fuere etiam q dice
rent id prius a Paulo pontifice ſcitum fore, cum illis diebus archiepiſcopus Medi/
olanenſis a pontifice ad regem, & a rege ad pontificem frequenter commeauerit,
cumq̧ Paulus ipſe dixerit, audita hominis captiuitate, appellationū iudicē a me/
dio ſublatum eſſe. Sed uerum eſt illud Virgilianum,

Neſcia mens hominum fati ſortisq̧ futuræ.

Nullius enim magis q̃ Iacobi Picennini opera reprimere Ferdinandi contumaci/
am Paulus potuiſſet, ſi tum in uita fuiſſet, quando inter eos de ſoluēdo tributo con/
tentio eſt orta, ac bellum prope certum. Nam celebratis nurus ac filij nuptijs hac
una re & Iacobi morte ſtabilito regno, Ferdinandus cum pontifice inſtat, ut & tri
butum ei diminuatur, & quædam oppida quæ de regno poſſidebat eccleſia, ei red
derentur. Miſit eo Paulus Bartholomæum Rouerellam legatum, tituli ſancti Cle
mentis presbyterum cardinalem, qui regis mentem aliqua ex parte leniuit. Ve/
rebatur tum (credo) uterq̧, ne ſolis ac lunæ eclipſes, quæ tum fuere cum maxima
hominum admiratione, regnorum mutationem portenderent. Moritur tamē (ne
corpora cæleſtia fruſtra pati exiſtimes) ſequenti anno Franciſcus Sfortia Inſubriæ
& Liguriæ dux. Nam Genuæ dominatum biennio ante adeptus fuerat, dedenti/
bus ſe e ciuibus diutino bello, partim inteſtino & graui, partim externo agitatis.
Gallorum enim dominatum quem ſponte petierant reijcientes, ad ſex millia Gal/
lici nominis ante oculos Renati regis interfecere, qui cum triremibus aliquot be/
ne armatis aderat, recuperandæ urbis cauſa, quæ iam a Gallis defecerat. Mortuo
itaq̧ Franciſco Sfortia Mediolanenſium duce, cardinales ſtatim Paulus ad ſe uo/
cat, quid eſſet agendum conſulit. Cenſuere omnes mittendas eſſe literas & nun/
cios ad principes Italiæ, ad populos, qui eos adhortarentur nil noui moliri, ſed pa/
cem ante initam ſeruare: maxime uero tam iniquo tempore, quo a Turco commu
ni Chriſtianorum hoſte uexaremur. Præterea uero epiſcopum Conchenſem Me/
diolanum mittit oratum populum illum, ut nil antiquius fide putaret, quam Ga/
leatio Frāciſci filio præſtiterat. Aberat tum Galeatius iuſſu patris in Galliam cū
exercitu miſſus, dum rex Alouiſius cū principibus regni dicto ſuo haud quaq̃ ob/
temperātibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuam in feudum accipit, p̃/
ſidia regi Frāciſcus ſubminiſtrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos cōtracta,
cum Galleam reginæ ac ducis Sabaudiæ ſororem, in uxorē accepiſſet. Qui cogni/
ta patris morte, relicto bello, quod regio nomine cōtra Burgundiæ ducem incho
auerat, Lugduno abiens, ac cum paucis permutata ueſte in patriam rediens, ditio
ne paterna auxilio matris quæ populos in fide continuerat, ſine ulla contentiōe po
titur. Paulus uero compoſitis hoc modo Italiæ rebus, cū intelligeret militiā Rho/
diorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorū magiſtrum ac primates reli/
gionis ad ſe uocat corrigendi erroris cauſa, qui poſt frequentes cōuentus apud ſan/
ctum Petrum habitos, tædio animi & ſenio confectus moritur, ſepeliturq̧ in baſili
ca ſancti Petri nō longe a ſacello ſancti Andreæ: in cuius locum Carolus Vrſinus
ſuffectus, Rhodum ad tuendam inſulam propere mittitur. Interim uero cum Pau

lo nunciatũ eſſet, in Polioppido in Aequicolis poſito multos hæreticos ineſſe, dominum loci cum uiris octo & fœminis ſex comprehenſos, & ad ſe perductos, cognito hominum errore, ignominia notauit, & quidem grauiſſima, eos potiſſimum qui pertinaciores fuere. Nam mitius cum his eſt actum, qui errorem confeſſi, ueniam petiere. Erant enim eius ſectæ, quam a peruerſa mentis opinione eſſe dicimus, ꝙ dicerent nullum uerum Chriſti uicarium eſſe eorum qui poſt Petrum fuere, niſi qui paupertatem Chriſti imitati ſunt. Aucto deinde cardinalium numero: ad x. enim eodem tempore creauit, quorum de numero hi fuere: Franciſcus Sauonenſis ordinis Minorum generalis, M. Barbo præſul Vicentinus, cuius opera & conſilio magnis in rebus ſemper eſt uſus, Oliuerius archiepiſcopus Neapolitanus, A. Epiſcopus Aquilanus, Theodorus Monſerratns: reliqui partim Galli, partim Vngari & Angli ſunt habiti. Senatũ itaq; in hunc modum aucto, ad componendam Italiæ pacẽ totus cõuertitur. Nam cum Florentini quidam, a factione Petri Medices ciuili diſcordia pulſi, ut Deteſaluus Neronius, & Angelus Accioiolus, ac Nicolans Sudorinus Bartholomæum Bergomatem cõciliaſſent, qui magnam uim equitum ac peditum habebat, ut in Hetruriam cum exercitu mouens, ſe ac extorres omnes in patriam reduceret, adiuuantibus etiam Venetis, occulte tamen, primo quidem impetu poſſe & nelle ſubuertere totam Italiam uiſus eſt. Verum cum in Flaminia Galeatium ducem Mediolanenſem obuium habuiſſet cum regis ac Florentini populi copijs, habenas inhibuit, & cunctando potius quam pugnando uincere annixus eſt. Pugnatum eſt tamẽ ſemel atq; acriter comitis Vrbinatis auſpicijs in agro Bononienſi ad Ricardinam (id ei loco nomẽ eſt) dum caſtra metatur. Quo quidem tempore de Bergomate actum certe erat, ſi tum Galeatius affuiſſet, qui Florẽtiam componendæ rei bellicæ cauſa profectus pauloante fuerat. Ferunt qui tanto prælio interfuere, nuſquam ætate noſtra maiore contentione certatum eſſe: nec prælium antea fuiſſe, in quo plures deſiderati fuerint. tum autẽ Veneti ſibi potius quam homini cauentes, cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium miſſis, pacem enixius quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei ſuæ quoq; admodum timens, ſi uictoria ad regem & ducem recideret, ut pax conficeretur inſtabat. erat enim opinio quorundam hominum non uulgarium, Bartholomæum conniuente pontifice Padum traieciſſe, quo mutato Florentinorum ſtatu, inferre bellum Ferdinando regi commodius poſſet, cui ita infenſus erat, ut acrire contra eum nouos quoq; in Italiam hoſtes cogitauerit. Vocatis itaq; ad ſe omnium principum legatis, pacem his rationibns compoſuit, ut utraq; pars quæ bello ceperat redderet: utq; Bartholomæus copias ſuas in Ciſalpinam Galliam reduceret: ſeruareturq; pax illa, quæ antea inter Franciſcũ Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam compoſita fuerat. In una re tantum addubitatũ eſt, excluderetur ne a pace Italiæ Sabaudiæ dux, uel Philippus frater, qui eo anna Venetorum ſtipendijs militauerat, prouinciam Galeatij bello uexauerat. Petebant Veneti, ut inter fœderatos is quoq; cenſeretur. Negabat id fieri poſſe Galeatius, cum diceret eum ſe nunquam pro amico & ſocio habiturũ, quem rex Franciæ hoſtem haberet. Verum tantum ualuit Paulus blanditijs & pollicitationibus, ut legatũ Galeatij cõtra principis ſui decretum in ſententiam ſui ipſius traxerit. Hanc obrem iratus Galeatins, & Laurentium Piſautienſem legatum ſunm exilio mulctauit, & Sabaudienſes ita bello uexauit, ut eos pacem expoſcere coegerit: quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ poſtea compoſita eſt, interuenientibus & reginæ & uxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ ſorores ſunt. Compoſitis autem hoc modo rebus, Paulus ad otium cnouerſns, populo Romano ad imitationem ueterũ, ludos ꝗ magnificentiſſimos & epulum lautiſſimum inſtituit, ꝑcurante eam rem Vianeſio Bononienſi pontificis uicecamerario. Ludi autem erant pallia octo, quæ cur

ſu certantibus in carniſpriuio proponebantur ſingulis diebus. Currebãt ſenes,ado
leſcentes, iuuenes, Iudæi,ac ſeorſum paſtillis primo quidem pleni,quo tardiores in
curſu eſſent. Currebant & eq̃ui,equæ, aſini, bubali tanta cum omnium uoluptate,
ut omnes præ riſu pedibus ſtare uix poſſent. Curſus autem & ſtadium erat ab arcu
Domitiani uſq; ad ædes ſancti Marci, unde pontifex ipſe ſolidam uoluptatem p/
cipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos poſt curſum munificentia uſus, ut ſin/
gulis carlenum (nummi argentei id genus eſt) condonaret. Sed ecce in tam publi
ca omnium lætitia ſubitus terror Paulum occupat. Nunciatur ei,quoſdam adole/
ſcentes duce Calimacho in eum conſpiraſſe, cui præ timore nix reſpiranti, neſcio
quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philo/
ſophus, homo facinoroſus & exul, qui uitam primo & reditum in patriam depre/
catus,nunciat,ac falſo quidem, Lucam Torium Romanũ ciuem Neapoli exulan
tem,cum multis exulibus in nemoribus Veliterninis a ſe uiſum,ac paulo poſt affu
turum. Timere Paulus ac magis trepidare tum cœpit, ueritus ne domi & foris op
primeretur. Capiuntur permulti in urbe,tum ex aulicis,tum ex Romanis. Auge
bat hominis timorem Vianeſius. Augebant & alij eius familiares, qui ex tanta p
turbatione aditum ad maiorem dignitatem & uberiorem fortunam ſibi quære/
bant. Irrumpebant cuiuſuis domũ ſine diſcrimine. Trahebant in carcerem quos
ſuſpectos coniurationis habuiſſent. Et ne ego tantæ calamitatis expers eſſem,do/
mum ubi habitabam, multis ſatellitibus noctu circundant: fractis foribus ac fene
ſtris,ui irrumpunt: Demetrium Lucenſem familiarem meum comprehendunt: a
quo ubi ſciuere me apud cardinalem Mãtuanum cœnare, ſtatim accurrunt,& me
in cubiculo hominis captum,ad Paulum confeſtim trahunt. Qui ubi me uidit,ita
inquit, duce Calimacho in nos cõiurabas? Tum ego fretus innocentia mea,ita cõ
ſtanti animo reſpondi,ut nullum conſcientiæ ſignum in me deprehendi poſſet.
Inſtabat ille diſcinctus & pallidus: & niſi uerum faterer,nunc tormenta mihi, nũc
mortem proponebat. Tum ego cum uiderem omnia armis & tumultu circunſo/
nare, ueritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos cõſuleretur, rationes
attuli,quam ob rem crederem Calimachum nil aliquid tale unquam moliturum,
nedum meditatum fuiſſe, q̃ conſilio,lingua,manu,ſolicitudine, opibus,copijs,cli
entelis,armis,pecunijs,oculis poſtremo careret. Cæculus enim erat, & P. Lentulo
ſomniculoſior, ac. L. Craſſo ob adipem tardior. Omitto q̃ nec ciuis quidem Ro/
manus erat,qui patriam liberaret: nec præſul,qui pontificatum ſibi Paulo interem
pto deſumeret. Quid poterat Calimachus? Quid auderet? Erat ne lingua & ma/
nu promptus? Habebat ne ad tantam rem conficiẽdam certos homines delectos
& deſcriptos,quorum opera uteretur? niſi forte uellent Glaucum & Petreium fu/
gæ ſuæ comites, alteros Gabinios ac Statilios eſſe. Tum Paulus ad Vianeſium cõ
uerſus,hic, inquit,(me toruis oculis aſpiciẽs) tormento cogendus eſt uerum fate/
ri:nam coniurandi artem optime nouit. Vtinam cõſideratius mecum egiſſet Pau
lus: non enĩ me ſtatim tormento ſubieciſſet. Nam cum uerum coniectura quærit,
nec de facto conſtat, in coniuratione potiſſimum, & quæ ante ſuſceptũ negocium,
& poſt ſint geſta, quæritur. Conſideratur uita coniurantis, cõſiderantur mores, am
bitio, cupiditas tum facultatum, tum honorũ: & ſi quid antea dictum, ſcriptũ, aut
factum ſit, quod eo tendat. Horum nihil conſiderauit Paulus, in carcerem nos con
ijcit. Verum cum admoneretur ab his qui bene ſentiebãt, quibusq; exploratũ erat
Lucam Torium nusq̃ pedem Neapoli mouiſſe, ne tantum tumultum cum ſuo diſ
crimine concitaret, reuocat edictum tertio die quo præmia illis proponebat, qui
Lucam reum maieſtatis, uel uiuum uel mortuum in poteſtatem ſuam redegiſſent:
non tamen Quadratios fratres, quos ob eam ſuſpicionem ceperat & torſerat,
dimiſit. Subeſſe aliquam latentem cauſam uideri uolebat, ne lenitatis argueretur.

Liberatus hoc metu Paulus, ad nos ſtatim animũ adijcit. Mittit in arcẽ Hadriani
Vianeſium cum Iohanne Frãciſco, Clugienſi Sanga & ſatellite, qui nos quouis ge
nere tormentorum adigat, ea etiam fateri quæ nuſq̃ ſciebamus. Torquẽtur prima
& ſequenti die multi: quorum pars magna præ dolore in ipſis cruciatibus cõcidit.
Bouem Phalaridis, ſepulchrum Hadriani tum putaſſes: adeo reſonabat fornix ille
concauus uocibus miſerorum adoleſcentum. Torquebať Lucidus homo omnium
innocẽtiſſimus. Torquebať Marſus Demetrius, Auguſtinus Campanus optimus
adoleſcens, & unicum ſeculi noſtri decus, ſi ingenium & literaturam inſpicis: q/
bus cruciatibus & dolore animi mortuũ poſtea crediderim. Feſſi tortores, non tñ
ſatiati. Nam ad uiginti fere eo biduo quæſtioni ſubiecerent: me quoq; ad pœnam
uocant. Accingunt ſe operi carnifices, parantur tormenta, ſpolior, laceror, trudor
tanq̃ craſſator & latro. Sedet Vianeſius tanq̃ alter Minos ſtratis tapetibus, ac ſi in
nuptijs eſſet, uel potius in cœna Atrei & Tantali, Homo, inquam, ſacris initiatus,
& quem ſacri canones uetant de laicis quæſtionem haberet: ne ſi mors ſubſequatur,
quod in tormẽtis interdum accidere ſolet, irregularis (ut eorum uerbo utar) & im
pius habeatur. Neq; hoc quidem contentus, dum penderem miſer in ipſis cruciati
bus, monilia Sangæ Clugiẽſis attrectans, hominem rogabat, a qua puella donum
amoris habuiſſet. De amoribus locutus, ad me conuerſus inſtabat, ut ſeriem coniu
rationis, uel fabulæ potius a Calimacho confictæ explicarem, diceremq; quid cau/
ſæ eſſet, cur Põponius qui tum Venetijs erat, ad me ſcribens, patrẽ ſanctiſſimum
in ſuis literis appellaret, te, inquit, pontificẽ creauerãt cõiurati oẽs? Flagitat item,
dederim ne literas Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Chriſtianum prin
cipem ſuſcitandi ſchiſmatis, aut concilij cauſa. Reſpondeo me nunq̃ conſiliorum
Calimachi participẽ fuiſſe, qppe cũ inter nos ſimultas eſſet haud parua. Neſcire
item cur Pomponius me patrem ſanctiſſimũ appellaret, ſcituq; ab eo: nam paulo
poſt uinctum affuturũ dicebat. De pontificatu uero nõ eſſe cur ſoliciti eſſent, quod
uita priuata ſemper contentus fuiſſem. Ad imperatorem uero me nunq̃ literas mi
ſiſſe, nec Pomponij opera ea in re uſum eſſe, id etiam ab eo ſciturum. Tandem uero
delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus, non tñ ſatiatus, deponi me iubet, ue/
ſperi maiores ſubiturum. Deferor in cubiculum ſemimortuus, nec ita multo poſt
reuocor a quæſtoribus bene potis & pranſis. aderat & Laurentius archiepiſcopus
Spalatrenſis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cũ Sigiſmundo Malateſta, qui tũ
in urbe erat. De literis, inquam, de armis, de præſtantibus ingenijs tum ueterum,
tum noſtrorum hominum loquebamur, deq; his rebus, quæ in hominũ colloquia
cadere poſſunt. Minari tum Vianeſius, ac maiores cruciatus proponere, niſi uerũ
faterer. Rediturum ſe die ſequenti, meditarer interim ubi eſſem, & quibus cũ mi/
hi eſſet agendum. Reducor iterum ad cubile, ubi tantus me repẽte dolor inuaſit, ut
uitam cum morte cuperem commutare, recrudeſcentibus doloribus ob refrigera/
ta membra, quaſſa uehementer ac læſa. Recreabat me tñ non parum Angeli Buſa
li Romani equitis humanitas, quem anno ante Paulus in carcerem coniecerat, ob
interfectum a Marcello filio Franciſum Cappocium. Id enim factũ Angeli ſua/
ſu Paulus dicebat. Angelus itaq; ac Frãciſcus nepos, quibus cum in eodem cubicu
lo diuertebã, quo minus doloribus & inedia morerer, ſuis manibus & medelas &
cibum mihi afferebant. Poſt biduum uero Chriſtophorus Veronenſis Pauli medi
cus ad me ueniens, bono, inquit, animo te eſſe iubet Paulus, ac de ſe bene ſperare,
breuiq; liberum futurum. Sciſcitor quando id fore ſperaret: Reſpondet homo li/
ber audientibus oĩbus qui tum aderant, non ita cito fieri poſſe, ne leuitatis & ſæui/
tiæ argueret põtifex, ꝙ illos quos tãto tumultu cõcitato cepiſſet ac torſiſſet, ſtatim
ueluti innoxios dimitteret. Neq; hoc quidem contentus Paulus, quos paulo ante
coniurationis & maieſtatis accerſierat, eoſdem mutata ſententia ob diuulgatã fa

bulam hæreſeos accuſat. Trahitur ad urbem Pomponius Venetijs captus, per to
tam Italiam tanquam alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, uir ſimpli
cis ingenij, neq; coniurationis, neq; alicuius ſceleris conſcius. Rogatus cur nomi/
na adoleſcentibus immutaret, ut homo liber erat, Quid ad uos, inquit, & Paulum
ſi mihi Fœniculi nomen indo, modo id ſine dolo & fraude fiat? Amore nanq; uetu
ſtatis antiquorum præclara nomina repetebat, quaſi quædã calcaria, quæ noſtram
iuuentutem æmulatione ad uirtutem incitarent. Trahitur & Lucillus ad urbẽ tã
quam reus maieſtatis, qui in Sabinis tetricam illam uitam ducebat, ꝙ ad Campa/
num ſcribens, quæ literæ poſtea deprehenſæ ſunt, Heliogabali cuiuſdam amores
reprehendebat, ita occulte tamen, ut niſi a conſcio dignoſci res ipſa non poſſet. Vi
aneſius autem diligens paſtor ad nos cum tormentis ſæpius rediens, torto etiã Pe/
treio Calimachi comite in fuga comprehenſo, ac nihil cõfeſſo, ꝙ diceret ebrioſam
illam Calimachi collocutionem nullius momenti exiſtimandam fuiſſe, oĩa ocu/
lis colluſtrans, ne refractis parietibus tanquam Dædali ex alta arce uolaremus, car
cerem ſubterraneum meditatur, ac fabris ſtatim locat: eoq; cõijcit Franciſcũ An
guillaram Gattaluſium, Franciſcum Aluianum, Iacobũ Ptolemæum quadriẽnio
ante moleſtia carceris maceratos. De libertate noſtra interim nullum uerbum fie
bat. Erat tum imperator in urbe tuoti enim gratia uenerat cum magno comitatu,
quem Paulus magna cum impenſe honorificentiſſime ſuſcepit, expenſis decem &
octo millibus nummum aureorum. Ambos ex mole Hadriani ſub eodem pallio a
laterano redeuntes, comitante honorato quoq;, inſpexi. Subſtitit Paulus in põte,
donec imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, cũ iam me
tu omni liberatus eſſet nam & equitum & peditum ſuorum magnam partẽ in ur
bem uocauerat: ueritus ne quid tumultus a populo Romano excitaretur, præſen/
te imperatore, decimo menſe poſt captiuitatem noſtram in arcem ueniens, ne tan
tum tumultus fruſtra concitaſſe uideret, multa nobis obijcit, ſed illud potiſſimum,
quod de immortalitate animorꝫ diſputaremus, teneremusq; opinionem Platonis,
quam diuus Auguſtinus Chriſtianæ religioni ſimilimã eſſe cenſet: Merito, inquit
Aurelius, Cicero deũ inter philoſophos Platonem uocat, qui certe cunctos in/
genio & ſapientia ſuperauit: hunc mihi delegi quo cum diſputarem, qui & de ul
timo hominis fine, & de diuina natura melius quam cæteri philoſophatur. In du/
bium, inquit Paulus, diſputando deum uocabatis. Quod quidem omnibus philo/
ſophis & theologis noſtrorum temporum obijci poteſt, qui & animos & deum &
omnes intelligentias ſeparatas, diſputandi ac ueri inueniendi cauſa in dubiũ ple/
runque uocant. Præterea uero hæretici ſunt, ut ait Auguſtinus, qui quod praue ſa
piunt, pertinaciter defendũt. Sanam diſciplinam nunquã aſpernati ſumus, quod
facere conſueuerunt (ut ait Leo) erroris magiſtri, qui ſeorſum ab eccleſia ſentien/
tes, hæretici merito, Hieronymo teſte, ſunt appellati. Rationem uitæ meæ poſtea/
quam ſapere per ætatem cœpi, uſq; ad hæc tempora reddere uobis poſſum. Nul/
lum mihi facinus impingi poteſt, non furtum, non latrocinium, non ſacrilegium,
non depeculatus, non parricidium, non rapina, non ſimonia. Vixi ut Chriſtianũ
decebat, cõfeſſionem & communionẽ in anno, ſemel præſertim, intermiſi nunquã.
Nil ex ore meo excidit, quod contra ſymbolum eſſet, aut hæreſim ſaperet. Non
ſum imitatus ſimoniacos, carpocratianos, ophytas, Seuerianos, alogios, paulinos,
manichæos, macedonios, aliamve hæreticorum ſectam. Præterea uero Paulus cri/
mini nobis dabat, quod nimium gentilitatis amatores eſſemus, cum nemo eo hui/
us rei ſtudioſior eſſet, quippe qui & ſtatuas ueterum undiq; ex tota urbe conquiſi/
tas, in ſuas illas ædes quas ſub capitolio extruebat, cõgereret, aucto etiã ex ſancta
Hagnete beatæ Cõſtãtiæ ſepulchro, fruſtra reclamãtibus monachis loci, qui poſt/
ea mortuo Paulo, ſepulchrũ illud prophyreticum a Sixto põtifice repetiere. Præter

ea uero numiſmata,ppe infinita,ex auro,argento ære ve ſua imagine ſignata,ſine ul lo ſenatuſconſulto in fundamentis ædificiorum ſuorum more neterum collocabat: ueteres potins hac in re,q̃ Pettum, Anacletnm&Linũ imitatus. Cum uero noſtra de re inter palatinos epiſcopos & duos fratres eſſet aliquãdo diſceptatum, quotnm alter erat ordinis Frãciſci,alter Dominici,uenetunt fere omnes in hãc ſententiã,nihil eſſe in nobis quod hæreſem ſaperet. Verum cũ Paulus in arcẽ ueniſſet, excluderetutq; de induſttia Franciſcus patronns noſter neritatis aſſertor, qno liberius Leonardo loqui liceret,eadem dicit quæ ptidie. Rogati ſententiã qui tum aderant, &ſi ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur, noſtram tamen cauſam leniorẽ faciebant,ac pontificem mitiorem reddere conabãtur. Solus autẽ inter omnes Lælius de Valla Romanns ciuis & aduocatus cõſiſtorialis, noſtrã cauſam libere tutatus eſt. Cõfutat omnia quæ à Leonardo dicta erãt,quæq; partim aſſirmauerat alter aduocatus Andreas ſanctæ crucis. Fit autem inter dicendũ de academia mentio. Inclamat tũ M. Barbus ſancti Marci cardinalis,nos non academicos eſſe,ſed fœdatores academiæ. Quid turpitudinis autem à nobis in academiã prodierit, certe nõ uideo,cum nec fures,nec latrones,nec incẽdiarij, nec decoctores eſſemus. Veteres academicos ſequebamur,nouos contemnentes qui in rebus ipſis nil certi ponebant. Paulus tamen hæreticos eos pronuncianit, qui nomen academiæ uel ſerio, uel ioco deinceps commemorarent. Iuſta eſt hæc ignominia Platoni,ipſe ſe tueatur. Volebat Paulus rebus in omnibus uideri acutus & doctus:uolebat itẽ uideri facetus,deridebat fere omnes contemnebatq;. Interrogat tũ Pomponium hominem irridens, q̃d ei à teneris annis nomen impoſuerant parentes. Reſpondet Pomponius ſe binomium fuiſſe. Confuſus nouitate rei Paulus,ſubſtitit amplius de nomine quærere. Ad me autẽ conuerſus, in omnẽ contumeliam prorupit, omitto quod mihi coniurationem,hæreſim,maieſtatis crimen obijceret,quæ omnia iã purgata erant:obijciebat etiam ingratitudinem,q͂ in me licet ingratum officioſus fuiſſet. ſi ſpoliare homines emptione ſua incognita cauſa,ſi carcere,ſi tormẽtis,ſi ignominia,ſi calumnia afficere beneficium eſt,certe erga me beneficus&liberalis dici poteſt Paulus,&ego ingratus: qui tantorum maleficiorum immemor ab urbe nõ diſceſſerim, ſuis mãdatis obtemperans,ſuis pollicitationibus toties fruſtratus. Abijt inde minabundus, & ob iram quam tum conceperat, nos uſq; ad integrũ annum retinuit. ita eum credo iuraſſe,quando nos cepit & in carcerem cõiecit, noluit perintus nideri. Dimiſſos tandem in ædibus ſuis uiginti diebus ita nos retinet, ut efferre pedẽ domo non liceret. Vagari deinde p Vaticanũ ſinit. Fatigatus poſtremo cardinaliũ precibus,liberos tandẽ nos facit. Vocor nõ ita mulro poſt literis a Lodouico Gonzaga principe Mãtuano ad balnea Petriolana ualetudinis canſa,qnam in carcere dextro humero debilitatus cõtraxerã. Eo ut proficiſcerer primo uetuit Paulus, quod diceret ſe breui rei meæ bene conſulturum. Eo tamen ac redeo, ſpondente reditum meum Beſſarione cardinali Niceno,uiro præ. antis ingenij & ſingularis literaturæ. Fidem meã commẽdat Paulus,ac crebro iac: at optimam eius erga me uoluntatem. Poſt diſceſſum Borſij Eſtenſis,qnem ad urbem cum magno equitatu uenientẽ magnificentiſſime & laute ſuſceperat, ducemq; Ferrariæ creanerat, me breui uiſurũ quo in me animo eſſet. Idq; etiam oratoribus tum Venetorum, tũ ducis Mediolanenſis,q me ei cõmẽdanerãt,ſæpe pollicitus fuerat, Biennio hac ſpe ductus uel fruſtratus potius, ire Bononiam inſtitueram cũ cardinali Mantuano eiuſdem ciuitatis legato. Quo minus id facerem uetat Panlus:dicitq;(ita erat nrbanus& facetus)me ſatis ſapere,&facultatibns potius quam literatura indigere. Sed ecce dũ expecto, nt mei tandẽ tot calamitatibus,tot malis circunuenti miſereatur, pontifex ipſe apoplexia moritur ſecunda hora noctis,ſolus in cubiculo nemine uidente,cum eo die lætus etiam conſiſtorium habuiſſet, pontificatus ſui anno ſexto,menſe decimo, quinto calendas Au

guſti. M.CCCC.LXXI. Fuit autẽ in homine quantũ ad corpus pertinet, maie
ſtas pontifice digna. Erat enim magni ac uaſti corporis, adeo ut dum ad rẽ diuinã
proficiſceretur, ſolus emineret. Circa cultum corporis & ſi moroſus non erat, nequa
quam tamen negligens habebatur. Fuere etiam qui dicerent eum dum in publicũ
prodiret, faciem ſibi fucis concinnare. De apparatu põtificio non eſt cur ambigas,
maiores ab hoc uno ſuperatos, regno præſertim, ſiue mitram uelis appellare, in quã
multas opes contulit, coẽptis undiq; ac magnis precijs adamãtibus, ſapphiris, ſma
ragdis, chryſolithis, iaſpidibus, unionibus, & quicquid gemmarũ in precio eſt, qbus
ornatus tanquam alter Aaron, in publicum forma humana auguſtiore pdibat. In
ſpici rum ab omnibus uolebat & admirari. Hanc ob rem nonnunquã peregrinos in
urbe retinuit, intermiſſa oſtendẽdi ſudarij cõſuetudine, quo à pluribus eodẽ tẽpore
cerneretur. Præterea uero ne ſolus differre à cæteris uideretur, publico decreto man
dauit propoſita pœna, ne quiſpiã bireta coccinea (ita appellant capitis tegmẽ) præ
ter cardinales ferret: quibus etiam primo põtificatus ſui anno pannum eiuſdem co
loris dono dedit, quo equos uel mulas ſternerent dum equitant. Voluit præter
ea in decretum referre, ut galeri cardinalium ex ſerico coccineo fierent: ſed id quo
minus decerneretur uetuere illi, qui bene ſentiẽtes, diminuendam eſſe eccleſiæ pom
pam, non augendam cũ detrimento Chriſtianæ religionis prædicabant. Ante põ
tificatũ uero prædicare ſolebat, ſi ſors unquã ei contigiſſet, ſingulis cardinalibus ſin
gula caſtella ſe donaturum, quo uitandi æſtus urbani cauſa ſecedere percommode
poſſent. Sed pontificatum adeptus, nil minus cogitauit. pontificatus tamẽ maieſta
tem tum autoritate tum armis augere conatus eſt. Nam Tricaricenſem epiſcopũ in
Gallias miſit, q cognita Leodienſium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad cõ
cordiam reuocaret, ſublato interdicto quo Leodienſes notati erant, ob pulſum iniu
ria epiſcopum ſuum. Verum dum Tricaricenſis hæc quã accurate agit, ut id ad ſo
lum pontificem pertinere oſtenderet, à Leodienſibus cum eorum epiſcopo capitur.
Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cũ Lodouico Franciæ rege (tum enim bel
lum inter ſe gerebant) adiuuante ipſo rege, Leodienſes grauiſſimis cædibus perſecu
tus, eorum urbem tandem euertit, & captos epiſcopos liberauit. Præterea uero Pau
lus cognita regis Boemiæ perfidia, in hominẽ Laurentio Rouerella epiſcopo Ferra
rienſi legato ita Vngaros & Germanos concitauit, ut breui & ſtirpẽ Georgij fundi
tus ſuſtulerit: & nomen hæreticorum fuerit deleturus, ni Poloni id regnũ ad ſe per
tinere dicentes, Matthiam Vngariæ regẽ tenuiſſent bello laceſſitum, quo minus re
gno Boemiæ potiretur. Duo tamen bella & quidẽ parua in Italia ſuſcepit, quæ nul
la re prius repetita bello, ſed inſidijs primo inchoata, poſtea deſeruit. Cũ igitur Tol
phæ ueteris dominos inſidijs primo, mox armis: cum id nõ ceſſiſſet, duce Vianeſio
aggreſſus eſſet, obſideretq; locum & oppugnaret, ſuperuenientibus regijs copijs, quæ
a bello quod in Flaminia contra Bartholomæum Bergomatem geſtum eſſe dixi
mus, quo in exercitu Vrſini militabant, repente effuſa fuga obſidionem deſerit, cũ
amplius ſexaginta millibus paſſuum hoſtes abeſſent. Atque ita Tolpham poſt lon
gam contentionem, qua etiam Vrſinos ſibi inimicos ac prope hoſtes fecerat, decem
& ſeptem millibus nummum auri emit, familiæ Vrſinæ potentiã ueritus, quæ domi
nis loci affinitate coniuncta erat. Iiſdem quoque artibus Robertum Malateſtã Si
giſmundi mortui filium aggreſſus, cum etiam dolo ſuburbiũ Ariminenſe cepiſſet,
urbemq; aliquandiu oppugnaſſet, Laurentio Spalatrenſi archiepiſcopo tantũ ne
gocium procurante, ſuperueniente poſtea Frederico comite Vrbinati cum regio ac
Florentini populi execitu, & obſidionem relinquere coactus eſt, & fuſo turpiter ac
fugato exercitu, pacem turpi etiam conditione initam non renuit. Affirmat Lau
rentius, potiundi Arimini opportunitatem amiſſam eſſe, dum auare nimium ſtipẽ
dia militibus perſoluit: dumq; ignoratione rerũ & tarditate ingenij, rem ipſam qua

momento temporis colligitur, in bello potiſſimum, in longum ducit. Natura enim
in rebus agendis ita præpoſterus Paulus erat, ut niſi fatigatus, rem quantumuis cla
ram & apertam inchoaret, aut inchoatam perficeret. Quanquam ipſe iactare ſolebat,
id ſibi in multis uſui fuiſſe, cum in pluribus (ſi uerum fateri nolumus) ſibi ac Romanæ
eccleſiæ id admodum nocuiſſet. In colligendis autem pecuniis ita diligens fuit, ut ſe/
re ſemper beneficia & epiſcopatus his committeret, qui officium aliquod uenale ha
berent, unde elici munus poſſet. Omnia enim officia ſuo tempore uenalia erant. quam
ob rem factum eſt, ut qui epiſcopatum aut beneficium uellet, officium aliquod eme
ret, quo lenocinio quod uellet conſequeretur, ſuperatis competitoribus omnibus, do
ctrina & probitate uitæ quouis magiſtratu & honore dignis. Preterea uero cum epi/
ſcopatus uacaret, quo plures annatæ eodem tempore ſoluerentur, digniores (ut ipſe
prædicabat) ad uberiores epiſcopatus mouens, magnam pecuniarum uim undique
colligebat. Redimendarum quoque penſionum uſum non improbauit. His autem pe
cuniis interdum etiam ad liberalitatem utebatur. Nam & cardinales pauperes maxi
me & epiſcopos, & principes ac nobiles domo extorres, uirgines, uiduas, ægrotos fre
quenter iuuabat. Curauit item ut Romæ annona cæteraque ad uictum pertinentia, uili
us quàm antea uenderentur. Aedificauit etiam ſplendide ac magnifice tum apud ſan
ctum Marcum, tum uero in Vaticano. Quod ad munificentiam pertinet, uenationem
quoque miro apparatu edidit duci Ferrarienſi in campo Merulæ. Huic autem præfuit
eius ex ſorore nepos ſanctæ Luciæ cardinalis, quem unà cum Baptiſta Zeno altero
nepote cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormientem, ac noctu uigilan
tem, attrectantemque gemmas & margaritas difficile erat, nec niſi poſt multas uigilias
quod ſi tibi patuiſſent fores, audire hominem, non audiri ab homine neceſſe erat: adeo co
pioſus in dicendo habebatur. Moroſus erat & difficilis, tum domeſticis, tum externis:
& ſæpe quod promiſerat, mutata ſententia inuertebat. Volebat uideri aſtutus rebus
in omnibus: hanc ob rem perplexe nimium interdum loquebatur. Quare amicitias
principum ac populorum non diu ſeruauit, quod uariarum partium haberetur. Va
ria ciborum genera ſibi apponi nolebat: & peiora quæque ſemper deguſtabat. Clama
bat interdum, niſi quæ expetebat, ex ſententia ei appoſita fuiſſent. Bibaciſſimus qui/
dem erat, ſed uina admodum parua & diluta bibebat. Peponum eſu, cancrorum, pa/
ſtillorum, piſcium, ſuccidiæ, admodum delectabatur. Quibus ex rebus ortam credide
rim apoplexiam illam, qua e uita ſublatus eſt. Nam duos pepones & quidem pergran
des comederat eo die, quo ſequenti nocte mortuus eſt. Iuſtus tamen eſt habitus & cle
mens. Plerosque autem latrones pœna carceris ad ſanitatem redigere conatus eſt: fu
res, parricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem ſtudia ita oderat & contemne/
bat, ut eius ſtudioſos, uno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos ad/
hortabatur, ne filios diutius in ſtudiis literarum uerſari paterentur, ſatis eſſe ſi legere
& ſcribere didiciſſent. Durus interdum & inexorabilis, ſi quid ab eo peteres, habeba
tur: neque hoc contentus, conuicia & probra in te coniiciebat: plura tamen præſtabat
quàm uultu facturum præ ſe ferret. Vno tamen poſtremo laudari poteſt, quod domi
monſtra non aluerit, quodque domeſticos ſuos & familiares in officio continuerit, ne
ob faſtum & inſolentiam populo Romano & aulicis ſtomachum facerent.

HVCVSQVE PLATINA.

SIXTVS IIII. ccxx. pont.

SIxtus quartus, Franciſcus à Ruere antea dictus, genere Ligur, urbe Sauona oriun
dus, ordinis fratrum Minorum miniſter accuratiſſimus, cum lethali apoplexiæ
aculeo occubuiſſet Paulus pontifex, cardinalium conſenſu eidem ſurrogatur. Vir cer
te non minus arte quàm ingenio clarus fuit: politioribus literis à teneris annis appri
me imbutus, labore incredibili ad diuinarum humanarumque artium apicem conſcen
dit, ut omnes Italos literis laceſſere & uincere facile potuerit, quod facile produnt ex

eius chartaceo ſcrinio nonnulla eius opera, non minus cōcinne quàm eleganter ſcri
pta: quæ iam in lucem prodierunt, ſcilicet de potētia dei, de ſanguine Chriſti, de cō
ceptione beatæ Mariæ, & aliorum innumera prope ſupellex, q̄ fortaſſe puluerulen
to ſitu ſqualida iacent. Et ut ante pōtificatum adeptum clemens, pius, & in omnes
māſuetus extitit, ita magiſtratu pōtificio inſignitus, omni uirtute cœpit cæteros p̄/
celleret ad uitia teſtudineus, ad uirtutes & bonarū artiū ſtudia eqs uelisq; ocyus an/
helabat. In pauperes pius, in religioſos munificus, & ad ius cuiq; reddendū uigilan
tiſſimus erat. Principes clade militari patria extorres, & proprio regno pulſos, p̄ſer
tim Palæologorū filios, Boſſinæ reginam, aliosq; cōplures à Turco infeſtatos, ſum/
ma opera iuuare curauit. Vrbem Romā cœnoſam & ſtrati pene expertē, carioſa ue
tuſtate deſolatam, necnon debilioribus fulcris nutantem, omni ope inſtaurare ſate/
git: necnon omnia eius compita cultiſſime ſtrauit. Pontem ſuper Tiberim (quē ab
ipſo Sixti pontē uocant) miro artificio maxima impenſa extruxit, aliſq; beneficiſ
Romā ſibi adeo aſtrinxit, ut nō iniuria ipſius alter Romulus uocādus ſit. Apud ſan
ctum Petrum tēplum cultiſſimum extrui iuſſit, in eo ſacerdotes inſtituēs, quos an
nuis prouentibus liberaliter dotauit. Hoſpitale ſancti ſpiritus in Vaticano uetuſta
te collabens, magnifice ad pauperum profugiū inſtaurauit, ibiq; ſuæ uitæ ſeriē ma
nu Apellea cælari uoluit. Et quum ſumma religione uirginem Mariā acri uredine
de ſuo more excoleret, eius templum quod ſanctam Mariam dicunt, excidio & carie
ferme obrutum, magnis ſumptibus denuo extrui fecit, ꝙ munificentiſſime annuo
munere donauit. Hic à quarto ſui pōtificatus anno iubileū per totum Chriſtiani/
tatis orbē honorifice celebrauit, ut quàm diu uitia delituerant recōdita, ſtatim cor
de contrito confeſſa, Chriſti fidelibus abluerentur. Beatum Bonauenturā theolo/
gum, ſanctorum albo inſcribi & haberi uoluit. Hoc tamen ei dant uitio, quod ſuos
ſupra modum amauerit, humana diuinaq; præter iuſtitiam eis tribuens. Multorū
iudicio iniuſte tumultu bellico totam Italiam uexauit. Laurentium em̄ Medicē,
qui tunc Florentinis præerat, maledica cēſura in primis p̄ſcribens, Florentinis bel
lum indixit, quod Raphaelem cardinalē ex ſorore Violētina nepotē, necnō Fran
ciſcum Saluiatum Piſanum archipræſulem, cū pleriſq; eos comitantibus ſuſpendio
affigunt, quoniā Iulianū Medicē Laurentiſ fratrē egregiū adoleſcētem, in tēplo ſan
ctæ Liberatæ, à ſuis ſicariſ ob trūcari fecerāt. Hac enim tēpeſtate inſigni iniuria, ut
credebat Sixtus, puocatus, ſuaſu Hieronymi comitis atq; Ferdinādi Apuliæ regis,
in Hetruriā caſtrametatus, Florentinos magnis damnis oppreſſit, donec re diligen
tiori examinatione cognita, Franciſcum Saluiatum reum eſſe cognouerit pōtifex,
qui Laurentiū Medicē a cēſura eccleſiaſtica abſoluit. Nec Italicæ calamitati deſu
it ſenatus Venetus, qui Herculē Eſtenſem Ferrariæ ducē obſeſſum circumuallans,
in Ferrariæ agros ſæuiſſime debacchatꝰ eſt. Hinc Sixtus Ferdināndo bellū indixit, ꝙ
nollet Herculi Eſtenſi cōtra Venetos, eū lōga obſidione premētes, auxiliari. Sed cū
Ferdināndo rebus cōpoſitis, Venetos, armis Apuliæ fretus, p uirili fatigat, & quoſq;
Italiæ potētatus in eos cōcitat: eos interdixit, excōicauit, & omibus dignitatibꝰ or
bari uoluit: nec ipſo ſupſtite, abſolutionis munus eis impēſum eſt. Tandē febrili ca
lore correptꝰ, naturæ debitū exoluit. Et ſic inter Italiæ principatus cōpoſitis rebus,
tam immanis ſedat tumultus. Hic toto ſui pōtificatus tēpore XX. cardinales or/
dinauit, inter q̄s Iulianus S. Petri ad Vincula, ex fratre nepos, p̄cipuus fuit, q Sixti
funus celebri pōpa, magnifico ſumptu, in tēplo S. Petri ad Vaticanū ſepeliri fecit.
Multas feſtiuitates ueteribꝰ iunxit, & Cōceptionis, & Præſentationis B. Mariæ, S.
Annæ eius matris, ſanctiſſimi Ioſeph, ſeraphici Frāciſci feſta in Chriſti eccleſia cele
brari iuſſit. Obijt igit̄ turbulētiſſima bellorū fluctuatione inquietatus, anno Chri/
ſti M.CCCC.LXXXIII. menſe Auguſt. pontificatus uero ſui anno XIII.

INNOCENTIVS VIII.

ccxxi. pontifex

INnocentius octauus, Iohãnes Baptiſta antea dictus, patria Genuẽſis, ex medio cri gñe, honorato tamẽ, patre Aaron uiro ſane ꝓbo ortus: primo ſanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis creatus, & cum uirtutis atque diſciplinarum omnium ſpecimen foret, cardinaliũ auſpicijs, Sixto e medio ſublato, ſummus pontifex creatur, Anno CHRISTI milleſimo q̃dringenteſimo octogeſimoquarto, Idibus Auguſti. Hic autem affabilis, manſuetus eloquio, facũdus & comis: quem maturus inceſſus, morum nõ moroſa grauitas, necnon genuina indoles exornabant. Perſpicacis ingenij fuit, ut altiora rimanti faciliter innoteſcerent. Nec defuit ipſi uerborum lepos non iniucundus, multis ſalibus cultus cũ tẽpeſtiuum erat. Pacẽ principibus chriſtianis cõmendãs, eos abiectis mutuis odijs fœd9 ꝓcurere hortabat, ne Turcarum inſidias moliẽtiũ uiribus Chriſtianitas detrimẽtũ ſubiret. Nõ iniuria igit Innocẽtius dictus eſt, cũ uite innocẽtia, mãſueta indole clar9, nõ iracũd9, inexorabilis aut moroſus, int cæteros uelut ſidus emicuerit. Et cũ cõſideratius cõſilio maturo aĩaduerteret, quod ꝓ eccleſiæ dignitate & ſubditorum tutela, ea armis q̃rẽda eſſent, q̃ raptu aut temerarijs aliorum pontificũ donis ablata fuerant, dicebat arma ſumẽda nõ propt uictoriã aut gloriã, ſed ut pax inde ſequat. Singulos principũ Chriſtianorum oratores, cũ in ſui põtificatus principio eum de more ſalutatũ uenirent, ad pacẽ admonebat ſuadẽs, armis tẽpla ꝓphanari, fundit9 demoliri, dei cultũ intermitti, puellas inceſtari, fruges & bonorum quodcũq; genus populari: q̃d teſtat Lucanus, dicẽs: Nulla fides pietasq; uiris qui caſtra ſequũtur. Vrſini tamen & Colũnenſes Romani ꝓceres, eius pios hortat9 aſpnati, inteſtinis bellis urbẽ infeſtãtes, ſe inuicẽ lacerabãt, & incredibili dãno, inuito põtifice, urbẽ affecerũt. Hac etiã tẽpeſtate cõtra Ferdinãdũ apuliæ regẽ, tributa annua q̃bus aſtrict9 erat, eccleſiæ pẽdere negantẽ, bello tumultuatũ eſt, hoc ægre ferẽte optimo põtifice. Copiarum ſuarum ducẽ Robertũ Sanſeuerinatẽ, uirum militari diſciplina clarum, habuit Innocẽti9, q in Apulia caſtrametat9, lõge lateq; eã depopulat9 ẽ: atq; Ferdinandũ apto marte & collatis ſignis expugnãdo, eccleſiæ morigerum deuinxit. Pace itaq; cũ Ferdinãdo hac lege inita, iuramẽto pollicitus eſt, põtificiæ dignitati in poſterum nõ aduerſari: & annuũ ꝓuentũ, q̊ eccleſiæ Neapolitani regni cauſa tenebatur, eidẽ perſoluere. His rebus ex ſentẽtia cõpoſitis, int Vrſinos & Columnẽſes ſumma diligẽtia pacẽ cõpoſuit: urbe ab inteſtinis bellis libera, in Buccalinũ Oſimi tyrãnũ, Chriſtianos multa clade peſſundãtẽ, q paulo antea ab eccleſia defecerat, copias mouit: quẽ poſt lõgam utriuſq; ſtragẽ expugnauit, & captiuũ ad Lodouicũ Sforziã Inſubriæ ducẽ trãſmiſit. Quibus rebus ſtrenue geſtis, nõ modicã ſuæ uirtutis laudem optimus põtifex retulit. Ipſe tñ q ualetudinari9 erat, tũ ꝓpter crebros bellorum & peſtis inſultus, q̃bus tota Italia laborabat, cõplura q̃ ſanctius cõſulti iusq; animo cõceperat, inexpleta reliq̃t. Conſanguineis paruũ amoris indiciũ monſtrãs, opib9 extollere non curauit, dempto q̊d filiũ Franciſcũ noie, & Theodorinã filiã nothos, ex ſceleſto cõcubitu ſatos, ꝑter rationẽ multo munere cumulatiſſimos reddidit. Frãciſcum eñ formoſæ puellæ Laurentij Medices filiæ cõnubio iunxit: atq; eũ cũ lethali morbo decubaret, magnis theſauris ex cõſenſu cardinaliũ donauit. Theodorinã uero ſtrenuo ac illuſtri uiro cũ dote maxima deſpõſauit. Heliopoldũ Auſtriæ ducẽ aſſiduis ꝓdigijs enitentẽ, ſanctorum catalogo aggregauit. Venetos cẽſura maledica à Sixto fulminatos, abſolutiõis munere donauit. Quãplurima Italiæ tẽpla crebris donis cumulatiſſima reddidit. Cœnobio fratrum eremitarum Bergomẽſium eccleſiã argenteam miro artificio cælatam & ſubtiliter ſculptam, dono dedit. Fuit itaq; hic pontifex morum probitate, uitæ ſanctimonia, atq; omni diſciplinarum genere ornatus, qui proceribus plebeijsq; dilectiſſimus, cum omnium non paruo mœrore uitã exhalauit anno ſui põtificatus octauo, die uigeſimaſexta Iulij, anno Chriſti milleſimo quadringenteſimo nonageſimoſecundo, cuius gratia hoc excudi diſtichon:

Hunc deus abſoluat offenſis, abluat ipſum

Culpis, ſit ſuperis poſt pia fata plagis.

ALEXANDER VI.

ccxxii. pontifex ALexãder huius nominis ſextus, patria Hiſpanus, Theodoticus antea appella
tus, ex Borgia gente nobiliſſima originem duxit. Hunc Calixtus quondã pa
pa eius patruus, à primæ ua ætate (quæ facile mores, qbus imbuitur, diutius ſeruat)
manſuete inter doctos, q iuueniles animos regendi artem apprime callebant, edu/
cari uoluit, primitus cultiori literatura adeo eruditus, ut ſuorum conclaſſicorũ faci
le nauarchus eſſet. Nec philoſophiæ diuinarum literarum expers abiuit. Nã in eis
adeo profecit, ut quoſq; etiam nexus difficiles elimatius diſcutere potuiſſet. Aſſenta
tores à ſe remotos, ut boni principis officiũ eſt, eſſe uolebat, hos inimicos cenſens, int
quos & amicos diſcrimen eſſe uolebat Ariſton. Nam ſuorum uerborũ tendiculis
aliquando principibus adeo perſuadent, ut creduli nefanda aggredi non uereant.
Felix igitur tanto põtifice Roma, quoniã ut teſtatur Plato libro quinto de repub.
beata ciuitas ubi philoſophi imperant. Quod ab Homero elegãter ſcriptũ, eſt, Cal
liope regũ comes, ac Ioue nata parẽte. Hic monẽdo dulcis, arguendo acer erat, lite
ratorum alter Mecœnas: quem oſcitantem raro comperit quiſquã, quin aut libris
legẽdis, aut diuino cultui, aut rei Chriſtianæ ſemper attentus eſſet, tẽporis iactura
nihil pernicioſius æſtimans. Ob ſingularem ipſius uirtutẽ iuuenili æuo cardinalis
efficitur, & uicecancellariatus magiſtratu donatur, cuius ꝓuinciã ad ſui ſuorumq;
decus ac gloriam exactius peragens, tantam omnium beneuolẽtiam nactus eſt, ut
omnium applauſu pontificatus munere inſignitus fuerit, poſt ꝙ quadraginta an/
nos non parua cum laude uicecancellariatus molem ſuſtulit. Sui pontificatus exor
dio Chriſtianorum principum legatos Romam ipſius ſalutãdi cauſa uenientes ꝑ/
benigne ſuſcipit, comiter alloquitur, ſuadens mutuis Chriſtianorũ bellis dilabi rẽ/
publicam Chriſtianam & affatim minui: eoſq; ſuorum principum uice hortat opi
bus ac corpori non parcendum eſſe, ut Turcorũ faſtus immanis adnihilet, & Chri
ſti lex paſſim prædicetur. Iſidem ex more pontificũ in primis duos ex ſuis cardina
les efficit, Iohannem Borgiam & Valentinum. Iohannem autem ex patrũ ſenatuſ/
conſulto legatum Neapolim miſit, Alphonſi noui regis coronandi gratia: q nõ ui
tuperanda curialiũ & famulatus turba ſtipatus, Neapolim conceſſit: ubi diadema
te regio Alphonſum inſigniuit, accepto iuramẽto de fide eccleſiæ ſeruãda, & annuis
tributis ſoluẽdis. Ea tempeſtate Carolus Francorũ rex octauus, uirtute bellica cla
riſſimus, Neapolim, quæ iure hæreditario ei ſuccedebat, expeditionem obiter para
bat, cuius potentiam ueritus pontifex, ne quid incommodi Italiæ moliretur, cũ Al
phonſo per Iohannem nepotem in Gallos fœdus percutit, & milites ad Romæ ꝑ/
ſidia adſciuit, ne Gallus marte ferox eam inuaderet. Id eñ Italis innatũ eſt, ut Frã/
corũ gloriæ inuidentes, Gallicum nomen ſemp exoſum habeant: ita ut cum eis in/
ita fœdera fide cum Gallis firmata, contra deũ & iuſtitiã uiolare nullatenus uere/
antur. Eis tamen inuitis, Inſubriam & Hetruriã Romam uſq; traduxit, ubi cõme
atum facilem inuenit, cum timore nimio concuſſi Romani, ratũ tenebãt, Carolũ
animi magnitudine ſtrenuũ, manſuetudine eximium, clementia cumulatiſſimum,
nil detrimenti eis moliri, ſi facilis ei tendenti Romã pateret aditus: ſin amore dute
tur commeatus, armis nanciſci. Carolo igitur Romæ ꝑhumaniter ſuſcepto, militẽ
à tumultu temperare iubet, in eos q iuſſis non paruerant, ſuſpendio animaduertẽs.
Nec tamen timoris immunis põtifex, ſumpto milite in caſtellũ ſancti Angeli me/
ticuloſus aufugit. Cæterũ nullo audito militari tumultu, Alexander ſecurior ſui fa
ctus, fœdus cum Carolo iniit, milites q̊s ab Alphonſo ad urbis præſidium habue/
rat, remittens. Tandẽ Roma rerũ domina à Carolo ſubacta, ne uia Carolo interci
peretur, ac pontifex inſidias moliretur, Valentinum Borgiam cũ quibuſdã caſtel
lis à põtifice obſidem accepit, atq; Zizimũ Turci fratrem ſecum eduxit: ut dũ te/

rum Apuliæ potitet,eiusope finitimos Turcos expugnaret.Cæterũ Apulia ſub/ iugata,reditũ inGalliãCarol9 parat,cui põtifex fœderis iuiti immemor,cœpit cũ Veneris,Maximiliano imperatore,FerdiuãdoAragonũ rege acLodouico Sfortia noua fœdera inire:quibus iuramento firmatis, pontifex cum coniuratorum copijs apud Fornouium nõ longe à Parma ciuitate,uiam q̃ Carolus transiturus erat,iu/ ſeditsubi quãrum militari diſciplina&bellica uirtute ualeaut Galli,hoſti Carolus monſtrauit.Coniuratis enim quadraginta millia armatorum erant,Caroloaũt ſe ptem millia electiſſimorum pugilum longo itinere& penuria uiatici fatigatorum. Diu anceps & ferox prælium cum non modica hoſtium cæde fuit.Taudẽ Carolus modico accepto dettimento,ad Eſtenſes uictor ſe recipit, Lodouicum Aurelianẽ/ ſium ducem grauiobſidione Nouariæ preſſum(ubi tanta penuria eſculentorum ad erat,ut pleriq; gregarij milites fame perireut)liberauir.Hinc aũtCarolus uulla lau de ſatis extollendus,armis & conſilio clarus,eloquio affabilis,religione & manſue/ tudine nulli cedens,corpore paruus,animo tameu ſtrenuus,breui tẽporis curricu/ lo tota Italia ſubacta, Europam Aſiamq; rãto terroreoppleuit, ut audita eius fama formidabili,Turcus de bello cogitare cœperit.Sed ad Alexandrum põtificem re/ deo,qui Carolo paulopoſt Ambaſiæ defuncto,cum Lodouico duodecimo Franco rum rege fœdus nouũ percuſſit, ualidumq; exercitum(cui Valentinum eius filiũ rei militaris non imperitum præfecit)in Carhariuam uicecomitem mouet, q̃ par/ uo milite diu in multa reg; penuria, Valentini inſultibus animoſe reſiſtens, raudẽ uir ago mœnibus dirutis captiua ad Alexaudrũ ducit. Hac uictoria multis laudi bus Valentinus cõmeudarur,& dux autoritate apoſtolica creatus,LucretiãHer/ culis Eſtenſis uenuſtam filiam cum maxima dote uxorem accipit.

PIVS III. ccxxiij. pont.

PIus natione Hetruſcus,Senis oriundus,Pij ſecuudi ex Laodamia ſorore nepos, Alexandro in conclaui patrũ ſuffragijs ſuffectus eſt. Vir certe ingenio clarus, nec minus literis ualens:laboris&inediæ pter quàm credibile ſit,patiens erat. Sed Pij auunculi exemplo inito pontificatu, cœpit iu Gallos conſpirare,tædio habens Gallorum dominio Apuliam & Italiæ non modicam partem ſubigi.Sperabat enĩ diem affuturum, quo inſidiarum pedicis circum ductum Gallũ damnis affligeret, & raudẽ coniuratorum ope Italia explodetet:ſed motte præuentus,tam inſigni iu/ iuria obducere Francum non potuit: breui euim dierum curriculo,quo pontificiũ magiſtratum iexit, non modicam laudem nactus eſt. Obijt aũt Romanis id ægre ferentibus decimoſexto ſui pontificatus die.

IVLIVS II. ccxxiiij. pont.

IVlius ſecũdus natione Ligur,patria Genuenſis, patrũ cõſenſu Pio tertio ſucce dit,annoM.D.III.Dictus fuit Iulianus antea,cardinalis presbyrer rirulo ſancti Petri ad Vincula.Is cũ parẽribus natus eſſet obſcuris,forruuæ beneficio ſuaq; indu ſtria per gradus honoꝝ conſcendeus,ad ſummum peruenit.Vir acri&uerſuto in/ genio,auimoq; minime abiecto,plurima&uaria toto uitæ curriculo expertus.Cui fortuna uunc nouerca,uunc indulgentiſſima mater uideri potuir.Parrimoniũ Pe tri uemo auimoſius tutatus eſt pontificum: neque callidius quiſquam multorũ iu dicio amplificare inſtituit. Raueuuã à Venetis occupatã grauiſſima ciuium obſidi one:q̃ tandem expugnatam forriter, ſedi Romanæ reſtituit.Simili uirtute · Setui am,Imolam,Fauentiam,Foroliuiũ,& alia uonuulla iiſdẽ e manibus eripuit. Præ terea alia non pauca ab alijs cum tenereut recepit,ſubiude noua parra uictoria,ſed non ſine multo ſudore & ſanguine. Vt enim laborum patientiſſimus,ita iniuriaꝝ erat impatiens:erat q; iugenio non ſolum ardenti,ſed& iracundo.Quod uitiũ ge/ neroſos animos frequenter acrius quàm ſatis eſt incitat,&ultra terminũ rapit. Bo/ noniam eiectis Beutiuolis inſigni triumpho inuectus eſt.Res Galloꝝ tegeLodo/

uico duodecimo grauiter affecit, plura daturus nou Gallo tantum, ſi per mortem li
cuiſſet. Moritur autem bellica gloria clarus, anno pontificatus ſui decimo, die men
ſis Februarij uiceſimo primo, durante ad huc concilio, q̃d Romæ iu Laterano cele
brandum indixerat, ea potiſſimum de cauſa, ut cōcilium Piſanũ hac uia uel deſtru
eret ui, uel arte eluderet. Nam hoc contra ipſum inſtiturum & agi uidebatur, opera
Maximiliani Cæſaris, regis Franciæ Lodouici, & cardinalium quorũdam, q̃s re/
belles cardinalitio honore priuauit, & ab eccleſiæ corpore ut putrida membra reſecu
it. Vacat ſedes apoſtolica diebus. XVI.

LEO X.

ccxxv. pont.

LEo decimus iu demortui Iulij locum ſufficitur, iu hunc cōſentientibus ſuffragia
cardinalibus præter omnem expectationem. Quæ ſcilicet res plauſibiliorē eti
am eius electionē reddidit: euenrum rei inexpectatæ ita iuterpretautibus multis, q̃/
ſi ſiugulari quodam diuino nō humauo conſilio, ueq̃ fortuito ita accidiſſet. Creat
autē pōtifex anno M. D. XIII. quarto menſis Martij die. Huic antea nomē erat Io
hānes: titulus, cardinalis diaconus S. Mariæ in dñica. Nat9 fuit nō obſcuro loco, ui
mirũ ex clariſſima apud Florētinos Medicũ domo educat9 liberaliter. Bouis literis à
prima ætate diligēter inſtitutus, præceptoribus uſus doctiſſimis, cũ alijs, tum maxi
me Angelo Politiano uiro utriuſq; linguæ callentiſſimo, quem Medicum familia
amanter complexa indulgentiſſime fouit: ſicut & alios complures eruditos coleus,
omni beneuolentia, honore & liberalitate pſequuta eſt. Fuit igitur Leo ut uatura,
ita & diſciplina cōſuetudineq; uir mauſueti animi. Delicijs magis quàm militiæ de
ditus. Muſicos in magno precio habuit. Doctos etiam amauit, nimirũ ipſe elegan
ter doctus. Multa aliorum arbitrata agi paſſus eſt, ipſe quietis & ocij amautior. Du
cem Vrbinatem quandam ob cauſam ducatus poſſeſſioue priuauit, in eius locum
ſubſtituens neporem, quem habebat ex fratre. In ducē Ferrarieuſem idem teutatũ
fuit, ſed fruſtra. Hoc pontificatum gerente, electus imperator fuit feliciſſime diuus
Carolus regum poteutiſſimus, atq; idem optimus, Franciſco Francorum rege cōpe
titore repulſam patiente: quanuis pro hoc non parum laboris ſumpſerit præter alios
poutificia dignitas. In qua electione potiſſimum eluxit iutegritas, iu hac q̃dem par
te, Friderici ducis Saxoniæ, & fides eiuſdem erga uita functum Maximilianum:
q optimi principis imperio ſubeſſe maluit, quam ipſe tantam in humeros recipere
molem. Cæterum Leo mortuus eſt pontificatus ſui anno IX.

HADRIANVS VI.

ccxxvi. pont.

HAdrianus ſextus natione Teutho, Leoni ſubſtituit magno cardinalium cō
ſenſu Carolo Cæſeri ſtudentiũ gratificari, anno M. D. XXII. mēſe Ianuario.
Idem nomen quod antea habuerat, ſeruauit. Cardiualis erat titulo ſanctorũ Iohan
nis & Pauli. Patria illi fuit inſignis ciuitas Germaniæ inferioris Traiectum infer9.
Patrem habuit, ut ille ait, Ingenua de plebe uirum. Iuueuis Louanium, pfectus, lite
ras didicit, quales tum illic tradebant, idq; quantum tempus & locus patiebantur,
feliciſſime. Nam paucis annis eminere cœpit. Et tandem eo pgreſſus eſt, ut eius aca
demiæ facile princeps haberetur. Et cum nou modo doctrinam, ſed & grauitatem
haberet blanda q̃dam morum comitate conditam, uocatur in aulam, & fit Caroli
Cæſaris tum pueri pceptor. Aliquot poſtea annis in Hiſpanias mittit, functurus
illic uice Caroli, cuius aduentum tot regna expectabanr. Cumq; teneret adhuc gu
bernacula regnorum in Hiſpanijs, iam grandæuus Romæ poutifex maximus crea
tur abſens. octauo poſt menſe quàm creatus eſt, Romā ueniens, coronā accipit pri
die Caleud. Septembris. Huius uita cum eſſet frugalis & temperaus, parũ placuit
nou paucis Romæ agentibus. Fuerunt etiam, qui uirũ prudentiſſimum prorſus da
mnarent, ut in utilem ad reũ adminiſtrarionem. Quod eo mortuo mox palam te/
ſtari non dubitauit Paulus Iouius uir uaria eruditione, pſertim autem cognitione

rei medicæ celebris. Is in initio ſtatim libelli quem elegantem de piſcibus edidit, demonſtrans ſola iudicia principum ſæpe piſcium æſtimationẽ auxiſſe, his utitur uerbis: Vti modo, inquit, Merlucciæ plebeio admodũ piſci, Hadrianus põtifex, ſicuti in adminiſtrãda republica hebetis ingenij uel deprauati iudicij, ita in eſculentis inſulſiſſimi guſt9, ſupra mediocre preciũ ridente toto foro piſcario iam fecerat. Quod iudicium cuiuſmodi uideri debeat de uiro tali, uiderint alij. Equidem tempora noſtra qualiacunq; cẽſenda ſint, nõ eo peruerſitatis & nequitiæ ueniſſe arbitror, ut parem laudem ſibi uendicare poſſit ſapientia palati, res nõ magni precij, cũ animi ſapientia theſauro incomparabili. In conferendis ſacerdotijs & prælaturis, perꝗ parcus fuit: quod (ut recte) nullis ea niſi idoneis & doctis uiris eſſe donanda iudicaret. Vnde doctos ipſe doctus, maxime uero Theologos, in ſummo prætio habuit, & aliunde acciuit. Quare eo uiuo, magna apud omnes ſpes erat reformandorum morum, & controuerſiarũ, quæ per Martinum Lutherum, Zuinglium, Oecolampadiũ, & ſequaciũ, in Germania excitatæ erant, componendarũ. Deceſſit Hadrian9 ingreſſus modo ſecundũ põtificatus ſui annũ, quartodecimo die Septẽbris.

CLEMENS VII.

Clemens ſeptim9 Hadriano ſexto ſuccedit. Huic antea erat nomẽ Iulius, ꝗd etiam ſeruare decreuerat, & iam uſurpare idem cœperat. Sed cardinaliũ quorundã rogatu, Clementis, quo nomen moribus cõueniret, accepit. Cardinalis erat titulo ſancti Laurentij in Damaſo. Priori ætate uſus eſt fortuna minus propicia, quam poſtea clementiorem experiri cœpit. Primo quidem aſſcriptus fuit ordini Hieroſolymitano, deinde prior creatus eſt Capnenſis, poſt cardinalis. Cumq; rerum potiretur Leo decim9 ipſius patruelis, qui ocio gaudens, curis ſe quantum potuit expediuit, magnam negociorum partem ſolus ſuſtinuit. Vnde autoritas & opes illi inſignes acceſſerunt. Quibus cum iam cumulatus eſſet & plurimum ualeret, uidereturq; ad res gerendas animi ſatis & uitiũ habere, magno plauſu pontifex creatur. Anno pontificatus huius ſecundo, qui erat M.D.XXV. horrendi tumultus a ruricolis in Germania paſſim exorti ſunt, contendentibus omnia fore libera, occaſione accepta a Chriſtiana libertate, quæ tum paſſim a multis proh dolor temere & non ſatis circumſpecte prædicabatur e libellis a Martino Luthero editis. Cæpit hoc malum in principio in Pannonia inferiori: mox gliſcẽte malo puaſit quoq; ſuperiorem, imo totam propemodũ Germaniam. Verũ cum hi non ſolũ Eccleſiarum bona inuaderent, immo diriperent, uerum etiam nobilitatem extinguere molirentur, aut ſaltem in ordinem redigere, uix tandem repreſſi ſunt, cæſis paſſim plus minus centum quinquaginta milibus. Qui motus ni ita repreſſi eſſent & extincti, (quod partim ui, partim aſtu bellico factum eſt) præſens erat periculum, ne Italiam quoq; fuiſſent perturbaturi. Nam ad regiones etiam longe diſſitas miſſitabant literas tumultuantis illius uulgi duces, quibus plebem in ſuas partes uel pertraherent, uel contra dominos ſuos commouerent. Ad quod malum declinandum, perꝗ prudenter Clemens, ut erat in rebus agendis ſagaci induſtria, aduigilauit in Italia. Cæterum ut Mars fortiſſimos quoſque in bello, ſecundum uetus uerbum, oppignorare ſolet, ita fortuna uiris maxime ſtrenuis non raro plurimum gaudet exhibere negocij. Quale exemplum in hoc uiro manifeſte cernere licet. Nam quanuis oẽs artes adminiſtrandæ & augendæ reip. probe tenere ſit uiſus, neque defuerit ei magnanimitas & fortitudo, grauiſſimam tamen cladem hoc pontifice, proh dolor, non multo poſt accepit ſedes Romana. Quod malum initium traxit ex bello, quod Franciſcus rex Franciæ ſuſcepit cum Carolo Cæſare. Nam Clemens, licet capto rege & exhauſto regno, Francis res eſſent deploratæ, contra Cæſarem uaria molitus eſſe dicitur. Quod iniquo animo ferentes adminiſtratores belli, quos habebat in Italia Cæſar, præter expectationẽ ducto exercitu Romã, urbẽ ui occupant: ſed nõ ſine graui iactura, cõparata uictoria. Nã accidit

ccxxvij. pont.

Carolus Burbonius exercitus Cæſariani primarius dux, cuius interitus militum
animos, quibus erat chariſſimus, grauiſſime irritauit. Quare militaris inſolentia,
quam cæterorum ducum autoritas compeſcere non ſatis poterat, plurima petulan
tiſſime deſignauit, acerba audiru ijs qui Apoſtolicæ ſedi ſynceriter adhærent. Pon
tifex qui confugerat in caſtrum S. Angeli, aliquot poſt diebus, cum arctius pre/
meretur, Cæſarianis ſe dedidit. Quæ tamen omnia geſta ſunt Cæſare neſcientes
& ut res ipſa declarauit, talia minime uolente tetur cui⁹ ingenio nihil inueniri poteſt
clementius aut religioni Chriſtianæ addictum magis. Pontificem enim non mul
to poſt priori dignitati reſtituit. & facta turbarum omnium obliuione, in amici
tiam recepit. Ac ne Cæſareæ maieſtati erga Romanam eccleſiam, cuius pontifex
imperatorem ſubinde filium ſuum appellabat, quicquam uel pietatis uel honoris
deeſſe uideretur: ferream coronam, unctionemq; ſacrã Bononiæ a Clemente vij.
magna cum reuerentia ſuſcepit. idq; factum eſt anno domini ni. d. xxx. octauo
calendas Martij. pauloq; poſt, uidelicet ſexto ante eaſdem calendas die, qui dies
Cæſareæ maieſtati natalis erat, auream itidem coronam accepit, ut extra dubita/
tionem omnem, Longobardorum rex Romanorumq; imperator haberetur, ab
omnibus, qui iam tum ante decennium uel circiter fuerat Aquiſgrani in Germa
norum regem coronatus. Quanquam uero ex coronatione huiuſmodi nihil noui
iuris imperatori accedere, multi etiam boni uiri ſentiunt, cum ex ipſa electione
ius imperij adminiſtrandi, uel Innocentio Papa teſte, obtineat: tamẽ has coronan
di cæremonias, tãquam imperialis celſitudinis notiſſimum ſymbolum, ac teſtimo
nium diuini ſpiritus accepti, qui animum imperatoris iam auguſtum, auguſtiorẽ
diuinioremq; reddat: quis niſi demẽs ac impius, oĩmq; bonorum morum hoſtis,
uel mente ſola reijcere audeat? Nec alicuius refert, Romæ ne an Bononiæ hic co/
ronandi ritus celebratus ſit. non enim locus rem ipſam facit, neq; homo propter
locum, ſed propter hominem factus eſt locus: præſertim ſi eiuſmodi tempora ac re
rum conditiones obueniant ut ueteres illæ conſuetudines ſeu conſtitutiones, utili
tate maiori ſuſpendi ad tempus poſſint ab eo qui inſtituit, quam ubiq; ſic adamuſ
ſim ſeruari. Pontifex ipſe pontificum, non Romæ ſemper, nec uno aliquo in loco
ſemper, ſed pro commodo ac ſtatu rerum, ipſiusq; arbitrio, nunc hic nunc alibi co
ronari ſolet. quẽad modum & paucis ab hinc annis nempe a Chriſto nato M. D.
XXXI. Ferdinandus Bohemiæ Hungariæque rex ſereniſſimus, non Francofor
di pro ueteri obſeruatione, ſed rebus ita exigentibus, Coloniæ Agrippinæ, ubi &
Traianus imperator optimus imperij faſces ſuſcepit, rex Romanorum deſigna/
tus eſt. Quanta uero Bononiæ lætitia, quanto rerum omnium apparatu, quam/
que unanimi pontificis ac imperatoris uoluntate, hæc coronationis pompa tranſ/
acta ſit, ut de ludis interim, ſpectaculis, arcubusque triumphalibus taceatur:
quia paucis dici nequit, ſilendum potius omnino, quam parum dicendum uide/
tur. Clemens autem meliori deinceps quam ante uſus fortuna, in pace diem egit
extremũ, anno domini m. d. xxxiiij. menſe Octobri.

PAVLVS .III.

PAulus iij. Alexander Pharneſius antea dictus, nobili genere nat⁹, adoleſcens
literis tũ grecis tũ latinis, liberalib⁹ quoq; diſciplinis ꝓbe inſtitut⁹, ab Alexan
dro vi. cardineo decorat⁹ galero, partũ numero aſcript⁹ eſt: talẽ ſe interim gerens
ſemꝑ, ut Gallicis an impatorijs rebus (hæ tum in Italia factiones uigebant) plus
faueret, neutri partiũ ſatis conſtaret. Itaq; gratus oĩbus, nemini priuati addict⁹,
ædificijs ſtruẽdis reparãdisq; plurimũ uacauit: idq; ſic tñ, ut honoris ſui, iuſtitiæq;
alijs exhibendæ munera nihilo ſegnius obiret. Quibus ſtudijs hoc cõſecutus eſt, ut
mortuo Leone x. cũ ſucceſſor quæreret, cardinales aliquot eũ ſuffragijs ſuis, tamet
ſi ꝑ id tempus fruſtra, Hadriano anteferrent. Tandẽ uero mortuo Clemente vij.
cũ de nouo põtifice creãdo conclaue haberet, una omniũ uoce, nemine reclamãte,

Alexander Pharneſius iam tũ collegij cardinalium decanus, Clemẽti ſubſtituit.
Paulusq; iij. mutata (ut fieri ſolet) appellatione uocatur, anno dñi m. d. xxxiiij.
menſe Octobri. Quo tempore Anabaptiſtæ iam antea Monaſterij, ciuitate V ueſt
phaliæ munitiſſima acriter obſeſſi, acerrimaſque oppugnationes paſſi, acrius ad/
huc obſideri cœperunt, alta undiq; circunducta foſſa & aggere, eique caſtellis ſu
prapoſitis, ut egredi aut ingredi ſine periculo ſummo & arte obſidentibus inuitis
poſſet nemo. Quo factum eſt ut tandem omni cõmeatu intus abſumpto, extre/
ma inedia & fame confecti, mures, felos, canes, animalium pelles, & ſimilia id ge/
nus edere ſint coacti. Multi deniq; tranſcenſis menibus ultro hoſtibus ſe permiſe/
rint, adeo defecti uiribus, ut mortuis ſimiliores quam uiuis, uix pedib' inſiſtere, ne
dicam progredi potuerint. V t non abs re noua Hieruſalem dici meruerit. Nam
hoc nomen indiderat huic rex illorum fictitius Ioannes Leidenſis Batauus, homo
laicus, ſed animo plane regio, officio nuper ſartori qui ad id muneris a deo ſe ele/
ctum eſſe miſeris perſuadens, ad hanc nouam Hieruſalem & montem Sion (miſ/
ſis quaquauerſum prophetis) mira audacia cunctos inuitabat. V t interim taceã,
quod capta iam ciuitate in ſubſequẽti æſtate, anni uidelicet M. D. XXXV. no
cte quidem a D. Ioannis Baptiſtæ ferijs proxima, clam ingreſſis hoſtibus, poſt ca/
ptum regem cum aliquot primatibus, cæſoſq; cæteros, dum milites prædæ inhian
tes luſtrant ſingula, reperta ſunt duobus in locis infantium fruſtra ſalſugine condi
ta. Horrendum profecto dictu, ne dicam uiſu ſpectaculum, & quidem non admo/
dum diſſimile illi, quod in Hieroſolymorum obſidione cõtigiſſe teſtãtur hiſtoriæ.
Cæterum Paulus inito magiſtratu, officio ſuo quantum in ſe erat, ſatisfacere uo/
lens, diſcordiæ fidei inter Chriſtianos ratione habita, concilium generale iam diu
multumq; deſideratum, & per anteceſſores aliquot ſuos uel impeditum, uel diſſi/
mulatum, uel minus ſedulo curatum, indixit: eiq; locum aptum Mantuam pri/
mo, poſt rationabilibus de cauſis V incentiam aſſignauit, delecto ad id negocij op
timo ac prudentiſſimo uiro, D. Petro V orſtio epiſcopo Aquenſi, qui principibus
rebuſq; pub. per Germaniam & alibi conſtitutis, concilium generale futurum in/
dicaret. Verũ ea res difficilem adeo ſucceſſum habuit, ut omiſſa etiam V incentia
quod hæc Sciſmaticis a ſuo nido longius diſtaret, electoq; nouo medio propemodũ
inter Italiam & Germaniam generalis Synodi loco, uix tandem decimo poſtmo/
dum anno, uniuerſalis apud Tridentum Synodus inchoaretur. Nam qui genera
le concilium uſq; ad illud tempus, quaſi per appellationem inuocarunt, eius copia
facta ita ſe tũ geſſerunt, ut nequiter ac mendaciter eos Conciliũ inuocaſſe, nihilq;
minus quam id fieri uoluiſſe appareret. Quorſum enim tot ambagibus & cauillis
Oecumenici ipſius Concilij uel infirmandi uel tollendi gratia uſi fuerunt, natio/
nale interim ſupra quam dici poteſt affectantes, niſi ut ſeditioſi priuatim inter ſe
quod uellent decernerent, refugeq; in tenebris degẽtes lucem non de nihilo fugiſ
ſe uiderentur. Modo nãq; locum, modo præſidem, modo aliud atq; aliud calum/
niabantur, quaſi præiudicando dicerent, id quod complures ex ipſis dixiſſe ferun/
tur: Niſi leges ipſorum Concilium acceptet, ſe leges Concilij neutiq̃ accepturos.
Neq; uero minus culpandi erant hi, qui præbendis Eccleſiaſticis, quaſi cliuellis aſi
nus onerati malitioſe neruos huc ſuos intẽdebant, ut quod ſibi præ alijs potiſſimũ
ut fieret curandum erat, id ipſi ne fieret impedirent: aut certe, ut maturaretur, nõ
inſtarent, nihil interim patiẽtes (iuxta prophetam) ſuper contritione Ioſeph, neq;
in ſua caſurum aliquãdo capita formidantes, quod durantibus ipſorum ſeu culpa,
ſeu ignauia fidei diſcordijs, tot animarum millia, pro quibus dominus noſter Ieſus
Chriſtus ſuum ſanguinem effudit, crucisq; tormentum ſubiuit, ſempiterne adeo
miſereq; perirent. Cæterum iſta minus dulcia, minus forte ad rem. Ad Paulum re
deamus, cuius eruditio, & longo rerum uſu comparata prudentia, ſimulq; paſtora
lis ſolicitudo, omnes neruos ad hoc intendit, ut pace reddita Eccleſiæ, eliminatis

Sanctæ fidei noſtræ controuerſijs, pacata Italia, & maria piratis liberato, totus Chriſti per orbem grex, in tranquillitate deo ſeruiat. Cuius rei teſtimoniũ abũde ſemper quoad uixit re ipſa declarauit. Nam præter crebras & uere paternas cohortationes, per doctiſſimos uiros, legatos & nuncios Apoſtolicos, ad Germaniam, uarijs ſectis diſtractam, ſubinde miſſos, Carolo quoq; Imperatori in Africam anno M.D.XXXV. expeditionem paranti, contra Barbaroſſam piratã, Turcicis copijs præfectum, & Hiſpaniam Italiamq; crebris incurſionibus deprædantem, miſſis ſex expeditis triremibus, magno fuit ſubſidio. Neq; tã ſancto conatui poſt defuit ſucceſſus. Carolus enim comparata nauiũ circiter. CCCC. claſſe, in Africam ex Hiſpania ſoluens, Uticæ feliciter applicuit. Ibiq; exercitu ſuo incolumi expoſito, munitionibus & propugnaculis Tuneti, quod ualidis Turcarum pſidijs firmatum erat, paucorum dierum labore expugnatis, Barbaroſſam haud pcul a Tuneto obuium profligauit, Tunetumq; cum arce expugnauit, liberatis inde plus XX. milibus captiuorũ Chriſtiani nominis, ex diuerſis regionibus illic miſerrime detentorum. Hæc tam inſignis uictoria, tanta omniũ gratulatione eſt excepta, ut pientiſſimus pontifex, ſolennibus etiam ſupplicationibus indictis ad gratias deo agendas ſuam lætitiam publice ſit teſtatus: Ut taceã celebres triumphos, ipſi uictori non multo poſt in Italiam uenienti, Romæ ab ipſo Pontifice delatos. Sed neq; in hac ſolum expeditione Africana, Imp. Carolo non defuit, uerum etiã poſt in bello Germanico, omniũ quæ geſſiſſe uidetur periculoſiſſimo, anno M.D. XLVI. contra Euangelicos, Proteſtantes (ita ſe appellant) & maxime Smalcaldici fœderis coniuratos ſuſcepto, pmagnam opem tulit. Poſt infelicem enim Caroli ſucceſſum ad Argieram, anno M.D.XLI. ubi inſperata maris tempeſtate conquaſſatis nauibus, ipſe quoq; Imperator a multis perijſſe diu crederetur, cũ reparatis uiribus biennio poſt, ob bellum quod inter ducem Cliuenſem & Burgũdam domum ſuſceptum erat, in Germaniam inferiorem & Belgas properaret, & poſt intra paucos dies res confectæ eſſent atq; compoſitæ, Gallorum regem adortus eſt. Quocum tandem anno M.D.XLIIII. poſtquam in Campania, depoſito bello fœdus perpetuum percuſſiſſet, omnem animi conatum ad fidei cõtrouerſias iuxta ueritatis normam componendas adiecit. Ob id enim bellum Gallicum inprimis ſuſcepiſſe uiſus eſt, ut cum rege firma pace demum inita, ſecurus rebelles & inſolentes quorundam Germanorum animos compeſceret. Nam eo res in Germania deueniſſe uidebatur, ut Carolo aut ſuſcipiendum eſſet contra tales bellum, aut ſibi non e Germania ſolum, ſed Imperatorio quoq; nomini uideretur eſſe cedẽdum. Pleriq; enim iam rebellium tam digno eum nomine non modo non dignabantur, uerum etiam contemptim Carolum tantum Gandauenſem a loco natali appellabant: (Erant autem ex his, qui Euangelico & Proteſtãtiũ ſibi aſcito nomine plurimum gloriabantur) in tantum abuſi ingenita illa & nũquam ſatis laudata Caroli clementia, qua illos hactenus plus ſatis feroces, haud dubie longe præter commeritum tractauerat. Indixit itaq; publica comitia Ratiſponæ, ut de communi Germaniæ ſalute, & publica pace, ſimul & cõcordia fidei tractaretur. Prudenti tamen conſilio ſtatuit, ut antea colloquium de articulis religionis controuerſis ibi fieret denuo, quam conuenirent Germaniæ proceres (biennio enim ante, ſimile ibidem habitum fuit, præſente etiam Cardinale Contareno, uiro doctiſſimo, Pauli põtificis legato) delectis ad id aliquot magni nominis utrinq; uiris: certa ſpe concepta, ut conciliatis ad fidei catholicæ normam, dogmatiſtarum & anteſignanorum animis, Principes & reliqui Imperij proceres ab illis aliter perſuaſi facilius ad concordiam & unionem Eccleſiæ reducerentur. Colloquium protrahitur in annum M.D.XLVI. conueniunt delecti utrinq; in Ianuario, colloquuntur. Initur tandem familiaris quædam concertatio, auſcultantibus deſignatis commiſſarijs & Notarijs excipientibus. Ibi Martinus Bucerus, qui primas hic inter aduer

ſarios tenebat, cum partim ex ſuis ipſorum dogmatibus, partim ex proprijs Bu/
ceri ſcriptis & reſponſione, ad abſurda quædam & palam damnata concedenda
conuictus fuiſſet, diuerticula cum ſuis quærens, ut ipſe extraheret potius q̃ ex tan
tis labyrinthis ſeſe expediret, quibus ueritate cogente inuolutus tenebatur, in tan
tas tunc adactus fuit anguſtias, ut in ſequētibus diebus Bucerus & ſui collegæ ſuæ
parti diffiſi, cum a Cæſarea Maieſtate literæ ueniſſent, per quas ſacra Maieſtas æ/
quas leges quibus colloquium cenſerer peragendum eſſe, præſcripſit, quamlibet
anſam meditarentur arripere, qua colloquium inchoatum dirimeretur: Tantum
enim abfuit ut Cæſareæ Maieſtati parere haberent in animo, ut palam faterentur
ſe citius domum abituros, quã Formulæ præſcriptæ pariturosſ: unde multa præter
æquitatem ſibi concedi poſtulabant, ex quibus certo quædam ſcirent, minime ſi/
bi conceſſum iri ut haberent, etiam ſi cætera permitterentur, cuius cauſa licet in/
iqua, inſtitutam actionem deſererent, id quod ſtatim comprobauit exitus. Nam
cum a tanta obſtinatione præſides eos partim hortatibus, partim precibus, abdu/
cere conarentur, reſponderunt ſe Principum & Magiſtratuum ſuorum iuſſis im/
pediri, quo minus morem gerere poſſent: adornantes interim taciti & feſtinantes,
non tam profectionem diceres quã fugam. Contigerunt autem hæc maxima ex
parte ſub idem ferme tempus, quo Martinus Lutherus omnium horum diſſidio/
rum fons & caput, apoplexia enectus (cum ſub ueſperum in cœna hilarior & per/
quam facetus conuiuatus fuiſſet) xviij. Februarij exceſſiſſet e uiuis: ſuprema eti/
am uoce teſtatus animum, qua erga Papam & Romanam eccleſiam uel moriens
eſſet affectus. Hoc colloquio à Bucero & collegis ita diſſoluto, cũ aduenisſet haud
multos poſt dies Cæſar, omnem ſpem ineundæ concordiæ ſublatam cernens, nec
ullum procerum e coniuratorum aut Smalcaldici fœderis numero ad comitia ad
uentare, multo minus imperata facere, haud obſcure diuinare potuit, etiam ſi nõ
alias, quali erga ſe eſſent animo, & quid porro foret neceſſarium. Armis itaq; de/
creuit experiri: Nam in eum ſtatum rem eſſe uenturam, animus illi iamdudum
præſagiuerat. Vnde & milites partim in Belgis, partim in Inſubribus & Italia,
partim etiam in Alemania dudum conſcribi fecerat. Dux autem Saxoniæ Ioan/
nes Fredericus, & Philippus Haſſiæ Lantgrauius, ad quos tunc ſumma Imperij,
iudicio Euangelicæ factionis & Smalcaldicæ coniurationis peruenerat, citius quam
ſperarat Cæſar, ſubodorari hanc in ſe cudi fabam, (uti nonnunquam in grauibus
etiam rebus deſiderari ſolet ſilentij fides) ut ſuperiores eſſent tum loco tum fortuna,
contractis omnibus ſuis copijs, & quas Principibus & ciuitatibus fœderatis im/
perauerant, & in promptu cum uellent habebant, priores in campum procedũt.
Et Cluſa arce in faucibus conuallium Alpinarum occupata, qua Italica auxilia
excluderent, ad Danubium caſtrametantur. Erat aũt annus dñi M.D.XLVI.
Hoſtium numerus erat ingens, ad LXXX.M. peditum, equitum uero circi/
ter X.M. æſtimatus: cum Caroli pedites numerum ſeptem milium, equites uero
ſeptingentorum numerum eo tempore nondum excederent. Nihilo tamen con/
tatus Imperator, magno & forti animo firmata Ratiſpona militari præſidio, quã
to pro ratione temporis tunc opus eſſe uidebatur, Landeshutum contendit, hoſtes
præuertens, ne & hunc ſibi aditum auxiliorum ex Italia uenientium interciperẽt
(nam alius ex Alpibus haud uidebatur reliquus) Ibiq; ſub mœnibus caſtrame/
tatus, dum hoſtes expectat, en PAVLVS PONTIFEX, fidem Impera
tori datam abunde liberans, X.M. peditum ſelectiſſimorũ, equitum uero DCC.
exercitum mittit in auxilium: quibus adiunxerunt ſe quoq; equites ducenti, quos
Florentinus, & centum quos Ferrarieñ. Principes miſerunt, quibus omnibus Põ
tifex Octauium Pharneſium, Caroli Cæſa. generum, uirum induſtrium, nepotẽ
nuus præfecerat. Iis per longos Alpium anfractus aduentantibus, animus Cæſa/
ris alioqui fortiſſimus, ita confirmatus fuit, ut hoſtem quamlibet ferocem & multi

tudini fidentem, omnino contemneret. Nec ita multo poſt adueniunt qui ad Her
ciniæ ſiluæ caput lecti erant: Hiſpani quoq; tum ex Inſubribus tum ex Neapoli
euocati, ueterani omnes, & præſtanti uirtute milites: ita ut accreſcente ſenſim mul
titudine, peditum numerus tam exterorũ quã Germanorũ collectim XXXIIII.
M. equitum uero cataphractorum II. M. leuis armaturæ I. M. ſummam exple
re uideretur. Nam qui ex Belgis & inferiore Germania expectabantur equites
III. M. CC. Burano duce, cum cohortibus triginta peditum, & alijs quatuor mi
libus haſtatorum, Archiducis ſimulq; Alberti Bran. & Pruſſi, traiectu Rheni
aliquãdiu ab hoſtibus prohibiti, tardius aduenerunt. Hiſce copijs ſtipatus Cæ/
ſar, tametſi ab hoſtibus non modo militum, uerumetiam bellicorum tormento/
rum numero longe ſuperaretur (Erant enim hoſti tormenta bellica quæ rotis ue/
hebantur numero circiter centumtriginta, cum Carolus eam ſummam tertia uix
parte adæquaret) ad Ingolſtadium traductis caſtris, incredibili animi ſui ſimulq;
exercitus fortitudine ſe illis obiecit. Nec diu tum cunctati hoſtes, firmiſſimo loco
caſtrametati, haud longius DC. paſſ. ab Imp. caſtris in acie conſiſtentes, Caro/
lum nondum firmatis caſtris, ſed uallo adhuc humiliore, tam horrendo tormen/
torum omnium eiaculatu excipiunt, ut glandium uelut profuſi hymbres, in ual/
lum & Cæſaris agmen continenter octo horas & amplius impluere uiderentur.
Sed neq; hoc contenti, cum poſtero die interquieuiſſent, tertio & quarto diebus tã
to furore iterum intonnuerunt, ut certo ſibi perſuaſum haberent, neminem tam for
tem inueniri, cuius animum ſimul & uires tanta uiolentia non infringeret. Iſthuc
autem eo conſilio ab ipſis erat inſtitutum, ut Cæſarem ni caſtris eijcerent, & in fu
gam conuerterent, talibus rationibus ſibi pollicentes uictoriam, quã certam, ſuis
confœderatis antea promiſerant. Verum longe contra quam ſibi perſuaſerant ac
cidit. Nam tantum abeſt ut conſtantia uel Cæſaris uel eius militum tanto furo
re glandium ſit labefactata, ut nec Carolus ipſe uel latum digitum metu retroce/
dere (nam equo ut erat armatus, ante primos ordines conſiſtebat) nec militum
quiſquam e ſtatione ſua pedem unum uiſus ſit retroferre, teſtibus etiam ipſis hoſti/
bus: qui hanc animorum fortitudinem tandem admirati, contumelioſam petu/
lantiam qua uſi erant in Cæſarem & exercitum, paulatim remittere cœperunt.
Iſthuc autem in tam pertinaci & horrendo tormentorum fulmine, præcipue mi/
rum uideri debet, & ſingulari dei beneficio tribuendum, quod e tanta globorum
multitudine, ita rari eſſent qui damnum inferrent. Cæſaris quidem agmen ſæpe,
ſed caſſo & innoxio impetu traijci uiſum eſt: cum tamen nongentis tormentorum
ictibus primo die impeteretur exercitus. Compertum eſt enim, eo die non plures
quam ſex in Cæſaris exercitu cecidiſſe. In primis uero memorabile, quod primo
die impugnationis ſphæra quædam bombardica recto impetu contra Cæſarem
directa, ita prope ad pedes eius decidit cunctis ſpectantibus, ut quamlibet leui re/
ſultu præſens & ineuitabile malum intuliſſet. At ſeruatori optimo deo ſic uiſum eſt,
ut quo loco primum in terram deſilijt, ibi quoq; ſcrobe facta abſorberetur, magna
omnium admiratione. Neq; tamen interea neq; poſt Cæſariani conquieuerunt.
Nam ſtudio militari ſimul & arte producto contra hoſtes uallo, & firmatis caſtris
uelitaribus prælijs, excurſionibus uarijs, & irruptionibus nocturnis non minus
quam diurnis, continenter fatigare non deſierunt hoſtes, ut tandem libera illis &
defendendi ualli, & in acie conſiſtendi facultate, immo denique omni quiete, pabu
latione quoq; & frumentatione adempta, primos caſtra illa faſtuoſa tandem mo/
uere coegerint. Quos poſtea cum tripartito iam agmine (nam Buranus cum bel
gis ſub id tempus in caſtra aduenerat) fuiſſet inſecutus Carolus, perſequi non de/
ſtitit donec perlabente tempore caſtra ſæpius mutare coactos omni ſpe uictoriæ
deſtitueret, ut hoſtes tandem ſub mediam brumam diſſoluto exercitu quenq; do/
mum ſuam reuerti, & fuga ſaluti conſulere optimum eſſe iudicarent. Id ꝙ ſexto

poſt menſe quam bellum ab ipſis geri cœpiſſet factum eſt. Primus omnium Lantgrauius paucis equitibus comitatus, in ditionem ſuam celeri curſu ſe recipit. Saxo uero collectis ex diſperſis militibus aliquot cohortibus, in Saxoniam ſuam propetat, quod Mauritium patruelem ſuum, illum q poſtea in Electoria dignitate Cæſaris beneficio ſucceſſit, proſcriptionis iure ducatum propemodum totum occupaſſe reſciuiſſet. Hic dum recuperare ſtudet amiſſa, quarto poſt menſe, cum incredibili celeritate traducto exercitu, Cæſar albim amplum & periculoſum flumen cum toto equitatu eques ipſe tranaſſet, pridie diui Marci a Cæſarianis in fuga captus & ad Carolum perductus eſt. Parta eſt hæc uictoria anno M.D.XLVII. eo quo nūc dictum eſt die. de quo iſtud in primis eſt miratu dignum, Solem eo die altius quam pro loci & ſignifeti ratione ferri animaduerſum a multis, idq; diuerſis in locis etiam longe diſſitis proinde tardius merſum ſub terras, diem illum feciſſe ſolito prolixiorem. Nam quod idem ueluti globus quidam ſanguineus & qui oculos intuentium minime perſtringeret, a mane uſq; ad ueſperum tunc repetitis aliquot diebus uiſus eſt moueri per æthera, tam notum eſt cunctis ut pluribus non egeat. Hanc tam inſignem & inſperatam uictoriam cum reſciuiſſet Pontifex Paulus, Sphonderatum Cardinei ordinis uirum, Imperatori gratulatum obuiam miſit in Germaniam, per diploma MAXIMI ET FORTISSIMI delato cognomine, idq; ferme ſub id tempus, quo Philippus Lantgrauius dudum ferociſſimus hoſtis rebus deſperatis ſupplex pacem peteret, & Imperatoris antea cōtempti ſe permitteret arbitrio captiuum. Hic rebus haud dubie diuina uirtute cōfectis & pace reddita Germaniæ, omnibus confederatis Smalcaldicis & proteſtantibus, tam principibus quam ciuitatibus iam ſupplicibus, impoſita ſingulis mulcta, in gratiam receptis a uictore condonata læſæ Maieſtatis pœna, Cæſar Auguſtæ Comitia celebrat, & Concilium Oecumenicum quod Paulus anno M.D. XXXXII. Tridenti futurum indixerat, & triennio poſt ibidem præſidentibus legatis Apoſtolicis fœliciter inceptum, celebratis aliquot ſeſſionibus, neſcio quibus de cauſis hoc eodem anno Pontifex Bononiam transferre conatus eſt. Quod dum non parum multis diſpliceret, hucuſq; manet ſuſpenſum, niſi quod optima ſpes eſt breui fœlicius proſequendum & fœliciſſime terminandum. Paulus autem uix dum ingreſſus annum Pontificatus ſui decimumſextum decrepita ferme ætate anno domini M.D.XLIX. exceſſit e uiuis, ea nocte quæ in decimum diem uergit Nouembris, cum Romæ natus fuiſſet anno M.D.LXVIII. & uacar ſedes Menſes tres dies quatuor.

IVLIVS. III.

IVlius III. Patria Aretinus, Ioannes Maria de Monte ante Pontificatum appellatus, mortuo Paulo III. poſt diuturnam patrum in conclaui diſceptationē, præter omnium expectationem, omnium tandem conſenſu, ex Preneſtino Epiſcopo ſummus Pontifex deſignatur, anno M.D.L. ſeptimo Idus Feb. Iulij III. ſibi aſcito nomine, pauloq; poſt coronatur in ſolennibus cathedræ D. Petri ferijs. Vir cum eruditus & eloquens, tum rerum non mediocriter expertus: quorum alterum quidem teſtatur oratio, quam iunior in quinta Seſſione Lateranē. Concilij ſub Iulio II. habuit, alterum uero, quod Auditoris Apoſtolicæ Cameræ munus cum laude adminiſtrauit, abunde oſtendunt. Erat illi patruus Antonius de monte, rotæ Auditor: Is Cardinalis Sanctæ Praxedis factus ſub Iulio Archiepiſcopatum Sipontinum illi reſignauit. Cardinaliū aūt collegio primū a Paulo III. anno M.D.XXXVI. ob uarias animi dotes aſcriptus eſt, eiuſdemque nomine, licet non ſolus, Concilio Tridentino per Paulum incepto Legatus præſedit.

Pontifex factus mox Iubilæum celebrat, utpote qui in annum quinquageſimum
ſui electione incidiſſet. Statimq; magnam de ſe ſpem præbet componendarum p
Europam controuerſiarum, præſertim religionis: quibus miſerrime per XXX.
annos & amplius, diſtracta eſt in uarias ſectas Germania. Nam primo Pontifica
tus ſui anno, ad XVIII. calen. Decemb. edito Romæ publico diplomate, Con
cilium Oecumenicum, quod dudum Tridenti inchoatum erat, ſed aliquanto
poſt tempore ſuſpenſum, Apoſtolica auctoritate indixit, ad ꝓximas calen. Maij
eadem in Ciuitate & reſumendum eſſe & continuandum. Quod diploma nõ mul
to poſt ad Carolum Quintum a Pontifice miſſum, cum Imperij Comitia Au/
guſtæ Vindelicorum agerentur, in procerum etiam conſeſſu, mandato Impe
ratoris menſe Ianuario eſt publicatum. Quod quidem Concilium ſi iam
feliciter ſucceſſerit, quam ab omnibus bonis merito debet optari, fu/
turum ſperamus breui, per dei gratiam, ut ſublatis diſſidijs &
ſectis, omnes uno ore & concordi fide, unanimes laude/
mus deum & patrem domini noſtri Ieſu Chri/
ſti, qui ſpiritu ſuo illuminauerit cæca aber
rantiũ corda ad unionem fidei redu
cens quos uel miſera ignorantia,
uel pernicioſa philautia, uel
ceruicoſa pertinacia in/
feliciter detinuit
hactenus in er
rore capti
uos.

FINIS.

SERIES ET NOMINA PONTIFICVM.

Chriſtus Ieſus ſacerdos ac pontifex in æternum 3
Petrus Galilæus pon.1 5
Linus primus Tuſcus pon.2 9
Cletus Romanus pon.3 10
Clemens primus Romanus pon 4 11
Anacletus primus Græcus pon 5 13
Euariſtus primus Græcus pon.6 14
Alexander primus Romanus pon.7 ibid
Sixtus primus Romanus pon.8 15
Teleſphorus primus Græcus pon.9 16
Higinus primus Græcus pon.10 17
Pius primus Italus pon.11 18
Anicetus primus Syrus pon. 12 19
Soter primus Campanus pon.13 20
Eleutherius primus Græcus pon.14 ibid.
Victor primus Apher pon.15 21
Zephyrinus primus Romanus pon.16 22
Caliſtus primus Romanus pon 17 23
Vrbanus primus Romanus pon.18 25
Pontianus primus Romanus pon.19 ibid.
Antherus primus Græcus pon.20 27
Fabianus primus Romanus pon.21 ibid.
Cornelius primus Romanus pon.22 28
Lucius primus Romanus pon.23 29
Stephanus primus Romanus pon.24 30
Sixtus ſecundus Græcus pon.25 ibid.
Dionyſius primus, cuius origo ignoratur, pontifex 26 31
Felix primus Romanus pon.27 32
Eutychianus primus Tuſcus pon. 28 ibid
Caius primus Dalmatheus pon.29 33
Marcellinus primus Romanus pō.30 34
Marcellus primus Romanus pon.31 35
Euſebius primus Græcus pon.32 36
Melciades primus Apher pon.33 37
Sylueſter primus Romanus pon.34. 38
Marcus primus Romanus pon.35 42
Iulius primus Romanus pon.36 43
Liberius primus pon 37 44
Felix ſecundus Romanus pon.38 45
Damaſus primus Hiſpanus pon.39 46
Siricius primus Romanus pon 40 48
Anaſtus primus Rom.pon.41 . 49
Innocentius primus Albanus pon 42 51
Sozimus primus Græcus pon.43 52
Bonifacius primus Romanus pon.44 53
Celeſtinus primus Campanus pon.45 54
Sixtus tertius Romanus pon.46 55
Leo primus Tuſcus pon.47 57
Hilarius primus Sardus pon.48 58
Simplicius primus Siburtinus po.49 59
Felix tertius Romanus pon.50 60
Gelaſius primus Apher pon 51 61
Anaſtaſius ſecundus Romanus pon.52 62
Symmachus primus Sardus pō.53 ibid.
Hormiſda primus Fruſinonius pō.54 63
Iohannes primus Tuſcus pon 55 65
Felix quartus Samius pon.56 ibid.
Bonifacius ſecundus Romanus pon 57 66
Iohannes ſecundus Romanus pon.58 67
Agapetus primus Romanus pon.59 ibid.
Siluerius primus Campanus pon.60 ibid.
Vigilius primus Romanus pō.61 68
Pelagius primus Romanus pon.62 69
Iohannes tertius illuſtris pon.63 70
Benedictus primus Romanus pon 64 71
Pelagius ſecundus Romanus pon.65 72
Gregorius primus Romanus pon.66 73
Sabinianus primus ignotus patria pō.67 75
Bonifacius tertius Romanus pon.68 ibid.
Bonifacius quartus Marſus pon 69 76
Deuſdedit primus Romanus pon.70 77
Bonifacius quintus Campanus pon.71 78
Honorius primus Campanus pon 72 ibid.
Seuerinus primus Romanus pon.73 79
Iohannes quartus Dalmata pon 74 80
Theodorus primus Græcus pon.75 81
Martinus primus Tudertinus pō.76 ibid.
Eugenius primus Romanus pon.77 82
Vitalianus primus Signinus pon.78 83
Adeodatus primus Romanus pon.79 84
Donus primus Romanus pon 80 85
Agatho primus Siculus pon.81 ibid.
Leo ſecundus Siculus pon.82 87

Benedictus ſecundus Romanus pontifex 83 ibid.
Iohannes quintus Antiochenus pō. 84 88
Conon primus Thrax, pon 85 ibid.
Sergius primus Syrus pon 86 89
Iohannes ſextus Græcus pon. 87 91
Iohannes ſeptimus Græcus pon 88 92
Siſinius primus Syrus pon. 89 ibid.
Conſtantinus, primus Syrus pon. 90. 93
Gregorius ſecundus Romanus pon. 91 94
Gregorius tertius Syrus pon. 92 97
Zacharias primus Græcus pon. 93 98
Stephanus ſecundus Romanus pon. 94 100
Paulus primus Romanus pon 95 102
Stephanus tertius Siculus pon 96 103
Hadrianus primus Romanus pon 97 105
Leo tertius Romanus pon 98 108
Stephanus quartus Romanus pon. 99 111
Paſchalis primus pon. 100 ibid.
Eugenius ſecundus Romans pon. 101 112
Valentinus primus Romanus pon 102 113
Gregorius quartus Romanus pon 103 114
Serglus ſecundus Romanus pon. 104 115
Leo quartus Romanus pon. 105 117
Iohannes octauus Moguntinus pō. 106. 119
Benedictus tertius Romanus pon. 107. 120
Nicolaus primus Romanus pō. 108 ibid.
Hadrianus ſecundus Roman⁹ pō. 109. 122
Iohannes nonus Romanus pon 110 123
Martinus ſecundus Gallus pon. 111 124
Hadriaus tertius Romanus pon. 112 ibid.
Stephanus quintus Romanus pō 113 ibid.
Formoſus primus Portuenſis Epiſcopus pontifex 114 125
Bonifacij. Benedictus ſextus Tuſcus pon 115 ibid.
Stephanus ſextus Romanus pon 116 126
Romanus primus Romanus pon. 117. ibid.
Theodorus ſecundus pon. 118. ibi.
Iohannes decimus Romanus pon. 119. 127.
Benedictus quart⁹ Roman⁹ pon. 120 ibid.
Leo quintus, patria eius non memoratur, pon. 121. 128
Chriſtophorus primus, cuius patria ignoratur, pontifex. 122 ibid.
Sergius tertius Romanus pont. 123 ibid
Anaſtaſius tertius Romanus pō. 124. 129
Lando primus Romanus pon. 125. ibid
Iohannes xi. Romanus pon. 126. ibi.
Leo ſextus Romanus pon. 127. 130
Stephanus ſeptimus Romanus pō 128. ibi.
Iohannes duodecimus Romanus pon. 129. 131
Leo ſeptimus Romanus pon 130. ibid.
Stephanus octau⁹ Germanus pō. 131 ibid.
Martinus tertius Romanus pō. 132 ibid.
Agapetus ſecundus Roman⁹ pō. 133. 132
Iohannes decimus tertius Rō pon 134 ibi.
Benedictus quintus Rom pon 135 133
Leo octauus pulſo Iohanne pon 136 134
Iohannes xiiij Narnienſis pon 137 ibid
Benedictus ſextus Romanus pon 138 135
Donus ſecundus Romanus pon 139 ibi
Bonifacius ſeptimus pon 140 ibid
Benedictus ſeptimus Romanus pon. 141 136
Ioannes decimusquintus Rom pō 142 ibi.
Iohannes decimus ſextus Rō. pō. 143. 137
Iohannes xvij. Rom. pon 144. ibi
Gregorius quintus Saxo pon. 145. ibid.
Iohannes 18 Placentinus pon. 146 138
Silueſter ſecundus Gallicus pon. 147 139
Iohannes decimusnonus pon. 148. ibid.
Iohannes uigeſimus Romanus pō. 149. 140
Sergius quartus Romanus pon. 150 ibid
Benedictus octauus. Tuſculanus pon. 151. ibid.
Iohannes uigeſimusprim⁹ Rō. pō. 152. 141
Benedictus nonus Tuſculan⁹ pō. 153. 142
Syluſter tertius Romanus pō. 154. ibid.
Gregorius ſextus pon. 155. 143
Clemens ij. Bambergen. Epiſcopus pon. 156. ibi.

INDEX

Damaſus ſecūdus Bauarus pō. 157. ibid.
Leo nonus Alemannus pon. 158. 144
Victor ſecūdus Alemannus pon 159. 145
Stephanꝰ nonꝰ Lotharingus pō. 160. ibid.
Benedictꝰ decimus Cāpanus pō. 161. ibid.
Nicolaus ſecūdus Allobrox pō. 162. 146
Alexāder ij. Mediolanēſis pō 163. 147
Gregoriꝰ ſeptimꝰ Hetruſcus pō. 164. 148
Victor 3 mōtis Caſſini abbas pō. 165. 154
Vrbanus ſecundus monachus Ebomacēſis pontifex 166. 155
Paſchalis ſecūdus Italus pō. 167. 157
Gelaſius ſecūdus Caietanus pō 168. 164
Caliſtus ſecūdus Burgundꝰ pon. 169. 166
Honoriꝰ ſecūdus Imolēſis pon 170. 167
Innocētius ſecūdus Romanus pō. 171. 169
Cæleſtinꝰ ſecūdus Tuſcus pon. 172. 170
Lucius ſecūdus Bononiēſis pon. 173. ibid.
Eugenius tertius Piſanis pon. 174 171 ^
Anaſtaſius quartꝰ Romanus pon. 175 172
Hadrianus quartꝰ Anglicus pō. 176 173
Alexāder tertius Senēſis pon. 277 174
Lucius tertius Tuſcus pon. 178 178
Vrbanus tertiꝰ Mediolanēſis pō. 179 179
Gregorius octauus Beneuentanus pon. 180 180
Clemens tertius Romanus pon. 181 ibid. ^
Cæleſtinus tertius Romanus pon. 182 181
Innocentius tertius Anagninus pon. 183. 183
Honorius tertius Romanus pon. 184 186
Gregorius nonus Hernicus pon. 185 187
Cæleſtinus iiij. Mediolanen. pon. 186. 190
Innocentius quartus Genuen pon. 187. ibi.
Alexander quartus Cāpanus pō. 188. 193
Vrbanus quartus Trecenſis pon. 189 195
Clemens quartꝰ Narbonēſis pon. 199 197
Gregorius decimus Italus pon. 191 199
Innocētius quintꝰ Burgūdus pon. 192 201
Hadrianus quintus Genueu. pon. 193 ibid.
Iohannes xxij. Hiſpanus pon. 194 202
Nicolaus tertius Romanus pō. 195 ibid
Martinus quartus Gallicus pon. 196 204
Honorius quartus Romanus pon. 197 206
Nicolaus quartus Picentinus pon. 198 208
Cæleſtinus quintus Eſerniēſis pon. 199 210
Bonifacius octauus natione Hernicus, Anagninus pon. 200. 211
Benedictus undecimus Italius pō. 201 214
Clemens quintus Vaſco pon. 202 215
Iohannes xxiij. Caturcenſis pon. 203 219
Benedictus xij. Toloſanus pon. 2-4 223
Clemens ſextus Lemonicēſis pon. 205 224
Innocentius ſextus Lemonicen. pon. 2-6 227
Vrbanus quintus Lemonicen. pon 207 229
Gregorius xi. Lemonicen. pon. 208 230
Vrbanus ſextus Neapolitanus pō 209. 233
Bonifacius nonus Neapolitanꝰ pō. 210. 238 ^ Benedictus 13
Innocentius ſeptimꝰ Sulmonē pon. 211. 243
Gregorius duodecimus Venetus pon 212. 246
Alexander quintus Cretēſis pō 213. 248
Iohannes uigeſimus quartus Neapolitanꝰ pontifex 214. 249
Martinus quintus Romanus pō 215 252
Eugenius quartus Venetus pon. 216. 260 ^ felix 5.
Nicolaus quintus Sarzanus pō. 217. 273
Caliſtus tertius Hiſpanus pō. 218. 281
Pius ſecundus Italus pon, 219. 286
Paulus ſecundus Venetus pon. 220. 295
Sixtus quartus Ligur pon. 221. 307
Innocentius octauus Genuenſis pon. 222. 308
Alexander ſextus Hiſpanus pon 223 309
Pius tertius Hetruſcus pon. 224. 311
Iulius ſecundus Ligur pon. 225. ibid.
Leo decimus Florentinus pon. 226. ibid.
Hadrianus ſextus Teuto pon. 227. 312
Clemēs ſeptimus Florentinus pon 228. 313
Paulus tertius Romanus pon. 229. ibid.
Iulius tertius Aretinus pont. 230 320.

DIVO SIXTO
PONT. MAXIMO,
BAP. PLATINA
S. D.

DIci non poteſt, beatiſſime pater, quam uehemēter interdum ſim admiratus hominum diuerſa ſtudia uariaque ingenia, quod omiſſo philoſophiæ ſtudio, quæ certe eſt (ut ait Marcus Tullius) uita humanæ dux, uirtutis indagatrix, expultrixque uitiorum, ad inanes curas & cogitationes ſe transferant. Hūc enim uidemus pecunijs & opibus ſtudere, illum ambitioni & potentiæ: alium uoluptates omni ſtudio & diligentia conquiſitas amplecti. Horum ſtudia quam ſint inania, declarant nō modo phyloſophorū ſectæ, (Epicuri diſcipulos ſemp excipio) uerumetiā ſaluatoris noſtri doctrina & uita, qua certe cohortamur, admonemur, cogimur caduca illa ac fragilia. ut falſa bona & nuſquam conſiſtentia, contemnere: Religionem uero, pietatem, humanitatem, gratiam, hoſpitalitatem, miſericordiam, uirtutem denique omnē, ut unicum & uerum bonum, amplecti. Hæc eſt certe uera philoſophia, quæ non in opinione, ut de ſectis omnibus cenſebant academici noui, ſed in ueritate ipſa fundata eſt. Tota enim Chriſti uita, unicum uirtutis exēplar habetur. Hāc, pfecto ſi intueri & imitari uoluerimus, q̄ certe tū ipſius gratia, tum noſtra cauſa facere debemus, non erit cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatem & modeſtiam, fortitudinē Catonis, Reguli conſtantiam, & iuſtitiam Ariſtidis, Fabricij & Curij paupertatem, ſapientiam Socratis, & Lælij clementiam, ac Cæſaris benignitatem requiramus. Veruntamen ne quicquam nobis ad bene beateque uiuendum deſit, repetita illa uetere phyloſophia, ac uero noua, cuius autor Chriſtus eſt, utpote ſanctiſſima, in ſocietatem & tutelam noſtram omnino aſcita, animorū noſtrorū morbos, ſumpta inde quoad fieri poteſt medela curare debemus. Etſi enim uarie de bonorū & malorū finibus ab ipſis philoſophis diſceptatū ſit, multa tamē ex eorum ſcriptis ad rem noſtram pertinentia excerpi poſſunt, nec eſt cur uereamur dum ea legimus & intuemur, in errorem aliquem dilabamur, cum religionis Chriſtianæ doctores iampridem ſapientiæ cribro bonum a malo, ueluti triticum a lolio ſecreuerint. Hac uero admiratione uel meditatione potius, quantum boni conſecutus ſim, dici non poſſet beatiſſime pater. Nam dum a Paulo pontifice in carcere & compedibus detinerer, dumque & amiſſam libertatem flerem, & eas facultates mihi ui ablatas lamentarer, quas mea induſtria, meis pecunijs in urbe pepereram, Pij pontificis beneficentia adiutus, tandem benignitate dei & philoſophiæ gratia animum a pertur

bationibus & ſenſibus, ad dignitatem ſui ipſius reuocans, ita appoſite mecum philoſophatus ſum, quemadmodum in libello meo ſcriptum apparet: quem quidem ideo ſanctitati tuæ dedicaui, quod & ſummus philoſophus es, & eius uicarius, merito certe, qui nos non uerbis tantum, ut uani philoſophi ſolent, ſed doctrina & exemplo inſtruxit: unde falſum a uero bono ſeiungeremus: quo & in uita felices, & in morte beati æuo frueremur ſempiterno. Tum ſic mecum locutus eſt mei conſolandi cauſa Rhodoricus Calagoritanus epiſcopus, arcis Romanæ præfectus, uir certe bonus & doctus: in illa noſtra prima calamitate, quæ profecto ſecundæ cauſa fuit: imbecillium namque animorum eſt, eos ſemper uelle perſequi & maleficio opprimere, ne ad uindictã reſpirent, quos inſigni aliqua iniuria & calamitate affecere.

BAP. PLATINAE
DE FALSO ET VERO BONO DIALOGVS.

Rhodoricus, Platina.

QVid agis Platina? quid eſt quod ita mœſtus & abiectus taces? PL A. Quid agam quæris? Quaſi neſcias ab eo agi nil poſſe, qui omni actione humana priuatus eſt, niſi forte actionem exiſtimas, lugere ac mœrore affici: qbus perturbationibus nil certe ineſſe uideo, quod uel eum q luget, uel eos quoꝝ id cauſa fit, iuuare poſſit. cum om̃is uera actio exercitatioq; humana, finem ſibi aliquẽ uſui hominum accommodatum præſcribat: quam ob rem quærẽdum fuit potius cur non agerem, quam quid agerem. RHO. Siccine te abijcis Platina? ſic a te ipſo diſcedis, ut nullum tibi in fortitudine & conſtantia præſidium colloces? ſecus mihi tecum profecto loquendum eſt, quam cum homine agreſti & indocto: illum utpote minus docilem, quibus poſſem uerbis conſolarer, te uero non admonebo ſolum, ſed etiam reprehendam, ne te ipſum ob tantulam miſeriam proſternas, & deijcias. Quid egiſti quæſo in uita, ſi neq; doctrina, neq; experientia humanos caſus æquo animo ferre didiciſti? ueniat tibi in mentem, quot homines in uita fuere qui maiorem quam tu, paſſi ſunt calamitatem. Omitto reliqua miſeriarum genera, quæ turmatim, ut Heſiodus poeta ſcribit, homines quotidie inuadunt. Ad captiuitatem uenio, de qua in præſentia nobis eſt ſermo. Quot inquam homines uel nobilitate generis, uel magnitudine imperij, uel diuitiarum & patriæ ſplendore, uel eruditione & doctrina, uel rerum geſtarum gloria, uel ſanitate uitæ præcellẽtes, moleſtiã carceris perpeſſi ſunt? Crœſus ille Lydorum rex, qui templa oraculorum om̃ium, quæ tum fuere, multis ac magnis muneribus ornauit, quiq; in lateres aurum & argentum fudit: a Cyro Perſarum rege bello captus, quod reliquum ætatis ſuperfuit, in ſeruitute uixit. Exulauit autem apud Epaminundam Thebanum Philippus Magni Alexandri pater. Perijt in carcere Pauſanias Lacedæmonioꝝ rex. Seruiuit barbaris Aeſopus fabulator ille e Phrygia. Sunt qui affirment eandẽ quoq; ſortem & Platonem philoſophoꝝ principẽ ſubijſſe. Sumpto ueneno Socrates in carcere uitam finiuit. Cruciatus omnes & pœnas M. Regulus a Carthaginenſibus captus, & in uincula coniectus, cõſtanti animo tulit. Venditus a fratribus Ioſephus, cum Pharaoni aliquãdiu ſeruiuiſſet, in uincula ob ſuſpicionem ſtupri cõijcitur. Et ne ſanctoꝝ nouæ legis exempla declinemus, addo Petrum, addo Paulum, addo Iohannem baptiſtam, innumerabilesq; alios, qui martyrij coronã, aut in ipſis uinculis, aut e carcere educti ſubiere. Non dico quot reges hodie, quot principes in unoquoq; gñe uirtutis præſtantes uiri, aut uinculis ſeruiant, aut extrema quęq; in carcere patiãtur. Trahit ſecum Turcus iſte, qui noſtra ætate ferro ac flamma Chriſtianum nomen inuaſit, multis catenis & compedibus reuinctos, quos prælio, fraude, ui, in direptione urbium cepit: modo eos intelligat, uel diſciplina rei militaris, uel uetuſtate generis, uel regnãdi, aut imperandi autoritate apud ſuos multum ualuiſſe. Nouos autem cruciatus, nouas pœnas reticeo, quas barbarus ille ſæuus & truculentus quotidie excogitat, ad explendam crudelitatis ſitim, qua certe iamdiu in ſanguinem Chriſtianoꝝ exarſit. Præterea uero quot ſunt in hac atq; item in reliqs Italiæ urbibus, q & tetriore & fœdiore quam tu, carcere detinitur? Deſino commemorare, q̃s illi plerunq; cuſtodes habeant, q̃ aſperos, q̃ immites, q̃ crudeles. Horum tibi nihil adhuc contigit. Nam locus iſte in quo nunc reſides, nullam habet carceris formã, egregie cameratus eſt. Vides orientem ſolem, uides occidentem, uides ſeptentrionem: & quoquo te uerteris, libertatis potius q̃ captiuitatis facies, ſi uerum fateri uis, tibi ſeſe

offert. PLA. Illud Terentij una re dictum, multis certe accommodari poteſt: Faci
le oẽs cum ualemus, recta conſilia ægrotis damus: reliquum cõſulto prætereo, ne uidear
tuæ uirtuti & conſtantiæ diffidere: eo enĩ ætatis recte & honeſte agendo deuenisti, ut
iam nauigare in portu merito tuo dici poſſis. ad me redeo. Collegiſti tu quidem memo
riter multorũ exempla, qui eadem calamitate, qua ego, ac maiore forta ſſe uexati fuere.
Sed iſtud ad rem nihil, pace tua loquar. conſolari me certe, hac ratione inſtitueras, quod
contra accidit. Neq; enĩ amaritudine amaritudo fugatur, ſed dulcedine: ut nigrum al-
bo, a contrarijs opprimuntur, ut in acie milites ſolent, qui facto globo, aduerſariorum
impetum frequenter ſuſtinent: quod ſi ab ordine diſceſſerint, oppreſſi ſtatim in fuga
concidunt. Alia tibi inuenienda fuit uia, qua me conſolarere, hanc medicinam nõ ad-
mitto. RHO. Vulnus hoc tuum altius inſedit quã putaram, ſi hoc pharmacũ nil pro-
derit, tibi certe maiora præſtabuntur remedia. Legiſti credo libros Ciceronis de phi
loſophia, refertos exemplis eorũ, qui forti ac conſtanti animo, patriæ, parentum, filio-
rum, coniugum, fratrum mortem & interitum æquo animo tulere: quiq; fortunarũ, di
gnitatum, honorũ amiſſionem tanti fecere, quanti maxime a bonis & conſtantibus ui-
ris fieri debet: hos tanquam fortiſſimos athletas contra humanos caſus crebro in cer-
tamen uocat Cicero, ut iſtorũ exemplo & uirtute eorũ animi ad fortitudinem exciten-
tur, qui aliquo incõmodo afflictati ſunt: quod certe non faceret uir ille acutiſſimus, ſi
ut paulo ante dixiſti, calamitoſorũ exempla non lenirent eorũ miſerias, ſed augerent,
qui aliqua inſigni calamitate premuntur. Quid eſt enĩ adeo rationis & conſtantiæ ex-
pers, cui non moueantur affectus, quos Græci ta pathi uocant, ubi uel conſtanter aliquid
uel iuſte, uel modeſte, uel prudenter factum intelligunt? Leguntur in gymnaſijs poe-
mata, leguntur hiſtoriæ, leguntur orationes, ut adoleſcentium animi pulchritudine
honeſti, quæ quidem ex aliorum recte factis elicitur ad uirtutem & laudem excitentur.
Tanti nimirum Alexandrũ feciſſe lectionem Homeri ex Plutarcho nouimus, quem
in manibus crebro habebat, ut Dario regno ac uita ſpoliato, dum eius deliciæ ſpoliorũ
nomine attrectarentur, ciſtella precioſiſſima ae pulcherrima in medium ſit delata: qua
uiſa, cum qui aderant principes ad ſeruãdas ſmaragdos, iaſpidas, ſapphiros dicerent
eſſe accommodatam, reſponderit rex ille præſtantiſſimus, nil in eam commodius, &
honeſtius quã Iliadẽ, Ephodion tis aretis, id eſt, cõmeatum uirtutis, ut ipſe appellabat, re-
poni poſſe. Inde enĩ multa percipiebat, quæ bellicam uirtutem adiuuarent, cum Achil
lis, Hectoris, Neſtoris, Vlyſſis, Agamemnonis cæterorumq; heroum res fortiſſime ac
ſapientiſſime geſtas, ad imitandum legeret. Canere ſiquidem fidibus carmina ipſa in
bello poetæ ſolebant, quo animos militum audita maiorũ lauda, ad bene de patria pro-
merendum adhortarentur. Idem de annalibus & hiſtoria licet dicere: quæ adeo con-
ſcripta eſt, & in ærario diligenter aſſeruata, ut haberent reges & populi, unde calcaria
ad uirtutem ſumerent, ne æſtu, ne frigore, ne uigilia, ne fame, ne ſiti perterriti, rebus ſu-
is publicis in maximis periculis deeſſent. Quem animum quæſo nõ excitat ad uirtutem
fortitudo Romuli? religio Numæ Pompilij? audẽtia Bruti illius, qui Tarquiniũ ab ur
be expulit? modeſtia Camilli? Quinti Mutij charitas erga patriam? continentia M.
Curij? parſimonia Fabricij? Fabij Maximi perſeuerantia? Pauli illius patientia, qui du
os conſulares filios continuatis prope funeribus ſine lachrymis & gemitu extulit? M.
Catonis ſeueritas? M. Reguli conſtantia? P. Scipionis integritas & modeſtia? nobis pro
fecto adhuc pueris memini dum iſta in ſcholis legerentur, animos ad laudem uehe-
menter incendi: cũ hunc filiorũ mortẽ conſtanter, illũ fortiter pro repub. periculum,
alium patienter carcerem, uincula, cruciatus omnes honeſti cauſa tuliſſe audiebam,
quæ concitatio adeo menti meæ inſedit, ut crebro quantum profeſſio mea patitur, hi
ſtorias repetam & legam. Neq; enĩ prophana ſtudia theologicis & ſacris ſunt præfe-
renda, cum nil excogitari poſſit ad bene beateq; uiuendum, quod non in his, utpote
diuinitus ſcriptis, huberius & melius quã in illis inueniatur. Lautus ſiquidem cibus eſt,
qui ex lectione ſacrarum literarum percipitur, ſiue humanas res, ſiue diuinas contem-
plari uelis. ſed in ſtudijs fit, ut in cibo ſolet. Delectatur enĩ guſtus epularum rarieta-
te: unde pro ſecunda menſa gentilium ſtudia mihi interdum apponi non recuſo, ut ua-

rietate delectetur, & recreetur animus. Veterum autē laudationes, quas Græci ἐπιτάφιους λόγους, nos nō inepte funebres orationes appellabimus, ad hoc inuentæ ſunt, ut & hi q fortiter aliquid & conſtanter in uita egiſſent, pro patria, pro liberis, p parētibus, meritam laudem apud poſteros conſequerētur: & ij qui adhuc in ſtadio & theatro re licti eſſent, æmulatione gloriæ excitati, nullum in uita pro honeſto & recto laborem ac periculum recuſarēt. Leguntur & crebro quidem a uiris religioni deditis uitæ ſanctorum patrum. Leguntur actus apoſtolorum, legūtur martyrum res geſtæ. Quibus fit, ut pleriq; dum eorum uitam & mores imitari ſtudent, quorum anteactam uitam cum admiratione legunt, in ſanctos referri mereantur. Alius deligit ſibi quem imitetur Paulum, alius Petrum, alius Hieronymum, alius Auguſtinum, alius Ambroſium, multi Franciſcum: nec deſunt qui inediam, ſitim, frigora, æſtus, calumnias, cruciatus, tormenta, mortem deniq;, quamuis aſperam, conſtanti animo ſint ſubituri, ne ab eius inſtitutis & præceptis diſcedant, quem tantopere amant & ſequuntur. Hæc fieri ab hominibus ſine mente diuina, ut credam, certe adduci nullo modo poſſum. Res ēm quę ſine ratione & dei nutu inſtituuntur, utpote fragiles & caducę, cito euaneſcant & intereant neceſſe eſt. Quare ſi ſapis Platina, & ſi non oīno ob unum hanc uel leuiſſimā plagam a ſede rationis conſternatus es, confiteare oportet, exempla ipſa ad perſuadēdum ualere plurimum. Quod ſi ſecus egeris, imbecillem te atq; infracti animi prædicabo, qui ſic abiecte, ſenſum guſtus ob tantulam ægritudinem amiſeris. Age, excita animum, & mentem a ſenſibus reuoca, ne tibi dici poſſit, Salmati, da ſpolia ſine ſudore & ſanguine. PL A. Acer profecto es ad perſuadendum Rhodorice: ita enim inſtas & urges, ut quo me uertam neſciam. Vnus aliquis mihi certe uideris ex his, qui nuper ex gymnaſijs dialecticorum & rhetoricorum prodeuntes, eruditionis & audacię pleni, acute nimium de rebus propoſitis diſſerunt & perſuadent. In te quidem & doctrinam & ſingularem uideo ſapientiam eſſe, qui ita apte, diſtincte & acute ad perſuadendum locutus es: quare fit, ut tibi rerum etiam humanarum non ignaro & debeam & uelim credere. R H O. Fugere quidem iſtud eſt, non uerum fateri. Tum hanc technam optime noui. Demulcere mihi aures laudibus inſtituiſti, quo tibi facilius hanc confeſſionem euadere liceat: hirudo ſum, non effugies, niſi prius hoc tibi perſuaſum aperte intellexero. Ironia illa certe fuit, non confeſſio. quid taces? PL A. Iube hos quieſcere qui eiulant, qui flent, qui lamentantur. Hoc unum ad culmen noſtræ miſeriæ deerat, ut hos miſeros & ærumnoſos ſocios mihi adderetis. R H O. Sentis tu cōtra ac reliqui ſolent. Nam qui aliqua in calamitate ſunt conſtituti, eam certe leuius ferre dicuntur, ſi doloris ſocios habuerint. PL A. Mallem hercle ſolus eſſe, q̄ cum hominibus calamitoſis & indoctis eadē miſeria premi. Neq; ēm hi me ꝑpter inſcitiam, neq; ego hos uiciſſim propter dolorem conſolari poſſum. R H O. Mitte tandem has querelas, atq; age dic quod rogo, ſi feſſus es, recumbe paululum in dexteram.

PL A. Quid ego in dexteram recumbam? Qui ſiue dexter, ſiue ſiniſter, ſiue pronus, ſiue ſupinus iaceam, hac compedum moleſtia continuo crucior. Satis nimirum uobis eſſe debebat, comprehenſum in carcerem trahere, & non me, qui mihi ac ſeptuaginta ſocijs meis illatam a Paulo pontifice iniuriā queſtus ſum, tanquam ꝓditorem, craſſatorem, furem, latronem, grauiſſimis etiam compedibus reuincire. Putaſtis credo me alterum Dædalum eſſe, qui ſumptis alis ex hac celſa & munitiſſima turri in terram libertatis cauſa deuolarem. R H O. Nonnulla profecto alia cauſa eſt, quare huius nobiliſſimæ arcis præſidium mihi cōmiſſum doleam, niſi quod & homines in carcerem trudere, & eoſdem pontificis mandato plerunq; uinculis & compedibus uincire cogor, quod certe ab ętate & profeſſione mea alienum eſt. Multis enim prodeſſe & neminem lædere, meum ſemper fuit inſtitutum. Quare & tibi & mihi, quod ſumma poteſtas imperat, æque ferendum eſt. Sed propediem hac moleſtia, niſi uero aliud mihi fuerit imperatum, te liberabo. PL A. Tum demū hoc fiet credo, ubi crura circunquaq; exederit moles iſta grauiſſima. R H O. Ah Platina humanitati & pontificis clementiæ diffidere uideris. Deſine male ſperare, & eo tandem reuertere unde noſtra defluxit oratio. PL A. Ne te diutius morer, tua iſta ampla & magnifica exemplorum poſitio, nobilium Gallorum ferculis, pauperum maxime mihi uidentur eſſe ſi-

milima: ut eñ in illis ſola magnificentiæ & liberalitatis ſpecies apparet, ſic & his nihil
mihi præter inanem uerbo℞ pompam ineſſe uidetur. Suadent hæc quidem aliquan-
tulum, ſed non mouent. RHO. Videbar ego antea & uultu & uerbis ironice lo-
qui. Sed quæ, rogo, fuit cauſa cur ſecus ac ſentires, loquerere? Leuis nimirum atque
in conſtantis uiri eſt, quæ paulo ante affirmaueris, mutata ſententia refellere.
PLA. Cenſent eum ſanum eſſe, qui in mœrore ac luctu uitam degit: ut enim corpus
inæqualitate & ſuperfluitate humo℞, febribus quatitur, ſic animus perturbationum
multitudine a ſede plerunq; ſua dimouetur. RHO. In hoc mihi ſapere potius, q̃ deſi
pere uideris, quod ea quæ dico, niſi placeant, ut unus aliquis e ſchola philoſophorum,
appoſite nimium confutas. quod fieri profecto nullo modo poſſet, niſi mente & ani-
*ueris q̃ mo conſiſteres. PLA. Indignantium mos eſt, recte dicta peruerſe ac ſtolide dictis,
buſdam. quaſi vatis cuiuſdam, miſcere. Videmus pueros, uidemus inſanos, ſentẽtias, & eas qui-
dem præclaras, nonnunq̃ efferre. RHO. Non negauerim ego quidem iſtud perſæ
pe accidere, ſed coniungere ſequentia antecedentibus, & quædam refellere, quædam
approbare, non dementis certe, ſed bene ſani eſt proprium. Verum hæc tandem omit
tamus. Age dic, quare aliter ac ſentiebas, in meam ſententiam uenire te dixeris?
PLA. Eam ſiquidem moleſtiam percipiebam eiulatu iſto℞ & cruciatu cõpedum,
ut neq; docentem, neq; admonentem patienter ſatis audire poſſem. Demum uero me
recreaſti, quod hos iuſſeris tacere, quodq; etiam mihi ſpem dederis, te propediem his
compedibus me ſoluturum. RHO. Mollis nimium & delicatus es Platina, qui re-
bus aduerſis ſic frangeris: ſed illa, ut uideo, indiges medicina, quam ego bonos imita-
tus medicos, grauioribus ægritudinibus adhibere ſoleo. Hæc ſi nihil proderit, te ſta-
tim miſſum faciam. PLA. Quale ſit iſtud antidotũ, audire cupio: illud, niſi amaræ
fuerit & ſtomachum faciat, bibere profecto non recuſabo. RHO. Quaſi uero & ſto
machus & aluus dilui poſſint, niſi contrarium quoddam ingeratur, quo pituita quæ
inteſtinis adhæret, inde auellatur. Vt eñ pudor petulãtiæ, pudicitia ſtupro, fides frau-
dationi, pietas ſceleri, conſtantia furori, honeſtas turpitudini, cõtinẽtia libidini, æqui
tas iniquitati, temperantia luxuriæ, fortitudo ignauiæ, prudentia temeritati, copia ege
ſtati, mens ſana amẽtiæ, bona ſpes deſperationi re℞ omniũ opponitur, ſic bona ratio
falſæ opinioni aduerſatur. Quæ quidem tibi non mediocriter ægrotanti pro medici-
na adhibebitur, ſi recte admonenti parere non recuſaueris. PLA. Sine me colligam
aliquantulum, & animũ ac corpus ad audiendum diſponam. Integere etiã pedes ſatius
eſt, ne frigore a docilitate remouear: tu dicis, & ego interim mentum demulcebo, quo
mens ſit ad audiendum pronior: barba eñ inſuetis potiſſimum neſcio quid moleſtiæ
affert, niſi crebro fuerit demulſa & attrectata. RHO: Coget me certe hæc tua attẽ
tio longius fortaſſe progredi q̃ inſtitueram, ſi in ea te (ut par eſt) perſeuerare intellexe
ro. Primum hoc confiteare oportet, deum ipſum ita creaſſe hominem ad imaginẽ &
ſimilitudinẽ ſuã, ut merito a Græcis mycrocoſmos, a Latinis uero paruus ſit mũdus ap
pellatus: in eo eñ ſphæræ multæ ſunt, ineſt mens quæ ad ſimilitudinem illius qui hũc
mundi globũ regit, ſubiectum mouet. Ve℞ hanc philoſophandi rationem, utpote
minus Chriſtianam, ꝑtermittamus. Hominem cõſtare ex materia & forma non igno-
ras. Omitto item materiam illam primam, quam Ariſtoteles tanq̃ chimæram quan-
dam ꝓponit. Ex quatuor aũt elementis compoſitum hominem, tum demũ eſſe & ui-
uere dicimus, ubi ei addita eſt forma & indita, ad cuius integritatem quinta profecto
illa eſſentia neceſſaria eſt, quã endelichian ille, nos uero intellectũ continuo mouentem
debemus appellare. Quatuor illa ſunt nobis certe cum brutis omnibus communia,
hoc uero ſolo quo intelligimus, ratiocinamur, progreſſus & anteceſſiones rerum nõ
ignoramus, ab eiſdem differimus: eſſentijs ſeparatis, quantum nobis per imbecillita-
tem humanæ naturæ licet, perſimiles. Diſcurrit eñ mens iſta mira celeritate [*commen-*
Hæc ſu- *tium duntaxat datum*] per elementa omnia, per ſuperiores circulos: & adeo eſt intelligẽ
perflua di auida, qualia ſint quæ in mundo habentur. ut dei etiam ipſius qui a nobis omnino
apparẽt. comprehendi non poteſt, rationem & magnitudinem audacter nimium inueſtigare
conetur. Nullam diſciplinarum relinquit intactam, non grammaticam reliquarum
doctrinarum fundamentum: non dialecticam, qua uerum a falſo diſcernimus: non

rhetoricam, unde rationem perſuadendi ac diſſuadendi ſumimus: non arithmeticam, ad reliqua mathemata gradum perneceſſarium: non geometriam, ad diſtinguenda climata, dimenſurandumque hoc immenſum terrarum ſpatium, non inutiliter inuentam: non muſicam, cuius harmonia corda hominum demulcentur: non aſtrologiam, qua cœlos ſcandimus. De his diſciplinis ita diſſerit, ut uerum a falſo, congruum ab incongruo acutiſſime ſeparet: falli, decipi, errare circa earum cognitionem, turpe ac dedecus exiſtimat: proinde die ac nocte inuigilat, ne in errorem aliquem inſcitia dilabatur. Quos uidet hominum in his pręcellere, eos, utpote diuinæ eſſentiæ magis ſimiles ac propinquos, diligit & imitatur. Ignorantiam & ſtultitiam, tanquam duo magna præcipitia, ſtudioſiſſime uitat. Verſari in cognitione rerum maximarum & admirabilium, quibus tanquam gradibus perneceſſarijs, ſeipſam poſtea intelligat, ſummum bonum eſſe exiſtimat. Fieri enim nullo modo poteſt, ut quis ſui ipſius perfectam rationem habeat & cognitionem, niſi per diſciplinas, tanquam humanæ cæcitatis expiatrices, diſcurrerit. Inde quippe ad ſui ipſius cognitionem conuerſa mens, cæcitatis latebras facilius explorat. Neque uelim exiſtimes id uno tantũ actu fieri. Habitus enim, ut Ariſtoteli placet, ex frequentatis actibus comparantur. Ad hoc nanq; ſępius reuertitur, & quaſi apum diligentiam & ſolicitudinem imitata, inde ad cellulam ſuam recentem primo & inornatam, floſculos, quos paſſim ex florido illo atque amœniſſimo doctrinarũ campo decerpſit, ſecum defert, eosque ita apte collocat, ut deinceps ſpeciem ſimul cum iucunditate præ ſe ferant. Neque ante corpto deſiſtit, ſi generoſa eſt, quam uiderit domicilium in quo habitat, fugatis uitiorum ſordibus, uirtutum omnium pulchritudine redimitum. tunc quieſcit, tunc parto ut formicæ ſolent, ſæuientibus etiam uitiorum procellis, cum ſecuritate & quiete fruitur: labores, uigilias, æſtus, ſolicitudines, quibus ſere tanquam inſtrumentis tantam felicitatem adepta eſt, delicias quaſdam putat. Pro iuſtitia, temperantia, fortitudine, modeſtia, nullum laborem recuſat. In his uero dum ſe exercet multos iuuando, neminem lædendo, incommoda pro utili & honeſto fortiter patiendo: modum in rebus ſeruando, libidines coercendo, uitam ſibi beatam putat: ocium & inertiam tanquam perniciem humani generis deuitat: Docet, admonet, caſtigat, reprehendit, neminem errare, quantum in ſe eſt, patitur. Si quem uidet dolore, inopia, timore, ſolicitudine, uana ſpe circumuentum, eundem conſolatur, iuuat, & in uiam rectam deducit. Regibus, principibus, nationibus, populis, ciuitatibus ius faſque præſcribit. Reſpublicas in ordines inter ſeſe cõuenientes diſtinguit. Domos uni matronæ & patrifamilias committit, quæ deinceps propagatæ, uicos in urbe faciãt. Affinitates, connubiaque proponit: quibus ciuitas in unũ corpus tandem redigatur & ad externam uim propulſandam, & ad bellum his inferendum a quibus fuerint iniuria laceſſiti: & ne in tanta concitatione animorum contra æquitatem aliquid fieret, ius feciale conſcripſit, quo admonemur & docemur, pro rebus repetitis & non redditis bellum hoſtibus inferre. Seruare item aduerſus hoſtes modum quendam admonet. Clientelas, hoſpicia, ſodalitates, amicitias optima ciuitatum uincula commendat. Quid plura? conatur profecto quoad fieri poteſt, ut idem ordo, eademque iuſtitia, & conſtantia in terris ſeruetur, quam eſſe apud ſuperos contemplatione & ſapientia nouit. Hæc itaque Platina, & plura alia cum uides ab hominibus, ſapientibus potiſſimum, ad bene beateque uiuendum eſſe excogitata & inuenta, ratione ne, an temeritate factum dices? PLA. Ratione profecto: ſeruari enim tanta decentia in rebus humanis ſine mente & conſilio, nullo modo poteſt. RHO. Recte ſane. Cum igitur mens hominis bene inſtituta, tot acies, tot oppida, tot præſidia contra ignorantiæ & uitiorum omnium arma & machinas, fortiter ac conſtanter expugnauerit, ab eadẽ ne unã uel minimã quidem perturbationum quę in uita accidunt, uinci poſſe abnues? PLA. Minime. RHO. Ergo & tu ſi non omnino te deſeris, ſique teipſo uti uoles, hũc dolorẽ quem ex carcere percipis, ratione & conſilio perfacile mitigabis. PLA. Eo certe me tua dicendi copia perduxiſti, ut q̃ affirmes & cõprobes, tibi negare nõ auſim. ſed unũ uelim conſideres, animos noſtros rudes adhuc & indoctos, oẽs diſciplinas plane arduas, facilius diſcendo percurrere, q̃ uitiorũ labẽ & pturbationũ agmina a ſeipſis dimouere: id uel in multis mea quidem ſentẽtia uidere licet, q etſi docti & eruditi ſunt, tñ cupiditatũ

nexibus irretiti, uitam agunt intemperantem & flagitioſam. RHO. Hoc quod dicis, rationi certe conſentaneum eſſe uidetur: facilius ſiquidem a familiari inimico (ut aiunt) quam ab externo ſuperamur. Vna enim cum homine uitiorum & cupiditatum ſemina naſcuntur, creſcuntq; indies, & augentur magis, niſi fuerint ratione cognitionis ſuppreſſa: quæ (ut antea dixi) magno ſtudio & longa exercitatione comparatur. Neq; certe ullam aliam ob cauſam doctrinæ inuentæ ſunt, niſi ut his labe omni expiati animi, æuo fruantur ſempiterno. Vt enim ſtrenui imperatoris eſt, uidere prius, qua in re potiſſimum ab hoſte lædi poſſit, ne ab eodem dum manus conſeritur, meatus opprimatur: ſic boni ac docti uiri proprium eſt, uigilare continuo, ne in culpam aliquam uitiorum illecebris dilabatur: ut Herculem uirum fortem, ac conſtantem feciſſe legimus, q uno exciſo lerneæ beluæ capite, aliud ſtatim aggrediebatur: ne ſiquid de uirtute, timore, uel ignauia remiſiſſet, a tanta ac tam immani hydra a ſumeretur. Quod ſiqui docti uidentur, ut ais, qui flagitioſe ac intemperanter uiuant, eos ego non doctos, ſed fures ac latrones appellabo: qui rei accommodatæ uſum longe aliter percipiant, quam fruendum ac utendum acceperant. Quæ enim doctrina poteſt eſſe in his, qui nullum ſcientiæ apud ſe locum reliquere? Caſtos amat, & ſanctos muſa (ut ait ille) poetas. Præterea duo contraria in eodẽ eſſe ſubiecto nullo modo poſſunt: quare nec auarum ego, nec libidinoſum, nec furibundum, nec turpitudinibus omnibus & dedecori ſeruientem, ſapientem unquam aut doctum appellabo: cum nihil ſit tam contrarium uirtuti, quam uitioſitas ipſa. Iuuenes ait Ariſtoteles, non eſſe idoneos auditores philoſophiæ moralis, quod hi ob ætatem magis æſtuent cupiditatum procellis, quibus certe uetamur earum rerum cognitionem habere, quæ ad uirtutem ducunt. Coercendæ ſiquidẽ libidines ſunt, refrenanda auaritia, & ceteræ animi labes expellendæ, ſi boni & docti, quæ duo ſimul conſpirarunt, haberi uolumus. Vnde Maro poeta bonum pro docto, non incongrue poſuit egloga V.

Cur non Mopſe, boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere uerſus,
Hic corylis mixtas inter conſedimus ulmos?

PLA. Venio ego in hanc ſententiam pedibus & manibus, ſed id mihi mirum uidetur, quod acute diſſerant, apte loquantur, non incongrue philoſophentur, ſi docti non ſunt. RHO. Eadem ratione doctas appellabis picas, pſittacos, monedulas, quæ interdum humanam uocem imitatæ, appoſite aliquid exprimant. PLA. Habentur tamen hi apud uulgum in precio. RHO. Quid? nonne equi, aſini, & cætera iumenta apud uulgum in precio ſunt? PLA. Minime uero eadem ratione, Hos enim ueneratur, hos ad ſummos honores & magiſtratus prouehit, hos muneribus, hos donis afficit. RHO. Quod imperitum uulgus facit, ferendum potius q̃ laudandũ cenſeo. Quid, ſi tibi oſtendero ætate noſtra ignauos & rudes, non bonos & eruditos, in precio eſſe? Vacet honor, uacet alicuius dignitatis locus, quis ſufficitur? Leno, nebulo, adulator, paraſitus, delator, ſicarius, graſſator, fur, ſacrilegus, & qui prope nihil habet hominis in ſe, præter materiam, & eam quidem ſatis rudem. Boni uero, prudẽtes, docti, eruditi, ac rerum humanarum non ignari, tanquam manci & inutiles omittuntur. PLA. Plerũq; etiam uidemus bonos in imperio alijs præeſſe, ne dicas eruditos ſemper excludi. RHO. Id ſi interdum fit, non per ſe certe, ſed per accidẽs (ut aiunt philoſophi) contingit. Verum prætermittamus tandem queri hanc communẽ ubiq; gentium calamitatẽ, exiſtimemusq; uiros ſapientes, etiam ſi nullo honore ac præmio fuerint affecti, beatos & felices eſſe. Sola enim uirtus (ut Stoicis placet) ex ſeſe ad bene beateq; uiuendum ſat eſt. Nam qui uirtutem adeptus eſt, ei certe ad ſummã felicitatem deeſſe nil poteſt. PLA. Hoc tñ Peripateticis nõ placet, qui nil præclarũ ab eo fieri poſſe oſtendunt, cui ad magnificentiam & liberalitatem facultates & copiæ deſunt.

RHO. Sentio & ego cũ illis, ſi ad felicitatem ciuilẽ reſpicis: loquebamur ſane, ſi bene meminiſti, de homine ſapiente & ꝑfecto, cuius certe tota felicitas in contẽplatione rerum occultarũ & admirabiliũ repoſita eſt. PLA. Quid? iſte ſapiens, num comedit, num ueſtibus & latibulis ad frigora æſtusq; uitãdos indiget? Omitto q̃ ad ſpeciẽ & or

narum ſunt pernecesſaria, ut argentum, aurum, egregiam libroꝝ utenſiliumq; omnium ſupellectilem. RHO. Hæc profecto eo facilius a ſapiente comparantur, quod paucis minimisq; contentus eſt. PLA. Facis tu quidem hunc hominem a mendico nihil differre. RHO. In uno tantum differunt, quod hic coactus, ille libens, oſtiatim etiam ſi oportuerit, panem mendicat. PLA. Non utiq; hoc liberi hominis officium eſſe puto, cũ ſine rubore & dedecore fieri non poſſit. RHO. Imo liberrimi, q extrema quæq; pati mauult, q̃ delicijs alioꝝ iniuria partis affluere. PLA. Quaſi uero facultates comparari non poſſint iuſte & honeſte. RHO. Difficile hoc quidem eſt, & unum ex his quæ fieri poſſe uix puto. bilancem ſemp in manibus habere oportet, & diligenter attendere, ne examen in hanc magis q̃ in illam partem flectatur: quod quidem fieri cupiditates noſtræ non ſinunt. Sumus eñ fato neſcio quo ad rem auidi, & ita accurate diuitijs ſtudemus, ac ſi annos Mathuſalē uicturi eſſemus. Hinc nēpe rapinæ, hinc latrocinia, hinc ſacrilegia, hinc peculatus, & infinita mala naſcantur oportet. Quare uir ſapiens, & bene natura inſtitutus, has tanq̃ improbiſſimas dominas dedecoris & turpitudinis declinat, adhæretq; innocentiſſimæ ac ſanctiſſimæ paupertati, cuius adminiculo adiutus, ocio & ingenio ſuo liberrime fruitur. PLA. Non abhorrentia uero quæ dicis: qd alijs contingat neſcio, ſed hoc uſu euenire mihi ſolet, ut facile ab omni ſtudio & cogitatione retrahar, ubi me paupertate & inopia circumuentum uideo.

RHO. Hoc eſt ſignum ęgrotantis animi, & uirtutis antidoto nondũ bene purgati: deeſſe tibi, pfecto nil poteſt Platina, ſi muneribus e natura datis uti uolueris: & ſi diligenter conſideraueris, unde in lucē ueneris, & quo tibi redeundũ decurſo uitæ tuę ſpatio. Nudum primo natura te pduxit. Huic tuo corpuſculo animum deus & mentē indidit, qua tibi ad uirtutem parares oia. In lucē prodiens, lacte primo, mox pane fuiſti cõtentus. Vita qua fruimur, breuis eſt, & quidã quaſi ſomnus. Moriendũ eſt poſtremo, ut depoſitũ reddamus. Nec timendum eſt, qđ euitare non poſſis. Tam ſtultũ eſt, ut ait Baſſus, mortem timere q̃ ſenectutē: ut eñ ſenectus adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem: quanquam ſi uerum intueri uolumus, nõ mortē timemus, ſed cogitationē mortis ipſius. Plus eñ mali eſt in opinione q̃ in re. Vera quidē ex parte Epicuri ſententia eſt, qui affirmabat ſe parum admodum doloris in illo extremo halitu uidere: quod ſi quis eſſet, breuitate ipſa fieri leniorē: diuturnus eñ eſſe dolor non poteſt, q magnus eſt: qđ ſi quis dolor ineſt, facilime tollitur, ſi bene mori didicerimus. Bene aũt moritur, qui in uita philoſophatur. Tota eñ philoſophoꝝ uita, ut ait Cicero, cõmentatio mortis eſt: nam quid aliud agimus, cum a uoluptate, id eſt, a corpore & oĩ negocio ſegregamus animum? quid inquam tum agimus, niſi animũ ad ſeipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, longeq; a corpore abducimus? Secernere aũt a corpore animum, nil aliud eſt, q̃ emori diſcere. Quæ cauſa igitur eſt, ſi principium, ſi mediũ, ſi finē humanæ uitæ inſpexeris, cur paupertatem deteſtando diuitias quæras? quaſi uero comparandum uiaticum ſit, quo poſtea apud inferos nobis ſit utēdum: ſtolidũ ſiquidē humanum genus eſt, & brutis animãtibus hac in re deterius. Naturæ eñ illa ſeſe cõmittunt, & eo contenta ſunt qđ dies quæq; ſuggerit. Non negauerim ego hominibus longe aliter uiuendum eſſe q̃ brutis: quippe quibus a natura alia uiuendi ratio ineſt. Sed hæc tamen ſa habendi cupiditas, humani generis hoſtis acerrima, omnino certe rejcienda & deteſtanda eſt. Comparari diuitiæ & opes non poſſunt ſine multoꝝ iniuria: ex quo fit ut prouinciæ nonnunq̃ & ciuitates funditus deleantur, cũ ij rapere, illi quæ ſua ſunt reuocare conantur. Non eſt igitur timenda paupertas. Nam qui ad naturam uiuit, nunq̃ paup eſt: qui ad opinionem, ut ait Seneca, nunq̃ diues. Natura eñ parum deſiderat, opinio uero multum ac, ppe infinitum. Neq; eñ paup eſt, qui paucis indiget, & paruo contentus eſt. Satis eſt aũt, nõ algere, nõ eſurire, nõ itim ultra modũ pati. Cibus parcus famē ſedat, potio etiã diluta ſitim extinguit, ueſtis frigus arcet: domus imbres, æſtus, grandines, niues, uētosq; ppulſat. PLA. Abſit ut ego uelim, nedum cupiã diuitias, cum alioꝝ iniuria partas. Semp certe hoc meum fuit inſtitutũ, manus abſtinētes habere, atq; utinã hercle ſic me natura a reliquis uitijs retraxiſſet, quemadmodũ hoc libēs & ſponte deuito. Cupere aũt diuitias honeſte & recte partas, qbus poſſis te ac tuos ſpa ſcere, nõ ita mihi uidetur a ratiõe alienũ. RHO. Si ad neceſſitatē cupis, & nõ ad affluentiam

entiam laudo: ſed uereor ne eas, tanquam uoluptatum om̄ium miniſtras & adiutrices, deſideres. PLA. Nõ, ita me deus amet. Ad quietem potius, & liberale ocium diuitias cupio, quam ad flagitium & dedecus. Hoc uel ex mea anteacta uita colligere potes, in qua ſic uixi, ut nullum mihi inſigne facinus aſſcribi poſſit. Sed dic q̄ſo, quare uereri te dixiſti, ne ad uoluptatem reſpicerem? RHO. Conſentaneum eſt, eum qui ab una perturbatione uincitur, ab alijs quoque ſuperari poſſe. Ratio nimirum ad omnes affectus, diuerſis tamen modis eadem eſt. Quod ſi moleſtia carceris, qua uehementer cruciaris, quæq; ad tempus eſt, leuare te non poteſt, multo minus a uoluptate retrahet, quæ eadem ſemper cõſtansq; habetur, in iuuentute præfertur. PLA. Exacerbaſti profecto uulnus noſtrũ hac recordatione, cuius dolore eram aliquantulum tuo elegãti ac docto ſermone leuatus. RHO. Vulnus appellas quod uix pellẽ perfricuit. PLA. Pellem inquis? Vtinã non etiam præcordia traieciſſet. RHO. Cupio ex te audire, quid incommodi ex carcere patiaris. PLA. Libertatem amiſi: qua quidem ſublata, non uideo cur amplius in uita eſſe uelim. RHO. Quam appellas libertatem? PLA. Poteſtatem eundi uidelicet quo uelis, & redeundi unde digreſſus ſis. RHO. Quid ſi hęc non libertas eſt, ſed ſumma plerunq; ſeruitus? Nonne itur ad ſtupra, ad furtum, ad incendia, ad rapinas, ad inceſtus, & ad cætera flagitia? Vtinã uero genus humanum catenis & compedibus tum reuinciretur, non uideremus certe tot mala, quot indies cernimus. PLA. Itur etiam ad templa, ad phana, in forũ, ad amicos officij cauſa: hoc ſi facere non liceret, non deum certe, non ſanctos ex mandato adoraremus, precaremurq;: non amicis fraude & iniuria circumuentis ſubueniremus, non patriæ conſulendo uel agendo auxiliaremur: non ad affines, ad cognatos, ad parentes ex officio uiſendos proficiſceremur, non publica & priuata negocia obiremus. RHO. Duplicem eſſe ſeriem rerum non ignoras, mali & boni. Ad malũ natura humana inclinata & prona eſt: ſi ad bonum itur, id ex mandato ſummi dei & ratione fit. Quare ad quod proniores natura ſumus, cum id maxime periculoſum ſit, ab eo magis minis & pœnis omnibus coercere debemus. Nam ſi ſecus fieret, omnes profecto licentia deteriores eſſemus. PLA. Ex te audire cupio, quæ ſit uera libertas. RHO. Sancte ac iuſte uiuere, multis prodeſſe, neminem lædere: ea demũ eſt uera libertas: hac uero quicunque eſt præditus, ſeruus uel captiuus dici nullo modo poteſt, etiam ſi teterrimo carcere & grauibus catenis detineretur. Cupiditate enim & turpitudine non alia ui, libertate ſua priuatur animus. Hinc illa certe perpetua concertatio inter hęc duo contraria oritur tanquã inter hoſtes acerrimos, cum uoluptas trahere in partes ſuas appetitum uiribus omnibus nititur, contra uero animus rationi bene conſentaneus, eundem ad ſe reducere & emẽdare conatur. PLA. Sit ita ſane, ut dicis, multis tamen commodis priuatur ad bene uiuẽdum, qui tanta miſeria premitur. RHO. Quæ nam ſunt iſta commoda? PLA. Conſuetudine & familiaritate amicorũ uti. RHO. Qui ſunt aũt quos amicos uocas? PLA. Qui æque me diligant ac ſeipſos. RHO. Erras Platina, & quidem uehementer, ſi tales hac ætate habiturum te exiſtimas: quis enim iſtorum fuit, quos tibi amicos putas, non dico qui ſanguinem, ſed qui uel minimam quidem fortunarum ſuarum partem pro tua ſalute ſponte obtulerit? PLA. Non ſit: de iniuria mihi a Paulo illata queſtus ſum, redimere me tanquam bello captum, aliorum pecunia debui. RHO. Eſt ita ſane, ut dicis, quod tua atque omnium literatorum cauſa Pius ſecundus inſtituerat, hic doctorum omnium hoſtis reſcidit & abrogauit, gloriæ ſpij non minus quam utilitati tuæ aduerſarius: ſed quis iſtorum te inuiſit? quis tibi ad uictum & cultum corporis neceſſaria obtulit? PLA. Primum fieri, timor fortaſſe uetuit: Secundum tua munificẽtia & liberalitate eis præripuiſti ne facerent. Omnia em̄ mihi ad traducendã uitam neceſſaria, abs te ſuggeruntur. RHO. Qualẽ eum in grauiſſimis periculis futurũ exiſtimamus, qui uel leui timore ab officio remouetur? PLA. Nemo eſt em̄ qui uel in principijs huiuſcemodi perturbationũ non moueatur. Ad ſe uero ubi redijt homo, in officio, ſi uerus eſt amicus, remanet. RHO. Ex hoc autem cernere licet, horum neminem tibi amicum eſſe, quod neq; ad ſe, neque ad te adhuc redierit nemo. Vtinam uero fuerint tibi non inimici. Vereor enim ne ſui purgandi cauſa in te unum fabam omnem cuderint.

PLA. Quam fabam? Hoc ſolum deferre potuerũt, me acerbe nimium fortaſſe queſtum eſſe: id mihi ui ablatum, quod ego pecunijs & induſtria mea pepererã. Nullum inſigne facinus mihi impingi poteſt, non furtum, non ſtuprum, nõ latrocinium, non incendium, non prophanatio templorum, non homicidium, nõ proditio. Hoc autem ita eſſe, ex mea ante acta uita comprehendi poteſt. RHO. Res profecto perinde ac ſunt, non ſemper accipiuntur. Hoc tamen unum fateare oportet, amicum te nullum habere. PLA. Fortaſſe. RHO. Quid fortaſſe? Oreſtis ne & Pyladis atq; aliorũ, quos poetæ & oratores laudibus in coelum tollunt, ſimilem te amicum inuenturum exiſtimas? Vera eſt illa Theophraſti certe ſententia, qui præpoſtere officia pmiſceri ab his cenſet, qui cum amauerint iudicant, & non amant cum iudicauerint. Hoc enim ſapientis eſt proprium, qui etiam ſe ipſo contentus eſſe poteſt, non ut amico carere uelit: ſed ſi id acciderit, ferre æquo animo ſciat & poſſit. Neq; mea quidem ſententia audiendus eſt Epicurus, qui nil boni obijcit, quod dicat ſapientem ſe ipſo contentum. Scipionis & Lelij amicitiam laudo, non eorum beneuolẽtiam, quæ cum fortuna ſtat & cadit. PLA. Nollem ego tam obſtinatos amicos. RHO. Vtinam quidem inuenias, qui pro libertate tua quadrantem, nolo dicere aureum nummum, pollicerentur: diffugere omnes paſſim, ut uides, qui te in carcerem coniectum intelligunt: & q̃s amicos putabas, ingens circa te ſolitudo indicat. Quid, quod ne nomen tuum quidem efferre audent, ac ſi Dianæ Epheſiæ templum incendiſſes? PLA. Mihi tamen eſt periucundum eorum conſuetudine frui: loquimur ſimul ad uoluptatem & utilitatem multa: de rebus præterea quæ quiſq; legerit, audierit, commentus fuerit, in medium ueri inueniendi gratia, confert. RHO. Si docti, ſi prudentes, ſi boni, fateor eorum conſuetudinem tibi iucundam uideri. Verum hæc rara eſt auis, nigroq; (ut ait poeta) ſimillima cigno. Pauci ætate noſtra ſapientiæ ſtudent, quod eam nullo in precio eſſe uident. Prudentiam uero & probitatem tanquam duo grauiſſima paupertatis ergaſtula deuitant, quod cernant diuitias, honores, imperia, magiſtratus, poteſtati improborum & imprudentium ſubijci. PLA. In omni quidem uirtutum præclariſſimarum ſerie (ut uideo) paucos bonos reperies: pauci ſunt iuſti, pauci conſtantes, pauci continentes, pauci prudentes, pauci ſapientes ac docti. RHO. Paucos uocas? imo ferme nulli ſunt. Quis enim omnium eſt qui uel ex alieno rapere, uel uoluptate & libidinibus frui non gaudeat? Quis item adeo fortis & prudens eſt, qui non aliquando timiditate & imprudentia de gradu deijciatur? Quis poſtremo eſt ita laborum & uigiliarum patiens, ut reiectis uoluptatibus, omni uelit doctrinam & ſapientiam ſolicitudine ac ſtudio complecti? PLA. Vnde iſtud dic quæſo? RHO. Duæ nobis de ratione uiuendi deliberantibus uiæ offeruntur: quarum altera ad uoluptatem, altera ad uirtutem ducit. Prima uero lata eſt & prona, uoluptatumq; omnium illecebris undequaque ſepta, cuius finis, humani generis calamitas & pernicies eſt. Eo nanque maxima pars hominum deuoluitur, cupiditatibus & libidinibus allecta, quibus ineſſe ultimum bonorum omnium finem exiſtimat. Hinc infinita mala naſcantur oportet: Rapinæ, ut habeant ad uoluptatem inſtrumenta: ſtupra, inceſtus, adulteria, ne titillatione libidinis careant. Fraudes, periuria, doli, proditiones, calumniæ, maledicentiæ, ut indolentia careant: ſtultitia, timiditas, iniuria, malitia, ne quid eis ad id quod ſummum bonum falſo putant, in uita deſit. Tu uero cum humanum genus tot improbis dominis & tyrannis dedecoris ac turpitudinis obtemperet, mirabere ſi ut in cloacam præcipitium uitiorum omnium deferatur? Secunda autem quæ ad uirtutem ducit, ardua & aſpera: cuius quidem latera confragoſis rupibus & altiſſimis ſcopulis ſunt munita, ne per diuerticula digredi ab honeſto ullo modo liceat. Hæc nobis uigilias, æſtus, frigora, ſitim, famem, continentiam, integritatem, & labores fere infinitos proponit: quibus ſuperatis, quod paucis admodum contingit, in arce ueræ conſtantis, & perpetuæ felicitatis nos collocat. Vnde certe cum tranquillitate & ocio ea licet intueri, quæ nobis quidem duriſſima uidebantur. Hac qui proficiſcantur, ut ait poeta Heſiodus, pauci ſunt. Sumus enim neſcio quo fato, a laboribus ad libidinem proni. Hinc eſt autem quod poſthabita uirtute, ſqualoris & ſudoris plena, uoluptatem ſuco illecebrarum omnium ornatam ſequimur & amplectimur fere omnes.

PLA. Philoſophantem te ac diſſerentem profecto libenter audio, ꝙ in te eſſe ſummam doctrinam, ſingularemq; ſapientiam intelligo. Verum in deligendo qui meipſum amet, ago ut queo, quando ut uolo non licet: modo enim habeam quo cum de rebus meis aliqñ loqui poſſim, ut mecum: æquo animo fero, ſi non Patroclum & Achillem inuenio. RHO. Vtinam non ſępe de rebus alienis loqueremini. Nam ſi deambulatis recreandi animi & corporis gratia, totus ſermo ueſter in maledicentia conſumitur. Hunc abſentem carpitis, illum tranſeuntem deridetis: ignauum docto, ſtolidum prudenti, libidinoſum continenti, auarum liberali, falſo iudicio ſæpe præfertis. Ad templum ſi uobis ire contigerit, quod perraro, niſi pluuia (ut aiunt) ingruerit, fieri ſolet, non rei diuinæ, religioſe, ſancte ac caſte uacatis, ut uobis quidē dei mandato imperatum eſt. ſed aut procamini, ſi puellæ & matronæ adſunt: aut canentem uel legentem ſacerdotem, utpote ineptum & rudem, ſubſannatis. Si quem uero intentius orare uidetis, hominē hypocriſi notatis. Cogitabundum autem & curis oppreſſum, & ob eam rem minus attente quod legitur audientem, phanaticū & hæreticum appellatis. Itur in forum iudiciale. Eo certe ubi uentum eſt, non prætoribus, non iudicibus, non cauſidicis, non patronis, non clientibus parcitis. Quid plura? nil ferme uidetis cui a uobis nota aliqua non inuratur. Non dico quot mendacia, quot tabellas ad fallendum & deridendum fingatis. Demum inde redeuntes, conuiuia ad crapulam & ebrietatē celebratis, quibus certe fit, ut libidine incitati, ea flagitia cum magno ueſtro diſcrimine cōmittatis, quæ ego præ pudore & ſtomacho nominare non audeo. Hæc autem non ideo tibi a me dicta ſunt Platina, ꝙ exiſtimem te morbo maledicentiæ & dicacitatis laborare, ſed ut minus moleſte feras talium amicorum conſuetudine priuari: ea enim in te ſunt ingenij & doctrinæ ornamenta, ut tibi ipſi uel legendo uel ſcribendo aliquid memoria dignum poſſis eſſe uoluptati: & quidem magnæ, cum hi quos legis, iuſſi tacere taceant. Quod certe non idem tibi cum ſocijs contingeret, qui plerūq; adeo proterui & loquaces ſunt, ut cum beluis malim quam cum his uerſari. PLA. Recte ſane: at ego talium uirorum amicitiam, ut teterrimam quandam peſtem uitaui ſemper: delegiq; quoad fieri potuit, qui earūdem rerum mecum ſtudioſi eſſent. Illæ uero comeſſationes lautæ, quæ libidinū maximarum fomenta ſunt, nunquam mihi uel natura uel inſtituto placuerunt: lædere quempiam uel dicto uel facto, niſi laceſſitus, caui ſemper. RHO. Serpunt (ut noſti) contagia, difficile ſiquidem eſt in piſtrino uerſari abſq; farinæ contactu. PLA. Leniuiſti tuis uerbis aliquantulum hoc deſiderium, quo ego ardebam uidendi amicos, non tamen om̄ino mihi perſuaſiſti, ut malim carcere detineri, quam quo uelim, & officium meū exigeret, abire. RHO. Quod uocas officium? PLA. Maiores natu, & qui in aliq̄ præclaro & excelſo dignitatis gradu ſunt conſtituti, ſalutare & uenerari: æquales diligere & amare, inferioribus bene conſulere, eoſdemq; quibuſcunq; rebus poſſis iuuare. Quod fieri niſi ab homine libero non poteſt. RHO. Si monſtra hominum ſalutas, ſi eos diligis, qui uel maximo odio digni ſunt, ſi illos iuuas, qui ita uiuunt, ut nullum auxilium ſint meriti, officio te functum dices, cum officium ſit, quicquid hominē decet? PLA. Nimium hæc ad uiuum refecas Rhodorice, imbecillitati hominum ſiquidem ignoſcendum eſt. Non enim cum bonis ſemper & plane ſapientibus uiuitur. Præterea ut illi meas ineptias plerunq; tolerant, ſic ego uiciſſim illorum mores & naturam ferre debeo. RHO. Placeret mihi hoc tuum de tolerantia reſponſum, diceremq; te iam ad ſanitatem rediſſe, ſi moleſtiam carceris qua maxime te perturbari uideo, patienter & æquo animo ferres: ſed cū fruſtra adhuc noſter hic ſermo ſine ullo emolumento ſit conſumptus, tandem ego te miſſum faciam: functus ſum (ut arbitror) officio meo, tu tuum facies, ſi teipſum ratione & patientia conſolabere. PLA. Cruciat me profecto hic tuus diſceſſus. Conſpectu enim tuo ſuauiſſimo & graui recreabar mirifice. Sed unum te rogo, ut ad me cras, ſi tibi per ocium licet redeas, aut ſaltem aliquid conſolatorie ſcribas, quominus doleam, tua dulciſſima conſuetudine caruiſſe. RHO. Primum ego tibi affirmare non auſim, ſecundum me facturum repromitto. Apertius enim mecum epiſtola loquerere quam adhuc coram feciſti, uerecundia aliqua fortaſſe detentus.

DE FALSO ET VERO BONO
LIBER SECVNDVS.

*ARiſtippũ philoſophũ Socraticũ, beatiſſi
me pater, ferũt aliquãdo ad Rhodienſiũ
littus graui naufragio eiectũ fuiſſe, ibiq́;
dũ nõ ſine magna ſolicitudine cogitaret,
q̃to in diſcrimine fuiſſet, uidiſſe in are-
na figuras quaſdã geometricas, atq; ita
ad comites, mœroro poſthabito, hilari
uultu exclamaſſe, bene ſperãdũ eſſe nã &
hic quoq; hominum ueſtigia cernimus. Is
Rhodũ profectus, cũ publice in gymnaſio docte & acute diſputaſſet, plu
ribus muneribus donatus eſt, qbus & ſuã & ſociorũ iacturã, magna ex
parte leniret. Cũ ij uero deſiderio ſuorũ redire in patriã ſtatuiſſent, ro
garentq; Ariſtippũ, cõductũ precio Rhodi manſurum, nunquid uellet:
Tũ ille, dicite, inquit, ciuibus meis, Nullã maiorẽ hæreditatẽ tradi à
parentibus filijs poſſe, nullũ maius uiaticũ, quo etiã in naufragio ſint tu-
ti, q̃ ſi eos honeſtis artibus optimisq; diſciplinis imbutos reliquerint. Ve
rũ eſt certe q; Theophraſtus ait, ſolũ ex omnibus doctũ, neq; in aliena pa
tria peregrinũ, neq; amiſſis familiaribus & comitibus, carere amicis
poſſe: quos etiã nobis, licet incognitis, uirtus ipſa comparat, nõ pecuni
is, nõ opibus, nõ potẽtia, nõ armis ſed doctrina & cognitiõe rerũ muni-
ta. Hæc enim ſola quocunq; ierimus, nos comitatur, nos reducit. In picu
lis quoq; ueluti clypeus, hoſtiũ & aduerſariorũ uenĩetes in nos ictus ꝓpul
ſat. Ad fortitudinẽ cohortatur: docetq; nil in uita tã graue hoĩ uel ca
lamitoſo eſſe, q; ferri cõſtanti animo ſuo adminiculo nõ poſſit. Hæc So
crati fortitudinẽ in moleſtia carceris & mortis præſtitit. Hæc patiẽti
tiã Regulo dũ cruciaretur a Pœnis. Hæc Senecæ, hæc Boethio dũ mors
eis ꝓponeretur, cõſtãtiã attulit. Pleni ſunt maiorũ exẽplis & præceptis:
qbus certe ita ad uirtutẽ incitamur, ut iã maiora calcaria habere uõ poſ
ſimus. Omitto Platonis amplitudinẽ & uim, q immortalitatẽ animorũ
iſa expreſſit, & mortẽ laudauit, ut Theõbrotus cupiditate æternitatis le
cto Phædone, e mœnibus urbis ſe in mare præcipitẽ dederit. Illud dico,
Socratis, Zenonis, Ariſtotelis, Ciceronis, Senecæ, Pauli, oĩumq; do
ctorũ noſtrorũ præcepta, ita nos continuo ad uirtutẽ animare, ut uere
(deo ipſo excepto) his magis q̃ parẽtibus noſtris debeamus: ab his enim
ut eſſemus, ab illis ut bene uiueremus, accepimus: quãq; uero & ab ip-
ſis Athenienſibus plurimum laudis parentibus illis tribueretur, qui
curarent ut filij optimis imbuerentur artibus. Quamobrem beatiſſme
pater, illis multum me debere profiteor, quoru m opera hoc parum eru
ditionis conſecutus ſum. Hac enim fideliſſima comite & adiutrice, for*

tunis oĩbus ſpoliatus, & moleſtiã carceris, quæ diuturna fuit, & cruciatus pedũ ac brachiorũ, & minas crudeliſſimorũ carnificũ, mea etiã immocẽtia fretus, cõſtantiſſime tuli: arbitratus id ꝗ eſt autoritate Senecæ cõprobatũ, Maiori mihi laudi hanc calamitatẽ aliquãdo fore, ꝗ̃ illi fuerit ſua felicitas, ſi licẽtia peccãdi dici poteſt, cuius arbitrio torquebar & cruciabar. Venerat tũ ad me Theodorus Gaza, doctrina & moribus philoſophus inſignis, cuius erudito ſermone mirifice ſum delectatus.

Theodorus, Platina.

VBI nam es Platina? PLA. Hem Theodore, quid huc ueniſti relicto gymnaſio tuo, in quo certe nulla mœroris, nulla calamitatis facies ineſt? THE. Vt te uiderem & conſolarer, quem ex Rhodorico intellexeram aduerſam fortunam ferre nullo modo poſſe. Is enim ut ab eo accepi, totum heſternum diem, ut te conſolaretur, fruſtra inſumpſit. Tentare uolui, poſſet ne mihi uſu uenire, quod pleriſq; medicorum ſolet, qui una uel leui medicina ęgrotos, aliorum tamen cura & diligentia bene prius curatos, plerunq; ſanant: unde fit, ut ex aliorum induſtria laudem ſibi cum emolumento pariant. ſcio Rhodoricum uirum quidem optimum atq; eruditum, nil prętermiſiſſe, quod fidem tibi hac in re faceret. Verum plus in uno plerunq; felicitas ualet, quam in altero induſtria & doctrina, ut de imperatoribus dici ſolet, a quibus felicitatem magis quam rei militaris ſcientiam deſideramus. PLA. Multum tibi Theodore debeo, qui pro humanitate & gratia me omnium qui uiuunt, miſerrimum adire conſolandi cauſa uolueris, cum nulla mea erga te pręceſſerint merita. Rara eſt profecto hęc miſericordia. Gradus enim nullus ab hominibus noſtrorum temporum excogitatur, nedum fit, in quo ſpectata utilitas non ſit. THE. Neque ego quidem pedem domo efferrem, niſi mihi propoſitum pręmium uiderem. Non eſt fraudandus quiſpiam mercede laboris, ne ſegnes ad res agendas ingratitudine fiamus.

PLA. Quorſum eas, intelligo: uiſere infirmos, ſolari calamitoſos, errantes in uiam rectam deducere, famelicos paſcere, nudos ueſtire, pręmium illud ęternum quęrere eſt, non hoc fragile & caducum. THE. Ita eſt ſane, ſed dic quęſo cur in hunc angulum ſeceſſeris. PLA. Vt horum qui mecum eadem miſeria pręmuntur, eiulatus & querelas uitarem. Sed mihi certe contigit, ut nauigantibus in freto Siculo, qui dum ſcyllam uitare cupiunt, in charybdim ui tempeſtatum & procella deferuntur. Nam cũ mecum tacitus mente reuoluo, in quantam inciderim calamitatem, ita plerunq; mente & animo crucior, ut uitam mihi acerbam putem. THE. Crediſſem ego te perfecto ob eruditionem & doctrinam, utranq; fortunam conſtanter & pulcherrime laturum. Sed quid inter te & hos differat non uideo, niſi quod docilitatem quandam natura tua magis pręſefert. Age uero dic, quem uoces calamitoſum. PLA. Omnium miſeriarum cumulo oppreſſum. THE. Quas uocas miſerias? PLA. Inopiam, captiuitatem, uincula, tormenta, cruciatus, minas, ualetudinem, extorrem domo ac patria eſſe, & quę hęc ſequuntur, ut ſitim, famem, frigus, a fratribus, a cognatis, ab amicis omnibus deſeri, & animo ac mente angi. his certe qui premitur, non uideo quid habeat cur in uita eſſe uelit. THE. Nimium te abijcis Platina. Dic obſecro, cur literis te & philoſophię addixiſti? PLA. Vt ſcirem certe. THE. Imo ut cõſtanter & cum uirtute uiueres. Vt enim ad ſananda corpora ęgrotantium medicina inuenta eſt, ſic philoſophię pręcepta illa a ſapiẽtibus tradita ſunt, quibus animorum noſtrorum ęgritudinibus & perturbationibus mederemur. Quod fieri certe ſine doctrina non poteſt: nam ut ager ſine cultura infructuoſus eſt, ſic ſine doctrina animus. Cultura autem animi philoſophia eſt, quę omnium artium mater & donum deorum (ut ait Plato) uitia e mentibus hominum radicitus extrahit, & pręparat animos ad habitus bonorum ſuſcipiendos. Hoc unum ſtudium certe liberale eſt, hoc eſt homine libero dignum, cętera uero puſilla & quodammodo puerilia ſunt. hęc enim bonorum malorumq; delectum pręſtat. Hęc uetat ſuperbum eſſe, auarum, libidinoſum, intem-

perantem, contumacem, perfidum, crudelem, mēdacem: hæc eadē docet quid quoq;
tempore ſit agendum, quaq; ratione futuris præterea ſint annectenda: quod quidem
fieri ſine cognitione multarum rerum nō poteſt, quę merito doctrina uocatur.
PLA. Quid? philoſophari igitur nil aliud erit, quam in carnificina quadam calami-
tatum omnium uerſari? THE. Ita ſane. PLA. Hinc fit ut ego parentum meo-
rum ſtultitiam mirer, qui me ad ſtudia cum diſpendio etiam rei familiaris, tanquam
ad ergaſtulum miſeriarum omnium, miſere. THE. Ad labores quidem mi Plati-
na, non ad delicias, nati ſumus. In uitam enim tanquam in theatrum quoddam deſcen
dimus, ubi nobis continuo luctandum eſt: nec aliquid de uirtute remittendum præ-
miorum & gloriæ cupidis, quæ nobis profecto uitam in cœlo ſempiternam parant.
Multi ſunt enim circunquaque hoſtes, multi latrones, multi craſſatores: quibus om̄i-
bus ea profecto mente obuiam eſt eundū, ut malis fortiter & conſtanter mori, quam
uel turpitudini, uel iniquitati, uel ignauiæ, uel timiditati, uel deſperationi cedere. Le-
gimus heroas, Herculem præcipue ac Theſeum, labores ſibi maximos & periculoſos
in uita delegiſſe, quibus certe & gloriæ bene de humano genere meriti conſulerent
ſuæ: & præmium non fragile ac caducum, ſed perpetuum & immortale apud deum
conſequerētur. Nam qui uitiorum agmina in nos continuo ruentia propulſat, quiq;
ſpem, metum, inanem lætitiam fugat, is deo ſimilis quoad fieri poteſt, euadit. Contra
uero qui uitijs ceſſerit, quiq; uitam egerit intemperantem & libidinoſam, is tandem
in præceps deuolutus uel ignauiſſimis etiam hoſtibus triumphum de ſe cum perpe-
tua ignominia relinquet. His rationibus parentes tui fortaſſe moti, te ab adoleſcentia
cōmiſere, unde uirtutem & ſapientiam reportares, arma certe ad expugnandum hu-
mani generis hoſtem acerrimum, & in perniciem noſtram ſemper aliquid molien-
tem. PLA. Licet ne mihi Theodore libere tecum loqui? THE. Licet profecto.
PLA. Videntur mihi deterioris eſſe conditionis, qui docti ſunt & contemplatione
rerum delectantur, quam qui rudes, & animum raro ad cognitionem rerum traducē
tes, muneribus a natura datis fruuntur, de futuris parum admodum ſoliciti. Suo eñi cō
tenti & paruo. Ii minus ſentiunt corporis moleſtias, ut ſitim, famem, frigus, calorē, la-
borem, defatigationē, minus etiam angores animi & curas: ut ſpem, metū, gaudium,
lętitiam: non quid ſibi conueniat, neq; quid alijs debeatur, multū curantes. At uero q
liberalibus diſciplinis ſunt imbuti, contrarias qualitates acutiſſime ſentiunt. Eſt enim
eo ꝝ ſubiectum delicatius & mollius: & ſenſus habent ad cognitionē rerum promptiſſi
mos. His nempe tanquam inſtrumentis quibuſdam animus cōtemplatione agitatus
continuo utitur, quibus album a nigro, amaꝝ a dulci, frigidum a calido, conſonum
a diſſono ſeparat. Hac mentis & corporis continua motione fit, ut miſerrimā uitam
agere uideantur, cum perſæpe etiam intelligant, ijs ſe ludibrio eſſe, a quibus honorem
mererentur. Fieri quidē non poteſt, ut ignarus & rudis ſapientē ac doctum diligat &
obſeruet, cum nihil tam ſit contrariū doctrinæ, q̄ inſcitia & ignoratio. non dico certe
quod dolore animi angatur, cum uidet amentem prudenti, intemperantem modeſto,
timidum forti, iniquum iuſto, inertem laborioſo, petulantem pudenti, ſceleratū pio,
in honore & emolumentis præferri. Quare fit ut nonnunq̄ uicem meā doleam, quod
meo marte id expugnauerim, quod poſtea mihi detrimento futurū eſſet. Satius nimi
rum fuiſſet quiete uitam agere, q̄ tāto ſtudio & labore inueſtigare, quo poſtea crucia-
rer adepto. ruſticos quidē & plebeios iſtos cernimus, q procul ab om̄i ambitione ſunt,
quiq; pſentibus quibuſcūq; utuntur, de futuris parum ſoliciti, ſolida ac integra habe-
re corpora, uenatu, aucupio, labore exercitata: quibus poſtea ſi opus fuerit patriæ ad
propulſandos hoſtes, amicis ad negocia obeūda, domeſticis ad ea comparanda q̄ uſui
hoim ſunt accommodata, utūtur. Nos uero ſtudioſa turba, qui nobis ad uoluptatē, ut
mihi uidetur, miſerias & calamitates cōfingimus & proponimus, adeo ſumus ocio &
umbra remolliti, ac imbecilles facti, ut quinto quoq; die ſumere pharmacū in chole-
ram, in pituitā, in melancholiā oporteat. Frequēter eñ laboramus catharro, lateꝝ &
ſtomachi dolore, podagra: qui quidē morbi ſolent ex nimio ocio exoriri, cum corpus
exercitatione & labore ſemoto, exhalare ſuperflua non permittitur. Hinc (ut ait poeta) *Virgi. in Geor.*

ſubeunt morbi, triſtisq; ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis:

quibus fit ut neq; reip. neq; noſtris, ubi & quãdo oporteat, auxilio eſſe poſſimus.

THE. Si putarem te ex animo loqui, dicerem id certe tibi contigiſſe, in alia re tamẽ, quod Neroni aiunt. Quem accuſare diſciplinas ſolitum ferunt, quod ab his unde humanitas continuo fluit, crudelior & immanior ſit factus. Manauit certe inaudita illa & efferata iniquitas ex inſcitia potius & ſtultitia, quam ex eruditione & doctrina. Fieri ſiquidem non poteſt, ut malum per ſe ex bono oriatur, neque uiciſſim ex malo bonum. Malum enim non ex bono, & bonum non ex malo ſuopte ingenio naſci uidemus. Legerat ille credo ex Homero & Marone Troianum incẽdium: ex tragicis crudelitatem Atrei, Herculis, Aiacis, Athamantis furores, Achillis iram & crudelitatem, Vlyſſis malitiam, Oedipi inhoneſtum, Sinonis fraudem, quæ omnia a poetis ea mente perſcribuntur, ut legentium animos a uitijs certe & crudelitate, quam ipſi deteſtãtur, remoueant: & ad uirtutem q̃ tantopere extollunt, adhortentur: tota enĩ poeſis nil aliud eſt, quam laus ipſa uirtutis. Proinde ſeipſum immanis illa bellua, & non eruditionem accuſare debuit: quę bonum, meliorem ſemper fecit: malum uero, ſi non poteſt in rectam uiam traducere, ut inutilẽ a ſe reijcit. Te uero ea mente tantummodo loqui exiſtimo, ut ex me boni aliquid elicias. Propoſita enim deſperatione, arbitraris me nõ nihil medelę tuæ ægritudini ſtatim inuenturum. Faciam ego uero tibi hac in re quoad potero, ſatis. Primum igitur ex te quæro, putes ne hanc ſciendi cupiditatem humano generi fruſtra innatam eſſe? PLA. Minime uero, cum omne quod eſt, ad aliquid factum eſſe uideatur. THE. Recte ſane. ſi ita eſt, quarum rerum cauſa inuentam doctrinam putabis? PLA. Earum certe, quæ utiles ſunt & neceſſariæ in uita. THE. Quę ſunt iſta utilia & neceſſaria? PLA. Parentes iam grandes natu paſcere, filios nutrire, amicis prodeſſe, iuſtitiam colere, fortitudinem retinere, modeſtia uti, prudentiam ſequi, patriam quibuſcunq; rebus poſſis iuuare. Rem familiarem ita procurare, ut & tuis ſatisfacere, & in alios munificus eſſe ac liberalis poſſis. THE. Eſt & hoc quidem aliquid quod dixiſti. Sed alia quædam maior cauſa ſubeſt, quare tot clariſſimæ diſciplinæ ſint inuentæ. Meminiſti credo dicti illius Socratici, quod e cælo deſcendiſſe quaſi rem diuinam ſcribunt poetę, Cognoſce teipſum. PLA. Memini. THE. Cognoſcere ſeipſum qua ratione quis poterit, ni fuerit diſciplinarum omnium ſacris initiatus? Ex his enim unde in lucem ueneris, & ad quid ueneris, & quo tandem rediturus ſis, aperte intelligis: quod non faciunt ij, qui doctrinarum & eruditionis expertes, uitam agunt in terris prope magis beluarum quam hominũ more. Quibus hoc certe a natura datum eſt, ut eo mentem perſæpe flectant, unde id habuere, quo a cæteris animantibus diſtarent. Quare non ineleganter Naſo poeta, quid brutis, quid hominibus conueniret, diuinis illis carminibus oſtendit:

Pronaq; cum ſpectent animantia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumq; uidere
Meta- *Iuſsit, & erectos ad ſydera tollere uultus.*

morph. I. Primum conſideret homo neceſſe eſt, quibus ex rebus conſtet, quod fieri ſine philoſophia nõ poteſt. Vnde uirtutis ſtudium naſcitur, quod animis medetur, ut ait Cicero, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Quare bene a Socrate dictum eſt, inter baiulum & Alcibiadẽ ſummo loco natum, nullã eſſe differentiam, ſi uirtus abſit. Deinde conſiderandum eſt, quis ſit autor tot rerum pręclariſſimarum, quot in mundo ſunt: eo quidẽ mens noſtra nunq̃ conſcẽdet ſine gradibus mathematicarum diſciplinarum. Inde rediens, cognita illius loci excellentia, in quo habitãt q dũ in uita erãt, cõtemplatione rerũ ſunt delectati, quiq; integre, caſte ac ſancte uixerũt, abſterſa oim flagitiorum macula, ita uirtuti te addicis, ut maximos etiam labores honeſti cauſa magnis uoluptatibus ſine controuerſia anteferendos cẽſeas: q̃d profecto non faceres, niſi plus emolumenti ex honeſta uita ſumpturum te, q̃ ex flagitioſa & intemperãti arbitrareris. Non ſunt, mihi crede, ſpernẽda munera nobis a natura data. Ad cognitionem ſiquidem rerum maximarum & admirabiliũ, non aũt ad ocium & ſegnitiem nati ſumus. Eneruari corpora ſtudioſorum nunq̃ ego moleſte tulerim, modo animo & mente ad contemnendam mortem, ad tolerandos dolores, & ferendas æquo animo calamitates, quæ indies humanum genus inuadunt, conſtantes ſint & fortes. Hæc eſt

mi platina uera fortitudo, non illa gladiatoria, qua plebeios & ruſticos in uenatione
& aucupio uti dicis. fortem ego dixerim Socratem Zenonem, Camillum, M. Regulum,
Curiũ, Fabriciũ, Catonem, qui neq; minis, neq; tormẽtis, neq; pollicitationibus addu
ci unq̃ potuerunt, ut a recto & honeſto diſcederent. Non negauerim ego robur corpo
ris ad res agendas q̃ maxime neceſſariũ eſſe: & ne a Cicerone diſſentiam, excitandum
etiam corpus affirmauerim, ut & conſilio & rationi poſſit obedire. Sed oĩs noſtra cura
circa emendationem appetitus & cupiditatũ noſtrarũ habenda eſt: ne ſi cum uagari la-
tius fuerimus, multitudine uoluptatum obruatur animus. Bene agere præterea & phi-
loſophari, tantum iucunditatis in uita affert, ut docti ac ſapientes minus certe moleſte
ferant, ignauos & rudes tanq̃ rerum omnium inopes & minus uiatici habentes, ſibi in
honore & fortunę bonis præferri. Sed dicant ij ut Agamemnon apud Homerum, Iliad. 1.

πὰρ ἔμοιγε ἄλλοι καὶ τιμήσουσι μάλιστα δὲ μητίετα ζεύς.

Virtus enĩ (ut Stoicis placet) ſola per ſe beatũ hominẽ facit. Quod aũt ſtudioſos ægri
tudinum uariarũ agmine dicis quotidie inuadi ſolere, ex te uelim ſcire, cum improbis
ne inducias habeant. Quos certe, ſi diligenter animaduertis, utpote intemperantes &
immodeſtos, frequẽtius cruciant. ſed hoc ideo minus apparet quod ignobiles ſunt,
quodq; etiam ſuo merito affligi putantur. Bonis aũt qui rari habentur, ſi quid accide-
rit dolemus, ꝙ ea calamitate minime dignos exiſtimamus. Verũ ij quoq; uaria mor-
borũ genera incurrunt, cum quia & ipſi inæqualitate humorũ laborant: tum uel maxi-
me, quod poſthabita huius fragilis & caduci corporis nimia cura, ſeſe totos ad cultum
animi transferunt. Malunt enĩ caſtigato corpore cum deo ſentire, q̃ ipſis uoluptatibus
cum dedecore & detrimento obtemperare. Robur illud ruſticum contemnunt, & ꝓ
nihilo habent, quod animis noſtris ad cognitionẽ rerum maximo ſit impedimento.
Eſt enĩ corpus (ut Platoni placet) σῆμα τῆς ψυχῆς, id eſt, ſepulchrũ & carcer, unde anima
per ſenſus tanq̃ per feneſtras rerum naturam contemplatur & cernit. Hoc facilius nimi
rum in illis corporibus fit, quę urbana ſunt & ciuiliter enutrita. Nam molles carne,
aptos eſſe mente ſcribit Ariſtoteles. Dices fortaſſe eos minus ſentire cõtrarias qualita-
tes, & ob eam rem minus dolere, non eo inficias. Minus etiã ſentiunt quid honeſtum
ſit, & quid deceat in uita. Collige itaq; te Platina, & bene tecũ actum puta, ꝙ ita inſti-
tutus ſis, niſi teipſum deſeris, ut perfacile oẽs fortunæ ictus ferre ac propulſare poſſis.
PLA. Quid enim me colligam? quia ita malignitate fortunæ opprimor, ut uix queã
reſpirare. THE. Quos uocas ictus fortunæ? PLA. Inopiam, captiuitatem, uincu
la, tormenta, extorrẽ domo ac patria eſſe. THE. Quare inopem q̃ſo te exiſtimas?
PLA. Quia omni humana ac diuina ope careo. Nullum eſt mihi patrimonium: & ſi ꝙ
eſt, id eſt perexiguũ: nulla priuata pecunia, non domus, non ſuppellex. tum librorũ,
tum rerum utenſilium: rara ueſtis, & quidẽ attrita. Hinc oritur ut nemini charus ſim: &
quod peius eſt, ab omnibus ferme irridear: tanto enĩ ætate noſtra pecuniæ in honore
ſunt, ut pro monſtro habeatur, qui ſpretis fortunæ bonis, uirtute ſe & cognitioni rerũ
addixerit: hunc ut phanaticum, ut prophanũ contemnunt, deuitant, inſpuũt oẽs: diui
tem uero ſalutant, comitantur, reducunt, circunſtant officij cauſa. THE. Aut enĩ
pauper, aut in magnis opibus natus es: ſi pauper, nil tibi fortuna abſtulit, cũ nihil ha-
bueris: ſi diues, id ſuo iure repetere potuit, q̃d uel tibi uel parentibus tuis ad tẽpus con
modauerat. Sed quid habeas cur de fortuna queri poſſis, non uideo, cũ nihil tibi in ui
ta adhuc defuerit, quod uel ad neceſſitatẽ corporis, uel ad ingenij cultũ ptineat. Nul-
li in eſſe tuum patrimoniũ dicis: Age dic quæſo, unde uixiſti? Nullã pecuniã: unde ti
bi neceſſaria in uita uſq; ad hanc ętatem cõparaſti? Nullã domũ: ubi habitaſti? ſub diuo
ne, an ſub tecto? Nullã ſuppellectilẽ: non Diogenico more uixiſſe te, tuus iſte nitor ur
banus oſtẽdit. Nullos libros: unde literas didiciſti? diuinitus ne? ueſtẽ raram: ſatis eſt
ſi pluuiam & imbres ꝓpulſat. Quid, fortune ne debere te plurimũ negabis, quæ ex pa-
trimonio & pecunia aliorũ ſubtrahit, quod tibi cõdonaret? Vixiſti profecto, ſi uerũ fa-
teri uis, ſuo beneficio ſine ulla animi moleſtia. Diuites enĩ & præpotentes (ut Ciceroni
placet) non ſolũ libidine augendi ea quæ habent cruciantur, ſed etiam amittendi. Fun-
dum itaq; familiarẽ, q diligenter colant oĩ cura exquirũt: grandinem, intempeſtiuũ
rigus, nimiã ſiccitatem, uehementes & longos imbres continuo timent: de ſeruiſura-

citate & fuga, deq; ruſtici negligentia, de boum & pecoꝝ interitu, de incendio uillæ continuo ſoliciti. Si bellum aũt exortum fuerit, incurſiones hoſtiũ ueriti, triſte aliquod nunciũ ſemꝑ expectant. Pecuniã magno labore partam, uarijs inſidijs ab oibus concu pitã, magno uident eſſe in diſcrimint, ſiue eam domi cuſtodierint, ſiue aliorum fidei cõ miſerint, cũ nec ſerui, nec filij, nec cuiuſuis alius exploratam habeant fidem. Expilant nanq; ſerui, dilapidant filij intemperantes, ac perfidi decoquunt atrienſes. Dñi inde reſpicientes, eam uel augere uel reficere pro dignitate magna impenſa nonnunq̃ coguntur. Supellectilem uero domi & diuitijs congruentem, ſuis uidẽt ꝑnecessariã eſſe. Hoc emunt, illud ꝑmutant. Multa reficiunt negligentia & ſtultitia ſeruoꝝ conquaſſata & diffracta. Veſtire familiã, paſcere ſeruos, enutrire filios, cũ magno diſpendio coguntur, ꝑſertim ſi bellum & annonæ caritas, duo grauiſſima mala, ingruerint. Soluere aũt tributum, pendere uectigal graue & onroſum plerunq; impellũtur. Omitto cõmemorare quot ꝑiculis continuo caput obijciant, cum hunc a latronibus, illum a furibus, multos a ſeruis domeſticis, ꝑleroſq; etiam a coniugibus & liberis ueneno & ferro interfectos ob diuitias ſciamus, Hoꝝ periculorum beneficio fortunæ nullũ capiti tuo imminet. Dormis ad multã noctem ſine cura, Iter quo placet, ſecure carpis. Legis, ſcribis, nec de tuò, nec de alieno ſolicitus, PLA. Hominẽ pingis Theodore qualẽ adhuc uidimus neminẽ. Quod ſi quis eſt qui ſe fortiorem in contemnendis fortunæ bonis oſtendat, eum certe fatebor aliqua ex parte occultare poſſe animi ſecreta: paupertatem uero quã tãtopere laudas, probare ex animo nullo modo poſſe. Ego (ut de me loquar) nunq̃ adeo ſum curis & ſolicitudinibus uacuus, qn totus a me ipſo diſcedam, ubi eius mihi in mentem uenit: non legere, non ſcribere quicq̃ poſſum memoria dignum, quandoquidem omnia ad uictum neceſſaria mihi deeſſe uideo. Dices, ſat ſcio me tñ uſq; ad hanc ætatem uixiſſe, & ſi nihil habuerim: at ego arbitror ſatius eſſe ſemel mori, q̃ oſtiatim panem mendicare. Toties enim qui hoc agit, iugulatur ſi homo eſt, quoties id ei facere contigit. Quare paupertatem cuiuis laudato, mihi profecto nunq̃ perſuadebis, ut eam exiſtimem opulentiæ anteferendam eſſe, cuius uel horrido nomine perſæpe ſomno excutior ac totus contremiſco, ne dicas me dormire uſq; ad multam noctem, & literis ſecure operam dare. THE. Neq; hoc quidem ex animo te loqui putarim unq̃. PLA. Non aliter certe ſentio ac dixi. THE. Quid ſi tibi probaro, paupertatem diuitijs merito anteferendam, & omnium bonoꝝ quę in uita fiunt, cauſam eſſe? PLA. Age dic quæſo, hoc eſt quod ex te ſcire cupio. THE. Artiũ oim tam liberalium q̃ mechanicarum inuentrix & autor paupertas eſt. Quis impulit Herodianum, Apollonium, Phocam, Apollodoꝝ, Ariſtarchum, Palęmonẽ artis grammaticæ: Lyſiam, Gorgiem, Protagoram, Empedoclem Agrigentinum, Alcidamantem, Polycratem, Socratem, Ariſtotelem, Theophraſtum, Hermagorã, Marcum Catonem, Marcum Tullium rhetoricæ: dialecticæ ac philoſophiæ Parmenidem, Meliſſum, Platonem, Socratem, Ariſtotelem: arithmeticę Hiſmachum, Dinocratem: geometriæ Archimenidem, Euclidem: muſicæ Architam, Ariſtoxenũ, Amphionem, Boethium: aſtrologię Periclẽ, Beroſum, Ptolemæum præcepta tradere? paupertas. Quis ſutorem ſuere, architectum ædificare, fabros deniq; omnium artium ex induſtria aliquid agere? paupertas. arare profecto, agrum fodere, ſerere, inſerere, repaſtinare, & cætera ruris officia nobis obire neceſſe eſſet, ni ruſticos hoc agere pauꝑtas cogeret. Præterea domos augeri, uicos componi, reſpublicas exiguis incrementis conditas, labore & ciuium induſtria extolli uidemus, quod non fieret (adeo eſt humanum genus a labore ad ocium & quietem pronum) niſi ad id paupertate impelleretur. Mercatura certe, quæ prouincijs & ciuitatibus neceſſaria eſt ad importandas exportandaſq; res uſui hominum accomodatas, paupertatis inuentum eſt. Adire profecto tot labores, tot pericula, quot nobis in uita ſeſe offerũt, non facile inuenitur qui uelit, niſi coactus. Militiam pariter rerumpublicarum neceſſarium & maximum propugnaculum, qua infinitis prope laboribus & periculis uexamur, quis amplecteretur, niſi id facere cogeremur? Poſtremo quis deum coleret, quis ſanctos, ſi nuſquam paupertas eſſet? Hæc nos religioſos, hæc fortes, hęc induſtrios, hęc agiles, hæc lanos & beneualentes facit. Contra uero diuitiæ ipſæ homines reddunt intemperantes, libidinoſos, inertes, ſegnes, pingues, podagroſos, ualetudinarios, hebetes, ingratos, deorũ atq; hominum

contemptores. PLA. Adde etiam iſtud ſi placet, paupertas reddit homines fures,
latrones, craſſatores, periuros, mendaces, inſidiatores, delatores, deos atq; homines
ſpernentes. THE. Hoc profecto non ageret ſancta paupertas: ea eſt enim deſpera
tio, & ſtultitia q̃dam. PLA. Paupertatis nimiꝶ conſanguinea. THE. Deſine
Platina maledictis paupertatē laceſſere. PLA. Hanc certe q laudent multos, q ue-
ro ſequãtur paucos admodum uidi. Verbis tm̃ magnificis & ſeueris philoſophamur
Theodore, opera aũt concidimus. Cernere licet ætate noſtra multitudinē prope infi-
nitam eoꝶ, qui Chriſti paupertatē & uitam imitaturos ſe uoto & ſacramento polliciti
ſunt, ex his certe paucos inuenies ueræ paupertatis amatores: & ſi diligenter coꝶ ma-
nus obſeruaueris, profecto uidebis eos ſub hoc paupertatis nomine, magnas ſibi q̃ti-
die parare diuitias. Crebras adeunt morientiũ hęreditates: fundos, uillas, iumēta, ad
augendas opes magnis prætijs emunt & cõducunt. In petendo effuſi, in erogãdo uero
parciſſimi ſunt. Quod ſi beneficiũ aliquod, ut ipſi appellãt, paulo opulētius uacauerit,
quanta ambitione & cupiditate id petant, tu ipſe qui noſti auaræ Babylonis cõſuetudi
nem, non ignoras: quiq; huius qui rerum potitur, rapacitatē & habendi ſitim etiam in
quauis re minima quotidie uides. THE. Eos profecto decet q aliq̃ in precio apud
ſuos cenſentur, diuitias & opes ſibi congruentes, honeſte tm̃ ac iuſte parare, ne cõtem
ptui hominibus ſint. PLA. Nonne igitur malũ inopia eſt, quæ ridiculos (ut ait Sa
tyrus) facit hoies, eos etiã qui in magiſtratu ſunt cõſtituti? THE. Hos uero ſolũ, nõ
etiam priuatos lædit? PLA. Sit ita ſane ut dicis, tu profecto ſi hic ſis, aliter ſentias, ut *Terentius in And.*
comici uerbis utar. Vnũ te rogo, ne de paupertate uerbũ ullum amplius facias. Audi-
recius nomē quã frequenter opprimor, & prope enecor, ſine magno mœrore nõ poſ
ſum: ad reliqua ſi placet, pgamus. THE. Qui ingeniũ tuũ nõ noſſet, ex aĩo credo te
loqui putaret. Sed dic q̃ſo, qd aliud eſt q̃d te premat? PLA. Captiuitate (ut uides)
ac uinculis crucior. THE. Quid tibi uero ob tantulã calamitatem accidiſſe putas?
PLA. Omni libertate ſpoliatũ me uideo, qua certe nil poteſt eſſe homini bene inſti-
tuto utilius ac grauius. Quid em̃ habet cur in uita eſſe uelit is, cui libertas ſublata eſt?
Videmus profecto animãtia oia hanc pmaxime expetere. Quod ſi cui in uinculis & ca
uea eſſe cõtigerit, unde poſſit in libertatē prodire & erumpere, omni conatu experiĩ
& tentat. Hoc uero ſi tanq̃ munus diuinũ bruta mētis & ingenij expertia, tãtopere ex
petunt, idem nõ faciet homo, cui ob dignitatē excellentiæ cũcta animalia parēt & ob-
ſequũtur? THE. Homini profecto cõſtanti & forti ſatis eſt libertate animi uti, id eſt,
honeſte & cũ uirtute uiuere, quod fieri etiã in Phalaridis boue (ut ait Epicurus) a q̃uis
homine bene inſtituto poteſt. Aerumnoſum quidē M. Regulũ, dum a Pœnis crucia-
batur, fuiſſe dicimus. Idem dici de Catone poteſt, dum in carcerē duceretur, de Socra
te, de Seneca dum ad mortem obeundam tyrannoꝶ iuſſu cogerentur. Idem de Lauren
tio, Stephano, ac cæteris martyribus dicendũ cenſeo, quoꝶ de numero nonnullos eti-
am in ipſo cruciatu deum hymnis & cantu laudaſſe intelligimus, ꝙ poſt illos crucia-
tus magnã ſibi propoſitam felicitatem & gloriam cernebãt. PLA. Separas tu qdem,
ut uideo, ærumnoſos ab infelicibus. THE. Quid ni ærumnoſos dicimus calamita-
tibus oppreſſos, q̃d quidem ad corpus & bona fortunæ ſpectat? Infelices uero eos qui
animi morbo aliq̃ laborant, ut cõtra felices uocamus, quoꝶ animi ſecundũ uirtutem
in uita pfecta a ratione nunq̃ diſcedunt. PLA. Virtutis (ut ait Cicero) laus om̃is in
actione conſiſtit. THE. Ita ſane. PLA. Agere ſecundum uirtutem q̃nam modo
poterit, qui uinculis & carcere detinetur? Prodeat in publicũ neceſſe eſt, quē liberũ uo
lumus, ut oppreſſos potentũ ui adiuuet, ignaros doceat, delinquentes caſtiget, erran-
tes in uiam rectã pducat: ſi parentes habet, eos paſcat, ſi filios enutriat, amicis bene cõ
ſulat, patriã quibuſcunq; rebus poſſit iuuet, tum cõſulendo: tum magiſtratus ſibi cõ-
miſſos iuſte, modeſte, cõſtanter obeundo. Arma in hoſtes ſi bellũ illatũ fuerit ſumen-
do, uigilando, cohortando de uirtute, timore & ignauia nil remittendo. Hæc pfecto
niſi ab homine ingenuo & libero, fieri nullo modo poſſunt. THE. Ergo ſenatus il
le cuius cõſilio, nõ manu & opa po. Ro. utebatur, fruſtra a Romulo primũ inſtitutus,
poſtea a cõſulibus auctus eſt, ſi nihil fieri ſecundũ uirtutē poteſt, niſi ab eo q uiribus &
corpore integer eſt, quiq; proficiſci q̃ uelit poſſit? Minus ne Appiũ Cæcũ, Scipionē

ualetudinarium, Catonem ſenem ac pleroſq; alios uulneribus, podagra, paralyſi, ſtu-
pore membrorũ occupatos, profuiſſe reip. exiſtimamus, quod his ægritudinibus gra-
uius etiã q̃ carcere & uinculis premerẽtur? Non ꝓfecto. Sedebat ſenatus ille anguſtiſſi-
mus in curia & conſilio, & qua ratione totũ orbẽ populus Romanus occuparet, oſten
debat: quo tempore reſpublica illa florẽtiſſima imperio rerũ potita eſt: ubi uero ambi
tione & temeritate quorundam cõtemni & extingui tñ lumen cœptũ eſt, imperium
illud patrũ ac ſenũ humeris fundatũ & retentum, penitus corruit. PLA. Hæc tua
dicẽdi copia adeo me certe inuoluit, ut quæ ſentiã, libere loqui mihi non liceat. Vna-
quæq; ætas ſuũ profecto munus habet: Adoleſcentes quorũ uita om̃is ad uirtutẽ diri-
genda eſt, doctrinæ & eruditioni operã dent oportet: Iuuenes &q in media ætate con
ſtituti ſunt, agere ſecundum uirtutẽ præceptis & inſtitutis coguntur. Senũ uero quorũ
ætas quietẽ & laborũ uacationem emerita eſt, conſulere, docere, admonere propriũ eſt.
Iuuenem me eſſe florentis ætatis uides, ad labores, ad uigilias, ad negocia ſatis aptum.
Hoc aũt ætatis flore quod mihi uti non liceat, uehementer doleo. THE. Id mihi q-
dem optare uideris, quod multi omni ſtudio ac diligentia declinant. Quare id cupias
certe non ſatis uideo. PLA. Honoris hercle & gloriæ cauſa, ad quam natura feri-
mur oẽs: ſed alius generoſior eſt alio magis. THE. Neq; hoc qdem admodum expe
tẽdum eſt, cum ſine ambitione ac uitio nõ fiat: ꝑcari eñ indignos cogimur, & largitiõe
uti qua ex re infecta ꝓpe mala naſcantur oportet, cum ij, quorũ in poteſtate magiſtra-
tus ſunt, his tñ eos decernant, q enixius rogare uel maiore largitione uti conſueuerunt.
Hanc ob rem fit ut indigni bonis anteferantur: & ij qui alijs præeſſe cupiunt, ſpreta
modeſtia & æquitate, ex alieno rapiant: fraude, ui, dolo quod his largiantur, quorum
opera & auxilio magni in rep. eſſe ꝑcupiunt. Hinc furtũ, hinc ſacrilegium, hinc depecula
tus, hinc rapinę, hinc cædes quotidie naſcuntur, cum maximo rerump. detrimento &
interitu. Sint nobis exẽplo Romani, ſint Carthaginenſes, ſint Lacedęmonij, ſint Athe-
nienſes: quorum reſp. magnæ illę quidẽ ac ꝑclaræ, quæ nunq̃ finem habituræ uideban
tur, funditus ſunt euerſæ ciuium ambitione & auaritia. PLA. Nemo ergo tua ſenten
tia ad magiſtratus & reſp. gubernandas accedet unq̃, & ob eam rem incuria & negligẽ
tia interibunt oia. THE. Vt ad ſacra, ſic ad reip. & magiſtratuum oim gubernatio
nẽ expiatos homines proficiſci uellem, ſi fieri poſſet: diſciplinis omnibus & pręſertim
ciuilis uirtutis ſcientia imbutos: quod ſi fieret, felices (ut ait Plato) reſpublicas habere-
mus. Tu uero ſi patriã habes huiuſcemodi ciuibus præditã, & ſi teipſum talem pręſtare
potes, qualẽ ciuem reſp. bene inſtituta requiret, eo ꝓficiſcare, nihil te moror. PLA.
Hac tua ſeueritate Theodore quẽuis etiam fortem & ciuili diſciplina mediocriter imbu
tum, ad deſperationem ꝓfecto reduceres. Non eñ (ut aiunt) magiſtri naſcimur: paula
tim nimirum creſcunt habitus: & ut non uno ictu, ſed crebris ingens & ualida excidit
quercus, ſic non uno actu ſtudioſo, ſed pluribus ciuilis gubernationis habitus compa
rantur. THE. Ego, ut ante dixi, cẽſeo oportere ciues ad capeſſenda reip. guberna
cula ꝓfecturos, inſtructos & præmonitos ire oportere, ne unus multorum detrimẽto
quod habeat diſcat. Actum ſiquidem eſſet de nautis om̃ibus, ſi dum fluctibus & ꝓcel-
lis agitantur, unus aliquis ignarus, diſcendi cauſa ad aplustre proficiſceretur. PLA.
Nunq̃ mihi certe ꝑſuadebis, ut malim in uinculis degere, q̃ ad honores & magiſtratus
capeſſendos in publicum prodire. Hoc ſi nõ cõtingeret, liceret ſaltẽ eccleſiaſtica mune
ra obire. THE. Quaſi uero facilius ſit cuſtodire a peccatis multorũ animos q̃ popu
los in officio ciuili cõtinere. Quanto eñ res ꝑſtantior eſt, tãto maiorem requirit ſolici
tudinem nobilitate ſua & excellentia. Animũ ꝑſtabiliorem corpore nõ negabis, cum
eius forma ꝑfectior ſit: abeunte ſiqdem animo, intereat corpus neceſſe eſt. Maiore igi
tur ſapientia & doctrina indiget, qui eccleſiaſticos honores, q̃ qui ciuiles deſiderat. Be
ne & docte legat oportet, q̃d ſine exquiſita grammatica fieri non poteſt. Bene ꝑdicet, ꝙ
abſq; rhetorica, dialectica, theologia non fit, cum ꝑſuadere, probare ac refellere, do-
cere diuinas humanaſq; res neceſſe ſit. Bene cantet, q̃d muſicæ & harmoniæ ſcientiam
requirit. Annũ apposite diuidat, & ieiunia, uigilias, dies feſtos & interdictos populo,
ne ꝑ inſcitiam peccetur indicat oportet, hoc ſine arithmetica & aſtrologia bñ fiet nunq̃.
Poſtremo uero q̃d oim maximum eſt, maximeq; neceſſariũ, hunc quem ſacris præeſſe

uolumus, iuſtum, modeſtum, continentem, prudentem eſſe oportet, ne aliqua ex parte tanti myſterij excellentiam & dignitatem lædat: utq; ei errantes admonere, reprehēdere, caſtigare, docere libere liceat: q̄d profecto non fieret, ſi in alijs reprehēderet quo ipſe merito notari & argui poſſet. PLA. Vtinam q̄tam partem iſtorũ quæ enumeraſti tenerent ij, quibus animorũ noſtrorũ cura mãdata eſt. THE. Non dico ego quales ſint q ad ſacros ordines quotidie prouehuntur, auaritia & cupiditate q̄rundã, ſed quales eſſe oportet. PLA. Hęc om̄ia q̄n ita tibi placet, omittamus. Vnũ proponã, quod ſcio te mihi conceſſurũ. Eſt eñ mediũ quoddam inter ſacram rem & publicam. THE. Iſtud certe quale ſit, audire ex te cupio. PLA. Liceat mihi ſaltem munera iſta aulica quæ officia uocantur, obire. THE. Non abnuerim ego in his minus periculi eſſe. Difficile tñ eſt, in tanta rerum corruptela mediocritatem tenere, cum nõ deſint, qui muneribus, pecunia, pollicitationibus quemuis etiam cõſtantem, corrumpere audeant. PLA. Habet unumquodq; officium determinatũ præmiũ, q̄d nõ eos fugit, q huc ex tota Europa negociorũ cauſa commeãt. Vnde fit, ut neq; illi decipere, neq; hi decipi ullo modo poſſint. THE. Vllo modo dicis, ac ſi pfecto neſcires auaritiam & largitionem duo grauiſſima mala, in tanta colluuione hoim poteſtatis habere plurimum. Multi eñ ſunt, qui id impetrare pecunia tentant, quod uel induſtria uel uirtute conſecuturos ſe nullo pacto uident. Ii concurſant, orant, inſtant, obſecrant, blandiuntur, palpant, circunſtãt, ducunt, reducũt, muneribus & pecunia pleroſq; corrũpunt. Horũ importunitatem effugere qui poſſint, pauci admodũ inueniuntur, cũ oẽs ad rem neſcio quo fato auidi & proni ſimus. PLA. Qua uoracitate dij immortales in tanta largitione hi debent uti, qui huc profecto ad explendã auaritiæ ſitim undequaque uenere? THE. Conquirũt ubiq; magno ſtudio ſiccis faucibus tanq̃ rabidi canes, q̄s deuorent, & quorũ ſanguinẽ ſitibundi exugant: proinde ut aliud genus uiuendi tibi deligas probauerim ſemp, cum neq; hoc quidẽ nequaq̃ ſatis tutum ſit. Conflictare eñ cum huiuſcemodi hominibus, neq; corrumpi, difficilimũ quidẽ mihi uidetur, cum non deſint q te cõtinuo a recta uia retrahere conentur, ꝑ propoſitis uoluptatũ oim illecebris: quibus certe ad unumquodq; facinus, q̄uis magnum, facillime impelluntur. Nam q ad uoluptates ſublato pudore, om̄i impetu fertur, is pecuniã uoluptatũ inſtrumentũ, quacunq; ratione poteſt, cõquirit: Subducit, furatur, ſubtrahit, expilat, decipit: neq; quicq̃ omittit q̄d ad pecuniæ ſtudium ptineat. Hãc ultimã ad ſummũ & ultimum bonorũ oim, uiam pfectam exiſtimat, cum honores, potẽtiam, gloriam, dignitates, uoluptatẽ pariat. Sed fallũtur miſeri: ſola eñ uirtus ad ſummũ bonũ uia eſt. Hoc Platina ut aliq̄n frui poſſis, inopiam, captiuitatem, uincula, tormẽta, cruciatus, minas, ualetudinẽ, mortẽ deniq;, æquo animo feras neceſſe eſt. Hi ſunt pulueres olympici, hi ſudores agonales, quibus poſt celebrem uictoriam abſciſſis, felices ac beati æuo poſtea fruimur ſempiterno. PLA. Eſt ne hoc illud uiuendi genus, quod mihi paulo ante proponebas? THE. Illud ſane. PLA. Nõ delicias mihi aut uoluptates ꝓponis,

Hoc opus, hic labor eſt, pauci quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus. Aenei. 6.

THE. Ad hanc felicitatem conſequendam nil tibi certe deerit, ſi ingenio & induſtria tua conſtanter uti uolueris. PLA. Diuinum profecto neſcio quid huic uirtuti ineſſe debet, quam mihi tanto ſtudio ad imitandum proponis: eius eñ uel ſolo nomine mirifice recreor. THE. Hanc ſi deguſtaueris Platina, laboribus te, uinculis, periculis, tormentis, minis, morti poſtremo honeſti cauſa ſpõte offeres. PLA. Fortaſſe. Sed dic queſo, ſeperas ne uirtutem a ſummo bono? THE. Quid ni? Eſt enim uirtus ad ſummum bonum uia. PLA. At ego uirtutem ipſam ſummum bonum audieram. THE. Bonum eſt, nõ tñ ſummum. Vltimum eñ bonorũ oim illud eſt, q̄d ubi quis adeptus eſt, nil amplius deſiderat. PLA. Iſtud quale ſit, ex te audire cupio. THE. Facerẽ ego id quidẽ haud grauate, ſi mihi ꝑ occupationes meas liceret. Cras ſi potero, ad te reuertar. Interim uale, & teipſum ea ratione q̃ ꝓpoſui, conſolare. PLA. Vt redeas, te rogo mi Theodore. Non eñ parũ me recreaſti tuo erudito & eleganti ſermone: & ſpero fore, ſi redieris, ut penitus omni moleſtia craſtina diſputatione eliberes. THE. Faciam id ego ac lubens, ſi mihi per ocium licebit. Quod ſi uſque ad meridiem non rediero, id ab alio, eo die preſertim, exquirito.

LIBER TERTIVS.

*ALexander ille Macedo, etiã adoleſcens regno potitus,
beatiſs. pater, nil actum ſibi in tanto rerũ faſtigio puta-
uit, niſi & philoſophos penes ſe haberet, quorum cõſilijs
& doctrina uteretur: & hiſtoricos ac poetas, qui eius
res geſtas æternitati cõmendarent, accitis itaq; magnis
præmijs ac pollicitationibus philoſophis & doctis oĩbus, cũ uentũ eſſet
ad Diogenẽ illũ cynicũ, ꝗ ſpretis oĩbus fortunæ bonis, dolio ꝓ domo ute-
batur, ſola rerũ diuinarũ & humanarũ cõtẽplatiõe cõtẽtus, inſtarentq;
legati ut ad Alexandrũ ꝓficiſceretur, aut ſaltẽ eius dona acciperet, u-
trũq; ſe facturũ renuit. Tũ Alexãder nec indignatus qdẽ ob talẽ cõtu-
maciã, ſumpto egregio comitatu, ad hoĩẽ nudũ & ſola cõtẽplatiõe gau-
dentẽ, ꝓficiſcitur. Sciſcitatus Diogenẽ, nũ qd a ſe uellet: Hoc tãtũ, in-
qt, ut abſcedas, nec mihi umbrã facias. in ſole enim nudus apricabatur.
Indignãtibus aũt qtũ aderãt, ꝙ nec regi aſſurrexiſſet, nec eos pluris q̃
umbras hoĩm feciſſet, ita rex inqt: Nõ eſt cur Diogenẽ cõtẽnatis: niſi
enim Alexãder eſſẽ, ꝑſonã Diogenis ſubire nõ recuſarẽ. Arbitratus
philoſophũ ipſum, ſecundũ a ſe principẽ orbis terrarũ locũ obtinere, nec
immerito qdẽ. Didicerat credo a præceptore Ariſtotele, cõtemplãtes
diuinã in terris uitã agere: eos enim feliciores putauit, & deo amiciſſi-
mos eſſe, ꝗ mentem a ſenſibus reuocãtes, diuinã intuerentur quoad fieri
poſſet naturam, q̃ ꝗ rebus humanis immerſi, actione ipſa delectarentur.
Cũ enim diſciplinas oẽs ut inuenta philoſophorũ laudaſſet Plato, tres il-
las potiſſimũ cõmẽdauit, quæ nobis ꝑ cõtẽplationẽ oſtẽdũt, quæ ſit rerũ
oĩum natura, qualis homo, & quẽ locũ in mundo teneat, & an deo res hu-
manæ cordi ſint. Quãqdem cognitionẽ phyſicen appellauit: huic addidit
mathematicẽ, q̃ Pythagorici gradũ optimũ ad cognitionẽ rerũ diuinarũ
putarũt, cũ ab humanis ad diuina fieri tranſitus ſine theologia nõ poſſit.
Hæc enim platonicæ diuiſionis pars ultima. primarũ cauſarũ altiſſima-
rũq; rõnẽ hoĩbus quoad fieri poteſt, præſtat. Nã arcana ſummi dei, ut ait
Lactãtius, ꝗ fecit oĩa ingenio ac ꝓprijs ſenſibus, integre cõprehẽdi nõ poſ-
ſunt: alioq, nihil inter deũ hoĩemq; diſtaret, ſi conſilia & diſpoſitiones
illius maieſtatis æternæ cogitatu aſſequeretur hũano. Cũ hæc in tanta
calamitate beatiſſime pater mecum ipſe reputarem, ſuperueuit M. Va-
lerius Viterbienſis, philoſophus inſignis & phyſicus ſingularis, mei ui-
ſendi cauſa: nam & animi & corporis medicina tum indigebam: qui cer-
te non prius a me diſceſſit, quam faterer optimis rationibus uictus, ſum-
mam felicitatem in deo eſſe: quam adipiſci nemo unquam poterit, niſi
ſpretis fortunæ bonis, repreſſiſq; cupiditatibus oĩbus & ꝑturbatiõibus,
cõteplationi rerũ diuinarũ ſeſe addixerit, ut ille Diogeues: uel melius,
ut ſancti religionis noſtræ pene omnes fecere, exiſtimantes hac una ra-
tione falſi ac ueri boni, quod nunc quærimus, cognitionem haberi poſſe.*

Marcus Valerius, Platina.

ARcem profecto neq; munitiorem hac, ne magis pontificiæ dignitati conuenientem uſquam uidiſſe me memini. Eſt enim apte poſita, & ad propulſandā uim externoꝝ hoſtium, ad cōtinendos in officio ciues, licet Hadriani imperatoris lōge alia ſententia fuerit. is enim Alioꝝ cineres & oſſa conſeruari hac mole uoluit, non uiroꝝ carcerem & ergaſtulum fieri. Sed ita fit, quod ad rem unam quæſitum eſt, in alios uſus perſæpe conuertitur. Hi uero ut eorum uultus & impexa ac promiſſa barba oſtendit, captiui eſſe uidentur: atq; inter hos fortaſſe erit noſter Platina, quem minus conſtāter ferre aduerſam fortunā intellexi. PL A. Non eſt cur fortaſſe dicas, noſti ingenium Pauli pontificis, noſti ptinaciam: non ita propere quos capit, & in carcerē etiā ob leuem ſuſpicionē trudit, dimittere ſolet, ob hoc credo, ut aut nil a ſe temere factū uulgo oſtendat, aut ne illatā iniuriam queri uel propulſare quiſquā poſſit, quod certe timidi animi & abiecti eſt. MAR. O noſter Platina ſalue. Sed quid ita mœſtus & cogitabundus iaces? PL A. Rogas? quaſi neſcias qui in uinculis & carcere detinentur, eos continuo mœrore affici. MAR. Qui in carcerē trudūtur, aut iuſte, aut indigne hāc pœnam ſubeunt: ſi iuſte, cum carcer ad coercēda hoīm flagitia & petulantiā ſit inuentus, neceſſe eſt eos quibus hac pœna affligi contigerit, id æquiore animo ferre. Nam q maieſtatem lædit, q leges cōtemnit, qui principū decretis, honeſtis præſertim, nō obtemperat, is ſua & alioꝝ cauſa merito puniendus eſt: Sua profecto, ſi dum in uita eſt, ei ſubterfugere pœnā humanaꝝ legum contigerit, grauius ſupplicū poſt mortem & atrocius diuina iuſtitia cōtinuo eſt paſſurus: alioꝝ uero, ut cæteris exemplo ſit, ne tale aliquid in uita agant, quo deinceps pœna carceris ſint puniendi. Sin iniuſte cum nulla cōmiſſi criminis cōſcientia ſubſit, eo æquiore animo ferre debes, quod in futuꝝ delicias dei benignitate ſis cōſecuturus, Chryſoſtomo teſte: qcquid, inquit, a quouis hominum iniuria paſſi fuerimus, id agit diuina iuſtitia, ut peccata noſtra deleantur: aut amplior fiat mercedis retributio. Neceſſe itaq; eſt, utrumlibet acceperis, teipſum cōſolari, & deo maximo gratias agere, qui certe non ſine cauſa uoluit te hac moleſtia affligi: ſpero eñ hanc pſentis breuisq; doloris umbram, magnā uoluptatem tibi deinceps allaturā. Nam qui aliquid iniuſte patitur, quiq; tyrannicā ſæuitiam æquo animo fert, is poſtea & deo & hominibus charior eſt profecto ac gratior, cum fortitudinis & conſtantiæ laudē præ ſe ferat. PL A. Non dubito fore quin hanc laudē ſim conſecuturus, ſi corporis noſtri ualetudinē, qua iamdiu crucior, & animi morbos qbus angor, ob acceptum incōmodū curare uolueris. MAR. Quo incōmodo queſo afflictatus es? PL A. Num uides in pedibus hulcera ob magnitudinē compedū recrudeſcentia? Exeſa eſt caro, eliſi nerui, atq; oſſa cōtuſa ſunt. Præterea uero ne illa ex parte intactus a fortunæ ictibus dici poſſim, quod ego mihi apud Pium pōtificem induſtria, labore, pecunijs deniq; comparauerā, hic ob auaritiā, & largitionē, nolo dicere libidinē, alieni cupidus, me uita prope ac fortunis omnibus ſpoliauit. MAR. Ob tantulā rem ergo tanto mœrore afficeris? PL A. Non ob hanc ſolū profecto, uerumetiā propter alia grauiora, quæ hinc, ut in malis fieri cōſueuit, ſecutæ ſunt. MAR. Mitte q̄ſo has querelas, ne mulieri quidem conuenientes, & de nobis bene ſpera, qui huc uenimus, ut corporis & animi tui ægritudinem leuaremus: qua te laborare & quidem grauiter intellexeramus. Sed primum dic quæſo, quid cauſæ eſt quod ita cogitabundus ac pene ſtupidus iaces? PL A. Dicam certe & breuiter: ab his enim qui philoſophi appellantur, nihil uideo conſtanter dictum. Vt enim cæteros omittam, qui de hac re ſcripſere, ab Academicis, a Peripateticis didiceram, uirtutē eſſe ſummū bonum. MAR. Eſt id quidem ſummū bonum humanum, & uia optima ad illud diuinum quod oēs appetunt. Hinc fit, ut felicitas in actionem contemplationemq; diuidatur. Actio enim iuſte, fortiter, modeſte, prudēter agendo comparatur, non uno quidem, ſed pluribus & frequentatis actibus (ut Ariſtoteli placet) in uita perfecta. Contemplationem uero acquirimus, cum mentem a ſenſibus atq; ab his terrenis cupiditatibus ad cognitionem rerum diuinarum & admirabilium crebro reuocamus. Sed unde, rogo, hoc tibi nunc in mentem uenit? PL A. Fuit heri mecū Theodorus noſter mei conſolandi cauſa. Is eñ collaudato uehementer ſummo bono, effecit ut miſerias æquiore animo,

quam antea ferrem, & animum oppreſſum curis ab his aliquantulum ad cognitionem ueræ beatitudinis traducerem. Sed mihi in hoc accidit, ut famelicis in magna rerum penuria ſolet, quibus leni quidem prægustatione concitata appetentia, maior ſuboritur fames. Incendit ſiquidem me uehementer Theodorus ad cognitionem huius uerbi boni, & incenſum in medio curſu (ut aiunt) deſtituit. Hoc ne pficeret, retrahi ſe occupationibus quibuſdam dicebat. Rogatus a me hodie, tamen rediturum ſe repromiſit. Quod nondum fecit, nec facturum eum ſpero. Iam enim ad ueſperam ſol inclinat. Quod ſi non ante meridiem ueniſſet, hoc ut ab alio peterem, me admonuit. Melius aũt quam tu qui mihi hac in re facere ſatis poſſit, cognoſco neminem: cum in te ſit uirtus & doctrina prope ſingularis, hoc onus ne ſubterfugias mea cauſa, te rogo. MAR. Onus profecto eſt, aut Atlantis aut Herculis humeris dignum. Explicari enim naturam diuinam niſi a philoſopho excellentis ingenij & doctrinę, poſſe nullo modo uideo, ſed rogatus tibi certe negare non poſſum, quod etiam ex inſtituto cogar & profeſſione ſponte facere, ſi in me illud ingenij lumen, ea doctrina ineſſet, quam tu opinione fortaſſe uana de me finxiſti. PLA. Nil de te mihi perſuaſi Marce, ꝙ tu re ipſa pręſtare facile non poſſis. Age uero inuocata Vrania, dic aliquid te & tua ſapientia dignum. MAR. Abſit ut in tanta re figmentis poetarum utar. Tu ſi ea quę dicuam, intelligere uis, ab omni poeſi animum prorſus reuocato. non hęc theatri, non ſcenę plauſum, ſed ingenij uim & acumen requirunt. PLA. Faciam ut iubes. MAR. Qui reponere nouum merum uolunt, uaſa prius diluant neceſſe eſt, ne tetro feculenti ac marceſcentis uini odore nouum inficiatur. Idem quoq; mihi faciundum eſt. Propoſita enim falſa bonorum ſpecie, eademq; tuo conſenſu confutata, tibi non ita multo poſt ueri boni ſanctiſſimam imaginem ante oculos ponam: qua uiſa, certe ſcio te ab illis aliquando concupitis, ad hęc animum ſtatim traducturum. De bono quod omnia appetunt, uarię philoſophorum extant ſententię. fuere enim q ſpretis rebus omnibus, uirtutem ſolum eſſe bonum dicerent, quod ei in quo uirtus eſſet, nil deeſſe ad bene ac beate uiuendum affirmarent: hi Stoici ſunt appellati, quorum princeps Zeno habitus eſt. Inuenti ſunt item, qui ſummum bonum uirtutem ipſam, & non ſolum, ut Stoicis placebat, multis rationibus probare niterentur. Hi uero ſummum bonum dicentes, non excludebant a ſerie boni diuitias, potentiam, gloriam, bonam ualetudinem: & quę tum corporis, tum fortunę bona uulgus exiſtimat, ꝙ qui ſecũdum uirtutem agit, his ad magnificentiam & liberalitatem, ad fortitudinem & cõſtantiam indigeret: hos quidem Peripateticos, non multum ab Academicis diſſidentes, appellarunt, ꝙ inambulantes diſputarent: huius uero ſectę Ariſtoteles autor & princeps eſt habitus. Fuere pręterea qui frui bonis a natura datis, nec ullum adminiculum foris ad commoditatem uitę quęrere, ſolum bonum eſſe dicerent. Hi quod aperte in delinquentes clamarent, uel naturali deſiderio moti, in foro, in uia, commoda ſua pudori anteferrent, Cynici merito ſunt dicti. Cyna enim Gręci canem uocant. Hi Diogenem autorem habuere. Non defuere poſtremo qui in uoluptatibus bonum reponerent: hi dolorem, ut ſummum malorum, omni ui fugientes, uoluptatem ſummo ſtudio amplectebantur, quod ea felices homines fieri putarent: Epicurei hi ſunt appellati, a primo tam ineptę opinionis autore. Ariſtonis autem & Herilli ſententias, ab omnibus iam pridem exploſas, omittamus. In ſcientia enim ſummum bonum collocabant. Hi uero & eorum familię quaſi ſomniantes ueram felicitatem inueſtigare ſunt auſi, quibus omnibus accidit quod ſagittantibus ſolet. Proponitur enim ſignum, quo parati certare, ſagittam intendant. Tabulatum magno ſtudio feriunt multi: ſed qui mediũ illud omnino attingat, in quo uictorię ſpes omnis reponitur, nemo unus inuenitur. Datur tamẽ pręmium ei qui ad ſignum acceſſit magis, quaſi ſit cęteris ſagittandi arte pręſtantior. Idem contigiſſe his philoſophis dici poteſt. Accedit ad bonorum finem alius alio magis: ſed qui liquido (erroris credo nebula) uerum bonum inuenerit, nullus adhuc inuentus eſt. Veritati tamen Stoici appropinquare magis uiſi ſunt, qui in uirtute quę ad felicitatem uia eſt, ſolum bonũ collocarunt. Sed cum uia ad Athenas & Athenę non idẽ ſunt, ſic quoq; nec uia ad bonum, & bonum idem erunt. At qui uirtutem eſſe uiam ad felicitatem, ex hoc deprehendi poteſt, quod eos tantum beatos dicimus, qui ſpretis cupidi-

tatibus omnibus,iuſte, prudenter,caſte, conſtanter uixerunt: his quaſi ſemitis quibuſ
dam in cælum profectos. PLA. Dic quæſo Marce.ſeparas ne felicitatem a uero bo
no? MAR. Minime quidem. Idem enim felicitas eſt & ſummum bonum. PLA.
Perge,confundebar aliquantulum immutatione uocabulorum. Rogabo ego te in-
ter dicendũ,ni moleſte fers,ubi huiuſcemodi ambiguitate traduci uidebor, ne quod
dicis aperte intelligam. Habet enim hæc doctrina, ut arcana eſt, ita etiam uocabula &
locos a communi conſuetudine nonnihil ſemotos. MAR. Moleſte ferrem, ſi cogno
ſcerem te uel modeſtia uel pudore retineri, quo minus ex me quod ad cognitionem
tantæ rei pertinet,ſciſcitarere. Docenti certe nihil eſt acerbius,quam uidere rem per in
de ac ipſe docet,ab auditoribus non percipi. Promde me,quoties placebit,interroga-
to,ne fruſtra tantum laborem ſuſcepiſſe uideamur. Virtutem præterea & ſummum bo
num,non idem eſſe,ex hoc comprehendi poteſt, quod illa actibus humanis compara
tur ad felicitatem:hoc uero, ad quod omnia quæ in mundo fiunt referuntur,adeo per
ſeipſum bonum eſt,ut ab eo totius felicitatis integritas petatur, ne quærendum ſit ex-
trinſecus,quod tantam potentiam tamque diuinam efficiat. Poſtremo qui ſolum dicit,
nil ſibi relinquit,quod præterea bonum dici poſſit:quo quid poteſt excogitari abſur
dius,cum in deo ſummam & ſingularem poteſtatem uideamus bonorum omnium co
pia refertam. Quod ſi cui unitatis nomen eſt attribuendum, diuina potentia id tantum
ſibi uendicabit,ne dicant uirtutem ſolum bonum appellari. Duo ſumma bona a ſe inui
cem diſſidentia,non appellatio ſolum nominis, ſed etiam res ipſa dici uetat, cum eius
naturæ unum non ſit, cuius alterum eſſe deprehendimus. Virtus enim celebris ac cla
ra ſine actione humana eſſe nullo modo poteſt, cuius certe laus omnis in actione ho-
minis conſiſtat. At deus bonorum omnium fons,uera,ſimplex,ſynceraque felicitas eſt,
nec certe cuiuſpiam actione & adminiculo ad ſui ipſius integritatem eget. Vnde me-
rito ipſum & non aliud quippiam ſolum bonum appellabimus, cum in eo ſumma ſint
omnia,infinita potentia,ſingularis ſapientia, æterna gloria:non igitur ſolum bonum,
nec ſummum(ut Peripateticis placuit)uirtus eſt:quorum ea certe fuit opinio,ut diui-
tiæ,potentia,dignitas,gloria,corporis robur,in numero etiam bonorum haberentur.
Diuitias enim non ſolum, ut nullius rei indigerent,ſed ad magnificentiam & libera
litatem,ad copias,ad opes requirere uidebantur, ut multis gratificarentur. Potentiam
uero,ut rebus ſuis publicis cum imperio & poteſtate præeſſent. Dignitatem ideo ex-
pectandum dicebant,quod ea celeberrimum quenq; apud ciues ſuos faciat. Gloriam,
qua non apud ſuos modo,ſed etiam apud exteras gentes & nationes clariſſimum no-
men conſequerentur. Corporis robur,quo cæteris ualentiores haberentur. Vxorem
quoque liberos,amicos,nobilitatem,auram popularem,pulchritudinem,uelocitatem,
& cætera id genus,ſummi boni & non fortunæ membra dicebant, quos certe ratio ipſa
uehementer improbat. Primum, qui fieri poteſt, ut diuitiæ bona ſint? Bonum enim
ſua natura tale eſt,ut extorqueri a poſſeſſore quauis arte & induſtria non poſſit. Atq
diuitiarum membra ita mutabilia ſunt,ut leni uento facillime huc atque illuc impellan-
tur:unde non incongrue pilæ loco his fortuna uti dicitur, quo nil poteſt eſſe bono
magis contrarium,cuius ea natura eſt,ut ſemper eodem modo ſeſe habeat. Non igitur
diuitiæ bona ſunt:quæ quidem etiam longe alium ſortiuntur finem quam quo ab ho-
minibus deſiderantur. Ad tollendam ſiquidem indigentiam omnem, experi uidentur.
Sed tantum abeſt ut id efficiant, ut etiam ardentiorem ſitim poſſidentibus excitent,
quæ non ex inopia,ſed ex magna copia oriri uidetur. Quanto enim quis plura habet,
tanto pluribus indiget. Neque ſolum(ut ait Cicero)libidine augendi ea quæ habẽt,cru
ciantur,ſed etiam amittendi metu. Furum profecto,latronum,craſſatorum impetum
continuo pertimeſcunt. Nec dici certe poteſt,eos ſitim,famem, frigus, quarum rerum
cauſa pecuniæ tanto ſtudio comparantur,magis quam pauperes & inopes ſedare. Ea
ſiquidem habendi cupiditate feruntur, ut inediam,frigora,ſitim,ac uehementes æſtus
uſque ad necem plerunque patiantur. Habet præterea uerum bonum modum quendã
in ſe finitum & determinatũ:quo quidẽ adepto, ac ſi in portu eſſemus, nulla amplius
cupiditate iactamur. In pecunia uero nullus modus, nulla ſatietas eſt: unde fit,ut eius
ſtudioſi,continua ſolicitudine angantur. Poſtremo,ſi diuitiæ bona eſſent, unumquẽq;
poſſidentem meliorem profecto facerent. Talis eſt enim natura boni,ut eos penes quos

habitat, reddat præſtantiores. At contra uſu uenire cernimus. Diuites enim, iniuſtos, in-
temperantes mendaces, fallaces, uiolentos, libidinoſos, parricidas, flagitioſos, ut pluri-
mũ uidemus, quod ſecũ totius libidinis & intẽperantiæ inſtrumenta ferant. Quare di-
uitiæ nec bona dici, nec in ſerie boni collocari ullo modo debent: quæ certe, q̃a fragiles
ſunt & caducæ, & quia cõparari ſine multorũ iniuria nõ poſſunt, tanq̃ teterrima q̃dam
peſtis ſunt fugiendæ. Contenti enim noſtro & paruo eſſe debemus, cũ natura paucis ali
ac foueri poſſit. Quare fit ut ſatis mirari non poſſim iſtorũ ſtultitiã, qui nõ ſecus diuitijs
& pecuniæ ſtudent, ac ſi ijs etiam poſt mortẽ uſuri eſſent. Potẽtia ſimiliter q̃d in ſe ha
beat, quod certe non fugiendũ potius q̃ expetendũ ſit minime uideo, cũ eã inſidijs, pro
ditioni, periculis oĩbus ſubiectam cernamus. Ecce exemplis plena ſunt ſcriptorũ mo-
numenta, qui uitã & imperiũ cũ morte p̃mutarũt, ut de Crœſo, Cyro, Xerxe, Dario,
Alexandro, Pompeio, Cæſareq; legimus: quorũ potentiæ nequaq̃ tantæ fuere, ut eos a
morte & interitu liberarent. Bonum ſiquidẽ potentia non eſt, cũ ſine multorũ iniuria
cõparari ac retineri nequeat. Atqui ex bono melius ſemp̃ naſcatur oportet, q̃d potẽ-
tiæ oĩno nõ contigit, ut Piſiſtrati, Phalaridis, Dionyſij, Tarquinij, Neronis tyrannides
oſtendũt. Potẽtia igitur bonũ dici nullo mõ poteſt. Erũt fortaſſe q̃ potentũ uitã ſecu
riorẽ exiſtiment, quod magnã ſatellitũ uim ad cuſtodiã corporis habeãt: quos q̃dem
ego oĩm hoĩm infeliciſſimos ac ſtolidiſſimos puto, quod eos etiam mercede cõducant, a
quibus perſæpe incauti opprimũtur, ut certe de multis legitur, q̃ uel familiarũ inſidijs,
uel prætorianorũ militum ui & fraude periere. Quid q̃ ambitione & timore duobus
maximis malis continuo cruciantur, cũ uel incrementũ potentiæ cupiunt, uel impẽdẽ
tem ruinã uitare ſtudioſiſſime laborãt, ut Damoclis ſella indicat? Poſſum ego multo-
rum exempla cõmemorare, qui magiſtratũ depoſuere, quiq; deponere potẽtiã & ty-
rannidẽ uoluiſſent, ſi eis per iniurias pluribus illatas id facere licuiſſet. Quod certe ab
his nunq̃ concupitũ diceremus, ſi in potentia ſummũ eſſe bonũ deprehẽdiſſent, ut de
Sylla legimus, qui dictaturã ſummũ in rep. magiſtratum, poſt lõgas bellorũ ciuilium
afflictationes & curas p̃ſuadentibus amicis quibuſdã depoſuit, priuatus ut altum dor-
miret. Hoc quoq; malũ non latuiſſet C. Cæſarẽ, quem uel reip. cõponendæ cauſa, uel
nimia ambitio eo tãdẽ perduxit, ut uitã cũ potẽtia & imperio amitteret. Eadẽ ferme de
honoribus & dignitatibus dici poſſunt: quæ ſi uirtute & non ambitione ac largitione
quærerentur, in uita ciuili non reprehẽderemus, Sed neq; hæc quidẽ bona deberet ap-
pellari, cũ improbos ſæpe ac dementes in magiſtratibus conſtitutos uideamus, nec ab
improbitate & ſtultitia ſua, boni dignitate & preſentia dimoueri unq̃ poſſe. Nã ut ma
lo contagione quadam malos fieri dicimus, ſic bono meliores effici neceſſe eſt. Verum
tñ abeſt ut bonos magiſtratus faciant, ut etiã pleroſq; ad ſupremã ſæuitiã, libidinem
& auaritiã perduxerint, ut de Appio illo decemuiro q̃ Virginiã Virginij filiã, ob ma-
giſtratum & potentiã ſtuprare eſt auſus. Quid uero egerint duo Gracchi, q̃d Saturni
us, quid Spurius Melius, quid Clodius, quid pleriq; alij apud Romanos in magiſtra
tibus conſtituti, ex rebus eorũ geſtis facilime deprehendimus. Taceo C. Marij licen-
tiam, L. Syllæ ſæuitiã, Verris auaritiã, C. Cæſaris dñatum, M. Antonij libidinẽ, Tibe-
rij Claudij, C. Caligulæ, Neronis crudelitatẽ & rabiẽ. Hi & ſi natura mali erãt, adeptis
tñ magiſtratibus, licentia peſſimi ſunt facti: q̃d eis nunq̃ contigiſſet, ſi honores p̃ ſe in
bonorũ numero haberi mererẽtur. Soleo ego mecũ plerunq; cogitare, unde tãta ſtul-
titia hominibus inſit, ut id magno precio nonnunq̃ parent, quo adepto, uel ludibrio
ſint hominibus, uel in magnas calamitates perſæpe incurrant. Vt Nonius ille Catulli,
quem Strumam, nõ hoĩem, in curuli ſedentẽ legimus: Quid eſt Catulle, cur moraris
emori? Sella in curuli Struma Nonius ſedet. Idem poeta neſcio quis, de Ventidio Baſ-
ſo: Accurrite oẽs augures aruſpiceſq;, monſtrũ inuſitatum conflatum eſt recens: nam
mulos qui fricabat, conſul factus eſt. Noſtra quoq; ætate uidemus pleriſq; honores,
tum prophanos, tum ſacros dedecori ac turpitudini eſſe: cum uel ignaui ſint uel indo-
cti, uel rerum humanarũ imperiti habeantur. Satius nimirũ fuiſſet hos priuate uiuere
q̃ eo uelle conſcendere, ubi tanq̃ in ſpecula quadam ab oĩbus ignominia & ſocordia
notarentur. Nota eſt Varronis plebeij hominis audacia & ſtultitia, qui conſulatum,
onus quidem nequaq̃ humeris ſuis conueniens, contra patrum conſenſum adeptus,
ad Cannas cum Hannibale Carthaginenſium duce confligere eſt auſus: quo in prælio

ad quinquaginta millia Romanorum. Varonis ſtultitia cæſa traduntur. Idem de M.
Craſſo, deque Quintilio Varo dici poteſt, q pecunia & ambitione uiã ſibi ad ignomini
oſam mortem fecere. Alter eñ bello Parthico, alter bello Germanico cũ uniuerſo exer
citu interijt. Omitto cõmemorare quot hoibus præclaris exiliũ ac perniciẽ concupiti
magiſtratus iã pepererint: ut M. Camillo, Cn. Coriolano, Cincinnato, Scipioni apud
Romanos: Soloni, Alcibiadi, Themiſtocli apud Athenienſes: Hannibali apud Cartha
genienſes. Bonũ itaq; magiſtratus & honores nõ ſunt, cũ bonis plerũque obſint ac ma
gnæ calamitati ſint. Gloria uero quã tanto ſtudio requirũt, ij qui in uita & morte lau-
dari cupiunt, quid in ſe boni habeat, certe nõ uideo, cũ nõ eadẽ ſemp ſit. Fallax nanque
eſt, & ad inflãdas hoim mentes aureſq; pmulcendas tñmodo uidetur inuenta. Quid,
quod nonnullos hoim eo inſaniæ uulgi opinione pducit, ut nil de ſe pdicari poſſe ex-
iſtiment, quod ipſi induſtria & uirtute ſua, cum ſint oim ignauiſſimi, pſtare nõ poſſint:
quos quidẽ detracto aliqñ errore, proprijs laudibus erubeſcere neceſſe eſt: cũ cernant
ſe eo cupiditate gloriæ profectos, unde digredi ſine dedecore & ignominia non poſ-
ſint? Eſto, magnitudine rerum geſtarũ & non paruis meritis ſit acquiſita, qd boni uiro
ſapienti ac forti affert, qui nõ in uoculis leuiſſimi uulgi, ſed in cõſcientia tñ recte facto-
rũ ſuorũ merita reponi deſiderat? Vide queſo quãta ſtultitia feramur in uita. Sunt qui
ita gloriæ ſtudeãt, ut celebritate & fama nil putent eſſe melius. Non abnuerim ego hãc
expetendã uideri, ſi per oẽs gentes & nationes extẽdi poſſit. Verũ cum id fieri adhibito
etiam omni ſtudio non uideãt, cumq; ciuibus ſuis uix ſe notos intelligunt, fit ut ex hoc
quod ſummũ bonum putabãt, in grauiſſimos animi dolores cũ ignominia recidant,
quibus eos infeliciſſimos fieri cõtingit, cum inſpiciãt ſe tot labores, tot uigilias fruſtra
ſumpſiſſe: quare melius cũ his agitur, q in deo gloriam oẽm ſuam collocãt, in quo cer-
te ſumma felicitas ac pfecta gloria repoſita eſt. Dicere aũt, ex re imperfecta beatũ ac fe-
licem hoiem fieri, abſurdũ mihi ſane uidetur, cũ beatitudo ex ſummo ac pfecto bono
naſcatur. At gloria, uel ꝙ non eadẽ eſt apud omnes, uel ꝙ opinione in ſiniſtrã famam
quãdoq; uertitur, adeo eſt manca & debilis, ut celebrem hoiem, inglorium mutata ſen-
tentia quam ſæpiſſime reddat. Eius eñ maxima pars fortunæ ſubiecta eſt, qua nil uo-
lubilius, nil deniq; fallacius dici poteſt. Nam quos in cælũ uſque ſummo fauore, gloria
& fama peruexit, eos plerunq; mutata opiniõe ita deprimit, ut nil unq̃ cõmercij cũ ipſa
gloria habuiſſe uideantur. Sed dic q̃ſo, quid dignitatis in ſe poteſt habere gloria, quæ
tota pendet ex arbitrio imperitæ multitudinis? Cuius ea certe natura eſt, illos tñ lau-
dibus extollere, quibus fortunam uiderit arridere. Aduerſi uero ſi quid acciderit, qd
fieri crebro uidemus, quos antea ſapiẽtes, fortes, prudẽtes appellauerat, eos demũ mu
tata ſentẽtia ſtolidos, imprudentes, timidos, reijciendos & cõtemnendos dicit. Non
igitur gloria bonũ eſt, quæ nõ uero iudicio, ſed ſtultitia & uolũtate hoim excitatur ac
deprimitur. Eſſet aliquid, ſi a uiris bonis & plane ſapiẽtibus laudaremur: quanq̃ ne in
hoc quidẽ ſit uera felicitas. Iudicio eñ nil eſt fallacius, cum aut odio, aut beneuolentia,
aut alio aliq̃ affectu de rebus ipſis iudicare cõſueuerimus. Iam uero uiliſſimorũ corpo-
rũ noſtrorũ q̃ fragilia ſint bona, uideamus: ſi robur inſpicis, a tauris & leonibus ſupe-
ramur: ſi uelocitatẽ, a ceruis & tigribus: ſi formæ ſpeciẽ, parum admodũ a uernis flori-
bus diſtamus, quos uel paulo intenſior ſol, uel frigidior ſolito uentus facilime enecat.
Videmus & quotidie quidem formoſiſſimos adoleſcentes & iuuenes, uel parua febricu
la turpiſſimos & informes cito reddi. Quod ſi diligenter cõtempta hac uiliſſima ſpecie,
quæ quidem pictura in ſuperficie corporis eſt, introſpiceremus, deſineremus utiq; pul
chritudinẽ iſtam muliebrẽ & uilẽ admirarij, in qua utinam nõ plus mali q̃ boni eſſet.
Prudenter eñ hoc a Naſone poeta notatũ eſt. Lis eſt cũ forma magna pudicitiæ. Mal-
lem ego deformitatẽ Therſitæ, quam pulchritudinẽ Alcibiadis, ſi detrimẽto mihi &
ignominiæ futura eſſet. Quod eñ ad malũ uia eſt, id nequaq̃ bonũ dici poteſt. At talis
eſt forma: ad intemperantiã ſiquidẽ, ad libidinẽ, ad flagitiũ multos pducit: non igitur
forma bonũ eſt. Atqui ſi certe uolumus cõſiderare, hanc in pleriſq; multorũ malorum
cauſam fuiſſe deprehendemus. Quid bellũ Troianum cõcitauit? Helenæ forma. Quid
Medeam fratrẽ Abſyrtum occidere & lacerare coegit? Iaſonis forma. Quid Scyllam
parẽtem cum regno Athenarũ hoſtibus prodere impulit? Minois pulchritudo & for
ma. Verũ nulla res profecto eſt, quæ nos falſo magis hæc inter bona adiudicare faciat,

quam oculoꝝ noſtroꝝ craſſus & obtuſus intuitus, quo turpes ac informes Veneri &
Narciſſo plerunq; cõparamus. Hinc fit ut matres inhoneſtos & turpes filios, pulcher
rimos dijudicẽt. De his uero q libidinoſe & intemperanter amant, non attinet dicere,
cum neque in hac quidẽ neq; alijs in rebus ullo uero iudicio utãtur. Beſtijs eñ ꝑſimiles
habentur, quæ ſola uoluptate & libidine ad res cõcupitas feruntur. Ex his itaq; cõpre
hẽdi poteſt, robur, formam, celeritatẽ corporis, inter bona connumerari nullo modo
debere. Ad Cynicos uenio, quoꝝ ſecta ideo reprehẽdenda eſt, ꝙ ſummum bonum,
inurbane & impudenter uiuere, exiſtimarẽt. Frui muneribus a natura datis, non eſt ali
enum a ratione bene ac beate uiuendi, modo id fiat opportune: ſed in foro mingere, co
ire, ac cætera huiuſcemodi agere, quoꝝ etiam nomina palam enũciare natura ipſa ue-
tat, alienum mihi ab om̃i felicitate prorſus uidetur, in qua ſumma uerecundia, ſummus
pudor, ſumma dignitas ineſt. Sed dicant hi ꝑtinaces philoſophi, ſi iſtas corporis par-
tes utiles quidẽ & neceſſarias, ſed turpitudinẽ & dedecus indecore ſi oſtendãtur, præ
ſeferentes, natura ſagaciſſima in locis ſecretioribus occultauit, cur ipſi beſtias imitati,
reiecto om̃i pudore, in foro, in ſcena, in theatro oſtendũt: Quod ſi pueros adoleſcẽtes,
quibus ob tenellã ætatem & recentes animi uires minus cognitionis & pudoris ineſt,
accurate pudibunda corporis integre uidemus, cur nõ idẽ facient hi, quoꝝ inſtituta
ob ætatem in honeſtate & pudore, & non in canina impudentia fũdnata eſſe debent?
Præterea quid eſt ꝗd in uita adminiculis his uti recuſent, quę uel a deo nobis data, uel
ab hominibus excogitata & inuenta ad communẽ utilitatẽ ſunt, ut tecto ad hyemem
æſtumque uitandũ, ueſte ad imbres uẽtosq; propulſandos: pileo, ne caput nobiliſſima
corporis pars aliqua intẽperie lædatur: calceis, ne ſi nudis pedibus terrã frigidã & fre-
quenti pluuia humectã conteramus, ſtomachus & reliquæ corporis partes offendan
tur? carne ſimiliter, caſeo, lacte, uino & cæteris adminiculis ad alendũ ſuſtentandũque
corpus ꝑnecessarijs uti ſi nefas putant, diuinã prouidentiã nimiꝝ accuſare uidentur, q̃
oĩa ad uſum cõmoditatemq; humani generis creauit. Mirari etiã ſatis non poſſum Py
thagore illius Samij philoſophi, cæteris in rebus clariſſimi ꝑtinaciſſimũ decretũ, ꝗ ſce
lus eſſe & magnũ quidẽ oſtendit, brutoꝝ carnibus ueſci. Sed uno & eo quidẽ ꝑabſur-
do dato, multa ſubſeq neceſſe fuit. Propoſita eñ & affirmata trãſmigratione animoꝝ q̃
ipſe metẽphychoſim appellabat. cũ in brutoꝝ corpora eos migrare diceret, accuratiſſi
me uetuit domicilia (ut ipſe dicebat) noſtra ob uoracitatẽ dentibus & morſu uiolari.
ſed cũ nec Pythagoræ, nec Diogenis ꝓcepta propter nimiã rigiditatẽ admodũ ſint ab
hominibus approbata, cumq; etiã plus ipſis inuẽtoribus tam obſtinata doctrina huma
no generi obfuerit, his tandẽ omiſſis, ad cætera ꝑgamus. Epicurei uero poſtremi in or
dine fuere, quoꝝ ſentẽtiã exponeremus: hoꝝ opinio, Metrodori ꝓſertim ac Hierony
mi, ab om̃i prorſus uirtute remota fuit: cum brutis eñ & non cũ hoĩbus ſentire uiden
tur. Nam illi rationis expertes, ad id ꝗd adeſt, modo ſentiant in eo eſſe aliquid ꝗd dele
ctat, appetitu feruntur, de futuris nihil ſolicitæ: ſic hi reiecta cõtinentia & poſthabita
uera felicitate, uoluptatẽ ut ſummũ bonũ amplectũtur. nec dici poſſet, quam diligen-
ter & accurate uallo ac foſſa (ut dici ſolet) ſeſe defendũt. Non fruſtra, inquiunt, natura
dolorem ut ſummũ malũ declinamus, & uoluptatẽ ut bonũ appetimus. Nec id ſolum
ab hominibus fieri cernimus, uerumetiã a cæteris animãtib⁹. Videm⁹, inquiũt, beſtias
diminutas etiã & quibus minus animæ ineſt, uel fugere uel contrahere ſeſe, ubi moleſti
aliquid, & ꝗd nocituꝝ ſit, ſenſerint: progredi uero, & om̃i conatu ad id ꝗd iucundita-
tem uoluptatemq; ꝓſe tulerit, deferri. Hoꝝ pueriles rationes q̃ facile cõfutari poſſint,
attẽde. Primum, quid poteſt eſſe ſtultius, q̃ aſſerere id recte fieri, ad ꝗd plura appetiti-
one ipſa ferũtur? Quod eñ multi appetũt, hoc eſt furari, latrocinari, mœchari, ſtuprũ
& adulteriũ cõmittere, uino & crapula repleri, ſomno & ocio uti. Hæc ſi recte & ho-
neſte fiũt, quid rectũ certe ſit, nõ uideo: mea quidẽ, imo bonoꝝ oĩm ſententia, rectum
id dicetur, ꝗd cum uirtute fit, cui certe nil poteſt magis eſſe contrarium, q̃ flagitioſe &
intemperanter uiuere. Hac uia, ꝙ laborioſa, ꝙq; difficilis, pauci admodũ ad uirtutem:
illa, ꝙ prona & lata, multi ad uoluptatẽ proficiſcuntur. Non igitur ꝗd a multis falſo,
ſed a paucis uero iudicio approbatur, id profecto ſeq & amplecti debemus. Male eñ
cũ humano genere actũ eſſet, ſi in rebus agendis multorũ opinionẽ & nõ paucorũ co-
rundemq; bonorũ, ſequeremur. Hinc eſt quod in optimis rebuſpub. pauci deligũtur,

in inferiora agunt, cum eodem modo ad *diuinandam genituram rerum omnium ſemper ſeſe habeant. Rurſum ignis, aer, aqua, terra, ea beneuolentia ad procreationem rerum generabilium & corruptibilium concurrunt, ut partem naturæ ſuæ indiuiduis addant. Verum hic amor: utpote diuinus, eodem ſemper modo ſeſe habet, non appetitu, non cupiditate, non licentia, non laſciuia, non libidine, ut is quo te angi uideo, effertur. quod ſi quempiã inuenero his cupiditatibus tanquam teterrima labe repurgatum, ad procreandum & cura eorum quæ procreata ſunt, ſancto, legitimo, honeſto amore efferri, eundem caſte, integre, & ſancte amaturum dixero. STEL. Nimiũ reſecas hæc ad uiuum Platina. Nemo certe hac tua ſententia honeſte amabit: & quod deterius eſt, multos hac tua uerborum ſeueritate, a tãta tamq; utili & neceſſaria re auocabis. PLA. Didiciſti, ni fallor, a Stoicis, nil eſſe utile, quod non ſit honeſtum: proinde deſine neceſſarium id & utile dicere, quod cum turpitudine & flagitio fit: ſtuprũ nanq; committere, inceſtum, adulterium, ſacrilegium, ita per ſe nefas eſt, ut honeſto & utili contrarium nil magis uideatur. Honeſte enim, ut ante dixi, is amare dicetur, q ſpreta quoad fieri poterat, immoderata cupiditate, qua plerique omnes ferimur, cõiunctionem appetet, ut ſimile ſibi quiddã procreet, quo nihil poteſt eſſe homini bene morato & ciuili iucundius, cum uidet in filio honeſto & legitimo matrimonio nato, immortalitatem ſibi per ſucceſſionem generis quodammodo parari. STEL. Eadem ratio, & maior fortaſſe iucunditatis & utilitatis in notho eſt, quam in legitimo, cũ plus in illo creando amoris concurrit, quæ res diuina habetur, q̃ in hoc quem facta neſcio qua ſeueritate procreari dicis. Quaſi uero generari quiſquam in quauis ſpecie poſſit, niſi interuenerit titillans illa libido, quæ in generatione cum uoluptate maxima ſentitur. Hanc ego ita utiliter animantibus omnibus a natura datam puto, ut hac ſublata, in contemptum uenturam generationem exiſtimem, quaſi hac ut illecebra quadam excitentur ad procreationem omnia. PLA. Epicurus omnino es, ut mihi quidem uidetur. qui uoluptatem pluris quam honeſtatem & utilitatem facis. deciperis profecto, cum ex non bona cauſa tantam tamq; præclarã rem oriri dicas. Non negabo ego titillationem tanq̃ inſtrumentum quoddam in generatione neceſſarium eſſe, non tñ omnino dicam ex tam uiliſſima re potiſſimum, animãtium indiuidua procreari. Quid putas ne eam philoſophiam quæ de moribus eſt, fruſtra & inutiliter a philoſophis excogitatam eſſe? Hac retinetur in officio corpus, multis ac maximis uoluptatum illecebris tanq̃ peſſimis ſatellitibus obſeſſum: hac ſenſus caſtigantur, hac appetitus obtemperare rationi cogitur: hinc tanq̃ ex fonte honeſti, quid deceat in uita, quidq; dedeceat, deprehenditur: hinc matrimonij ratio, qua uetamur tranſire lineam ad utilitatem & dignitatem humani generis inuentam, cum hoc uinculo frena uaganti licentiæ & libidini ſint iniecta. Taceo fortitudinem, temperantiam, iuſtitiam, quibus & tolerantiam rerum quæ in uita accidunt, perdiſcimus. Addo & abſtinentiam cupiditatum, quibus tanquam procellis marinis continuo uexamur: & æqualitatem, ſine qua ſtare mundus, ne dicam ciuitates, uix poſſet. Hoc pulcherrimum inuentum, hoc donũ deorum contemnere omnino uidentur hi, qui rapere ex alieno, qui timide & inconſtanter agere, qui in appetendis rebus nullum habẽt honeſtum finem, nullã cupiditatum & libidinum metam in aliena uxore appetenda, in uitianda uirgine, in quouis inhoneſto & illicito cõcubitu. STEL. Iſtud tuum philoſophari Platina, ad rem noſtrã nihil facit: amandum eñ potius, q̃ non amandũ, adoleſcẽtibus utile & neceſſariũ multis rationibus oſtendam. Vtile id nunc ego exiſtimo, q̃d uulgus bonum expetendum dicit, ne rurſum me in nomine polyſemo captes. PLA. Neq; mihi quidẽ defutura argumenta arbitror, quibus oſtendam te errore maximo detineri, q tam obnixe p uoluptate certaturum te polliceris. STEL. Mecum agas ſyllogiſmo nullo modo uelim. PLA. Ab utili ſumentur argumenta. Sed unum te monitum uelim, ne de amore q ad legitimum connubiũ reſpicit uerbũ ullũ facias, ne rem inhoneſtã ſancto uocaris nomine. STEL. Nulla profecto res eſt, quæ magis excitet adoleſcentes ipſos ob tenellã ætatem dormitãtes, q̃ amor ipſe. Viſa eñ pulcherrima forma, auditoq; dulciſſimo cõcentu, olfactu itẽ ac tactu rebus ſuauiſſimis excitatis, animũ adhuc recentem & ob eã rem bonarum ignarum erigit: applicatq; illi rei maxime diuinitus credo, quæ ei & ætate & moribus & forma perſimilis eſt. Hanc ſequitur, hanc diligit: huic ut pla-

*deriuanda.

cecat greſſus rudes, manuum ac totius corporis motum decenter componit, ut ciuis &
non ruſticus eſſe uideatur. Verba idonia perſuadendum excogitat, omnibus in re-
bus quærit ornatum: nitidus, mundus, terſus, ciuilis, comis cupit uideri. Ruſticitatē
& moroſitatem tanquā res pernicioſas deuitat, maiores natu ueneratur, æquales obſe
quio & urbanitate ſibi deuincire ſtudet. Gymnaſia uirtutis cauſa frequētat. Quid plu
ra? Nil dicit, nil facit, ex quo non eluceat pulchritudo quædam. dolet item ſicut iniu-
ria infertur. Magnificus & liberalis in eos eſt, quos nouit de ſe bñmeritos eſſe. Quod
ſi quid ei dicto uel facto exciderit, ut adoleſcentibus nondum in uirtute bene firma-
tis contingere ſolet, erubeſcit, dolet, cruciatur, & demum quieſcit nunquam, donec
erratum uirtute & induſtria emendauerit. Fortitudinem uero bellicam magnitudine
rei delectatus ita amplectitur, ut honeſtam mortem, quod mirum in adoleſcente ui-
deri debet, ocioſæ & ignauæ uitæ anteferat, qualem fuiſſe Chorœbum Migdonidem
legimus, qui amore Caſſandræ incenſus, in armis mori pro laude & gloria pulcherri
mum exiſtimauit. Non dico quid egerit Tydeus ob amorem Thebaro, quid Achil-
les Troiano, quid Aeneas Latino bello. Quid item innumerabiles alij, qui dū omni-
bus placere ſtudent, maxime uero illi quam tantopere amant, nullum in grauiſſimis
prælijs, pro patria, pro parentibus, pro cognatis, pro amicis periculum ſubire recuſa-
runt. Vnde quæſo poeſim habemus uirtutum omnium clariſſimarum præconium omni-
um optatiſſimum? ab amore. Quid ingeniū Orphei excitauit? Eurydice. Quis nobis
Catullum poetam dedit? Lesbia. Quis Flaccum? Asteriæ. Quis Naſonem? Corinna.
Quis Gallum? Lycoris. Quis Anacreontē lyricum poetam? Batillus adoleſcēs. Quis
Maronem deum poetarum? Galatea nympha. Quis Pindarum? Hearinus. PLA.
Ex his mihi unus uideris eſſe Stella, quos Ariſtoteles parum idoneos ad philoſophan
dum oſtendit. Fieri enim minime poteſt, ut is recte de moribus & cauſis rerum diiudi
cet, qui perturbationibus animi exagitatur. Vnde bene inſtitutum a Pythagoricis cē
ſetur, qui adoleſcentibus eorum gymnaſia doctrinæ cauſa frequentaturis, in quinquē
nium ſilentium indicebant, ne prius hiſcere auderent, quam recte agere & docte lo-
qui didiciſſent. Senſus quidem dicis in adoleſcente tenero adhuc & imbecilli ob amo
rem & cognitionem rerum excitari, quod contra uſu euenire cernimus: ad epulas ſi-
quidem, ad luxum, ad libidinem, ad ocium, ſpretis legibus, ſpreta religione, ſpreta di
ſciplina, incompoſitis & diffluentibus ſenſibus, omni impetu feruntur: nō formis re-
rum delectari, ad quarum cognitionem intellectus noſter, dū perfici ſtudet, ſenſibus
tanquam feneſtris & inſtrumentis quibuſdam utitur. Nil enim in intellectu eſt, quod
non prius fuerit in ſenſu. Hinc ſapiens quo animum paſcat, cōtinuo ſumit, bonum a
malo ſeparans, dulce ab amaro, utile ab inutili. At adoleſcens qui non iudicio: ſed li-
bidine cuncta metitur, muliercularum illecebris & fucato colore captus, diuinum ne-
ſcio quid in eis eſſe falſo exiſtimans, quā amat, hanc ſequitur, hanc cupit, hāc probat,
in hac bona omnia eſſe putat: eius oculos, faciem, manus, inceſſum, motumque ſic intu
etur & admiratur, ac ſi inde elici ſummum bonum poſſe exiſtimet: ad huius uerba ad
campum non ſecus flectitur, ac nauigantes in freto ſiculo, ut ſcribūt poetæ, ſi qñ inſcij
& inconſtantes ſyrenarum cantibus delectati, de nauigatione flexiſſent. Dices fortaſ-
ſe hac uoluptate non adoleſcentes tm̄, qui magis ſequuntur affectus, cruciari, uerum
etiam ſenes, in quibus cupiditatum fomēta ob ſenectutem extincta eſſe deberent: hoc
ego nō negauerim in quoſdam cadere, qui uel natura uiuaciores ſunt, uel minus bel-
le in uita uoluptatibus obſtitere, ut de Salomone & Dauid legitur. Flexit itē pulchri
tudo Helenæ apud Homerū ſenes Troianos, qui ſcęam portā conſcenderant, Paridis
& Menelai ſingulare certamen inſpecturi: eo namque cū mulier tanti certaminis pmium
aſcenderet, elegantia formæ adeo mentes ſapientiſſimorum utrorumque primo cepit, ut tan-
tum bellum eius cauſa merito dicerent eſſe cōcitatum: addidere tm̄ prudentiſſimi ſe-
nes, ſuorum credo cladibus admoniti, & ab appetitu ad rationem reuocata mēte: ue-
rum habeat, quanq̄ pulchra potius, q̄ patriæ noſtræ pnicies ſit. Non idem etiam cōti
git his, quos Meduſa incredibili ſua pulchritudine partim in ſaxa, partim in bruta cō
uertit? Saxei nunque fiunt homines, & in brutorum tranſeunt naturā, qui muliercula forma
& illecebris capti, uitā agūt intemperantē & libidinoſam. Nec excitātur, ut dicis,
adoleſcentes ad uirtutē ob amorē, cū nihil ſit tam uirtuti cōtrariū, q̄ flagitioſe & inte-

peranter uiuere: quanquam non conſtanti& ſuo, ſed alieno ut amantes, ſolēt pēdere arbitrio. Igitur in fabulis Iouem quoq;, Martem, Mercurium, cæteroſq; deos puellarum amore exarſiſſe: quod ideo certe ſcribunt poetæ, ut oſtendunt uiros etiam ſapientes & fortes, quos uel deos uel ſemideos, et Herculē, Theſeum, Pirithoum uocamus, perturbationibus & quidem uehementibus interdum commoueri: ſed eos uirtute & continentia detentos, a tanto dedecore & turpitudine tandem redimi. Præterea quid eſt quod tam auocet mentem animantium a ratione bene uiuendi, q̃ amor ipſe? Vnde certe omnes animi perturbationes oriuntur: crudelitas, ut de Medea legitur, quæ ut Iaſonem quem deperibat, tutius ſequeretur, Abſyrtum fratrē in itinere lacerauit: quo patrem inſequentem dolore, quem de morte filij capturus erat, remoraretur. Eadem quoq; ira pcita, quod nouos amores ſuis præferri uidebat, duos filios ex Iaſone ſuſceptos, diſcerptos in ora patris cōiecit. Quid Progne ſtuprata ſorore? Nōne patri Tereo ob uindictam Itym filium epulandum appoſuit? Atreus item ſimulata reconciliatione cum fratre, qui eius uxorem inceſtaſſe dicebatur, Thyeſtæ filios epulandos appoſuit. coniurauit Clytemneſtra cum Aegyſtho adultero in pniciē mariti Agamemnonis: quo interempto, Oreſtis furor in matrem concitatus eſt. Donauit Scylla Niſi, Minoi regi cuius amore tenebatur, ſublato furtim crine aureo, uitam & imperium patris: huius autem tanti facinoris meritam poſtea mercedem ſcelerata filia conſecuta eſt. Decepit Theſeus Ariadnē, cui fidem cōiugij dederat, prælata Phædra. Hęc poſtea amore Hippolyti incenſa, patrem Theſeum in perniciē filij concitauit. Ceſſauit a uirtute Hercules amata Iole & Deianira, cuius gratia & tm̄ robur cecidit. Magnas clades Achillis ira Danais iniecit ſublata Bryſeide, quam mirum in modū amabat: hunc deinceps Prolyxenę nimius amor ad interitum perduxit. Demophoontis tardus reditus, amāti Phyllidi exitio fuit. Perijt in undis Leander, dum Boſphorum noctu ad amicam natitat. Remorata eſt Vlyſſem Circe: retardauit Annibalem q̃ minus uictoria uteretur, amor fœmellæ Appulæ. Tarquinio regi exitio fuit ſtuprata a Sexto eius filio Lucretia. Perijt in uinculis Claudius decemuir, quod Virginiā Virginij filiam, ob amorem in ſeruam ſummiſſis falſis aſſertoribus uindicare ſibi cōtra ius faſq; conatus eſt. Virtutem C. Cæſaris nonnihil retardarunt illecebræ Cleopatræ, quæ poſtea M. Antonium minus certe conſtantem, omnino dedit peſſum. Quid memorem quæ ſcelera, q̃s cædes, quas proditiones ob amorem commiſerint, Claudius, Caligula, Nero, qui cognatarum & affinium nefandos concubitus non reformidarunt? Dicis præterea adoleſcentes amore ad ſtudia bonarum artium, ad omnem deniq; uirtutem excitari? Sed per deum immortalem, quonammodo fieri poteſt, ut qui fluctibus perturbationum oim uexatur, mentem alicui præclaro negocio applicet? Amantium enim ij ſunt cruciatus, dolent quum alium uident ſibi in amore præferri. Gaudent ſi quid uel minimę ſpei redeundi in gratiam uiderint: timent puellaꝝ leuitatem, iraſcuntur cū datam fidē falli uident: His affectibus fit, ut non ſolum ſtudia diſciplinaꝝ omittant, quæ mentem quietam & omni prorſus pturbatione carentem requirunt: uerumetiam patrimonia diſſipent, parētes decipiant, amicos poſthabeant. His aūt erroribus plenę ſunt comœdiæ poetarum omniū. Conqueritur in Andria Simo de perfidia Daui, de contumacia filij Pamphili, aliā q̃ ipſe uolebat amantis. Cruciat Thraſonē Thais in Eunucho. Pellit in militiam durus pater Cliniam amantem, qua ex re, eaſton tes merimnes ęſchynt, obiurgat Mitio Demeā fratrem, q̄ in filios amantes nulla indulgentia utatur. Elegia quæſo a poetis celebrata, quid aliud ſibi uult, q̃ ut alioꝝ malo & exemplo docti adoleſcentes, charybdim amoris deuitēt? Deſcribit affectus heroidum Ouidius. narrat miſerias ſuas Propertius. Maledicit nonnunq̃ amicæ, & lenā crebro execratur iratus Tibullus: Ardet in Alexim Virgilius: inſanit ob amorē Archilochus: mœret & lachrymatur abſente Phaone Sappho. Non negauerim ego iſtorum ingenia indignitate rei mota, dignū aliquid excudiſſe: ſed perinde eorum dicta accipi debent, atq; uatum inſanientium reſponſa: quæ ſi quidem ad rationem bene uiuendi pertinent, ſuſcipienda ſunt: quæ uero ſecus, caute uitanda, ac ſi roſas e ſpinis deligeremus. Memini me uidiſſe in gymnaſijs Italicis adoleſcentes, & quidem præſtantis ingenij, qui omnino ex amore pditi, ocio & laſciuia florem ætatis conſumpſere, earum doctrinaꝝ omnino ignari, quarum gratia a parentibus cum magno diſpendio rei familiaris ad præceptores

cum uirili ſemine aliter utuntur, atq; utendum a ſummo deo accepere. Ducãt uxores illi, qui minus conſtanter ueneri reſiſtunt, procreent ſibi ſimiles: hac propagatione faciant uicos, augeant ciuitates. S T E L. Videris mihi inconſtanter loqui, qui in uno reprehendis, quod in altero probas: ducere uxorem, eandemq; aſpernari, maxime mihi contraria uidentur. P L A. Laudaui ego ante & nunc laudo amorem, unde connubium oritur: Vituperaui itemq; adulterium, inceſtum, ſtuprũ ac cætera flagitia, uenerea præſertim. S T E L. Redi quæſo ad id q̃d inſtitueras, & qua ratione animum ab amore auocem, oſtende. P L A. Primum conſideres oportet, quãta ſit dignitas uirilis, quod præclara munera ſeorſum a fœmina ſunt data, tum ingenij tui, tum corporis quanta conſtantia, quanta prudentia, quanta diuinarum humanarumq; rerum intelligentia, quantum robur in obeundis negocijs tum domi tum foris: Deinde oculum, flectas ad hoc animal imperfectum, omnino imbecillitate ſua contemnendum: in quo certe ſi quid dignitatis & pulchritudinis ineſt, id totum uiro eius gubernatori, tamq; rudis & compoſitæ maſſæ, quaſi ſtatuario cuidam tribuendũ eſt. Natura enĩ ut (Ariſtoteli placet) formis omnibus marem tanquam rem perfectam, ſpreta fœmina, nititur efficere: ad huius uero integritatem omnes uires confert, huic ſe accommodat, in hoc ſe oblectat, quod amplitudinem ſuam ex perfectiore re extolli putat. Fœmellam autem ſi præter ſpem uel per accidens (ut philoſophi dicũt) creauerit, eam nobiliori cuidã annectit, emendatura quoad fieri poteſt, erratum ſuum. Hinc eſt quod hoc animal tam cupide uirum appetat, ab eo accepturum quod ei natura quidem deeſt. Verum tanta eſt imbecillitas & inconſtantia huius ſexus, ut uirum non omnino ſapientem, e ſede plerunque ſua faciliime dimoueat: huic autem periculo non obijcio ego, niſi uiros probatos & conſtantes. S T E L. Mitte quæſo hoc tuum philoſophari, & uulneri noſtro iam diu detecto medere, ne continuo cruciatu peream. P L A. In muliere non caſta nil boni eſt quare ſit appetẽda, ſiue eius animum, ſiue corpus inſpicias. Fallax ſiquidem & mẽdax eſt, ac rerum omnium turpiſſimarum affectatrix nõ herbis, non uenenis, non comitibus, non execrationibus parcit explendæ libidinis cauſa: quod ſi dæmones rei ſuæ fauere exiſtimauerit, contempta religione, & ſpretis dijs immortalibus, eos colit, eos inuocat, illis ſe totam tradit. De crudelitate eiuſdem & pertinatia non eſt cur ambigas, cum tigride immanior ſit inuenta, ut de Medea & Agrippina legitur, quæ in multorum necem ob libidinẽ conſpirarunt. Nullum præterea bellum grauiſſimum exortum eſt, quod ex hoc malorum omnium fomento non ſit concitatum, ut Helenæ, Iouis, Europæ hiſtoria indicat. quot cædes, quot incendia, quot rapinæ, quot ſtupra, in tam grauiſſimis bellis ſint cõmiſſa, excidium Ilij perfacile indicat. Nulla eſt in hoc ſexu conſtantia, nulla fides: in rebus autem turpibus, malitia & pertinatia utuntur plus quam dici poteſt: ſemper enim cogitat quomodo hunc expilet, illum circumueniat. Maritum ſi quæ habet, illi omnia de ſe bona pollicetur, illi blanditur, illum uerbis deum eſſe oſtendit. Mœcho deinde oculis, uultu, manibus, excreatione uel ſigno aliquo concupitus ſuos pollicetur. Eſt præterea tantæ audaciæ & calliditatis, ut in crimine depræhenſa, ſumma cum pertinatia ſe recte feciſſe audeat approbare, polliceri aliquid, & pollicitum negare, apud eam pro ludo habetur: adeo eſt fallendi cupida. Nõ dico quos, gemitus, quas lachrymas, quæ ſuſpiria ſimulet decipiendi amãtis uel mariti gratia. Si quid ei quod non placeat, fuerit imperatum, quale illud, & quomodo ſit agendum, ſimulata ignoratione neſcire ſe oſtendit. Facilime uero ad omnes affectus mouetur, nec ſecus mobilis, ac frondes ſunt flantibus uẽtis. Inuida eſt, auara, ut Amphiarai Thebani uatis calamitas oſtendit: quem uiſo Argiæ ceſto, quærentibus prodidit. Non ſi poſſet, maritũ uel amicum ex quouis grandi periculo uno quadrante redimeret: nulla pietate, nulla gratia, nulla miſericordia, nulla religione, ad officium mouetur: non credit deos eſſe, non ſanctos: ſpectatum (ut inquit Naſo) uadunt, ſpectentur ut ipſæ. In inceſſu (dij immortales) quam pompã, quos faſtus oſtendit: ut canis rabida, ut tigris excandeſcit, ſi quis ei obiter ſtructuram palleoli uel rugam paulo indecentius mutarit. Quanto ſtudio faciem quærat ſpeculo, quibus medicamentis eandem liniat, qua arte crinem flectat, qua diligentia ſinus cycladis & rugas componat, norũt ancillæ coſnutæ, quas uerberat, quas cruciat, ſi qua

ruga paulo incomptius ab humero defluxit. In his nugis diem conſumunt, periuræ dolore & inuidia, ſi quam uiderint ornatiorem ſe in publicũ prodiiſſe. Hinc eſt quod auerſæ cubant marito: hinc ſupellectilia omnia reſupinant. hinc ſeruos eijciunt domo, hinc ancillas uſq; ad necem uerberant. nec tantæ iræ modus ullus ineſt, donec maritum uel amantẽ impulerit, diuendito etiam patrimonio, ſericas ueſtes & purpureas ſapphiros, ſmaragdos, chryſolithos, margaritas & quicquid gemmarũ in precio eſt, ſibi emere. Vult gregem ſeruorum, uult ancillas ex Scythia uſq; & Aethiopia emptas. Quam exquiſitis delectetur epulis, neq; terreſtribus ſolum, ſed maritimis, non attinet dicere, cum tota uoluptatibus ſit dedita. Vult hœdulos lactentes adhuc, gallinam altilem, perdicem, ficedulas, anates, querquedulas elixas: turdum, turturem, fartum, leporem, altilia ex farina inuoluta, echinos, oſtrea, peloridas. Ex herbis, aſparagos, bulbos, erucas, & quicquid libidinẽ mouet. Vina non niſi precioſa bibit: quibus adeo ſe ingurgitat, ut mariti ſinum perſæpe urina & nauſea repleat. faſtidit menſam non magno apparatu poſitam. Vult myrrhina pocula, uult cryſtallina, uult pateras argẽto & auro cælatas. Hæc autem omnia quando placet, uel ſub haſta uendet, uel in pignus ponet, poſt habita cura rei familiaris. Balnea, porticus, theatra, ludos, choreas frequẽtat. His in locis quanta petulantia & procacitate utatur, indicant rixæ inter amantes ortæ, cum non unum, ſed plures meretricijs illecebris ad amorem ſui pellexerat. Lenas habent, quæ ualidos & membroſos mœchos magnis præmijs conquirant. Adeunt templa rem diuinam audituræ, ut ipſæ ſimulant, ſed uel deſidioſum monachum uel fratrem ſimulatorem ac diſſimulatorem, uel presbyterum intemperantem ad libidinem, oculis, lingua, labris, prouocat. His ſe totam tradit: ab his utpote libidinoſis & intemperantibus, eius libido aliqua ex parte lenitur. Labra dices eas & ſupplice quidem mouere. Quid aliud quæſo deum rogant, quam ut libidini ſatis fiat ſuæ? Nõ pro ſalute mariti, uel filij, uel cognati, uel affinis uota ſuſcipiunt, ſed aut pro reditu mœchi ſi abeſt, aut pro ualetudine lenonis ſi ægrotat. Si peregrinatio cum marito ſubeunda eſt, ualetudinem ſimulant, & languorem animi præ ſe ferunt. Si cum adultero, nullum laborem, nullam peregrinationem, tum terreſtrem, tum maritimam recuſant.

Eſt inſuper operæprecium cognoſcere, quos amatores ſibi deligant tam libidinoſæ beſtiæ. Hæc enim aut luſcũ aut lippum amat: illa aut claudum, aut uaricoſum: alia aut ſtrumoſum, aut gibboſum. Nec expectant ſemper ut eas adulter adeat, ſed ipſæ furijs libidinum incẽſæ, tanquam rabidæ canes: noctu ac die amatores inuiſunt: domum reuerſę, ſi aut marito aut cognatis reddenda fuerit abſentię ratio, cauſantur officij gratia ſe uel ad cognatum ægrotantem uiſendi ac conſolandi hominis cauſa exiiſſe, aut uicinam puerperam de more inuiſſe. Deprehenſæ in aliquo crimine, & uerberibus cæſæ, continuo fiunt peiores: adeo ſunt ad delinquendum pronæ. quid agant ipſæ inter ſeſe, ex ſatyro cognoſce. Qui & equitare inuicem & lambere ſe oſtẽdit, præſertim cum uel calones, uel lixas, uel polictores domi non habuerint. Non dico quibus conuicijs maritos abſentes lacerent, maxime uero ſi uel ob modeſtiam uel imbecillitatem naturæ, in uenerem fuerint tardiores. Nolunt ullo modo hoc cibo defraudari ſæuiſſimę uiperæ: quicquid cogitant, quicquid ſomniant, quicquid agunt, id totum ad rem ueneream ſpectat. De continentia, de modeſtia, de pudicitia nullum uerbum. Illas felices ac fortunatas eſſe prædicant, quibus mariti uel adulteri, intemperantes ac libidinoſi contigere, quod crebro cum eis congrediantur. Quæ conuiuia dij immortales? Quas epulas? Quam exquiſitas celebrant inter ſeſe, uel cum amico, maritis abſentibus? quos certe uerbis lacerant, quos ignominia notant. dicit hæc ſuum ut ignauum & nullius precij hominem, tota nocte ſtertere: illa ſuum nimis ſapere, quod lunam, quod eclipſes, quod motum aſtrorum etiam in re uenerea obſeruet. Alia ſuum non plus mentulæ habere, quam tenellum impuberem. Quos audiunt ob magnitudinem uirilis membri cum Priapo certare, eos magnis precijs conducunt, his beryllos, his phialas, his denique quicquid precioſi habent condonant, filiorum & mariti immemores. Sunt etiam quæ in tanta rabie nimio uiri ſui amore detineri ſe optime fingant: nam & blandis uerbis & compoſito uultu uenientem reſalutant: & ſi quando ob mœchum abſentem ſuſpirant, id eis nimio ſuorum deſiderio accidere oſtendunt. Pendet

fallax & blanda circa mariti oſcula, quem in cruce, ſi fieri poſſet, deoſculari uellet. Illius uitam ſibi chariorem eſſe ſua, iureiurando affirmat, quam certe non redimeret anima catellæ ſi poſſet. Ad hæc animi uitia, quam incompoſiti ſint corporis, quam putridi, quam fœtidi, quam cadaueroſi, attende. Etſi enim natura ſint earum corpora noſtris corruptioni magis ſubiecta, tamen adeo libidinoſæ & intemperanter uiuunt, ut cadaueribus ſint fœtidiores, cum & dentes nimio faciei medicamine marcidos habeant: lippientes oculos, fraceſcentemq; cutem, ſtillantem ſanie naſum, pendulas & libidinoſas aures, defluentes capillos, limoſa labra, uenenoſas gingiuas, linguam fellatricem, irrumatum guttur, anhelitum odore corrupti in ouo pulli teriorem: uuluam omni ſentina, omni latrina, omni denique cloaca putridiorem. barathrum dices apertum & auerni clauſtra relaxata, ubi mephitim illam pernicioſam & peſtilentem exhalat.
Hanc cum rabie mixtam ut extinguat, imo ut aliqua ex parte leniat, nullam cataſtam, nullum poſtibulum, nullum lupanar relinquit intactum, ut de Iulia & Agrippina libidinoſiſſimis fœminis in hiſtoria legitur. neque uirili concubitu contentæ, quaſi minus extinguatur tantum incendium, cum etiam brutis etiam & aſello & tauro ſummittunt, quod fallaciſſimæ Paſiphaes probatur exemplo, quæ non contenta Minoe rege clariſſimo, ſuſcepta uaccea forma, taurum cuius amore æſtuabat, in coitu decepit.
Huius tantummodo ſexus quanta ſit rabies, menſtruo ſanguine a genitalibus per crura labente deprehendi poteſt, quo muſta aceſcunt, plantæ moriuntur, fructus immature decidunt, ſpeculorum diluciditas tollitur, ferri acies hebetatur, eboris nitor infuſcatur, aer inficitur, apum aluei necantur, canes in rabiem uertuntur, pueri faſcinantur. hoc animal tam pernicioſum, tam fœdum, tam deteſtabile amabis Stella? & non reipſum ratione & conſilio a tam callida & immani lupa uendicabis? STEL. Dij ueſtram fidem, nunquam ego putaſſem tot uitia in hunc ſexum cadere poſſe. Deterruiſti me Platina, ne mentiar, ab amore. Sed mihi crede accidet, ut morbo aliquo graui laborantibus ſolet, qui non ſtatim quantum accepta medicina profuerit, ſed aliquod poſt dies decedente ualetudine, & accedentibus paulatim uiribus, ſentiunt. Cogitabo ego ſæpe mecum quo in diſcrimine uerſer, & paulatim animum meum ab hac inani ſolicitudine ad meliora ſtudia traducam. PLA. Hoc ſi feceris, non exiſtimabo hæc mea uerba omnino mihi excidiſſe: ſin uero ſecus, cum, ut Cato cenſebat, reddenda mihi tēporis ratio ſit, cruciabor miſer hoc temporis fruſtra inſumpſiſſe. STEL. Dabo operam te artificem, ut arbitror, nō ignauum, tui operis & induſtriæ pœniteat. PLA. Hoc ut facias, & meus erga te amor, & res tua tibi pſuadet. Sed eſt ne hic patronus noſter quē ab urbe redeuntē uideo? STEL. Is eſt, pfecto. opportune hanc noſtrā confabulationem tranſegimus præcedam ego ne mei abſētis requirat operā. Mihi ignoſces ſi nō te cote reduco, unde deduxi. PLA. Facit mihi ſatis uoluntas erga me tua. Reducet me hoc baculum, quo pedem alterū intumeſcētem a labore interdum ſubleuo. Sed unū te rogo, ut ruſticos portarū cuſtodes admoneas, ne ſi tardius rediero, clauſis portis me ab ingreſſu caſtelli prohibeant. STEL. Faciam hoc, & quidem ſedulo.

te:nã cũ interrogaretur, Archelam Perdicæ filium, qui tũ fortunatiſſi
mus putabatur, beatũ ne exiſtimaret, haud ſcio, inquit: cũ hoĩe enim nun
quam locutus ſum. Inſtabat idem ut ab eo ſciret, qd de rege Perſarũ arbi
traretur, tũ ille: Quonã pacto id ſcire poſſum, cum ignorem ac doctus ſit
quam bonus, quod ex ipſa actiõe cõprehenditur: ad quam certe ſi bene inſti
tuti ſumus, natura impellimur. Nã ut ad curſum equus, ad arãdũ bos, ad
indagãdas feras canis natus eſt, ſic homo (ut Ariſtoteli placet) intelligẽ
di & agẽdi cupidus, humanã naturam adminiculo uirtutis cum diuina cõ
mutare nititur. Vt igiť particulã aliquã diuinitatis aliquãdo attingamus,
uirtuti nobis dãda opa eſt, enitendũq; ut bonis corporis ad utilitatẽ cõmu
nẽ, bonis fortunæ ſi adſunt, ad liberalitatẽ & magnificentiã ita utamur,
ut hæc adminicula quædã eſſe ad felicitatẽ ciuilẽ arbitremur, quæ ex uir
tute omnino naſciť. Vnde uerã nobilitatẽ duci philoſophi oẽs exiſtimãt.
Nullam eſſe differẽtiam inter baiulũ & Alcibiadẽ ſummo loco natũ me
rito dixit Socrates, ſi uirtus abeſſet. Hãc itaq; poſthabitis cupiditatib9
oĩbus amplectamur: hanc ut uitæ humanæ ducẽ optimam ſequamur, ut in
tãta hoĩm multitudine ueri nobiles, ingenui ac generoſi haberi poſſimus.
Philoſophari tecũ hactenus Vrſine, ut uides, mihi libuit, nõ q, te his præ
ceptis indigere exiſtimẽ: qppe q ob doctrinam & cognitionem rerum hu
manarũ, docere ipſe alios & monere merito poſſis, ſed ut tua autoritate
eos ad uirtutẽ incitaremus impelleremusq;, q ex nobilitate laudẽ quærunt.
Nõ enim parũ ad legendũ incitãtur, q uidẽt de nobilitate ad uirum illu
ſtrem ſcriptũ eſſe. tũ ſic mecum exorſus es in Varrone tuo, dum ſimul in
illa cõualle eſſemus, quam rapidus Anio interſecat.

BAP. PLATINAE DE VERA NOBILITATE DIALOGVS.

Vrſinus.

QVid circumſpicis quæſo Platina? Quid eſt quod ita cælum hoc noſtrum mira-
ris? PLA, M. Varronem diuinum illum uirum certe admiror & laudo, qui
ſibi hunc locum quo æſtate ſecederet, ad habitandum non ſine cauſa delegit.
Quid hoc Aniene æſtate frigidius eſt? Quid his collibus, quos nõ ſine uoluptate inſpi-
cimus, ſalubrius? Quid hac tua uilla uel ara potius, decentius & ad incolendum com-
modius? Qua ſuperiori æſtate ita percommode & ſplendide pontificem Sixtum cum
toto cardinalium ſenatu, magnaque aulicorum multitudine ſuſcepiſti, ut ad liberalita
tem tuam & ſplendorem nil addi potuerit. Omitto quod ædes has tuas egregie came
ratas & diſtinctas, ita pictura, laquearibus aureis, peripetaſmatibus, aulæis exornaſti,
ut omnibus admirationem inieceris. VRS. Sequutus hac in re Ariſtotelis philoſo
phi autoritatem, paraui ædes diuitijs noſtris congruentes. Sed dic quæſo, cur Varro-
nis potius quam Vari uicum hunc fuiſſe cenſeas. Nam M. Cicerone teſte, Varro ipſe
uillam in Caſſinate habuit. PLA. Varum Quintilium egregium bello ducem, fo
ris potius quam domi uitam duxiſſe conſtat: belloque Germanico cum tribus legioni
bus, legatisque omnibus & auxilijs cõmunibus cæſum: qua clade percepta, ferunt Au-

guſtum Cæſarem, cõcuſſo in parietem capite,ſæpius exclamaſſe: Vare Quintili, redde legiones. Excubias quoque in urbem induxit,ne quis tumultus ob acceptam cladem excitaretur. Cum Virgilio tamen,quo cum mira beneuolentia coniunctus erat,Syronem ſectæ Epicureæ philoſophum audiuit,ne bellicis rebus hominem tantummodo uacaſſe exiſtimes.Sed illa ætas(ut noſti)utrumque laudis genus cõplexa eſt.De Varo tamen nil aliud legiſſe me memini.Quod autem dicis,Varronem in Caſſinate uillam habuiſſe,nequaquam tollit,eundem quoque in hac uia ualeria, quæ ad Marſos ducit, uillam ædificaſſe,cum tantæ fuerint Romanorum opes,ut diuerſis in locis & in elemento alieno uillas & ædes ſtruere ſint auſi,ut de Cicerone potiſſimum & Lucullo legitur,qui uillas in Tuſculano,Phormijs, Puteolis eodem tempore habuere. Vnde illud argutum reſponſum a Lucullo in Pompeium prodijt hominem accuſantem, quod uillam in Tuſculano miro ſumptu ædificaſſet,uillam inquam ob uentos & frigiditatem æſtate tantummodo commodam,non etiam hyeme. Tum Lucullus imitatus ſe aues quaſdam reſpondit,ut hirundines,grues,ciconias,quæ pro anni tempore loca de induſtria mutant. VRS.Sit ita ſane,ut dicis.Nil tñ habemus quo Varronis magis quam Vari hanc uillam eſſe exiſtimemus. PLA. Eſt quidem ut dicis, ſed Varronis diuini hominis autoritate moti,eius hunc uicum eſſe exiſtimemus. Hic eſt iſte Varro,quem om̃ium facile acutiſſimum & ſine ulla controuerſia doctiſſimum, Aurelius Auguſtinus appellat;quique tam multa legit,ut aliquid ei ſcribere uacaſſe mirum ſit:tam multa ſcripſit,quam multa quenq̃ legere potuiſſe credamus, ne Lactantij laus illa de homine uana eſſe credatur. Neminem enim hoc uno unquam doctiorem nec apud Græcos quidem fuiſſe affirmat.Quare merito uiuenti ſtatua poſita eſt in bibliotheca illa,quæ prima de manubijs Romæ publicata eſt ab Aſinio Pollione Auguſti Cæſaris imperio. VRS.Facile patior hanc illius fuiſſe uillam, quandoquidem talis fuit,qualem optare mortales uix poſſunt. PLA. Quantum uero laudis huic tribuat M. Tullius in philoſophia ſua,audi quæſo:Sunt,inquam,iſta Varro:nam nos in noſtra urbe peregrinantes errantesq; tanquam hoſpites tui libri quaſi domum deduxerunt,ut poſſemus aliquando,qui & ubi eſſemus,agnoſcere.Tu ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum,tu ſacrorum iura, tu ſacerdotum,tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam,tu ſedem locorum,regionum,tu om̃ium diuinarũ humanarumque rerum nomina,genera,officia,cauſas aperuiſti.Plurimum quidem poetis noſtris omninoque latinis & literis luminis & uerbis attuliſti:atq; ipſe uariũ & elegans om̃i fere numero poema feciſti:philoſophiamq; multis locis inchoaſti ad implendũ ſatis,ad edocendum parum Idem quoq; Cicero dum Caſſinatẽ hominis ſanctiſſimi atq; integerrimi prophanatum a M.Antonio cõmemorat,ita eum laudat,ut maiore præconio laudari nemo poſſit: Quam multos, inquit,dies in ea uilla ab hora tertia,bibebatur, ludebatur,uomebatur.O tecta ipſa miſera,quam a diſpari domino,quamquam quomodo iſte dñs?Sed tñ quam a diſpari tenebantur.Studiorum enim ſuorum M.Varro uoluit illud eſſe,non libidinum diuerſorium.Quæ in illa uilla ante dicebantur? quæ cogitabantur?quæ literis mandabantur?iura populi Ro. monumenta maiorũ,om̃is ſapientiæ ratio,om̃isq; doctrina. VRS.Quid cauſæ fuit cur M. Antonius in Varronis fortunas tantopere ſæuiret? PLA. Fecere id ſtudia patrum:bello enim piratico cum Pompeio egregie militauit, bello item ciuili eundem ſecutus eſt ducem,unde in fortunas hominis debacchatus eſt M. Antonius,aduerſante etiam Cæſare & ſæpius eum admonente,ut uni Varroni propter uirtutem parceret. Verum cum poſtremo ut bonus ciuis & reip.amantiſſimus,triumuiratum improbaret,proſcriptione notatus,in M. Caleni amici optimi uillam cõfugiens,ad pœnas perſæpe a M. Antonio quæſitus eſt. VRS. Doleo ego uehementer M. Varronis calamitatẽ,ſed quando ita accidit,illam Varronis uillam in Caſſinate, quam hanc quæ nunc noſtra eſt,malo inquinauerit M.Antonius ebriorum uocibus,ſcortis undiq; accitis, pueris meritoriis & quouis genere flagitij.Non deerant ſua monſtra (ut uideo) illis tẽporibus, neque homines nobilitas generis a facinoribus retrahebat. PLA. Imo uero neſcio quo fata pleriq; iſtorum, quos nobiles uulgus appellat, in omnem turpitudinem prolapſi ſunt.Quem enim ſæuitia anteponis Syllæ ex gẽte Cornelia?quem libidine P. Clodio,

ex gente Claudia? quem ſeditione & libidine dominandi Catilinę ex gente Sergia? fu
ere & alia monſtra, quæ maioribus ſuis talem immiſere notam, ut non inde nobilita-
tem deduxiſſe, ſed eo potius tranſtuliſſe turpitudinem uideantur. VRS. Non eſt
igitur (ut uideo) illa uera nobilitas, quã Ariſtoteles in libro de rep. probat. Dicit eñ
eoſdem ſibi uideri nobiles, quorum maiores uirtute & diuitijs aliquando floruerunt.
PLA. Non eſt certe. Nam uera nobilitas non aliunde quam ex ipſa uirtute oritur,
ne partem aliquam in opibus & facultatibus colloces. VRS. Cuperem ex te audire
unde uera nobilitas oriatur, ſi uacat & placet. Locus enim iſte te admonet, & ad dicen
dum inuitat. Nihil hic ſtrepitus, nihil tumulti. Suſurrus iſte pręterlabentis Anienis,
alni folia uentis circũacta hoc ut facias, te inuitant: ſi æſtu premeris, pulchre in herba
recumbes, ac pedes recẽti unda cõtinuo refrigerabis. PLA. Quod uelle te uideo,
mihi facere neceſſe eſt, & quidem breuiter, ſi conſequi potuero. Nam pluribus uerbis
id agere neceſſe non eſt: prſertim hoc anni tempore, quo æſtu ac ſiti continuo premi
mur. ſed priuſquam dicere incipiam, ex te audire cupio, quid de nobilitate ab alijs ac-
ceperis. & ne oratione continua hoc tibi faciendum exiſtimes, ego te, ubi opꝰ erit, in-
terpellabo: quod tibi quoq;, cum ego contra exordiar, facere ſi uoles, licebit. VRS.
Placet hoc quidem, ne quicq̃ intactum prętermittamus, q̃d etiam Dialogi ratio expe
tit. Putaui ego ſemper illam eſſe ueram nobilitatem, quam quis ex illuſtri maiorũ ſu-
orum origine traxiſſet, quaſi hæreditarium munus ab illis accipiens. Ab illis, inquã,
q ſummos honores maximosq; magiſtratus in ſuis ciuitatibus diſciplina, moribus,
uirtute adepti fuerant. Multum eñ generatio ad nobilitatem facit, q̃d etiã in quibuſ-
dam animalibus cernimus, utpote in equis, canibus, bubus. Hęc enim bruta empturi,
gregis nobilitatem prius ſciſcitamur & inſpicimꝰ, quanq̃ in homine longe alia ratio
inſit. Nam præter ingenia quæ pene eadem ex parentibus ducimus, ex educatione &
domeſtica conſuetudine, ex dictis factisve ad gloriam capeſſendam uehementer in-
citamur, quod eſt maximum nobilitatis ſpecimen. Quid eñ (præter gloriã parentũ
& genium quendam domeſticũ) Camillos, Fabios, Aemilios, Catones, Scipiones ad
bene de rep. merendum excitauit? collocari maiorꝫ ſtatuas in foro, p tẽplis ueteres illi
Romani uoluere, titulis rerum geſtarꝫ in baſi poſitis, quibus uiſis & perlectis, ęmula-
tione gloriæ excitata iuuentus, nullũ laborem, nullũ periculum pro ſalute & dignitate
patriæ recuſarent. Mouent quidẽ homines ſimulacra, ut uides, mouent triumphi &
monumenta maiorum: ſed nihil eſt quod æque excitet dormientes etiã, q̃ gloriæ cu
piditas, quæ a maioribus non ſine cauſa transfertur in poſteros. Vides profecto mul
tis etiã exemplis parentes bene inſtitutos, nil aliud cogitare & moliri, q̃ ut filios ſui ſi-
miles patrię relinquãt, quorꝫ opera cũ domi tum foris parẽs illa cõmunis pro arbitrio
ſuo utatur. Quã uoluptatẽ percipere credimus eos, q uita exceſſere, ſiqs ſenſus ſupeſt,
ex liberorꝫ rebus fortiter ac cõſtanter geſtis? Magnã certe, cũ cernãt in filijs nõ paruã
ſui partẽ relictã eſſe. Hinc ille in filios parentũ amor, illa nutriẽdi cura, ille ardor cõci
tãdi eos ad laudẽ capeſſendã, ut ipſiq; tãtę gloriæ participes ſint. Victuros eñ ſe diu
in filiorꝫ & nepotũ uita arbitrantur, ſi eos bene inſtitutos, & rebus a ſe pclare geſtis in
precio reliquerint. Expetebat hoc a filio M. Cato, hoc Cicero: ad hos eñ iure hæredi
tario magnã partẽ gloriæ ſuæ puenturã dicebant, ut eos a libidinibus ad quas adole-
ſcẽtes natura & ætatis uitio ferũtur, ad uirtutẽ reuocarẽt, cõmemoratione laudũ ſuarꝫ.
Ex gñe igitur nobilitas duci uidetur: nam cũ maiorꝫ noſtrorꝫ egregia facta cõmemo
rauerimus, nil nobis merito negari poſſe arbitramur. Suffragata eñ multis apud Ro-
manos in petitione magiſtratuum nobilitas eſt, cũ illud diceret, Date hoc parẽti, date
generibꝰ de rep. merito. Non eñ alios nobiles uulgus appellat, q̃ quos pclari paren
tes genuere. Senatorij ſiquidẽ ordinis eos Romani appellabant, q ex ſenatoribus nati
erãt. Præterea uero ne uulgũ me ſequi tñmodo exiſtimes, & ij q literarꝫ ſtudioſi ſunt, ul
uere nobiles generoſos appellant, φ in his ſit nobilitatis copia. Hoc etiam nomine in
dialogis ſuis pſæpe utitur Plato, dũ amicos ad laudẽ cohortatur. O generoſe, inquit,
ſic eſt agendu, ex genere nobilitatẽ animi excitans. Verũ ne hæc nobilitas manca ui-
deatur, quidam adijciunt facultates & opes: qbus & domeſticus ſplendor cõſeruatur,
& amicis, quorꝫ frequentia nobilitas indiget & gratia, retinentur. Hinc clientes qua-

reliquę commendant. Hæc eſt ſententia noſtra, niſi quid ad hæc dixeris. PLA. Antequam dicere incipiam quid hac de re ſentiam, mutemus locum, ſi placet. Pellit hinc nos ſol, ut uides, ad ueſperam iã inclinans. In illo Anienis flexu optime manebimus, unde uides umbram ſub ſpecu elici. Traijciendus eſt amnis, quod fieri hoc anni tempore uado per commode poteſt. VRS. Traijciamus, me ſequere qui uadum noui. Sed heus tu frigidus es Anio æſtate etiam feruida? PLA. Ita eſt certe, ut dicis. Retinere in flumine pedes ob frigiditatem uix poſſum. Hanc ob rem exiſtimo Anienis ueteris aquam potui minus ſalubrem fuiſſe propter frigiditatem: & quia ſemper adeo rapax eſt, ut ſemper aliquid ſecum ex ripis trahat, quo etiam ſereno cœlo turbet. Frigiditatem autem contrahi arbitror ex mõtibus (ut uides) cœlo uicinis & niuibus ſemper opertis. Influunt etiam hinc dextra, hinc ſiniſtra Sublacum proficiſcentibus continui fontes, quorum aqua deguſtari ob frigiditatem uix poteſt: quo enim penitioribus ex locis & magis ſaxoſis aqua egreditur, eo frigidior eſt æſtate præcipue, qua frigidum & humidum propter contrarias qualitates ad tartara (ut dicitur) confugit.
VRS. Ad quem igitur uſum has aquas in urbem ueteres introduxere tanta cum impenſa? PLA. Vt eſſet unde irrigationi hortorũ, balneis, fullonibus, reliquiſq; fœdis miniſterijs ſatisfieret. cõcipiebatur autem ſupra Tibur extra portam Cartanam uiginti millibus paſſuum. Verum poſteri mutata ſententia, ut aquã clariorẽ haberent, omiſſo flumine, ex Sublacenſi Neronis uilla meliorem duxere. Huius autem aquę ductus caput pridem magna cum uoluptate inſpexi, dum uidendę antiquitatis ſtudioſus, Marſos & Pelignos inuiſo. VRS. Ad ſpecum iam uenimus, ſed dic quęſo ubi conſederis, & crura & pedes ſiccaueris, unde duci exiſtimes illos aquæ ductus, qui mille paſſibus ſupra Tibur apparent, partim arcuato opere, partim effoſſo mõte. PLA. Nimis uetuſtatem amas, ut uideo. VRS. Imo uero nihil eſt qđ æque mirer, & laudibus extollam. PLA. Recte ſane, Romanus es, tuos magis quam alienos amas: non ſine cauſa, cum urbi Romę par nihil unquam fuerit, & nihil ſecundum. Ad formas illas redeo, quarum amplitudinem uetuſtas nondũ exedit. Altera autem duci aquam martiam ad urbem ualeria uia exiſtimo: altera uero claudiam, ſumptam ex fontibus duobus ampliſſimis, eadem uia ſcaturientibus in Sublacenſi. Sed quę fuerit martia & quæ claudia, haud ſatis conſtat, conſumptis præſertim inſcriptionibus, euerſiſq; tantarum rerum monumẽtis. Inſpexi ego nuper ex Sublacenſis rediens amœnis dextra ac ſiniſtra, qua duci aquas uidebam, & nil quo certior hac de re fierẽ uidi. Ex hac autem diligentia hoc conſecutus ſum, ut repente in ſummum mœrorem inciderim, cum paſſim cernerem egregia illa opera diſiecta & neglecta iacere. VRS. Vnde quęſo martiam & claudiam aquam apellas? PLA. Ab his qui aquas duxere publico ac priuato ſumptu, ut appiam & iuliam dicimus: uiarum quoque ſtratarum eadem ratio eſt, quibus ex rebus, plereq; familię magnum conſecutæ ſunt nomen. VRS. Tandem uero, ut uideo, paulatim fatebere nobilitatẽ ex uetuſtate generis & magnis facultatibus oriri. PLA. Nobilem igitur hac ratione C. Caligulam dices, qui puteolanum ſinum ponte iunxit: Nobilem Claudiũ qui Fucinum magna impenſa emiſit, qui portum Romanum extruxit: Nobilem Neronem, qui dum auream domum, dum thermas & theatra, dum portum Antiatum extruit, populi Romani uires cõtriuit: Nobilem item Herodem, qui Romanorum hac in re magnificentiã imitatus, portus, urbes, theatra, aquæductus in Syria miro ſumptu excitauit. Sed his monſtris quæ fera unquam immanior fuit? Nil enim in ſe habuere, quare homines, non dico nobiles, dicerentur. VRS. Contrahe pedes, ſi placet, & dic tandem quos eſſe nobiles cẽſeas. PLA. Nobilitas enim, ut Stoicis placet, eſt ſplendor *quidem non aliunde ueniens, quam ex ipſa uirtute, qua bonum a malo, dignum ab indigno ſecludimus. Si- *quidam animi noſtri bonis artibus & diſciplinis imbuti, ſeruare iuſtitiam, pietatem, conſtantiam, prudentiam rebus in omnibus didicerint, quonam pacto fieri poteſt, ut is nobilis cenſeatur, qui ſine doctrina & eruditione, intemperantiæ, ſe iuſtitiæ, impietati & nequitiæ addixerit? Imo uero hunc non modo ignobilem, uerumetiam ſcurrã & nebulonem improbum appellabimus. Idem quoq; ſentire Q. Cicero uidetur ſcribens enim ad M. fratrem de petitione conſulatus, cum Antonij & Catilinæ mentio habe-

tetur: Nequaquam ſunt, inquit, ij tam genere inſignes, quam uitijs nobiles. Nobilita
tis enim proprium eſt recta ſequi, gaudere officio, cupiditatibus imperare, auaritiam
coercere. Hoc qui facit, etiamſi ex infima ſorte hominum natus fuerit, is merito ſuo
nobilis haberi & dici poteſt. Neq; eſt cur parentem rerum omnium naturam (ut qui-
dam improbi faciunt) reprehendamus, quod hos nobiles, illos uero ignobiles faciat.
Aequale ſiquidem omnibus temperamentum pręſtat, non genus, non potentiam,
non opes inſpiciens. Eadem enim quo ad animũ pertinet, naſcendi ratio in priuatorũ
hominum filijs eſt, quę in principum ac regum natis, licet ij in purpura & magnis do
mibus, illi in centonibus & caſulis plerunq; naſcantur. Virtutes certe & uitia faciunt,
ut alter altero nobilior ſit. Seneca ex Stoicorum ſecta philoſophus inſignis, ad Lucil-
lium ſcribēs: Non fuit, inquit, Socrates patritius, non eques Romanus, quem tamen
philoſophia non accepit, ſed nobilem reddidit. Hunc item quo nemo unquam mor-
talium doctior aut ſapientior Apollinis oraculo iudicatus eſt, mater obſtetrix & pa-
ter marmorarius in lucem edidit, ut eſſet qui ſua doctrina multos ad nobilitatem tra-
duceret. Seruius quoq; Tullus in ſeruitute natus atq; educatus, regnũ ſua uirtute ade-
ptus, & de hoſtibus tertiũ egit triumphum: & urbē Romam ita auxit, ut nil ei ad ſum
mam nobilitatem defuiſſe uideatur. Idem dici de Tullo Hoſtilio poteſt, qui humili
tugurio natus, paſtor primo, deinde Romanorũ rex merito creatus eſt. Fuere ij qui-
dem nobiles Vrſine, ſi uerum intueri uolumus, non illi qui ob maiorum uirtutem &
merita nobilitatem in deſidia collocarunt. Nihil enim agere, in purpura non ſine cra
pula & ebrietate uiuere, ſericatas & coccinatas habere ueſtes, aurea calcaria, gemma-
tos digitos, unguenta ſapere, in ſumma nobilitate ponũt. Quæ omnia ita certe gene-
roſitati contraria ſunt, ut uirtuti uitium & ſolertię ignauia. Vide quæſo quantũ a cę-
teris differam. Soleo ego ac merito profecto illos irridere, qui aut equeſtrē ordinem
aut inſignia alicuius doctrinæ uel precario uel ambitione & largitione ſibi emunt, ut
ignauiæ ſuæ argumenta circumferre impune poſſint. Concedatur id benemeritis, ut
olim apud Romanos fieri conſueuerat. Equites enim propter rem in bello egregie ge
ſtam, annulo, fibula & armilla aurea donabantur, uirtutis, non ignauię, pignore. Con
cedatur & noſtris tēporibus, ut ij qui in gymnaſijs publicis aliqua doctrina excellũt,
aurum in baltheis & calcaribus circumferant, quo a cæteris differre uideantur. Si quis
autem præterea eſt, qui alia ratione nobilitatem ſibi uendicet, ſciat is ſe alienam, non
ſuam, perſonam gerere. Iactare item maiorum res geſtas, atria imaginibus diſtincta,
porticus ſignis ac tabulis ornates, ſuperbas ædes, plus certe admirationis in ſe habet
quam nobilitatis. Neq; hæc nobis adiumento eſſe poſſunt, ſi illorum uirtutem omitta
mus, quorum imagines uerborum magnificentia collaudamus. Imo uero ſi recte intue
ri uolumus, illa uirtus huic ignauiæ dedecori ac turpitudini eſt. Talem autem nobili-
tatem irridens Diogenes ille cynicus, qui omnia contemnebat, malitiæ dixit & igna-
uię uelamen eſſe. M. certe Catonem priſcũ illum, quem merito Cenſorium uocarũt,
non genus, non diuitiæ, (Tuſculi enim natus eſt obſcuro genere, tenui cenſu) ſed prę-
ſtantes eximiæq; uirtutes poſteris commendarunt. Idem quoq; de C. Mario dici po
teſt, qui mihi unus omnium præſtantiſſimus uiſus fuiſſet, ni ad extremum ueram glo-
riam libidine dominandi cum ſæuitia commutaſſet. Neceſſe eſt autem ut aut nuſquam
nobilitas ſit, aut illi uere nobiles ſint, qui ingenio, doctrina, induſtria, magnitudine
animi, fortitudine, prudentia in omni uita excellunt. Oriri autem nobilitatē ex uirtu-
te, hac ratione comprehendi facilime poteſt, q ij qui ex claris maioribus orti ob uita
degenerarunt, inglorij & degeneres ſunt habiti, ut ſuperioris Africani filius, qui bello
aſiatico ab Antiocho turpiter captus, uitam precario præter Romanum morem ab
hoſte impetrauit, de quo paulo poſt L. Scipio patruus egregium illum dicturus e-
rat triumphum. Filius autem Q. Fabij Allobrogi, a patre degenerans, adeo libidinoſe
& intemperanter uixit, ut exhæredatum eum a Q. Pompeio prætore, nemo ęgre tule
rit. Parentis enim amplitudo & turpitudini filij nil profuit. Nollem Q. Hortenſij ora
toris clariſſimi nepotem in tantum dedecus prolapſum: qui dum popinas & lupana-
ria circuit, domeſticum ſplendorem prope extinxit. Quis eſt autem rerum humana-
rum adeo imperitus, qui hos cenſeat nobiles appellandos? Quorum uita quo turpior

fuit eo citius ſuorum nobilitatem extinxit. Solent ij quidem maiorum ſuorum res geſtas commemorare: ſed uerum eſt quod ait Naſo poeta,

Et genus & proauos & quæ non fecimus ipſi, Vix ea noſtra puto.

Sunt quidem noſtra, ne mentiar, ſi eos imitati fuerimus: ſin ſecus, non magis noſtra ſunt, quam illorum qui Sienen habitãt. Imo uero ſi quis ſenſus apud uita functos ſupereſt, ſiue quid apud nos agatur ſentiunt, dolent & quidem uehementer, talem de ſe prolem reliquiſſe, quæ adeo culpabilior uidetur, quo plures habuit maiores, quorũ uirtutem & res geſtas imitaretur. Quod ſi mortuis quibuſdam redire in uitam liceret, ea profecto cenſura in filios degeneres uterentur, qua Brutus ille primus libertatis uindex, qui conſcios coniurationis filios, uirgis cędi ac ſecuri percuti iuſſit. Eandẽ quoq; ſeueritatẽ imitatus Caſſius, filium ſuum po. Ro. imperium affectantem necari iuſſit. Torquatus item, cum filius eius D. Syllanus, a Macedonibus repetundarum accuſaretur, ſolus concedente ſenatu cognitionem cauſę ſuſcepit. Cognito autem re diligẽter excuſſa filij crimine, ita iudicauit: Quum Syllanum filium meum immeritam pecuniam diripuiſſe conſtet, non iniuria paternis laribus & reip. munere ac omnium ciuium ſocietate eum indignum iudico. Abiens itaq; a conſpectu patris filius, deſperatione motus, laqueo ſtatim uitam finiuit, cuius funeri ut indigni filij pater inter eſſe noluit. Non poſſunt certe parentes optimi flagitioſos filios diligere: quin ueteres illi Romani imperio & gloria digni, filios interdum exhæredarunt ob flagitia & turpitudinẽ: aliosq;, quorũ ſpectata uirtus erat, per adoptionem in familias ſuſcepere, ne ob ignobilitatem filiorum, agnationis nomen interiret. Rogatus ab uxore Socrates, ut ꝓpter filios in uita remaneret, nequaquam id ſibi integrum eſſe reſpondit. Tum illa, cui filios commendas? Nemini, inquit. Nam ſi mei ſimiles erunt, nulla indigebunt commendatione: Sin ſecus, nolo filij Socratis dicantur: non enim merentur. Quanta aũt moderatione uſus ſit dum filium ſenatui cõmendat, Antoninus ille Philoſophus, quem mirari, ut aiunt ſcriptores, quam laudare facilius eſt, eius uerba perfacile oſtendũt: Filium (inquit) meum commendo, ſi uobis & dijs immortalibus dignus erit. Modeſte ſane, ne ſi ſecus quam uellet accidiſſet, principatus ſui gloria aliquo filij uitio contaminaretur. Quid ſibi uelint iſti, qui ex maioribus ſuis nobilitatẽ aucupantur, certe non uideo. Quemadmodum enim ſplendor in obſcura ſpeculi parte nuſquam apparet, ita neq; gloria maiorum in minoribus flagitioſis eluceſcere poteſt. Vnde Satyrus ad Põticum ſcribens, inquit:

Stemmata quid faciunt? quid prodeſt Pontice longo
Sanguine cenſeri, pictosq; oſtendere uultus
Maiorum, & ſtantes in curribus Aemilianos,
Et Curios iam dimidios, naſumq; minorem
Coruini, & Galbam auriculis naſoq; carentem?
Quis fructus, generis tabula iactare capaci
Fumoſos equitum cum dictatore magiſtros,
Si coram Lepidis male uiuitur? effigies quo
Tot bellatorum, ſi luditur alia pernox?
Ante numantinos ſi dormire incipis ortus
Luciferi, quo ſigna duces & caſtra mouebunt?
Cur allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in herculeo Fabius lare, ſi cupidus, ſi
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna,
Si tenerum attritus Catinenſi pumice lumbum,

Squalentes traducit auos, emptorꝙ; uenenì
Frangenda miſeram funeſtat imagine gentem?

Merito poſt tot flagitia, idem poeta ſubiungit:

Tota licet ueteres exornent undique ceræ
Atria, nobilitas ſola eſt atque unica uirtus.
Paulus uel Coſſus uel Druſus moribus eſto,
Hos ante effigies maiorum pone tuorum,
Præcedant ipſas illi te conſule uirgas.
Prima mihi debes animi bona. ſanctus haberi,
Iuſtitiæꝙ; tenax, factis dictiſꝙ; mereris.

Tunc addit, Agnoſco procerem, ut intelligerent oẽs in ſola uirtute nobilitatem collocatam eſſe. Fruſtra igitur nituntur, qui omiſſa uirtute, nobilitatem tanquam hereditariũ munus a maioribus expetunt. Quis enim generoſum hunc dixerit, qui indignus genere & præclaro nomine tantum inſignis? Nobilitas enim uirtutis ſocia & comes, proprio labore quæſita, non alieno, cum uitijs ſtare nullo modo poteſt. Vnde uerum illud Senecę tragici eſt, Qui genus iactat ſuum, aliena laudat. Gloriari quidem poſſumus, nos a claris maioribus ſanguinem, artus, uiſcera accepiſſe: nobilitatem uero nequaquam, quæ tota ex animis noſtris pendet, & non aliunde uenit: ne ignarum uulgus ſequamur, qui perſępe in maximos errores dilabitur, cuiuſꝙ; opinio raro cũ ſapientia conuenit. VRS. Mutare ſententiam cogor, ut uideo. Sed nil mihi durius uidetur, quam ut exiſtimem paupertatem iungi cum nobilitate poſſe. PLA. Cũ diuitię, fortunę bona ſint, non eſt cur eas cum nobilitate coniungas, quę tota in uirtute fundata eſt. Quanquam haud ſcio quid in paupertate ſit, quod ita eã aſpernere. De mendicitate non loquor, quæ turpis eſt, cum petere oſtiatim panem neceſſe ſit. Magnę, inquit Seneca, diuitię ſunt, lege naturę compoſita paupertas. Lex autem naturę eſt, non eſurire, non ſitire, non algere ut famem ſitimꝙ; depellas. Non eſt neceſſe ſi paupertatem amplexus fueris, potentum aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue & contumelioſam etiam humanitatem pati. Honeſta quidem res eſt lęta paupertas, nec paupertas quidem dici poteſt ſi lęta. Nam cui cum paupertate conuenit, diues eſt: non enim qui parum habet, ſed qui minus cupit, diues haberi debet. Si enim ad naturam uiues, nunquam pauper eris: ſi ad opinionem, nunquam diues. Parum eſt quod natura deſiderat: quod opinio, immenſum illud quidem. Adhortatur nos idem Seneca, ut nobis paupertatem familiarem faciamus: Securius (inquit) diuites erimus, ſi ſciuerimus quam non ſit graue pauperes eſſe. Imo uero alius alio nemo dignior, quam qui opes contemnit: et eas ſi habet, intrepide ubi opus eſt, partiatur. Non eñ diuites naſcimur, in lucem prodeuntes, cibo & potu contenti eſſe debemus. Sine cupiditatibus natura nos genuit, ſine timore, ſine ſuſpicione, cęteriſꝙ; peſtibus quæ nos quotidie cruciant. Falſa autem opinione imbuti, paupertatem ſummum malum exiſtimamus: quod non putarunt Romani illi ueteres, qui nõ minus laudis ex paupertate conſecuti ſunt, quam ex imperio & rebus pręclare geſtis. Caruiſſet honore ſepulturę, adeo pauper, Menenius ille Agrippa, ſenatus ac populi Romani in cõponenda pace arbiter, niſi collatis in capita ſextantibus funus ductum more maiorum fuiſſet. Valerio quoꝙ; Publicolę, qui tertium cõſulatum geſſit, ob inopiam rei familiaris funus ex publico exhibitum: nil enim pręter gloriam in morte ſibi reliquum fecit. Cincinnatus autem ab aratro ad dictaturam accitus, plus glorię ex paupertate quam ex ſuperatis hoſtibus populi Romani conſecutus eſt, ſeptem iugeribus agri contentus, quem ipſe colere ſolebat, ubi ſe magiſtratu abdicaſſet. Quam glorioſa autem fuerit Attilij Serani paupertas, non attinet dicere, cum omnes hiſtorici huius clariſſimi uiri nomen celebrent. Is enim quem a ſerendo cognomentum duxiſſe arbitror, dari ſibi in Africa ſucceſſorem poſtulauit, nec uilię ſuę pauca quędam iugera peſſum irent, mortuo uillico, cuius induſtria uxorem & liberos alere conſueuerat. Senatus itaꝙ; ne inchoatũ bellum

emitteret,operam dedit ut ager eius coleretur,& uxori ac liberis publice alimenta pſtarentur. Miſeros ne igitur & ignobiles hos pręclariſſimos uiros dicemus,quorũ tantus uirtutis ſplendor in paupertate reluceat? Petijt & Cn. Scipio in Hiſpania ſucceſſorē ſibi dari,quia filiam nuptui ſua induſtria daturus eſſet. Senatus aũt ne tanto duce careret,dotem XL. milliũ æris uirgini dedit,ac marito locauit. glorioſus ſenatus,q ciui ſuo cauit:glorioſior Scipio, q ex paupertate tm̃ nominis cõſecutus eſt,quantũ nullus antea ex diuitijs. Fuit olim reſp. Romana apud oẽs gentes & nationes magno in precio, dum Romani ciues paupertate gloriabantur. Opes eñ publicas oportere eſſe & nõ priuatas,cẽſuere ueteres illi,qui legẽ de repetũdis ac de peculatu tulere. Verũ ubi,hac mutata ſententia, ex publico & priuato rapere impune cœpere,poſthabita glorioſa paupertate nulla deinceps religione, nulla pietate, nulla modeſtia uſi ſunt:adeo eos auaritia, & habendi cupiditas de uia retraxit. Hinc ortæ ſunt in tãta ciuitate ſeditiones,orta bella ciuilia,cũ opes orbis terrarũ in unam urbem cõgeſtæ,uictorũ præmia eſſent. proſcripti certe in triũuiratu plures ſunt propter facultatas & diuitias, q̃ propter ſtudia partium. Quos eñ uel natura uel ratio a tanta pernicie retrahebat,eoſdẽ diuitiæ in diſcrimin uocabãt. Secura eſt ubiq; paupertas,non latrones,non ueneficos timet. Et ſi qui uere nobiles habẽdi ſunt,ij certe pauperes erũt,q ſpretis fortunæ bonis,oẽs cupiditates perfacile uincũt. Neq; eſt Vrſine cur quiſq̃ putet,pauperis nullã omnino liberalitatẽ eſſe, q facultatibus careat,unde bñficentia oritur. Mira eñ liberalitate utebantur uiri illi clariſſimi,de quibus paulo ante mentiõem fecimus,dũ patriã tuebãtur,dũ imperiũ augebant,dum munera reip. caſte ac ſancte obibant. Benignitatis munere uti quadrifariã ſecundum Platonẽ poſſumus:pecunijs,opera,diſciplinis,oratione pro circumuẽtis in iudicio,q eſt ſummũ liberalitatis genus. Exhauriri eñ interdũ ea beneficentia poteſt, quæ pecunijs & opibus exercetur:quantũ enim ex pecunijs dãdo imminuitur,tm̃ ex ardore bene agẽdi detrahitur. At uero qui in privatis publicisq; rebus opere cõſilio, officio prodeſſe nititur,eo liberalior indies fit,q̃ ſua autoritate de pluribus benemeretur, nulla ſublata bñ agendi,hac in re preſertim,facultate. Quantum aũt pfecerint in iudicijs oratores & cauſidici circumuẽtis aduerſariorũ potentia & malitia,declarãt Ciceronis, Hortenſij ac Demoſthenis orationes,qui pſępe a faucibus potentũ inopes ſubtraxere. Doctrina pterea & eruditione cõparari ingens benignitatis nomẽ poteſt, q ea ſemp animis noſtris inſedeat,comiteturq; nos uſq; ad extremũ uitæ ſpm̃. Trãsferuntur pfacile & amittũtur pecuniæ,mutantur honores & dignitates pro arbitrio potentum. Cadunt conſilia ſocordia interdum & ignauia. Cõtemnuntur orationes,ſola uero ſapiẽtia firma ac ſtabilis habetur. Eſt eñ earũ rerũ,quæ ſecundũ Ariſtotelẽ ſemp & ubiq; eodem modo ſeſe habent. Vera nanq; uirtus,uera nobilitas,nulli caſui ſubiecta eſſe debet,ex qua fit animus liber & ingenuus,nulli unq̃ flagitio, nulli turpitudini deditus. Qui igitur de nobilitate loquitur, de uirtute ſe loq intelligat neceſſe eſt:adeo ſimul hæc duo cõnexa ſunt. VRS. Non improbat,ut uideo,Plato partẽ illã beneficentiæ, q̃ circa dandas pecunias uerſatur. Pecunias aũt dico more maiorũ quarũ extimatio menſuratur nummo. PLA. Non improbat certe cũ dicat,hac nihil hoim naturæ accõmodatius,Sed inſpicere diligenter oportet quemadmodum utamur,cũ non in oẽs nec ob leuẽ cauſam,ſed erga bene merẽtes, & ob ſingularẽ aliquã uirtutem beneficos nos eſſe oporteat:hoc uelle iuſtitiam in partiendis rebus,hoc poſcere æquitatẽ. Ea pterea liberalitate uti iubemur,q̃ proſit de nobis bene meritis, & nemini noceat. Quare tyrãnorũ q̃rundam,ut olim L. Sylię C. Marij,Cinnę,Lepidi,M. Antonij,pecuniarũ & bonorũ tranſlatio a ueris dñis ad iniquos ſatellites & ſeruos nequiſſimos, non debet liberalis uideri,cũ auferãtur unde non oportet,& his dẽtur,qbus ob flagitioſam & ſceleſtã uitam negari aer,nedũ uictus,deberet. Admonet nos q̃q; M. Tullius,ne maiore utamur benignitate, q̃ facultates noſtræ requirũt:neue ita rem familiarẽ claudamus,ut eam liberalitas aperire non poſſit,quæ profecto omi oſtẽtatione & uanitate carere debet. Hoc aũt prudenter fiet,ſi tempus cõſiderabimus, ſi cauſam benignitatis,ſi rationẽ,ſi dignitatem tum noſtrã,tum eorum erga quos liberales eſſe debemus. Nã q ſine uitio uel mẽſura, q̃dã animi impetu,liberales uideri magis q̃ eſſe uolũt,argui leuitatis nõ ſine cauſa poſſunt. Viro eñ bono nil turpius eſt,q̃ aliquid facere cuius probabilis ratio reddi-

non poſſit. Tenẽda igitur mediocritas quædam eſt ne ſi oia temere effuderimus, ꝓdigi: ſi ubi dandũ eſt nõ dederimus, auari & maligni uideamur. More autẽ Chriſtiano, paruulos nutrire, pupillos tueri, uirgines inopes connubio locare, uiduas defendere, [de]biles paupertate & ualetudine oppreſſos iuuare, eſurientes paſcere, algẽtes ueſtire, captiuos redimere, nexos ære alieno ſoluere ſua pecunia & impenſa, nobilis ac liberalis uiri propriũ eſt. Quod etiã Fabiũ illum Maximũ, qui cunctando rẽ Romanã reſtituit, feciſſe legimus. Captiuos eñ ab Hannibale redemptur ſe pollicitus ſenatu recuſante, ut id quod inſtituerat, ſua impẽſa faceret, fundum uendidit. Laudatur & liberalitate Gillus Agrigentinus. Is eñ quingentos equites Gelenſiũ ui tẽpeſtatis in fundum ſuũ cõpulſos, magna impẽſa aliquandiu aluit. Omitto dicere ꝗ̃ liberalis fuerit in edendis ſpectaculis, in curanda annona, in epulis apparandis, cum oim quicunq̃ fuere, liberaliſſimus ſit habitus. VRS. Splendide ſane. Sed dic q̃ſo, ſeparas ne magnificentiam a liberalitate? PLA. Imo uero, Ariſtotelẽ ſecutus. Hæc eñ in dandis pecunijs, illa uero in magnis ſumptibus, unde nomen accepit, uerſatur. Propriũ nanq; magnifici [ui]ri eſt theatra, tẽpla, fora, porticus, ædes ita ædificare, ut & ciuitatis dignitas requirit, & eius q extruit, facultas & amplitudo. VRS. Pinxiſti tam mihi, ut arbitror, illũ quẽ nobilẽ dici & haberi uis. PLA. Ducta ſunt certe uera nobilitatis lineamenta, ſed nondũ plane neruos & colores ſuperinduximus VRS. Perfice queſo, ut tandem gloriari poſſim me illius nobilitatis quam q̃rimus, uerã imaginẽ uidiſſe. PLA. Ita eñ iuſtitia in humana ſocietate neceſſaria eſt, ut in animãte anima. Huius enim motu cietur corpus, ſi inſit: ſin abſit, cõtinuo riget & diſſoluitur. Quis eſt enim q ut deum quendã cælitus miſſum, iuſtũ hoĩem nõ admiretur? Huic ut uides cõmittunt homines fortunas ſuas, cõmittunt liberos, cõiuges humanaq; oia: nec immerito quidem, cũ ipſa iuſtitia ſit, ut Ariſtoteli placet, non pars quædã uirtutis, ſed tota uirtus. Vt igitur ꝑpetuam cõmendationẽ & famã ueræ nobilitatis cõſequamur, ipſam iuſtitiam amplectamur oportet, ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile. Camillus dictator Romanos Phalarios, quos ui non poterat, iuſtitia & clementia in deditionẽ accepit, remiſſo pædagogo uirgis cæſo ab eiſdẽ pueris, quos trãsfuga ſecũ ꝑ fraudẽ in caſtra hoſtiũ duxerat. Magna eſt & Ariſtidis laus, qui iuſti cognomentũ cõſecutus eſt, ꝙ Themiſtoclis conſilium de incendẽda Lacædemoniorum ad Cithicum claſſe, utile certe, non tñ iuſtũ, improbauerit. Hanc aũt iuſtitiã recte obſeruabimus, ſi cõmunibus pro cõmunibus utemur. Communia aũt ſunt, errãtes admonere, ignaros docere, aut ut erudiantur curare, aquã non prohibere, pati ignẽ ab igne ſumi, cõſulentibus fidele conſiliũ dare. In hac aũt ſocietate humana gradus diſtinguere ſuperuacaneũ mihi uidetur. Nemo eſt eñ qui neſciat, plus ſe patriæ, parẽtibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiuſdẽ nationis, eiuſdem linguæ, ꝗ̃ ꝑegrinis & externis. Nõ eſt etiam alienũ ab officio pręſtantis & iuſti hois, curare ut in patria ſua leges, iura, ſuffragia, conſuetudines ſeruentur: utq; ciues ſui in dictis pactis datã fidẽ ꝑſtent. Quod feciſſe M. Regulũ legimus, unicũ inuiolatę fidei exemplũ. Is eñ Carthaginẽ ad certã pœnã redire maluit, ꝗ̃ datã fidem uiolare. Hæc aũt Vrſine q diligẽter obſeruat, nõ modo ingenuus, uerũ etiã illuſtris mihi uidetur. VRS Probe qdem oia pingis: ſi qd habes ad hęc ꝑge q̃ſo. PLA. Fortitudo, ut mihi uidet, oim uirtutũ quaſi robur q̃ddã, uiro inſigni ꝑneceſſaria eſt, ne iuſtitia ulla ex parte labefactetur. Verũ ut fortitudo ſine iuſtitia iniquitatis aſylum eſt, cũ ualidior imbecilliorem opprimat, ita iuſtitia ſine fortitudine, eos plerumq; deſerit, quos tueri merito deberet. At uero cũ fortitudo in res bellicas & domeſticas diuidatur, ſuperius illud Neapolioni equiti & fratribus tuis, qui militiã ſequũtur, omittamus, amplectantur q; potius domeſticam illam fortitudinẽ, quę animi magis ꝗ̃ corporis uiribus cõprehẽditur. Vera autẽ fortitudo eſt, primo ſeipſum uincere, iram cohibere, nullis illecebris capi, aduerſis non ꝑturbari, nec extolli ſecundis, & quaſi uento huc & illuc impelli: nam qui cupiditatibus uincitur, qui metu frangitur, q ira ꝑturbatur, uti certe conſilio nõ poteſt. Is aũt quem magni excellẽtiſq; animi eſſe uolumus, nihil admirari in rebus humanis, nihil magnifaicere ꝑter uirtutem debet. Honores ꝑterea, ut Ariſtoteli placet, nõ q̃cunque, nec a quouis oblatos ſuſcipiet, ſed illos tantum quos eſſe dignos illuſtri uiro arbitrabitur. Præterea uero ita dignitatẽ animi ſui in utraq; fortuna ſeruabit, ut a ſeipſo diſ-

cedere nuſquam uideatur. Cõtuliſſe in benemeritos beneficia, lætabitur, feretque moleſte ſi ipſe ab alijs acceperat, nec plura ſtatim reddiderit, Heſiodi præcepto, q maiore menſura reddi mandat. Alienum uero ab eius natura eſt quem magni excellẽtiſq; animi eſſe uolumus, bñficia in alios collata cõmemorare: accipientis certe hoc proprium eſt, non aũt dantis. Quanuis enim Lacedæmonij ab Athenienſibus beneficia accepta cõmemorant, ſua tñ in eoſdem collata uerecunde reticent. excellere item in omnẽ uirtute mauult, q̃ uideri, q̃d eſt uani hominis proprium. Aperte aũt loqui, amare, odiſſe, magni animi ꝓprium exiſtimat: timentis nanq; eſt occultare ſententiã. Sit motus ipſius quem nobilẽ q̃rimus, tardus in inceſſu, uox grauis, ſermo ſentẽtijs plenus. Prorſus aũt uera animi magnitudo ſine ingenti uirtute cõſtare non poteſt. Cauenda eſt tñ nimia gloriæ cupiditas. Nam dũ magnitudine animi preſtare oibus querimus, æquitatem interdum ob ambitionem contemnimus, qua nullo publico ac legitimo iure uinci nos deinceps patimur. In rebus aũt agẽdis magnũ animũ, magnã ſpem præ ſe ferre debet, qui alios excellere cupit. Quod feciſſe ſecundo bello Punico Scipionem ferũt. Is eñi coetũ ingreſſus deliberantiũ de relinquenda Italia poſt cladẽ Cãnenſem, ſtricto enſe mortem his cõminatus eſt, q talẽ approbarẽt ſententiã. Nã ut boni medici propriũ eſt, uultu ac uerbis bonã ualetudinem ægrotantibus polliceri, ita illuſtrẽ uirũ decet deſperationi hoim fiduciam & bonam ſpem obijcere, q̃d Aeneam feciſſe Virgilius ſcribit, ut illud:

Spem uultu ſimulat, premit altum corde dolorem.

Non eſt aũt uiro ingenuo ullomodo trepidandũ, nec de gradu conſtantiæ, ut dicitur, cadendum: quo nihil poteſt eſſe uiro ampliſſimo indignius, qui ad unam fortitudinem pro utilitate communi natus & educatus eſt. VRS. Indiget ne alio adminiculo is, quẽ cęteris nobilitate animi ꝑſſe uis? PLA. Imo uero, & quidẽ magno. Neceſſe eſt aũt, ut in eo homine prudentia ſit ad bonoꝝ malorumq; delectum, quẽ iuſtum & conſtantem uolumus. Prudentia eñi cæterarum uirtutũ magiſtra ita eſt ars uiuendi, ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio: Vnde hac in re nequaquam laudandus eſt Theophraſtus, q in Calliſthene ſuo uitã noſtram & regi fortuito dixit, quo nihil poteſt eſſe languidius, cum uſu & doctrina cõpertum ſit, cælum & homines ſapientia gubernari. Sapientia enim, ut philoſophis placet, nil aliud eſt quã diuinarum humanarumque rerum cognitio: quam quidẽ M. Tullius prudentiã interdũ, ſapientiã nonunquã uocat. Hanc qui aſpernatur & cõtemnit, quid a brutis differat non uideo, cũ uirtutũ oim principes ſit & magiſtra quædã, unde ois bene uiuendi ratio colligitur. Quare ſancte a Platone ſcriptum eſt, tum demum beatas fore reſp. ſi eas docti & ſapientes regerent: beneſiquidem conſultum ciuitatibus cenſuit, ſi is qui ſummã poteſtatẽ haberet, ſtudiũ oẽ ſuum in uirtute collocaſſet. Quales fuiſſe Romæ P. Scipionem, C. Lælium, M. Catonem accepimus, Spartæ Lycurgũ, Athenis Solonẽ. Illa eñi pars, quę ut M. Tullio placet, in ueri cognitione uerſatur, maxime naturã attingit humanam. Is etiã merito prudentiſſimus haberi debet, qui in quauis re uidere & explicare poteſt, quid uerum, quid ue falſum ſit. Quare bene reſponſum ab Ariſtotele eſt, interrogatus eñi quid differrẽt docti ab indoctis, quo (inquit) uiuentes a mortuis. Eſt aũt ſapientia recta ratio reꝝ gerendaꝝ, quæ & uoluptatibus modum imponit, & animi fortitudinẽ regit. Transfert hæc eadem ſe non modo ad remp. uerumetiã ad familiarem: reſq; oẽs non temere, ſed cõſiderate agendas. Sumendũ eſſe tempus in deliberatione oſtendit, re aũt deliberata aliquid agendum, poſthabita ſocordia & ignauia. Huius enim uirtutis tota laus in actione conſiſtit. VRS. Miror ego hæc duo nomina, uidelicet ſapientiæ & prudentiæ, omnino confundi, cum Peripatetici longe aliter ſentiant. PLA. Eſt ita ſane ut dicis. Vt enim ſapientia principium eſt cognoſcendi res omnes exactiſſime contemplandas, ita prudentia quid expetendum fugiendumue ſit, nobis oſtendit. Verum ſi recte intueri uolumus, parum admodum inter ſe differunt, cum res ipſa conſiderata & perfecta, quod ex ſapientia oritur, ad actionem nos perducit, in qua felicitas humana repoſita eſt. VRS. Non diſplicet hoc quidem. Habeo iam ut arbitror, illũ quem uere nobilem quærimus. PLA. Vnum adhuc ſupereſt, quo ueluti condimento hæc noſtra confabulatio uel diſputatio potius ſapidior fiet. VRS. Quid id q̃ſo eſt?

PLA. Temperantia, quam interdum modeſtiam, nonnunq etiam moderationem appellare ſolemus. Cuius uirtutis proprium eſt, appetentis animi motus ſedare acregere, ſemperq; aduerſantem libidini moderatam in omni re ſeruare conſtantiam. Intemperantia enim omnem animi ſtatum perturbaret & inflammaret, niſi huic uitioſitati illa uirtus obſiſteret, cuius beneficio ægritudines omneſque animi perturbationes ſedantur. Animis noſtris atq; naturæ uim duplicem ineſſe M. Tullius affirmat, quarum pars una in appetitu repoſita aſt, hæc hormi Græce dicitur, quę hominē huc & illuc impellit: Altera uero in ratione, quæ docet & apetit quid faciendum fugiendumque ſit. Ita fit autem ut ratio præſit, appetitus uero obtemperet, in homine potiſſimum benemorato, cuius fundamentum ipſa uerecundia erit, quæ non ſine cauſa prudentiæ adiuncta, ſoliq; homini data, oſtendit aliud quidem iuueni conuenire, aliud ſeni. Saltauit (ut aiunt, qui ueteris teſtamenti hiſtoriam ſcripſere) Dauid rex, non autem Samuel: & ut nec ille reprehenſus, ita iſte magis laudatus eſt. Abſtinuit fidibus ob uerecundiam credo Themiſtocles ille Græciæ princeps, quod eas dignitati ſuæ nequaquā conuenire arbitraretur. Scribūt & poetæ Mineruam tibias abieciſſe, quod dum eas inflaret, indecorem genarum in fronte perſpexerit, deæ minime cōuenientem. Continentem & abſtinentem eum eſſe oportet, quem nobilem quærimus. Horum autem alterum in rebus eſt, alterū in moribus. Aphricanus ille Scipio, q nobis multis in rebus exēplo eſt, eximiæ formæ puellam in bello captam, ac ſibi in Hiſpania uoluptatis cauſa oblatam, conſtanter renuit, eamque inuiolatam marito reſtituit. Cato autem in Epiro, Achaia, Cycladibus, Veneris a lucri copia abundans, conſtantiſſime, Numatio Ruffo teſte, tantam turpitudinem reiecit. Scitum ſane illud Fabricij eſt in Cineam apud Pyrrhum uoluptati omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeant mentem omnes populi Romani hoſtes. Quam turpe autem ſit diffluere luxuria, Sardanapali error nobis oſtendit, qui incidi iuſſit in ſepulchrum ſuū: Hoc habui, quod edi, quodq; exaturata libido hauſit. Quid aliud, Ariſtoteles inquit, in bouis, non in regis, ſepulchro incideres? Rebus autem in omnibus tenēda mediocritas eſt, quæ ad ualetudinem quoque pertinet. Eſt autem in deſiderio, non in ſatietate, iucunditas uictus. Ille igitur quem nobilem & illuſtrem quærimus, omnes libidines coerceat, ægritudines animi ſedet, comprimat iracundiam, unde prope infinita mala naſcuntur. Præterea uero prudentia utatur in bonorum malorumq; delectu: Iuſtitia, unicuiq; quod ſuum eſt tribuendo. Fortitudine, labores conſideratos periculaq; obeundo. Temperantia, ut dixi, uoluptates omnes prætermittendo. Hoc qui conſtantiſſime facit, etſi ruſticis parentibus ignobiliq; loco ortus eſt, nobilis tamen & ingenuus haberi debet. Hæc habui de nobilitate quæ dicerem. Sed iam finem, ſi placet, faciamus: niſi quid aliud uis: Nam cœnæ tempus inſtat, & traiecto flumine, nobis per aduerſum collem in uicum Varronis ſubeundum eſt. VRS. Satis feciſti mihi abunde, & iam tandem ſolos eos nobiles exiſtimo, qui aliqua ſingulari uirtute præditi ſunt: non autem illos, qui bene loti & pexi & ſericati coccinatique accipitrem circumferunt, in ipſa ignauia, non in ſolertia, ut par eſſet, nobilitatem collocantes. PLA. Recte ſane. Conſcēdamus, ſi placet. VRS. Quid ita quæſo acceleras? ueniemus tempori. Non eſt quod ita properes. PLA. Facit pulchritudo & magnificentia harum ædium, quas nuper magna cum arte & miro ſumptu ædificaſti, ut eo facilius proficiſcar. Quid enim illis ædibus decentius reperiri poteſt, ſi trabes auratas, ſi parietes bene pictos inſpicis? Quid commodius, ſi ampla cœnacula, ſi porticus faſtigiatas, ſi cubicula uenuſta, ſi hortos egregie cultos intuemur? VRS. Gaudeo ſane uicum hunc noſtrum ita tibi placere. Curaui ego hanc ædificationem non magis mea quam hoſpitum cauſa, nec priuatorum hominum ſolum, uerumetiam pontificum ac regum, ut ſi quando eis hac iter facere contingeret, meo beneficio percōmode recipi poſſent. PLA. Indicauit id modo pontificis Sixti aduentus, quem ita magnificentiſſime accepiſti, ut a nemine melius aut lautius accipi potuiſſet, quod uiri ſplendidi & illuſtris proprium eſt. VRS. Putaui ſane hoc eſſe magnifici hominis officium. Sed tectum quæſo iam tandem ſubeamus, ne humiditate nocturna lædamur: nos præſertim qui ob difficilem collis aſcenſum, nonnihil ſudamus.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE AD LAVRENTIVM MEDICEM PROOEMIVM.

QVI uitam ciuilem Laurenti ſibi deligere, ij mihi nimirum præter cæteros ſapere uiſi ſunt. Laudent quantũ uelint Druidas ſuos Galli, laudent Gymnoſophiſtas Indi, nec ſuos Eremitas improbent Chriſtiani. Ego enim ſic exiſtimo, hũc mũdum quẽ colimus, quemq; tã ornatũ quodammodo pictũ cernimus, nullã ſpeciẽ habiturum, niſi a ciuilibus hominibus incoleretur. ij ſunt profecto, qui prouincias diuiſere, q urbes ſuis locis, qui pagos, qui uillas, qui oppida condidere, q homines in unũ congregatos, p tribus & uicos diuiſere, q patrẽ familias ſuis præeſſe uoluere. At uero, ut ij in unũ congregati, bene ac ſãcte uiuerẽt, ſuis legibꝰ uita ciuilis deſcripta eſt, tũ ab illis priſcis legũ latoribus, Solone, Licurgo ac Dracone, tũ uel maxime a Platone & Ariſtotele, quorũ libri, de moribus præſertim, ciuili diſciplina referti ſunt. Laudãt ij certe priuatã uitã, contẽplandiq; rationẽ, & in ea ſolidã uoluptatẽ collocãt: ciuilẽ aũt ita amplectũt, ut in ea laudãda magna uolumina conſcripſerint, quod certe non feciſſent, niſi hanc uitam fructuoſiorem, illi inerti ac deſidi præferendam multis rationibus intellexiſſent. Nam qui uitam in ſolitudine ducit, q́q; rerũ ac deorũ naturã cõtẽplatur, is certe cũ ſolicitudines humanas ſubterfugiat, ac ſãctã ſocietatem deſerat, ſibi magis quam alteri natus eſſe uidetur. Magnum eſt profecto deos contemplari, eoſdemque nobis propicios reddere precibus ac uotis: Sed illud quoq̃ maximũ eſt, ad q natura rerũ omniũ parens impellit. Non enim ſolum nobis nati ſumus, ut ait M. Tullius, uerũ ortus noſtri partem patria uendicat, partem amici, quibus certe ſatis facere illi nequaquam poſſunt, qui in ſolitudinem ſecedentes, ſeſe ab hominibus ut a toto corpore ſepararunt. Delectati quidem multi cum ex Græcis tum ex Aegyptijs contemplatione ſunt, multaque ad cognitionẽ rerũ occultarũ & admirabilium pertinentia conſcripſere: quod qdẽ ad paucos ptinet. Sed ego potiſſimũ Romanos laudo & admiror, qui poſthabita priuata cõmoditate, & uoluptate animi, de legibus & moribus ſcribẽtes, cõmuni hoĩm utilitati ſemper cõſuluere. Hac itaq; ratione motus Laurẽti, ne mihi tãtummodo natus eſſe uidear, ſcribere aliqd ad te de optimo ciue inſtitui, quo mihi & tibi pariter ſatisfacerẽ. Multũ enim patriæ iſti tuæ florẽtiſſimæ debeo, quæ me licet externũ, tot annis nõ modo aluit, uerũ etiã erudiuit. Multũ præterea auo ac patri tuo, uiris certe clariſſ. quorũ benignitate & gratia in cliẽtelã familiæ ueſtræ ſuſceptꝰ ſũ. Verũ qa auus

tudini, qua ſæpe affligitur. Adde quod ciuilibus negocijs & procellis exagitatus, huc ſeſe ut in portum recipit. PLA. Quaſi uero a ſene bene inſtituto, beneq; de republica merito quicquam fieri iucundius poſſit, quam aut quid ſit agendum in uita ad bene beateq; uiuendum commemorare, aut ſuos edocere, quo pacto ciuitatem iuſte ac ſancte gubernent. Hoc uno ſiquidem modo omnem ei leuabimus ſenectutis & ualetudinis moleſtiam. Ab his enim ad meliorem cogitationem animũ eius traducemus, ex qua profecto non minorem ipſe quam nos, uoluptatem capiet, cum docentis eque ac diſcentis, par uoluptas ſit. Sed accedamus propius: & dum in uita eſt, quicqd poſſumus, ex eo tanq̃ ex huberrimo fonte hauriamus, quod tibi ac tuæ reipu. proſit, omiſſis ludis illis, de quibus paulo ante diximus. Ego enim uiciſſim hominẽ interrogabo, tu quæ dicet, notabis & ediſces. CO. Quid huc queſo Platina? Carigium ne uiſurus & Tertiolæ riuum, & quercum hanc frõdoſam, an æſtus urbaniq; tumultus uitandi cauſa huc ueniſti? PL. Vt te uiderem & ſalutarem Coſme, utq; aliquid a te perdiſcerem una cum Laurentio nepote tuo, ad quem Florentina reſpublica poſt te uentura eſt. Nam Petrus filius adeo podagra & articulari morbo laborat, ut non longior ei uita futura uideatur: hanc ob rem exiſtimo Laurentium noſtrum tibi ac patri breui ſucceſſurum, recepturumq; ab utroq; rempublicam bene ueſtris artibus ac labore inſtitutam. Quare ut auo ac patre dignus uideatur, ediſſere, & quidem breuiter: nolumus tibi diu moleſti eſſe. quid optimum ciuem in gubernanda ciuitate deceat, ut tãquam optimus poeta, hunc extremum uitæ laborem actum bene & utiliter trãſigas. Hoc eſt munus tuum, hoc a te expectatur, non a riuuli ſuſurro, non ab his uirgultis & arboribus, quæ, ut Socrati placet, nil habent in ſe quod homines doceant. Quam ob rem aggredere quæſumus, da hoc nepoti, da patriæ, ut quæ ornata per te eſt, eadem quoque in futurum conſilio tuo per nepotem ſalua & aucta uideatur. CO. Nõ poſtulatis a me hoc, ut uideo, ſed flagitatis. Faciã ergo uobis, ut potero, ſatis, quanq̃ hoc ſit philoſophi doctiſſimi ac ſapientiſſimi munus: a me autem hæc habetote, ut ab homine potius ætate & rerum humanarum cognitione perito, quam doctrina & arte imbuto. Interim uero uacuum tempus & liberum mihi dari peto. Nam qui rem tantã ſuſcipit, cura certe & negocio uacare debet. Abigitote quæſo ruſticos iſtos a me, ne nos a republica ad rem ruſticam traducant. Importuni profecto ſunt: & quod uolunt, nimis uolunt, quippe q affectus ſedare uſu uel arte nequaquam didicere. LA. Hoc meum erit negocium, meo iuſſu conticeſcent om̃es: quieſce, ſi placet, & in hoc ceſpite recumbe, ac pedes contrahe, ne aqua ſubluti articulari morbo uexentur, quod in frigidis podagris accidere ſolet. Quæret ex te Platina aliud ex alio, & ego q̃d diſſeres tanquam ex oraculo percipiam & ediſcam. PL. Quia uero, ut ait Maro, non om̃ia poſſumus om̃es, ob eam rem, ſi quid mihi exciderit, aut prætermiſſum a me fuerit, tu ſtatim ad quem pertinet, id ſuggeſſeris, faciesq; auum tuum rogando ad dicendum alacriorem, cum te ex ore ſuo tanquã ab hubere pendentem uidebit. LAV. Faciã ego uero quod uelle te uidero, & innueris. PLA. Conticeſcamus, dicturus eſt aliquid auus tuus, mentum attrectat, & barbam mulcet. COS. Ego uero cum ſæpe alias, tum uel maxime nunc cogitabam, multum homini naturę tributum eſſe, in eoq; mentem ipſam magnam uim rerum optimarum continere: hinc faciendi quod honeſtum, & uitandi quod turpe eſt, rationem colligimus, cum natos eſſe nos in lucem editos ad decus & honeſtatem cernimus. Hoc etiam naturalis ſocietas, hoc hominum coniunctio inter ipſos expetere uidetur: qua ex re, illa quam quęrimus, reſpublica naſcitur: quæ eſt, ut Ariſtoteli placet, eorum qui in ciuitate degunt, inſtitutio, cuiuſque finis eſt bene uiuere. Sed quoniam res tanta gubernari bene ſine parente & ductore omnium non poteſt, ab eo, ſi placet, exordiamur. Deo eñ duce, errare nemo poteſt. Præterea uero ingrati uideremur, cum poetę fabulas narraturi, uana numina inuocent, ſi nos dei optimi maximi nomen pręteriremus: nos, inq̃, q̃s prouidos, ſagaces, acutos, memores, plenos rationis & conſilij fecit. Solus eñ homo ex tot animantium generibus atq; naturis, rationis particeps & cognitionis eſt, ob eamq; rem deo propius accedit. Quare ſi placet, & nihil aliud uultis, hinc exordiamur. PL. Rectiſſime equidẽ. iſto eñ duce et

uitate, ſtuprum, fraudationē, ſcelus, furorem, turpitudinem, libidinē, iniqtatē, luxuri
am, ignauiā. temeritatem nos admonet pceptis & inſtitutis: quare mi Laurenti, hanc
religionē, cuius characterem a teneris annis in fide parentū ſumpſiſti, conſtanter am
plectere: noſtramq; ciuitatē tuo exemplo in hac fide contine, Chriſtum unici dei filiū
colendo cum patre ipſo ac ſpūſancto regnantē: neq; eñ decet te ac reliqs Chriſtianos
unū deum in trinitate pſonarum adorantes, & trinitatē in unitate diuinitatis a genti-
bus religione & pietate ſuperari, maxime uero cum illoꝝ religio uel ſuperſtitio poti-
us fabulis (ut dixi) nitatur: noſtra uero ſanctiſſimis inſtitutis ac infinito prope marty
rum ſanguine probata & cōfirmata tot annis ſit, tot doctiſſimoꝝ uiroꝝ pceptis, quot
eccleſia Romana in precio habet, & ut de hominibus benemeritos colit. Multū profe-
cto deo noſtro debemus. Inſpicienda igitur ſunt eius merita erga patriā noſtrā, quam
toties ab hoſte & quidem grauiſſimo tutatus eſt, quanq̄ etiam a peſte & fame pſępe li-
berauit. Nec minus certe qd noſtra familia ei debeat cōſiderandū, quam quidē tumul
tu militari & ſeditionibus interdū exagitatam, in ciuitate, ut uides, cum dignitate reti
nuit. LAV. Ego uero Coſme, qd uelle te uideo, quodq; etiā ratio dictitat, libēter
faciam, ſed dic quęſo q̄ ſit iſta ſuperſtitio quam toties commemoras. COS. Dicet
hoc Platina, ad quem ptinet. Nam hæ ſunt eius partes. PLA. Ego uero dicā qd Ci
cero ſentit: Maiores noſtri, inquit, religionē a ſuperſtitione ſepararūt: nā q totos di
es pcabantur & immolabāt, ut ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appel-
lati, qd nomen poſtea latius patuit. Qui aūt oia quæ ad cultum deoꝝ ptinent, diligen
ter tractarent, & tanq̄ relegerent, ſunt dicti religioſi, ut eligentes ex eligēdo, tanq̄ a di
ligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes: his eñ uerbis om̄ibus ineſt uis eligen
di eadem quæ in religioſo: unde alteꝝ uitij nomen eſt, alteꝝ laudis. Eſt aūt religio ue
ri dei cultus: ſuperſtitio falſi, ut qui ſuperſtitem memoriā defunctorum colunt tanq̄
deos. Cur aūt Lactantius religionem potius dictā uelit a religando, non hercle ſatis
intelligo. Fuit biduo apud inferos Chriſtus inquit, hoc uinculo pietatis obſtricti deo
religati ſumus, unde religio nomen accepit. Veꝝ cum ante Chriſtum ipſum deoꝝ qq;
metus eſſet, cuius ſanguine & pietate religati eramus? Nullum certe tum erat uincu-
lum, imo titubabant, & ſoluta erant omnia. Venit q nos redimeret, & cuius pietatē ac
miſericordiā religeremus tantoꝝ beneficioꝝ memores. Vter uero melius ſentiat, ali-
orum ſit iudicium. perge Coſme, niſi quid ad hæc requiris. COS. Alte uero, & ut
oportuit, capite repetiſti oia. Aniles igitur ſuperſtitionesocioſoꝝ qrundam uitabis
Laurenti, ne fruſtra tēpus in nugis teras, & ea timeas quæ oſcitantes quidam aucupij
gratia confingunt & ſomniant. Non eſt cur ſacerdotes rogas, quod irridendo Socra
tem feciſſe aiunt, ut Aeſculapio pro te gallū immolent: Sanctitatem uero quę eſt (ut
ait Cicero) colēdi dei ſcientia, amplectere: Hypocritas fuge, ne te ſuis artibus ſuperſti
tioſum reddant. Eſt eñ genus hoim pnicioſum & maleficū: hos quidem ut reꝝ oim
ſimulatores ac diſſimulatores, ſaluator ipſe in euangelio deteſtatur & accuſat. Occul-
tum qppe ſcelus eſt, nec ut alia uitia facile dignoſci poteſt. Virtutis eñ ac ſanctitatis
nomina ſemp in ore habent, contemnere oia uidentur, ſaluatoris & ſanctoꝝ ſimula-
cra publice magis q̄ priuate uenerātur & adorant, obtorto ambulāt collo, demiſſo uul
tu, ſqualida barba & ueſte, atq; ij quidem magna ex parte ignaui, rudesq;, ſordidi, ſola
oſtentatione & uultus pallore conſpicui hoibus, tanq̄ inutiles fuci, & alienis laboribus
inſidiantes, infeſti ſunt. Quare bene a M. Tullio dictū eſt, nullā capitaliorē peſtē eſſe,
q̄ eoꝝ q cum mali ſint, id tñ agunt, ut boni uiri eſſe uideant. Ad Lucilliū uero ſcribēs
Seneca, hoiem monet, ne quid hypocritaꝝ more agat, qui nō pficere quod oſtentant,
ſed cōſpici cupiunt. Caute igitur cum huiuſcemodi hominibus uiuendū eſt ne circum-
ueniaris, neve in aliquā ſuperſtitionem eoꝝ fraudibus incidas, qui certe etiam in crimi
ne deprehenſi, puniri non poſſunt, quod eoꝝ uitia interpoſito religionis nomine ob
tegūtur. Dubitant eñ hoies, recte ne ij an perperā agant: fugiendi itaq; ſunt tanq̄ in-
utiles fuci, & ciuitati graues. Sed his omiſſis, ad alia, ſi placet, pgamus. LAV. Quid
ſubijcias ſecundo loco, expecto. COS. Stoicoꝝ quidē mos fuit ubi de religione
diſſeruiſſent, ſecundo loco charitatē patriæ, diſceptandi & ueri inueniendi cauſa pro-
ponere: quod certe non ab re factum eſt. Nam cum oia (ut ait M. Tullius) ratione an

moq; luſtraueris, omnium ſocietatum nulla eſt gratior, nulla charior, q̃ ea quæ cum rep. eſt. unicuiq; noſtrum chari ſunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares: ſed ōmes oīm charitates patria una complexa eſt, pro qua quis bonus dubitet mortē oppetere, ſi ei ſit profuturus? Quo eſt deteſtabilior iſtorū immanitas, qui lacerant ōmi ſcelere patriam, & in ea funditus delenda occupati ſunt. Augeri enim patriam imperio, agris, honeſtis uectigalibus, optimi ciuis eſt proprium, qua ex re certe magnam apud oēs bene ſentientes ij nanciſcuntur gloriam, ut Curio, Fabricio, Catoni ſeni obtigit. Contra uero in uitio ſunt, qui poſthabitis cōmodis ciuium, explendæ auaritiæ & uoluptatis cauſa exigunt, extorquent quicquid in mentem uenit. Potuit ne uox ulla ſceleratior uideri q̃ illa Catilinæ ob auaritiam & imperandi cupiditatē? qui dicente Cicerone, incendium ab eo excitatum, ſentio, inquit, & illud quidem ſi aqua non potero, ruina ſaltem extinguam, patriæ excidium minatus. Sed hunc certe idem exitus manſit, ac merito profecto, qui L. Saturninū, Sp. Meliū, duos Gracchos tyrannidē ad exitiū patriæ appetentes. Quanto aūt laudabilior Brutus ille prim⁹ cōſul poſt exactos reges, qui neq; filijs quidē in coniuratione deprehenſis, neq; ſibi ipſi pepercit, dū ſtudio tuendæ patriæ, quā e Tarquinij manibus uindicauerat, collatis haſtis cum Arunte Superbi filio congreditur: Cecidere quidem ambo mutuis uulneribus, ſed diuerſo noīe. Laudatur Brutus ut optimus ciuis, & bene de patria meritus. Improbatur Aruns ut nequiſſimus parricida. Laudanda eſt & Deciorum charitas: quorū alter bello gallico, alter bello latino pro ſalute patriæ ſeſe deuouere. Iniecit ſe in lacū Curtius armatus, adoleſcens ſane nobilis, equo calcaribus in uoraginem adacto. Intellexerat eñ datum reſponſis hiatum terrę coire non poſſe, niſi ea re iniecta, qua pop. Rom. plurimum ualeret. Hoc aūt Curtij factum ita laudauere ciues, ut in eundem locum ſinguli quiq; honoris gratia quadrantem conieccerint. Non caruere hac etiam laude Romanæ fœminæ: Nam captis Veijs cum aurū mittendum eſſet delphico Apollini propter decimas, quas in bello camillus uouerat, nec facultas in publico eſſet, ornamenta ſua matronæ in ærarium detulere, patriæ magis q̃ ſuis cōmodis conſulentes. Idem quoq; fecere, cum urbs a Gallis redimenda eſſet. At uero cū Thraſibulus parua manu triginta tyrannos Athenis deijcere conaretur, uni ex conſcijs dicenti, quantum tibi Thraſybule debebunt Athenæ, reſpondit: dij faciant ut quantum patriæ debeo, tantundem exoluam. Themiſtocles uero ne patrię bellum inferret, inſtante Xerxe Perſarum rege, inſtituto ſacrificio, patera exceptū tauri ſanguinē hauſit, atq; hoc pacto mori maluit, q̃ patriæ aliqua ex parte nocere. Hoc idē ſi Coriolano, Mario, Cinnæ, Carboni propoſitum fuiſſet ante illatum patriæ bellum, gloriā certe multis laboribus partam, non una cum uita turpiter amiſiſſent. Hoſtes enim patriæ iudicati, in cuius ſinu educati fuerant, ſuorū ſcelerum pœnas tandem dedere. Deflet ante omnia interitum patrię apud Virgilium Aeneas his uerbis:

O patria, o diuū domus Iliū, & inclyta bello Mœnia Dardanidū,

q nobis (deū ſemp excipio) nil patria charius in uita eſſe debet, aut dulcius, ut Gręci aiunt. Idē q̃q; poeta hoſtes patrię carpit, potiſſimū uero Curionē, ut quidam uolunt.

Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Impoſuit, fixit leges precio atque refixit,
Gallorum captus ſpolijs & Cæſaris auro.

Vt Lucano placet. Grauiſſimum quidem hoc crimen eſt, cum Ariſtotelis ſentētia, amare patriam natura cogamur. Quid enim ſibi uult illud, quod Vlyſſes ad Ithacę ſaxa illa quidem parua & ignobilia, non ſecus redire feſtinat atq; Agamemnon nobiles Mycenas? Amor patrię id quidem facit, quam uelim ita amplectare, ut bonorū exemplo eā opibus, autoritate, dignitate, imperio, q̄ad fieri poteſt, augeas. Sed qm̄ natura libertatē oēs appetunt, q̄ eſt poteſtas uiuendi ut uelis, curandum tibi erit, ne patria noſtra a tyrannis opprimat. LAV. Quonā tandē id fiet modo? COS. Si popularē remp. qualis noſtra, cuiuſq; propoſitum eſt, nemini ſubeſſe uelle, in æqualitate & officio contimueris. Tria autem ſunt ad id permaxime neceſſaria, libertas ſcilicet, diuitiæ,

uirtus. Libertatem diximus, poteſtatem uiuendi ut uelis, q̃d nequaq̃ ſeruis cõtingit.
Huic uero duo genera hominum inſidiantur, quorum alterum domi interdum ma-
gna impenſa nutritur, alterum foris uel ſimulatione amicitiæ, uel fraudibus, uel ui re-
buſpublicis ſemper aduerſatur. Domeſticos tyrannos eos appello, qui propter ingen
tes diuitias quibus ad largitionem utuntur, in ciuitate ſua primo quidẽ principatum
obtinent, mox diſcordias ſerendo, eo multitudinem traducunt, ut opera ſua cõtra no
bilitatem utantur. Sumptis itaq; armis ac pulſis optimatibus, tyrannidem occupant:
Veluti Philon apud Argos, Panctius in Leontinis, Cypſelus Corinthi, Piſiſtratus
Athenis, Dionyſius Syracuſis, Phalaris Agrigenti. Hoc autem ne contingat, bono ci
ui curandum eſt. Bonum autem ciuem eum appello, qui periclitanti patriæ conſilio &
manu opitulatur: ceu Hala Seruilius, P. Scipio Naſica, qui omnium ſcientia ſapientiſ-
ſimus & optimus eſt habitus: maximus enim (ut ait Ariſtoteles) honos habetur, non
ei qui furem occiderit, ſed qui tyrannum ut publicũ hoſtem, quippe qui ut domina-
tum malis artibus partum retineat, potentiores expellit, ſapientes necat, commeſſatio
nes & ſodalitates uetat. Tolli gymnaſia, & quicquid tale eſt, unde oriri inter ciues in-
telligentia & fides poteſt. Sua enim intereſſe putat, ut ciues inter ſe q̃ maxime diſiun-
cti ſint: nam cognitio fidẽ generat. Id autem ne fiat delatores ſubmittunt, qui clancu
lum excipiant quid a ciuibus in coronis dicatur, ut Hieron Syracuſis feciſſe dicitur: &
noſtra ętate Lodouicus Melioratus, qui ex arce Firmanos ſagittis inceſſebat, ſi eos
quaſi coniuratores in corona conſpexiſſet. Præterea uero potentes cum pauperibus
committunt, diſcordias ſerunt, populoſq; in continuis ſumptibus & laboribus con-
tinent, ꝙ Romę Superbum Tarquinium, Athenis Piſiſtratum in Samo Polycratem
feciſſe legimus. Ciues enim ſuos occupari continuis negocijs uolunt, ne de libertate
cogitent. Ne igitur patria noſtra talia monſtra aliquando ſuſtineat, Laurenti caue, ma
loſq; ciues & tyrannidem affectantes, ab urbe pelle more patrio. Nolo quenq̃ interfi
cias, Naſicam imitatus, niſi aperte in coniuratione deprehenſus fuerit. Ciuitas enim
noſtra Athenienſium morem imitata, dominatum affectantes, aut in exilium mittit,
aut ad tempus relegat. Legibus itaq; noſtris & moribus tibi utendum cenſeo: ne ſi ſe-
cus feceris, & degenerare a maioribus noſtris, & infamiam crudelitatis ſubire uidea-
ris. Externos autem tyrannos a ceruicibus patriæ facile remouebis, ſi eorum conſilia
quam diligentiſſime obſeruabis. Simulata enim amicitia inito fœdere, eo plerunque
populos deducunt, quibus natura hoſtes ſunt, ut uel ſponte uel coacti iugo ſeruitu-
tis colla ſubijciant. His igitur tantum fidei præſtabis quantum uita tyrannica exigit,
inuigilabiſq; ne ciuitatem noſtram imparatam offendant. Id autem percommode fi-
et, ſi populos finitimos, ſi principes fœdere & amicitia patriæ deuinxeris, ſiue milites
paratos ad omnes caſus habueris. Ad hãc uero rem pęcunijs opus eſt: quæ (ut Demo-
ſtheni placet) reip. nerui ſunt: ut Ariſtoteli aũt, ita neceſſariæ, ut euerti popularis reip.
ſtatum neceſſe ſit, niſi ciuitas ſuos prouentus, ſua uectigalia habuerit. Facultates habe
ant ciues oportet, ut ſit unde reſp. opportune uires ſuſcipiat. Hãc ob rem fortaſſe Car
thagmenſium conſuetudo improbanda non eſt, qui aliquem e populo ad prouincias
gubernandas obeundoſq; magiſtratus ſemper mittebant, qui ditior factus, & cũ reli-
quis ciuibus in pace uiueret & haberet unde remp. iuuaret: quod ego cum reliquis ci-
uibus perſepe feci, dum grauiſſimis bellis nunc a Vicecomitibus, nunc ab Alphonſo
Ferdinandoq; regibus multis annis premeremur. Virtutem autem his rebus coniun
ctam eſſe oportet, ſine qua certe integra felicitas haberi nõ poteſt: de qua etſi ubiq; di
citur, tñ ſuis locis & opportune ratio habebitur. Sed ad inſtituta, ſi placet, redeamus,
niſi quid ad hæc uultis. PLA. Tu quem uoles ordinem teneto, nos attente q̃d di-
cturus es expectamus. COS. Putare profecto (ut ait Plato) unuſquiſq; debet, oia
quæ poſſidet, eoꝝ eſſe qui nos genuere, quique educauere: ſecũdo loco, eoꝝ q̃bus cum
geniti & educati ſumus. Nam ſi cõtentio q̃dam & cõparatio fiat, q̃bus plurimũ debea
mus: poſt deũ & patriam ſequẽtur parẽtes: quoꝝ bñficijs, & q̃dẽ grauiſſimis, aſtricti ſu
mus, ſequẽtur liberi, fratres & bene cõuenientes propinqui. Hoc etiam in mandatis ha
bemus, quo diutius uiuas, patrem honorato & matrẽ. Præterea uero, qui dixerit fra- Exod. 20
tri ſuo racha, reus erit gehennæ. Virtutum eñ oñium, charitas ipſa (ut Ambroſio pla- Matth. 5

re) fundamentum eſt: quæ certe dirimi inter parentes & natos, fratrumq; inter ſeſe ſine nefario ſcelere non poteſt. Nam cum a Pomponio tribuno plebis dicta Manlio Torquato dictatori dies eſſet, quod occaſione bene gerendæ rei exceſſiſſet imperij obtinendi legitimum tempus: & quod optimum filium ab hominibus relegaſſet, & rure habitare iuſſiſſet, filius adoleſcens prima luce Romam uenit ad Pomponium, ubi negocium exhiberi patri intellexit: a quo ſtatim intromiſſus, quia exiſtimaret cõtra patrem aliqd afferre remotis arbitris, gladium ſtrinxit, Pomponiumq; iurare coegit ſe patrem miſſum eſſe facturum. Plus enim mouit adoleſcentem pietas in patrem, quam in e patris moroſitas & iniuria. Coriolanum quoq;, quem nec dij, nec homines dimouere ab obſidione urbis poterant, ſola mater lachrymabũdum etiam auertit. Laudatur apud Maronem Aeneas, quod patrem Anchiſen humeris ſuis ab incendio liberauerit: nec improbatur Scipio ille, cui poſtea Aphricano cognomentũ fuit, q patrem apud Ticinum in prælio uulneratum ab hoſte ſeruauit. Pretor item mulierem ingenuam capite damnatam, & ob eam rem necandam, in carcerem cõiecerat, pietate motus cuſtos non modo ſtatim eam non necauit, uerumetiã filiæ, diligenter tamẽ excuſſæ, ne quid cibi ad matrem ferret, aditum præbuit, futurum exiſtimans ut ſine ſua noxa mulier inedia conficeretur. Viuebat tamen illa huberibus filię alita: qua re cognita, liberata mater, filię pietati condonata eſt. Carpitur autem Neronis uita multis in rebus: ſed illud inter cętera ſcelera crimẽ ei obijcitur, quod poſthabita pietate matrem Agrippinam interemit, a qua procreatus, nutritus, & in tanto imperio collocatus fuerat. Merito igitur ſceleratus homo, patriæ quã omni flagitio contaminauit, & matri contra quam unice impius fuit, pœnas tandem & quidem graues dedit. Poſt parẽtes uero ſecundo loco fratres habebis, tertio propinquos. Qui enim te ſaluum in omni fortuna, quiq; dignitatem tuam augeri malit, quam frater Iulianus adoleſcẽs inſignis, inuenies neminem: & ob eam rem cum cæteris anteferendum arbitror, Scipionis exemplo: qui, cum prouinciæ cõſulibus decernerentur, maluit L. Scipioni fratri quam Lælio amiciſſimo Aſiam committi: neq; hoc quidem cõtentus, ſe ei cum antea imperator fuiſſet, legatum præſtitit, quo uictor cum triumpho in patriã rediret. Quantũ amauerim ego fratrem Laurentiũ, cuius tu nomen obtines, ciues omnes optimi ſunt teſtes: quanta itẽ beneuolentia coniuncti fuerint inter ſe pater patruusq; tuus filij mei dulciſſimi, te certe nõ latet, qui eos in uita uidiſti. fratrem itaq; imitatione noſtri amato, propinquos non modo in precio habeto, uerum eos quoq; cõſilijs tuis priuatis ac publicis adhibeto. Veriſimile enim eſt, eos tibi melius conſilium daturos, quam illos qui nulla tibi affinitate coniuncti ſunt. L A V. Sunt tamen qui amicitiam cognationi anteferendam cenſent. C O S. Dicat Platina, recte ne ij ſentiant an ſecus: ego interim in ſiniſtrum latus recumbam, cubitoq; innitar. P L A. Vulgaris hęc quidẽ opinio eſt, & ab omni ratione remota. Qui enim fieri poteſt, ſi naturæ uim inſpicimus & contemplamur, ut cuipiam charior ſit amicus quam frater bene cõueniens? Ex eodem utero natus, eiſdem huberibus alitus, eadem diſciplina imbutus, non anteferetur ſocio & amico. Fruſtra nos quidem germanos conſuetudo appellaſſet. Fruſtra fratrẽ quaſi fere alterum M. Varro dictum putaſſet, ſi non pluris fratrem quam amicum faceremus. Vnius P. Scipionis & quidem ſapientiſſimi exemplum, ſat tibi eſſe debet, qui ut auus tuus paulo ante dixit, fratrem in honore C. Lælio antepoſuit. ſed perge Coſme ſi per commode iaces. C O S. Quoniam de Lælio nuper mentionem feciſtis, uideatis quæſo quanti faciendam amicitiam ſentiat. Quid, inquit, ſtultius eſt, quam ut plurimum copijs, facultatibus, opibus ualeas, cętera parare quæ parantur, pecuniam, ueſtes, famulos, gloriam, uaſa precioſa, amicos nõ parere, optimam & pulcherrimã uitæ ſupellectilem? Vita enim inculta & deſerta ab amicis, nõ poteſt eſſe iucunda. Tibi igitur Laurenti quærenda ciuium omnium charitas eſt, humanitate, manſuetudine, comitate, & gratia. Tot em̃ oculos, tot manus, tot animos habebis quot amicos.

Rerum autem omnium (ut ait Cicero) nec aptius eſt quicquam ad principatum inter ciues tuendum atq; tenendũ, quam diligi: nihil alienius, quam timeri. Vnde præclare ait Ennius: Quẽ metuunt, oderint: quẽ quiſque oderit, perijſſe expetit. Neq; certe ullius tantæ ſunt opes, quæ odijs multorũ poſſint obſiſtere. Malus enim cuſtos diuturni-

nitatis metus eſt, ut idem M. Tullius affirmat, contraq; beneuolentia fidelis. Nam mutua ſint oportet beneuolentia & odium, & eos timere a quibus metui uolumus, neceſſe eſt: qđ Dionyſij ſuperioris, Alexandri Pheræi, Phalaridis Agrigentini uita oſtendit, q tandem oppreſſi, uitam merito cum tyrannide amiſere. Quis autem non cenſeat C. Caligulam, Neronem, Domitianum portenta illa imperij Romani, iure cæſos, cum eorum uita tota tyrannica eſſet, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla ſtabilis beneuolentiæ poteſt eſſe fiducia? His autem ſuſpecta ſunt oīa & ſolicitudine plena, cum nullus apud eos ſit amicitiæ locus. Dices tñ eos coli ſimulatione dũtaxat ad tempus. Verum ſi forte, ut perſæpe fit, de gradu ceciderint, intelligēt q̄ fuerint inopes amicorum, quod Tarquinium Superbum dixiſſe ferunt, tum cum exul eſſet, ſe intellexiſſe quos fidos amicos habuiſſet, quosq; infidos, cum iam neutris parem gratiā referre poſſet. Verũ quia ad amicitiam fortunati ciuis multi confluere ſolent, deligendi a te ſunt, qui ob ſapientiam, uirtutem & integritatem, amicitia tua digni habeantur, quiq; merito boni uiri appellari poſſint. Neq; eñ aliter uera amicitia dici poterit, niſi fuerit in uirtute conſtantia ac perpetuitate fundata, qualis fuit illa Scipionis & Lælij, Oreſtis & Pyladis, ac duorum Pythagoræorum Damonis & Pythiæ. Hos uero ſi nimium exactæ amicitiæ reconditæq; exiſtimas, delige ex ciuibus tuis qui ob uirtutē firmi amici, ſtabiles & conſtantes futuri ſint: tales autē ij erunt, quorũ uita omni ex parte probata fuerit, ne eos amicos exiſtimes, qui uoluptatum inſtrumenta ſunt, quique merito ob flagitia omnium ſeruorum turpiſſimi ſunt uernæ. Prius autem ex Iſocratis ſentētia diligenter ſcrutabere, qualis exiſtimationis apud bonos & rerum humanarum gnaros ij ſint, quos in amicitiam recepturus es. Nam eius ingenij ꝑfacile iudicabere, cuius illi fuerint quos tibi familiaritate & amicitia adiunxeris. Præterea uero ſi boni erunt, horum integritati te ac remp. noſtram tutiſſime cōmittes: ſi mali, in te unum omnis fere culpa uertetur: maxime uero ſi quid detrimenti patriæ noſtræ iſtorum culpa acciderit. Bonos igitur delige ex omñi numero, potiſſimum autem ex nobilitate: & eos quidem doctos ac rerum humanarum peritos, ut dixi. LAV. Ego uero ex te libenter audirem quos nobiles & uiri boni amicitia dignos cenſeas. COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero de petitione conſulatus, cum de Antonio & Catilina loqueretur, nequaquā ſunt (inquit) ij tam genere inſignes, q̄ uitijs nobiles. Eſt enim nobilitas ſecundũ Stoicos, ſplendor quidam ex propria uirtute proueniens, cui omnis generoſitatis palma tribuenda eſt. Quare mirari non ſatis poſſum, quod Ariſtoteles homo omnium, qui unquā fuere ſapientiſſimus, in libro de rep. eos nobiles ſibi uideri dicat, quorum maiores uirtute & diuitijs aliquando floruerint, cum uera nobilitas non aliunde q̄ ex ipſa uirtute oriatur: alioquin piratæ & latrones ob diuitias hac ratione nobiles haberentur. Præterea uero non eſt cur eos nobiles cenſeas, qui nobilitatem in deſidia collocant. Nil eñ agere poſt crapulam & ebrietatem, in purpura autem & ſubſellijs uiuere, ſericatas ferre ueſtes, aurata calcaria, gemmatos habere digitos, comam bene pectere, accipitrem circunferre, unguenta ſapere, in nobilitate ponunt, quo certe nihil eſt a generoſitate magis alienum. Apud Romanos olim mos fuit, ut equites propter rem in bello egregie geſtam, annulo, fibula, & armilla donarētur, uirtutis, nō autem ignauiæ, monumenta & pignora. Iactare item rem geſtas maiorum, atria imaginibus referta, porticos ſignis ac tabulis ornatas, ædes conſtructas oſtentare, plus admirationis, quam nobilitatis in ſe habent. Erunt tñ hæc nobis adiumento, ſi maiorum noſtrorum uirtutem & animi præſtantiam imitati fuerimus: ſecus uero, dedecori ac turpitudini. Huiuſcemodi autem nobilitatem irridens Diogenes ille cynicus philoſophus, malitiæ & ignauiæ uelamen eſſe dicebat. Quare M. Catonem priſcum illum, quem Cenſorium uocarunt, non genus, non diuitiæ (Tuſculi eñ natus eſt obſcuro genere, tenui cēſu) ſed eximiæ pulcherrimæq; uirtutes nobilitarunt. Idem de C. Mario, Seruio Tullio dici poteſt. Ipſam quidem nobilitatem quadrifariam diuidit Plato. Primam autem ait eorũ eſſe, qui claris, bonis, iuſtisq; parentibus ſunt orti. Secundam eorum, quorum parentes aliquando principes extitere. Tertiam, cum maiores noſtri fama & rebus bello geſtis uel publicis certaminibus parta corona claruerũt. Quartam, eorum qui præclara aliqua doctrina & animi magnitudine excellunt. Hos autem ut uere nobiles, cæteris omnibus

dos, uiolentos, fures, prædones, ſicarios, inuidos ſint nobis inuenta remedia: contra hos uero nullum, cum uerſuti quidem, uafri, ſubdoli, fallaces ſint, ac prius te opprimant, quã tale aliquid tibi euenturum ſuſpicari poſſis. Qui locus innocentiæ, ubi iſti regnant feris peiores, cum ſocietatem humanam qua nihil in uita melius eſt, maledicentia tollunt? Detrahere enim (ut ait Cicero) aliquid alteri, & hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt cõtra naturam quã mors, quam paupertas, quam dolor, q̃ cætera q̃ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Cõtemnendi ergo & pellendi ij ſunt, ut ſacrilegi & pernicioſi, ut furiæ phlegetontis: & quid quiſque dicat conſiderandum, de quibusue dicat. Hac enim ratione ciuitatis noſtræ quieti & incolumitati conſules. LAV. Multũ tibi debeo Platina, qui auum meum admonuiſti, ut mihi antidotum daret contra uenenatas delatorum uoces. PLA. Omitte iſta Laurenti, nil mihi ob hanc rem debes. Debebis tamen, ſi mandata Coſmi obſeruaueris: debebunt & ciues tui, ſi per te hac peſte caruerint. Sed audi quæſo, quod auus deinceps dicturus eſt: Vultum, ut mihi quidem uidetur, compoſuit, hilariorque quam unquam antea factus eſt. COS. Quaſi uero ſoli poetæ, & non etiam reliquum genus hominum, uultum rebus de quibus dicturi ſunt, accommodent. De humanitate dicturus, comitatem fronte oſtendere neceſſe fuit. PLA. Recte ſane ex Horatij ſententia. Sed perge: nam & nos quoque frontem porreximus, adeo tui ſtudioſi ſumus.

COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero, hominem admonet, ut in gubernãda prouincia ante omnia facilitate utatur in adeundo, lenitate in reſpondendo. Nihil eſt enim quod æque ciuem charum omnibus, faciat & popularem, quã ipſa comitas: cui non ſine cauſa bonitas, liberalitas, & amicitia connexa ſunt: quibus profecto ex rebus conciliari hominum beneuolentia ſolet. ut contra moroſitate, duritate, & acerbitate amittitur. Verum eſt certe quod Cyrum dixiſſe aiunt, iucundiora multo acceptioraque hominibus uideri in optimo uiro humanitatis quã belli opera. Bella enim plurimum mali intuliſſe mortalibus, humanitatem uero plura bona importaſſe. Aetate quidem noſtra plurimum bello & gratia ualuit Franciſcus Sfortia Mediolani dux: ſed eum plus iuuit ad principatum comparandum humanitas quam bellum: qua in re ego quoque, imo reſp. noſtra hominem iuuit, partim eius comitate mota, partim ne Tranſpadana Italia in poteſtatem Venetorum cum noſtro magno malo deueniret. Nam ſi Inſubriam occupaſſent, in nos quoque aliquando arma mouiſſent, adeo natura ſunt dominandi cupidi. Hoc igit patriæ magis quam Franciſco tribui. Tantæ uero humanitatis fuiſſe C. Cæſarem legimus ante principatum, ut & ipſe ciues in conuiuium ſæpius adhiberit & inuitatus, illorum menſas non ſit aſpernatus. Laudat comeſſationes publicas Plato ad conciliandam hominum beneuolentiam inter ſe, cuius quidem præcepta pleriq; imitati, adeo multitudinem hac comitate deliniuere, ut eius opera poſtea in maximis rebus atque optimis ſint uſi, ut intelligas totam hanc popularitatem ad utilitatem reip. non ad priuatum commodũ, ſpectare debere, licet ipſe C. Cæſar longe aliter ſenſerit, regnandi cauſa. Quam quidem cupiditatem ita uelim a te reijcias Laurenti, ut pernicioſam & teterrimam peſtem, ne te aliquando inficiat. Principum exempla de humanitate tibi propono, quo ciuibus tuis charior ac gratior ſis, maxime uero quando magiſtratum in ciuitate adeptus fueris, qui ipſe per ſe hominibus terrori eſſe ſolet.

Memineris quæſo uocis illius diuinæ, qua uſum Titum imperatorẽ ferũt, Velle quidem ſe talem priuatis exhibere, quales ſibi priuatos habere cuperet. Vt enĩ nihil pernicioſius eſt quam odio haberi, ita nihil utilius q̃ diligi & amari, Quod certe humanitate, lenitate, facilitate comparatur. Nam ut ſuperbia remp. labefactat, ita humanitas labefactatam aliquando confirmat, ac hominum contumaciam ita interdum frangit, ut ad ſanitatem male ſentientes traducat. Blande quidem poſt iniurias acceptas tumultuantem populum & ſeditioſum Moyſes appellabat, in laboribus ſolabatur, definibat oraculis, rebus fouebat, & ob eam rem poſtea ſupra omnes homines ſapere exiſtimatus eſt. His enim artibus plebis iudaicæ mentes adeo ſibi deuinxerat, ut eius amplitudinem magnitudinis gratia plus diligerent, quam pro rebus geſtis admirarẽtur, Dauid autem ob placabilitatem iuuenis etiam ad gubernandum populũ uno omnium conſenſu electus eſt, adeo ut parentes eum filijs ſuis, filij parentibus in amore pre

ferrent, cum ad utilitatem hoim potius, quam dominandi cupiditate ſumpſiſſe regnũ uideretur. Nam tumultuante populo, cædem ueritus ob ſæuitiam Saul, maluit in Hebron exulare, quam Hieroſolymis imperare: tanti faciebat populi ſalutem, cuius gratia regna & magiſtratus inſtituti ſunt. Quantum uero magnis ciuibus ſuperbia interdum nocuerit, M. Druſi tribuni plebis impotentia declarat, qui L. Philippo conſuli quod ſe concionantem interpellauerat, adeo collum intorſit, ut multus e naribus eius cruor eruperit. Idem quoque cum ſenatus ad eum mitteret, ut in curiã ueniret, quare non potius ipſe, inquit, in curiam Hoſtiliam propinquam roſtris, id eſt, ad me, uenit? Tu itaque bonos uiros imitatus, facilem te accedentibus præſta, dicentes benigne audi, interrogantibus comiter reſponde, petentibus honeſta præſertim, obtempera

LAV. Quod de humanitate dixiſti, admodum laudo: & ita, ut iubes me facturum re promitto, ſed uereor ne interdũ ob facilitatem contemnar. COS. Ego uero huic tamen facilitati grauitatem adiunctam uelim, propter temeritatem & ambitionem quorundam, omnia ſibi licere ſine diſcrimine arbitrantium. Hos autem cupiditate & appetitu omnia metientes, facilime propelles, ſi ea in te fuerint ornamenta quę in optimo ciue eſſe debent: præeſſe nanque ciuibus ſuis non debet, qui non didicit prius, qua id ratione fiat: quod quidem ſtudio, diligentia, doctrina, uſu comparatur, ut intelligas te non ad ocium, ſed ad negocium: non ad ſomnum, ſed ad ſolertiam: non ad uoluptatem, ſed ad modeſtiam & cæteras animi uirtutes ſpectare oportere. facile nimirum contemnuntur, qui nihil uirtutis, nihil animi, nihil neruorum habent: quique nec ſibi, nec alteri proſunt, ut dicitur. Contra uero in admiratione omnium ſunt, qui anteire cæteros uirtute putantur, atque his uitijs carere, quibus alij non facile poſſunt obſiſtere. Hos præterea admirantur populi, hos amant, hos colunt ut ſemideos. fieri enim non poteſt ut eum quis contemnat, quem uiderit curare eniti, ut omnes ciues quam beatiſſime uiuant. Nam qui dat operam ut ex æquo & bono ſuum quiſque teneat, quiq; omni diligentia & ſtudio curat, ut ciuitas moribus, induſtria, gloria, facultatibus augeatur, is certe admiratione omnium & laude dignus eſt. Graue enim pondus eſt, quod optimus ciuis humeris ſuſtinet, florentem ſcilicet ſecunda fortuna ciuitatem conſeruare: & ſi quando acciderit, eiuſdem calamitates atque pericula propulſare. Hanc itaque ob rem (ut dxi) fuere qui hos ſemideos appellarent. Quid enim utilius dari ciuitati poteſt? Quid fructuoſius quam ciuis bene inſtitutus? Qui ſciat omnia prudenter ac modeſte agere: iuſtitiam colere, liberalitate uti, circunuentos defendere, opem amicis ferre, præmia uirtuti tribuere, prodeſſe quamplurimis. His autem uirtutibus qui ſeptus eſt, uon utique a ciuibus contemnitur, non a flagitioſis iniuria afficitur. Nam cum Metellus repetundarum accuſatus, cauſam diceret, & tabulæ adminiſtrationis inſpiciendæ iudicibus traderentur, omnes certe qui tum aderant, auertere oculos, indignum rati chartæ, & non integritati eius fidem præſtari, cui po. Ro. tantam prouinciam commiſiſſet. Tutam autem eſſe uirtutem & integritatem, non modo apud ciues, uerum etiam apud hoſtes, declarat P. Aphricani maieſtas: ad hunc enim uiſendum cum prædones quidam Linternum ueniſſent, poſitis armis, uirtutis eius admiratores, non ut hoſtes, ſe acceſſiſſe dxerunt, quibus certe Aphricanus facilem ſe præbuit. At illi uenerati limẽ domus tanquam aram, & deoſculata manu Scipionis, poſitis ante ueſtibulũ donis, læti diſceſſerũt. Hac itaque ratione Laurenti comitatẽ ad quã te prius adhortatus ſum, tutiorem grauitas & conſtantia reddet. PLA. Recte ſane admones. Sed dic quæſo, num hæc maieſtas reſpicit? COS. Contra ambitionem & arrogantiam duo grauiſſima mala, plurimum certe ualet: iuſtitiam ſiquidem & fidem e medio tollit nimia principatus ambitio, unde præclare ſcriptum aſt apud Platonem, ſimiliter facere eos, qui inter ſe contenderent, uter potius rempublicam adminiſtraret, ut ſi nautæ in periculo certarent, quis eorum potiſſimum gubernaret. Quid ſi imperia non ſunt expetenda, ut ait Cicero, aut potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam? Vel ſi tantum pondus ſuſcipitur, omnis ambitio & arrogantia uitanda eſt: ne ſi elati nimium uidebimur ob delatos honores, beneuolentiam omnem ex animis hominum abradamus, quæ non imminuenda faſtu, ſed augenda eſt clementia humanitate. Extant autem ſenatus uerba ad Auguſtum, Cæſ. per uirum illuſtrẽ

Valeriam Meſſalam: Quod bonum, inquit, fauſtumque ſit tibi domuiq; tuę Auguſte, ſenatus conſentiens cum po. Ro. te patrem patriæ conſalutat. Hāc uero glorioſam ſalutationem Auguſtus nequaquam inſolenter accepit, ſed illachrymans ob pietatem & gratiam ſenatus erga ſe, reſpondit: Compos factus uotorum meorum Patres conſcripti, quid habeo aliud quam deos immortales precari, ut conſenſum ueſtrum ad ultimum uitæ finem mihi perficere liceat? De hac item reſcribens ad generum Auguſtus, uides, inquit, mi Agrippa, communem ſeniorum omnium conſenſum erga nos: tertium & ſexageſimum annum euaſimus. deos oro, ut quantum mihi temporis ſupereſt, id ſalubriter ducere liceat in ſtatu reip. feliciſſimo. Nondum enim ad unum omnino imperium Rom. uenerat. Hinc cœpit initium. Maluere enim ciues ad unum deferri omnia, quam toties bellis ciuilibus, & quidem cruentis uexari. Continuit itaq; hac ratione multos in officio Auguſtus, adhibita etiam maieſtate, ne ambitione & arrogantia quicquam præter honeſtum ſibi licere arbitrarentur. Eadem quoq; modeſtia uſus eſt M. Antoninus, quem mirari (ut aiunt ſcriptores) quam laudare facilius eſt. Hic enim filium ſenatui commendans, omiſſa arrogantia & elatione: Commendatur, inquit, ſi uobis & dijs immortalibus dignus erit. Ob modeſtiam uero (ut in antiquitate Iudaica legimus) pręfecturam recuſabat Moyſes: at eam dominus ſuſcipere coegit. Saul quoque regni gubernacula abnuebat: demum uero ſubmittere collũ iugo cogitur. Horum aũt admodum diſſimilis fuit Abſolon, Dauid regis filius, qui ambitione & largitione potentiam quærens, patri etiam arma palam intulit. Ad compeſcēdam autem hanc immanem beluam, quæ fratrem in fratrem concitat, filium in parentem, cognatos & affines inter ſe digladiari facit, legem ambitus quæ poſtea amiſſa libertate reticuit, Romani ueteres ſanxere: qua certe ardor ille imperandi mentibus hominum inſitus comprimeretur, primumq; locum in libera rep. ille obtineret, qui ſciret cupiditatibus ſuis imperare, refrenare libidines, ſpernere uoluptates, iracundiam tenere, auaritiam coercere, cæterasq; animi labes repellere. Reticuit poſtea ſanctiſſima lex dum ad unum omnia referuntur. Tu uero Laurenti grauitate tua & conſtantia ſi uoles (uelle autem debebis) ubi ad ætatem ueneris, ita petulantium & ambitioſorum audaciam comprimes, ut non magnopere lex de ambitu deſideranda ſit. LAV. Credo hercle ita eſſe, & huic mandato facile aſſentior. Sed dic quæſo, ſi hoc agã, quid præmij magis erit mihi in libera ciuitate, quam cuiuis e populo? COS. Si cuiuis bono de referenda gratia cogitandum eſt, non eſt fraudandus ſuo merito bonus ciuis: & ille potiſſimum, qui non de uno tantum, ſed de pluribus benemeritus eſt: Huius autem præmium non erit aurum, non gemmæ, non puellæ captiuæ, ut eſt apud Homerum, ſed uera & integra gloria, quæ eſt (ut ait M. Tullius) conſentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium excellente uirtute. Quod autem frigora, calores, inedia, uigiliæ, laboresque cæteri non æque graues his ſunt, qui rem optime gubernant, ac priuato homini, facit ipſa gloria, qua maxime boni ciues alendi ſunt. Hanc autem ob rem trophæa, triumphi, ſtatuæ, coronæ, laudationes tum in uita tum in morte ſunt inuentæ. Addo etiam hiſtoriam & poeſim ac muſicam, qua in conuiuijs ad citharam heroum præclaræ res geſtæ canebantur: heroum dico quorum tota uita in uirtute & non in oſtentatione locata erat. Pręclaræ certe ſocietates hanc uiam ad gloriam proximam & quaſi compendiariam ducebāt, ſi quis id ageret, ut talis eſſet qualis haberi uellet: quod ſi qui ſimulatione, & ficto non modo ſermone, ſed etiam uultu ſtabilem ſe gloriam conſequi poſſe rentur, uehementer errant: nam uera gloria alte radices agit, atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam floſculi decidunt: nec ſimulatũ quicquam poteſt eſſe diuturnum. Teſtes ſunt autem Saturnius tribunus plebis, Sp. Melius, Gracchi duo, M. Druſus, quorum uita in oſtentatione fundata erat. Aliud eñ præ ſe ferebant uultu ac uerbis, aliud fixum in mente gerebant. Vera certe fuit L. Bruti gloria, Q. Fabij Maximi, Pauli Aemilij, P. Scipionis, qui nihil aliud cogitaunt in uita, nihil egerunt, niſi quod præclarum & laudabile pro ſalute omniũ & dignitate patriæ uideretur: pro qua bonus ciuis ſi opus fuerit, non dubitet mortem oppetere. Is igitur ſit unicus benemeritide rep. ciuibus, quo uelim ita paſcerere, ut in uita ciuili nil maius aut amplius tibi ſit requirendum. PLA. Bene hercle ſuades Coſme. Laurentium enim ad laudem adhortaris, optima ad capeſſendam uirtutem calcaria. Verũ ſi quid

habes ulterius q̃uod adoleſcenti profuturum cenſeas, id quoque ediſſere. COS. Habeo
certe nonnulla, quæ & ſi parua uidebuntur, ac priuata magis q̃ publica, tñ contemnen
da non ſunt. Pertinere enim ad dignitatẽ præclari & excelſi ciuis crediderim, laxius &
magnificentius habitare. Nam ſi magnifici ciuis eſt muros urbis, naualia, ductus aqua-
rum, theatra, porticus, phana, omniaque om̃ino quæ ad communem uſum ciuitatis per
nent ſtruere, quid eſt cur ædes ſibi magnificentiſſimas in præclaro ciuitatis loco non
ædificet, præſertim cum id etiam ad ſplendorem & dignitatem ciuitatis pertineat? Cn.
quidem Octauio, qui primus ex illa familia conſul factus eſt, honori fuiſſe M. Tulli
us refert, quod præclaram ædificaſſet in palatio & plenam dignitatis domũ: quæ cum
uulgo inuiſeretur, ſuffragata domino nouo homini ad conſulatũ putabatur. Ornãda eſt
item (ut idem ait) dignitas domo, non tota tñ ex domo quærenda, ne in cemente & la-
pidibus ueram gloriam repoſuiſſe uideamur. Sit laxa & ampla, ut priuati ac publici ho
ſpites magnifice & honorificentiſſime ſuſcipi poſſint: quod ego quoq; feci nõ in urbe
ſolum, uerumetiam in agris, ut uidetis. His tñ ſumptibus modus quidam imponendus
eſt: ne ſi laxius ædifices, ſuſpicionem affectati principatus incias: ſi anguſtius aut ui-
lius, auaritiæ ac quidem ſordidæ crimen incurras. Domus aũt ſplendidi uiri ſecundum
Homerum non ex auro, ebore, argentoue, ſed hoſtiũ ſpolijs ornanda eſt. Illa eñ orna-
menta deliciarum & mulicbris laſciuiæ plena ſunt, a quibus certe q̃ a Syrenis ſcopu-
lis bonum ciuẽ declinare oportet. Exornat idem Homerus mollis & effœminati Me-
nelai domum ex animi eius ſententia. Deſcribit præterea hortes Phæacum, Calypſus
domũ, ac Circes, ut ex tam accurrata pictura mores q̃q; incolentiũ cõprehẽdi poſſint.
Boni igitur ciuis ædes ita magnificæ & ſplendidæ ſunt, ut nil effœminatũ, nil mulicbre
præ ſeferant. PLA. Magnam certe laudẽ hac in re Coſme conſecutus es. nemo eñ
non dico in urbe tua, uerum in tota Italia magnificentius te ac ſplendidius ædificauit:
cernuntur tot templa, tot monaſteria, tot bibilothecæ, tot ædes tua impenſa ædificatæ
& ornatæ, ut nil ulterius ad hanc magnificentiã operæ addi poſſe uideatur. COS. Fe
ci id quidem, ut dicis, tum ad ſplendorẽ urbis, tum etiam ut rem diuinã excolerẽ. Hoc
autem noſtrum inſtitutum uelim imitare Laurenti: & ſiquid inchoatum a me eſt, nec p
fectum, id tandem abſoluas. LAV. Faciam id quidem. Sed ne excidat, quod antea
propoſuiſti, quæ nam quæſo illa ſunt quæ parua eſſe dixiſti? COS. Quærẽs Lycur
gus ola quæ ad mores Laconum pertinerent, primus ex Creta, uel ut alij uolũt, ex Io-
nia Homeri poeſim in Græciam detulit, cuius exemplo tum multa, tum conuiuia quæ
illi phiditias cœnas uocant, inſtituit, non diffluentes uarietate & luxu, ſed moderati-
one & mediocritate conditas: uictum cultumq; corporis non ad uoluptatem, ſed ad ua
letudinem & uires referendum eſſe. Nam qui naturæ humanæ dignitatem & excellen-
tiam conſiderat, intelligit quam turpe ſit, diffluere luxuria & delicate ac molliter uiue-
re: quamque honeſtũ, parce, cõtinenter, ſeuere ac ſobrie. In ea uero diſceptatione quam
inter Alexandrum & Diogenem aliquando ortam ſcribit Dion, uexari humanum ge
nus ab aliquo quatuor dæmonum oſtendit, quorũ illum certe ſecundum appellat, qui
Voluptati ſacrificia defert: & deam ipſam colit odoribus uarijs ac ſaporibus gauden-
tem. Hic aũt dæmon ut idem affirmat, auditum, guſtum, tactum, quis modo poteſt,
mirifice delectat, balnea frequentat, molles ueſtes & laboratos accubitus amat, muli-
ebres ampelexus expectat. Hæc dea nimirũ eſt ipſa Circe, quæ ſocios Vlyſſis in porcos
mutat: ij uero deinceps, ut timidi & infracti animi, publicis ac priuatis in rebus inuti-
les habentur. Seruanda eſt igitur in uictu cultuq; corporis mediocritas ob modeſtiam
& ualetudinem: qui enim fieri poteſt, ut delicijs aſſueti ciues, ubi opus erit, famem, ſi-
tim, frigora, æſtus, atque incommoda pro republica patiantur? Cõcidant certe ani-
mis & corporibus in quouis etiam paruo negocio oportet, qui Sardanapalos, Anto-
nios, Heliogabalos, Caracallas, Othones diffluentes libidine & luxuria imitantur. G
uero Cæſaris modeſtia & ſobrietas, ut noſti, ab hoſtibus etiam laudatur. Hic enim in
ordinanda ciuitate legem ſumptuariam tulit, ne ciuium mores nimio luxu corrum-
perentur. Videbat enim uir ſapientiſſimus, nihil eſſe quod animos hominum æque fa
tigaret, quam libido & circumſedentes undiq; uoluptates. Ab his igitur ut ab impro-
bis dominis dedecoris & turpitudinis, ſe uindicent optimi ciues neceſſe eſt: ut cum li-
bidinibus ipſi parere deſierint, præeſſe alijs merito uideantur. Nihil eſt autẽ quod m

gis autoritatem boni ciuis augeat, quam ſi oſtenderit ſe nil minus, quam de uoluptate cogitare. Eius em̃ mens tota in uirtute collocata eſſe debet. PLA. Vt mihi quidem uidetur, nil ocij, nil quietis Laurentio noſtro relinquis: adoleſcens eſt, quieſcat interdum oportet. COS. Dormiendum non eſſe niſi corporibus labore & ſolicitudine defatigatis ad recuperandas uires cenſuit Socrates: & ſi alicui parum dormire licet, cui magis id conueniat quam optimo ciui non uideo. Ariſtoteles autem in libro quem de morbus ſcripſit, bonos a malis, miſeros ab infelicibus in dimidio uitæ propter ſomnum nihil differre oſtendit, cum felicitas hominis in actione, non autem in ocio & ſomno repoſita ſit. Volo quieſcat, non marceſcat ocio. Volo dormiat, non ſtertat ad multam noctem. Præterea uero ludos decentes ac liberales animi gratia poſt cibum ei concedo: & quando ad hęc parua deſcendimus, non pudeat dicere quod ſentio: Ludus ſit teſſera, chartæ pictæ, latrunculi, alueolus: ſed abſit inter ludendum oïs fraus & auaritia: qua fieri indicens ludus conſueuit, & ita interdum concitari ludentium animos, ut ex ludo ad conuicia & contumelias tranſeant. Omnem enim aleatorem mendacem, periurum, alieni appetentiſſimum, ſui prodigum eſſe oportet: qua ex re in furta plerunq; & rapinas paſſim dilabũtur. Hos autem quanti fecerit Chilon Lacedæmonius, attende. Is enim iungendæ ſocietatis cauſa Corinthum miſſus, cum principes ciuitatis in alea occupatos inueniſſet, ſtatim infecto negocio rediJt, dicens ſe noluiſſe gloriam Spartanorum tum quidem clareſcentem, ea maculare infamia, ut diceretur, Spartanos cum aleatoribus ſocietatem iniſſe. Hac uero in re ideo longior fui, ꝙ noſtra ciuitas, ut mihi uidetur, hac infamia non caret. Quam feruent interdum gymnaſia ludentium uarijs in locis, non ſine ſtomacho loqui poſſum. Verũ tu Laurenti, quod ego ſæpe conatus ſum, ſi tibi licebit, interdicto & lege hanc corruptelam e rep. auferes, ne aliquando ciuitas noſtra hac ignominia, ut Corinthus a Chilone, notari poſſit. Iocus poſtremo, qui in uerbis eſt, modo careat ſcurrilitate & ruſticitate, conditusq; ſit facetijs & ſalibus, inter amicos præſertim, non erit improbandus. Is em̃ iocus qui non illiberalis eſt, non mentem ſolum recreat ac reficit, uerum etiam ad dicendum & reſpondendum ingenium acuit. Auguſtus Cæſar, ſeruato ſemper maieſtatis pudore, iocis ipſis mirifice delectatus eſt. Vt illud in Vatinium podagræ morbum diſſimulare conantem, aſſerentemq; ſe iam mille paſſus per diem ambulare: Minus (inquit) mirũ eſt, cum iam dies longiuſculi eſſe incipiãt. Nomenclatori cuidam natura obliuioſo in forum ituro, percontanti, nunquid in foro agi uellet: Cõmendaticias, ait, literas tecum perfer, notum em̃ ibi nullum habes. Cum uero idem forum extrui iuſſiſſet, architecti tarditatẽ accuſans, ꝙ eodem tẽpore a Caſſio Seuero plurimi accuſati abſoluerentur: Vtinam (inquit) forum meũ accuſaret Caſſius, citius em̃ abſolueretur. Hoc aũt genere urbanitatis non caret noſtra ciuitas, q̊d certe ingenue & liberaliter efferri poteſt, ſi tempore & remiſſo fiat animo. Scurras uero, gnatones, mimos, om̃ino abs te reijce, cũ dignitatem optimi ciuis obſcœnitate uerborũ & turpitudine indecentes motus ac geſtus dedecorẽt. Quæ potiſſimũ ad optimũ ciuẽ pertinere mihi uiſa ſunt, hactenus ſcripſiſſe ſat erit: deinceps uero & cras, ſi uultis, quid bonis ciuibus cum populo conueniat dicatur. PLA. Copioſe ſane & grauiter omnia dixiſti. Sed uno ſermone, ſi potes, hoc pſertim die, om̃ia abſolue. Idem enim Plato fecit. Nam omnem orationem de legibus uno æſtiuo die perorauit. COS. Sequar ego, ut uultis, diuinũ illũ uirum.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE LIBER SECVNDVS.

Platina, Coſmus, Laurentius.

SEd uis ne, quoniam iam aduesperaſcit & ualetudini ac ſenectuti tuæ conſulendum eſt, locum mutemus, ne riuuli humiditate lædare, quod fieri ueſperi conſueuit? COS. Volo ſane. PLA. Ad illam porticum pficiſcamur, quæ ad orientem ſolem uergit, reſpicitq; colles uitos uitibus & oleis conſitos. COS. Sane quidem: illa em̃ porticu libentiſſime uti ſoleo: ſiue quid

ipſe mecum cogito, ſiue cum alijs de rebus magnis loquar, adde quod etiã uillæ propinqua eſt, unde acciri ſerui percommode poſſunt, ſi eorum opera indiguerimus. L A V. Viſne antequam iam uentum ad porticum eſt, aliquid tibi ſubſterni, ut commodius iaceas? Non enim hic herba eſt ut in ripa Terriolæ. C O S. Si uis aliquid de me, te ac rep. noſtra dignum audire, fac ut commode iaceam. L A V. En tibi pulchre pauimentum inſtrauimus, lecticamq; compoſuimus. Conſidamus, ſi placet, atq; ad eam partem ſermonis a qua digreſſi ſumus, reuertamur. C O S. Præclare exigis Laurenti. ordiar ego, tu audi, ſi quid exciderit, in mentẽ reducet Platina. P L A. Faciam id quidem ac libens. Ita Laurentium noſtrum tua oratione perdoctum fieri cupio. C O S. Fieri omnia fortuito & temere Democritum philoſophum eiuſq; imitatorem Epicurum aſſeruiſſe, mecum ſæpe mirari ſoleo: maxime uero, quod intelligo ipſum Pythagoram, unde & philoſophorum ſectæ manarunt, deos antea in dubium uocaſſe: hunc aũt poſtea ſecutus eſt, Diagoras atheos, qui om̃ino, eos excluſit, ſponte omnia fieri confirmans. Sed quonam modo fieri poteſt, ut philoſophiam profitẽtes, in tantos tamq; manifeſtos errores incidãt, cum eorum propi ium ſit, rerum cauſas & rationes afferre? Quanto melius ſenſere Stoici, qui ut in alijs cauſas proponunt, ſic q̃q; nec fieri mundum potuiſſe affirmant, nec conſtare poſſe, niſi ſumma ratione regeretur? Vnam mentem præeſſe mundo, qua gubernentur omnia, teſtatur Plato: qui plura uidit, quam illi hallucinantes philoſophi. Ad hanc autem opinionem ſeſe uertens humanum genus, nihil agere tentat ſine ratione. modo ſit aliqua prudentia imbutum, quæ eſt, ut idem Plato in legibus ait, cæterarum uirtutum magiſtra: hac uero qui munitus eſt, non ſatellite indiget, non armis. Vera eſt profecto illa Bionis ſententia, prudẽtiã ipſam tm̃ differre a cæteris uirtutibus, quantum uiſus a reliquis ſenſibus. Quid autem deeſſe poteſt homini in quo ſit prudentia, ad bonorum malorumq; delectũ? Hæc em̃ ita eſt ars uiuendi, ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio. Vexatur ac merito quidem Theophraſtus in libris & ſcholis oim̃ philoſophoꝝ, ꝙ in Calliſthene ſuo illam laudauerit ſententiam, uitã regit fortuna: negant em̃ ab ullo philoſopho quicq̃ dictum eſſe a uero longius, cum conſtet cælum & hoĩes ſapientia regi. Eſt aũt ſapiẽtia, ut ueteribus philoſophis placet, diuinaꝝ humanarumq; reꝝ cognitio: quam quidem Cicero nunc prudentiam, nunc ſapientiam uocat. Hanc itaq; ſapientiã qui aſpernaẞ, quid a brutis differat non uideo, cũ ſapientia ipſa uirtutũ oim̃ princeps ſit, & quidam quaſi irriguus fons, unde oẽs bene uiuendi rationes manant. Hinc orta eſt Platonis ingenij atq; doctrinæ principis, diuina illa ſententia, Tum deniq; beatas fore reſp. ſi aut docti & ſapientes hoĩes eas regere cœpiſſent, aut ij qui regerent, oẽ ſuum ſtudium in doctrina & ſapientia collocaſſent. Hanc coniunctionẽ uidelicet poteſtatis & ſapiẽtiæ, ſaluti cenſuit ciuitatibus eſſe poſſe, ſi is ſummã poteſtatẽ haberet, qui in doctrina, uirtute, prudentia ſtudiũ omne ſuũ collocaſſet, qualẽ fuiſſe Romæ P. Scipionẽ, C. Lælium, M. Catonẽ accepimus, Lycurgũ Spartæ, Solonẽ Athenis. Pythagoras etiã q primus philoſophi nomẽ inuenit, Crotonẽ legibus optime inſtituit. Viris em̃ fortitudinem propoſuit, mulieribus pudicitiã & connubij fidem, pueris uerecundiã & literaꝝ amorem, omnibus frugalitatis ſtudiũ. Thebanum quoq; Epaminundam ad hos uſus erudijt Lyſias pythagoræus, Syracuſanũ Dionem Plato, multiq; multos: tm̃ ualet ſapientiæ ſtudiũ, quam Aphranius uſus eſſe memoriæq; filiã oſtendit his uerbis: Vſus me genuit, mater memoria peperit, ſophiã uocant: Graij, nos ſapientiã. Interrogatus aũt Ariſtoteles quo differrẽt docti ab indoctis, quo (inquit) uiuentes a mortuis. Philoſophiæ igitur danda opera eſt, qua nil optabilius, nil præſtantius, nil melius eſſe homini poteſt, cũ eius cuſtos ſit, & naturæ humanæ comes, adiutrixq;. Veꝝ eſt certe quod M. Tullius ait, ex quatuor locis honeſtis, illũ qui in ueri cognitione cõſiſtit, maxime naturam attingere humanã. Oẽs enim trahimur ad cognitionis ſcientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus. labi autem, errare, neſcire, decipi, malũ & turpe ducimus. Vt em̃ quiſq; maxime proſpicit quid in quaq; re ueriſſimum, quiq; acutiſſime & celerrime poteſt uidere, & explicare rationem, is prudentiſſimus & ſapientiſſimus rite haberi ſolet. Nam ſicuti prudentia facit, ut res omnes expetendas & fugiendas cognoſcamus, ita ſapientia, ne omnino idem eſſe cum prudentia uideatur, principium eſt cognoſcendi res omnes, exactiſſime contemplandas ſecundum Peri-

pateticos. Nam ſi in uita rebuſq; agendis laudatur uir prudens, cur ſapiens rebus contemplandis propria laude carebit? quod ſi in actione prudentię fœlicitas humana repoſita eſt, cur ſapientem beatiſſimum non appellabis in contemplatione uiuentem? nec in quauis, ſed in ea qua deo quoad fieri poteſt, perſimilis fit, cum res diuinas reuocato a ſenſibus animo intueatur & reſpiciat? Ad prudentiam redeo, ſine qua ciuitates bene muratæ nullo modo eſſe poſſunt. Eſt eñ recta ratio rerum gerendarum, quæ uoluptatibus modum imponit, fortitudinem animi regit, liberalitatis officium diſponit. Transfert hæc eadem ſeſe non ſolum ad remp. ſed etiam ad familiarem, & ad res omnes non temere, ſed conſiderate agendas. In deliberatione ſecundum eſſe tempus re deliberata, omni ſocordia & ignauia remota, agendum aliquid ordine & conſtantia oſtendit, ut honeſtatem & decus cõſeruare poſſimus. Ipſius enim uirtutis tota laus in actione conſiſtit. At uero in omni deliberatione ſuſcipienda, illud maxime curandum eſt, ne incognita pro cognitis habeamus, hiſq; temere aſſentiamur: quod certe non fiet, ſi adhibebimus ad res conſiderandas tempus & diligentiam. Verum non uſq; adeo tamen immorandum eſt, quod quidam hebetioris ingenij & moroſi faciunt, ut occaſionem & opportunitatem rerum bene gerendarum amittamus. In omni autem conſultatione, publica præſertim, uidendum eſt, fieri ne poſſit quod proponitur, facultates ne habeamus & adminicula: aliter enim inanis noſtra omnis cogitatio eſſet, ueniremuſq; ad id quod a ſapienti uiro longe remotum eſſe debet, ut dicendũ ſit, non putaram. PLA. Non potuit hercule ſapientis ac prudentis officium exactius explicari, quam a te nuper eſt ante oculos noſtros poſitum. Verum cum Laurentius noſter adoleſcens ſit, & prudentia ac ſapientia non niſi aſſuetudine cõparetur, quonam fiet modo, ut nepos te auo in gubernanda rep. dignus eſſe uideatur? COS. Quaſi uero Laurentij noſtri cauſa hoc tantummodo dictum ſit. Ciuibus meis omnibus bene conſultum uolo, quorum de numero cum multi boni ſint & ſapientes, eos uelim obſeruet, eorumq; conſilia imitetur, donec gubernare tantam nauim prius ipſe didicerit. Fieri enim non poteſt ut ex iuuene ſententia optima eliciatur, cum in prudentem cadat, præteritorum memoria, conſideratio præſentium, intelligentia futurorum, quæ haberi non poſſunt, niſi doctrina & aſſuetudine conparentur. Mirum illud in Salomone atque Ioſepho adoleſcentibus uideri poteſt, ut certe eſt: diuino enim numine, non humana ſapientia & induſtria, factum putarim, ut illi præter ætatem tantum ſaperent. Senes igitur humanarum rerum periti, in conſilium adhibendi ſunt. Nam ſenatus Romanus quem totus orbis terrarum conſulebat, a ſenibus certe, non a iunioribus, nomen accepit. Probati ſunt ij, quorum ſententiam reip. cauſa imitaturus es. Nihil habeant ficti, nihil ſimulati, nihil fallaciæ. Aperti ſint & ueri. Plurimum autem in conſilijs dandis accipiendiſq;, ualet integritas uitæ. Non poteſt eſſe conſilio bonus, q ita uixit, ut ab omnibus malus haberetur. Voluptates ſiquidem rejciat, auaritiã compeſcat: affectus denique ac perturbationes ſedet, qui tibi ac reip. utile conſilium daturus eſt. Nam qui aurum contemnit, qui munera ſpernit, qui patriæ dignitatem & ſalutem cæteris rebus anteponit, facillime cõtemnet hominum cupiditates, & honeſtum ac rectũ ſeruabit. Corrumpi a Pyrrho muneribus & pollicitationibus Fabricius non potuit, ut in ſenatu cenſeret contra dignitatem patriæ, regi pacem cõcedendam eſſe, antequam ab Italia diſcederet. Abiere quidem re infecta Samnitũ legati, fruſtra Manium Curium auro & argento impellere conati, ut dandam Samnitibus pacem in ſenatu cenſeret, cũ illi toties uiolati fœderis nondum iuſtas pœnas dediſſent. Vt eñ ſapientes & bonos dixi in conſultationem adhibendos eſſe, ita uerſutos & callidos rejciendos cẽſeo, qualis fuit Themiſtocles, cuius profecto conſilium de frangendis Lacedemoniorum opibus, incenſa clanculũ ad Cytheũ eorum claſſe, Ariſtides dixit utile quidem, ſed minime honeſtum eſſe. Ii aũt eo tibi ac reliqs ciuibus inutiliores eſſe debebũt, quo plura ſapere uidebuntur, detracta opinione probitatis. At uero ſi prudentiæ & ſapientiæ cõiuncta iuſtitia fuerit, nihil erit quod tu ac reliq ciues his autoribus nõ poſſe conſeq arbitremini. Tollendæ igitur aſtutię ſunt: eaq; malitia quę uulgo idem uideri prudentia, cum abſit ab ea, diſtetq; plurimũ. Mentiri eñ emolumenti ſui cauſa, criminari, fallere, ſurripere, in bonum uirum cadere non poteſt: ſagaces eos ſane uelim, non ta-

inde us communibus pro communibus utatur, priuatis ut ſuis, quemadmodum legibus deſcriptum eſt & iure ciuili. Communia autem ſunt, errantes admonere, ignaros docere, aut ut erudiantur curare, aquam non prohibere, pati ignem ab igne capere, conſulentibus fidele conſilium dare, quod ad communem utilitatem pertineat. In hac autem ſocietate humana gradus diſtinguere, ſuperuacaneum quodanmodo mihi uidetur. Quis enim eſt qui neſciat, plus ſe patriæ, parentibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiuſdem nationis, eiuſdem linguæ, quam peregrinis & externis? Multa ſunt enim ciuibus inter ſe communia, ut ait Cicero, quæ ſocietatem humanam confirmant, forum, phana, porticus, uiæ, leges, iura, ſuffragia, conſuetudines, præterea & familiaritates, addo etiam connubia & affinitates, quibus tanquam firmiſſimis nodis ciuitas inter ſe colligatur. Hinc eſt propagatio ſobolis & origo ciuitatum, cuius procuratio non aliena eſt ab optimo ciue, quo magis ſimul nectantur uoluntates ciuium, quoq; numeroſior noſter fiat populus. Sed quoniam nulla ſocietas præſtantior, nullaq; firmior eſt, quam quæ cum bonis uiris comparatur, curandum tibi erit ac reliqs ciuibus, ut moribus, doctrina, eruditione, ſi fieri poterit, imbuantur omes. Hac eñ ratione & de patria noſtra bene merebere: & tibi, niſi omnino fuerint ingrati ciues noſtri, aliquando parem gratiã referent. Preterea uero eos utpote ratione imbutos, quo quo uolueris, pro utilitate reip. facile impelles, qd non adeo fit in hominibus literarum & doctrinę ignaris. PLA. Addis ne huic uirtuti aliud? COS. Addo certe. Nam cum totius iuſtitiæ fides ipſa fundamentum ſit, curandum erit Laurenti, tuo potiſſimum exemplo in dictis pactisq; eam ſeruent ciues noſtri. Standũ ſiquidem promiſſis eſt, & id faciendum quod iuſtitia & ratio exigit. Hanc enim ob rem fidem ipſam Stoici dictam putant. At uero ſi ſecus feceris, ſtatim diſſoluetur ea pars iuſtitię, quæ in ſocietate humana repoſita eſt. Seruandam quoque fidem peregrinis & hoſtibus illud declarat, quod dij ipſi qui uoluerint longe ac late diffundi ipſam uirtutem & iuſtitiam, uinculũ ipſius fidei, interpoſita autoritate nominis ſui, annecti paſſi ſunt. Eſt eñ iuſiurandum affirmatio religioſa, tota quidem ad iuſtitiam & fidem pertinens. Vnde præclare ait Ennius. O fides alma apta pinnis & iuſiurandum Iouis. Cum itaq; iuſiurandum uiolatur, fides uiolatur, quam in capitolio uicinam Iouis optimi maximi Romani eſſe uoluerunt. Quod enim iuratum eſt, & mens concepit fieri oportere, id obſeruandum eſt. M. Regulus unicũ certe inuiolatæ fidei exemplum, maluit ad certam pœnam redire, quam datam fidem uiolare. Superatis autem in Sicilia Carthaginenſibus, cum Amilcar & Hanno de pace acturi eſſent, ueriti primo adire conſules ſunt, ne ipſi quoq; fidefragi in uincula conijcerentur, quemadmodum a ſe olim Cornelius Aſina contra iuſgentium coniectus fuerat. Verum Hanno conſcius Romani animi, conſules adijt, apud quos cum de finibus ageretur, dixere quidam poſſe ei merito euenire, quod Cornelio per ſuos acciderat. At uero impoſito a conſulibus ſilentio; te, inquit, Hanno fides ciuitatis noſtræ hoc metu liberat. Seruandum ergo iuſgentium eſt, ſeruanda fides, non dico prædonibus, aut piratis, qui communes omnium ſunt hoſtes, non perduelles. His autem ſi pactum pro libertate & capite precium ciuis Florentinus non attulerit, nulla fraus ineſt, ne ſi iurati quidem id non fecerint. Nam falſum iurare non peierare eſt: ſed quod ex animi tui ſententia iurauerís, ſicut uerbis concipitur, id non facere, periurium eſt. Scitum eſt certe illud Euripidis, Iuraui lingua, mentem iniuratam gero. Reguli quidem periurium fuiſſet, niſi fidem datam ſeruaſſet. Hãc uero tanti ſemper fecit populus Romanus, ut etiam præclaros uiros hoſtibus dediderit, ut de T. Veturio & Sp. Poſthumio, ac C. Mancino legitur, quod iniuſſu ſenatus cũ hoſtibus fœdera iniſſent. Poſt cannenſem pugnam decem captiuos ad ſenatum miſit Hannibal iuratos ſe in caſtra redituros, ſi de redimendis captiuis nõ impetraſſent: nouem ex his re infecta rediſſe conſtat, unum uero ex decem qui paulo poſt q̃ erat ingreſſus, e caſtris rediſſe, quaſi aliquid eſſet oblitus, Romæ manſiſſe: reditu eñ in caſtra, liberatum ſe eſſe iureiurando interpretabatur. Sed hunc quidem ueteratorem & callidum, uinctum ad Hannibalem ſenatus remiſit. Nullum enim uinculum ad colligendam fidem iureiurando arctius putandum eſt. Id indicant leges, indicant fœdera, indicant pœnæ irrogatæ a cenſoribus, his potiſſimum, qui fidem uiolarunt. Curato

ciuitate aliquando bello opprimerentur. Quid tibi Mezentium, Capaneum, Buſirim, Proclum, Phalarim, Piratas, Cyclopas, Læſtrygonas commemorem, cum Tiberij, C. Caligulæ, Neronis, Dominitiani recentior ſæuitia ſit? Horum nomina ita profecto nefanda ſunt habita, ut crudeles & immanes, noſtra quoque tempeſtate eiſdem nominibus tanquam notis threicijs compuncti uocentur. Quam uero ſit durum, aſperum & inhumanum crudelitatis nomen, aliorum exemplo uides. Contra uero quam ſuauis, quamque iucunda ſit omnibus ſanctiſſima clementia, ex his intelliges, quorum nomina ob placabilitatem & lenitatem adhuc in precio ſunt. P. Amelius, captiuum Perſeum Macedonum regnum procumbere ad genua ſua uolentem, dextera manu ad ſe traxit laterique ſuo aſſidere ac menſæ uoluit. Eadem quoque clementia uſum ferunt Cn. Pōpeium erga Tigranem hoſtem, Armeniæ regem: iuſſum namque ſurgere, & diadema quod ad miſericordiam mouendam abiecerat ſumere, in regnum & priſtinam ſedem reſtituit. De C. Cæſare, cuius diuinam uirtutem ſola clementia qua omnes ſuperauit exornat, reticere inſtitui, cum omnibus ſit nota. ex hac enim plus prope gloriæ, quam ex imperio conſecutus eſt. Tu igitur Laurenti tot clariſſimos uiros imitatus, magiſtratus ipſos in puniendis delinquentibus ad clementiam adhortabere, ut citra ſeueritatem potius pedem retrahant, quam ultra progrediantur, ne ob atrocitatem pœnarum tu una cum ciuibus noſtris crudelitatis notam incurras, qua nihil poteſt eſſe in bono ciue aut deteſtabilius, aut pernicioſius. Verum quoniam ex æquo & bono plerunque iudicare in ciuitatibus neceſſe eſt, compeſcenda erit audacia cauſidicorum, qui iudicijs cauillatiões interponunt, quo diutius lucri gratia cauſæ ipſæ protrahantur. Iure enim gentium & ciuili cautum eſt, ne cui quis detrahat ſui commodi cauſa.

Quid quod etiam tanta eſt eorum audacia, ut cauſas iniquas ſponte ſuſcipiant, & *ſuſpectas magnis acclamationibus defendant? Quo enim quiſque maxime clamat, eo ſapientior & honeſtior in cauſa putatur. Scribens ad fratrem Heſiodus, eum admonet, ut uoraciſſimas eorum fauces deuitet. His ego addiderim aduocatos & tabelliones, niſi eorum uita probata & perfecta fuerit. Bene profecto inſtituta eſt a legum latoribus pœna temere litigantibus, ne iniuria quiſpiam ob aduerſariorum potentiam circumueniatur. Recte præterea condita eſt lex Cornelia de falſis, qua qui deliquere plectantur. Quis enim pupillus, quæ uidua, quis inops, quis peregrinus rapidos iſtorum dentes aufugiet, niſi fuerint tua ſeueritate coerciti, & intra proprios fines retruſi? Videat prætor, penes quem omnis publici priuatique iuris poteſtas eſt, cuique licet ius condere, ac uetera reſcindere, ne cuiquam fiat iniuria. Caueat iudex, aliter iudicet, quam legibus & moribus, aut conſuetudinibus proditum eſt. Idem faciant tabelliones, ne corrupti pecunia aut teſtamenta ſupponant, aut in empto, diuendito, locato, conducto, falſo autoritatem ſui nominis interponant. PLA. Nil certe omittis, ut uideo, quod ad iuſtitiam pertineat. COS. Ego uero ad hanc quoque rem pertinere arbitror, quæſtorū, publicanorum ac feneratorum cupiditatem coercere. Quæſtores publicæ pecuniæ quærendæ præpoſitos eſſe nemo eſt qui ambigat. De quæſtoribus maleficiorum non eſt nunc dicendi locus. Verum quæſtores publici prouentus, apud Romanos partim ærario urbano; partim uectigalibus prouinciarum exigendis præficiebantur. Hos quidem habere manus abſtinentes oportet: ſatis enim eſt publicum in ærarium referre, nedum priuata expilent, non publici certe commodi, ſed priuati cauſa. Multos enim uidimus in ciuitate noſtra, qui breui, quod ſine rapina fieri non poteſt, ingentes ſibi facultates compararunt: aut accipiendo unde non oportet, aut non reddendo quibus oportet. Hos tu Laurenti, ut uniuerſæ ciuitati pernicioſos, lege Iulia de repetundis ac de peculatu coerceto. Bonis etiam ciuibus cauendum eſt, noua uectigalia imponant.

*ſuſcepta

Quod ſi bello urgente id facere interdum neceſſe fuerit, pace parta Iuſtiniani ſententia tollendum omnino erit: ut quod belli timor introduxerat, hoc pacis bonitas conſopiſcat. Publicani autem quorum illiberales & ſordidi quæſtus odia hominum facile incurrunt, obſeruari quam diligentiſſime debent: ex his enim quos tantopere laudat Cicero, graues controuerſiæ, multæ iniuriæ, magnæ contentiones plerunque naſcuntur. Nam conductis ingenti mercede portorijs & uectigalibus; cum poſtea ſoluendo non ſunt, ex alieno rapiunt & extorquent, nec a ciuibus tantummodo, uerum etiā

Q

nemini credunt, inimicitias, odia, maledicta nihil curant, modo rem faciant, magnati perſimiles: ut enim ille ferrum trahit, ſic ij aurum & argentum undiq; & quouis modo rapiunt. omni certe tyranno ſæuior eſt pecuniæ cupiditas, quam nemo ſapiens (ut ait Criſpus) unquam concupiuit. Ea quaſi malis uenenis imbuta, corpus animumq; uirilem effœminat, neq; copia unquam, neque inopia minuitur. Hanc ob rem Stoici mentes hominum ab hac peſte dimoturi, dixere nequaquam ſe adduci poſſe, ut quæ modo huc, modo illuc transferuntur, in bonis rebus ſint habenda: idq; etiam Biantis autoritate confirmant, qui in direptione patriæ admonitus ut aliquid de ſuo apportaret, facio id quidem, inquit. Solam enim uirtutem, non autem diuitias, bonum putauit. Verum cũ turpe ſit omnibus auaritiæ morbo laborare, tum uel maxime optimatibus & bonis ciuibus turpiſſimum, in quibus nihil poteſt eſſe immanius, nihil peruerſius. Nullæ enim ab auaris ciuibus ſeruantur leges, nulla iura, nulla iudicia. Erunt ſcelera omnia impunita, ſi redimuntur auro. Veri ciues ſpeculatores ſunt, & procuratores publici cõmodi eſſe debent, non autem priuati: congerere pecunias, quæ ad uſum populorũ ſunt conflatæ, nihil aliud eſt, quam cibum famelicis auferre, quod hoſtes patriæ & humanum genus peroſi facere conſueuerunt. Quare in eos merito lata hæc lex eſt, Auari in urbe neſunto: ſi fuerint, publico edicto eijciantur. Hanc autem eſſe ciuitatum labem nouit Iugurtha ille barbarus Numidarum rex. Diſcedens enim ab urbe Roma, quæ tum flagrabat auaritia, reflectens oculos, O urbem uenalem inquit, & cito perituram ſi emptorem inuenerit. In ea enim ciuitate in qua regnat auaritia, nulla poteſt eſſe religio, nulla uirtus, nulla charitas, quæ omnino tanto uitio contraria eſt. Apud Xenophontem Cyrus Pheraulam optantem diuitias haud recte ſapere oſtendit: Mihi, inquit, neq; cibum neque potum neq; ſomnum dulciorẽ in opulentia rerum ſenſi, quam dum in egeſtate fui. Hoc autem ex diuitijs conſecutus ſum, ut pluribus in laboribus uerſarer, addito amittendi metu. Satius eſt igitur mediocritate uti, quam uel ex alieno rapere, uel raptũ cum ignominia & cruciatu animi retinere. PLA. Ego uero ita faciendum cenſeo. Sed dic quæſo, cum Laurentius noſter, cumq; permulti ſatis amplũ habeant patrimonium, quonam modo eo uti debent? COS. Bene rogas. Audite quæſo, repurgato prius animo a fœdiſſima auaritiæ labe, facilius erit liberalitatem, quã iuſtitię coniunctam eſſe diximus, inducere. Hanc uero cæteris uirtutibus gratioſiorem, quadrifariam diuidit Plato. Fieri enim pecunijs, opera, diſciplinis, oratione pro circũuentis in iudicio oſtendit. Quintam ego, niſi temere id facere uidear, addiderim, honoris ſcilicet diſtributionem, quod eſt magnum uirtutis præmium. Honos enim (ut ait Cicero) uirtutes alit. Nemo profecto eſt ſanæ mentis, præſertim qui non bene mereri de patria & ciuibus ſuis ſtudeat, ubi intellexerit operam ſuam apud bene memores collocari. Quid enim ſibi uoluere tot labores ciuium Romanorum, tot pericula adita, tot uulnera in prælijs ſuſcepta? Honores certe & magiſtratus, maxima & pulcherrima uirtutis præmia. Omitto pecunias, agros, iumenta, arma ex hoſtibus capta, in quibus parum certe momẽti ad uirtutem eſt. Indignatus C. Cæſar, ut noſtis, quod ſibi meritos honores negari quorũdam maleuolentia & liuore cernebat, arma ſumpſit, æmulos & inimicos e rep. deiecit. Quoties tumultuarunt Romani exercitus, iuſto honore fraudati? Quoties plebs a patribus ſeceſſit, ubi denegari præmia bene merentibus uidit? Ne igitur patria noſtra ingratitudinis arguatur, cuius acerrimi ultores Perſæ habebantur, curandum erit tibi Laurenti ac reliquis ciuibus, ut dignitates, honores, magiſtratus ijs committantur, qui ſibi nobilitatem manu & ingenio peperere. Hac enim ratione & bene merentibus gratiam referetis, & alios æmulatione honoris ac gloriæ ad uirtutem excitabitis. Verum hac in re tenenda mediocritas eſt, ne quorundam ſtultitiam imitemini, qui infimæ ſortis homines maximis honoribus & præmijs extollunt. Eos uolo, qui ingenio, moribus, induſtria, ſolertia, manu, opera reip. profuere, ac prodeſſe deinceps poſſunt: nõ autem lenones, ſcurras, gnathones, aſſentatores: quorum ingenia uoluptatibus & libidinibus, non amplitudini & modeſtiæ ſunt dedita. Conſilio quoq; & oratione bene mereri de noſtris ciuibus poſſumus. Nam qui in conſultatione tum publica cum priuata, de rebus dubijs & incertis ueram ſententiam affert, beneficus merito & liberalis haberi debet, & eo magis, quod hoc genus beneficentiæ, non ad unum tantum, ſed ad

quoꝝ conſilijs cætera multitudo, imperita quidē ac ſtolida, obtēperet. Auocādi præ-
terea, inquiunt, & reuocandi ſunt ad uoluptatē aīo. Hoc eñ dicto tollūt prudētiam &
modeſtiā: quaꝝ altera pteritorum reminiſci iubemur, ne ſtultitia & ſecordia aliquam
calamitatē incidamus: altera uero frenare cupiditates, & libidinem coercere, ne inge-
nio ſimul & corpori immoderata libido officiat. Sed uide quæſo quantū abſit, ut in uo
luptate ſummū bonū dici poſſit. Ex bono eñ nil niſi bonū oritur. At uero ex hoc bo
no, quod profecto maloꝝ oīm fons eſt, pœnitentiā, ſatietatem, dolorē, morbos, ægri-
tudinē, eneruationes corpoꝝ, ignauiā, timiditatē, negligētiam, nequitiā deniqꝫ oēm
exoriri oportet, cumq ſe huic ſectæ addixerit, nil qd ad corporis aut animi utilitatem
ptineat, excogitare poſſit: adeo eſt libidinū oim agmine circumtectus. Voluptas igitur
non modo bonū non eſt, ſed maloꝝ oim caput. Ex ea eñ petulantia, laſciuia, turpitu-
do, iniquitas, amentia, ſcelus, egeſtas, ignauia, fraudatio, deoꝝ atqꝫ hoim contemptus
continuo quaſi fons quidā irriguus manat. Quid plura? ex hoibus certe intemperātes
ac ſæuiſſimæ fiunt beluæ. Sed hos tandem miſſos faciamus, & cōfutata falſa beatitudi-
nis ſpecie, quæ uera ſit atque pfecta, niſi qd ad hæc dicere uolueris, tandem explicemus.
PLA. Nefas certe putarē, ea uelle defendere, q̄ tu falſo a philoſophis tradita multis
ac maximis rationibus oſtēdiſti: neqꝫ hoc quidē ad rem meā faceret, q deſiderio incre-
dibili tamdiu ardeo ex te audire, quod ueꝝ ſit ac ſummū bonū, qñ nec diuitijs rerum
neceſſariaꝝ abundantiā, nec imperio & regnis potentiā, nec magiſtratibus uenerati-
onem, nec gloriæ & famæ ueram celebritatē, nec uoluptatibus cōſtantē lætitiam ineſſe
uideo, ut ex tua doctiſſima ac ueriſſima diſputatione intelligi poteſt. Perge itaque ſi pla
cet, & me q inſcitia & errore multū de uia flexerā, ad ueri pfectiqꝫ boni cognitionē tan
dem pducito. MAR. Si feſſus es audiendo mi Platina, requieſce paululum. PLA.
Quaſi uero quies ulla maior dolori meo afferri poſſit, q̄ te cuius aſpectu mirifice recre
or, admonentē docentemqꝫ intueri & audire. Idem mihi certe uſu uenire ſentio, quod
inferis accidiſſe poetæ ſcribūt. Vt eñ illis omī pœna tamdiu caruiſſe cōtigit, quamdiu
Orpheo cithara & fidibus p ſalute Eurydices deprecari licuit, ſic mihi certe intermiſ-
ſio quædā fit doloꝝ & calamitatū meaꝝ, audita tua elegāti ac docta oratione. MAR.
Reuocanda nunc quidē mens eſt ab omī ſenſu & cupiditate, & ad ueri ac ſummi boni
cognitionem traducenda. De rebus eñ magnis ac diuinis agitur. PLA. Age dic q̄ſo,
reflexi mentē in ſeipſam, ut nil excidat, quod a te dicetur. Viribus eñ & firmo pectore
nunc opus eſt. MAR. Ita eſt ut dicis. Contrahe paululū pedes, atqꝫ audi. PLA.
En cōtraxi, & totū meipſum collegi. MAR. Omē profecto qualecūqꝫ id ſit, qd ueri
pfecti denominationē accipit, ita quidē dictū ob falſum imperfectumqꝫ nemo eſt qui
ambigat. Nam q albū in ſubiecto uidet, eidem quoqꝫ ineſſe poſſe eius contrariū, qd ni
grum uocamus, deprehēdit. Cōtrarijs ſiquidē cōtraria dignoſcimus, ut album nigro,
dulce amaro, ueꝝ falſo, pfectum imperfecto. Cum igitur falſoꝝ bonoꝝ multiplices
eſſe formas oſtēderimus, quæ tandē uera ſit ac pfecta, declaremus oportet. Ea nimirū
in ſolo deo rerū oim principe merito collocabitur. Deo ſiquidē nil potētius, nil meli-
us, nil pfectius, nil copioſius, nil glorioſius, nil quod magis animos noſtros delectet,
inueniri excogitarive poteſt. Hūc certe ni talē eſſe cōtigerit, rerū oim patrē nullo mo
do appellaremus, cum bonū aliqd eo pſtabilius reperiretur. Perfecta nāque, minus in-
tegris nobiliora eſſe cōprehenduntur. Hæc eñ ab illis, ut a potioribus, principiū & au-
gmentū accipiūt. At uero tale aliqd de deo cogitare, nefas putandū eſt, cū omē qdcun-
que in rerū natura eſt, ita recte egerit, diſpoſuerit, ordinauerit, ut in eo ad integritatem
nil ulterius reqri poſſe uideatur. Eſt igitur in deo ſummi pfectiqꝫ boni copia maxima,
quæ nec cōtinuo uſu diminuitur, nec extrinſecus alicuius ope augetur. Diminui enim,
qd infinitū eſt, non poteſt. Alterius deinde egere auxilio eum q oibus adminiculo eſt,
nequaq̄ certe cōſentaneū uidetur. Deus eñ ſemp idem eſt, nec ullo modo diminutus
aut a ſe diuerſus dici poteſt. Summū nāqꝫ dicere, cui deeſt qd ab altero accipiat, demē
tia pfecto uidetur. Præterea nil eſt qd magis diminutū aliqd aut imperfectū arguat, q̄
aliqñ a ſe diuerſum eſſe, ut ex illis fallacibus bonis deprehenditur, q a nobis paulo ante
multis rationibus ſpreta ac contempta ſunt. Deus itaqꝫ ſumma, cōſtans, ppetua, integra
beatitudo & felicitas eſt, hūc q intelligit, eundem cōtemplat, adorat: diuitias, potenti-
am, gloriā, honores, uoluptates facilime cōtemnit. Beatus eñ & felix, ſummū bonum

adeptus, quid amplius requirat non habet. PLA. Beatos igitur eos ſolos dicis, qui ſpretis fortunæ bonis, unica cõtemplatione delectantur? MAR. Quid beatos, imo deos: ut eñi iuſtos iuſti participatione dicimus, ſapiẽtes ſapientiæ, fortes fortitudinis, ſic diuos adepta diuinitate hoies uocabimus, q̃d etiã dei ipſius uoce in pſalmo confirmatur: Dixi eñi uobis, dij eſtis. Non igitur a ratione alienũ eſt, beatos hoies ꝑticipatione diuinitatis deos haberi. (Pſalm. 8.) PLA. Magnum eſt certe q̃d bonis ac ſanctis uiris tua pollicetur oratio. Sed dic q̃ſo, iſtud q̃d ſummũ bonũ uocas, partibus ne & mẽbris conſtat an totũ idem eſt? MAR. Caue exiſtimes tm̃ bonũ, tãq; excellẽs mẽbris cõſtare. Oĩne profecto q̃d partibus cõſtat, integrũ dici nullo modo poteſt, cũ partibus plerunq; magna diſcrepãtia inſit. Non eñi mẽbra oia ad idem ſemp cõcurrunt: inter quæ plerunq; tãta cõtentio oritur, ut totũ corrumpi neceſſe ſit: atqui in deo oia ſunt idem, quem quidẽ partibus cõſtare minime dici poteſt. Omne ſiquidẽ q̃dcumq; eſt, tamdiu integrũ & pfectum remanet, q̃diu eſt unum. Nam q̃d partibus cõſtat, partiũ corruptione & interitu diſſoluatur oportet, ut in corporibus animãtiũ cernere licet, quæ animæ ac indiuidui iunctione unũ, q̃diu poſſunt, eſſe nituntur. Vbi uero mors interuenerit ſeiunctione partium, ſtatim dilabuntur & intereunt. Conantur illa q̃dem naturali deſiderio ſubſiſtere: & quoad fieri poteſt, eius naturã imitari, unde originẽ habuere, nimirũ id q̃d eſt cernentia, uerũ ac pfectum bonũ dici nullo modo poſſe, quod nõ conſtans, unum, integrũ, ſimplex, ſyncerumq; ſit. Hanc appetitionẽ unitatis & diuturnitatis cũ uideas naturaliter animãtibus oibus & plantis ineſſe, nõ eſt cur ambigas deum unũ atq; idem ſemp exiſtere, ad quẽ certe tanq̃ ad arcem ſummi boni, naturaliter cuncta feſtinant. Quem igitur rerum oim cõiectura bonũ eſſe cõprehẽdis, ob eamq; rem ab omnibus experi, integrũ, uerũ, unũ ac ſimplex bonũ fateare oportet, quo cognito & adepto, nil erit profecto, q̃d amplius requiras, cũ in eo ſingularis potẽtia, & unica ſapientia inſint. Hũc eñi mundi globũ, quẽ ex tam diuerſis cõtrarijsq; rebus cõſtare uides, ipſe in ſphæricã formã redegit, nullius adminiculo uſus, eiq; immobilis ipſe perpetuũ quendã motũ & ordinẽ aſſcripſit, quo regi oia inferiora ac gubernari miro ordine cernimus. Neq; quicq̃ eſt q̃d hanc diuinã diſpoſitionẽ queat infringere: adeo eſt potẽtiæ & ſapiẽtiæ uinculis cõnexa, ut ſolis, lunæ reliquorumq; planetaꝝ ꝑpetui motus, & eodẽ modo ſemp ſeſe habẽtes oſtendũt. Hoc itaq; tm̃, tamq; excellẽs bonũ q iuſte, fortiter, prudẽter ac ſancte uiuẽdo cõſecutus ẽ, qd amplius ſibi uelit nõ intelligo. PLA. Nũc demũ uerũ fateor, falſi boni ſpeciẽ me hactenus inſcitia & errore ſtolide nimiũ cõcupiuiſſe, cum ſit q̃ddam æternũ, diuinũ, cõſtans & ꝑpetuum. Sed deo gratiæ ſunt habẽdæ, q te hodie diuinitus certe huc miſit, ut haberẽ q me doctrina & ſapiẽtiæ ſingulari, nõ afflictũ modo conſolaretur, uerum etiã grauiter errantẽ in rectã ſemitam reduceret. Sed dic obſecro, qua ratiõe hoc tm̃, tamq; expetendũ bonũ adipiſci qs poſſit? MAR. Diſciplinis primũ luſtrãda mens eſt oĩni uitioꝝ macula, deinde & artibus inſtruenda, quibus tanq̃ gradibus paulatim ſuperiora aſcendẽs, deſcẽdens rurſum rediensq; ꝑſæpe cognita huius fragilis ac falſæ beatitudinis forma, uerã illã & conſtantem totis uiribus inquirat, cõplectatur. Hoc facere q uult, oĩni prorſus uitio & cõcitato affectu carere debet, ne a tãta cogitatione ancipiti cura diſtrahatur animus. Fortem eum & cõſtantem eſſe oportet, ne laboribus & ꝑturbatione aliqua uincatur: Tẽperantem, ne cupiditatibus & libidinũ illecebris a recta uia retrahatur: Prudentẽ, ne inſcitia & negligẽtia errorem aliquẽ incurrat. Habes nũc ueri ac falſi boni ſpeciẽ ſatis dilucide, ut arbitror, explicatã. Proinde cura, effice, enitere in uita recte & honeſte agendo, dolores & miſerias æq̃ aio tolerãdo, mentẽ crebro ab his terrenis ſolicitudinibus ad reꝝ cæleſtiũ cognitionẽ traducendo, q̃ poſt mortem beatus ſummo illo & pfecto bono cum trãquillitate uti ac frui poſſis. PLA. nil eſt certe q̃d æque facere cupiã & uelim. Sed dic q̃ſo, q̃nam iturus es? adornare diſceſſum te uideo. MAR. Si bñ pedibus uales, nil eſt q amplius operã meã requiras: iã eñi ſedatis animi tui ꝑturbationibus, deliniroque pedũ tumore mea ac Theodori opera, functꝰ officio meo uideor, niſi qd præterea uis. PLA. Vt me ames uolo, & ad me interdum redeas, ubi tibi per ociũ licebit: noſti imbecillitatẽ naturę humanę. Variæ indies oriuntur ægritudines, tũ animi, tum corporis: has, ut hydræ renaſcentis capita, abſcindas tua induſtria & arte oportet. MAR. Vbi te opre mea indigere cognoro, ſtatim ac libens reuertar, ſi mihi per arcu[illegible] prætectum id facere licebit, qui non ita libenter accedentes admittit.

BAP. PLATINAE DIALOGVS AD LODOVICVM STELLAM

Mantuanum contra amores.

STELLA.

SALVE Platina. PLA. Hem Stella, quonam & unde? STELLA. Domo, ad te. PLA. Quid cauſę fuit ut me adires? STEL. Amicorum (ut eſt Gręco prouerbio uſurpatum) omnia debent eſſe communia, ſiue illa quæ in uita contingunt bona ſunt, ſiue mala. PLATINA. Ita eſt: lætari enim ac dolore affici ex his quę in utrāq; fortunam amico contingunt, ea demum eſt uera amicitia. Quare ſi quid habes, quod te coquat, mihi, qui te chariorem habeo neminem, ediſſere. Vulneri enim tuo, niſi altius inſedit ac omnino lœtale eſt, nonnihil medelæ, cognita morbi cauſa, fortaſſe adhibebo. STEL. Ex uultu, ut arbitror, deprehendiſti me aliq̄ perturbatione angi. PLA. Amor eſt mi Stella qui te cruciat: quod inceſſus tuus, nunc tardior, nunc concitatior, habitudo corporis præter conſuetudinem ad maciem tendentis, pallidula facies, mobiles oculi, mens uaria, crebra ſuſpiria, cogitationes tuæ ſomniculoſæ, etiā te tacente, perfacile oſtendunt. STEL. Neſcio ego, reprehenſionis ne plus an laudis merear, ſi aperte & ingenue amare me dixerim. Nam quanti facis per deum immortalem adoleſcentem, qui nullo amoris ſtimulo ad ſolertiam & ſagacitatem excitus, uitam agit inertem & ſomniculoſam? PLA. Vellem mihi ac tibi dari ocium hac de re diſputandi: cognoſceres profecto nullam peſtem in genijs adoleſcentum pernicioſiorem amore & procacitate eſſe. STEL. Erit mihi ocium, tamdiu certe quādiu per occupationes publicas a nobis aberit Franciſcus Gonzaga cardinalis inſignis & patronus noſter. Quare ſi uis, & ſi non omnino te ſolum amas, da te mihi hodie. PLA. Et hodie & cras, quādo uoles me habebis. Soleo ego, & id quidem perſæpe, amicorum commoda meis anteferre. Sed deligendus eſt nobis locus in ſolitudine, quo utriq; noſtrum ingenio & mente uti liceat. Ita nanque ruſticorum ſtrepitu & clamoribus tum diurnis tum nocturnis offendor, ut non cum hominibus, ſed cum leonibus & aſinis habitare me exiſtimem: adeo ſunt ab omni humanitate & ciuilitate remoti. STEL. Deſcendamus, ſi placet, in hanc uallē, quę mare inum attingit. PLA. Recte admones, erit hic locus & ingenio & corpori uehementer accommodatus: nam & liberius ratiocinabimur, & aſcenſu ac deſcenſu corpora noſtra exercebimus. Quod ante cibum maxime faciendum ad ualetudinem & robur, cenſent medici. STEL. Hac facilius deſcendemus: te, ſi uis Platina, quia minus belle pedibus uales, humero meo deſcendentem ſubleuabo. Sæuus nimirum fuit Paulus pontifex, qui te etiam cōpedibus reuinctum in carcere detinuit, unde ægritudo iſta oborta eſt. PLA. Imo ut hoc facias, te rogo, ne cum in uallem deſcendero, quod agitatione nimia fieri ſolet, tumore ac cruciatu pedum ab hac noſtra diſputatione auocer. De ſæuitia Pauli nullum uerbum nunc facias. STEL. Retineo ego te, tu totus inhæreto humero ſiniſtro, ut dextra ſi in præceps deferor, me teq; pariter a decliuitate defendam. PLA. Ad illa prærupta ſaxa, quæ e regione ſunt, uelim proficiſcamur, adiuuabunt fortaſſe non nihil nos umbræ illæ maiorum, quæ olim his in locis obſeruatæ ſunt. STEL. Eſt ne illud quod uideo manufactum a natura?

PLA. Manu certe & opera factum eſt. Ex hac enim conualle, ut uidere licet, excidebantur ſaxa, quibus formas illas ingentes & regias extructas uidemus, quæ Romam nobis proficiſcētibus ad dexteram relinquuntur. Ex hac enim materia ædificati ſunt non hi modo aquæ ductus, ſed plurima etiam in urbe Roma atria, plurimi arcus triumphales, plurima tum publica, tum priuata ædificia. Extant profecto adhuc ictus lapicidarum, extant ſemi exciſa ſaxa, & hic pons quem in ſaxo conciſum cernis, duabus rebus permaxime accommodatus eſſe debuit: nam & exciſa de monte ſa-

pertineat. Sed quid huic diuinæ uirtuti ſubijcias, audire cupit Laurentius noſter. LAV. Eſt ita hercle ut Platina dicit. COS. Ne autem iuſtitia ipſa de qua diximus, ulla ex parte labefactetur, ſtatim fortitudo omniũ uirtutum robur & uallũ, ſubiungẽda fuit. Vt em̃ fortitudo ſine iuſtitia iniquitatis materia eſt, cũ ualidior imbecilliorẽ opprimat, ita iuſtitia ſine fortitudine terga nonnunq̃ uertit, atq; eos deſerit, quos tueri deberet. Sed cũ fortitudo in res bellicas & domeſticas diuidatur, ſuperius illud omittamus: amplectamurq; nunc domeſticam fortitudinẽ, q̃ animi magis q̃ corporis uiribus cõprehenditur. Vera em̃ fortitudo eſt, primo ſeipſum uincere, irã cõtinere, nullis illecebris capi, aduerſis nõ perturbari, nec extolli ſecundis, & quaſi uento huc & illuc impelli. Nõ debet certe uinci cupiditatibus uera fortitudo, nõ frangi metu, nõ iracundia, quæ omnino cõſiliũ tollit. Præclarũ eſt etiã, ita aĩm informare, ut neq; diuitias neq; uoluptates ita in maximis rebus cõſtituat, ut in his om̃e ſuũ ſtudiũ cõferat, quo nihil poteſt eſſe turpius, & a claro uiro magis alienũ, cũ huius ciuis, quẽ optimũ uolumus, propriũ ſit, p religione, pro patria, p iuſtitia & honeſtate om̃e diſcrimẽ ſubire, ac pericula cõſiderata p̃ſertim contẽnere. Hũc aũt magni excellentisq; animi eſſe oportet. Nihil in rebus humanis admirari, nihil magnificare p̃ter uirtutẽ. Honores etiã nõ quoſcunq; nec a quibuſuis oblatos ſuſcipiet, ſed illos tm̃ quos eſſe dignos optimo ciue arbitrabitur. Ita quoq; dignitatem animi, ut diximus, in utraq; fortuna ſeruabit, ut ab aſtu naturæ diſcedere nõ uideatur, ſi uel fortuna ſeuierit, uel ei blandius arriſerit. Beneficia uero cõtuliſſe lætabitur. Feretq; moleſte ſi acceperit, nec plura ſtatim reddiderit. Ab eius natura ſit alienum, cõmemorare bñficia quæ in alios contulerit: accipientis em̃ hoc proprium eſt, nõ aũt dantis. Vt enim ſua beneficia in Athenienſes, reticẽt Lacedæmonij, ita ab illis accepta cõmemorãt peropportune. Superior itẽ in om̃i uirtute mauult eſſe q̃ uideri: nec id quidẽ inter humilis fortunæ homines, ſed inter optimates exoptat. Palam autẽ loqui, amare, odiſſe, ſui ipſius proprium exiſtimat: timẽtis eſt autẽ occultare ſniam. Motus uero ipſius tardus eſſe debet, & uox grauis: ſermo quoq; interuallis lõgioribus diſtinctus, grauitatem quandã ampliſſimo ciue dignã præ ſe fert. Omnino autẽ uera animi magnitudo ſine magna uirtute cõſtare nõ poteſt, ut intelligas Laurenti enitendũ tibi & uigilandũ eſſe, ſi fieri poteſt, ut in omni genere uirtutis excellas, ne ſub põdere reip. noſtræ imbecillis concidas. Vnũ tamen uitandum erit, q̃ plerunq; magnis ingenijs nocuit, ne cũ magnitudine animi pręſtare omnibus quæras, æquitatem contemnas: qua certe ſublata, nec diſceptatione a ciuibus, nec ullo publico ac legitimo iure uinci patieris. Refelli em̃ in ſententijs dicendis nõ eſt alienũ a rep. cũ in diſceptatione res propoſita dilucidior fiat. Cauenda eſt etiã nimia gloriæ cupiditas, q̃ cæteris ad uirtutẽ aditũ obſtruit, cũ uiderit ſolũ ciuẽ tot pulcherrima p̃mia, quot e rep. ueniũt, cõcupiſcere. Sed inter cætera hoc a te maxime obſeruandũ erit, ne in rebus agẽdis, cũ domi, tũ foris, ullã timiditatis ſpeciẽ præ te feras. Vt em̃ medici eſt uultu ac uerbis bonam ualetudinẽ ægrotantibus polliceri, ita quoq; optimũ ciuẽ decet, deſperationi hominũ fiduciã & bonã ſpem obijcere. Bello Punico ſecundo, Cannenſi accepta calamitate cogitantibus quibuſdã, Metello duce Italiã relinquere, Scipio adoleſcens cœtũ ingreſſus nudo enſe mortẽ tale aliquid deliberantibus cõminatus eſt. At uero Hannibale circũſedente Collinã portam, & ſupplementũ in Hiſpaniã a Romanis miſſum eſt, & ager ubi hoſtis ipſe conſederat, haſtę ſubiectus emptorem inuenit: uoluit cõtra Hannibal fiduciam imitari, ſubiecitq; haſtæ argentarias urbis tabernas, nec ſector inuentus eſt. Hãc ob rem ita animo cõcidit Hannibal, ut tũ demũ potiundæ urbis ſpem antea conceptã depoſuerit. Male profecto cũ rep. noſtra actũ fuiſſet, niſi regi Alphonſo & Philippo Inſubriæ duci & Venetis, grauiſſimis bellis nos plerunq; adortis, cõſtantiſſimis animis reſtitiſſemus, incõmoda quæq; pro libertate paſſi. Non igitur trepidandum eſt & de gradu cõſtantiæ cadendũ, ut dicitur, quo nihil poteſt eſſe optimo ciue indignius, qui ad unam fortitudinem pro rep. natus eſſe uidetur. ſed neſcio quo pacto a fortitudine domeſtica ad bellicã deſcẽderim, qua urbana quidam certe maiorem putauere. Laudatur Themiſtocles acutè quidem, ſalamina uictoria clarus: laudatur & Solon, cuius cõſilio ac legibus uictoria illa parta eſt. Habent & Lacedæmonij Licurgum ſuũ, quem Lyſandro obijciant rebus bellicis claro. Eadem quoq; de Romanis licet dicere. Nõ em̃ minus iuuit armis remp. conſilio M. Scaurus, q̃ C. Marius armis, non Q. Catulus, Cn.

Pompeio, nõ M. Cicero, C. Antonio bellum foris gerente. Omnino autem illud honeſtum, quod nunc quærimus, ex animo excelſo magnificoq; oritur, non corporis uiribus. Exercendum tamen corpus ipſum eſt (ut ait M. Tullius) & ita afficiendum, ut obedire conſilio ac rationi poſſit, non autem delicijs uacandum. Nihil eſt enim quod æque animos molliat corporaq; effœminet atq; eneruet, quam delicijs affluere: quas uelim te non ſecus declinare, ac quondam ferunt ſyrenum uoces cantusq; Circes ſapientiſſimum Vlyſſem. PLA. Præclare hercle & exacte auus tuus Laurenti omnia diſſerit: id facit amor, qui ut philoſophis placet, ad poſteros reſpicit, in quibus ſe fore immortales aui ac parentes arbitrantur. LAV. Prorſus ita eſſe ut dicis, haud equidem aſſentior. Plus enim patriæ quam cognationi auus meus ſemper tribuit. Sed hominem hac dicendi moleſtia liberemus, niſi quid aliud habet, quod exiſtimet ad me pertinere. COS. Habeo ſane totius noſtræ collocutionis temperamentum quoddam, & ueluti in comœdia extremum actum: quo quidem expleto, ab hac ſcena ad ludos urbanos uobis proficiſci licebit. Hoc autem tale eſt, quod Stoici magnis etiam contentionibus affirmant, omniũ ſcilicet perturbationum fontem eſſe intemperantiam, quæ eſt a tota mente & a recta ratione defectio; ſic auerſa a præſcriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi uel regi uel contineri queant. Huius certe contrariam uirtutem meſotita Græci uocant, quam nos quidem, cum temperantiam, tum moderationem, nonnunquam etiam modeſtiam appellare ſolemus: cuius certe proprium eſt, motus appetentis animi ſedare ac regere: ſemperq; aduerſantem libidini moderatam in omni re ſeruare conſtantiam. Continuo nanq; intemperantia huic inimica, omnem animi ſtatum inflammat & perturbat. Hinc uero ægritudines & metus ac reliquæ animi perturbationes gignuntur: ad quas certe ſedandas, una modeſtia adiuncto decoro inuenta eſt. Duplex eſt eñ (ut ait M. Tullius) uis animorum atq; naturę, quarum pars una in appetitu poſita eſt: hęc hormi Græce dicit, quæ hominẽ huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat, quid faciendum fugiendumq; ſit. Ita fit enim ut ratio præſit, appetitus uero obtemperet, in homine potiſſimum bene morato: cuius fundamentum ipſa uerecundia erit, quæ non ſine cauſa prudentiæ adiuncta, ac ſoli homini data, oſtendit aliud iuueni conuenire, aliud ſeni. Saltauit quidem ante arcam domini Dauid rex, non autem Samuel: & ut nec ille reprehenſus, ita iſte magis laudatus eſt. Themiſtocles uero princeps ille Græciæ, quia fidibus neſciuit, indoctior eſt habitus. Abſtinuit ob uerecundiam uir ille clariſſimus a cithara, quod eam dignitati ſuę nequaquam conuenire arbitraretur. Mineruam quoq; tibias abieciſſe ſcribunt poetę: quod dum eas ſupra fontem inflaret, indecorum genarum tumorem inſpexerit, minimeq; deæ conuenientem, contra quorundam opinionẽ, qui neminem ſatis urbanum putant, ſi fidibus uel tibijs aut fiſtula neſciat canere. Idem quoq; comati & bene ad ſpeculum pexi, tanquam inuerecundæ mulieres, per ora hominum feruntur. Hos tu Laurenti tuo exemplo, iniecta uerecundia, ab inceſſu cultuq; muliebri coercens, ad dignitatem uirilem cohortare. Continentes quoq; & abſtinentes eſſe bonos ciues oportet: quorum alterum in rebus, alterum in moribus eſt. Scipio ille Aphricanus, qui totius uirtutis unicũ exemplar fuit, eximiæ formæ puellam ſibi in Hiſpania uoluptatis cauſa oblatam conſtanter renuit: parentibus uero accitis, aurum pro redimenda puella doti addidit: eamq; inuiolatam marito reſtituit. In Epiro, Achaia, Cycladibus M. Cato ueneris & lucri copiam habens, conſtantiſſime a tanta turpidine abſtinuit, Numatio Ruffo teſte. At uero cum C. Fabricius populi Romani legatus, audiuiſſet Cyneã Athenienſem apud Pyrrhum uoluptati omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeãt mentem omnes po. Ro. hoſtes. Superior autem ille Cato uir ſane illuſtris, pellibus hœdinis pro ſtragulis eſt uſus, trium quoq; ſeruorum comitatu contentus, Hiſpaniã gubernauit: eodem utens cibo, eodemq; uino quo ſerui & nautæ, ut cæteris hac ratione frugalitatis exemplum daret. Cum Pericles haberet collegam in ꝑtura Sophoclem, hiq; de communi officio cõueniſſent, & caſu formoſus puer præteriret, dixiſſetq; Sophocles, O pulchrum puerũ Pericle: tũ Pericles ꝑtorem, ait, Sophocle decet, non ſolum manus, ſed etiam oculos abſtinentes habere. Magna ꝓfecto fuit Xenocratis in uictu continentia. Is enim cum miſſa ſibi ab Alexandro talenta intellexiſſet, legatos ad exigu-

um apparatum inuitauit: cũq; ab his quæreretur, cui numerari talenta uellet, non ne (inquit) externa cœna intellexiſtis Xenocratem huiuſcemodi muneribus minime indigere? Natura enim (ut ait Philoſophus) paucis minimisq; contenta eſt. Ad ualetudinem quoq; & appetentiam pertinere hanc in uictu modeſtiam intelligemus, ſi rerum iuſti extimatores fuerimus. Nam cum Darius rex multis antea epulis & poculis faſtiditis, aquam turbidam & cadaueribus inquinatam in fuga bibiſſet, negauit unquam ſe bibiſſe iucundius: nunquam enim ſitiens biberat. Nec eſuriens unquam Ptolemæus ederat: cui cũ peragranti Aegyptũ comitib⁹ nõ cõſecutis, ſordidus panis datus eſſet, nihil eſt uiſum illo pane ſuauius. Excitanda ſiquidem fames eſt motu & exercitatione, non autem condimentis, cum deſidioſe uixerimus. Ferunt Socratem cum is uſq; ad ueſperum contentius ambularet, quæſitumq; ab eo eſſet cur id faceret, reſpondiſſe, ſe quo melius cœnaret, obſonare inambulando famem. Quid uictus Lacedæmoniorum in phiditijs? Vbi cum tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure quod cœnæ caput erat, delectatum: Tum is qui illa coxerat, minime inquit mirum, condimenta certe ei defuere, labor in uenatu, curſus ab Eurota, fames, ſitis. His enim Lacedęmoniorum epulæ condiũtur. Victus quoq; Perſarum a Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter naſturtium, quanquam etiam quædam ſuauiora natura deſiderat. Adde ſiccitatem quæ ſequitur hanc continentiam in uictu. Valetudinis quoq; integritatem adde. Confer ructantes, ſudantes, refertos epulis tãquam opimos boues. Eſt enim in deſiderio, nõ ſacietate, iucunditas uictus. Ferunt Timotheum clarum Athenis hominem & principem ciuitatis, cũ cœnauiſſet apud Platonem, eoq; conuiuio admodum delectatus eſſet, uidiſſetq; eũ, poſtera die dixiſſe, ueſtrę quidem cœnæ non ſolum in præſentia, ſed etiam ſequenti die iucundæ ſunt. Mouere te nimirum ac reliquos ciues noſtros tot exempla poſſunt: ſed nihil eſt quod æque te ad frugalitatem adhortari debeat, quam domus noſtræ parſimonia, & perpetua in uictu continentia. Nihil enim a plebeijs differunt menſæ noſtræ: quia ex re & ualetudini & ciuitati hactenus conſuluimus. Quid quod ne mente quidem uti poſſunt, multo cibo & nimia potione repleti? Extat Platonis præclara quidem illa epiſtola ad Dionis amicos, qua diſplicuiſſe ſibi oſtendit, quod Itali & Syracuſani bis in die ſaturi fierent, nec unq̃ pernoctarent ſoli. Quam turpe ſit etiam diffluere luxuria, Sardanapali error nobis indicat, q incidi iuſſit in ſepulchrum ſuum:

Hoc habeo quod edi, quodq; exaturâta libido Hauſit.

Quid aliud (inquit Ariſtoteles) in bouis, non in regis, ſepulchro incideres? Hæc autem omnia eo tendunt Laurenti, ut intelligas tibi ac reliquis ciuibus, ſi uultis honeſte ac recte uiuere, ſeruandam eſſe mediocritatem in uictu cultuq; corporis. Quid Xerxe ipſo libidinoſo turpius? qui refertus omnibus præmijs donisq; fortunæ, nõ eq̃tatu, nõ pedeſtribus copijs, nõ nauium multitudine, nõ infinito auri põdere cõtentus, præmiũ propoſuit ei qui nouam inueniſſet uoluptatem, qua tamen ipſe non fuit contentus. Neque enim unquã finem inueniet libido. Sedandę igitur ſunt omnes libidines cupiditatesq;: ſedandæ ægritudines: comprimenda eſt iracundia, unde prope infinita mala oriuntur, cum ratio omnis ſubeunte illa inſania, e mentibus noſtris deturbetur. Hac autem ratione Laurenti ſi uixerimus, & prudentia in bonorum malorumq; delectu, & iuſtitia ſuum cuique tribuendo, & fortitudine in laboribus periculisque obeundis, & demum temperantia in prætermittendis uoluptatibus conſtantiſſime utemur.

Quas quidẽ uirtutes, & ſi in omnibus meis ciuibus ineſſe cupio, in te tamen ad quem hæreditas nominis noſtri uentura eſt, elucere peculiariter uelim, ut habeat ciuitas noſtra quem imitetur, Platonis ſententia, qua admonemur tales ſolere eſſe reliquos ciues, quales ſunt qui remp. gubernant. Sed iam finem ſi placet, faciamus: inclinat iam ſol, niſi quid præterea uobis in mentem uenit, quod mihi exciderit. LAV. Nihil prorſus habeo quod amplius uelim. PLA. Abunde ſatiſfactum eſt omnibus. Reducamus Coſmum, atq; deinceps ad urbem proficiſcamur. Quieuiſſe iam ludiones arbitror, quorum petulantia hodie ſum conſecutus, ut alterum Socratem me audiuiſſe exiſtimem. Dixit multa Coſmus, ne mentiar Socraticam grauitatem redolentia.

LAV. Cœnabis apud nos Platina, atq; deinceps ſimul ſine ſole ad urbem proficiſce mur: adeo propinquum hoc noſtrum rus eſt. PLA. Bene admones, modo cœnæ ueſtræ breues ſint, & mihi appetentiam relinquãt in ſequentem diem. LAV. Credis auum aliter uiuere, q̃ prædicat? Platonis cœnam tibi appoſitam putabis: uel ex lege ſumptuaria compoſitam, non ſecus certe ac ſi cenſores affuturi eſſent. PLA. Eſt igitur quod hac quoq; in re a Coſmo perdiſcam. Diſcumbant omnes, ne quid incommodi mea cauſa familia capiat. Iube aliquid Coſmo ſubſterni, quo recumbat commodius, hominem ut arbitror longo ſermone defatigauimus, ſi tamẽ docere, & aliquid grauiſſimo uiro dignum explicare, labor potius quam uoluptas eſt.

PLATINAE PANEGYRICVS IN LAVDEM AMPLISSIMI PATRIS

Beſſarionis epiſcopi Sabini, Cardinalis Niceni, & patriarchæ Conſtantinopolitani.

SI unquam tempus fuit Quirites, quo ueterem Græcorum morem, Latinorum prope nouum repeteremus, id certe hac miſerrima tempeſtate faciendum eſt: qua uel maxima quæq; uirtus, candidiſſimum quodq; ingenium, excellens quantumuis doctrina & eruditio, emergere ex tanta caligine & ignorantia uix poteſt. tolerabilius profecto uideretur, ſi uirtus ia paucis cognitæ, ſi in arcanis & penetralibus, quia tuto uagari non licet, cultæ, ſaltem quieſcere ſine iniuria liceret, non etiam quorundam hominum liuore & maleuolentia opprimeretur. Inſtant dolo, fraude, malitia, uique poſtremo, quando hoc occulte moliri conari non licet: ſpargunt inuidentiæ ſuæ opacas umbras: conceptam rubiginem circunquaque fundunt, quo ſuauiſſimas herbas & feraces plantas occupent atq; enecent: ne ſi expectatos odores & ſuauiſſimos fructus aliquando ediderint, ipſi tanquam infructuoſæ & infelices arbores excidantur. Nos itaque, ne Beſſarionis diuini hominis ſapientia, uirtus, amplitudo aliqua ex parte lædatur (opprimi certe cum tanta ſit, tamque excellens, nullo modo poteſt) Iſocratem magnum oratorem & perfectæ dicendi magiſtrum, & noſtratibus Plinium, genethliacum Mamertinum, Nazarium Latinum quoad fieri poterit imitati, conſuetudinem tum utilem, tum neceſſariam multis iam ſeculis intermiſſam, reuocabimus. Hac enim ratione ad æmulationem gloriæ excitantur, qui magni ad uirtutem, erectique ſunt animi, cũ uerã & integrã laudẽ his propoſitã uident, qui ſapienter, honeſte iuſteq; uixerunt, quorumq; uita omni ex parte humano generi & utilis & fructuoſa eſt habita. Contra uero a uitijs deterrentur ij, nõ prorſus uirtutem aſpernantur, qui effrenata cupiditate ducti, petulanter, audacter, proterue ad flagitia declinarunt, cum perpetuas notas dedecoris & turpitudinis frontibus ſuis inuri ab his uident, qui ſcriptis rerum geſtarum ſeriem, qui mores & uitam hominum memoriæ poſteritatis ad utilitatem humani generis commendant. Verum hoc loco quirites, cum uires ingenij mei conſidero quam paruæ, quamq; exiguæ ſint, non poſſum cognita amplitudine conſpectus ueſtri non commoueri, & eo maxime, quod mihi de eo uiro dicendum ſit, qui ob magnitudinem rerum geſtarum quantum uis magnum oratorem, nedum meipſum inter ſtudioſos bonarum artium uix numerandum, deterrere a dicendo poſſet: recreat me tamen ac reficit, hortaturq; ad dicendum humanitatis & pietatis ueſtræ uulgata opinio: qua quidem fretus, iamiam Beſſarionis diuini hominis laudes dicere aggrediar: quem qui laudat, uirtutem extollit: parui enim refert, Beſſarionem ne an uirtutem laudes: nec mirum id quidem. Is enim ex uetere Græcia oriundus, natusque in Aſia, utrinque collegit generoſi ſpiritus ſemina. Trapezus Sinopenſium Colonia, huius patria eſt: Sinopem condidere Mileſij, Miletum Athenienſes: ex his ut a parentibus, auis, abauis nobilitatem referens, redundantiam Aſiani ingenij frugalitate

atrica compeſcuit: nec tantum Diogenem admiratus eſt, Timotheum, Dephilum poetam, Thalem, Anaximandrum, Anaximenem, Hecatæum hiſtoricum, Aeſcinem rhetorem illum, qui in Pompeium inuectus eſt: licet ij agnationis iure propinquiores eſſent, quin obſeruauerit Socratis leporem, Platonis copiam & amplitudinẽ, Ariſtotelis acumẽ, Iſocratis lenitatem & numeros, uim Demoſthenis. Ab omnibus eñ gentilitatis iure quod probabile, quodque optimum eſſet accepit, hæres tot ac tantorum ingeniorum. Ex his igitur Beſſarion animos ſumens, ubi primum e pueris exceſſit, cura parentum Byzantium tranſmittitur, celebrem quondam urbem, & doctiſſimis hominibus liberalibusq; ſtudijs affluentem. grammatica celeriter ob acumen ingenij & poetica imbutus, poſthabita cura rerum humanarum, qua impediri contemplatio diuinarum ſolet, totum ſeſe religioni addixit: Chriſti nanque militiam ſecutus, ut ueram gloriam, ueiosque triumphos pariturum, Doſitheo archiepiſcopo Dorienſi unici exempli moribus & ſanctitate uiro, in primo tyrocinio tantæ expeditionis duce uſus eſt: cuius uirtutem, religionem, doctrinam adeo imbibit, ut idem breui factus uideretur, Beſſarionis ingenium & mentem prope diuinam ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium uir ſanctiſſimus contemplatus, adoleſcentem ipſum ad archiepiſcopũ Sylembrienſem uirum optimum atque doctiſſimum miſit, unde & oratoriam artem & philoſophiam perdiſceret. Sub quo certe tantum profecit, adhibita omni ad imitandum hominem cura, ſtudio ac diligentia, ut iudicare poſtea difficilius fuerit, melior ne Beſſarion an doctior haberetur. Poſtremo autem ne aliquid tanto ingenio deeſſet, Platonem quem alij Gemiſto uocant, doctiſſimum preceptorem, & quem omnes ſecundum a Platone uocant, in Peloponneſo, quo ſe contulerat, doctrinæ cauſa nactus, mathematicis accurate imbuitur. Vulgari tum demum tanti hominis nomen eſt coeptum, ut quo proficiſceretur famam expectatio, expectationem eius optatiſſimus aduentus admiratioque ſuperaret. Exiſtimabant tum homines eam demũ ciuitatem beatam fore, ad quam ueniſſet Beſſarionis diuina uirtus. Hunc itaque omnes certatim ut cognitione & hoſpitio dignum ſuſcipiebant, uenerabantur, obſeruabant. Contentiones & quidem frequentes atque elegantes ad populos habuit (has Græci homilias uocant) tanto concurſu, ut templa ipſa permagna tantam multitudinem uix caperent. Populos ad religionem, ad iuſtitiam, ad æquitatem, ad modeſtiam hortabatur, bonis præmia, malis poenas propoſitas oſtendens: & quos mouere integritate uitæ rationibus & exemplis non poterat, eoſdem obteſtationibus, precibus, lachrymis, ut uagos & errantes in uiam ſalutis reducebat. Multos inter ſe ciuilibus & inteſtinis odijs diſſidentes, aut coram oratione, aut abſens epiſtolis ſapientiſſime & elegantiſſime ſcriptis ad concordiam reuocauit. Hac tanta uirtute moti imperatores duo Conſtantinopolitanus & Trapezuntius, hunc ultro citroque legatum frequẽter mittentes, utriuſq; imperij uires concatenabant, quo fortius & conſtantius propulſare Turcarum impetus poſſent, qui tanquam rabidi lupi inter utrunq; poſiti, occaſionem utriuſque imperij diripiẽdi expectabant, quod poſtea accidit cum magno totius reip. Chriſtianæ dedecore ac detrimento. Sublatis enim duobus clauſtris, nunc ſeſe in Aſiam, nunc in Europam grauiſſima illa Turcarum procella nemine obſtante effundens, longe ac late omnia uaſtat, obterit, conculcat, diripiuntur urbes quantumuis magnæ, incenduntur uillæ, necantur homines. Quod ſi aliquibus fortuna belli pepercit, ij una cum pecoribus eo terrarum abiguntur, unde nunquam in patriam ſint rediturí. O miſeros & infortunatos Græcos. O infelices & calamitoſos. O etiam ipſorum crudeliſſimorum hoſtium lachrymis deplorandos. Dediſtis ne omnibus nationibus ac gentibus doctrinam & ingenium, ut ipſi conſilio careretis? Dediſtis arma, ut eiſdem poſtea corrueretis? Conſtans eſt certe Quirites omnium bene ſentientium opinio, & eorum maxime, qui ſuo periculo iſtarum calamitatum gnari ſunt, duo illa imperia nũquam fuiſſe corruitura, ſi Beſſarion magni animi atque conſilij uir, illis in locis tum fuiſſet, cũ tempeſtas illa contra non Græcos tantũ, ſed humanũ genus exorta eſt. Excitaſſet enim uir omnium uigilantiſſimus dormientem Græciam, armaſſet nimio ocio languentis animos, in hoſtem iros, a ceruicibus tantã calamitatem auertere, quantam paſſi ſunt, ſpe ueræ & integræ laudis propoſita compuliſſet. Verum eo abſente, cum nemo eſſet

qui monendo, conſultando, docendo, cohortando Græcos in officio contineret, ca-
pta ac direpta a Turcis Conſtantinopolis eſt: cæſa multa ciuium millia, obtruncatus im
perator: idem accidit Trapezuntijs: idem Mitylenæis: idem Peloponneſiacis princi-
pibus & ciuibus: idem reliquæ Græciæ: idem Boſſinenſibus, qui & regem & patriam
& uitam uno ſæuiſſimi hoſtis impetu amiſere, Beſſarione ipſo calamitate ac per ſæpe
Romanos pontifices admonente, ut Macedonibus, Dalmaticis, Illyrijs, Pannonijs ho-
ſtium impetum ægre ſuſtinentibus auxilio eſſent, ne refractis clauſtris, illinc ſæua illa
& immanis belua Eridano uiolentior Italiam inundaret: quod propediem (utinam
falſus ſim uates) futurum uidemus, niſi huic ſapientiſſimo uiro tanquam e ſpecula
omnia cernēti, clamanti, admonēti inſtare magnā pniciem, aliquando fuerit obtēpatū.

Multū certe huic ampliſſimo patri debemus, ad cuius res egregie geſtas, ne in hanc
calamitatem ueniremus, libenter accedo. Is enim re Conſtantinopolitana nondum
profligata, orientalem eccleſiam in ſententiam occidentalis redigere conatus, non
prius deſtitit rogando, monendo imperatorem ac principes Græciæ, quam eos impu
lerit grauiſſima oratione habita in Italiam ad Eugenium pontificem maximum con-
tendere: uenere primo Venetias, atque inde Ferrariam, ubi pontifex, erat ibi grauem &
elegantem orationem Beſſarion ad ſuos habuit, eos adhortatus, ut cognita frequenti-
bus diſputationibus controuerſiæ cauſa, quæ Latinos inter & Græcos quingentis iam
annis ſerpſerat, poſita omni ſimultate, in eandem ſententiam omnes tandem uenirent:
hac una oratione aſſerens, ea demum recuperari poſſe coniunctis copijs collataque
impenſa, quæ & Turci quondam & Saraceni & Arabes Chriſtianorum diſſidijs magis
quam animis & armis proprijs freti, occuparant. Dicebat enim quod uerißimum eſt,
mahometanam perfidiam late creuiſſe, dum religionis noſtræ capita inter ſe diſſident:
procedat ne ſpiritus ſanctus a patre tm̄; ut Græci, an a parte & filio, ut Latini uolebāt:
his enim controuerſijs ſanctū, ut ad mahometanos partim ui, partim ſponte deficerēt
populi, dum Chriſtianæ religionis principes quid potiſſimum tenerēt incertos uidēt:
hinc amiſſam eſſe Antiochenam eccleſiam, hinc Hieroſolymitanam, hinc Alexan-
drinam, hinc denique omnem ferme Aſiam & totam Aphricam hanc peſtem occu-
paſſe: & quod grauius eſt, Eruopæ quaſdam partes iamiam infeciſſe, ac longius eua-
gaturam, ni propere ſublatis tam pernicioſis controuerſijs, ac pulſis Chriſtianæ reip.
hoſtibus, in poſſeſſiōem ueterem labore, uigilijs ac ſanguine martyrum comparatam,
armati cum uexillo crucis peruenerint. Permouit tanti uiri autoritas totum conci-
lium, permouit religionis honeſtiſſima cauſa, permouit etiam imminens ceruicibus
omnium periculum. Diſputari tum acriter inter utriuſque eccleſiæ theologos eſt cœ
ptum. Aſſeuerabant Græci, epiſcopo epheſino, Pletone Scholario, Dionyſio epiſcopo
Sardenſi grauiſſimis autoribus, ſpiritumſanctum a patre tantum procedere. Inſtabant
contra Latini, a filio quoque idem fieri autoritate ueterum theologorum, maxime ue
ro Hieronymi, Auguſtini & Athanaſij id comprobantes. Re autem ipſa adhuc pen-
dente, Florentiam proficiſci pontifici & curiæ uiſum eſt. Ibi, cum de re ambigua ali-
quandiu diſceptatum eſſet, uenere tandem Græci ratione ac Beſſarionis autoritate
moti, in ſententiam Latinorum. Is enim & ſi acriter ſuos primo tutatus eſt, tandem ue
ritate illuceſcente, in orthodoxam eccleſiæ Romanæ non ſolum deſcendit, uerum-
etiam ſuos ut idem facerent, ad ſalutem diſputationibus & graui oratione adhorta-
tus eſt. Vnum tandem animum, unam mentem, idem ſpiritusſanctus, pro quo diſ-
ceptabatur, omnibus dedit. Ventum tandem in concordiam, & ſymbolum Romanæ
eccleſiæ ab orientali publice decātatur. Soluto demum concilio, imperator Conſtan-
tinopolim cum ſuis reuertitur. Eugenius autem pontifex cognita Beſſarionis ſingu-
lari uirtute & doctrina, hominem licet abſentem ex ſententia fratrem in numerum
cardinalium cooptat. Acceſſitur in curiā Romanam uir ampliſſimus, ut unus aliquis
quirites Romæ eſſet e Græcia ingeniorum altrice, doctrinarum inuentrice, quem ad-
miraremini: quique uiciſſim hanc ueſtram ciuitatem dominam quondam rerum, nunc
collapſam magna ex parte ac prope dirutam, in meliorem formam redigeret, homo
certe Romani nominis amantiſſimus. Accepto autem de more galero, inſigne cardi-
nalatus, ita breui homo ingenioſus & acutus Latinorum mores & literaturā imbibit,

ut ex noſtratibus unus, & non alibi natus uideretur. Frequentabant tunc quoque eius
domum plenam religione, comitate & gratia, plenam ingenijs tum Græcis tum La-
tinis, uiri (ex tota curia doctiſſimi) hos uel inter ſe diſſerentes, uel aliquid quod ad cogni
tionem linguæ pertineret laudantes (ut fit) refellentesue, ita attente audiebat, ut ex
abundãtia ingenij animique perſpicacia, diſceptantiũ arbiter propemodum fieret. His
artibus & ea uigilantia, qua maxime omnes excellit, breui effecit, ut quod Græce an-
tea in quouis genere doctrinæ perceperat, id latina lingua apte, diſtincte & ornate effer
ret ac ſcriberet. His ſtudijs uehementer delectatus, nunquam tamen quicquam omiſit,
quod aut publice ex officio, aut priuatim agendum eſſet: ad omnia promptiſſimũ in-
genium, dexterrimam mentem ita circunferens, ut nulla bono patrefamilias & ab opti-
mo principe differret. Hac tñ inſigni uirtute & magnitudine animi ꝑmotus Nicolaus
quintus, in locum demortui Eugenij põtifex maximus ſuffectus, Beſſarionẽ ad res agẽ
daa aptiſſimũ, & ad oĩa mala ꝓcauẽda uigilãtiſſimũ, Bononiẽſibus iã pridem ſęuitia par
tium inteſtino bello laborãtibus, legatũ cum ſumma autoritate pręficit. Is eo ꝓficiſcẽs,
effuſa obuiam urbana multitudine, non aliter ab omnibus inſpicitur, ac ſidus beni-
gnum & ſalutare a periclitantibus nautis & pene naufragis, inſpici ac conſalutari ſolet.
Quanquam hominis huius quirites maior ſit laus, quam ſideris: illud enim duas tres
ue & eo amplius naues benigno intuitu conſeruat, hic tantam ciuitatem præclaram,
quondam Romani populi coloniam, hoĩm ad arma & literas altricem, oculis omnia cir
cunſpiciens, mente præuidens ac diſponens, lingua admonens deterrensue, manu in-
ſanabile uulnus & contagioſum abſcindens, ab interitu & prope ab inferis reuocauit.
Notæ ſunt ciuitatis clades pluſquam ciuiles, dum factio Bentiuola & Cenedula de prin
cipatu contendit, alentibus ſeditionem hinc Philippo uicecomite, hinc Venetis, hinc
principe Ferrarienſi, inſtantibus etiam duabus militaribus factionibus, Barchiana &
Sfortiana: quæ dominatum appetentes, hanc ciuitatem ueluti arcem Italiæ occupare
armis ac fraude perſæpe conati ſunt. His enim ac tantorum malorum autoribus ad id
ſæuitiæ uentum eſt, ut eodem die & Hannibal Bentiuolus & Baptiſta Cenedulus cum
multis utriuſque factionis tota urbe tumultuante uno impetu cæderentur, nullo nõ cru
delitatis genere adhibito: & ne ulla requies calamitoſis daretur, superuenere ſæpius
externi hoſtes, urbem oppugnaturi, ni Beſſarionis ſapientia ciues ad concordiam re
uocans, externum hoſtem rabidum & uoracem, a uiſceribus ciuium Bononienſium
propulſaret. Reſpirante deinde paulatim (tantum mali inerat) ab externa ui inteſtinoq;
malo ciuitate, totum ſeſe uir optimus ad componendos mores ciuium licentia bel-
lica corruptos & labefectatos uertit: quem certe hac in re nihil æque iuuit, quam eius
religio, pietas, iuſtitia, conſtantia, abſtinentia grauitas comitate condita. Hac enim
ratione ſine ulla ui quorundam hominum arrogantiam repreſſit, libidines extinxit,
cupiditates refrenauit, cum fieri haud grauate conſueuerit, ut eos mores imbibant
homines, quos in principe tanquam in ſpeculo totius ciuitatis uiderint. Hunc enim
omnes non priuatas commoditates quærentem, ſed publicas: non ocio, ſed negocio
deditum, non ſomno, ſed uigilijs, ita cum admiratione intuebantur, ut beatos ſe de-
mum fore arbitrarentur, ſi aliqua ex parte Beſſarionis integritatem attigiſſent. Ad hui
us itaque mores ſeſe effingentes, ex calamitoſa felicẽ breui ciuitatẽ reddidere. Sublatis
enim ſeditionibus, extinctis incendijs, furtis, rapinis, homicidijsque repreſſis, ꝑfacile
fuit uiro huic grauiſſimo, adhibita facilitate in audiendo, lenitate in dicendo, diligen
tia in ſatis faciendo, populum Bononienſem ad bonam frugem reuocare. Quem enim
uidebant iuſtiſſimum, quem modeſtiſſimum, hunc tanquam de cælo miſſum, ea præ
ſertim tempeſtate uenerabantur, colebant & obſeruabant. Huic tantæ autoritati ma-
gnum additamentum doctrina eius ſingularis erat, qua perbeatas fieri poſſe reip. Pla-
to ingenij ac ſapientiæ facile princeps exiſtimauit. Doctrina enim poteſtati adiuncta,
uel uitioſiſſimam quanque naturam mutare poſſet, nedum bonã ad bene de omnibus
promerendum impellere. Hac enim factũ, ut prouinciarum præſides urbiumq;, nõ ſo-
lum ſe faciles præbeant in cognoſcendis cauſis, hominibus audiendis, admittendisque
maiorum exemplo, quorum res geſtas legere, uerumetiam eoſdem admonet, ut cum
ipſi ſint optimi, ſuorum cupiditates refrenent, petulãtiã reprimant, auaritiam coercẽtes

quod quidem Beſſarion maxime obſeruauit toto quinquennio, quo Bononienſi urbi præfuit, ne ſuorum licentia & cupiditas, quod perſæpe multis accidit, tantæ ſapientiæ & integritatis laudem commacularet. Compoſito hunc in modum ciuitatis ſtatu, quo iam Bononia XX. anno feliciſſime uixit & nititur, gymnaſium uetuſtiſſimum negligentia & ſeditionibus ciuium pene intermiſſum & collapſum, non modo ædificijs, uerum etiam inſtitutis & melioribus ſalarijs inſtaurauit ac reſtituit, conductis quam uis grandi precio liberalium diſciplinarum doctoribus. Excitabat adoleſcētes ad ſtudia bonarū artium, propoſita præmij atque honoris ſpe, multos ob inopiam a ſtudijs defecturos, liberalitate & munificentia ſua iuuit, & in inſtituto continuit. Quid plura de amplitudine huius optimi patris dicam quirites? quam iuſte, quam prudēter, quam modeſte, quam clementer coloniam ueſtram Bononienſem gubernauerit, erexerit, in pace retinuerit, ex hoc deprehendi poteſt, quod poſtea more maiorum Bononienſium patronus apud pontifices ſemper eſt habitus. Illius enī ciuitatis legati huc uenientes, hunc hominem ante omnes adeunt, ſalutant, conſulunt, comitantur, reducunt, quod eſt maximæ integritas & continentiæ ſignum. At Beſſarion, mortuo Nicolao V. cū in locum eius ſufficialterum pontificem neceſſe eſſet, Romam ueniens, lachrymantibus Bononienſibus quaſi a patre deſtitutis, conclaue ingreſſus, quorundam patrum & optimorum ſuffragio pontifex deſignatur: quantum uero obſit maximis imperijs, prouincijs & ciuitatibus liuor atque inuidia, comprehendi certe hoc loco poteſt: quidam enim ſtatim ſubortiſunt leues & uoluptuoſi, qui Beſſarionis integritatem & modeſtiā ueriti, dicerent ſuffragia uitio inita, denuo repetēda eſſe. Nō obſtitit uir optimus, quo minus id fieret, exiſtimans quod uerum eſt, pontificatum ſua perſona plus indigere quam ſe pontificatu, ad integram gloriam qua profecto carere iam poteſt eo enim exiſtimationis & famæ uir ampliſſimus deuenit, ut nulla ei ulterius dignitas ad ueram felicitatem ſit requirenda. Dolere noſtram uicem & totius reip. Chriſtianæ, non eius debemus, quod tali caruimus principe, hac potiſſimum tempeſtate, qua præter externum hoſtem, qui ceruicibus noſtris armatus continuo imminet, auaritia, libido, ignorantia dei atque bonorum hominum contemptus, inteſtina & grauiſſima mala nos urgent, opprimunt, enecant, nemine iuuante. Hoc pontifice indigebat religio Chriſtiana lacerata, non minus a uitijs noſtrorum, quam ab externo hoſte, ut aliquando reſpiraret: hunc pontificem mores noſtri requirebant omni ex parte labefactati: huius pontificis opera indigebant bonarum artium ſtudioſi, & in quauis facultate induſtrij, qui nunc tanquam prophani contemnuntur, reijciuntur, eliminantur. Non deſtitit tamen Beſſarion Caliſtum monere & hortari, ut interpoſita autoritate pontificatus, ſæuientē hoſtem a ceruicibus Chriſtianorū ꝓpulſaret. Ad hoc quoq; bellū adhortatus eſt Alphonſum Aragoniæ regem, dum a balneis puteolanis quæ adierat ualetudinis cauſa, Neapolim proficiſcitur. Ad cryptam Neapolitanam rex magno comitatu honoris cauſa Beſſarioni fit obuiam, cumque nullo non comitatis & beneficentiæ genere adhibito, in urbem ducit Acceptum laute & magnifice abeuntemq; eodem ſemper & ueneratus & proſequutus eſt uultu. Mortuo deinde Caliſto, Pius ſecundus in eius locum ſuffectus, conuentum Mantuanum adhortante Beſſarione, Chriſtianis omnibus ad certam diem decreuit, quo omniū principum & populorum conſenſu bellum Turcis indiceretur. Conuenere eo principes multi aut legati regum aut principum, quos Beſſarion poſt Pium pontificem ad tantum & tam neceſſarium bellum eleganti oratione quam in manibus habemus, adhortatus eſt. At uero cum huic tanto apparatui Germanorum principum inter ſeſe bella obſtarent, eo mittere Pius Beſſarionē uirum grauiſſimum legatum inſtituit, qui rebus in Germania compoſitis, imperatorem Fredericum ac reliquos principes ad bellum Turcis indictum adhortaretur. Vadit optimus, licet ualetudinarius etiam hyeme inſtāte, quo Pius imperat: Venetias Pado amne primum delatus, ducem ac ſenatum ad ſuſcipiendum tantum bellum adhortatus, in Germaniam honeſto magis quam lauto & eleganti comitatu flectit iter. Sæuiebat tum hyems februario menſe in Germania potiſſimum, quæ regio frigidiſſima eſt. Vexatus itaque cum uentis tum imbribus, tum niuibus ac prope continuis, nullum diem intermiſit, quo ulterius nō proficiſceretur: & cū ſtare pedibus equi ꝑ glacie uix poſſent,

uehiculo Germanorũ (quod trahā uocamus) non uectus, ſed tractus eſt. Tandē uero poſt labores prope infinitos Norimbergam uenit, obuiam prodeũte honoratiſſimo quoque ciue, prodeũtibus epiſcopis ac toto clero. Vrbē ingreſſus, literis ſtatim ac nuncijs principes Germaniæ ad ſe uocat: populum quoq; Norimbergenſem ut idem faciat, longa ac graui oratione adhortatur, id uelle oſtendens deum optimũ maximum, id Pium pontificem, id res Chriſtiani populi afflictas prope ac profligatas. Superuenere autem non ita multo poſt, autoritate ſedis apoſtolicæ & tanti uiri fama permoti principes multi, uel principum oratores: hos enim in conuentu audita controuerſiarũ cauſa ad pacem & concordiam multis ac maximis rationibus reuocare ſæpenumero conatus eſt. ¶ Quid non cogitauit, quid nō egit, quid nō dixit Beſſarion quirites, quo pacem inter diſſidentes componeret? aderant principes multi, aderat cardinalis Auguſtenſis, aderant epiſcopi quidam, aderat Albertus Brandiburgenſis marchio, aderant legati Baiouariæ ducis: hos duos principes inter ſe maxime diſſidentes odio prope ingenito, & monere & rogare & obſecrare uir optimus nō deſinebat, copioſa & graui oratione de pace habita, quam paulo ante cum admiratione legimus, ut depoſitis ſimultatibus & odijs, de bello Turcis inferendo una cum pontifice & imperatore cogitarent. Ecce dum in cōſulatione eſſent, literæ ei a legato Pannoniæ, ſancti Angeli cardinali redduntur, quibus fit certior, pugnatum cum Turcis eſſe, & Pannonios graui prælio ſuperatos ceſſiſſe, periculumque imminere, ne hoſtes uictoria elati, lōge ac late omnia occupent, uaſtent & diripiant. Tum Beſſarion lachrymabundus ac uicē Chriſtianæ reip. gemens, breuiter clades omnes noſtris illatas cōmemorat, imminens periculum oſtendit, pacem & concordiam proponit, quo liberius & tutius cōiunctis armis & copijs ire in hoſtem ferocem & recenti uictoria exultantem liceat. Cum autem Norimbergæ nil fieri uideretur, quod eo propter diſtantiam proficiſci rhenani principes grauarentur: maxime uero Palatinus comes, trāſferre conuentũ Vuormatiam legatus inſtituit, ne quicquam intentatum relinqueret, quod ad ſedandas lites ptineret. Ventum eſt tandem poſt multa & grauiſſimā pericula Vuormatiā: neq; enī peragrare Germaniam ſine præſidio militari licet, quod apud eos (tantum ualet conſuetudo) rapinæ & latrocinia quodammodo conceſſa uidentur. Susceptus benigne a Vuormatienſibus Beſſarion, legatos tum imperatoris tum aliorum principum ad ſe uocat, q͂d ſit agendum proponit. Diſceptatur nec ſemel tantum, ſed iterum ac tertio. Mittit epiſcopos uiros grauiſſimos & optimos, quos ſecum habebat ad uicinos principes, ne quid omitteretur, quod ad concordiam faceret. Vbi autem nihil fieri tanta ſolicitudine uideretur, monendo, rogando, obſecrādoque, Viennā proficiſci ad imperatorē inſtituit, omnes adhortatus, ut eo ſe propere conferant, arbitratus Cæſaris præſentia & autoritate rem optatam ex ſententia confici poſſe. magnis quidē atque aſperis itineribus eo tandem uentum eſt. Fit obuiam Beſſarion imperator ad mille paſſus, eumq; nullo non adhibito honoris genere in urbem ducit. Data eſt tantummodo dies quieti: Poſtera uero cum legatus ad imperatorem, contra imperator ad legatũ proficiſci honoris cauſa contenderet, peruicit imperator ad Beſſarionem pergens: quo cum & de pace componenda inter Germaniæ principes, & de bello Turcis inferendo longiſſimus & grauiſſimus ſermo eſt habitus. Cum itaque principes & legati multorum ueniſſent, de eademque re q͂ ſæpiſſime omni conatu fruſtra tractatum eſſet, ꝓpoſito ipſius prouinciæ emolumento & honore, redire tandem in Italiam lucem feliciſſimā legatus inſtituit, ne fruſtra & tempus & corpus ualetudinarium frigoribus & labore itinerum ac tædio animi conſumeret. Inter exteras gentes græcis ac latinis natura infeſtas, periclitatum eſt ſæpius, dum temulenti & armati non ſolum in agris, ſed in urbibus graſſantur, Viennæ autem potiſſimum, ubi gymnaſtici quauis licentia & petulantia utuntur. Redijt tandem poſt biennium Beſſarion ueſter quirites, ut quem abſentem Roma deſiderabat, cupiebat, & uotis optabat, præſentem deniq; intueretur, admiraretur, ueneraretur q; ut eccleſiæ Romanæ unicum columen, & patriæ ueſtræ parentem. Non deſtitit tamen uir optimus & ſapientiſſimus Pium pontificem hortari, ut pijſſimum bellum iam ante contra impios decretum, amplecteretur. Hanc ob rem cum Pius Anconam, unde moturus erat in hoſtem, proficiſci inſtituiſſet, ibiq; claſſem undiq; uenturā a Chriſtianis expectaret, Beſſariō ad Venetos ꝑpere cōtēdit ſedis apoſtolicæ legatus: cuius autorita

tantum ualuit, ut & ducem & ſenatum ad id bellum impulerit. Paratæ triremes a Venetis ſunt, dux claſſi præficitur, nauigat Anconam: eo & Beſſarion ſenex ac imbecillis ob ualetudinem cum triremi ſua impenſa ſtructa & armata, contendit. At uero in tanto apparatu Pio pontifice mortuo, cũ omnes paſſim dilaberentur, ipſe quoq; Romam ad ineunda pro nouo pontifice ſuffragia reuertitur: quo creato, cum omnia ad ocium ſpectarent, ingenio ſuo & doctrina fretus, quicquid ocij a rebus publicis dabatur, totum id ad ſcribendum contulit, homo omnium ſolertiſſimus. Cum prodeſſe coram amicis aut periclitantibus non poſſet, eos literis pietatis & humanitatis plenis admonuit, erudijt, a malo deterruit, ad officium ſi qua in re deliquerũt, reuocauit: harũ extat numerus prope infinitus, tum græce tum latine ſcriptarũ. Duas ſcripſit duorum locorum laudationis, & patriæ Trapezundos & Iſthmij, adeo eleganter & abſolute, ut prouinciæ ipſæ & benignitate cœli & hubertate frugum omnium & portuoſitate littorum, atque hominum ingenioſorum & fortiſſimorum copia, cuiuis prouinciæ conferri poſſe uiderentur. Non dico q̃ docte q̃ memoriter horum locorum reſp. & qcqd in his tum bello tum pace geſtum ſit, cõmemoret, deſcribat, notet. facit id, quidẽ adeo ingenioſe & accurate, ut res ipſæ non deſcriptæ, ſed ab eodem inſtitutæ & geſtæ uideantur. In conſolationibus tribus quas ad imperatorem Conſtantinopolitanum in morte uxoris habuit, ad conſtantiam & fortitudinem hominem ipſum pluribus rationibus reuocat, uerbis grauiſſimis & ſententijs, oſtendens nil noui eius maieſtati accidiſſe, cum mors omnibus ſit, non dico cõmune malum, ſed receptaculum a malis, ſi bene ac conſtanter uitam duxerimus, quemadmodum reginam ipſam uixiſſe oſtendit.

Confutauit acerrime graui & copioſa oratione eos, qui ptinaciter nimis aſſeuerant dictum illud Iohannis de Petro, *ſic eum uolo manere, quid ad te?* cum dicendum ſit *ſi eum uolo manere, qd ad te?* Hoc autem probat & doctiſſimorum hominum autoritate, & græca litera, qua Iohannes euangelium ſcripſit & latina locutione, a qua modus ille dicẽdi longe abhorret. Sed adeo copioſe in aduerſarium ſui git quirites, ut nullum prope erratum aut uitio interpretum cõmiſſum, aut negligentia librariorũ, aut incuria legentium, in tota ſcriptura ſacra prætermittat. Aperit omnia, diſputat, refellit, docet. Eodẽ dicendi ac diſputandi torrente Epheſini epiſcopi opinionẽ, aſſerentis ſpiritum ſanctum a patre tantum prodire, acerrime confutat. Sancti Beſſarionis unde ipſe nomen accepit, patriæ parentis ac patroni uitam diligenter ac copioſe ſcripſit. Sancti Franciſci ordinem, cuius patronus habetur, conſtanter ac ſapienter tutatus eſt. Non eſt paſſus quẽpiam bene de genere humano meritum, maledicentia poſt mortem lacerari. Vnde acerrime in calumniatorem Platonis inſurgit eo uolumine & quidem diuino, quod nuper magna cum ueſtra expectatione edidit. Quam grauis ſit in laudando, acerbus in uituperando, in ſententijs argutus, in diſſerendo ſubtilis, in confutando acer, ex hoc libro comprehendi poteſt, in quo rerum omnium diuinarum atq; humanarum ſcientia tanq̃ in ſacrario repoſita uidetur: hinc eſt certe quod hauriant theologi, philoſophi, mathematici, oratores, dialectici, & quodvis genus hominum ciuilium ac ſtudioſorum. Nullam ſectam philoſophorũ prætermittit, quam non notet: quid quiſq; dixerit, quod pbari improbariue poſſet, oſtendit: ut Pythagoræorum nimiam pietatem, Cynicorum ruſticitatem; Stoicorum auſteritatem carpit, ita Peripateticorũ & ueterum Academicorum mediocritatem laudat: extollit Ariſtotelem, Platonem philoſophorũ principẽ facit, quo cũ plura Chriſtianis oſtendit conuenire, q̃ cum aliquo philoſophorũ: neque id quidem theologorũ noſtrorũ autoritate tantummodo probat, uerum etiam ſyllogiſmo & rationibus, quibus aduerſarium ita circũagit & opprimit, ut neque quo ſe recipiat calumniator diuini Platonis habeat: neque quid reſpõdeat obrutus argumentis, ſatis inueniat. Hunc ſiquidem homuncionem uir ampliſſimus ita interdum deridet, ſeruata grauitate dignitatis, ut fateri cogat ſe nõ modo non intellexiſſe Platonis mẽtẽ, quẽ hic nouus Carneades imperitiæ, turpitudinis, inconſtantiæ arguit, ſed ne linguæ quidem græcæ proprietatem tenuiſſe, cum ipſe græcus ſit, & Platonis leges non latinas facere, ſed deprauare conatus, philoſophi ſententias euerterit, & obſcuriores reddiderit. Quanta fuerit huius audacia quirites, animaduertite quæſo. Hic enim actu in quauis ſcientia, doctrina & antiquitate ſolus doctor gentium & magiſter haberetur, ſolus pagraſſet orbem terrarum diſcẽdi cauſa quicquid ubiq; arcanum & reconditũ eſt, ut Platonem

& Pythagoram feciſſe intelleximus, ſolus in publicis Europæ gymnaſijs Gorgiæ Leontini & Archelai morem a Socrate deriſum uſurpaſſet, quæſtionem ſcilicet in conuentu & corona hominum poſcendi, & iubere dicere qua de re quiſq; uellet audire: nõ eo temeritatis progredi certe debuiſſet, ut doctiſſimum Ariſtotelem cum diuino Platone, diſcipulum acutum cum ampliſſimo præceptore conferret ac cõmitteret: huius tamen audacia nil nobis obfuit quirites, imo uehemẽter profuit: & ſi cui licet optare ut aliquis peccet, id certe nobis adeo precibus expoſcendum fuit. Hac enim in dignitate concitatus Beſſarion, omnem omnium philoſophorum qui unquam fuerę, ſententiam explicat: & quod maxime optandum erat, doctrinam & mentem Platonis a nemine fere iuniorum cognitam, ita explicat & aperit, ut perfacile appareat, omnes ſectas quæ ſanum aliquid ſapere uidentur, ab ipſo Platone tanquam perenni & huberrimo fonte manare. His rebus quæ grauiſſimę ſunt, & totum hominem prope requirunt, intentus pro tempore Beſſarion, nil tamen unquam omiſit quod ad officium cardinalatus pertineret. Rem diuinam & domi & foris nunquam intermittit. Senatũ frequentat, in quo ſecundus a pontifice habetur. Sententiã in conſultationibus grauiter, & conſtanter rep. Chriſtiana tuetur: clientibus & familiaribus apud pontificem patrocinium ſuum præſtat. Circumuentos malorum fallacijs adiuuat, bonos & doctos ad meliorem fortunam & honeſtiorem dignitatis gradum commendationibus ſuis grauiſſimis ac proprijs facultatibus interdum erigit, familiam domi alit, in utraque lingua eruditiſſimam, & in quauis facultate doctiſſimam. Veſtri illi maiores quirites, uiros doctiſſimos in contubernium ſuum recipiebant diſcendi & philoſophandi cauſa, ut Scipio Aphricanus Ennium poetam, Panætium philoſophum, Polybium hiſtoricum, Luculli, Catones & Hortenſij Archiam poetam, Cicerones Cratippum philoſophum, Cn. Pompeius Lenæum Libertum, Auguſtus Cæſar Apollonium Pergamenum: multos qui id fecere non de Romanis tantum, ſed etiam de externis, commemorare poſſem. Hæc tamen Beſſarionis ſit præcipua laus, quod ſuos non religione tantum & moribus ad bene uiuendum inſtituit, uerumetiam literatura, eruditione, doctrina ita imbuit, ubi a negocijs publicis uacat, ut inde quemadmodum quotidie cernimus, multi & quidem docti, tanq̃ ex equo Trojano (ut de Iſocrate ait Cicero) continue prodeant, ac plures prope quam ex reliqua Romana curia. Quid deeſt Nicolao Perotto archiepiſcopo Sipontino, quod ad mores & doctrinam faciat? Grauis pro dignitate, comis & humanus, ſcribit ac dicit eleganter & copioſe: ſed qui Græca Latina melius faceret, nemo ad huc ætate noſtra inuentus eſt. Quanta ſit Theodori Gazę uiri optimi doctrina & eruditio tum græca tum latina, ex hoc uel maxime deprehendi poteſt, quod omnes bonarum artium ſtudioſi de aliqua re ambigentes, hunc adeunt ex tota ciuitate ut oraculum totius eruditionis ac diſciplinę. Hic & ſi Græcus ſit, ita latine ſcribit, ut nullam hoſpitis ſpeciem præ ſe ferat. Non eſt omittendus Iohannes Gattus theologus philoſophusq; inſignis, non Valerius Viterbienſis, eruditione, doctrina cum quouis optimo ætatis noſtræ medico conferendus, non Andronicus Græca & Latina lingua apprime eruditus. Sunt & in eius contubernio qui pontificium ac ciuile ius, quiq; mathematica optime teneant. Subſequuntur & iuuenes quidam, qui ualidiores facti, tanquam generoſi pulli & ex optima prole ſumpti, non tubam aut campanam reformidabunt. Hi fructus oriuntur undique ad hubertatem non minus ciuitatis, ſed totius prouinciæ, Beſſarionis opera & impenſa: qui non una in re tantum liberaliſſimas manus, ſed in pluribus circumfert. Miſeratus Græcorum calamitatem, multa nummum millia aureorum pro redimendis captiuis expendit: puellas multas inopia parentum marito carentes, ære proprio dote facta nuptui collocat. Inopes & ualetudinarios continuo iuuat: ædes ſacras aut inſtituit, aut collapſas uetuſtate reficit, quod indicat templum apoſtolorum in urbe, ubi ſacellum ſibi condidit, & ſeceſſus cryptæ ferratæ beatę uirgini dicatus. Domum quoque ſibi parauit, ita dignitati & facultatibus congruentem, ut neque melius quiſquam, neque modeſtius in urbe habitet. Accedentes & quidem frequenter libenter admittit, audit: & quod fieri ab eo amicorum cauſa poteſt, doctorum præſertim, quorum patronus eſt, id ſe libenter facturum repromittit. His uero de ſuo tantum interdum donat, quantum ei per domeſticas impenſas licet. Bibliothecam Græcam triginta millibus nummum

aut eorum emptam, Venetijs extruxit, ne omnino Græca literatura deficeret. Vidit enim eam urbem propter uicinitatem & nauigationem Græcis a barbaris uexatis illic percommodam. Ornabit & hanc ueſtram ciuitatem latina ſuppellectile, ſi ei aliquandiu uiuere licuerit. Hunc itaq; hoiem quirites, qui ob ſuam ſingularē ſapientiam, conſtantiam, fidem, pietatem, fortitudinem, humanitatem, gratiam, eruditionē, doctrinam, facit quo minus Socrates, Platones, Ariſtoteles, Gracchos, Numas, Varrones, Brutos, Sulpitios, Catones ueſtros deſideretis: hunc inquam omnium hominē bene de optimo quoq; & induſtrio meritum, colite, obſeruate, ac frequentibus laudibus celebrate. Hac ratione (tanta eſt autoritas ueſtra) & bonorum ingenia ad uirtutem excitabitis ꝓpoſita gloria, optima ad excitandos homines calcaria, & malos a uitio deterrebitis, cum a uobis poſthaberi aut notari flagitioſos dedecoris ac turpitudinis nota uidebunt. Ego uero maximas uobis gratias ago, quod me audire quouis modo loquentem uolueritis, maiores tamen habiturus, ſi uos quoq; Beſſarionem patrem ampliſſimū quouis p̄conio dignū, laudibus ueſtris, quæ grauiſſimæ ſunt, celebraueritis.

BAP. PLATINAE AD

PAVLVM II. PONT. MAX. DE PACE ITALIAE

cōponenda, atq; de bello Turcis indicendo, Oratio.

SI cuiunquam pro conſeruata una atq; item alia ciuitate gratiæ ſunt actæ, ea hoc potiſſimum tempore PAVLI PONT. MAXIMI laus eſt, qua uel laudatiſſimum quenq; iure ac merito antecellat. Is enim conſilio quo ualet plurimum, prudentia, qua cuncta moderatur & regit, conſtantia cuius adminiculo ut firmiſſima ancora non ſolum Petri nauiculam a procellis & fluctibus tuetur, uerumetiam uitam omnium noſtrum, bona, fortunas, parentes, liberos, domicilia, ciuitates, Italiam totam, Europam ex flamma, ferro atq; omni genere crudelitatis & ſæuitiæ una denunciatione pacis eripit ac conſeruat. Ardebant cuncta bello, ſolicitabantur pollicitationibus in partes principes ac populi. Noui conſcribebantur exercitus, ueteribus ſupplementa addebantur, commeatus omnifariam ad tantum bellum iam parati erant. Verum Paulus diuino nutu collegio cardinalium adiuuante, auditis perſæpe partium legatis, æquas pacis conditiones in medium ponit, auerſurus a ceruicibus Italiæ, a uiſceribus ciuitatum, ab euerſionibus urbium noſtrarum omnem uim in immaniſſimum Turcum. O mentem hominis prope diuinam, o ſingularem ſapientiam, o charitatem erga Chriſtianum genus inexplicabilem. Quod uiuimus, quod ſpiramus, quod fruimur pace ac liberiore uita, tuo id munere fieri nemo eſt qui ambigat. Tibi deinceps quicquid nobis fortuna aut induſtria dederit, id oñe merito tuo referemus acceptum. Vilior erit poſthac annona, liberior mercatura mari ac terra, amplior ac copioſior agricultura: quoquo uoluerimus aut negocij, aut animi cauſa ſine hoſtili metu migrare nobis licebit. Egiſti nimirum Paule quod pontificem decet. Curanda eſt tibi creditarum animaꝝ ſalus. Curanda populorum ac principum concordia. Retinendi admonitionibus & cenſuris in officio ſunt, qui aut ſuperbia, aut auaritia, aut cupiditate dominandi melioribus uim inferre, ac iniuriā facere tenuioribus conant̄. Tu unicus diuino nutu ac patrū olim conſenſu ex ordine cardinalium delectus es, qui Chriſtianam remp. regeres ac gubernares, qui leges, qui pleſbiſcita, qui mores prouinciarum ac populorum æqua lance temperares. Ad ſummā laudē Paule nil tibi pręter bellū Turcis indictum ac confectum, deeſſe uideo. Hinc eñ omnis tua laus tanq̃ ex optimo gymnaſio æternitatem capiet. Graue eſt fateor hoc bellum & periculoſum, ſed multo grauius ut incendium inter condenſa tecta futurū eſt, ni obuiā ſæuienti hoſti terra ac mari itum fuerit. Is enim ſedentibus Chriſtianis ſocordia & auaritia principum, in Europam cum magno exercitu traijciens, capta Conſtantinopoli ac direpta, magnā partē Thraciæ, Macedoniam, Theſſaliam, Bœotiam, Achaiam, & totam ferme Epirum, ad

do etiam Peloponneſum ui cepit præter pauca oppida, & ea quidem maritima, quæ a
Venetis fortiter & conſtanter ſunt defenſa. Reticeo mortes duorum imperatorũ, Con
ſtantinopolitani ſcilicet & Trapezuntij: taceo regis Boſſinæ, ducis Seruiæ ac multorũ
Chriſtianę religionis principum, una cũ populis & nationibus interitum. Is occaſio-
nibus illectus homo omnium crudeliſſimus ac dominandi cupidus, Pannonias ma-
gnis inuicem illatis acceptisq; cladibus, cum ingenti exercitu ſæpe ingreſſus eſt: reſti-
tere fortiter ac conſtanter Vngari. Idem fecere Epirotæ & Illyrij: idem poſtremo Ve-
neti terra mariq;. Quibus bellis declaratum eſt, plus ſpei hoſtem in diſcordia Chriſtia
norũ, quam in uirtute & fortitudiue ſuorum repoſuiſſe. Excitare hæc profecto anĩos
hoim atq; inflammare potius, quam deterrere, ad tantum bellum, tamq; neceſſarium
debent. Diutius tñ differendum non eſt, ne quiuſq; ad hæc tẽpora cũ magno ſuorum
interitu, barbarorum impetus ſuſtinere dimicando & ſua tuendo, nunc demum de-
relicti, Vngarorum exemplum imitati, Turcis ſe ſuaq; omnia dedant. Conquerun-
tur tũ denicq; hoies liberę, & tranſitionis, quando a uobis deſtitui uidebuntur, hone-
ſtiorem uiam putabunt: tantumq; quod etiam atq; etiam conſiderandũ eſt, additamẽti
hoſtibus potentiſſimis accedet, quantum uobis ademptum fuerit. Adde quod hoſti-
bus audacia & uectigal, noſtris timiditas & inopia creſcet. Omitto utilitatẽ: quæ q̃ ma
gna futura ſit, negociantes & mercatores Europæ, qui cõmigrare emolumenti cauſa
ante hoc grauiſſimum bellum ſolebant, cum gemitu cõmemorant, & ſpe pleni loca il-
la amœniſſima ac fructuoſiſſima, in poteſtate Chriſtianorum aliquando uentura, uti-
litatem exoptatam expectant. Omitto inq̃ utilitatem, quæ etiã ſi nulla extaret debel
lato hoſte, ad delendã tñ ignominiã ſupioribus tẽporibus negligentia & auaritia eorũ
ad quos maxime attinebat acceptã, bellum ſuſcipiendum eſſet, pcipue uero cum hæc
immaniſſima belua, non in homines, ſed in deum op. max. quem merito colimus ut-
uerum dei filium, ut redemptorem humani generis, ut ueræ ac ſanctæ religionis fun-
datorem, arma ſumat, ſpurcam, ſordidam, inhoneſtam, inceſtam Mahometanã perfi
diam uerbis ſtolidis & impudica actione iactitans. Poſſum cõmemorare ob leues cau-
ſas, ſi ad has reſpicimus quæ grauiſſimæ ſunt, multos quõdam populos, multos prin-
cipes bella periculoſiſſima ſuſcepiſſe, ut Romanos Achaicum & Tarentinum, Gallos
Romanum, Lacedæmonios Atticũ. Omitto Romanos bella prope infinita cum fini-
timis & externis geſſiſſe ob res quantumuis paruas repetitas & non redditas: ob uio-
latum ius gentium, & lęſum aliqua ex parte fœdus. Vos autem tot urbibus direptis,
euerſis atq; incenſis, tot deuaſtatis prouincijs, tot regibus, tot principibus, tot populis
Chriſtianis uarijs cruciatibus necatis, tot puberibus partim ſtupratis, partim in gra-
uiſſimã ſeruitutem abactis, a uindicanda tanta iniuria ſuperſedebitis? Moueat ſaltem
uos, ſi hęc nõ ſatis magna uidentur, ſpreta religio, pphanata tẽpla, expoliata ſacraria,
cõminuta ac diffracta dei ſanctorumq; oim ſimulacra. Quid martyrũ reliquię? nonne
per contemptum ex abditis & ſacrarijs auulſæ paſſim per uias, per cõpita & immũda
loca proiectæ iacent? audire eorũ uoces nunc certe uideor obſecrantium uos per ſan-
guinem eius qui nos redemit, per martyria ſua ad ſalutem cõmunem tendentia, ut bel-
lum animo conceptum, tandem ſuſcipiatis, habituri ducẽ Chriſtũ ipſum, ac ſanctorũ
opera & auxilio pro centurionibus & ſigniferis uſuri. unum tñ modo uereor, ne uos
deterreat res toties infeliciter tentata. Sed quo conſilio per immortalem deum, quibus
copijs, quam diſiunctis & inæqualibus bella ſunt inchoata nec perfecta. Nollem id ſa
ctũ, cũ ob eam rẽ reſederit Chriſtianorũ ardor. Collectæ pecuniæ quauis arte & acer-
bitate ſunt. Cõſcripti milites, cõparata claſſis, nec tñ quicq̃ dignum memoria geſtum
eſt. Imperatorem & quidem præclarum, ueteranũ & firmũ exercitũ, nõ collectitium,
ærariũ ſolidum, non mendicatũ tanta moles belli exigebat. Vaiouada duce clariſſimo
Vngari non propulſarunt modo numeroſum hoſtem & ferocem, uerũ etiam ingenti
illata clade cũ cedere e finibus coegere. Quantulis copijs magnos hoſtium fudere ex
ercitus Illyrij & Epirotæ, ducum ſuorum imperio ac conſilijs in ꝑlio retenti. Parua ma
nu iam quinquennio Veneti magnas Turci tũ terra tũ mari deſinuere copias, congredi
nauali ꝑlio nunq̃ cũ Venetis eſt auſus, contentus Boſphori Propontidisve limites tan-
quam tutiſſima effugia tueri. Coniectari ex his licet, hominẽ plus fortunæ & diuidio

Chriſtianorum, quam uirtuti fidentem, pelli ex Europa in latebras Aſiæ poſſe, ſi cõſilio tuo & mandatis Italiæ populi obtemperauerint. Armauit Vrbanus ſecundus pon. max. conuentu Chriſtianorum ad Clarum montem habito, trecenta millia hominum in Saracenos recuperandæ Hieroſolymæ cauſa: hæc tanta multitudo Chriſti ſigno notata, Conſtantinopolim primo diuerſis itineribus perueniens, ducibus & quidem clariſſimis Gotfredo, Euſtachio, Balduino, Raymundo, Boemundo uſa, in Aſiam trajiciens, Græcis ipſis, maxime uero Alexio imperatore Cõſtantinopolitano aduerſante, qui maligne commeatus ſubminiſtrabat, oppida multa, Niceam, Antiochiam, Hieroſolymam, Heracleam, Tarſum, multis millibus Saracenorum & Turcorum cæſis, occuparunt, deſerentibus deinde tantam expeditionem quibuſdam, deletis etiam paulatim Chriſtianorum exercitibus nullo ſubminiſtrato ſupplemento, ut decebat, ad Saracenos & Turcos tandem recidere omnia. O bellum ſanctiſſimum & annalibus aureis notandum, ſi id retinere Chriſtiani principes adnixi fuiſſent, quod multo ſudore ac ſanguine noſtri pepererant. nonne ad aſtra Vrbani nomen fertur, qui tam pium ac iuſtum bellum concitauit? Laudatur & Bernardus Clareuallenſis abbas, qui hortatu ſuo & ſanctitate qua celebris tum habebatur, multos principes ad tantum bellũ tamq; neceſſarium impulit: in primis Conradum Sueuum, cuius exercitũ dum Iconij eſſet, non Barbari, ſed Emanuelis Conſtantinopolitani imperatoris fallacia deleuit, mixto gypſo cum farina, quæ commeatus nomine ſubminiſtrabat. Deficientibus enim hanc ob rem militibus (nam uarijs afflictabantur morbis) cedere retro Conradus coactus eſt. Repreſſit ferociam Saladini uiri fortiſſimi Balduinus quartus Hieroſolymorum rex, fugatis eius ad Aſcalonem copijs. Quo poſtea mortuo, idem Saladinus uictis ingenti clade Chriſtianis, omnia facillime in poteſtatem ſuam redegit. Defuere illis ſeculis pontifices qui & uellent, & poſſent tantum bellum ſuſtinere. Velle te nemo eſt qui ambigat, cum pacem Italiæ, quietem Europæ accuratiſſime quæſieris. Vt etiam poſſes, fecit tua non in quærendis modo pecunijs ſolertia, ſed etiam in conſeruandis parſimonia. Delegiſti item & quidem prudenter ex militia Italica Bartholomæum Bergomatem ueteranum ducem, cui tuas ac reliquorum ſociorum copias merito committeres. in eo enim ſunt quæ in duce optimo ineſſe oportet: ſcientia rei militaris, quã a teneris annis prope in caſtris enutritus ſub Barchio duce præſtantiſſimo contra acerrimas hoſtium copias dimicans, imbibit. Duxit deinde per multos annos ordines. Libertatem Italiæ, dum Mediolanenſes uarijs bellis diſtraherentur, ſuis copijs contra Gallos fortiter dimicans, tutatus eſt. De labore hominis in bellicis negocijs, de fortitudine & conſtantia in adeundis periculis, de conſilio in prouidendo, re militari ita exigente, nõ attinet dicere: quod cũ ſemper alias, tum uero uel maxime præterita æſtate maximos ductauerit exercitus, nullo incommodo a magnis hoſtium copijs accepto. Adde quod gloriæ cupidus, antequam e uita diſcedat, relinquere de ſe monumentum cogitat, quod poſteri fama celebrent: offerri ultro nulla certe maior occaſio potuit: bellum habet honeſtiſſimum, pro pijs contra impios, pro iuſtis & bonis contra iniuſtos & malos: pro modeſtis contra immodeſtos & intemperantes: pugnaturus nimirum eſt deo ipſo duce, quem ſpernunt hoſtes, quem negant, quem tollunt e medio quoad fieri poteſt, Mahometum perfidæ ſectæ & ſpurcæ autorem ſequentes. Inchoare tantum bellum difficile uidetur, quod longe ab Italia ſit eundum, quod in aliena prouincia ſit dimicandum, & contra eos qui immanes & crudeles in prælijs habentur. Adeone remollitos & effœminatos Italorum animos putabimus, ut cũ Romani olim belli gerendi cauſa extremas orbis terrarũ partes peragrauerint, maria nauigauerint, alpes aditu difficiles ſuperauerint, non ſint futuri, qui noſtra ætate nomina dent ad tranſeundum in Epirum, in Macedoniã, in Græciam? Ego uero ſic exiſtimo, propoſito die quo ad danda nomina ad tam ſanctam militiã ſit eundum, innumerabiles prope tum equites, tum pedites eo properaturos: abũdat milite & quidẽ exercitatiſſimo Italia, ſed paupere ob auaritiam principum & diuturnam pacem. Confluere eo tanquam ad epulas putabis, uincendi ac ꝑdãdi cauſa. Pertinebit & hoc ad cõmunẽ Chriſtianæ reip. utilitatẽ: & ꝙ aberit ſuſpicio cõſpirationis, intento ad res agendas milite: & ꝙ bellũ in terra hoſtili motũ, eorũ cõmeatus, aĩos, uectigalia diminuet, ac noſtris audaciã faciet.

Continebitis item in fide hoſtium finitimos, qui uel feſſi diuturnitate belli, uel aliqua opportunitate illecti, non ita conſtantes futuri uidentur. Omitto oblatam uobis occaſionem recipiendi eos in fidem & amicitiam, qui crudeli ſeruitutis iugum a collo ſuo reijcere iamdudum cogitant. Timorem obijcitis noſtris militibus? magis ne reformidant uulnera & fuſum cruorem Europei quam Aſiani? unde quæſo robur militiæ & conſtantia ac contemptus uitæ in prælijs eſt habitus, ſi non hanc fortitudinem Europa habuit, quæ homines ad labores, ad frigora, ad æſtus, ad famem & ſitim tolerandam, ad ſuſtinenda uulnera, ab tingendas cruore manus producere atq; alere uidetur? Hinc orti ſunt, præcipue autem ex Italia, qui orientem, qui meridiem, qui deniq; totũ orbem terrarum, Romanorum imperio ſubiecere. Obſtinatiores in prælio futuros noſtros putarim, quod non pro libertate tantum, ſed etiam pro religione & immortali deo dimicaturi ſunt. Terret quoſdam multitudo hoſtium, quod ad ducenta millia hominum eadem caſtra plerunq; habeant. Nuſquam ne auditum aut lectũ eſt, magnam multitudinem, & eam quidem inconditam, ſeſeq; ſua numeroſitate impedientem, a paruis exercitibus fuſam? Superauit Melciades Athenienſium dux in campis Marathonijs cũ decem millibus militum, adiuuantibus perpaucis Plateenſibus, centũ millia Perſarum in Græciam a Dario miſſa. occupatis anguſtijs Thermopylarum, Leonidas Spartanorum rex, cum quatuor millibus militum ita Xerxis copias terris etiam graues pugnando defatigauit, ut non uicti Lacedæmonij, ſed hoſtes cædendo defatigati potius concidiſſe dicãtur. Superauit Themiſtocles Athenienſium dux, in anguſtijs Salamini freti ingentem Xerxis potentiſſimi regis claſſem cum paucis nauibus, ſi numerum Perſarum inſpicimus. Hac pugna Xerxes perterritus, in regnũ omiſſa Græcia trepide ſeſe recepit. Quoties parua manu Darium aut præfectos eius magnorum exercituũ duces, fudit Alexander magnus? Quoties Cæſar? Quoties Scipio? Quoties Hannibal? q̃ties Pyrrhus? Et ne ueteris teſtamẽti hiſtoriã prætereamus, Saul rex ſol' uno prælio mille, Dauid decem millia Philiſtæorũ ſuperauit. Non fraudetur ſua laude Iudith fœmina illuſtris, quæ Holophernem interfecit, ac patriam graui obſidione liberauit. Factum hoc auxilio dei, qui iuſtam ſemper cauſam fouet, non negauerim. Tuebitur & nos idem deus, qui Pharaonem iniuſte populum eius perſequentem, undis rubri maris ſubmerſit: qui Boemũdum quondam, Euſtachium, Gotfridum, Balduinum, noſtra ætate Sigiſmundum imperatorẽ Eugenio pontifice, Vaiouadam Nicolao quinto, Matthiam regem Vngariæ Pio ſecundo inſtante, magnis illatis crudeliſſimo hoſti & impio cladibus, tutatus eſt. Erunt quos fortaſſe impenſa bellica deterreat, quod ſine ingenti armorum, commeatus, pecuniarum ui & numero tantum bellum ſuſtineri nequeat: quippe cum aduerſus totam Aſiam ac magnã partem Europæ ſit dimicandum. Eſt quidem hoc bellum (ut uerum fatear) magnum, nõ tamen adeo magnum, ut ſuſtineri ab Italia nõ poſſit. Et ut a teipſo Chriſtianorum principe Paule incipiam, tui prouentus diuturni & perennes, tua uectigalia, unde impenſæ bellicæ ſatisfieri poſſit, non ſunt contemnenda. Sub ditione tua Picenum habes patrimonium, maritimam oram, feraciſſimas Italiæ partes, unde nauibus facillime comportari ad noſtros in Epirum, in Peloponneſum, in Illyricum commeatus poſſunt. Quid quod tibi facultas data eſt exigendi decimas ac trigeſimas quidem alias a ſecularibus, illas a presbyteris, ſi ita reſp. Chriſtiana exigere uidebitur? hinc enim grãdis pecunia ex tota ferme Europa colligeretur, qua uel diuturnũ bellum ſuſtineri poſſet. Omitto ſcribere quos theſauros quadriennio iam parauerîs, ad hos credo uſus. Eſt enim hæc conſtans omnium opinio, magnam uim ſignati auri apud te eſſe, quo & exercitus Chriſtianos ſuſtinere, & te ac tua, ſi qua uis ingruerit, tueri poſſis. Non deerit tãto bello Ferdinandus Neapolitanus rex, qui pacato iamdiu ab externis hoſtibus regno, glorioſius nil aut ſanctius agere poteſt, q̃ una tecũ hoſtes Chriſtiani nõis a ceruicibus noſtris remouere. Habet militẽ exercitatiſſimum & ueteranũ, habet triremes, abũdat omnifariam commeatu, habet portus ad traijciendũ in Epirum & Græciam accõmodatos. Hinc quantum ſpei cõcipere poſſis non ignoras, cum mandatis tuis obſequentiſſimus futurus ſit ſemper. Florentinos itẽ pollere terra ac mari tua oſtendunt decreta, cũ belli partem eis deſignaueris, Senenſes, Lucenſes, Ferrarienſis Marchio, additamenta ad hãc rem

non parua uidetur. Ducem præterea Mediolanenſium Galeatium uicecomitem po-
tentem milite, commeatu, pecunia facile in ſententiam tui deduces, modo bellum ſuſ-
ceptum inchoetur. Venetos florentes copijs & opibus tantū ad bellum cæteris prom-
ptiores cognoſcimus: & quod hoſtes quibus cum quinquennio uarijs caſibus bellum
geſſere: finitimos habent: & nuſquam maiorem opportunitatem augendi rem &
gloriam Venetam hac habituros ſe ſperant, maxime autem ſub tuo hoc fęliciſſimo pon-
tificatu, quo omnia ad pacem populorum, ad concordiam principum & regum
ſpectare uidentur. Multa ſunt beatiſſime pater, quæ te ad hoc bellum debēt impellere,
honor Chriſti pro quo & mors eſt obeunda, cū ipſe qui deus erat & homo, p noſtra
ſalute grauiſſimos cruciatus uſq; ad interitum eſt paſſus: periculum quod imminet
ceruicibus Chriſtianorum omnium, ſæuiente illa immaniſſima beſtia: charitas patri-
æ, quæ prope in faucibus barbarorum eſt poſita: qua ſublata tanquam refracta por-
ta, huc hoſtes humani generis ut rabidæ tigres ſunt deuolaturi, ad explendam ſitim
quam de ſanguine Chriſtianorum concepere. Retinendi ſunt Veneti in angulo Italiæ,
quorum nulla maior aut ſanctior noſtra ætate reſp. eſt. Fouendi atq; iuuādi omnino
ſunt. A nobis enim exteras gentes & barbaras ſuo ſudore, ſuo ſanguine reijciunt.
Mare Hadriaticum, Ionium, Aegæum tutum nauigantibus præſtant: prouinciam ha-
berem & abundantem rerum omnium copia faciunt, libertatem Italicam tuentur. Ty-
rannorum quorundam ſæuitiam cohibent, facta populis ſpe ad eos tranſeundi, ſi gra-
uius & iniquius opprimerentur. Bello nauali quo ipſi ſoli plus pene poſſunt, quam re-
liqui qui nauigatione utuntur, Turcam adoriātur. Centum enim triremium claſſem;
omitto onerarias quarum magnus eſt numerus, inſtruere poſſunt: qua hoſtem uel in-
tra anguſtias Helleſponti & Boſphori perſequentur. Bello terreſtri tu cum reliquis ſo-
cijs adiuuantibus eiſdem Venetis hoſtem aggrediare, inſta, urge: ac demum Epirum,
Macedoniam, Peloponneſum, Atticam, Bœotiam, Thraciam, & Conſtantinopolim
caput orientalis imperij e faucibus rabidi lupi eripe. Subſequentur autoritatem tuam
Germani, ſubſequentur Galli & Hiſpani: ſubſequentur deniq; omnes Chriſtiani no-
minis, qui nihil aliud expectare uidentur, quam ut abs te ſignum crucis, ſanctiſſimum
uexillum efferatur: accenſus pulchritudine gloriæ, qua te celebrari imperator audiet,
pariet tandem quod tamdiu parturit, tot conuentibus ob hanc rem in Germania ha-
bitis, te ſolum omnes intuentur & inſpiciunt ituri quocūq; imperaueris. Tolle itaq; uexil-
lum ſanctiſſime pater, & ut optimum ducem par eſt, in hoſtem ſigna moue. Hoc ut fa-
cias, te deus ipſe adhortatur, monet, impellit, hoc pietas, hoc religio, hoc humanitas,
hoc deniq; illorum calamitates, qui dominatum & potentiam crudeliſſimorum bar-
barorum tot annos patiuntur. uideor audire eorum gemitus, uidere lachry-
mas, ſupplices manus ad te porrectas, ut eos a pœnis, a cruciati-
bus, ab omni genere ſæuitiæ, a ſeruitute ipſa morte gra-
uiore tandem pro tua miſericordia & pietate
liberes. Hoc bellum etiam Chriſtia-
nam remp. pene labātem cō-
firmabit beatiſſime pater,
& tibi gloriā cum
æterna laude
pariet.

IN BAP. PLA*tinæ parentalia, diuerſorum Academicorum panegyrici.*

Proſperſpiritus Viterbienſis in mortem Platinæ Epigramma.

QVires pontificum ſacras & geſta piorum,
Quiq; ducum uitas nobile fecit opus,
Quiq; modum docuit, q̃ laudet honeſta uoluptas,
Et quo ne iuuenes torqueat acer amor,
Pluraq; quæ lõgum eſt properans cenſere uiator,
Omnia ſidereæ pignora mentis erant.
Viuit adhuc Platina: & quanq̃ cõceſſerit orco,
Ius habet in uatem Parca ſeuera nihil.

Proſperſpiritus Viterbienſis, ad Demetrium Platinæ funus curantem.

Concordes homines uterque doctus,
ſed Demetrius eruditus à te,
Eſt uates Platina, tuis alumnus
Formatus digitis bonas ad artes.
Vidi uerticis omnium ſororum,
Qui curat tibi buſta diligenter.
Tyronis pia laureaq; culta:
Nunquam prodidit elegante lingua,
Mens tantum ſapientiam patroni.
Quantum mi Platina tuus miniſter
Cælo laudibus imminens ſupremis.
Patroni parat oſſibus, iuuato
Spectator gemitu nouoq; plancto,
Doctæ quo Platinæ excitentur umbræ.
Res hæc officioſa, nec pudenda,
Quam cum fœnore poſtulans ſepulchra,
Vitis quam cupit oſſibus referri,
Quicunque ad ſtygias uocatur umbras.
Quod ſi fleueris hæc dolenda iuſta,
Degas ſecula longiora iuſto.

Platinæ bibliothecę p̃fecto, Sixto quarto pontifici maximo ob eximiam utriuſque linguæ eruditionem, cæteraſq; perſpicuas animi & corporis dotes in primis charo, qui cũ maxime uiuere debuiſſet, fatis iniquis præreptus eſt, Demetrius Lucenſis, alumnus patrono B. M. parentauit.

Bartholomæus Ariſtophilus in parentalibus Platinæ.

B. platinam excellentis ingenij uirum, & qui literas à ſitu plurimũ uindicauit: q̃ diu uixit, ita, colui atq; obſeruaui, ut merito me redamauerit. Igitur ubi hominis mortẽ reſciui, ut filium decuit, dolore cõfectus ſum. Bibliothecæ põtificiæ, cui ſus ille cutã modeſtiſſime geſſerat, mox præfecit me pon. Sixtus. Idem mihi cubiculũ eſt, quod illi ante fuerat. Id ego cum primũ ingreſſus ſum, quodã horrore obrigui; lectus, libri, & uniuerſa ſuppellex eius memoriam excitabat; denique, q̃cunque aciem dirigebã, illius maieſtas oculis obuerſabatur. Itaque dolor uires, quas mora minuerat, iterũ aſſumpſit, & recrudeſcebat uulnus q̃d nondũ cicatricẽ obduxerat. Inualuerat mœror, & maiore impetu indies ſæuiebat. ſenſere id manes pientiſſimi, & priſtinæ charitatis nõ obliti, ſæpius aſſumpto corpore auguſtiore forma, nõ cõniuenti, uerum ſentienti & intuenti apparuere, triſticia confectum ſolati ſunt: & quo dolendum nõ eſſet, apertiſſimis argumentis & rationibus cõprobarunt. Quoniam uero nõ minore deſiderio uos tabeſcere plane intelligo, eadẽ uobis qui iuſta perſoluiſtis, communia eſſe uolui. Verum quo maiorem autoritatẽ habeat oratio, Platinã ipſum cõuiuas alloquentem fecimus: neque uero cuiquam mirum uideatur, ſi quod in uita fortaſſe non conſueuerat, heroicos cantet. Id ẽm in Eliſiis dum Orpheũ & ueteres poetas æmulatur, in præſentiarũ ſæpius uſurpat. ſed iam ipſum ſuam ſententiã explicantem audiamus:

Qui modo grata meo cineri pia thura dediſtis,
Et dulces lachrymas, multoq; natantia fletu,
Faucibus in medijs uerba interrupta dolore,
Saluete o proceres, & noſtri nominis uſque
Turba memor, qua nil melius fundata Quirino
Roma iugo, quanta eſt ſeptẽplice martia ſeruat:

Angelus Campanus in parentatione Bap. Platinæ.

DVcere ſi longæ didiciſſent ſtamina uitæ,
Parcere uel cuiquam fata ſeuera nimis,
Nobiſcum Platina plures uicturus in annos
Manſiſſet, noſtro gratus & uſq; Ioui.
Nunc illũ Eſquiliæ, nunc illum deflet ademptũ
Cuſtodem Sixti bibliotheca ſuum.
Viuet inextinctum nomen dum Roma manebis,
Dum papæ ſedes, dum caput orbis erit.

Carolus Berardus Cæſenas.

Epitaphiũ B. Platinæ.

ROmanũ (heu dolor) eloquiũ, muſæq; Latinę,
Quo platina, hoc paruo cõdita ſũt tumulo.

Conſolatio ad amicos.

Quid Platinã pia turba gemis tibi nup̃ ademptũ?
Non obijt, cuius nomen honoſq; manent.
Parte ſui Platina eſt multo meliore ſuperſtes:
Fama uiget terris, ſpiritus aſtra tenet.

Manilius Rallus.

DEmetri lachrymas pioſq; fletus.
Necnon triſtia iuſta, quæ merentis

Eliſii memores ſedes, cum poſitiq; uirentes:
Quos gratæ ſuperis animæ, quos turba piorum
Incolit, & niueæ laudis quos perculit ardor,
Deſerui triſtes, quo uos & fata querentes
Alloquar, & dulces præſens ego ſolet amicos:
Si pro me gemitus, ſi pro me pectore toto
Luctus & inſanæ feriunt pia numina uoces,
Deſinite innumeris fata incuſare querelis:
Deſinite, hoc unum mihi numinis inſtar amici
Extremum munus concedite, ponite uanos
Vſque metus, flendi ceſſet miſeranda uoluptas.
Eſt mihi certa quies: nemo eſt felicior: atqui
Pellar ab eliſiis, ſi me mors terruit ipſa:
Stamina ſi uitæ mihi ſunt truncata dolori,
Si grauius quicquam quàm ſi fata impia forſan
Me remeare uelint humana in pectora rurſus,
Arte machaonia uel ſi mihi uita ſteteiſſet,
Non me deprendit ſupremo in limine uitæ
Atra dies pauidum, dubiove in turbine rerum
Huc modo, mox illuc ferri, ſed pectore firmo,
Spemq; metusq; oēs ſpernentē humanaq; paſſim
Exemptum curis, ridentem gaudia: paſſim
Ridentem humanos caſus, & abire paratum.
Mox ubi ſupremū tenui cum murmure tempus
Affuit, inq; leues receſſit ſpiritus auras,
Nō me Theſiphone horrēdum ſerpentibus atris
Cincta caput, flammasq; ferens armata flagello
Terruit, atque Charon nigrantis nauita cymbę:
Non me tergemino latrauit Cerberus ore:
Non ego tartareas ſedes, ſceleratasq; uidi
Limina, non ſontes animas, numerove malorū
Addictus inſpexi Tityon, fœcundaq; pœnis
Viſcera, perq; nouem diſtentum iugera corpus:
Quæq; habitāt miſeri loca furua & plena doloris
Audiui gemitus & uerbera, turba nocentum
Quæ patitur: uerum inde abij, læuaq; reliqui.
Mox ingreſſus iter, qua dextera ſemita ducit,
Et qua lege deum ſolis datur ire beatis,
In nemus eliſium ueni: qua culta locorum
Splendeſcit facies, qua non uiolentior auſter
Intonat, & dulces ſpirant clementius auræ:
Qua non ſtridet hyems, nō æſtas torrida candet,
Autumnus ve nocens pallenti ſæuit hiatu:
Nam zephyri molles, æternaq; tempora ueris
Floribus exornant colles & amœna uireta,
Nubibus & cælum nunquam prætexitur atris,
Gramine uernat humus, ueſtit frondibus arbor
Semper, & alta comas nō ponit populus unquā.
Garrula tū dulces profert philomena querelas,
Et uolucris molli ſi qua eſt quæ gutture cantet,
Non deſunt fontes, quibus exundantibus amnes
Prata rigant, blādoq; fluunt cum murmure riui:
His natura locis ſolito mage, prodiga & ipſam
Se ſuperans, larga & facili dedit omnia dextra.
Viſitur hic quicquid fas eſt ſpectare theatris:
Quodq; placet forma, doctave probat ab arte.
Hic Decij bello inſignes, geminiq; coruſcans
Scipiadæ, & patriæ quicunque accenſus amore
Occubuit, pulchra pro libertate cruentus,
Qui genus humanum ſibi deuinxere merendo,
Improba quos neq; ſpes torſit, neq; dira cupido:
Qui ſanctam coluere fidem, qui iura piumq;,
Inq; nefas nullum maleſuada potentia adegit.
Quis rerum cauſas, quis cæli noſcere motus
Cura fuit, Phœboq; cohors ſacrata poetæ.
Tum pater Arpinas terras auditus in omnes,
Poſt quē noſtre manus pede libera, graiaq; longe
Subſequitur, linguæ celebrat quos fama diſertę.
Quos inter Leonardus erat, mihi cognitus olim:
Quiq; iocaris adhuc dictis & ſcommate Poggi,
Guarinus, centumq; alij, quos dicere longum eſt,
Obuia fit nobis manus hæc: effuſaq; plauſu
Excipit, & magnis exceptum laudibus ornat.
Pontifices ſacros recolunt, quis noſtra perenne
Lingua dedit nomen, quę nō dānanda uoluptas,
Quodve bonū uero eſt, q̄d falſo nomine dictū,
Quicquid & à noſtro manauit fonte, priuſquam
Deficeret curſu uena interrupta peracto.
Tum mediū excipiunt, & per iuga cōſita multa
Arbore, perq; nemus, per prata uirentia ducunt.
Dum loquimur, tardoq; gradu per læta uagamur
Gramina, deuentū eſt lethæi ad fluminis undas,
Qua uolucres animæ rediture in pectora rurſus,
Huc illuc uolitant, atque ipſo in gurgite pronæ,
Protenſo latices & lethen gutture potant.
Tum comitum é numero q̄ me deduxerat unus,
Bis ſummumve, inqt, ter pleno Cynthia cornu,
Quantus erat fratrem formoſo reddidit ore:
Ex quo potus aquas, atque ipſo gurgite lotus,
Hinc iuuenis forma egregius: cui plurima uultu
Gratia, cui nuſquam liuor, neque menda; tuoq;
Sanguine concretos artus, infectaq; membra
Ingreſſurus abijt, nil his quos undique ſpectas
Par fuit in campis illi, non indole quiſquam
Floruit æquali, uullive modeſtia maior
Atq; pudor. præcox erat hæc tua poſthuma ples
Te referens, grauis inceſſu, quin littus oberrans
Velle uidebatur blæſis proferre labellis
Literulas, tenerosq; apices, & murmure primas
Balbutire notas. abeuntem turba ſecundis
Plauſibus, & multo conſperſum flore ſecuta eſt.
Hunc, poſtquam exultans in lucem uenerit aluo
Prodita, excipient chari tua turba ſodales,
Nec cedent in amore tibi, ſed ſanguinis omne
Officium implebunt animoq; & mente parentes:
Præcipue hunc dulci clarus pietate fouebit,
Te recolens nomenq; tuum Gonzigius heros.
Purpura puniceo cui tempora uelat amictu.
Huius ope altiloqui noſcet diuina Maronis
Carmina, & Aonidum Parnaſſi in uertice fontē.

Hac ope cognoſcet Romanæ flumina linguæ,
Et quicquid canat bene conſcia Græcia rerum:
Moribus & uita te reddet denique talem,
Vt patre ſe dignus ſis, tali tu quoque nato.
Dixerat, & rata ſunt: nam poſtquā ſtamina rupit
Athropon. inſontes animæ non fallimur, atri
Corporis exemptæ laqueis & carcere cæco,
Cauſa igitur nulla eſt, cur quiſquā noſtra ſequatˢ
Funera cū lachrymis, feriat ſeu pectora planctu
Me propter. mihi certa ſalus & plena uoluptas,
Viuo ego, & algenti poſitus cum corpore curis,
Docta per ora uolat uirtutum fama ſuperſtes:
Hoc probitas, hoc ſancta fides peperere laborq;
Et ductæ inſomnes interq; uolumina noctes,
Hoc Plato facūdꝰ, dedit hoc mihi muſa Menādei:
Et quæſita diu geminæ faſtigia linguæ.
O decus æternum muſarum, & præmia uatum
Humanis maiora bonis, o pectora multum
Artibus ingenuis exculta, negauerat ullus
Vos procul humanis caput exeruiſſe ſuperbum,
Dum ſuperū penetrare domos, dum ſidera noſſe,
Atque uices anni cura eſt, lunæq; labores,
Aſtrorum & uarios curſus uarioſq; receſſus:
Cur glaciem Saturnus agat, cur claſſica mauors
Concitet, aut nubes depellat Iuppiter aſtro,
Cur genus omne colat Venerē, quidq; erigat alte
Oceanum, quidve ſagax natura recondit:
Ignauo neque uult cuiquamve pateſcere regni.
Vos ne hoīes? potiusve abſtruſos corpore dicā
Eſſe deos? ueſtrū in nomen mors improba nullū
Ius habet, atque auide correptū mordicus unum
Oſſibus & putri terra quod conſtitit, aufert:
Victura æternum contempta morte ſuperſunt
Carmina, & ingenij ſemper monumenta legentˢ.
His igitur quicquid uulgus miratur amatq;
Cedat, & antiqui uincatur pompa triumphi.
Cedat Erithræis quod concha recondit in undis,
Nauta uel æoo quod geſtat auarus ab orbe,
Hæc eadem moneo docti mea turba ſodales,
Hæc animis eadem fortiq; capeſſite dextra:
Orbita ſit ueſtris eadem contrita quadrigis,
Quadrupedum curſu non diſpare meta caleſcat:
Eſte uiri fortiq; animo, maleſana uoluptas
Frena pati diſcat, uitiorum ſemina paſſim
Obruta diſpereant, & germinet antea uirtus:
Sanctus amicitiæ nexus ſeruetur, amorq;.
Sic ubi feſſa ratis portus intrauerit, & mors
Pallida non pauido penetrauit ad intima greſſu,
Fas erit antiqui titulos æquare decoris,
Sic deſiderium noſtri quo pectora tabent,
Alterna uice ſermonum ſatiare licebit,
Et ſimul æternum cælo meliore fruemur.

Antonius Militianus in parentalibus Platinæ.

HIccine ſunt cineres, hæc noſtri funera uatis?
Hoc tegitur duro Platina ſarcophago?
Heu mala ſors hominū, miſeriſq; obnoxia fatis,
Quam fugere in nulla conditione licet.
Nec quenquā ſplendor, nec gloria læta tuetur,
Sanguisve, aut partum dura per arma decus.
Huic etiam regum eſt ſubiecta potentia lecho,
Et ditum menſas mors uiolenta rapit.
Saltem uirtuti ſacraſq; colentibus artes,
Debuerant tracta parcere fata manu.
Heu potuit Lacheſis tam clarū abſcindere filum,
Taliaq; in ſæuo ponere membra rogo?
Hoc hoc flete nefas, & tundite pectora palmis.
Laurigero quiſquis cingitis orbe caput.
Plangite uos mœſtæ toto Libethrides antro,
Et ſimul abſciſſis exululate comis.
In luctum & lachrymas, in flebile carmē Apollo
Vertere, & e fronte laurea ſerta cadant:
Lamentis, gemituq; per omnem Platina ſyluam
Quæratur, uatem fraxinus alta fleat.
Gorgoneuſq; larex hæc triſti lata ſuſurro
Eiulet, & lachrymas Pagaſus ingeminet:
Sed quæ mœſta parēs, quæ tam facunda dolorē
Exprimet in tanta præfica mœſtitia?
Non quæ fleuit Ithim, nō cerula mater Achillis,
Non quæ luxerunt Memnona, uel Priamum
Non phaetōtiades Niobe quoq; clamet adēptū.
Nænia par tanto nulla futura uiro eſt.
Nec tetricæ curant lachrymas, nec udta ſorores,
Et ſtygium ſuperat uictima nulla Iouem:
Atque ideo potius tumulo pia thura feramus,
Spargentes albis lilia marmoribus.
Pinguibus aut genium dapibus, maneſq; beatos
Placemus. tales hic petit exequias:
Certatimq; uiri celebremus carmine laudes,
Et quæ tam claræ ſint monumenta togæ.
Pluris erit, quam ſi dent Cares mauſoleum,
Deq; ſuis unum barbara Memphis opus.
Vel ſi fingat eum fuluo Lyſippus in ære,
Phidiaca ve gerant marmora culta manu.
Hæc Platina, ætherei cum ſit nouus incola regni,
Improbat, & pompæ ſyrmata quæque negat,
Ac prohibet noſtras in fletum ducere uoces,
Et ſua percuſſo plangere fata ſinu.
Iucundoq; ſuos cultu ſolatur amicos,
Atque ita de cæli uertice lætus ait:
Crœſus, Alexander, Xerxes, Darius, Mithridates,
Fœmineiſq; Carus occidit inſidijs,
Arſacidæ cuncti, Perſes, Maſiniſſa, Tygranes,
Seleucus mortem ſenſit & Antiochus,
Adraſtiq; duces, geminiq; in Pergama fortes
Atridæ, mecum turba ſepulta iacet.
Quicunque Aeneadæ capitolia celſa triumphis
Ornarunt, quos nunc longa referre mora eſt,
Felices animæ bello cum prole, domoq;,

Extremum,ut ſcitis,oppetere diem.
Hannibal & genitor cecidit, ceciditq́ Moloſſus,
Atque alij quotquot barbara terra tulit.
Legibus ijs etiam uirtus,ſapientia,Pallas
Fatorum ſerie ſubdita iura tenent.
Draco,Solon ubi ſunt? ubi morũ norma Lycur.
Gorgias,Plato,Xenophon & Socrates? (gus?
Defuncta ſeptem graiorum lumina,ſectæ
Quatuor,& quotquot Græcia ſuſtinuit.
Splendor & Auſonij Cicero ſermonis ademptus,
Varroq́ ſic latiæ conditor hiſtoriæ:
Siquos ſepoſuit terræ mors æqua rependam,
Quorum ſcribuntur nomina ueſper erit.
Denique nullius capiti Proſerpina parcit:
Audax é cœli uertice ſumma rapit:
Exitus hic idem magnas quoque conficit urbes,
Atterit & ualida pegmata pulchra manu.
Carthago,Babylõ,Numãtia,Troia,Corinthus,
Triſtibus exemplis cognita fata docent.
Quis non Roma tuas ploret collapſa ruinas?
Quam iuncto paſtor findit aratq́ boue.
Excíſa eſt moles uenerabilis amphitheatri,
Et tua Pompei porticus ampla ruit:
Templa,domos,arcus,ſcenas,capitolia,thermas
Cernite,ſi fati noſcere uim cupitis.
Quis tot aquæductus, diſiecta tot atria,quæſo
Non doleat, ſiccis aſpiciatq́ genis?
Deijcit e ſolio populos,& ſceptra potentum,
In cineres hominum publica iura trahit:
Aſſyrij,Perſæ,Medi,Lacedæmones huius
Fecerunt ſortis commeritiq́ fidem.
Cecropidæ quoq́ ſunt teſtes,Pœniq́ ſuperbi,
E quorum faſtu nil ſupereſſe uides.
Et quandoque uiro potior regnauit Amazon,
Nunc iacet,& regni pœnitet Hippolyten.
Roma iterũ atq́ iterũ lachrymis uenit obuia nr̃is,
Flebilis,& pullo conſpirienda ſinu.
Quacunque exoriens cœlo ſol aſpicit uſque
Extremas Gades, herculeumq́ fretum,
Quaq́ timet gelidis mergi Cynoſura ſub undis,
Et tepidi perflat leniter aura nothi,
Innumeras gentes uictumq́ ſubegerat orbem
Neptuno,& cunctis ſola uidebat aquis.
Perdidit infelix conuerſis omnia fatis,
Et nil tam magno reſtat ab imperio.
Quid tibi Paule fuit ieciſſe in uincula Perſen?
Et quid Iugurtham uincere Sylla tibi?
Perdere tot captos reges,tot in æquore claſſes,
Hoſtibus innumeris impoſuiſſe iugum?
Et mouiſſe parum eſt extremas arma per undas,
Horum ſi tandem finis habendus erat?
Humanis igitur quæ ſit fiducia rebus
Pendite,nil firmi Gypchia ſubter habet.
Occidit omne quod eſt quocunq́ autore creatũ,
Omnibus eſt finis,metaq́ principijs.

Ergo quid a uobis tam triſte Platina fletur?
His ego quid lachrymor ſubditus auſpicijs?
Natus homo moriturus eram, calcandaq́ lethi
Semita, Styxq́ mihi prætereunda fuit.
Huc ſemel a cunctis ex mundi luce migratur.
Hos mane,hos ſero,ueſpere nauta uehit,
Gratia dijs,aliquot ſpatijs uitæq́ diebus
Functus,ad has undas & uada nigra feror.
Mercurij quod eram cultor Phœbiq́ ſacerdos,
Vixi magnatum clarus amicitijs.
Sumq́ per Auſonias fama notiſſimus urbes,
Atque aliquot ſtudij ſunt monumenta mei.
Conſilio,ut potui,multos opibusq́ iuuaui,
Exijt a factis læſio nulla meis.
Me non ambitio fuſcoſaq́ gloria rerum,
Sed ſancta tenuit in probitate pudor.
Sic mihi fatalem ſecuit bona Iuno capillum,
Et cecidi iamiam forte iubente ſenex.
Et quod ſingultus lachrymasq́ in gaudia uertat,
Aeterna cœli luce domoq́ fruor.
Ambroſia felix,dulci quoque nectare ueſcor,
Eſſe quid hac maius conditione poteſt?
Gratia ſidereo patri,qui talia reddit
Præmia,& humanis aſtra dat officijs:
Hæc monuit ſacra uenerandus Platina uoce,
A ſolio meritis conueniente ſuis.
Nos ideo comites,fletu lachrymisq́ remiſſis,
Spargamus ſacris thura merumq́ focis,
Soluamusq́ deo grates,quem Platina cultum
Ex animo lætus ſuſpicit & fruitur.
Vtq́ uiri ſecum manes ſuper axe quieſcunt,
Vmbraq́ uti ſacris gaudet in eliſiis:
Sic lapis iſte precor feliciter obtegat artus,
Et ſit conſumptis oſſibus urna leuis.

Iohannes Baptiſta Almadianus Viterbienſis.

Agitur nunc annus ab hinc fere tertiusdecimus ex quo ego Platinam colere incepi: uentitabat enim ipſe frequenter ad ædes Beſſarionis, ubi ego tũc ſtudioſior literarũ moram trahebam: atque in illa doctiſſima academia, de literis, quæ egregij illius cardinalis uoluptas erat, ac bonis artibus facũdiſſime ſemp̃ diſſerebat. cœpi ergo ex illo penitus hominem ſuſpicere: & quod cõtra euenire ſolet, poſtq̃ penitus iſpexi, indies magis ſum eius ingenium ac facultatem admiratus: quæ obſeruãtia eatenus pſeuerauit, quatenus ipſe uita defunctus eſt: quo tempore, p̃fitebor enim ingenue animi mei in amicorũ caſibus imbecillitatem, tãto ſum dolore affectus, ut nũquam ęque alias. atque idcirco in eũ monodiam cõſcripſi: in qua remotis arbitris, hoc eſt, ueris lachrymis, dolori concepto, laxatis frenis indulſi. hanc noſter Demetrius Lucenſis, qui nõ mediocre in me habet imperiũ.

iubet edere: cui fuiſſē certe refragatus, niſi iniquū cenſerem non ei obſequi, qui omnibus eſt obſequētiſſim9. Adeſte igiť animis obſecro, & fauete.

Io.B. Almadiani Viterb. in Platinam Monodia.

ACcipe deſerti ſupremum munus amici,
Muſarũ linguęq; parens, tibi carmine triſtes
Exequias pius ante rogos, ac flebile præſto
Officium, demens hebetet mea pectora quanuis
Luctus, & inſano perculſa dolore tremiſcant
Corda licet: crebriſq; mihi ſingultibus ora
Impediant lachrymę, tamē in tua funera mœſtus
Debita iuſta pater, mea dona nouiſſima ſoluo:
Non tibi apollinea feſtus de more ſacerdos,
Frōde comā nectēs, hederisve ſequacibus adſto,
Sed mihi taxus iners, buſtiſq; decora cupreſſus,
Triſtia ferali prætexunt tempora ſerto:
Nō ego Amycleos numeris imitabor olores,
Nec ſolito clangore canam, ſi quando potentū
Facta uirum, ſuperumq; libens præconia luſi,
Sed ſtrigis infauſtos meditabor pectine cantus,
Mœſtaq; diſcordi ſtridebit nænia chorda.
Flebilibus ſine more ſonis, & Apolline nullo
Conquerar, o quondam uatum tutela piorum
Phœbe pater, quænam fortuna inimica maligno
Eripuit ſacris tua numina uatibus auſu?
Non poteras herbis, ſi te facit eſſe potentem
Turba, ſalutiferamq; tenes clementior artem,
Aonium ſeruare uirum, qui delphica ſemper
Carmina, qui lauros pius & pæana canebat?
Qui ſi te forſan ſuperum reſponſa ferentem,
Inſtabilis Delos, ſeu te parnaſia rupes,
Aut tunc euboicæ tenuit Cortyna Sibyllæ,
Non potuit medica ſerpens epidaurius arte
Aduenions, natuſq; patris mandata faceſſens,
Delatas implere uices? & ſtamina uati
Longa uel indociles fletu mulcere ſorores?
Quo pæan, quo priſcus amor? iam nulla tuorum
Cura ſubit, linquiſq; ſacros auerſe poetas?
Proh dolor, & notæ ceciderunt pectore lauri?
Occidis ergo pater? iam te Platina inclyte rapto
Heu quid agam? quo me crudelia numina uertā?
Iratus Muſis, etiam me iam piget æui,
Iam ſine te nil uita iuuat: properate miniſtri
Deuotum uittate caput; date manibus amplis
Inferias, nil fata moror, ſtimuliſq; uocatæ
Mortis agor: ſanctoq; uelim comes ire parenti.
Siccine me miſerum, uita digniſſime uates
Aſpicio impoſitū pheretro? heu tua pallida texit
Ora lues, ubi grande decus? uultuſq; sereni
Dignus honos? & quæ quondā uenerāda decēſq;
Canities inhonora manet, iuuenilibus annis
Calliope merita quam cinxerat enthea lauro?
Infelix, tua Phœbeo radiata tenore
Lumina, perpetuis clauſerunt fata tenebri s?
Num frontis uigor iſte tuæ? grauitaſq; moduſq;?
Ingenuuſq; pudor, faciesq; uerendi,
Gratia & in toto digniſſima corpore membra,
In cineres abitura iacent? o ſæua tonantis
Numina, luxiſſes utinam mortalibus unquam
Atra dies, pyliam meritum ſuperare ſenectam
Opprimis? & latum fama qui peruolat orbem,
Anguſto clauſum ſpatio breuis urna tenebit?
O ſuperi, Iſmarias potuit quæ uiribus amplis
Eloquij mulcere feras, erebiq; miniſtros
Flectere, lingua ſilet? quænam tibi parca loquēdi
Nectareum præcluſit iter? quis preſſit & ora,
Vnde faui dulces & hymetia mella fluebant?
Præterea tua certa fides, nec fallere docta,
Recta animi requies, atque inconſueta nocendi
Corda, ſed una fauens cunctis & amica uoluntas,
Affectuſq; boni, uel quæ fugit inclyta terras,
Iuſtitiæ ſpectatus amor, rectiq; cupido,
Cautaq; ſimplicitas, caſtæq; modeſtia mentis,
Et nunquam magno conſtantia uicta timore,
Quam nullo ualuit confringere fulminis ictu
Fortunæ uariantis opus, ſeu carceris atri
Pedor iners, minitanſq; trucis uox dira tyranni,
Quid referā pectuſq; memor, quo cuncta tenebas
Priſcorū monumenta uirū, quos barbara tellus
Argolicumve ſolum genuit, ſeu mitia rura
Falcifero regnata ſeni, quæ ſidera cœlo
Fixa manent, & quæ conuerſa lege uagentur:
Quur mare nō auſit metas tranſcēdere, uel quur
Pharraſis occiduo nunquā cadat urſa profundo.
Tu terras ſpatiumq; maris, tu flumina noſti,
Aeoliaſq; domos, tu conſeris utile honeſto,
Et latio doctus, ueteres oſtendis Athenas,
Ingenij dotes ne qu[illegible]? te græca putaſſent
Ora ſuum, tua mœonio quum ſcripta cothurno
Contegis, aut doctæ tibi uox fluit attica linguæ,
Noſceris inq; uicem latio de ſanguine, quum tu
Andinos æmulare ſonos, & carmina condis
Laurigero diſcenda deo, pedibusve ſolutus
Dicendi ſublime genus ſectaris & artes,
Conſulis Auſonij ueneratur maximus orbis
Ingenij monumenta tui, quæ clara uigebunt,
Dum linguæ latialis honos, dum littora Tibris
Lida pater ſubeat, dumq; inclyta Roma manebit:
Doctorumq; oculos, aureſq; moraberis, & te
Poſteritas uentura colet: meliore tuiq;
Parte ſuperſtes eris. nec te libitina roguſq;
Opprimet: æternumve decus tua nomina cōdet,
His tibi pro meritis, quantos Franciſcus honores
Progenies Gonzaga dedit, quæ maxima floret,
Italiæ præclara domus: qua Mintius ampla
Miris arundinea complectitur arua corona.
Ia tibi parua licet priſcę prope culta Cremonæ,
Tecta forent, natale ſolum tamen illa ferebat,
Te conſanguineo ſolitus conferre Maroni

Magna bianoreæ ſuperaſſe cacumina terræ.
Is tibi primus opem placidi quoq; dona fauoris,
Ac ſtudijs fomenta tulit non parca benignus,
Atque iter ad titulos, & nomina clara parauit,
Quum ſubito maiora ferunt tibi numina: nâque
Florentem ſtudio, muſisq; Heliconа cientem,
Pontificis te cura uocat: tibi protinus ingens
Aula patet, magnisq; habitas in ſedibus hoſpes
Grandior: auguſtiq; colis faſtigia tecti.
Mox tibi pontificum uitas ac geſta recenſens,
Das ſtudij documenta tui, tibi quæritur ingens
Gloria, mirantur iuuenes tua ſcripta ſenesq;
Certatim, & magno paſſim celebraris honore.
Ecce autem infeſto properans Rhamnuſia motu,
Atra genas, oculosq; gerens immane micantes,
Parcarumq; colos, & magni ſtamina uatis
Occupat: & manibus facinus crudele nefandis
Importuna ſecat: mox ut uaccinea languent
Immiti perculſa noto: ſeu uulnere pandi
Vomeris, & flexa terram ceruice tuentur:
Sic prius abrupto defecit ſtamine uates
Protinus: & fundit dum uerba nouiſſima ſenſim
Palluit, æternoq; rigat ſua membra ſopore.
Tu ne igitur uento flarent dum fata ſecundo,
Dum melior fortuna redit, propiusq; ueniret
Lætior hora, cadis? magno quem perdis alumno,
Heu quantũ tibi Roma perit: peperere triũphos
Antiqui latio proceres, ac barbara colla
Romano preſſere iugo: maiora fatendum
Munera: quis tantum, ne tu, licet hoſte ſubacto,
Barbara Roma fores? dedit hoc tibi Platina donũ.
Hoc Platinę doctrina dedit, lugete quiritum
Docta caterua uirum, lamentaq; triſtia ſæuis
Verberibus perculſa ſonent: ferus inuidet orcus
Munera tanta tibi: latialis gloria linguæ
Occidit, aſſertorq; bonus: date pectore queſtus,
Et mecum largos oculis rorantibus imbres,
Magne parens: nã triſte chaos, neq; tetra uidebis
Tartara, tergemini ve reus canis ora timebis:
Tu pius eliſiis potius ſpatiabere campis,
Inſignes inter cuneos, ac docta parentum
Agmina: & egregios animis heroas, & inter
Infontes animas uenerabilis umbra ſedebis:
Siue, quod ipſe reor, merito ſua ſidera iuſtus
Dat tibi pacta tonãs, liqdumq; per æthera diuum
Scandis ouans, & morte carens, qua lactea cæli
Orbita, ſidereum penetrat ſublimis ad axem.
Vnde hominũ mortale genꝰ, miſerabile uulgus
Deſpicis, & curas & inania pectora rides:
Sis felix proſperq; precor, ſupremaq; triſtes
Quæ tibi iuſta damus, cælo ſtellatus ab alto
Reſpice, & affectus ne dedigneris amicos:
Sic leuior te terra tegat, defletaq; buſto
Leniter oſſa cubent, & conclamata quieſcant.

P. Franciſcus Amerinus in parentalibus Platinæ.

AD tua nos ergo pater optime funera mœſti
Conuenimus, ſacris & dete thura focis.
Quæq; tuas ageret laudes, niſi fata uetarent,
Carmen ad exequias flebile Muſa mouet,
Sed mecum ad lachrymas uatũ pia turba uenite,
Laurea de comptis ponite ſacra comis:
Tempora uel taxus cingat, uel dira cupreſſus:
Nil culti poſcit, cuncta ſed atra dolor.
Fletibus interſit noſtris excitus Apollo,
Migret & ad lachrymas ex Helicone chorus,
Rerum prudentes ueniant cum Pallade docti,
Adſit & officijs utraque lingua pijs.
Scilicet iſta uiros tangit iactura deosq;,
Arte trahunt ſiqui nomen ab ingenua.
Nec tam doctrinę, quæ ſumma probatur in illo,
Quam uitæ cunctos publica damna mouent.
Heu ubi iucundi ſeruato pondere mores,
Summus amor recti, cum probitate pudor?
Ocia cum magno qui ſemper honore ſecutus,
Noluit externis uiuere conſilijs.
Tempora perpetuo traduxit tuta tenore,
Solicita uiuens ambitione procul.
Eſtq; palatinas ex omnibus unus ad ædes
Accitus, ſummi principis imperio.
Bibliotheca illi mox eſt commiſſa, locoq;
inde tamen maior, quam ſibi, creuit honos.
Hæc quoq; cum tota librorum mœſta corona,
De trucibus fatis eſt modo uiſa queri:
Depictumq; illic te deplorare uidetur,
Pro deſiderio uultibus orba tuis:
Heu pater ex auro totus, ſi gratia magnis
Par meritis eſſet, conſpiciendus eras.
Vt ſummis gratus, ſic iſte minoribus æquo
Obliqua uixit liber ab inuidia.
Fortunæ nunquam, uirtuti ſemper adhæſit.
Profuit hic, libuit ſed nocuiſſe nihil.
Sed qd Muſa paras? lachrymis hæc tẽpora dãtur,
Non laudes tantas enumerare uacat.
Nec potes ipſa quidem, uires metire puſillas:
Nam non ingenium, ſed dedit iſta dolor.
Sat tibi, communis fueris quod conſcia luctus,
Communi in luctu nec tacuiſſe ſat eſt.
Sed quæ digna poteſt pro re ſatis eſſe querela?
Aut quis pro damnis ſufficit in lachrymas?
Nemo putet poſthac placari numina poſſe,
Eſt precibus flecti neſcia parca pijs.
Dignior aut quiſquam ſeruari, uel fuit alter,
Pro quo plura queant uota precesq; dari?
Ceu mandata forent, perierunt omnia uento,
Nil tua uel uirtus, uel ualuere preces.
Tene pater nobis prime fraudate ſenecta,
Mors dignum ſemper uiuere dira rapis?

Nil agit hæc, citra famam conſiſtit, & illa
Surgit ab inuita nunc tibi maior honos.
Qui ſemper uatum memori tibi carmine creſcet,
Sed plus in ſcriptis panditur ille tuis,
Illa legent cuncti nil concedentia priſcis,
Texta ve compoſito, ſeu pede laxa uago.
Præferri Platinam ſibi iam Verona uidebit,
Proxima nec multo Mantua maior erit.
Vtraque præclaros potuit uetare poetas,
Es patriæ orator parq; poeta tuæ:
Hactenus extinctum fas ſit luxiſſe parentem,
Aeternum Platinæ purior umbra uale.
Mores, uita, decus partum, ſolantur amicos,
Et uitæ ſimilis mors in honore tua.
Oſſa leuis ſemperq; uirens hæc excipe tellus,
Pro meritis animæ nam patue te poli.

Sigiſmundus Fulginas ſecretarius apoſtolicus in exequijs Platinæ.

VAtis ad exequias uatum pia turba uenite.
Et uos pierides ex Helicone deæ:
Nec lachrymas tumulo uanos aut thuris hono(res,
Facta ſed in laudes carmina plura date.
Nã quanuis merito Platinã lugemus ademptũ,
Et deſiderio tangimur uſq; pio,
Ipſe tamen nos flere uetat, mandataq; linquit,
Qualia diuinus Ennius ante dedit.
Ne quiſquam lachrymis decoret, ne funera fletu
Faxit, quod uolitat docta per ora uirum.
Docta per ora uirum uolitas ſanctiſſime uates,
Aeternusq; tui nominis extat honor,
Nec quicquam morti de te concedis auaræ,
Oſſa niſi & tenuem, quæ tegit oſſa, cutem.
Quippe ita uixiſti, ſtudiorum ea cura tuorum,
Mors in te ut iuris poſſit habere nihil.
Non petere ignotas infida per æquora merces,
Non animam lucro uendere cura fuit,
Nec ſæuas pugnas aut claſſica dira ſequutus,
Sanguinis alterius prodigus atque tui.
Attonitum nec te traxit popularibus auris
Plauſus, ab inſido pectore proſiliens.
Ingenuæ placuere artes, præceptaq; diui
Socratis, & Samij ſcripta uerenda ſenis.
Quæ penitus tu noſſe uolens, de fonte petiſti
Graiorum, gemino nobilis eloquio.
Hæc fines animo certos peperere modumq;,
Hæc ſanctos mores ingenuere tibi.
Harum ope & auxilio uiuis poſt fata ſuperſtes.
Has per mortales effugis ipſe rogos.
Harum præceptis uitio ſubmotus ab omni,
Calcaſti ſæuam largus auaritiam.
Cum tibi ſe largum præberet dextera Sixti,
Impleretq; tuos aura ſecunda ſinus,
Contentus modico, nil ultra poſcere certus,
In tenues uſus ſponte tua redigis,
Vtq; magis miſera procul ambitione maneres,
Et ſtudijs eſſet gratior ora tuis,
A Vaticano collem tranſcendis in illum,
Cui nunc Phidiacus nomina præbet equus,
Hic muſis dilecta domus fundataq;, culta eſt
Extremum uitæ tempus ad uſque tuæ.
Hic magno ingenio longum tranſfundis in æuũ
Acta & ſummorum nomina pontificum.
Hic etiam æternus liber eſt de principe natus,
Dux Vrbinatum quem Fredericus amat.
Hicq; uoluptates iuſtas condire laboras,
Et quicquid ſcriptis panditur uſque tuis.
Proh ſuperi ignorãt homines ſit quãta uoluptas,
Artibus his quanta & gloria, quantus honos.
Mitius his igitur ſtudijs fœcunda iuuenta,
His oblectatur cana ſenecta bonis.
Hæ poſſunt artes res exornare ſecundas,
Aduerſis eadem pandere perfugium.
Delectant foris atq; domi, perq; omne periclum
Noctes atque dies dant tibi ſe comites.
Atq; etiam poſt fata iuuant, nomenq; latere
Cultorum ac laudes poſſe perire uetant.
Adde quod hinc pẽdent reges populiq; ducesq;,
Qui geſtis rebus nomen habere uolunt.
Tanti etenim uirtus cuiuſq; & uita putatur,
Egregijs quanti fertur ab ingenijs.
Hortor & admoneo colite has Romana iuuentus,
Appetite has toto pectore & ingenio,
Si patriæ uultis, ſi uobis uiuere chari,
Si poſt exequias nomen habere iuuat.
Aſpicite ut Platinæ totum circunuolet orbem,
Viuat & in noſtris gloria pectoribus.
Cuius nos animam grata pietate colentes,
Quos cupit & ſperat eſſe ſui memores.
Annua ſoluamus tumulo ſolennia ſancto,
Carminaq; in laudes dicere plura iuuet.

Lippus Brandulinus de morte Platinæ.

ERgo etiã ſanctos terris mors improba uates
Inuidet? & nobis optima quæq; rapit?
Quid non in Muſas auſuram & magna putemus
Numina? iam dubitem numina & ipſa mori?
Suſtulit é medio Platinam ſæuiſſima noſtrum,
Hiſtoriæ Platinam Pieridumq; decus.
Cur tantum Lacheſi ſinis in tua iura licere
Phœbe pater? magnos iam petet illa deos.
Fruſtra igitur colimꝰ cũctis tua numina templis,
At nihil in Lacheſim tu quoque iuris habes?
At te quæ rabies tam clarum extinguere lumen
Compulit? ingluuies ſic ſaturanda fuit?

Nonne humili de plebe aliquis ſi dira uorandi
  Vexabat rabies, qui raperetur, erat?
Nõ tamẽ es contẽta. doles quoq; uiuere quenq̃.
  Et noſtris inhias nocte dieq; malis.
Nec turbæ nocuiſſe ſatis, petis ardua ſemper;
  Nec niſi de ſummis acta ruina placet.
At poteras ſæuoſq; duces auidoſq; tyrannos
  Perdere, ſi tituli te capiebat honos.
Quod ſi diuitias fuerat captare libido,
  Rex Mida non unus qui moreretur erat.
Quæ uero extincto parta eſt tibi gloria uate,
  Compulit ad tantum quæ rogo cauſa nefas?
Nõ habuit quas quæris opes, quos quæris honores,
  Contentus Muſæ uixit honore ſuæ.
Quę tandem cauſa eſt? noſtras extinguere laudes
  Vis? puto te Platinæ gloria parta mouet.
Non licet, hoc fruſtra tentas, nil iuris in illam
  Eſt tibi, laus auidos effugit una rogos.
Nil illi nocuiſſe potes, quin profuit eſſe
  Extinctum: a tumulo gloria maior adeſt.
Nec tamen extinctus, mortalis exuit artus:
  Viuit, quaq; decet parte carere, caret.
Corporeis liber uinclis & carcere cæco,
  Incolit ætherei ſpiritus aſtra poli.
Spiritus aſtra tenet, uiuit ſua gloria terris,
  In ſedes rediјt corpus inane ſuas.
Viuit inextinctum uates, uiuetq; per æuum.
  Nil agit in uates, nil tibi Parca licet.
Ergo nõ celebret lachrymis hæc funera quiſquã:
  Carmina ſunt doctis uatibus apta magis.
Fundite ꝓ lachrymis doctiſſima carmina uates.
  Officium (uiuit) ſentiet ille pium.
At cineri date thura ſacro date myrrhea dona.
  Aſſyrio totus fragret odore locus.
Luceat incenſis circum funalibus urna,
  Carmine ſignetur, qui tegit oſſa, lapis.
Sũ Platina, hiſtorias, ſcripſi Sixto auſpice ſacras.
  Erecta eſt ſtudio bibliotheca meo.

Lodouicus Iazarellus in exequiјs Platinæ.

AOniј montis quæ nunc iuga ſancta refertis
  Exquiliæ, & ſacri fontis habetis aquas,
Cernitis ut coeant ſanctiſſima turba poetæ,
  Vt reſonent elegis omnia plena ſonis.
Si mens cuncta replet, mundi ſi infuſa per artus
  Quicquid ubique agitur, conſcia facta uidet:
Conuentus cauſam ſacri docet, ecce queruntur
  Nunc uates uatis ſtamina truncaſui.
Dicite uos, ubi nunc effundit Platina cantus,
  Hic hic aſſuetus flectere uoce feras
Qui geminæ cum ſæpe lyræ data fila moueret,
  Marmoreos dulci carmine mouit equos.
Hic fuerat claros uates non ultimus inter,
  Huc qui pegaſeo fonte tulere cohors.

Nos igitur quoſcunq; ſimul dolor iſte coegit,
  Ad mœſti querimur funeris exequias.
Laurea ſerta comis excuſſa mœſta cupreſſus.
  Deuouet & fatum ferrea fata chorus.
Sed cur terra tremit? q̃ uox modo fert ad aures?
  Audite, o paulum deſinat iſte dolor.
Non Phœbi oraculũ eſt mõtis, mens ipſa q̃relas
  Nobiſcum & gemitus iungere forte cupit:
Quid fletis uates nomen quod mortis inane eſt?
  Principium ad uitæ mors potioris iter.
Decipiat reliquos occulta ſcientia fati,
  Vos tamen hic uates ne malus error agat.
Quotidie ſacra ſenſus Heliconis ab unda
  Ducitis, abſceſſit non tamen umbra retro.
Vos etiam ignari fallit ſententia uulgi,
  Qui mortem rerum creditis eſſe aliquid.
Nil perit in mundo: uinclis in prima ſolutis
  Orſa redit rerum quod uiget omne genus.
Corporeã hanc molẽ ſub prima elemẽta reſolui
  Quis dubitat? mentis ſors tamen eſt uaria.
Ingeniјs doctis reditus patet æthera ad altum:
  Ignauos animos tartara cæca trahunt.
Qui ſapit, is bonus eſt: ignauus quiſq;, malignus:
  Hic petit umbrarum, lucis at ille domos.
Hoc fatũ, hic ordo eſt, fati quodcunq; neceſſe eſt
  Eueniat, mundum legibus ordo regit.
Mercurium o uates in carmina ſæpe uocatis,
  Cur tamen illius dogmata non legitis?
Noſcetis liquido, doctrinæ ſi qua manebit
  Cura, perire nihil, uiuere cuncta deo.
Platina ſidereis igitur nunc ſedibus hymnos
  Dulciſonos cantat commodiore lyra.
Quanq̃; huius mũdanus homo ſtet cõditus urna,
  Quam ſibi uiuenti ſtruxerat æde ſacra,
In ſenſu uitæ rediјt melioris ad aſtra
  Totus, & inſanas deſpicit has lachrymas.
compatitur uobis, ueſtras felix ve querelas
  Arguit, & tales fundit ab ore ſonos:
Quidne meam petitis gemitu turbare quietem?
  Viuo ego non periј, uita mihi melior.
Libera mens cælo eſt, quã nuper carcer habebat:
  Merſa prius tenebris, luce redempta uidet.

C. Laurentiј Euſtochiј ſecretariј reipublicæ Venetæ Elegia in funere Platinæ.

FEralesamplexe faces triſtemq; cupreſſum,
  Huc ades, & pullos dilaniata ſinus,
Tu dea, tu querulis euictas uocibus aures
  Quæ rapis ad ſtygias & ſine luce domos,
Hoc funus celebrare tuum eſt. tuus uritur igni
  Platina, Romanæ ſidus academiæ.
Obſtupuit, facileſq; modos oblita retorſit
  A nimis indigno pectora mœſta rogo.
Obſtupuit tantis elegia uicta procellis,

Mœſtaq; in aduerſa lumina fixit humo:
Diua qd attonita es? uanos heu ſcide corymbos,
Nunc licet in teneras unguibus ire genas.
Spargantur laceri per eburnea colla capilli,
Turgeat & lacbrymis lumen utrunque ſuis.
Interit, ah durum eſt tantos meminiſſe dolores,
Platina Pomponi maxima cura tui.
Huc redeat gelido quicquid reſupinus in Hemo
Dixit ab amiſſa thraicius Eurydice.
Quicquid & ad nigri, paſſo furibuuda capillo,
Memnonis exequias addidit alma parens.
Quod Venus, horrẽdo cũ uulnere fuſus Adonis
Occidit, in cineres & pia iuſta dedit.
Deniq; ſi qd habet luctus caua machina mundi,
Hoc petat immites, deuoue atq; rogos.
Quid non flãma rapit? qd non mortalia carpunt
Fata? quid in toto non terit orbe dies?
Ite procul fragiles calami, fuge muſa poetas,
Qua potes & uad carmen inane tuo,
Quid mihi uos optem, ſi mors extrema rapacem
Vnca manum, ſidibus non ſinit eſſe locum?
Eſt tamen, eſt aliquid, rapias licet omnia paſſim
Improba mors, homini quod queat eſſe ſuper
Nomina ſurripimus flammis, nõ fama ſepulchro
Conditur, hic nullum eſt ius tibi ſumma dies.
Aeterna eſt clari ſublimis fama Tibulli:
Aeternum uiuit gloria, uiuit honos.
Hoc tibi nõ Lacheſis potuit, non ſumma ſorores
Platina ſolicita ſurripuiſſe manu.
Vrna tegit quodcunq; poteſt, tamen indice ſaxo
Litera cæiatas prodet amica notas.
Exquilijs iacet ille ſuis, gratiſſima ſedes
Hæc fuit, hic mollem repperit urna locum.
Confluat huc quicquid ſacro de colle Quirini,
Quicquid auentina cernere arce poteſt.
Huc pullata ſimul properet Romana iuuentus.
Icta ſonent media pectora mœſta uia.
Eiulet hic gemitu, gemitus quoq; funera poſcũt,
Ille comam digitis, appetat ille genas.
Hic ferat in cineres quodcunq; e ualle ſabæa
Mittit Arabs, uiolat ille, uel ille ferat.
Ingeminent planctus, tremulis ſingultibus aer
Intonet, & magnos uox petat illa deos.
Aſpice ut obſcuro fundantur ab æthere nimbi,
Deplorentq; tuum Platina magne rogum:
Liquitur in gelidas commixta grãdine lymphas
Iuppiter, & cineri dat ſua dona tuo.
Grando coacta graui glaciem cepiſſe dolore
Creditur, & tantis obſtupuiſſe malis.
Quid facient homines? quid tu Romane parabis?
Ecce dolent nubes, lux adoperte dolet:
Roma gemit, fontes lacbrymis auxiſſe putatur.
Aſpice uirgineam qui furor urget aquam,
Vosq; Romulidæ ſæuos date munus in ignes,
Et ſonet extremum ter pia lingua uale.

At tu ſeu cælo ſublimia tecta tonantis
Sedibus elyſijs, ſeu uaga regna tenes,
Sis fælix: nos quippe tui repetita quotannis
Heu dabimus cineri februa mœſta tuo.

C. Laurentij Euſtochij ſecretarij reipublicæ Venetæ, translatio Platinæ in cælum.

OCyor æolijs rapiunt qui nubila uentis,
Ocyor excuſſo librata fulmine dextra,
Fama pijs elapſa locis, ubi ſumma potentum
Atria compleuit, totum diſcurſibus orbem
Solicitat, ſpargitq; cauo quod nuper auerno
Extulit, & patulas implet rumoribus auras;
Platina Romanæ fato proh Iuppiter atro
Raptus academiæ, placida mox ſede receptus,
Lethæas dũ ſpectat aquas, dũ murmura captat,
Et luſtrare cupit mediæ telluris hiatu,
Res nulli conceſſa prius, iactanda per orbem
Accidit, ut furui raperentur ad æthera manes.
Nanq; ubi inexcultos deſcẽdit Platina campos,
Subiecitq; oculis quicquid plutonia uaſto
Regna tenent erebo, tranſuerſo in limine mutus
Hæſit, & arenti concreta eſt lingua palato:
Ingreditur tamen arua ſacro circundata muro,
Et modo per colles longe lateq; uagatur
Eliſios: modo per ſegetes & amœna patenti
Gramina proſpectu, uarijs & diſcolor ambit
Floribus in gyrum, maculisq; intincta coruſcis
Linea, temperiem uernam, nullumq; laboris
Indicium, & lucem medijs miratur in umbris,
Vndique circunſtant animæ felicia quondam
Nomina, nũc lætos paſſim uaga turba per agros,
Olli fidus adeſt lateri comes, omnia uati
Mantua quem genuit ſimilis, meminiſſe iuuabit
Quin potius magno fueris comitatus Homero.
Viuit enim rurſumq; Ioui, rurſumq; camœnis
Redditus has carpit membris ſpirantibus auras.
Lumine qui quondã captus, nũc lumine captus,
Lippus ad Auſonios reparat ſua carmina neruos.
At meus hic nitidas facili comitante caterua
Circunſpectat aquas, & nullo uomere ſectam
Cernit humum, nullo taurorum condita tergo.
Semina tam canas meſſes, iam poma rubentes,
Hinc ſuffuſa nota pallenti, hinc æmula ceræ
Mitiaq; & grandes curuantia pondere ramos,
Errantesq; uidet capreas, ceruosq; fugaces,
Et lepores, aprosq; truces rigidosq; leones,
Et quæ præterea uaſtis animalia terris.
Sparſa terunt ſyluas, & inhoſpita luſtra tuentur.
Nec minus alpinos detrito tergore mures,
Dentibus armatos glires, hirtaq; ſciuros
Inſignes cauda: quos inter muſculus olim

Euganeo prognatus auo, ſibi credita curat
Iugera, ſementeſq; auium cuſtodit ab umbris.
Obſtupuit primo, greſſuq; immotus in ipſo
Subſtitit, & quæ ſunt animæ ſimulacra ferarum
Iſta precor, dixit. ſunt ne & regione ſub ima
Quæ ſuperis natura dedit? num corpora cerno,
An tenues, tactuq; hominum membriſq; ſolutæ
Occurrunt umbræ? ſunt ne hæc genitalia rerum
Semina, q̃ terras, quæ cælũ & flumina cõplent,
Oceanumq; patrem? uel ſi quid forte ſub hiſce
Hæret imaginibus: ſit fas arcana deorum
Diſcere, & ignotas rerum cognoſcere cauſas.
Tum uates, placidis quam Mintius abluit undis,
Hæc contra. regnis hoſpes modo reddite noſtris,
Vicino mihi iuncte ſolo, dum uita manebit,
Accipe q̃ tigres, quæ ſint hæc mõſtra ꝑ umbras
Sparſa, ſub æthereis quicquid mortale procellis
Aut raptare ſolet, pedibusve inſiſtere terræ,
Aut uacuas tentare uios, quaſſoq; lacerto
Auia ſecuris uolitare per aera pennis,
Quicquid & in media pulſatur fluctibus unda,
Communes animas alternaq; iura tuetur.
Ergo ubi ſupremos Lacheſis defluxit ad annos,
Feſſaq; iam nullo perduxit brachia filo,
Quã tenuit uitæ formam, quo corpore clauſus
Quiſque fuit, retinet ſpeciem uultuſq; priores.
Atque hinc ad lethen longo poſt tempore fatis
Raptus, in æthereas iterum tranſmittitur auras.
Et modo qui fuerat pecudis ſeu triſtis aſelli
Spiritus, humanis infunditur artubus: inde
Tarda ſubeſt agili mens obſopita cerebro:
Et ſtupet, & ſtertit, ueteres imitata figuras.
Interdum uolucres humani corporis umbra
Ingreditur, ſic quem ſeptemfluus attulit aluco
Nilus, habet piſci monumenta inſignia fati
Pſittacus: hic uerbis hominem, blæſaq; canorus
Voce refert: quaq; ipſe poteſt, ſua iura retentat,
Et picas quandoq; leues ſubiere priorum,
Ac nimium faciles animæ petulantia picis.
Hinc trahitur uociſq; ſonus, fandiq; cupido
Stultaq; garrulitas, hinc ebria uerba ꝓcaci
Ore uomũt, referũtq; humanæ murmura linguę.
Sic rerum ſeries, & inexorabile fatum
Inſtituit, ſic penſa trahunt alterna ſorores.
Tu quoque ſi manes, quos aurea ſuſtulit ætas,
Necdum longa dies lethęa merſit in unda
Vera ferunt, ſuperas ter iam dimiſſus in auras
Huc redis, armigeræ tellus ſacrata Mineruæ
Prima tulit puerum nullo tum preſſa tyranno,
Mox ubi corripuit funeſta Piſiſtratus arma,
Iniecitq; manum patriæ, ſolioq; ſuperbus
Inſilijt, ueterum ſparſos ſine more libellos
Colligere, & gemmis ornare aggreſſus & auro,
Primus cecropiam muſas perduxit in arcem,
His datus eſt cuſtos, rurſum poſt funera lethe
Mergeris, & uarios animam traducis in artus.
Hic quoq; iam laceris immẽſa uolumina chartis
Sedulus inſtauras, regumq; hoc munere munus
Accipis, auſonia quo te modo Sixtus in urbe
Extulerat: nunc eliſiis iam reddite campis,
Quid facies? num te quartum mortalia poſcant
Pectora? quæ tandem fato uexatus iniquo
Præmia digna feres? uel quæ tibi meta laborum?
Sit ſatis, æternum noſtris te fata reponant
Sedibus, aut ſummi rapiant ad ſidera cæli.
Hæc Maro. tum crines hedera redimitus & auro
Threicius uates, hem quo Cyllenius, inquit,
Quo properat? properabat enim: miratur euntẽ
Turba deum, rapidis hic tartara præterit alis:
Conciliumq; petit uatum, mox talia fatur:
Felices ſaluete animæ, Ioue miſſus ab ipſo
Huc uenio, iuſſit placidis hæc nuncia dictis
Verba feram, ſedes ueſtras, & regna beatis
Circun ſepta iugis fatorum lege teneri.
Nec minus atq; Iouẽ, quãquã ſuprema tenẽtem
Sceptra manu, quãquã diuumq; hoĩmq; potentẽ
Hic nouus eliſios modo qui deſcendit in agros
platina debetur ſuperis, hunc fata repoſcunt
Ipſa ſibi, tuq; o grauibus defuncte periclis
Linque nemus roſeum, & cælo ſuccede patenti,
Bibliotheca Iouis nullo cuſtode tot annos
Sparſa fluit, repares diſiectos fata libellos
Ecce petunt, utq; in terris Sixtina miniſtrum
Bibliotheca ſuis habuit celeberrima libris,
Sic cæli regione manet diuina nitentem
Bibliotheca animam. nõ hic tibi cura laborum,
Sed requies, ſemel ipſe tuos ubi forte libellos
Ordine diſponas, ſatis eſt ſuperiſq; Iouiq;.
Nomen idem cælo teneas, quod munere Sixti
Ceſſerat in terris uiuo: cape protinus haſtam
Hanc tibi: cæleſtes mecum conſcende penates.
Aſſenſere pij nullo conamine uates,
Et ſummum dixere uale: totidemq; recepit
Verba chorus. uatem caducifer arripit aurę
Par celeri, partioq; refert ſublimis olympo,
Nubibus effractis, Iani penetralia tandem
Attigit, & comitem cęli ſubduxit in arcem.
Talia diuerſas iactat dum fama per urbes,
Huc quoq; tyrrheno diuertit ab æquore curſum,
Mœrentiq; rogis, & acerbo Platina fato
Aſtitit: & mæſtas impleuit protinus aures.
Eſte igitur læti, planctus larhrymaſq; Quirites
Soluite: iam tremulis ſingultibus ora quieſcant,
Pullatiq; humeris paſſim lacerentur amictus,
Platina quem luctu Romanæ turba repoſcit
Triſtis academiæ, fatalia dona ſequutus,
Aſtra tenet, curaſq; uirum nunc ludit inanes,

Finis.